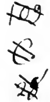
3

MISCELL.
ECCLESIAST.
163.
A
29.
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
163
A
29
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google



Digitized by Google

J. JACOBI ZIMMERMANNI,

S. THEOLOGIÆ IN GYMNASIO TIGURINO PROFESSORIS,

REG. BORUSS. SOC. SCIENT. SODALIS

# OPUSCULA

THEOLOGICI, HISTORICI ET PHILOSOPHICI ARGUMENTI.

## TOMI PRIORIS

PARS II.




B. R. NEAPOLIS

*TIGURI*,

TYPIS GESSNERIANIS.

AN. MDCCLI.

Digitized by Google

Digitized by Google

NB. Bericht an die Buchbinder.

Dieſer Titul gehört vor Pagina 549.

Avis aux Relieurs.

Ce Titre doit être placé contre la Page 549.

Digitized by Google

Digitized by Google

# MEDITATIO
## DE
# PRÆSTANTIA
## RELIGIONIS CHRISTIANÆ,
### COLLATÆ CUM PHILOSOPHIA SOCRATIS.

*Viro, Pietate, Eruditione, Meritis in Rem Sacram & Literariam, Candore denique,*

*PRÆCELENTISSIMO*

JOHANNI JACOBO HULDRICO,
IN ILLUSTRI GYMNASIO TIGURINO
Eth. & Juris Nat. Profeſſori Clariſſimo

*S. P. D.* (*)

JACOBUS ZIMMERMANNUS.

*Sect.* I.

Accuratam, rerum olim inter Philoſophos geſtarum, ſententiarumque, quas profitebantur, cognitionem, multum conferre ad Eruditionis & Sapientiæ profectum, nemo eſt Eruditorum, qui temere in dubium vocet: ut enim taceam, omnia, quæ de laudibus *Hiſtoriæ* in Univerſum dici poſſunt, *Hiſtoriæ Philoſophicæ* competere; multa ſunt, quæ ſingulari quadam ratione, ejus *præſtantiam* demonſtrant. Refert *Illa* veterum



(*) In ſecundo Volumine noſtrorum opuſculorum brevis comparebit præſtantiſſimi hujus Viri βιογραφία.

ac modernorum Eruditorum cogitata, de Deo, ejus virtutibus, mundi adſpectabilis origine, ingenii humani viribus, imbecillitate; *deſcribit fata* & veri nominis Philoſophorum & inſanientis Sapientiæ Conſultorum; *iſtorum* præclara inventa, mores ad virtutem compoſitos; *horum* linguæ prælia, ſuperbiam, ingenii luſus &c. Hæc omnia autem ita comparata ſunt, ut animo veri cupido plus adferant utilitatis, quam ea, quæ in *Hiſtoria Civili* quam maxime ſpectantur. In *hac* enim Vita *Imperatorum*, *Belli Ducum*, res pace belloque aut bene aut male geſtæ, utramque paginam faciunt. Pauciſſimi autem illorum, qui literis operam navant, ſi vel maxime omnia rite perpendunt, ſolidum exinde fructum percipere poſſunt. Quælibet vitæ conditio, priva ſibi vindicat prudentiæ adminicula, & præcepta. Homini, qui per omnem vitam literis operam dat, Exemplum viri docti & pii, plus utilitatis conferet, ad perſonam, quam ſuſtinet, rite tuendam, quam contemplatio vel eminentiſſimarum virtutum, quibus hic vel ille Belli Dux, nobilitatus fuit. *Hiſtoria* vero *Philoſophica* veritatis amanti, ut multa ſuppeditat argumenta, animum a pravis ſtudiis & erroribus abducendi, virtutem & veritatem amandi; ita animum mirifice perficit, & voluptate perfundit. *Qui veterum Philoſophorum* (ut de recentioribus jam nihil dicam) *Scripta evolvit*, vel me tacente, de iis, quæ dixi, perſuaſus erit, & probarunt hoc ſatis, Viri in his literis verſatiſſimi, *Cudworthus*, *Stanlejus*, *Menage*, *Jonſius*, *Heumannus*, *Brukerus* aliique, quorum pervulgata ſunt nomina. Nullum autem gravius eſt argumentum, quam quod *Illa* mirum quantum conferat ad *Religionis chriſtianæ Excellentiam* & *divinam originem demonſtrandam* & *defendendam*. Solent Increduli ſummis laudibus extollere *rationem*, & *ejus vim*, laudare perpetim *Philoſophiam*, quæ nulla myſteria, i. e. ut illi putant, dogmata rationi contraria credenda imponat, profiteri, nil in *Revelatione* præclare dictum, quod ipſa ratio invenire non poſſit; ad *hanc* igitur *ſolam* in rebus credendis recurrendum, cætera aut ignorantiæ, aut ſuperſtitioni, aut Sacrificulorum fraudibus deberi. At qui *Hiſtoriam Philoſophicam excolit*, *quantum ratio valeat*, *& quæ ejus vis ſit ſimul* & *imbecillitas*, *clariſſimis exemplis edocetur*. Non *provocamus* hîc ad plebem, quæ leviſſimis etiam ſuſpicionibus ducitur; non ad immanes ritus Gentium; non Sacrificulorum decreta inſulſa; ſed ad virorum ſumma ingenii vi præditorum, hominum per omnem vitam veritatis inquirendæ ſtudio deditorum, ſententias & dogmata. Imo *provocamus* ad eos inter Chriſtianos, qui ingenii acumine & philoſophicarum

Digitized by Google

carum rerum peritia, omnium confeſſione celeberrimi ſunt, ſimulque acerrimo ſtudio, Religionem chriſtianam examinarunt. *Fatentur Illi omnes*, ſe divina Revelatione adjutos accuratiores de rebus divinis notiones adeptos: *Hanc ſolidiſſima argumenta* ſuppeditaſſe, veritates natura cognitas, illuſtrandi, demonſtrandi; imo ſe ſæpiſſime adactos fuiſſe ad *divinam Revelationem* tanquam ad ſacram quandam anchoram in rebus dubiis confugere. Legant, qui hac de re dubitant Summorum Virorum, *Werenfelſii*, *Lokii*, *Clarkii*, *Leibnizii*, *Turrettini*, *Clerici*, *Stillingfleti* ut de multis aliis nil dicam, ſcripta, & ſi quo pollent ingenii acumine, veritatisque amore, ſentient, quid *Revelatio* conferat ad *rationem perficiendam*. Placuit & mihi pro ingenii viribus ſpecimen hujus rei exhibere *Exemplo Philoſophiæ Socratis cum Religione chriſtiana collatæ*. Præterquam autem quod argumentum hujus diſquiſitionis ſit *graviſſimum*; ſingulari quadam occaſione ad illam inſtituendam invitatus fui, quam breviter narrabo. Incidit aliquando in itinere, inter eos, qui communi vehiculo utebantur, ſermo, de libro quodam tum temporis edito, in quo auctor Excellentiam Religionis chriſtianæ demonſtrare voluit. Unus ex Comitibus, Vir Juvenis, ſed erecti Ingenii, haud inſcite de eo judicabat; *addidit tamen fruſtra omnes illos eſſe, qui libros ejusmodi conſcriberent; neminem hactenus repertum, qui Revelationis alicujus neceſſitatem perſpicuis argumentis probaſſet; rationis præcepta & culturam Philoſophiæ ſufficere, ad bene beateque vivendum. Provocabat præprimis ad Philoſophiam Socratis, hanc omnia in ſe complexam, quæ ad emendandam hominis mentem facere poſſent; Incomparabilem illum Philoſophum non ſolum Rectorem & Gubernatorem hujus Univerſi agnoviſſe; ſed & ſaluberrima præcepta ad generis humani emendationem apprime neceſſariâ, in medium protuliſſe, & ad virtutem deamandam cunctos adhortatum; homines, ſiquidem vacivas illi præbuiſſent aures, & dictis ejus obtemperaſſent, æternum felices futuros fuiſſe. Religionem Chriſtianam efficaciora argumenta ad virtutem colendam non attuliſſe; fortunæ & ſuperſtitioni tribuendum, quod tanta hominum multitudo illius decreta adprobaverit, cum in ea præter præcepta, quæ ratione innoteſcunt, nihil ſit, quod perſpicaci ingenio ſatisfacere poſſit; ſermonem ibi eſſe de miraculis, Myſteriis, quæ cum recta rationis principiis manifeſte pugnent.* &c. Multa, ut in ejusmodi familiaribus colloquiis fieri ſolet, ad hæc regreſſi, quibus ille alia repoſuit, quæ hîc repetere animus non eſt. Alte animo, quæ ille dixit infixi, & non ſemel de hoc argumento meditatus fui. Cum autem ab aliquot annis diligentius quam antea

tea Veterum Philoſophorum de rebus divinis Syſtemata evolverem; in animum induxi, ſingulari quadam diſſertatione, controverſiam illam examini ſubjicere; *non eo certe animo*, quaſi crederem, me majori demonſtrationis vi, quam hactenus factum, Religionis chriſtianæ Præſtantiam probaturum; meo enim memet pede metior, & quam paupertini ingenii homo ſim, pulcherrime ſcio; ſed ut oſtendam, me inter eos eſſe, qui exiſtimant, nihil Religione Chriſtiana excellentius eſſe, aliosque ad eam amandam pro viribus inducam.

*Hoc* autem *qualecunque* & *periturum* forſitan (quod tamen tanquam non periturum ſcripſi) *Specimen Tibi Cl. Huldrice* offero, tanquam Amoris & Venerationis qua Te complector, τεκμήριον. Graviſſimæ mihi hujus rei ſunt rationes. *Nihil dicam de ſingulari favore, quo me ab ineunte adoleſcentia complexus es; nihil de egregiis præceptis & conſiliis, quibus animum meum imbuiſti; nil de paterno affectu, quem mibi a longo jam tempore exhibuiſti, & adhuc exhibes. Non referam egregia tua in Rem Sacram, & Literariam merita. Omnes enim norunt, Te inter præcipua Helvetiæ noſtræ Ornamenta numerandum. Hoc tantum dicam, pauciſſimos, ſi a Te diſceſſero, eſſe, qui Religionis chriſtianæ divinam vim & excellentiam altius introſpexerint, præceptorum Chriſti præſtantiam & admirabilem efficaciam majori argumentorum robore probaverint, & animis hominum infixerint. Teſtes ſunt omnes qui Te publice dicentem non ſine ſtupore audiverunt, qui κέντρον illud, quod in eorum animis reliquiſti, non ſemel ſenſerunt: Teſtes Sermones illi Sacri ponderoſiſſimi, qui omnium manibus teruntur, & late per Orbem Eruditorum & piorum adplauſu excepti ſunt. Quis igitur melius de præſtantia divinæ illius Religionis judicare? quis præceptorum excellentiam certius pervidere poſſet, quam qui publice, & privatim id unice agit, ut homines ad eam amplectendam, & amandam, graviſſimis argumentis inſtiget, ipſoque opere ſe Ducem exhibeat? Nolo ulterius virtutes tuas ingenii mei culpa deterere; novi modeſtiam tuam, quæ omnium tuarum virtutum præcipuum Ornamentum eſt, nihil enim ſoles ad oſtentationem, Omnia ad conſcientiam referre. Prohibere tamen non potes, quo minus quavis data occaſione in laudes tuas eam, & quanti æſtimem Cl. Huldricum oſtendam.* Accipe igitur, ſerena fronte, hoc qualecunque mei in te adfectus, ſpecimen. *Gallum offerre debet, cui Hecatombe deeſt.* Sicubi autem ceſpitavero, aut minus recte ratiocinatus fuero, *Tu* me in viam reduces. Ego placide monentem ſequar. Sed jam ad rem.

II. Ante-

II. Antequam autem Comparationem inter Religionem chriſtianam, & Philoſophiam *Socratis* inſtituamus, quædam in anteceſſum monenda ſunt. *Primum eſt, hanc collationem inſtitutam eſſe æquiſſimis legibus*; non quæritur, quid hic vel ille Eximius Philoſophus Revelationis luce adjutus, præſtare potuerit, in explicandis & demonſtrandis Religionis Naturalis principiis & dogmatibus; ſed quid præſtiterit Vir perſpicacis ingenii, qui Revelatione deſtitutus, ingenium tamen quantum potuit excoluit. Fatemur modernos Philoſophos, divina Revelatione adjutos, Syſtemata Theologiæ Naturalis conficere poſſe, quæ exacte cum rationis præceptis conveniant; qui enim ab initio juventutis, chriſtianæ Religionis principia imbiberunt, ſimulque rationem omnibus viribus excoluerunt, notiones, quas S. Literæ de Deo, rebusque divinis, ſuggerunt, ita apte cum iis, quæ ſola ratione innotuere, connectunt; ut tandem exiſtiment, ſe hæc omnia ſolius ratiocinationis ope inveniſſe. Talis eſt plerorumque qui *Deiſtæ* vocantur. Religio. Religionis chriſtianæ dogmatibus & præceptis innutriti, capita Theologiæ naturalis examini ſubjiciunt, & immemores eorum, quæ aliunde acceperunt, omnia tribuunt rationis ſuæ viribus. Æquum autem eſt, ut in hac *collatione* eos audiamus, qui diligentiſſime quidem rerum divinarum contemplationi vacarunt; Revelationis tamen alicujus luce deſtituebantur. II. Increduli contendunt, ad vitam bene beateque tranſigendam, ſufficere, ſi quis rationi convenienter vivat: non opus eſſe, ut quis inſolita quædam Sacrorum Antiſtitum decreta credat, requiri tantum probitatem vitæ, quantum in hac rerum caligine fieri poteſt, exactiſſimam; identidem ſibi objici Philoſophorum Superbiam, vitilitigandi de rebus nullius momenti pruriginem, prava animi ſtudia &c. Sed tales veri Nominis Philoſophos non eſſe. Opponemus ergo iis Virum præſtantiſſimum, & Philoſophum rectioris exempli, *Socratem* nempe *Is Philoſophiam è cœlo in terram devocavit: non diſputavit de rebus abſtruſis, & ingenii humani vim ſuperantibus; non ſubtilis Geometra, aut Metaphyſicus fuit, non terminorum faber*; ſed qui omni ſtudio id egit, ut hominum emendaret mores. Is non multa dogmata diſcipulis credenda impoſuit, aut auctoritate ſua, quos rationibus non potuit, in ſuam perduxit ſententiam. Philoſophus præterea, non voluptati, non ambitioni, non avaritiæ, aut aliis peſſimis animi adfectionibus deditus. Talem autem aptiſſimum eſſe, ad rationis præcepta inveſtiganda, explicanda, probanda, confitentur omnes rerum æqui arbitri. *Socratis Vita, inquit M. Eraſmus, nihil aliud mihi*

*videtur*, *quam temperantiæ & tollerantiæ Exemplum.* Quod ſi igitur probare poſſumus Socratis Philoſophiam, longe infra dignitatem Religionis chriſtianæ ſubſiſtere, *æquum eſt*, *ut illi agnoſcant*, nihil Religione chriſtiana excellentius eſſe, nihil denique ad mentem mortalium perficiendam & emendandam, hac Religione aptius. III. In hac comparatione non imitabor Rhetores, qui ut adſequantur, quod intendunt, nulla habita æquitatis & veritatis ratione, aut in cœlum tollunt laudibus, quod defendere volunt, ſilentio autem involvunt, quæ ſcopo, quem quærunt, contraria videntur; aut quæ vituperare in animum inducunt ita deprimunt ut nullum plane modum teneant, nec ullam mentionem faciant eorum, quæ verum decus adferre poſſent. *Confitebor* igitur, *Socratem fuiſſe virum eminentiſſimarum virtutum*, Virum optimum, ſapientiſſimum, excellentiſſimum. Aut ſilentio involvam, aut fidem non habebo iis, quæ quidam minus æqui Judices, *Athenæus*, *Epicurei*, *Ariſtophanes*, contra eum in medium protulerunt. Laudes è contra, quas Viri Cordati in eum congeſſerunt, minime reticebimus, ut omnes, quotquot ſine partium ſtudio rem examinant, fateantur, nos candide egiſſe, neque quicquam eorum oblitos, quæ ad famam & virtutes viri illuſtrandas, quantum per brevitatem licet, facere poſſent. IV. Denique Philoſophiam *Socratis* conferemus cum Religione chriſtiana, quatenus in V. & N. T. libris, non hoc vel illo Theologiæ Syſtemate, continetur. Poſtquam enim Chriſtiani in partes iverunt, multa hinc inde ex variis principiis Religioni adjecta ſunt, quæ a primæva ſimplicitate receſſerunt. Poſtulamus igitur, ut dicta noſtra ex limpidiſſimis Revelationis fontibus repetantur, & ad rectæ interpretationis regulas, quæ de doctrina Chriſti & Apoſtolorum in medium proferimus, exigantur. Neque enim in brevi hac disquiſitione ſingillatim loca omnia, quibus nitimur, adferre potuimus. (*)

III. Comparemus igitur primo *methodum docendi Socratis*, cum *ea*, *qua uſus* eſt *Chriſtus & Apoſtoli.* Obſervandum hîc ante omnia, ſcopum Socratis fuiſſe, uti homines emendaret, & ad præſtantiorem vivendi rationem transferret. Breviter, ſed more ſuo eleganter hoc monet

(*) Conferenda cum iis, quæ de *Socratis* vita & doctrina diſſeruit, *Celeb.* & *Amiciſſimus Brukerus Hiſt. Crit. Philoſoph. Tomo I.* Huic adjungi debet doctiſſimus Anglus Joh. Gilbertus *Cooper* qui vitam Socratis conſcripſit quæ Londini 1750. in 8. edita eſt. Compendium hujus libri exhibuit Cl. *Maty* Auctor du Journal Britannique Tom. I. menſis Martii Anni 1750. Huic Auctor Anglus videtur in laudando Socrate modum exceſſiſſe.

monet Plutarchus περι πολυπραγμοσυνης p. m. 307. ἧς (de Philoſophia Socratis loquitur) ἦν τελος ἐπιγνωναι τα ἑαυτȣ κακα καὶ ἀπαλλαγηναι. Hîc ſane ſi ullibi ſumma opus eſt prudentia & arte. Plerique Athenienſium artem recte ratiocinandi ignorabant; neque quælibet hominnes perſuadendi methodus æque eſt apta; præterea, non plebs tantum Athenienſis ſed & nobiliore genere nati, præjudiciis religionis imbuti erant, cultuique publice recepto pertinaciter adhærebant. His igitur præconceptæ opiniones de patrio cultu eximendæ, & genuina Religionis principia methodo perſpicua, omniumque captui accommodata, inſtillanda. At *Socrates* perpetua fere ſemper *Ironia* uſus eſt. Hæc methodus autem *primo difficilis captu*, *neque apta ad plebem convincendam*. Probe tenendum eſt, non quæri, utrum hæc methodus ad retundendos Sophiſtas apta ſit; ſed utrum illa methodus adhibenda ſit Ei, qui quosvis ab erroribus revocare, & ad veritatis cognitionem virtutisque amorem, perducere vult, quod negamus. Vel enim is, qui ita ratiocinatur, *ex conceſſis* tantum argumentatur, vel ex *principiis evidentibus* & *immotis*. Si *prius*, ejusmodi argumentatio nihil aliud probat, quam conceſſa quadam propoſitione, confectarium aliquod inde elici poſſe, quod alter cum quo diſputatur, aut nondum perſpexit, aut hactenus admittere noluit. Interim tamen ille, qui ad propoſitionem ejusmodi concedendam, vel invitus cogitur, nondum videt, ubi erraverit, aut cur huic potius, quam alii ſententiæ, album calculum adjiciat ignorat: Si *poſterius* eſt, omnia principia exactiſſime ſunt cognoſcenda, & continuus propoſitionum nexus attentiſſime eſt perpendendus, cum facile is, qui ad concedendam aliquam propoſitionem nos adducere vult, hiatum in ratiocinando committere poſſit; præterea ad omnia confectaria attendere debent auditores, & inſtituta comparatione eorum, quæ conceſſerunt, cum iis, quæ alter inferre vult, ſingula non ſemel in animo volvere & revolvere coguntur. Imo non ſolum ad ſingularum propoſitionum vim & totius ratiocinationis nexum attendere debent, ſed & ad ipſa verba, quæ errorum non minima cauſa ſunt. Ad ejusmodi autem Examen inſtituendum, plerùmque plebs inepta eſt, neque etiam tempus habet ejusmodi ratiocinationes perpendendi: clara & nuda veritatis propoſitio ſine longioris ratiocinationis ambagibus, magis plebis animos convincit, quam arte quæſita argumentatio. Experiuntur hoc omnes, qui ejusmodi hominibus inſtituendis animum adjiciunt; non ſemel vel clariſſimæ propoſitiones repetendæ, inculcandæ,



Digitized by Google

infigendæ ſunt. Hinc *Viri illi Magni*, qui ante duo Secula Religionem a Superſtitione, quæ orbem quaſi inundavit, purgarunt, nuda & aperta veritatis propoſitione, plus effecerunt, quam Philoſophi longis ratiocinationibus. Quod ſi igitur *Socrates* emendare voluit genus humanum, & Semina veritatis & virtutis hominibus inſtillare, faciliori quadam via uti debuiſſet, imprimis ſi plebi hac ratione quam maxime conſulere voluit. 2. *Hæc methodus hominum præſertim ſuperborum animos potius irritat quam emendat.* Ejusmodi Ironica ratiocinatione ex ſcopo ejus, qui ea utitur homines vel inviti eo reducuntur, ut ſe erraſſe ſentiant. Sophiſtæ autem, quorum cauſa hanc methodum adhibuit, ingenio non deſtituebantur quidem, ſed ſuperbia & propriæ laudis opinione turgidi erant. Hi argumentis ad ſilentium redacti, irritabantur & ignominia quadam ſe adfectos putabant: quamprimum autem hæc opinio animo inſidet, mentis acies turbatur, & ad iram, vindictam, ejusque, cum quo diſputatio interceſſit, contemtum abripitur: experientia hoc ſatis confirmat. Plerique Eruditi *gloriæ animalia* ſunt, altos gerunt ſpiritus, neque ad confeſſionem erroris facile adduci poſſunt: quod ſi hoc in illis rebus fiat, quæ Religionem non concernunt, quid putemus factum fuiſſe, ſi *Socrates* eos perſuadere voluit, inſanas eſſe publice receptas de rebus divinis ſententias? hinc etiam pauciſſimi Sophiſtarum hac ratione emendati & a pravis ſtudiis abducti ſunt. Ipſe *Socrates* teſtatus eſt, hac diſputandi ratione, non ſemel irritatos hominum animos. Unus nobis ſufficit locus, qui in Apologia Platonis pag. m. 9. extat. ubi ita loquitur. Πρoς δε τυτοις όι νεοι μοι ἐπακολουθυντες, όις μαλιςα σχολη ἐςιν, όι των πλυσιοτατων ἀυτοματοι, χαιρυσιν ἀκυοντες ἐξελεγχομενων των ἀνθρωπων. Και ἀυτοι πολλακις ἐμε μιμυνται, εἰτα ἐπιχειρυσιν ἀλλυς ἐξεταζειν. Καπειτα όιμαι ἐυριςκυσι πολλην ἀφθονιαν, ὁιομενων μεν, εἰδεναι τι των ἀνθρωπων. εἰδοτων δε ἢ ὀλιγα, ἢ ὐδεν. ἐντευθεν ὐν όι ὑπ' ἀυτων ἐξεταζομενοι, ἐμοι ὀργιζονται, ὐχ' ἀυτοις. Και λεγυσιν ὡς Σωκρατης τις ἐςι μιαρωτατος, καὶ διαφθειρει τυς νευς, i. e. *præterea adoleſcentes maxime opulenti, quive a negotiis vacant, me ultro ſequentes, delectantur, cum refelli a nobis homines ſpectant. Quin etiam ipſi nonnunquam me imitati, alios deinde confutare contendunt: qua quidem in re, plurimam reperiuntur turbam hominum aliquid ſe ſcire putantium, cum aut nihil ſciant, aut perparum. Qui vero ab his convincuntur, non tam illis quam mihi redduntur infenſi, clamantque eſſe Socratem quendam ſceleſtiſſimum, Juventutisque corruptorem.* Hinc etiam factum, ut non tantum veteres, ſed & multi modernorum exiſtimarint

rint *Socratem*, ambitione commotum, perpetua ejusmodi Ironia uſum fuiſſe. *Perrault dans ſes Paralleles des Anciens & des Modernes* Tom. IV. p. 139. ubi *le Chevalier: J'ai toûjours haï l'air mocqueur & ironique, avec lequel Socrate parloit aux gens:* p. 141. inquit *l'Abbé*: *Ces ironies ſont offençentes, comme c'eſt leur nature de l'être preſque toûjours, & ſi elles nous plaiſent dans les Ouvrages de Platon, c'eſt, que nous ſommes bien aiſes, de nous divertir avec Socrate, aux depens de ceux, à qui il parle, lesquels au moins que d'être bien ſtupides, devoient en être très malcontents. Chevalier. Si ces Ironies m'offençent après deux mille ans, moi, qu'elles ne regardent point, quel chagrin & qu'elle indignation ne devoient-elles point cauſer aux perſonnes intereſſées? vous en dirés ce qu'il vous plaira, mais il n'eſt point d'un homme véritablement ſage & vertueux, de ſe divertir de la ſorte. L'Abbé. Je ſuis perſuadé, qu'en cela Socrate contrevenoit à la Loi naturelle, qui nous defend, de faire en autrui, ce que nous ne voudrions pas qui nous fut fait.* Idem ſentit auctor libri cui titulus: *La fauſſeté des vertus humaines*; nimirum ſuperbiam & ambitionem hujus rei cauſam fuiſſe contendit. Sed in horum tamen ſententiam, ambitionem quod attinet, concedere non poſſum; quamquam credam, hac ratione Sophiſtas aliosque irritatos fuiſſe: & licet ſine dubio hominem vanæ ſapientiæ laude turgidum, ejusmodi quæſtionibus retundere. Ratiocinantur hi, inprimis poſtremus, ex intentione *Socratis*, quæ methodus actiones hominum examinandi periculoſa eſt. Vel optimorum Virorum actiones in vitia mutari poſſunt, ſi perverſum iis finem ſubeſſe poſſe, ſufficiat dixiſſe. Notum eſt Eruditorum judicium de *Tacito*. Æquitati proin. & præceptis Religionis chriſtianæ contrarium mihi eſſe videtur, ejusmodi Judicium: aliter ſane Paulus I. Cor. XIII. v. 7. alibique loquitur, quam auctor libri ſupra citatus. Cum *Socrates* ubique profeſſus ſit, ſe eum in finem Ironia illa uti, uti ſuperbos Sophiſtas retunderet, acquieſcendum puto, licet concedam, minime hac ratione *Socratem* conſecutum, quod intenderat. 3. *Hæc methodus ideo apta non erat ad Athenienſes a pravis ſtudiis & erroribus abducendos, quod tum temporis Eruditi Athenienſes artem Sophiſticam excolebant, & utramque in partem de quavis re diſputabant.* Novimus autem plebem plerumque parum curare Eruditorum diſputationes; perinde ipſi eſt, quid illi in Scholis inter ſe litigent; præterea cum multi, præſertim illo, (quanquam & noſtro) tempore, de rebus nullius momenti, de lana caprina, imo aliquando, non de rebus ſed de verbis, inter ſe litigent, paulo perſpicaciores e plebe

crediderunt, ſine dubio, aut omnes, aut pleraſque eorum concertationes, nullius ponderis eſſe; diſputare illos potius, quis doctior, perſpicacior, loquacior ſit, quam quid Societati & hominum Saluti conducat. Saltem plebs Sophiſtam, a veri nominis Philoſopho, qualis *Socrates* erat, vix diſtinguere potuit. Qua ratione igitur fieri potuit, ut plebs Athenienſis, *Socrati*, perpetua fere Ironia utente, vacivas aures præberet, & dictis ejus obtemperaret, ſi & cæteri Sophiſtæ, quorum ingens numerus erat, identidem ſtrophis ſuis obſtrepuere? Sine dubio credidit, ſi forte ejuſmodi diſputationi interfuit, utroſque loquaces eſſe homines, aut nos, quid verum falſumque ſit, ſcire non poſſe. Haud obſcure fatetur hoc ipſum *Socrates* apud *Platonem in Phædone* pag. 37. poſtquam enim dixit homines facile eo adduci poſſe, ut & rationes, & homines odio habeant, ita pergit: Και μαλιςα δη ὅι περι τους ἀντιλογικους λογους διατριψοντες, ὀιθ᾽ ὅτι τελευτωντες ὀιονται σοφωτατοι γεγονεναι τε καὶ κατανενοηκεναι μονοι, ὅτι οὔτε των πραγμάτων οὐδενος οὐδεν ὑγιες, οὐδε βεβαιον; οὔτε των λογων. Ἀλλα παντα τα οντα ἀτεχνως, ὥσπερ ἀν Ἐυριπω ἀνω. καὶ κατω ςρεφεται, καὶ χρονον οὐδενα ἐν οὐδενι μενει. Πανυ μεν οὖν, ἐφην ἐγω, ἀληθη λεγεις. Ὀυκ οὖν ὦ Φαιδων ἐφη, ὀικτρον ἀν ἐιη το παθος, εἰ ὀντος δη τινος ἀληθους, καὶ βεβαιου λογου, καὶ δυνατου κατανοησαι. ἐπειτα δια το παραγιγνεσθαι τοις τοισι λογοις τοις ἀυτοις, τοτε μεν δοκουσιν ἀληθεσιν εἶναι, τοτε δε μη, μη ἑαυτον τις αἰτιωτο, μη δε την ἑαυτου ἀτεχνιαν: ἀλλα τελευτων δια το ἀλγειν ἀσμενος ἐπι τους λογους διατελοι των δεοντων της ἀληθειας τε, καὶ ἐπιςημης ςερηθειη. i e *Præcipue vero illis id evenit, qui plurimum rationes contradictorias agitant Hos enim ſcis putare tandem ſe ſapientiſſimos evaſiſſe, ſoloſque animadvertiſſe, neque in rebus neque in rationibus eſſe ſanum aliquid, aut firmum; ſed omnia revera tanquam in Euripo ſurſum deorſumque jactari, nullumque tempus in aliquo permanere. Vere* nimirum *loqueris, inquam. Nonne inquit ægritudo hæc Phædo miſerabilis eſſet, ſi cum ratio aliqua vera firmaque ſit, comprehendique valeat, poſtea autem auditis hujuſcemodi rationibus, quæ modo afferre vera, modo falſa videntur, aliquis hinc in ambiguitatem deductus, non ſe ipſum, neque ejus inertiam ob id accuſet, ſed tandem velut æger culpam omnem a ſe ipſo, in ipſas transferat rationes, & in reliqua vita eas odio habeat, atque vituperet, rerum ipſarum veritate ſcientiaque privatus.* Hinc etiam *Ariſtophanes* anſam arripuit *Summum Virum* publice traducendi; quam comœdiam, uti Veteres perhibent, æquiſſimis auribus accipiebant Athenienſes. Num autem credibile eſt, omnes ita occœcatos futuros, ſi *Socrates* nuda & aperta

aperta Veritatis profeſſione uſus fuiſſet, & perpetua illa Ironia abſtinuiſſet? Orta tandem etiam a Socrate *Academicorum Secta*, quæ ſingularem voluptatem quærebat, in oppugnandis & defendendis quibusvis, ſive veris, ſive falſis Sententiis. Verum equidem eſt, *Socratem* Scepticum non fuiſſe, ſecus ac contendit *Illuſtris Huetius*, cujus rationes alibi examinamus: verum etiam eſt, ipſum perpetua Ironia non ſemper uſum, ſed aliquando aperte amicis interrogantibus, mentem ſuam aperuiſſe. Teſtatur hoc *Xenoph. mem.* L. IV. p. 503. Ed Baſ. quæ brevitatis cauſa latine tantum dabo. *Multi eorum, qui ſic a Socrate redarguebantur, non amplius eum adibant, quos ideo molliores putabat: Euthydemus vero, non aliter arbitratus, ſe poſſe laude dignum evadere, niſi quam ſæpe verſaretur cum Socrate, nunquam amplius aberat ab eo, niſi aliquid urgens cogeret: nonnulla etiam imitabatur illorum, in quibus Socrates ſtudebat. Qui, cum ſic eum videret affectum, minime turbabat argutus, clariſſime vero ac ſimpliciſſime omnia ei exponebat, quæcunque opinabatur oportere hominem ſcire, ac in eis ſtudere: Igitur ſubtiles & induſtrios & ingenioſos efficere ſuos auditores non feſtinabat, ſed ante iſta putabat oportere moderatos eos facere, cum eos, qui abſque moderatione in hujuscemodi valeant, magis injurioſos arbitraretur, ac potentiores ad male faciendum fore.* Ex quo loco patet, 1. veriſſimum eſſe, quod dixi, multos ea, qua uſus eſt, diſputandi methodo ab eo alienatos fuiſſe. 2. Methodum illam ad retundendos præprimis Sophiſtas ab eo adhibitam fuiſſe, & poſito demum vanæ opinionis tumore, ſimpliciter, quæ dicenda eſſent, monuiſſe. 3. Paucos hac ratione emendari potuiſſe. Quis enim neſcit, *miraculo proximum* eſſe, *hominem Superbum & inflatum* ad moderati animi ſtudium, & ignorantiæ confeſſionem, perducere. Ex quibus omnibus concludimus, methodum docendi, qua uſus eſt *Socrates*, minus aptam fuiſſe Athenienſium animos ab erroribus revocandi, & meliores reddendi.

IV. Comparemus jam *methodum docendi Chriſti & Apoſtolorum.* Sunt viri haud indocti, qui vellent Chriſtum & Apoſtolos eodem genere argumentationis uſos eſſe, quo utuntur Geometræ; putantes, ita Religionis chriſtianæ veritatem, ſolidiori fundamento ſuffultam fore, nec tot diſputationes locum habituras. Non dicam ipſius rei naturam ejusmodi methodum ferre non poſſe, & miraculis Chriſtum, quicquid minus perſpicuum videbatur, ſatis probaſſe; hoc tantum dico, ejusmodi methodum minime aptam fuiſſe, homines ad verum Dei cultum perducendi. Pauciſſimi mortalium ea ingenii perſpicacia præditi

diti ſunt, ut longiorem & paulo difficiliorem ratiocinationem rite intelligere poſſint; temporis præterea penuria laborant, ad examen ejusmodi inſtituendum, diſtricti negotiis, ad vitam hanc tolerandam ſpectantibus; quod ſi minime propter hoc impedirentur, obſtaret tamen pigritia, quo minus diu ejusmodi examini inhærerent; præſertim, cum præjudicia de Religione, & pravæ animi adfectiones identidem animum a veritate rite perpendenda, abſtrahant. Quod ſi præterea Judæorum, ad quos in viam veritatis reducendos, Servator noſter miſſus erat, indolem contemplemur, videbimus ingenium eorum, percipiendæ accuratæ demonſtrationis minime capax fuiſſe. Pertinaciter ritibus ſuis inhærebant, & ad oracula Veteris Teſtamenti & temere arreptas traditiones potius, quam ad ſubtiles ratiocinationes provocabant. Tandem, ſi hac methodo uſus fuiſſet Servator noſter, pro excellenti quidem Philoſopho habitus fuiſſet, minime autem pro promiſſo Meſſia. Rectiſſime igitur, ac ſapienter Servator noſter hanc methodum neglexit. Non uſus eſt *perpetua* illa *Ironia*, qua delectabatur *Socrates*, qua Judæorum animos potius a ſe abalienaſſet, & in cenſum Sophiſtarum relatus fuiſſet; cum & inter Judæos, uti obſervarunt Eruditi, tum temporis ejusmodi genus hominum diſputax fuerit; non uſus tandem eſt *methodo* quadam *Analytica*, & ab ideis innatis incipiens, ad id, quod intenderat, probandum progreſſus eſt; quemadmodum nonnulli, noſtro tempore, ſimpliciſſimum Chriſti & Apoſtolorum ſermonem, in minutiſſimas partes ſolvere & reſolvere ſolent. Nihil hic, quod artem, nihil quod Scholam vel minimum ſapiat, reperis. *Omnia* (verbis Excellentiſſimi Genevenſium Theologi J. A. *Turrettini* utor) *plana ac facilia, non aliunde, quam ex vulgi uſu, & recepto ſermone deſumta. Similitudines, parabolæ, ex rebus obviis, ac velut e trivio. Argumenta, ratiocinationes, non quæ doctos ſolos afficiant, ſed quarum vim vel ruſticus, atque idiota, poſſit agnoſcere. Quæ quidem omnia ita ſapienter ſuis quæque locis aptantur, ut res vel maxime ſublimes ipſis quaſi ſenſibus ſubjiciant.* Ita *divina* illa *Oratio*, quam in monte habuit, ſpecimen hujus rei egregium eſt; in *qua ſola*, quicquid *Socrates* & Celeberrimi Philoſophorum habuere alicujus pretii, veluti in Compendium contracta, *ſuavi* & *pathetico* ſed & *claro* & *perſpicuo* ſermone proponit. Servator noſter aliquando *parabolis* & *ſimilibus* ex uſu vulgi petitis utebatur, ita facilibus captu, uti concipi haud poſſit, qua ratione homo, vel mediocriter attentus, ſenſum ignorare potuerit: non poſſum mihi temperare, quin adſcribam elegantiſſima verba M.

*Eraſ-*

*Eraſmi*, quæ extant in aureo libello, *methodo nempe compendio perveniendi ad veram Theologiam*, pag. m. 137. *Nullum autem* (inquit) *familiarius docendi genus, nec efficacius, quam per* Similium Collationem: *ea Chriſtus a rebus vulgatiſſimis ſumit, qui ſuam doctrinam quam maxime popularem eſſe voluit. Quis enim non vidit jaci ſemen in terram? quis non conſpexit piſcatores jacientes retia? quis neſcit palmites amputatos exareſcere? atque hæc vulgata mire novat, ad ſuam Philoſophiam accommodans. De Scotidarum argutiſſimis ſubtilitatibus paucorum eſt diſſerere: in his promtum eſt quibuslibet philoſophari. Vides exorientem Solem, exhilararis; quid voluptatis ſenſurus, ſi cordis oculis exoriatur Sol ille juſtitiæ? moleſta res eſt morbus corporis; quanto moleſtior animi morbus; horres contagium peſtis corporalis; multo magis vitanda morum peſtilentium contagio. Res elegans tibi videtur hortus omni florum & arborum genere vernans; quale ſpectaculum animus innocentia virens, ac virtutum omni genere exuberans? vides ſerpentem, habes exemplum chriſtianæ prudentiæ; vides columbam, habes imaginem chriſtianæ Simplicitatis; vides cervum, habes Symbolum admonens, avide ſectandas divinas literas &c.* ita *Eraſmus.* Hæc omnia tamen pro temporum, hominumque ratione mire temperavit, nec omnia, que credenda erant, uno impetu effudit, aut omnia omnibus eodem tempore inſinuavit. Quin etiam diſcipulis & futuris Religionis chriſtianæ propagatoribus, per intervalla animi ſui ſenſa, & divina Eloquia aperuit; in alia tempora, alium animi eorum ſtatum, quædam protrahens. Imprimis vero operam dabat, ut ante omnia animos eorum præpararet, ad ſata accipienda, ſeu, ut clarius loquar, voluit, ut præjudicia Sectæ deponerent, & pravas animi cupiditates eradicarent; perſuaſus tum demum mentem divinam indolem Religionis chriſtianæ percepturam; hinc ſumma adhortationum ejus hæc erat: *mentem mutate, & fidem habete Evangelio meo.* Verum eſt, *Socratem* continuis illis quæſtionibus homines ad ſui cognitionem & moderati animi ſtudium perducere voluiſſe; Sed cum accurata quadam ratiocinatione uteretur, ad Scholæ regulas exacta, & vel invitos ad ignorantiæ confeſſionem adducere vellet, factum eſt, ut multi, partim ratiocinationis nexum non intellexerint, partim ab eo alienati fuerint, & crediderint, id tantum eum agere, ut alios confunderet, & ſummam diſputandi peritiam oſtenderet. *Hæc* autem *divini noſtri Servatoris* methodus, omnibus ingeniis erat attemperata, quam ſimplices adſequi, nec Eruditi ſpernere poterant. Diſcipuli, & Religionis ejus propagatores Apoſtoli, eandem triverunt ſe-

mitam: aliquando tamen Capita quædam Religionis momentoſa, paulo accuratius multis argumentis, probarunt; præſertim, cum inter illos qui fidem dederant Religioni chriſtianæ, multi exorti ſint, qui a ſimplicitate divinæ illius doctrinæ receſſerunt, aliosque turbare conati ſunt. Quod ſi Apoſtoli allegoriis aliquando utebantur, illæ breves erant & ab hominibus iſtorum temporum facile intelligebantur, quæ nobis aliis diſciplinis deditis, alii ſermoni, moribus denique adſuetis aliis, inuſitatiora videntur. Hæc qui attente perpendit, & ingenii humani indolem perſpectam habet, ni fallor fatebitur, *Socratis quidem methodum, ſi ἀκρίβεια philoſophica ſpectetur, ſubtiliorem longe fuiſſe docendi ratione, qua uſi ſunt Chriſtus & Apoſtoli; Chriſti vero & Apoſtolorum ad emendandum genus Humanum, multo accommodatiorem ac præſtantiorem fuiſſe.*

V. *Præſtantia Religionis Chriſtianæ inſuper patet ex eo, quod Chriſtus & Apoſtoli, opiniones, cum æterna hominum ſalute pugnantes, minime aut ſilentio involverint, aut toleraverint, multo minus probaverint: Socrates vero ſuperſtitionem tum temporis graſſantem, & opiniones noxias de Diis eorumque cultu, publice non rejecerit, ſed ſuo adbuc exemplo comprobaverit.* Qui homines a peſtilentiſſimis erroribus revocare, & ad cultum Deum decentem inducere vult, ille clare & rotunde, omnia ea proponere debet, quæ homines, quo minus recte Deum colant, impedire poſſunt. Rectus de Deo ſenſus, & genuina attributorum ejus contemplatio, fundamentum ſunt, omnis cultus & religionis. Quod ſi igitur ejusmodi homo ſciat, eos, quos emendare vult, aut Deum Summum mundi Rectorem ignorare, aut opiniones de Eo habere, quæ Sanctiſſimæ ejus Naturæ, & virtutibus contrariæ ſunt, ſumma eum ope niti decet, ut illas ex animis eorum radicitus evellat, & rectiora edoceat, nulla diſſentium, nulla religionis publice receptæ, nulla periculi, habita ratione. *At Socrates nec Cultum Deorum, nec Oracula, nec Sacrificia, nec divinationem rejecit*, quod jam oſtendemus. *Xenoph.* initio *memorab.* p. m. 441. Ed. Baſ. defenſurus *Socratem* ait. Πρωτον μεν ἐν, ὡς ἐκ ἐνομιζεν, ἐς ἡ πολις νομιζει Θεες, ποιῳ ποτ' ἐχρησαντο τεκμηριῳ; θυων τε γαρ Φανερος ἠν, πολλακις μεν ὀικοι, πολλακις δε ἐπι των κοινων της πολεως βωμων. i. e. *hoc igitur primum quod non coleret Deos, quos etiam Civitas, quo argumento oſtenderant? cum ſæpiſſime tum domi tum etiam in aris communibus civitatis eum conſtet ſacrificaſſe.* Ibid. pag. 450. Τα μεν τοινυν προς τες Θεες φανερος ἠν, καὶ ποιων καὶ λεγων ἠπερ ἡ Πυθια ὑποκρι-

νεται τοις ἐρωτωσι πως δει ποιειν ἠ περι θυσιας, ἠ περι πϱογονων θεϱαπειας, ἠ περι ἀλλȣ τινος των τοιȣτων. ἡ τε γαϱ ἡ Πυθια νομῳ πολεως ἀναιϱει ποιȣντας ἐυσεβως ἀν ποιειν. Σωκϱατης τε ἅτως και ἀυτος ἐποιει, και τοις ἀλλοις παϱῃνει, τȣς δε ἀλλως πως ποιȣντας, περιεϱγȣς ϗ ματαιȣς ἐνομιζεν ειναι. i. e. *Circa igitur Deos eo modo videbatur dicere & facere, quo Pythius illis reſpondet, qui interrogant, quomodo oporteat agere, aut de immolationibus, aut de majorum obſervantia, aut de aliis hujusmodi rebus. Sicut enim Pythius de immolationibus jubet, quod recte agat is, qui conſuetudine Civitatis utatur; Sic etiam Socrates ipſe faciebat, cæteroſque admonebat: eos vero, qui aliter agebant, curioſos & vanos arbitrabatur.* Clarius adhuc mentem hoc de negotio aperit p. 510. quæ brevitatis cauſa latine tantum dabo. *Dic mibi, ait, o Euthydeme, qualem tu putas pietatem eſſe? at ille: Optimum quidpiam me hercule, ait. Habesne & qualem pium hominem eſſe dicas? mibi, inquit ille, is pius eſſe videtur, qui Deos veneratione proſequatur. Licetne quo quisque voluerit modo Deos honorare? Non, inquit, ſed lege qua expoſitum ſit, quid facere conveniat. Quicunque igitur ſecundum leges faciet, ſcitne, quo pacto Deos oporteat venerari? puto, inquit. Qui igitur norit Deos honorare, non aliter putat hoc oportere facere, quam quemadmodum novit? minime, inquit. Eſtne quisquam, qui Deos honoret aliter, quam putet oportere? non puto equidem. Qui igitur teneat leges circa divinum cultum poſitas, is profecto Deos ſecundum leges honorat? Vehementer inquit. Qui igitur Deos ſecundum leges honorat, is, uti oportet, honorat? quid ni? qui uti oportet honorat piusne eſt? maxime. Qui ergo circa divinum cultum leges poſitas ſciat, recte a nobis pius definiatur. Ita, inquit, videtur.* Ex quibus locis patet, *Socratem*, cultum receptum non modo ſubvertere noluiſſe, ſed & inſanos eos exiſtimaſſe, qui aliter ſentirent & agerent. Num autem hoc decet Philoſophum, aut Virum probum? num ab eo generis humani emendatio exſpectari poteſt? num legi Civitatis potius, an æternis, quas de Deo habemus Ideis, attemperandus eſt cultus? quam præſtitiſſet, ſi rotunde dixiſſet, ſoli, ſoli, inquam, omnium rerum Creatori & Gubernatori, cultum eſſe exhibendum! Sane hîc non præſtitit, quod de ſe confeſſus eſt in *Critone*: Ἐγω, inquit, ȣ μονον νυν, ἀλλα ϗ ἀει τοιȣτος, όιος των ἐμων μηδενι ἀλλῳ πειθεσθαι ἠ τῳ λογῳ ὁς ἀν μοι λογιζομένῳ βελτιςος Φαινηται. *Ego non tantum nunc, ſed etiam ſemper ejusmodi fui, uti meorum nemini, ſed rationi parerem, quæ mibi ratiocinanti, optima videretur.* Sane ſi hoc Axiomatis loco ponendum eſt, cultum Deo νομῳ πολεως eſſe exhibendum,

vel abſurdiſſimæ de Deo ſententiæ & opiniones ſunt adprobandæ, & deteſtandus etiam cultus nunquam eſt abrogandus. Ita *Atheus* quis, vel *Scepticus* eſſe poteſt, & ſimul tamen identidem ingeminare, cultum patrium minime eſſe mutandum. Ita Sext. Emp. LIX. pag. 560. Ed Fabricii de Sceptico ſuo ait: Ταχα γαρ ἀσφαλεςερος παρα τους ὡς ἑτερως φιλοσοφουντας, εὑρεθησεται ὁ Σκεπτικος. κατα μεν τα πατρια ἐθη και τους νομους λεγων εἰναι Θεους, και παν το εἰς την τουτων θρησκειαν, και εὐσεβειαν, συντεινον ποιων. *Fortaſſe enim ſtabilior, ac conſtantior, invenietur Scepticus, quam ii qui aliter philoſophantur: ſiquidem profitetur Deos congruenter patriis moribus & legibus, & facit quidquid pertinet ad eos pie colendos:* hinc recte ait Cl. Editor in notis: *Ineptum & ab* ἀσφαλεια *philoſophica repulſum prorſus ac remotum, quod ita profitetur eſſe Deos, eosque ſe colere, non quales* ἀσφαλως *perſuaſus eſt, haud inficiandis rationibus, ſed* κατα τα πατρια ἐθη και τους νομους, *profeſſurus ita Chimæram quamcunque* ἀσφαλως, *atque cultu proſecuturus, ſi moribus ita receptum & cautum legibus patriis eſſet.* Quis igitur *Socratem* non graviter peccaſſe fatebitur? aut enim perſuaſus fuit cultum publice receptum falſum eſſe, aut ignoravit. Si perſuaſus erat, cur palam hoc faſſus non eſt, & quantum in ſe erat ad cultum Deo ſoli exhibendum, cunctos adhortatus? Si ignoravit, ineptus erat ad religionem caſtam hominibus inſtillandam. Novi *Platonem in Eutyphrone* & libro ſecundo de *Republica* adſerere, *Socratem* improbaſſe, quæ de Diis finxerant Poëtæ. Sed, qui Deos ritu patrio colendos eſſe vult, num ille jure culpare poteſt eos, qui receptæ opinioni conſtanter adhærebant? illi enim, qui Deos, uti legibus receptum erat, colebant, dicere poterant, circa Cultum Deorum, axiomatis loco hoc tenendum: *A cultu patrio ne latum quidem unguem recedendum eſt.* Quid hic reponere potuiſſet Vir optimus, quod veri amanti ſatis facere potuiſſet? Si enim craſſiores tantum plebis de Diis opiniones ſe rejicere dixiſſet, ſtatim in promtu reſponſio erat, Religionem plebis, eſſe religionem publice legibus ſtabilitam, ſequi ergo, vel ex *Ipſius principiis*, nihil hic mutandum. Si aliud animo preſſit, in medium erat proferendum. Ex adductis ſupra locis ſatis patet, *Socratem* Oraculorum auctoritatem non rejeciſſe; cultus enim normam ad Oraculorum reſponſa referebat. Notum autem eſt, multum ea contuliſſe ad ſuperſtitionem augendam; magnus erat hominum ad Ea concurſus, magna eorum auctoritas. Omnia autem in illis Oraculis ad fraudem compoſita fuiſſe, adeo luculenter probarunt *doctiſſimi Viri*, v. *Dalen*, *Fontenelle*, *Basnage*, ut pauci poſthac futuri

Digitized by Google

ſuturi ſint, qui Diabolo effata Oraculorum adſcribant. Quis autem dubitet, *Socratem* ſciviſſe, Oracula non Deorum providentia, aut cura edi, ſed meras eſſe fraudes verſutiſſimorum Sacrificulorum, cum noſtro tempore fallaciam eorum detexerint Eruditi, ipſe autem omnes circumſtantias noſſe probe potuerit. Sane cæteri Philoſophi, qui nec acumine ingenii, nec amore veritatis, cum Eo certare poterant, aperte ſibilis exceperunt vaniſſimam hominum de divinitate Oraculorum perſuaſionem. Scio, poſſe mihi opponi locum *Plutarchi* de *dæmonio Socratis* p. 580. in quo, poſtquam Vir πολυμαθεςατος *Socratem* laudaſſet, quod Philoſophiam repurgaſſet, addit: ἡ παν ἐπαγγειλαμενῳ λογῳ ἀγαθον καὶ το συμφερον, τῳ διδασκειν εἰς Θεους ἐπαναχωρειν, της των πραξεων ἀρχης ὡς του λογου καταφρονουσα, καὶ την ἀποδειξιν ἡ δοκει διαφερειν ἀτιμασασα, προς μαντευματα τρεπεται καὶ ὀνειρατων ὄψεις. i. e. *quæ*, (ſc. Philoſophia) *cum omne bonum, atque utile, ad principia rationis referre profiteatur, eo quod ad Deum recurrere ſemper docet, principium actionum una cum ratione negligent, & demonſtrationem, in qua pretium ejus poſitum eſſe videbatur, poſtponens, ad Oracula, Somnia, atque Viſa, convertitur.* Sed quemadmodum falſum eſt, quod in antecedentibus *Plutarchus* adſerit, *Socratem* nempe a Superſtitione philoſophiam liberaſſe, ita minime etiam probavit *Plutarchus*, *Socratem* Oracula repudiaſſe. Confirmatur hoc, ex ipſa *Platonis Apologia*, in qua ad teſtimonium amici provocabat, qui perhibuerit, Oraculum dixiſſe, *Socratem* omnium hominum Sapientiſſimum eſſe; quod ſi divinam auctoritatem illi minime tribuiſſet, malignum & ſuperbum ſe exhibuiſſet, ſi coram Judice eo provocaſſet. Quæ de Oraculis dixi, idem de *divinationibus* intelligi volo. *Xenoph.* Libro I. memorab. Περι δε των ἀδηλων, ὁπως ἀποβησοιτο μαντευομενους ἐπεμπεν εἰ ποιητεα. Και τους μελλοντας οικους τε καὶ πολεις καλως οἰκησειν, μαντικης ἐφη προσδεισθαι. i. e. *De illis vero, quorum incertus exitus eſſet, a Diis, an ſuſcipienda ſint, petere hortabatur: aſſerebatque omnibus, qui aut domum, aut civitatem recte habitaturi ſunt, opus eſſe divinatione.* Idem Lib. I. p. 450. Εἰ δε τι δοξειεν αὐτω σημαινεσθαι παρα Θεων, ἡττον ἀν ἐπεισθη παρα τα σημαινομενα ποιησαι, ἡ εἰ τις αὐτον ἐπειθεν ὁδου λαβειν ἡγεμονα τυφλον, καὶ μη εἰδοτα την ὁδον, ἀντι βλεποντος καὶ εἰδοτος. καὶ των ἀλλων κατηγορει, οἱ τινες τα παρα των Θεων σημαινομενα, ποιουσι τι, φυλαττομενοι την παρα τοις ἀνθρωποις ἀδοξιαν. αὐτος δε παντ' ἀνθρωπινα ὑπερεωρα, προς την παρα των Θεων ξυμβουλιαν. i. e. *Si quando autem quicquam a Diis ſibi oſtendi putabat, minus perſuaſus fuiſſet præter oſtenſa facere, quam ſi quis perſuaderet ei, ducem in via cœcum pro vidente recipere, &*



Digitized by Google

*viæ ignarum pro cognoſcente. Illos autem, qui cavendo hominum opiniones, præter illa, quæ Dii conſulerent facerent, ſtoliditate accuſabat. Ipſe vero conſultationem divinam omnibus anteferebat humanis.* Idem Lib. IV. p. 504. Το δε καὶ εἰ ἀδυνατεμεν μεν τα συμφεροντα προνοεισθαι, ὑπερ των μελλοντων, ταυτην αὐτας ἡμιν συνεργειν δια μαντικης τοις πυνθανομενοις. Φραζοντας τα ἀποβησομενα, καὶ διδασκοντας, ᾗ ἀν ἀριστα γιγνοιντο. i. e. *Quod autem*, inquit, *quando nobis impoſſibilis eſt futurorum Providentia, ipſi nos in hoc juvant per divinationem exitum rerum interrogantibus, manifeſtantes atque docentes, quonam pacto quam optime fiant, magni Amoris eſt.* Vides *Socratem* divinationem minime neglexiſſe; licet autem Ille forte aliter loquebatur, quam ſentiebat; patet tamen eum publice nunquam voluiſſe eam taxare. Hiſtrioniam autem illam multum ad ſuperſtitionem augendam feciſſe, adeo notum eſt, ut nihil ſupra: hinc *Cicero* recte funditus illam ſubvertendam putabat, licet ipſo opere æque ac *Socrates* nil mutare decreverat. Quod ſi hæc igitur omnia in Summam colligamus, fateri neceſſe eſt, *Socratem* nec Philoſophi, nec Viri Boni officia præſtitiſſe, dum hæc Superſtitionis fulcra non ſolum non ſubverterit, ſed & auctoritate ſua probaverit. His enim ſublatis, via ad cultum puriorem ſtrata fuiſſet. Stantibus autem iisdem, nulla melioris & emendatioris cultus inter homines obtinendi ſpes erat. Intercedit tamen, præter alios, hic Ingenioſiſſimus *Vayerius de la vertu des Payens* pag. 592. dicens. *On prouve très mal ſon Idololâtrie, par les termes, dont ſes diſciples ſe ſont ſervis, dans leur Apologies, quand ils ont écrit, qu'il n'avoit rien innové au fait de la Religion, ayant toujours vecu pour ce regard, comme les autres, & uſé des Sacrifices, ſelon qu'ils étoient alors en uſage. Car deja leur propre interêt, & la crainte de la ciguë les peut avoir fait parler de la ſorte. D'ailleurs il y a lieu de dire que Socrate, qui n'avoit que la foi implicite, ſe contentoit de reconnoitre un ſeul Dieu dans la loi de la nature, ſans vouloir pour cela troubler le gouvernement public, par l'introduction d'un nouveau culte, dont il ne pouvoit uſer, ſans violer les loix de l'Etat: Et que, s'il a ſacrifié à quelques divinités Atheniènes, cela éte vraiſemblablement par une nuë reconnoiſſance des puiſſances, d'un ſeul Dieu, qu'il adoroit, ſous des noms differens.* Sed male defendit Virum alias præſtantiſſimum Eruditus *Vayerius*: Primo enim aliunde quid ſenſerit feceritque *Socrates*, ſcire non poſſumus, quam ex diſcipulorum teſtimoniis, unde igitur patebit, eos hac in parte tempori inſerviiſſe? 2. Eo ipſo, quod *Socrates* cultum patrium ſequebatur, nec Philoſophi nec Viri Cordati officium adim-

adimplevit. Et quantum videtur, doctiſſimus *Vayerius* ipſemet nil tentaſſet ad cultum Idololatricum Eccleſiæ Romanæ ſubvertendum. Nimirum ubi tanta eſt Eccleſiæ auctoritas parum valet & conſcientia, & Philoſophia. 3. Si vel maxime, dum Deos Athenienſium coluit, aliud animo agitavit, nondum tamen excuſari poteſt; *nec enim in cauſa religionis Hiſtrionem agere licet*, & aliud præ ſe ferre, aliud credere, præſertim in iis, quæ caſtum Dei cultum ſpectant, quæque ſine offenſione Dei & hominum tegi haud poſſunt.

VI. At *divinus* noſter *Salvator* longiſſime ab hac via receſſit. Cum mundo adparuit, non minus depravatus erat ſtatus Judæorum, quam Gentilium. *Judæi* equidem divinam habebant Revelationem in Scriptis *Moſis* & *Prophetarum* contentam, quam tamen adeo neglexerant, ut nonniſi tenuis umbra veræ religionis remanſerit; traditionibus variis ea, quæ ad verum Dei cultum pertinebant, mire adulteraverant. Hinc ſpretis momentoſiſſimis veritatibus, quæ ad vitam pie degendam, & ſummam felicitatem conſequendam faciebant, ea ſectabantur, quæ ſine mentis emendatione, facile præſtari poſſunt. Hæc autem minime tulit *divinus* noſter *Servator*, provocabat denuo ad Legem & Prophetas. In purgatione animi a pravis adfectionibus, in vivendi ratione ad voluntatem Numinis exacta, veram pietatem conſiſtere ingeminabat. Non quæri inquiebat, utrum Hieroſolymis, vel in monte Samariæ, Deum adorarent, ſed utrum vera mentis ad Deum ubique præſentem converſione hoc facerent. Parum juvare ipſos, quod ab Abrahamo oriundi eſſent: illum ſibi placere, qui ad exemplum Abrahami pietatem unice ſectaretur. Meſſiam ſe eſſe, unicam ſpem Fidelium, Cauſam unicam noſtræ cum Deo reconciliationis, publice docebat, licet haud ignoraret, quam hoc ab opinionibus plerorumque alienum eſſet.

Cum autem Religionis etiam minime puræ Antiſtites ubique multum valeant, & receptas ſemel ſententias pertinaciter defendant, eorumque etiam, penes quos rerum ſumma eſt, favorem vulgo obtineant, facile fieri poteſt, ut metu eos offendendi abſterriti viri veritatis minus amantes, receptam publicæ Religionis profeſſionem, minime eo, quo decet, fervore, aggrediantur, ſed inter familiares tantum muſſitent, eamque domi albis dentibus rideant. Sed *divinus* noſter *Servator* Phariſæos, genus hominum peſtilens, & ad genium Seculi totum compoſitum, publice taxavit, & mores eorum ad vivum depinxit, eosque præcipuam Religionis tantopere deturpatæ, morum-

que

que depravatiſſimorum Cauſam eſſe, in media etiam turba, pronuntiavit; & licet facile prævideret, verſutos illos Hiſtriones, ad Sui Internecionem omnia paraturos; nunquam tamen a ſanctiſſimo Inſtituto deſtitit: noluit *Ille*, Deum coli νομῳ πολεως, quemadmodum *Socrates:* noluit, ea quæ Dei ſunt, aliis tribui; gravius vulnus & altiſſime inhærens non fomentis alendum ſed penitus tollendum, & vel enſe reſecandum eſſe, rebatur, ne pars ſincera etiam trahatur. Similiter *Apoſtoli* exemplum *Ejus* ſequebantur. Et ut de paganis ſolis jam dicam, in ipſa florentiſſima urbe Athenienſium *unicum mundi* Rectorem deprædicabant, cultum Deorum publice reprehendentes, fruſtra ringentibus inſanientis Sapientiæ Conſultis, qui diverſiſſimam philoſophandi rationem ſequentes, in ſuperſtitione tamen & ritibus receptis defendendis, in unum conſpirabant. Argumentabantur illi ἀπαιδευτοι, ſed ſummis Philoſophis candidiores, de Deo, & virtutibus ejus, de natura cultus caſti, & Deo placentis, licet haud ignorarent, Philoſophos illos exiſtimare, ſe ſolos ſapere, & quid verum rectumque ſit, noſſe. Nolebant hi tempori inſervire, eaque, quæ ἀκινητα eſſe videbantur tolerare. Imo quod magis eſt, cum perſuaſi erant, fidem in Servatorem noſtrum, aliaque, cum his connexa Religionis capita, ad conſequendam ſalutem, creditu neceſſaria eſſe, *ea publice profitebantur*, nec ullis minis, perſecutionumque æſtu, ab excellentiſſimæ religionis profeſſione, abſterreri poterant; licet haud ignorarent, homines perverſos ſannis ejusmodi res excepturos eſſe: hinc & de reſurrectione corporum noſtrorum, dogmate plane Paganis ignoto, non ſolum præſentibus Philoſophis, ſed & Viris ſummæ dignitatis loquebantur, ea gravitate & fiducia, uti facile adparuerit, nec deluſæ mentis ſomniis, nec ſubtilibus Sophiſticationibus deceptos eſſe Viros optimos & pientiſſimos. Athenienſes & cæteri pagani μυστηρια ſua, ſeu potius tetra & ridicula deliramenta coram plebe velabant, & nonniſi Initiatis retegebant: *Apoſtoli* uti prudenter & caſte τα βαθη τα Θεȣ ediſſerebant, ſic vel ideo ſe a divino Servatore miſſos dictitabant, ut quæ Secolorum vitio obſcurata eſſent, in lucem proferrent, & quæ hactenus orbis ignoraret, cunctis mortalibus annunciarent. Hac demum certe ratione Religio aliam induit faciem, & divina adſiſtente gratia, ſuperſtitio, quæ orbem inundavit, migrare, excellentiſſimæque Deum colendi rationi, cedere debuit, quod ne ſubtiliſſimi quidem Philoſophi unquam præſtare potuerunt. Verum eſt interim, Apoſtolos quædam in Judæis & Gentilibus toleraſſe, neque ad ritus omnes, quibus erant, imprimis

primis

primis priores adſueti, abjiciendos eos coegiſſe. Prudenter ferebant, quæ tolerari ſine ſalutis diſpendio poterant. Sed primo ſtatim edocebant cunctos, in quo veræ Religionis indoles conſiſteret. Et ſi quando de myſteriis Religionis chriſtianæ loquebantur, eorum θεοπρέπειαν ſimul oſtendebant. Neque *diſciplinam* aliquam *Arcani* circa dogmata & ritus obſervandam injunxere, quæ ſequentibus demum Seculis, non ſine caſtæ Religionis damno introducta eſt. Non (ut hoc in tranſitu dicam enim) adprobare poſſum quorundam Virorum doctorum ſententiam, exiſtimantium, hodierno Religionis ſtatui, enaſcentibus indies tot Religionis ἐμπαίκταις conducibilem quam maxime fore hujus *diſciplinæ Arcani reſtaurationem*. Aut enim dicendum eſt, dari in Religione chriſtiana μυστήρια adverſa fronte cum evidentiſſimis rationis principiis pugnantia, aut veritates ſaltem captum noſtrum quidem ſuperantes, minime autem contradictorias, ſed Deo dignas. Prius nemo adſeret, qui Religionem chriſtianam ſine ſtudio partium examinaverit, neque etiam adſerunt hoc Viri docti. Poſterius concedimus quidem, ſed nihil hîc credendum imponitur, quod homines perſpicaces, & imbecillitatis ingenii humani probe gnari, admittere non poſſint; cum in illis diſciplinis, circa quas ſubtiliſſimorum Virorum cura verſatur, multa paſſim ejusmodi obſerventur δυσνόητα. Quid igitur prohibet, quo minus publice & privatim, coram plebe & eruditis, illa poſſint proponi? neque ſublimia illa ingenia, quæ cæteros homines deſpectare ſolent, hactenus immotis rationibus demonſtrarunt, μυστήρια illa in ſacris revelata apertam involvere contradictionem. Loquor autem de myſteriis, quæ in S. Literis traduntur, non autem de iis quæ a Pontificiis efficta ſunt. Saltem notum eſt, per hanc diſciplinam factum, ut ſimpliciſſima gratiæ divinæ ſigna in ludicram quandam hiſtrioniam commutata fuerint.

VII. Sed conſideremus jam ipſam *Socratis* doctrinam & recte vivendi præcepta. Calumniam fuiſſe atrociſſimam *Ariſtophanis* adſerentis, *Socratem* omne diſcrimen inter juſtum & injuſtum ſubvertiſſe & omne Numen ſuſtuliſſe, notum eſt plerisque. Præcipua ejus dogmata recenſebo, & loca tantum citabo, cum hæc omnia prolixius præſtiterim in *Apologia Socratis contra Ariſtophanem* ſuſcepta. Numinis exiſtentiam agnoſcit & probat, argumentis, ab univerſi ordine, & finibus rerum Creatarum deſumtis apud *Xenoph.* Mem. Lib. IV. p. 503. Eundem Summum mundi Rectorem inconſpicuum nec minus tamen colendum ibid. 505. *Incorporeum*, præter *Plutarchum* de

placitis, *Lactantius* de ira Dei cap. 12. ſect. 13. *bonum* Xenoph. Lib. I. p. 450. & Lib. IV. p. 505. *omniſcium* idem p. 454. *Sapientiſſimum* Plato in Apologia p. 471. *Omnia curare poſſe* idem *Xenoph.* p. 454. *omnibus rebus proſpicere* Lib. I. p. 452. leges *quasdam dari divinas, ab omnibus obſervandas* ibid. p. 508. *preces ad Deum fundendas*, & *in genere tantum, translata in Deum, quid nobis quam maxime proſit, cura*, p. 450. *Deum Colendum & adorandum* p. 453. *adſpectabilem hanc rerum univerſitatem produxiſſe*, Lib. IV. p. 505. *nobilitatem mentis & corporis pulchritudinem Dei beneficentiæ* deberi, p. 433. præterea *Socrates*, quosvis homines ad virtutis amorem, conſtantiam, prudentiam, temperantiam, modeſtiam, cæterasque virtutes colendas, adhortatus eſt, quæ omnia cum notiſſima ſint, hîc adferre nolo. Concedimus igitur lubentes, *Virum Summum*, præcipua capita religionis naturalis agnoviſſe, & hac in parte multos alios Philoſophos ſuperaſſe. Quod ſi tamen Religionis chriſtianæ Decreta ſine ſtudio partium contemplamur, aut fallor vehementer, aut multis modis *Socratis* Philoſophiam ſuperavit; Primo enim ea ipſa, quæ ratione ſola de Deo cognoſci poſſunt, Revelatio clarius, & evidentius ad omnium perſuaſionem aperit. Exhibet enim *magnificas* de Deo notiones; Deum nobis ſiſtit *æternum, Independentem, Omnium Rerum Conditorem, ſolo nutu cuncta producentem; Sapientiſſimum, Omniſcium, Æquiſſimum, Miſericordem, Omnibus, maximis, minimis proſpicientem, cuncta Conſervantem, Gubernantem, pios imprimis foventem, omnia ad hominis ſalutem præſtantem, leges æquiſſimas humano generi præſcribentem*, &c. Nihil tam præclare cogitari, nedum de Deo dici poteſt, quod Religio chriſtiana non identidem inculcet. Nolo hæc ipſiſſimis verbis Scripturæ probare, cum omnibus, qui divinam illius Originem agnoſcunt, notiſſima ſint. Conferantur Libri V. & N. T. cum *Platonis* & *Xenophontis* Scriptis, & examine inſtituto patebit, quæ doctrina excellentiores præbeat de Deo, & rebus divinis cogitationes. Quod ſi tamen Philoſophia *Socratis* non minus recta, quæ de Deo cognoſci ex ratione poſſunt, nos edoceret, quam Religio chriſtiana; *deſtituta tamen eſt præſtantiſſimis illis ad Pietatem Incentivis, quæ Religio Chriſtiana ſuppeditat.* Ad virtutem amandam, adduci debent efficaciſſima argumenta, quibus homines ad illius ſtudium pertrahuntur. *Præmia ſi tollas, periere virtutis amores.* Neceſſarium hoc eſt, propter voluntatis depravationem, quæ tanta eſt, ut, niſi præſidiis quibusdam muniatur ad virtutem ſectandam, faciliſſime in præceps abripiatur. Aut nulli enim, aut pauciſſimi mortalium, vir-

tute

tute ſola ejusque præſtantia, moventur. Imo ſi verum dicere velimus, niſi certa quædam, aut maxime probabilis adſit ſpes præmii virtutis, difficulter concipi poteſt, qua ratione virtutis contemplatio, tantam vim in animos hominum habeat, ut vehementiſſimis adfectionibus ſuppreſſis, virtuti adhæreant. Convenienter rationi vivendum eſt, virtuti opera danda. Ita eſt: Sed cur? quia rationi conveniens eſt. Si denuo quæram, reſponſio eadem repetetur. Perquam inſuper difficile eſt oſtendere, præcepta rationis vim aliquam *juris* habere *divini*; qui hac de re dubitat, legat Conſultiſſimi & Eruditiſſimi *Hombergii ICti Marpurgenſis*, *Dubia* circa *Jus Naturæ*. Accedit tandem, quod nemo non videt, Virtutis amantes non ſemper eſſe omnium feliciſſimos. Eleganter acutiſſimus *Lokius* loquitur in tractatu, cui titulus: *Que la Religion Chrètienne eſt très-raiſonable* p. m. 326. *A là vérité*, inquit, *les Philoſophes relevoient la beauté de la Vertu. Ils ornoient ſi bien cette divine Fille du Ciel, qu'elle attiroit les yeux des hommes, & gagnoit leur approbation; mais comme ils ne lui aſſignoient aucune dot, il y en avoit peu qui vouluſſent l'épouſer*. Eruditus Auctor, qui tractatum illum in linguam gallicam tranſtulit, hic a *Lokio* diſſentit. *Je ne ſai*, inquit, *ſi M. Loke a calculé exactement: mais il me ſemble, que des ſectes très-fameuſes & qui ont ſubſiſté long-tems dans le monde comme l'Ecole de Socrate, les Stoiciens, & les Cyniques, ont fait profeſſion d'eſtimer la vertu pour elle-même & de preferer l'honnete à l'utile.* Provocat etiam ad *Horatium*, qui Od. L. III. Od. 29. ita ait.

*Fortuna ſævo læta negotio, &*
*Ludum inſolentem ludere pertinax,*
*Tranſmutat incertos honores,*
*Nunc mihi, nunc alii benigna.*
*Laudo manentem: ſi celeres quatit*
*Pennas, reſigno, quæ dedit, & mea*
*Virtute me involvo, probamque*
*Pauperiem ſine dote quæro.*

Non nego Philoſophos & Poetas aliquando de ſe ita locutos. Sed aliud eſt dicere, aliud facere. Qui ingenium *Horatii* novit, difficulter ſibi perſuadebit, virtutem ſolam tantam vim in ejus animum habuiſſe, ut difficillima quæque propter virtutem ſolam perpeti voluerit. *Cicero* etiam non ſemel cum Stoicis adſeruit, *virtutem ad bene beateque vivendum ſe ipſa contentam eſſe*. Sed audi eundem Orat. pro Rabirio:

*Nemo*, inquit, *noſtrum in Republica periculis cum laude ac virtute verſatur, quin ſpe poſteritatis fructuque ducatur*, & Tuſc. Lib. I. *Licuit eſſe otioſo Themiſtocli, licuit Epaminondæ, ſed neſcio quomodo inhæret in mentibus quaſi ſeculorum quoddam augurium futurorum: quo quidem demto, quis tam amens eſſet, qui ſemper in laboribus & periculis viveret?* Ita vides aliter loqui Eloquentiſſimum Conſulem, cum ſibi in porticu, aliter cum in Curia eſſe videtur. Legatur hac de re ſecunda Sectio diſſert. VII. *Opuſc. Theolog. Excellentiſſimi noſtri Werenfelſii.* Quod ſi vel maxime concederemus, Virum egregiis animi dotibus inſtructum, virtutem propter ſe ipſam, non commoda, non gloriam, non voluptatem, ſectari; fatendum tamen eſt, ejusmodi virtutem fore *excellentiorem*, *conſtantiorem*, ſi haud incerta ſpe futuræ immortalitatis, corroborata eſſet. Fatetur hoc ipſum Vir doctus, qui a *Lokio* diſſentit p. 320. in adjecta nota, quod nobis hactenus ſufficit. Pone igitur, *Socratem ſola virtutis præſtantia* commotum, convenienter rationi vixiſſe, patet tamen, pauciſſimos paſſibus æquis, in hoc virtutis ſtadio ſequi potuiſſe *Virum eminentiſſimarum Virtutum.* Quantum enim, bone Deus! temporis requiritur ad perſuadendos homines, qui nec ingenio valent, nec tempus ejusmodi res examinandi *habent*, virtute nihil excellentius, nihil amore noſtro dignius eſſe. Alia autem argumenta *Socrates* ad perſuadendos Athenienſium animos adferre non potuit, *dum ipſemet de* præmiis & pœnis poſt mortem, dubitanter locutus eſt. Quod clariſſimis jam teſtimoniis probabimus. Non fidem habebo *Luciano*, qui in *Dialogo Menippi & Cerberi* Tom. I. p. 307. ed. *Grævii* perhibet, *Socratem* ſummo cum timore mortem adiiſſe; ſed diſcipulorum & fautorum verba adducam. In fine Apologiæ Plat. *Socrates* ita loquitur: ἀλλα γαρ ἠδη ὡρα ἀπιεναι. ἐμοι μεν ἀποθανεμενῳ, ὑμιν δε βιωσομενοις. ὁποτεροι δε ἡμων ἐρχονται ἐπι ἀμεινον πραγμα, ἀδηλον παντι, ἠ τῳ Θεῳ. *Sed jam hora eſt hinc abire, me quidem ut moriar, vos autem ut vitam agatis. Utri vero noſtrum in melius eant, omnibus, præterquam Deo, eſt incertum.* Paulo ſupra in eadem Apologia ait: δυοιν γαρ, θατερον ἐςι το τεθναναι, ἠ γαρ οἱον μηδεν ἐιναι, μηδ᾽ αἰσθησιν μηδε μιαν μηδενος ἐχειν τον τεθνεωτα, ἠ κατα τα λεγομενα μεταβολη τις τυγχανει ἐσα, καὶ μετοικησις, της ψυχης τȣ τοπȣ τȣ ἐνθευθὲ εἰς ἀλλον τοπον, καὶ ἐιτε δη μηδεμια αἰσθησις ἐςιν, ἀλλ᾽ οἱον ὑπνος, ἐπειδαν τις καθευδων μηδ᾽ ὀναρ μηδεν ὁρᾳ, θαυμασιον κερδος ἀν ἐιη ὁ Θανατος & paucis interjectis. ἐι δ᾽αυ οἱον ἀποδημησαι ἐςιν ὁ Θανατος ἐνθενδε, εἰς ἀλλον τοπον, καὶ ἀληθη ἐςι τα λεγομενα, ὡς ἀρα ἐκει ἐισι παντες οἱ τεθνεωτες, τι

μειζον

μειζον ἀγαθον τȣτȣ ἐιη ὠ᾽Ανδρες Δικαςαι. i. e. *duorum enim alterum mors eſt. Nam aut tanquam nihil omnino ſit, ſenſum nullum ullius rei retinet is, qui deceſſit e vita: aut quemadmodum dicitur permutatio quædam, aut transmigratio animæ ab hoc in alium locum. Sive ergo nullus remanet ſenſus, ſed tanquam ſomnus quidam eſt, in quo quis ſomnium cernit nullum, admirabile lucrum erit in morte... Sin autem mors eſt tanquam transmigratio quædam hinc in alium locum, ac vera ſunt quæ dicuntur, videlicet in alio ſeorſum a nobis loco omnes defunctos eſſe, quidnam melius quam hoc eſſe poteſt o Judices!* In Phædone pag. 46. poſtquam multum de ſtatu poſt mortem locutus eſſet, ita pergit. Το μεν ȣν ταυτα διισχυρισαϑαι ȣτως ἐχειν ὡς ἐγω διεληλυϑα, ȣ πρεπει νȣν ἐχοντι ἀνδρι. ὁτι μεντοι, ἠ ταυτ᾽ ἐςιν, ἠ ταυτ᾽ ἀττα περι τας ψυχας ἡμων καὶ τας οἰκησεις, ἐπειπερ ἀϑανατον γε ἡ ψυχη φαινεται ȣσα, τȣτο καὶ πρεπειν ἐμοι δοκει καὶ ἀξιον κινδυνευσαι οἰομενω ȣτως ἐχειν! *Hæc igitur eo modo ſe habere, ut ego narravi, non decet Virum judicio præditum affirmare. Attâmen vel hæc vel talia quædam eſſe circa animos noſtros eorumque habitationes, quandoquidem animum immortalem eſſe liquet: hoc adſerere & decere mihi videtur & dignum eſſe ſic rem habere putantem periclitari.* In eodem Phædone ait. Νυν δε ἐυ ἰςε ὁτι παρ᾽ ἀνδρας τε ἐλπιζω ἀφιξεσϑαι ἀγαϑȣς, καὶ τȣτο μεν ȣκ ἀν πανυ διισχυρισαιμεν. *Plutarchus*, qui *Socratem* maximi fecit, in *Conſol.* ad *Apollon.* ſimiliter inducit eum loquentem: nimirum mortem, non eſſe timendam, quod aut ſimilis ſomno, aut peregrinationi futura ſit, aut tandem morte obita cuncta deſtruantur. Quodnam autem Veri nominis ſolatium Vir probus & virtutis amans, in ejusmodi perſuaſione invenire poterit? ſcilicet poſt acerrimum veritatis ſtudium, culturam rationis, virtutis ſtudium, poſt tot pravas animi concupiſcentias edomitas, poſt tolerata tot mala, ad plures abeundum eſt, & exacto vitæ tempore hoc unicum tandem ſolatium relictum, quod ad rationis normam vitam ſuam compoſuerit. Rectiſſime Eruditiſſimus *Clark. demonſt. de l'Exiſtence de Dieu.* Tom. 2. p. m. 179. ait: *Suppoſé qu'un homme ſouffre la mort, pour l'amour de la vertu, s'il n'a d'autre bonheur à attendre, que celui que lui procure le contentement interieur, qui naît du ſentiment, qu'il a fait courageuſement ſon devoir, & qu'il s'eſt inviolablement attaché aux regles de la juſtice; & s'il n'y a point d'heureux avenir, où il recueille le fruit de ſa perſeverance dans le bien, peut-on dire, qu'il ſoit plus heureux en effet, que celui qui meurt martyr d'une fauſſe opinion, qu'il a entrepris de ſoutenir par caprice & par entêtement? Il faudra dire au contraire, ſuppoſé que la vertu n'ait aucune recompenſe à*

*attendre dans l'avenir, que Dieu lui a donné des charmes ſi grands, & qu'elle ſe captive ſi neceſſairement l'eſprit & le cœur de l'homme, que l'homme ne peut s'empêcher de ſe declarer pour elle, & qu'avec tout cela, il l'a laiſſée deſtituée de motifs ſuffiſans, pour porter les hommes à ſoutenir rigoureuſement ſon parti.* Erunt forſan qui dicent, immortalitatem mentis humanæ, & certam perſuaſionem de præmiis & pœnis poſt hanc vitam, ope rationis ſolius minime innoteſcere; quod ſi hoc vel maxime concedam, ſequetur inde, ſummam eſſe Religionis chriſtianæ præſtantiam, quæ firmiſſime hanc veritatem ſtabilivit. Non ſolum enim Chriſtus exemplo ſuo futuræ vitæ & immortalitatis certiſſimum adduxit argumentum; ſed & promiſit omnibus ſuis cultoribus beatæ immortalitatis poſſeſſionem. Apoſtoli hac fide armati, aliter plane loquuntur quam *Socrates* proximus morti. Vide Rom. 8. v. 15. 16. 2. Timoth. 4. v. 8. Confer igitur dubiam ſpem *Socratis*, cum immota fiducia Apoſtolorum, & quantum præſtet Religio chriſtiana Philoſophia *Socratis*, clariſſime patebit. Quod ſi autem *Socrates* Vir perſpicaciſſimus & præſtantiſſimus, ita dubie de futura vita locutus eſt, quam ſpem habuerit plebs, quæ utilitate potius, quam rectæ ratiocinationis legibus ad quælibet agenda impellitur, facile dijudicari poteſt. Saltem nullibi legimus, *Socratem* argumentum petiiſſe a *certitudine vitæ futuræ*, ad incitandos homines, ut virtutem ſectentur: hinc quam languidum virtutis ſtudium fuerit, omnes, vel me tacente, intelligent. (*).

VIII. Addam hic aliud ad Pietatis Studium *Incentivum*, quod ex *ipſa Religionis chriſtianæ natura* emergit, ejusque *præſtantiam* abunde demonſtrat. Quum animus hominis difficulter Religionis præceptis pareat, omnia argumenta adferenda ſunt, quibus ad virtutem amandam inducatur. *Socrates* præter ea, quæ recta docet ratio, in medium proferre nihil potuit, neque etiam, uti audivimus, probis *certam beatæ immortalitatis ſpem* promittere potuit. *Religio Chriſtiana* non ſolum argumenta petit a *perfectionibus* Dei, *creatione* & *Conſervatione* rerum omnium innumerisque beneficiis, quibus genus humanum adficitur, ſed imprimis a *Magnifico Opere Redemptionis*, Lucæ 1:74. 1. Cor. 6:20. & aliis locis quampIurimis. Eum in finem in memoriam nobis revocat, *miſerabilem generis humani ſtatum*, *atrocitatem & pœnam peccati*, *incredibilem amorem Dei erga nos*, *Chriſti Servatoris noſtri Sapientiam*, *Inno-*

(*) Confer quæ de hoc argumento meditatus eſt Cl. *Moshemius Ethicæ Chriſt. cap. I. pag. 109.*

*Innocentiam, cruentam mortem pro homine obitam, vim & incredibile pondus hujus mortis, promiſſa ejus omne noſtrum meritum, omnem ingenii vim ſuperantia, Bona denique in nos redundatura, egregia, perennatura, & æternam felicitatem adlatura.* Hæc *Incentiva* non ſimpliciter proponuntur, ſed repetuntur, inculcantur, ea ratione, quæ aptiſſima eſt ad hominum animos commovendos. Latius hæc diducere & demonſtrare nolo; more ſuo, id eſt ſolide, hoc probat Eximius *Werenfelſius*, *æternum Helvetiæ noſtræ Decus, diſſert. Theolog.* VII. Hoc tantum obſervandum, hæc *Incentiva* omnium captui eſſe accommodata, in oculos quaſi incurrentia, ad animos hominum etiam perverſiſſimorum emolliendos efficaciſſima, exemplisque eorum, qui illam Religionem profitebantur, vimque ejus ſenſerunt, roborata & confirmata. *Scio quid dicturi hic ſint increduli: reſpondebunt, hæc* Incentiva, *quorum mentionem fecerim, petita eſſe a Myſterio S. S. Trinitatis & Redemtionis; hæc autem ſuperare captum humanum; e re autem, cujus notiones plane ſint obſcuræ, argumenta ad pietatem recte peti non poſſe. Socratem argumentatum eſſe ab iis, quæ ratio capere poteſt; ad impoſſibile autem neminem obligari.* Ad hæc ſequentia noto: I^um. eſt: fateri nos, hæc Myſteria a nobis capi non poſſe, ſufficit quod abſurda & contradictoria non ſint. Credimus Unum Deum, hoc ratio & Revelatio docet. Credimus porro in Unico hoc & perfectiſſimo Ente aliquid eſſe, quod Patrem, aliquid, quod Filium, & tandem aliquid, quod Sp. S. vocamus: modum hujus rei prorſus ignoramus. Credimus porro, Deum ſingulari quadam, nec ſatis nobis hominibus cognita ratione, manifeſtatum in carne, ut cum S. Scriptura loquar. 2. *Incentiva* illa, minime petuntur ex eo, quod circa naturam ineffabilem Dei & myſteriorum, ignoramus, ſed ex eo, quod homines intelligere poſſunt. *Deus Triunus* quatenus ceu bonus, miſericors, Sapiens, Juſtus, conſideratur, eſt objectum adorationis, cultus, non quatenus eſt Ens aliquod Innenarrabile, & cujus intimam naturam cognoſcere non poſſumus. Priore enim demum ratione Deus eſt σεβασμιος. Ita S. Scriptura refert, Chriſtum nos ſanguine ſuo redemiſſe, pro nobis ſatisfeciſſe, vitam & immortalitatem adquiſiviſſe, minime autem ex ineffabili conjunctione, quæ interceſſit inter Deum & humanam naturam argumentatur. Deum Patrem velle pios per Chriſtum æternum felices reddere, Sp. Sanctum animos hominum mutare, in adverſitatibus auxilium ferre, &c. Par igitur eſſe, ut ad Chriſtum confugiamus, gratiam Sp. Sancti imploremus, non autem argumentatur a modo Myſterii SS. Trinita-

nitatis. 3. Si nulla *Incentiva* ad virtutem ſequendam valerent, niſi quæ petuntur a rebus, quarum naturam & modum exacte perſpiceremus, ſequeretur nec ipſa *Incentiva*, quæ ratio circa cultum Dei ſuppeditat, quicquam valere. Laudandus eſt Deus, inquit ratio. Cur? quia omnium rerum Creator & Conſervator eſt. Sed num ſcimus, qua ratione Deus ſolo voluntatis Imperio, adſpectabilem rerum Univerſitatem producere potuerit? gratiæ ſunt agendæ Deo, quod innumeris quotidie nos beneficiis cumulet: num perſpecta eſt autem ratio Conſervationis & Operationis in Corpora & mentem? Ipſi illi, qui rationem ſolam audiendam eſſe putant, ex ſola ratione probari poſſe exiſtimant nos teneri convenienter rationi vivere, licet argumentatio illa, minime nitatur ἀκριβεία Mathematica, quam tamen frequenter in ore habent. Licet igitur Myſteriorum illorum rationem & naturam, minime recte perſpiciamus, ſufficit tamen, quod illa *quatenus* capi poſſunt, in ſe comprehendant *efficaciſſima ad pietatem Incentiva.*

IX. Probavimus Præſtantiam Religionis chriſtianæ, collatæ cum Philoſophia *Socratis*, ex *Incentivis ad pietatem*, quæ Religio chriſtiana in medium profert, & quibus Philoſophia *Socratis* deſtituta eſt. Patebit autem illa *Præſtantia* porro, ſi oſtendemus, Chriſt. Relig. *certiſſimam viam oſtendere ad Deum propitium reddendum, minime autem Philoſophiam Socratis.* Probo autem id inde, *quod Socrates oſtendere non potuerit, velle Deum cum homine peccatore in gratiam redire.* Potuit quidem *Socrates* Deum concipere, ut Ens aliquod optimum, miſericors, placabile, non iræ, non vindictæ cupidum, aut moroſum: poſſe adeoque Deum, ſi velit, in gratiam redire cum errante. Sed certo eum hoc velle, unde novit? Credidit, vivendum eſſe convenienter rationi, oportere nos cuncta animi deſideria ad nutum Numinis componere, oportere nos modeſtos, temperantes, placabiles, pacis ſtudioſos eſſe; reſiſtere pravis animi adfectionibus & ſtudiis, ex animo evellere omnia deſideria voluntati Numinis, quantum illa cognoſci poteſt, contraria. Quod ſi in ſe deſcendit, fateri debuit, ſe multoties cogitationibus & actionibus ſuis, a vero rectoque deſciviſſe. Vehementiores enim ſunt animi adfectiones, quam ut vel evidentiſſimis ratiocinationibus infringi poſſint; neſcivit igitur, utrum Deus velit omnes illas aberrationes ſibi ignoſcere. Dices, Socratem potuiſſe credere, *benigniſſimum Numen*, errores, quos parum cavet natura humana, remiſſurum: Sufficere, ſi quis pro viribus rationis decreta ſervet. Sed quis *determinare tuto* poſſit, *ad quem gradum* uſque, probabilitas,

bilitas, ut ſic dicam, futuræ remiſſionis extendenda ſit? Quis *definire, quot peccata* Deus condonaturus ſit, nec ne? Hoc certe illorum eſt explicare, qui *artem litigandi cum Deo callent.* Certam igitur, & immotis argumentis ſuperſtructam fiduciam, homo, qui rationem ſolam audit, habere non poterit, Deum ſecum in gratiam rediturum. Imprimis autem neceſſe hoc *ei* accedere, qui dubitanter loquitur, de præmio poſt mortem, quique, ſi conſcientiam in conſilium adhibuit, fateri debuit, ſe *pro Viribus*, cultum Numinis purum *reſtituere* minime laboraſſe. Supponamus autem, *Socratem*, multis exercitationibus ad virtutis amorem conformatum, *certis argumentis* perſuaſum fuiſſe, Deum velle ſecum in gratiam redire, errores commiſſos ſibi ignoſcere, & beatæ Immortalitatis ſe participem reddere. Hoc certe aliis, qui cum eo nulla ratione comparari poterant parum profuiſſet. Totius fere Antiquitatis conſenſu conſtat, *Socratem* extraordinariis animi dotibus inſtructum fuiſſe, Quod ſi igitur Is vel maxime eo perfectionis progreſſus fuiſſet, ut futuræ felicitatis ſpem habere potuiſſet, alii tamen ex hoc *Socratis* ſtatu nullum Solatium percipere potuiſſent, præſertim cum *Ille* adſereret, virtutem proprie loquendo, doceri non poſſe, ſed *θειᾳ* quadam *μοιρᾳ*, viris tantum magnis virtutis ſemina indi. Regerent quidam, cæteros eandem fiduciam habere potuiſſe, ſi eodem ſtudio virtuti operam dediſſent. Sed quis in ea temporum caligine ſperare potuit, multos eo virtutis progreſſuros? quis omnes præconceptas opiniones de modo Deum colendi, & genuinæ pietatis ſtudio ex animis illorum hominum evellere, voluntatis depravatæ vim frangere, excellentiam virtutis, cujus leviſſima quædam & evanida tantum Exempla proſtabant, animis eorum inſtillare potuiſſet? Sed quid opus eſt verbis. Ipſe *Socrates* dubiis rebus implicitus, haud obſcure non ſemel ſignificavit, optandum eſſe, ut Deus, evidentiore quadam ratione mortales edoceret, quid *ſibi* quam maxime placeret. *In Alcibiade* ſecundo circa finem poſtquam docuit, Juſtitiam, ac Sapientiam penes homines ſapientes eſſe, ſapientes vero ac juſtos illos eſſe, qui intelligant, quid apud Deos hominesque faciendum & dicendum ſit, ita pergit p. 232. *Βουλοιμην δ' ἀν και συ πυθεσθαι, ὁ τι ποτε ἐν νῷ ἐχεις, προς ταυτα.* Αλ. *Ἀλλ' ἐμοι μεν, ὦ Σωκρατες, ὀυκ ἀλλῃ πῃ δοκει, ἢ ἐιπερ σοι τε και τῷ θεῷ. ὀυδε γαρ ἀν ἐικος ἐιη, ἀντιψηφον ἐμε τῷ Θεῷ γιγνεσθαι.* Σω. *ὀυκ ὀυν μεμνησαι ἐν πολλῃ ἀπορια φασκων ἐιναι, ὁπως μη λαθῃς σεαυτον ἐυχομενος κακα, δοκων δε ἀγα-*

θα. Αλ. Ἔγωγε. Σω. ὁρας ȣ̓ν, ὡς ȣ̓κ ἀσφαλες σοι ἐςιν ἐλθειν προσ τον θεον εὐξομενῳ. ἱνα μη δ' ἀν ȣ̔τω τυχῃ, βλασφημȣντος σȣ ἀκȣων ȣ̓δεν ἀποδεξηται της θυσιας ταυτης. τυχον δε και ἑτερον τι προσαπολαυσης. ἐμοι μεν ȣ̓ν δοκει κρατιςον ειναι, ἡσυχιαν ἐχειν. τῃ μεν γαρ Λακεδαιμονιων εὐχῃ, δια την μεγαλοψυχιαν, τȣτο γαρ καλλιςον των ἐν ἀφροσυνῃ γε ὀνοματων, ȣ̓κ ἀν οἰμαι σε ἐθελειν χρηϛαι. ἀναγκαιον ȣ̓ν ἐςι περιμενειν, ἑως ἀν τις μαθῃ, ὡς δει προσ Θεȣς και προσ ἀνθρωπȣς διακεισθαι. Αλ. ποτε ȣ̓ν παρεςαι ὁ χρονος ȣ̔τος, ὠ Σωκρατες, και τις ὁ παιδευσων, ἡδιςα γαρ ἀν μοι δοκω ἰδειν τȣτον τον ἀνθρωπον, τις ἐςιν. Σω. ȣ̔τος ἐςιν ᾡ μελει περι σȣ. ἀλλα δοκει μοι, ὡσπερ τῳ Διομηδει φησι την Ἀθηναν Ὁμηρος ἀπο των ὀφθαλμων ἀφελειν την ἀχλην, ἡ νην παρȣσα τυγχανει, τοτηνικαυτ' ἠδη προσφερειν, δἰ ὡν μελλεις γνωσεσθαι ἡ μεν κακον, ἠδε και ἐσθλον. νυν μεν γαρ ȣ̓κ ἀν μοι δοκης δυνηθηναι. Αλ. ἀφαιρειτω, ειτε βȣλεται, την ἀχλην, ειτε ἀλλο τι. ὡς ἐγω παρεσκευασμαι, μηδεν ἀν φευγειν των ὑπ' ἐκεινȣ προσταττομενων, ὁς τις ποτ' ἐςιν ἀνθρωπος, ειγε μελλοιμι βελτιων γενεσθαι. Σω. ἀλλα μην κακεινος θαυμαςην ὁσην περι σε προθυμειαν ἐχει. Αλ. εἰς τοτε τοινυν και την θυσιαν ἀναβαλλεσθαι, κρατιςον ειναι, μοι δοκει. Σω. και ὀρθως γε σοι δοκει. ἀσφαλεςερον γαρ ἐςιν, ἡ παρακινδυνευειν τοσȣτον κινδυνον. Αλ. ἀλλα πως ὠ Σωκρατες; και μην τȣτον τον ςεφανον, ἐπειδη μοι δοκεις καλως συμβεβȣλευκεναι, σοι περιθησω. τοις Θεοις δε και ςεφανȣς και τ' ἀλλα παντα τα νομιζομενα τοτε δωσομεν, ὁταν ἐκεινην την ἡμεραν ἐλθȣσαν ἰδω. ἡξει δ' ȣ̓ δια μακρȣ τȣτων θελοντων. i. e. ex verſione M. Ficini. *Cupio tamen ex Te audire, quid in iis ipſe ſentias* Al. *mihi vero o Socrates haud ſecus, quam Tibi ac Deo videtur: neque enim fas eſſet, a Deo me diſſentire* So. *Recordaris, dixiſſe te in plurima dubitatione diſcrimineque verſari, ne te ipſum falleres, cum mala quandoque pro bonis optares?* Al. *memini.* So. *an vides non ſatis tutum tibi eſſe ad orandum pergere, ne quando te Deus audiens imprecantem tua Sacrificia reſpuat, aliud vero quiddam fortuitum reportes? Mihi ergo videtur operæ pretium eſſe quietem agere: nam Oratione Lacedæmoniorum propter magnanimitatem, id enim nomen honeſtiſſimum eſt omnium, quibus Inſipientia ſignificatur, non exiſtimo uti te velle.*

*Quare*

*Quare neceſſe eſt exſpectare, donec diſcatur, quemadmodum ad Deum atque ad Homines habere ſe deceat.* Al. *Quando erit, o Socrates, & quis Præceptor? Jocundiſſime enim hunc hominem, quisquis erit, agnoſcam.* So. *Hic eſt, cui tu curæ es. Verum mihi videtur, quemadmodum Diomedi Minervam inquit Homerus ab oculis nebulam abſtuliſſe, ut diſcerneret Deum ab homine, ſic & ab animo tuo prius oportere caliginem, qua nunc offunditur, auferre: deinde illa propius admovere, per quæ ſeu bonum quid ſit ſive malum dignoſcas, nunc enim impos eſſe videris.* Al. *auferat ſeu nebulam ille velit, ſive quodcunque aliud. Etenim paratus ſum nibil penitus prætermittere, quod ille præceperit, quisquis denique ſit, modo ipſe ſim melior evaſurus.* So. *atque ille mirum in modum tibi providet.* Al. *In illud itaque tempus hoc Sacrificium differre optimum fore cenſeo.* So. *& recte quidem; tutius enim eſt, quam tanto periculo ſe ſubjicere.* Al. *Sic eſt o Socrates. Interea tamen quoniam mibi bene conſuluiſſe videtur, hanc tibi coronam imponam. Diis autem & coronas & reliqua omnia quæcunque decet, tunc demum offeremus, cum diem illum adventaſſe cognovero. Adventabit autem quamprimum Diis volentibus.* Quod ſi quis contendat minime hac ratione probari, *Socratem* revelationis neceſſitatem agnoviſſe, cum eo *de Verbis* litigare nollem. Cum enim, uti ex hoc loco conſtat, ut alia taceam, *Socrates* crediderit, homines feliciſſimos fore, ſi Deus, qua ratione coli vellet, ipſemet homines edoceret, ſatis patet, viſam eſſe Viro Præſtantiſſimo Revelationem quandam extraordinariam Opus Deo digniſſimum. (*) Cum igitur *Religio chriſtiana* modum *placandi Deum* aperte tradat, quis non majorem fiduciam Deum ſibi propitium reddendi, habere poterit? præprimis cum non longa ratiocinatione via ad hoc præſtandum quærenda ſit. *Jeſus enim Chriſtus* Ipſe fidem interponit ſuam, neminem condemnationem ſubiturum, qui *ad ſe* tanquam Sacram Anchoram confugerit, ſe omnibus quotquot errores ſuos confeſſuri, & deploraturi eſſent, veniam daturum, ſi modo iis in poſterum nuntium miſerint. Quod ſi Vir probus prætendat imbecillitatem ſuam, conteſtatur, ſe propter infinitam ὑπεροχὴν meriti, quod præſtiterit, piis omnia etiam graviſſima peccata, condonaturum, neminique, qui ſtudio pietatis operam dederit, ea imputaturum: Quis autem non videt hac in parte Religionis chriſtianæ præſtantiam? recte *Lactantius*, Inſtitut. Lib. I. cap. I. *Quia fieri non potuit, ut Homini per ſe ipſam ratio divina noteſceret;*



(*) Mentem meam de hoc argumento melius aperui in Diſſertat. de cauſis Incredulitatis.

Digitized by Google

*ret; non eſt paſſus hominem Deus lumen Sapientiæ requirentem diutius oberrare, ac ſine ullo laboris effectu vagari per tenebras inextricabiles, aperuit oculos ejus aliquando & notionem veritatis munus ſuum fecit: ut & humanam Sapientiam nullam eſſe monſtraret, & erranti ac vago viam conſequendæ immortalitatis oſtenderet.* Neque certitudinem hujus Reconciliationis hominis cum Deo tantummodo clare oſtendit, ſed & omnia in medium profert, quæ ad θεοπρέπειαν tanti beneficii inſinuandam & extollendam, facere poſſunt. Eum in finem oſtendit Revelatio, ***miſerrimam hominum Conditionem ſine Chriſto***, ***impotentiam virium*** mentis humanæ, etiam reſpectu Virorum alias Sapientiſſimorum: provocat ad ***neceſſitatem*** & ***utilitatem*** ejusmodi reconciliationis, ***infinitaque Bona*** cum illa conjuncta graphice depingit. Quid autem homini peccatorum ſuorum atrocitatem deploranti, & conſcientiæ ſurda verbera ſentienti, gratius eſſe poteſt, quam perſpicere, ad quem tuto confugere poſſit, rebus in arctis levamen adhibiturum? num Sacrificia, num lotiones, num alia, quæ Athenienſes ex legibus cultus, quem obſervabant, *talem fiduciam*, *tantum gaudium* adferre poterant? aliter ſane loquitur *Socrates* ad eos, qui ſoliciti erant, utrum veniam a Deo, ſiquidem pro viribus eum coluiſſent, impetraturi eſſent. *Xenoph. memorab.* Lib. IV. p. m. 505. cum *Euthydemus* dixiſſet, ſe non parum negligere Deos, dolere vero, quod nullus hominum beneficiis Deorum condignas retribuere gratias poſſit, reſpondet *Socrates.* Ἀλλα μη ἀθυμει ἐφη, ὦ Ἐυθυδημε. ὁρας γαρ ὅτι ἐν Δελφοις Θεος, ὅταν τις ἀυτον ἐπερωτα, πως ἂν τοις Θεοις χαριζοιτο, ἀποκρινεται νομῳ πολεως. νομος δε δηπε πανταχε ἐςιν κατα δυναμιν Ἱεροις, Θεες ἀρεσκεσθαι. πως ἂν ἄν τις καλλιον καὶ ἐυσεβεςερον τιμωη Θεες, ἢ ὡς ἀυτοι κελευεσιν ἔτω ποιων; ἀλλα χρη της μεν δυναμεως μηδεν ὑφιεσθαι; ὅταν γαρ τις τετο ποιη, Φανερος δη πε ἐςι τοτε ἐ τιμων Θεες. χρη ἂν μηδεν ἐλλειποντα κατα δυναμιν τιμαντας Θεες, θαῤῥειν τε καὶ ἐλπιζειν τα μεγιςα ἀγαθα. ἐ γαρ παρ ἀλλων γ' ἂν τις μειζω ἐλπιζων σωφρονιη, ἢ παρα των μεγιςα ὠφελειν δυναμενων. ἐδ' ἂν ἀλλως μαλλον, ἢ εἰ τετοις ἀρεσκει, ἀρεσκοι δε πως ἂν μαλλον, ἢ ἰσως μαλιςα πειθοιτο ἀυτοις. i. e. *Non eſt propterea dolendum, ait, o Euthydeme. Vides namque Delphicum Deum interrogantibus, quonam modo quisquam Diis gratum faciat, reſpondentem, lege Civitatis. Lex vero ubique talis eſt profecto, ut juxta facultates quisque Deos ſacrificiis placet. Quo itaque pacto aut melius, aut magis pie Deos quisque honorare poſſit, quam eo modo, quo ipſi præcipiunt? Oportet igitur non prætermiſſo quoquam poſſibili (quicunque enim hoc facit, is negligit Deos) hoc modo Deos honorare, ſperare-*

*rareque maxima bona ab eis. Quis namque compos mentis a quoquam alio majora ſperaret , quam a Diis , qui maxime nobis prodeſſe poſſunt. Hæc vero ſperare ab eis oportet illum, qui eis placet: Ille vero eis placebit, qui quammaxime illis obediat.*

X. Sed nec modum tantum Deum propitium reddendi oſtendit *Revelatio*, ſed & *Vires ſufficientes ad virtutem ſectandam promittit & exhibet.* Potuit *Socrates* excellentiam virtutis demonſtrare, homines variis argumentis ad eam amandam hortari, exemplum quin etiam ſuo, oſtendere, quam vim illa habeat in animis hominum. Hæc quidem præclara ſunt; ſed ultra progredi non potuit Vir Summus. At plerique mortalium non ratione, ſed pravis ſtudiis & adfectionibus ducuntur, adeo ut præſtantiſſima præcepta plerumque violentis, & præcipitibus animi deſideriis, cedere debeant. Experiuntur illi hoc ſæpiſſime, qui majori luce perfuſi ſunt, quam *Socrates.* Adde jam debilem cognitionem Dei, Poëtarum & Sacrificulorum commentis obfuſcatam, præconceptas Athenienſium opiniones de cultu publico minime mutando, nec in caſto Dei amore, ſed ritibus externis quærendo, quem *Socrates* & *Plato* & præceptis, & Exemplo, confirmarunt. Hinc Viri Docti inter Gentiles miſerandam illam mentium humanarum faciem aliquando confeſſi ſunt, & deplorarunt, licet qua ratione medelam adferre poſſent, ipſimet ignorarent. Graphice hunc ſtatum depingit *Cicero* Tuſc. quæſt. Lib. III. Sect. 2. *Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravati ſic reſtinguimus, ut nusquam naturæ lumen adpareat. Sunt enim ingeniis noſtris ſemina innata virtutum : quæ, ſi adoleſcere liceret , ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem ſimulac editi in lucem & ſuſcepti ſumus in omni continuo pravitate, & in ſumma opinionum perverſitate verſamur; ut pæne cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe videamur. Cum vero Parentibus redditi, demum Magiſtris traditi ſumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipſa cedat. Accedunt etiam Poëtæ: qui cum magnam ſpeciem doctrinæ ſapientiæque præ ſe tulerunt, audiuntur, leguntur, & inhæreſcunt penitus in mentibus. Cum vero accedit eodem quaſi maximus quidam Magiſter populus, atque omnis undique ad vitia conſentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, a naturaque deſciſcimus.* Alia loca, quæ ubique proſtant omitto. Qualis autem fuit *Ciceronis* ævo, naturæ humanæ indoles, talis etiam fuit tempore *Socratis.* Auxilium ergo divinum, ad ſublevandam naturæ impotentiam, & duritiem cordis frangendam, promittere non potuit Vir Optimus. *Revelatione* opus eſt ad probandum, Deum

auxilio quodam cœlitus conceſſo, probitatis amantes adjuturum. Scio illos, qui ſola ratione duce felicitatem ſe conſecuturos ſperant, auxilium ejusmodi divinum rejicere, atque adſerere, ejusmodi adflatum cœleſtem in animos hominum ne quidem concipi poſſe. Sed oportet ejusmodi homines probare, abſolute impoſſibilem eſſe talem adflatum, quem gratiam Dei Theologi vocare ſolent, quod credo nunquam præſtabunt. Cur ipſimet concedunt, Deum Univerſum non ſolum creaſſe, ſed & adhuc dum conſervare, num melius perſpiciunt operationem Dei in plantam & animalia, quam in creaturam ratione præditam? num quod modum hujus operationis ignoramus, negandum eſt, prorſus Deum hoc facere poſſe? quot manifeſtiſſima eſſent neganda, ſi hæc ratiocinandi methodus valeret. Sane ipſe *Socrates* hac in parte eos refutare poterit. Apud *Xenoph. mem.* Lib. IV. p. 505. probat, Deum omnia, maxima, minima, curare, licet operatio ipſius inviſibilis ſit, *ἀλλα μην.* ita pergit, *καὶ ἀνθρωπȣ γε ψυχη, εἴπερ τι καὶ ἀλλο των ἀνθρωπινων τȣ Θειȣ μετεχει. ὅτι μεν βασιλευει ἐν ἡμιν, φανερον, ὁραται δε ȣδ' ἀυτη. ἃ χρη κατανοȣντα μη καταφρονειν των ἀορατων, ἀλλ' ἐκ των γινωμενων την δυναμιν ἀυτων καταμανθανοντας, τιμαν το δαιμονιον.* i. e. *Atqui hominis etiam anima, ſi quid aliud humanum natura divina participat. Nam illam in nobis, dominari manifeſtum eſt, videtur autem minime. Quæ cum quis conſideret, non negligat inviſibilia oportet, ſed ex illis quæ fiunt, potentia eorum cognita, honore Deos proſequamur.* Lib. I p. 453. quærit *Socrates* ex *Ariſtodemo*, utrum putet elegantiſſimum ordinem univerſi a Cauſa minime intelligente ortum. Reſpondet *Ariſtodemus*: *Μα δι ȣ γαρ ὁρω τȣς κυριȣς, ὥσπερ των ἐνθαδε γινομενων τȣς δημιȣργȣς. ȣδε γαρ την ἑαυτȣ ψυχην ὁρας. ἡ τȣ σωματος κυρια ἐςιν. ὡςε κατα γε τȣτο ἐξεςι σοι λεγειν, ὅτι ȣδε γνωμη, ἀλλα τυχη παντα πραττεις. Ita puto mehercule. Non enim video, qui ea ordinent, ſicut video, qui iſta fabricantur, quæ in hoc mundo fiunt. Nec tuum animum tu vides, qui in corpore dominatur, ita ut ſecundum hoc tibi liceat dicere, non ratione ſed caſu omnia te facere.* In *Theæteto.* p. 120. ait *Socrates*: *εἰσι δε ὁι ἀμυηθοι, ὁι ȣδεν ἀλλο οιομενοι εἰναι, ἢ ȣ ἂν δυνωνται ἀπριξ ταις χερσιν λαβεσθαι. Παν το ἀορατον ȣκ ἀποδεχομενοι ὡς ἐν ȣσιας μερει. Profani ſunt, qui nihil aliud eſſe putant, quam quod pugno tenere poſſunt -- Quicquid vero inviſibile eſt, in eorum quæ ſunt, numero nequaquam habent.* Ita loquitur *Socrates* Vir artis ratiocinandi peritiſſimus. Cum igitur Revelatio divinum ejusmodi auxilium ad virtutem ſectandam & felicitatem conſequendam, non ſolum promittat, ſed ipſo opere exhibeat, nemo non videt, eam multis modis præſtare Philoſophia *Socratis*, quæ

talia

talia promittere nunquam potuit. *Chriſtum* autem *Ipſum* hominibus probis ejusmodi auxilium promittere, imo ipſo opere concedere, nemo qui Revelationem legit, cuicunque tandem Sectæ diſſentientium inter ſe Chriſtianorum addictus ſit, negare poterit. *Promittit Sanctiſſimus noſter Servator idemque Benigniſſimus, ſe veritatis ſtudioſis majorem lucem conceſſurum, conatus hominum proborum fluxos atque mutabiles confirmaturum, omnem veritatem ſcitu neceſſariam edocturum, benigne protecturum, debiles ſed ſimplices atque candidos roboraturum, preces adflictorum exauditurum, ſpem & fiduciam eorum minime fruſtraturum, adflictis ſolatium adhibiturum, imo effecturum, ut tandem Omnia piis cedant in Salutem.* Quæ omnia etiam ipſo opere præſtitit, adeo ut ſumma rerum καταςροφη exorta fuerit, de quo infra. Quod ſi ergo omnia, quæ de doctrina Chriſti diximus, in ſummam colligamus, patebit Religionem chriſtianam Philoſophia *Socratis* quam maxime præſtare. (*)

XI. Comparemus jam *Socratem ipſum* cum *divino noſtro Salvatore ejusque diſcipulis*, & in hac etiam comparationis parte elucebit, ſingularis *Religionis chriſtianæ* præſtantia. Fatemur ante omnia, *Socratem* fuiſſe Virum eminentiſſimarum virtutum. Fatemur, Eum omnium fere Eruditorum conſenſu, totiusque judicio Græciæ (uti verba *Ciceronis* mea faciam) cum prudentia, acumine, venuſtate, & ſubtilitate; tum vero eloquentia, varietate, copia, quam ſe cunque in partem dediſſet, omnium fuiſſe facile principem. Nihil igitur laudibus ejus detrahemus. Imo non ſine Numine factum eſſe credimus, quod *Socrates*, corruptiſſimis Athenienſium moribus, miſſis abſtruſioribus contemplationibus, virtutis ante omnia ſtudium commendaverit. Concedamus etiam verum eſſe, quod ipſe de ſe ſcripſit in *Apolog.* apud *Platonem* pag. 12. *ὀδεν γαρ ἀλλο πρατlον ἐγω περιερχομαι, ἠ πειθων ὑμων καὶ νεωτερυς καὶ πρεσβυτερυς, μητε σωματων ἐπιμελεισθαι, μητε χρηματων προτερον, μητε ἀλλυ τινος ὑτω σφοδρα, ὡς της ψυχης, ὁπως ὡς ἀριςη ἐςται. λεγων ὁτι ὐκ ἐκ χρηματων ἡ ἀρετη γινεται, ἀλλ' ἐξ ἀρετης χρηματα, καὶ τ' ἀλλα ἀγαθα τοις ἀνθρωποις ἁπαντα, καὶ ἰδια καὶ δημοσια.* Interim negare non poſſum, quosdam mihi videri ultra modum in laudes *Socratis* excurriſſe. M. *Ficinus* eum Chriſti præcurſorem (**) eſſe dixit: notum eſt illud *Eraſmi* in Convivio Sobrio dictum: Vix mihi tempero quin dicam:

(*) Præſtantiam cultus divini a Chriſto præſcripti circa preces in medium allata formula orationis dominicæ & cum Socratis de hoc argumento datis præceptis, collata, oſtendit *Nobiliſſimus Steele* Tom. II. libelli cui titulus: *Le Spectateur* Diſc. 70.

(**) Et typum. vid. Amœn. liter. Tom. I. pag. 84. ſqq.

dicam: *O Sancte Socrates ora pro nobis.* T. *Faber* in Vita Ariſtippi, quam e græco Laërtii in gallicum idioma tranſtulit, & notulis quibusdam illuſtravit, poſtquam dixiſſet, *Socratem* pro inſtitutione pecuniam non accepiſſe, hæc addit. *C'eſt juſtement ce que Jeſus Chriſt diſoit à ſes chers Amis, δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. Auſſi n'y a-t-il jamais eu d'homme, je dis homme ſimplement homme, qui ait ſi bien reſſemblé à J. Chriſt, que Socrate.* Aliorum immodicas laudes referre nolo. Imprimis autem provocant Viri Docti ad *Oraculum Delphicum*, cujus effato *Socrates* omnium hominum Sapientiſſimus vocatur; provocant ad *Genium* illius divinitus conceſſum, perpetuumque vitæ Comitem, ex quo adpareat, eum ultra ſortem humanam evectum fuiſſe; addunt denique, *Socratem pro gloria Unius Dei* mortem obiiſſem conſtantiſſimo animo & ſerena fronte. Hæc autem prius paulo exactius ſunt indaganda, antequam comparationem illam rite inſtituere liceat. Et primo quidem, quod *Oraculi* effatum attinet, dubium quammaxime, utrum Pythia hæc pronuntiaverit. De fide Oraculorum melius jam edocti ſumus, quam ut divino Dei conſilio quicquam adſcribere poſſimus. Sacerdotum fraudulentorum Ora hæc Oracula erant, ultra nihil quærendum. Ipſe *Socrates* in Apologia adſerit, *Cherephontem* amicum ſuum, ſed tum temporis jam mortuum a Pythia hoc effatum audiviſſe. Nec credibile, ſi Sacerdotum illorum genium perpendamus, ejusmodi teſtimonium *Socrati* exhibitum fuiſſe. Solent enim illi minus favere illis, qui a Religione publice recepta, vel hilum recedunt, & morum probitate excellunt; unde veriſimilis mihi non videtur Nobiliſſimi *Mothei Vayerii* ſententia, qua putat, ideo hanc laudem tribuiſſe Oraculum *Socrati*, quod doctrinam de moribus melius excoluerit, omnesque ad virtutis ſtudium inflammaverit. Crederem potius, Sacerdotes incredibilem animi vim perſpicientes eum laudaſſe, quod viderent, eum Oracula ipſa minime contemnere, nec intercedere, quo minus Athenienſes cultui publice recepto inhærerent. Sed conjecturis opus non eſt, dum de narrationis fide jure dubitari poteſt. Quod poſtremum eleganter oſtendit politiſſimæ Eruditionis Vir Ch. A. *Heumannus. Act. Philoſoph. Tom.* 3. Quicquid ſit, non negamus, *Socratem* Virum fuiſſe, *ſuo tempore* Sapientiſſimum, quod ſine Oraculi reſponſo, omnes, (*nec enim futiles rhetoricationes Lactantii* curamus,) qui Viri Magni cogitata expenderunt, fatebuntur. Secundo. De *Genio* ipſius multa in medium proferre animus non eſt: erudite hanc materiam excuſſit *Theologus Eximius*, G. *Olearius* ὁ νῦν ἐν ἁγίοις in *erudita diſſer-*

*diſſertatione* de *genio Socratis* conſcripta : referam tantum Sententiam illorum, qui putant, *Socrati bonum Dæmonem* cælitus conceſſum fuiſſe, ut comparatio noſtra eo illuſtrior ſit. *Max. Tyr.* diſſertat. XXVI. initio ſic loquitur: Θαυμαζεις ἐι Σωκρατει συνην δαιμονιον, φιλον, μαντικον, ἀει παρεπομενον, ἀνδρι καθαρῳ μεν το σωμα, ἀγαθῳ δε την ψυχην, ἀκριβει δε την διαιταν, δεινῳ δε φρονειν, μουσικῳ δε ἐιπειν, εἰς δε το θειον ἐυσεβει, ὁσιῳ δε τα ἀνθρωπινα. i. e. *Miraris Deum quendam adfuiſſe Socrati, amicum & futuri præſcium, comitem vitæ individuum, mentiſque illius hoſpitem : homini, qui & corpore puriſſimus, & animo optimus, & vivendi ratione perfectiſſimus, & in dicendo eſſet Suaviſſimus : qui pie cum Deo, ſancte cum hominibus verſabatur.* Dæmonem autem illum fuiſſe mediam quandam inter Deos hominesque Subſtantiam *Maximus* perhibet. Quam autem utilitatem *Socrati* attulerit comes ille divinus, ita deſcribit *Maximus*. *Si vero homo* (inquit) *qui indole ſit generoſiſſima & inſtitutione apte temperata, vereque ſemper addictus ſapientiæ, nec fortunæ deſtitutus ſubſidio, hoc a Deo Immortali ſit conſecutus, ut dignus hujus, de quo agimus, Dei conſortio haberetur, mirumne videbitur aut fide indignum, & hunc quantum ſibi ſatis eſſet, divinare potuiſſe? Non ut Atheinienſibus de malis Græciæ deliberantibus Oracula redderet, aut Lacedæmoniis de expeditione conſulentibus, aut ſi quis in Olympicis ludis aut in judicio certaturus de Victoria quæreret, aut avarus de divitiis, aliiſque ejusmodi parvæ rei negotiis, pro quibus Deos quotidie obtundunt homines. Non quod fortaſſe hæc ignoraverit Deus Socratis, ſiquidem futurarum non ignarus eſſet rerum--- Sed hoc præ reliquis e Dei hujus colloquio, quem contemplabatur mente, conſecutus erat Socrates, ut primo vitam ſuam honeſte, tanti Comes Numinis inſtitueret : aliis deinde, quoties neceſſitas ferret, ſine invidia ſe ſe exhiberet.* Et paucis interjectis. Το μεν Σωκρατους δαιμονιον ἐν καὶ ἁπλουν, καὶ ἰδιωτικον καὶ δημοτικον, ἡ ποταμον διαβαινοντα ἀνακαλουμενον, ἢ ἀποθνησκειν προαιρουμενον ου κωλυον, ἢ Ἀλκιβιαδου ἐρωντα ἀναβαλλομενον. i. e. *Ille de quo loquimur Dæmon Socratis ſimplex erat, privatus, popularis: qui cum aut fluvium tranſire cogitat Socrates, revocare eum ſolet, aut cum Alcibiadem amare inſtituit, differre ſuadet, aut cum defenſionem parat, non permittit, aut cum mori ſtatuit non repugnat.* Poſtea *Maximus* omnibus Virtute præſtantibus, ejusmodi genium conceſſum eſſe perhibet. *Hi ſunt* (inquit) *quibus divina aſſiſtit natura, quorum vitam promovet, quos manu ſua protegit & defendit. Alios namque ominibus, alios auguriis, hos inſomniis, hos monitis, hos ſacrificiis conſervat. Fieri enim non poteſt, ut humana mens, quæ eſt ejus imbecillitas,* præ-

*præſertim cum ſecunda hac vita, denſiſſima in caligine, multoque & aſſiduo præſentium malorum in tumultu verſetur, ac ſtrepitu, a quibus perturbari eam neceſſe eſt, rationis vi omnia conſequatur.* Tandem ad finem hujus diſſertationis ita ait *Maximus. Magnus eorum eſt numerus.*

*Ter ſunt mille etenim per terræ uberrima regna*
*Gens immortalis, famuli Jovis.*

*Horum alii morbis medentur, alii in rebus dubiis conſilium dant, alii occulta nuntiant, alii in exercendis auxilio ſunt artibus; alii iterum ſunt Comites. Rurſus alii urbani, alii ſunt ruſtici: alii ſunt marini, alii ſunt terreſtres. Alius rurſus aliud corpus habitant. Hic Socratem, ille Platonem, ille Pythagoram, Zenonem ille, ille Diogenem: Quot denique hominum ſunt ingenia: tot & Dæmonum ſunt genera.*

*Namque Dei ſimiles peregrinis ſæpe colonis*
*Quodlibet induti percurrunt corpore terras.*

*At vero ſi animam mihi oſtenderis impiam, ſcias illam neque Incolam, neque Vitæ ſuæ habere præſidem.* Hactenus *Maximus.* Non inquiram in ea, quæ de variis Angelorum generibus narrat Maximus: conferantur hac de re *Joh. Clerici Viri Summi adnotata ad Geneſ.* 18. & Sect. VII. diſſert. de *ſubverſione Sodomæ*, *Magnus* item *Grotius ad Matth.* XVIII. 10. nec in dubium etiam revocabo, quæ de *Socratis* Genio narrat *Maximus.* Credideram aliquando *Socratem,* qui θείᾳ quadam μοίρᾳ Viros ingenio præſtantes naſci putavit, ex ſingulari, qua pollebat ingenii acie, virtutiſque ſtudio, animo quin etiam quælibet tolerandi apto concluſiſſe, vix ſine Numinis cura Dæmoniſque cuſtodia, ea omnia ſibi contigiſſe, cæteros etiam facile in eam ſententiam adductos, quod viderent, ſe adhibito omni ſtudio longe infra virtutes Magni hujus Viri ſubſiſtere. Confirmatus ſum in ea opinione, quod noverim *Virum quendam Celebrem* & *magnæ auctoritatis*, circa ultimos vitæ dies firmiſſime crediſſe, omnem ſucceſſum negotiorum non ingenio, aliorum favori, aut auctoritati ſuæ, ſed Angelo cuidam familiari, adſcribendum. Sed mittam hanc Conjecturam, & ſupponam in gratiam eorum, qui *Socratem* non ſine cauſa magni æſtimant, Summo Viro contigiſſe Dæmonem quendam bonum, vitæ Comitem. In quam ſententiam etiam conceſſit Vir *Summus J. Clericus Sylv. philolog.* cap. 3. p. 214. ſq.

XII. Quod ſi hæc omnia concedamus, patebit tamen ex collatione Chriſti & Apoſtolorum, ſumma Præſtantia Religionis chriſtianæ.

næ. Primo enim ipſe *Maximus* concedit, non *Socrati* tantum, ſed omnibus Viris præſtantibus, *Platoni* v. gr. *Zenoni*, aliisque, ejusmodi Genium conceſſum fuiſſe. At *Plato* ille, *Zeno* ille, non obſtante perpetuo illo Dæmonis comitatu, in multis miſere halucinabantur, mira ingenii portenta edebant, & gloriæ animalia tantum erant, nec generis humani emendationi animum adjecere. Secundo. Ipſius Genii *Socratis* ea erant munia, quæ *Socrates* ope ingenii præſtare potuiſſet, exceptis paucis, quæ tamen tanti non erant, ut cælitus Genius concederetur. Scilicet non permittit tranſire fluvium, jubet amorem *Alcibiadis* differre, &c. *Plutarchus* de genio *Socratis* pag. 831. ita inducit loquentem *Theocritum*: *Genium vero* Socratis, *mi homo, an pro fabula habebimus? mihi vero ſicut Homerus Ulyſſi Minervam in omnibus ærumnis facit præſentem auxilio eſſe, ita videtur genius* Socrati *viſum quoddam vitæ quod anteiret, ab initio ſtatim adjunxiſſe; quod viſum præcedens* Socratem, *lucem rebus obſcuris inferret, & humana ratione non penetrabilibus: ſicut & ſæpe genius illum allocutus eſt, divino quodam inſtinctu propoſita animi ejus dirigens. Horum pleraque & præcipua e* Simia *licet, aliisque* Socratis *ſociis cognoſcere, me autem præſente, quum ad Eutyphronem vatem irem, jam* Socrates, *ut meminiſti* Simia, *ſuperne apud Symbolum & Andocidis domum ambulabat, ſimul & interrogans Eutyphronem, ſubito autem ſubſiſtens, reliquisque etiam ut ſtarent perſuadens, diu ſane commoratus, deinde converſus per vicum arcas fabricantium abiit: & ſocios, qui præceſſerant revocavit, indicans ſe a genio monitum, ut hac diverteret. Ac plerique quidem una cum ipſo converterunt ſe, inter quos & ipſe fui Eutyphroni adhærens. Quidam autem Adoleſcentuli recta procedentes, nimirum ut* Socratis *genium redarguerent, Charillum tibicinem ſibi adjunxerunt, qui & ipſe mecum Athenas ad Cebetem venerat. Cum autem ambularet per vicum Sculptorum juxta curias judiciarias, turba iis ſuum occurrit cœno oppletarum, quæ ob multitudinem ſeſe trudentes, cum decedendi ſpatium hominibus non eſſet, alios impetu ſuo proſtraverunt, alios commaculaverunt. Venit etiam Charillus domum crura & veſtes luto plenus, ut cum riſu genii* Socratis *mentionem facere libuerit, nusquam hominem relinquentis, nusquam negligentis.* Hactenus *Plutarchus.* Num autem hæc res tanti momenti fuerit, ut genius ille hic intercederet, quilibet facile videt. Quicquid autem de hoc ſit, certum eſt, *Socratis* illum Genium nihil feciſſe, quod ad generis humani emendationem conferre quidquam poſſet, ut adeo de hoc Dæmone præclare ſentire non poſſim. Cur enim non impulit *Socratem* ad præconceptas de Diis,

 cultu-

cultuque recepto opiniones ſubvertendas, & generi humano Salutaria proponenda? cur *Ariſtophanem* inſignem nebulonem in ipſo comœdiæ actu non morbo aliquo adſecit, uti omnes perſpicerent, *Socratem* propiore Numinis commercio uti? aut quæ tandem utilitas in Genus humanum ex conſtanti illo Dæmonis comitatu redundavit? num tandem per eum factum, ut peſtilentiſſima Superſtitio, quæ tabis inſtar omnium animos invaſerat, aut penitus evaneſceret, aut minus graſſaretur? num diſcipuli ejus hoc ipſo non ſolum de divina *Socratis* miſſione aut perſuaſi, aut ad Superſtitionem ſubvertendam commoti fuere? Tertio. Si Chriſtum & Apoſtolos hac in parte conferamus, longe præſtantiora audiemus. Chriſtus Servator noſter non ſine *miraculo* natus eſt; natus ex voluntate Dei, natus ita, ut longe antea non Oraculo quodam fallaci, ſed Revelatione divina admirabilis ejus adventus annunciatus fuerit. Deus ipſe ſtupenda miracula ad Illuſtrem hunc adventum ſignificandum effecit, qualia ſunt adparitio, & curſus, inuſitatæ ſtellæ, Magorum eum in finem excitorum adventus, &c. natus ex Virgine modo nobis homuncionibus inexplicabili, minime tamen impoſſibili. Imo aut falſiſſima eſt tota narratio de Chriſto, aut non ſine Numine fuit ille adventus. Nulla hic locum habent dubiæ fidei Oracula, ipſi enim hoſtes Chriſti infenſiſſimi, Judæi, vim prædictorum labefactare non poterant. Sed nolumus huic argumento inſiſtere. *Socrates* genium habuit, perpetuum Comitem Vitæ, & ſurdum monitorem. Chriſtus erat æterna Sapientia Dei, ὁ λογος non fictitius ille *Platonis*, ſed æternus, ipſis Angelis præſtantior, imo *Deus Ipſe*. Sed neceſſe non eſt, ut in hac comparatione graviſſimam illam veritatem ſupponamus. Sufficit Chriſtum ſingulari & perfectiſſima Sapientia inſtructum fuiſſe, quod ne ipſi quidem hoſtes negare poterant. Non opus habuit genio ejusmodi. Ipſe enim intimas, easque abſtruſiſſimas hominum cogitationes novit: non erat multarum rerum ignarus: nullis pravis animi adfectionibus ad aliquid agendum impellebatur: omnis labis & criminis expers provocare poterat ad conſcientiam omnium Joh. VIII. ut ſe alicujus peccati, ſi quidem poſſent, reum peragerent. Num *Socrates* ſi ex animi ſententia loqui voluiſſet ad hoc provocare potuiſſet? num ope Genii ſui cogitationum humanarum decreta novit? recte *Lactantius* Lib. IV. Sect. 23 pag. 423. Ed. *Walchii.* *Philoſophi putant, neminem adhuc perfectum extitiſſe Sapientem, id eſt, in quo ſummæ doctrinæ ac ſcientiæ Summa Virtus & perfecta juſtitia conſenſerint, quod quidem verum fuit. Nemo enim poſt mundum condi-*

*conditum talis extitit niſi Chriſtus*, *qui & verbo Sapientiam tradidit & doctrinam præſenti virtute firmavit.* *Galenus* de curandis animi affectionibus: εἰπὲρ ἀναμάρτητος ὁ σοφος, ἐδ' ἀνθρωπον ὑπαρχειν αυτον, ἀλλα Θεον. *Si Sapiens Omni vitio careat*, *non eſſe eum hominem ordinariæ notæ*, *ſed plane extraordinarium*, *& Deum verius*, *quam hominem.* Talis autem erat Chriſtus Salvator noſter. Quarto. Quandoquidem autem vel excellentiſſima præcepta & Exempla, ab iis, qui veri amantes haud ſunt, parvi æſtimantur; pauciſſimi etiam ſint, qui vera rerum pretia norint, & ad præſtantiſſimorum Virorum monita attendant, aut ſtupiditate, aut pravis ſtudiis impediti; *Servator noſter miracula* patrabat quam plurima in media turba, præſentibus non amicis tantum, ſed & hoſtibus, atque ita homines vel inviti cogebantur fateri, Eum cœlitus miſſum, ad emendandum genus humanum. Nemo ignorat autem, miracula, veri nominis puto, ab hominibus præſtari non poſſe. Non quæram jam, utrum illa a ſubſtantiis Deo inferioribus effici poſſint, quæ multorum doctiſſimorum Virorum ſententia eſt; ſufficit, quod hi Ipſi fateantur, non ſine Numinis voluntate ea fieri, eademque, nonniſi ad veritatem & pietatem confirmandam permitti a Deo poſſe. Quod ſi igitur vel maxime concederem, Deum permittere, ut ope Angelorum miracula patrentur, patet tamen, Chriſtum longiſſime ſuperaſſe *Socratem.* Platonici Juniores, *Jamblichus*, *Porphyrius*, *Pythagoræ* adſcribunt multa miracula; Si *Philoſtrato* credimus, *Apollonius* multa etiam præſtitit: nunquam tamen vel *Plato*, vel *Xenophon*, diſcipuli *Socratis* & maximi Admiratores ejusmodi quid de eo memoriæ prodiderunt, minime ſilentio preſſuri, ſi quid ſimile Athenis contigiſſet, cum genii ipſius non uno in loco mentionem fecerint. Si genius autem ille divinitus conceſſus fuit, minime tamen potuit Athenienſes eo adducere, ut *firmiter* de hoc negotio perſuaſi fuerint; quilibet genium aliquem privatum ſibi adſcribere poteſt, quod verum an falſum ſit, non ſolum difficile eſt aliis perſpicere, & cognoſcere; verum illi ipſi, qui ejusmodi res jactant, ſi cuncta ſubtilius rimantur, tantum non ad ἐποχην confugere tenentur. Difficile eſt imprimis plebi, cui inſolitis ejusmodi rebus Deus quammaxime conſulere vult, accuratum examen inſtituere. Hinc factum etiam, ut ipſi Veteres inter ſe de hoc Dæmone diſputarent. *Miracula* autem, qualia *Salvator noſter* præſtitit multa, ita ſunt comparata, ut in admirationem ſummam, & veritatis confeſſionem, rapiant non minus doctos quam plebem. Hinc ille cœcus qui viſum recepit, Joh. IX. uſus hoc argumento

contra Phariſæos, qui ſcrupulum movebant, qui tamen ipſi, cum Dæmoni cuidam maligno adſcriberent hæc miracula, non ſolum impudentem prodiderunt audaciam, ſed & hac ipſa deteſtanda calumnia confeſſi ſunt, miracula Chriſti ope humana majora eſſe nec arte ficta. Scio *Spinozam* adſerere, miracula fieri non poſſe, quod illa contra leges naturæ, id eſt, ex mente Spinozæ, contra Deum ipſum ſeu mundum eſſent neceſſitate naturæ exiſtentem. Sed *Tenebrio* ille demonſtrare non potuit, leges quas Philoſophi vocant naturales, abſolute eſſe neceſſarias, ita ut alius mundi ordo, aliæ leges circa motum Planetarum, &c. eſſe non poſſent. Quod ſi leges illæ arbitrariæ ſunt, licet ſapientiſſime inſtitutæ, quid impedit, quo minus aliquando contra illas agat, præſertim ſi ipſo opere videamus, Deum habuiſſe graviſſimas cauſas, cur illas mutaret. Si *Socrati* divina ſorte contra conſuetum ordinem contigit Genius, vel eum tantum in finem, ut a nocituris quibusdam abſtineret, num minus Deo dignum eſt, *inſolitis rationibus* uti, ad Idololatriam extirpandam, & caſtiſſimum cultum inſtituendum inter homines tetra caligine obſeptos? Ita ſane Deum oportuit agere, non aliter. Vir prudens & Sapiens, ſi quidem ſcopum excellentiſſimum, quem intendit, trita via conſequi haud poteſt, generoſo quodam impetu commotus, inſolitum hactenus iter quærit, nec quicquam inexpertum omittit, ut laude digniſſimum obtineat propoſitum. Deus ſine dubio Sapientiſſimus, poſtquam præceptis, quæ ratio ſuppeditavit, nil apud gentiles effeciſſet, non ſolum ipſe extraordinaria quadam ratione voluntatem ſuam declaravit, ſed addidit ſtupenda miracula, ad excellentiſſimam doctrinam confirmandam aptiſſima, quibus qui fidem non habuit, *inter portenta numerandus erat*. Sed quid multis probo, Chriſtum multis modis ſuperaſſe *Socratem*, *Ipſi diſcipuli Chriſti*, homines nullis diſciplinis exculti, argutiarum Philoſophicarum ignari, piſcatores, opera manuum vitam tolerantes, multis modis Præſtant *Socrate*, *non quidem ingenii perſpicacia & acumine*; *ſed donorum cœlitus donatorum copia*, *miraculis*, *vitæque innocentia*, quæ omni doctrina præſtat. Antequam nomen dediſſent Chriſto, & diſciplinæ ejus ſe totos commiſiſſent fingendos, a cætera hominum turba minime erant diſtincti; ſed quamprimum divinæ ejus diſciplinæ ſe tradebant, toti mutati ſunt. Initio quidem in quibusdam errabant, nondum per omnia cœleſtis doctrinæ intelligendæ capaces. Non quidem genio quodam ſe inſtructos gloriabantur; ſed virtute miracula patrandi erant inſtructi, quæ vehementius oculos hominum perculerunt, quam neſcio
cujus

cujus genii comitatus, aut accuratiſſima ratiocinandi methodus, quæ a plebe rite perpendi non poſſunt. Præterea genii loco φερόμενοι, erant ὑπὸ πνεύματος ἁγίου, cujus licet operationes difficulter intelligamus, negare ideo tamen non licet. Exeruit ſe ſe inprimis divinæ hujus Operationis vis, *cum ſubitanea quadam & inuſitata* ornati eſſent facultate, linguas, quas nunquam didicerant, ſtupentibus omnibus, intelligendi & loquendi. Bone Deus! in quam admirationem rapti fuiſſent Athenienſes, ſi *Socrates* præter vitæ probitatem, miraculis inſtructus fuiſſet, ipſoque opere demonſtraſſet, quem in finem Deus ſibi ejusmodi Dæmonem conceſſiſſet? Ope autem horum miraculorum diſcipuli illi maximo cum ſucceſſu cœleſtem illam doctrinam propagabant, & non minus Idololatras, quam cæteros a vero caſtoque Dei cultu aberrantes, revocabant. *Divinus ille*, quem acceperunt, *Spiritus*, eos non tantum, quo minus certa loca peterent, inhibuit, ſed adhortatus eſt, ut huc illuc difficillima inſtituerent Itinera. *Hujus impulſu* commoti, nihil non pro Religionis chriſtianæ propagatione tentabant, patiebantur & exequebantur, ſpretis etiam violentiſſimis, & exquiſitiſſimis doloribus. Invigilavit tamen etiam Divina Providentia eorum conatibus ita, ut angelorum etiam præſidio muniti, e præſentiſſimis vitæ periculis liberarentur. Confer igitur, ut de doctrina nihil amplius dicam, *genium Socratis ejusque operationes*, cum Apoſtolorum miraculis, donis linguarum, cuſtodia Dei, qua fruebantur, & aut fallor vehementer, aut clariſſime conſtabit, *Socratem* Virum alias magnum, longe inferiorem eſſe Apoſtolis.

XIII. Sed alia adhuc ſunt, quæ hoc ipſum probant. *Primo enim Socrates non potuit loqui tanquam Legislator, cujus præcepta vim obligandi haberent.* Ratiocinabatur ille de virtutum præſtantia, easque Athenienſibus commendavit, earum etiam utilitatem, honeſtatemque probavit. Sed teneri Athenienſes his præceptis, oſtendere non potuit. Obſtabant aliorum Philoſophorum decreta, quibus Athenienſes multum tribuebant: illorum ratiocinationes minus pondus non habebant, quam *Socratis.* Nullus eorum potuit *auctoritate* ſua hominibus perſuadere, ſe cœlitus ad emendandos homines miſſum, legesque, quas commendabat, conſiderandas tanquam divinas. Verum eſt, pleraque *Socratis* præcepta fuiſſe æquiſſima, & rationi convenientia, & hactenus omnes, qui vim eorum perſpiciebant, obligabantur, ut mores ſuos ad ea componerent; Sed cum *Auctoritas*, illa præcepta non tantum injungendi, ſed & illa tanquam Numinis voluntatem cœlitus conceſ-

conceſſam præcipiendi, *Socrati* defuerit, neque Auctoritate ſua, & præmia promittere, & pœnas inferre potuerit, multum roboris deceſſit excellentiæ horum præceptorum. Accedit etiam huc ſententia *Socratis* de virtute. Adſerebat ille, uti notum eſt, virtutem doceri non poſſe, ſed *θειᾳ* quadam *μοιρᾳ* hominum animis virtutis ſemina inſita, quæ tamen pauciſſimis tantum a Diis concedantur. *Protagoras* vero Celebris Sophiſta, qui *Socratis* tempore Athenis vixit, contrarium docuit, quod ex *Platonis* dialogo, qui *Protagoræ* nomen præ ſe fert, patet; in eo aperte ait: Athenienſes putaſſe, virtutem non natura inſitam, aut ſponte, ſed doceri potuiſſe, & cura iis partam eſſe, quibus aderat *ὅτι ἀρετὴν ȣ̓ φύσει ἡγȣ̃νται εἶναι, ȣ̓δὲ ἀπὸ τȣ̃ αὐτομάτȣ, ἀλλὰ διδακτόν τε καὶ ἐξ ἐπιμελείας παραγίγνεσθαι, ᾧ ἂν παραγίγνηται.* Non quæram, utrum hæc ſententia cum cæterorum Philoſophorum opinionibus conveniat, nec ne. De eo agit Cl. *Clericus* Sylv. philolog. pag. 166. Sufficit, quod idem Vir Summus fateatur, multis, qui *Protagoræ* cogitata legerint, viſum iri, *Protagoram* melius ratiocinari, quam *Socratem*. Patet ſaltem ex hoc, aut *Socratem* a communi & recepta ſententia diſceſſiſſe, aut ſaltem ita locutum, ut cæteri exiſtimarent, eum longe aliter ſentire quam Athenienſes. Et hac ratione *Socrates* vel invitus effecit, ut illi, qui jam vitiis immerſi erant, aliquod præſidium inde caperent; nihil enim libentius ejusmodi homines audiunt, quam ea, quæ ſummam difficultatem in virtute colenda probare poſſunt; ita enim neceſſario inferri poſſe putant, in ſua poteſtate ſitum haud eſſe virtutem ſequi; ſaltem hoc certum eſt, plebem Athenienſem litem illam inter *Socratem* & *Protagoram* dirimere non potuiſſe. Et erat tamen res non nullius momenti: Speciem Viri probi & virtutis amantis hac adſertione præbere potuit *Protagoras*, *Socrates* autem Sophiſtæ, ad convellenda quælibet parati. Præterea depravatiſſimi erant mores Athenienſium, & nihil magis neceſſarium erat, quam ut opiniones, quæ virtutis ſtudio adverſabantur, animis eorum eximerentur, & contra ſummum quoddam deſiderium virtutem ſectandi injiceretur. Hoc autem inter alia etiam obtinetur, ſi oſtendatur, præcepta rationis rite perpenſa *obſervatu facilia eſſe*. At ſententia *Socratis*, ſaltem ſpecie, virtutis ſtudium ſufflaminabat. Non quidem negavit *Socrates*, quod ex *Xenoph.* patet, educationem & inſtitutionem, aliquid ad virtutis ſtudium conferre; Sed qui ſemel vitia amavit, potius ea credit, quæ cum deſideriis animi conſpirant, quam quæ dicuntur. Si autem *Socrates* generis humani emen-

emendationem, quantum in ſe erat, promovere ſtuduiſſet, omnia vitare debuiſſet, quæ aliquod erroribus & vitiis præſidium dare poterant. Secundo. *Socrates, ſi verum fateri volumus, mortem perpeſſus non eſt ob confeſſionem unius Mundi Rectoris.* Plerique ideo magni faciunt *Socratem* & in cœlum tollunt laudibus, quod conſtantiſſimo animo mortem obierit, & quidem ob amorem Numinis. Sed qui attente legerit accuſationis capita, & defenſionem ipſam *Socratis*, obſervabit, hanc minime fuiſſe mortis cauſam. In ſuperioribus jam obſervavimus, *Socratem* cultum publice receptum, non tantum non rejeciſſe, ſed ſequendum etiam adſtruxiſſe. Ex Apologia, quæ apud *Platonem* legitur, patet; ei duplex fuiſſe Accuſatorum genus: *priores* accuſabant, quod curioſius rimaretur, quæ in cœlo & ſub terra ſunt, & quod ratiocinando efficeret, ut deterior cauſa melior videretur. Inter hos referendus videtur *Ariſtophanes*, cujus accuſationis capita præcipue eo redeunt: *poſteriores* dicebant, eum Juventutem corrumpere, & Deos novos inducere. Priores non moramur, ſed quid ad poſtremum reſponderit *Socrates*, diſpiciemus. *Plato* in Apologia defenſionem ejus adducit, quæ tamen ita æquivoca eſt, ut ſatis pateat, noluiſſe ipſum ingenue, quid ſentiret, aperire: omnia huc redeunt, illum Deos negare non poſſe, qui Dæmones coleret. Cur autem aperte magnus ille Philoſophus, qui ſalutem civium tantopere ſibi curæ eſſe dixit, non *Scapham Scapham* adpellavit? cur confeſſus non eſt, ſe Unum tantum & Summum mundi Dominum agnoſcere, & paratum eſſe pro hac ſententia extrema quæque pati? aſſerit quidem p. m. 12. Apologiæ, ſe ad finem uſque vitæ homines ad virtutis ſtudium cohortaturum. *Και ἑως περ ἀν, ἐμπνεω καὶ ὁιος τε ὠ, ὀ μη παυσωται φιλοσοφων. Και ὑμιν παρακελευομενος τε καὶ ἐνδεικνυμενος: ὁτῳ ἀν ἀει ἐντυγχανω ὑμων, λεγων ὁιαπερ ἐιωθα. ὁτι ὠ ἀριϛε ἀνδρων Ἀθηναιος ὠν, πολεως της μεγιϛης καὶ ἐυδοκιμωτατης ἐις σοφιαν καὶ ἰσχυν, χρηματων μεν ὀκ αἰχυνῃ ἐπιμελομενος, ὁπως σοι ἐϛαι ὡς πλειϛα, καὶ δοξης καὶ τιμης Φρονησεως δε καὶ ἀληθειας, καὶ της ψυχης, ὁπως ὡς βελτιϛη ἐϛαι, ὀκ ἐπιμελῃ, ὀδε φροντιζεις* &c. i. e. *quamdiu ſpirabo, viresque ſuppetent, philoſophari non deſinam exhortans & docens quemcunque nactus fuero, ſicut ſoleo, hunc in modum. Quid tu, o Vir optime, cum Civis ſis Athenienſis, civitatis ampliſſimæ ac ſapientia ac potentia præſtantiſſimæ, non erubeſcis in eo omnem operam ponere, quo tibi pecuniarum & gloriæ & honoris quamplurimum ſit: ut autem prudentia & veritas & optimus animi habitus in te ſit, neque cogitas, neque curas* &c. Sed ſi tantum ſtudium virtutem propagandi, in

 eo

eo fuit, cur ipſemet de cultu Unius Numinis, ſine quo nulla veri nominis virtus eſſe poteſt, altum hic coram Judice ſilet. Scio multos errores dari, de quibus acerrime inter ſe Eruditi diſputant, qui nullum tamen ſaluti detrimentum adferre ſolent. Sed abſurdæ de Deo opiniones, penitus animis ſunt evellendæ, antequam caſtum Dei cultum iis implantare licet. At *Xenophon* initio memorabilium & ipſe in Apologia *Platonis* teſtatur, *Socratem* Deos minime ſpreviſſe. Joh. quidem *Clericus* conatur eum hac in parte aliquatenus defendere, dicens pag. 205. Sylv. philolog. *Ego vero exiſtimarim, Socratem & Platonem aliosque Philoſophos ſub nominibus Deorum Græcorum, licet turpibus fabulis deboneſtatorum, coluiſſe naturas ſanctas & æternas, prout eas intelligebant, easque humana multo præſtantiores, quibus nomen Dei vere convenire putabant. Ergo nomine Jovis in eorum ſermonibus, intelligendum Summum illud Numen, de quo in Timæo* pag. 350. *ubi ſe dicit Creatorem eſſe aliorum Deorum: nominibus vero reliquorum Deorum, eos, qui ab eo orti ſunt, hoc eſt, inferiores omnes Deos. Numina vulgi nihil erant, præter mera Numina Commenticiorum Deorum, qui nec erant Dii, hoc eſt, humana natura meliores, nec fuerant; ideoque ſe iisdem nominibus abuti poſſe putabant Philoſophi, ad ſignificandas inconſpicuas & ſempiternas mentes, quæ omnia, ut credebant, providentia ſua complectebantur, ſapienterque adminiſtrabant, & benevolæ humano generi erant.* Hactenus Vir Summus, *Clericus.* Sed quis non videt, hanc excuſationem eſſe levem, & publicum Deorum Cultum ita ſtabilitum eſſe? nec video, qua fide *Socrates* vocabulis illis abuti potuerit, ſi credidit, Deo ſoli cultum competere. Si autem Deorum nomine inferiora ejusmodi Numina intellexit, cur aperte confeſſus non eſt? cur cultum ſimul publicum quavis ratione retinendum clamavit? num dici poteſt, eum *Zelo quodam pro Dei gloria flagraſſe*, qui æquivocationibus in re graviſſima ludit? præſertim autem mirum hoc eſt, quod cum in Apologia, non tanquam reus, aut ſupplex, ſed Judicum Magiſter, ac Dominus locutus fuerit, atque ita hac ratione Judicum animos contra ſe concitaverit, altum tamen voluerit ſilere, de iis, quæ, ne exquiſita quidem tormenta, quo minus in medium proferret Vir veritatis & virtutis amans, prohibere poſſent. Quid dicam de *Gallo*, quem proximus morti offerri juſſit *Æſculapio?* Sunt qui putant, eum hac ratione recepto cultui voluiſſe inſultare. *Dacierus* p. 328. verſionis ſuæ Ita ait: *Ici le coq eſt le Symbole de la vie. Eſculape eſt l'emblême du Medecin. Socrate veut dire par là, qu'il remet ſon ame entre les mains du veritable Medecin,*

*ein, qui vient le purifier & le guerir*. Idem fere ſentit *Mothæus Vayerius*. Doctiſſimus *Havercamp*. in eruditis Obſervat. ad *Tertulliani Apologet*. p. 380. affert imaginem gemmæ inſculptam, quæ referre videtur *Socratem* ſuper aram immolantem gallinaceum. Sententia autem *Havercampii* de hoc Sacrificio *Socratis* hæc eſt. *Certe* (inquit) *quare illi gallum immolari voluerit Socrates patet, utpote qui jam convaluiſſet, primum ad meliorem vitam ex caduca hac & morbida emigraturus, inimicorum exiſtimatione punitus, ſuo judicio finitus, ut eleganter de Theramene Val. Max. L. 3. cap. 2.* Sed ſi vel maxime benignam hanc interpretationem admitterem, nondum tamen video, qua ratione excuſari poſſet *Socrates*. Erat ille in confinio mortis, præſentes tantum erant amici. Hi ſine dubio ſciebant, quid de Diis ſentiret, quem ergo in finem celabat animi cogitata & obſcure loquebatur? num credimus, plebem Athenienſium, ſi mandatum hoc *Socratis* amicis datum, percepit, credidiſſe, id intendiſſe *Socratem*, quod Viri illi docti vellent? an non hac ratione credidit potius, *Socratem* in cultu recepto ad finem vitæ permanſiſſe? num decuit Philoſophum, qualis *Socrates* erat, ludere in re ſeria? quam præſtitiſſet, ſi in carcere omni argumentorum robore amicos cohortatus fuiſſet, ut cultum uni Deo exhiberent, nec unquam ab hac ſententia defendenda ſe ſe abduci paterentur? vera igitur damnationis cauſa non erat confeſſio conſtans unitatis Dei. Fatetur cauſam mortis ingenue Cl. *Clericus* loco citato pag. 217. dicens: *Athenienſes offenderat, quod eos, qui ſe doctiſſimos putabant, imperitiæ ſæpius arguiſſet, moresque aliorum depravatos reprehendiſſet, & tum verbis tam factis damnaſſet. Juventutem colloquiis ſuis eo adduxerat, ut multa a majoribus minus prudenter inſtituta in adminiſtratione Reipublicæ, multaque perperam eo tempore fieri intelligeret. Fabulas denique Poëticas, quibus priſcæ religiones nitebantur, moribus exitiales eſſe oſtenderat.* Ita *Clericus*. Non jam dicam, quod *Socrates* mea opinione peſſime fecerit, quod ſe defendere noluerit, & hortantibus amicis viamque elabendi monſtrantibus, vacivas aures præbere noluerit. Sed hæc ſingulari diſſertat. ſunt excutienda & contra M. *Tyrium* vindicanda.

XIV. Plane autem alia etiam hac in parte Chriſti & Apoſtolorum fuit ratio. Chriſtus non ſolum leges rationi convenientiſſimas inculcavit, omnesque ad eas ſectandas adhortatus eſt; *ſed & tanquam Legislator præcepta & doctrinam ſuam propoſuit. Ego vero dico vobis*, ſolebat ad Judæos ſenſum oraculorum divinorum male interpretantes ingeminare. Imo aperte quibusvis denunciabat, Deum olim, cum adſcriptus

judicii dies venturus eſſet, quemvis judicaturum ſecundum præſcriptum, quem promulgaverat, ſermonem. Se cœlitus miſſum eſſe, ad ſalvandos homines perhibebat. Provocabat ad doctrinam oraculis divinis conſentaneam. Confirmavit eam miraculis ſtupendis. Locutus eſt ut Legislator, qui Jus in homines omnes haberet Summum, ob infinitæ perfectionis ὑπεροχήν, Creationem & ſuſceptum Opus Redemtionis. Spiritibus ipſis imperitavit, ſeque Dominum eorum eſſe, oſtendit, & ut hoc facilius crederent, non ſemel probavit, vel ipſas hominum cogitationes ſibi perſpectas eſſe. Publice quin etiam profeſſus eſt, ſe pro æterna felicitate hominibus adquirenda, mortem perpeſſurum ignominioſam, ſimul autem ſuis viribus ſuperas evaſurum ad auras. Præſtitit autem hoc ipſum. Hinc ſummo jure quosvis ad doctrinam ſuam amplectendam adhortari potuit, omnesque, qui divina ſua Decreta ſpernerent, damnationi ſubjicere, ſeveriſſimaque judicia in perverſos exercere. Quis autem modus Deo dignior excogitari poteſt ad homines emendandos? quid vehementius mortales ad virtutem ſtimulare, quam præſentia ejusmodi Legislatoris, qui & ſalvare & perdere poteſt? quis Auctoritati ejus non cedet, qui vitæ innocentia, doctrina admirabili floret, qui & miraculis ſua dicta confirmat, & Univerſitati rerum imperat; qui ad generis humani utilitatem mortem oppetit; & reſurrectione ſua fortiſſimum miſſionis divinæ argumentum exhibet, tandemque, quantam vim habeat in animos hominum, eorumque actiones miraculis cœlitus fidiſſimis ſuis comitibus conceſſis, demonſtrat, & præſentiſſima judicia in hoſtes exercet? Omnium teſtor conſcientiam, utrum in Eo major vis non ſit, ad homines a perverſis ſtudiis abducendos, & virtutem promovendam, quam in Philoſopho acuto & probitate morum conſpicuo? Præterea aliis argumentis *divinus noſter Servator* demonſtrabat, quantopere ſibi curæ ſit Salus hominum. Non ſolum ad caſtiſſimum Deoque digniſſimum cultum omnes adhortabatur, *ſed & zelo pro gloria Dei flagravit*, quem in *Socrate* fruſtra quæres. Eum in finem hinc inde ad lucrandos a veritatis via aberrantes profectus eſt. Poſtulavit ab hominibus non tantum mores ad rectæ rationis leges conformatos, ſed & candorem, pietatem exactiſſimam, & totos per artus diffuſam. Divinæ enim, quam promulgavit Philoſophiæ genus, ut M. Erasmi verba mea faciam *in affectibus ſitum verius quam in Syllogiſmis, quæ vita magis eſſet, quam diſputatio, afflatus potius, quam Eruditio, transformatio denique magis, quam ratio.* Hinc factum, ut Religionis Antiſtites, in meram

Digitized by Google

meram hiſtrioniam caſtiſſimum Dei cultum mutantes, graviſſime non ſemel perſtrinxerit, & iram divinam iis intentaverit. Etiam non ſemel tangi ſe miſericordia tot hominum aberrantium, effuſis lachrymis oſtendit. In eo enim ſummam voluptatem percepit, cum, quæ divinitus impoſita erant, exequeretur, & incrementum veri caſtique cultus Dei, oculis cerneret. Mortem denique non pro ſe, quippe innocentiſſimo, ſed pro aliis perpeſſus eſt, pro hoſtibus oravit, ipſoque opere oſtendit, ſe divinitus miſſum eſſe, cœlo terraque cohorreſcentibus, & auctoritatem ejus comprobantibus. Idem dicendum de diſcipulis. Non quidem ipſi ſe Legislatores eſſe dicebant, ſed Legatos tantum ſummi rerum omnium Domini. Ejus nomine loquebantur: Eum in finem provocabant non ſolum ad doctrinam cœlitus acceptam, & dona linguarum, ſed imprimis ad *miracula*, divinæ miſſionis certiſſima argumenta. In cultum publice receptum & Judæorum & gentilium invehebantur graviſſime, magnaque auctoritate docebant & Judæos & Gentiles modum Numen præſtantiſſimum colendi ignorare; ponendas igitur hactenus præconceptas opiniones, alios mores induendos, alia Deum propitium reddendi adhibenda media. Hæc frequentiſſime ingeminarunt, inter promiſcuam turbam, in foro, in Conventibus, in Curia: denique hanc divinam ſententiam conſtantiſſime inter mille tormenta defenderunt & morte confirmarunt. De quo mox plura.

XV. Tandem conſideremus vim, quam habuit doctrina *Socratis* in animos hominum; & conferamus ſimul incredibilem efficaciam doctrinæ Jeſu Chriſti. Præcipui diſcipulorum *Socratis* erant *Plato*, *Ariſtoteles*, *Xenophon*, *Æſchines*, *Cebes*, *Ariſtippus*, *Zeno*, &c. *Cleombrotus* & *Ariſtippus*, teſte *Laërtio* in hujus vita, apud *Laidem* nobile ſcortum verſabantur, cum *Socrates* in vinculis eſſet. Poſt mortem ejus in diverſas ſectas abiverunt, & nobiliſſimam de moribus doctrinam, inutilibus quæſtionibus deturparunt. Quidam perplexis diſputationibus inhiabant, & in Syllogiſmis potius conficiendis, quam moribus emendandis occupati erant, regulas etiam recte vivendi tales excogitabant, quæ a quovis Agyrta præſtari poſſent: alii deceptricis imaginationis ludibria ſequentes, quæſtiones in medium proferebant, quas ipſi non intellexerunt. *Plato* ille ingenium habuit ad *fanaticiſmum* aptiſſimum, nec puduit eum, Præceptorem ſuum de *amore* ita loquentem inducere, ut caſtæ aures vix ſine offenſione transmittere poſſint; alii voluptatem ſectabantur, alii denique ingenium exercebant in eno-

dandis cauſarum naturalium principiis; ſinguli autem mentis emendandæ, aut nullam, aut exiguam curam habebant. Tantum abeſt, ut virtutis ſtudium, ad quod ſingulos adhortabatur *Socrates*, excolerent ipſi, omnibusque commendarent, ut potius nobiliſſima hæc Philoſophiæ pars tantum non penitus neglecta ſit. *Plato* & *Ariſtoteles* ita obſcure de ſummo rerum omnium Domino locuti ſunt, ut difficulter eorum ſententiam capere poſſimus. Idem *Plato* cultum publice receptum mutandum eſſe minime exiſtimavit. In *Epinomide* exerte hoc profitetur, *τϰτων παντων* (inquit) *ὁ νομοθετης, ὁστις νϰν κεκτηται ϰαὶ τον βραχυτατον, ἐποτε μη τολμηση καινοτομων, ἐπι θεοσεβειαν, ἡτις μη σαφες ἐχει τι, τρεψαι πολιν ἑαυτϰ, ϰαὶ μην ϰδ' ὡν ὁ πατριος νομος εἰρηκε περι θυσιων ἀποκωλυσει, μηδεν το παραπαν εἰδως, ὡσπερ ϰδ' ὀν δυνατον εἰδεναι τι θνητη φυσει των τοιϰτων περι.* i. e. *horum omnium Legislator, qui vel minimum mentis habeat, nunquam aliquid innovabit. Cavebit enim, ne ad novum minus certum religionis cultum civitatem ſuam vertat. Nec, quæ patria lege vel conſuetudine de ſacrificando firmata ſunt, movere audebit. Scire namque debet, mortali naturæ non eſſe poſſibile, certi quicquam de his cognoſcere.* In *Ariſtippo* evanida ſunt illarum veritatum, quæ omnium momentoſiſſimæ ſunt, veſtigia. Nemo ex iis aliquo pro gloria Dei Zelo flagravit; ſed aut voluptatibus inhiabant, aut literis ad delectationem vacabant. Cæterum ea, quæ ad emendationem generis humani facere poſſent, turpiter neligebant. Hinc ipſe *Socrates* diſcipulis ſuis & propagationi doctrinæ ſuæ diffidebat. Audi eum coram Judicibus ita loquentem in *Apologia* apud *Platonem* pag. 12. *Ἐαν γαρ με ἀποκτεινητε, ϰ ῥαδιως ἀλλον τοιϰτον εὑρησετε. ἀτεχνως, εἰ ϰαὶ γελοιοτερον εἰπειν, προσκειμενον τη πολει ὑπο τϰ Θεϰ. ὡσπερ ἱππῳ μεγαλῳ μεν ϰαὶ γενναιῳ, ὑπο μεγεθϰς δε νωθροτερῳ, ϰαὶ δεομενῳ ἐγειρεσθαι ὑπο μυωπος τινος. Ὁιον δη μοι δοκει ὁ Θεος ἐμε τη πολει προστεθεικεναι τοιϰτον τινα, ὁς ὑμας ἐγειρων ϰαὶ πειθων ϰαὶ ὀνειδιζων ἑνα ἑκαστον, ϰδεν παυομαι, την ἡμεραν ὁλην πανταχϰ προσκαθιζων. τοιϰτος ϰν ἀλλος ϰ ῥαδιως ὑμιν γενησεται.* i. e. *Si enim me interfeceritis, haud alium talem reperietis, vere quidem, & ſi forte id dictum ridiculum eſt, civitati veſtræ a Deo adhibitum, velut equo cuidam magno & generoſo, ſed ipſa mole pigriori, atque a tabano aliquo excitari indigenti: qualem videtur me Deus civitati addidiſſe, qui ſingulos exuſcitans & monens & objurgans non ceſſo diem totam vobis aſſiſtere. Talem vero alterum non facile nanciſcemini o Viri Athenienſes.* Verum eſt, pœnituit mox Athenienſes, talem virum interfeciſſe: verum etiam, quosdam eam ob cauſam pœnas dediſſe.

*Plutar-*

*Plutarchus* de *invidia* & *odio* p. 556. ita ait: *Eos, quorum calumnia Socrates fuit oppreſſus, ut extreme malos ita oderunt, itaque averſati ſunt Cives, ut neque ignem eis accenderent, neque interrogantibus reſponderent, neque in balneo aqua uterentur eadem, ſed qua illi laviſſent, eam tanquam pollutam juberent a miniſtris effundi: donec illi impatientia odii ſe ſuſpenderunt.* Hæc quidem *Plutarchus* graviſſimus auctor. Sed nec ipſe, nec alii teſtantur, Athenienſes alios mores induiſſe, cultum Deo digniorem recepiſſe. Verbo, doctrina *Socratis majorem vim in animos hominum non habuit, quam alia quædam philoſophandi methodus.* Certe, quantum ex hiſtoria conſtat, Athenienſes ſuperſtitionem minime rejecerunt. Diſcipuli & Sectatores *Socratis*, quisque pro ingenii indole, philoſophabantur, & inanibus diſputationibus tempus miſere perdebant. Nemo, nemo, inquam, ad cultum caſtum Deo exhibendum cæteros adhortabatur: nemo mortem pro *unius Dei* gloria oppetere volebat. Plerique erant adſentatores, animalia gloriæ, molles & diſputaces. Quis autem credat, cæteros homines virtuti operam daturos, pravis ſtudiis valedicturos & mentem mutaturos eſſe *talibus ducibus?* quis ſpem meliorum temporum a Sacrificulis, hominibus, ut rerum divinarum ignariſſimis, ſic peſtilentiſſimæ Superſtitioni addictis exſpectare poterat? hinc teterrima Superſtitio orbem inundavit, & omnia ad interitum vergebant, usque dum divina Bonitas extraordinario quodam auxilio generi humano medelam afferret.

XVI. Præſtitit hoc Ipſum Salvator noſter. Non ſolum enim vitam vixit ſanctiſſimam, & Deo digniſſimam, non ſolum potentiam ſuam per miracula, & vim quam exerebat in animis hominum, oſtendit; ſed & prædixit, fore ut nec portæ inferorum, nec Tyrannorum violentia, nec tormentorum æſtus, progreſſui Sanctiſſimæ Religionis, prævalerent. Hac ſpe meticuloſos, & de futuro anxios diſcipulorum animos erexit, & infinitum præmium conſtantiæ promiſit. Illi, quanquam initio timidi erant; quidam etiam eorum Magiſtri optimi proditor, alter viribus plus æquo fidens turpiter lapſus, omnes tamen Unico excepto, in unum conveniebant, diſciplinam a Magiſtro traditam forti animo tuentes, neque ulla minarum, aut perſecutionum vi, a ſanctiſſima Religione defendenda ſe ſe abripi patiebantur. Ille Ipſe *Petrus*, qui paucis ante diebus turpiter Magiſtrum metu mortis deſeruerat, ad Synedrium Judæorum vocatus, Antiſtitibus illis Sacrorum in faciem dixit. *Hic ipſe Jeſus, quem cruci adfixiſtis, a morte revocatus eſt, & hujus rei nos ſumus teſtes. Omnes* autem dono miraculorum,

&

& linguarum cœlitus donati, quaquaverſum iter faciebant, & generoſo impetu incitati, inter mille labores, & perſecutiones, nullo habito gloriæ, aut utilitatis reſpectu, cunctos ad amplectendam divinam Religionem invitabant. Quæ doctrina etiam tantam vim habuit in hominum animos, ut Senes & Juvenes, Docti & indocti & utriusque Sexus homines certatim ad eam profitendam & defendendam ruerent, vitamque Deo & ratione digniſſimam inſtituerent. Non obſtabant præconceptæ opiniones, veluti cum lacte materno hauſtæ, non chariſſimorum pignorum lachrymæ, non commoda hujus vitæ, non exilium, quo minus Religionem illam tuerentur; imo, quod magis eſt, ne quidem exquiſitiſſima tormenta eos perterrefacere poterant. Hinc ad martyria ſerena fronte, animoque imperterrito, properabant, & citius quidem aliquando, quam ipſa neceſſitas poſtularet. Scio, quosdam dicturos, ſuperſtitionem multum etiam ad hoc contuliſſe: provocabunt ad rationes, quas in medium protulit Eruditiſſimus *Dodwellus* in diſſertat. de *Cauſis martyrii*. Concedam, ſi ita velint, quosdam aut pertinacia, aut nimio martyrii deſiderio abreptos, ſine ſufficientibus rationibus, tam intrepido animo mortem perpeſſos; at omnes, vel plerosque ſolis his rationibus commotos, eo conſtantiæ proceſſiſſe, vix credere permittit humanæ naturæ indoles, quæ dolores exquiſitos ſine cauſa ſibi concitare non ſolet. Eadem olim fuit natura humana, quæ nunc eſt. Quæ dolorem excitare ſolent fugimus, præſertim ſi nulla adjuncta eſt utilitas. Hiſtoria Eccleſiaſtica ſatis docet, multos perſecutionis æſtu aut fuga ſibi conſuluiſſe, aut aliud locutos, quam quod animo preſſerant. Sine ratione plerique Religioni addicti ſunt, iis in locis, in quibus ſine perſecutionis metu ſecure vivere poſſunt; at ut homines exquiſitiſſima tormenta, quæ facile evitare poſſent, perpetiantur, difficulter credi poteſt. Recte Lactantius Lib. V. cap. XIII. *Si feminæ ſexus infirmitate labuntur, (nam interdum iſti muliebrem & anilem ſuperſtitionem vocant) Viri certe ſapiunt. Si pueri, ſi adoleſcentes improvidi ſunt per ætatem, maturi certe ac ſenes habent ſtabile judicium. Si una Civitas deſipuerit, ceteræ utique innumerabiles, ſtultæ eſſe non poſſunt. Si una provincia, una natio providentia caret, ceteras omnes habere intelligentiam recti neceſſe eſt. Quum vero ab ortu Solis usque ad occaſum lex divina ſuſcepta ſit, & omnis ſexus, omnis ætas & gens & regio unis ac paribus animis Deo ſerviat, eademque ubique ſit patientia, idem contemtus mortis; intelligere debuerant, aliquid in ea eſſe rationis, quod non ſine cauſa usque ad mortem defendatur, aliquid fundamenti*

Digitized by Google

*menti ac ſoliditatis, quod eam religionem non tantum injuriis & vexatione non ſolvat, ſed augeat ſemper, & faciat firmiorem.* Verum eſt, multos ex Chriſtianis & magnam eorum partem fuiſſe homines ſimplices & ἀπαιδεύτας. Sed illi homines ſæpe minore præconceptarum opinionum mole obruti eſſe ſolent, quam Eruditi. Hi enim plerumque inani diſputationum ςρεβλώσει capti, variisque dubiis circumſepti, mille elabendi rimas quærunt, nec tanto Zelo pro Dei gloria ardent. Ipſe, *Magnus* alias Vir, *Eraſmus* in Epiſtolis ſuis fatetur, ingenium ſuum ad martyrii gloriam reportandam ineptum eſſe. Supponit autem illorum hominum objectio, ad ſalutem conſequendam, & veram Religionis indolem perſpiciendam, opus eſſe ſyſtematica quadam cognitione omnium illarum propoſitionum, de quibus Eruditi inter ſe diſputant, quod minime credo. Purgatio animi a pravis adfectionibus, ſolida quædam perſuaſio de divinitate Religionis chriſtianæ, ejusque natura & indole: amor virtutum Chriſtianarum, ſtudiumque ardens Deo placendi & convenienter huic Religioni vivendi plus efficit, quam notitia omnium rationum & objectionum de certis Religionis capitibus, quæ inter diſſidentium Chriſtianorum familias agitantur. Quæ ipſa etiam primis & antiquiſſimis temporibus, rariora erant, quam noſtro Seculo, quo nulla fere ætas ſufficeret, ad cognoſcendas, nedum examinandas controverſias, quæ ſenſim ſenſimque ortæ ſunt. Loquor autem de plebe non de Doctoribus, qui majori rerum divinarum cognitione inſtructi eſſe debent. Quod ſi jam addas, primos veritatis hujus cœleſtis Doctores homines fuiſſe, nullis diſciplinis excultos, artis recte ratiocinandi ſecundum leges philoſophorum imperitos, nulla humana auctoritate, aut præſidio munitos, magis patebit, admirandum plane fuiſſe progreſſum hujus Religionis. Si enim homines fuiſſent, ſumma ingenii acie inſtructi, variis linguis & diſciplinis exculti. ad genium Seculi compoſiti, haberent quod objicerent illi, quibus Sanctiſſima Religio diſplicet; dicere poſſent, ejusmodi homines facile poſſe decipere ſimplices. At alios Deus pro infinita ſua Sapientia elegit. Eleganter *Lud. Vives* Lib. II. de veritate fidei de hoc argumento loquitur. *Miſit* (inquit) *Deus pauciſſimos ad quamplurimos, rudes ad peritiſſimos. Erat enim mundus ingeniis atque artibus excultus, ſi unquam alias, ne quis fucum factum, aut dolo captos homines poſſit ſuſpicari; miſit infantes ad diſertiſſimos atque eloquentiſſimos, miſit ſimplices ad aſtutos, inermes ad armatos, imbelles ad bellicoſos, inopes ad imperium populi Romani. Expediebat tantam eſſe in primis illis ædificii hujus exſtructoribus humilitatem, ne ipſi humanis viribus*

*artibusque aliquid tribuerent, ut in iis ſpei quicquam aut fiduciæ collocarent; Sed ſibi penitus diffiſi, ab ope ac præſidio penderent Dei. Tum ne quis ſtulte ac dementer aliquid ex iis, quæ facta eſſent, humanæ potentiæ attribuerent.* Hactenus *Vives.* Chriſto Jeſu ergo Salvatori noſtro debemus, quod melior orbis pars habeat religionem Deo convenientiſſimam, Deo digniſſimam, cultum caſtum & ab omni ſuperſtitionis labe purgatum. Hæc Religio etiamſi hinc inde a male feriatis hominibus variis ingenii humani ſcoriis obtegatur, emicat tamen ſatis, ſi rite perpendatur, divina illius Origo & admirabilis pulchritudo, adeo ut ea nihil excellentius, nihil ad perficiendam hominis mentem aptius excogitari poſſit. Miramur & ſtupemus igitur merito, βαρβαροφωνους ἀνθρωπους την ἑλληνικην εὐγλωττιαν νενικηκοτας, καὶ τους κεκομψευμενους μυθους παντελως ἐξεληλαμενους, καὶ τους ἁλιευτικους σολοικισμους τους ἀττικους καταλελυκοτας ξυλλογισμους i. e. *homines barbari Sermonis grecæ Eloquentiæ facundiam ſuperaſſe, ſciteque ornatas fabulas, penitus profligatas, piſcatorumque ſolœciſmis diſſolutos fuiſſe atticos Syllogiſmos*, verba ſunt *Theodoreti* p. 552. Ed. *Sirmondi.* Sine Chriſto & Apoſtolis, religio omnis in meras ineptias, tenebras, & otioſorum hominum deliramenta degeneraſſet: ſine his præſtantiſſimi Philoſophi fruſtra ratiocinando, pertinaciſſimo morbo, qui venas omnes pervaſit, medelam attuliſſent. Sive igitur Bonitati divinæ, ſive doctrinæ ipſius præſtantiæ, adſcribas felicem illum ſucceſſum Religionis chriſtianæ, ſatis patet, majorem vim eam in animis hominum habuiſſe, quam *Socratis* & Celeberrimorum Philoſophorum accuratiſſimas ratiocinationes. Scio difficultatem haud levem quosdam propoſituros. Provocabunt nimirum, ut hanc efficaciam Religionis chriſtianæ extenuent, ad *Vitam plerorumque, qui Chriſtiani vocantur*, quæ adeo eſt vitiis contaminata, ut difficulter credamus, Religionem illam radices egiſſe in animis eorum. Utinam tam facile rem ipſam negare poſſemus, quam facile oſtendere poſſumus, cauſas hujus perverſitatis minime impedire, quo minus admiranda ſit efficacia in Religione chriſtiana ad animos hominum in melius mutandos. Sed cum heîc loci quæſtio hæc graviſſima examinari haud poſſit, ablego illos, qui hanc quæſtionem movent, *ad Eximii Theologi Werenfelſii diſſ. quintam*, in qua hanc ipſam objectionem proponit & diſcutit, & *addo Excellentiſſimi hujus Viri, Amicum Oſterwaldium, Theologum itidem & Pium & Perſpicacem, qui in aureo libello, a quibusvis Theologiæ Candidatis ſedulo evolvendo, de corruptionis fontibus, inter Chriſtianos graſſantis* ad hanc ipſam objectionem prolixe reſpondet.

det. Hoc unicum addimus, nos ideo Philoſophiam *Socratis* minime deprimere, quod pauciſſimi ad ejus normam vitam exegerint: Sed contendimus, quantacunque fuerit ejus præſtantia, longiſſime tamen eam infra Relig. chriſtianæ dignitatem poſitam eſſe, non ſolum reſpectu efficaciæ, quæ ex ipſius Religionis indole petitur, ſed & propter auxilium Divinum, quod Deus ſuppeditat illis, qui ex animo Religioni illi convenienter vivere volunt. Interim & nos *dolemus*, in tanta Veritatis luce, tam paucos reperiri, qui ad excellentiſſimam hanc Religionem vitam componant; *dolemus*, homines quidem de Religione diſputare velle, ipſius autem præcepta ſanctiſſima obſervare nolle? *dolemus*, nos hodierno tempore minime, quod olim tamen factum legimus, provocare poſſe, *ad emendatiſſimos Chriſtianorum* mores, *tanquam ad certiſſimum Religionis chriſtianæ Argumentum*. Sed hæc tamen non impediunt, quo minus divina illa Religio vim ſuam exerat in multorum animis. Sunt enim, Deo ſit laus, non pauci, qui divinam illius vim ſentiunt, & qui nondum ſentiunt, fatentur tamen ipſam Religionem, in ſe ſpectatam, omnium præſtantiſſimam eſſe. Unde concludimus tandem, Religionem chriſtianam, ſive indolem doctrinæ & præceptorum, ſive Auctorem & diſcipulos, ſive denique Succeſſum ejus perpendamus, præſtare multum *Philoſophiæ Socratis*. Et hæc ſunt, Venerande *Huldrice*, quæ de hoc argumento meditatus ſum, non alium certe in finem, quam ut præſtantiam Religionis chriſtianæ, de cujus divina origine perſuaſiſſimus ſum, extollerem, & ſi fieri poſſet, homines ad eam amandam, inducerem. Satis enim me vixiſſe arbitrarer, ſi tenuis ille labor unum tantum ab erroribus liberatum ad iter cœleſte direxerit. Si minus recte præſtiti, quod præſtandum erat, laudabis ſaltem Voluntatem. Sed verbum non addam. Vale.

# DIALOGUS (*)
## DE
# NATURA IDEARUM,
## IN QUO AUCTOR PROBARE VULT, NOS NESCIRE, QUID SINT IDEÆ.

SErena tempeſtas, qua Deo volente per aliquot dies uſi ſumus, in campum me invitavit, ut animum libris perpetim affixum jucunda deambulatione recrearem; vix autem urbis portas egreſſum offendit me *Paulus*, & heus, quo tendis, inquit, dulciſſime rerum? Sylvam, ego inquam, & rus peto, ut oculos mentemque paſcere poſſim: tum ille me ad villam ſuburbanam invitare, eodem venturos *Frontonem*, *Lælium*, & *Beatum*, Eruditos omnes, & diſertos viros: aſſentior ſine mora, & dum loquimur, ecce adſunt amicorum ſuaviſſimi. Salutamus invicem, lentoque pede progreſſos excipit tandem villa. Eximus in pratum, ibique ad radices arborum, molli aura flante, in circulo ſedemus; jam aderant crateres cereviſiæ, & divina illa herba Nicotiana. Poſt varios, ut fieri ſolet, ſermones, tandem exclamat *Beatus:* O ſtupendam Dei bonitatem, quæ nobis tot tantaque objecta contemplanda offert, ſine quibus miſerum tranſigeremus ævum! quam admirabilis, quam beneficus ille Deus eſt, in quo pura mentis acie cuncta hæc videre poſſumus, qui tamen paſſim hujus rei immemores ſumus! tum *Lælius*, ut eſt diſertus, recte admiraris ſtupendam Dei bonitatem ubique conſpicuam;

(*) Auctor philoſophandi methodum Celeberrimi *Lokii* ſecutus eſt, atque hodienum, etiamſi de Auctoribus philoſophiæ recentioris præclare ſentiat, magni tamen facit Illuſtrem Anglum.

Digitized by Google

ſpicuam; at in eo ſapientia Ejus, & bonitas, maxime elucent, quod menti noſtræ facultatem dederit, omnium objectorum ideas producendi, qua ſi deſtituta eſſet, fruſtra in exiguum hoc domicilium miſſa videretur; adde, inquiebat *Fronto*, quod ſpecies ab objectis ad ſenſus delatæ ne hilum quidem minuantur, ſed cum objectis mire conſpirent; tum *Phileleutherus*, qui ætate & ingenii acumine nos ſuperat, ſubridere, & neſcio quid tacite ſecum muſſitare: quod ægre ferens *Beatus*, qui fit, inquit, ut in re ſeria rideas. Ego vero non ideo hoc facio, reponit *Phileleutherus*, quod putem rem, de qua loquimini, attentione noſtra indignam eſſe; ſed quod ex iis, quæ hactenus dixiſtis, ingenii humani imbecillitatem pulchre videam, dum ea, quæ quotidie menti noſtræ ingeruntur ignorantes, certiſſime tamen ſcire exiſtumamus. Vos enim, qui miram Dei bonitatem recte deprædicatis omnes, cauſas tamen diverſiſſimas veſtræ admirationis affertis. *Beatus* enim nos objectorum ideas in Deo contemplari, *Fronto* ab ipſis objectis ſpecies quaſdam ad nos transmitti, *Lælius* ideas a nobis formari putat; parum abeſt, quin *Poëtæ* illud ingeminem: *tres mihi Convivæ*, cætera noſtis. Ad hæc *Paulus*, aliam ego ſententiam de hoc argumento foveo, cæteris ut puto omnibus magis probabilem; tum *Phileleutherus* in ſinu gaudere, cæteroſque cunctos diligenter intueri, tandem vero ita loqui. Video vos in viridi hoc prato per bihorium quieturos, agite ergo jucundiſſimum tempus amica confabulatione fallamus; non deerunt nobis objecta, licet, qua ratione menti præſentia ſint, forte ignoremus; cum autem opinionum inter vos divortium ſit, dividemus operas, loquendique vices ordine partiemur; tum omnes arridere, & ad colloquium hoc parati videbantur. *Phileleuthero* officium, quemlibet ordine interrogandi, propoſitaſque in medium ſententias examinandi, imponebant.

*Phileleuth.* Ex iis quæ hactenus dixiſtis omnes, colligo, vos in eo convenire, quod *Ideam* adpelletis, proximum contemplationis noſtræ objectum, ſeu id quod menti proxime obverſatur, cum de re aliqua cogitat. Hoc unum autem jam quidem quæritur, quid illa *Idea* ſit; utrum ſubſtantia, an accidens; intellectualis, & ab omni materiæ mole ſecreta, an vero corporea; num in mente, num extra eam? Audiamus ergo, quid cuilibet veſtrum de hoc argumento videatur, & ne diutius moremur, ex te *Fronto* quæro, quid de ideis illis ſentias.

*Fronto.* Ego puto, *ſimulacra quædam ex ipſis objectis emanare, quæ objectis per omnia ſint ſimilia: Hæc ſimulacra deferuntur ad ſenſum*

*communem.* Sed cum ſpecies illæ corporeæ ſint, debent illæ primo ab intellectu agente ſpirituales reddi, quo facto offeruntur intellectui patienti, atque ita intellectus patiens rerum corporearum *Ideas* habet.

*Phileleuth.* Percepi ſententiam tuam; ſed cum non omnia ſatis intelligam, permittes, ut de ſingulis curatius quæram.

*Fronto.* Libere interroga.

*Phileleuth.* Suntne ſimulacra illa, quæ ex objectis manant, partes objectorum. v. gr. num ſimulacrum arboris, quam heic contemplaris, pars eſt ipſius arboris?

*Fronto.* Ita videtur.

*Phileleuth.* Qui fit ergo, ut arbor ad compita viarum poſita non minuatur, cum ſingulis diebus magna ſimulacrorum multitudo ex ea ad videntes deferatur?

*Fronto.* Tanta eorum eſt copia, ut decrementum vix aliquod animadverti poſſit.

*Phileleuth.* Ego certe non capio, qua ratione quotidie ſubſtantiæ alicui partes detrahi poſſint, ſine totius detrimento.

*Fronto.* Valde minutæ ſunt illæ ſpecies.

*Phileleuth.* Quod ſi tam minutæ ſint ſpecies illæ, qui fit, ut objecta ipſa vere referre poſſint. v. gr. videmus omnes arborem hanc heic ante oculos poſitam proceram ſatis eſſe.

*Beatus.* Forte illa ſimulacra loqui poſſunt, mentique annunciare, ſe minutiſſima quidem forma prædita eſſe, at maxima tamen ſimul repræſentare objecta.

*Phileleuth.* At tum mentirentur.

*Fronto.* Noli mihi inſultare *Beate*, philoſophamur enim.

*Phileleuth.* Nonſolum minutiſſimas, ſed & velociſſimas oportet eſſe ſpecies illas, cum breviſſimo temporis ſpatio aliquot milliaria conficiant. Cogito jam quidem de Viro quodam erudito in Anglia degente; hoc ipſo ergo momento ſpecies illa, ne vocata quidem, trajecto mari, & peragrata Germania ad me advolavit.

*Fronto.* At radii cœleſtes ſimiliter celerrime moventur.

*Phil.* Mirum autem eſt, ſpecies illas tot terræ ſpatia emetientes, nullibi impediri, aut cum aliis quaquaverſum volitantibus miſceri.

*Fronto.* Multa vera ſunt, quorum rationes reddere non poſſumus.

*Phil.* At puto te nondum demonſtraſſe ſimulacrorum illorum exiſtentiam; at ponam jam quidem quod poſtulas? quæram ex te, utrum miſericordiæ, vel temperantiæ ideam habeas?

*Fronto.*

*Fronto.* Imo vero.

*Phil.* Num igitur ſimulacra quædam e gremio, ut ita dicam, harum virtutum proſiliunt?

*Fronto.* Non putaverim.

*Phil.* Idea tamen miſericordiæ animo tuo eſt infixa.

*Fronto.* Ita.

*Phil.* Ergo ideas rerum poſſumus adipiſci ſine ſimulacris: vel enim ideam temperantiæ ut ideam abſtractam contemplaris, vel ut ideam ex multis ſingularibus compoſitam; ſi priori modo, tum neſcio qua ratione ſpecies illa rem nonniſi in intellectu exiſtentem referre poſſit; ſi poſteriori, plane concipi non poteſt, quomodo ex multis ſimulacris ſingularibus nihil inter ſe commune habentibus idea compoſita temperantiæ animo præſens ſiſti poſſit.

*Beatus.* Forte plane alius generis ſimulacra ad *Frontonem* deferuntur, quam ad nos.

*Phil.* Non male videris conjeciſſe, *Beate;* ego intellectum agentem mihi adeſſe hactenus ignoravi, eidem tamen *Fronto* mirabilem adſcribit vim atque potentiam; ego res concipere debeo, ut ſunt, neque in meà poteſtate eſſe ſitum ſentio, rem plane corpoream ſpiritualem reddere; at mitto hæc: dic mihi *Fronto*, num judicandum eſt de rebus ut ſunt?

*Fronto.* Sine dubio.

*Phil.* Quod ſi intellectus tuus agens ſimulacrum v. gr. montis, ſpirituale reddit, num ex eo inferendum, montem ſpiritualem exiſtere.

*Fronto.* Minime.

*Phil.* Cui bono igitur ſpecies montis ad nos delata?

*Fronto.* Quia ſine ea montem præſentem nobis ſiſtere non poſſemus.

*Phil.* At ſpecies illa cum monte extra me exiſtente nihil commune habet. Præterea neſcio, quomodo intellectus agens res percipere poſſit ut ſunt, non item patiens. Ex. gr. video avem, hujus ſimulacrum ad neſcio quem ſenſum communem juxta te defertur; antequam igitur intellectus agens ſimulacrum illud avis ſpirituale reddere poteſt, ſcire debet, hoc ſimulacrum avem, non pulicem referre; quod ſi hoc eſt, ideas habemus antequam adſunt, quod abſurdum videtur. Si non habet imagines objectorum intellectus agens, quadrata pro rotundis offeret intellectui patienti: quod ſi ab altera parte intellectus patiens non ſolum ſimulacrorum naturam cognoſcere poteſt,

ſed

ſed & ſcire quam rem referant, neſcio tandem quem in finem intellectus ille agens nobis datus ſit. Incidit autem mihi aliud dubium, quod pace tua in medium proferam. Si omnes ſpecies ab objectis ad nos delatæ ſpirituales redduntur, neſcio qua ratione mens judicare poſſit, corpora extra nos exiſtere; illa res, quam contemplor, mere ſpiritualis eſt; teneor inſuper judicare de rebus uti menti offeruntur: Hinc ſequitur mea opinione, a nemine certo dici poſſe, utrum ſimulacrum animo oblatum corpus ſit nec ne. Hæc efficiunt, mi *Fronto*, ut tuæ ſententiæ album calculum adjicere non poſſim; non equidem falſam illam eſſe dico, at videri ita mihi, negare non poſſum.

*Fronto.* Obſcurius eſt hoc argumentum, quam exiſtumavi. Alia occaſione accuratiori examini quæſtionem ſubmittam, interea percupio ſcire, quæ ſententia magis vobis arrideat.

*Phil.* Nil jam dicam de Deo, mente, & creaturis ratione præditis omnibus; nemo mortalium, ſi opinionem tuam ſequatur, explicare poterit, quomodo ſimulacra corporea ex iis ad nos transferri poſſint: ſed video *Paulum* noſtrum ad dicendum paratum, age ergo *Paule*, tu ſis nobis in hac re *Apollo.*

*Paul.* In omnia alia eo, mi *Fronto*, neque unquam ſententiam tuam concoquere potui, meliora edoctus a *Nobiliſſimo Carteſio*, *Philoſophiæ*, ut noſti, *Reſtauratore ſummo.*

*Phil.* Quid ergo tu *Ideas* eſſe putas?

*Paul.* Paulo altius ſententiæ meæ fundamenta repetam. Mens, ſecundum me, res eſt ab omni plane corporis labe ſecreta; omne quod ad eam conſtituendam poſtulatur, mera cogitatione abſolvitur. In ea autem duæ cumprimis elucent facultates, nimirum facultas intelligendi, & volendi. Hæ facultates ad naturam mentis pertinent, quia ſine iis nulla mens concipi poteſt. Ut autem de hoc vel illo cogitet mens, ad ejus eſſentiam non pertinet, ſed modus ſaltem eſt vel accidens mentis; hæc ipſa autem perceptio mentis, dicitur *Idea.* Unde *Idea* mihi nihil aliud eſt, quam *certa cogitandi ratio;* erit itaque *perceptio*, *ſenſatio*, & *idea* unum idemque: diſtinguuntur ſola relatione, nimirum omnis cogitatio ſingularis poteſt conſiderari, vel quatenus eſt quædam mentis modificatio; vel quatenus rem aliquam extra mentem exiſtentem refert.

*Phil.* Contendis ergo, mentis naturam ſola *cogitatione* abſolvi?

*Paul.* Ita eſt.

*Phileleuth.* Unde hæc noſti?

*Paul.*

*Paul.* Quia quicquid in ea deprehendo, ad eam referri poteſt.

*Phil.* An ergo in natura mentis deprehendis vim res corporeas repræſentandi?

*Paul.* Intime hoc ſentio.

*Phil.* Non quæro, utrum ſentias, eam facultatem tibi adeſſe; ſed, utrum in cogitationis natura aliquid invenias, quod ullum cum rebus corporeis, quas ideæ referunt, convenientiam habeat: ex. gr. utrum in mente aliquid reperias, quod cum figura menſæ convenientiam habeat?

*Paul.* Nihil invenio.

*Phil.* Cur ergo aſſeris ideam menſæ, mentis eſſe modificationem?

*Paul.* Quia rei natura hoc poſtulat.

*Phil.* Quid ita?

*Paul.* Contemplare hanc arborem, illius idea animo noſtro obverſatur, arbor ipſa non eſt in nobis; neque cerebri motus quicquam cum arbore commune habet; neceſſe eſt ergo, ideam arboris in mente eſſe.

*Phil.* Ergo mens aliquid habet commune cum corpore, id eſt arbore.

*Paul.* Non habet; ut jam audiviſti.

*Phil.* Si nihil ergo mens commune habet cum arbore, ſequitur, mentem arborem repræſentare non poſſe, ſequitur mentis modificationem, & ideam arboris, res eſſe diſtinctas; ſemper audivi verum eſſe hoc axioma: *nemo dat quod non habet*: quod ſi juxta tuam ſententiam mens, ſive naturam, ſive proprietates, ſive modos tandem ejus conſideres, mera cogitatio eſt, figuram arboris nunquam poterit habere.

*Paul.* Confundis imaginationem cum perceptione, imaginatio trahit aliquid ex corpore, non item perceptio.

*Phil.* Nullam ego video confuſionem: per *Facultatem imaginatricem* intelligo eam vim mentis, ſecundum quam abſentium objectorum ideas animo præſentes ſiſtere poſſumus. Hæc imago, quæ animo præſens eſt, aut eſt mera mentis modificatio, aut aliquid a perceptione diverſum; ſi prius, habebit mens aliquid cum corpore, quod repræſentat, commune, quia rem aliquam ſenſibilem, & figura præditam refert; ſi diverſum quid eſt imago illa menti objecta a perceptione mentis, ſequitur ideam, & modificationem mentis non eſſe unum idemque.

*Paul.* At imaginationi adeſt certus cerebri motus.

*Phil.* Quod ſi hoc maxime verum eſſet, de quo tamen dubitari poſſet, nullum præſidium cauſæ tuæ accederet: conceſſiſti enim ſupra, certum cerebri motum cum hoc vel illo corpore, arbóre v. gr. nil commune habere. Ex quo neceſſario colligendum, perceptionem, ſive certam mentis modificationem, & ideam, non unum idemque eſſe; præterea aliud eſt, ſcire, me v. gr. arborem videre, aliud vero imago ipſa arboris animo oblata, prius modificationem mentis dicere poſſis, non item poſterius.

*Paul.* Video hanc ſententiam premi aliquot difficultatibus; putavi tamen ſemper poſita diſtinctione inter imaginationem & perceptionem puram, uti loquuntur Philoſophi, dubium omne tolli poſſe.

*Phil.* Sumamus ergo aliud Exemplum, viſuri, utrum lucem aliquam huic argumento affundere poſſimus; ſumamus exempli gratia, ideam temperantiæ, quando ergo cogitas de temperantia, hæc cogitatio eſt modificatio mentis?

*Paul.* Ita eſt.

*Phil.* Noſti ſine dubio, quid ad naturam hujus virtutis conſtituendam requiratur.

*Paul.* Probe novi.

*Phil.* Quæro ergo ex te, qua ratione fieri poſſit, ut una modificatio mentis res diverſis proprietatibus diſtinctas ſimul tamen, repræſentare poſſit?

*Paul.* Hæc idea, ut in ſcholis loquuntur, collectiva eſt.

*Phil.* Sit ita, eſt tamen ſecundum te mentis modificatio, & quidem ſola, quomodo autem ſola modificatio res diſtinctas uno ut ita dicam momento repræſentare poſſit, non intelligo; ſed ne forte minus clare, quod ſentio proponam, alio Exemplo utar; an non cum oculos aperis multa ſimul vides objecta?

*Paul.* Video cœlum, aquam, arbores, villas, aliaque.

*Phil.* Annon ideæ illorum objectorum multum inter ſe differunt?

*Paul.* Differunt.

*Phil.* At quomodo tandem fieri poteſt ut mens, res ſimpliciſſima, objectorum diverſiſſimorum ideas poſſit referre? num fieri poſſe credis, ut corpus unum idemque ita poſſit moveri, ut ſimul quadratum, rotundum, ellipticum, conicum, &c. ſit?

*Paul.* Non puto; interim meminiſſe debes, mentis naturam non ſatis eſſe notam.

*Phil.*

*Phil.* Recte dicis; at non ideo licet quidlibet de ea adfirmare: quæ hactenus dixi, probant, aut in mentis natura aliquid eſſe, quod figuram corporis recipere poſſit; aut perceptionem, ſive modificationem mentis, uti loqui ſoletis, aliquid ab idea diverſum eſſe; prius admittere detrectas, videtur igitur poſterius eſſe dicendum; at alia ſunt, mi *Paule*, quæ mihi perſuadent, ſententiam tuam nullis eſſe ſuperſtructam fundamentis.

*Paul.* In medium ergo proferto, audiam.

*Phil.* Dixiſti ſupra, perceptionem, ſenſationem, & ideam unum idemque eſſe, nimirum certam mentis operationem.

*Paul.* Adhucdum ita ſentio.

*Phil.* Mittamus jam perceptiones, & loquamur de ſenſationibus: quando ſacharum guſtas vel aceto uteris, ſentisne aliquid?

*Paul.* Quis negat?

*Phil.* Num hæc ſenſatio modificatio mentis eſt?

*Paul.* Eſt.

*Phil.* An tu habes ergo ideam dulcedinis perceptæ occaſione uſus ſachari?

*Paul.* Non habeo, ſed ſentio ſaltem.

*Phil.* Ergo ſenſatio & idea differunt; ergo modificatio mentis, & ideæ, res ſunt diverſæ; rurſus ſi cultello læditur digitus tuus, annon ſentis dolorem?

*Paul.* Imo vero ſentio, & nuper hoc ſatis ſuperque expertus ſum.

*Phil.* Hæc ſenſatio moleſta ſine dubio eſt quædam mentis adfectio, quam tu modificationem adpellas.

*Paul.* Eſt.

*Phil.* Num igitur hæc ſenſatio ideam exhibet, vel doloris vel cultelli?

*Paul.* Non exhibet.

*Phil.* Ergo idea, & ſenſatio non unum idemque ſunt. Omnium Philoſophorum conſenſu, ſenſationum nullam habemus ideam; hinc interrogati, quid ſit dulce, quid amarum, reſpondere nil poſſumus. Secundum te, id quod in nobis eſt, confunditur, cum perceptione rerum extra nos poſitarum; quando lædimur cultello, dolorem menti noſtræ ineſſe ſentimus, at cum arborem videmus, non poſſumus judicare, arborem eſſe intra mentem noſtram: conſcii enim nobis ſumus, arborem, quam contemplamur, extra nos eſſe: imo ſi verum dicendum, hæc ſententia tua, mi *Paule*, præceptis Nobiliſſimi tui Præcepto-

ris repugnat; partim enim judicas de re, cujus perſpicuam notionem non habes; partim aliquid menti tribuis, quod cum natura rei cogitantis pugnat. Utrumque præceptionibus *Carteſii* contrarium.

*Paul.* Tu ſcilicet ſapientior, & acutior es *Carteſio.*

*Phil.* Noli iraſci, non hoc agimus; videsne hunc montem;

*Paul.* Cæcus ſit, qui non videat.

*Phil.* Cum hæc idea montem referens, nonniſi modificatio mentis ſit, neceſſario menti ineſſe debet aliquid figurati; montis enim ideam ſine hoc habere non poſſem, certa figura inſtructum eſſe competit corpori, non menti. Si hæc vera ſunt, quod mihi quidem videtur, peccas, mi *Paule*, contra duo illa principia *Præceptoris* tui.

*Paul.* Tantum abeſt, ut mea adſertio contraria ſit decretis Præceptoris mei, ut nihil magis cum iis conſpiret; clara & diſtincta perceptio eſt Criterium Veritatis ſecundum *Carteſium*, atqui clare, & diſtincte ſentio, animum meum facultatem habere ideas varias intuendi.

*Phil.* At hoc non quæritur, mi *Paule*: in eo Philoſophi, cuicunque tandem Sectæ addicti, conveniunt, mentem ideas oblatas qualitercunque contemplari; quæritur, utrum ideæ ſint mentis modificationes, vel aliud quid a mente diverſum.

*Paul.* Num igitur putas impoſſibile eſſe Deo, efficere, ut occaſione motus cerebri in mente idea excitetur?

*Phil.* Nec hoc quæritur. Hactenus enim non diſputamus de origine idearum, ſed de earum natura; ſed quoniam te pertinaciorem eſſe video in defendenda Magiſtri tui opinione, en Syllogiſmum cornutum! aut in omnibus mentis modificationibus adeſt idea, rem extra nos exiſtentem referens, aut in quibusdam tantum; Si omni modificationi mentis adjuncta eſt idea, ſequitur, non ſolum cum noſtris ſenſationibus omnibus eſſe conjunctas ideas, ſed & dolorem v. gr. voluptatem, quam ſentimus, extra nos exiſtere, quod abſurdum: ſi in quibusdam tantum cogitandi modis adſunt ideæ, ſequitur, certum cogitandi modum & ideam, non abſtractione ſolum mentis, ſed revera inter ſe diſtincta eſſe.

*Paul.* Urges ea quæ ſupra jam monuiſti.

*Phil.* Ita eſt, at nihil a te allatum eſſe memini, quod nodum ſolvat; forte majorem huic argumento affundet lucem *Beatus.* Ego enim, ut verum fatear, hactenus ignoro, quid ſit idea.

Tum *Beatus.* Non adeo mihi ſuffenus ſum, ut credam, me aliquid vos docere poſſe, quod neſciatis; interim ne κωφον προσωπον eſſe videar,

videar, fallendi temporis cauſa ſententiam meam in medium proferam. Inter Philoſophos, quos proxime præteritum ſeculum protulit, magnam nominis famam adeptus eſt *Nicolaus Malebranche*. Hujus methodus philoſophandi vehementer mihi arriſit, quod maxime ſublimia cognitionis humanæ capita inuſitata perfundat luce, mentemque ad pietatis ſtudium mire quantum inflammet. Acutiſſimus ille Vir naturam *idearum*, quantum mihi cernere datum, perſpicue deſignabit.

*Phil.* Gratiſſimum igitur feceris, ſi ſententiam ipſius nobis ediſſerueris, atque argumenta, quibus innititur, protuleris.

*Beatus.* Faciam quantum potero. Putat Doctus ille Vir, *nos omnia in Deo videre*, mentem noſtram proxime cum Deo eſſe conjunctam; in Deo, qui omnia creavit, omnium rerum eſſe Archetypa: horum *ideas* menti ingeri, ſeu potius in Dei natura contemplandas offerri, quoties cerebrum noſtrum ab objectis externis certa ratione adficiatur; argumenta, quibus ſuam ſententiam probat *Malebranche*, mox ſubjiciam; ſufficiat jam quidem opinionem ipſius enarraſſe.

*Phil.* Non ſatis intelligo quid velis: pace igitur tua unum alterumve ex te quæram, ut difficilem illam captu ſententiam probe cognoſcam. Dixiſti, nos omnia in Deo videre, eumque omnium poſſibilium idearum prototypa in ſe comprehendere.

*Beat.* Ita eſt.

*Phil.* Suntne ideæ illæ, quæ in Deo ſunt, & quas nobis contemplandas offert, ipſa perfectiſſima Dei natura, vel aliquid a Deo diverſum.

*Beat.* Non tam quæritur, quomodo ideæ in Deo ſint, ſed utrum nos eas in Deo contemplari poſſimus; perinde ergo mihi erit, quid de ideis in Deo ſubſiſtentibus ſtatuas.

*Phil.* Ponamus ideas, quas in Deo dicimur contemplari, nihil aliud eſſe, quam ipſam eſſentiam divinam, certa & determinata ratione ita modificatam, ut in ſcholis loquuntur, ut hoc vel illud objectum referat; Ex. gr. video hanc arborem, occaſione arboris hujus Deus mihi in ſua natura contemplandam offert ideam arboris: eſtne idea arboris ab omnibus aliis objectis diſtincta?

*Beat.* Ita eſt. Quid inde?

*Phil.* Ergo perfectiſſima Dei natura aliquid cum arbore debet commune habere.

*Beat.* Nil habet.

*Phil.* Quomodo ergo ideam arboris, ab idea domus diſtinguere

 poſ-

Digitized by Google

poſſum? utriusque rei idea eſt perfectiſſimæ naturæ divinæ quædam modificatio. Quod ſi perfectiſſima illa cogitatio Dei una eademque eſt, quæ arborem referat & domum, neſcio quomodo eas diſtinguere poſſim; Si vero perfectiſſima illa modificatio mentis divinæ, quatenus arborem refert, diſtincta eſt ab ea, quæ domum repræſentet, debet aliquid in perfectiſſima natura Dei contineri, quod cum corpore, id eſt arbore, vel domo relationem habeat; quamvis enim omnia in Deo excellentiſſima ratione ſubſiſtant, non poſſumus tamen ea aliter intelligere, quam inſtituta quadam cum mentis noſtræ natura, & proprietatibus, comparatione; at ſupra audiviſti, neminem intelligere poſſe, qua ratione mens ab omni mole corporea ſecreta rem tamen corpoream referre poſſit; quod ſi igitur dicas, ideas Dei nonniſi perfectiſſimæ naturæ divinæ modificationes eſſe, in easdem difficultates incidis, quando de ideis rerum corporearum ſermo eſt.

*Beat.* Nunquam dixi, me rationem, qua Deus intelligit, explicaturum.

*Phil.* Putaſti tamen, nihil eſſe abſurdi, ſi dicamus, ideas quas mens contemplatur, nonniſi naturæ & eſſentiæ divinæ eſſe modificationes. Pone autem, ideas illas aliquid eſſe a perfectiſſima natura Dei diverſum, quæſo quomodo aſſerere poſſumus, nos in Deo omnia contemplari, cum tamen, utrum in eo ſint, certo cognoſci non poſſit? vel quid tandem ſunt illæ ideæ, & ubi ſunt, ſi eas a perfectiſſima illa Dei natura ſepares? Novi Philoſophos dicere, in Deo eſſe mundum intelligibilem, eum perpetim Deum contemplari; at ſi quæras, ubinam tandem ſit ille mundus, Deum ipſum eum eſſe audies, & poſtquam plurima de eo dixerunt, nihil aliud tandem edoceris, quam, Deum omnium rerum habere ideas. Atque ita rem non magis intelligis, quam antea; utcunque autem hæc ſint, alia ſunt quæ me impediunt, quominus ſententiæ tuæ ſubſcribam. Quæro ex te, mi *Beate*, quid per *corpus* intelligas.

*Beat.* Agitur de *ideis*, & tu quæris de *corpore;* dicam tamen: corpus eſt ſubſtantia extenſa in longum, latum, & profundum.

*Phil.* Non quæro, quibus potiſſimum proprietatibus inſtructa ſit materia, ſed quid ſit?

*Beat.* Corpus nihil eſt aliud, quam agglomeratio infinitarum partium, quarum quælibet corpus conſtituit.

*Phil.* Recte reſpondes; Ponamus igitur corpus quodcunque in mille partes diviſum, ſumamus milleſimam partem corporis illius, quæro ex te, quid partis hujus nomine intelligas? *Beat,*

*Beat.* Nihil aliud quam corpus ex innumeris corpuſculis minoribus conſtans.

*Phil.* Cum ergo omne compoſitum neceſſario ex ſimplicibus conſtet, corpus vero omne, licet tenuiſſimum, ſimplex non ſit, neceſſe eſt ſubtiliſſima tandem corpuſcula in unum aliquod ſimplex reſolvi.

*Beat.* Ita eſt; & hoc ſimplex, *atomus* eſt, vel ſi mavis *monas*.

*Phil.* Num atomus vel monas corpus eſt, an ſpiritus?

*Beat.* Neutrum.

*Phil.* Quid tandem eſt?

*Beat.* Ignoro, ſufficit quod ratiocinando eo neceſſario deveniendum ſit.

*Phil.* At ſi hoc ignoramus, neſcimus tandem, quid corpus ſit.

*Beat.* Quo delaberis? putavi te de *ideis* dicturum.

*Phil.* Id ago. Deus omnium rerum habet ideas, & quidem perfectiſſimo modo, nos contemplamur ideas omnes in Deo; ergo omnium corporum habemus perfectiſſimas ideas.

*Beat.* Falſum hoc eſſe, jamjam dixi.

*Phil.* Quomodo igitur rerum ideas in Deo contemplari poſſumus, ſi noſtræ ideæ de rebus corporeis imperfectæ ſunt? certe non datur tertium; aut ideæ rerum omnium, ſi eas in Deo contemplamur, ſunt perfectiſſimæ, aut non omnia in Deo contemplamur; prius cum neges, poſterius admittas neceſſe eſt.

*Beat.* Falleris. Deus in hoc negotio imbecillitati humanæ ſeſe accommodat.

*Phil.* Quid hæc verba ſignificent, non intelligo.

*Beat.* Deus novit homines eſſe finitos, neque adeo rerum perfecte cognoſcendam capaces; igitur ideas, prout eorum ingenio convenit, contemplandas ſiſtit.

*Phil.* Num igitur ideæ de una eademque re in Deo ſunt diverſæ, ita ut v. gr. ideam habeat mentis, 1. Tanquam ſubtilliſſimi aëris, aut ignis. 2. Fluidi nervei. 3. Rei cogitantis?

*Beat.* Minime.

*Phil.* Ergo dicendum, aut nos non omnia in Deo videre, aut perfectiſſimas eſſe ideas noſtras, taleſque, quales Deus ipſe contemplatur; poſterius cum falſum ſit, ipſo te fatente, quid de hypotheſi tua ſentiendum ſit, diſpexeris ipſe; at idea corporis aliud mihi in mentem revocat *Beate.* Noſti pleraſque ideas noſtras compoſitas eſſe.

*Beat.*

*Beat.* Novi.

*Phil.* Ideæ virtutum & vitiorum, quatenus non abſtracte, ſed multis ideis ſingularibus conſtantes conſiderantur, ſunt compoſitæ.

*Beat.* Quis dubitet?

*Phil.* Ergo eas in Deo contemplamur.

*Beat.* Sine dubio.

*Phil.* Quod ſi igitur ideam fornicationis animo ſiſtam præſentem, cum omnibus quæ hoc vitium abſolvunt, num eam in Deo video?

*Beat.* Abſit.

*Phil.* Unde ergo compoſitæ illius ideæ præſentia?

*Beat.* Caſte philoſophandum; aliud exemplum adhibe.

*Phil.* Scis omnia quæ ad iram, qui brevis furor eſt, deſignandam poſtulantur.

*Beat.* Scio.

*Phil.* Quod ſi igitur omnia, quæ in vitii hujus idea continentur, in Deo videam, neceſſario colligendum, res fœdiſſimas in Deo videri, aut falſum eſſe, quod ais, nos omnia in Deo videre.

*Beat.* Noli eos imitari, qui conſectariis ab invidia petitis diſſentientes urgere ſolent.

*Phil.* Non hæc conſectaria a te credi dico, ſed quid mea opinione, ex poſitis a te principiis ſequi videatur, expono.

*Beat.* Ideæ vitiorum illorum abſtractæ ſunt.

*Phil.* Scio eas ita conſiderari poſſe; ſed de hoc non agitur; quæritur, utrum ideæ ſingulares omnes, ex quibus collectiva illa idea componitur, in Deo ſint, atque a mente humana in eo videri poſſint. Quicquid dicas, captus eris, imo amplius dico, mi *Beate*, ſi omnia in Deo videmus, omnes ineptæ imaginationes, viſiones, & delirantium phantaſmata, dicenda ſunt in Deo videri.

*Beat.* Viris tamen hæc parcius objicienda memento.

*Phil.* Neceſſario hæc ex ſententia tua, vel *Malebranchii*, ſi mavis, colligi poſſunt. At quoniam odiſti & arces eos, qui per conſequentias diſſentientes urgent, mittam hæc; & quæro ex te, utrum Deus nobis volentibus, vel nolentibus etiam, ideas in ſe contemplandas offerat.

*Beat.* Video quo tendas, at ſuppone quicquid volueris, ad argumenta provoco.

*Phil.* Ponamus, etiam nolentibus nobis repræſentari a Deo ideas;

ideas; quæro, unde tandem impuriſſimæ imagines, resque Deo inimiciſſimæ, quæ ſæpe piis ingeruntur, eorumque mentes miſere lancinant, quasque ardentiſſimis precibus fruſtra ſæpe in fugam conjicere tentant, originem trahant?

*Beat.* Hæ imagines vel temperamento, vel malo alicui genio ſunt tribuendæ.

*Phil.* At ita non omnia in Deo videremus; pone contra, nobis volentibus ideas illas ſpectandas exhiberi. Quis quæſo cauſam reddet, cur infinita ignoremus, quæ tamen ſcire noſtra non parum intereſſet, v. gr. de origine mali moralis & phyſici? at cum ad argumenta provoces, ſilentio hæc ſunt transmittenda: unum tamen, antequam argumenta illa tua audiam, ex te quærere lubet. Nimirum credis ſine dubio, homines quinque ſenſibus inſtructos eſſe, neque dubitas, quin Auctor generis humani rationes habuerit ſapientiſſimas, cur ita finxerit homines.

*Beat.* Quis adeo ineptus eſt, ut hæc non admittat?

*Phil.* Num proprie loquendo oculis videmus, auribus audimus?

*Beat.* Non; Deus enim objectorum ideas in ſe contemplandas offert.

*Phil.* Ideam ergo arboris ante nos poſitæ in Deo videmus?

*Beat.* Videmus.

*Phil.* Quod ſi ex duro marmore homines conſtarent, & vis intelligendi eidem adjecta eſſet, num ſimiliter objectorum ideas in Deo contemplari poſſemus?

*Beat.* Poſſemus.

*Phil.* Ergo nullam cauſam video, cur *Deus* nobis oculos ad videndum dederit; fallor quotidie, cum exiſtumo, ope ſenſuum externorum rerum repræſentamina ad mentem deferri; neſcio quid ſibi velint tot objecta extra me exiſtentia, quorum nullum proprie loquendo contemplari poſſum. Fallor, cum ex mirabili ſtructura organorum externorum colligo, ad finem optimum ſapientiſſimumque a Conditore rerum omnium ea facta; tu tamen ſupra dixiſti, ſenſus ab optimo Numine non ſine rationibus graviſſimis nobis conceſſos.

*Beat.* Jam ſupra dixi, non opus eſſe, ut omnibus difficultatibus ſatisfiat; ſufficere, ſi ſententia hæc perſpicuis argumentis poſſit probari.

*Phil.* At ſi opinio in ſe ſpectata abſurda ſit, num tu argumentis efficies, ut pulchra, ſolida & quid non ſit?

*Paulus.* Audiamus illius argumenta; vix laqueos tuos, *Phileleuthere*, effugiet.

*Phil.* Producito ergo, *Beate*, ſolida illa argumenta.

*Beat.* Primum meum argumentum petitum eſt a *decentia Virtutum divinarum.* Enti ſapientiſſimo perfectiſſimoque convenit, res omnes, momentoſas cumprimis, per ſimpliciſſimas rationes & modos efficere: ubi compendio res fieri poterit, ambagibus ſapiens non utetur; atqui facilius Deus hominis menti ideas omnium rerum in ſe contemplandas exhibere poteſt, quam vero eandem ita creare, ut eas demum occaſione objectorum in mente producere teneatur.

*Phil.* Audivi argumentum; ut vim ejus intelligam, quæro ex te, utrum Deus, ſi quando aliquid vult creare, potentiæ duntaxat ſuæ rationem habeat, vel utrum ideas rerum efficiendarum ſimul contempletur, earumque etiam rationem habeat?

*Beat.* Sine dubio: hæc etiam perfectiſſimæ menti obverſantur.

*Phil.* Num igitur Deus perſpexit, fieri poſſe, ut in adminiſtratione rerum omnium futurarum, contingentium præſertim, per vias, quas vocas ſimpliciſſimas & breviſſimas, ad finem operum perveniret; v. gr. an Deus, antequam genus humanum crearet, non habuit ideas populi Judaici, legum optimarum, fatorum gentis ad idololatriam proclivis, præceptorum Religionis chriſtianæ, &c. &c.

*Beat.* Habuit.

*Phil.* Num autem æque facilis ad æternam felicitatem perveniendi via tibi videtur in Vet. & Nov. Teſtamento?

*Beat.* Non videtur.

*Phil.* Ergo Deus non ſemper ea media ad finem perveniendi adhibet, quæ nobis videntur ſimpliciſſima; alioquin Deus hominibus omnibus omnium rerum ſcitu neceſſariarum ideas impreſſiſſet, & ad pie vivendum ita cunctos potentia ſua diſpoſuiſſet, ut a vero rectoque ne in minimis quidem aberrare potuiſſent.

*Beat.* Contrarium tamen videtur eſſe virtutibus divinis, ſi dicatur Eum non ſimpliciſſimis uti mediis, ad ſcopum, quem intendit, perveniendi.

*Phil.* Cum de adminiſtratione rerum omnium loqueris, non debes virtutes divinas ſolas abſtracte, ut in ſcholis loquimur, conſiderare, ſed cum iis conjungere debes Dei ſapientiam, in quo omnes rerum proprietates, circumſtantiæ, nexus, eventus, ſimul comprehenduntur.

*Beat.*

*Phil.* Nemo mortalium: hinc colligo, nos homunciones fruſtra de ſimplicitate viarum Dei diſſerere; quis verbi gratia judicabit, utrum ſplendidum aliquod ædificium faciliore & magis compendioſa ratione exſtrui potuerit, ſi ipſi plane ignotæ ſunt rationes, quas habuit Dominus ædificii? Deum quod attinet, immenſa eſt cogitationum ejus varietas & altitudo; rerum adminiſtrandarum innumerus numerus atque diverſitas eſt; harum diverſa natura & conſtitutione finibusque, quos intendit ſapientiſſimum Numen, innititur adminiſtrationis divinæ ratio: neque circa exiguum hoc punctulum, quod terram vocamus, unice verſatur Dei cura; immenſi reſtant orbes in vaſtiſſimo univerſo, quibus regendis invigilat adorandus mundi Rector. Harum rerum omnium vix particulam aliquam perſpicue cognoſcimus, cum omnia cohæreant, atque ultimi diei exitus demum totius adminiſtrationis divinæ, quatenus id ſcire noſtra intereſt, rationem docebit; neque opus eſt, mi *Beate*, ut ad hoc quod dico probandum ad varia exempla in regno Naturæ & Gratiæ occurrentia provocemus; id enim ipſum, de quo diſputamus, argumenti loco ſit; ad cognoſcenda rerum objecta nihil ſimplicius tu fieri poſſe putas, quam ſi Deus ideas objectorum nobis in ſe contemplandas offerat; ego vero idem ſimpliciſſime fieri potuiſſe crediderim, ſi Deus mentem facultate ideas excitandi ornaſſet. Cum utrumque æque facile facere poſſit Deus, quis judex inter nos erit, litemque componet? Opus eſſet ad hoc cognoſcendum extraordinaria Dei revelatione; Hæc cum a nemine exſpectari poſſit, temerarium eſſe videtur, ita concludere: hæc vel illa res aliter fieri debuiſſet, quoniam Deus ſecundum opinionem meam faciliore longe ratione eam efficere potuit; vel cur quæſo Deus menti noſtræ adjecit corpus, a quo ſæpe in ratiocinando impeditur, cum tamen, ſi ita ratiocinari fas eſt, Deus vel ſine eo omnium rerum ideas imprimere potuiſſet? cur ſenſus externos dedit, & tamen ſecundum te menti omnia corpora in ſe contemplanda offert? Infinita in medium proferre poſſem, quæ noſtram circa hoc argumentum ignorantiam evidentiſſime demonſtrarent, niſi hic locus eſſet habendus temporis. Ignoſce igitur, ſi dicam, argumentum tuum mihi videri plane imbecillum.

*Beat.* Audi ergo aliud argumentum, priori, mea opinione, longe fortius.

*Phil.* Lubens audiam.

*Beat.* Si mens humana ideas in Deo contemplatur, tum etiam

reſpectu cognitionis ſuæ a Deo dependet. Hæc autem ſententia ſine dubio Dei virtutibus convenientior eſt, quam ſi dicatur, mentem ideas per ſe producere, aut vim habere eas eruendi occaſione objectorum. Ita enim homo cognoſcit, ſe prorſus in omnibus a Deo pendere, ſimul vero Dei Majeſtas maxime ſimul ita extollitur. Hinc & S. Literæ hanc ſententiam confirmant, teſte *Paulo* 2. *Cor. III. v.* 5.

*Phil.* Neſcio, quid voce *dependere* intelligas, cum dicis, neceſſe eſſe, ut reſpectu cognitionis omnis, quæ per ideas adquiritur, homo a Deo dependeat.

*Beat.* Hac voce ſignificare volo, quod proprie loquendo nec mentes nec corpora agant, ſed quod in mentibus Deus omnes ideas effingat, actionesque producat; hoc enim ſi negaretur, creaturæ non dependerent a Deo.

*Phil.* Non video, qua ratione negetur Dei independentia, ſi dicatur, hominem ideas excitare poſſe, atque reſpectu voluntatis aliquid agere; nemo dixerit, filium a parente non pendere, ſi concedatur, eum aliquid agere poſſe.

*Beat.* Virtutibus tamen divinis magis convenit, ſi dicamus creaturas prorſus nil agere poſſe.

*Phil.* Tantum abeſt, ut hoc concedam, ut potius aſſeram, hanc adſertionem omnibus Dei virtutibus eſſe contrariam; nam ſi mens omnes ideas in Deo contemplatur, ſi omnes ſenſationes & voluntatis inclinationes Omnipotentis Dei effectus ſunt, ſumus revera alienis nervis mobile lignum, neque a lapide aut trunco, vel hilum differimus; ſequeretur, naturalem & ſupranaturalem Religionem, quæ contrarium manifeſtiſſime docet, ad fallendum hominem excogitatam, &c. &c.

*Beat.* Noli æſtu diſputationis abripi; ſerena mente de hoc argumento judica.

*Phil.* Si velis, ego conſectariorum meorum vim tam evidenter probabo, quam ſolent Mathematici; at ita longius progrederemur, quam temporis limites permitterent; hoc unum dico, ſi vel maxime illam creaturæ dependentiam tueri velis, id æque facile fieri poſſe, ſi dicas, Deum occaſione objectorum in mente noſtra excitare ideas, quam ſi contendas, Deum eas in ſe contemplandas offerre. Hinc propugnatores *Syſtematis*, uti vocatur, *Cauſarum occaſionalium* ea, quam dixi, via ingrediuntur. Ab utili ſaltem argumentaris, quæ diſputandi ratio innumeris obnoxia eſt difficultatibus.

*Beat.*

*Beat.* At Scriptura *Malebranchii* opinionem confirmat.

*Phil.* Si locum citatum Apoſtoli inſpicias, videbis, plane ibi de alia re ſermonem eſſe, quam de origine idearum noſtrarum; *Malebranchium* tuum magni æſtimo, nec, quod in multis erravit, eum plane ſperno, nedum inter *Atheos* refero, quod *Harduinus Jeſuita*, homo audax, ſæpe fanaticus, fecit; ipſe quinetiam *Illuſtris Leibnizius*, prorſus alii ſententiæ addictus, librum *Malebranchii de inquirenda veritate, un Chef-d'œuvre* adpellare ſolebat; hoc tamen non obſtante, fatendum, eum artem interpretandi S. Literas plane ignoraſſe; quod ſi nulla alia argumenta probarent, ſatis id conſtaret ex iis, quæ ad hanc ſuam theſin probandam adfert; nullo enim habito reſpectu verborum, phraſium, ſcopi, omnia ad Metaphyſicorum *μετεωρισμȣς* torquet, ita ut putares, Scriptores ſacros quam maxime ſolicitos fuiſſe, ut idearum originem & naturam nobis oſtenderent; adeo verum eſt illud Cl. *Werenfelſii* de S. Literis Epigramma:

*Hic liber eſt in quo, quærit ſua dogmata quisque,*
*Invenit & pariter dogmata quisque ſua.* (*)

*Beat.* Verum eſt, abripi ſe aliquando fuiſſe paſſum rerum ſubtiliſſimarum contemplatione Virum Doctiſſimum, placebunt tamen opiniones illius, quoniam ad Dei virtutes extollendas unice videbantur excogitatæ.

*Phil.* At ſæpiſſime neſcio quorum myſteriorum loco verba tantum, aut imaginationis luſus nobis dedit.

*Beat.* In hoc ipſo, quo verſamur negotio, hoc quod dixi patet. Utitur enim argumento ad ſententiam ſuam probandam, quod ad deprædicandas Dei virtutes egregie comparatum eſt.

*Phil.* Expone ergo illud.

*Beat.* Finis operum divinorum, ſeu ut clarius loquar, cauſa cur Deus hoc vel illud agat, eſt Dei ipſius gloria: neceſſe igitur eſt, ut non ſolum amor noſter unice in eum feratur; ſed &, ut cognitio noſtra ab eo, & ad eum dirigatur; nam quod a Deo venit, ad eum denuo tendat neceſſe eſt; cum igitur Deus intellectuales ſubſtantias creaverit, voluit ſine dubio, ut in ſe opera divina contemplentur. Quod



(*) Vide libellum lectu dignum Amſtelodami A. 1685. in forma, quam vocant, duodecima editum. Titulus eſt: *Entretiens ſur diverſes Matieres de Theologie.* Lege inprimis quæſtionem quartam de l'Incertitude de la Metaphyſique &c. Auctores ſunt J. *Clericus* & C. *le Cene.*

ſi enim objectorum ideas mens in ſemetipſa viderit, impediretur, quominus in ſolius Dei contemplatione unice mens defixa eſſet.

*Phil.* Ignoſce, ſi dicam, hæc omnia quæ narraſti ex parte ſaltem a me intelligi; permittes igitur, ut quæram, quam poteſtatem propoſitionibus ſingulis ſubjicias: Finem, ad quem actiones divinæ tendant ais, eſſe ipſum Deum, vel ipſius gloriam?

*Beat.* Ita ſentio.

*Phil.* Num hæc verba ſignificant, Deum univerſum ita condidiſſe, ut laudem divinæ Sapientiæ, Bonitatis, & Potentiæ, creaturæ ratione præditæ ipſi ſoli tribuant; an vero hoc tibi vis, Deum in creatione univerſi unice Potentiæ ſuæ rationem habuiſſe?

*Beat.* Priorem, non poſteriorem, interpretationem adprobo.

*Phil.* Quod ſi hæc mens tua eſt, nil video quod inde ad ſententiam tuam comprobandam erui poſſit.

*Beat.* At ego video. Sequitur enim inde neceſſario, neceſſe eſſe, ut amor noſter & cognitio unice ad eum tendant.

*Phil.* Pace tua dixerim, ne nunc quidem, quo tendas, video.

*Beat.* Si ideas objectorum non in Deo ſed mente mea contemplarer, cognitio mea deberet defigi in contemplatione objectorum, non Dei; unde ſequeretur, mentem non eſſe factam propter Deum, ſed propter objectum ipſum; quod tamen iis ipſis, quæ conceſſiſti, contrarium eſt.

*Phil.* Quæſo exemplum aliquod profer, ut res melius intelligatur.

*Beat.* Si Deus ſubſtantiam aliquam cogitantem crearet, eique ideam lunæ imprimeret, tum Deus ſpiritum illum non in ſui, ſed lunæ gratiam condidiſſe dicendus eſſet; cum autem Deus creaturas non alium in finem creare poſſit, quam ut eæ, ſiquidem intelligendi vi inſtructæ ſunt, ad Auctorem ſuum tendant, neceſſe eſt, ut ideas omnes in ipſo Deo contemplentur.

*Phil.* Utamur allato exemplo: eſtne idea lunæ idea rei extra nos exiſtentis?

*Beat.* Eſt.

*Phil.* Deus ergo vult, ut ideam lunæ habeam?

*Beat.* Vult.

*Phil.* Idea lunæ, & idea Dei ſuntne diverſæ?

*Beat.* Quam maxime.

*Phil.* Quid ergo prohibet, quo minus lunam videns colligam,

eam

eam exiſtere, & ab alio longe potentiore originem habere, ſive jam idea lunæ in Deo, ſive in mente mea ſit? cum enim in idea lunæ nihil ſit, quod cum idea Dei confundi poſſit; colligo, undecunque tandem orta ſit illa idea, me non propter lunam exiſtere; ſed ut cognita exiſtentia lunæ, Dei infinitam Potentiam, Bonitatem, atque Sapientiam deprædicem. Pone, ut omnium rerum, ſic & Dei ideam, menti ab ipſo conceptionis momento eſſe impreſſas atque inſculptas, ſequetur neceſſario, ideam Dei, cauſæ primæ atque æternæ, ab ideis rerum contingentium fore diverſam; unde facile erit colligere, Deum ipſum tanquam cauſam exiſtentiæ reliquorum Entium eſſe conſiderandum. Vides exinde, reſpectu gloriæ divinæ perinde eſſe, utrum ideæ omnium objectorum in Deo videantur, vel utrum mens ita a Deo fuerit condita, ut occaſione objectorum ideas ex proprio, ut ita dicam, ſinu educere poſſit. Vanum igitur eſt periculum illud, quod imminere omnibus illis putas, qui ideas non in Deo videri autumant, exiſtumans, eos in objectis rerum creatarum, tanquam in cauſa prima fiduciæ atque amoris præſidium quæſituros. Vides ſimul *Malebranchium* tuum nil dixiſſe præter ea, quæ in omnibus Philoſophorum ſyſtematibus de hoc argumento dicuntur. Omnes clamant, mentem contemplatione creaturarum ad virtutes divinas celebrandas excitari debere. Quoniam autem video tibi ad manus eſſe *Malebranchii* librum *de inquirenda veritate*, aperi quæſo *Lib. III. Cap. VI.* & lege quæ huc pertinent elata voce, ut & cæteri grande hoc myſterium audiant.

*Beat.* Legam: verba ad quæ digitum intendis, ſic ſonant: *Il eſt impoſſible, que Dieu ait d'autre fin principale de ſes actions que lui même: c'eſt une notion commune à tout homme capable de quelque reflexion, & l'Ecriture Sainte ne nous permet pas de douter, que Dieu n'ait fait toutes choſes pour lui. Il eſt donc neceſſaire, que non-ſeulement notre amour naturel, je veux dire le mouvement, qu'il produit dans notre Eſprit, tende vers lui, mais encore que la connoiſſance, & la lumiere, qu'il lui donne, nous faſſe connoitre quelque choſe, qui ſoit en lui: car tout ce qui vient de Dieu ne peut être que pour Dieu, ne peut donc faire un Eſprit pour connoitre ſes ouvrages, ſi ce n'eſt, que cet Eſprit voye en quelque façon Dieu en voyant ſes Ouvrages; deſorte que l'on peut dire, que ſi nous ne voyons Dieu en quelque maniere, nous ne verrions aucune choſe*, &c.

*Phil.* Hæc verba aut plane nihil ſignificant, ſuntque adeo, quod Galli vocant *un jeux des mots*, aut exprimunt id, quod omnes dicunt; nimirum, contemplationem creaturarum in mente excitare ideas perfectiſſi-

fectiſſimarum Dei virtutum , eumque in finem Deum O. M. rerum pulcherrimarum ſeriem hominum oculis ſubjeciſſe ; quod ſi hoc velis adpellare, *videre Deum in operibus ſuis*, non repugno ; at inde non ſequitur, omnium rerum ideas in Deo videri.

*Beat.* Magis tamen extollere videtur hæc ſententia infinitam Dei ὑπεροχὴν, quam aliorum opiniones.

*Phil.* Videtur equidem, ſi ad verba, non ſenſum verborum attendas ; ni fallor enim , abunde oſtendi, quantis difficultatibus hæc ſententia obnoxia ſit. Quod ſi tamen omnia tibi concederem, nil hactenus lucrati eſſemus ; quæritur enim ſemper, quid ſit idea.

*Beat.* Multa eſſent, quæ addere poſſem ; at vereor, ne quis me loquaciorem & pertinaciorem eſſe putet, quam confabulationis noſtræ ratio poſtulat ; lubens igitur loquendi provinciam aliis trado. Interim ſitis faucem urget, cumque adſit lætitiæ dator Bacchus, hauriamus amici ſpumantem pateram.

*Paul.* Plus ſane voluptatis percepi ex hoc uno hauſtu, quam ex univerſa veſtra *de natura idearum* diſputatione ; at audiendus eſt etiam *Lælius* noſter , ille forſan *Phileleuthero* aſſenſum extorquebit , efficietque , ut in poſterum ad ἐποχὴν ſuam confugere non poſſit. Quid igitur , tu *Læli*, de argumento diſputationis noſtræ ſentis ?

*Læl.* Non ſine voluptate hactenus audivi, quæ utramque in partem a vobis diſputata ſunt ; opiniones *de natura Idearum* hactenus allatæ , ingenioſæ potius , quam veræ videntur ; interim, ut verum fatear , facilius eſt dicere , quid non ſint ideæ, quam quid ſint. Ne autem prorſus ἀσύμβολος ſim, dicam, quæ ſententia mihi videatur omnium quam maxime veroſimilis.

*Phil.* Beabis nos, *Læli*, ſi tuam nobis communicabis de hoc argumento ſententiam.

*Læl.* Ego hac in re cumprimis attendendum eſſe puto ad ea, quæ quilibet in ſe deſcendens ſentit ; atqui certum eſt attendentibus ad ea, quæ in nobis fiunt, *ideas* ab ipſa voluntate hominis , occaſione quorundam cerebri motuum creari, vel produci.

*Phil.* Fitne hæc idearum productio mente ſciente ac volente, an vero nolente?

*Læl.* Volente.

*Paul.* Quando mens ejusmodi ideas formare vult, num in genere vult, ut ideæ præſentes ſint, an vero requiritur, ut hæc, non alia, idea præſto ſit ?

*Læl.*

*Lel.* Sine dubio poſtremum velle debet.

*Phil.* Ergo habet ideam alicujus rei, quam adeſſe vult, antequam velit, ut adſit, quod contradictorium?

*Lel.* Rem non recte capis; ſufficit adeſſe voluntatem, qua poſita idea formatur.

*Phil.* Nullus mortalium intelligit, qua ratione artifex certam atque definitam machinam conſtruere poſſit, niſi prius ipſius rei efficiendæ anteceptam animo habeat imaginem: ideæ, ſecundum te, rerum ſunt repræſentamina; neceſſe eſt ergo, voluntatem velle, non ut adſit promiſcue idea, ſed ut talis vel talis adſit idea, objecto conformis. Quod ſi autem voluntas ideas pro lubitu creare poteſt, unde tandem fit, ut plures ideæ nobis invitis adſint?

*Lel.* Quia mens ſæpius non attendit ad voluntatis ſuæ decreta, hinc neſcit, ſe hanc vel illam ideam eruere voluiſſe.

*Phil.* Ergo plane cauſa nulla eſt, cur ideæ adſint; putavi autem hactenus, nil fieri ſine cauſa.

*Lel.* Voluntas cauſa eſt.

*Phil.* At voluntas, niſi in certum objectum feratur, nihil velle dicenda eſt.

*Lel.* Exemplo rem declarabo; vides heic avem arbori inſidentem?

*Phil.* Video.

*Lel.* Occaſione objecti hujus ad ſenſus delati, cerebrum noſtrum certa ratione movetur; moto cerebro voluntas vult, ut idea objecto, id eſt avi, conveniens adſit; ea volente præſto eſt.

*Phil.* At avis hujus idea menti meæ præſens fuit, antequam ulla voluntatis inclinatio interceſſit; quamprimum enim oculos in arborem hanc ſuſtuli, vidi volens nolens avem arbori inſidentem; ergo voluntas non poteſt dici cauſa hujus ideæ.

*Lel.* Non poſſumus momenta temporis ſatis diſtinguere.

*Phil.* Nulla opus eſt temporis diſtinctione; oculos ſaltem aperi, & ideæ objectorum, vel invito te, præſentes erunt.

*Lel.* Audi Exemplum aliud, quod ſententiam meam ſatis ſuperque probat. Quando domi in Muſeo meo ſedeo, ſæpius oculos claudere ſoleo, ne objectorum varietate in meditando impediar; tum volo ut hæ vel illæ ideæ præſentes ſint, & ecce utplurimum ad nutum præſto ſunt; vides igitur ideas præſentes eſſe ad nutum voluntatis, antequam ipſa objecta externis ſenſibus ingerantur.

 *Phil.*

*Phil.* Rem ipſam in dubium non voco; ſed hoc exemplum id de quo quæſtio eſt, minime probat; non enim quæritur, utrum ſciamus & ſentiamus, voluntate noſtra intercedente ideas ſæpe præſentes eſſe; ſed utrum voluntas cauſa ſit idearum, & utrum hoc poſito perſpicuum ſit, quid ſit idea; voluntatem idearum mearum cauſam eſſe nullo mihi argumento conſtat; cum innumeræ ideæ abſint, quas adeſſe vellem. Sed concedam per tempus, menti ſive voluntati ineſſe vim ideas producendi, reſtat ut explicetur, qua ratione voluntas ex mentis, ut ita dicam, ſinu quaſdam ideas eruat; volo ex. gr. mihi adeſſe ideam pſittaci, quæro, quis nexus ſit inter ideam pſittaci, & voluntatis inclinationem, & cur pſittaci, non felis, imago præſto ſit? temerarium mihi videtur, propoſitionem aliquam adfirmare, licet inter duas propoſitionis ideas nexum nullum videamus: verbo, omnes noſtræ ideæ oriuntur per *ſenſationem*, & *reflexionem*; quod ſenſationes attinet, nulla voluntatis eſt operatio; circa reflexionem accedit quidem, ſed ita, ut unde menti præſentes ſiſtat ideas ignoremus.

*Læl.* Ego vero exiſtimo, ſi res ipſa certa ſit, propter modum rei rem ipſam non eſſe in dubium revocandam; ſic novi, ad nutum voluntatis moveri corporis noſtri membra, modum ignoramus, nec minus tamen conſtanter hoc credimus.

*Phil.* Dubium non eſt, quin intercedente voluntate noſtra, membra corporis moveantur; at de hoc nulla eſt inter diſſidentes Philoſophorum familias lis: hoc duntaxat quæritur, quis nexus ſit inter mentis inclinationem, & corporis motum; num mens hoc faciat, an Deus, num tertia quædam ſubſtantia, &c.? Similiter occaſione voluntatis, quaſdam ideas præſentes eſſe ſcio; at quæritur, utrum voluntas eas ideas produxerit, & quid eæ tandem ſint; Hoc cum mihi hactenus perſpicue explicatum non ſit, nil temere definiendum ego puto.

*Læl.* Θεῖόν τι ſine dubio hic intercedit, & niſi fallor haud abſurdum eſt dicere, Deum omnes mentes, quas creavit, ita formaſſe, ut omnes ideas futuri corporis motibus reſponſuras è ſinu proprio eruere poſſint.

*Phil.* Neque hoc mihi difficultate carere videtur; aut enim dicendum, omnes ideas corporis motibus reſponſuras, reliquaſque ideas menti innatas eſſe; aut menti facultatem conceſſam, eas pro lubitu, ubi neceſſe eſt, producendi; ſi prius ais, difficulter explicabis, cur in omnium rerum ignorantia edamur in lucem; cur tot adhortationibus, inſtitutionibus opus ſit; cur tanta ſit ingeniorum diverſitas; cur tam multa

multa inviti ignoremus; cur ipſa animalia utplurimum in dias luminis auras prodeuntia infantes ſagacitate ſuperent; cur Gentes quædam immanitate adeo ſint efferatæ, &c. &c.? Quod ſi hæc omnia explicuiſſes, dicendum tibi reſtaret, quid tandem ſint illæ ideæ, utrum ſubſtantiæ quædam intellectuales, quales olim finxit *Plato*, an vero accidentia quædam; quæcunque dixeris, tenebris obſepta videbis. Quod ſi autem credas, ideas ab ipſa mente ſingulis momentis creari, hoc ipſum argumentis erit probandum; quæ cujus valoris ſint, ex parte jam audiviſti; totius argumentationis tuæ vis huc redit: ſentio ad nutum voluntatis meæ aliquando adeſſe ideas; Ergo voluntas fabricatrix eſt omnium idearum. Ego hujus illationis vim non perſpicio; certe, ſi voluntas ideas poſſet pro lubitu creare, multo magis haberet poteſtatem ideas olim præſentes denuo revocandi coram mente; at nil magis hoc aſſerto falſum eſſe experiuntur omnes, ii præſertim, qui multa legerunt.

*Lal.* Forte ea eſt cerebri ratio, ut ideæ non poſſint ſemper præſto eſſe.

*Phil.* At ſi voluntas pro lubitu poteſt ideas formare, neſcio qua ratione cerebrum voluntati impedimento eſſe poſſit; neque licet conjecturas conjecturis tegere, ne perpluant: quod ſi tamen hoc concederem, rogarem, ut mihi nexum aliquem inter ideas, voluntatem & cerebrum oſtenderes.

*Lal.* Vide, rem ita concipio: Deus vidit ab æterno omnium rerum atque eventuum nexus: ſcivit, qui motus in corpore, quæ item ideæ orituræ ſint. Creavit ergo mentem facultate inſtructam ideas ſtatui rerum ſuarum convenientes proferendi; nexus ergo illarum rerum quærendus eſt in Dei voluntate.

*Phil* Ego vero exiſtimavi, te mihi nexum inter cerebrum, voluntatem & ideas oſtenſurum; non quæritur, utrum potentiſſima quædam & ſapientiſſima ſubſtantia, quam Deum vocamus, hominem ita formaverit, ut ideas formare de rebus poſſit; ſed quid ſint illæ ideæ, & qua ratione menti præſentes ſint; hoc ſcire ex te vellem, eumque in finem hactenus confabulando tempus contrivimus; non ergo eſt neceſſe, ut ſtatim ad decreta & voluntatem Numinis provocemus, niſi putes, id demum eſſe philoſophari, ſi, quarum rerum rationem reddere non poſſumus, Deum ita voluiſſe dicamus: ſi centies dicas, Deum voluiſſe, ut objectorum ideæ menti præſentes ſint, nexumque hunc in Dei ſapiente voluntate quærendum, adferas, nondum tamen patet, *quid ſint ideæ*, quod unum hactenus quæſivimus.

*Lal.* Sed ita de quolibet argumento utramque in partem diſputari poſſet, atque eruditus a ſtupido non multum diſtaret.

*Phil.* Minime inde ſequitur, de omni re ita diſputari poſſe; multa ſunt indubia, quæ a nemine, qui ſani cerebri eſt, negari poſſunt; ita Mathematici & Metaphyſici multa evidentiſſime demonſtrare poſſunt, quoniam ideis nituntur abſtractis & perſpicuis. Diſtinguenda ergo ea, quæ certo demonſtrari poſſunt ab iis, quæ quibusdam gradibus veriſimilitudinis, aut conjecturis plane, ſunt inſtructa. Interim verum eſt, multos Eruditorum famam nactos, qui ſæpe tamen ipſis ruſticis ſapientiores non ſunt; ruſtici multa ignorant, idque profitentur; Eruditi multi non magis ea ſciunt, & tamen ſcire videri volunt, quo in caſu ſapientior eſt ruſticus; ad ſolidam alicujus rei cognitionem multo plura requiruntur, quam vulgo creditur. Hinc ſolet Cl. *Werenfelſius*, æternum Helvetiæ noſtræ Decus, Albis Amicorum inſcribere prudens hoc & veriſſimum effatum: *Illi demum ſibi plurima ſcire videntur, qui neſciunt, quid ſit ſcire.* Non ego Eruditum illum voco, mi *Leli*, qui memoriam innumeris vocabulis, ſæpe nihil ſignificantibus, refertam habet, omniumque ſcientiarum arcana in ſcrinio cordis ſui repoſita putat; ſed eum hoc nomine dignum puto, qui ea ſcit, quæ ad bene beateque vivendum requiruntur; qui ſcit, ſe multa prorſus ignorare, pauca certo, multa vero probabiliter cognoſcere; qui ob qualemcunque eruditionis adparatum nec criſtas tollit, nec proximum forte minore rerum ſcientia inſtructum ſpernit, aut diffidenti, & in quibusdam erranti, inſultat, ſed imbecillitatis mentis humanæ memor, omnes æquo animo ferre poteſt. Hæc ſi in turba quorundam Eruditorum dicturus eſſem, ſat ſcio, me gratiam nullam ab iis initurum; at novi, quibuſcum mihi jam quidem res ſit. Confabulatio noſtra *de Ideis, earumque natura* ſatis opinor oſtendit, arctiſſimos eſſe cognitionis noſtræ limites; *Ideæ* omnis noſtræ ſcientiæ ſunt fundamentum; & tamen, quantum mihi videtur, ignoramus quid ſint; forte tum demum ſciemus, cum æterna luce circumfundetur mens noſtra; non intercedo tamen, quo minus alii aliter de hoc ſentiant.

*Paul.* At video paſſim villarum culmina fumare, majoresque cadere altis de montibus umbras; ſurgamus Amici, & urbem petamus; ſatis *de Ideis* audivimus, nec venter meus *ideis*, ſed cibis paſcitur; propero igitur ad cœnam.

*Beat.* Eamus.

*Phil.* Valete ſuaviſſimi congerrones.

*Fronto.* Vale & tu, amiciſſime *Phileleuthere.*

DISSER-

# DISSERTATIO EPISTOLICA
## DE
# PRETIO ARTIS RHETORICÆ
## AD VIRUM AMICISSIMUM
## L. CANDIDUM.

MEminiſti, Optime *Candide*, in nupero Amicorum congreſſu, poſt varios, ut fieri ſolet, mutuo habitos ſermones, incidiſſe nos in materiam de *Eloquentia*, ejus genuinis fontibus, viribusque, quas habet in animos hominum. De laude Ipſius nullum erat, ut noſti, inter amicos ſententiarum divortium; de viribus & poteſtate levis erat diſſenſus; de fontibus vero, unde hæc Eloquentia haurienda ſit, ut eſt cum ingeniis humanis comparatum, diverſa erant judicia. Plerique multa diſſerebant de præſtantia & mira utilitate *Artis Rhetoricæ*, deque ejus ſingulari ad flectendos hominum animos poteſtate: Hanc effeciſſe, ut inter antiquos Græcos & Romanos tot excellentes floruerint Oratores, quos admirentur hodienum Viri doctiſſimi. Ego vero, audita licet ceterorum ſententia, alii me ſententiæ addictum eſſe haud obſcure ſignificavi, atque contendi, Artem Rhetoricam, prouti tanquam ſingularis ſcientia vulgo in Gymnaſiis docetur; ad obtinendam veri nominis Eloquentiam vel parum vel nihil conferre. Cum vero non ſolum tibi, ſed & aliis, paradoxa videretur hæc ſententia, diſcedendi vero tempus inſtaret, petiiſtis a me, ut uberius paulo mentem meam de hoc argumento aperirem, & pœnæ loco, quæ domi meditatus eſſem, in chartas conjicerem, ea ta-

men me ſpe demulcentes, fore, ut æquiſſimo examini hanc meam ſententiam ſitis ſubjecturi, & ſi probabilitate quadam ſeſe commendatura eſſet oratio mea, debitis laudibus me non defraudaturos. Licet vero hæc mea ſententia quibusdam paradoxa videri poſſit, nemini tamen nocebit. Non enim hic agitur de articulis Religionis, in quo argumento, ſi quis a trita ceteris via recedit, & novam calcat, ſuſpectus eſt Hæreſeos, id eſt defenſoris graviſſimi erroris. Hoc ſolum quæritur, utrum Ars Rhetorica qualis vulgo in Scholis traditur, aliquid conferat ad veri nominis Eloquentiam obtinendam, nec ne. Neque ego is ſum, qui hanc artem ex Academiis & Gymnaſiis eliminandam putem. Unde non eſt cur mihi iraſcantur hujus artis Profeſſores; per me enim impune hanc artem docebunt, & ſuis fruentur ſtipendiis. Quod ſi amicis diſpliceat mea ſententia, anſam tamen iis dabit, hoc argumentum paulo accuratius excutiendi. De te vero, mi *Candide*, multa mihi in hoc argumento promitto; nota enim mihi eſt acerrima tua ingenii vis, & in dijudicandis aliorum opinionibus æquitas. Sed his miſſis rem ipſam aggredior. Statim vero ab initio ſententiam meam expoſiturus & probaturus, non Rhetoris, ſed Philoſophi Syllogiſmis utentis more argumentabor. Ita igitur ratiocinor: Si abſque ulla cognitione Artis Rhetoricæ, omnia tamen illa obtineri poſſunt, quæ ad maſculam & genuinam Eloquentiam conſequendam requiruntur; ſequitur Artem Rhetoricam diſciplinam eſſe, qua facile carere poſſimus; Atqui verum prius. Eo (*) Cum negaturus non ſis Conſequentiam majo-

(*) **Antequam prœlo tradere mea de hoc argumento cogitata in animum induxiſſem, communicavi, more inter amicos recepto, cum L. Candido hanc epiſtolam, eo fine, ut nonſolum ſententiam meam pulchre cognoſceret, ſed & ut eam examini ſubjiceret, & quæ ab eo notanda eſſent, cordate ſignificaret: Ita enim tuturum exiſtimavi, ut major huic argumento adferatur lux. Transmiſit igitur mihi quasdam ſtricturas, quas, ne ſeries Orationis in hac epiſtola obſervata nimis turbetur, textui ſubjeci, una cum reſponſo meo. Primo igitur loco, huic Syllogiſmo meo opponit alterum, demonſtraturus, eum, ſi aliquid valeret, ſimul probaturum, Oratorem etiam artis logicæ cognitione carere poſſe. Verba ſic ſonant:** *Si abſque ulla cognitione logicæ artis, omnia tamen illa obtineri poſſunt, quæ ad veri falſique cognitionem requiruntur, ſequitur artem logicam diſciplinam eſſe, qua facile carere poſſimus. Atqui verum prius. Eo;*

**Ego vero concedo (ut Ciceronis pro Archia paululum mutatis verbis utar) multos homines excellenti ingenio atque virtute fuiſſe, naturæ habitu prope divino per ſe ipſos diſertos fuiſſe & illud adjungo ſæpius ad laudem eloquentiæ naturam ſine peritia artis logicæ multum contuliſſe; Simul vero contendo, quum ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit artis logicæ peritia, tunc illud neſcio quid præclarum ac ſingulare exiſtere. Agnovit hoc alibi Cicero nimirum in Bruto, ubi dixit, Juris Civilis uſum apud multos fuiſſe, artem in uno Servio Sulpicio: quod nun-**

Digitized by Google

majoris propoſitionis legitimam eſſe, in minore propoſitione adſtruenda omnis meus conſiſtet labor. Videndum ergo quid ad eam rite probandam poſtuletur. Is vero omnium ſapientium judicio laudem veræ Eloquentiæ obtinebit, qui ſermone perſpicuo, claro atque puro, argumentum, quod tractandum ſibi ſumſit, concinna & naturæ argumenti conveniente methodo explicat, probat, commendat, vel improbat & refellit, atque ad id præſtandum utitur argumentis efficaciſſimis, ex ipſius materiæ, ut ita dicam, ſinu depromtis. Aut vehementer fallor, aut hoc unum requiritur ad finem veræ Eloquentiæ obtinendum. (**) Videamus jam quibus hic opus ſit præſidiis, & com-

nunquam, (inquit) effeciſſet ſolius juris ſcientia, niſi eam præterea didiciſſet artem, quæ doceret rem univerſam diſtribuere in partes; latentem explicare definiendo; obſcuram explanare interpretando; ambigua primum videre, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua vera & falſa judicarentur, & quæ quibus poſitis eſſent, quæque non eſſent conſequentia.

2.) Cum vero hic quæratur, quid præſtandum ſit omnibus, qui Eloquentiam veram ſibi comparare volunt, nullo habito reſpectu eorum qui naturali quadam ingenii bonitate & excellenti judicio præditi ſunt abſque diſciplinarum variarum cultura (quorum tamen numerus albis corvis rarior eſt), fateor me videre non poſſe, qua ratione quis genuini Oratoris laudem conſequi, & de rebus maximi momenti rite diſſerere poſſit ſine accuratiore cognitione artis cogitandi. Dico genuini, nam non ignoro multos eam laudem apud plebem & rerum imperitos ſine hac arte obtinuiſſe, de quo tamen hic non diſceptatur.

3.) Ad cognitionem veri vel falſi ante omnia requiritur ipſius argumenti, quod tractandum eſt accurata cognitio, quæ non ex logica, ſed ex diſciplinis, unde argumentum petitum eſt, haurienda. Logica tantum expendit utrum res in medium propoſita ad veras ratiocinationis leges exacta ſit nec ne; obtineri igitur poteſt multarum rerum cognitio ſine Logica, ſed utrum res prolatæ dignæ ſint, quibus adſenſum præbeamus, docet artis cogitandi peritia.

(**) *Diſcrimen inter Schema Philoſophicum & Oratorium, quod tamen eſſentiale eſt, hic non obſervatur; prius enim hoc unum intendit, ut intellectus purus convincatur; poſterius vero totum ſibi hominem vindicare adnititur.*

Reſp. Diſcrimen illud eſſentiale inter Orationem Philoſophice vel Oratorum more tractandam non video. Quicquid enim Oratori præſtandum eſt, ubi de argumento agitur quod aliis vel explicandum vel ſuadendum eſt, idem etiam faciendum eſſe puto ei, qui Philoſophi partes tueri vult: non hic quæſtio eſt de Metaphyſicis vel Mathematicis, ſed de veritatibus Theologicis, moralibus, aut Hiſtoricis, quæ capacitatem Lectorum vel Auditorum non ſuperant. Pone v. gr. agi de commendanda aliqua virtute. Hic vero Philoſophus & Orator idem præſtare debent: nimirum tenentur accuratam illius virtutis exhibere ideam, characteres veros perſpicue proponere, illius effectus, præſtantiam, dignitatem & utilitatem commendare atque ita eam animis Auditorum inſinuare. Utrumque igitur præſtandum eſt Oratori, nimirum non ſolum debet more Philoſophis recepto genuinam rei commendandæ indolem repræſentare, ſed & graviſſimis argumentis ad eam amplectendam inducere. Hoc vero præſtari non poſſe crediderim, niſi notiones ex ipſius rei propoſitæ indole, natura & dignitate repetantur. Argumenta ab honeſto, utili & jucundo petita, nonniſi ex viſceribus ut ita dicam rei ſatis cognitæ & probatæ erucnda. *Hic*

Digitized by Google

comparebit, quam parum huc conferat decantata illa Artis Rhetoricæ peritia. *Tria* duntaxat ſunt mea opinione, quæ ad hoc obtinendum requiruntur. *Primum* eſt: Ut Orator, naturam & veram indolem argumenti, de quo diſſerendum eſt, ſive illud explicandum, probandum, & commendandum, ſive repudiandum & diſſuadendum ſit; ſive illud theologici, vel philoſophici ſit argumenti; ſive ad Jus civile, naturale, vel ad hiſtoriam etiam pertineat, rite & accurate intelligat: omnia, quibus argumentum nititur fundamenta, totumque ejus complexum perſpecta habeat; ut denique quibus materia ſit obnoxia difficultatibus, & quantum ad eas diſſipandas & tollendas adferri poſſit adjumenti, pulchre ſciat. Hoc primum & præcipuum eſt, quod ab erudito Oratore mea opinione poſtulatur, ita quidem ut hoc uno deficiente, cetera omnia. quæ accedere debent vana ſint & parum profutura. Ex quo ſimul patet, eos, qui de rebus quibusvis garrire volunt, nunquam laudem veræ Eloquentiæ conſecuturos. Quantum enim requiratur ad ſolidam & accuratam vel unius ſcientiæ cognitionem obtinendam, norunt omnes, qui quid ſcire ſit, cognitum perſpectumque habent. *Secundum* eſt: Ut puro, perſpicuo & materiæ tractandæ apto, & accommodato ſtylo, rem ipſam proponat, itaque loquatur ut ſecundum monitum *Quintiliani*, Auditores, ſi modo rei intelligendæ capaces ſint, non poſſint non eum intelligere. Quamvis enim ſtylo ipſi, quatenus complexu verborum & phraſium abſolvitur, proprie loquendo nulla inſit efficacia, ad argumentum vel probandum vel rejiciendum; haud parum tamen confert, ad Oratori conciliandam gratiam; imo ipſa argumenta majore voluptate audiuntur, & admittuntur ab iis, qui idiomatis, quo utitur Orator, elegantiam callent. (*) Quicquid vero de eo ſit, nihil magis promiſcuæ turbæ, imo

*Hic quæritur tantum, an non Rhetorica regulis ſuis Oratoris cognitionem circa rem, de qua dicendum eſt, juvare ac dirigere poſſit?*

**Reſp.** Ego vero Regulas Rhetoricas cognitionem rei, de qua rite diſſerendum eſt nil juvare poſſe puto. Cognitio rei, ex diſciplinis, unde petitum eſt argumentum, haurienda: Ars Logica juxta accuratas methodi leges jubet argumentum diſponere, ſtylus denique debet eſſe purus, perſpicuus elegans, & argumenti naturæ & dignitati attemperatus. Hæc ſi adſunt, omnia præſto eſſe puto, quæ ad argumentum rite tractandum poſtulantur.

(*) *Σαφήνεια oratoris præcipua dos eſt; ſed non unica: & majorem oratio admittit perfectionem ſalva perſpicuitate.*

**Reſp.** Sola ſermonis perſpicuitate non abſolvi Orationem facile conceſſerim: poteſt enim quis eleganter & perſpicue loqui & tamen præpoſterus eſſe Orator; ubi enim deeſt legitima thematis tractatio, fruſtra in perſpicuitate ſermonis præſidium

imo ſi verum fateri volumus, omnibus, quam oratio perſpicuo ſermone expoſita, convenit. *Tertium* denique ad veri nominis Eloquentiam conſequendam, & officio docti Oratoris defungendum hoc eſt; ut quis non ſolum perſpicuo ſermone & argumentis ponderoſiſſimis id, quod tractandum eſt, exponat, & probet; ſed & ut concinno ordine, juxta legitimas artis cogitandi regulas, quæ prolaturus eſt, diſponat, & quid primo, quid ſecundo, & ita deinceps loco, ponendum ſit ſciat, argumentorum allatorum pondus per partes oſtendat, abjectis omnibus, quæ ad rem probandam nihil faciunt; ſervatis vero iis omnibus, quæ tractationis argumentum in clara poſſunt collocare luce. Ad hæc tria capita mea opinione referri debent omnia, quæ ad officium genuini Oratoris requiruntur. Unde igitur vera præſidia deſumenda ſint, quæ ad officium Oratoris explendum ſufficiant, nemini poteſt eſſe obſcurum. *Primum* nimirum poſitum eſt in accuratiore *Idiomatis*, quo utendum eſt, cognitione, ad quam obtinendam, ubi de linguis, quæ hodie in uſu non ſunt, ſermo eſt, plura requiruntur, quam vulgo putatur. *Secundum* ab hujus vel illius diſciplinæ accuratiore dependet notitia. *Tertium* præſidium ex ipſa cogitandi arte, regulisque, quas præſcribit, deſumendum eſt. Ex quo facile eruditus lector colliget, paucos dari numero veri nominis Oratores; vel enim plerique Thema, quod tractandum ſibi ſumunt, non exacte intelligunt; vel ſtylo utuntur tam perplexo & obſcuro, ut licet illud, quod probandum fuerat, ſatis luculentis argumentis inſtruxerint; ipſa tamen Orationis barbarie & obſcuritate Auditorum animos turbent & confundant: vel denique Artis ratiocinandi ſunt imperiti, ordinem plane in ratiocinando negligunt, & præpoſtere aciem argumentorum inſtruunt. Ut jam non repetam, quod ſupra monui, nimirum ex dictis manifeſtum eſſe, eos, qui de quibuscunque rebus, ſæpe toto cælo a ſe invicem diverſis, garrire tamen volunt, nunquam poſſe a Viris doctis, & rerum peritis laudem hominum maſcula & genuina Eloquentia præditorum deportare. Paucis igitur duntaxat diſciplinis cognoſcendis inhærendum eſt, earumque præceptiones accuratiſſime ſunt cognoſcendæ. Unde etiam *Cicero* ipſe mihi peccaſſe videtur, qui in ſcriptis ſuis de hoc argumento, ab Oratore plura poſtulavit, quam



dium quæritur: majorem vero perfectionem accipit Oratio per accuratam, tractationem argumenti, per legitimam argumentorum diſpoſitionem, denique per ſtyli non ſolum perſpicuitatem, ſed & puritatem, elegantiam, & themati convenientem uſum.

quæ in hominem cadere poſſunt, nimirum tantam rerum diverſiſſimarum peritiam, quæ capacitatem ingenii humani merito ſuperare videtur. Secum ergo quisque habitare debet, & quam præ ceteris excoluit diſciplinam ad eam exornandam omnes ingenii nervos intendere. Ex dictis inſuper patet, Artem Rhetoricam his præſentibus præſidiis, aut nihil plane, aut parum conferre ad veræ Eloquentiæ indolem cognoſcendam. Quid enim mihi rite de materia aliqua verba facturo tandem proſunt loca Inventionis a Rhetoribus ſuppeditata, & figuræ variæ Orationis, uti appellantur, μετὰ πολλῆς φαντασίας commendatæ? Sed de his commodior infra dicendi locus erit. Solent vero illi, qui Arti Rhetoricæ multum tribuunt, provocare ad mirabilem ejus vim; quam habeat non ſolum in animos hominum, & in phantaſiam, ſed & in ipſum corpus humanum.

Noſti in congreſſu noſtro multa ad hoc probandum, ex veteri & recentiore hiſtoria allata eſſe exempla, & ad quotidianam provocatum fuiſſe experientiam. Ego vero hæc non inficior, ſed lubens confiteor; at nego, hanc vim & efficaciam ad perſuadendum oriri ex ſcientia artis Rhetoricæ, ſed potius ex triplici fonte indicato, nimirum propoſiti argumenti indole & natura; ſtyli elegantia & proportionata materiæ dicendi ratione; ex diſpoſitione denique & ordine argumentorum omnia eſſe repetenda. Ut autem hoc melius conſtet, attendendum *primo* eſt ad argumentum ipſum, quod Orator tractandum ſibi ſumit: *2.)* ad naturam & diverſitatem perſuaſionis (3.) ad animorum indolem, diverſosque hominum ſtatus. Quod ad argumentum ipſum ſpectat, cujuscunque tandem illud naturæ ſit, illud vel probandum & inſinuandum, vel improbandum & diſſuadendum eſt. Jam vero nonniſi argumentis Orator id præſtare poteſt, & debet; & ſine his concipi non poteſt, qua ratione veri nominis perſuaſio in animis hominum naſci poſſit. Hoc verum eſt, non ſolum ubi de veritate commendanda, vel errore refellendo agitur, ſed etiam ubi affectus excitari debent vel comprimi. Argumenta vero, aut talia ſunt, quæ ſua luce radiant, Ita ut omnes, qui materiæ ſunt periti, non poſſint non illis adſenſum præbere: aut ſunt talia, quæ diverſis, pro natura nimirum rerum, probabilitatis gradibus ſunt inſtructa; aut denique neceſſe eſt Orationem falſis, aut nihil probantibus ſuffultam eſſe argumentis. Si Oratio tam claris atque ſolidis eſt inſtructa rationibus, ut Lectores vel Auditores rerum propoſitarum gnari, ad argumenta duntaxat, reique propoſitæ naturam attendant, non poteſt non aſſenſus in animis oriri.

Digitized by Google

oriri. Quod ſi his accedant ſtyli puritas & pulchritudo, apta item argumentorum diſpoſitio, animi magis redduntur attenti, ad argumenta placide audienda, & rite trutinanda. (*) Sed *veram perſuaſionem* ſola poſſunt efficere argumenta. Ita licet Mathematicus, propoſitionem aliquam geometricam demonſtraturus, uteretur ſtylo barbaro, convinceret tamen hominem artis gnarum, quia ea eſt hujus diſciplinæ natura, ut non poſſit non intelligenti extorquere adſenſum. Veram etiam perſuaſionem parit Oratio pluribus aut minoribus probabilitatis gradibus inſtructa: quando enim argumentum ipſum ita eſt comparatum, ut ad evidentiam geometricam evehi non poſſit, v. gr. in narratione hiſtorica, adquieſcendum eſt in rationibus probabilibus; quo plures ſunt numero, vel pauciores, eo major vel minor erit adſenſus, atque adeo etiam perſuaſio vel fortior vel debilior. Sed ponimus ſemper Auditorem vel Lectorem ad argumenta attendere, tantumque habere capacitatis, ut vim argumentorum magis vel minus probabilium ſentire & dijudicare poſſit. Vel denique oratio ita eſt comparata, ut nullis, vel ineptis ſaltem rationibus ſit ſuperſtructa, meroque verborum ſtrepitu & ſeſquipedalibus verbis conſtet, tum fieri non poſſe aſſero, ut in animis legentium vel audientium exoriatur *veri nominis* perſuaſio. Objicies; experientia omnium ſeculorum



(*) *Si vel hoc unum præſtet Ars Oratoria, ut oſtendat rationem, qua Orator attentionem ſibi conciliare poſſit, ſine qua aſſenſus ſeu perſuaſio nulla datur, certe diſciplina erit nullo modo contemnenda. At hoc ipſum præſtat Rhetorica, quæ docet quomodo coerceri poſſint omnia quæ attentioni ad argumenta philoſophica officiant:*

**Reſp.** Attentionem promovet rerum ipſarum, ſi modo aliqua ex parte de ea perſuaſus eſt Auditor, gravitas, juſto argumentorum pondere ſubnixa: ſimplex & ſecundum regulas Logicæ inſtitutus rerum dicendarum ordo; ſtylus denique purus, perſpicuus & rei dignitati conveniens. Si hæc non excitant attentionem in Auditorum animis, fruſtra ad vulgarem Rhetoricam, ad tropos varios & figuras confugias. Hæ enim ad obtinendam attentionem id eſt ſedulam rerum prolatarum collationem nihil faciunt, imo ut plurimum attentioni officiunt. Plebecula quidem & qui huic ſimiles ſunt, in oratione variis figuris & tropis veſtita ſtupet, per tempus percellitur, eoque nomine Oratorem in cœlos tollit laudibus: at talem attentionem, quæ ad veri inveſtigationem viam ſternat, in animis excitare non valet. Sapientes vero ab Oratore poſtulant ſolida argumenta, ponderoſa incitamenta, ordinem, & ſtylum naturæ thematis convenientem. Noſti ipſemet quod frigus nos occupet ubi audimus Oratorem his præſidiis deſtitutum. Sine ope igitur vulgaris Rhetoricæ Auditorum attentionem ſibi conciliat Orator, ſi in dicendo valet; ſi rerum proponendarum probe eſt gnarus; ſi Auditorum capacitatem ingenti perſpectam habet; ſi in philoſophia morali, quæ originem, & naturam affectuum, eoſque moderandi artem docet, eſt verſatus; ſi præſtantiſſimorum Oratorum libros evolvit, & familiariter viris utitur ſapientibus. Quod ſi his accedant, vox amœna, corporis & faciei decor, geſtuum concinnitas, eruditionis apparatus &c attentio augetur. Sed ſolida perſuaſio ſemper argumentorum & incitamentorum pondere eſt innixa.

tamen conſtare, Orationem ſolidis argumentis, iisque evidentiſſimis, aut maxime probabilibus inſtructam, nullam tamen ſæpe vel exiguam in animos vim habere; contra vero hiſtrionem & thraſonem, nonniſi ampullis verborum utentem, hominibus ſæpe adſenſum extorquere. Antequam vero directe ad hæc reſpondeam, cauſasque hujus vitii humani detegam, *ſecundo loco* ad diſtinctionem veræ & legitimæ perſuaſionis eſt attendendum. *Legitima* eſt, quæ oritur ex attenta idearum collatione nexusque, qui inter propoſitiones intercedit; ita ut Lector, vel Auditor, ſi modo linguæ, qua utitur Orator, peritus ſit, licet ipſa oratio puritate & elegantia deſtituatur, ſenſum tamen rerum propoſitarum nonſolum intelligat, ſed & verbis exponere poſſit. Ita quando quis intelligit, quid ſit virtus & officium, facile videbit, inter obligationem ad virtutem exercendam naturalem eſſe connexionem, atque ita etiam perſuaſio erit *legitima*. *Falſi vero nominis perſuaſio eſt*, quando homines argumentum ipſum non intelligunt, aut valde imperfecte; ſi in vocibus ſtupent; ſi vires animi ad res rite intelligendas non intendunt; ſi artis ratiocinandi ſunt imperiti, & tamen in rebus vel ignotis plane, aut parum perſpectis, meriſque verborum ſonis adquieſcunt, ſeque credere exiſtimant, quod tamen exponere verbis interrogati non poſſunt, cum res expendere vel non valuerint vel noluerint. Atque hæc mala gignit falſi nominis Eloquentia. Dudum hoc notavit doctiſſimus *Parrhaſianorum Auctor*. pag. 87. ita inter alia loquitur: *Le premier defaut c'eſt que ceux qui ſe laiſſent toucher, par la multitude des paroles, par de mauvaiſes raiſons ou par des penſées, qui ne ſont rien au ſujet, ſont bien étourdis par le bruit des paroles & par le grand nombre des penſées: mais ils n'entendent rien dans la matiére. Encore qu'ils s'imaginent avoir beaucoup profité dans les diſcours de cette nature, qu'ils ont ouïs ou qu'ils ont lûs: ils ne ſauroient dire ce qu'ils renferment ni le reduire à certain chefs clairs & ſuivis. Tout eſt confus, tout eſt renverſé dans leur eſprit; & comme la liaiſon & l'ordre ſervent infiniment à la mémoire qui ſe trouble & s'efface ſans leurs ſecours, ces gens-là ont bientôt oublié ce qu'ils avoient lû ou ce qu'ils avoient ouï dire.* Perpenſo hoc, inter legitimam & falſam perſuaſionem diſcrimine, facile erit, ad objectionem tuam reſpondere. Verum eſt, multos rationibus evidentiſſimis & certis non perſuaderi: at non quæritur quid argumenta optima etiam, in horum vel illorum hominum animos valeant, vel non valeant, ſed quid natura ſua valere deberent.

(e) Cer-

Digitized by Google

(*) Certe ſi a rationibus & argumentis diſcedas, nihil eſt, quod veram perſuaſionem in animis excitare poſſit. Facile autem hujus rei ſatis perſpicuæ poſſunt reddi rationes. Nimirum multi homines argumentis ſolidiſſimis non moventur, aut quia naturam argumenti intelligere non poſſunt, aut quia nolunt. Multos ingenii imbecillitas præpedit, quo minus graviſſimæ rationes vim aliquam in eorum animis exerant: multi artis ratiocinandi & meditandi ſunt imperiti: alii in verborum variarumque figurarum conglomeratione ſtupent. Quid mirum aſſenſum hujus generis hominibus non extorquere vel ſolidiſſima etiam argumenta. Alii vero nolunt argumentis cedere, quia ob ingenii volubilitatem res expendere non ſolent, rapiditate quadam ab uno objecto ad aliud contemplandum tracti. Aliis obſtant pravi affectus. Centies argumentare adverſus avaritiam, laſciviam &c. ne tantillum quidem movebis hominem his vitiis deditum. Ab altera parte poſſunt

 ho-

(*) *Omnino vero attendendum eſt ais non quid demonſtratio philoſophica ſua natura valere debeat; ſed quid valeat apud majorem hominum partem. Plurimum enim intereſt, ut non tantum pauci quidam philoſophi, ſed ut maxima hominum pars de his vel illis veritatibus ſit perſuaſa: ſi perſuaſio hæc ob plerorumque imbecillitatem & incapacitatem per demonſtrationis evidentiam non poſſit obtineri; quæritur an non alia detur ratio perſuadendi, qua poſſit obtineri, quod per demonſtrationem nullo modo poteſt?*

Reſp. (I.) Cum grano ſalis ſumenda eſſe puto verba tua, quando contendis attendendum eſſe non quid philoſophica demonſtratio ſua natura valeat, ſed quid valeat apud majorem hominum partem: hoc enim ſi in univerſum verum eſſet, præſtantiſſima pars artis dicendi, quæ argumentorum & incitamentorum gravitate & pondere abſolvitur, periret. Quis enim neſcit majorem hominum partem in verbis ſtupere, ſemifanaticum hominem pro inſigni Oratore habere, leviſſimis ratiunculis & ſimilitudinibus ampullatisque verbis commoveri, res ipſas aut plane non aut obſcure intelligere, ad argumentorum vim non attendere, aut denique affectuum æſtu præpediri quominus res ab Oratore prolatas ad animos velint revocare. Ad horum, repeto, guſtum ſi attemperanda ſit Oratio actum mihi eſſe videtur cum Rhetorica etiam a Viro præſtantiſſimo ſcripta

II.) Quando agitur de demonſtratione philoſophica nobis non eſt ſermo de demonſtratione vel metaphyſica vel mathematica, quæ plerorumque Auditorum vel Lectorum capacitatem ſuperat, ſed de demonſtratione morali, ad quam intelligendam tenentur omnes, quotquot vel religionis vel communium omnibus hominibus officiorum cognoſcendorum capaces ſunt: Hæcque demonſtratio nititur vel evidentibus vel probabilibus rationibus, quas ita comparatas eſſe putamus, ut ab omnibus attentis nec plane ſtupidis poſſint intelligi.

III.) Perſuaſionem, quæ ex morali demonſtratione oriri debet, obtinere poteſt Orator, ſi materiam diſſerendi ſumat omnium ingeniis attemperatam; ſi utatur argumentis perſpicuis & captu facilibus; ſi in ſtylo omnem obſcuritatem, æquivocationes, luſus verborum & affectaram ſublimitatem evitare omni cura ſtudet. Et profecto omnes, qui ad dicendum vel de religionis vel communium officiorum negotiis ſeſe accingunt, neceſſario ante omnia credere & ſibi perſuadere debent, homines ad argumenta & incitamenta probe attendentes vim veritatis prolatæ percipere poſſe. Hoc enim niſi ponas fruſtraneæ erunt omnes Orationes.

homines ad aliquam perſuaſionem, ſed putatitiam & vanam, adduci, variis rationibus. Sæpe in vultu, geſtuque Oratoris aliquid reperiunt, quod verbis pondus addere videtur. Hinc & muti & mimi ad adſenſionem homines invitant; alium ubi deficiunt argumenta, affectus rapiunt. Multos fama Eruditionis vel pietatis, quæ Oratori ineſſe dicitur, ad adſenſum impellit, qui vero interrogati de rationibus ex ipſius materiæ indole deſumtis piſce magis muti eſſent futuri. Quidam ad ſuperſtitionem inclinant, aliis, quicquid dicitur argumenti loco eſt. Plebs, & qui ei ſimiles ſunt, Orationem nullis ſolidis argumentis inſtructam, nulla ſermonis elegantia veſtitam, nullo denique ordine & artificio munitam, mirantur tamen, & laudant: imo ſæpe, quo minus argumentum intelligunt, eo magis laudant.

Atque hoc ipſum nos ad *tertium*, quod hoc in argumento obſervandum eſſe diximus, ducit, nimirum ad diverſitatem ingeniorum humanorum, diverſosque ſtatus, in quibus poſiti ſunt. Solis proprie loquendo rationibus Vir ſapiens ad aliquid vel probandum vel rejiciendum adduci debet. At multum in animos hominum valent, variæ opiniones, conſuetudo, præjudicia, temperamenta, affectus, v. gr. ira, metus, amor, mœſtitia; circumſtantiæ morales, neceſſitas, paupertas, ſervitus; imo corpus ipſum, vox & geſtus loquentium, pulchritudo faciei, vel ejus fœditas, Oratio lachrymis miſta, certa phantaſiæ miſtura, corporis καχεξία vel ἐυεξία & alia plura, ad ita vel aliter ſentiendum vel agendum impellunt. Hæc vero omnia veri nominis perſuaſionem efficere non poſſunt, niſi forte dicas, fabulas & hiſtoriolas, quas ad balbutientes pupulos habere ſolent loquaces mulierculæ & anus quibus frangendus miſere gingiva panis inermi, continere ſolida argumenta, quibus non poſſint non infantes ad aſſenſum commoveri & ita demulceri. (*) Hoc poſito dicendum, quemlibet etiam ineptiſſimum

(*) *Ars Oratoria hominem & convincentibus & perſuadentibus argumentis conjunctim aggreditur, ejusque obſtinatum etiam animum plerumque expugnat: non ergo hæc invicem in hac diſputatione videntur eſſe opponenda.*

Reſp. Non nego convincentia argumenta perſuadentibus eſſe adjicienda: Sed hoc intendo in convincentibus præcipuam eſſe ponendam vim ad hominem ſanæ mentis convincendum. Præter enim argumenta nihil reliquum eſt, quod veri nominis perſuaſionem gignat. Ipſa argumenta perſuadentia, vi nominis, rationibus debent eſſe innixa, ex ipſius argumenti natura petitis: aut enim dicendum homines perſuaderi & vere quidem ſolo verborum tinnitu & ſtrepitu; aut argumentis per verba repræſentatis; prius cum falſum ſit, neceſſe eſt, ut nonſolum argumentum ipſum, quod proponendum & commendandum ſibi ſumit Orator, Auditori rite ſit perſpectum, ſed & ut animus ad veritatem vel virtutem amplectendam valde commo-

tiſſimum ſermonem perſuaſionem tamen ſolidam generare poſſe; quo ipſo nonſolum detraheretur nobiliſſimis diſciplinis & rationibus graviſſimis ſua vis & efficacia; ſed & veræ Eloquentiæ ſtudium vanum plane eſſet & inutile. Utrum Orationes, quæ apud *Livium*, *Curtium*, *Salluſtium* aliosque extant, quæque a Ducibus bellorum habitæ dicuntur, genuinæ ſint, nec ne, non diſquiram. Ponam ita eſſe: Num vero putas, milites ad fortiter pugnandum argumentis ſolis a Ducibus habitis inductos; eaque argumenta tam ſolida fuiſſe, ut iis ſerio expenſis demum, ad prælium animoſe ineundum fuerint commoti? non putarim. (*) Alius propter metum pœnæ, alius ob ferociam & iram, alius

commoveatur: Hoc autem fieri non poteſt niſi argumentis & incitamentis aliquod inſit pondus; unde manifeſtum mihi eſſe videtur, ſive ea voces argumenta convincentia vel perſuadentia, ad majorem vel minorem vim, quæ argumentis ineſſe debet, omnia redire.

(*) *Orationes illæ moratæ Ducum & Imperatorum apud Hiſtoricos Veteres, quin aptæ fuerint ad animum militum acuendum & confirmandum, dubium mihi nullum eſt: ipſa enim argumenta, quæ hic recenſentur, arte quadam ita vivide ac evidenter oculis ſubjiciebant, ut non potuerint non vim illorum perſuadendi ſentire. v. gr. cum ſingulare aliquod cœli tempeſtatisque phænomenon tanquam certum victoriæ prodigium, omenque callide interpretantur.*

Reſp. Exemplum, quod adducitur ad demonſtrandum, quantum hæ Orationes Ducum Belli valeant in animos hominum ſatis mihi ſignificare videtur, quid de pretio earum ſit judicandum. Nimirum tota illa perſuaſionis vis in eo eſt poſita, quod ineptis & falſiſſimis, quibus vulgus imbutum eſt, opinionibus utantur, ad finem quem intendunt, qualitercunque obtinendum. At num hic genuini Oratoris, qui vir bonus eſſe debet, character eſt? Itane licet, quibuslibet ratiunculis in quocunque caſu uti ad alios lucrandos? Quis non ſtante hac opinione Rhetoricam artem tanquam deceptricem averſaretur? Hoc ſi ſemel conceditur, cuilibet permiſſum eſt, ridiculas & ineptas rationes adducere, ut in ſuam alios pertrahat ſententiam. Profecto homines callidi, licet nullam unquam per vitam didicerint artem rhetoricam pulchre hanc artem exercere norunt. Ita licitum erit Monacho, futiliſſimis & ementitis legendis & fabulis uti ad Auditores ſuos perſuadendos. Vulgus enim omnia credit, licet nulla adſit legitima perſuaſionis ratio, interim ſapientiores has fabulas multis verborum ſtrophis exornatas albis rident dentibus. Secundum allatum exemplum licebit Oratori ſacro ad terrendos ruſticorum, qui limites agrorum mutare aggrediuntur, animos, hoc argumento uti, tales nimirum, qui ſeſe tam gravi crimine obſtricturi eſſent, poſt mortem in ignes lambentes, vel uti appellantur, capras ſaltantes mutatum iri, & per omne ævum agris inerraturos eſſe. Ponamus vero Livium & plures Ei ſimiles, qui portentis illis exiguum ſtatuebant pretium, ut ex hiſtoria ipſius patet, quique a Δεισιδαιμονίᾳ alienus plane erat, prouti, peſſimo licet fine, id oſtendit Tolandus, ponamus inquam plures in Exercitu fuiſſe Livio ſimiles, num credibile eſt, Eos ob rationem adductam ſe paſſuros fuiſſe induci ad ſtrenue pugnandum? pugnandum equidem erat ſive volentibus ſive nolentibus, cum propter alias rationes, tum ne viderentur in patriam peccare religionem. Sed non opus eſt ut pluribus de hiſce agamus, quandoquidem leges circa Orationes Ducum pro circumſtantiarum diverſarum ratione mirum in modum variant. Neque ſi falſis aliquando argumentis Imperatores

alius ob egeſtatem, alius ob neceſſitatem circumſtantiarum pugnare debet, fuga lubens, ſi poſſet, ſuæ ſaluti conſulturus, alius opimam ſibi promittit prædam &c. Et quomodo tandem fieri poſſet, ut hæ Ducum orationes, veram ſolidamque in animis militum excitare poſſent perſuaſionem; cum manifeſtum ſit, eas falſis & fictis ut plurimum eſſe ſuperſtructas argumentis. Ea enim potiſſimum afferunt, quæ metum, licet ſine cauſa, ex animis excutere poſſunt, cætera omnia vero alto premunt ſilentio. Dudum hoc notarunt Viri doctiſſimi & in hoc argumento verſatiſſimi. *Eruditiſſimus Clericus Artis Criticæ Part. II. Sect. I. cap. XVI pag m. 319.* ſequentem in modum de hac re pronuntiat: *Si quæramus rationem* (inquit) *ob quam figuris ita adficimur, comperiemus, eam ejusmodi eſſe, ut obſcuritatem neceſſario pariat. Figuræ tantam vim argumento, quod iis exornatur, addunt, quia audienti, aut legenti eam tantum ejus partem oſtendunt, quæ eſt omnium aptiſſima ad eum commovendum; amotis iis omnibus, aut potius tectis, quæ commotionem illam ſiſtere poſſent. Si miles ſit ad pugnam cohortandus, alto ſilentio premuntur horror mortis, qui natura omnibus ineſt, ſumma cautio, quæ debet adhiberi, ubi de effundendo ſanguine humano agitur, aliaque, quæ Viro ſapienti tunc ſerio penſitanda eſſent: Ab infauſtis ejusmodi vocibus abſtinetur. Gloria militi proponitur e victoria colligenda, divitiæ e ſpoliis colligendæ, præmia, honores, &c. quibus fit, ut a prioribus illis animum avertat, & in hæc intentus, alacris, rem per ſe omnium fœdiſſimam, deterrimi carnificis munus obire in Innocentes aggrediatur. Exemplo eſſe poteſt Oratio Cæcinæ apud Tacitum Ann. Lib. I. Cap. 64. ubi territis militibus, difficultate itinerum, adverſo prælio, jactura impedimentorum, metu imminentis hoſtis, oſtendit, unam eſſe in armis ſalutem, manendum intra vallum, dein erumpendum, illa eruptione ad Rhenum perveniri: quod ſi fugerent, plures ſilvas, profundas magis paludes, ſævitiam hoſtium ſupereſſe? At victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ in caſtris honeſta. Subdit Tacitus eum reticuiſſe de adverſis, aut præſentibus, aut futuris; ne nempe terror augeretur imagine præteritæ Cladis, ſimilisque in futurum timeretur.* Ita Cl. *Clericus.* Sed inquis, fortiter tamen ut plurimum, auditis his Orationibus pugnarunt. Ita eſt: At quot prælia olim geſta ſunt, & hodie fiunt, ad quæ ineunda, nullis Ducum orationibus ſunt commoti & incitati? & tamen iidem milites animoſe pugna-

tores uſi ſunt, mirum eſt Veteres enim Oratores veri in dicendo & perſuadendo exiguam habuerunt rationem. Ipſe dicendi Magiſter Quintilianus paſſim hoc ipſum fatetur. Vide Lib. IV. Inſtitut. cap. V. Lib. V. cap. 14.

pugnarunt, vel potius nolentes volentes hoſtibus reſiſtere, debuerunt, vitamque, quantum potuerunt, tuiti ſunt. Sæpe & Duces belli & milites, antequam in aciem prodeunt, ſciunt & quidem probe, bellum, quod gerunt injuſtum eſſe; Sed quia ut plurimum juſtum & injuſtum perinde habent, quia ob metum & neceſſitatem fugere non poſſunt, quia hac, non alia via, commode ſibi victum & amictum parare ſe poſſe ſibi perſuadent, vel prædæ opimæ inhiant &c. Signo ad pugnam ſemel dato, ad prælium ineundum animoſe concurrunt. Num autem putas milites propterea exiſtimare, legitimas plane ob cauſſas, tam acriter fuiſſe dimicandum? num perſuaſio in ejusdem hominis animo poteſt eſſe ſolida & inepta ſimul, nullis quippe rationibus ſuperſtructa? Quod ſi quis propterea quod homines ineptis rationibus & inani verborum ſtrepitu, ſæpe commoveantur, colligere vellet, omnibus rationibus, ſive ſolidis, ſive infirmis, parem ineſſe efficaciam, is merito ab omnibus ſani cerebri hominibus derideretur. Unde patet, diſtinctionem merito faciendam eſſe, inter veri nominis perſuaſionem & inter putatitiam. Meminiſſe etiam debes optime *Candide*, genuinam Eloquentiam veræ Eruditionis duntaxat fructum eſſe: ſola vero Eruditio, & accurata thematis alicujus cognitio, ſuppeditant argumenta, quæ ex natura materiæ pertractandæ neceſſario fluunt. Inde tandem naſcitur vera illa perſuaſio, lux illa ſplendida in animis hominum. Cœtera parum ponderis habent ad aſſenſum Viro perſpicaci extorquendum. Quod ad affectus attinet, non nego iis admodum homines ad ita vel aliter agendum commoveri: propterea etiam Oratoris officium eſt, diſcere, qua ratione eos concitare & compeſcere poſſit; Sed id demum tum faciendum eſt, poſtquam argumentum ipſum rite eſt explicatum, & ſolidis rationibus probatum; Ita enim ſpem poteſt habere Orator, incitamenta, in mentes luce veritatis collustratas vim ſuam exercitura. *Ad hoc* (utor verbis *Celeberrimi Werenfelſii*, qui quid Oratori præſtandum ſit, pulchre calluit, & exemplo ſuo demonſtravit) *affectus concitandi compeſcendique artificium non is optime callet, qui in Rhetoricæ præceptis addiſcendis conſenuit, ſed qui ſe ipſum primo, deinde alios homines cum perſpicaci attentione, tum diuturna experientia, quam fieri poteſt penitiſſime cognoſcere didicit.* (*) Veriſ-

Mmmm ſimum

(*) *Hoc ipſum genuinum artis rhetoricæ Syſtema explicare debet, atque quibus rationibus affectus hi vel illi commoveri, quibus compeſci poſſint.* R. Vulgares Rhetoricæ hoc non docent, & ſi quid tale tradunt aliunde petita ſunt. Ad hoc obtinendum mores hominum probe ſunt cognoſcendi, affectuum origo & indoles ex latifundiis Philoſophiæ ſunt haurienda; verſandum cum Viris ſapientibus & in dicendo plurimum valentibus; evolvendi præſtantiſſimorum Virorum libri, qui exemplis & ora-

ſimum eſt illud *Solonis* vetus dictum *τον λογον ειδωλον ἑιναι των ἑργων*, ſermonem imaginem eſſe factorum. Et illud *Platonis*: Ὁιος ὁ λογος, *τοιετος ὁ τροπος*. Qualis Oratio, talis vita. Eum in finem, qui cum laude Oratoris munere defungi, & aliorum hominum animos Oratione flectere vult, in ſe ante omnia deſcendere debet, animum ſuum & temperamentum cognoſcere, quibusve rationibus & incitamentis, affectus ſui excitentur, vel compeſcantur diſpicere debet; tum vero hæc transferre debet ad alios homines. Quidam affectus omnibus hominibus ſunt communes, alii quibusdam privi: conf. Excell. *Pope Tentaminis de homine Epiſtol.* II. Ex hactenus dictis ſimul manifeſtum eſt, ad veram illam Eloquentiam obtinendam nihil aut parum conferre, ita dictam artem rhetoricam. Quid enim ad rite diſſerendum de argumento gravi me adjuvant loci illi topici de *notatione*, *cauſa efficiente*, *forma*, *materia* & *fine?* An non cognitio idiomatis, & accurata thematis pertractandi notitia ſufficit? quid illa anxia præcepta de inventione thematum? de figuris dictionis ac ſententiarum? Ipſe affectus perorantem docebit, quibus potiſſimum verbis ſenſa animi exprimere debeat. Figuræ iſtæ, inſtar terminorum technicorum ſunt, qui addiſci poſſunt ſine arte rhetorica. Inter recentiſſimos artis rhetoricæ Doctores referendus eſt Cl. G. C. Myllerus. Hic vero ita loquitur de figuris rhetoricis *in der Weisheit des Redners ſyſtematiſch entworffen* pag. 101. *Vielleicht, ſagt er, dürften diejenigen von uns eine beſondere Abhandlung von den Figuren fordern, die ſich ihrer alten Rhetoriſchen Schul-Erkäntnuſs erinneren. Doch wir ſprechen uns von einer ſolchen Pflicht los, die in Erzehlung vieler Namen beſteht, und dennoch die Abſicht, anderen die figürliche Sprache beyzubringen, nicht erreichen hilft, vorzüglich ſind die Figuren die Sprache des Affects. Dieſes wird einen jeden die eigene Natur beſſer als die Kunſt lehren. Wann ja die Benennungen der Figuren noch einigen Nutzen haben: ſo äuſſert ſich dieſer in der Beurtheilung der Sprache einer Leidenſchaft, daſs man ſolche ſich namentlich bezeichnen kan.* Imo frequens uſus harum figurarum argumentorum vim intercipit, efficitque, ut in verbis, eorumque varia combinatione homines ſtupeant.

oratione facunda uſi, res maximi momenti non ſine uſu tractarunt. Parum vero valent hominum in umbra natorum ſteriles artis rhetoricæ præceptiunculæ. Hæc vero, quæ hactenus in medium attuli, quo loco ſint habenda Tibi mi Candide & litteratæ Amicorum turbæ dijudicanda lubens permitto. Cœterum ego non nego licitum aliquando eſſe vel uni vel pluribus ubi neceſſitas poſtulat ficta Oratione uti. De quo pluribus agunt Juris Naturæ Interpretes, ubi officia ſermocinantium explicant. At ars rhetorica de his nullas tradit regulas.

peant. Figuratæ illæ orationes effectus ſunt imaginationis. Hæc autem facillime Oratorem a genuinæ Eloquentiæ regulis abducit, nec cujusvis eſt eam coërcere limitibus. Eleganter hoc expreſſit Celeb. *Barbeyracius* in præfatione tomo ſecundo Sermonum Illuſtr. Tillotſonii præmiſſa: Pour peu (inquit) qu'on lâche la bride à l'imagination, elle ne manque d'égaler le Jugement. C'eſt un Cheval fougueux, mais ombrageux ou aveugle: Si l'on n'a la main bien ferme & perpetuellement attachée à regler ſes pas, il ne peut que nous mener à travers champs, & nous faire broncher lourdement, ou nous jetter dans le précipice. Les Erreurs les plus groſſiéres, les penſées les plus abſurdes, les raiſonnements les plus frivoles, ſe gliſſent aiſément à la faveur d'une figure hardie, d'une deſcription pompeuſe, d'un aſſemblage d'expreſſions metaphoriques & de tours ingenieux, d'une periode bien cadencée. Au lieu que, ſi les choſes paroiſſoient dans leur état naturel & depouillées des ornemens étrangers, tout ce faux éclat s'evanouiſſant leur difformité ne pourroit être cachée. Le caractére de la verité c'eſt une aimable ſimplicité: comme elle n'a beſoin que d'ellemême pour s'inſinuer dans les Eſprits, elle ne demande que les ornemens naturels, qui lui conviennent, & qui la laiſſent voir clairement telle qu'elle eſt. Ce qu'elle a de plus noble & de plus grand, eſt toujours fort éloigné de l'Enflure. Quæ hucusque de veræ Eloquentiæ indole & artis rhetoricæ exiguo uſu dixi, confirmabo teſtimonio viri qui accuratiſſime leges & ratiocinandi & loquendi perſpectas habuit. Is eſt Ill. Lokius qui de *Intellectu humano Lib. III. Cap. X. pag. 641. & ſeq. Edit. Baſil.* ita diſſerit: *Comme ce, qu'on appelle eſprit & imagination eſt mieux reçu dans le monde, que la connoiſſance réelle, & la verité toute ſeche, on aura de la peine à regarder les termes figurés & les alluſions comme une imperfection & un veritable abus du Langage. J'avouë, que dans des diſcours, où nous cherchons plûtôt à plaire, & à divertir, qu'à inſtruire & perfectionner le jugement, on ne peut guere paſſer pour fautes ces ſortes d'ornemens, qu'on emprunte des figures. Mais ſi nous voulons repreſenter les choſes comme elles ſont, il faut reconnoître*, qu'excepté l'ordre & la netteté, *tout l'art de la Rhetorique, toutes ces applications artificielles & figures, qu'on fait des mots, ſuivant les regles que l'Eloquence a inventées, ne ſervent à autre choſe, qu'à inſinuer de fauſſes idées dans l'Eſprit, qu'à émouvoir les paſſions & à ſeduire par-là le Jugement, de ſorte, que ce ſont en effet de parfaites ſupercheries. Et par conſéquent l'art l'Oratoire à beau faire reçevoir ou même admirer*

*tout ces differents traits, il eſt hors de doute, qu'il faut les éviter abſolument dans tous les diſcours, qui ſont deſtinés à l'inſtruction, & l'on ne peut les regarder, que comme des grands defauts ou dans le Langage, ou dans la perſonne qui s'en ſert par tout, ou la verité eſt intereſſée. Il ſeroit inutile de dire ici quels ſont ces tours d'éloquence & de combien des eſpeces differentes il y en a: Les livres de Rhetorique dont le Monde eſt abondement pourvû en informeront ceux, qui l'ignorent. Une ſeule choſe que je ne puis m'empécher de remarquer, c'eſt combien les hommes prennent peu de ſoin & d'interêt à la conſervation & à l'avancement de la verité, puisque c'eſt à ces Arts fallacieux qu'on donne le premier rang & les recompenſes. Il eſt, dis-je, bien viſible, que les hommes aiment beaucoup à tromper & à être trompés, puiſque la Rhetorique, ce puiſſant inſtrument des erreurs & de fourberie à ſes Profeſſeurs gagés, qu'elle eſt enſeignée publiquement, & qu'elle a toûjours été en grande reputation dans le Monde. Cela eſt ſi vrai, que je ne doute pas que ce que je viens de dire ne ſoit regardé comme l'effet d'une extrême audace, pour ne pas dire d'une brutalité ſans exemple. Car l'Eloquence, ſemblable au beaux Sexe, a des charmes trop puiſſans pour qu'on puiſſe être admis à parler contre elle: & c'eſt en vain qu'on decouvriroit les defauts de certains Arts decévans par leſquels les hommes prennent plaiſir à être trompé.* Ita celebris ille Philoſophus. Hinc videmus etiam, Adoleſcentes, licet totam artem rhetoricam ſæpe memoriæ mandarint, ubi de argumento aliquo rite diſſerere deberent, hærere, & fruſtra auxilium a Rhetorica petere. Ratio eſt in promtu; aut enim capaces non ſunt ſtyli, ſeu artis pure, nitide, & perſpicue loquendi; aut ſuperficiariam habent argumenti, quod tractandum eſſet, cognitionem; vel denique artem cogitandi & juſtas methodi leges ignorant. Hinc ejusmodi Orationes plerumque vel ab ipſis artis rhetoricæ Profeſſoribus, aut ab amicis, componuntur. Vel ſi ipſi Adoleſcentes animos ad ſcribendum appellunt, omnia offendes tam obſcura, tam male cohærentia, & tam parum valentibus argumentis inſtructa, ut fruſtra ſeſe torſiſſe bonos homines facile advertas. Supra dixi, Eloquentiam veræ duntaxat Eruditionis fructum eſſe. Hinc mea opinione ſequitur, demum adultiore ætate Adoleſcentes ad habendas Orationes induci debere; certe eo demum tempore, quo artem illos logicam probe didiciſſe, & argumentum, de quo dicendum eſt rite intelligere non ſine ratione perſuaſi eſſe poſſumus: Quod poſtremum ex privatis colloquiis facile Profeſſori conſtare poteſt. Patet etiam exinde, ridicule agere quosdam artis rhetoricæ

ricæ Magiſtros, qui diſcipulis talia præſcribunt themata ſtylo proſequenda, quæ plane illis ignota aut parum cognita ſunt. Ita memini, olim Studioſo quindecenni impoſitam fuiſſe neceſſitatem Orationem habendi de *Eſſæis*, quorum ne quidem nomen audiverat Adoleſcens, nedum ut de eorum origine, dogmatibus & ritibus rite verba facere poſſet. Manifeſtum inſuper ex iis, quæ dixi, eſt, rariſſimos eſſe veri nominis Oratores. Non is ego ſum, qui celeberrimis Græciæ & Latii, ut de multis Recentioribus nil dicam, hærentem capiti multa cum laude coronam detrahere vel velim vel poſſim: at, ubi cogito, quam exiguam curam Veteres artis cogitandi habuerint, quam vero toti fuerint in Dialectica excolenda occupati, exiſtimare incipio, illorum Eloquentiam ſupra modum laudibus fuiſſe evectam. Notum enim eſt, illorum Dialecticam in eo conſtitiſſe, ut nimirum de quovis argumento, nulla habita veritatis ratione, utramque in partem differerent. Imo quidam, eo usque ſunt progreſſi, ut aperte falſis argumentis uti Rhetori conceſſum eſſe dicerent. Docebant, *ut Titius Caſtratius teſte Gellio Lib. I. Cap. IV. Rhetori conceſſum eſſe, ſententiis uti falſis, ſubdolis, captioſis; Si modo veriſimiles ſint, & poſſint ad movendos hominum animos qualicunque aſtu irrepere. Propterea turpe eſſe dicebat, ſi quid in mala cauſa deſtitutum, atque impugnatum relinquat.* Vide pluribus de hoc argumento agentem *Cl. Clericum Artis Criticæ cap. XVII. part. II. Sect. I.* cui adde *Ingenioſiſſimi Luciani* libellum de *præceptis Rhetorum*. Hæc mea eſt *L. Candide* de uſu artis Rhetoricæ ſententia. Si erraſſe me putas, hoc unum reſtat ut me meliora edoceas. Antequam finem impono huic epiſtolæ, duo Veterum Græcorum, (quoniam te lectione eorum capi ſcio) loca, de hoc argumento adſcribam. Prius eſt *Myſonis* apud *D. Laërtium*. Hic. pag. m. 96. ita loquitur. *Δει μη ἐκ των λογων τα πραγματα, ἀλλ ἐκ των πραγματων τους λογους ζητειν; ου γαρ ἑνεκα των λογων τα πραγματα συντελουνται, ἀλλ ἑνεκα των πραγματων ὁ λογος.* Poſterius e fragmento incerti Poetæ, quod *Illuſtris* & *Magnus Grotius* in excerptis e Poetis Tragicis & Comicis pag. 461. adduxit petitum. Verba ita ſonant: *Ω παι γενοιντ᾽ ἀν καὶ λεγομενοι ἐυ λογοι ψευδεις. ἐπων δε καλλεσιν νικωμεν ἀν τ᾽ αληθὲς. ἀλλ᾽ ου τουτο τ᾽ ακριβεστατον ἀλλ᾽ ἡ Φυσις. καὶ τ᾽ ουρθὸν᾽ ὁς δ᾽ ευγλωσσιαν ἀσκει σοφος μεν: ἀλλ᾽ εγω τα πραγματα κρεισσω νομιζω των λογων ἀει ποτε.* i. e. *O Nate ſæpe polita Oratio eſt falſa. Blandis interim verum dolis exſuperat: at non ideo res hæc optima eſt, ſed indoles virtusque. Qui lingua valet doctum fatebor: ſed tamen verbis ego res antehabendas & putavi* & *nunc puto*. Ita Vale mi *Candide*, & porro mihi fave.

 DIS-

# DISQUISITIONIS HISTORICÆ ET THEOLOGICÆ DE VISIONIBUS,

Quæ quatuor primis poſt exceſſum Chriſti & Apoſtolorum Seculis, Chriſtianis quibuſdam contigiſſe dicuntur.

## PARS PRIOR.

### *ARGUMENTUM DISSERTATIONIS.*

Sect. I. Occaſio Diſſertationis. Sect. II. Qua ratione Auctor Patres legendos eſſe putet. Sect. III. Regulæ, ſecundum quas Viſiones examinandæ ſunt, ſuppeditantur. Sect. IV. Chriſtianis primorum poſt Chriſti & Apoſtolorum exceſſum Seculorum Viſiones quædam divinitus obtigere, at non tanto ut vulgo creditur numero, quod probatur. Sect. V. Viſiones Hermæ prolixe examinantur. Sect. VI. De Viſionibus falſi ſuſpectis, quæ Seculo II. Chriſtianis quibuſdam contigiſſe dicuntur, ubi inprimis de Viſionibus Martyrum diſſeritur, cautelisque, quæ hic adhibendæ. Sect. VII. Agitur de Viſionibus Ignatii & comitum. Sect. VIII. De Viſionibus Polycarpi, Attali & Montaniſtarum. examinatur qua fide dignus ſit Tertullianus circa hoc argumentum. Sect. IX. De Viſionibus III. Seculi, & quidem Perpetuæ, Felicitatis, & Saturi. Sect. X. De Viſionibus Exuperii Epiſcopi Tholoſani, Narciſſi & Alexandri, Epiſcoporum Hieroſolymitanorum, & Pionii. Sect. XI. Pluribus probatur, pleraſque Viſiones Cypriani ſuſpectas eſſe, idque contra Dodwellum defenditur. Sect. XII. Examini ſubjiciuntur Viſiones Dionyſii Alexandrini, Attali Confeſſoris, Baſilidis, Fructuoſi Epiſcopi, Augurii & Eulogii Diaconorum, Jacobi denique Mariani & aliorum in Numidia. Sect. XIII. Viſiones IV. Seculi maxime ſuſpectæ ſunt. De viſione, quæ Conſtan-

Conſtantino M. obtigiſſe dicitur, pluribus diſſeritur. Expenduntur item Viſiones, quas habuiſſe dicuntur Helena mater Conſtantini, Antonius & plurimi de inſtante nece Juliani Imperatoris, S. Theodotus Ancyranus & ſeptem Virgines, Theodorus item & denique Auguſtinus.

---

*Sect.* I.

QUamprimum, Deo ita volente & clementer moderante, ſuffragantibus *Ampliſſimis & Celeberrimis Illuſtris hujus Gymnaſii Præſidibus*, tradendis ſanctioribus diſciplinis admotus eram; id mihi negotii datum eſſe pulchre perſpexi, ut non ſolum publice & privatim ſanctiſſima Religionis chriſtianæ decreta atque præcepta, optimarum Literarum ſtudioſis perſpicue, atque quantum poſſem, ſolide explicarem, ac ubi neceſſe eſſet, contra diſſentientium argumenta ac ſtrophas vindicarem, ſed &, ut in publicis, quæ laudabili *Majorum* inſtituto habendæ ſunt, exercitationibus ejusmodi Theologiæ capita explanarem atque probarem, quæ ſua ſeſe gravitate & utilitate commendarent. Statueram igitur mecum, quamprimum per tempus liceret, animum elaborandæ gravi materiæ adjicere. Poſtquam autem nuntiatum eſt, quanti labores brevi temporis ſpatio mihi eſſent exantlandi, atque ſenſiſſem ſimul, quot quantaque negotia ex ipſius novi muneris natura atque promotione enaſcerentur, vidi, ad diſquiſitionem aliquam rite tractandam tempus omne atque otium mihi eſſe ſurreptum; diſpexi igitur, utrum in ſcriniis meis aliquid eſſet repoſitum, quod neque a ſcopo noſtro plane alienum, neque perſona, quam quidem jam per Dei gratiam ſuſtineo, indignum eſſet. Deprehendi autem inter alia, quæ, dum aliquid erat otii, chartis illeveram, ſcriptam a me eſſe Diſſertationem Hiſtoricam & Theologicam, quæ, ſi non eruditione, argumenti tamen novitate, forte ſeſe commendatura, neque a munere meo aliena prorſus eſſet futura. Eam igitur, cum non animus, ſed tempus & otium ad alia propinanda me deſtituerent, Veſtro, *Ampliſſimi & Celeberrimi Præſides*, judicio, omni, qua par eſt, obſervantia ſubjicio, atque *Vos* oro, ut de primo hoc qualicunque ſpecimine benevole judicare velitis. Promitto ſimul, me in poſterum operam omnem atque diligentiam impenſurum, ut alia ſanctioris diſciplinæ capita, Sacrarum Literarum Cultoribus magis attemperata,

perata, in medium proferam. Ne autem, quod hoc in negotio maxime intenditur, ad Exercitationem materies deeſſet, corollaria quædam ſufficientem differendi occaſionem præbitura adjeci. Deus cœpta noſtra ſecundet!

II. Scripturus autem de Viſionibus, quæ poſt exceſſum Chriſti & Apoſtolorum, primis quatuor ſeculis, Chriſtianis quibuſdam contigiſſe dicuntur, ante omnia moneo, me neque de Viſionum origine, natura, certitudine, diſcernendique a cæteris phantaſmatibus ratione, neque de Viſionibus, quæ quidem multis in V. & N. Teſtamento oblatæ fuerunt, acturum. Hoc enim a ſcopo, quem nobis præfiximus, plane alienum eſſet. Hoc unum ergo agemus, ut diſquiramus, quid de pleriſque Viſionibus, quarum Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ primorum poſt Chriſti & Apoſtolorum exceſſum ſeculorum ſcriptores mentionem faciunt, ſentiendum ſit. Argumentum hoc nondum ſatis excuſſum eſſe a Viris Doctis, patebit, ſi Eruditus Lector noſtras haſce meditationes cum aliorum laboribus contulerit.

Cum autem circa hanc materiam in diverſa abeant Eruditi, atque magni nominis Viri pleraſque Viſiones, quæ Chriſtianis primorum ſeculorum contigiſſe dicuntur, non ſolum acriter defendant, ſed & exiſtiment, eos, qui multas in dubium vocent, excellentiæ Religionis chriſtianæ multum detrahere; duo, antequam ad ſingularia exempla deveniam, mihi præſtanda eſſe, pulchre video. *Prius* eſt, ut dicam, quo animo ſcripta veterum Eccleſiæ chriſtianæ Doctorum legenda eſſe putem, quæque eorum penes me ſit auctoritas. *Poſterius*, ut regulas quaſdam, ſecundum quas, tanquam normam Viſiones illas expendi & examinavi, in medium producam.

Quod igitur *ad prius* attinet, poſſunt Eccleſiæ Doctores, quos *Patres* vocant, triplici reſpectu conſiderari, nimirum 1.) ut *Homines* 2.) ut *Chriſtiani* & 3.) denique ut *Eruditi*, qui ſua de variis rebus, ſacris præſertim, cogitata cum aliis communicarunt. Si tanquam *Homines* eos conſidero, omnia iis tribuenda eſſe puto, quæ naturæ humanæ accidere ſolent. Omnibus igitur infirmitatibus æque obnoxii ſunt Patres, ac alii homines. Hoc neceſſe non eſſet monere, niſi eſſent homines eruditi, Patrum authoritate adeo dementati, ut ultra ſortem humanam eos extollerent. Quo ipſo tamen, ut experientia docuit, exiſtimationi eorum multum potius detraxerunt, quam adjecerunt. Neceſſe ergo eſt, ut ante omnia *Patres* Homines fuiſſe meminerimus. Hoc ipſo conſtabit, omnia ipſis accidere potuiſſe, quæ noſtræ ætatis homi-

hominibus eveniſſe novimus. Quæcunque ergo ex intellectus, voluntatis, adpetituum, temperamenti, educationis, inſtitutionis natura atque indole, ſive bona ſint ſive mala, naſci ſolent, ea omnia etiam *Patribus* evenire potuiſſe, aſſerendum puto. Non exiſtimo, quenquam ſanæ mentis hominem mihi de hoc controverſiam eſſe moturum.

Tranſeo ergo ad ſecundum reſpectum. Nimirum conſiderari poſſunt *Patres* tanquam *Chriſtiani*, id eſt tales, qui Religionis Chriſtianæ decreta pro divinis amplexi ſunt. Eo reſpectu omnes ſanctiſſimæ diſciplinæ alumni, ſi quidem ex animo illi addicti erant, ſunt laudandi; dubium enim non eſt, quin rectiſſime & ſapientiſſime illi egerint, qui Religionum omnium ſanctiſſimæ & excellentiſſimæ nomen dederant. Poſſunt autem Chriſtiani commode in tres claſſes diſpeſci. Dantur nimirum *Primo* tales, qui præter nomen nil habent, atque adeo vel ſceleribus contaminati ſunt, vel meri Hypocritæ; In *ſecundam* claſſem referas eos, qui quidem pii dici poſſunt, multis tamen ſimul infirmitatibus, ſive ſcientiam ſpectes, ſive actiones, obnoxii; Sunt *denique*, qui ſingulari pietatis ſtudio eminent. Pro *triplici* hoc reſpectu diverſimode de *Patribus*, tanquam Chriſtianis, judicandum eſſe, apud cordatos in confeſſo erit. Norma, ſecundum quam judicandum eſt, æternæ ſunt veritatis & virtutis leges, cum ratiocinatione ſola elicitæ, tum a Chriſto & Apoſtolis in ſacris traditæ. Ubi igitur ad primum characterem reſpiciens deprehendo, *Patrem* aliquem nomen duntaxat Religioni chriſtianæ dediſſe, vita tamen & moribus a ſanctiſſimæ diſciplinæ norma turpiter deſciviſſe, ſcapham ſcapham appellandam eſſe puto; neque enim pro temporum & regionum diverſitate mutari ſolent leges naturales atque divinæ. Si pii ſunt *Patres* illi, ſed nævis multis, ſive ad intellectum reſpicias ſive ad voluntatem, obnoxii, ſimiliter judicandum eſt, ut de Chriſtianis noſtræ ætatis id fieri debet: quæ laude digna ſunt, ſunt laudanda & ſequenda; peccata, quæ parum cavet natura humana, non ultra modum ſunt exaggeranda, neque tamen ſimul adprobanda. In hoc ſæpiſſime peccatum eſſe, manifeſtiſſimum eſt. Turpis *Patris* alicujus error, aut adfectus impotens, a cæcis eorum admiratoribus excuſatur; ubi vero adverſus eundem lapidem aliquis e modernis impegit, hæreſis eſt, vel vitium atro carbone notandum. Certe ſi admiratores *Patrum* æque acutum cernere vellent in *Patrum* vitiis, ac id fit in noſtræ ætatis Scriptoribus & Doctoribus, neſcio quo loco multi eorum eſſent habendi. Denique, ubi perſpicuum eſt, *Patrem* aliquem ſingularibus virtutibus eluxiſſe, atque ſan-

ctiſſimæ diſciplinæ præceptis, quantum in hac rerum caligine fieri poteſt, conſtanter adhæſiſſe, dignis elogiis eſt extollandus. Ubi tamen ſequentia obſervanda eſſe puto: *Primum* eſt, ubi de virtutibus *Patrum* judicandum eſt, eas ſecundum rectæ rationis & Revelationis normam eſſe expendendas. Si ab hac regula diſcedas, tenebris omnia circumſepta ſunt. Multi, ubi de virtutibus *Patrum* judicant, Paradoxa Stoicorum potius, quam rectæ rationis decreta & Chriſti præcepta pro norma judiciorum ſuorum habere videntur. 2.) Ubi neque rationis neque revelationis leges *actiones* quaſdam inculcant aut depoſcunt, ſed eædem ex ignorantia, ſuperſtitione, aut temperamento ortæ ſunt, actiones illæ neque laudandæ, neque tanquam exemplar, quod cæteri Chriſtiani ſequantur, repræſentandæ. 3.) Cum pietas non impediat, quo minus quis errare poſſit, atque conſtet, a *Patribus*, pietatis laude alias florentibus, multos errores circa principia theoretica & practica commiſſos fuiſſe, prout id a Viris doctiſſimis, *Dallæo* cumprimis, *Witbyo*, *Clerico*, atque *Barbeyracio* oſtenſum eſt, fas eſt, atque cuivis licet, errores illos impugnare. 4.) Quanquam haud diffiteamur, Chriſtianos multos, quo propius ad tempora Apoſtolorum acceſſerunt, eo majoribus virtutibus, pietate nempe, candore, Zelo pro gloria Dei, &c. eluxiſſe, Deo per triſtia fata virtutes eorum acuente, exiſtimandum tamen non eſt, eos omnibus erroribus atque nævis fuiſſe deſtitutos, aut neminem vere pium eſſe, niſi qui iiſdem fuerit exercitus fatis; Ex quo ſimul conſequitur, pro regula univerſali omnibus Chriſtianis imitanda non eſſe habendas actiones ſingulares, ad quas peragendas ſingulari divinæ providentiæ diſpenſatione erant vocati. Cum enim verus amor Dei unus idemque ſit; licet variis rationibus ſeſe exerat, omnis pro vere pio eſt habendus, cujus præcordiis ille adfectus ineſt, licet aliorum virtutes pro temporum ratione clarius enituerint.

Denique *tertio* loco conſidero *Patres* tanquam homines *Eruditos*, ſive Doctores publicos, qui ſua de rebus variis, ſacris præſertim, cogitata cum aliis communicare voluerunt. Atque hic iterum vel *res geſtas* referunt, vel *tanquam Philoſophi*, *de rebus divinis atque humanis* ratiocinantur, vel denique *Theologorum officio* defunguntur. Quando *Hiſtoricorum* partes agunt, aut mentionem faciunt rerum, ſua ætate in Republica vel Eccleſia geſtarum; aut referunt ea, quæ ab aliis tradita ſunt. Si differunt de rebus ſua ætate geſtis, quæro, utrum teſtes ſint oculati, vel auriti; utrum res in ſe ſpectatæ credibiles ſint, nec ne; utrum præjudicatis opinionibus aliquid conceſſerint; & quæ alia ſunt, quæ in

in ejuſmodi examinibus requiruntur. Si vero mentionem faciunt rerum ante tempora, quibus vixerunt ipſi, geſtarum, tum video, utrum monumenta, ad quæ provocant, ad noſtram pervenerint ætatem, nec ne. Si *prius* eſt, ea quæ a Patribus illis dicuntur, cum Scriptorum illorum monumentis conferenda exiſtimo, atque videndum, utrum mentem auctorum recte ceperint nec ne; utrum aliquid iis addiderint vel detraxerint; &c. Si *poſterius*, difficulter, utrum per omnia mentem auctorum adſecuti ſint, dici poteſt; diſpiciendum interim utrum alii eorundem Scriptorum mentionem faciant nec ne. &c.

Si *Philoſophos* agant *Patres*, nihil aliud requiritur, quam ut eorum ratiocinia ad rectæ rationis normam expendamus. Cum enim *Patres* non aliud habuerint ratiocinationes hominum expendendi inſtrumentum, quam nos, objecta vero Philoſophiæ, ſive ad Matheſin & Phyſicam, ſive ad morales diſciplinas ſpectantia, eadem ſemper fuerint, imò omnium, qui ſapiunt, judicio, rectius a modernis expenſa ſint, nemo non videt, licitum eſſe *Patres* minus recte ratiocinantes refellere atque rationes eorum expendere. Cum autem conſtet, pleroſque *Patrum* primorum ſeculorum amore *Pythagorico-Platonicæ* Philoſophiæ fuiſſe captos, facile judicari poteſt, quales illi Philoſophi fuerint. Philoſophia enim hæc nullis certis principiis erat innixa, in ſpeciem ſublimia promittebat, at ſi res ipſas inſpicias, nonniſi incerta, vaga, imo inepta continebat decreta. (*) Si denique de rebus ſacris agunt *Patres*, nil facilius eſt, ſi omnes præjudicatas opiniones valere tantiſper jubeas, quam certo noſſe, utrum ſententiæ eorum cum ſacris Literis conveniant nec ne, quidque adeo illis hac in parte tribuendum ſit. Theologi aut S. Literas interpretantur, aut decreta Religionis chriſtianæ explicant, aut diſſentientes impugnant, aut denique præcepta Religionis chriſtianæ ad mores pertinentia, tradunt atque confirmant. Quando igitur *Patres* S. Literas explicant, in campum Philologicum cum iis eſt exſpatiandum, atque videndum, utrum naturam, & indolem Sermonis Græci atque Hebraici rite perſpexerint. Cum Regulæ Grammaticorum atque Criticorum generales, apud omnes eædem ſint, atque adeo ad eorum normam non minus *Patres*, quam nos ſuas interpretationes exigere debuerint manifeſtum eſt, ſequendos eſſe *Patres*, ubi convenienter iis ratiocinantur; deſerendos vero, ubi errant, atque ineptas interpretationes in medium proferunt.

 Quam

(*) *Dignus eſt, qui de hoc Argumento legatur Vir Doctiſſimus, mihique amiciſſimus,* **Joh. Jacobus Brukerus Hiſt. Philoſoph. Tom. IV. part. II.**

Quam turpiter autem, idque frequentiſſime, in hoc argumento verſati fuerint, quotque ineptas, atque contortas explicationes, & allegorias excogitarint, nemo Eruditorum hodie ignorat.

Quandoquidem unica, & infallibilis credendorum regula eſt S. Scriptura, neceſſe eſt, ut ad eam, tanquam lydium lapidem, dogmata Religionis a *Patribus* tradita examinemus. Cumque æque bonis, ſi non melioribus præſidiis hodie inſtructi ſimus, ad ſenſum divinorum oraculorum explicandum, & eruendum, & in omnium manibus verſetur codex ſacer, haud difficile erit judicare, utrum a Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum decretis recedant *Patres* nec ne. Ubi igitur conſtat, eos præjudicatas, & a juventute acceptas opiniones, aut ſententias falſis interpretamentis nixas, ſequi, merito deſerendi ſunt; ubi vero ex limpidis Revelationis fontibus ſua decreta hauriunt, adprobandi.

Si contra Hæreticos in arenam deſcendant *Patres*, videndum, utrum momenta controverſiarum rite expenderint, atque Hæreticorum opiniones candide & ſincere repræſentarint; utrum gravibus & ſolidis argumentis eorum opiniones impugnarint; utrum errores ipſorum in majus extulerint, variisque artibus ab invidia petitis, uſi fuerint nec ne &c. Quod ſi Hæreticorum opiniones notæ, atque perſpectæ ſint, facile hoc examen abſolvi poterit. Comparandæ duntaxat argumentationes *Patrum* cum rectæ rationis decretis, atque Revelatione, atque hic, prout recte officio ſuo defuncti ſunt, vel ſecus, *Patres* laudandos vel vituperandos cenſemus. Dolendum autem plerorumque, eorumque antiquiſſimorum Hæreticorum, uti vocantur, Scripta periiſſe: hinc enim fit, ut difficulter, quid illi homines ſenſerint, definire liceat. Si nihil adfinxerunt *Patres* hiſce hominibus, ſtatuendum, pleroſque eoſque antiquiſſimos, impoſtores, aut fanaticos fuiſſe. At experientia conſtat, leviſſimas ſæpe opiniones erroneas a *Patribus* pro graviſſimis erroribus habitas, multaque perperam errantibus impacta.

Denique, ubi de præceptis Religionis chriſtianæ agunt *Patres*, ad manus non ſolum ſunt æternæ veritatis, & virtutis leges; ſed ipſius Chriſti, infallibilis Doctoris præcepta, atque decreta. Ad hanc normam, ſi præcepta ſua adaptant *Patres*, placent; Si vero rethoricantur, atque ex ineptis Philoſophorum opinionibus, de Chriſti præceptis judicium ferunt; ſi ultra modum præcepta quædam urgent; ſi ſuperſtitioſas opinio nes, & conſuetudines, contra æternas veri rectique

quæ regulas defendunt, tum Patres res ſuas ſibi habere jubemus, atque rectæ rationis decretis, & Chriſti præceptis firmiter adhæremus.

Hoc animo, & ſecundum dictas leges hactenus in lectione *Patrum* verſatus ſum, rectene an ſecus fecerim, judicent Viri Eruditi, & harum rerum periti. Ego ſaltem exiſtimo, me ita agendo, neque detrahere *Patrum* auctoritati, neque plus illis etiam, quam par eſt, tribuere, in quo tamen utroque ſæpe peccatum fuiſſe norunt omnes, qui vel leviter hiſtoriam rerum inter Eruditos geſtarum deguſtarunt.

III. Sed tempus eſt, ut dicam, qua methodo in expendendis *Viſionibus*, quæ quibuſdam primitivæ Eccleſiæ Chriſtianis contigiſſe dicuntur, uſus ſim. Eum in finem regulas quaſdam, quas obſervandas eſſe putavi, ordine proponam, easque in ſequentibus Exemplis confirmabo:

*Prima* hæc eſt: *Viſiones, Chriſtianis primorum poſt Chriſti, & Apoſtolorum diſceſſum Seculorum, obtingere poterant, & actu ipſo obtigerant.* Cum nihil neque a parte Dei, neque a parte hominis oſtendi poſſit, quo probetur, aut Viſiones in ſe ſpectatas impoſſibiles eſſe, aut Deum poſt exceſſum Chriſti, & Apoſtolorum tales concedere nolle; nihil eſt noſtra opinione, quod impediat, quo minus adſeramus, Viſiones Chriſtianis æque contingere potuiſſe, ac iis, qui Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum ætate vixerant; imo cum teſtimonia luculenta reſpectu quorundam adferri poſſint, temerarium eſſet, omnia prorſus proſcribere velle.

*Secunda: Cum Viſiones inter dona miraculoſa referendæ ſint, Deus autem ſine extrema neceſſitate miracula facere haud ſoleat, Viſiones huic, vel illi contigiſſe adſerendum non eſt, niſi graviſſimæ rationes id ſuadeant.* Non puto, quemquam mihi de hac regula controverſiam moturum: Solent ipſi Theologi omnium fere ſectarum in interpretatione S. Literarum verſantes, hoc ipſum inculcare. Quod ſi hoc obſervandum eſt iis in locis, ubi loquuntur Viri θεόπνευστοι, multo magis id erit obſervandum, quando homines hoc dono non inſtructi, vel de ſe, vel de aliis talia narrant; præſertim cum conſtet, quam facile imaginationis ludibria, cum veris Viſionibus confundantur.

*Tertia: Non opus eſt viſione extraordinaria ad ea revelanda, quæ facile a quovis vel ex ratione, vel ex revelatione addiſci poſſunt.* Cum Deus ſapientiſſimus nihil agat fruſtra, præcepta autem generalia recte vivendi, decretaque ſcitu ad ſalutem cognitu neceſſaria, cuivis facile ex lectione S. Literarum conſtent, haud credibile eſt, Deum inſolitis rationibus uſurum.

*Quarta ; Viſiones, quæ propoſitiones manifeſto falſas, & contradictorias, aut Numinis virtutibus, & perſpicuæ Revelationi contrarias involvunt, divinæ originis eſſe non poſſunt.* Non opus eſſe puto, ut pluribus adſerti hujus æquitatem probem. Contradictoriæ propoſitiones ſenſum nullum fundunt, neque adeo credi poſſunt. Falſæ & virtutibus divinis, perſpicuæque Revelationi contrariæ, Deum Authorem habere non poſſunt, niſi ſtatuas, Deum contraria ſibi & naturæ ſuæ ſimul injungere poſſe, quod vel cogitare de Deo impium eſt.

*Quinta: Viſiones, quæ ad probandas ſectæ alicujus privatas opiniones, easque falſas, vel veras quidem, ſed ex ſola revelatione facile cognoſcendas, adferuntur, merito falſitatis ſunt ſuſpectæ.* Cum enim Deus per naturam ſuam propoſitiones falſas ingerere mortalibus non poſſit, propoſitiones autem particulares, licet veræ, facile ex Revelatione percipi poſſint, cauſam non videmus, cur Deus particulares ejusmodi veritates, de quibus Chriſtiani inter ſe certare ſolent, Viſionibus comprobet.

*Sexta: Si quis Viſiones cœleſtes jactitans, non ſemel erraſſe deprehendatur, reliquis Viſionibus, quas ſibi contigiſſe ait, quæque nihil falſi comprehendunt, fides decedit.* Qui enim bis, aut ter decipi potuit, atque cerebri ludibria pro cœleſti viſione habuit, ille etiam in reliquis decipi potuit. Saltem hoc ipſum efficit, ut difficulter veras Viſiones a falſis diſtinguere poſſimus. Quod ſi enim hoc illi ipſi, qui talia ſibi contigiſſe narrat, evenire potuit, quid mirum, alios non ſine ratione de veritate Viſionum dubitare?

*Septima: Viſiones, quæ in ſe ſpectatæ nihil abſurdi, aut virtutibus divinis contrarii habent, ſed multis tamen circumſtantiis fabuloſis, & ineptis veſtitæ ſunt, falſitatis ſunt ſuſpectæ.* Quando illi, qui adſerunt Viſiones ſibi obtigiſſe, aut qui aliis ejusmodi eveniſſe narrant, manifeſtiſſimas fabulas narrationi ſuæ adjiciunt, eo ipſo efficiunt, ut eos aut pro impoſtoribus, aut credulis hominibus habeamus. Fieri equidem potuit, ut huic, vel illi Chriſtiano Viſio obtigerit, quæ narrata alii, multis fabulis fuerit adaucta; at cum teſtem nullum habemus, quam eum ipſum, qui veris fabulas admiſcuit, verum a falſo diſcernere non poſſumus, atque tantiſper narrator ille, quisquis tandem is fuerit, ſuſpectus eſt fraudis.

*Octava: Si ex hominis, Viſiones jactantis univerſa vitæ ratione, atque opinionibus conſtet, eum fanaticum eſſe, æſtum imaginationis ſequi, atque ſingularia ſemper, & inſolita conſectari, haud facile Viſiones illi a Deo*

*Deo obtigiſſe credibile eſt.* Cum Deus in gratiam non hominis unius duntaxat, ſed plerumque aliorum etiam, viſiones, & miracula edere ſoleat; homo autem fanaticus cerebri commenta haud facile a vera viſione diſtinguere poſſit, cæteri vero homines deprehenſis tot delirantis ingenii argumentis, vix homini talia jactanti fidem habere poſſint, haud cum Sapientia divina convenire videtur, ut tali homini per miraculum viſa quædam offerat.

*Nona* eſt: *Homo, qui impoſturæ varia de ſe edit ſigna, falſiſſimaque aliis de rebus agens, narrare non verecundatur, ubi Viſiones ſibi obtigiſſe narrat, merito amittit omnem fidem.* Quam æqua ſit, & rationi conveniens hæc regula, non opus eſt, ut pluribus probemus.

*Decima: Is, qui cuidam diu ante ſe nato ὅραμα quoddam divinum oblatum fuiſſe narrat, cujus tamen illi ipſi, qui eadem ætate vixerant, remque probe cognoſcere poterant, nullam plane faciunt mentionem, merito ſuſpectus eſt.* Hac regula omnes fere Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Scriptores, narrationes veterum examinantes, utuntur, quæ & hic rectiſſime applicari poteſt, & debet.

Ad has regulas, *Erudite Lector*, meum de Viſionibus Chriſtianorum examen inſtitui. Scio, eas non ſemper eſſe infallibiliter certas, neque adeo quibusvis neceſſario adſenſum extorquere. Interim, ſi ad probabilitatis leges, quas artis ratiocinandi Magiſtri tradunt, eas exigas, aut fallor, aut nihil magnopere erit, quod cenſura dignum ſit. Mathematicam ἀκρίβειαν nemo hoc in argumento a nobis exſpectabit. Quod ſi in applicatione exemplorum ad has regulas deceptus ſum, non malo animo id a nobis factum Vir cordatus, & æquus cenſebit. Si ullibi, hic certe errare pronum eſt. Sæpe multiplices circumſtantiæ, quæ ad confirmandam aliquam narrationem multum lucis adferre potuiſſent, præſto non ſunt. Neque quemquam fugit, mortales nocturnis Viſionibus, temperamento, & inepta ſuperſtitione varie deludi poſſe. Ut de manifeſtis fraudibus toties totiesque inter veteres æque ac recentiores, deprehenſis nihil dicam, quis neſcit, quot ſuppoſititii libri a maleferiatis hominibus primis ſeculis excogitati ſint? Errores cum pietate ſæpe erant conjuncti. Verbo; non agitur de Viſionibus, quarum S. Literæ mentionem injiciunt, ſed de viſis, quæ hominibus, qui æque ac nos falſis imaginibus faſcinari potuerunt, obtigiſſe dicuntur. Ut non dicam, pleraque, quæ hic narrantur, non ab iis ipſis, quibus talia contigerunt, fuiſſe literis conſignata, ſed ab aliis, de quorum fide non ſemper poſſumus eſſe perſuaſi. Religio chriſtiana,

na, ſi vel maxime Chriſtianis, poſt Chriſti & Apoſtolorum obitum, nullæ obtigiſſent Viſiones, tantam, ob ſuam præcellentiam, vim in animos hominum habuiſſet, ut non potuiſſet non homines veri, rectique amantes, atque pravis animi ſtudiis vacuos, in ſui admirationem abripere. Nemo igitur mirabitur, ſi libere ſenſa animi mei, de his, vel illis viſionibus, hactenus nondum ſatis expenſis declarem; Nil pietati eorum, qui forte bono animo decepti erant, decedet. Ii vero, qui data opera falſa fingunt, aut aliis tribuunt, digni ſunt acri cenſura. In cæteris ita differemus de hoc argumento, ut nemo facile candorem, modeſtiam, verique amorem in nobis deſideraturus ſit.

IV. Sed accedamus jam ad rem ipſam, Exemplorum multorum inductione probaturi, jam inde a primis ſeculis multas Viſiones temere fuiſſe jactatas, ab antiquis vero pariter & recentioribus, ſed perperam defenſitatas. Ubi in anteceſſum monemus, atque fatemur, poſt Chriſti & Apoſtolorum exceſſum, miracula, prophetias, & Viſiones non prorſus deſiiſſe. Luculenter hoc probarunt Viri Doctiſſimi *Dodwellus, Diſſert. Cyprian. IV. Pfannerus Diatribe de Chariſmat. ſive donis miraculoſis antiquæ Eccleſiæ. Arnold, Delineat. vitæ morumque veterum Chriſtianorum. Witſius, Miſcell. Tom. I. Lettnerus Diſſertat. ſingulari Miſcell Lipſ. Tom VIII inſerta*, ut alios taceam. Ad hos ergo ablego eos, qui harum rerum ſtudio tenentur. Unum ſaltem alterumque locum ad hoc probandum adducam, atque dein ſine mora ad eas viſiones pergam, & quidem ſecundum ordinem Seculorum, quæ mihi quidem falſitatis videntur admodum ſuſpectæ.

*Juſtinus Martyr* in ſuo cum *Trypbone Judæo* colloquio pag. m. 308. ita de hoc argumento loquitur: παρα γαρ ἡμιν καὶ μεχρι νυν προφητικα χαρισματα ἐςιν ἐξ ὃ καὶ ἀυτοι συνιεναι ὀφειλετε. Ὁτι τα παλαι ἐν τω γενει ὑμων ὀντα ἐις ἡμας μετετεθη, i. e. *Apud nos enim bucusque etiam propbetica exſtant dona: unde & vos intelligere debetis, quæ olim in genere veſtro fuere, ea in nos eſſe translata.* Provocat ad hunc locum *Euſebius Hiſt. Eccleſ. Lib. IV.* cap. XVIII. ubi ita de *Juſtino*: γραφει δε ὡς ὁτι μεχρι καὶ ἀυτȣ χαρισματα προφητικα διελαμπεν ἐπι της ἐκκλησιας. i. e. *Sed & propbetica dona adbuc ſua ætate in Eccleſia viguiſſe ſcribit.* Similem in modum loquitur *Miltiades* apud *Euſeb. Lib. V. cap. XVII.* ubi enumeratis N. T. Prophetis, *Agabo*, *Sila*, *Pbilippi filiabus*, *Ammia Pbiladelpbenſi*, *Quadrato*, ita contra Montaniſtas argumentatur: δειν γαρ ἐιναι το προφητικον χαρισμα ἐν πασι τη ἐκκλησια μεχρι της τελειος παρȣσιας ὁ ἀποςολος ἀξιοι, i. e. *Etenim propbetiæ donum in omni Eccleſia*

*ad*

*ad ultimum uſque Domini adventum permanere debere, Auctor eſt Apoſtolus. Irenæus, adverſus Hæreſ.* Lib. II. cap. 31. pag. 164. edit. *Maſſueti* contra *Gnoſticos* diſputans, ait: Τοσουτον δε ἀποδεουσι τον νεκρον ἐγειραι, καθως ὁ κυριος ἤγειρε καὶ οἱ ἀποσολοι δια προσευχης καὶ ἐν τη αδελφοτητι πολλακις δια το ἀναγκαιον της κατα τοπον ἐκκλησιας πασης αἰτησαμενης μετα νηςειας πολλης καὶ λιτανειας ἐπεςρεψε το πνευμα τετελευτηκοτος καὶ ἐχαρισθη ὁ ἀνθρωπος ταις ἐυχαις των ἁγιων, i. e. *Tantum autem abſunt ab eo, ut mortuum excitent (quemadmodum Dominus excitavit, & Apoſtoli per orationem, & in fraternitate ſæpiſſime propter aliquid neceſſarium, ea, quæ eſt in quoquo loco, Eccleſia univerſa poſtulante per jejunium & ſupplicationem multam, reverſus eſt ſpiritus mortui, & donatus eſt homo orationibus ſanctorum) ut ne quidem credant hoc in totum poſſe fieri.* cap. XXXII. ait: *Si autem & Dominum per phantaſmata hujusmodi feciſſe dicunt, ad prophetica reducentes eos ex ipſis demonſtrabimus omnia ſic de eo prædicta eſſe & facta firmiſſime, & ipſum ſolum eſſe filium Dei. Quapropter & in illius nomine, qui vere ſunt illius diſcipuli, ab ipſo accipientes gratiam, perficiunt ad beneficia reliquorum hominum, quemadmodum unusquisque donum accepit ab eo. Alii enim Dæmones excludunt, firmiſſime & vere, ut etiam ſæpiſſime credant ipſi, qui emundati ſunt a nequiſſimis ſpiritibus & ſint in Eccleſia. Alii autem & præſcientiam habent futurorum, & viſiones & dictiones propheticas. Alii autem laborantes aliqua infirmitate per manus impoſitionem curant, & ſanos reſtituunt. Jam etiam quemadmodum diximus & mortui reſurrexerunt, & perſeverarunt nobiſcum annis multis. Et quid autem? Non eſt numerum dicere gratiarum, quas per univerſum mundum Eccleſia a Deo accipiens in nomine Chriſti Jeſu crucifixi ſub Pontio Pilato, per ſingulos dies in opitulationem gentium perficit, neque ſeducens aliquem, nec pecuniam ei auferens. Quemadmodum enim gratias accepit a Deo, gratias & miniſtrat.* Denique Lib. V. cap. 6, pag. 299. Καθως καὶ πολλων ἀκουομεν ἀδελφων, ἐν τη ἐκκλησια προφητικα χαρισματα ἐχοντων, καὶ παντοδαπαις λαλουντων δια του πνευματος γλωσσαις καὶ τα κρυφια των ἀνθρωπων ἐις φανερον ἀγοντων ἐπι τω συμφεροντι καὶ τα μυςηρια του Θεου ἐκδιηγουμενων, i. e. *Quemadmodum & multos audivimus fratres in Eccleſia, prophetica habentes Chariſmata. & per Spiritum univerſis linguis loquentes, & abſconſa hominum in manifeſtum producentes, ad utilitatem & myſteria Dei enarrantes.* Hiſce addemus unum *Originis* contra *Celſum* teſtimonium, quod exſtat Lib. I. pag 34. ſeq. Και ἐτι ἰχνη (inquit) του ἁγιου πνευματος, ὀφθεντος ἐν ἐιδει περιςερας παρα χριςιανοις σωζεται. Ἐξεπαδουσι δαιμονας, καὶ πολλας

ἰάσεις ἐντελᾶσι, καὶ ὁρῶσί τινα κατὰ τὸ βέλημα τῦ λόγῦ περὶ μελλόντων. Κἂν χλευάσῃ δὲ Κέλσος τὸ λεχθησόμενον, ἢ ὃν εἰσήγαγεν ὁ Ἰϐδαῖος, ὅμως λελέξεται, ὅ τι πολλοὶ ὥσπερεὶ ἄκοντες, προσεληλύθασι χριςιανισμῷ. Πνεύματος τινος τρέψαντος αὐτῶν τὸ ἡγεμονικὸν αἰφνίδιον ἀπὸ τῦ μισεῖν τὸν λόγον ἐπὶ τὸ ὑπὲρ ἀποθανεῖν αὐτῦ, καὶ φαντασιώσαντος αὐτὲς ὕπαρ ἢ ὄναρ. Πολλὰ γὰρ τοιαῦτα ἱςορήσαμεν ἅτινα ἐὰν γράφομεν αὐτοὶ αὐτοῖς παρατυχόντες καὶ ἰδόντες γέλωτα πλατὺν ὀφλήσομεν τοῖς ἀπίςοις, ἡμᾶς ὁμοίως οἷς ὑπολαμβάνϐσι ταῦτ᾽ ἀναπεπλακέναι καὶ αὐτὲς πράσσειν. Ἀλλὰ γὰρ θεὸς μάρτυς τῦ ἡμετέρϐ συνειδότος, βϐλομένϐ ἐδιὰ ψευδῶν ἀπαγγέλλων, ἀλλὰ διά τινος ἐνεργείας ποικίλης συνιςάνειν τὴν Ἰησῦ θείαν διδασκαλίαν. i. e. *Quin & hodie veſtigia Spiritus illius Sancti, qui columbæ ſpecie apparuit, ſervantur apud Chriſtianos, excantant dæmonia, multas ſanationes perficiunt, prævident voluntate Dei futura. Irrideat licet Celſus quod dicetur, aut introductus ab eo Judæus, dicetur tamen: multos pene invitos attractos eſſe ad Religionem Chriſtianam, Spiritu quodam repente mutante intellectum eorum, ab odio quo erga verbum detinebantur, ita ut ipſius gratia non cunctarentur mortem oppetere, poſt Viſiones oblatas ipſis vel dormientibus vel vigilantibus. Multa enim talia videmus, quæ ſi memoraremus duntaxat geſta in noſtra præſentia, cachinnos tollerent infideles, rati, nos quoque, ſicut illos de quibus male ſuſpicantur, fingere. Teſtis autem eſt Deus noſtræ conſcientiæ, conari me non falſis narratiunculis, ſed variis compertæ veritatis exemplis commendare divinam Jeſu Chriſti doctrinam.*

Hæc ſunt præcipua loca, quibus probatur, non defuiſſe Eccleſiæ chriſtianæ, poſt Chriſti & Apoſtolorum exceſſum, dona miraculoſa. Hoc unum quæritur, utrum tanta fuerit ejusmodi bonorum multitudo, quantam teſtimonia illa inferre videntur. Sunt, qui putent, Patres aliquid incertis rumoribus dediſſe, atque aliquando rethoricatos eſſe, cum de hoc argumento verba fecerunt. Inter eos eſt Doctiſſimus *Clericus*, qui *Hiſt. Eccleſ. pag. 681.* enarratis verbis *Irenæi*, in hæc erumpit verba. *Quibus quidem nemo fidem prorſus negare ſuſtineat, ſed tamen quæcunque boni Viri ab aliis audita, & facile credita iis temporibus, quibus credulitas virtus habebatur, narrabant, vera propterea eſſe conſequens non eſt. In honorem Dei ſalutemque hominum, hyperbolica oratione uti, nemo tunc temporis Religioni ducebat.* Hæc verba multis vehementer diſplicuerunt. Indignatur propterea eruditiſſimo Viro, Cel. *Kettner.* in *Diſſertat.* de *reliquiis miraculorum, & Viſionibus poſt Apoſt. tempora*, „abjecte (inquit) de S. *Irenæo Polycarpi* auditore, & Apoſtolorum

„ſtolorum temporibus vicino Patre loquitur, ejusque fidem ſuſpectam „reddit, quem tamen *Tertullianus* omnium doctrinarum curioſiſſimum „exploratorem, *Euſebius* fide digniſſimum rectæque Catholicæ Doctri„næ propugnatorem appellarunt. Sane non eſt, quod ſuſpicemur, „S. *Irenæum* in re tam recenti, & manifeſta mentiri voluiſſe." At ego I.) cum multis aliis illationis illius vim adſequi non poſſum; nimirum *Irenæus* ſecundum *Tertullianum* omnium doctrinarum curioſiſſimus explorator, ſecundum *Euſebium* Catholicæ fidei propugnator fuit; Ergo reſpectu multitudinis miraculorum, & Viſionum errare non potuit: cum non quid ubique locorum geſtum fuerit, cognoſcere potuerit *Irenæus*, facile fidem adhibere potuit iis, quæ ab aliis in laudem Eccleſiarum dicta erant. Neque dixerat *Clericus*, *Irenæum* data opera mentitum fuiſſe, ſed hyperbolica oratione uſum ſæpius cum aliis, quando de progreſſu Religionis miraculis confirmatæ ſermo erat. Conſtantiam in Profeſſione Religionis chriſtianæ, fiduciam in Deum, Zelum pro gloria Dei, quibus virtutibus eluxiſſe primæ ætatis Chriſtianos non negamus, ita deſcribere potuit, aut ab aliis tradita repræſentare, quaſi cuncta præter ordinem naturæ facta fuiſſent. Certe in ſequentibus docebimus, ipſos martyres aliquando figuratis & hyperbolicis locutionibus delectatos fuiſſe. At II.) cum multi, non tam quid, quam a quibus dicatur, attendant, proferam teſtimonium Theologi omnium judicio *modeſtiſſimi*, qui de donis hiſce miraculoſis primorum temporum loquens, non minus cordate atque aperte animi ſui ſententiam aperit. atque is eſt H. *Witſius*, cujus verba extant *Miſcell. Tom. I. Sect. XIV. pag. 371. ſeq.* atque ita ſonant. „At (inquit) quantavis confidentia multa narrari videamus, non tamen nefas eſſe exiſtimo ea accuratiori Examini ſubjicere. Mihi ſic videtur: Deum „quidem Optimum, Maximumque initio Evangelii Prophetas Spiritu „ſuo ſingulari ratione actos, Eccleſiæ conceſſiſſe, qui una cum Apoſtolis, imo & aliquando poſt eorum ex terris exceſſum ſalutari doctrinæ propagandæ invigilarunt, & miſſionem ſuam prodigiis confirmarunt: hoc enim illorum temporum ratio prorſus requirere videbatur. Neque abnuo, tales inſignes Dei viros tertio etiamnum „& quarto æræ Chriſtianæ ſeculo extitiſſe: Durum enim eſſet, piis Patribus de ſui ævi ſuæque familiaritatis hominibus talia conſtanter narrantibus, fidem omnem abrogare. Non tamen idcirco neceſſe arbitror, ut ſine diſcrimine omnia admittamus. Patrum plerorumque „ſtylus ad declamatorium dicendi genus accommodatus, hyperbolicis

„ exaggerationibus ſcatet; quæ niſi benigniore interpretatione aliquantum juventur, non eſt, ut juſtam veramque rerum ideam animo repræſentent. Nec diſſimulandum, Patres aliqua multos nimia laboraſſe credulitate, & imprudenter arripuiſſe, imprudentius narraſſe, eo cui adſueti erant dicendi magnifico charactere, quæ tamen ſcire potuiſſent haud ſatis eſſe explorata, modo libuiſſet majori cum judicio attendere. Quod nemo ignorat, niſi qui in legendis Patribus hoſpes eſt, aut eadem cum ipſis credulitate præditus. Accedit, quod cum admodum ſibi placerent homines in Viſionibus & adparitionibus, facile ſibi perſuaſerint ab extraordinaria divini Spiritus operatione proficiſci, quæ ex vehementi fixaque imaginatione, ſecundum ordinarium naturæ curſum, provenire potuerunt. Sane quæ de ſuis Viſionibus *Cyprianum* modo narrantem audivimus, non tam grandia eſſe videntur, quin homini talium cogitationum pleno naturaliter in mentem venire quiverint. „ Ita *Witſius*, cujus de *Cypriano* judicium luculenter infra confirmabimus. III.) Teſtimoniis illorum temporum ſatis poteſt oſtendi, opiniones multas de extraordinariis Viſionibus & miraculis temere fuiſſe arreptas. *Euſebius* v. gr. *Hiſt. Eccl. Lib. III. cap. 3.* de *Hermæ Paſtoris*, libro (de quo ex profeſſo mox pluribus agemus) agens, hæc ſcribit: *Quoniam vero Apoſtolus Paulus in ſalutationibus illis, quæ ſub finem Epiſtolæ ad Romanos leguntur, inter ceteros mentionem facit Hermæ, cujus eſſe fertur is liber, qui Paſtor inſcriptus eſt: Sciendum eſt, eum librum a nonnullis quidem in dubium eſſe revocatum. Quamobrem inter receptæ autoritatis libros cenſeri non poteſt. Ab aliis vero maxime neceſſarius judicatur, iis præſertim, qui primis Religionis noſtræ elementis inſtituendi ſunt. Unde etiam eum in Eccleſiis publice legi comperimus, & quosdam in vetuſtiſſimis Scriptoribus ipſius teſtimonio uſos fuiſſe.* Ita *Euſebius*. Atqui hic liber hyperbolicis locutionibus, ineptis Viſionibus, & falſis traditiunculis ſcatet. Quod ſi plebs ſecundum præcepta fanatici hominis inſtitui debuit, fieri aliter non potuit, quam ut ſæpiſſime deciperetur, & ludibria imaginationis pro eventu miraculoſo venditaret. Cumque *Origenes*, *Irenæus*, *Athanaſius* ſæpe ad hunc librum provocarent, eumque magni facerent, quis dubitet, quin plebs magis magisque in ſua opinione fuerit confirmata? Idem *Euſebius* Lib. eod. Cap. XXXIX. ubi de *Papia*, ejusque Scriptis agit, ita hominis ingenium, & ſcribendi rationem delineat, ut haud obſcure pateat, quam facile inter Chriſtianos ineptæ & portentoſæ opiniones ſpargi potuerint. Proferamus quædam ex eo: *Papiæ vero* (in-

quit)

quit) *quinque omnino feruntur libri, quorum titulus eſt, de interpretatione oraculorum Dominicorum. Horum quinque duntaxat Papiæ librorum meminit Irenæus his verbis: Teſtatur, inquit, hæc Papias, Johannis auditor & Sodalis Polycarpi, Scriptor antiquus, in quarto operis ſui libro. Sunt enim ab eo quinque libri compoſiti, & hæc quidem Irenæus. At vero Papias ipſe in prœmio librorum ſuorum ſe quidem ſanctorum Apoſtolorum Spectatorem atque auditorem fuiſſe non dicit; ſed ab eorum familiaribus normam fidei ſe accepiſſe teſtatur his verbis: Nec pigebit, inquit, ea, quæ quondam a Scriptoribus didici, ac memoriæ mandavi, cum interpretationibus noſtris adſcribere, ut veritas eorum noſtra quoque aſſertione firmetur. Non enim ut plerique ſolent, eos unquam ſectatus ſum, qui verbis adfluerent, ſed eos potius, qui verum docerent: nec eos, qui nova quædam & inuſitata præcepta, ſed illos qui* Domini *mandata in figuris tradita, & ab ipſa veritate profecta memorabant. Quod ſi quis interdum mihi occurrebat, qui cum Senioribus verſatus fuiſſet, ex eo curioſe ſciſcitabar, quænam eſſent Seniorum dicta: Quid Andreas, quid Petrus, quid Philippus, quid Thomas, quid Jacobus, quid Johannes, quid Matthæus, quid cæteri Domini diſcipuli dicere ſoliti eſſent? Quidnam Ariſtion & Johannes Presbyter diſcipuli Domini prædicarent? Neque enim ex librorum lectione tantam me utilitatem capere poſſe exiſtimabam, quantam ex* hominum *adhuc ſuperſtitum viva voce.* Et paucis interjectis: *Multa certe quæ ab iis tradita acceperat ipſorum nominatim mentione facta in Commentariis ſuis retulit. Porro operæ pretium fuerit ſupra citatis Papiæ verbis alia etiam ejusdem teſtimonia adjungere, in quibus miracula quædam ex aliorum fide ac traditione commemorat. Philippum quidem Apoſtolum una cum filiabus Hierapoli degere ſolitum, ſuperius docuimus. Nunc vero quemadmodum Papias, qui iisdem temporibus vixit, mirabilem quandam narrationem a Philippi filiabus accepiſſe ſe refert, exponamus. Scribit enim, mortuum ſua ætate ad vitam eſſe revocatum. Alterum quoque ingens miraculum refert de Juſto, qui Barſabas cognominatus eſt, qui cum lethale poculum ebibiſſet, tamen Dei adjutus gratia, nullum inde accepit incommodum. Hunc autem Juſtum poſt Domini adſcenſionem a Sanctis Apoſtolis productum eſſe in medium cum Mathia, factamque ad Deum precationem, ut alter eorum ſorte duceretur, qui in locum Proditoris Judæ ſubſtitutus numerum eorum expleret. - - Idem præterea Scriptor alia nonnulla nudæ vocis traditione ad ſe perveniſſe teſtatur, novas quasdam ſcilicet Servatoris parabolas, ac prædicationes, aliaque fabulis propiora, inter quæ & mille annorum ſpatium poſt corporum reſurrectionem fore dicit, quo Re-*

 *gnum*

*gnum Chriſti corporaliter ſtet in orbe terrarum. Quæ quidem ita opinatus eſſe videtur Papias ex male intellectis Apoſtolorum narrationibus, cum ea quæ arcano quodam ſenſu & exempli cauſa, ab illis dicebantur, non ſatis pervidiſſet, fuit enim mediocri admodum ingenio præditus, ut ex ſcriptis illius conjicere licet; pleriſque tamen poſt ipſum Eccleſiaſticis Scriptoribus ejusdem erroris occaſionem præbuit hominis vetuſtate, ſententiam ſuam tuentibus; puta Irenæo & ſi quis alius ejusdem opinionis fautor extitit.* Ex hoc teſtimonio *Euſebii* conſtat a.) hunc *Papiam* fuiſſe hominem exigui judicii, atque adeo ad quaſvis fabellas, & traditiunculas accipiendas pronum atque proclivem. Verum eſt, eundem *Euſebium cap. XXXVI.* ejusdem libri, hominem vocare Virum *erudititiſſimum* & *diſertiſſimum.* At teſtatur *Valeſius*, hoc elogium in MSS. Codicibus, quos quidem conſuluerit, abeſſe, neque apud *Ruffinum* legi. b.) patet, non audiviſſe *Papiam* Apoſtolos ipſos, ſed eorum diſcipulos duntaxat; unde incertæ, & portentoſæ narrationes quævis ab eo arripiebantur, fatente ipſo *Euſebio*. c.) Hinc non mirum hominem traditionibus duntaxat intentum, ſæpiſſime fuiſſe deceptum. d.) Narrationes ipſius *Papiæ* a ſequentis ætatis Scriptoribus vetuſtatis præjudicio captis, avide fuiſſe arreptas. An igitur mirum eſt, multa ſeculo ſecundo, quo vivebat *Irenæus*, temere de præſtitis miraculis fuiſſe jactata? Ipſe *Grabius* ſummus Patrum admirator, qui *Spicilegii ſui parte II. pag.* 28. exiſtimationem *Papiæ* vindicare vult, diffiteri non poteſt, verum eſſe *Euſebii* judicium. Ita enim pag. 29. loco citato loquitur: „ Nihilominus & iſtam, quam „ in *Papia* notavit *Euſebius* nimiam mentis ſimplicitatem oſtendere vi„ dentur ex parte pauca nobis conſervata fragmenta: dein fragmentum „ ipſum adducit, quod exſtat apud *Irenæum Lib. V.* adv. *Hæreſ.* cap. 33. „ ſonat autem ita. Presbyteri meminerunt, qui Joannem diſcipulum „ Domini viderunt, audiſſe ſe ab eo, quemadmodum de temporibus „ illis docebat Dominus & dicebat: venient dies, in quibus vineæ „ naſcentur, ſingulæ decem millia palmitum habentes, & in uno pal„ mite dena millia brachiorum, & in uno quoque flagello dena mil„ lia botruum, & in uno quoque botro dena millia acinorum, & unum „ quodque acinum expreſſum dabit viginti quinque metretas vini. Et „ cum eorum aliquis apprehenderit Sanctorum botrum, alius clama„ bit: botrus ego melior ſum, me ſume, per me Dominum benedic. „ Similiter & granum tritici decem millia ſpicarum generaturum, & „ unam quamque ſpicam habituram decem millia granorum, & unum „ quodque granum quinque bilibres ſimilæ claræ mundæ: & reliqua

„ autem

„ autem poma, & ſemina, & herbam ſecundum congruentiam iis con„ ſequentem. Et omnia animalia iis cibis utentia, quæ a terra acci„ piuntur, pacifica, & conſentanea invicem, fieri ſubjecta hominibus „ cum omni ſubjectione. Hæc autem & *Papias*, Johannis auditor, „ *Polycarpi* autem contubernalis, vetus homo, per Scripturam teſti„ monium perhibet, in quarto librorum ſuorum; Sunt enim illi quin„ que libri conſcripti, & adjecit dicens: Hæc autem credibilia ſunt cre„ dentibus. Et Juda inquit proditore non credente & interrogante, „ quomodo ergo tales genituræ a Domino perficientur? dixiſſe Domi„ num: videbunt qui venient in illa tempora. „ Poſtquam *Grabius* ſententias Chriſtianorum & Judæorum de ſecundo Chriſti adventu enarraſſet, ait: *Quicquid vero de re ipſa ſtatuatur, de qua judicium piis doctisque Theologis relinquo; modus certe eam proponendi a charactere dictorum Chriſti, quæ Evangeliſtæ conſignarunt, adeo diverſus eſt, ut vix mihi perſuadere queam, altera illa ex ore Servatoris noſtri promanaſſe. Maſſuetus* vero ſimpliciter in notis ad *Irenæum* pag. 333. *accepit* (inquit) *vel ex quibusdam Apocryphorum ſomniis, vel ex ſpuriis traditionibus.* Quid mirum (repetam) ſi homo multa inepta, & mira quaſi a diſcipulis Apoſtolorum accepta, in vulgus ſparſerit? quid mirum, ſequentis ætatis homines traditiones veras a falſis diſtinguere haud potuiſſe?

IV.) (*) De allato *Origenis* loco aliquid monendum eſt: ait enim, *multos* Religionis chriſtianæ amore incenſos, Martyrium pro ea obiiſſe. Idem vero contrarium ait Lib. III. pag. 116. Ὀλιγοι κατα καιρους καὶ σφοδρα εὐαριθμητοι ὑπερ της των χριστιανων θεοσεβειας τεθνηκασι. Locum jam produxerat *Dodwellus Diſſert. de paucit. Martyrum. Theſ. VII.* probaturus tantam martyrum multitudinem primis ſeculis non extitiſſe, ac vulgo creditur. Reſpondet autem *Ruinartus Præf. Generali in acta Martyrum Sect. 22. ita: Sed his verbis nihil aliud intendit Origenes, quam Perſecutiones adverſus Chriſtianos concitatas ita acerbas non fuiſſe, ut penitus*

(*) Nollem quemquam ea, quæ de Papiæ narratiunculis & Hermæ libro hactenus dicta ſunt, malam in partem capere, atque exiſtimare, me id agere, ut probem, olim promiſcue Chriſtianorum cœtuum Doctores, quoſvis libellos pro divinis habuiſſe; hoc enim a mente mea alieniſſimum eſt, atque perſpicuis argumentis probari poteſt, primorum Rel. Chriſtianæ Doctorum curam atque ſollicitudinem in rejiciendis ſpuriis, & conſervandis libris *θεοπνεύστοις*, fuiſſe plane ſingularem. Probare hoc, ſiquidem id jam ageretur, facile poſſem. Ad dudum id a doctiſſimis Viris factum. Vide Cl. *Moshemii Anti-Nazarenum*; *Frikii Diſſert. de cura Veteris Eccleſiæ circa Canonem S. Scripturæ*, & Eruditiſſimi *Beauſobre Diſſert. ſingularem*, inſertam Doctiſſimo operi, cui titulus: *Hiſtoire critique de Manichée, & du Manicheiſme.*

*tus Chriſtiani deleri potuiſſent , paucosque revera paſſos fuiſſe , ſi cum iis comparentur, qui ſuperſtites fuerant.* Dudum autem monuit Doctiſſimus *Clericus Bibl. ſelect. Tom XXVI. 18.* Voces *multi* & *pauci*, eſſe relativas, adeoque ex verbis *Origenis* litem illam inter *Dodwellum* & *Ruinartum* dirimi haud facile poſſe. (*) Sed adeſt alius etiam inſuper *Origenis* locus a *Dodwello* alia occaſione *Diſſert. IV. de Viſionibus* primorum Chriſtianorum productus , qui ſatis perſpicue videtur probare, tantam donorum cœleſtium , nimirum extraordinariorum , copiam non fuiſſe , ac vero quidam perhibent. Verba *Orig. Lib. III. contra Celſum ita ſonant*: Σημεια δε τȣ ἁγιȣ πνευματος κατ᾽ ἀρχας μεν της Ἰησȣ διδασκαλιας, μετα δε την ἀναληψιν αὐτȣ πλειονα ἐνδεικνυτο ὑϛερον δε ἐλαττονα. πλην καὶ νυν ἐτι ἰχνη ἐϛιν αὐτȣ παρ᾽ ὀλιγοις τας ψυχας τῳ λογῳ καὶ ταις κατ᾽ αὐτον πραξεσι κεκαθαρμενοις. Sane locus hic luculenter teſtatur, exiguum fuiſſe eo tempore numerum hominum inuſitatis donis præditorum. Quando vero *Origenes* loco ſupra citato ait, multos pene invitos attractos eſſe ad Religionem Chriſtianam, ſpiritu quodam repente mutante intellectum eorum , id ſine dubio intelligendum eſt de iis Gentilibus qui cognitionem aliquam Religionis chriſtianæ adepti ſunt ; alias difficulter credi poſſet, Deum hominem ignarum Religionis chriſtianæ, inſolito ſuo favore per miraculum dignaturum. V.) Denique ea , quæ ſeculo jam ſecundo occaſione *Montani* acciderunt, videntur innuere, teſtimonia de multitudine miraculurum ſupra allata nimis urgenda non eſſe. Nimirum notum eſt, *Montanum*, & ſocios, famam, & exiſtimationem quæſituros, ad mirabiles Viſiones & raptus provocaſſe; Probabile autem non eſt , *Montanum* hac ratione exiſtimationi ſuæ conſulturum fuiſſe, ſi promiſcue dona hæc adeo fuiſſent frequentia : hoc unum eſt ; alterum quod urgeo hoc eſt : Nimirum eos, qui contra *Montanum* in arenam deſcenderunt, ad maximum illum donorum extraordinariorum numerum non provocaſſe. Utrumque non quidem probat, ſeculo ſecundo aut deſiiſſe prorſus mirabiles illos effectus, aut rariſſime deprehenſos; ſed hoc unum tamen videtur oſtendere, numero minorem fuiſſe copiam donorum illorum inuſitatorum, ac vero vulgo creditur. Joannes *Clericus Vir Eruditiſſimus Hiſt. Eccl.*

(*) La verité eſt, (inquit) que les mots de peu, & de beaucoup ſont des termes relatifs, dont la ſignification eſt equivoque, ſelon les ſujets, auxquels ils ſe raportent. Ainſi Origene a pû employer l'autre terme, en parlant de la même choſe à divers égards ; mais il eſt tres-difficile, pour ne pas dire impoſſible, de marquer aujourd'hui avec quelque préciſion les bornes qu'il mettoit en ſon eſprit au *peu* & au *beaucoup*.

*Eccl.* pag. 679. ad annum 157. ait, exprobraſſe *Montaniſtas* rectius ſentientibus Chriſtianis, inter eos non eſſe Prophetas; quod ſi perſpicuis teſtimoniis probari poſſet, probabile quammaxime eſſet, rariſſimum tum temporis fuiſſe donum prophetiarum & miraculorum. Provocat autem ad hoc probandum ad *Euſeb. Hiſt. Eccl. Lib. V. cap.* 17. & *Epiphanium.* At in neutro ſatis perſpicue deſignatur, quod Vir doctus intendit. Ne fruſtra hoc dixiſſe videar, Anonymi verba apud *Euſebium* l. cit. extantia adducam. Sonant autem ita ex Verſione *Valeſii*. „In eodem quoque libro Miltiadis cujusdam Scriptoris mentio„nem facit, qui adverſus ſupra dictam Hæreſin librum conſcripſerit. „Citatis enim quibusdam verbis illorum Hæreticorum ita deinde ſcri„bit. Hæc ego cum reperiſſem in quodam libro ipſorum adverſus „Miltiadem fratrem noſtrum, qui peculiari opere docuerat, non de„cere Prophetam in ecſtaſi loqui: in compendium redegi. Deinde „aliquanto poſt in eodem libro univerſos N. Teſtamenti Prophetas „enumerat, inter quos Ammiam quandam, & Quadratum recenſet „his verbis: Pſeudopropheta autem inquit in falſo mentis exceſſu, „cujus comes eſt licentia & audacia, a ſpontanea quidem imperitia „initium ſumens, in amentiam autem, ut jam dixi, involuntariam „deſinens. Hujusmodi vero Spiritu nullum unquam nec in vetere, „nec in N. Teſtamento Prophetam afflatum potuerunt demonſtrare, „non Agabum, non Judam, non Silam, nec Philippi filias, nec Am„miam Philadelphienſem, nec Quadratum, nec quosdam alios, qui „nihil ad ipſos pertinent, prædicabunt. Paucis deinde interjectis ſic „loquitur. Nam ſiquidem ut prædicant, poſt Quadratum & Am„miam Philadelphienſem mulieres illæ Montani in Prophetiæ gratiam „ſucceſſerunt, oſtendant nobis, quinam inter ipſos Montano ac mu„liereulis ſucceſſerint. Etenim Prophetiæ donum in omni Eccleſia „ad ultimum uſque Domini adventum permanere debere, Auctor eſt „Apoſtolus. Sed nullum prorſus poterunt oſtendere, tametſi jam „quartus decimus agatur annus ab obitu Maximillæ. Hæc ille.

*Epiphanius* vero *Hæreſ.* XLVIII. pag. 402. ſeq. edit. *Petavii* ita de hiſce: „Phryges itaque (inquit) tam V. quam Nov. Teſtamentum „aſciſcunt. Mortuorum reſurrectionem adprobant. Sed Montanum „quendam Prophetam cum Priſcilla & Maximilla Propheti[illegible]is prædi„cant: quibus inhærentes a recta via deflectunt. Nam de Patre & „Filio & Spiritu S. eadem cum Eccleſia Catholica ſentiunt: ſed ab „ejus communione ſe ſepararunt, quod erroris Spiritus ac doctrinas

„ Dæmonum ſequantur. Nos enim, inquiunt, cœleſtia oportet dona „ recipere: ſua quidem & Eccleſia Catholica dona divinitus accepit, „ ſed quæ vera dona ſunt, & Sp. S. ac Prophetarum & Apoſtolorum, Do- „ minique ipſius auctoritate comprobata. - - Ecce tibi vel eo ipſo, „ quod ſibi propoſitum habent, aperte convincuntur, nequaquam iſtud „ ipſum, quod contentioſa illa ambitione præ ſe ferunt, obtinere poſſe. „ Nam ſi cœleſtia illa dona recipienda ſunt, iisque præditam Eccleſiam „ eſſe convenit, cur poſt Montanum, ac Priſcillam & Maximillam nul- „ los amplius habent Prophetas? Divinumque munus exhauſtum eſt? „ At in Eccleſia Catholica id minime eſt exhauſtum. Abſit. Quod ſi „ aliquo tenus Prophetæ vaticinati ſunt, & vaticinari modo deſinunt, „ conſequens eſt, ne Priſcillam quidem, atque Maximillam ſecundum „ Apoſtolorum vaticinia, quæ in Eccleſia recepta ſunt, Oraculum ul- „ lum edidiſſe. Quamobrem utrinque eorum inſania conſtringitur. „ Nam ut Prophetas poſt Maximillam aliquos oſtendant, ne illa, quam „ illi jactitant, gratia extincta videatur, aut Maximilla cum ſuis falſæ „ Vatis nomine cenſendæ ſunt, quæ poſt præſcriptum prophetici doni „ officiique tempus, non ſancti Spiritus, ſed immiſſi a Dæmonibus „ erroris afflatum admittere non ſunt veritæ, ac ſuis auditoribus illu- „ dere.„ Hactenus *Epiphanius*. Ex hiſce teſtimoniis adparet 1. Non prorſus defuiſſe in Eccleſia tempore *Montani* dona extraordinaria, quamvis H. *Dodvvellus Diſſertat. de Viſionibus*, teſtimonii ex *Epiphanio* adducti mentionem faciens, exiſtimet, ea quæ dixerat, Epiphaniano ſeculo non convenire, atque ex Scriptore antiquiore imperite eſſe deſcripta. Convenit ſaltem cum iis, quæ apud *Euſebium* narrantur. 2.) Nullus Scriptorum, quorum mentionem facit, data opera oſtendere allaborarunt, longe maximam eſſe miraculorum, & donorum Propheticorum copiam, quod tamen ipſos facturos fuiſſe probabile eſt, ſiquidem *Montani* jactatas Prophetias, & inde quæſitam Sociorum ſuorum dignitatem, convellere voluiſſent. Meminit *Euſebius*, *Apollinaris*, *Miltiadis*, *Apollonii*, *Serapionis*, atque fragmenta ex iis exhibet. Omnes, Ecſtaticas Viſiones repudiant, Dæmoniſque artibus tribuunt, aliaque multa objiciunt, nullibi vero apparatu quodam inſigni portentorum inſtructi, cum hoſtibus pugnant. 3.) *Miltiades* ſex tantum vates inde ab Apoſtolorum ævo memorat, quibus addit quoſdam alios, longe majori ſane numero pugnaturus contra *Montanum*, ſi adeo frequentia fuiſſent illa extraordinaria dona. Quæ de perennaturo Prophetiæ in Eccleſia dono diſſerit Miltiades, falſa ſunt, niſi Prophetarum nomine

nomine Eruditos, & pios S. Literarum interpretes intelligat, de quo digna ſunt lectu, quæ diſſerit Cl. *Clericus*, pag. 679. & ſeq. *Hiſt. Eccl.* Ut igitur in viam redeamus, adſerimus, primis quidem Seculis poſt Chriſti exceſſum, dona miraculoſa non defuiſſe in cœtu Chriſtianorum; at eadem ſimul numero pauciora fuiſſe, quam vulgo traditur. (*)

V. Sed veniamus tandem ad *Viſiones* ipſas, non ſine cauſa falſi ſuſpectas. *Seculo* Apoſtolico, id eſt *primo* vixiſſe dicitur *Hermes*, de cujus libro varia ſunt Veterum, & Recentiorum judicia. Ea collegerunt Viri Doctiſſimi *Cotelerius Patr. Apoſtol.* Tom. I. pag. 68. & *Pearſonius vindiciis Ignatianis* Lib. I. cap. 4. Ut de *Ittigio*, *Basnagio* utroque, aliiſque nil dicam. A Clem. *Alexandrino*, *Irenæo*, & *Origene* ineptos libellos magni habitos ſupra jam diximus. Alii eum non tanti faciunt equidem, at pretium tamen aliquod, ob venerandam antiquitatem ponendum eſſe libro putant. Rectiſſime mihi omnium ſentire videntur, qui Auctorem libelli *fanaticum* fuiſſe hominem exiſtimant. *Blondellus* certe *Apologia pro Sententia Hieronymi* pag. 16. 17. *larvatum Prophetam*, *ſomniatoremque* appellat. Cl. *Mosbemius Inſtitut. Hiſt. Eccl.*

 pag.

(*) Nova de miraculis primorum Seculorum ante aliquot annos excitata eſt controverſia per *Celeberrimum Midlethonum Cantabrigienſis* Academiæ Bibliothecarium. Contendit is, poſt exceſſum Apoſtolorum nulla neque a Præſulibus Eccleſiarum, neque a promiſcua turba Sectatorum Soteris noſtri facta fuiſſe miracula. Quod ſi enim hoc ſemel inquit V. Doctus concederetur, plena fides adhibenda eſſet portentis, quæ Seculo tertio & quarto edita fuiſſe dicuntur. Jam vero notum eſſe, pleraque miracula hujus temporis tam fabuloſis narrationibus eſſe repleta, ut vir veritatis amans ea admittere non poſſit. Qui vero communem & receptam opinionem ſequuntur, duo potiſſimum regerunt. *Prius* eſt: non ſequi, ſecundo Seculo facta ſunt miracula vera a Chriſtianis: Ergo etiam admitti debent portenta III. & IV. Seculi. *Poſterius*: cavendum eſſe inquiunt ne fides hiſtorica tollatur. Auctores enim fide digniſſimos illius ætatis clariſſimis verbis conteſtari Seculo Secundo a Chriſtianis veri nominis miracula præſtita fuiſſe. Controverſiam ego hic meam non facio, quandoquidem libellos ab utraque parte ſcripros, nondum evolvi, ſed ex Diariis Eruditorum Virorum hæc addidici. Quod ſi tamen conjecturæ locus eſt, crediderim hanc controverſiam eundem exitum habituram quam nacta eſt diſputatio de paucitate vel pluralitate primorum Eccleſiæ chriſtianæ Martyrum. *Eruditiſſimus Dodwellus* probare aggreſſus, longe pauciores prima ætate Eccleſiæ extitiſſe Martyres quam vulgo exiſtimetur; atque hoc fateri debuerunt, qui a communi ſtant ſententia, inter quos princeps erat *Ruinartus*; ſimul tamen etiam fateri fautores *Dodwelli* debuerunt, eum in paucitate Martyrum ſtabilienda, fines veritati hiſtoricæ poſitos, ſupergreſſum. Patet ex his controverſiis, laudandos potius Viros doctos, qui ſtudio veri inquirendi receptas opiniones cum induſtria examinant, quam vituperandos, quoniam ex mutuis ejuſmodi concertationibus veritati ſemper nova accenditur lux Cæterum quod ad poſtremam controverſiam ſpectat conferenda erudita *diſſertatio P. Caſti Innocentis Anſaldi*, *de Martyrio ſine Sanguine Mediolani 1744. edita.*

Digitized by Google

pag. 78. edit. primæ, ita de eo judicat: *Hermæ Paſtor, hominis fanatici Scriptum eſt, quem ſæpenumero, quid loqueretur non intellexiſſe, certus ſum: cœleſtes ſane genii ſtultius interdum apud eum fabulantur, ac noſtri bajuli.* Joh. *Clericus* ad annum Chriſti LXIX. *Si vera eſſent* (inquit) *quæ de Viſionibus narrat ſibi ab Angelis oblatis, liber bic eſſet quaſi Propheticus admittendus, quod fecit Irenæus, qui eum Scripturæ nomine honeſtat: ſed ſi falſa ſunt, in eorum numero erit babendus, qui piis fraudibus, uti vocant, plebem ad pietatem adduci poſſe credidit, quod conſilium nemini paulo prudentiori probari poteſt.* Poſtremum maxime probabile eſſe ex iis, quæ adducemus conſtabit. *Duæ* autem ſunt potiſſimum rationes, quæ me inducunt, ut credam Viſiones in libello contentas falſas eſſe; *Prior* eſt, quod Viſiones pleræque, quæ *Hermæ* obtigiſſe dicuntur, nonniſi res cognitu facillimas comprehendant; *Poſterior*, quod Viſiones ad res falſas confirmandas a Deo ei datas fuiſſe dicendum eſſet. Utrumque exemplorum inductione conſtabit.

Integer libellus tribus conſtat partibus. Prima eſt, quæ inſcribitur *Viſiones:* Secunda *Mandatum:* Tertia *Similitudines.* Agamus primo de Viſionibus. Viſione prima narrat *Hermes*, eum qui ipſum enutriviſſet, vendidiſſe Romæ quandam puellam. Poſt multorum annorum decurſum, denuo eam abs ſe viſam, & ſororis inſtar dilectam fuiſſe; cumque poſtea eam in flumine Tiberi lavare vidiſſet, porrexiſſe ipſi manum, atque in corde ſuo dixiſſe, *felix eſſem ſi talem uxorem & ſpecie & moribus ſortitus eſſem. Hoc ſolum* (inquit) *nec ultra quicquam cogitavi;* poſt in oratione conſtituto hæc contigiſſe ſibi narrat. *Orante me apertum eſt cœlum, & video mulierem, quam concupiveram ſalutantem me de cœlo & dicentem. Herma ave. Et ego proſpiciens illam, dico ei: Domina quid tu bic facis? At illa reſpondit mibi: Recepta ſum huc, ut peccata tua arguam apud Dominum. Domina, inquam, num tu me argues? Non inquit: Sed audi verba, quæ tibi dictura ſum. Deus qui in cœlis habitat, & condidit ex nihilo ea quæ ſunt, & multiplicavit propter S. Eccleſiam ſuam iraſcitur tibi, quoniam peccaſti in me. Reſpondens dico ei; Domina, ſi in te ego peccavi, ubi aut quo in loco, aut quando tibi turpe verbum locutus ſum? Nonne ſemper te quaſi Dominam arbitratus ſum, nonne ſemper te reveritus ſum velut ſororem? Quid in me comminiſceris tam nefanda? Tunc illa arridens mibi ait: In corde tuo aſcendit concupiſcentia nequitiæ. Annon videtur tibi viro juſto rem iniquam eſſe, ſi aſcenderit in corde mala concupiſcentia? Peccatum eſt ei & quidem grande. Juſtus enim vir juſta cogitat. Cogitante ergo illo quæ juſta ſunt, &*

*recte*

*recte eo incedente, in cœlis propitium habebit Dominum in omni negotio ſuo. Qui autem nefanda cogitant in cordibus ſuis mortem, & captivitatem aſſumunt, maxime ii, qui ſeculum hoc diligunt.* Ita *Hermes.* Obſerventur hic ſequentia. 1.) *Hermes* adſerit, ſe viſa uxore nihil aliud dixiſſe, quam felicem ſeſe futurum fuiſſe, ſi ejusmodi uxorem, qualis illa erat, obtinere potuiſſet. Quod ſi nihil quam hoc fecerat, non peccavit; habebat, ut ex ſequentibus patebit, uxorem loquacem & moroſam; Igitur ſine crimine ullo dicere potuit, feliciorem ſeſe futurum fuiſſe, ſi virtutibus ornatam ducere potuiſſet. Ob hoc ipſum tamen caſtigatur a muliere cœlo recepta. Aut igitur mentitus eſt *Hermes*, quando adſeruit, ſe nihil aliud dixiſſe, quam quod retuleramus; aut falſum eſt, divinam propterea illi contigiſſe Viſionem. 2) Domina illa cœlo recepta, in ſequentibus dicitur aliquando fuiſſe Eccleſia, aliquando Chriſtus. At quomodo quæſo quis amore carnali Eccleſiæ exardeſcere poteſt? 3.) Ponamus, malam concupiſcentiam invaſiſſe bonum hominem, num extraordinaria Revelatione opus eſt, ad edocendum eum, amorem alienæ uxoris aut fœminæ malam eſſe? Num ignoravit *Hermes* verba Chriſti, Matth. V. 27. Num tam ſtupidus fuit, ut id ſcire non potuerit, quod Gentiles ipſi ſapientiores pulchre cognoverant? 4.) Mox Sect. II. alia adparet mulier, & anus quidem, quæ triſti *Hermæ* ſolatium adfert, & inter alia dicit: *Forte in corde tuo aſcendit illius concupiſcentia. Et quidem in ſervis Dei talis cogitatio peccatum inferens. Non enim debet hæc cogitatio abborrenda eſſe in Servo Dei, neque Spiritus probatus concupiſcere malum opus: & præcipue Hermes, qui eſt continens ab omni concupiſcentia ſceleſta, & eſt omni ſimplicitate plenus, & innocentia magna.* Ab omni concupiſcentia mala liber eſt *Hermes*, cur caſtigatur tandem? imo 5.) quod magis eſt, illa anus adſerit, Deum non iraſci ipſi *Hermæ*, ſed domui ejus, id eſt uxori & liberis. Igitur neceſſe eſt, alterutram harum uxorum, Viſiones ipſi ingerentium, mentitam fuiſſe. 6.) Sect. III. refert increpationem illam cœleſtem factam, ut immorigeros liberos corripiat. At num Viſione opus eſt ad officium ejusmodi, homini ſanæ mentis inculcandum?

*Viſione ſecunda* denuo comparuit anus illa, atque hujus mirabilis Viſionis cauſa hæc una erat, ut ſciret *Hermes*, uxoris loquacitatem & liberorum perditos mores compeſcendos. Scilicet ad hoc opus eſt portento. b.) Ibidem, & ſæpius per univerſum libellum docet, pœnitentiæ certum tempus eſſe præſcriptum, ultra quod veniæ locus non

 ſit.

ſit. Sed num Scriptura S. ſic ubique loquitur? caſtigatur ideo a S. *Basnagio* & J. *Clerico*. c.) Inducit anum illam provocantem ad librum Apocryphum fatente *Cotelerio*, & *Commentatore Oxonienſi*. Num igitur non homines ſaltem, ſed & cœleſtes animæ ſpurios a ſinceris libris diſtinguere non poſſunt? Sect. IV. ait *Hermes. Revelatum eſt mihi, fratres, dormienti a Juvene ſpecioſo, & dicente mihi: Anum illam a qua accepiſti libellum, quam putas eſſe? Et ego dixi, Sybillam. Erras, inquit, non eſt. Quæ eſt ergo Domine? & dixit mihi, Eccleſia Dei eſt, & dixi ad illum: Quare ergo anus eſt? Quoniam, inquit, omnium primo creata eſt, ideo anus eſt, propter illam mundus factus eſt. Tria* hic notentur. *Primum* eſt: *Hermam* exiſtimaſſe, anum oblatam *Sybillam* eſſe, quod oſtendit, hominem circa medium Seculi ſecundi floruiſſe. Intra annos enim 138. & 167. conflatos eſſe 8. libros Sybillinos ab Impoſtore, unanimis fere eſt Doctiſſimorum Virorum ſententia. Videatur *Clericus Hiſt. Eccl. ad annum 131. Blondellus in opere Gallico de Sibyllis. Prideaux Hiſt. des Juifs* &c. *Tom. II. lib. 9. pag. 757. edit. germ. in 4. Secundum:* Putaſſe bonum *Hermam*, libros Sybillinos divinæ eſſe originis. Certe niſi hoc exiſtimaſſet, nunquam ſibi perſuaſiſſet, Sybillam aliquam de cœlo ſecum locutam fuiſſe. *Tertium:* Falſo adſerit Eccleſiam primo conditam fuiſſe, ubinam hoc in Sacris tandem traditur?

Pergamus ad *tertiam Viſionem.* In genere notetur, quod hic & in ſequentibus *Hermes*, quærens quæ ſit Viſionum oblatarum ſententia, tanquam garrulus, moroſus & pertinax, ab anu illa reprehendatur. At quem in finem tandem fiunt ejusmodi extraordinariæ Revelationes, ſi non intelligi debent, cur tam acri cenſura digni ſunt, qui explicationes deſiderant?

Sect. I. hujus tertiæ Viſionis revelatur per Viſionem *Hermæ*, conſtantes Religionis chriſtianæ Confeſſores atque Martyres inſignem gloriam deportaturos, & ad dexteram Dei ſeſſuros, non item cæteros pios. At præterquam quod extraordinaria Revelatione opus non ſit, ad probandum, Religionis ſanctiſſimæ Confeſſores digna pietate ſua mercedem accepturos, videtur auctor imbutus fuiſſe opinionibus tum temporis receptis, de Privilegiis nimirum extraordinariis, quibus fruituri ſint Martyres in futuro Seculo: De quo argumento videatur *Dodwelli Diſſertatio Cyprianica XII.*

Sect IV. hujus Viſionis ita quærit *Hermes: Illi juvenes ſex qui ædificant, qui ſunt Domine? Hi ſunt Angeli Dei, qui primo conſtituti ſunt, quibus*

*quibus tradidit Dominus univerſam creaturam ſuam, ſtruendi, ædificandi & dominandi creaturæ illius. Per hoc enim conſummabitur ſtructura turris.* Similiter in ſequentibus ſæpius idem repetitur. At ubi tandem docet Scriptura, moderamen Eccleſiæ conceſſum eſſe Angelis? hæc injuria ſunt in Deum & Chriſtum. Tacet hic *Cotelerius*, diſertiſſimus alias, ubi vindicandi ineptum hominem vel leviſſima occaſio eſt. Idem adſeruit *Papias* ſimilis metalli Scriptor apud *Grabium Spicileg. Tom. II. pag. 33.* Reliqua quæ de lapidibus dicuntur in hac Sectione, huc redeunt: quoſdam ſtudio Religionis eſſe incenſos, & ad proferendam cœleſtem doctrinam aptos; alios vero inertia & voluptatibus impediri, quo minus officio ſuo ſatisfaciant? ſed quid notius eſt hoc adſerto? quid clarius a Jeſu Chriſto, & Apoſtolis traditum? Num ſenſu communi deſtitutus fuit *Hermes*, ut talia Viſionibus illi ſignificarentur?

Sect. XIII. viſ. 3. Dicitur mundus a quatuor elementis contineri. Nimirum ita Angeli ipſi *Ariſtotelis* opiniones probant, atque *Carteſianos*, alioſque falſi convincunt.

Eadem Viſione adſerit *Hermes*, inſtare diem ultimi judicii, quæ multorum illius temporis Chriſtianorum opinio fuit, de quo pluribus videatur *Dodwellus Diſſert. Cyprian. XII.* Num autem credibile, Deum ipſum per Viſiones erroneas opiniones confirmaturum? credat Judæus Apella, non ego.

Viſ. IV. Sect. II. & III. Poſtquam vidiſſet *Hermes* in Viſione immenſæ magnitudinis beſtiam, virgo, quam Eccleſiam fuiſſe *Hermes* ſibi perſuadet, dixit: *Bene effugiſti, quoniam ſolitudinem, & ſollicitudinem tuam ad Dominum projeciſti, & cor tuum aperuiſti ad eum, credens quod per nullum alium poteris ſalvus eſſe, niſi per magnum & honorificum nomen ejus. Propter hoc miſit Dominus Angelum ſuum, qui eſt ſuper beſtias, cui nomen eſt Hegrin, & obturavit os ejus, ne te dilaniaret.* Manifeſtum eſt, Auctorem hic πλατωνίζειν. Vide *Porphyrium* περὶ ἀποχῆς *Lib. II. Sect. 38.* Edit. *Holſtenii.* De voce *Hegrin* vide Commentarium *Cotelerii*, & *Editorem Oxonienſem.* Hinc mirum non eſt, *Hermæ* librum placuiſſe *Origeni*, ineptis ejuſmodi opinionibus ad ſuperſtitionem imbuto. In reliquis hujus Viſionibus ſub ſchemate portentoſarum beſtiarum nihil aliud denotatur, quam ſuperventuras piis Religionis Confeſſoribus graves afflictiones. At hoc ſine Viſionibus facile potuit cognoſci, & futurum dudum Chriſtus prænuntiaverat.

Pergamus ad II. partem libelli, nimirum *Mandata*, nam & hæc ipſi

ipſi per Viſiones extraordinarias obtigiſſe adſeruntur. In prœmio ait, ſibi occurriſſe Angelum pœnitentiæ.

*Mandatum primum* agit de fide in Deum. Simplicitate ſua ſeſe commendat hoc præceptum, verum eſt; at tale tamen eſt, ut viſione opus non ſit, ad id cognoſcendum & admittendum. Sonat autem ita: *Primum omnium, credere quod unus eſt Deus, qui omnia creavit & conſummavit, & ex nihilo omnia fecit. Ipſe capax univerſorum, ſolus immenſus eſt. Qui nec verbo definiri, nec mente concipi poteſt. Crede igitur in eum, & time eum: & timens habe abſtinentiam. Hæc cuſtodi & abjice abs te omnem nequitiam, & indue virtutem juſtitiæ, & vives Deo, ſi cuſtodieris mandatum hoc.*

Mandato II. & III. docet, fugiendas eſſe obtrectationes & mendacia. Scilicet ad hoc admittendum Viſione opus eſt! mirum autem eſt, *Hermam* illum hoc ipſo loco fateri, ſe per omnem vitam mentitum fuiſſe. Quomodo enim, quæſo, hæc poſſunt conciliari cum ſimplicitate, pietate, & ſinceritate ipſi per cœleſtem Viſionem ſupra adſcripta? Quis nobis perſuadebit, hominem mendaciis adſuetum Viſiones fingere non potuiſſe?

Mandato IV. ait: *Virum, cujus uxor in adulterio deprehenſa eſt, poſſe eam & debere a ſe depellere, at & ipſum mœchari, ſi aliam priore vivente ducat.* Sed quo argumento tandem hoc probabit *Hermes?* Cum per ejusmodi fornicationem ipſius pacti conjugalis eſſentia ſit violata, atque innocens pars nihil ad violandum hoc pactum contulerit, cur non liceret novum pactum cum alia inire? lege cap. IV. Doctiſſimi *Barbeyracii de la morale des Peres*, ubi pluribus ineptas *Patrum* de hoc argumento impugnat ratiunculas. *Cotelerius* equidem in notis ad h. l. ait, hanc, nimirum *Hermæ* ſententiam, vere eſſe orthodoxam, id eſt, ut ipſe explicat, cum decretis *Synodi Tridentinæ* convenientem. Scilicet Angeli in cœlo ſanctiſſimæ Synodi decreta multis Seculis ante per Viſiones comprobare ſtuduerunt. Novimus varias fuiſſe Imperatorum, & Doctorum Eccleſiaſticorum hoc de argumento opiniones, & decreta, quæ apud *Bœhmerum*, *Thomaſium*, & *Binghamum* legi poſſunt. At latius patent Juris Naturæ, Chriſti & Apoſtolorum decreta, & præcepta, quam *Patrum* ſententiæ, nullis firmis argumentis ſuperſtructæ. Vide quæ de hoc argumento diſſerit citatus *Barbeyracius ad Puffendorffium J. N. & Gent. Lib. VI. cap. I. edit. 1734.* Viſio igitur illa Deum Auctorem denuo habere non poteſt.

Eadem

Eadem Viſ. IV. vel mandato IV. Angelus ille perpetuus comes datus *noſtro Mirabiliario*, ait, ſe non ſolum eſſe Præpoſitum pœnitentiæ, ſed & omnibus pœnitentibus ſenſum dare. At num hæc non adverſa fronte pugnant cum univerſa S. Scripturæ doctrina? Idem tamen denuo inculcatur mandato V. pag. 92.

Mandato VI. pag. 93. Unicuique homini bonum, & malum Angelum datum eſſe adſerit. Quæ inepta opinio neque rectæ rationis legibus, neque teſtimoniis S. Literarum probari poteſt. Imo hæc adſertio cum virtutibus divinis manifeſte pugnat. Agnovit hoc ipſe *Menander Comicus*, cujus hi ſunt verſus ex incerta comædia.

> *Ἀπαντι δαιμων ἀνδρι συμπαριςαται*
> *Ἐυθυς γενομενω μυςαγωγος τȣ βιȣ*
> *Ἀγαθος. κακον γαρ δαιμον᾽ ἐνομιςεον*
> *Ἐιναι. τον βιον βλαπτοντα χρηςον. παντα γαρ*
> *Δει ἀγαθον ἐιναι τον θεον.*

Hoc eſt, interprete *Grotio*:

> *Hominem unumquemque, ſimul eſt editus,*
> *Sectatur Genius, vitæ qui auſpicium facit*
> *Bonus nimirum; credi enim malum nefas*
> *Bonæ inſeſſorem vitæ: nam qui ſit Deus*
> *Bonus idem ſit neceſſe eſt.*

*Cotelerius*, poſtquam multorum Patrum, imo Judæorum etiam, & Mahumedanorum conſentientium teſtimonia adduxiſſet, fatetur tandem, quod mirum, S. Literas de his ſilere, imo & multos Patrum in contraria ire. At manifeſtum eſt, opinionem hanc ex Philoſophia Pythagorico Platonica eſſe petitam, quod confirmat Doctiſſimus meus *Brukerus Hiſt. Philoſoph. Tom. IV. part. II. pag. 1030.*

Mandato VIII. graviter docet Angelus, mala eſſe vitanda, bona vero facienda. Nimirum angelico ingenio opus eſt, ad talia cognoſcenda.

Mandato XII. ait *Hermes* ad Angelum; *Scio quod confringes omnem virtutem Diaboli.* Hæccine autem cum Decretis Religionis Chriſtianæ conveniunt? ſed mitto ineptias plures: Indignæ enim ſunt, quæ pluribus excutiantur. Ex dictis facile conſtat, Auctorem libelli vel *impoſtorem*, vel *fanaticum*, vel *utrumque* fuiſſe, adeoque Viſiones illas nullius prorſus eſſe auctoritatis. Alios errores in homine illo caſtigat



Digitized by Google

ſtigat *Basnage Annal. Tom. II.* pag. 113. ſeqq. quem Lector eruditus adeat, ſi, quæ ex hoc libello excerpſimus, non ſufficiunt, ad explodendas ineptas Viſiones.

VI. Sed pergamus ad Viſiones, quæ Chriſtianis quibusdam *Seculo ſecundo* contigiſſe dicuntur. Cum autem plurimi ex iis, quibus Viſiones ejusmodi obtigiſſe dicuntur, fuerint Martyres, qui ſanguinem pro veritate Religionis chriſtianæ profuderunt, multique ſibi perſuadeant, nihil humani ejusmodi homines pati poſſe, ne audaciores eſſe videamur, pauca quædam de Martyrum Actis Martyribusque præmonenda eſſe putamus. Et 1.) quidem fatente ipſo *Ruinarto præf. general. in Acta Martyrum ſincera*, Sect. VII. ſeqq. primus, qui Acta Martyrum antiquorum inter veteres Eccleſiæ Doctores collegerat, fuit *Euſebius Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopus, Sec. IV. Scriptor.* At liber ejus quem ἀρχαίων Μαρτύρων συναγωγὴν appellaverat, quique antiquiſſima Acta complexus eſſe dicebatur, injuria temporum periit. (*) 2.) Cum ſuperſtitio ſeculo quarto invaluerit, incertum eſt, utrum multa antiquis Actis temere adjecta non fuerint. 3.) Exemplis infra adducendis conſtabit, antiquiſſimis Martyrum Actis quædam fuiſſe adjecta. 4.) *Euſebium* in colligendis Martyrum Actis excepit *Ceraunius* Epiſcopus Pariſienſis, Seculi VII. Scriptor. At quis neſcit, quæ facies Eccleſiæ fuerit hoc Seculo? De *Metaphraſte Symeone*, qui Sanctorum Acta undique conquiſita in unum collegerat, ipſemet teſtatur *Ruinartus* pag. 11. præfat. quod eorum nonnulla variis interpolaverit additamentis, novaque aliquot, cum vetera deficerent, proprio Marte cuderit. De recentioribus ejusmodi Actorum collectoribus nil dicam. 5.) Ipſa etiam antiquiſſimorum Martyrum acta conſignata ſunt a privatis, de quorum fide & ingenii indole ſatis perſuaſi eſſe non poſſumus. 6.) Cum ipſi Martyres circumſtantias paſſionis, & mortis conſignare, & qui præſentes erant Spectatores, propter perſecutionis æſtum ſingula oculis uſurpare non potuerint, fieri aliter non potuit, quam ut traditionibus variis, hinc inde collectis, ipſa narratio parum conſtans & incerta fuerit reddita. Ne ſine cauſa autem hæc dixiſſe videar, provocabo ad ipſum *Ruinartum*, qui quantum potuit, ſtudio & diligentia in

(*) Joſephus Simon Aſſemannus, Maronita, & Pontifici a Bibliotheca, inter alia Manuſcripta in Oriente collecta, & Bibliothecæ Vaticanæ illata, etiam hæc Euſebii Acta Martyrum refert. Cum autem hoc Mſctum Syriaco idiomate exaratum eſſe perhibeat, neque hactenus in publicam lucem ſit protractum, dici non poteſt, utrum hoc ipſum ſit, ad quod Euſebius in ſuis Scriptis provocat.

Digitized by Google

in id eniſus eſt, ut *Acta Martyrum* quammaxime *ſincera* nobis exhiberet. Hic autem *præf. general.* pag. 9. ſequentem in modum differit, „ Cæterum pace Eccleſiæ reſtituta, cum ſub Chriſtianis Imperatoribus „ tuto liceret Martyrum feſtivitates agere, ſingulæ fere Eccleſiæ, quæcunque de ſuorum Martyrum geſtis ſupererant, ſtudioſe collegerunt, ut in publicis conventibus legerentur. Hæc autem ACTA „ erant, ut jam diximus, vel ex Actis publicis excerpta, vel a nonnullis Chriſtianis, qui Martyrum quæſtionibus præſentes interfuerant, „ concinnata: aut ſi forte neutro modo haberi potuiſſent; ſi ex publica fama notum eſſet, aut certe ex antiquioribus viris, qui perſecutionum tempore vixerant, hæc omnia in unum colligebantur, unde „ aliqua ſaltem Martyrum geſta innoteſcerent. At cum paulo poſt „ omnes fere Romani Imperii Provinciæ a Barbaris devaſtatæ & occupatæ fuiſſent, ex iis etiam Actis perierunt, quibus alia poſtmodum „ ſubſtituta fuere, ſed quæ ad iſtorum auctoritatem non pertingunt, „ nedum ad priorum ſinceritatem. Ea autem ſunt, quæ paſſim in Codicibus MSS. & editis occurrunt, quæ tametſi primogeniorum Actorum puritatem non aſſequantur, multiſque ut plurimum circa perſonas & tempora ſcateant mendis, non tamen omnino rejicienda „ crediderim. Iis accenſenda ſunt Acta in ſumma quidem ſincera, ſed „ quæ ab hominibus imperitis temere violata ſunt, adjunctis ad priora „ Acta miraculis, aut Martyrum cum Tyrannis concertationibus, quibus ut ſibi videbantur, Martyrum ſuorum fortitudinem magis celebrarent: quamvis exinde apud Viros doctos auctoritate ſua ejusmodi monumenta exciderint, etſi paſſim in iis aliquot prioris ſinceritatis veluti ſcintillæ elucere conſpiciantur. Cavendum tamen, ne in „ hac Claſſe computentur Acta illa utique ſincera, quibus initio præfixa eſt præfatiuncula brevis, aut in fine clauſula, in qua Martyrii „ conſummatio exponitur. Cum enim ut plurimum Acta publica „ lata ſententia ſtatim deſinerent, nec in ipſis Martyrum mors (niſi „ forte in ipſa quæſtione præ tormentorum acerbitate obiiſſent) refertur: id poſtea ſuppleverunt Chriſtiani, vel ipſo perſecutionis tempore, aut ſaltem cum primum in unum ejusmodi monumenta collecta fuerunt. Sed hinc nullatenus Actorum ipſorum auctoritas minuitur. Et pag. 12. Verum Martyrum Acta, quæ ex tot collectionibus, & variis editionibus illuſtrari debuerant, eo minus ſincera „ prodierunt, quo ſæpius deſcripta, aut typis excuſa fuere. Alii enim „ ex his Collectoribus ea variis additamentis interpolarunt; alii reſe-

„ cuerunt nonnulla, quæ ſibi in Actis illis diſplicebant; aut etiam, ut „ ſcriptio politior videretur, antiquum & ſincerum ſtylum, quo certe „ in ſacra antiquitate vix aliquid ſanctius haberi debet, immutare auſi „ ſunt. Qui vero ea vetera monumenta, prout in antiquis codicibus „ habentur, exhibere aggreſſi ſunt, cum omnium omnino ſive Marty- „ rum ſive Confeſſorum geſta, tam dubia aut falſa, quam ſincera ſimul, „ in unum colligere propoſuerint, rem eo promovere coguntur, ut „ pluribus & quidem ingentibus voluminibus opus ſit, ut pauca Acta „ habeantur, & quidem ita dubiis & falſis intermixta, ut ſine magno „ labore a Viris etiam perſpicacioribus diſcerni non valeant.„ Hactenus Doctiſſimus *Ruinartus.* Multa de hac oratione monere poſſem, ſi quidem id jam agerem, ut qua ratione Acta Martyrum ſincera, ab interpolatis diſcerni poſſint, diſquirerem. At hoc unum, quod caput cauſæ eſt, monebo, nimirum magna cura id agit *Ruinartus*, ut doceat, fidem non eſſe detrahendam ſinceris Martyrum Actis, propter multas fabuloſas & fictas narrationes, & portenta a Scriptoribus quibusdam impudentibus, veri nominis Actis adſuta. At ſi male feriatos homines non puduit, excogitare miracula ad res geſtas exaggerandas, unde tandem certi erimus, nil orationi admixtum fuiſſe, quam quod ab ipſis Martyribus dictum, aut factum fuerit? Infra exemplorum ſpecialium inductione patebit, quam graves ſæpe ſint de ſinceritate antiquiſſimorum Actorum dubitandi rationes. Conferantur interim, quæ de hoc argumento monuerunt Viri Doctiſſimi Joh. *Clericus Bibl. Select. Tom. 26. pag. 181. & ſeqq.* & Jacobus *Basnage Hiſtoire de l'Egliſe, Tom. II. pag.* 1068. *ſeqq.*

Quod ad Martyres ipſos ſpectat, ſciendum 1.) eos homines fuiſſe, infirmitatibus, ut cæteros mortales obnoxios. 2.) Potuerunt igitur pii eſſe, & tamen circa multas propoſitiones theoreticas ad Religionem ſpectantes errare. Neque enim pietas quemquam facit infallibilem in judicando. 3.) Is proprie Martyr dicendus eſt, qui neceſſitate cogente, libere, & conſtanter Religionis chriſtianæ divinam originem tuetur, eamque, cum aliter conſcientiæ ſuæ conſulere non poteſt, ſanguine ſuo confirmat. 4.) Certum eſt, multos inter Chriſtianos, ubi neceſſe non erat, atque evitandi periculi occaſio erat, ad deportandam Martyrii gloriam provolaſſe, vel pœnas etiam graviſſimas ultro in ſe provocaſſe. Vide quid de poſtremo collegerit Illuſtris *Pearſonius vindic. Ignat. part. II. cap. X.* 5.) Quod aliis piis contigit, ut nempe bonum piumque mentis adfectum cum extraordinariis operationibus Dei confuderint,

fuderint, idem etiam Martyribus evenire potuit. Sæpe quæ noctu anxia mente ſecum agitarunt, aut vehementi quodam mentis impetu deſiderarunt, ſibi revera, ſomno excitati, non ſine miraculo eveniſſe exiſtimare potuerunt, quo ipſo tamen non negatur, vel Deum ſingulari favore illis adfuiſſe, vel aliquando etiam per Viſiones animos eorum contra metum mortis obfirmaſſe. 6.) Cum autem Martyrologiorum Collectores fatente *Ruinarto* ipſo, Actis Martyrum multa temere adjecerint portenta & extraordinaria dicta factaque, dubium ſemper eſt, utrum hæc vel illa Viſio vere Martyri obtigerit nec ne. 7.) Inſuper contendo, eos, qui putant Deum in gratiam antiquiſſimorum Martyrum miracula ſemper feciſſe, excellentiæ & efficaciæ Religionis chriſtianæ gratiæque divinæ detrahere potius, quam vero adjicere. Certe omnes, qui pro veritate & divinitate Religionis chriſtianæ verba fecerunt, inter alia & hoc & quidem rectiſſime adferunt, quod illa primis poſt Chriſti & Apoſtolorum exceſſum Seculis, tantum ponderis in animos Chriſtianorum habuerit, ut non ſolum iis etiam rebus, quas mortales primas eſſe putant, lubentes valedixerint, ſed & conſtanti animo tormenta atque mortem ipſam exceperint; quod ſi vero ad hæc toleranda continuis miraculis opus fuit, multum decedit virtuti tantæ, tamque ſaluberrimæ perſuaſionis. 8.) Quidquid autem de hoc ſit, fas eſt, & licet, Martyrum dicta factaque ad æternas rationis & Revelationis regulas expendere; ab his ubi non recedimus, errori & periculo non eſt locus. 9.) Quemadmodum autem errori alicui leviori, aut infirmitati ſemper ignoſcendum eſt; ita etiam pietas & reliquæ virtutes Martyrum ſunt laudandæ, & imitandæ; ubi tamen ſemper ad rem ipſam potius, ob quam duriſſima quæque perpeſſi ſunt, reſpiciendum, quam ad adfectum ipſum, ſeu deſiderium patiendi, quod aliquando non ſatis Chriſti præceptis, & Decretis rationis de ſui conſervatione, attemperatum fuerat, ut Acta Martyrum teſtantur, nosque infra uno vel altero ſpecimine oſtendemus. Hæc de Actis Martyrum, Martyribusque monere voluimus propterea, quod in ſequentibus, ubi de Viſionibus eorum ſermo erit, hæc obſervaſſe utile erit.

VII. Inter Acta Martyrum antiquiſſima, & attentione digniſſima referenda ſunt, Acta Martyrii *Ignatii* & *Polycarpi*. Secundum *Ruinartum* paſſus eſt *Ignatius* An. 107. Triplex eſt Actorum Martyrii *Ignatii* apud *Cotelerium* editio. Prima græco-latina a *Ruinarto* edita; ſecunda *Metaphraſtæ*, tertia denique antiqua verſio latina, ab *Uſſerio* primum in lucem protracta. Stabimus quidem nos editione *Ruinarti*

 græco-

græco-latina. De ſinceritate ipſorum Actorum dubitant vehementer J. *Baſnage Hiſt. de l'Egliſe Tom. I.* pag. 101. & *S. Baſnage Annal. Polit. Eccleſ. Tom. II.* pag. 17, interpolata fatetur *Grabius Spicileg. Tom. II.* pag. 22. cujus verba mox adducemus. Rationes horum Virorum doctorum ita ſunt comparatæ, ut iis per omnia ſatisfieri non poſſit. Quod ipſum certe non parum ponderis habet, ad nos excuſandos, quando de veritate Viſionum, quæ *Ignatii* comitibus contigiſſe dicuntur, dubitari poſſe adſerimus. Sed videamus, quid de Viſione *Ignatii* comitibus conceſſa ſentiendum ſit. Sect. VII. Act. Edit. *Ruinarti*, ita loquuntur ex verſione hi Comites: *Contigerunt vero hæc ad diem XIII. Calendas Januarias, hoc eſt Decembris vigeſima, Conſulibus Sura & Senecione II. Horum cum fuiſſemus teſtes oculati, domi in lachrymis noctem exegimus, & cum genibus flexis, & oratione multis precati eſſemus Dominum, ut nos infirmos certiores redderet, de iis, quæ prius acta fuerant, ac paulum obdormiſſemus; alii quidem ſtatim adſtantem & complectentem nos vidimus; alii rurſus adprecantem nobis conſpeximus Beatum Ignatium; alii vero ſudore ſtillantem, quaſi a multo labore advenientem atque adſtantem Domino cum multa proinde lætitia. Cum hæc vidiſſemus, & ſomniorum viſa conferremus, Virum Beatum prædicavimus, vobis & diem & tempus ſignificavimus, ut tempore ejus Martyrii convenientes, communionem noſtram teſtificemur, cum Athleta & generoſo Martyre Chriſti, qui conculcavit Diabolum &c.* Ad hæc ſequentia obſerventur 1.) Narratio hæc, notante *Uſſerio*, a *Philone*, & *Agathopode*, *Ignatii* e Syria comitibus facta: 2.) Probabile minime eſt, hanc Viſionem in horum Comitum gratiam factam eſſe. Num enim voluerunt perſuaderi de veritate rei, id eſt, vere paſſum eſſe *Ignatium?* ineptum hoc fuiſſet, cum fuerint teſtes αὐτόπται. An dubitabant forte de pietate *Ignatii* & felicitate in futura vita obtinenda? at initio Orationis, ſeu narrationis, in cœlum eum ob pietatem ſuſtulerant laudibus. Forte hac Viſione experiri voluerunt, num Deus ſingularem ardorem Martyrii adprobaverit, nec ne? quæ eſt conjectura J. *Clerici* ad h. locum. At ſi eo animo orationi vacaſſent Comites illi, credibile plane non eſt, Deum deſiderio eorum per miraculum ſatisfacturum. Confirmaſſet enim ita rem, qua facile multi abuti potuiſſent. De pietate equidem *Ignatii* non dubitamus. At ex his Actis Martyrii, & epiſtolis, ea præſertim, quam ad *Romanos* ſcripſerat, ſatis ſuperque patet, bonum virum nimio amore Martyrii abreptum fuiſſe: hinc tantopere laborat, ne amici Romani ſe citis paſſibus ad gloriam Martyrii graſſantem impedi-

pedirent, aut aliquid facerent, quod flagrantiſſimo deſiderio obeſſe poſſet. At Deus non ſolet miracula facere, ad ea, quæ affectus non ſatis ad rationem, & præcepta Religionis chriſtianæ attemperatus ſuadere ſolet. Diſplicent, ſcio, ejusmodi libera judicia Patrum admiratoribus, non item iis, qui ad æternas veritatis leges cuncta mortalium dicta & facta examinare ſolent. Cl. *Weiſmannus Hiſt Eccl. Tom. I. pag.* 116. poſtquam *Baſnagii* ſententiam de Martyrio *Ignatii*, cum mea prorſus conſpirantem adduxiſſet, in hæc verba erumpit: *Ubi quæſo ſumus, dum ea culpamus, quæ laudanda eſſent ſingulariſſime? ignarus antiquitatis ſit oportet, rectiſſime ait Dupinius, qui negaverit, primos Martyrii zelo incenſos fuiſſe Chriſtianos & peſſimus eſt Theologus, qui illum vituperet*, ita Cl. *Weiſmannus*. At exemplorum loco deſideraſſem rationes: nil agit exemplum quod litem lite reſolvit. *Cotelerius* in notis ad Epiſtolam *Ignatii* ad *Romanos*, & poſt eum *Ruinartus* ſingulare illud deſiderium *Ignatii* excuſaturi, ad exempla aliorum Martyrum provocant. At num hoc eſt ratiocinari aut probare? Omnia huc redeunt 1.) Deus homini conſervandi ſui ſtudium inſevit. 2.) Deus igitur vult, ut vitam omni ratione conſervare ſtudeamus, omniaque faciamus, quæ ad illam in tuto collocandam facere poſſunt. 3.) Leges naturæ, cum præceptis Religionis chriſtianæ non pugnant. 4.) Chriſtus ipſe diſcipulis injunxerat, ne temere vitam ſuam periculis exponant, & ſi quando injuſte ad necem poſtularentur, ut ex una in alteram urbem, ſi poſſent, fugiant, Matth. X. 5.) Martyrium ipſum per ſe, neque etiam deſiderium per ſe, Deo placere poteſt, quoniam quis pro errore turpiſſimo mortem obire poteſt, quod *Marcionitarum*, aliorumque exemplo conſtat; neque actionem etiam ullam, niſi quæ fiat ad normam rationis, & præceptorum Evangelii Deus adprobare poteſt. 6.) Solus ergo ille *Martyr* laudandus, qui de veritate Religionis chriſtianæ perſuaſus eſt, atque in eas eſt conjectus circumſtantias, ut alia ratione Deo & conſcientiæ ſatisfacere non poſſit, quam conſtanti & libera veritatis confeſſione, cum exquiſitis tormentis licet, & vitæ jactura conjuncta. 7.) Contra, qui inſidias ubi poſſet non effugit; qui pericula ſine neceſſitate in caput ſuum devocat; qui mortem oppetere nulla urgente neceſſitate deſiderat; qui auxilia aliorum aſpernatur, is, licet vir alias bonus ſit & pius, laudandus tamen, licet ſanguinem profundat, non eſt, quamvis credibile ſit, Deum imbecillitatem illam bonas in partes eſſe interpretaturum. Quod ſi Acta hæc Martyrii, & Epiſtolam præcipue *Ignatii* ad *Romanos* diligenter & attente legamus, ſatis

ſatis perſpicue conſtare videtur, *Ignatium* tum temporis vitam conſervare, atque adeo porro Eccleſiæ Antiochenæ prodeſſe potuiſſe. Si vero in eo decipimur, atque nulla elabendi ratio erat, nemo non conſtantiam Beati Viri laudabit. Quod ſi hoc erat, certe cauſam non video, cur Comites illi miraculum a Deo expetere debuerint. Neque igitur cauſa erat, cur Cl. *Weiſmannus* exiſtimaret, Doctiſſimum *Basnage* minus decenter de Martyrio ipſius locutum. At ne quis exiſtimet, me ſine ratione cauſam Cl. *Basnage* perorare, ipſa verba ejus adducam: nimirum in eo eſt Doctiſſimus Vir, ut probet, epiſtolam *Ignatii ad Romanos* jure ſuſpectam eſſe: inter alias rationes, quas attulit ad hoc probandum, etiam una eſt, quæ ex ipſius Epiſtolæ argumento petitur. „ Je n'examine (inquit *Tom. I. Hiſt. de l'Egliſe pag.121.)* „ point l'interrogatoire d'Ignace, dans lequel il fait a l'Empereur une „ equivoque ſur ſon nom de *Porte-Dieu*, concluant de là qu'il ne peut „ avoir le Demon: Mais comment Ignace, condamné par la bouche „ de l'Empereur, pouvoit-il croire, qu'il étoit facile de le garantir „ de la mort, & prier les Romains, de ne le pas faire? cela paroit „ choquer le bon ſens & la Religion; Car ni le Peuple, ni les Magi„ ſtrats de Rome ne pouvoient ſauver la vie, à un homme condamné „ par le Prince, & envoyé de ſi loin par ſon ordre, pour être dechiré „ par les bêtes. Il étoit encore plus impoſſible à des Chrêtiens, dans „ le fort de la perſecution, d'empêcher l'execution de la Sentence Im„ periale. La Religion en eſt choquée: Car quelque ardeur qu'on „ ait pour le Martyre, il faut attendre ce que la Providence ordonne, „ ſans s'opoſer aux moyens, qu'elle a de nous garantir du ſupplice. „ Cependant non-ſeulement Ignace veut mourir, & previent de loin „ les Romains, de peur qu'ils ne s'opoſent à ſon ſupplice; mais il les „ prie *de flatter les bêtes*, *afin qu'elles le dechirent.* C'eſt une nouvelle „ maniere d'exciter la cruauté des Tigres, & des Lions, que de les „ flater; du moins ce n'eſt pas là l'Eſprit du Chriſtianiſme, & feroient „ une tache à la vie de S. Ignace, s'ils étoient veritables. „ Hactenus *Basnage*. Addam huic (quoniam auctoritas & teſtimonia quorundam ingeniis magis attemperata ſunt, quam rationes) judicium Viri Doctiſſimi, quique, quid leges naturæ, & præcepta Religionis a Chriſto traditæ poſtulent, accurate expendit. Is eſt Cl. *Barbeyracius Traité de la Morale des Peres*, cap. VIII. pag. 125. ita de hoc Martyrio *Ignatii* loquens. „ A l'egard de St. Ignace, dont le Pere *Ceillier* allegue en„ core l'exemple, on ne ſauroit nier, qu'il ne ſouhaitat le Martyre avec

„ avec une ardeur extrême: & tout ce qu'on peut dire, pour l'excu-
„ ſer, c'eſt qu'il étoit deja pris, deſorte qu'il n'y avoit pas d'apparen-
„ ce, qu'il pût eviter la mort. Mais après tout, ſi les Apôtres eux-
„ mêmes n'ont pas été exemts d'erreurs & de foibleſſes, faut-il s'éton-
„ ner, que leurs Diſciples les plus zelés en ayent été ſuſceptibles?
„ Les regles invariables de l'Evangile, & de la raiſon ne changent
„ point pour cela: & les Exemples ne ſont à imiter, qu'autant, qu'ils
„ y ſont conformes. Dieu a pu, en conſideration des diſpoſitions
„ pieuſes & ſinceres de quelques Martyrs, comme celui-ci, avoir leur
„ zele pour agréable, quoique melé d'imperfection. Loüons le zele
„ en lui-même, & contentons nous d'excuſer ce qui a eu beſoin d'in-
„ dulgence. Il n'y a pas moyen de regarder autrement ces inſtances
„ vehementes, que faiſoit Ignace aux Romains, de ne pas travailler,
„ quand il les en prieroit lui-même, à le garantir du ſupplice, com-
„ me ſi par là ils lui envoyent la Couronne du Martyre: Ces exhor-
„ tations à flatter les Bêtes feroces, afin qu'elles le devoraſſent entie-
„ rement; ce deſſein, où il temoigne être, de les irriter lui-même,
„ de peur qu'elles ne le reſpectaſſent, comme il étoit arrivé à quel-
„ ques Confeſſeurs, &c. Ita *Barbeyracius*, cujus integrum cap. VIII. legi meretur. Idem Cl. *Weiſmannus* impugnat S. *Basnage Jacobi* ad finem, quod *Tom. II. pag. 17. Annal. Eccleſ.* Viſionem Comitibus *Ignatii* factam, vel eo nomine in dubium vocet, quoniam temporibus *Ignatii* Martyrum animæ e cœlo in terras non migrarent, ad ſolatia mœrentibus præbenda. *Quaſi vero (inquit Cl. Weiſmannus) abſurdum eſſet, Beatos vel per ſpeciem ſuam, vel in perſona propria apparere, in hoc mundo viſibili, ſi Deo ita viſum fuerit.* At miracula non ſine neceſſitate ſunt multiplicanda. Hic autem nulla plane eſt neceſſitas. Si Chriſtiani fuerunt illi Comites, ut fuerant, in Decretis Religionis chriſtianæ ſatis præſidii contra dolorem reperire poterant. *Secundo*, potuit ſine miraculo imago dilectiſſimi hominis ſomniantibus obverſari. *Tertio*, ſi, quidquid Deus poteſt facere, ſtatim ipſo opere factum eſſe dicendum eſt, omnibus fere *Legendis* fides eſt habenda. Certe, narratio hæc cum *Legendis*, quæ ſequiore ætate, de adparitionibus animarum cœlo receptarum narratæ ſunt, ex aſſe convenit. Sed non opus eſt, ut multum huic argumento inhæreamus. Alia inſuper ſunt in narratione hac νοθείας indicia. Velim ergo *Quarto* notari, narrationem Comitum illorum cum Chronologia conciliari nulla ratione poſſe, quod Viri Doctiſſimi *Clericus*, *Pagi*, *Loydius*, *Basnage*, & *Noriſius* probarunt.

barunt. Atque hæc præter alia effecerant, ut *Grabius*, maximus Patrum admirator, totam illam Comitum narrationem, ab aliena manu temere Actis Martyrii adſutam fuiſſe exiſtimet. „ Atque hæc (inquit „ *Spicilegii Tom. II. pag. 22.*) ſunt *Acta*, ſive potius *Paſſio* S. Martyris Ignatii, ex duplici codice latina edita. Primum ab Uſſerio, qui in Præfatione poſtremam ſaltem partem a Philone, Gajo & Agathopode ex Syria Romam uſque beatum Martyrem ſecutis, conſcriptam eſſe ex ſequentibus collegit formulis: *Nos quidem nolentes abducimur, gementes de ea, quæ a nobis futura ſeparatione, obviamus fratribus timore & gaudio repletis. Horum ipſimet conſpectores effecti &c.* Ego contra priora quidem, quæ in utroque codice latino exarata ſunt, genuina & antiquiſſima, ſed poſtremam Ignatii partem ſpuriam, & ab interpolatore quodam aſſutam eſſe arbitror; partim quia in altero eorum codice ſcilicet Cottoniano deeſt, partim quia ἀσυςατα atque falſa continet. Sane aperte ſibi invicem repugnare videntur iſta verba S. V. quæ in latino Textu Uſſerii ita ſonant: *Horum ipſimet conſpectores effecti cum lacbrymis, & domi per totam noctem vigilantes, & multum cum genuflexione & oratione deprecantes Dominum certificare infirmos nos de prius factis.* Si enim hæc facta ipſimet Spectatores oculis uſurpaverant, quid opus erat ulteriorem de iis certitudinem a Deo poſtulare? Falſum autem, quod iſta facta dicantur *Præſidentibus apud Romanos Syria & Senecio ſecundo*, id eſt An. 107. Æræ vulgaris Chriſtianæ, ut ex notis Uſſerii diſcere eſt: hoc inquam falſum eſſe apparet. Nam ex ipſis Actis conſtat, Ignatium a Trajano Imperatore damnatum eſſe, quando is expeditione adverſus Parthos ſuſcepta, Antiochiam venit. At vero bellum Parthicum An. Chriſti 112. demum cæpiſſe egregie probarunt, duo inſignes rerum Chronologicarum Magiſtri, Henricus Noriſius in Epiſtola conſulari pag. 72. & A. Pagi in Critica Hiſtorico-Chronologica in Annales Baronii ad A. Chriſti 105. His accedit tertius, Chronologorum hujus temporis Princeps, qui primo loco a me nominandus erat, Reverendus admodum Guilielmus *Lloyidius*, nunc Epiſcopus Wignorienſis; jam alii quidem paulo citius, alii ſerius id contigiſſe exiſtimant, in eo tamen omnes fere conveniunt id poſt A. Ch. 112. accidiſſe. Ita *Grabius*.„ *Quinto.* *Metaphraſtes*, ubi de hoc argumento loquitur, illud λεγεται duntaxat uſurpat, quod eo magis mirum eſt, quod notum ſit, hominem hunc miraculorum numerum augere potius, quam minuere ſolere. Idem, hanc Viſionem non in gratiam Comitum, ſed amicorum Ro-

Romæ degentium factam eſſe ſcribit. Atque hæc ſufficere poſſunt, ad probandum, Viſionibus illis in Actis hiſce narratis fidem non eſſe temere adhibendam.

Sunt Viri docti, qui ipſi etiam *Ignatio* Viſiones contigiſſe contendunt. Ego quidem id fieri potuiſſe nullatenus nego. Hoc unum dubito, utrum loca, quæ ad id probandum adducuntur, ſatis perſpicue hoc ſignificent. Cl. *Kettner Diſſert.* ſupra citata provocat ad Epiſtolam *Ignatii* ad *Trallianos* datam, in qua *Sect. V. pag. 23. Edit. Clerici* ita loquitur B. Martyr: *Numquid non poſſum cœleſtia vobis ſcribere. At ne parvulis vobis damnum inferam metuo, ac mihi ignoſcite: ne iſta capere non valentes ſtrangulemini. Etenim ego non propterea quod vinctus ſum, & cœleſtia intelligere poſſum, & ſitus Angelorum & cœtus conſtitutionesque principatuum, viſibilia & inviſibilia, propter hoc jam & diſcipulus ſum: multa enim nobis deſunt, ne a Deo abſimus.* Ex capite undecimo *Vindiciarum Ignatianarum*, ab illuſtri *Pearſonio* conſcriptarum patet, *Dallæum* hanc ipſam partem Orationis *Ignatii* impugnaſſe, atque exiſtimaſſe, *Ignatium* modeſtiæ limites ſupergreſſum, dum ea ſibi tribuat, quæ nulli mortalium conceſſa ſint. Adferamus ipſa *Pearſonii* verba. „Prima modeſtiæ (ſecundum Dallæum nempe) violatio, quod *ſuper-„cœleſtium ſcientiam ſibi vindicat.* Quaſi vero Chriſtiano Viro & qui-„dem Epiſcopo, & ab Apoſtolis edocto nulla ſupercœleſtium ſcientia „competeret. An τα ἐπουρανια toties ab Apoſtolo memorantur, ut „de illis nihil ſcire, nil ſcribere poſſent Chriſtiani? mira hæc mihi vi-„dentur: & tamen ob hanc unam ſententiam *a modeſtia hic Scriptor „duplici nomine diſcedit.* Primo *ſibi ea tribuit, quæ nemini homini mor-„tali conceſſa ſunt.* Nego, pernego. Dicit ſe πολλα φρονειν ἐν Θεῳ, „*multa ſapere in Deo:* an hoc nulli mortalium conceſſum eſt? an po-„tius ab omnibus Chriſtianis requiſitum non eſt? ad ſapientiam in „Deo, & quidem multam, omnes vocantur: Ille præſertim, quem „S. Chryſoſtomus ἀντιῤῥοπον πετρου διδασκαλον appellare non veretur. „Dicit ſe ea ſcribere poſſe, quæ Trallenſes non caperent. An hoc „nulli mortalium conceſſum eſt? Nondum tanta nobis tunc tempo-„ris Trallenſium ſcientia fuiſſe adparet. Cum autem Smyrnæos ſuper-„cœleſtium & viſibilium, inviſibiliumque mentionem feciſſet, ſtatim „addit: *Qui capit, capiat.* Poſtremo hæc ἐπουρανια clarius definit, „dum ſe τας τοποθεσιας τας ἀγγελικας καὶ τας συστασεις τας ἀρχοντικας „intelligere poſſe dicit. Nec tamen patet, hæc ejusmodi eſſe, quæ „nulli mortales ſciant. Nos forte non recte intelligimus, quid Epi-

„ ſtolæ Scriptor per iſta verba voluerit, & eum illa non intellexiſſe, „ quæ his verbis ſignificare voluit, &c.„ Ita Illuſtris *Pearſonius*. At ex iis, quæ attulit *Eruditiſſimus Vir* ſatis conſtat, ipſum ſeſe in omnes verſare partes, atque omni niſu id agere, ut *Ignatii* Epiſtolis ſuum conſtet decus. Primo, ſcientiam των ἐπουρανιων omnibus Chriſtianis competere ait; mox tamen nos neſcire ait, quid *Ignatius* his verbis ſibi voluerit: at ſi hoc eſt, cur dicendi ſunt ſcire omnes Chriſtiani, id, quod ne nos quidem intelligimus? Certe perſuaſus ſum, *Ignatium* interrogatum, quid per τοποθεσιας, & συςασεις ἀρχοντικας intelligeret, vix ac ne vix quidem reſpondere potuiſſe. 2.) Rurſus idem *Pearſonius* ad *Chryſoſtomum* provocat, probaturus, *Ignatium* ab Apoſtolis ῥητα & ἀπόῤῥητα didiciſſe. Mox tamen adductis verbis Chriſoſtomi ait: *In excerptis Clementis* ἐκ της ἀνατολικης διδασκαλιας *ex orientali doctrina, quæ ſane Ignatio incognita eſſe non potuit, nonnulla de Angelorum variis officiis & dignitatibus referuntur.* Si hoc concedamus *Illuſtri Viro*, ſequitur eum neque per Viſionem, neque per Apoſtolicam inſtitutionem, quæ de his narrat, ſed ex ineptis illius ætatis opinionibus hauſiſſe. Et certe hæc ultima Viri Eruditiſſimi conjectura, vero quammaxime conſentanea eſt. Notum enim eſt, Pythagoricos, Platonicos, & Hæreticos Apoſtolici ævi multa de Ordinibus & Officiis Angelorum & Dæmonum temere garriviſſe, adeo ut Viri docti non ſine cauſa exiſtiment, Paulum I. ad Timoth. I. v. 4. digitum ad hæc intendiſſe. Videatur *Porphyrius* περι ἀποχης *Lib. II. Sect. 37. ſeqq.* Edit. *Holſtenii.* 3.) Cum Apoſtolis ipſis, de variis officiis & ſedibus Angelorum, nil perſpicue revelaverit Deus, num credibile eſt, Deum per Viſiones *Ignatium* de hiſce edocturum?

Alter locus, ad quem Cl. *Kettnerus* provocat, extat *Epiſtola ad Philadelphenos*, ubi Sect. VII. pag. 32. ita loquitur: *Quanquam enim ſecundum carnem voluerunt quidam me ſeducere: at Spiritus non ſeducitur a Deo exiſtens. Novit enim unde veniat, & quo vadat & ſecreta coarguit. Clamavi cum intereſſem, locutus ſum magna voce, voce Dei: Epiſcopo attendite & Presbyterio & Diaconis. Quidam autem ſuſpicati ſunt, me ut præſcium diviſionis quorundam hæc dicere. Teſtis autem mihi is eſt, in quo vinctus ſum, quod a carne humana non cognoverim: ſed Spiritus anuntiavit dicens iſta: Sine Epiſcopo nihil facite.* At nec hic locus probat, per Viſionem ipſum edoctum fuiſſe de hac propoſitione: *Sine Epiſcopo nihil facite.* Epiſtola enim ad *Trallianos Sect. II. ad Philadelph. Sect. VII. ad Magneſ. Sect. IV.* eandem denuo repetit, & inculcat, ſed

tan-

tanquam præceptum Apoſtolicum. Hinc & illi ipſi, qui pro ignatianis Epiſtolis pugnant, inter quos eminet Illuſtris *Pearſonius*, excuſaturi ea, quæ magnificentius de Epiſcopis dicta ſunt in Epiſtolis *Ignatii*, traditione Apoſtolica, non extraordinariis Viſionibus ſeſe tuentur. Et certe, ſi *Ignatius*, vel ex Epiſtolis Apoſtolorum, vel familiari congreſſu cum Diſcipulis Apoſtolorum, tantum tribuendum eſſe honorem Epiſcopis edoctus fuit, fruſtra ad Viſiones provocatur. Vide quid de hoc argumento diſſerat *Uſſerius Diſſertat. de Ignatii Martyriis Epiſtolis* &c. cap. X. pag. 22. extante in *Cotelerii Patr. Apoſtol. Vol. II.* Certe inter præcipuas rationes, quæ ſuſpectas reddunt Epiſtolas *Ignatii*, refero *Epiſcopalis poteſtatis exaggerationem.* Talia apud Chriſtum & Apoſtolos non legimus. Scio quid Viri Eruditi reſpondeant. At de his ex profeſſo agere inſtituti noſtri ratio non patitur, ſatiſque ſunt a Doctiſſimis Viris excuſſa.

*Socrates Hiſt. Eccleſ. Lib. VI. cap. 8.* adſerit, *Ignatium* per Viſionem edoctum fuiſſe artem hymnis alternatim canendi: *Dicendum porro eſt* (inquit) *unde conſuetudo illa, hymnis in Eccleſia alternis canendi, initium ſumpſerit. Ignatius Antiochiæ in Syria Epiſcopus, poſt Apoſtolum Petrum ordine tertius, qui & cum Apoſtolis ipſis familiariter verſatus eſt, vidit aliquando Angelos hymnis alternatim decantatis S. Trinitatem celebrantes, & canendi rationem, quam in illa Viſione animadvertat, Eccleſiæ Antiochenſi tradidit. Unde iſta traditio ad omnes poſtea Eccleſias dimanavit.* At quam incerta hæc *Socratis* traditio ſit, dudum ab Eruditis eſt oſtenſum. Vide quæ de hoc argumento in medium proferat. *Bingham Orig. Eccleſ. Lib. XIV. cap. I. Sect XI. pag 14 ſeq. Edit lat.*

VIII. Pergimus ad Viſiones *Polycarpi* Martyris, qui circa Annum Chriſti 166. ſecundum *Ruinartum*, *Uſſerium* vero & *Pagi* An. 169. pro Religionis chriſtianæ veritate vitam poſuerat. Duas Viſiones *Polycarpo* obtigiſſe memorant Eccleſiæ Smyrnenſis Moderatores; De priore ita loquuntur pag. 198. apud *Cotelerium*: *tantus vero erat tumultus in ſtadio, ut nemo poſſet audiri. Porro Polycarpo intranti in ſtadium vox e cœlo facta eſt:* ἴσχυε καὶ ἀνδρίζε πολύκαρπε; *fortis eſto & viriliter age Polycarpe, & eum quidem qui vocem emiſit, vidit nemo, vocem autem ex noſtris, qui præſentes erant, audiverunt.* Cur autem dubitem, Deum per miraculum vocem hanc miſiſſe, rationes ſunt ſequentes. 1.) Tumultus erat, teſtibus ipſis qui præſentes erant, maximus, variiſque cogitationibus diſtractus *Polycarpi* animus; unde vix vocem audire, aut a voce hominis diſtinguere potuit. Hinc neque in Epiſtola

ipſa adſeritur, *Polycarpum* vocem audiviſſe. At ſi Deus eum per miraculum cœleſti voce firmare voluiſſet, eo temporis articulo eam emiſiſſet, quo nulla ratione dubitare potuiſſet, quin inuſitata ratione ſibi adeſſe vellet. 2.) Flagrabat B. Vir ſingulari Martyrii obtinendi cupiditate, metumque omnem cruciatuum ſubjecit pedibus. 3. Cauſa non eſt, cur dubitemus, Deum Viro Religionis chriſtianæ amantiſſimo gratia ſua, atque ſingulari favore adfuiſſe. Neceſſe igitur non erat, ut miraculo, homini ſponte ad gloriam Martyrii currenti, calcar adderetur. 4.) Nolumus equidem negare, Spectatores hujus Tragœdiæ vocem illam audiviſſe: at unde ſine miraculo novo perſuaſi eſſe poterant, tanto in ſtrepitu, cælitus delapſam illam vocem? Denique ea, quæ ad finem narrantur, ut mox audiemus, efficiunt, ut dubitemus, utrum quæ de Viſionibus illius dicuntur, vera ſint, nec ne.

Altera Viſio, quæ in Epiſtola illa Smyrnenſium *Polycarpo* contigiſſe narratur, hæc eſt: *Cum oraret* (inquiunt Smyrnenſes) *triduo antequam comprehenderetur, Viſio ei oblata eſt. Viditque cervical ſuum incendio conflagrare. Tum converſus ad comites ſuos, prophetice dixit: oportet me vivum comburi.* At & hæc Viſio non eſt extra dubitationis aleam poſita. 1.) *Euſebius* Lib. IV. cap. 15. oranti quidem, ſed *noctu* in ſomnum ſoluto hanc Viſionem contigiſſe narrat. At naturaliter fieri potuit, ut hoc ei inſomnium contingeret. Omittit idem *Euſebius* illud *prophetice*, quod in Textu noſtro eſt. 2.) Cum Proconſul dixiſſet, ſe eum vel beſtiis objecturum, vel igni traditurum, reſpondet: φερε ὁ βȣλει. Quod ſi credidiſſet, Deum per Viſionem ſibi certo ſignificare voluiſſe, fore ut igne extinguatur, optare debuit id, quod conſentaneum erat voluntati divinæ. 3.) Dubitari poteſt de veritate Viſionis, quia Deus per miraculum impediverat, quo minus igne abſumeretur. Audi enim quomodo *Smyrnenſes* loquantur, Sect. XV. ſeq. apud *Cotelerium*. *Et poſtquam Amen emiſiſſet, precationemque compleſſet, homines ſeu Miniſtri ignis ignem accenderunt. Cum vero ingens flamma emicaſſet, grande miraculum vidimus, quibus ſpectare conceſſum fuit, qui & ideo reſervati ſumus, ut aliis, quæ contigerunt enunciaremus. Ignis enim fornicis ſpeciem præbens, tanquam navis velum a vento repletum atque ſinuatum, undique circumdedit Martyris corpus: quod quidem in medio poſitum, non ut caro aſſa videbatur, ſed veluti panis coctus, vel ſicut aurum & argentum in fornace candens. Tantam quippe fragantiam odorabamur, ac ſi thus aut aliud quoddam pretioſorum aromatum oluiſſet. Tandem igitur cernentes improbi, corpus ipſius ab igne non poſſe conſumi, juſſe-*

*juſſerunt confeſſorem propius accedere pugionemque capulæ tenus abdere. Quod cum ille feciſſet, egreſſa eſt columba, item tanta vis ſanguinis, ut ignem extingueret, utque univerſa plebs miraretur, tantum eſſe diſcrimen inter infideles & Electos.* Ita *Smyrnenſes.* Quod ſi Deus per miraculum voluit impedire, quo minus corpus igne extingueretur, quæ cauſa eſſet tandem, cur Deus inſolita Viſione eum contrarium edoc re vellet? certe corpus ipſius initio in cineres non fuiſſe redactum, docent ea, quæ in ſequentibus narrantur; refertur enim, Chriſtianos corpus ipſius ſepulturæ mandare voluiſſe. Confirmat hoc *Illuſtris Uſſerius* auctoritate Martyrologii Romani. „In Martyrologio quoque Romano „(inquit) in notis ad h. l. Januar. 26. ab igne minime læſus dicitur „fuiſſe *Polycarpus.*„ Indeque Romæ in Eccleſia S. Stephani in Cælio adſcripta, illi cernitur Siriacidæ iſta ſententia Eccleſiaſt. 51:6. In medio ignis non ſum æſtuatus: ſubjecto etiam, in eam ſententiam, hoc Epigrammate:

*Phœnicem ſi quis medio miretur in igne*
*Emori, & extructo ſe reparare rogo*
*Obſtupeat, Polycarpe, avidas tibi parcere flammas*
*Non auſas ſacra te violare face.*
*Mille nitent tædæ, rutilantque hinc inde favillis*
*Atque in Te Dominum, quem colit ipſe, colunt*
*Prœmia nunc majora tibi, ſed reddit Olympus.*
*Ignea qui pedibus, ſubjicit aſtra tuis.*

4.) Miraculum hoc de igne non abſumente *Polycarpi* corpus dicitur factum in gratiam infidelium. At Centurio tandem homo gentilis corpus in medio ignis poſitum exuſſit, uti ſignificatur, Sect. XV. Certe hoc potius in dubitationem conjeciſſet Spectatores, quam ut miraculum eveniſſe credidiſſent. Viderunt enim ignis vim non nocere corpori B. Viri. Atque hoc potuiſſet adducere gentiles, ut crederent Deum ſingularem hominis curam gerere, atque adeo decreta ipſius mala eſſe non poſſe. At iidem mox vident per Centurionem effectum eſſe, ut corpus hactenus intactum, & in cineres non reſolutum prorſus diſſolveretur. Unde merito debuiſſent ſuſpicari, forte per cauſas naturales, ſed ignotas, factum, ut fruſtra flammæ eum lamberent. Quis autem tam prodigum miraculorum Deum eſſe credat, ut in ejusmodi circumſtantiis portenta edat? 5.) Dicitur columba e corpore ipſius egreſſa. De quo tamen portento ſilet *MStum Ruinarti*, *Euſebius*, *Ruffi-*

*Ruffinus*, imo ipſe *Nicephorus* homo quammaxime credulus. Neceſſe igitur eſt, hoc ab impoſtore quodam Epiſtolæ Smyrnenſium adjectum. *Prudentius* in Martyrio S. *Eulaliæ* Hymno III. ſimilem fabellam refert, dicens:

*Emicat inde columba repens*
*Martyris os nive candidior*
*Viſa relinquere & aſtra ſequi.*
*Spiritus hic erat Eulaliæ*
*Lacteolus, celer, innocuus.*

Varias Eruditorum de columba illa e corpore Martyris, ſcilicet egreſſa ſententias, vide in *Biblioth. Bremenſi Claſſ. III. faſciculo 3. pag. 429. ſeqq.*

6.) Dicitur tanta vis ſanguinis e corpore ipſius emanaſſe, ut ignem extingueret. Sed unde tantum ſanguinis e corpore ſenili & effœto? num Deus per miraculum ſanguinem Martyris auxit? Si hoc vero eſt, atque per miraculum factum eſt, ut ignis extingueretur, cur tandem id a Centurione fieri permiſit? 7.) Denique fragrans ille odor corporis Martyris, quem avidis naribus traxiſſe dicuntur ſpectatores illi, ſatis oſtendit, quid miraculis illis tribui debeat. Certe hujus mirabilis effectus, neque phyſicæ, neque morales cauſæ dari poſſunt. In *legendis Monachorum* ſequentis ævi talia magno numero referuntur; at ab iis tantum creduntur, qui cerebrum non habent: num enim odore hoc voluit Deus oſtendere, corpora Martyrum ex alia plane quam cæterorum hominum materie conflata? at hoc falſum eſſe norunt omnes. Num probare voluit, ſibi maxime placere conſtantes Religionis Chriſti confeſſores? at & hoc Chriſtianis ſine particulis iſtis odoriferis ſatis cognitum atque perſpectum erat. Quod ſi hæc omnia in ſummam redigamus, non leves cauſæ ſunt, cur non minus de narratis miraculis, quam de Viſionibus dubitemus. Scio quosdam cum *Ruinarto* dicturos, certum ab incerto eſſe diſtinguendum, neque Viſiones propter portenta illa, mendacii merito ſuſpecta, ſimul in dubium revocandas. At quis nobis tandem fidem præſtabit, homines, qui Smyrnenſium Epiſtolæ inanes fabellas adſuere non ſunt verecundati, a fingendis Viſionibus ſibi temperaſſe? Saltem nemo cordatus mihi vitio credo vertet, ſi, dum meliora edoctus fuero, Viſiones illas valde mihi ſuſpectas eſſe ingenue fatear. (*) Sed

(*) Vide quæ de Actis Martyrii Polycarpi in medium adduxit Anonymus in Diario Litterario cujus titulus; *Journal Brittanique* par M. MATI Menſis Septemb. A. 1750.

Sed & alias Viſiones hoc tempore, *Attalo* cuidam factas memorant Eccleſiæ Lugdunenſis, & Viennenſis Moderatores apud *Euſeb. Hiſt. Eccleſ. Lib. V.* cap. 3. Verba ita ſonant ex verſione *Valeſii*; *Alcibiades quidam, unus ex illorum Martyrum numero, durum & ſqualidum vivendi genus ſectabatur; nullumque omnino cibum admittens ſolo pane & aqua, ad id uſque temporis veſci conſueverat. Cumque in carcere poſitus eandem vivendi rationem vellet retinere, Attalo poſt primum, quod in Amphitheatro fecerat certamen, revelatum eſt, non recte neque ordine facere Alcibiadem, qui & creaturis Dei minime uteretur, & aliis exemplum ſcandali fieret. Paruit itaque Alcibiades, & cunctis deinceps cibis promiſcue uti cæpit, gratias agens Deo. Neque enim divina gratia eos deſtituerat. Sed conſultorem habebant Spiritum Sanctum.* Ita loquuntur *fratres* illi *Lugdunenſes*. *Attalo* revera per Viſionem extraordinariam ejusmodi monitum datum credere non poſſum. Non enim unquam Deus facit miracula in gratiam hominum, quando vel ſenſu communi de re cognoſcenda moneri poſſunt. *Alcibiades*, ſi pane & aqua vires refocillare non ſatis poterat, ratione ſola duce probe cognoſcere potuit, cibos a fratribus benigne communicatos reſpuendos non eſſe. Aderant aliorum Confeſſorum exempla. Et ſi neque ratio, neque fratrum piorum exempla ſuffeciſſent, adhortatio *Attali* ſtrenui veritatis confeſſoris, vel ſine Viſione eum commovere potuiſſet. Non dubito equidem, quin *Attalus* ſingulari amore *Alcibiadis* tactus, exiſtimarit, deſiderium illud meliora illi ſuadendi, S. Spiritus monitum eſſe, præſertim poſtquam vidiſſet, hominem pertinaciter in ſqualido & duro vivendi genere perſeverare, ſeque macerare ſine neceſſitate velle; at Revelationem extraordinariam, ut hoc ipſum fieret, *Attalo* factam, ob ea quæ dixi, credere non poſſum. Certe omnibus portentis, & miraculis fides eſt habenda, ſi talia ſemel admittimus.

Seculo hoc ſecundo vixerat *Tertullianus*, qui in ſcriptis ſuis paſſim mentionem facit Viſionum, quæ quibusdam Chriſtianis contigiſſe dicuntur. At multum his tribuere non poſſumus, partim quod ingenium habuerit plane ad *fanaticiſmum* pronum; partim quod diu ſatis *Montaniſmo* fuerit addictus; notum autem eſt, *Montanum* cum ſociis perpetuas Viſiones, ſed fraudis merito ſuſpectas jactaſſe; ut jam non dicam, vix certo definiri poſſe, quos libros *Montani* erroribus imbutus, quos vero rectius ſentientium opinioni addictus ſcripſerit. Solus character animi hujus Afri, viro cordato ſufficere debet, ad jactatas ab eo Viſiones nauci faciendas. Qui enim fere conſtanter æſtum imagi-

nationis ſequitur, atque nunquam fere perſpicuo ſtylo utitur, ſed quidquid laudare vel improbare vult, ultra modum urget, ille vix ab homine fanatico diſtingui poterit. Quomode enim phaleratam orationem, cum de divinis loquitur, intelligemus, & ab homine qui Enthuſiasmo quodam correptus eſt, diſtinguemus?. at diu eſt, ex quo unanimi fere conſenſu Eruditi monuerunt, *Tertullianum* hoc morbo laboraſſe. Sufficiat duorum præſtantiſſimorum Virorum judicia de ingenio *Tertulliani* adduxiſſe. *Prius* eſt Nic. *Malebranchii*, viri, uti notum eſt acutiſſimi ingenii, qui *Lib. II.* cap. 3. *de inquirenda veritate* ita indolem hominis depingit. „Tertullien (inquit) étoit à la verité un „homme d'une profonde Erudition, mais il avoit plus de mémoire „que de jugement, plus de penetration & plus d'etendue d'imagina„tion, que de penetration & d'etendue d'eſprit. On ne peut douter „enfin qu'il ne fût viſionaire dans les ſens, que j'ai expliqué aupara„vant, & qu'il n'eut preſque toutes les qualités, que j'ai attribuées „aux Eſprits viſionaires. Le reſpect qu'il eut pour les Viſions de Mon„tanus, & pour ſes Propheteſſes, eſt une preuve inconteſtable de la „foibleſſe de ſon jugement. Ce feu, ces emportemens, ces enthuſiaſ„mes ſur des petits ſujets, marquent ſenſiblement le dereglement de „ſon imagination. Combien des mouvemens irreguliers dans ſes hy„perboles, & dans ſes figures? Combien de raiſons pompeuſes & „magnifiques, qui ne prouvent, que par leur éclat viſible, & qui ne „perſuadent, qu'en etourdiſſant & qu'en eblouiſſant l'eſprit. *Poſterius* vero eſt Jacobi *Basnagii*, qui *Hiſt. de l'Egliſe Tom. I. Lib. IV. cap. 3. pag. 177.* de ingenio ipſius ita judicat. „Tertullien avoit un genie heu„reux, il poſſedoit une vaſte Erudition, ſon ſtyle étoit vif & ſerré; „toutes ſes periodes étoient autant des ſentences & des preuves de ce „qu'il avançoit, mais ſouvent il les outroit, & en les outrant elles de„venoient fauſſes. L'on trouve dans ſes Ouvrages un grand nombre „des traditions, & de rites, qui ſeroient demeurés inconnus ſans lui. „il étoit un ardent defenſeur de la verité, mais il s'abandonnoit trop „au feu de ſon imagination, qui l'emportoit, & qui l'empechoit de „raiſonner juſte. Il eut enfin le malheur de donner dans les Viſions „des Montaniſtes, dont les jûnes & les auſterités l'avoient eblouï: „il nous a donné par là une preuve bien ſenſible, que les grands hom„mes tombent ſouvent dans des grandes foibleſſes.„ Ita J. *Basnage.* Atque hinc factum eſt, ut illi ipſi, qui ſtrenue cauſam agunt Viſionum antiquis conceſſarum, auctoritate tamen *Tertulliani* uti nolint. *Dodwellus*

*wellus Diſſertat. Cyprianica. IV. Sect. VIII. initio, ait. Tertulliani teſtimonia propterea non refero, quod illum Montaniſmi ſuſpectum facit Rigaltius, nec negat apud eum propheticarum Viſionum exempla occurrere ſatis frequentia.* Cl. *Pfannerus* citato ſupra libello de *donis miraculoſis antiquæ Eccleſiæ*, pag 312. ſeq. ſatis oſtendit, quid de Viſionibus *Tertulliano* memoratis ſentiat. „ Pertinet huc (inquit) quod *Tertullianus* refert de fratre quodam (Chriſtiano videlicet) per Viſionem graviter „ caſtigato, quod januam ejus, ſubito annuntiatis gaudiis publicis, ſervi, quamvis injuſſu illius coronaſſent, ex more nimirum gentilis „ ſuperſtitionis, cui quocunque modo communicare Chriſtiano, iſta „ præſertim temporum diſciplina, nefas habebatur; uti & de ſorore „ quadam (de virgine veland. cap. ult.) nuda cervice incedere ſueta, „ ideoque modeſtiæ per Angelum in ſomno admonita. Quali quidem „ monitore (ut hoc adjiciamus) etiam puellis noſtræ ætatis opus foret, „ quæ nundinatitia (ut Tertulliani verba cum pace iſtarum uſurpare „ liceat) capita geſtantes, atque non furore tantum, quod iſte queritur, ſed & ſinu nudæ, petulantiam audaciamque oſtentatæ virginitatis paſſim profitentur. Cæterum meminit idem alterius cujusdam „ ſororis (de anima cap. 9.) quæ revelationum chariſmata ſortita, quas „ in Eccleſia inter Dominica ſolennia per exſtaſin in Spiritu paſſa ſit, „ & converſata cum Angelis, aliquando etiam cum Domino viderit & „ audierit Sacramenta, & quorundam corda dignoverit: Cui prout „ Scripturæ legerentur, aut Pſalmi canerentur, aut quæ alia ſimilia publica in Synaxi fierent, inde materiæ Viſionibus ſubminiſtratæ fuerint; poſt ſolennia dimiſſa plebe renuntiare Tertulliano, quæ viderit, ſolitæ. At quo loco fœminæ iſtius relationes habendæ, ex ſubjecto ſpecimine haud ita difficile judicatu eſt, oſtenſæ nimirum *animæ corporalis*, quo ipſo ad confirmandam ſuam de *corporeitate animorum* ſententiam Tertullianus utitur, eo videlicet usque erroris „ progreſſus, ut & Deo corpus tribuere ſuſtineret.„ Ita *Pfannerus*. Non igitur neceſſe eſt, ut ſingillatim Viſiones, quarum mentionem injicit, examini ſubmittamus. (*) Cum autem diximus *Tertulliano*,



(*) Qui ad ingenium Tertulliani attendit, non mirabitur qui factum fuerit, ut acerbiſſimis Verbis in Philoſophiam, ejusque Cultores, quos Hæreticorum Patriarchas vocavit, ſæpiſſime invectus fuerit. Ingenia enim ad fanaticiſmum prona, nil minus ferre poſſunt quam rationis culturam. Hodie eadem luditur fabula. Dantur homines, qui quamprimum audiunt, hunc vel illum Theologum culturæ rationis vel Philoſophiæ cum ſtudio vacare, eum tantumnon Hæreſeos ſuſpectum habeant. Quaſi vero rationis cultura homines neceſſario in errores conjiceret.

inter alia vel eo nomine fidem non eſſe habendam, quod *Montaniſtarum* partibus addictus fuerit, ſatis conſtat, quid de *Montani* & ſequacium ſentiamus Viſionibus. Nimirum meras impoſturas fuiſſe credo, & crediderunt id illi ipſi, qui ea ætate vixerant. Non negabo equidem, unum atque alterum ex invidia *Montano*, & diſcipulis falſo fuiſſe adſcriptum, v. gr. quod ſe ipſum *Montanus* dixerit eſſe Spiritum Sanctum, & quæ alia ſunt. Interim in eo omnes conveniunt, jactatas Viſiones meras fuiſſe impoſturas, quod ex variis rationibus probarunt, v. gr. quod fuco oculorum ſupercilia, capilloſque illeviſſet *Montanus*; quod in inſaniam & miros raptus profanus Spiritus eos adegiſſet; quod *Maximilla* teſte *Epiphanio Heref. 48. Sect. 2.* de ſe prædixiſſet, poſt ſe Prophetiſſam aliam non futuram ſed conſummationem; quod *Montanus* Salaria Prophetis ſuis, mercaturamque quandam eo prætextu conſtituiſſet; quod viros ſuos reliquiſſent ejus mulierculæ, cum Prophetiſſarum munus in ſe ſuſcepiſſent; quod illæ quoque avaritiæ pecuniiſque quavis tandem arte corradendis totæ incumberent; quod *παρα τὸ κατα παραδοσιν καὶ κατα διαδοχην ἀνωθεν της ἐκκλησιας ἐθος* docuiſſent &c. Et ne gratis hæc dixiſſe videamur, teſtimonia ſunt adferenda, quibus hoc ipſum comprobetur. Atque hic non *Epiphanii* alicujus, aut *Hieronymi*, ſed antiquiorum, quorum fragmenta adduxit *Euſebius*, veſtigiis inſiſtam. Producuntur hæc teſtimonia ab *Euſeb. Lib. V. cap. 16-20.* Excerpemus quædam ad inſtitutum noſtrum facientia. Cap. 16. lib. cit. meminit *Euſebius* Anonymi cujusdam, qui cum *Montaniſtis* congreſſus, & poſtea, quæ dicta erant, in chartas conjecerat. Ita autem ille. *Igitut obſtinata illorum coitio adverſus Eccleſiam, & nova pernicioſi ſchiſmatis hæreſis hanc habet originem. Vicus quidam eſſe dicitur in Myſia, contermina Phrygiæ nomine Ardaba. In qua ajunt Montanum quendam ex iis, qui fidelium numero recens adſcripti fuerant, immodica primi loci cupiditate captum, primo ſub Grato Aſiæ Proconſule aditum in ſe adverſario Spiritui præbuiſſe; Dæmone repletum, ſubito quodam furore ac mentis exceſſu concuti cæpiſſe, & nova quædam ac inaudita proloqui; bariolantem ac prædicentem futura præter morem, atque inſtitutum Eccle-*

At quid facias cum ejusmodi hominibus? Ego in gratiam eorum adponam magni Theologi & Philoſophi, nimirum Cl. Werenfelſii Epigramma, quod pro lubitu interpretari poſſunt. Sonat autem ita:

*Usque tuis ratio cum dictis obſtrepat, Aule;*
*Jure illi tandem, præcipis ut ſileat.*

Cæterum ſi quis loca Tertulliani, in quibus abjectiſſime de Philoſophia, ejusque cultoribus loquitur, in unum collecta perlegere velit, is adeat Jacobum *Pameleum* in adnotat. ad Tertull. Lib. de præſcript. cap. VII.

*Eccleſiæ a majoribus traditum, & continua deinceps ſucceſſione prorogatum.. Porro ex his, qui tunc temporis adulterinos hominis ſermones audierant, alii quidem, ut abrepticium & Dæmoniacum ac Spiritu erroris actum, turbasque in populo excitantem indignabundi objurgabant, & loqui ulterius probibebant. Quippe qui in mente habe ent diſcrimen a Domino prænotatum, minasque quibus jubemur adventum falſorum Prophetarum vigilanter ac ſolicite obſervare. Alii vero velut Sancto Spiritu & Prophetiæ gratia elati inflatique mirum in modum, & diſtinctionis a Domino præmonſtratæ penitus obliti, illum infatuantem & adulatorem, vulgique ſeductorem Spiritum, ultro ad loquendum provocabant, capti ejus illecebris, & in fraudem inducti. Hac igitur arte ſeu potius fraude ac verſutia, Diabolus adverſus eos, qui dicto Domini audientes non erant, exitium machinatus, cum ab illis immerito coleretur, mentes eorum a vera fide ſecubantes, ſomnoque oppreſſas excitavit paulatim ac vehementius inflammavit. Quippe duas alias mulierculas ſuſcitavit, & adulterino Spiritu replevit; adeo ut ipſæ quoque perinde ac ſupra memoratus ille, inſana quædam & importuna, atque aliena loquerentur. Et eos quidem, qui ea re delectantur, atque intumeſcebant Spiritus ille beatos prædicabat, & promiſſorum magnitudine ſupra modum inflammabat. Interdum tamen conjecturis, & fide dignis argumentis utens, palam eos condemnabat, quo ſcilicet etiam objurgatorius videretur.* Et paucis interjectis: *In eodem quoque libro, poſtquam nonnulla ad falſam illam Maximillæ Prophetiam convincendam interſeruit, tum tempus ipſum quo hæc ſcripta ſunt, deſignat, tum mulieris illius vaticinia commemorat, quibus bella & tumultus imminere prædixerat. Quorum quidem vaticiniorum falſitatem convincit his verbis. Nonne inquit hoc mendacium omnibus manifeſtum apparuit? Etenim ab obitu Maximillæ uſque in hunc diem, plusquam tredecim anni jam elapſi ſunt, nec tamen ullum aut particulare bellum, aut univerſale in terris fuit.* Idem Anonymus, quem *Aſterium Urbanum* fuiſſe poſtea refert *cap. XVII. teſte Euſebio* in eodem libro univerſos N. Teſtamenti Prophetas enumerat, inter quos *Ammiam* quandam & *Quadratum* recenſet his verbis: *Pſeudopropheta autem inquit, in falſo mentis exceſſu, cujus comes eſt licentia & audacia, a ſpontanea quidem imperitia initium ſumens, in amentiam autem ut, jam dixi, involuntariam deſinens. Hujusmodi vero Spiritu nullum unquam nec in Vetere, nec in Novo Teſtamento Prophetam afflatum poterunt demonſtrare.* cap. 18. „ Apollonius Eccleſiaſticus „ ſcriptor ita de Montano judicat: Sed quisnam eſt novus ille Doctor? „ opera ejus & doctrina ſatis aperte produnt. Hic eſt, qui nuptiarum „ diſſi-

„ diſſidia docuit, qui jejuniorum leges impoſuit; qui Pepuzam & Ty-
„ mium & Phrygiæ oppidula Hieruſalem nominavit, ut cunctos un-
„ dique homines eo convocaret. Qui pecuniarum exactores conſti-
„ tuit; qui ſordidam munerum captationem oblationum nomine cal-
„ lide obvelavit; qui doctrinam ſuam prædicantibus ſalaria præbet, ut
„ per fœdam ventris ingluviem doctrina ejus convaleſcat.„ De Mon-
tani vero Prophetiſſis aliquanto poſt loquitur in hunc modum: „ oſten-
„ dimus igitur inquit, has Principes Propheтiſſas, ſimul ac ſpiritu im-
„ pletæ ſunt, Viros ſuos dimiſiſſe. Quantopere ergo mentiebantur,
„ qui Priſcam virginem vocabant? deinde ſubjungit hæc verba: Non
„ tibi videtur Scriptura univerſa prohibere, ne propterea munera &
„ pecunias accipiat? Cum igitur videam Prophetiſſam aurum & argen-
„ tum veſteſque pretioſas accepiſſe, quomodo eam non repudiabo?
„ & paulo poſt de quodam ex eorum numero, qui confeſſores apud
„ eos habentur, hæc dicit: Præterea Themiſon ſpecioſa avaritia obve-
„ latus, qui confeſſionis ſignum non pertulit, ſed magna pecuniæ vi
„ erogata vincula abjecit. Cum ob eam cauſam modeſtius deinceps
„ ac ſubmiſſius agere deberet, tanquam Martyr ſeſe offerens auſus eſt,
„ exemplo Apoſtoli conſcripta Epiſtola Catholica, eos quidem qui
„ fideliores ipſo extiterant, inſtituere; novæ autem doctrinæ patroci-
„ nari, ac poſtremo in Dominum, in Apoſtolos, & in Sacroſanctam
„ Eccleſiam impie loqui. Rurſus de alio quodam ex numero eorum,
„ quos illi tanquam Martyres venerantur, ita ſcribit: Sed ne de plu-
„ ribus loquamur, reſpondeat: quo cum ipſa convivatur, qui adora-
„ tur etiam ipſe a multis. Cujus latrocinia & reliqua facinora, pro
„ quibus pœnas dedit, nil opus eſt nos dicere præſertim cum in tabu-
„ lario contineantur. Uter igitur illorum alteri peccata condonat?
„ an prophetes Martyri vaticinia? an Martyr Prophetæ avaritiam?
„ Cum enim Dominus præceperit: nolite poſſidere aurum, neque ar-
„ gentum, neque duas tunicas; iſti contra in rerum vetitarum poſſeſ-
„ ſione graviter deliquerunt. Qui enim ab ipſis Prophetæ & Marty-
„ res dicuntur, eos non ſolum a divitibus, ſed etiam a mendicis, pu-
„ pillis & viduis pecunias corrogare demonſtrabimus. Quod ſi hac in
„ parte confidunt innocentiæ ſuæ, ſiſtant ſe, & de his nobiſcum diſcep-
„ tent; aut ſiquidem convicti fuerint, ſaltem in poſterum delinquere
„ deſinant. - - Neceſſe porro eſt, ut omnes Prophetiæ fructus atque
„ actus probentur. Dic mihi, tingit ne capillos propheta? an ſtibio
„ oculos linit? an ſtudet ornari? prophetane tabula ludit & teſſeris?

„ an

„an pecuniam locat fœnori? ingenue fateantur & reſpondeant, „utrum hæc agere liceat an ſecus. Ego vero hæc apud ipſos acta „eſſe convincam.„ Ita *Apollonius.* Si hiſtoriam criticam *Montaniſmi* ſcriberemus, non allata tantum, ſed & alia teſtimonia diligenter eſſent excutienda. Nemo enim non videt, quædam odio *Montani* dicta, alia frigida plane eſſe, & ad invidiam *Montaniſtis* conflandam excogitata. Sed inſtituti noſtri ratio hoc non patitur. Pleraque eorum, quæ adferre poſſem, jam a Doctiſſimis Viris *Rigaltio præf ad Tertullianum*, *J. Clerico*, *S. Basnage*, *Arnoldo*, & *Weiſmanno* ſunt notata. Hoc unum dicimus, temere & ſine ſufficientibus rationibus Hoſtes *Montaniſtarum* prophetias, quas jactabant, & Viſiones, Diabolo adſcripſiſſe. Certe ſi talis fuerat *Montanus* & ſectatores ejus, quales fuiſſe ipſimet dicunt Adverſarii, potius dicendum, atram bilem cerebrum eorum turbaſſe, & quosdam eorum impoſtores fuiſſe. Unde male fecerunt illi Epiſcopi, qui Dæmones ex *Montaniſtis* ejicere voluerunt. Nullus enim dubito, quin magis poſt exorciſmum adhibitum deliraturi fuiſſent *Montaniſtæ*, quam antea. Ita certe ſimplicioribus occaſio fuiſſet data, præclare de prophetis illis imaginariis, abjecte vero de Epiſcopis ſuis ſentiendi. Quid cum *Cebennatibus* Patrum noſtrorum memoria actum ſit, notiſſimum eſt. Sufficit nobis, quod nullum plane argumentum adſit, quo divinæ originis eſſe dicamus jactatas *Montaniſtarum* Viſiones. Non ſolet Deus miracula patrare ad diſciplinam Eccleſiaſticam emendandam. At hic unice quæſtio erat de rigore erga lapſos, jejuniis, nuptiis &c. De talibus diſponere ſapientum eſt Eccleſiæ Moderatorum. Sed ſatis de *Montaniſtarum* Viſionibus. (*)

(*) Conferenda hic eſt, ubi de Montaniſtis agitur Viri *Clariſſimi & Amiciſſimi N. Nonnen Theologi Bremenſis meritiſſimi diſſertatio Critica ex Hæreſiologia de Luciano, ſeu quisquis ſit Author Dialogi Philopatris, Montaniſtas traducente.* Exiſtimat Vir doctiſſimus, Auctorem hujus Dialogi non tam Chriſtianam diſciplinam in genere, quam vero Montaniſtarum Decreta & Enthuſiaſmos acerbe perſtringere voluiſſe, de quo tamen argumento hic ſingillatim agere nolumus. Cœterum de hoc negotio legendæ tres diſſertationes doctiſſimæ, quas ſcripſit Vir *Clariſſimus & Eruditiſſimus M. G. Wernsdorfius* Profeſſor in Gymnaſio Gedanenſi digniſſimus de Vaticiniis, dogmatibus, moribus & diſciplina Montaniſtarum.

COROL-

# COROLLARIA.

I. *Recte, neque ſine graviſſimis rationibus D. Pſaltes, Pſal. XIV. adſerit eum ſtultum eſſe, qui aut cum animo ſuo cogitat, aut ore profitetur, non dari Numen ſupremum.*

II. *Quamvis teſte Paulo ad Romanos, cap. I. v. 19. 20. Id quod de Deo cognoſci poteſt, Gentilibus etiam notum fuerit; inde tamen nondum ſequitur, ideas de Deo omnibus mentibus eſſe inſculptas atque impreſſas.*

III *Totum univerſum ſingulaque ejus partes, ſive cœlum, ſive terram, ſive homines, animantia & plantas; Sive denique ſingularum ordinem, pulcbritudinem, harmoniam & uſum conſideremus, probant, a ſapientiſſimo, optimo, liberrimo atque potentiſſimo Artifice, non ſolum cuncta eſſe facta & diſpoſita; ſed eadem etiamnum ab eodem ſingulari cura conſervari & gubernari. Hinc non ſolum ratio, ſed Revelatio potiſſimum ad virtutes divinas in adminiſtratione mundi conſpicuas, rite celebrandas nos inducit. Vide Pſal. VIII. 4. 5. Pſal XIX. 1. Pſal. CXLV. 15. 16.*

IV. *Licet ratio ſatis probabiles atque perſpicuas adferat rationes ad probandum, morte carere mentes humanas; certum tamen eſt huic argumento maximum pondus addere Religionem Chriſtianam.*

V. *Moſen non ſolum Pentateuchi Auctorem eſſe adſerimus, ſed & contendimus, eundem Legatum Dei fide digniſſimum eſſe, ſecus ac nuperus Auctor. isque impudentiſſimus libri, cui titulus :* Les Princeſſes Malabares, *profiteri non eſt verecundatus.*

VI. *Neque libri ab Impoſtoribus poſt Chriſti & Apoſtolorum exceſſum magno numero ſcripti, & ſanctorum Virorum nomine in vulgus ſparſi; neque variantes Lectiones N. Teſtamenti, divinæ origini Religionis chriſtianæ quicquam detrahunt.*

VII *Miracula ſunt certa & infallibilia doctrinæ veræ, atque divinitus traditæ, ſigna.*

VIII. *Opinio* Woolſtoni *miracula omnia N. Teſtamenti in meras allegorias convertentis, quæ tantos nuper in* Anglia *ſtrepitus excitaverat, inepta eſt, & homine Erudito indigna.*

IX. *S. Scriptura in iis, quæ ad ſalutem conſequendam ſcitu, atque factu ſunt neceſſaria, ſatis clara atque perſpicua eſt.*

X. *Ad S. Literas rite intelligendas & controverſias componendas non*

*non eſt opus infallibili Judice, & ſi id neceſſe eſſet, non magis hoc jus Principi Italo, quem* Papam *vocamus, competeret, quam* Regi Maroccano.

XI. *Quamvis homines in graviſſima peccata, quibus aditu cœleſtis gloriæ excluduntur, prolabi poſſint, & eheu! quotidie prolabantur: noſtra tamen opinione nemo Chriſtianorum hodie peccatum in Spiritum Sanctum committere poteſt.*

XII. *Inter eos, qui in iis, quæ ad Salutem conſequendam ſcitu ſunt neceſſaria, conveniunt, pax Eccleſiaſtica eaque arctiſſima locum habere poteſt. Hoc autem cum de* Lutheranis & Reformatis *dici poſſit, pii & cordati Theologi eſt, omnia, quæ ad pacem illam ineundam & ſtabiliendam facere poſſunt, tentare.*

XIII. *Hæc ipſa tamen pax Eccleſiaſtica inter fratres ineunda non poſtulat, ut alterutra pars in diſſentientis gratiam, receptæ hactenus ſententiæ nuntium mittat; ſed ut tanquam fratres, ſive in uno, ſive in diverſis locis docentes, agnita diſſenſus levitate ſeſe mutuo æquo animo ferant, ament, atque exoſculentur.*

XIV. *Jeſum Chriſtum verum eſſe Meſſiam a Moſe & Prophetis annuntiatum, & ſuo tempore in terris, ut talem doctrina & miraculis demonſtratum, ex S. Literis evidentiſſimum eſt.*

XV. *Transſubſtantiatio non ſolum rationi, ſenſibus, inſtitutioni S. Cœnæ & aliis articulis Religionis chriſtianæ contraria eſt, ſed merum eſt* σιδηροξυλον *in Religionis chriſtianæ opprobrium excogitatum, atque eheu ad hunc uſque diem in Eccleſia Romana defenſitatum.*

XVI. *Periculoſiſſima & peſtilentiſſima Hæreſis eſt vita improba.*

# DISQUISITIONIS HISTORICÆ ET THEOLOGICÆ DE VISIONIBUS,

Quæ quatuor primis poſt exceſſum Chriſti & Apoſtolorum Seculis, Chriſtianis quibuſdam contigiſſe dicuntur.

## PARS POSTERIOR.

### Sect. IX.

PRogredimur jam quidem ad Seculum III. quo plures ejusmodi *viſiones* Chriſtianis, *Cypriano* præſertim contigiſſe memorantur. Ad initium hujus ſeculi, nimirum A. CCII. paſſionem *Perpetuæ*, *Felicitatis*, & *Saturi*, refert *Ruinartus*. Diſſentiunt autem Eruditi inter ſe non ſolum de Collectore Actorum horum Martyrum; ſed & de Religione, cui addicti fuerint Martyres illi. Collectorem horum Actorum *Montaniſtam* fuiſſe contendit *Valeſius*; *Basnagius* vero uterque non ſolum Collectorem Paſſionis, ſed & Martyres ipſos *Montani* opinionibus addictos fuiſſe, non contemnendis rationibus probant. *Ruinartus* vero & *H. Dodwellus* utrumque infitiantur. Ex viſionibus ipſis dictisque Martyrum, difficile eſt litem dirimere; Dicta non abhorrent ab iis, quæ a *Montaniſtis* facta ſunt. Sed poſſent etiam fæminæ orthodoxæ ita loqui. Cum autem nobis non ſolum ſit expendendum, an vere tales quibusdam obtigerint, ſed & utrum viſiones illæ ita ſint comparatæ, ut Deo dignum fuerit, tales hominibus offerre, perinde nobis quidem erit utrum mulieres illæ Montani, an vero Catholicorum caſtra ſecutæ ſint, quanquam non diffi-

diffiteamur, nobis rationes a *J. Basnagio* allatas, ſi ad Probabilitatis leges revocentur, magis veriſimiles videri, quam argumenta *Dodwelli* & *Ruinarti*. (*) At hæc utcunque ſint, viſionum argumenta, ex *Ruinarti* Actis Lectoris oculis ſubjiciam, & quid mihi de illis videatur, ſalvo aliorum Judicio, dicam. Pag. 93. Actor. *Ruinarti* poſt Collectoris Præfationem ita incipit Paſſio ipſa: „ Apprehenſi ſunt Adoleſcen„ tes Catechumeni *Revocatus* & *Felicitas* conſerva ejus, *Saturninus* & „ *Secundulus*. Inter quos & *vivia Perpetua* honeſte nata, liberaliter in„ ſtituta, matronaliter nupta, habens Patrem & Matrem, & Fratres „ Duos: alterum æque *Catechuminum*, & Filium infantem ad ubera. „ Erat autem ipſa annorum circiter viginti duorum. Hæc ordinem „ totum Martyrii ſui jam hinc ipſa narrabit, ſicut conſcriptum manu „ ſua, & ſuo ſenſu reliquit. Sect. III. ait *Perpetua*: In ipſo ſpatio pau„ corum dierum baptizati ſumus; mihi autem ſpiritus dictavit, nihil „ aliud petendum in aqua, niſi ſufferentiam carnis.

Sect. IV. incipit viſio *Perpetuæ* quæ ita ſonat: „ Tunc dixit mihi „ Frater meus: Domina ſoror, jam in magna dignitate es, & tanta, ut „ poſtules viſionem, & oſtendatur tibi an paſſio ſit, an commeatus. „ Et ego, quæ me ſciebam fabulari cum Domino, cujus beneficia tanta „ experta eram, fidenter repromiſi illi dicens: Craſtina tibi renuncia„ bo, & poſtulavi, & oſtenſum mihi eſt hoc: Video ſcalam auream „ miræ magnitudinis pertingentem usque ad cœlum, & ita anguſtam, „ per quam nonniſi ſinguli aſcendere poſſent: & in lateribus ſcalæ om„ ne genus ferramentorum infixum. Erant ibi gladii, lanceæ, hami, „ macheræ, ut ſi quis negligenter, aut non ſurſum attendens aſcen„ deret,



(*) De Perpetuæ, Felicitatis & Sociorum Martyrum orthodoxia adverſus Samuelem Basnagium diſſertationem apologeticam edidit Florentiæ 1728. Joſephus Auguſtinus Orſi S Theologiæ Lector, in qua multis argumentis erudite probare voluit, Perpetuam & Felicitatem una cum Sociis Martyribus ab errore Montaniſmi fuiſſe plane alienas Res tanti momenti non videtur eſſe, ut ſingillatim omnia argumenta quibus ſuam ſententiam comprobare voluit, examinem. Sufficit mihi quod Vir doctiſſimus fateatur, Auctorem compilationis hujus Martyrii Montani Sectæ addictum fuiſſe, quod mihi argumento eſt, Martyres ipſos non longe remotos fuiſſe ab iis opinionibus, quas Montanus cum aſſeclis ſuis defendebat. Si quis Romanæ Eccleſiæ addictus Martyrium hominis Proteſtantium cætui adſcripti exponeret, iisque phraſibus uteretur, quæ uſurpari ſolent ab ipſis Proteſtantibus, nemo non colligeret, eum propenſo fuiſſe in eum animo. Vir doctiſſimus quidem aſſerit phraſes a Compilatore Martyrum horum uſurpatas Orthodoxas eſſe. At ego poſtularem ab eo ut in quo orthodoxia illa ſita ſit exponat. Profecto ex aſſe conveniunt hæ locutiones cum iis opinionibus, quæ Montaniſtis familiares erant. Quod ſi non redoleant dicendi genus Montani, tales tamen ſunt, quæ Fanaticis familiares ſunt. Quantum autem diſtet *Fanaticiſmus* a *Montaniſmo* ſciunt illi, qui utrorumque excuſſerunt Syſtemata.

„ deret, laniaretur, & carnes ejus inhærerent ferramentis. Et erat „ ſub ipſa ſcala Draco cubans miræ magnitudinis, qui aſcendentibus inſidias parabat, & exterrebat, ne aſcenderent. Aſcendit autem *Saturus* prior, qui poſtea ſe propter nos ultro tradiderat, & tunc cum „ apprehenſi ſumus præſens non fuerat, & pervenit in caput ſcalæ, & „ convertit ſe ad me, & dixit mihi: *Perpetua* ſuſtineo Te. Sed vide „ ne te mordeat Draco ille. Et dixi ego: Non me nocebit in nomine Domini Jeſu Chriſti. Et de ſub ipſa ſcala quaſi timens me, lente „ elevavit caput, & cum primum gradum calcaſſem, calcavi illius caput. Et aſcendi, & vidi ſpatium horti immenſum, & in medio „ horti ſedentem hominem canum in habitu Paſtoris grandem, oves „ mulgentem; & circumſtantes candidatos millia multa. Et levavit „ caput, & adſpexit me, & dixit mihi bene veniſti tegnon, & clamavit me, & de caſeo, quod mulgebat, dedit mihi quaſi buccellam, „ & ego accepi junctis manibus, & manducavi. Et univerſi circumſtantes dixerunt Amen. Et ad ſonum vocis exporrecta ſum, commanducans adhuc dulcis neſcio quid. Et retuli ſtatim fratri meo, „ & intelleximus paſſionem eſſe futuram; & cæpimus nullam jam „ ſpem in ſeculo habere.

Sect. VII. & VIII. miram habuit hæc *Perpetua* viſionem. Audi illam! „ Poſt Dies paucos cum univerſi oramus, ſubito, media oratione, profecta eſt mihi vox, & nominavi *Dinocratem*, & obſtupui „ quod nunquam mihi in mentem veniſſet, niſi tunc: & dolui commemorata caſus ejus. Et cognovi me ſtatim dignam eſſe, & pro „ eo petere debere. Et cæpi pro ipſo orationem facere multum, & „ ingemiſcere ad Dominum. Continuo ipſa nocte oſtenſum eſt mihi „ hoc in oromate: Video *Dinocratem* exeuntem de loco tenebroſo, „ ubi & complures erant, æſtuantem, & ſitientem valde ſordido vultu, & colore pallido, & vulnus in facie ejus, quod cum moreretur „ habuit. Hic *Dinocrates* frater meus fuerat carnalis, annorum ſeptem, „ qui per infirmitatem facie cancerata male obiit, ita ut mors ejus odio „ fuerit omnibus hominibus. Pro hoc ego orationem feceram, & inter me, & illum grande erat diadema (*Holſtenius* legendum putat „ Diaſtema) ita ut uterque ad invicem accedere non poſſemus. Erat „ deinde in ipſo loco ubi *Dinocrates* erat, piſcina plena aquæ, altiorem „ marginem habens, quam erat ſtatura pueri, & extendebat ſe *Dinocrates* quaſi bibiturus. Ego dolebam, quod & piſcina illa aquam habebat, & tamen propter altitudinem marginis bibiturus non eſſet.

Et

„ Et experrecta ſum, & cognovi fratrem mecum laborare; ſed confi- „ debam profuturam orationem meam labori ejus, & orabam pro eo „ omnibus diebus, quouſque tranſivimus in carcerem caſtrenſem. Mu- „ nere enim caſtrenſi eramus pugnaturi. Natale tunc *Getæ Cæſaris*, & „ feci pro illo orationem die & nocte gemens & lachrymans, ut „ mihi donaretur. Die autem quo in nervo manſimus, oſtenſum eſt „ mihi hoc: Video locum illum quem videram tenebroſum eſſe, luci- „ dum, & *Dinocratem* mundo corpore, bene veſtitum, refrigerantem. „ Et ubi erat vulnus video cicatricem; & piſcinam illam, quam retro „ videram ſummiſſo margine uſque ad umbilicum pueri; & aquam de „ ea trahebat ſine ceſſatione, & ſuper margine phiala erat plena aquæ; „ & acceſſit *Dinocrates*, & de ea bibere cæpit, quæ phiala non deficie- „ bat. Et ſatiatus abſceſſit de aqua, ludere more infantium gaudens, & „ experrecta ſum. Tunc intellexi translatum eum eſſe de pœna.

Rurſus Sect. X. *Perpetua* aliam, priore magis mirabilem habet vi- ſionem, quam ita narrat: „ pridie quam pugnaremus video in Oro- „ mate huc veniſſe *Pomponium* Diaconum, ad oſtium carceris, & pul- „ ſare vehementer; exivi ad eum, & aperui, qui erat veſtitus diſtin- „ ctam candidam habens multiplices callıculas, & dixit mihi: *Perpetua* „ te expectamus, Veni. Et tenuit mihi manum, & cæpimus ire per „ aſpera loca & flexuoſa. Vix tandem pervenimus anhelantes ad am- „ phitheatrum, & induxit me in media arena, & dixit mihi; Noli pa- „ vere, hic ſum tecum, & conlaborabo tecum, & abiit. Et aſpicio „ populum ingentem attonitum. Et quia ſciebam me ad beſtias da- „ tam eſſe, mirabar, quod non mihi mitterentur beſtiæ. Et exivit „ contra me quidam Ægyptius, fœdus ſpecie, cum adjutoribus ſuis „ pugnaturus mecum. Veniunt & ad me adoleſcentes decori, adju- „ tores, & favitores mei, & exſpoliata ſum, & facta ſum maſculus. „ Et cœperunt me favitores mei oleo defrigere, quomodo ſolent in „ agonem, & illum contra Ægyptium video in Aſa volutantem. Et „ exivit vir quidam miræ magnitudinis, ut etiam excideret faſtigium „ Amphitheatri diſtinctam habens tunicam, & purpuram inter duos „ clavos per medium pectus, habens & colliculas multiformes ex auro, „ & argento factas, & ferens virgam tanquam laniſta, & ramum vi- „ ridem, in quo erant mala aurea, & petiit ſilentium & dixit: Hic „ Ægyptius, ſi hanc vicerit, occidet illam gladio; & ſi hunc vicerit, „ accipiet ramum iſtum, & receſſit. Et acceſſimus ad invicem, & cæ- „ pimus mittere pugnos. Ille mihi pedes apprehendere quærebat.

„ Ego autem illi calcibus faciem cædebam, & ſublata ſum in aëre, &
„ cæpi eum ſic cædere, quaſi terram concalcans. At ubi vidi moram
„ fieri, junxi manus, ita ut digitos in digitos mitterem. Et apprehen-
„ di illi caput, & cecidit in faciem, & calcavi illi caput. Et cœpit po-
„ pulus clamare, & favitores mei Pſallere. Et acceſſi ad laniſtam, &
„ accepi ramum; Et oſculatus eſt me, & dixit mihi: Filia pax tecum.
„ Et cæpi jre cum gloria ad portam ſanavivariam. Et experrecta ſum,
„ & intellexi me non ad beſtias, ſed contra Diabolum eſſe pugnatu-
„ ram; ſed ſciebam mihi victoriam imminere. Hoc usque in pridie
„ muneris egi, ipſius autem muneris actum ſi quis voluerit, ſcribat.

Sequitur Viſio *Saturi*. Sed & *Saturus* (ita Acta) benedictus hanc
viſionem ſuam edidit, quam ipſe conſcripſit: „ Paſſi, inquit, eramus,
„ & exivimus de carne, & cæpimus ferri a quatuor Angelis in Orien-
„ tem, quorum manus nos non tangebat. Ibamus autem non ſupini
„ ſurſum verſi, ſed quaſi mollem clivum aſcendentes. Et liberati, pri-
„ mam jam vidimus lucem immenſam; & dixi: *Perpetua*, (erat enim
„ hæc in latere meo) hoc eſt quod Dominus nobis promittebat: per-
„ cepimus promiſſionem. Et dum geſtamur ab ipſis quatuor Ange-
„ lis, factum eſt nobis ſpatium grande, quod tale fuit quaſi viridarium,
„ arbores habens roſæ, & omne genus floris. Altitudo autem arbo-
„ rum erat in modum cypreſſi, quarum folia cadebant ſine ceſſatione.
„ Ibi autem in viridario alii quatuor Angeli fuerunt clariores cæteris,
„ qui ubi viderunt nos, honorem nobis dederunt, & dixerunt cæteris
„ Angelis: Ecce ſunt! Ecce ſunt: cum admiratione. Et expaveſcen-
„ tes quatuor illi Angeli, qui geſtabant nos, depoſuerunt nos, & pe-
„ dibus noſtris tranſivimus ſtadium via lata. Ibi invenimus *Secundum*,
„ & *Saturninum*, & *Artaxium*, qui eandem perſecutionem paſſi vivi
„ arſerunt; & *Quintum*, qui & ipſe Martyr in carcere exierat; &
„ quærebamus ab illis, ubi eſſent cæteri. Dixerunt autem nobis An-
„ geli: Venite prius, introite, & ſalutate Dominum. Et venimus
„ prope locum, cujus loci parietes tales erant, quaſi de luce ædificati;
„ & ante oſtium loci illius quatuor Angeli ſtabant, qui introeuntes
„ veſtierunt ſtolas Candidas. Et nos veſtiti introivimus, & vidimus
„ lucem immenſam, & audivimus vocem unitam dicentium: Agios,
„ agios, agios, ſine ceſſatione. Et vidimus in medio loci illius ſeden-
„ tem, quaſi hominem canum, niveos habentem capillos, & vultu ju-
„ venili, cujus pedes non vidimus. Et in dextra, & in ſiniſtra ſenio-
„ res viginti quatuor, & poſt illos cæteri complures ſtabant. Introi-
„ vimus

Digitized by Google

„ vimus cum magna admiratione, & ſtetimus ante thronum, & qua-
„ tuor Angeli ſublevaverunt nos; & oſculati ſumus illum, & de ma-
„ nu ſua trajecit nobis in facie. Et cæteri ſeniores dixerunt nobis ſe-
„ niores: Ite & ludite. Et dixi: *Perpetua!* habes quod vis. Et dixit
„ mihi: Deo gratias, ut quomodo in carne hilaris fui, hilarior ſum &
„ hic modo. Et exivimus, & vidimus ante fores *Optatum* Epiſcopum
„ ad dextram, & *Aſpaſium* Presbyterum Doctorem ad ſiniſtram, ſe-
„ paratos, & triſtes, & miſerunt ſe ad pedes nobis, & dixerunt nobis:
„ componite inter nos, quia exiſtis, & ſic nos relinquitis. Et Dixi-
„ mus: Non tu es Papa noſter, & tu Presbyter, ut quid vos ad pedes
„ noſtros mittatis? & miſimus nos, & complexi illos ſumus Et cæ-
„ pit *Perpetua* cum illis loqui, & ſegregavimus eos in viridario ſub ar-
„ bore roſæ. Et dum loquimur cum eis, dixerunt illis Angeli: ſinite
„ illos refrigerent, & ſi quas habetis inter vos diſſenſiones, dimittite
„ vobis invicem, & conturbaverunt eos. Et dixerunt *Optato:* cor-
„ rige plebem tuam; quia ſic ad Te conveniunt, quaſi de circo re-
„ deuntes, & de factionibus certantes. Et ſic nobis viſum eſt, quaſi
„ clauderent Portas. Et cæpimus illic multos fratres cognoſcere, ſed
„ & Martyres. Univerſi odore inennarrabili alebamur, qui nos ſatiabat,
„ tunc gaudens exporrectus ſum.

Hactenus *Viſiones;* ſequitur paſſio ipſa, de cujus circumſtantiis quædam adjiciemus. Sect. XVI. Actorum hujus paſſionis Anonymus ait, ſe quaſi mandatum fidei ſuæ a *Perpetua* commiſſum executurum, & hiſtoriam paſſionis deſcripturum. Sect. XVIII. ita loquitur: „ *Per-*
„ *petua* in Amphitheatrum producta pſallebat, caput jam Ægyptii cal-
„ cans. Sect. XIX. de Martyribus hiſce ait: ſi quando inter ſe de Mar-
„ tyrii voto ſermocinabantur, *Saturninus* quidem omnibus beſtiis velle
„ ſe abjici profitebatur; ut ſcilicet glorioſiorem geſtaret coronam.
„ Sect. XX. de *Perpetua* ait: jactata eſt, & concidit in lumbos, & ut
„ conſpexit tunicam a latere diſciſſam, ad velamentum femorum ad-
„ duxit, pudoris potius memor, quam doloris. Dehinc requiſita &
„ diſperſos capillos infibulavit. Non enim decebat Martyrem diſperſis
„ capillis pati, ne in ſua gloria plangere videretur. Ita ſurrexit & eli-
„ ſam *Felicitatem* cum vidiſſet, acceſſit, & manum ei tradidit, &
„ ſublevavit illam. Et ambæ pariter ſteterunt, & populi duritia de-
„ victa revocatæ ſunt in portam ſanavivariam. Illic *Perpetua* a quo-
„ dam tunc Catechumino, *Ruſtico* nomine, qui ei adhærebat, ſuſcepta,
„ & quaſi a ſomno expergita (adeo in ſpiritu & in exſtaſi erat) circum
„ ſpicere

Digitized by Google

„ ſpicere cœpit, & ſtupentibus omnibus ait: *quando*, inquit, *producimur ad vaccam illam neſcio.* Et cum audiſſet quod jam evenerat, „ non prius credidit, niſi quasdam notas vexationis in corpore & habitu ſuo recognoviſſet, & illum Catechuminum. Sect. XXI. de „ *Perpetua* ait Anonymus: Cæteri quidem immobiles, & cum ſilentio „ ferrum receperunt; multo magis *Saturus*, qui & prior ſcalam aſcenderat, prior reddidit ſpiritum, nam & *Perpetuam* ſuſtinebat. *Perpetua* autem, ut aliquid doloris guſtaret, inter coſtas puncta exululavit, & errantem dextram Tirunculi gladiatoris ipſa in jugulum ſuum „ poſuit. Fortaſſe tanta fæmina aliter non potuiſſet occidi, quia ab immundo ſpiritu timebatur, niſi ipſa voluiſſet. Hactenus Martyrii illius Collector.

Juvat ad hactenus dicta quædam annotare. Et (1.) quidem nemo miretur, ſi de viſionibus hactenus recenſitis dubitemus. Dubitarunt de iis, viri me longe acutiores & Doctiores. Cl. Jac. *Basnage*, acerrimus Religionis chriſtianæ in cæteris defenſor, *Perpetuam* inter *fanaticas mulieres* referre nullus dubitavit. Nil virtutibus Martyrum illorum detractum volumus. Laudamus ſingularem eorum in ferendis malis conſtantiam, atque fiduciam, quam in Deo habuerunt. At non propterea cuncta, quæ dixerunt, & fecerunt ſine examine admittenda cenſemus. Quod ſi quis putet, extraordinarias, atque divinas Martyribus hiſce contigiſſe revelationes, eum ſuo judicio frui lubentes, & æquo animo ferimus. Cur ſecus ſentiamus, non levibus, ut putamus, adducimur rationibus, ſive ad auctorem horum Actorum reſpiciamus, ſive ad viſiones ipſas. Quod (2.) ad Auctorem ipſum attinet, non contemnendis rationibus probavit *J. Basnage*, Eum *Montani* ſectæ fuiſſe addictum. Rationes legantur apud ipſum Tom. 2. pag. 1062. *Hiſtoire de l'Egliſe.* Si quis autem putet, rationes a Viro Docto allatas, non omni eſſe exceptione majores, certum tamen eſt, multa in hac ipſa narratione ſupinæ credulitatis reperiri veſtigia. Nihil jam dicam (quod ex præfatione, Actis præmiſſa, ſatis conſtat) hominem id omnibus viribus agere, ut perſuadeat, miracula & viſiones ſua adhuc, id eſt A. CCII. ætate, contingere poſſe, de qua re tamen cur tam anxie laborarit, nemo cauſam videt. Præterea multa his Martyribus tribuit, quæ ſunt a veriſimilitudine aliena. Qualia ſunt: (*a*) quod *Perpetua* illa paucis diebus antequam eſſet in carcerem conjecta, ſancto baptiſmatis lavacro fuerit tincta, & familiari tamen Dei commercio uſa. Si hoc unum vellet, fæminam illam piam, Deum ſincero amore

amore fuiſſe complexam, atque precibus etiam jugiter ad Deum fuſis, auxilium ejus imploraſſe, nil eſſet, quod non lubentiſſime crederemus. At Deum perpetuas viſiones conceſſurum fœminæ, nondum ſatis Religionis chriſtianæ Decreta edoctæ, vix admitti poteſt. Solet Deus capacitati mentium ſeſe accommodare, neque plura, quam ferre poſſunt ingenia humana, depoſcere. Pius adfectus, cum ſcientia rerum ad ſalutem cognitu neceſſariarum conjunctus, ſufficiebat ad animum in adverſis ſuſtentandum, & contra pericula muniendum. At quomodo fæmina, quæ nondum ſatis indolem naturamque Religionis chriſtianæ perceperat, merum inſomnium a viſione extraordinaria diſtinguere potuiſſet, difficile dictu eſt. (*b*) pag. 95. Actorum aſſeritur: *Perpetuam* habita viſione, de accepta particula caſei, ſomno experrectam, *commanducaſſe adbuc neſcio quid dulcis.* Ad hæc verba *Holſtenius*, *Poſſinus*, & *Ruinartus* harum viſionum acerrimi defenſores ſilent. Manifeſtum autem eſt, aut *Perpetuam* deceptam, aut Collectorem horum Actorum data opera mentitum fuiſſe. Si enim per veram viſionem ſomnianti hæc contigerunt, qua ratione tandem ſomno exporrecta manducaſſe aliquid dici poteſt? an non inde conſtat, eam veræ viſionis naturam atque indolem non habuiſſe perſpectam? niſi forte dicas (quod tamen ineptum eſſet) revera a Chriſto particulam caſei ei fuiſſe datam, quod quid ad animum contra pericula ingruentia muniendum conferre potuiſſet, haud videmus. Hæc mihi in mentem revocant ea, quæ olim *Bremæ*, cum muliere paralytica acta ſunt, quamque ipſe conſpexeram, & de viſionis oblatæ natura interrogaveram. (*) (*c*) Refert Collector *Saturninum* omnibus votis expetiiſſe, ut

(*) Vide Cl. *Haſæi τυ μακαριτυ relationem Hiſtoricam de mirabili quadam ſanatione mulieris, quæ menſe Febr. 1719. in ptochotrophio Bremenſi contigit.* Extat illa *Bibl. Brem. Tom. 2. faſc. 4.* Rei novitate inductus ipſam, dum heic loci ſtudiis vacaveram, conveni mulierem. Hæc tanto oris vultusque conſtantia ſingula narraverat, ut multos etiam doctos viros in eam adduxerit ſententiam, ut crederent, miraculum hic obtigiſſe. *Ivo* certe *Gaukes*, *Medicus Embdanus*, mathematicis argumentis, at mea opinione ridicule, voluit probare, per ordinarias naturæ leges, ea, quæ ſibi eveniſſe narraverat mulier, fieri non potuiſſe. Quædam autem in hac hiſtoria ſunt, quæ iis, quæ *Perpetuæ* contigerunt plane ſunt ſimilia Audi, uti rem Cl. *Haſæus* ex ipſius uxoris ore hauſtam exponit: *Refert autem* (ita ὁ Μακαριτης) *cum in lecto jam per aliquot horas jacuiſſet, fruſtraque mulcentem pectora ſomnum exſpectaſſet, ſibi viſum eſſe, dextram ſuam a quodam eſſe prehenſam; oculos itaque cum ſuſtuliſſet, videt omnia circa lectum clara colluſtrari luce, & ſimul hominem candidum inſtar nivis oculisque præditum ſcintillantibus, & inſtar ardentis facis lucentibus, bis verbis ſe colloquentem: cape atque comede, ita convaleſces* (*nihm bin und iſs, ſo wirſt du geſund werden,*) *tum ori ſuo offulam inſerentem, habentem* amyg-

ut cunctis promiſcue beſtiis dilaniandus objiceretur. Hæc certe ad laudem Martyris hujus ebuccinandam non attuliſſet Collector, ſi Religionis chriſtianæ accuratam habuiſſet notitiam. (*d*) Narrat inſuper, *Perpetuam* a vacca hinc inde Jactatam, diſperſos capillos infibulaſſe, ne ſcilicet, ut addit, in ſua gloria plangere videretur. Num credibile eſt, piam fœminam, in ipſo paſſionis æſtu conſtitutam, de legendis capillis ſolicitam fuiſſe, aut credidiſſe capillis non rite diſpoſitis, gloriæ ſuæ aliquid deceſſurum? magis incredibile, *Perpetuam* a vacca diu jactatam, & vulneratam, quaſi altiſſimo ſomno ſopitam, non ſolum nullum doloris ſenſum habuiſſe, ſed & ignoraſſe hactenus, quod a vacca fuerit infeſtata. Non equidem dubito, quin Deus inter exquiſitiſſima tormenta ſolatium piis animabus adferre poſſit, & ſoleat; at eaſdem nullum plane inter tormenta dolorem ſentire, aut plane ſe torqueri neſcire, difficile creditu eſt. (*e*) Ad finem narrationis ſuæ refert Collector, credibile eſſe, mulierem alia ratione occidi non potuiſſe, quam qua id factum eſt. Ex quibus inepta hominis credulitas apparet. Ipſa *Perpetua* ſe beſtiis primo objectum iri, & ita vitam ſuam miſeram profuſuram exiſtimavit, quid ergo tandem obſtitiſſet, quo minus Deo ita diſpenſante interiret? nimirum quia ab immundo ſpiritu timebatur, nonniſi adacto in Jugulum gladio occidi poterat. Egregia ratio! (*f*) De eadem *Perpetua* ad finem ait, eam, ut aliquid doloris guſtaret, errantem dextram Tirunculi gladiatoris in jugulum ſuum

*amygdali magnitudinem, ſapientem autem mel. Quam cum ore conaretur eximere, deprehendit, jam liquefactam difluxiſſe. Tum poſtquam rurſus hæc audiviſſet verba: ora, ſpera, neque animum abjice. Omnia una cum lumine evanuiſſe.* Alia occaſione, ut idem refert *Haſæus*, per ſomnum eadem mulier viſa eſt hanc vocem haurire auribus: *Evigila, quæ dormis & ſurge e morte, ut Chriſtus tibi illuceſcat.* Quæ autem fuerit ultima hujus fabulæ ſcena, una cum ἐπικηδείῳ Clariſſimi hujus, nobisque, dum viveret, faventiſſimi Theologi, heic adjiciam. *Nunc autem* (ita loquitur ejusdem Bibl Brem. Claſſ. V. faſc. 11. pag. 386. ὁ Μακαρίτης) *indicandum tibi eſt, illam, poſteaquam iisdem pæne malis, quibus antea vexata fuit, denuo afflicta eſt, tandem dolorum impatientia inductam, noctem, quæ diem XIX. Maji antegreſſa eſt, e feneſtra, qua in præterlabentem Viſurgim proſpicitur, ſemet ipſam dediſſe præcipitem, & ſic iviſſe per iter tenebricoſum illuc, unde negant redire quemquam. Hoc a me non negligi oportuit, ut videas, ſententiam meam non parum accepiſſe roboris, quam vice plus ſimplici declaravi, non extraordinario cuidam miraculo, ſed naturæ operationi, licet rariori atque obſcuriori, quicquid illi contigit attribuendum eſſe. Attendant hæc illi, qui ea, quorum cauſas ignorant, actutum inter prodigia referunt, & caveant maleſani ſui cerebri phantaſmata, ſomniaque, tanquam divinitus objectas viſiones venditare.* Utinam *temporibus priſtinis ejuſcemodi hiſtoriolæ ita diſcuſſæ, atque lance ſanioris ſapientiæ ponderatæ fuiſſent. Quantillum fore putamus numerum miraculorum, quæ ſanctulis ſuis tenebricoſa illa atque inficeta ætas affricuit.* Ita Celebris ille Theologus.

Digitized by Google

ſuum poſuiſſe. Si ſpectator ipſe fuit Anonymus, unde novit tandem nullo ſenſu doloris ante tactam fuiſſe piam fæminam? cur laudat, quod laudari certe non oportet? exſpectare debuiſſet cum animi conſtantia fatalem ictum; non vero inſtar rabidæ gladium jugulo admovere. Hinc judicari poteſt, quid de *Holſtenii* nota ad h. locum ſentiendum ſit, dicentis: *Id furore, ac rabie faciebant gladiatores, quod S. Perpetua pie, ac generoſe, inſtinctu Divino, fecit.* (*)

(3.) Si animum convertamus ad viſiones ipſas, nil in illis reperiemus, mea quidem opinione, quod juxta conſuetum naturæ ordinem his Martyribus in ſomno contigere non potuerit, quodque adeo nos cogat, ut dicamus, Deum per Miraculum ingeſſiſſe has viſiones. Earum ſumma huc redit: *Chriſtianos in carcerem conjectos, ſiquidem Religionem chriſtianam abnegaturi non eſſent, mortem perpeſſuros, ſed ob conſtantem veritatis confeſſionem ſingularem in cœlo gloriam deportaturos.* Hæc credere poterant homines illi, ſine viſionibus. Neque credibile eſt, eos nomen Religioni chriſtianæ unquam daturos fuiſſe, niſi de ingenti præmio, & felicitate futuræ vitæ fuiſſent perſuaſiſſimi. Atqui, uti ſæpe monuimus, ſine cauſa Deus miracula profundere non ſolet. Sed & (2.) alia accedunt in his viſionibus, quæ probare poſſunt, merum inſomnium fuiſſe, non extraordinariam revelationem. Adſerit *Perpetua*, ut ſupra audivimus, ſe fratrem ſeptennem demortuum precibus e limbo, vel purgatorio, vel ſi mavis, ipſo inferno liberaſſe; quæ opinio, licet antiqua, falſa eſt, & S. Literis contraria; neque

 adeo

(*) *Illuſtris Pearſonius Vindic. Ignat. Part. II. Cap. IX.* Hanc ipſam *Perpetuæ* actionem non ſolum laudat, ſed & aliorum primitivæ Eccleſiæ Martyrum Exemplo, ſuam ſententiam confirmare vult. At nil agunt exempla, quæ litem lite reſolvunt. Aliud eſt dicere; Inuſitatas ejuſmodi Martyrum actiones non eſſe exagitandas, ſed ob pietatem, Zelumque pro gloria Dei, quo incenſi erant, benigne interpretandas. Aliud vero adſerere; has ipſas heroicas, ſi ita velis adpellare, virtutes in exemplum, quod ſinguli fideles tempore perſecutionum ſequantur, eſſe ponendas, & laudandas. Poſtremum hoc adſertum duntaxat negamus, & principia, quibus ſententia noſtra innititur, in prima Exercitationis hujus parte Sect. VI. & VII adduximus. Ex ingenti Exemplorum numero, ad quæ provocat loco cit. *Illuſtr. Pearſonius*, eaque laudat, unum duntaxat adducam. *Celebre* (utor verbis ipſius *Pearſonii*) *inprimis fuit nomen Phocæ Martyris, qui cum lictores forte hoſpitio excepiſſet, qui narrabant miſſos ſe ad interficiendum Phocam, promiſit die craſtino ſe Phocam illis oſtenſurum, & loco ad ſepulturam prius præparato aſtans eis dixit. Ego ille Phocas. Illi cum jam hæſitarent, animos eis, ut ipſum interficerent, exhortatione addebat,* ειπεν, επεισεν, επαθεν, και την κεφαλην αποτμηθεις ιερειον τῷ Θεῳ κεχαρισμενον προσηνεχθη, *dixit, perſuaſit, paſſus eſt, ac capite truncatus grata Deo hoſtia oblatus eſt.* Ita *Pearſonius*. Utrum autem hæc actio tantopere ſit laudanda, judicium ſit penes Doctos, & pios Lectores.

adeo illi per viſionem obtingere potuit. Probe hoc viderunt Viri Docti, qui examinarunt hanc doctrinam. *Ruinartus* vero, & *Holſtenius* maxime ſibi plaudunt, quoniam decreta Eccleſiæ ſuæ hic confirmari putant. *Prior* ait Actor. pag. 96. *Egregius locus, ad probandum, mortuos poſſe a pænis, quas patiuntur, per vivorum preces liberari. Poſterior* in notis ad hanc paſſionem pag. 112. exclamat: *En animam a purgatoriis flammis liberatam divina Revelatione Perpetua intelligit!* Ut nil de *Poſſini* inepta gloſſa dicam, vide quid contra hanc viſionem monuerit *Basnagius* uterque, & *J. Clericus Bibl. Select.* Tom. 26. pag. 221. *J. Basnage* recenſitis viſionibus de locis tenebricoſis mox vero lucidis, de piſcina, & luſu pueri ait: *Je ne ſaurois raiſonner ſerieuſement ſur des pareilles viſions; je ne ſai ſi c'eſt l'enfer qu'on nous depeint proche d'une grande piſcine comme celui des fables payennes; je ne ſais ſi c'eſt le Paradis qu'on nous repreſente, ou les enfans vont joüer à leur maniere, lors qu'ils ont aſſé bû. Il me ſemble que des Martyrs devroient parler plus ſerieuſement, & plus nettement: une choſe eſt évidente, que cette femme ne croyoit point que le ſort des ames fût certain immédiatement après la mort, puis qu'on pouvoit ſortir des enfers, & cela s'accorde aſſez avec les principes de Tertullien Montaniſte.* Lege reliquas *Doctiſſimi bujus Viri* de his viſionibus meditationes, & perſuaſum erit tibi, ejusmodi viſioni multum tribui haud poſſe. (3.) Parum ſibi conſtat *Perpetua* in narratione viſionis ſuæ. pag. 97. ait: *Sciebam me ad beſtias datam eſſe* pag. vero 98. adſerit: *experrecta ſum, & intellexi me non ad beſtias, ſed contra Diabolum eſſe pugnaturam.* At unde intellexit ſomno excitata Ægyptium illum Dæmonem eſſe? num nova acceſſit viſio? dein certum eſt, quod cum vacca, id eſt beſtia, pugnarit, quod tamen jam negaverat. Cum Dæmone autem non pugnavit. Collector Anonymus tanquam Interpres viſionis ait: eam caput Ægyptii calcaſſe, quia pſallebat. At num hymnos canere, idem eſt, ac cum Dæmone pugnare? Si vero cum Dæmone pugnare nihil aliud eſt, quam fortiter pro Religionis chriſtianæ veritate ſtare, quem in finem tandem Ægyptius vir in viſione repræſentatus? In viſione mox vidit ſe cum beſtiis pugnaturam, mox cum Dæmone; at mortis genus, quod ſibi conſciverat, revelatum non fuit. Et quid ſibi vult tandem fæmina illa pia, quando dicit, ſe *maſculum* factam? *Poſſinus* ad h. l. ait, *ſignificare hoc quod inſtar pugilis fortiter dimicarit;* idem adſerit *Auguſtinus* Lib. 3. *de origine animæ* ad *vincentium* cap. 18. At alii, non minus eruditi viſionum Interpretes rem aliter explicant, *Basnagius* jam jam citatus ita de hac re loqui-

loquitur: *N'eſt on pas bien édifié de la lecture de ces Actes, tant vantés, & de voir une femme chrêtienne, qui devient garçon, qui ſe debat à coups de poins, qui écraſe la tête d'Egyptien en la prennant entre ſes mains ? On voit la les viſions, & les extaſes des Montaniſtes, qui decouvroient tout pendant le ſommeil; l'homme dort, & je veille, diſoit Montan; c'eſt Dieu qui change le cœur des hommes en extaſe. On reprochoit à un Montaniſte, qu'ils tomboient dans des extaſes ridicules, & qui ne convenoient pas à des Prophetes, & c'étoit pour ce juſtifier, qu'ils diſoient, que Dieu avoit fait tomber un ſommeil & une extaſe ſur Adam : Ces mêmes extaſes ſe voyent dans le ſommeil de Perpetue, le ridicule n'y manque pas, puis qu'elle y changeoit le ſexe qu'elle y devenoit un mâle, & que de jeunes garçons venoit la frotter d'huile.* Denique neſcio utrum viſione opus fuerit, ad monendum *Optatum* Epiſcopum, de corrigenda plebe factiones alente. Atque hæc mihi ſufficere videntur, ad viſiones haſce, in numerum *ſuſpectarum Revelationum* referendas.

X. *Perpetuam*, atque ſocios apud *Ruinartum* excipit *Exuperius, Epiſcopus Toloſanus*, qui occaſione mortis *Sarturnini*, ejusdem loci Epiſcopi, *viſionem* habuit ſequentem. *Poſt cujus* (id eſt Silvii) ut Acta hæc *ſincera* habent, *obitum, ſanctus Exuperius in ſummum ſacerdotium cooptatus, vir abſque ullius Præceſſorum injuria, abſque ullius, qui id temporis Eccleſias regere videbantur, invidia, non ſolum nulli ſecundus; verum etiam ipſi Beato Martyri virtutum meritis comparandus. Baſilicam, quam deceſſor ſuus fideliter incboaverat, inſtantiſſime conſummavit, & fideliter dedicavit. Qui, cum transferre illuc ſancti Martyris reliquias, non pro ſua incredulitate, ſed pro ſuo ipſius bonore dubitaret, admonitus per quietem eſt, ne infideliter negligeret, quod fideliter credidiſſet, nullam fieri vel diminutione cinerum, vel commotione membrorum ſpiritibus injuriam, quia manifeſta res eſſet, hoc Martyribus proficere ad honorem, quod profuiſſet credentibus ad ſalutem.* Ita *Compilator*. Non opus eſt, ut de viſionibus ejusmodi pluribus agamus. Aut Impoſtores aut ſuperſtitione anili dementati homines fuerunt, qui per viſiones a Deo ingeſtas factum eſſe dixerunt, ut Reliquiæ Sanctorum huc illuc transferrentur. Res hodie notior eſt, quam ut pluribus probetur. Paſſio hæc circa Annum 250. ſecundum *Ruinartum* contigiſſe dicitur. Ipſe vero de translatione hac cæteris Monachis modeſtior, in Admonitione ita loquitur: *Quæ vero de ejusdem Martyris translatione in iisdem Actis referuntur, videntur eſſe priori narrationi adſuta circa ſeculi quinti initium.* Nimirum ante jam, fraude, atque malitia, id eſt ementitis viſionibus, &

 mira-

miraculis, ſacerdotes, & Monachi reliquiis, cum rationibus non poſſent, decus, atque honorem conciliare voluerunt. *L'Eſprit de viſion* (ita loquitur *J. Basnage Hiſt. de l'Egliſe pag. 1152. ſeq. Tom. II.*) *& des miracles, ne contribua pas peu à donner cours à la veneration des Reliques, & des Martyrs. D'un côté les hommes courent après le miraculeux, dont ils ſont amoureux juſqu'à l'excès; & de l'autre il eſt presque impoſſible de ne porter pas ſon reſpect au dela des juſtes bornes, pour les Inſtrumens, qui operent les miracles. La decouverte des Reliques ſe faiſoit le moyen de quelque Revelation, & s'etabliſſoit par une ſuite des miracles. Au lieu d'imiter la ſageſſe de Dieu, qui ne met point à tous momens ſa Toutepuiſſance en compromis, & qui la rendoit mepriſable, s'il accoutumoit les hommes à la voir ſe deployer, pour des legers ſujets, & pour travailler à la gloire ou ſatisfaire toutes les fantaiſies de la creature, il n'y a rien dont on ait fait une plus large profuſion que des miracles. On les debite avec la même facilité, que Dieu les produiroit, ſi des miracles ſi frequens s'accordoient avec ſa ſageſſe. Par malheur, il ſe gliſſe juſques dans la devotion ſincere un trait d'amour propre, qui porte les gens de bien à croire non ſeulement que Dieu s'intereſſe dans une Religion qu'il aime avec ardeur, mais qu'il doit entrer dans leur vûes, & dans leur penſées, pour en relever l'eclat & la gloire de l'Egliſe. Si ceux, qui aiment Dieu ſincerement tombent dans ce defaut, que doit on penſer du ſuperſtitieux? Non ſeulement il s'imagine que Dieu aime la Religion & l'Egliſe, & qu'il s'intereſſe dans ſes devotions particulieres, mais qu'il ne manque preſque jamais à les authoriſer par quelque evenement miraculeux, qui faſſe honte à ceux, qui le raillent, ou qui le mepriſent. Ou plutôt comme les devotions volontaires, la veneration, & le culte des Saints ne peuvent s'établir par l'Ecriture, qui les combat directement, & que d'ailleurs on n'a point de preuve tirée de la raiſon & du bon ſens, qui puiſſe montrer qu'un corp mort, & des os ſont dignes du veneration, on eſt forcé d'avoir recours aux miracles, & de faire voir Dieu, qui parle, & qui enſeigne au-delà de ſes Ecritures, & qui viole toutes les loix naturelles, afin d'autoriſer une devotion differente de celle, que le bon ſens dicte, & qu'il a lui même établie dans ſa Parole.* Ita ex vero, *doctus ille vir.* Hæc de reliquiis, viſionibus confirmatis, ſemel dicta ſufficiant; neque in ſequentibus, tempus pretioſum examine viſionum, ad Reliquias commendandas factarum, inutiliter fallemus.

Eadem circiter ætate nimirum circa medium tertii ſeculi, *Narciſſo*, atque *Alexandro*, Epiſcopis Hieroſolymitanis viſiones obtigiſſe narrat

narrat ex *Euſebii Hiſt Eccleſ. Lib. VI. Cap X. Ruinartus.* Hiſtoria, vel potius fabula, mea opinione, ita ſonat, juxta verſionem *Valeſii*, apud *Euſebium : Verum cum propter extremam ſenectutem miniſterium ſuum* (nimirum *Narciſſus*) *obire amplius non poſſet, ſupra dictum Alexandrum, alterius Eccleſiæ Epiſcopum divina diſpenſatio, per Revelationem quandam, quæ illi in ſomnis apparuerat, ad participandum cum Narciſſo, ſacerdotis officium evocavit. Hac igitur Viſione tanquam divino admonitus oraculo Alexander, cum ex Cappadocia, in qua primum Epiſcopus fuerat ordinatus, Hieroſolyma profectus fuiſſet, tum orandi, tum locorum viſendorum gratia, fratres illius Eccleſiæ humaniſſime eum excipientes reverti poſt hæc in patriam non ſiverunt. Alia quippe revelatio etiam ipſis per ſomnum viſa fuerat, & vox quædam evidentiſſima ab iis, qui ſanctitate inter eos eminebant, audita; ſignificavit enim ipſis, ut extra portas civitatis egreſſi, deſtinatum ſibi à Deo Epiſcopum ſuſciperent. Quod cum illi conſentientibus Vicinarum Eccleſiarum Epiſcopis feciſſent, manere deinceps eum apud ſe coëgerunt. Ruffinus* vero *Hiſt. Lib. VI. Cap. 8.* rem ita narrat, ut mirabilis magis Lectori videatur. Poſtquam enim monuiſſet *Alexandrum* Jeroſolymam perveniſſe, hæc ſubjungit: *Oſtendebatur enim evidenter à Domino, non ſolum ipſi beato Viro Narciſſo, ſed & aliis plurimis per Revelationes in plebe, ut ipſum in loco Sancto Epiſcopum detinerent. Præterea, quod ſupra cætera omnia magis terrificum fuit, eo die, quo ingreſſurus Urbem Alexander nuntiatus eſt, & multitudo fratrum plurima extra portas in occurſum ejus egreſſa eſt; Vox cœlitus manifeſtiſſime audientibus omnibus facta eſt:* Suſcipite Epiſcopum, qui vobis a Deo deſtinatus eſt. *Cumque ex his omnibus evidenter apud eos fuiſſet Dei diſpenſatio declarata, Epiſcopi Urbium vicinarum, compertis omnibus, quibus de eo res geri Dei judicio docebatur, reſidere ibi Eum neceſſario compulerunt.* De hiſce ſequentia monemus: (1) *Narciſſum*, atque *Alexandrum*, fuiſſe viros pietate, & virtutibus aliis florentes non dubitamus; at propterea non omnia, quæ de iis narrantur admittenda eſſe putamus. (2.) *Euſebius* Cap. IX. hujus libri ait: Πολλα μεν ἐν καὶ ἄλλα παραδοξα ὁι της παροικιας πολιται. ὡς ἐκ παραδοσεως των Κὰτα διαδοχην ἀδελφων τȣ Ναρκισσȣ μνημονευȣσιν. i. e. *De hoc Narciſſo multa quidem alia ſtupenda commemorant civitatis illius incolæ, a fidelibus continua ſucceſſione velut per manus ſibi tradita.* En fontem, atque originem miraculorum unde ſuam narrationem hauſerat *Euſebius!* nimirum Incolæ multa de ſuo Epiſcopo, quem maximi fecerant, paſſim narrarunt, atque hæc, ut fieri ſolet traditione cuncta adaugente, poſtea multiplicata. Atque

eo

eo refero miraculum, cujus ſtatim injicit mentionem *Euſebius*, nimirum mutatæ per miraculum aquæ in oleum. (3.) Quæ hoc ipſo capite nono referuntur de *Narciſſo*, probant, non omnes actiones ejusmodi hominum eſſe imitandas. Poſtquam enim dixiſſet, malos quosdam homines ſcelerum ſibi conſcios, graviſſimam illi calumniam adſperſiſſe, atque vel juramentis, mendaciis fidem facere voluiſſe; ſic pergit; *Sed quantumvis jurantibus nemo ex fidelium numero fidem adhibebat, quippe cum Narciſſi continentiâ, & ſanctitas vitæ omnibus virtutum numeris abſolutæ, cunctis ſemper ſpectata compertaque eſſet. At ille cum dictorum infamiam ſuſtinere non poſſet, & alioqui philoſophicæ vitæ amore jam dum teneretur, relicta Eccleſiæ plebe in ſolitudine, ac deviis agris plurimos annos delituit.* An non rectius feciſſet Epiſcopus, ſi curam Eccleſiæ ſuæ geſſiſſet, vitæque integritate Calumnias diluiſſet, præſertim poſtquam animadverterat, neminem calumniis, contra ipſum ſparſis, fidem habere? Idem dixerim de *Alexandro* ipſo, qui *Flaviadis* in Cappadocia Epiſcopus cum orandi, tum locorum viſendorum gratia, Hieroſolymam contendit. Præſtitiſſet, ſi domi apud gregem manſiſſet, atque ibi oraſſet. Videntur jam tum ſuperſtitioſo quodam amore terræ ſanctæ capti fuiſſe multi Epiſcoporum. (4.) Quod ad viſiones ipſas attinet, *Narciſſo*, *Alexandro*, & aliis factas, mihi veroſimiles non videntur, non tantum quod *Euſebius* traditione duntaxat nitatur; Sed ob rem ipſam. Nimirum ſine extraordinaria viſione potuiſſent fratres *Narciſſo*, propter ætatem miniſterium ſuum non amplius obire valenti, alium ſurrogare. Poſtquam in deſerta loca fugiſſet, finitimi Epiſcopi, teſte *Euſebio* Cap. X. *Dium* in ejus locum, poſtea *Germanionem*, & denique *Cordium* ſubſtituerunt; quidni tandem & nunc idem facere potuiſſent ſine revelatione? Accedit quod ipſe *Euſebius* teſtetur Lib. VI. Cap. 8. *Alexandrum* ob inſignem fidei confeſſionem celebrem fuiſſe. An non hoc ſatis, ſuperque cauſæ erat, cur fratres Hieroſolymitani eum rogaſſent, ut relicta ſede ſua Epiſcopatum Hieroſolymitanum acciperet? Magis mirum, *Euſebium* citato loco totidem verbis dicere, *Eum ob inſignem fidei Chriſtianæ confeſſionem ad ſupra dictum Epiſcopatum promotum fuiſſe*, nulla mentione facta Revelationum. Hinc ſatis conſtat, quid de *Valeſii* judicio ſentiendum ſit, cui ad l. hunc magis arridet *Ruffini*, quam *Euſebii* narratio. Nimirum prior miracula miraculis auxit. (5.) Si circumſpicio, quæ cauſæ fuerint, cur viſiones illæ fuerint excogitatæ, duas reperio. *Prior* eſt Celebritas Nominis *Narciſſi* & *Alexandri*, de quibus, ut ſupra audivimus, Incolæ lo-

corum

Digitized by Google

corum multa mira narrarunt, inter quæ & hæc referenda eſſe videntur, quæ examini hactenus ſubjecimus. *Poſterior:* quod hanc Electionem contra Canones Eccleſiaſticos factam, viſionibus Divinis defendere voluerunt auctores narrationis. Duo (verba ſunt *Ruinarti* poſt *Valeſium* ita dicentis) *adverſus Eccleſiaſticas regulas commiſſa ſunt: primum quod Alexander ex una ſede ad alteram fuerit translatus; ſecundum vero, quod Epiſcopo adbuc in vivis agenti ſubſtitutus, aut ſaltem adjunctus fuerit: cujus quidem facti nullum Exemplum in Eccleſia tunc temporis præceſſerat. Ad quod proinde Epiſcoporum coadjutorum, qui jam nunc frequentiores ſunt, origo refertur.* Cum autem ſequenti ætate frequentiſſime contra canones illos peccatum eſſet, ſine dubio rem, quorum intererat, miraculis confirmare voluerunt. Quicquid autem de cauſis hujus narrationis ſit, nil plane nos cogit, ut Deum per miraculum heic interceſſiſſe credamus.

Narrationi de rebus geſtis *Alexandri* & *Narciſſi* ſubjungit *Ruinartus* Acta Martyrii *S. Pionii.* Quo tempore is Martyrium obierit, haud adeo conſtat. *Petavius, Scaliger, & Pearſonius, M. Aurelii: Baronius* vero, *Uſſerius*, & *H. Valeſius*, *Decii* ætate id contigiſſe exiſtimant, quibus poſtremis ſuum calculum adjicit ipſe *Ruinartus.* Hic *Pionius* etiam viſionem habuiſſe dicitur. Rem ita narrant Actorum Collectores: *Secundo die ſexti menſis, qui dies eſt quarto idas Martias, die Sabbatbi majore, Natale Polycarpi Martyris celebrantes genuinum, Pionium, Sabinam, Aſclepiadem, Macedonium quoque, & Lemnum Presbyterum vis perſecutionis invenit. Sed quia bonæ fidei, totum Dominus oſtendit, Pionius quæ imminebant ſupplicia, quia non timebat advenientia, futura prævidit. Ergo ante diem, quam natalis Polycarpi Martyris adveniret, cum Sabina & Aſclepiade dum jejuniis devotus inſiſteret, vidit in ſomnis ſequenti die ſe eſſe capiendum. Quæ cum aperte & dubitanter agnoſceret, eo quod tam lucide omnia viſus appareret, funis vinculo, ſuæ & Sabinæ & Aſclepiadis colla circumdedit. Ut cum ab illaturis vincula vincti invenirentur, ſcirent, qui venerant, nibil ſe novi eſſe facturos, intelligerentque, non eos, ſicut cæteros, qui deguſtabant ſacrificia, eſſe ducendos, cum eſſent vincula, prius quam juberentur impoſita, & fidei teſtimonium & voluntatis indicium.* Ita Acta. At multa ſunt in his Actis, quæ fidem faciunt a ſuperſtitioſis, & impoſtoribus adulteratam eſſe rerum geſtarum hiſtoriam. *Primo* enim fatetur *Ruinartus*, *Pionii* Acta hactenus recepta, a *Simeone Metaphraſte* primum fuiſſe edita, cui fabulatori nemo ſanus fidem habet (2.) fatetur idem, Acta ſua cum *Bollandianis*

*landianis* ex *Metaphraſte* petitis, per omnia non convenire, verſionem vero antiquiſſimam, quam ſecutus ſit, *videri* ante *Metaphraſtæ* ætatem factam. (3.) *Pionii* oratio ad Gentiles, & Judæos habita, non Martyris, ſed græculi inepte rethoricantis ſermo eſſe videtur. (4.) Quam ſincera ſint illa Acta *Ruinarti*, docent quæ Sect. XXII. adjecta ſunt. Audi & ſinceritatem hominis, vel potius mentiendi impudentiam mirare. *Hæc paſſio fuit Viri, cujus vita incorrupta ſemper, & libera, omnique culpa vacua; pura ſimplicitas, fides pertinax, innocentia perſeverans; cujus pectus vitia excluſit, quia Deo patuit. Ita ille per tenebras feſtinavit ad lucem, & per anguſtam gradiens portam ad plena, & ſpatioſa properavit. Coronæ quoque ejus Deus Omnipotens oſtendit indicium. Subito namque illi; quos illuc aut miſericordia, aut videndi cura conduxerat, tale Pionii corpus viderunt, ut addita ſibi membra poſſent credi. Habebat erectas aures, meliores crines, barbam florentem atque ita erat omni membrorum mole compoſitus, ut Juvenis crederetur. Et corpus poſt ignem quaſi in minorem ætatem redactum oſtenderet, & illius meritum & reſurrectionis Exemplum. Mira præterea gratia de vultu ejus arriſit, & multa Angelici decoris ſigna fulſerant, adeo ut Chriſtianis fiducia, metus gentibus adderetur.* Quis ſanæ mentis huic fabulæ fidem habebit? *Capillos quidem* (utor verbis *S. Basnagii* ad A. Ch. 250.) *trium Martyrum in fornace Babylonica, Deus vi ſua potentiſſima tutos fecit ab incendio. At eo miraculo, & Martyrum vita ſervata eſt, & Rex magnus eo adductus, ut Regem Regum adoratione proſequeretur, veræque Religioni, quam maledictis inſectabatur ſe Patronum diceret. Ut vero in defuncti corpore id miraculi Chriſtus patraret, quo barba ab igne violentiſſimo ne minimum violaretur credere non poſſumus.* Plures ex temporis circumſtantia petitas rationes adfert Idem Vir doctus, quibus probatur hæc Acta fraudis eſſe ſuſpecta. (5.) *Euſebius* Lib. IV. Cap. 15. *Pionii*, virtutumque, quibus eluxerat, mentionem faciens, altum de viſionibus & miraculis poſt mortem ſilet. (6.) Viſio ipſa ita comparata eſt, ut nulli ſanæ mentis homini facile perſuaderi poſſit, Deum ejus auctorem eſſe. *Pionius*, uti acta teſtantur, erat vir pius, intrepidus, imo prævidiſſe dicitur ingruentia mala. Quæ cauſa ergo erat, ut Deus per miraculum eum edoceret, fore ut capiatur? Nec ſcio cur funem collo ſuo, & *Sabinæ* adpoſuerit: nimirum ait, ut ſcirent, qui eum capturi eſſent, ſe nihil novi facturos. At homines certe illi nil aliud credere poterant viſo fune collo circumjecto, quam *Pionium* vel violentas ſibi voluiſſe inferre manus, vel emotæ mentis eſſe. Num funis ille collo injectus fidei teſtimonium exhibere potuit? nugæ!

XI. Sed

XI. Sed veniamus ad Celeberrimum Eccleſiæ Doctorem, atque Martyrem, *Cæc. Cyprianum*, Epiſcopum Carthaginienſem. Huic multas numero viſiones contigiſſe communis eſt ſententia. Quam vere data opera, & ſine ſtudio partium diſpiciemus. Addubitaſſe de multis *H. Witſium* modeſtiſſimum Theologum, ſupra audivimus; Eum ſequitur Celeberrimus *Clericus* in vita *Cypriani* noſtri, gallice ſcripta: Imo vel ipſe *Epiſcopus Fellus*, Oxonienſis Editionis Editor, Patrum acris defenſor, quibuſdam in locis haud obſcure fatetur, ſe promiſcue omnes non admittere. Contra vero Doctiſſimus *Dodwellus*, *Diſſertat. Cyprian. IV.* non ſolum cunctas viſiones Beati Martyris acriter defendit, ſed & eousque prolabitur, ut eos omnes profanos eſſe dicat, qui Earum divinam originem infitiantur. Nimio autem Antiquitatis ſtudio, ut alibi, ſic hoc in argumento abripi ſe paſſum fuiſſe Virum cætera Eruditiſſimum, perſpicue probabimus. Et quomodo tandem hæc inter ſe cohærent: Hic vel ille doctus Vir dubitat, & quidem graves ob cauſas, utrum viſiones omnes, quas habuiſſe dicitur *Cyprianus*, divinæ, & extraordinariæ ſint; Ergo hic vir cætera probus, & Religionis etiam amans, favet impietati? O quam iniquam legem contra ſe metipſos faciunt Eruditi Viri, tam audacter de aliis judicantes! Ipſemet *Dodwellus*, quando ſuas de paucitate Martyrum, & cauſis Martyrii ediderat diſſertationes, expertus eſt, quam vehementer illæ Præſulibus quibuſdam Anglicanis diſplicuerint, exiſtimantibus, Deiſtis ita triumphandi materiem dari. De quo videndus eſt Doctiſſimus *de la Roche*, *Bibliothecæ Anglicæ* Auctor (*). At erat, ut notum eſt, *Dodwellus*

Xxxx 2 Vir

(*) Biographiam *Dodwelli* conſcripſit *F. Brokesby*. Compendium illius extat. in *de la Roche Bibl. Angl. Tom. I. pag. 77. ſeq.* Vir fuit *Dodwellus* in Arte Critica, Antiquitatibus Eccleſiaſticis & Chronologia verſatiſſimus, atque merito inter doctiſſimos ſeculi proxime elapſi Viros referendus. Idem pietate, continentia, modeſtia, benignitate erga pauperes aliisque virtutibus præditus erat. Juvat, in gratiam eorum, qui rerum inter Eruditos geſtarum cognitione delectantur, virtutum ipſius quædam adducere ſpecimina. *M. Dodwell* temoignoit (ita loco citato Brokesby) beaucoup de joie, lors qu'il apprenoit la converſion d'un pécheur. Il pardonnoit aiſément à ſes ennemis. Quoi qu'on le traitât d'Héretique; de Papiſte, &c. il ne rendoit point injure pour injure. Il jeunoit trois jours de la ſemaine, ſavoir le Mecredi, le Vendredi, & le Samedi. Ses Jeunes étoient fort auſteres. Il ne prenoit que du Caffe ou du Thée juſqu'a ſept heures du ſoir, & il ne mangeoit point de viande à ſouper. Il jeûnoit de la même maniére pendant tout le Carême, excepté le Dimanche, il dînoit ce jour là; mais ſans viande. Ses amis eurent bien de la peine à lui perſuader de renoncer à ſes Jeûnes, deux ans avant ſa mort. *Aprés avoir obſervé le Carême*, diſoit-il, *pendant quarante-neuf ans, faut-il que je ceſſe de l'obſerver?* Il étoit d'ailleurs fort charitable, quoi qu'il ne fut pas riche. Une partie de ſon bien conſiſtoit en Terres & en Dîmes, qui apparte-

in cæteris pius, & religioſus. Idem quaſi ſui immemor Diſſertat. II. in *Ireneum* poſtquam exemplo *Hieronymi* in vita *Pauli*, Athanaſii in vita *Antonii*, *Palladii*, *Sulpitii* in Dialogis, & vita *Martini* oſtendiſſet, Scriptores Seculi IV. fabulis fuiſſe addictiſſimos, monet, nihil magis Religioni nocere, quam ficta miracula. At hoc idem eſt ac ſi dixiſſet, prudenter & circumſpecte de portentoſis actionibus, quas ſcriptores his vel illis tribuunt Patribus, eſſe judicandum, neque ſine graviſſimis cauſis aſſerendum, huic vel Illi obtigiſſe viſiones extraordinarias, quæ etiam noſtra eſt ſententia. Sed ad rem ipſam accedamus, mode-
ſte

appartenoit autrefois à l'Egliſe, & qui produiſoient environ vingt-trois Livres Sterling par an. Il ne voulut jamais recevoir cette portion de ſon revenu. Il en fit diſtribuer une moitié à quelques-uns de ſes Parens, & l'autre à quatre Veuves & à un Orphelin. On rapporte quelques autres Exemples de la charité de Mr. *Dodwell*, dont je ne dirai rien. Mais je ne dois pas omettre, que, quelques jours avant ſa mort, il fit venir de nuit *Mr. Brokesby*, pour lui dire, qu'il avoit trente Guinées dans une Bourſe, & qu'il ſouhaitoit, qu'on en donnât la moitié aux pauvres Enfans de ſa Paroiſſe, qui venoient au Catéchiſme, & le reſte à d'autres perſonnes indigentes. Lors qu'il faiſoit imprimer quelque Ouvrage, il ne demandoit de l'argent aux Libraires que pour en faire des Charités. C'etoit ordinairement à des Eccleſiaſtiques neceſſiteux, qu'il diſtribuoit cet argent. Il avoit ſoin de donner de bons avis aux jeunes Etudiens, afin qu'ils ſe rendiſſent capables de ſervir l'Egliſe & l'Etat. Il faiſoit reſouvenir ſes amis des choſes, qui regardoient leur ſalut. On nous dit à cette occaſion, qu'un ſavant Homme etant malade, *Mr. Dodwell*, qui le ſoupçonnoit d'indifference en matiere de Religion, lui écrivit, entre autres choſes, que les *Siamois* ſeroient plus excuſables au jour du Jugement, que les Chrêtiens, qui n'agiſſent pas ſelon leurs principes. Il étoit toûjours prêt à ſatisfaire ceux, qui le conſultoient ſur quelque point de Litterature, ou ſur des cas de conſcience Il voyagoit à pied, afin de pouvoir lire en marchant; & les Livres, qu'il portoit alors dans ſes poches, étoit, la *Bible Hebraïque*, le *Nouveau Teſtament Grec*, la *Liturgie de l'Egliſe Anglicane*, *l'Imitation de Jeſus Chriſt par Thomas à Kempis*, les *meditations de St. Auguſtin.* &c. Il en étoit quelque fois ſi chargé, même de gros in quarto, qu'un de ſes Amis diſoit en badinant, qu'il avoit des tablettes portatives ſous ſa grande caſaque, où il les rangeoit comme dans un Cabinet.

Ipſe tandem Illuſtr. *Burnetus*, *Epiſcopus Sarisberienſis*, poſtquam in epiſtola ad ipſum *Dodwellum* data ſatis ſuperque oſtendiſſet, quantopere ſibi diſplicerent opiniones quædam ab eo defenſitatæ, pietatem tamen ejus laudat dicens loco citato pag. 92. *Vous êtes Savant, & vous avés mené une vie irréprochable, & même exemplaire.* Nimirum offendit vir cætera Doctiſſimus & præſtantiſſimos Præſules Anglicanos, multasque ſibi creavit moleſtias, cum propter editas de cauſis Martyrii & paucitate Martyrum diſſertationes, tum ob paradoxam de anima natura mortali, ſed per baptiſmum ab Epiſcopis adminiſtratum ad immortalitatis beneficium evehenda, opinionem: Ut jam non dicam, quod, cum Regi *Guilielmo*, & Reginæ *Mariæ* juramentum fidelitatis præſtare noluiſſet, munere ſuo publico fuerit motus.

ſte in viſiones, quæ *Cypriano* factæ dicuntur, inquiſituri. Sequemur autem ordinem temporis, prout eum digeſſit *Illuſtris Pearſonius* in *Annalibus Cyprianicis*, adductis hinc inde, ubi neceſſe eſt, ejusdem, ut & *Felli*, atque *Clerici* adnotatiunculis Libro de *Mortalitate* pag. 163. Edit. *Bremenſ.* adſerit *Cyprianus* ſibi Revelatione injunctum eſſe, ut fratres hortetur, ne nimis acerbe lugerent eos, quos dira peſtis tunc temporis graſſans, neci dederat. *Nobis quoque ipſis* (inquit) *minimis, & extremis quoties revelatum eſt, quam frequenter ac manifeſte de Dei dignatione præceptum eſt; Ut conteſtarer aſſidue, & publice prædicarem, fratres noſtros non eſſe lugendos accerſitione Dominica de ſeculo liberatos, cum ſciamus non eos amitti, ſed præmitti, recedentes præcedere ut proficiſcentes, ut navigantes ſolent; deſiderari eos debere, non plangi, nec accipiendas eſſe hîc veſtes atras, quando illi ibi indumenta alba jam ſumſerint: occaſionem non dandam eſſe Gentilibus, ut nos merito, ac jure reprehendant, quod quos vivere apud Deum dicimus, ut extinctos, ac perditos lugeamus & fidem, quam ſermone, & voce depromimus, cordis, & pectoris teſtimonio non probemus?* Neſcio qua ratione fratres, de Religionis chriſtianæ veritate perſuaſi dubitare potuerint, utrum homines pii, ſed peſtilenti morbo abrepti, ad beatam immortalitatem conceſſerint, atque utrum adeo dolori indulgendum ſit nec ne. Fac autem quosdam deſiderio ſuorum tactos, in dolore modum exceſſiſſe, num tandem ad eos revocandos ſingulari opus fuit Revelatione? An non præſto erant argumenta graviſſima, neque *Cypriano*, neque fratribus ignota? Vide, quid de hac Revelatione *Cypriani* ſenſerit *J. Clericus*, vitæ *Cyprian.* gallice ſcriptæ pag 317. ſq. In Epiſt. XI. aliquot ſibi factas viſiones enarrat B. Martyr. In hac Epiſtola hortatur ad preces aſſiduas. Inter alia autem ſic loquitur pag. 24. *Nam quod magis ſuaſit, & compulit, ut has ad vos literas ſcriberem, ſcire debetis (ſicut Dominus oſtendere & revelare dignatur; dictum eſſe in viſione Petite & impetratis. Sane deinde præceptum plebi adſiſtenti, ut pro quibusdam perſonis deſignatis ſibi peterent. In petendo autem fuiſſe diſſonas voces, & diſpares voluntates: & vehementer hoc diſplicuiſſe illi, qui dixerat: petite, & impetratis, quod plebis inæqualitas diſcreparet, nec eſſet fratrum conſenſio una & ſimplex, & juncta concordia, cum ſcriptum ſit: Deus qui inhabitare facit unanimes in domo. Et iterum: dico autem vobis, quoniam ſi Duo ex vobis convenerint in terra, de omni re, quamcunque petieritis, continget vobis a Patre meo, qui in cœlis eſt. Quod ſi Duo unanimes tantum poſſunt,*

*ſunt, quid ſi unanimitas apud omnes eſſet? Quid ſi ſecundum pacem, quam nobis Dominus dedit, univerſis fratribus conveniret? Jam pridem de divina miſericordia impetraviſſemus, quod petimus, nec tam diu in hoc ſalutis & fidei noſtræ periculo fluctuaremus.* Vult oſtendere *Cyprianus*, precibus non ſolum eſſe vacandum ſtrenue, ſed & unitis viribus hoc faciendum eſſe; Diſſenſionum autem ſemina obſtare, quo minus multi ex plebe hoc fecerint, atque hanc ob cauſam Deum non exaudire ſemper orantes. At num hæc ſine viſione extraordinaria ſciri haud poſſunt? præterea addendum eſt, quod hic rectiſſime monet *Clericus* dicens pag. 252. Vitæ *Cypr.* *Non dicit Cyprianus* (ita ex L. gallica verto) *hanc ſententiarum diverſitatem, in quam diſtracta erat plebs ſibi cœlitus fuiſſe revelatam, neque eadem via extraordinaria ſeſe edoctum eſſe, quod Deus propterea fuerit offenſus. Unde pro certo haberi non poteſt quod adſerit Dodwellus, Epiſcopum noſtrum per revelationem perſpectas habuiſſe plebis cogitationes. Scire illas potuit ex ſermonibus ipſius plebis; ex eventu inſuper, & ex ſcriptura cognoſcere potuit Deo diſplicere, quod parum inter ſe, circa precum materiam, eſſent concordes. Unde probabile eſt, potuiſſe Cyprianum ſomnium naturale pro Revelatione extraordinaria habere.*

Sequitur *ſecunda viſio. Imo vero* (inquit) *nec veniſſent fratribus hæc mala, ſi in unum fraternitas fuiſſet animata. Nam & illud oſtenſum eſt, quod ſederet Pater familias ſedente ſibi ad dextram juvene, qui juvenis anxius, & cum quadam indignatione ſubtriſtis maxilla manum ſuſtinens mœſto vultu ſedebat. Alius vero in ſiniſtra parte conſiſtens rete portabat, quod ſe mittere, ut circumſtantem populum caperet, minabatur, & cum miraretur quid hoc eſſet, ille, qui vidit, dictum eſt ei: Juvenem, qui ad dextram ſic ſederet, contriſtari, & dolere, quod præcepta ſua non obſervarentur; Illum vero in ſiniſtra exultare, quod ſibi daretur occaſio, ut a Patrefamilias poteſtatem ſumeret ſæviendi. Hoc prius longe oſtenſum eſt, quam tempeſtas vaſtitatis hujus oriretur. Et vidimus impletum quod fuerat oſtenſum, ut dum Domini præcepta contemnimus, dum datæ legis mandata ſalutaria non tenemus, facultatem nocendi inimicus acciperet, & minus armatos, & ad repugnandum minus cautos jactu retis operiret.* Totius viſionis argumentum huc redit: Homines præcepta Dei negligentes, Diaboli inſultibus patere, atque ingruente perſecutione hoc ipſum eheu multorum exemplo fuiſſe confirmatum. Nimis autem vaga eſt hæc Revelatio. Facile *Cyprianus* ſine revelatione cognoſcere potuit, homines voluptatibus deditos, & præceptorum Dei immemores, nociva ſibi pericula concitaturos, neque adeo ad mala ſubeunda rite fore

præpa-

Digitized by Google

præparatos. Ego certe, qui non ſum Propheta, hoc confidenter omnibus impiis poſſum ante eventum annunciare. Neque adeo mirum, id, quod antea cogitarat *Cyprianus*, re ipſa contigiſſe. Idem dictum velim de iis, quæ immediate excipiunt verba proxime adducta: *Oremus inſtanter* (inquiunt) *& aſſiduis precibus ingemiſcamus. Nam & hoc nobis jam olim per viſionem, fratres Chariſſimi, exprobatum ſciatis, quod dormitemus in precibus, nec vigilantes oremus.* Num ad præceptum, ſingulis Chriſtianis a Deo injunctum inſinuandum, opus eſt tandem Extraordinaria viſione?

Sequitur *tertia viſio* eadem epiſtola pag. 26. *Denique* (inquit) *ad minimum famulum ſuum, & in deliciis licet plurimis conſtitutum, & dignatione ejus indignum, tamen illic pro ſua circa nos bonitate mandare dignatus eſt: Dic illi*, inquit, *ſecurus ſit, quia pax ventura eſt, ſed quod interim morula eſt, ſuperſunt adbuc aliqui, qui probentur. Sed & victu parco, & ſobrio potu, divinis dignationibus admonemur, ſcilicet ne vigore cœleſti ſublime jam pectus illecebra ſecularis enervet, vel ne largioribus epulis mens gravata minus ad preces Orationis vigilet.* Commentarii loco in hanc viſionem adducam in margine Cl. *Clerici* verba. (*) Epiſt. 93. ad *Cæcilium* data, per inſpirationem ſe a Deo edoctum eſſe ait, quod nimirum neceſſe ſit, ut in uſu ſacræ cænæ aqua vino temperetur. *Nec nos putes* (inquit) *frater chariſſime, noſtra & humana conſcribere, aut Ultronea voluntate hoc nobis audacter aſſumere, cum mediocritatem noſtram ſemper humili, & verecunda moderatione teneamus: ſed quando aliquid Deo adſpirante & mandante præcipitur, neceſſe eſt Domino*

(*) Les defenſeurs (inquit) des viſions de *St. Cyprien* ſuppoſent, qu'il eût cette revelation dans un temps auquel on ne pouvoit pas prevoir humainement, ſi la perſecution dureroit, ou non: mais il n'en dit rien, & il propoſe cette Revelation comme toutes les autres avec beaucoup d'obſcurité, ſans y joindre preſque aucune circonſtance. Mais quand on n'auroit pû prevoir la fin de la perſecution, ce que l'on ne peut ſavoir, à moin que d'avoir vécu en ce temps-là: on pourroit toûjours dire, que l'on ſonge aiſement, ce que l'on deſire avec ardeur, & que quand on ſouhaite extrêmement d'avoir des Revelations, on prend aiſement ſes ſonges pour des Propheties. Et dès qu'il s'eſt trouvé quelque perſonne de conſideration qui s'eſt imaginée, qu'elle a des viſions, ſon imagination échauffée lui en fait avoir à tous momens, & fait que pluſieurs croyent auſſi, que Dieu ne dedaigne pas de les entretenir. On peut tomber d'autant plus aiſement dans cette penſée que *St. Cyprien* ajoute, que Dieu lui avoit auſſi daigné reveler qu'il ne falloit guere manger, ni guere boire, de peur, que l'Eſprit élevé deja par une vigueur divine ne fut enervé par les attraits du monde. Un précepte auſſi général que celui là, n'auroit pas beſoin de nouvelle Revelation; & Dieu, qui ne les a jamais prodiguées envers les anciens Prophetes, en auroit uſé alors d'une maniére toute nouvelle.

*no ſervus fidelis obtemperet; excuſatus apud omnes, quod nihil ſibi arroganter adſumat, qui offenſam Domini timere compellitur, niſi faciat, quod jubetur. Admonitos autem nos ſcias, ut in calice offerendo Dominica traditio ſervetur, neque aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis Dominus prior fecerit; ut calix, qui in commemoratione ejus offertur, mixtus vino offeratur.*

At hoc falſum eſſe norunt omnes, qui inſtitutionis S. Cœnæ a Chriſto traditæ cognitionem habent. Verum eſt, conſuetudinem vinum aqua miſcendi, fuiſſe antiquam ſatis, prouti adductis teſtimoniis *Irenei*, *Juſt. M.* & *Auctoris Conſtitut. Apoſtol.* oſtendit *Bingham. Orig. Eccleſ. Vol. VI. Lib. XV. Cap.* 11 Hodierna Eccleſia græca hunc ritum etiam ſervat, quod probant *Ricautus*, *Heineccius* & *Elsnerus.* Sed expreſſum Chriſti mandatum de hac re non extat. Quod ſi vel maxime Chriſtus exemplo ſuo nos edocuiſſet, vinum in S. Cœnæ uſu aqua eſſe temperandum, num tandem nova viſione opus erat ad id comprobandum? Nil jam dicam de violentis multorum S. Scripturæ locorum interpretationibus, quibus ſuam ſententiam, viſione ſcilicet oblatam, confirmare voluit. Plena enim ſunt Patrum fere omnium ſcripta allegoricis interpretamentis & rethoricationibus. (*) *Epiſt. LVII.* quæ ſynodica eſt ad *Cornelium* Epiſcopum Romanum pag 119. ingruentem perſecutionem graviorem longe futuram eſſe per viſionem edoctus priore adſerit. *Nos* (inquit) *quod fidei & Charitati & ſollicitudini congruebat, quæ erant in conſcientia noſtra protulimus: Diem certaminis appropinquaſſe, hoſtem violentum cito contra nos exurgere, pugnam non talem, qualis fuit, ſed graviorem multo, & acriorem venire, hoc nobis divinitus frequenter oſtendit, de hoc nos Providentia & miſericordia Domini ſæpius admonent &c.* At vehementiorem non fuiſſe hanc perſecutionem priore, oſtendit *Pearſonius* in *Annalibus* pag. 37. ſq. & *Dodvvellus* ipſe *Diſſertat. Cyprian. XI. Sect. LVIII.* mira eſt interpretatio *Felli* hujus

(*) **Ne gratis hoc dixiſſe videar, audi verba Cypriani, quibus in hac ipſa Epiſtola ad ritus hujus utilitatem demonſtrandam utitur.** *Videmus* (inquit) *in aqua populum intelligi, in vino vero oſtendi ſanguinem Chriſti. Quando autem in calice vino aqua miſcetur, Chriſto populus adunatur, & credentium plebs ſanguini ejus, in quem credit, copulatur & conjungitur. Quæ copulatio & conjunctio aquæ & vini ſic miſcetur in calice Domini, ut commixtio illa non poſſit ab invicem ſeparari. Sic autem in ſanctificando calice, Domini offerri aqua ſola non poteſt, quomodo nec vinum ſolum poteſt; nam ſi vinum tantum quis offerat ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis: ſi vero aqua ſit ſola, plebs incipit eſſe ſine Chriſto: quando autem utrumque miſcetur, & adunatione confuſa ſibi invicem copulatur, tunc Sacramentum cæleſte & ſpirituale conficitur.*

Digitized by Google

hujus loci. Ait enim: *Certe Cypriano erat gravior; qui poſt exilii tædia, tandem hac perſecutione capite plectebatur. Sed Prophetæ viſorum ſuorum non ſemper fidi interpretes. Donum prophetias interpretandi prorſus erat diſtinctum a prophetiæ chariſmate. Vid. 1. Cor. 1:10.* Si vero non gravior fuit perſecutio, quæ ingruebat antegreſſâ, quomodo is, qui habet donum prophetias interpretandi, viſionem *Cypriano* factam aliter interpretari potuit? 1. Epiſt. ad Cor. 1. v. 10. plane non agitur de hoc argumento. Errore Typothetæ ſine dubio hoc factum. Reſpexit *Fellus*: d locum Cap. XII. v. 10. hujus Epiſtolæ. At & hîc nihil inveniet Eruditus Lector, quod Oxonienſis Epiſcopi interpretationi faveat. (**)

Epiſtola 66. invehitur *Cyprianus* vehementer in *Florentium*, Epiſcopum Africanum, Confeſſorem ſub perſecutione, ſed Novatianis addictum. *Cyprianus*, poſtquam variis, iiſque parum firmis rationibus, probare aggreſſus eſſet, quanta eſſet Epiſcoporum poteſtas, tandem promittit *Florentio*, ſe, ſi quidem in poſterum rectius de ſe, ſuique muneris dignitate eſſet ſenſurus, veniam ipſi daturum, cumque eo in gratiam rediturum, hac tamen conditione, ut Deum primo conſuleret, utrum conſilium hoc probaturus eſſet nec ne. *Quamobrem* (inquit) *frater, ſi Majeſtatem Dei, qui ſacerdotes ordinat, cogitaveris; Si Chriſtum, qui arbitrio & nutu, ac præſentia ſua, & præpoſitos ipſos, & Eccleſiam cum præpoſitis gubernat, aliquando reſpexeris; ſi de innocentia ſacerdotum non humano odio, ſed divino judicio credideris; ſi temeritatis & ſuperbiæ atque inſolentiæ tuæ agere vel ſero pœnitentiam ceperis; ſi Deo, & Chriſto ejus, quibus ſervio, & quibus puro atque immaculato ore ſacrificia & in perſecutione pariter, & in pace, indeſinenter offero, pleniſſime ſatisfeceris; communicationis tuæ poterimus habere rationem, manente tamen apud nos divinæ cenſuræ reſpectu, & metu; Ut prius Dominum meum conſulam, an tibi pacem dari, & te ad communicationem Eccleſiæ ſuæ admitti ſua oſtenſione & admonitione permittat. Memini enim quid jam mihi ſit oſtenſum, imo quid ſervo obſequenti & timenti, de dominica, & divina auctoritate præceptum: qui inter cætera, quæ oſtendere, & revelare dignatus eſt, & hoc addidit: Itaque qui Chriſto non credit ſacerdotem facienti, poſt ea credere incipiet ſacerdotem vindicanti. Quanquam ſciam ſomnia ridicu-*



(**) Quid per τας διακρισεις των πνευματων intelligendum ſit, in diverſa abeunt Interprêtes. Vide *Celeb. Wolfii curas Philolog & Crit. Tom. II. pag. 169.* Qualemcunque autem arripias ſententiam, eventus docuit, *Cyprianum* fuiſſe deceptum, quod nobis ſufficit.

*ridicula*, & *viſiones ineptas quibusdam videri*, *ſed utique illis*, *qui malunt contra ſacerdotes credere*, *quam ſacerdoti*, &c. Ex adductis patet (1) *Cyprianum* inſinuare voluiſſe, ac ſi electio Epiſcoporum illius ætatis extraordinaria quadam ratione fieret, quod tamen falſum fuiſſe omnes, qui ad Electionis rationem vel parum erant attenti, facile animadvertere poterant. Peſſimum hoc erat, quod eodem argumento *Florentius* Epiſcopus uti contra *Cyprianum* poterat. (2.) Conſtat perpetuas viſionum jactationes effeciſſe, ut quidam, qui naſum habebant, non ſine cauſa de viſionum illarum veritate dubitarint, quos certe parum firmiter refutat, dicendo: iis demum viſiones illas ineptas videri, qui malint contra ſacerdotem credere quam ſacerdoti; quaſi vero cæco adſenſu cuncta, quæ dicuntur de ſacerdotibus, pro oraculis ſint habenda. (3.) Credibile igitur eſt, *Cyprianum* ad confirmandam ſuam auctoritatem, data opera hanc viſionem effinxiſſe; niſi forte dicas, rectius eos ſentire, qui putent, *Cyprianum* omne id, quod a ſe, bono animo factum, rectumque ac laudabile eſſe exiſtimavit, pro viſione cælitus conceſſa habuiſſe; quo ſenſu nemo bonus viſionibus deſtituitur. At ne durius de hac viſione ſentire videar, aliorum etiam heic de ea exhibebo judicia. *Rigaltius* ita loquitur: *Hic etiam utitur oſtenſionibus* & *viſionibus*, *telo ad conterendos Adverſarios in manu præſertim Cypriani*, *viri Optimi atque divini*, *valentiſſimo*, *alias vano ac futili. Nam* & *callidus Rhetor*, & *ſopbiſta vaſer*, *bujusmodi viſa ad cauſam appoſitiſſima poterit comminiſci*, & *fallere incautos* & *ſimplices. Fellus* breviter, ſed minus cauſæ fidens ita ſentit: *Sed ſiquidem rumoribus fidem adhibendam crediderat Pupianus*, *æquum eſt*, *ut Cypriano ſomniis credenti non iraſceretur.* Adeo præjudicium auctoritatis abripit Viros doctiſſimos, ut aperte ſuam ſententiam dicere non auſint! Quid intelligit enim *Rigaltius* per *Divinum* hominem? num virum bonum, ac pium? at vir etiam bonus & pius adfectu abripi poteſt, & levi opinioni vel imaginationis luſui, tanquam firmæ ſententiæ calculum adjicere. Num hominem perpetuo Inſpirationis dono inſtructum? At probandum prius erat, *Cyprianum* hoc dono ornatum non vero pro certo admittendum. *Felli*, ſiquid intelligo, explicatio huc redit: Cum *Pupiano* licuerit, quibusvis fabellis exiſtimationi *Cypriani* noxiis fidem habere, potuiſſe ſimiliter *Cyprianum* contra Pupianum fictis ad eum reprimendum uti viſionibus Utrum hæc defenſio honorifica ſit Epiſcopo Carthaginienſi & Oxonienſi, muneris Epiſcopalis dignitatem ſupra modum elaturis, aliorum ſit judicium. Nobis potius candor *J. Clerici* placet,

placet, qui rotunde ſuam ſuper hac viſione ſententiam tulit. pag. 331. *Vita Cypr.* & ſq. adponamus ſaltem in margine, quæ pag. 335. citato loco extant. (*) Quæ Doctiſſimus *Clericus* ad finem hujus cenſuræ monet ex univerſis ſcriptis *Cypriani*, libro præſertim de *Unitate Eccleſiæ* ſatis ſuperque probari poſſunt. Vide quæ de hac materia diſſeruerint *Illi Eruditiſſimi*, J. H. *Böhmer* in *Diſſertat. Juris Eccleſiaſtici antiqui Diſſertat. III pag. 203.* ſeqq. & *Job. Barbeyracius Traité de la morale des Peres Cap VIII. Sect. 42. ſeqq.* Atque ex hac frivola opinione, de ſupereminenti & prope divina Epiſcoporum auctoritate, eveniſſe puto, ut *Cyprianus* crediderit, ordinationes Presbyterorum a ſe factas, nonniſi extraordinaria Dei revelatione niti; ſaltem id credi voluit a Clero ſuo. *Epiſtola XL.* certiorem facit Eccleſiam Carthaginienſem de *Numidico*, Presbytero a ſe conſtituto. Ita autem loquitur initio Epiſtolæ: *Nunciandum vobis fuit, Fratres Chariſſimi, quod pertineat & ad communem lætitiam, & ad Eccleſiæ noſtræ maximam gloriam. Nam admonitos nos & inſtructos ſciatis dignatione divina, ut Numidicus Presbyterorum Carthaginienſium numero, & nobiſcum ſedeat in Clero, luce Clariſſima confeſſionis illuſtris, & virtutis ac fidei bonore ſublimis.* Ad quæ verba *Rigaltius. Sic ſolet Cyprianus, quod abſente Clero per ſe ipſe facere ordinando videbatur, ad Dei monitum referre. Itaque infra dicet, interim quod oſtenditur fiat. Sic Epiſtola præcedenti divinæ dignationis monitu ſuſcepiſſe dicit Celerinum Lectoris officium. Epiſtola quoque 32. preceſſiſſe ordinationem Aurelii ſuffragia divina. Hinc collige non prophanas, ſed ſacras jam olim babitas ordinationes Clericorum, non modo Hypodiaconorum, Presbyterorum, ſed & Lectorum, usque adeo, ut fere ſigna*



(*) Si ces ſonges (inquit) étoient bons pour *St. Cyprien*, qui les avoit, ils ne pouvoient pas avoir beaucoup de force contre ſes Adverſaires, parce qu'ils n'étoient pas obligés de croire ce qu'il diſoit ſans preuves, qu'il faiſoit dire à Dieu ſes opinions que l'expérieoce dementoit; puisqu'alors comme depuis, Jeſus Chriſt ne faiſoit pas plus les Evêques que les autres choſes, & qu'il y en avoit peut-être en ce temps là, comme dans le nôtre, autant de mauvais que de bons. Cette revelation au moins n'avoit pas les Caractères qu'*Hermas* dit, que les véritables doivent avoir; c'eſt que les vrais Prophêtes n'ont pas des Revelations, quand ils veulent, & ne ſont pas prêts à repondre à toutes les queſtions qu'on leur fait: Comme ils ne recherchent pas auſſi les premieres places. Ce pouvoit être pour ces raiſons, ou pour d'autres ſemblables, que les Adverſaires de *St. Cyprien* traitoient ſes ſonges de *ridicules*, & ſes viſions *d'impertinentes*, quoi qu'ils diſoient que ceux, qui parlent ainſi, étoient des Gens, qui aimoient mieux ajouter foi à ce qu'on diſoit contré un Evêque, que croire cet Evêque. Il auroit pû ajoûter: *parlant de ſoi-même.* Il paroit par-tout, que nôtre Martyr croyoit, que dès qu'un homme étoit élû Evêque, c'étoit un ſigne que Dieu l'approuvoit, & que tant qu'il demeuroit attaché au plus grand nombre des Evêques, on n'avoit pas droit de l'accuſer. Il s'exprime en termes ſi geoeraux & ſi poſitifs, qu'on ne peut pas douter, que ce ne fût là ſon principe, à quelques inconveniens, qu'il puiſſe être ſujet.

*quæpiam divinitus ante ordinationem illorum contingerent.* Si *Rigaltius* rotundo ore voluiſſet loqui, dixiſſet, *Cyprianum* locis quibusdam ſcripturæ, præſertim V. Teſtamenti, deceptum, aut vana opinione deluſum, exiſtimaſſe, viſionibus perpetuis opus eſſe, ad munus Epiſcopi obeundum. Et quid ſibi vult æquivocatio Rigaltii: *Fere* ſigna ante ordinationem contigiſſe? Si *fere*, non *verè* obtigerunt ſigna, rethoricatus eſt *Cyprianus*, & Clero ſuo imponere voluit, aut ſi id durius videtur, deceptus ſaltem ipſe eſt.

Epiſtola antecedente, id eſt 39. ſecundum Calculum *Pearſonii*, certiorem facit Eccleſiam Carthaginienſem de *Celerino* Lectore ordinato. *Ita autem de electione hac loquitur: Exultate* (inquit) *& gaudete nobiſcum lectis Literis noſtris, quibus ego & Collegæ mei, qui præſentes aderant, referimus ad vos, Celerinum, fratrem noſtrum, virtutibus pariter & moribus glorioſum, Clero noſtro non humana ſuffragatione, ſed divina dignatione conjunctum. Qui cum conſentire dubitaret, Eccleſiæ ipſius admonitu, & hortatu in viſione per noctem compulſus eſt, ne negaret nobis ſuadentibus, cui plus licuit, quæ & coegit, qui nec fas fuerat, nec decebat ſine honore Eccleſiaſtico eſſe, quem ſic Dominus honoravit cœleſtis gloriæ dignitate.* Conferantur ad h. l. denuo notæ *Rigaltii;* Inter alia dicit: *Notanda hic etiam eſt induſtria Cypriani, viſionum efficacia tam ſuaviter utentis.* Metaphoricam loquendi rationem ſequitur *Rigaltius*, ut aliquid pro *Cypriano* dicere videatur. Si *Celerinus* tantis virtutibus ornatus, rationibus moveri non potuit vigilans, ut munus hoc ſuſciperet, quomodo ſpecies Eccleſiæ phantaſiæ noctu objecta hoc efficere potuit, & quidem ſine rationibus? forte ſingularem vim habet idea abſtracta Eccleſiæ in quorundam ingeniis. At ut ſerio loquamur, nulla probabilitatis ſpecie ſeſe commendat hæc viſio. Non deerant in *Africa* & *Italia* multi, qui officiis publicis, ſi forte unus vel alter ea obire detrectaret, defungi poſſent; neque adeo ſingularibus viſionibus & miraculis opus erat, ad excitandos homines, ut munera Eccleſiaſtica peterent. At ſatis ſuperque patet, *Cyprianum* abſentem, Presbyteris & plebi perſuadere voluiſſe, quicquid bono animo a ſe ſuſceptum eſſet, viſionibus divinis & Revelationibus comprobari. Hinc Epiſtola LIX. ſupra modum extollit auctoritatem Epiſcoporum, atque adſerit, omnes hæreſes ideo eſſe natas, quod Epiſcopis non fuerit obtemperatum. Epiſcopum non audire idem eſſe, ac Dei decreta vilipendere &c. Non jam dicam, quam miſer Interpres Scripturæ ſit *Cyprianus*, provocans ad loca S. Scripturæ ineptam opinionem defenſurus, quæ prorſus de aliis

aliis rebus agunt. Hoc unum dicam, Ipſum propria vineta cædere. Notum eſt, quid inter *Stephanum* Epiſcopum Romanum , & *Cyprianum* de baptiſmo Hæreticorum actum & diſputatum fuerit. Utar autem principio *Cypriani ; Epiſcopo obedire idem eſt ac Chriſto, vel Deo obtemperare.* Hoc poſito, neceſſario ſequitur, contradictoria, & quidem vi voluntatis Divinæ eſſe ſequenda : unus enim Epiſcoporum Hæreticos denuo baptizandos, alter non baptizandos eſſe ſtatuit, quorum prius *Cyprianus*, poſterius vero *Stephanus* adſeruit. Quid autem magis abſurdum hoc adſerto ? Epiſtola LXI. contendit, *Cornelium* ſingulari Dei Providentia factum eſſe Epiſcopum Romanum, cum tamen ſole meridiano clarius ſit, Romanos & Afros Epiſcopos atque Clerum ad eam dignitatem *Cornelium* evexiſſe. Probe hoc adnotavit, & in rem ſuam convertit *Baronius*, reprehenſus propterea ab Epiſcopo Oxonienſi, dicente: *Illuſtriſſimus Annaliſta divino aliquo ſigno deſignatum putat. Sed noſtrum non eſt miracula cudere. Ille Dei judicio electus dicitur, qui talis eſt, qualem lex ad id munus obeundum expetit. Hæc enim explicatio, licet noſtris favens, non conveniens eſt ſtylo Cypriani. Verba ipſius ita ſonant: factus autem eſt Cornelius Epiſcopus de Dei & Chriſti ejus judicio, & de Clericorum pene omnium teſtimonio, de plebis, quæ tunc adfuit, ſuffragio, & de Sacerdotum antiquorum & bonorum Virorum Collegio:* & paulo poſt: *Tum deinde poſt Epiſcopatum non exambitum, nec extortum, ſed de Dei, qui ſacerdotes facit, voluntate ſuſceptum &c.* Ita *Reverendus Fellus :* Perſuaſus ſum, virum hunc longe aliter interpretaturum fuiſſe verba *Cypriani*, niſi vidiſſet *Baronium* inde argumentum petere, ad ſtabiliendam Pontificis auctoritatem. Paraphraſis igitur illa ex ſtudio partium videtur orta. Nam ſi *Cyprianus* nihil aliud dicere voluiſſet, quam hoc: *Cornelium* nempe ſecundum canones fuiſſe electum, ſatis fuiſſet, ſi ad optimorum Virorum, promotioni huic faventum, adſenſum provocaſſet ; at ulterius progreditur, atque ad Dei & Chriſti voluntatem provocat. Atque hanc ob cauſam jure dicere poſſumus, *Cyprianum* de auctoritate Epiſcoporum rethoricantem, plurimum contuliſſe ad Epiſcoporum Romanorum faſtum, & quæ inde ſecuta ſunt in[illegible]era mala, promovendum. Quo referas etiam ea, quæ de excommunicatione diſſeruit *Cyprianus*. Audi quomodo *Epiſtola IV.* reſpondeat *Pomponio* de quibusdam immorigeris conſulenti: *Nec putent* (inquit) *inter alia ſibi vitæ aut ſalutis conſtare rationem, ſi Epiſcopis & Sacerdotibus obtemperare noluerint ; Cum in Deuteronomio Dominus Deus dicat : Et homo quicunque fuerit in ſuperbia,*

*ut non exaudiat Sacerdotem, aut Judicem, quicunque fuerit in illis diebus, morietur homo ille, & omnis populus, cum audierit, timebit, & non agent impie: Etiam nunc Interfici Deus juſſit Sacerdotibus ſuis non obtemperantes, judicibus a ſe ad tempus conſtitutis non obedientes; ſed tunc quidem gladio occidebantur, quando adhuc circumciſio carnalis manebat; nunc autem, quia circumciſio ſpiritualis eſſe apud fideles ſervos Dei cæpit, ſpirituali gladio ſuperbi & contumaces necantur, dum de Eccleſia ejiciuntur. Neque enim vivere foris poſſunt, cum domus Dei una ſit, & nemini ſalus eſſe, niſi in Eccleſia poſſit.* Audacius adhuc loquitur Epiſtola III. Hæc loca ubi adduxiſſet *Illuſtris Böhmerus* libello erudito, ſupra citato, recte addit pag. 209. *Omnia, quæ in vetere fœdere potuit reperire argumenta, auctoritatem, poteſtatem & honorem Sacerdotum vindicantia in adducto loco coacervavit, non alium in finem, quam quia exiſtimavit, eandem auctoritatem & poteſtatem, quæ tamen apud Judæos fere regia fuit, Epiſcopis quoque eſſe tribuendam. Quippe qui ſimiles Sacerdotibus Summis & Pontificibus Maximis in Republica Judaica eſſent, ut omnia jura eorum illis applicari poſſent & deberent. Ex hac perſuaſione poteſtas Epiſcoporum in immenſum aucta eſt, & poſthac res Chriſtianorum, quæ ab initio ad inſtituta Synagogarum Judaicarum ſe conformabant, ad liturgiam templi Judaici in totum componi cœperunt.* Ita *Illuſtris Böhmerus.* Qua ratione ſequentibus ſeculis *ſpiritualis*, vel *metaphoricus gladius* vere per *Epiſcopos* in *realem* mutatus ſit, eheu ſatis compertum eſt.

Atque hæc, quæ hactenus adduximus, Cordato Viro ſufficere poſſent, ad judicium, de pretio viſionum, *Cypriano* oblatarum, ferendum. Ne quid tamen omiſiſſe videamur, quod ad excutiendas illas viſiones facere poteſt, age audiamus, qua ratione Eruditiſſimus *Dodwellus* probet, vere divinas illi obtigiſſe viſiones.

*Primo* provocat ad *Epiſt. X.* in qua ſeceſſum ſuum Revelationi adſcribit. *Et audietis omnia, quando ad vos reducem me Dominus fecerit, qui ut ſecederem juſſit.* At Indubitatum hoc factæ revelationis extraordinariæ ſignum eſſe nego. Cum enim ipſe Chriſtus in Evangelio diſcipulis ſuis injunxerit, ut ingruente perſecutione ſiquidem poſſent, ex loco in locum migrarent, *Cyprianus* eo ſenſu dicere potuit, Dominum hoc juſſiſſe. Ad hoc eum vitæ amor, legesque prudentiæ, ſatis ſtimulare & inducere potuerunt. *Pontius* vero, ſcriptor vitæ *Cypriani*, ad quem provocat *Dodwellus* pag. 5. multas & varias hujus ſeceſſus addit rationes, quæ omnes vanæ ſunt, ſi Revelatione ſua ad ſeceſſum quærendum commotus fuit.

*Secun-*

*Secundo* adducit *Dodvvellus* verba *Cypriani*, quibus ſe per nocturnas & diurnas viſiones caſtigari dicit, propterea quod Presbyteri, ſe inconſulto, pacem lapſis conceſſerint. Num autem quisquam ſibi perſuadebit, Deum etiam viſiones propter canones diſciplinæ Eccleſiaſticæ, qui pro circumſtantiarum ratione moderandi ſunt, ingerere? an non ipſe tandem *Cyprianus* a nimio adverſus lapſos rigore recedendum eſſe putavit? num igitur perpetuis & nunquam interruptis viſionibus hominem hunc gaviſum eſſe credendum eſt? certe tota, quam de diſciplina Eccleſiaſtica habuit opinio, male intellectis ſcripturæ locis, non viſionibus innixa erat. Vide *Illuſtr. Böhmerum* loco ſupra citato.

Porro in auxilium vocat *Dodvvellus* ea, quæ de quinque Presbyteris *Feliciſſimi* factioni addictis, & per viſionem, uti videtur, repræſentatis, Epiſt. 43. narrat *Cyprianus* Nimirum quinque Presbyteri factione *Feliciſſimi* adjuti, multorum animos a *Cypriano* abalienare cœperunt. Hæ diſſenſiones impediverant, quo minus ante feſtum Paſchatis Carthaginem venire poſſet, metuens, ut erat admonitus, ne præſentia ſua tumultum augeret, atque gentilibus occaſionem ſuppeditaret Chriſtianis inſultandi. Scripſit igitur hanc Epiſtolam ad univerſam plebem, eamque non ſolum hortatur, ut ſibi conſtanter adhæreat, ſed & in adverſarios vehementer invehitur, eosque omni modo exoſos reddere cupit; imo videtur adſerere, ac ſi in viſione illos quinque Presbyteros vidiſſet, cum Optimatibus, Religionem Chriſtianam impugnantibus, conſpirantes. Verba *Cypriani* ita ſonant: *Perſecutio hæc eſt alia, & alia tentatio: & quinque iſti Presbyteri nihil aliud ſunt, quam quinque primores illi, qui edicto nuper Magiſtratibus fuerant Copulati.* Hæc verba ita explicat *Pamelius*. *Videtur mihi adludere ad viſionem quampiam, in qua apparuiſſe videntur cum Magiſtratibus quinque primores, qui edictum contra Epiſcopos una publicarent.* Hæc Interpretatio placet *Dodvvello*, quoniam inſtituto ſuo favet. At ego nullum veſtigium viſionis alicujus in his verbis deprehendo. Mihi videtur potius Epiſcopus uti argumento ab invidia petito. Nimirum exoſos reddere vult quinque Presbyteros illos, uti ex univerſa Epiſtola patet. Ut igitur hoc obtineat, eos comparat cum Præſidibus & Proconſulibus Provinciarum inter Ethnicos, bellum Religioni Chriſtianæ indicentibus, atque Chriſtianos perſequentibus. Quis autem tandem credat, Deum, ut iram contra Presbyteros in animo *Cypriani* accenſam acueret, & augeret, per miraculum effeciſſe? & cur Presbyteri tantum, non ipſe etiam *Feliciſſimus* in viſione illa comparent? *Rigaltius* equidem itidem viſionem

in

in his verbis quærit, ſed ita, ut haud obſcure ſignificare videatur, *Cyprianum* ita locutum eſſe data opera, ut plebs nimirum crederet, Presbyteros illos, tanquam homines profligatæ impietatis, per viſionem fuiſſe repræſentatos. Verba ſic ſonant: *Quam exquiſite omnia, quæ ad ſuam cauſam faciunt, congerit, ut invidiam adverſario faciat! quinque Presbyteros, qui ſe Feliciſſimo ſociaverant, ut calumniam & periculum Cypriano crearent, a Deo ſibi oſtenſos, & ſignificatos eſſe ait, per illos quinque primores, qui Magiſtratum adverſus Chriſtianos edicto ſubſcripſerant, ac proinde quinque illos Presbyteros non minore dignos odio, quam illos quinque primores perſecutionis fautores.* Sapienti ſat.

Pergit *Dodvvellus*, atque ait: *Cyprianum* perſecutionem ſub *Gallo* ingruituram prædixiſſe. At ſupra jam ad hanc objectionem reſpondimus. Idem *Cyprianus* ita locutus eſt, ac ſi ultimum Judicium, atque Antichriſti manifeſtatio ante fores eſſent; num & hoc per viſionem ſcivit? probandum nulla alia ratione inſtantem perſecutionem cognoſcere potuiſſe *Cyprianum*, quam divina Revelatione. Certe Reformati Galli ante annum 1685. perſecutionem fœdam inſtare animadverterunt. (*)

*Adeo familiares* (ſic porro ratiocinatur *Dodvvellus*) *Cypriano erant hujusmodi viſiones, ut in diſciplinæ etiam Eccleſiaſticæ exercitio illas acceperit, aliasque deinceps provocaret.* Ad hoc probandum provocat ad ea, quæ cum *Florentio Pupiano* acta ſunt, quæque ſupra a nobis diſcuſſa ſunt. Certe tantum abeſt, ut talia probent, *Cypriano* obtigiſſe viſiones divinas, ut potius veris, ſi quas habuit, non parum detrahant. At notum eſt, *abſolutam poteſtatem Epiſcoporum* a *Dodvvello* fuiſſe defenſitatam. Hinc in remotiſſima antiquitate conquirenda erant exempla & rationes, quibus illa theſis confirmaretur. Denique adſerit *Dodvvellus*, *Cyprianum* ſomnium habuiſſe propheticum, de tempore Martyrii ſui. Rem ita narrat *Pontius* in vita *Cypriani* pag. 7. Edit. Brem. *Eo die, quo primum in Exilii loco manſimus (nam & me inter domeſticos comites dignatio caritatis ejus delegerat exulem voluntarium, quod utinam & in paſſione licuiſſet) apparuit mihi, inquit, nondum ſomni quiete ſopito, juvenis ultra modum hominis enormis, qui cum me quaſi ad prætorium duceret, videbar mihi tribunali ſedentis tum Proconſulis admoveri. Is, ut in me reſpexit, adnotare ſtatim cœpit in tabula ſententiam, quam non ſciebam, nihil enim de me ſolita interrogatione quæſierat; ſed enim*

*) Refert *Pontius* in vita *Cypriani*, *Xyſtum*, Romanum Pontificem Eum de ſecutura perſecutione monuiſſe.

*enim juvenis, qui à tergo ejus ſtabat admodum curioſus legit, quicquid fuerat adnotatum. Et quia id verbis proferre non poterat, nutu declarante monſtravit, quid in Literis tabulæ illius haberetur. Manu enim expanſa & complanata, ad ſpathæ modum ictum ſolitæ animadverſionis imitatus; quod volebat intelligi, ad inſtar liquidi ſermonis expreſſit. Intellexi Sententiam paſſionis futuram. Rogare cæpi, & expetere continuo, ut dilatio mihi vel unius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione diſponerem. Et cum preces frequenter iteraſſem, rurſus in tabula cæperat neſcio quid adnotare. Senſi tamen de vultus ſerenitate judicis mentem, quaſi juſta petitione commotam. Sed & ille Juvenis, qui jam dudum de paſſionis indicio geſtu potius, quam ſermone prodiderat, clandeſtino identidem nutu, conceſſam dilationem, quæ in craſtinum petebatur, contortis poſt invicem digitis ſignificare properaverit. Ego, quamvis non eſſet lecta ſententia, & ſi de gaudio dilationis acceptæ læto admodum corde gauderem; metu tamen incertæ interpretationis ſic tremebam, ut reliquiæ formidinis cor exultans adhuc toto pavore pulſarent. Quid* (ita exclamat Pontius) *hac Revelatione manifeſtius, quid hac dignatione felicius? Ante illi prædicta ſunt omnia, quæcunque poſtmodum ſecuta ſunt. Nihil Dei verbis imminutum; nihil & tam ſancta promiſſione mutilatum. Singula denique ſecundum quod oſtenſa ſunt, recognoſcite. Dilationem petit craſtini cum de Paſſionis ſententia cogitaretur, poſtulans, ut res ſuas die illo, quem impetraverat, ordinaret. Hic dies unus ſignificabat annum, quo ille poſt viſionem acturus in ſeculo fuerat. Nam, ut manifeſtius dicam, eo die poſt exactum annum coronatus fuerat, quo hoc illi ante annum fuerat oſtenſum.* Patet (1.) ex hiſce verbis, ipſum *Cyprianum* viſionem non rite intellexiſſe, atque exiſtimaſſe, ſequenti die implementum habiturum oſtenſum. (2.) Omnis ergo explicatio viſi dependet a *Pontio*. Dum autem diem viſionis non exprimit, utrum exacto anni curſu paſſio illa contigerit, nec ne, ſciri non poteſt. (3.) Pro lubitu *Pontius* diem commutat in annum, interpretaturus ſine dubio diem pro lubitu, ſi longius protracta fuiſſet paſſio. *Ponce* (inquit *Clericus* pag. 369. vitæ Cypr.) *ne doutoit point, que ce ne fût l'accompliſſement du Songe dont on a parlé, & que le delai d'un jour ne marquât une année. Mais ſi au lieu d'une année S. Cyprien avoit demeuré dans l'exil vingt-quatre jours, vingt-quatre ſemaines, ou vingt-quatre mois, ſon Diacre auroit dit, que le jour étant composé de vingt-quatre heures, chaque heure marquoit un jour, une ſe-*

*maine, ou deux mois. Ou ſ'il n'eut pas eu aſſez d'eſprit pour expliquer ce ſonge, il n'en auroit rien dit, ou auroit avoué ſon ignorance.* Atque hæc de viſionibus *Cypriani* dicta ſufficiant. Quodſi in univerſum, quid de iis ſentiam, dicendum ſit, exiſtimo affirmari quidem certo non poſſe, prorſus nullas *Cypriano* obtigiſſe viſiones. Earum tamen, quas in medium produximus, quasdam *falſas*, alias *falſi ſuſpectas*, plures *dubias* eſſe adſerimus.

XII.

Sed veniamus ad alios. Iisdem temporibus quibus floruerat *Cyprianus*, celebris fuit *Dionyſius* Alexandrinus. Hic in epiſtola ad *Philemonem* Eccleſiæ Romanæ Presbyterum, quæ extat apud *Euſeb. Hiſt. Eccleſiaſt. Lib. VII. Cap.* 7. ſequentia narrat: *Ego vero* (inquit) *in libris, & traditionibus Hæreticorum cognoſcendis operam poſui; execrandis equidem illorum ſententiis animum meum tantiſper coinquinans; hanc tamen ex iis utilitatem percipiens, ut illos tacitus apud me refutarem, multoque magis, quam antea, deteſtarer. Et cum frater quidam ex Presbyterorum ordine, probiberet me, veritus ne forte nequitiæ illorum cæno commiſcerer, quippe animum meum contaminatum iri ajebat, & quidem veriſſime, ut ipſemet ſentiebam, viſione cœlitus miſſa confirmatus. Et vox ad aures meas perlata diſerte mihi præcepit hoc modo: Lege omnia, quæcunque in manus venerint. Idoneus namque es, qui ſingula diſquiras, & examines: hacque primum occaſione ad Chriſti fidem impulſus es. Amplexus ſum viſionem illam, utpote quæ Apoſtolicæ voci conſentiret, robuſtiſſimos quoque ita compellanti: Eſtote periti Nummularii.* Ita *Dionyſius* ipſe. Ad hæc ſequentia hic noto. *Primum* eſt, vix credibile eſſe, Deum moniturum eſſe Epiſcopum, ſine periculo legi poſſe Hæreticorum Scripta. (*) Annon quilibet ſanæ mentis homo ſine ulla inſpiratione intelligere poteſt, non poſſe recte errores Hæreticorum refelli, niſi lectis eorum ſcriptis? Quis ergo hæc credet Dionyſio? Facile equidem crediderim, bonum Virum angore & metu inani cum talia legeret, tactum, inter meditandum, vel dormiendum aliquando vocem ſibi contigiſſe exiſtimaſſe; at miraculum interceſſiſſe adduci non poſſum ut credam. (2.) Exemplo *Dionyſii*, & Presbyteri, cujus mentionem facit, conſtat, quam mature ſatis Orthodoxis odium erga diſſentientes fuerit ingeneratum, quam-

(*) De Origine libros Hæreticorum & Gentilium in Eccleſia chriſtiana proſcribendi, vide P. *Sarpium Hiſtoriæ Synodi Tridentinæ Tom. II. pag. 150. Edit. Amſtelod.*

quamque pauci fuerint, qui ἄδεῤ παθων Hæreticorum ſcripta excuſſerint. Unde mirum non eſt, iis ſæpe talia tribui, quæ vix credibilia ſunt, aut errores minus ſolide fuiſſe refutatos. (**) (3.) Unde hauſerit ea verba, γινεσθε δοκιμοι τραπεζιται *Dionyſius*, ignotum eſt. Citantur eadem ab *Origene*, *Pamphilo* in *Apologia Origenis*, *Cl. Alexandrino*, *Cyrillo Hieroſolymitano* & *Palladio* in vita *Chryſoſtomi*. Eruditorum de proverbio hoc ſententias recenſent *Valeſius* ad hunc locum. *Cotelerius Monum: Eccleſ. Gr. pag. 756. & Fabricius ad Codicem Pſeudep. N. Teſt. pag.* 330. *Valeſius*, poſt *Uſſerium* ex Evangelio ſecundum Hæbreos hæc verba petita eſſe exiſtimavit. At nil certi definiri poteſt; mox enim citatur in genere, quaſi è Scriptura petitum; mox Chriſto, mox vero Paulo tribuitur. De quo videndi viri Docti, jamjam laudati.

Sed diu ante hæc tempora, *Dionyſio*, atque aliis, viſiones obtigiſſe dicuntur, quas hic, quoniam ordinem temporis non exacte ſequendum in hac quidem de viſionibus Chriſtianorum diſquiſitione exiſtimamus, adducemus. Idem *Dionyſius* Cap. XL. Lib. VI. apud *Euſebium* ita de ſe loquitur: *Ego vero coram Deo loquor, & ipſe ſcit me nequaquam mentiri, nunquam* mea *ſponte, nec ſine Dei nutu fugam inii. Sed & prius cum perſecutionis Edictum ſub Decio propoſitum fuiſſet, Sabinus Frumentarium, qui me requireret, eodem temporis momento miſit. Atque ego quidem quatriduo domi manſi, adventum expectans Frumentarii. Ille vero omnia circumeundo perſcrutabatur; vias, fluvios, agros, ubi me occultari, aut quo me tranſiturum eſſe ſuſpicabatur. Verum caligo quædam obtutum ademerat, ne domum reperiret. Neque enim opinabatur me domi conſiſtere, graſſante adverſus me perſecutione. Vixque poſt diem quartum, cum Deus mihi, ut alio migrarem, præcepiſſet, ac præter opinionem omnium viam aperuiſſet; ego & famuli, multique ex fratribus ſimul egreſſi ſumus. Atque id divinæ Providentiæ opus fuiſſe, rerum eventus poſtea declaravit. Siquidem nonnullis fortaſſe haudquaquam inutiles fuimus.* Ita *Dionyſius*. Fateor hanc viſionem, vel divinam admonitionem, majorem veri ſpeciem habere, quam eam, quæ ipſi de poteſtate Hæreticorum libros legendi facta dicebatur. Neque igitur eam prorſus in dubium vocabo. Duo ſaltem moneo: *prius* eſt: cum *Dionyſius* adfectionem



(**) Quamvis per viſionem monitus eſſet *Dionyſius* ſine periculo Hæreticorum libros legi poſſe, impedire tamen non potuit quo minus ipſe Hæreſeos eſſet ſuſpectus. Vide Epiſtolam *Athanaſii de Sententia D. Alexandrini & Baſilii Epiſt. XLI.* Ex recentioribus vide *Bullum defenſ. Conc. Nic. Cap. XI,* pag. 141. Qui obedientiam cæcam noſtra ætate promovere volunt, egregia conſectaria ex hac Dionyſii hiſtoriola elicere poterunt.

nem animi bonam, ut ſupra exemplo lectionis librorum Hæreticorum dixeramus, pro inſolita Dei, & extraordinaria habuerit præcepto, facile etiam fieri potuit, ut, quod prudentia factum ab eo fuerat, ſingulari Dei, & miraculoſæ cuſtodiæ tribuerit. *Poſterius* eſt: verba, ὡδε ἀθεει πεποιημαι την φυγην ſignificare poſſunt ipſum in timore Domini, & invocato ejus nomine, utrum perſecutorum inſidiæ fugiendæ eſſent nec ne, ſemper ſecum expendiſſe. Certe alibi jam diximus, Chriſtum ipſum injunxiſſe diſcipulis ſuis, ut, ſiquidem ſine detrimento veritatis illuſtrandæ fieri poſſet, ex uno in alium locum ſecederent.

Idem *Euſebius* Lib. V. Cap. 28. ex *Anonymo*, quem *Cajum* quidam eſſe putant, ſequentia de *Natali* confeſſore narrat. *Erat* (inquit) *quidam Natalis (*) nomine, Confeſſor, qui non ita pridem, ſed noſtra ætate vixit. Hic forte in fraudem inductus eſt ab Aſclepiodoro, & altero quodam Theodoto Argentario. Ambo autem diſcipuli erant Theodoti illius Coriarii, qui primus ob hanc doctrinam, ſeu potius inſaniam, a Victore, ut dixi tunc temporis Epiſcopo, ab Eccleſiæ communione remotus eſt. Hi perſuaſerunt Natali, ut accepto ſalario Hæreſis illius Epiſcopus crearetur; ea ſcilicet conditione, ut menſtruos centum, & quinquaginta denarios ab illis acciperet. Sociatus igitur illorum partibus ſæpe a Domino corripiebatur in ſomnis. Clementiſſimus enim Deus, & Dominus noſter Jeſus Chriſtus, eum, qui paſſionum ſuarum teſtis extiterat, perire extra Eccleſiam nolebat. Sed cum nocturnas ejusmodi viſiones negligeret Natalis, utpote honore primæ apud illos ſedis, & turpis lucri cupiditate (quæ multis mortalibus exitio eſt) ineſcatus, tandem a ſanctis Angelis per totam noctem flagris cæſus, & graviſſime verberatus eſt: Adeo ut primo diluculo Conſurgens ſaccum induerit, & cinere conſperſus confeſtim cum lacrimis ad pedes Zephyrini Epiſcopi ſeſe abjecerit, non ſolum Cleri, verum etiam Secularium veſtigiis advolutus; & Chriſti miſericordis Eccleſiam ipſam quoque miſericordem fletibus ſuis commoverit, atque concuſſerit. Multisque precibus uſus, oſtenſis etiam vibicibus plagarum, quas pro Chriſti confeſſione pertulerat, vix tandem ad communionem admiſſus eſt.* Ita *Anonymus* ille.

*Dubiam* autem eſſe illam viſionem putamus (1) quia auctoris hujus fides non adeo eſt nota, neque conſtat, utrum a *Natali* ipſo, quod narrat, acceperit, an vero narrationi aliorum fidem habuerit. (2.) Hæreticos viſionibus ad meliorem mentem revocari probabile non eſt. Rationes & argumenta duntaxat ſufficiunt, ad erroris alicujus naturam

(*) In Epitome hujus diſquiſitionis, priori parti præmiſſa per errorem pro voce *Natalis*, irrepſerat *Attalus*, quem ut B. Lector corrigat, aut ignoſcat, oro.

ram cognoſcendam. (3.) Si Deus miraculum voluiſſet edere, tum effeciſſet, ut potius prius lucri cupiditatem ex animo ejus eradicaret, quam ut eum turpiter lapſum demum, ad meliorem mentem revocaret. (4.) Si verum eſt, hominem nocturnis viſionibus, iisque divinis, ut errorem fateretur, admonitum fuiſſe, vix probabile eſt, Deum poſt hæc dignum judicaturum, ut angelicis caſtigationibus compulſus errori demum nuntium mitteret. (5.) Unde tandem ſcivit *Natalis* Angelos eſſe, qui ipſum flagris cœderent? ubinam audiverat Angelos Hæreticorum Tortores eſſe? Et ſi Angelos illos eſſet ſcivit, unde cognovit is, hoc ideo duntaxat fieri, quod in hæreſin eſſet prolapſus? forte quis conjiciat, hæc ad imitationem eorum, quæ de Paulo 2. ad Corinth. XII. v. 7. dicuntur, de *Natali* fuiſſe tradita. (*) (6.) Si ea, quæ de Hæreticis illis *Anonymus* in ſequentibus narrat, perpendo, haud a vero abhorret, quosdam ex orthodoxis eum in finem talia de *Natali* tradidiſſe, ut orthodoxæ doctrinæ decus aliquod adferrent, Hæreticos vero inviſos redderent. Verba *Anonymi* hæc ſunt: *Sacras quidem Scripturas audacter adulteraverunt, primitivæ autem fidei regulam rejecerunt.*

 *Chri-*

(*) Ex difficili hoc loco ortas puto eſſe incertas narrationes Veterum de nocturnis & diurnis plagis, quas Angeli, mali præſertim, piis infligere ſoleant In vita *St. Antonii* ab *Athanaſio* ſcripta, frequens mentio ejusmodi angelicarum plagarum. In Legendis ſequioris ætatis, ubi omnia fictis narrationibus & miraculis augentur frequentiſſime in ſcenam adducuntur Dæmones horrendis flagris ſanctos excipientes. Hæc vero fabulam ſapiunt. Atque hæc una ratio eſt, cur auctor Hiſtoriæ Paparum gallico ſcriptæ Idiomate pag. 48. narrationem *Caji* rejiciat Vidi autem nuper aliud agendo, Rev. Epiſcopum *Bullum. in Judicio Eccleſ. Cath. de neceſſitate Credendi quod Dominus noſter Jeſus Chriſtus ſit verus Deus Cap. III. pag. 27. edit: Grabii*, veritatem narrationis hujus vindicare voluiſſe. Verba Doctiſſ. Viri ita ſonant: *Ceterum ad repetitas viſiones quod attinet, quibus ipſe Dominus Jeſus ſe exhibuiſſe divinæ ſuæ Majeſtatis vindicem laſſique Confeſſoris inſaniam caſtigaſſe hic dicitur; nemo ipſas ut fictas facile rejiciet, qui obſervaverit hæc narraſſe ipſum illum Confeſſorem de turpiſſimo lapſu ſuo, pænitentiam in Eccleſia ſerio agentem coram multis teſtibus, quorum plerorumque tum ſuperſtitum fidem appellaverit graviſſimus hujus Hiſtoriæ Scriptor:* Ita *Bullus.* Duo reponimus. *Prius* eſt, non diſerte dici ab Auctore hæc coram multis teſtibus in Eccleſiæ conventu fuiſſe dicta. *Poſterius:* non negamus, *Natalem* errorem ſuum publice confeſſum; neque in dubium etiam revocamus quæ de anguribus conſcientiæ narrat Confeſſor. Hoc unum disquiritur, utrum viſiones vere divinæ in ſomno illi obtigerint, flagrisque fuerit ab Angelis cæſus. Potuit ob fædiſſimum errorem & lapſum in quem ob avaritiam incidit, diu noctuque macerari ſine Angelorum flagris & nocturnarum viſionum monitis. Quid enim magis vel primis Religionis Elementis eſt contrarium, quam ob turpe aliquod lucrum errori, quem exitialem eſſe ipſimet confitemur, patrocinari? an non facile de hujus criminis atrocitate ſine viſionibus nocturnis potuit convinci *Natalis?* cæterum hic ipſe *Cajus* in diſputat: contra *Proclum* Montaniſtam, probaturus Catholicæ Eccleſiæ excellentiam, & dignitatem ad S. Corpora *Petri* & *Pauli* Romæ ſervata provocavit; de quo videndus *Spanhemius Quatern. Diſſertat. 1.*

*Chriſtum ipſum denique ignoraverunt, non inquirentes, quid ſacræ doceant ſcripturæ, ſed cujusmod ſyllogiſmorum figura, ad confirmandam impietatem ſuam, reperiatur, aſſidue meditantes. Quod ſi quis aliquem divinæ ſcripturæ locum iis objiciat, examinant, utrum connexum an disjunctum ſyllogiſmi genus ex eo confici poſſit. Relictisque atque abjectis ſacris Dei ſcripturis Geometriæ ſtudent; quippe qui terreſtres ſint, & loquantur terrena, & illum, qui de cœlo advenit, ignorent. Euclidis igitur geometria apud nonnullos eorum ſtudioſe excollitur. Ariſtoteles vero & Theophraſtus ſumma admiratione ſuſcipiuntur. Galenus autem a quibusdam etiam adoratur. Proinde iſtos, qui infidelium artibus ac diſciplinis, ad ſtabiliendam hæreſis ſuæ opinionem, abutuntur, & ſubtili impiorum hominum verſutia ſimpliciſſimam divinarum ſcripturarum adulterant fidem, remotiſſimos eſſe a fide, quid attinet dicere?* Ita *Anonymus.* Veroſimile eſt, homines, his Literis excultos, Epiſcopum electuros fuiſſe, qui talium diſciplinarum amore quoque eſſet captus. Difficile autem perquam eſt credere, homines eo ingenio ornatos, atque his ſtudiis addictos, nocturnis viſionibus ab erroribus iri revocatum. Quod ſi vero rudis literarum Philoſophicarum mera auri cupiditate huic factioni ſeſe addixit *Natalis*, ſtimulis conſcientiæ ſine miraculo ad meliorem mentem revocari potuit. Quicquid ſit, hoc certum, Auctorem *conſtit. Apoſtol.* qui hoc ſeculo vixiſſe videtur, ejusmodi librorum lectionem Epiſcopis & univerſo Clero non commendaſſe. Vid. *Conſtit. Apoſt. Lib. I. Cap. VI.* & ibi *Cotelerium.* Idem *Euſebius*, poſtquam initio *Lib. VI. Cap.* 11. *ſq.* de virtutibus *Origenis*, & diſcipulorum ejus, Martyrium etiam paſſis, multa præclara narraſſet, meminit miræ converſionis *Baſilidis*, unius ex apparitoribus, qui *Potamiænam*, non tantum elegantis formæ, caſtiſſimæque vitæ, ſed & pientiſſimam, atque veritatis amantiſſimam fæminam ad ſupplicium abduxerat. Rem ita narrat *Euſebius: Protinus igitur Judicis* (inquit) *ſententia damnatam Baſilides, unus ex apparitoribus, ad ſupplicium abducit. Cumque vulgus eum vexare, & obſcænis verbis ei illudere conaretur, Baſilides quidem eos, qui contumeliam virgini faciebant, abſterrens propellebat, multaque miſericordiæ, & humanitatis erga illam præbebat indicia. Illa vero benignitatem hominis erga ſe libenter amplectens, bono animo eum eſſe juſſit: Se namque poſt obitum ſalutem ipſius a Domino impetraturam, & collata in ſe beneficia brevi remuneraturam eſſe. Hæc cum dixiſſet ferventi pice per varia corporis membra ab imis pedibus ad ipſum usque capitis verticem lente ac paulatim circumfuſa, mortem conſtanti animo pertuliſſe memoratur, & hujusmodi quidem cer-*

*tamen*

*tamen nobiliſſima virgo decertavit. Brevi autem poſt Baſilides, cum ob neſcio quam cauſam a contubernalibus ſuis ſacramento adigeretur, nefas eſſe ſibi affirmavit omnino jurare, quippe Chriſtianum ſe eſſe, idque palam profiteri. Illi primo quidem hominem jocari arbitrabantur. Verum cum id conſtanter aſſeveraret, ad Judicem eſt perductus, apud quem fidei ſuæ conſtantiam profeſſus in vincula conjicitur. Cumque quidam in Domino fratres eum audiiſſent, & cauſam ſubitæ illius atque inſperatæ converſionis interrogarent, dixiſſe fertur, Potamiænam tertio poſt Martyrium die nocte ſibi adſiſtentem coronam capiti ſuo impoſuiſſe, dixiſſeque, ſe ipſius cauſa Dominum oraſſe, atque id, quod petierat, impetraſſe; nec diu poſtea ipſum ad ſuperos migraturum. Poſt hæc ſignaculo Domini a fratribus accepto, poſtridie Chriſtum glorioſe confeſſus, capite truncatus eſt. Plures quoque alii ex Alexandrinis Civibus eodem tempore ad fidem Chriſti ſubito tranſiiſſe memorantur, quos ſcilicet Potamiæna in ſomnis apparens ad id faciendum provocaverat.* Ita *Euſebius.* Cur autem hanc narrationem non omni exceptione majorem putem, ſequentia obſtant. (1.) *Euſebius* Cap. II. ait, ſe ea, quæ narraturus ſit de *Origene*, partim ex epiſtolis *Origenis*, partim ex diſcipulis, qui ſua adhuc ætate floruerint, habuiſſe. Cum vero verba ipſa *Origenis* in epiſtolis illis contenta, non producat *Euſebius*, credibile eſt, ab iis ipſum audiviſſe, qui ſua ætate magni, & quidem merito, faciebant *Origenem.* At multa inde ab anno 210. quo Martyrium paſſa dicitur præſtantiſſima fæmina ad ætatem *Euſebii*, de *Origene* dictitari potuerunt, quæ incerta plane eſſent, atque dubia. (2.) *Euſebius* inſolitæ converſionis *Baſilidis* mentionem faciens ait: *λεγεται ειπειν* dixiſſe fertur. (3.) Extat in Hiſtoria Lauſiaca *Palladii* Epiſcopi Hellenopolis Cap. 3. brevis narratio Martyrii *S. Potamiænæ*, quam ab *Antonio* ſe didiciſſe beatus *Iſidorus* profitetur. At picis quidem, in quam conjecta fuiſſe dicitur, meminit; converſionis vero ſingularis *Baſilidis* prorſus nullam facit mentionem. At quis credat, *Antonium*, quo erat ingenio, ſi conſtans hujus rei fama fuiſſet, rem commemorabilem ſilentio fuiſſe preſſurum? Vide Hiſtoriam *Palladii* apud *Ruinartum* Act. Mart. pag. 123. (4.) Non dubito, quin pientiſſimæ fæminæ imago, animis & oculis civium fuerit obverſata, hortatura quaſi ad idem conſtantiæ ſtadium decurrendum; at quod ipſa, miſſa cœleſtis gloriæ ſede, ſi vel maxime glorioſo corpore, quo tamen nondum erat induta, fuiſſet ornata, ipſis Alexandrinis adſtiterit, vix mihi perſuadeo. Certe quomodo ipſamet mente cœlo recepta, ſeſe viſendam exhibere potuerit, non capio. Quod ſi dicas, Deum

Deum per miraculum eam Alexandrinis viſendam exhibuiſſe, ut imagine ipſius incenſi ad Martyrium obeundum alacriores eſſent, reſpondeo: neque hoc probabile eſſe. Cum enim Alexandrini teſtes eſſent αὐτόπται incredibilis conſtantiæ, ſine miraculo ad tantarum virtutum imitationem incitari potuiſſent. Certe, ut non ſemel dixi, Deus ſine neceſſitate miracula patrare non ſolet. (5.) *Baſilides* ille apparitor homo erat a Religione Chriſtiana alienus. Quomodo autem ſola viſione illa exhibita de Religionis chriſtianæ divina origine ita potuit perſuaderi, ut ſtatim ad Martyrium, pro ea obeundum paratus eſſet? num veri nominis Martyr eſt, qui nondum rite perſuaſus mortem appetit? Quod ſi dicas, hominem admirabili conſtantia *Potamienæ* alte ad animum revocata de Religionis chriſtianæ veritate edoctum fuiſſe, atque demum percepta cœleſtis diſciplinæ præſtantia, ſanguinem pro ea fudiſſe, tum opus non erat mirabili illa adparitione. Certe narratio hæc nitebatur opinione tum temporis recepta, ſanctos poſt mortem pro vivis Deum orare, atque eorum preces plurimum valere.

Quæ de ſingulari Electione *Fabiani* Epiſcopi Romani *Euſebius* narrat Lib VII. Cap. XXIX. huc non pertinent. Vide quid de hac Hiſtoria judicent Viri Doctiſſimi *Haſæus*, & *Heumannus Biblioth. Brem. Claſſ. III. pag. 435.*

Redeamus ad viſiones Martyrum hujus ſeculi. *Ruinartus* ad An. 259. refert Acta Martyrii *Fructuoſi Epiſcopi*, *Augurii*, & *Eulogii Diaconorum.* Quæ huc faciunt ſic ſonant. l. citato pag. 221. *Igitur in foro Amphiteatri conſtitutus* (Sc. Fructuoſus) *cum jam prope eſſet, ut ingrederetur ad coronam immarceſſibilem potius, quam ad pœnam, obſervantibus licet ex officio beneficiariis, quorum nomina ſupra memorata ſunt, ita ut ipſi audirent fratres noſtri, monente pariter & loquente ſpiritu ſancto. Fructuoſus Epiſcopus ait: Jam nón deerit vobis Paſtor, nec deficere poterit caritas, & repromiſſio Domini, tam hic, quam in futurum. Hoc enim, quod cernitis, unius horæ videtur infirmitas. Conſolatus igitur fraternitatem ingreſſi ſunt ad ſalutem: digni & in ipſo Martyrio felices, qui S. Scripturarum fructum ex promiſſione ſentirent ſimiles Ananiæ, Azariæ, & Miſaeli extiterunt, ut etiam in illis Trinitas divina cerneretur. Siquidem jam in igne ſingulis conſtitutis, ut Pater non deeſſet, & Filius ſubveniret, & Spiritus ſanctus in medio ignis ambularet. Cumque exuſtæ fuiſſent faſciolæ, quibus manus eorum fuerant colligatæ, Orationis Divinæ, & ſolitæ conſuetudinis memores, gaudentes poſitis genibus, de reſurrectione ſecuri in ſignaque Tropæi Domini conſtituti, Dominum deprecabantur, donec ſimul animas*

*animas effuderunt. Poſthæc ſolita Domini non defuere magnalia, apertumque eſt cœlum, videntibus Babylon, & Mygdonio fratribus noſtris ex familia Æmiliani Præſidis, qui etiam filiæ ejusdem Æmiliani, Dominæ eorum carnali oſtendebant Fructuoſum Epiſcopum cum Diaconibus adhuc ſtipitibus, quibus ligati fuerant, permanentibus in cœlum aſcendentes coronatos. Cumque Æmilianum vocarent, dicentes: Veni, & vide quos hodie damnaſti, quemadmodum cœlo & ſpei ſuæ reſtituti ſunt. Igitur cum Æmilianus veniſſet, videre eos non fuit dignus.*

*Fratres autem triſtes, vel ut derelicti ſine Paſtore ſollicitudinem ſuſtinebant: non quod dolerent Fructuoſum, ſed potius deſiderarunt, unius cujusque fidei, & agonis memores. Superveniente autem nocte ad Amphitheatrum cum vino feſtinanter pervenerunt, quo ſemiuſta corpora extinguerent. Quo facto eorundem Martyrum Cineres collectos, prout quisque potuit, ſibi vindicavit. Sed nec in hoc Domini & Salvatoris noſtri defuere Magnalia, ut credentibus fides augeretur, & parvulis monſtraretur Exemplum. Oportebat enim Fructuoſum Martyrem, quod in ſeculo per Miſericordiam Dei docendo promiſerat in Domino, & Salvatore noſtro in ſua poſtea paſſione & reſurrectione carnis comprobare. Igitur poſt paſſionem apparuit fratribus, & monuit, ut, quod unusquisque per caritatem de cineribus uſurpaverat, reſtituerent ſine mora, uno quoque in loco ſimul condendos curarent. Æmilio etiam, qui eos damnaverat, Fructuoſus pariter cum Diaconibus ſuis oſtendit, ſe in ſtolis repromiſſionis increpans pariter, & inſultans nihil profuiſſe, quod fruſtra exutos a corpore in terra crederet, quos cerneret glorioſos.* Ita Acta.

Quam ſincera hæc ſint Acta ex narratione ipſarum circumſtantiarum cuivis cordato conſtare poteſt. Nullus dubito, quin *Fructuoſus* cum ſuis Diaconis Martyrium perpeſſus ſit: at circumſtantias omnes heic adjectas veras eſſe non credo. Provocat equidem *Ruinartus* ad *Auguſtinum*, & *Prudentium*, qui horum Martyrum mentionem injecerint. At centum demum poſt hoc Martyrium annis nati ſunt hi Patres. Natus enim eſt *Auguſtinus* An. CCCLIV. *Prudentius* vero An. CCCLXVIII. quorum annorum ſpatio multa potuerunt addi, & a poſteris etiam adjecta ſunt. Ipſe *Prudentius* libro de coronis, in quibus hymnos in laudem Martyrum canebat, fatetur, tempus edax, Gentiliumque furores Acta multa Martyrum ſuſtuliſſe. Hinc ait Hymno I. v. 73.

*O vetuſtatis ſilentis obſoleta oblivio!*
*Invidentur iſta nobis, fama & ipſa extingitur*
*Chartulas blaſphemus olim nam ſatelles abſtulit.*

 No-

Notum præterea ſeculi IV. Scriptores in his rebus admittendis faciles nimis fuiſſe, fatente ipſo *Dodwello Diſſertat. Irenicarum 2. Theſi LV.* pag. 195. (2.) Circumſtantiæ ipſæ oſtendunt, Auctores fabulas adjicere religioni non duxiſſe. Dicitur Spiritus Sanctus in medio ignis ambulaſſe, quod aut ineptum, aut metaphorico ſenſu intelligendum. (3.) Dicuntur *Babylon* & *Mygdonius* vidiſſe *Fructuoſum* in cœlum aſcendere, *Prudentius* vero verſu 121. Unius tantum meminit. Idem *Prudentius* non meminit Martyrum *Æmiliano* minantium. (4.) *Æmilianum* hoſtem Chriſtianorum duos Chriſtianos, quos fratres vocant Actorum Auctores, in contubernio habuiſſe, a veriſimilitudine abhorret. (5.) Viſos eſſe ſtipitibus, quibus ligati fuerant, permanentibus, tres Martyres in cœlum raptos fabula eſt. (6.) Increpatio de cœlo erga *Æmilianum* facta, non magis credibilis eſt. (7.) Idem dixeris de monito cineres colligendi. Recte ad hæc addit *S. Baſnage*

> *ſcilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos*
> *ſollicitat.*

Sequntur apud *Ruinartum* Acta Martyrii *Jacobi*, *Mariani*, & aliorum in Numidia. Annus, quo hæc contigiſſe dicuntur, eſt 259. pag. 225. & ſeq. apud *Ruinartum* referuntur viſiones, quæ *Jacobo*, & *Mariano* contigiſſe dicuntur, ſed ita comparatæ, ut ſine miraculo naturaliter obtingere ipſis potuerint. Nimirum huc omnia redeunt; Martyres in cœlo ſingularibus iri mactatum honoribus, unde & vidit *Marianus Cyprianum* Martyrem ad dextram Judicis. Apponam ſaltem *Æmiliani* Militis viſionem, ex qua de cæterorum etiam Valore judicari poteſt. Verba ita ſonant: *Æmilianus in ſomnum media die reclinatus, moxque quiete diſcuſſa, talia nobis ſuæ viſionis patefecit arcana: perducto mihi, inquit, de carcere, homo gentilis, hoc eſt frater meus carnalis, occurrit. Is res noſtras admodum curioſus inſultabunda voce perquirit, ſciſcitans quatenus nos in pœnalibus tenebris illis, & medio carceris haberemus. Cui reſpondi: Milites Chriſti in tenebris Clariſſimam lucem, & in jejunio cibum ſaturabilem Dei habere ſermonem. Et cum hæc audiret: Scitote, inquit, quod omnes vos, quicunque in carcere habemini, ſi obnixe perſtabitis, maneat pœna capitalis. At ego, qui verebar, ne compoſitum luderet fraude mendacium, confirmare votum meum volui: Vere, inquam, patiemur omnes? At ille rurſus affirmans dixit: Gladius vobis, & ſanguis in proximo eſt. Sed velim ſcire an omnibus vobis, qui vitam contemnitis, diſcreta, an æqualia munerum cœleſtium præmia rependantur?*

*Cui*

*Cui reſpondi : non ſum idoneus tam magnæ rei proferre ſententiam. Attolle, inquam, ad cœlum pauliſper oculos, jam videbis innumerabilem turbam micantium ſyderum. Numquid ſtellæ omnes pari luminis honore præfulgent ? Et tamen omnibus lumen eſt. Ad hæc ille curioſus iterum, quid interrogaret, invenit. Ergo ſi qua diſcretio eſt, inquit, qui veſtrum ſunt in promerenda Dei voluutate potiores ? Nimirum, inquam, præ cæteris Duo, quorum nec tibi, dicenda & Deo nota ſunt nomina. Noviſſime acrius incumbente atque perſcrutante moleſtius : Hi ſunt, inquam, qui, quo difficilius & rarius vincunt, glorioſius coronantur, & propter hos ſcriptum eſt : facilius camelus intrabit per foramen acus, quam dives in regna cœlorum.* Ita Miles ille. Hæc certe ſimplici narrationi, quam cœleſti, & extraordinariæ viſioni magis ſunt convenientia. Ut adeo mirum plane eſſet, ſi hic miraculum interceſſiſſet. Omnia huc redeunt : gradus fore in futura vita ; eminentem autem dignitatis gradum accepturos Martyres. Hæc ſane ſine viſione cognoſci poſſunt. Mirum autem eſt hominem gentilem de gradibus hiſce adeo fuiſſe ſollicitum.

Sequente IX. Sectione horum *Actorum* de quodam Martyrum hæc dicuntur : „ *Et ecce unus e circumſtantibus fratribus noſtris, omnium* „ *in ſe gentilium convertit oculos, quod jam per gratiam proximæ paſſio*- „ *nis Chriſtus in ore ejus & facie relucebat.* Qua ratione hæc explicari poſſint, fateor me intelligere non poſſe.

Sect. XII. ſequentia de Martyribus quibusdam dicuntur : *Tunc oculis ſub ictu ferri de more velatis, nullæ tamen aciem liberæ mentis clauſere tenebræ, ſed largus atque ineſtimabilis ſplendor immenſæ lucis affulſit. Nam plerique cum proximis atque aſſiſtentibus ſibi fratribus, quamvis in viſum carnalis acies non pateret, videre tamen ſe mira loquebantur ; & quod ſibi apparerent equi deſuper niveo colore candentes, quibus invehe rentur juvenes Candidati. Nec defuerunt ex eodem Martyrum numero, qui Collegarum relationem atteſtarentur auribus & exauditos equorum fremitus ac ſonos recognoſcerent.* Mirum eſt, qua ratione auribus ſtrepitum equorum percipere potuerint, quorum tamen imaginationi duntaxat, non vero externis ſenſibus, equi illi objiciebantur. Duplex miraculum interceſſiſſe dicendum, & quidem eum duntaxat in uſum, ut probaretur, Martyres gloriam ingentem conſecuturos, de quo ante Martyrium nullus Chriſtianorum dubitaverat. Omnes tamen viſiones illæ, ad hoc unum declarandum tendunt. Ita pag. 232. Sect. VII. *Viſio*, quæ *Victori* contigiſſe dicitur, ejusdem eſt argumenti. Supereſſent, ad hoc ſeculum quod ſpectat, viſiones, quæ *Gregorio Thauma-*

*turgo* obtigiſſe a *Nyſſeno* dicuntur. At cum omnes, quibus naſus eſt, facile ſentiant, vitam hanc *Thaumaturgi* innumeris fabulis eſſe repletam, tempus in examinandis hujus Patris viſionibus non teram. Ipſe *Dodwellus*, ſtrenuus Patrum defenſor, *Diſſertat. Cypr. Diſſertat. IV. Sect. XVI.* ita loquitur: *Benignum hic præberet argumentum vel una illa Gregorii Thaumaturgi, Origenis diſcipuli, vita, a Nyſſeno conſcripta; ni id metuerem, ne certioris fidei monumentis fidem detraherem, ſi incertiora etiam coacervarem. Hauſit illa Nyſſenus non e coævis monumentis, ſed vero ex orali plerumque traditione, nec illa propius, quam ex unius ad minimum ætatis intervallo deducta.* (*)

XIII. Pergimus igitur ad Seculum IV. ſpecimina quarundam viſionum ſed falſi ſuſpectarum exhibituri. At breviori compendio, quæ dicenda ſunt, complectemur, partim quod hoc ſeculo fabulis omnia plena ſint, partim quod Viri Doctiſſimi hujus ſeculi ſcriptorum, *Chryſoſtomi* præſertim & *Auguſtini* teſtimoniis comprobarint, miracula, veri nempe nominis, hoc ſeculo deſiiſſe. Vide quæ de hoc argumento diſſerant *Dodwellus Diſſertat. Irenaic. II.* Sect. LIX. & LX. & *Pfannerus diatrib. de donis miraculoſis.* Cap. VII.

Atque hic quidem primum ſibi locum depoſcit viſio, quæ *Conſtantino magno* vigilanti, & ſomnianti obtigiſſe dicitur. Rem omnem narrat *Euſebius Lib. I. Vitæ Conſtantini Cap. XXVIII. ſq.* Poſtquam enim Cap. 27. ad finem dixiſſet, *Conſtantinum* ſolum Deum Genitoris ſui ſibi colendum eſſe cenſuiſſe, ſic pergit: *Hujus ergo opem implorare cæpit, orans atque obſecrans, ut ſe ipſi noſcendum præberet, ac præſentibus negotiis adjutricem manum porrigeret. Hæc precanti ac ſuppliciter poſtulanti Imperatori quoddam admirabile ſignum a Deo miſſum apparuit. Quod ſiquidem ab alio quopiam diceretur, haud facile Auditores fidem eſſent habituri. Verum cum ipſe Victor Auguſtus nobis, qui hanc Hiſtoriam ſcribimus, longo poſt tempore, cum videlicet in ejus notitiam, & familiaritatem pervenimus, id retulerit, & ſermonem ſacramenti religione firmaverit, quis poſthac fidem huic narrationi adhibere dubitabit, præſertim,* cum

(*) Lege duntaxat, quæ *Nyſſenus* in Oratione de vita hujus *Gregorii*, de Dæmonibus e Gentilium templis per *Gregorium* ejectis; de ingentis molis Saxo ſolo verbo ex uno in alium locum trajecto; de lacu eadem verborum efficacia in continentem redacto; de baculo *Gregorii* in arborem mutato, ſine pudore garriat, & cujus furfuris cætera futura ſint facile conſtabit. Cæterum ego nullus dubito, quin viſiones illæ paſſim inter Chriſtianos jactatæ effecerint, ut hujus & ſequentis Seculi Philoſophi Platonici *Plotinus*, *Jamblichus*, *Porphyrius*, *Proclus*, *Syrianus*, aliique non dubitaverint divinam ejusmodi facultatem ſibi tribuere. Teſtimonia hujus rei diligenter collegit *Doctiſſimus & Amiciſſimus Brukerus Hiſt. Philoſoph. Tom. III.*

*cum id, quod ſubſecutum eſt tempus, hujus veritatem teſtimonio ſuo confirmaverit? Horis diei meridianis, ſole in occaſum vergente, crucis tropæum, in cœlo ex luce conflatum, ſoli ſuperpoſitum, ipſis oculis vidiſſe affirmavit, cum hujusmodi Inſcriptione:* Τȣτο νικα, hoc vince. *Eo viſo, & ſeipſum & milites omnes, qui ipſum, neſcio quo iter facientem, ſequebantur, & qui ſpectatores miraculi fuerant, vehementer obſtupefactos. Interim ipſe, ut ajebat, addubitare animo cæpit, quidnam hoc ſpectrum ſibi vellet. Cogitanti ipſi, & diu, multumque apud ſe reputanti, nox tandem ſupervenit. Tum vero Chriſtus Dei dormienti apparuit cum ſigno illo, quod in cœlo oſtenſum fuerat, præcepitque, ut militari ſigno ad ſimilitudinem ejus, quod in cœlo vidiſſet, fabricato, eo tanquam ſalutari præſidio in præliis uteretur. Ille primo ſtatim diluculo ſurgens, arcanum omne amicis expoſuit. Convocatis deinde auri ac gemmarum fabris medius inter eos ſedens, ſpeciem ſigni eis ſermone depinxit, juſſitque ut auro ac lapillis ſimilitudinem ejus exprimerent.* Enarrata deinde Ccp. XXXI. crucis forma ita loquitur *Euſebius. Hoc igitur ſalutari ſigno, tanquam munimento adverſus oppoſitas quorumvis hoſtium copias Imperator ſemper eſt uſus; aliaque ad ejus ſimilitudinem expreſſa ſigna cunctis exercitibus præferri juſſit.* Hactenus *Euſebius.*

Variæ ſunt *Virorum Doctorum* conjecturæ de his viſionibus. Quidam neutram in partem propendent. Alii *Euſebio* fidem habendam putant propterea quod Imperator hoc juramento confirmavit. Rem ipſam admittit, ſed ad naturales cauſas refert, crucemque in *balone* tum ſolari comparuiſſe exiſtimat Cl. *Fabricius ὁ Μακαρίτης Bibliotb. Gr. Vol. VI. Cap. I.* (*)

Alii denique inter fabulas, vel artes militares rem omnem referunt, ut *Hornbekius*, *Oiſelius*, *Tollius*, & *Arnoldus.* Eorum nos accedimus ſententiæ, quibus viſiones hæ falſi ſuſpectæ ſunt. Et hic adſunt duplicis generis argumenta. Quædam ex circumſtantiis ipſius narrationis emergunt; aliæ vero deſumi poſſunt ex fine & intentione facti miraculi. Si ad circumſtantias rei geſtæ attendamus, ex ipſa varietate narrationis patebit, jure de viſione illa diurna dubitari poſſe. Rationes has, cum in unum congeſſerit *S. Baſnage* Annal. Tom. II. pag. 631. Eas in gratiam Lectoris hic adducam. *Ac primum* (inquit) *La-*



(*) Quid de hac Magni Viri ſententia judicaverint Illuſtris Cuperus, & Jeſuitæ Trevoltienſes vide in βιογραφια Fabricii pag. 263. Inter recentiores ſententias Celeb. Fabricii ſubſcripſit Eruditiſſimus Warburton, Vide le Journal Britanique menſ. Septembr. 1750.

*Lactantius*, *qui Magiſter datus Criſpo Cæſari, familiari Conſtantini colloquio uſus eſt ſæpius, de diurno crucis Tropæo, ex luce conſtato, ne verbum quidem habet. Hæc tantum habet:* (de mort perſecut. Cap. 44.) *Commonitus eſt in quiete Conſtantinus, ut cœleſte ſignum Dei notaret in ſcutis, atque ita prælium committeret. Quid? prateriiſſetne ſilentio diurnum crucis prodigium, ſi hujus notitiam habuiſſet? potuit ne vero illud neſcire, ſi Conſtantino apparuit? Nonne prodigium æque Lactantio locutus eſſet, atque Euſebio? Argumenti vires intendit Ruffinus in Euſebianæ Hiſtoriæ verſione: Conſtantinus videt per ſoporem ad orientis partem in cœlo ſignum crucis igneo fulgore rutilare. Dormienti igitur, non vigilanti cœleſte ſignum Conſtantino oblatum eſt, idque prædicabat traditio, quæ Ruffini tetigit aures. Viſi quoque diurni Sozomenus ignarus eſt. Belli Maxentiani curis diſtrictus Conſtantinus vidit in ſomnis* (ita Sozom. Lib. I. Cap. 3.) *Signum crucis in cœlo reſplendeſcens. Præterea tam publicum diſſimulaſſe prodigium Auctorem Panegyrici, non modo multo poſt cœleſte viſum, in laudem Conſtantini dicti, quis credat? Quæ felicior atque amplior in Panegyrico materia? De eo tamen oſtento profundum agit ſilentium. Quid quod Nazarius, qui celebratum obſcura, incertaque fama miraculum extollit in Panegyrico, de fulgida cruce nihil commemorat: Romano quodam in bello ferunt, duos cum equis juvenes extitiſſe, ſpectatos forma pariter, ac viribus, quia in dimicando præter cæteros inſignes fuiſſent, juſſu Imperatoris ad remunerandum requiſitos, ubi nullus inveniebatur, fides habita eſt, divinos fuiſſe, quod laborem ſedulo communicaviſſent, laboris pretium reſtuiſſent .... Eſtote, o graviſſimi Auctores, de ſcriptorum Religione ſecuri, credamus facta, quæ majora nunc ſenſimus ... duo quondam juvenes, ſed nunc exercitus viſi. Scilicet Nazarius, qui ficta, incerta ſaltem prodigia narrat, notiſſimum Romanis, publicumque miraculum præteriiſſet. Denique Ethnicorum nullus Hiſtoricorum celeberrimæ hujus viſionis meminit. Id ſane conſtat ex Gelazio Cycizeno crucem illam diurnam Ethnicis ludibria dediſſe: Hæc narratio* (Gelaſ. Conc. Nic. Lib. I. Cap 4) *Infidelibus fabula, & commentum eſſe videtur in gratiam doctrinæ noſtræ. Quod ſi palam, publiceque Romanorum ante oculos lucida crux adducta eſt, mirum quod Ethnicis pro fabula habita ſit. Itaque ſunt Eruditi, qui in ſomnio divinitus profecto viſam a Conſtantino crucis figuram exiſtiment. Quorum unus eſt Joannes Collumbus in notis ad Lactantium. De nocturna hac viſione fidem faciunt poſt Lactantium inſcriptiones, quas Romæ Conſtantinus poni juſſit.* Ita *S. Baſnagius.* Hæc a Doctiſſimo Viro allata teſtimonia non levis ſunt ponderis. Ipſe *Valeſius* ex textu græco, non

non ſine ratione conjicit, viſionem illam die inclinato jam factam. Hoc certum, præter *Euſebium* neminem viſionis illius meminiſſe. Fortius autem adhuc argumentabimur contra viſionem illam mirabilem, ſi ad finem, quem Deus, edito hoc portento, intendiſſe dicendus eſſet, animum convertamus. Aut enim dicendum eſt, Deum per crucis illam figuram, ſive interdiu, ſive noctu *Conſtantino* oblatam ſignificare voluiſſe, crucem ſive ex auro, ſive ex argento, vel quacunque materia factam, incredibilem vim habere, adverſus hoſtes, & ad varios corporis, mentiſque morbos tollendos: aut Deum ſaltem illi in memoriam revocare voluiſſe cruentam paſſionem Jeſu Chriſti, ejusque ad tollenda hominum peccata mirificam efficaciam: Prius nemo ſanus credet. Ita enim Deus turpiſſimam ſuperſtitionem miraculo confirmaſſet. Præſcivit ſine dubio Deus, quam alte jam hoc ſeculo radicata eſſet ſuperſtitio, quamque vim ſignaculo crucis tribuere ſolerent ingenia ad ſuperſtitionem prona. Quod ſi igitur inſigne portentum edidiſſet ad ſtabiliendam crucis ipſius, e quacunque tandem materia conſtantis, vim & efficaciam, ad ſuperſtitionem *Conſtantinum* induxiſſet, quod ſanctiſſimæ naturæ divinæ contrarium eſt. Accedit quod ante viſionem *Conſtantinus* talia de cruce cogitaverit. Poſtulavit enim a Deo, teſte *Euſebio*, Cap. XXVIII. ut præſentibus negotiis adjutricem manum præberet. Hinc Chriſtus ipſe in ſomno Conſtantino viſus juſſit, ut hoc ſigno *προς τας των πολεμιων συμβολας ἀλεξηματι* uteretur; & Cap. XXXI. *τϑτω μεν τω σωτηριω σημειω πασης ἀντικειμενης καὶ πολεμιας δυναμεως ἀμυντηριω διαπαντος ἐχρητο βασιλευς.* Prorſus igitur falſum, Deum, ad ineptam, & ſuperſtitioſam opinionem confirmandam miraculum patraſſe. Quod ſi quis ad alterum prolabatur, aſſerendo; Deum hac ratione in memoriam revocare *Conſtantino* voluiſſe, cruentam paſſionem Soteris noſtri Jeſu Chriſti, & incredibilem ejus ad tollenda peccata efficaciam, nec ſic quidem quicquam dicit, quod veri amanti ſatisfaciat; ut enim non dicam, longe plura, ad ſalutarem divinæ paſſionis notitiam comparandam requiri, quam nuda crucis imago offerre poteſt; ut taceam etiam nil prodeſſe repræſentationem alicujus rei corporeæ, niſi prius jam cognitum, perſpectumque ſit, quid illa ſibi velit, quemque in finem ad aliquid repræſentandum ſit inſtituta; Denique non dicam *Conſtantinum* hactenus Religionis chriſtianæ ignarum fuiſſe; ut, inquam, hæc omnia prætermittam, potuit facillime *Conſtantinus* de univerſa Religione chriſtiana, & capitali hoc articulo ſine portentoſa crucis repræſentatione edoceri;

habuit

habuit *Conſtantinus* Parentem nulli ob religionem gravem ; mater Chriſtianæ diſciplinæ erat dedita ; Familia ejus a Chriſtianis variis adficiebatur beneficiis ; aderant magno numero homines Religionis chriſtianæ gnari, a quibus de ſingulis cœleſtis diſciplinæ capitibus, accuratam notitiam accipere poterat ; Quid ergo opus erat umbratili quadam crucis repræſentatione, per miraculum phantaſiæ objecta ? Accedit, quod ipſo teſte *Euſebio*, Cap. XXXIII. hujus vitæ *Conſtantini*, demum poſt viſum oblatum catechumenus factus ſit, atque prima Religionis chriſtianæ rudimenta fuerit edoctus. Quid autem neceſſe eſt, per miraculum rem offerre, quam non intelligas, cujusque naturam & indolem poſtea non ſine labore addiſcas ? Quæ hactenus dicta ſunt ita mihi comparata eſſe videntur, ut ſive priorem, ſive poſteriorem propoſitionis partem tuearis, fruſtra te eſſe probe cognoſcas.

Opponunt autem nobis Viri Doctiſſimi *Euſebii* narrationem, & juramentum *Conſtantini*. At velim attendant ad ſequentia. *Primo* fatetur ipſe *Euſebius*, *Conſtantinum*, elapſo non exiguo temporis ſpatio demum ſibi mirabilem narraſſe fabulam. At quis credat tandem rem adeo miram, & ab univerſo Exercitu interdiu viſam, Chriſtianos, & ipſum *Euſebium* latere potuiſſe ? *Secundo*, notum eſt ipſum *Euſebium Conſtantini* Encomiaſten fuiſſe, atque religioni non duxiſſe ſingulas actiones ejus & virtutes in majus extollere. Potuit igitur *Euſebius*, quoniam hoc plurimum ad laudes Imperatoris facere poſſe videbat, fingere, ac ſi hoc ipſum ſibi ab Eo narratum fuiſſet ; quod ſi dicas *Euſebium* equidem antea cognoviſſe mirabilis rei hiſtoriam, confirmatum autem duntaxat ab ipſo *Conſtantino* ; Reſpondeo, opus plane non fuiſſe ſermonem ſacramenti religione firmare in probanda re notiſſima, & cujus univerſus Exercitus, hoſtes atque amici teſtes eſſe poſſent. *Tertio*. Receptum erat hujus ſeculi dogma : *Fallere ac mentiri*, *ſi res ita poſtulet Religionis*, *virtutem eſſe*. Quod ipſum totidem verbis adſerit *Eruditiſſimus Mosbemius Hiſt. Eccleſ. pag.248.* licet ipſemet ad juramentum Principis provocet ; Num igitur mirum eſſet, ſi *Euſebius* Encomiaſtes perpetuus *Conſtantini*, talia ipſemet excogitaſſet ? Quod ſi quis putet ; tantam impudentiam in *Euſebium* cadere non poſſe, nondum tamen probavit, juramentum Principis neceſſario inferre, veri nominis hic miraculum interceſſiſſe. Ut enim non dicam, non adeo circa hoc argumentum religioſum fuiſſe ſemper Principem, quod ex iis, quæ cum *Licinio* acta ſunt, haud obſcure patere videtur, (*) potuit juramento

(*) Vide Acta Halenſ. Tom. I. Obſervat. XXIV. Sect. VIII.

mento confirmaſſe, rem ſibi, ut exiſtimavit, viſam, atque adeo convenienter perſuaſioni ſuæ licet erroneæ loqui, neque adeo contra conſcientiæ dictamen peccare. Nimirum rem omnem ita concipio: *Conſtantinus* teſte *Euſebio*, multas ob rationes inceperat de Religione gentili minus reverenter ſentire; audiverat Chriſtianos gloriari, eos, qui ſanctiſſimæ diſciplinæ nomen darent, præſentiſſimam Dei curam, & præſidium experiri, atque inprimis de cruce & paſſione Chriſti multa verba facere, ſignaculo etiam crucis plurimum tribuere; animus præterea inter ſpem & metum ob imminentis pugnæ eventum dubius erat, atque anceps. Noctu igitur in ſomnum reſolutus, viſus ſibi eſt crucem illam tanquam certiſſimum contra hoſtes præſidium a quoquam adferri. Cumque amicis, quid ſibi oblatum fuiſſet, narraſſet, Chriſtiani, qui bene ei cupiebant, inſomnio in ſuam rem utentes, non ſine miraculo hoc ei obtigiſſe narrarunt, atque adeo magis magisque confirmarunt, ut tanquam rem cœlitus oblatam viſum illud agnoſceret. Hæc quin ea ratione contingere potuerint, nullum eſt mihi dubium. Certe minoribus difficultatibus obnoxiam eſſe hanc meam interpretationem credo, quam pervulgatam illam, & miraculo pleniſſimam. At fruatur quisque ſuo judicio. Hæc ipſa viſio, quæ *Conſtantino* contigiſſe dicitur, aliam, quam Helena mater ejus habuiſſe dicitur, mihi in memoriam revocat. Meminit illius *Socrates Hiſt. Eccleſiaſt. Lib. I. Cap. XVII.* Rem ita narrat Hiſtoricus: *Mater Imperatoris Helena, cujus gratia Imperator Drepanum, quam ex vico civitatem effecerat, Helenopolim voluit appellari; a Deo in ſomnis admonita venit Hieroſolyma. Et cum veterem illam Hieruſalem, juxta Prophetæ vaticinium deſertam ſicut pomorum cuſtodiam offendiſſet, Chriſti monumentum, in quo ille ſepultus reſurrexit, ſtudioſe cœpit perquirere, ac difficile quidem illud, ſed tamen opitulante Deo tandem reperit. Quæ vero cauſa fuerit hujus difficultatis paucis aperiam. Qui Chriſti fidem ſequebantur poſt mortem ejus, monumentum iſtud magnopere coluerunt. Hi vero, qui a Religione Chriſti abhorrebant, locum aggere opplentes templum Veneris in eo extruxerunt, & ſimulacro ſuperpoſito, memoriam loci penitus abolere ſtuduerunt. Et hoc quidem olim eis ſucceſſerat. Verum Imperatoris matri ea res innotuit. Deturbato igitur ſimulacro, egeſtaque humo & loco undique purgato, tres cruces in monumento reperit: Unam quidem beatam, in qua Chriſtus pependerat: Duas vero alias, in quibus duo latrones, qui una cum illo crucifixi ſunt, mortem obierant. Cum his inventa etiam eſt tabella, in qua Pilatus Chriſtum crucifixum Regem eſſe Judæorum variis linguis ac literis pronun-*

*tiaverat. Sed quoniam ambiguum erat, quænam eſſet crux illa, quæ quærebatur, Mater Imperatoris non mediocri dolore affecta eſt. Quem quidem brevi poſt tempore Hieroſolymorum Epiſcopus, nomine Macarius ſedavit, & ambiguitatem omnem fidei virtute diſſolvit. Signum enim a Deo petiit, & impetravit. Signum vero fuit hujusmodi: Mulier quædam illius loci diuturno confecta morbo, jam in ipſo mortis articulo erat conſtituta. Huic ergo animam agenti, Epiſcopus ſingulas cruces apponi jubet, certiſſime ſibi perſuadens, fore ut mulier priſtinæ valetudini reſtitueretur, ſi pretioſam Domini crucem attigiſſet. Nec vero ſpes eum fefellit. Admotis enim duabus crucibus, quæ Dominicæ non erant, mulier nihilominus in ſummo vitæ diſcrimine remanſit. Adhibita vero tertia, quæ vera Domini crux erat, illa in vitæ mortisque confinio poſita, ſtatim convaluit, & priſtinum vigorem recuperavit. Hoc igitur modo repertum eſt crucis lignum.* Hactenus *Socrates*. Hanc autem crucis inventionem falſi ſuſpectam merito eſſe, fatebuntur omnes, quotquot ad mores illius ſeculi, quo hæc acta dicuntur, animum convertunt. Unde mirum non eſt, recentioribus ſcriptoribus, *Baſnagio* utrique, *J. Clerico*, & inprimis *Dalleo*, *de objecto cultus Relig. Latin. Lib. V. Cap. II.* exploſam fuiſſe *Socratis* narrationem. Ut autem ita ſentirent Viri Doctiſſimi plurimæ adſunt rationes, quarum quasdam duntaxat adducam. *Prima*, eaque graviſſima ratio petitur a ſilentio *Euſebii*. Notum eſt *Euſebium* in cœlum extuliſſe actiones *Helenæ*, atque *Conſtantini*. Hic *Euſebius* inquam Lib. III. Cap. XXV. Vitæ *Conſtantini* refert, quomodo Imperator Hieroſolymis in ſancto dominicæ reſurrectionis loco templum extrui præceperit: Cap. XXVI. quomodo Impii ſepulcrum Domini ruderibus, & ſimulacris ſuperpoſitis obtexerint; Cap. XXVIII. manifeſtationem S. Sepulcri narrat. At ne γϱυ quidem de inventione crucis meminit. Quis autem credat Cæſarienſem Epiſcopum hoc ignoraturum fuiſſe, aut ſilentio tranſiturum rem, quæ ad augendam *Helenæ*, & *Conſtantini* gloriam tantum facere poterat? (2.) Cur mentionem facit ſepulcri non item crucis? (3.) Idem *Conſtantinus* apud eundem *Euſebium* Lib. 3. Cap. 30. ad *Macarium* Epiſcopum literas dedit, in quibus de ædificatione Martyrii ſervatoris noſtri agit; hic denuo occaſionem habuerat mentionem faciendi crucis, ſed altum de ea re ſilet. (4.) Imo *Euſebius vitæ Conſtant. Lib. III. XXV.* narrat ante adventum Helenæ in terram ſanctam ſepulcrum Chriſti fuiſſe inventum. (5.) Ipſe *Socrates*, poſtquam fabulam narraſſet, ait: Τȣτο μεν ἀκοη γραψας ἐχω. Παντες δε σχεδον ὁι την Κονςαντινȣ πολιν ὀικȣντες ἀληθες εἰναι φασι. (6.) Qui

*Qui* fabulæ fidem habent, provocant equidem ad plures alios, nimirum *Cyrillum*, *Ambroſium*, *Sulp. Severum*, *Paulinum*, *Ruffinum*, & *Chryſoſtomum*. At nullius fidei teſtes eſſe, loco citato pluribus probat *Dallæus*. Eminet inter illos *Cyrillus*, qui in ſua ad *Conſtantinum* epiſtola pag. 247. ita loquitur: *Ac tempore Deo dilectiſſimi, & beatæ memoriæ Conſtantini ſalutare crucis lignum Hieroſolymis repertum eſt, divina gratia concedente ei, qui recte quærebat pietatem, etiam abſtruſam locorum ſanctorum inventionem.* At *Cyrillus* non *Helenæ*, ſed *Conſtantini* meminit, neque miraculi diſerte mentionem facit. Vivebat inſuper *Theodoſio* imperante, & mirus erat ut & *Ambroſius* reliquiarum amator. Hoc ex eo conſtat, quod *Catecheſ.* II. 7. X. 9. & XIII. 2. aſſerat, per omnem terram particulas ligni S. Crucis eſſe diviſas. Longius procedit, ne quid fabularum deeſſet *Paulinus Nolanus*, *Epiſt.* 33. ita de cruce garriens: *Quæ quidem crux, in materia inſenſata, vim vivam tenens, ita ex illo tempore, innumeris pene quotidie hominum votis lignum ſuum commodat, ut detrimenta non ſentiat, & quaſi intacte permanet, quotidie dividua ſumentibus & ſemper totam venerantibus, ſed iſtam imputribilem virtutem, & indetribilem ſoliditatem de illius profecto carnis ſanguine bibit, quæ paſſa mortem, non vidit corruptionem.* Ejusmodi Scriptoribus quis tandem ſanæ mentis fidem habebit? Conferantur præter citatos Auctores, *Clerici Bibl. Anç. & Mod. Tom. XVI. pag. 113. ſeq.* & *Act. Halenſ. Tom. I. Obſervat. XXIII.* (*)

Quid de viſionibus boni *Antonii* judicaturus ſim, cordati omnes facile judicabunt. Nimirum *Athanaſius*, *Antonii*, quem maximi fecerat, vitam τεgατολογιαις pleniſſimam conſcripſit. His fabellis delectantur ingenia ſuperſtitione prava capta, non Viri, qui rationis & Revelationis decretis duntaxat ſubſcribere ſolent. *Antonium* hominem fuiſſe, ut tum tempora erant, pium, non nego, ſi vera ſunt, quæ veteres de eo tradunt. At non ideo quibusvis narratiunculis, ab *Athanaſio* adlatis, fides eſt habenda. Neque mirum etiam, homines, qualis erat *Antonius*, ſæpe deceptos, & imaginationis phantaſmata pro inſpirationibus habuiſſe. *Sozomenus* Lib. I. Cap. XIII. expreſſe de eo ait: γgαμματα ȣ̓δε ἠπιςατο ȣ̓δε ἐθαυμαζεν, *Literas nec noverat, nec magni æſtimabat.* Tales autem loco Literarum viſionibus ſæpe paſcuntur. (**)

Bbbbb 2 Unius

(*) De Meſſalianis, Conſtantii, Valentiniani & Valentis temporibus, viſiones, inſomnia, & revelationes jactantibus, vide *Theodorit. Hiſt. Eccl. Lib. IV. Cap. XI. Epiphanium Hæreſ. LXXX. Damaſcenum de Hæreſ. Tom. I.*

(**) Si quis αὐτῆς παλαι vitam *Antonii*, ab *Athanaſio* ſcriptam perlegerit facile conſtabit,

Unius duntaxat viſionis mentionem faciam, quia *Pfannerus* & *Arnoldus* ad eam provocant. Mentionem illius præter *Athanaſium*, in vita *Antonii*, *facit Sozom. Hiſt. Eccleſ. Lib. VI. Cap. 5. ferunt* (inquit Sozom.) *regnante Conſtantino, priusquam Ariani Eccleſias obtinerent, Antonium in ſomnis vidiſſe mulos Altari inſultantes, & ſacram menſam evertentes; ſtatimque prædixiſſe futurum, ut ex adulterinis, mixtisque dogmatibus perturbatio Eccleſiam occuparet, & Hæretici rebellionem excitarent. Sed hæc quidem veriſſime ab eo viſa & prædicta fuiſſe, ex iis rebus, quæ ante hoc tem-*

bit, parum huic narrationi tribui poſſe. Quod ut pateat quædam ex hac βιογραφια adducam. Initio quidem hujus vitæ adſerit Athanaſius, magnam ſibi fuiſſe veritatis dicendæ curam. At exiguam ipſum habuiſſe veritatis rationem, aut inepte credulum fuiſſe, ipſa lectio libelli docet. (2.) Manifeſtum ſatis eſt Athanaſium Monachis oſtendere voluiſſe, qua ratione monaſtica vita rite ſit inſtituenda. Vide pag. 794. Edit. *Benedictinorum* hinc & pag. 865. monet ut hanc vitæ narrationem diligenter legant. Unde facile patet, eum non id egiſſe, ut accuratam rerum geſtarum hiſtoriam repræſentaret, ſed ut ideam aliquam Monachi, omnibus numeris abſoluti effingeret. Hinc frequentiſſimæ Diaboli adparitiones, colloquia familiaria cum eo habita, plagæ ab eodem Antonio inflictæ, crucis denique mirabilis contra inſultus Diaboli vis Vide pag. 802. 806. 814. pag 829. Eximium adfert *Antonius* bonam viſionem a mala diſcernendi rationem. Audi Eam: *Hoc ſit vobis ad ſecuritatem indicium: cum quædam aderit viſio, ne ſtatim pavore concidas, ſed qualiscunque illa ſit, fidens primum interroga: Quisnam tu es, & unde? tum ſi ſanctorum ſit viſio, certiorem te facient, atque terrorem tuum in gaudium vertent: ſin diabolica illa ſit, ſtatim debilitatur, perſpecta animi firmitate, nam imperterriti animi ſignum eſt, vel ſic interrogare quis tu es, & unde?* pag. 835. refert Athanaſius omnes generis feras, dum in deſerto loco eſſet, Dæmonesque veluti agmine facto Antonium, ſed fruſtra impugnaſſe, imo, quod mirabile eſt, feras verbis increpat, & confeſtim illæ obediunt. *Ac initio quidem* (verba ſunt Athanaſii pag. 834) *Feræ ſolitudinis, potus cauſa iſthuc accedentes, ejus ſatui & culturæ ſæpius nocebant; is una placide apprehenſa, omnibus ait: Quid me læditis nil a me læſæ? abite & in nomine Domini; ne unquam huc appropinquate. Et ex eo tempore quaſi mandatum veritæ, nunquam ad eum locum acceſſere.* Nemini non, dum hæc legit, in mentem veniet illud *Phædri.*

*Calumniari autem ſi quis voluerit*
*Quod arbores loquantur, non tantum feræ,*
*Fictis jocari nos meminerit fabulis.*

Hinc miror, Doctiſſimos *Monachos Benedictinos* in præfatione huic libello *Athanaſii* præmiſſa, ſtultis narrationibus colorem aliquem conciliare voluiſſe. Audi quomodo cauſam perorent *Athanaſii: Reſtat ut unum levemus quorundam ſcrupulum, qui ægre tot viſis, tot prodigiis, tot Dæmonum phantaſiis & portentis, quot in hac vita leguntur habent fidem: ſed hac in re tria cum primis cogitanda ſunt. (1.) Quicquid ſit de viſis illis, & Dæmonum phantaſiis an vera ſcilicet ſint nec ne, ex Chryſoſtomi, Rufini, Auguſtini & Socratis teſtimoniis ſuperius allatis compertum eſt, res ejusmodi multas in Vita Antonii ab Athanaſio ſcripta fuiſſe recenſitas, quare nullius id momenti eſt, ad eam Athanaſio abjudicandum. (2.) Licet non temere cuique viſa & Dæmonum ſpectra loquenti credendum ſit, cum maxime multi fabulis ejusmodi recenſendis gaudeant, temerarium prorſus foret ſine delectu omnia explodere, cum potiſſimum*

***tempus, & quæ poſtea facta ſunt, ſatis declaratum eſt.*** Ita *Sozomenus*. Eandem narrationem l. citato repetit *Athanaſius*. At ſine viſionibus facile cognoſci potuit, Arianos, in quos Orthodoxi primi ſæviebant, ſiquidem emerſuri, atque Principes in ſuas partes pertracturi eſſent, par pari relaturos. Sane Ariani hanc viſionem *Antonii* adverſus ipſos orthodoxos interpretari poterant. Notius eſt quam ut dicam, inter dogmata hujus ſeculi pernicioſiſſima fuiſſe: in errantes quibusvis pœ-



*mum ejusmodi plurima in Evangelio legamus, Dæmonum ſcilicet Legiones unicum aliquando hominem, aliquando porcorum bina millia invadentes, Diabolumque videamus ad Jeſum accedentem forma (ut putant fere omnes) humana: cum prænuntiarit item Deus fore, ut qui crederent in eum, in nomine ejus Dæmonia ejicerent, aliaque prodigia, etiam majora, quam ipſe ederent: cum apud omnes ferme Patres etiam graviſſimos Eruditiſſimosque paria enarrentur. Unde non prudentis eſſet res ejusmodi ſolum quia ſunt præter conſuetudinem, nulla habita narrantium ratione inter aniles fabulas computare.* (3.) *Quæ hic de Dæmonum phantaſiis leguntur, eadem ipſa iisdem fere verbis expreſſa habentur in Epiſtola ad Epiſcopos Ægypti & Lybiæ ſub initium; ubi bene multa reperies iſtis ideo ſimilia, ut eandem facile Athanaſii manum agnoſcas.* Ita *Eruditi* illi *Monachi*. Spatium chartæ non permittit, ut pluribus oſtendamus quam frivola ſit hæc Apologia. Concedimus V. Doctis *Athaſium* hujus βιογραφίας eſſe auctorem. At inde colligimus eum aut mendaciis delectatum, aut turpi & anili ſuperſtitione fuiſſe dementatum dum hæc ſcriberet. Cum vero quæ in S. Literis de ejectione Dæmonum per S. noſtrum Soterem facta narrentur, teſtibus nitantur fide digniſſimis & φερομένοις ὑπὸ πνεύματος ἁγίου, hujus autem qua vixit *Athanaſius* ætatis ſcriptores conteſtentur, miracula paſſim ceſſaſſe, multaque temere a maleferiatis hominibus ad ſuperſtitionem alendam & promovendam fuiſſe excogitata, quis tandem ſanæ mentis homo a nobis poſtulabit, ut narratiunculis ineptis fidem habeamus? Si hæc argumentandi ratio, qua Viri illi docti utuntur valet, putidiſſimæ Legendæ pro certiſſimis hiſtoriis in poſterum erunt recipiendæ. (4.) Antonius non ſolum cum beſtiis ſermones miſcet, ſed & videt animas aëra trajicientes. *In monte cum ſederet* (ita pag. 841.) *Sublatis oculis vidit in aëre quemdam efferri, & magnum eorum gaudium, qui ipſi erant obviam. Admiratus ille, atque ejusmodi cœtum beatum prædicans rogabat, ut quid illud eſſet, ediſceret. Voxque ſtatim ad illum facta eſt, eſſe Amunis in Nitria Monachi animam. Is ad obitum usque in Aſcetæ ſtatu perſeveraverat. Atque a Nitria diſtat mons in quo erat Antonius tredecim dierum itineris intervallo. Qui cum Antonio erant cernentes admirantem ſenem, rogabant quid id eſſet, audiereque: jam obiit Amûn. Erat quippe notus, quod frequens iſthuc ſe conferret, multaque per eum ederentur ſigna.* Niſi Monachorum animæ alius plane ſint quam cæterorum hominum naturæ, deceptus eſt hac ſua viſione bonus *Antonius*. (4) Quod denique attinet ad viſionem cujus *Sozomenus* facit mentionem, facile præter ea quæ diximus cauſæ hujus viſionis dari poſſunt. Ipſemet *Athanaſius* pag. 847. hujus libelli teſtatur, *Antonium* diſſentientes omnes averſatum, imo maximo proſecutum fuiſſe odio. Ipſe Literarum erat rudis, & tamen errantes refutare identidem voluit. Experientia nimirum omnium ſeculorum oſtendit, eos omnium ad alios perſequendos, & inſectandos eſſe paratiſſimos, qui nunquam per vitam momenta controverſiarum Religionis rite expenderunt. Hinc Monachorum ſemper, eorumque ignorantiſſimorum maximus fuerat, & adhuc eſt, contra diſſentientes fervor. Quis ergo miretur, *Antonium* & vigilantem & ſomniantem cum Hæreticis pugnaſſe, & vidiſſe quod tanto expetierat ſemper deſiderio?

Digitized by Google

nis & ſuppliciis animadvertendum eſſe. Quæ peſtilens ſententia *Auguſtini* poſtea auctoritate confirmata eſt. Quid mirum ergo Arianos violenter oppreſſos, viciſſim inſultaſſe Orthodoxis?

Sed mittamus viſiones *Antonii*, & pergamus ad eas, quæ inſtante nece *Juliani* Imperatoris, quibusdam oblatæ dicuntur. *Sozom. Lib. VI. Cap.* 2. de morte Imperatoris agens, hæc narrat: *Verum ut uno omnes conſenſu affirmant, vera ad nos pervenit narratio, Eum divina ultione peremptum eſſe. Cujus rei argumentum eſt cœleſtis viſio, quam a quodam ex ejus familiaribus viſam accepi. Nam cum is ad illum, tunc in Perſide agentem, contenderet, in loco quodam viæ publicæ diverſatus eſſe dicitur, & penuria tecti in Eccleſia illi poſita decubuiſſe; ac ſive inter vigilandum, ſive in ſomnis vidiſſe plures Apoſtolos, ac Prophetas, qui in unum convenientes de Principis in Eccleſias contumelia quærerentur, & quidnam agendum eſſet, deliberarent. Cumque hac de re diutius conſultaſſent, ac veluti ancipites hærerent, duo e medio ſurgentes reliquos bono animo eſſe juſſerunt, & tanquam ad delendum Juliani Imperium feſtinantes, ſtatim e concilio digreſſi ſunt. At ille, qui res tam admirabiles viderat, cæptum quidem iter deinceps proſequi neglexit: formidans autem quemnam exitum habitura eſſet hæc viſio, cum eodem rurſus in loco ſomnum cepiſſet, eundem, quem prius cœtum vidiſſe dicitur, ac repente duos illos, qui ſuperiore nocte adverſus Julianum profecti erant, velut ab expeditione redeuntes in Concilium ingreſſos eſſe, ejusque necem reliquis nuntiaſſe. Eodem die Didymus quoque Eccleſiaſticus Philoſophus Alexandriæ degens, cum utpote Imperatore adverſus Religionem peccante graviſſimo dolore afficeretur, tum propter ipſum vano errore deceptum, tum ob contumeliam Eccleſiarum jejuniis & orationibus vacabat. Cumque præ nimia ſollicitudine, ne ſuperveniente quidem nocte cibum ſumſiſſet in cathedra ſedens ſomno oppreſſus eſt, ac velut in mentis exceſſu poſitus, equos candidos per aërem diſcurrentes videre ſibi viſus eſt, viroſque ipſis inſidentes, ita clamantes audire: nuntiate Didymo, hodie Julianum hac ipſa nocte peremtum eſſe. Idque ille Athanaſio Epiſcopo ſignificet & ſurgens comedat. Et hæc quidem tum a familiari Juliani, tum a Didymo Philoſopho viſa fuiſſe accepi.* Ita *Sozomenus*. Niſi Auctori huic, & aliis periiſſet de fronte pudor, viſionibus fictis, rei turpi colorem aliquem conciliare aggreſſi nunquam fuiſſent. A vero non abhorret, a Chriſtiano quodam, homine nequam, interemtum eſſe *Julianum*. Certe non ſolum id probat *Libanii* Sophiſtæ Oratio, ſed & ipſe *Sozomenus* id fateri videtur, dicens: *Et Libanius quidem ita ſcribens, Juliani interfectorem Chriſtianum fuiſſe innuit. Resque*

*for-*

*fortaſſis ita ſe habet. Neque enim a vero abhorret, quempiam eorum, qui tunc temporis in Exercitu Romano militabant, id animo reputaſſe, Tyrannorum interfectores tum a veteribus Græcis, tum a reliquis mortalibus ad noſtram uſque ætatem ſummis laudibus efferri, ut qui pro communi omnium libertate, mortem oppetere non dubitarint, & civibus ſuis, & propinquis ac amicis alacri animo opitulati ſint.* Hiſce adductis execrabilem hanc addit ſententiam: *Nemo certe, eum facile reprebenderit, qui propter Deum, & propter eam, quam colebat, Religionem ſtrenuum facinus edidit.* En *Jeſuitam* ante *Jeſuitas!* quis non exclamet!

*Tantum Religio potuit ſuadere malorum!*

Iniquam, execrandam, humanitati, æquitati, Religioni naturali & Revelatæ contrariam eſſe propoſitionem, nimirum licitum, imo fas eſſe, Principes a Religione publice recepta abhorrentes, propter Religionem duntaxat interficere, non opus eſt, ut pluribus probem. Et hujus tamen ſurfuris homines nobis perſuadere volunt, Deum ipſum ſingularem ex ejuſmodi deteſtabili flagitio cepiſſe voluptatem, atque bonum illum nuncium per miraculum attuliſſe. Certe ſine viſione homines cœco odio excœcati ab iis, qui inſidias ſtruxerant Imperatori, quid mox futurum eſſet, ſcire potuerunt. (*) De *Juliano* vero ejusque Religione pluribus agemus in *Disquiſitionibus noſtris de Viris Eruditis Atheiſmi ſuſpectis.*

Revertamur autem ad Martyres hujus ſeculi, quibus viſiones obtigiſſe dicuntur. Refert *Ruinartus* ad Annum 303. Martyrium *S Theodoti Ancyrani*, & *ſeptem Virginum Auctore Nilo.* At (1.) viſiones *Theodoti*, & adparitio *Tecuſæ* ad reliquiarum cultum probandum unice ſunt directæ, quod ſatis probat cujus ponderis ſint illæ viſiones. (2.) Pag. 342. ait *Tecuſa* corpus ſuum a feris, avibusque iri diſcerptum. Mox vero, poſtquam ſubmerſa erat, comparuit *Theodoto*, eum ſic alloquens: *Dormis fili Theodote, & nulla te noſtri cura tangit? Neque meminiſti adbortationum, quibus te juniorem inſtruxi, ac præter opinionem Parentum ad virtutem manu duxi? Et tu quidem viventem nunquam negligebas, ſed colebas*

(*) Plures alias fabuloſas circumſtantias quæ proxime ante mortem Imperatoris & poſt eam contigiſſe dicuntur mittimus. Dudum enim a Viris doctis ſunt exploſæ. Anonymus Gallus, cujus Vita Juliani 1735. Amſtelod. prodiit pag. 319. rumuſculos illos vagos recenſet & quam parum illis tribuendum ſit, candide monet. *S. Baſnage Annal. Tom. II. pag. 881.* Recenſitis narratiunculis, & Revelationibus, quæ de inſtanti nece Juliani factæ dicuntur, breviter ita judicat; *De Revelationibus ejuſmodi fides ſit penes Auctores.*

*colebas ut matrem: nunc vero, poſtquam obii, oblitus es, quod uſque in finem mihi miniſtrare debebas. Ne obſecro ſinas noſtra corpora ſub aquis laci fieri eſcam piſcium. Nam & poſt duos dies magnum te expectat certamen. Surge igitur accede ad paludem. Verum cave tibi a proditore.* Falſum igitur fuerat, quod dixerat antea, quod corpus ab avibus & feris ſit diſcerpendum, ut nihil dicam quam viſio ſit ipſa ſuſpecta. (3.) Sequuntur poſtea denuo miracula, & viſiones ad invenienda tandem illa corpora. (4) Nilus ipſe, qui teſtem oculatum ſe eſſe perhibet, varias ob cauſas fraudis eſt ſuſpectus, quas adduxit *S. Baſnage. Annal. Hiſt. Eccleſ.* Tom. II. pag. 591. (5.) Deus, qui per viſionem monuerat *Theodotum*, corpora ſubmerſorum eſſe ſepeliunda, ſcopo ſuo excidit; Præſes enim, poſtquam ea terræ condita, & ex aqua retracta eſſe audiverat, comburi juſſit. (6.) *Aſina*, (pag. 350.) forte etiam amore reliquiarum tacta, procubuit ſupra locum, ubi jacebat corpus *S. Theodoti*. Plura non addo, ſed miror *Ruinartum* hæc Acta digna judicaſſe, quæ numero ſincerorum aggregarentur. Pag. 364. Actorum *Ruinarti* ad annum 304. refertur Martyrium *S. Vincentii*, deſcriptum ab *Anonymo*, homine, uti univerſa Acta docent, perquam credulo. Provocat equidem *Ruinartus* ad *Auguſtinum* & *Prudentium*, fidem τεϱατολογίαις conciliaturus. At præterquam quod & ipſe *Auguſtinus* credulus valde fuit, ex ipſo *Prudentio* adparet, jam tum Martyrum auxilium rebus in arctis advocaſſe credulos Chriſtianos, imo exiſtimaſſe, Martyres certorum quorundam locorum eſſe Patronos. Vide *Prudentii Hymnum primum v. 10.* Ibid. *Hymno II. v. 457. III. 311. IV. 175. & 196. V. 545. IX. 97. X. 1139. XIV. 124.* Idem confirmant diſputationes *Vigilantii*, & *Hieronymi*, de quibus videatur ipſius *Hieronymi Oper. Tom. II.* & ea, quæ adfinem horum Actorum dicuntur: *Tandem autem* (ita loquitur compilator horum Actorum) *ceſſante perfidorum credulitate, ac fidelium creſcente devotione beatiſſimus Martyr ad ſepulturæ bonorificentiam inde levatus, digna cum reverentia deportatur, & ſub ſacro altari extra muros ejusdem civitatis Valentiæ ad quietem reponitur, ubi meritis ipſius divina multipliciter præſtantur beneficia ad laudem & gloriam nominis Chriſti, &c.* Nimirum totius narrationis ſcopus eo collineat, uti probetur, corpus B. Martyris per varia miracula eum in finem eſſe ſervatum, ut a Chriſtianis reliquiæ ipſius debito, id eſt divino honore adfici poſſint. Quo ipſo ſatis jam patet, quam fidem mereantur viſiones, & miracula, quorum mentionem injicit Auctor Actorum. Abjecte certe de Dei *ſapientia* ſentit, qui tantillæ rei gratia eum mira-

miracula patrare ait ; Ejuſdem vero *ſanctitati* detrahit, qui ad ſtabiliendum reliquiarum cultum quibusvis portentorum generibus uti eum ſtatuit. Ut autem B. Lector recte judicare poſſit, cujus naturæ ſint illa miracula, ad conſervandum corpus B. Martyris *Vincentii* patrata, duorum ſaltem mentionem faciam. Poſtquam B. Martyr exquiſitiſſima perpeſſus eſſet, tormenta, nec tamen ſuccubuiſſet, *Dacianus* Præfectus ad apparitores ait : *Quærite locum tenebricoſum, & oppreſſum urgente tectura, ab omni publica luce ſepoſitum, perpetuaque nocte damnatum, reatui ejus peculiarem, extra videlicet carceres carcerem. Ibi fragmenta teſtarum exaſperata paſſim congerite, ut quicquid jacentis corporis male inciſa fractura tetigerit, illimatis infigat aculeis, & ipſa converſio laterum innovetur ad pœnam ; ut id ſcilicet, quod commutatis artubus membra quærunt evadere, ſemper offendant. Divaricatis præterea & diſtentis crucibus, ligno pedes ejus conſtringite, quatenus diſciſſis pœna artubus rebellis Principum expiret. Inde Clauſum relinquite in tenebris, ne oculis quidem reſpiret ad lucem. Nullus ibi hominum relinquatur, ne vel conſortio alicujus ſermonis animetur. Clauſa & obſerata ſunt omnia ; ſollicitiſ tantum eſtote, ut, quando defecerit, nuntietur. Implent ſine mora miniſtri, quod judex præceperat, & Dei athletam fortiſſimum horrendo recludunt ergaſtulo. Sed cum prima quies feſſos artus cuſtodum ſomno vincente laxaſſet, quod Dacianus pro pœna graviſſimæ mortis intulerat, divinitus commutatur in gloriam. Carceris illius nox æternam accipit lucem, flagrant cerei ultra ſolis fulgorem radiantes, laxatumque ligni robur diſſiluit, ac teſtarum aſperitas fit florum redolentium jucunditas & mollities. Quibus invictiſſimus Dei athleta refectus pſalmum Deo & hymnum dicens, lætus exultat. Sicque ſolitudo horribilis Angelorum relevatur frequentia, quorum caterva vallatus Martyr egregius, venerando fovebatur obſequio, & mulcebatur alloquio. Agnoſce* (inquiunt) *o Vincenti invictiſſime, pro cujus nomine fideliter decertaſti, ipſe tibi revera coronam præparatam ſervat in cœleſtibus, qui te victorem eſſe fecit in pœnis. Eſto jam igitur ſecurus de præmio, quia mox depoſito carnis onere, noſtro addendus eris Collegio. Dantur hinc laudes Deo, & reſonante organo vocis angelicæ modulata ſuavitas procul diffunditur. Turbati vero ſubito expavere cuſtodes, & ut vehementi ſtupore attoniti certius de miraculo explorare contendunt, clauſas fores adeunt, & introſpicientes per rimas, deitatis miniſtros ſiderea venuſtate coruſcare cernebant : antrum tartareum tenebris pridem horribile immenſa luce ſplendere, teſtarum aculeos multipliciter florere, ſanctumque Dei Martyrem ſolutis cunctis nexibus deambulantem pſallere.*

*Qui mox divino terrore atque reſpectu compuncti, relicto gentilitatis errore Chriſtianæ Religioni fideliter ſeſe dedere, cupientes jam mutata devotionis ſuæ obſequia ei impendere, in cujus ante nece erant graſſati.* Poſtquam in lecto mortuus erat B. Martyr, *Dacianus* in cadaver ejus ſævire voluit, at ne ſic quidem quicquam multa conando effecit. Audi narrationem hujus *Nili* & ingenium ipſius admirare: *Cognitio igitur, inquit, abſceſſu ejus jam victus atque confuſus Dacianus dixit: ſi non potui ſuperare viventem, puniam vel defunctum. Non eſt ſpiritus, qui repugnet, non eſt anima, quæ vincere contendat: cum vacuo corpore nullum eſt certamen. In exangues artus corporis deſtituti novis ſuppliciis debacchabor. Projicite, inquit illum in apertum campum, nullo defendente obſtaculo, ut cadaver exanime ſepulturæ carens honore a feris & avibus penitus conſumtum non compareat, ne forte Chriſtiani tollentes ejus reliquias, Martyris ſibi vindicent dignitatem: Expoſitum ergo ad ſupplicia ſine tegmine venerabile corpus, angelicis rurſum excubiis & obſequiis honoratur. Non illud aliqua hominum, quæ forte corrumpi potuiſſet, manus ſervabat; non ipſa licet pia ſanctorum miſeratio, quæ ſibi tantum proveniſſe Martyrem in commune gaudebat. Et puto ob hoc divino inſtinctu humana negata eſſe obſequia, ut divina non deeſſe aliquatenus videretur cuſtodia. Corvus itaque avis lenta, & pigerrima haud procul reſidens, quaſi tetra ſui ſpecie lugentis habitum demonſtrans, cum adventantes aves reliquas ac pernicibus metuendas alis quodam impetu eminus fugaret, advenientem ſubito immanem lupum in curſu etiam non ſegni abegit a corpore. At ille reflexa cervice in adſpectum ſacri corporis ſtupefactus hærebat, &, ut credimus, cuſtodiam mirabatur angelicam. Reddita nunc nobis eſt antiquitatis hiſtoria per avem ſimilem. Nam qui ante Eliæ pleno ore cibos detulerat, nunc Vincentio Martyri juſſa miniſtrat obſequia.* Ita *Nugator* ille. Si talia inter *Acta ſincera* Martyrum ſint referenda, neſcio tandem cujus argumenti futura ſint Acta *falſi ſuſpecta*, & *ficta*.

In iisdem *Actis ſinceris Ruinarti* ex *Gregorio Nyſſeno* refertur Martyrium *Theodori*, cujus in gratiam miracula, & viſiones factæ. At ille ſanctus ſcilicet, templum matri deorum ſacrum incendit. Mirum quod non puduerit *Gregorium* hominem talem Martyrum numero adſcribere, imo quod amplius eſt eum invocare. Vide verba Rhetoricatoris hujus pag. 485. Sect. VII. apud *Ruinartum*. Similis furfuris Martyr erat *Abdas*, vel *Abdaa*, templum Perſarum igni ſacrum incendio vaſtans, de qua re vide *Theodoretum Hiſt. Eccleſ. Lib. V. Cap.* 39. quam recte id factum ſit, quamque contra prima Juris Naturæ præcepta peccaverit ille

ille Epiſcopus Incendiarius, nemo non videt. Vide autem de hoc *Bayle* in Lexico voce *Abdas*, & *Barbeyracium*, *Traité de la Morale des Peres*, Cap. XVII. Sect. 3. ſq. (*) His adnumerari poteſt *S. Leo*, cujus Martyrium legitur apud *Ruinartum*, pag. 545. Hic inſultans ſacris Gentilium deprehenſus, & ad necem, quam adpetebat, tractus eſt. Si quis inter Noſtros ſacris Pontificiorum inſultaret, atque ideo pœnas daret, ſat ſcio Romanenſes eum in numerum Martyrum non relaturos. At quicquid contra Gentiles fit, id jure quidam factum putant. Plures ejusmodi viſiones quarti ſeculi ad ſuperſtitionem duntaxat, & reliquiarum cultum ſtabiliendum excogitatas, ſilentio transmitto.

Coronidis loco adjiciam viſionem, quæ contigiſſe dicitur *Auguſtino*, Manichæorum ſectæ hactenus addicto, ſed viſione aliqua ſubitanea ad Catholicorum partes pertracto. Rem ipſemet narrat *Auguſtinus Confeſſ. Lib. VIII. Cap. XII.* *Ego* (inquit) *ſub quadam vici arbore ſtravi me neſcio quomodo, & dimiſi habenas lacbrymis, & proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile ſacrificium tuum. Et non quidem his verbis, ſed in hac ſententia multa dixi tibi: Et tu Domine usque quousque quo Domine iraſceris in finem? Ne memor fueris iniquitatum noſtrarum antiquarum. Sentiebam enim me ab eis teneri, & jactabam voces miſerabiles: Quamdiu, quamdiu cras & cras? Quare non modo? Quare non hac hora finis turpitudinis meæ? Dicebam hæc & flebam amariſſima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis, & crebro repetentis, quaſi pueri, an puellæ neſcio: TOLLE, LEGE, TOLLE, LEGE. Statimque mutato vultu intentiſſimus cogitare cæpi, utrum non ſolerent pueri in aliquo genere ludendi cantitare tale aliquid: nec occurrebat omnino audiviſſe me uſpiam. Repreſſoque impetu lacbrymarum ſurrexi, nihil aliud interpretans, niſi divinitus mihi juberi, ut aperirem codicem, & legerem, quod primum caput inveniſſem. Audieram enim de Antonio, quod ex* Evangelica *lectione, cui forte ſupervenerat, admonitus fuerit, tanquam ſibi diceretur, quod legebatur: Vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis; &*



(*) Theodoritus loco citato ita de hoc facinore judicat: *Ἐγω την του πυρειου καταλυσιν ουκ εις καιρον γεγενησθαι φημι, ουδε γαρ ὁ θειος Ἀποςολος εις τας Ἀθηνας ἀφικομενος, και την πολιν κατειδωλον θεασαμενος, των βωμων τινα των ὑπ᾽ ἐκεινων τιμωμενων κατελυσεν, ἀλλα λογω και την ἀγνοιαν ἠλεγξε, και την ἀληθειαν ἐδειξε.* Ego Pyræum quidem imtempeſtive deſtructum fuiſſe fateor. Neque enim divinus Apoſtolus, cum Athenas veniſſet, & urbem Simulachrorum cultui deditam eſſe vidiſſet, aram ullam Deorum, qui ab iis colebantur, evertit, ſed illorum errorem verbis coarguit, & veritatem demonſtravit.

*veni ſequere me, & tali oraculo confeſtim ad te eſſe converſum. Itaque concitus redii ad eum locum, ubi ſedebat Alipius: ibi enim poſueram codicem Apoſtoli, cum inde ſurrexeram. Arripui, aperui & legi in ſilentio capitulum, quo primum conjecti ſunt oculi mei: Non in commeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, nec in contentione & æmulatione, ſed induite Dominum Jeſum Chriſtum, & carnis providentiam ne feceritis in concupiſcentiis. Nec ultra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum fine hujus ſententiæ quaſi luce ſecuritatis infuſa cordi meo, omnis dubitationis tenebræ diffugerunt. Tum interjecto aut digito, aut neſcio quo alio ſigno codicem clauſi, & tranquillo jam vultu indicavi Alipio. At ille quid in ſe ageretur, quod ego neſciebam, ſic indicavit: Petit videre quid legiſſem, oſtendi, & attendit etiam ultro quum ego legeram, & ignorabam, quid ſequeretur. Sequebatur vero: infirmum autem in fide aſſumite. Quod ille ad ſe retulit, mihique aperuit. Et tali admonitione firmatus eſt.* Commentarii loco in hanc *Auguſtini* viſionem, & ſubitaneam mutationem, non mea, ſed *Doctiſſimi Jacobi Bernardi* verba, e Gallico Idiomate in L. Latinam converſa, quæ extant *Nouvelles de la Republique des Lettres Menſ. Mart. 1703. pag. 259. ſq.* adponam: *Ipſe Auguſtinus* (ita loquitur V. D.) *in ſuis confeſſionibus ſingulares circumſtantias converſionis ſuæ narrat. Illas non ſine miraculis contingere potuiſſe quidam ſibi perſuadebunt, alii vero ſuperſtitione deluſum Auguſtinum putabunt. Vox illa, quam ſæpius audiebat, Tolle; Lege; ratio illa aperiundi primum, qui ſe offerebat, S. Scripturæ locum, conſiliumque, actiones ſuas juxta illius ſenſum componendi, ſuſpecta erit Viro cordato, haud ignoranti, Deum, ſi mentem hominis Spiritus S. gratia mutare vult, animo ſimul offerre, & inſinuare rationes graviſſimas, omnique exceptione majores. Sæpe φιλαυτια inducitur homo, ut credat, Deum in ſui gratiam leges naturæ mutaſſe, Exemploque Pauli inſolitâ ratione ad Relig. Chriſtianæ confeſſionem perducti, ut ſuæ perſuaſioni pondus addat, utitur. Hæc autem non eo animo dico, ac ſi credam Auguſtinum datâ opera fucum voluiſſe facere Lectoribus. Crediderim bona fide prout ipſi videbatur, quicquid hic contigerit, narraſſe. At ſanctiſſimi etiam ab omni erroris periculo immunes non ſunt. Decipere nos noluit, at ipſemet tamen decipi potuit.* Ita Doctiſſimus *Bernardus.* Haud diffiteor valde mihi arridere ſententiam hujus *Viri docti.* Ne tamen cæco adſenſu eum ſequi videar, alias rationes, quæ meditanti de hoc argumento in mentem venerant, in medium adducam. Et (1.) quidem meminerit Lector, vocem illam cœleſtem, cujus nutu Codicem S. aperuiſſe dicitur *Auguſtinus*, ſecundum

ipſius

ipſius *Auguſtini* interpretationem hoc unum voluiſſe, ut pravis, quibus captus erat, voluptatibus valediceret, Chriſtoque non ſolum nomen daret, ſed & ut ſecundum ſanctiſſimæ & caſtiſſimæ diſciplinæ præceptiones vitam, moresque ſuos conformaret. Nimirum inſpexit *Auguſtinus* verſum 13. & 14. Cap. XIII. Epiſt. ad Romanos, ubi hæc verba: *ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ. Ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας.* Quis autem credat *Auguſtinum* Religionis Chriſtianæ non ignarum, inque ſcriptis philoſophicis veterum verſatum, ignoraſſe, quam turpia, imo deteſtanda ſint ſcelera, quorum mentionem facit Apoſtolus? Ipſimet Gentiles, ſolius rationis ductu uſi, fœditatem ejusmodi actionum deprehenderant. Hinc quæ hoc commate vitia prohibentur, *Pythagoras* in aureis carminibus inde a verſ. 9. ſq. damnavit. Quem in finem ergo miraculo opus eſt, ad ea in mentem revocanda, quæ ſine longa meditatione a quovis ſanæ mentis ſciri poſſunt? (2.) Augetur difficultas, ſi perpendamus ea, quæ ipſemet de ſe in confeſſionibus narrat. Nimirum fatetur ſe impuro amore fuiſſe captum, atque annum agenti decimum octavum natum eſſe ſibi ex concubina puerulum, nomine *Adeodatum.* Vide Confeſſ. Lib. III. Cap. I. Hanc ob cauſam ſe jam tum temporis, licet non ſatis ſincere, fuiſſe contriſtatum, imo ſe a perditis ſcholaſticorum ætatis ſuæ moribus abhorruiſſe? Quod ſi jam tum *Auguſtinus* juvenis agnovit, male ſe egiſſe, quod impuris amoribus mentem corpusque contaminaſſet, ſane vel ſine Revelatione extraordinaria edoceri potuit de fœditate ſcelerum Paulo Apoſtolo memoratorum. Denique (3.) ipſemet de moribus *Manichæorum* Cap XIX. & XX. pluribus exponit, quam fœdis atque turpiſſimis ſceleribus addicti fuerint *Manichæi*, atque hanc ipſam præcipuam diſceſſionis ſuæ ab hac ſecta cauſam fuiſſe conteſtatur. Non examinabo, utrum nihil plane ex odio adfinxerit *Auguſtinus* Manichæis, quod aliquando factum docet *Eruditiſſimus Beauſobre Hiſt. Crit. du Manicheiſme pag 227.* & alibi. Annon inde per legitimas conſequentiæ leges ſequitur, vel ſine miraculo *Auguſtinum* fœditatem illorum ſcelerum, quæ ab Apoſtolo damnantur, deteſtari potuiſſe? Quid ergo opus erat inſolita illa voce: TOLLE, LEGE, TOLLE, LEGE? Quod ſi quis dicat in citatis Apoſtoli verſibus non ſolum damnari turpiſſima crimina, quorum fœditatem facile potuerit agnoſcere *Auguſtinus*; ſed & conſiderandum eſſe illud *ἐνδύσασθε κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν*, reſpondeo: ne id quidem pro-

bare, opus fuiſſe extraordinaria Revelatione. Quamvis enim Interpretes in explicatione phraſeos metaphoricæ in diverſa abeant, omnes tamen in eo conſentiunt, poſtulari ſecundum verborum illorum vim, ſalutarem S. Soteris noſtri cognitionem, cum amore ejus conjunctam. At & hoc non ignoraverat *Auguſtinus. Primo* enim (quod ſecundum noſtrum argumentum eſt) jam a puero edoctus erat Myſteria Religionis chriſtianæ. Audi quomodo *Doctiſſimi Monachi Benedictini vitæ Auguſtini* Lib. I. Cap. 2. de hac re loquantur: *Auguſtinus certe Chriſtianam Religionem ſibi puerulo a Parentibus inſitam, & ſe Chriſtianum Catholicum ante fuiſſe profitetur, quam in Manichæorum errores incidiſſet. Audierat adhuc puer de vita æterna, nobis promiſſa per myſterium incarnationis Domini Dei noſtri, qui ſuberbiam noſtram humilitate ſua ſanaturus advenit. Itaque jam tum credebat in Chriſtum, ut & ejus mater & omnis domus, uno excepto Patre, cujus tamen iniqua conſilia & hortamenta jus maternæ pietatis evincere in ejus animo nunquam valuerunt. Secundo.* Audierat ante mirabilem illam converſionem ſermones ſacros *Ambroſii* publice habitos, qui tantum in ejus animum valuerunt, ut a *Manichæis* diſcedere, atque in Eccleſia catholica catechumenus manere conſtituerit, donec certi aliquid ſibi adfulgeat. Imo magis magisque audiendo publicas orationes Eccleſiæ catholicæ veritates intellexit & adprobavit, ut pluribus iidem *Monachi docent Cap. II. & III. Lib. II. vitæ Auguſtini.* Hinc etiam, ut Cap. IV. hujus vitæ docetur, diligentiſſime incepit lectitare S. Literas, Pauli cumprimis epiſtolas. Quis credat autem *Auguſtinum*, a puero Religionis chriſtianæ myſteria edoctum, *Ambroſii* orationibus ſacris compunctum, & Lectioni S. Literarum intentum, ſine miraculo capere & percipere non potuiſſe, requiri a veri nominis Chriſtiano non ſolum fidem in Jeſum Chriſtum, ſed & vitam ſanctiſſimæ diſciplinæ convenientem? *Tertio. Auguſtinus* ante ſuam hanc mirabilem converſionem nonſolum Myſteria Religionis chriſtianæ cognoſcebat, ſed & *Manichæorum* ſectæ addictus, acerrime fidem Chriſtianam impugnavit: *Poſt* (verba ſunt Doctiſſ. Benedict. in Cap. VI.) *ubi Manichæis nomen dederat, nihil illi antiquius fuit, quam ut ſuſceptæ a ſe hæreſeos placitis atque inſtitutis affatim imbueret. Illos igitur ſedulo audiit, eorum figmenta omnia curioſe indagavit, iis fidem temere præbuit, quin etiam inſtanter ea, quibus potuit, perſuaſit, & adverſus alios pertinaciter animoſeque defendit. Nec defuit conſilio, & conatui temerario ſucceſſus ſecundus, uſque adeo, ut fidem catholicam miſerrima ac furioſiſſima loquacitate vaſtaſſe ſe lugens agnoſcat.* Cap. IX. ejuſdem

Libri

Libri narratur, *Auguſtinum* collata argumentorum utriusque partis veritate, mox errores *Manichæorum* deprehendiſſe. At quomodo quæſo potuiſſet *Auguſtinus* veritatem catholicam, uti tum temporis vocabatur, argumentis impugnare, aliosque in ſuam ſententiam pertrahere, ſi ignoraſſet plane capitalia Religionis chriſtianæ decreta? Si haud ignoravit, quid opus erat inſolita luce ad ea demum percipienda? Accedit, quod ipſemet eodem loco, nimirum *Confeſſ. Lib VIII. Cap.* 12. ubi hujus converſionis meminit, fateatur, ſe ob commiſſa ſcelera, erroresque cordis fuiſſe compunctum, lachrymisque ora rigaſſe, quod jam, ſecundum ipſa principia *Auguſtini*, converſionis indicium erat. Denique ea ipſa, quæ de miraculis ſcripſerat *Auguſtinus*, nos monent, ut ſine graviſſimis rationibus haud facile ejusmodi narrationibus fidem habeamus. Ab una enim parte plurimis in locis adſeruit, miraculis, poſtquam veritas Religionis chriſtianæ tantopere eſſet probata, opus non eſſe; ea ſuo tempore ceſſaſſe, neque veræ doctrinæ, præſertim ubi adverſus *Donatiſtas* ſermo erat, perſpicuum, & infallibile ſignum eſſe, perhibuerat. Loca, quibus ita ſententiam ſuam expromit, paſſim extant, & cumulatim a *Theologis Proteſtantibus*, in Diſput. cum Eccl. Rom. doctoribus, ſunt allata. Vide quid inter Recentiores, *Celeb. Pfaffius* in ſuis adverſus *Scheffenmacherum Diſputationibus*, *de hoc argumento*, *Epiſtola IV. monuerit*. Ab altera conſtat ſatis, *Auguſtinum* credulum nimis fuiſſe hoc in negotio, atque torrente ſuperſtitionis, quæ ſua ætate vires adquiſiverat, ſæpe ſeſe abripi paſſum. Exempla ex ſcriptis ejus plura adduci poſſunt. Vide quam vim tribuat miraculis, per reliquias quasdam factis *Libro XXII. Cap. VIII. de Civitate Dei*; de reſtitutione *Innocentii* pag. 90. *vitæ Auguſt* per Benedictinos ſcriptæ; De laude reliquiarum in genere ibid. pag. 448. de curatione *Pauli*, & *Palladiæ* per *Stephani* Martyris reliquias facta; de *dentium dolore*, a quo non ſine portento olim ſeſe liberatum dicit Cap. IX. *Vitæ Auguſt:* ut plura taceam. Confer ea, quæ de hoc argumento in medium protulit *Doctiſſimus Lenfant*, *Preſervatif contre la Réunion avec le ſiege de Rome Tom. III. Epiſt. XIV.* Quid ex hiſce colligi pro noſtra ſententia poſſit, facile quilibet ſentiet. Quod ſi enim converſionem *Auguſtini* ſine ejusmodi miraculo facile explicare poſſumus; ſi ejus ætate vel nulla, vel pauciſſima miracula facta ſunt; Si falſis narrationibus de miraculis, per reliquias factis, temere fidem habuit *Auguſtinus*, ſperare poſſumus, eos, qui veri rectique amantes ſunt, haud miraturos, ſi *Ipſius* narrationi temere non adſentiamur, ſed credamus,

eum

eum bona fide erraſſe, atque pium animi adfectum pro re extraordinaria habuiſſe. Ubi ſimul monemus, nimiam boni *Antonii*, & *Philoſophiæ Platonicæ*, ad Enthuſiaſmum fovendum prorſus accommodatæ admirationem, ad arripiendam hanc opinionem, de converſione inſolita, multum contuliſſe. In hac ipſa enim converſionis ſuæ narratione ait: *Audieram enim de Antonio, quod ex Evangelica lectione, cui forte ſupervenerat, admonitus fuerit tanquam ſibi diceretur, quod legebatur: Vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & veni ſequere me, & tali oraculo confeſtim ad Te eſſe converſum.* Sed ſatis, & forte quorundam judicio, plus quam ſatis, de Viſionibus, quæ Chriſtianis quibusdam, primis quatuor poſt Chriſti & Apoſtolorum exceſſum ſeculis, obtigiſſe dicuntur, diſputatum eſt.

---

ʼΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

# Theſium Theologicarum.

I. *Graviter errant, qui dicunt, perinde eſſe quamcunque tueamur Religionem.*

II. *Diſtinctio Articulorum Religionis in Fundamentales & non fundamentales, quam Theologi Proteſtantes omnes facere ſolent, ſolida eſt, atque non ſolum S. Literarum auctoritate nititur, ſed & ex indole & natura Religionis, ingeniique humani facile probatur.*

III. *Cum Apoſtolus Paulus in Epiſtola ad Titum Cap. I. v. 1. Religionem Chriſtianam vocet agnitionem veritatis, quæ ſecundum pietatem eſt, ſequitur neceſſario articulos Religionis vel majoris vel minoris eſſe ponderis, prout vel magis vel minus ad pietatem excitandam, fovendam atque perficiendam faciunt. Errorem contra vel leviorem vel graviorem, prout pietatis ſtudio magis vel minus officit.*

IV. *Hominem mera Dei gratia propter perfectiſſimum Chriſti meritum, per fidem juſtificari, teſtatiſſima S. Scripturæ vox eſt. Vide Act. XIII. 38. 39. Rom III 24 25. 28. Ibid. IV. 5. Ibid. V. 1. Galat. II. 16. Epheſ. II. 4. 5 7. 8 9 2 ad Tim III 15. &c.*

V. *Hanc fidem, veram illam atque ſalutarem, quam Theologi juſtificantem vocant, utrum cauſam ſine qua non, an virtutem divinam, vel cauſam*

*cauſam inſtrumentalem, aut denique conditionem appelles perinde eſt, modo hæc duo firmiter teneantur:* Prius eſt: *Unicam, & ſolam juſtificationis noſtræ cauſam eſſe perfectiſſimam S. Soteris noſtri obedientiam, & ſatisfactionem;* Poſterius: *fidem illam non eſſe ejus dignitatis, & præſtantiæ, ut per ſe meriti rationem habeat.*

VI. *Cum autem vera illa, & ſalutaris fides ſine pœnitentia ſeria, atque amore Dei, & proximi conſiſtere non poſſit juxta Gal. V. 6. Ibid. Cap. VI. 15. 1. Cor. VII. 19. Manifeſtum eſt, illos demum de tanti Boni poſſeſſione gloriari poſſe, quibus ſerium pietatis ſtudium ineſt*

VII. *Quando optimus Doctor & Magiſter noſter Jeſus Chriſtus diſcipulum ſuum Petrum, ut hodie loqui ſolemus pro S. Miniſterio examinaret, hanc potiſſimum ei quæſtionem propoſuit, eamque ter repetiit.* Petre amas me? *Unde colligimus, ſincerum Chriſti amorem primarium Paſtoris requiſitum eſſe. Vide Joh. XXI. 15 16. 17.*

VIII. *Quamvis haud negemus, impios V. D. Miniſtros infinitorum malorum in cœtu Chriſtiano cauſas eſſe, merito tamen rejicimus eorum ſententiam qui negant, Miniſtrum Eccleſiæ legitimum eſſe poſſe, niſi ſit regenitus. Hæc enim opinio ad pacem in Eccleſia turbandam, ejusque ordinem & unitatem diſſolvendam aptiſſima eſt.*

IX. *Licet conſcientia errans non minus obliget, quam recta; exinde tamen nondum ſequitur, errantem ſemper culpa vacare.*

X. *Si tantum diligentiæ atque operæ Chriſtiani, Doctores præſertim publici inſumerent, ad virtutes divinas ex opere Creationis, Providentiæ & Gratiæ manifeſtiſſime elucentes, mente, verbis, ac factis laudandas atque celebrandas, vitiaque paſſim graſſantia ex animis hominum evellenda, quantum laboris & ſtudii impendunt, ad ſingulas conſiliorum divinorum rationes circa permiſſionem mali moralis & phyſici perveſtigandas, & Decreta Dei in ordinem redigenda longe melior & felicior eſſet Chriſtianæ Reipublicæ ſtatus.*

XI. *Loca Joh. I. 1. ſeq. Act. XX. 28, Rom. IX. 5. 1. ad Timoth. III. 16. 1. Joh. V. 20. ut, alia taceam, divinitatem Jeſu Chriſti clariſſime probant.*

XII. *Contra metum mortis, & ingruentia hujus vitæ mala, optimum, & efficaciſſimum præſidium reperimus in Decretis, & præceptis Religionis Chriſtianæ in genere: in ſpecie autem, in ſeria, attenta, atque pia cruentæ mortis Chriſti, Soteris noſtri, meditatione.*

# EXERCITATIO
## DE
# ATHEISMO PLATONI IMPACTO.

Clariſſimo & Eruditiſſimo Viro JACOBO BRUKERO S. P. D. JACOBUS ZIMMERMANNUS.

JUdicem Te poſco, Vir Reverende, in controverſia, quæ tuam maxime cognitionem requirit. Atheiſmi, peſtilentiſſimi erroris, accuſatur non unus e plebe, Philoſophorum, ſed ipſe Plato, Veterum pariter ac modernorum laudibus in cœlum elatus. Accuſatur non ab obſcuris quibusdam hominibus, qui uti ſapere videantur, aliquando cœlum ipſum ſtultitia petunt, ſed a Viris Celeberrimis & acerrimi ingenii P. Baylio & N. H. Gundlingio. Contra hos cauſam Platonis in me ſuſcepi tuendam. Quis autem de toto hoc negotio Te perſpicacius judicare poteſt? Tu non ſolum omnes veteris Philoſophiæ angulos perreptaſti, ſed Platoni ipſi longo uſu conjunctiſſimus es; teſtantur id non ſolum cultiſſimus libellus, in quo ſententias veterum & modernorum de ideis egregie explicuiſti, ſed & multæ diſſertationes elegantiſſimæ Diariis Eruditorum inſertæ. Tibi igitur Apologiam iſtam Platonis dijudicandam offero, tanquam ſpecimen futuri laboris. Spero Te rigidiſſimo eam examini ſubjecturum, candideque, quid de ea ſentias aperturum: nullo partium ſtudio animus meus hac in diſceptatione tenetur. Non ex eorum numero ſum, qui veteres paſſim in ſuam ſententiam pertrahere nituntur, omniaque quæ antiqua ſunt mirantur. Sed & ab iis diſcedo, qui nova tantum & recentia ſtupent, exiſtimantes, veteres fungos tantum fuiſſe: perinde

Digitized by Google

perinde mihi eſt, utrum verum detexerit Plato, Zeno, vel Lokius aliquis aut Leibnizius. Atheorum numerum uti augere nolo ſic nec minuere. Apologiam equidem Virorum Illuſtrium falſo Atheiſmi ſuſpectorum in me conſcribendam ſuſcepi, ſed ita, ut ab æternis veritatis legibus, quantum mihi perſpectæ ſunt, ne latum quidem unguem diſcedam. Et ne forte hac in parte errem, non unum ſpecimen, qua ratione Veteres & modernos defendam, Eruditis examinandum offeram eum in finem ut eorum obſervationibus admonitus, ſicubi erravero, in poſterum accuratius cuncta examinare poſſim. Tuum jam erit, *Eruditiſſime Brukere*, diſpicere, utrum Platonem recte defenderim nec ne. Præſta igitur Te Judicem uti ſeverum ita & candidum. Ego interim illius Quintiliani memor ero. *De tantis Viris modeſte & circumſcripto Judicio pronunciandum, ne quod plerisque accidit, damnent, quæ non intelligunt.* Lib. 10 cap. 1. Sed jam ad rem ipſam venio.

II. Dixi Viros Eruditionis laude florentiſſimos P. Baylium & N. H. Gundlingium Platonem Atheiſmi & quidem Spinoziſmi arguere. Notum autem eſt, Spinozam adſeruiſſe, unicam dari ſubſtantiam, eamque Deum eſſe. Ut igitur contrarium oſtendam, probabo teſtimoniis cum aliorum tum ipſius Platonis, 1. *celebrem hunc Sapientiæ Antiſtitem Ens aliquod æternum, ſapientiſſimum, quod Deum vocamus agnoviſſe*, 2. *Eum ſolerter Numen, illud a materia diſtinxiſſe*, 3. *nullo neceſſario vinculo cum materia conjunxiſſe*, 4. *Summam libertatem & imperium in materiam Deo tribuiſſe*, 5. *tandem providam Dei ſapientiſſimi in omnia curam profeſſum eſſe.* Hiſce rite probatis accurate & prolixe virorum doctiſſimorum, quos jamjam citavi, præcipue Celeberrimi Gundlingii, rationes in contrarium allatas examinabo.

III. Adferamus igitur primo loco teſtimonia Veterum, adſerentium, *Platonem* Ens aliquod æternum & ſapientiſſimum, quod Deum vocamus, agnoviſſe. *Plutarchus* de placitis Philoſophorum Lib. 1. cap. 7. Σωκρατης καὶ Πλατων το ἑν το μονόφυες, καὶ αὐτοφυες, το μοναδικον, το ὀντως ἀγαθον. Παντα δε ταυτα των ὀνοματων ἐις τον νȣν σπευδει, νȣς ȣ̓ν ὁ Θεος, χωριςον ἐιδος, τȣτεςι το ἀμιγες πασης ὑλης, μηδενι παθητω συμπεπλεγμενον. *Socrates & Plato unum ſingularis & per ſe ſubſiſtentis naturæ, ac ſolitarium, revera bonum ſtatuunt. Omnia autem hæc nomina ad mentem referuntur. Mens ergo eſt Deus, ſpecies ſeparata, hoc eſt ſincera ab omni materiæ miſtura; nec ulli rei, quæ pati aliquid poſſit, implicita.* *Apulejus* de dogmate Platonis pag. m. 368. de Deo ſentit, quod ſit incorporeus. *Is unus*, ait, ἀπεριμετρος *rerum-*

 *que*

*que genitor, omnium extortor, beatus & beatificus, optimus, nihil indigens, ipſe conferens cuncta. Quem quidem cœleſtem pronuntiat, indictum, innominabilem*, & uti ipſe ait ἀῤῥητον, ἀκατανόμαστον; *cujus naturam invenire difficile eſt: ſi inventa ſit, in multos eam enunciari non poſſe.* Auctor Philoſophumenων cap. 19. Πλατων ἀρχας εἰναι τȣ παντος Θεον καὶ ὑλην καὶ παραδειγμα. Θεον μεν τον ποιητην καὶ διακοσμησαντα τοδε το παν καὶ προνοȣμενον ἀυτȣ. Diogenes Laertius Lib. 3. δυω δε των παντων ἀπεφηνεν ἀρχας, Θεον καὶ ὑλην, ὃν καὶ νȣν προσαγορευει καὶ αἰτιον. pag. ſeq της μεν ὁλης γενεσεως αἰτιον εἰναι τον Θεον, ὁτι πεφυκεν ἀγαθοποιον εἰναι το ἀγαθον. *Maximus Tyrius* tota diſſertatione prima in eo eſt, uti probet ex mente *Platonis* & Deum eſſe, eundemque incorporeum. Nolo alia præcipue Patrum loca adducere eadem confirmantia, ſed *Platonem* ipſum audiemus. Libro X. fere ab initio conqueritur de contemtu Numinis; *faciunt autem*, inquit, *& dicunt impium aliquid in Deos, vel qui Deos eſſe negant, vel qui, ſi putant eſſe Deos, de rebus tamen humanis curare ipſos minime arbitrantur: vel tertio quamvis & ſint, & de hominibus curam habeant, facile tamen placari eos votis & ſacrificiis opinantur.* Monet ſimul prudenter, cum ejusmodi hominibus, argumentis, non vi eſſe agendum. Argumentatur deinde pro exiſtentia Dei ex *Ordine univerſi*, & communi *omnium hominum conſenſu* pag. m. 604. πρωτον μεν γη καὶ Ἡλιος, ἀστρα τε τα ξυμπαντα, καὶ τα των ὡρων διακεκοσμημενα καλως ȣ̓τως, ἐνιαυτοῖς τε καὶ μησι διειλημμενα, καὶ ὁτι, παντες Ἑλληνες τε καὶ βαρβαροι νομιζȣσιν εἰναι Θεȣς i. e. *primum quidem terra Sol ſydera, ipſumque Univerſum, temporum quoque ornatiſſima varietas, annis menſibusque diſtincta, id oſtendunt, Græcorum præterea Barbarorumque omnium conſenſus, Deos eſſe fatentium.* Pagina ſequenti *rejicit eorum opinionem, qui adſerunt, omnia vel fortuna vel natura fieri.* ATH. *res omnes nonnulli ajunt, quæ fiunt, quæ futuræ, quæque factæ ſunt, vel natura vel fortuna vel arte fieri.* CLIN. *& probe quidem*, ATH. *quare ſequamur ipſos inquiramusque, quid intellexerint* CLIN. *omnino.* ATH. *maxima, inquiunt, atque pulcherrima natura fortunaque fieri; arte vero minora: eamque dicunt accepta a natura magnorum primorumque operum generatione, fingere, fabricareque minora omnia, quæ artificioſa ab omnibus appellantur.* CLIN. *quomodo id ais?* ATH. *Sic planius dicam. Ignem, aquam, terram, aerem, omnia hæc non arte, ſed natura & fortuna eſſe dicunt. Corpora etiam quæ poſthæc ſunt: rerum terrenarum, ſolis, lunæ, ſtellarum omnium ex iſtis anima prorſus carentibus facta fuiſſe ajunt: fortunaque quo unum quodque vis ſua impu-*

Digitized by Google

*impulit lata, ſingula ſingulis, frigida calidis, ſicca humidis, mollia duris, & omnino contraria contrariis, duce fortuna conveniſſe, ac neceſſario contemperata fuiſſe. Hoc pacto cœlum & quæ in eo ſunt omnia, animalia quoque & plantas & anni tempora fuiſſe producta, non per intellectum, neque per Deum aliquem: ſed natura, uti diximus & fortuna. Hanc autem opinionem rejicit Plato & contendit omnia potius arte facta eſſe, & quidem duplici argumento.* Primum petit a natura corporum eorumque diſpoſitione, alterum ab origine motus. Primum extat pag. 606. ΑΘ. λεγοιμ' ἀν ὡς ἐοικεν, ἠδη σχεδον οὐκ ειωθοτα λογον τινα τονδε. Ὁ πρωτον γενεσεως καὶ φθορας ἀιτιον ἁπαντων, τουτο οὐ πρωτον, ἀλλα ὑςερον ἀπεφηναντο ἐιναι γεγονος, ὁι την των ἀσεβων ψυχην ἀπεργασαμενοι λογοι. Ὁ δε ὑςερον, προτερον, ὁθεν ἡμαρτηκασι περι θεων της ὀντως ουσιας. ΚL. οὔπω μανθανω. ΑΘ. ψυχην ὦ ἑταιρε ἠγνοηκεναι κινδυνευουσι μεν ὀλιγον ξυμπαντες οἱον τε ὂν τυγχανει καὶ δυναμιν ἐχει. των τε ἀλλων ἀυτης περι, καὶ δη καὶ γενεσεως ὡς ἐν πρωτοις ἐςι σωματων ἐμπροσθεν παντων γενομενη καὶ μεταβολης τε ἀυτων καὶ μετακοσμησεως ἁπασης, ἀρχει παντος μαλλον. Ἐι δε ἐςι ταυτα οὑτως. ἀρα οὐκ ἐξ ἀναγκης τα ψυχης συγγενη προτερα ἀν ἐιη γεγονοτα των σωματι προσηκοντων ουσης ταυτης πρεσβυτερας ἡ σωματος ΛΚ. ἀναγκη. ΑΘ. δοξα δη, καὶ ἐπιμελεια καὶ νους καὶ τεχνη, καὶ νομος, σκληρων καὶ μαλακων καὶ βαρεων καὶ κουφων, προτερα ἀν ειη. καὶ δη καὶ τα μεγαλα καὶ πρωτα ἐργα καὶ πραξεις, τεχνης ἀν γιγνοιτο ὀντα ἐν πρωτοις. τα δε Φυσει καὶ φυσις, ἡν οὐκ ὀρθως ἐπονομαζουσιν ἀυτο τουτο ὑςερα καὶ ἀρχομενα ἀν ἐκ τεχνης ἐιη καὶ νου. ΚΛ. πως. ΑΘ. οὐκ ὀρθως φυσιν βουλονται λεγειν γενεσιν περι τα πρωτα. ἐι δε Φανησεται ψυχη πρωτον, οὐ πυρ ουδε ἀηρ. ψυχη δ' ἐν πρωτοις γεγενημενη σχεδον ὀρθοτατα λεγοιτ' ἀν ἐιναι διαφεροντως, ὁτι φυσει ταυτ' ἐσθ' οὑτως ἐχοντα ἀν ψυχην τις ἐπιδειξη πρεσβυτεραν ουσαν σωματος, ἀλλως δε ουδαμως, ΚΛ. Ἀληθεςατα λεγεις. Hæc ita vertit *Ficinus: dicam jam novam hanc pene inauditamque rationem. Quod generationis corruptionisque omnium prima cauſa eſt, non primum ſed poſterius factum ſermones illi affirmarunt, qui animos impios effecerunt. Quod vero poſterius, id prius, Quare veram Deorum ſubſtantiam ignorarunt.* CLIN. *nondum intelligo* ATH. *qualis anima ſit & qualem habeat vim, omnes ferme ignoraſſe videntur, tum tam quoad alia, tum quoad ejus generationem, quod ante omnia corpora nata ſit, & transmutationis decoriſque corporum ipſa ſit omnium maxime princeps. Si hæc ita ſint, nonne quæ animæ ipſius propria ſunt, neceſſario priora his erunt, quæ ad corpus pertinent, cum ipſa corpore ſit antiquior.* CLIN. *neceſſe eſt.* ATH. *Ergo opinio, cura, intellectus & ars, & lex*

*duris & mollibus, gravibus atque levibus priora ſunt. Quare ingentia & prima opera, operationesque ipſæ artis imprimis erunt: quæ vero natura ſunt & natura ipſa, quam non recte ſic appellant, poſterius ſunt, & artem intellectumque ſequuntur* CLIN. *Cur non recte.* ATH. *quia naturam generationem circa prima dicere volunt, primaque ponunt corpora. Si autem non ignis nec aër, ſed anima primo eſſe videbitur, anima ipſa corpore antiquior rectiſſime affirmabitur, & hæc ipſa ita natura conſtare, ſi animam corporibus antiquiorem eſſe conſtiterit: aliter vero nequaquam* CLIN. Vera loqueris. *Alterum argumentum petit ab origine motus.* Brevitatis cauſa latina tantum dabo. *Quando aliud ab alio movetur: idque rurſus ſemper ab alio, eritne in talibus aliquid quod primo moveatur? at quomodo id quod ab alio moveatur, eorum quæ moventur primum erit? certe impoſſibile id eſt. Sed quando aliquid ſe ipſum movens, alíud quoque movebit, illudque aliud & ſic deinceps plurima movebuntur; an aliud totius motus principium erit, quam mutatio ejus quod ſe ipſum movit?* CLIN. *egregie dictum id & concedendum eſt.* ATH. *prætera nos ipſos interrogemus & ipſi nobis reſpondeamus. Si quovis modo univerſa ſimul ſteterint, ut plurimi talium audent dicere, quem motum potiſſimum in ipſis fieri aſſeremus? eum profecto quo quid ſeipſum movet: Motus enim dependens ab alio non prius incidet, quam alia quædam ipſis inciderit mutatio. Quapropter initium omnium motionum primumque motum, qui & inſtantibus factus ſit & in his quæ modo moventur inſit illum fateri neceſſe eſt, quo quid ſe ipſum movet: & hanc eſſe antiquiſſimam omnium potentiſſimamque mutationem: ſecundam vero illam, qua quid ab alio mutatur & alia movet.* Et paucis interjectis ita concludit. CL. *a ſe ipſo moveri aſſeris rationem eſſe illius ſubſtantiæ, quam nomine omnes animam appellamus* ATH. *aſſero equidem. Quod ſi ita eſt, an adhuc deſideramus ſufficientius demonſtrari, idem eſſe animam & primam generationem ac motum rerum quæ ſunt, quæ fuerunt, & quæ futuræ ſint: omniumque rurſus iſtis contrariorum? quandoquidem transmutationis motusque omnis omnibus cauſa eſſe apparuit.* CL. *minime. nam ſufficientiſſime monſtratum eſt, animam omnibus antiquiorem eſſe, cum motus principium ſit.*

IV. Poſſent hæc mea opinione ſufficere ad demonſtrandum, Platonem Rectorem ſapientiſſimum Univerſi agnoviſſe. Sed intercedit hic P. *Baylius* & duo objicit, quæ prius examinanda ſunt. *Continuation des penſées diverſes chap. 25.* in eo eſt, ut argumentum illud ab univerſali gentium conſenſu deſumtum infringat & inter alia monet, eadem ratione Polytheismum potius quam unius ejusdemque æterni Numi-

Numinis exiſtentiam probari ; eum in finem profert teſtimonia *Ciceronis*, *Senecæ*, *Maximi Tyrii* & *Platonis*. *Il eſt clair (* ait occaſione teſtimonii M. Tyrii*) qu'il conſidere la nature divine comme une eſpece, qui a ſous ſoi un grand nombre d'individus, & qu'il pretend que c'eſt l'opinion de tous les peuples*. & paucis interjectis. *Savez-vous bien comment Platon a combatu les Athées ? Ce n'eſt pas en leur prouvant qu'il n'y a qu'un* Dieu*, c'eſt en leur prouvant, qu'il y a des* Dieux *:* citat deinde Lib. X. de legibus, ex quo argumentatus ſum. De argumenti hujus valore diſputare nolo : hoc tantum dico & M. *Tyrium* & *Platonem* dicis cauſa Deos in ſcenam produxiſſe, quod ex methodo, qua probant Deos eſſe, ſatis patet. *Maximus* ait ἐν τοσȣτω δη πολεμω κὴ ςασει κὴ διαφονια ἑνα ἰδοις ἀν εν παση γη ὁμοφωνον νομον κὴ λογον, ὁτι NB. Θεος ἑις παντων βασιλευς κὴ πατηρ κὴ Θεοι πολλοι, Θεȣ παιδες, συναρχοντες Θεῷ? & paulo poſt. *In eo Græcus cum Barbaro, mediterraneus cum Inſulano, ſapiens conſentit cum ſtulto. Ut ſi ad extrema Oceani littora proceſſeris, hic quoque Deos inventurus ſis*, τοις μεν ἀνιχοντες ἀγχȣ μαλα, τοις δε καταδυομενοι, qui non procul ab aliis oriuntur, ab aliis occidunt. Vides hic ſane Θεον τον παντων βασιλεα clariſſime diſtingui, a Diis qui occidunt & oriuntur. Θεοι enim illi ſunt ſol, luna, ſtellæ. Hinc in fine primæ hujus diſſertationis ait. *In alto magnus Rex ille ſedeat, populisque ſuis volentibus leges quibus ſarti tecti maneant, præſcribat. Regni autem conſortes ſint Dii multi, quorum alii videntur, alii oculis conſpici non poſſunt.* Vides denuo Magnum illum Regem clariſſime a cætera Deorum turba diſtingui. Quinam autem illi Θεοι ὁρατοι aut ἀφανεις num forte, quod *Baylius* vult, individua ejusdem ſpeciei ? reſpondebo verbis Eruditiſſimi *Daviſii*. Ὁρατοι inquit, Θεοι ſunt ἀςερων φυσεις. Deos cœlites, inquit, *Apulejus* de Deo Socrat. p. 41. partim viſu uſurpamus, alios intellectu veſtigamus. Ac viſu quidem cernimus

*—— Vos o clariſſima mund[i]*

*Lumina &c. In eodem viſibilium Deorum numero, cetera quoque Sydera, qui cum Platone ſentis locato. Stellæ etiam Alcinoo* cap. 14. ſunt νοερα ζωα κὴ Θεοι. *Philoni Judæo de Opiſ. mundi* pag. 4. Θεοι ἀιϑητοι. *Eas nempe cenſebant anima & quidem excellentiſſima præditas, unde Plato* in Epinom. ait : Θειον γενος ἀςερων σωματος μεν τυχον καλλιςȣ, ψυχης δε ἐυδαιμονεςατης. *In hac ſententia fuit Origenes v. P. D. Huetii Origen.* Lib. 2. Quæſt. 8. *In* ἀφανων *vero* Θεων *numero erant illi duodecim ſitu nominum in duos verſus ab Ennio coarctati, Juno, Veſta, Minerva, Ce-*

*res*

*res* &c. *aliique. Apulejus de Deo Socrat.* pag. 42. hactenus *Daviſius.* Patet autem hoc vel maxime ex *toto* diſputationis Maximi *Scopo;* non ſolum probare vult Deum eſſe, ſed & eundem ab omni re', quæ in ſenſus incurrit, longiſſime ſecretum eſſe, imo ne mente quidem ſatis capi poſſe: hinc diſſertatione 38. Deum vocavit ἀνώνυμον νομοθέτην ob Majeſtatem & excellentiam divinæ naturæ. At vaſtiſſima illa corpora in cœlo fluitantia non a Philoſophis tantum, ſed & quolibet plebeio videri poſſunt. Idem fere reſponderi poteſt de *Platone;* ille enim non ſolum ſolerter, quod infra probabimus γεννητὰς Θεὰς a ſupremo univerſi Rectore diſtinguit, ſed in citatis locis argumentatur, ab ordine univerſi, natura rerum corporearum, origine motus, quæ pluralitatem ſane cauſarum æqualium minime inferunt. Alterum, quod *Baylius* objicit, extat eodem libro pag. 351. *On vous citera,* inquit, *d'excellens paſſages ou Platon a parlé de Dieu très ſenſement, mais cherchés les livres ou il a parlé en Phyſicien, & non pas en Moraliſte ou en Politique. Vous trouverés un Galimatias, & des Impietés épouvantables dans ſa Theologie philoſophique, ſi vous la pouvés anatomiſer & vous n'y trouverés l'unité réelle d'aucune choſe.* Fateor lubens multa eſſe in Philoſophia *Platonis* præcipue ubi de rebus divinis agit, in ſpeciem ſublimia, revera tamen aut trita, aut prorſus nihil ſignificantia, multa adverſa fronte inter ſe pugnantia, ſed exiſtentiam tamen & Unitatem Supremi Numinis inde probari haud poſſe, hoc eſt quod nego. Verum præterea eſt, *Platonem* in libris de legibus phyſica haud tractare dogmata, ſed argumentatur tamen in hoc ipſo X. legum libro de exiſtentia Dei, uti ſolent, omnes illi, qui capitalem hanc veritatem demonſtrare nituntur, licet non eam ratiocinationis methodum ſequatur, qua uſi ſunt moderni Philoſophi *Clarkius, Wolfius* aliique Philoſophi artis recte ratiocinandi peritiſſimi. Sed ne forte illi, qui omnia Summi Viri, *Baylii,* decreta pro Oraculis habent, exiſtiment, me examen refugere, provoco ad *Platonis Timæum,* quem reſpexiſſe præcipue *Baylium* exiſtumo. Brevitatis autem cauſa pleraque ex verſione latina Ficini adducam. pag. 708. incipit *Plato* loqui de omnium rerum Origine. *Deos,* inquit, *Deasque precamur, in primis quidem ut ea dicantur a nobis, quæ illis placeant: deinde ut nobis ipſi conſtemus. Quantum ad Deos attinet ſic a nobis oratum ſit. Sed quod ad nos ſpectat, poſcendum eſt, ut & vos facile adſequamini, & ego ſecundum mentis propoſitum rem ipſam qua de agitur tranſigam. Principio ita mihi diſtinguendum eſſe videtur, quid ſit quod ſemper eſt carens generatione: quid vero quod gignitur quidem*

Digitized by Google

*quidem nec eſt unquam. Illud intellectu per rationis indaginem percipi poteſt, cum ſemper ſit idem. Hoc opinione per irrationalem ſenſum attingi, cum gignatur, & intereat neque verè unquam ſit. Quicquid autem gignitur, ex aliqua cauſa neceſſario gignitur. Sine cauſa vero quicquam oriri impoſſibile eſt. Quando igitur Opifex in operis alicujus conſtructione, ad id quod eodem modo ſe ſemper habet aſpicit, & hujusmodi quodam uſus exemplo ideam vimque in opus educit, pulchrum fieri, tunc opus omne neceſſarium eſt, quando vero ad id quod factum eſt reſpicit, minime pulchrum. Univerſum igitur hoc, Cœlum ſive mundum, ſive quo alio vocabulo gaudet, cognominemus. De quo primum conſideramus, quod in quæſtione de univerſo ante omnia inveſtigari debet: Utrumne ſemper fuerit ſine ullo generationis principio; an genitum ſit ab aliquo principio ſumens exordium. Id profecto cernitur tangiturque & corpus habet. Omnia vero hujusmodi ſenſus movent. Quæ ſenſus movent opinione per ſenſum percipiuntur. Hæc vero talia eſſe conſtat, ut gignantur & genita ſint. Quicquid autem gignitur, ab aliqua cauſa neceſſario gigni aſſeruimus. Opificem quidem & Patrem mundi invenire difficile,, & cum jam inveneris prædicare & eloqui vulgo impoſſibile eſt. Rurſus conſiderandum eſt, utrum Mundi Faber ſit imitatus Exemplar; id quod idem ſemper & ſimile eſt, an id quod genitum fuerit. Atqui ſi pulcher eſt hic mundus & Opifex mundi bonus, ſempiternum certe Exemplar voluit imitari. Sin ſecus, quod ne dictu quidem fas eſt, generatum Exemplar pro æterno eſt ſecutus. Cum vero & mundus omnium genitorum pulcherrimus ſit, & ejus Autor cauſarum omnium optimus, dubium non eſt, quin ſempiternum ſecutus ſit Exemplum. Sic igitur generatus, ad id eſt effectus, quod ratione ſola comprehendi poteſt, & immutabile permanet. Ex quo efficitur, ut neceſſe ſit hunc mundum alicujus ſimulacrum eſſe.* Paucis interjectis aperit, quæ cauſa Deum tantum opus moliendi moverit. *Dicamus igitur quam ob cauſam ille rerum Autor generationem & hoc Univerſum conſtituit.* Αγαθος ἠν. ἀγαθῳ δε ουδεις περι ουδενος ουδε ποτε ἐγγιγνεσθαι φθονος. Τουτου δ' ἐκτος ὠν, παντα ὅτι μαλιστα ἐβουληθη γενεσθαι παραπλησια αὑτῳ. Ταυτην δε γενεσεως κοσμον μαλιστ' ἀν τις ἀρχην κυριωτατην παρ' ἀνδρων φρονιμων ἀποδεχομενος, ὀρθοτατα ἀποδεχοιτ' ἀν. βουληθεις γαρ ὁ Θεος ἀγαθα μεν παντα, φλαυρον δε μηδεν εἰναι κατα δυναμιν, ουτω δη παν ὁσον ἠν ὁρατον παραλαβων, ουκ ἡσυχιαν ἀγον, ἀλλα κινουμενον πλημμελως και ἀτακτως, εἰς ταξιν αὐτο ἠγαγεν ἐκ της ἀταξιας ἡγησαμενος ἐκεινο τουτου παντως ἀμεινον. Θεμις δε ουτ' ἠν, ουτ' ἐστι τῳ ἀριστῳ δραν ἀλλο πλην το καλλιστον. pag. 711. *Deum ſolum æternum cetera fluxa & mutabilia eſſe ait. Dies porro & noctes & menſes & annos,*

*qui ante cœlum non erant, tunc naſcente mundo, naſci juſſit, quæ omnia temporis partes ſunt. Atqui erat & erit, quæ nati temporis ſpecies ſunt, non recte æternæ ſubſtantiæ adſignamus. Dicimus enim de illa, eſt, erat & erit. Sed illi revera ſolum eſſe competit. Fuiſſe vero & fore deinceps ad generationem tempore procedentem referre debemus. Motus enim quidam illa duo ſunt. Æterna autem ſubſtantia cum eadem ſemper & immobilis perſeveret, neque ſenior ſe ipſa fit unquam, neque junior, neque fuit hactenus, neque erit in poſterum, neque recipit eorum quicquam, quibus res corporeæ mobilesque ex ipſa generationis conditione ſubjiciuntur.* p. 712. *Solem, ſtellas &c. ad certum finem eſſe productas* pag. 713 & ſq. *Concedit quidem Deum quosdam miniſtros habuiſſe in exornando Univerſo, ſed Eum tamen in Omnes Imperium habere.* Hinc Deorum Patrem ita inducit loquentem pag. 481. Θεοι Θεων, ὠν ἐγω Δημιȣργος, πατηρ τε ἐργων, ἁ δι ἐμȣ γενομενα, ἀλυθα ἐμȣ γε Θελοντος. Το μεν ȣν δη δεθεν παν λυτον. Το γε μεν καλως ἁρμοσθεν και ἐχων ἐυ, λυειν ἐθελειν κακȣ, δι ἁ και ἐπειπερ γεγενησθε ἀθανατοι μεν ȣκ ἐςε. ȣδ' ἀλυτοι τοπαμπαν, ȣτι μεν δη λυθησεσθε γε, ȣδε τευξεσθαι θανατȣ μοιρας. Της ἐμης βȣλησεως μειζονος ἐτι δεσμȣ και κυριωτερȣ λαχοντες ἐκεινων, οἱς ὁτ' ἐγιγνεσθε συνεδεισθε. i. e. *Dii Deorum, quorum ego Opifex & Pater ſum, hæc attendite. Quæ a me facta ſunt, me ita volente indiſſolubilia ſunt. Omne ſiquidem quod vinctum eſt, ſolvi poteſt. Sed mali eſt, quod pulchre compoſitum eſt, ſeque habet bene, velle diſſolvere. Quapropter quia generati eſtis, immortales quidem & inſolubiles non eſtis. Nec tamen unquam diſſolvemini, nec mortis fatum ſubibitis. Nam voluntas mea majus præſtantiusque vobis eſt vinculum ad vitæ cuſtodiam, quam nexus illi, quibus eſtis, tunc cum gignebamini, colligati.* Pag. 715. ſq. ex *oculis, corde, pulmonibus* &c. infinitam Dei ſapientiam demonſtrat, quæ brevitatis cauſa non tranſcribam. Ea tantum noto, quæ pag. 726. præclare aſſerit. *Quemadmodum ait ab initio diximus, cum hæc ordine carerent, ſingulis Deus & ad ſe ſe, & ad alia invicem eatenus modum rationemque proportionis indidit, quatenus ſuſcipere ſingula poterant. Tunc profecto nil erat ordinis, niſi forte caſu aliquo particeps: nec quicquam tunc aqua, ignis vel aliud quicquam eorum, quæ modo apud nos nominantur, jure vocandum erat. Verum hæc primum omnia exornavit, deinde ex iis hoc Univerſum conſtituit animal unum animalia omnia in ſe mortalia & immortalia continens.* Hæc niſi fallor quam maxime probant, *Platonem* Ens æternum, ſapientiſſimum & Optimum agnoviſſe.

V. *Probabimus ergo 2. loco, Platonem, Deum cum materia nec confudiſſe,*

*ſudiſſe , nec unam ſubſtantiam tantum dari in Univerſo, ſtatuiſſe.* Patet hoc ex locis in quibus Deus ab omni materia longiſſime ſecretus eſſe dicitur. Præter locum *Platonis* & *Plutarchi* aliis jam teſtimoniis hoc adſtruemus. *Max. Tyr.* diſſertat. 1. explicaturus quid ſit ex mente *Platonis* Deus , incipit a natura rerum ſenſibilium & deinde concludit Deum nihil ejusmodi eſſe, quod omnia corpora imperfecta, perpetuæ mutationi obnoxia ſint: λειπεται δη ὥσπερ εἰς ἀκροπολιν ἀναβιβασαμενες το λογω τον Θεον, ἱδρυσαι κατα τον νυν ἀυτον ἀρχηγικωτατον. *Reliquum eſt ergo, ut tanquam in arce aliqua ſublimi, in principe intellectu Deum ſtatuamus. Alcinous* cap. 9. totus in eo eſt, uti demonſtret, Deum non poſſe eſſe corpus. Cum (ait ex verſione Ficini) *partes nullas habeat Deus, neque ſecundum locum, neque ſecundum alterationem movebitur. Etenim ſi mutationem patitur , vel a ſe ipſo, vel ab alio quodam permutari neceſſe eſt. Si ab alio, illud utique validius erit. Sin a ſe ipſo, aut in deterius, aut in melius transmigrabit; verum utraque impoſſibilia ſunt. Quibus omnibus perſpicuum eſt, ipſum incorporalem eſſe. Veruntamen ex iis quæ adjicientur, idem quoque patebit. Si corpus Deus eſſet, ex materia ſpecieque conſtaret, ex eo quod omne corpus compoſitum quoddam eſt ex materia ſimul & ſpecie, quod quidem idearum ſimile redditur , dum illis ineffabili quadam ratione participat. Abſurdum autem eſt , Deum ex materia ſpecieque conſtitui ; Neque enim ſimplex , neque principium eſſet ; quamobrem incorporeus Deus eſt. Præterea ſi corpus eſt, ex materia conſtat. Ideoque vel ignis eſt, vel aer, vel terra, vel aqua, aut aliquid ex iis conflatum. At quomodocunque ſe habeat, principium minime erit, erit materia ipſa poſterior, ſi quidem ex materia conficiatur, quæ quoniam nefaria ſunt, incorporeum Deum eſſe neceſſe eſt. Etenim ſi corpus eſt , corrumpi poteſt, genitusque eſt, & transmutationi ſubjectus. Atqui horum nihil in Deum cadit. Timæus Locrus*, quem in hiſce ſecutus eſſe videtur *Plato*, de anima mundi p. 549. Ed. Gale. Θεον δε, τον μεν ἀιωνιον νοος ὁρη μονος, των ἁπαντων ἀρχαγον καὶ γενετορα τουτεων. *Deum porro ſola mens videt in his omnibus ſane rebus, principem autoremque & Parentem horum omnium. At non ſolum Deum præſtantiſſimam mentem eſſe adſtruxit Plato, ſed & a materia diſtinxit, quam æternam ſimul eſſe putavit, atque adeo non unam tantum dari ſubſtantiam credidit.* Probat hoc frequentiſſima *Platonis* & ſequacium diſtinctio inter τα νοητα, ὀντως ὀντα, ἀδιαλυτα, Θεια, & inter τα γιγνομενα, μη ὀντα, ἀισθητα. Priora ſolis divinis competere *Plato* ipſe in Politico p. 174 aſſerit το κατα ταὐτα καὶ ὡσαυτως ἐχειν ἀει καὶ ταυτον εἰναι τοις παντων Θειοτατοις προσηκει μονοις.



Digitized by Google

*σωματος δε φυσις ȣ ταυτης της ταξεως:* Idem ſemper eſſe & ſecundum eadem, & eodem modo ſe habere, ſolis omnium diviniſſimis convenit: corporis autem natura, hujus ordinis non eſt compos. *Laertius* ex mente *Platonis* Lib. 3. *αἰσθητον το μηδεποτε ἐν τω ποιω μηδε ποσω διαμενον, ἀλλα ἀει ῥεον ϗ μεταβαλλον. Νοητον δε ἐξ ȣ μηδεν ἀπογινεται μηδε προσγινεται*, 2. Inter principia *Platonis* omnium rerum referunt veteres *Θεον, ὑλην, ἰδεαν*, nec enim Laertium curo, qui duo tantum ſtatuit, *Θεον ϗ ὑλην.* Deum autem & materiam non ſolum clariſſime diſtinxit *Plato*, ſed & eandem æternam eſſe perhibuit. Auctor Philoſophumen. pag. 111. *την μεν ȣν ὑλην ἀρχην εἰναι ϗ συγχρονον τω Θεω.* Plutarchus, *περι της ἐν Θιμαιω Κοσμογενιας* pag. 1014. ait *την δε ȣσιαν ϗ ὑλην, ἐξ ἧς γεγονεν* (ſc. mundus) *ȣ γενομενην, ἀλλ ὑποκειμενην ἀει τω Δημιȣργω εἰς διαθεσιν ϗ ταξιν αὐτης, ϗ προς αὐτην ἐξομοιωσιν (ὡς δυνατον ἠν παρασχειν) ȣ γαρ ἐκ τȣ μη ὀντος ἡ γενεσις, ἀλλ' ἐκ τȣ μη καλως μηδ' ἱκανως ἐχοντος. Subſtantiam autem & materiam, ex qua factus eſt mundus, non natam ſed ſemper ſubjectam Opifici diſponendam ſe & ordinandam, atque ipſius ſimilitudinem, quantum ejus fieri poteſt, effingendam præbuiſſe. Non enim ex eo, quod nihil eſſet, extitit mundus, ſed ex eo, quod non pulchre, non recte, aut perfecte eſſet.* Scio Platonicos juniores, *Plotinum*, *Porphyrium*, *Jamblichum*, *Hieroclem*, & inter recentiores Cl. *Cudwortum* adſerere, mundum ex mente *Platonis* a Deo creatum fuiſſe; ſed evidentiſſima loca jam in contrarium adtulere doctiſſimi Viri J. *Thomaſius* & *Ch. Wolfius.* Sufficiat nobis oſtendiſſe, *Platonem* Deum ab omni materia ſecreviſſe, atque adeo non unam tantum ſubſtantiam dari, aſſeruiſſe. (*)

VI. Haud difficulter credo hæc mihi concedent illi, qui Philoſophiæ Platonicæ periti ſunt; ſed hoc quam maxime in dubium vocabunt, utrum nempe Deum *Plato* nullo neceſſario vinculo cum materia conjunxerit; *Probandum igitur 3. eſt, Deum ex mente Platonis nullo neceſſario vinculo conjunctum eſſe cum materia.* Ut autem hoc demonſtrem probabo (*a*) *Deum ex mente Platonis liberum eſſe* (*b*) *eum fines in exornatione Univerſi intendiſſe*, (*c*) *Deum neceſſitati imperare* (*d*) *mentem noſtram liberrimam eſſe, pœnæ ac præmiorum capacem.* (*e*) *Deſtructionem mundi a liberrima Dei voluntate ſuſpendi.* Unde neceſſario ſequetur, Deum cum materia nullo neceſſario & immutabili vinculo conjunctum eſſe. Antequam autem per partes hæc probem in anteceſſum

(*) Singulari & pererudita diſſertatione probavit Magnificus Cancellarius Göttingenſis *Moshemius* Neminem inter Gentiles creationem Mundi ex Nihilo profeſſum.

ceſſum hoc monendum eſt. *Platonem* nimirum conceſſiſſe, materiam eſſe æternam, & in eo cum pleriſque veterum erraſſe; maximæ enim, poſita materiæ æternitate, oriuntur difficultates circa operationem & Imperium Dei in materiam, præcipue ſi omnia, quæ inde ſequuntur, urgentur. Haud tamen exiſtimaverim, quenquam propterea inter atheos referendum. Qui enim Deum a materia ſolerter diſtinguit, mundi productionem ſoli Deo tribuit, Deo ſummam ſapientiam cæteraſque virtutes Numine dignas, quibus omnis Dei cultus, legumque reverentia nititur, adſcribit, præterea mentem noſtram liberrimam eſſe pronuntiat, mea opinione ab Atheiſmo liber eſt. Inprimis ſi cogitemus, quam difficulter ratione ſola probetur, Deum omnia ex nihilo creaſſe. At hæc omnia agnovit *Plato*. Probabo igitur (*a*) *Deum ex mente Platonis liberrimum eſſe. Patet autem hoc ex ſtatu materiæ antequam Deus eam exornaret.* Nimirum materia, uti ex locis ſupra adductis patet, erat ἀμορφον τι ϗ ἀσυςατον, potuiſſetque adeo per omnem æternitatem in hoc ſtatu manere, nulla rerum & creaturarum fuiſſet diſtinctio; potuiſſet etiam Deus ex mente *Platonis* per omnem æternitatem materiam illam a ſe diſtinctiſſimam contemplari. Cum autem variæ creaturarum ſpecies ortæ ſint, quæ a materiæ natura repeti non poſſint ex mente *Platonis*, recurrendum eſt ad liberrimam voluntatem ſummi Rerum Moderatoris. Nec ullam ego hic umbram neceſſitatis video. Tolle materiæ æternitatem, & exigua, vel nulla erit inter *Chriſtianorum*, *Platoniſque* ſententias opinionum diverſitas, hac ſaltem in parte. Secundum nos ſapientiſſimus & optimus Deus voluit extra ſe producere vel creare Univerſum, ad id nulla vel intrinſeca vel extrinſeca neceſſitate compulſus: Obverſabantur Deo omnium rerum poſſibilium ideæ, quarundam denique, quarum complexum mundum vocamus: exiſtentiam voluit, convenienter illis ideis, quas ſemel ſibi præformavit. Deus juxta *Platonem* diſcretus fuit a materia. Materiam vidit eſſe rudem indigeſtamque molem. Voluit Deus pulcherrimam efficere. Illam ergo ſponte & bonitate naturæ motus, in ordinem redigit, quod fuſe *Plato* in *Timæo* recenſet. Inde tandem Eodem volente oritur hic mundus, hæc pulcherrima rerum ſeries. Quis autem in hoc ſyſtemate neceſſitatem videt? Sed ais, neceſſitas oritur propter æternitatem materiæ, Deus enim eam κατα δυναμιν, quoad illa pateretur, pulchram & perfectam effecit. Ita eſt. Sed antequam Deus manus operi admoveret, liber tamen erat, potuit materiam in ſtatu illo confuſo linquere: materia Deum ad agendum cogere non



Digitized by Google

potuit, quod hactenus ſufficit. Perpende noſtrum ſyſtema. Deus liber fuit, utrum mundum condere voluerit nec ne; libere mundum produxit. Poſtquam ſemel perfectiſſima voluntas ſtatuit mundum hunc producere, non potuit non convenienter ideis, quas de eo ſibi præformavit, agere, licet præviderit imperfectionem quandam reſpectu noſtri locum habituram. Nullus quidem dubito, quin Deus creare potuiſſet mundum, in quo nulla plane imperfectio locum habitura fuiſſet; poteſt enim omnia quæ contradictionem non involvunt. Ortus tamen eſt mundus Deo volente, in quo imperfectio aliqua locum habet. Quod ſi quæras, unde imperfectio orta? *Plato* ad materiæ jam præexiſtentis pravitatem confugit, quæ impedivit eum, quo minus omnia perfectiſſima conderet. Nos dicimus omnia a Deo perfectiſſime creata, ſed partim variam materiæ concatenationem, partim prava mentium humanarum ſtudia in cauſa eſſe. quo minus Mundus hic, quem incolimus, ab omni imperfectione liber ſit. Dijudicandam tamen eſſe ejus pulchritudinem ex Harmonia Univerſi. Lubentes interim fatemur ſyſtema chriſtianorum longe præferendum eſſe ſyſtemati *Platonis*. Patet tamen ex hiſce, Deum ex mente *Platonis* cum materia neceſſario quodam nexu copulatum minime fuiſſe, quod hactenus nobis ſufficit.

VII. Tranſeamus ad alterum argumentum, quo probatur Deum nullo neceſſario vinculo cum materia junctum fuiſſe. *Hoc autem petimus ex eo, quod Plato clariſſime adſeruerit, Deum ad certos fines omnia condidiſſe.* Qui antequam agit, prudens omnium rerum nexus contemplatur & fines ſapientiſſimos intendit, ille agit liberrime: qui autem non poteſt non agere & ſequitur rerum vim, trahi potius, quam libere agere dicendus eſt. Probabimus ergo allatis teſtimoniis, Deum ex mente *Platonis* in exornatione univerſi ſapientiſſimos ſibi præfixiſſe fines. Supra jam attulimus loca, in quibus *Plato* exerte negat, natura aut fortuna omnia facta eſſe; attuli loca, in quibus teſtatur oculum ad videndum &c. factum eſſe. Lib. X. Legum pag. 61●. poſtquam aſſeruiſſet, Deum etiam minima curare, ſic pergit: Πειθωμεν τον νεανιαν τοις λογοις, ὡς τω τȣ παντος ἐπιμελȣμενω προς την σωτηριαν και ἀρετην τȣ Ὁλȣ. παντ᾽ ἐςι συντεταγμενα. ὡν και το μερος ἐις δυναμιν ἑκαςȣ το προσηκον πασχει και ποιει. τȣτοις δ᾽ ἐισιν ἀρχοντες προστεταγμενοι ἑκαςοις ἐπι το σμικροτατον ἀει παθης και πραξεως. Εις μερισμον τον ἐσχατον τελος ἀπειργασμενος. ὡν ἐν και το

σον

σον ὦ σχετλιε μοριον, εἰς το παν ξυντεινει βλεπον ἀει καιπερ πανσμικρον ον. σε δε λεληθε περι ἀυτο ὡς γενεσις ἑνεκα ἐκεινȣ γιγνεται πασα. Ὅπως ἡ τῳ τȣ παντος βιῳ ὑπαρχȣσα ἐυδαιμων ȣσια ȣχ ἑνεκα σȣ γινομενη, συ δε ἑνεκα ἐκεινȣ. πας γαρ Ιατρος και πας ἐντεχνος δημιȣργος. παντος μεν ἑνεκα παντα ἐργαζεται προς τα κοινη ξυντεινον βελτιςον. Μερος μην ἑνεκα ὁλȣ και ȣχ ὁλον μερȣς ἑνεκα ἀπεργαζεται. συ δε ἀγανακτεις, ἀγνοων, ὁτι το περι σε ἀριςον τῳ παντι συμβαινει, και σοι κατα δυναμιν την της κοινης γενεσεως. i. e. ex verſione *Ficini.* *Huic adoleſcenti perſuadeamus, eum qui toti providet, ad virtutem ſalutemque totius omnia ordinare, cujus pars quæque pro viribus, quod ſibi convenit agit, & patitur: atque his ſingulis præpoſiti principes ſunt, qui minimarum etiam actionum paſſionumque per ſingulas & extremas Univerſi particulas diſtributione ad ultimum uſque peracta curam habent. Quarum una tua, o miſer, particula eſt, quæ & ad totum ſemper reſpicit, quamvis minima ſit. Tu vero ignoras, omnem ſingulorum generationem illius gratia fieri, ut univerſi ipſius beata vita ſit. Ejus ſubſtantia non tui gratia eſt, ſed illius tu gratia factus es. Medicus enim & artificioſus Opifex omnis, totius gratia ſingula facit, & ad communem perfectionem dirigit omnia: non totum ad partem ſed partes ad totum ſingulas referens. Tu autem moleſte fers, quia ignoras quo pacto, quod Tibi optimum eſt, univerſo, ſimul & tibi pro communis generationis viribus convenit.* Sane elegantiſſimus ille locus clariſſime oſtendit, Deum ex mente *Platonis* non ſolum ſingulari ſapientia cuncta ordinaſſe, ſed & ad totius Univerſi Harmoniam recte perficiendam animum induxiſſe. Idem patet ex prolixo loco in Timæo p. 709. V. Ficini. *Volens ait itaque Deus omnium, quæ intelligi poſſunt, pulcherrimo & undique abſoluto mundum hunc ſimillimum reddere animal unum ipſum effecit, aſpectui ſubjectum, animalia cuncta naturæ ſuæ convenientia intra ſuum limitem continens &c.* lege ſequentia, quæ eodem ſpectant. Verum eſt, ſemper *Platonem* materiæ æternitatem ſupponere, ſed cum nexus rerum corporearum in Materia fundatus haud ſit, Deus autem omnium rerum concatenationem in mundo illo intelligibili non præviderit tantum, ſed & condere voluerit, exulat ſane ferrea neceſſitas. Hinc & factum, quod *Platonici* Juniores ad objectiones de origine mali ad Harmonicam illam rerum diſpoſitionem confugerint. *Jamblichus de Myſt. Æg. Sect. I.* cap. 18. Ed. Galei ita ait. Γενοιτο δ' ἀν τι και το

τοιȣ-

*τοιουτον ἐν τη του παντος ἁρμονια και κρασει ὡς τα ἀυτα τῳ μεν ὁλῳ και παντι σωτηρια εἰναι δια την τελειοτατα των τε ἐνοντων, και ὁις ἐνεςι, τοις δε μερεσι βλαβερα δια την μεριστην ἀσυμμετριαν, και ἐν τη του παντος κινησει πασαι μεν ἁι περιφοραι κατα παντα κοσμον ὡσαυτως διαφυλαττουσιν, ἐν δε τη των ἐν μερει πολλακις θλιβεται ὑπ᾽ ἀλλου μερους, ὁπερ και ἐν ὀρχησει ὁρωμεν γιγνομενων* &c. *Quinimo in Univerſi harmonia & craſi evenire poteſt, ut eadem quæ ſint ſalutaria toti Univerſo propter convenientiam & perfectionem receptorum & recipientium, partibus interim ſint damnoſa propter particulares ineptitudines. Omnes ſane orbium circulationes* (ut de univerſis loquar motibus) *totum mundum ſimiliter conſervant; cum interim pars alia ab alia laedetur: quomodo ſæpe in ſaltationibus fieri videmus, ubi totius chori decor ſervatur, cum digitus aut pes interim offendatur.* M. Tyrius diſſert. XXV. in quæſtione *του Θεου τα ἀγαθα ποιουντος, ποθεν τα κακα,* malum morale *τη της ψυχης ἐξουσια* adſcribit, phyſicum vero corruptæ materiæ adfectioni, quibus adlatis ita pergit pag. 259. Ed. Daviſii: *Ὑλην ὁρας ὑποβεβλημενην Δημιουργῳ ἀγαθῳ, ἡς το μεν κοσμηθεν, ἡκει παρα της τεχνης. Ἐι δε τι, ἀκρατως ἑαυτων τα ἐν γη ἐχοντα, πασχει πλημμελες, ἀιτιον μη την τεχνην τιθει. Βουγησις γαρ οὐδεμια τεχνιτου ἀτεχνος. οὐδε γαρ νομοθετου ἀδικος, ὁ δε Θειος νους ἀνθρωπινης τεχνης ἐυστοχωτερος. Καθαπερ οὐν ἐν ταις των τεχνων χειρουγιαις τα μεν ἡ τεχνη προηγουμενως δρα στοχαζουμενη του τελους, τα δε ἐπεται τη χειρουργια, οὐ τεχνης ἐργα, ἀλλ᾽ ὑλης παθη, σπινθηρες τε ἐξ ἀκμονος, και ἐκ βαυνου ἀιθαλωσεις, και ἀλλο ἐξ ἀλλης παθος, ἀναγκαιον μεν τη ἐργασια, οὐ προηγουμενον δε τῳ τεχνιτη. οὐτως ἀμελει και ὁσα περι γην παθη γινεται, ἁς καλουμεν κακων ἀνθρωπινων ἐμβολας ἐνταυθα ἡγητεον ἀναιτιον και τον τεχνιτην, εἰναι δε ταυτας της του Ὁλου δημιουργιας ὡσπερ τινας ἑπομενας και ἀναγκαιας φυσεις ἁ δε ἡμεις καλουμεν κακα και φθορας και ἐφ᾽ ὁις ὀδυρομεθα,* NB. *ταυτα Ο τεχνιτης καλει σωτηριαν του Ολου.* Ita eleganter Maximus. Scio Viros quoſdam Eruditos exiſtimare, Maximum hic a ſententia *Platonis* deviaſſe, ſed, qui allatum *Platonis* locum rite perpenderit, cumque iis quæ illic ſequuntur contulerit, perſpiciet, eidem ſententiæ addictum fuiſſe *Platonem*. Et hæc etiam eſt ſententia Præcellentiſſimorum Ævi noſtri Philoſophorum, *Leibnizii* & *Wolfii*. In

eo

eo tamen diſſenſus, quod *Leibnizius* imperfectionis illius veſtigia non in materia, ſed ipſis æternis rerum poſſibilium ideis quærat, de quo jam non agimus. Sufficit Deum ex mente *Platonis* ad ſapientiſſimos fines cuncta formaſſe, & ad totius Univerſitatis rerum Harmoniam reſpexiſſe, unde evidenter infertur, Deum inſolubili materiæ vinculo alligatum non eſſe.

VIII. (*c*) Tertium argumentum, quo probatur Deum ex mente *Platonis* materiæ vinculis conſtrictum non fuiſſe, *deſumimus ex eo, quod Plato adſerat, Deum materiæ, & quæ inde oritur, neceſſitati, imperare.* Si Deus vim & potentiam ſuam in materiam exerit, ab ea tamen ad hoc vel illud agendum non cogitur, ſequitur eum nulla ratione cum materia conjunctum eſſe. Probabimus illud denuo verbis *Platonis.* Sed videamus primo, quid *Plato* neceſſitatis & *Fati* nomine intellexerit. *Plutarchus* de placit. Phil. Lib. 1. cap. 26. *περι ȣσιας ἀναγκης.* de *Platone.* *Πλατων τα μεν εἰς προνοιαν ἀγει, τα δε εἰς ἀναγκην.* ibid. *Πλατων ὁτε μεν την ὑλην, ὁτε δε την τȣ ποιȣντος προς την ὑλην σχεσιν.* cap. 27. *περι Ἑιμαρμενης Πλατων ἐγκρινει μεν την Ἑιμαρμενην ἐπι των ἀνθρωπινων ψυχων και βιων, συνεισαγει δε και την παρ᾽ ἡμας ἀιτιαν.* cap. 28. *περι ȣσιας Ἑιμαρμενης. Πλατων λογον ἀΐδιον και νομον ἀΐδιον την τȣ παντος φυσεως.* Ex hiſce locis patet 1. *Platonem* quædam tribuere mentis libertati, 2. neceſſitatem vocare, materiam ipſam in ſe ſpectatam & voluntatem ſive operationem Dei materiam certis limitibus circumſcribentis. Cum *Plutarcho* conſentiunt *Apulejus* & *Alcinous:* prior de dogmat. Plat. p. 374. Ed. Lugd. B. *Plato* non omnia ad Fati ſortem arbitratur eſſe ferenda. Ita enim definit. *Providentiam divinam eſſe ſententiam, conſervatricem proſperitatis ejus, cujus cauſa tale ſuſcepit officium: divinam legem eſſe Fatum, per quod inevitabiles cogitationes Dei atque incepta complentur. Unde ſi quid Providentia, geritur, id agitur etiam fato, & quod fato terminatur, Providentia debet ſuſceptum videri.* Et quibuſdam interjectis. *Nec ſane omnia referenda eſſe putat ad vim Fati: ſed eſſe aliquid in nobis & in fortuna eſſe nonnibil, & fortunæ quidem improvidos caſus ignorari a nobis fatetur. Inſtabile enim quiddam, & incurrens intercedere ſolere, quæ conſilio fuerint, & meditatione ſuſcepta, quod non patiatur mediata ad finem venire.* Clarius adhuc *Alcinous* cap. 26. *Ἑιμαρμενη — λεγει, ὁτι ἐι τις ἀν ἑληται ψυχη τοιȣτον βιον, και τα δε τινα πραξει, τα*

*δεινα, αυτη εψεται. Αδεσποτον ουν η ψυχη, και επ' αυτη μεν το πραξαι η μη ταυτα. Και ου κατηναγκασαι τουτο. Το δε επομενον τη πραξει, καθ' ειμαρμενην συντελεσθησεται. Οιον τω Παρις αρπασει την Ελενην, επ' αυτω οντι, ακολουθησει το πολεμησουσι Τρωεσσι περι της Ελενης οι Ελληνες. Fatum dicit, quod ſi quæ anima vitam ejusmodi delegerit, atque talia fecerit, hæc illam conſequentur. Libera ergo anima eſt, atque in ejus poteſtate eſt ſitum, illa agere vel non agere: nec ad ea ulla neceſſitate cogitur. Quod autem in illo ordine ſequitur, id fato perficietur. Veluti ex eo, quod Paris Helenam rapiet,* (quod quidem illi erat liberum) *conſequens erit ut Græci pro Helena adverſus Trojanos bellum gerant.* Sed adferenda ſunt loca ex ipſo *Platone*, quibus hoc ipſum manifeſtum fiat. Poſtquam in *Timæo* pag. 716. dixiſſet: Oportet autem mentis & ſcientiæ Amatorem principales ſapientis naturæ cauſas quærere: atque alias, quæ neceſſario ab aliis quidem moventur, alia vero movent ſecundas cauſas arbitrari. Poſt hæc, cur aures & oculi a Deo dati ſint, explicat, & hæc p. 484. addit. *Τα μέν ουν παρεληλυθοτα των ειρημενων, πλην βραχεων επιδεδειχθαι τα δια νουν δεδημιουργημενα. δει δε και τα δι' αναγκης γιγνομενα τω λογω παραθεσθαι. Μεμιγμενη γαρ ουν η του δε του κοσμου γενεσις, δ' εξ αναγκης τε και νου συστασεως, εγενηθη. Νου δε αναγκης αρχοντος τω πειθειν αυτην, των γιγνομενων τα πλειστα επι το βελτιστον αγειν, ταυτη κατα ταυτα δι' αναγκης ηττωμεναις υπο πειθους εμφρονος, ουτω κατ' αρχας ξυνιστατο τοδε το Παν.* Hiſce adductis pergit ad originem & naturam corporum explicandam, unde liquet, neceſſitatem vocare *Platonem* ipſa corpora, Deumque in eam Imperium habere. In eodem *Timæo* pag. 709. *Quoniam vero*, (ait) *corporeus ſpectabilisque & tractabilis erat futurus mundus, ac ſine igne videri nihil poteſt, nihilque ſine ſolido tangi, & ſolidum absque terra nihil, ideo in operis hujus exordio Deus ignem primo terramque creavit. Sed duo ſola absque tertio quodam commode cohærere non poſſunt, mediumque aliquod vinculum utrorumque deſiderant, & hoc aerem atque aquam eſſe dixit. Cum ſoliditatem mundus requireret, ſolida vero non uno ſed duobus ſemper mediis copulentur, inter ignem & terram Deus aerem aquamque locavit, eaque inter ſe invicem ita, quoad fieri poterat, comparavit, ut quemadmodum ignis ad aerem, ita aer ad aquam: ut aër ad aquam, ſic aqua ad terram congrue conferatur, qua ex conjunctione ita conſtitutus eſt mundus,*

*ut*

*ut aſpici tangique poſſit. Ex quo ſe amicitia concordi complectitur, atque ita apte cohæret, ut nequeat diſſolvi ullo modo niſi ab eodem, a quo eſt colligatum.* Ex quibus verbis non ſolum patet, Deum ſapienter ex mente *Platonis* omnia inter ſe copulaſſe, ſed & Deo ſummum eſſe in materiam imperium. Ibidem pag. 492. Θεος μεν τα πολλα εις εν ξυγκεραννυναι, καὶ παλιν δ'ἐξ ἑνος εις πολλα διαλυειν ἱκανος, ὡς ἐπιςαμενος ἁμα καὶ δυνατος. ἀνθρωπων δε, ουδεις ουδετερα τουτων ἱκανος, ουτε ἐςι νυν, ουτ' εισαυθις ποτ' ἐςαι. Παντα δε ταυτα, τοτε ταυτη πεφυκοτα δ' ἐξ ἀναγκης, ὁ του καλλιςου τε καὶ ἀριςου Δημιουργος ἐν τοις γιγνομενοις, παρελαμβανεν, ἡνικα τον ἀυταρκη τε καὶ τον τελεωτατον Θεον ἐγγεννα, χρωμενος μεν ταις περι ταυτα ἀιτιαις ἠδη διοριζεσθαι, το μεν ἀναγκαιον, το δε Θειον. Και το μεν Θειον ἐν ἁπασι ζητειν κτησεως ἑνεκα ευδαιμονος βιου, καθ ὁσον ἡμων ἡ Φυσις ἐνδεχεται. Το δε ἀναγκαιον ἐκεινων χαριν, & paucis interjectis: ὡσπερ γαρ ουν και κατ' ἀρχας ἐλεχθη ταυτα ἀτακτως, ἐχοντα, ὁ Θεος ἐν ἑκαςω τε ἀυτω προσ ἀυτο καὶ προσ ἀλληλα, συμμετριας ἐνεποιησεν, ὁσας τε καὶ ὁπη δυνατον ἠν ἀναλογα καὶ συμμετρα εἰναι. Τοτε γαρ ουτε τουτων ὁσον μη τυχη τι μετειχεν, ουτε το παραπαν ὀνομασαι των νυν ὀνομαζομενων, ἀξιολογον ἠν ουδεν, οἱον πυρ καὶ ὑδωρ, καὶ τι των ἀλλων. ἀλλα παντα ταυτα πρωτον διεκοσμησεν, ἐπειτα ἐκ τουτων, παν τοδε ξυνεςησατο, ζωον ἑν ζωα ἐχον ἁπαντα ἐν ἀυτω, Θνητα τε ἀθανατα τε. Hæc ita vertit Ficinus. *Deus multa in unum colligere, rurſusque multa in unum producere ſufficiens eſt. Scit enim ſimul ac poteſt. Homo autem nullus qui alterutrum valeat, aut eſt nunc, aut unquam erit. Hæc ſane omnia, ita naturaliter tunc effecta ex neceſſitate, ille pulcherrimi optimique Operis fabricator, in his quæ gignebantur, aſſumebat, quando Deum ſe ipſo ſufficientem & perfectiſſimum generabat: utens quidem cauſis ad hæc miniſtris, quod autem bene ſe babebat, ipſe in ſingulis agens Duas enim cauſarum ſpecies diſtinguere decet. Unam quidem neceſſariam, alteram vero divinam. Ac divinam in omnibus quærere, ut beatam vitam, quoad naturæ noſtræ poſſibile eſt, adipiſcamur, neceſſariam quoque cauſam illorum gratia perſcrutari. Quemadmodum ab initio diximus, cum hæc ordine carerent, ſingulis Deus & ad ſeſe & ad alia invicem, eatenus modum rationemque proportionis indidit, quatenus ſuſcipere ſingula poterant. Tunc profecto nihil erat ordinis niſi forte caſu aliquo, particeps; nec quicquam tunc aqua vel ignis, vel aliud aliquid eorum, quæ modo apud nos nominantur, jure vocandum erat. Verum hæc primum omnia primum exornavit, deinde ex iis hoc univerſum conſtituit, animal unum, animalia in ſe omnia mortalia & immortalia continens.* Probavi igitur, Deo, judice *Platone*, jus &

 im-

imperium in materiam competere, atque adeo ſequetur, Deum nullo vinculo materiæ conſtringi.

IX. (*d*) Uti idem clarius adhuc pateſcat, duo addam argumenta. *Primum eſt, quod Plato non ſolum negaverit, Deum nulla ratione mali cauſam eſſe poſſe, ſed & adſeruerit, mentem noſtram liberrimam eſſe, pœnæ ac præmii capacem* Lib. X. de Republ. pag. 472. ἀρετη δε ἀδεσποτον, ἣν τιμων καὶ ἀτιμαζων, πλεον καὶ ἐλαττον ἀυτης ἑκαςος ἑξει. ἀιτια ἑλομενε. Θεος ἀναιτιος. *Virtus inviolabilis ac libera. Quam prout honorabit quis, aut negliget, ita plus aut minus ex ea poſſidebit. Eligentis quidem culpa eſt omnis: Deus autem extra culpam.* Libr. II. de Republ. p. 430. ἐδ' ἀρα (ἦν δ' ἐγω) ὁ Θεος, ἐπειδη ἀγαθος, παντων ἀν ἐιη ἀιτιος — ἀλλ ὀλιγων μεν τοις ἀνθρωποις ἀιτιος, πολλων δε ἀναιτιος. πολυ γαρ ἐλαττω τ' ἀγαθα των κακων ἡμιν. Και γαρ μεν ἀγαθων ἐδενα ἀλλον ἀιτιατεον. Των δε κακων ἀλλ' ἐ τον Θεον. *Non igitur Deus, cum bonus ſit, omnium cauſa eſt, uti multi dicunt, ſed paucorum quidem hominibus in cauſa eſt, multorum vero extra cauſam. Multo enim pauciora nobis ſunt bona quam mala. Et bonorum quidem ſolus Deus cauſa eſt dicendus. Malorum autem quamlibet aliam præter Deum cauſam quærere decet. In ſequentibus poſtquam Homerum* reprehendiſſet, Deum malorum bonorumque cauſam perhibentem, addit. *Malorum autem alicui cauſam eſſe ipſum Deum, cum bonus ſit, refellendum eſt omnino, neque permittendum hoc quenquam dicere in ſua civitate, ſi bonis inſtitui legibus civitas debet, neque inſuper quemquam audire, ſive ille ſit Junior ſive Senior, ſive carminibus hæc inſerantur, ſive ſoluta Oratione narrentur, tanquam quæ neque dictu ſancta ſint, neque nobis utilia, neque inter ſe conſona.* Eandem ſententiam tuentur *Platonis* ſequaces M. *Tyrius* diſſ. 30. pag. 313. ἐδεν των μη καλων διδωσι Θεος. Erudite nuper monuit Cl. *Moshemius* in diſſertat. de *turbata per recentiores Platonicos Eccleſia; Proclum, Plotinum, Ammonium* acerrime contra fatum & neceſſitatem dimicaſſe, nulloſque libertati hominum ampliorem poteſtatem dediſſe *Platonicis*. Nec juvat plura Exempla adduxiſſe. Sed regeret forſan quiſpiam, nos ſupra jam confeſſos, *Platonem* originem mali in materia quæſiviſſe, & ita difficultatem non tolli. Deum enim ex ſententia *Platonis* materiam exornaſſe cunctaque ex ea formaſſe. Reſpondeo, non quæri, utrum *Plato* omnibus difficultatibus, quæ circa originem mali occurrunt, ſatisfecerit, hoc enim eum non præſtitiſſe lubentes concedimus. Qui ex his perplexis dubitationum ambagibus facile ſe eluctaturum exiſtimat, legat ille ſubtiliſſimorum ævi noſtri Philoſophorum, *Baylii*, *Leibnizii*, *Clarkii* &c. de hoc argu-

argumento cogitata, & mitius forſan de *Platonis* errore judicabit. Sufficit nobis, quod *Plato* exerte adſeruerit, peccata originem ſuam a libera mentis voluntate habere, Deum nonniſi boni auctorem eſſe, mala quæ vocant phyſica, equidem a materia oriri, ſed & Deo volente hæc homini probo in bonum cedere. Sic enim clariſſime Lib. 10. de Republ. pag. 670. loquitur. *Sic igitur de juſto Viro exiſtimandum eſt, ſive paupertati, ſive morbis, ſive quibusvis aliis eorum, quæ mala videntur obnoxius ſit, huic demum vel viventi vel mortuo ad bonum aliquod iſta conducere. Neque enim a Diis unquam negligitur, quicunque juſtus evadere, virtutisque officiis, quoad homini licet, Deo ſimilis fieri conabitur.* Forſan *Plato*, qui creationem ex nihilo concipere non potuit, reverentia Numinis, materiam finxit æternam & mali originem. Ita quidem ſentit *Juſtinus M.* cohort. ad Gr. p. m. 19. ἀγέννητον τὴν ὕλην ἔφησεν εἶναι, ἵνα μὴ δόξῃ Θεὸν τῶ κακῶ ποιητὴν εἶναι λέγειν. Quanquam autem ex methodo philoſophandi, quam ſecutus eſt, neceſſario ſequatur mentem noſtram liberam eſſe, afferemus tamen quædam teſtimonia idem luculenter probantia. In *Epinomide* pag. 639. ita ait: Τὰ ὄντα εἶναι δύο, τὸ μὲν ψυχὴν, τὸ δὲ σῶμα, καὶ πολλὰ ἑκατέρων, πάντα δὲ ἀλλήλων ἄλλα καὶ ἑκάτερα ἑκατέρων. Καὶ τρίτο ἄλλο ὀδὲν κοινὸν ὀδένι, διαφέρειν δὲ τὴν ψυχὴν τῶ σώματος, ἔμφρον μὲν πω τὸ δὲ ἄφρον θήσομεν, ἄρχον δὲ τὸ δὲ ἀρχόμενον, καὶ τὸ μὲν αἴτιον ἁπάντων, τὸ δὲ ἀναίτιον πάσης πάθης. i. e. *duo quædam eſſe animam atque corpus, & quæ ad utriusque genus pertinent eſſe multa: eaque ab aliis in genere ſuo differre, & utraque genera a ſe invicem eſſe diverſa: adeo ut tertium nihil utrisque ſit commune, Animam vero ita differre a corpore, quod illa mentem habeat, hoc non habeat. Illa dominetur, hoc ſubjiciatur. Illa omnium paſſionum corporibus, hoc nullius cauſa ſit.* Agnoſcit equidem hoc ipſo in Dialogo, aliquam dari in mente neceſſitatem, ſed circa ea quæ evidentia ſunt, quæque vel unico, ut ita dicam, intuitu mens percipit. *Animæ* (verba ſunt Platonis) *vero intellectum habentis neceſſitas omnium neceſſitatum maxima eſt. Ducens enim non ducta gubernat. Quando autem anima quæ res optima eſt, conſilio ſecundum optimum intellectum perficitur, neceſſario eveniet, nec adamas ſolidius immobiliusque eſſe poterit.* Vide in eodem *Epinomide* pag. 640. *Euſeb. Præp. Evang.* Lib. 12. cap. 28. *Max. Tyr.* diſſ. 25. & quæ ſupra de fato & neceſſitate adduximus. Eandem autem mentem pœnæ ac præmii capacem eſſe, non multis probabo, cum loca notiſſima ſint. Videatur *Apologia Socratis, Liber X. legum, Phædo.*

X. (*e*) Alterum argumentorum, idque ultimum, quo probamus Deum ex mente *Platonis* cum materia conjunctum nullo modo eſſe, deſumimus *ab opinione Platonis de interitu mundi. Aſſeruit enim, mundum ſola Dei voluntate, ſiquidem deſtruendus eſſet, interire poſſe.* In ſuperioribus oſtendi, rerum omnium originem, ſaltem materiæ jam exiſtentis productionem ejusdemque ſapientiſſimam diſpoſitionem, ſoli Deo ex mente *Platonis* adſcribendam, unde ſequitur, machinæ hujus artificioſiſſimæ deſtructionem, ſi qua olim futura eſſet, eidem ſummo rerum Moderatori tribuendam. Si Deus inviolabili neceſſitatis vel materiæ vinculis conſtringeretur, fruſtra quæreretur, utrum voluntate Dei mundus deſtrui poſſet, omnia enim non poſſent non fieri, omnis libertas exularet; & quemadmodum omnia cæca quadam neceſſitate orta eſſent, ita non poſſent non ita manere. Talis omnium rerum neceſſitas locum habet in Syſtemate *Spinozæ*, minime vero *Platonis*. Æque neceſſe fuit ex mente *Spinozæ*, ut Tiguri natus eſſem non alibi, ac neceſſe eſt, tres angulos trianguli æquales eſſe duobus rectis. Non poſſum ſecundum Syſtema ejus deſtrui, cum mens mea & corpus meum partes ſint æque neceſſario exiſtentes ac exiſtit Deus, cujus pars ſum. In Syſtemate *Platonis* origo hominum omniumque Creaturarum liberrimæ Dei voluntati, & miniſtris ejus tribuenda eſt. Eo igitur volente in antiquum Chaos cuncta referuntur: Eo nolente manent. Decantatus locus eſt *Platonis* in *Timæo* pag. 481. Θεοι Θεων, ών έγω Δημιεργος, πατηρ τε έργων, ά δι έμε γενομενα, άλυτα γε έμε θελοντος. Το μεν έν δι δεθεν παν, λυτον. τογε μην καλως άρμοσεν κὴ έχον έυ λυειν έθελειν, κακε, δι ά κὴ έπειπερ γεγενηθε, άθανατοι μεν έκ έςε, έδ᾽ άλυτοι το παμπαν. έτι μεν δι λυθησεθε γε έδε τεοξεθε θανατε μοιρας. της έμης βελησεως μειζονος έτι δεσμε κὴ κυριωτερε λαχοντες έκεινων. οίς ότ᾽ έγιγνεθε συνεδειςε. *Dii Deorum, quorum Opifex ac Pater ſum, hæc attendite. Quæ a me facta ſunt, me ita volente, indiſſolubilia ſunt. Omne ſiquidem quod vinctum eſt, ſolvi poteſt. Sed mali eſt, quod pulchre compoſitum eſt, ſeque habet bene, velle diſſolvere. Quapropter quia generati eſtis, immortales quidem & indiſſolubiles omnino non eſtis. Nec tamen unquam diſſolvemini, nec mortis fatum ſubibitis. Nam voluntas mea, majus præſtantiusque vobis eſt vinculum ad vitæ cuſtodiam, quam nexus illi, quibus eſtis tunc, cum gignebamini, colligati.* Similem in modum loquitur in eodem *Timæo* pag. 709. Ed. Fic. quem ſupra pag. 25. & 26. adduximus locum. Ita etiam mentem *Platonis* explicat *Plutarchus* de plac. Philoſoph. Lib. II. cap. 4. Πυθαγορας κὴ Πλατων γενητον ύπο θεε, τον κοσμον,

μον, καὶ φθαρτὸν μὲν, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει, αἰσθητὸν γὰρ εἶναι διότι σωματικὸν, ȣ̓ μὴν φθαρησόμενόν γε, προνοίᾳ καὶ συνοχῇ Θεȣ. i. e. *Pythagoras & Plato, mundum a Deo factum arbitrati ſunt, & quod ad naturam attinet, obnoxium interitui, quia corporeus, ideoque ſenſibus ſit expoſitus: non autem periturum, providentia eum & Deo continente. M. Tyrius* diſſert. 29. pag. 309. probaturus, voluntate Dei fieri, ne mundus, in antiquum Chaos relaberetur, ita ait: ἄνευ τȣ̃ ἀληθȣ̃ς μήθε μύθων ποιητȣ̃ διαπιστεύσῃς τὸ παμπὰν μήτε φιλοσόφȣ λόγῳ. Καὶ γὰρ Ἐπίκȣρος λέγει μὲν λόγȣς, ἀλλὰ μύθων ἀτοπωτέρȣς, ὥστε ἔγωγε πιστεύω μᾶλλον Ὁμήρῳ περὶ Διὸς λέγοντι, ὅτι ψυχαὶ δυοῖν ἀρίστεοιν ἐπὶ πλάστιγγος χρυσῆς ἐταλάντευε

Τὴν μὲν Ἀχιλλῆος, τὴν δ' Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο

ἀνατείνας τὰ ζυγὰ τῇ δεξιᾷ, ὁρῶ γὰρ τὴν εἱμαρμένην τῶν ἀνδρῶν συναπονευȣ́ντων τῇ Διὸς δεξιᾷ

— ȣ̓ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον ȣ̓δ' ἀπατηλὸν
ȣ̓δ' ἀτελεύτητον ὅ, τι κεν κεφαλῇ κατανεύσω

αἰσθάνομαι τῶν Διὸς νευμάτων. διὰ τȣ́των γῆ μένει, καὶ ἀνακεῖται θάλαττα καὶ ἀὴρ διαῤῥεῖ, καὶ πῦρ ἄνωθεν, καὶ ȣ̓ρανὸς περιφέρεται, καὶ ζῶα γίγνεται, καὶ δένδρα φύεται. Ex verſione *Heinſii. Sine veritate ergo nec fabulæ nimis poeticæ, neque, orationi credas philoſophicæ. Oratione enim Epicurus utitur, ſed quæ omnem fabulæ abſurditatem ſuperet. Quo fit, ut magis ego Homero credam, cum Jovem ait duorum fortiſſimorum animas heroum lance aurea libraſſe.*

*Hectoris atque tuam, fortiſſime Achilles*

*dextraque Jugum ſuſtuliſſe. Video enim fatum eorum pariter cum Jovis dextra nutare.*

*— Nec enim mutabitur unquam*
*Quod capite annuero, nec falſum fine carebit.*

*Nutum Jovis intelligo, cujus beneficio terra movetur, mare diffunditur, aër fluit, ignis ſurſum abit, cœlum in orbem verſatur, creantur animalia, naſcuntur arbores.* Alia loca infra adſeram, ubi locum *Platonis* initio hujus Sectionis adductum vindicabo. Atque ita tertiam propoſitionem, qua adſero, *Platonem* nullo neceſſario vinculo Deum materiæ alligaſſe, perſpicuis argumentis, niſi fallor, probavi.

XI. Reſtat uti ad ultimum argumentum, (quartum enim jam alla-

allatum) quo probare conor, *Platonem* a *Spinozæ* ſententia receſſiſſe deveniam, *nimirum*, *Deum omnipotenti & ſapientiſſima cura omnibus proſpicere & Providentia ſua omnia gubernare.* Præclariſſimus extat locus Lib. V. Legum pag. 883. quem brevitatis cauſa latine tantum proferam. ATHEN. *Sed nunc illi duo tribus nobis reſpondeant, qui licet Deos eſſe concedant, alter tamen facile placabiles, alter in rebus parvis negligentes putat; primumque ſic interrogentur. Ambo Deos aſſeritis ſcire, videre, audireque omnia: nihilque ipſos effugere poſſe eorum, quæ aut ſenſu, aut intellectu percipiuntur, hæcne ita ſe habere dicitis an aliter?* Sic. *Deinde omnia eos poſſe, quæcunque mortales immortalesve poſſunt?* CLIN. *Abſque dubio ita eſſe concedent.* ATH. *Bonos etiam imo optimos eſſe omnes quique confeſſi ſumus.* CLIN. *Omnino.* ATH. *Nulla ergo pigritia, nulla mollitie eos capi poſſibile: quandoquidem tales ſunt, quales eſſe conſenſimus. Nam a timiditate in nobis otium naſcitur: pigritia vero ab otio atque mollitie.* CLIN. *Vera loqueris.* ATH. *Nullus ergo Deorum otio pigritiaque corruptus quicquam negligit. Nullius enim timiditatis Deus eſt particeps.* CLIN. *Probe.* ATH. *Ergo relinquitur, ſi parvas paucasque in Univerſo res negligunt, ut ita negligant, aut quia contemnenda illa eſſe ſciunt, aut quidnam aliud reliquum eſt, quam hujus contrarium?* CLIN. *Nihil penitus.* ATH. *Utrum ergo, o Vir eximie, te dicere adfirmabimus, an quod propter ignorantiam, cum providere debeant, non provideant? an ſicut improbos homines dicimus, meliora quidem videre, ſed voluptate aut dolore fracto deteriora ſequi, ſic Deos, quamvis ſciant providendum eſſe, ſimiliter non providere?* CLIN. *Quomodo id fieri poteſt?* ATH. *Præterea res humanæ, viventis naturæ participes ſunt: & homo ipſe præ cæteris animalibus Dei cultor diligentiſſimus eſt.* CLIN. *Apparet.* ATH. *Quin etiam mortalia cuncta viventia, a Diis fieri poſſiderique, quemadmodum & cœlum Univerſum dicimus.* CLIN. *Procul dubio.* ATH. *Jam ergo ſeu parva hæc, ſive magna quis dixerit Diis eſſe, nullo modo cum Providentiſſimi atque Optimi ſint, negligenda ſibi ſua poſſeſſio eſt. Sed iſtud præterea conſideremus* CLIN. *Quidnam?* ATH. *Num ſenſus & vires contrario inter ſe modo ad facilitatem, difficultatemque ſe naturaliter habent?* CLIN. *Quid ais?* ATH. *Parva quippe difficilius quam magna videntur & audiuntur, facilius autem tenentur feruntur que & Providentia gubernantur parva omnia & pauca, quam eorum contraria.* CLIN. *Certe multo facilius.* ATH. *Quid vero cum Medicus totum corpus curare velit ac poſſit, ſi magnis providerit, parva contempſerit, an bene unquam ſe totum habebit?* CLIN. *Nunquam.* ATH. *Sed nec gubernatores nec Imperatores, nec Patres*

*tres familias, nec civitatum Moderatores, neque ulli omnino tales, paucis parvis neglectis recte multa & ingentia gubernant* &c. Videantur anteced. & conſeq. hujus Dialogi. In *Epinomide* p. 638. ex magnitudine & conſtanti ordine aſtrorum argumentatur ad probandam divinam Providentiam. Λαβωμεν δη τις τροπος ἀν ἐιη τοσȣτον περιφερειν ὀγκον ἣνα φυσιν τον ἀυτον ἀει χρονον, ὁσον καὶ νυν περιφερεται. Θεον δη φημι τον ἀιτιον ἐσεσθαι καὶ ȣ̓ ποτ᾽ ἑτερως ἐιναι δυνατον. Ἐμψυχον μεν γαρ ȣ̓ ποτε γενοιτ᾽ ἀν ἑτερως πλην δια Θεον, ὡς ἡμεις ἀπεφηναμεθα. ὁτε δε τȣτο ὁιος τε ἐςι Θεος, ἁπασα ἀυτῳ ῥαςωνη γεγονε τȣ πρωτον μεν ζωον γεγονεναι παν σωμα καὶ ὀγκον συμπαντα. Ἐπειτα ἑιπερ ἀν διανοηθῃ βελτιςα, ταυτῃ φερειν. νυν δε περι ἁπαντων ἣνα λογον λεγοιμεν ἀληθη. ȣ̓κ ἐςι γην τε καὶ ȣ̓ρανον ἁπαντας τε ἀςερας ὀγκȣς τε ἐκ τȣτων ξυμπαντας, μη ψυχης προσ ἑκαςῳ γενομενης, ἢ καὶ ἐν ἑκαςοις εἰς ἀκριβειαν κατ᾽ ἐνιαυτον ȣ̓τω πορευεσθαι κατα μηνας τε καὶ ἡμερας καὶ ξυμπαντα τα γιγνομενα, ξυνπασιν ἡμιν ἀγαθα γιγνεσθαι. δει δε ὁσῳ φαυλοτερον ἐς᾽ ἀνθρωπος, μη τι ληρȣντα γε, σαφως δε τι λεγοντα φαινεσθαι. i. e. *Cogitemus igitur quomodo fieri poſſit, ut tanta magnitudo ab aliqua natura poſſit tanto tempore circumferri. Ego igitur aſſero, Deum cauſam eſſe, nec aliter fieri poſſe. Animatum enim non aliter quam propter Deum fieri poſſet, ut nos declaravimus. Quoniam ergo id Deus facere poteſt, facile ipſi fuit primum omni corpori magnitudinique vitam tribuere; deinde, qua ratione optime fieri cogitarit, hac ducere. Demum de his omnibus veram ſententiam ferri volumus: impoſſibile eſſe cœlum, terram, ſtellasque omnes, & quæ ex his conſtant moles, niſi anima ſingulis aut adſit, adeo exquiſita ratione annis, menſibus, diebusque circumvolvi, nobisque omnibus bona omnia facere. Hominem vero decet quo utilior eſt, eo minus de ipſis nugari, ſed conari potius certi aliquid dicere.* Apparet equidem ex hoc loco, *Platonem* crediditſe, ſingulis aſtris animas quasdam additas eſſe, ſed Divina Providentia ſimul id unice factum evidens ſimul eſt. Hinc & præclare aſſeruit idem *Plato*, Deum hominum proborum ſummam habere curam. In *Alcibiade* ait: καὶ γαρ δεινον ἀν ἐιη, εἰ προσ τα δωρα καὶ τας θυσιας ἀποβλεπȣσιν ἡμων ὁι Θεοι, ἀλλα μη προσ την ψυχην, ἀντις ὁσιος, καὶ δικαιος ὼν τυγχανῃ, πολλω γε μαλλον, ὁιμαι, ἢ προς τας πολυτελεις ταυτας πομπας τε καὶ θυσιας. Hac ſapientiſſimi & Optimi rerum omnium Moderatoris cura fretus, ſpem futuræ felicitatis habuit. Χρη παντα ποιειν, ὡςε ἀρετης καὶ φρονησεως ἐν τῳ βιῳ μετασχειν. Καλον γαρ το ἀθλον, καὶ ἡ ἐλπις μεγαλη. in *Phædone.* Similiter ex mente *Platonis Apulejus* de dogm. Platonis, pag. 375. *Et primum quidem Providentiam eſſe ſummi*

 *Exſupe-*

*Exſuperantiſſimique Deorum omnium: qui non ſolum Deos cælicolas ordinavit, quos ad tutelam & decus per omnia mundi membra ſparſit; ſed natura etiam mortaleis Deos, qui præſtarent ſapientia ceteris terrenis animantibus, ad ævitatem temporis edidit; fundatisque legibus reliquarum diſpoſitionem ac tutelam rerum, quas quotidie fieri neceſſe eſt, Diis ceteris tradidit. Unde ſuſceptam Providentiam Dii ſecundæ providentiæ ita gnaviter retinent: ut omnia etiam, quæ cœlitus mortalibus exbibentur, immutabilem ordinationis paternæ ſtatum teneant.* Nec tamen putandum, quædam divinæ Providentiæ ſubtrahi, quod *Plato* ſtatuat, Deum, non immediate omnia gubernare. Ipſi enim Cl. Viri, *Cudworth*, *Clericus*, *Rajus*, qui *Naturas* quasdam *Plaſticas* dari tuentur, quibus Deus in regimine Univerſi, præcipue productione plantarum &c. utatur minime negant, omnia Dei imperio ſubeſſe, ſed miniſterio tantum earum uti. Similiter etiam *Plato*, quod ex citatis locis patet. Putabat enim, Majeſtate tanti Numinis indignum eſſe, omnia per ſe immediate ſine quibusdam miniſtris efficere & curare: ita expreſſe loquitur *Apulejus* de mundo p. m. 353. *Quod ſi cui viro, ait, vel cuilibet Regi indecorum eſt, per ſemetipſum procurare omnia & perficere, multo magis Deo inconveniens erit.* Eandem divinam Providentiam contra *Epicurum* tuetur *M. Tyrius* Platonicus diſſ. XXV. pag. 257. ου ὁ νους ἀῤῥαγης ὢν και ἀτρυτος, και ἐπι πασας ἐξικνουμενος φυσεις ἀμηχανω ταχει, ὡς προσβολη ὀψεως, παν κοσμει ὁτου ἀν ἐπαφησεται. Καθαπερ και ἁι παρ ἡλιου ἀκτινες προσπεσουσαι τη γη, λαμπρυνουσιν ἀυτης το καταληφθεν παν. Τις δε ἐστιν ὁ της ἐπαφης ταυτης τροπος, ἐγω μεν Ειπειν ουκ ἐχω, ἠνιξατο δε ἀυτην ἠρεμα Ὁμηρος:

Ἠ και κυανεησιν ἐπ ὀφρυσι νευσε κρονιων.

Ὁμου δε τω Διος νευματι γη ξυνεστι και ὁσα γης τρεμματα, και θαλαττα ξυνεστη και ὁσα θαλαττης γοννηματα, και ἀηρ ξυνεστη και ὁσα ἀερος φορηματα, και ουρανος ξυνεστι και ὁσα ἐν ουρανω κινηματα. Ταυτα ἐργα των Διος νευματων. Μεχρι τουτων ἀδεης ἐιμι χρησμωδιας. Και Ὁμηρω πειθομαι, και Πιστευω πλατωνι, και ὀικτειρω τον Ἐπικουρον. i. e. *Cujus mens ſolida & incorrupta, nusquam dividitur, ſed incredibili velocitate, tanquam unico oculi intuitu, quodcunque tangit, ornat atque illuſtrat. Non ſecus ac radii ſolares in terram ubi inciderunt, quamcunque ejus invaſere partem, eam illuſtrant. Quomodo autem id fiat,*

*fiat, mihi nec promtum eſt dicere, Homerus tamen occulte innuit cum inquit:*

*Dixerat hæc, nigrisque Oculis Saturnia Proles Annuit.*

*Una cum nutu Jovis terra conſtitit, & quicquid terra educat; mare conſtitit, & quicquid mare producit: aër conſtitit, & quicquid aër fert: cœlum conſtitit, & quidquid in cœlo movetur. Omnia hæc opera Jovis nutus perfecit. Hactenus nullum oraculum requiro. Homero fidem habeo, Platoni credo, Epicuri me miſeret.* Atque ita, niſi fallor, per partes probavi, *Platonem* ab opinione deteſtanda *Spinozæ* longiſſime receſſiſſe. Ut autem hoc clarius pateſcat, ratiocinationis meæ ſummam breviter proponam, & adjectis ipſiſſimis *Spinozæ* verbis oſtendam, quam adverſa fronte inter ſe pugnent dogmata *Spinozæ* & *Platonis*. 1. *Spinoza adſeruit unicam dari ſubſtantiam.* Eth. pag. 1. prop. XIV. præter Deum nulla dari, neque concipi poteſt ſubſtantia. prop. XV. Quicquid eſt, in Deo eſt, & nihil ſine Deo eſſe, neque concipi poteſt. *Plato præter Deum ſupremam mentem, materiam dari, dæmones item, aliasque ſubſtantias adſeruit.* 2. *Plato credidit, libere Deum ad exornandum & condendum hunc mundum ſe accinxiſſe. Spinoza omnia ex neceſſitate divinæ Naturæ ſequi.* ibid. prop. 16. Ex neceſſitate, inquit, divinæ Naturæ infinita infinitis modis (hoc eſt omnia, quæ ſub intellectum infinitum cadere poſſunt) ſequi debent. 3. *Plato profeſſus eſt Deum fines ſapientiſſimos habuiſſe in productione omnium rerum. Spinoza* omnes fines rejicit. In appendice ad prop. 36. inter præjudicia hoc refert, dicens. *Omnia, quæ hic indicare ſuſcipio, præjudicia pendent ab hoc uno, quod ſcilicet communiter ſupponant homines, omnes res naturales ut ipſos, propter finem agere: imo ipſum Deum omnia ad certum aliquem finem dirigere.* 4. *Deus ex mente Platonis libere agit, non neceſſario. Spinozæ Deus ferreo neceſſitatis vinculo conſtrictus eſt.* prop. 33. *Si res*, inquit, *alterius naturæ potuiſſet eſſe, vel alio modo ad operandum determinari, ut naturæ Ordo alius eſſet: ergo Dei natura alia poſſet eſſe, quam jam eſt.* prop. 35. *Quicquid concipimus in Dei poteſtate eſſe, id neceſſario eſt.* prop. 32. ſimpliciter ait. *Deus non operatur ex libertate voluntatis.* 5. *Mens noſtra in Syſtemate Platonis libera eſt, in Spinozæ neceſſaria.* Eth. p. 2. prop. 48. *In mente nulla eſt abſoluta ſive libera voluntas. Sed mens ad hoc vel illud volendum determinatur a cauſa, quæ etiam ab alia determinata eſt, & hæc iterum ab alia, & ſic in infinitum.* 6. *In ſyſtemate Platonis locum habet divina Providentia, non item in Sy-*



Digitized by Google

*ſtemate Spinozæ.* Quia omnia ex neceſſitate divinæ naturæ ſequuntur, nec ulla libertas in Deo locum habet. 7. Quemadmodum totum univerſum *Spinozæ* Deus eſt; ita inviolabili neceſſitate ex eo omnia decurrunt, ut adeo neceſſe non ſit probare ex mente *Spinozæ* nulli mutationi & deſtructioni univerſum obnoxium eſſe poſſe. *Plato* deſtructionem mundi, ſi quæ futura eſſet, Dei voluntati adſcribit. Ex quibus omnibus, ſimul junctis concludimus, *Platonem* a *Spinozæ* ſententia longiſſime remotum eſſe, atque adeo *Atheiſmi* nullo jure accuſari poſſe.

XII. Examinemus jam argumenta, quæ Celeberrimus Vir N.H. *Gundling* in medium adtulit, uti probaret, *Platonem* in *Spinozæ* caſtra abiiſſe. Rationes ejus partim extant in *Otiis* faſc. 2. partim in ſingulari diſſertatione *novæ Bibliothecæ*, quæ Halæ editur, inſerta. Cum *Otia* ejus ad manus non ſint, rationes autem Cl. Viri fideliter, uti exiſtimo, adduxerit Cl. *Wolfius* in *Manich. ante Manichæos* pag. 142. primo eas adducam & expendam, poſtea diſſertationem Bibl. novæ inſertam, examini ſubjiciam, *Bayliique* dubia, quæ hinc inde movit producam in medium. Cl. *Wolfius*, poſtquam loco citato dixiſſet, Eruditiſſimum *Gundling.* exiſtimare Syſtema *Spinoſiſticum* a *Platonico* non eſſe diverſum, ita pergit. „Hanc vero habet ita ſentiendi cauſam, quod Spi„noza unam ex Deo & materia fingat ſubſtantiam, idem vero fiat, „ſimulac Platonis Deus, cum materia ſe conjungat, ſive id pleniſſima „libertate ſummaque voluntate fiat, quod Plato vult, ſive, quod „Stoici contendunt, neceſſario.„ Reſpondet Cl. *Wolfius*, Deum Platonis in Creatione & formatione hujus univerſi, non tam vi phraſium Platonicarum ſe cum materia conjungere & commiſceri, quam ad eam effingendam ceu ἀπὸ μηχανῆς accedere. Et mea opinione rectiſſime ita reſpondet Cl. *Wolfius;* nulla enim ratione perſpici poteſt, qua ratione Deus cum mundo unica fiat ſubſtantia, ſimulac Deus ad materiam exornandam ſe accingit. Nemo mortalium dixerit, artificem, quo cum *Plato* Deum etiam confert, cum ædificio unicam fieri ſubſtantiam, quamprimum animum elaborandæ materiæ adjicit. In conjunctione mentis & corporis arctiſſima locum habet Unio, nemo tamen dicet mentem & corpus unicam ideo fieri ſubſtantiam. Materia, antequam Deus eam exornaret, fuit ex mente *Platonis* ſubſtantia & quidem æterna, Deus quin etiam excellentiſſimo gradu ſubſtantia erat. At quomodo res diverſiſſimæ unica fieri poſſunt ſubſtantia? Sane ſi *Spinoza* adſeruiſſet, materiam eſſe ſubſtantiam eamque æternam, Deum autem ſapientiſſimum Ens liberrimum ad eam exornandam

dam animum applicuiſſe, nemo eum unquam omne Numen tollere, adfirmaſſet; ſed cum omnia quæ exiſtunt, unicam tantum abſolvere ſubſtantiam profeſſus erat, eamque ſubſtantiam Deum eſſe perhibuiſſet, in deteſtandum errorem prolapſus eſt. Imo mea opinione vel præſtantiſſima modernorum Philoſophorum ſyſtemata, purum putum *Spinoziſmum* involvere dicenda eſſent, ſi liberrima Dei conjunctio cum materia id probaret. In Syſtemate Chriſtianorum conjunctio quædam Dei cum mundo locum habet, ſed minime neceſſaria, libera vero quam maxime. Supponimus voluiſſe Deum mundum condere ſive ex nihilo creare: adſerimus in mente Dei fuiſſe ideas rerum condendarum: adfirmamus Deum ſecundum quaſdam leges in materiæ natura haud fundatas, mundum gubernare, imo continua quadam, nec interrupta conſervatione eum ita ſuſtinere, ut ſine perpetua ejus cura in antiquum Chaos ſive potius nihilum relaberentur cuncta. Hinc Deus & materia ſine dubio unica fierent ſubſtantia, ſi vel liberrima conjunctio, ſalvis quin etiam manentibus proprietatibus utriusque ſubſtantiæ, ad hoc ſufficeret. Produximus autem ſupra, niſi fallor, evidentiſſima loca ex *Platone*, quibus probatur, liberrimam fuiſſe Dei voluntatem reſpectu materiæ effingendæ. „ Pergit Cl. Gundling, „ referente Wolfio, dicendo. Nullum inter Stoicorum Platoniſque „ ſyſtemata obſervari diſcrimen, niſi quod hic conjunctionem cum „ materia animæ a ſummo Deo ſeparatæ, illi autem ipſi Deo tribue„ rint. Hanc autem diverſitatem nullam eſſe inde porro evincere co„ natur, quod a Platone anima judicetur eſſe a mente, hæc vero a Deo, „ adeoque ſingula hæc re ipſa non differant, quod vel inde pateat, „ cum Plato mundum Deum & animal appellet „ Reſpondet Cl. *Wolfius* 1. phraſes Platonicas & Stoicas non temere inter ſe eſſe confundendas. Atque adeo tacite innuere videtur, ſyſtema Stoicorum merum Spinoziſmum involvere. Scio, utramque in partem diſputari poſſe. Hactenus tamen argumentis evidentiſſimis nondum probatum eſſe credo, *Stoicos*, *Spinozæ* opinioni addictos fuiſſe. Diverſimode ratiocinabantur, adeo, ut diverſiſſima Syſtemata inde confici poſſint. 2. Reſpondet, animam mundi alio loco non habuiſſe *Platonem* ac Creaturam a Creatore diſtinctam, nec negare tamen audet, eam *Platoni* ex ipſa divina eſſentia decerptam videri. De anima mundi ex mente Platonis infra dicendi locus erit. Hoc tantum dico, ſi anima mundi, ab ipſa materia & Deo ſupremo diſtincta eſt, tum *Platonis* ſyſtema adverſa fronte cum Syſtemate *Spinozæ* pugnat. Hic enim

unicam agnovit ſubſtantiam; cæteræ ſubſtantiæ, mentes, corpora &c. nonniſi modificationes ſunt unicæ illius, quam fingit, ſubſtantiæ. Imo cauſa reddi non poteſt, cur *Plato* ejusmodi animam mundo præfecerit, quam, ne Deum ſummum & excellentiſſimum arctius cum materia, quam par erat, uti exiſtimabat, conjungeret. Sed ait Cl. *Gundling.* animam illam mundi eſſe a mente, mentem a Deo, adeoque ſingula non differre. Sed ſi vel maxime concederem, hanc fuiſſe *Platonis* mentem, de quo tamen, uti ex infra dicendis patebit, juſtæ dubitandi rationes adſunt, nondum video, qua ratione conceſſis iſtis omnibus ſequeretur, unicam tantum dari ſubſtantiam, aut Deum neceſſario vinculo cum materia conjungi. Ponamus mentem per emanationem quandam a Deo ortam, animam ex mente, num inde ſequitur, Ergo mens, anima & Deus unica tantum ſunt ſubſtantia? quis nobis hactenus ex mente illorum Philoſophorum modum hujus emanationis, quam Cl. Vir ſupponit, explicuit? Sane poteſt Deus uti Ens aliquod ſufficientiſſimum conſiderari, ex quo mentes omnes emanaverint, quæque in Deo ſubſtiterint, ſed non ut partes eſſentiæ Dei, qubusve emanantibus eſſentia Dei diſcerpta quaſi fuerit, ſed uti res a Deo quidem diſtinctiſſimæ in infinita tamen & inenarrabili Natura Dei ſubſiſtentes. Sed quomodo, inquiet, hæc intelligi poſſunt, aliquid in Deo eſſe, & tamen ſine detrimento perfectionum divinarum, emanare poſſe. Fateor, me hujus emanationis modum non concipere evidenter & clare, neque tamen adeo periculoſam & abſurdam hanc opinionem eſſe, hactenus perſpicere poſſum; facile quin etiam mihi perſuadeo, veteres quosdam imo & modernos Philoſophos emanationem aliquam ſtatuere poſſe, quæ ipſorum judicio nullam in Deum imperfectionem inferret. Num melius & clarius nos percipimus qua ratione poſita voluntate Dei, immenſa rerum ſenſibilium moles exorta fuerit, moveantur, creſcant, & ad certos fines dirigantur? Quod ſi igitur quam maxime mens illa a Deo emanaverit, anima a mente, concederetурque, hæc aliquam imperfectionem involuere, conſtat tamen ſimul clariſſime, mentem ſupremam a mundo diſtinctam eſſe; adeoque non erit una tantum ſubſtantia, ſed diverſiſſimæ & diſtinctiſſimæ, quod ex attributis duarum illarum ſubſtantiarum ſatis patet. Pone etiam, non animam, ſed Deum cum materia conjungi, nondum tamen, quod Cl. Vir intendit, ſequitur. Oritur enim quæſtio de modo Unionis. In ſyſtemate *Spinozæ* omnia, id eſt & mentes & corpora, ſimul juncta, unicam illam ſubſtantiam, quam Deum appel-

la

lat, efficiunt. At ſupra locis clariſſimis oſtendi ſecundum Platonem, mentem ſeu Deum a materia longiſſime ſecretum, Deumque liberrime ad materiam exornandam ſeſe accinxiſſe. Unde ſequitur, non obſtante illa conjunctione, manere tamen Deum & materiam ſubſtantias, toto cœlo diverſas. Afferenda ergo eſſent mea opinione loca, in quibus Plato aſſereret unicam tantum dari ſubſtantiam, aut mentes & corpora, modos tantum eſſe Dei, aut omnia abſoluta quadam neceſſitate ex Deo oriri. At hoc præſtari non poſſe, vel univerſa facies Philoſophiæ Platonicæ clamat. 3. *Ait Cl. Vir Platonem mundum animal vocaſſe.* Ita eſt, vocavit mundum animal pulcherrimum. Quo ſenſu id factum ſit a *Platone*, ſatis conſtat attente *Timæum Platonis* legenti, vide pag. 708. & ſeq. verſ. Ficini. Omnia huc redeunt. 1. Deum voluiſſe pulcherrimum opus efficere. 2. Subſtantiam ratione & ſenſu præditam præſtare inanimatis. 3. Materiam, antequam Deus manum eidem admoveret, non ſolum fuiſſe rudem indigeſtamque molem, ſed & omni ſenſu deſtitutam. 4. Ornaſſe igitur Deum mundum, aſtra præprimis, variis intelligentiis, hinc mundum animali ſimilem, eumque pulcherrimum eſſe. Quid autem hæc faciant ad probandum, *Platonem* unicam tantum ſtatuiſſe ſubſtantiam, aut neceſſario vinculo Deum cum materia conjungi, ego non video. Si Deus ab animali illo diſtinctus eſt ex mente *Platonis*, hoc nobis ſufficere debet. Quod ſi vel maxime *Plato* Deum quatenus cum mundo conjungitur, Animal vocaſſet, nondum tamen malam in partem hæc appellatio accipi pateret, niſi evidentiſſimis ſimul rationibus probari poſſet, ſenſum ſubeſſe *Spinozæ*, aut ſummam ſaltem Deo ita tribui imperfectionem. At notum eſt, diverſas ſectas eodem vocabulo, diverſimode uti; potuiſſet igitur *Plato*, ſi vel maxime animalis nomine Deum & mundum ſimul ſumtum intellexiſſet, ab impia *Spinozæ* opinione abire. 4. *Objicit Cl. Gundling. Platonem mundum Deum vocaſſe.* Cl. *Wolfius* locum ſibi oſtendi poſtulat, & extat locus ſane clariſſimus in Timæo pag. 478. ubi mundum bis Deum vocat, ἔτος δὴ πας ὄντος ἀει λογισμος Θεȣ, περι τον ποτε ἐσομενον θεον λογισθεις, λειον καὶ ὁμαλον πανταχῃ τε ἐκ μεσȣ ἰσον καὶ ὅλον, καὶ τελεον ἐκ τελεων σωματων, σωμα ἐποησε. *Cum hæc igitur Deus, qui ſemper eſt, de aliquando futuro Deo cogitaret, levem eum effecit, æqualemque & a medio ad ſummum uſque parem, corpusque ex corporibus totis & perfectis totum atque perfectis totum atque perfectum.* Et paucis interjectis. *Itaque, ait, omnibus hiſce de cauſis, mundum Opifex ejus Deum beatum effecit.* Sed ideo tamen

tamen nullum detrimentum patitur philoſophia *Platonis*, præterquam enim quod vox Θεος diverſas habeat ſignificationes, & Θειον omne, quod in genere ſuo eximium eſt, denotet, quod integro capite oſtendit Vir Summus, *Joh. Clericus.* Art. Crit. P. II. Sect. 1. cap. 3. clariſſime apparet, *Platonem* in hiſce locis, Deum ſummum, ab eo, qui demum efficiendus erat, ſeu mundo non ſolum clariſſime diſtinguere, ſed & eundem ſummum mundi Rectorem, Opificem illius Θεα γεννητα vocare, eumque Dei imperio ſubjicere. Unde ſane ſatis conſtat, hanc appellationem nimium urgeri non poſſe. Et hæ ſunt præcipuæ rationes Cl. *Gundlingii* uti eas adduxit Cl. *Wolfius.* Cum autem Cl. Vir in diſſertatione, *Novæ*, uti vocatur, *Bibliothecæ* inſerta, accuratius & prolixius, ſententiam ſuam proponat, juvat hæc accuratiori etiam examini ſubjicere, ſed ita, uti memores ſimus, cum quo diſputemus, Viro nempe Celeberrimo & Eruditiſſimo, quique libertatem philoſophandi & ſibi, & aliis lubens concedit.

XIII. Adferam autem ipſiſſima verba Cl. Viri, ne forte in materia difficili alienum ipſi ſenſum adfingam. Poſtquam p. 4. in genere dixiſſet; Eſt ineptum hujus Hominis, Platonis ſc. συστημα, monſtroſum, horrendum, errorum atque ἀθεοτητος pleniſſimum; eadem pag. ſic incipit. „Id autem primo pono, ſtatuiſſe Platonem Deum, quem „appellat, bonum, quia res, quas videmus, innumeris bonis cumu„lavit: pulchrum, quia principium rerum omnium eſt: & in nnarra„bilem denique, quia nihil in rerum natura invenitur, quod vel ge„nere vel ſpecie ei appareat ulla ratione conforme. Nemo non cre„dat, nihil potuiſſe ab Homine Philoſopho magnificentius proferri. „Saltem ejus generis ſermo in tantam admirationem legentes addu„cit, ut ad unum fere omnes ibi conſiſtant: imprimis ſi Oratorium „ſchema accedat, & piperatæ facundiæ verba tam ſpecioſa principia „conveſtiant. At quamprimum phyſicam Academiæ Conditoris do„ctrinam ſerio & ſine veſte conſideramus, & quemadmodum mun„dus effloruerit, indagamus, alia vero omnia experimur. Statim enim „bina obſervamus principia: Θεον καὶ ὑλην. Materia coæterna eſt, „ἀγεννητος quidem, uti Timæus Locrus vult, ſed a Deo per emana„tionem ſempiternam coorta, utpote quam ἀσχηματιστον καὶ ἀπειρον in„formem & infinitam e ſinu expulerit ſuo. Quod poſterius inprimis „obſervandum eſt, ut intelligatur tum Dei & materiæ æterna conjun„ctio, tum etiam æterna emanatio. Recte namque rationes ſubdu„cunt, qui Platonis Deum principem ac Regem ut Immobilem, & in

„ in ſummo otio verſantem mente concipiunt, e cujus fœcundiſſimo „ ſinu effluxerint omnia, atque ipſa etiam ὕλη, non tam tempore „ quam conceptu poſterior deſtillaverit. Quod quidem mollius ferendum „ ſapientibus foret, niſi materiæ e viſceribus Summi Parentis pro„ pulſæ malignam adeo naturam tribuiſſet, ut ipſe Deus ſummus eam „ penitus corrigere ac reſtituere in integrum nequiverit. Unde non „ male Jeſuita Baltus concluſit, latere in hoc dogmate Manetis μανιαν, „ de qua nunc quidem dicendi locus non eſt. Id notamus, fuiſſe „ tandem Deum ſupremum e Platonis ſententia, quæ nuda mentis præ„ ciſione nititur, permotum, ut materiæ ſine forma jacenti auxiliares „ manus adferret, eamque veluti ſylvam denſam atque aſperam in me„ liorem ſtatum redigeret. Quod cum ſine ratione perfici non poſſit, „ tertium, quod vocavit ideam, excogitavit, quam meo permiſſu ver„ bum internum appellites licet, quod itidem ex abundantia divinæ „ Majeſtatis effluxit. Neque vero Naturæ divinæ, utpote in otio & „ tranquillitate fluitanti, congruere videbatur, ut ipſa manum operi „ admoveret. Eo fine novum principium emergebat, quod per me „ iterum verbum externum voces. Hoc mundum, qui Dei μονογενης „ dicitur, intravit, ut ψυχικος καὶ λογιςικος evaderet, id eſt, animatus „ & rationalis. Ex ratione ſeu intellectu innumeræ ideæ, quæ intel„ ligentiarum, Spirituum, ac Deorum Nominibus inſigniuntur, pro„ cedentes, mediæ quaſi inter animas ex mundi anima permanantes, „ & materiam extiterunt; illamque tandem ſcalam effecerunt, per „ quam a materia ad animam, ab anima ad ideam ſeu intellectum, „ ab intellectu ad primam illam unicam & optimam naturam aſcen„ deretur, eaque ratione res generatæ, cum Rege & Parente tam ſenſibi„ lium quam intelligibilium conjungerentur. Ex quo clarum fit, „ Deum Platonicum ſic componi e rebus intelligibilibus, ſenſibilibus, „ corporalibus, ut Deus Spinozæ, ex quo omnia & qui cum & in „ omnibus. Quemadmodum enim Spinoza Numen ſuum, duabus „ imprimis proprietatibus cogitatione & extenſione inſtruxit: ita ad „ latus Dei Platonici duæ hypoſtaſes obſervantur, quarum una eſt ma„ teria extenſa & animata, altera cogitans ſeu λογικη. Quod Plato „ ὑποςασιν, ſeu principium oratorio more vocat, id Spinoza nude & „ ſecundum Carteſii idioma adtributum nominat. Sat eſt, in eo con„ ſpirare Platonem & Spinozam naturam eſſe Unum; ex unitatis viſce„ ribus prodiiſſe materiam, prodiiſſe intellectum, prodiiſſe animam „ efficacem, inde adhuc prodire omnia & texi, quemadmodum ex

„ araneo prodit tela affabre efficta, aut ex unitate numeri exſurgunt „ infiniti; quod niſi Atheiſmus ſit, doceri ſane percupio, quid iſte ſit„ Hactenus Cl. Vir, ex cujus verbis quid ſibi demonſtrandum ſumſerit patet. Poſſemus hæc omnia ſimpliciter negare, & ad ſuperiora provocare, nullis enim perſpicuis Veterum locis munita ſunt, quæ Cl. Vir hic adſerit, niſi forte excipias *Timæi Locri* locum, unde una cum *Baylio* (Continuation des penſées diverſes p. 345.) hanc graviſſimam accuſationem repetiit. Id unice hactenus ergo mihi incumbit, ut locum *Timæi Locri*, cui tota C. Viri accuſatio innititur, uti ex ſequentibus patebit, accurate perpendam. Non poſſum tamen, quin prius adducam prudentiſſimum monitum Viri Venerandi & doctiſſimi. J.F. *Reimanni, quod extat Hiſt. Univerſ. Atheiſmi* pag. 161. 162. *Unico loco* (ita loquitur Cl. Vir) *tantum innititur ſuſpicio Celeberrimi Gundlingii, & quidem loco ejusmodi, qui non Platonis eſt proprie, ſed Timæi Locri Pythagorici quem l. c. loquentem introduxit Plato, & ex cujus libello hunc Dialogum dicitur compilaſſe, ſi Timoni Sillographo credimus apud Gellium* L. 3. N. A. c. 17 pag. 112. *Cujus ſententiam non magis fortaſſis pro ſua agnoſceret Plato, ſi reviviſceret, quam Euripides Cyclopis, vel Cicero Velleji. Adde quod locus omnium in toto dialogo eſt obſcuriſſimus, nec id* κατα ῥητον *in ſe comprehendit, quod Vir doctiſſimus Platoni tribuit, ſed ex eo elicitur tantum per conſequentiam, quam Timæus fortaſſe non prævidit, & ſi prævidit commoda interpretatione eandem credidit poſſe temperari. Siquidem non omnis Dei cum mundo conjunctio Spinoziſmum involvit, ſed ea, quæ dicitur neceſſaria, eſſentialis, æterna. Et eſto hunc locum ita eſſe comparatum, ut ex eo aliquid poſſit exſculpi in Platonis præjudicium, ſexcenta tamen ſunt alia quæ oppido docent contrarium, & in hac diſſertatione Timæi nonnulla leguntur, ex quibus patet eum animam mundi a Deo diſtinxiſſe, & toto, quod ajunt, cœlo a Spinoza fuiſſe diverſum. Æquitati autem eſt conveniens, de mente autoris non ex uno tantummodo loco, ſed ex pluribus & ejus* δυσνοητα *facilioribus & clarioribus aperire. & ea etiam, quæ male dicta ſunt, quoad ejus fieri poteſt, in meliorem partem interpretari.* Hactenus Cl. *Reimannus.* Hæc monita mea opinione vel ideo non negligenda ſunt, quod non agatur de errore nullius momenti, ſed Atheiſmo, qui nemini ſine evidentiſſimis rationibus tribui debet. Non quidem hac accuſatione *Platoni* nocere poſſunt Viri Eruditi, qui a me diſſentiunt, utpote qui jam diu ad plures abiit, ſed aliquando exemplo ſuo nocere poſſunt viventibus. Dantur enim eheu! vel hodienum in tanta literarum luce multi, qui obſcuriorem aliquam

&

& inſolitam Viri Docti propoſitionem peſſimum in ſenſum detorquent, & miras inde & periculoſas nectunt conſequentias, quod recentiſſimis exemplis, ſi veterem renovare dolorem juvaret, probare poſſem. At hi magnorum & Eruditorum Virorum exemplis ſe tueri ſolent. Sed examinemus jam præcipua loca *Timæi Locri*, quæ lucem huic controverſiæ accendere poſſunt. pag. 543. ed. Galei. principio opuſculi ait: δυο ἀιτιας ἐιμεν των συμπαντων. Νοον μεν τῶν κατα λογον γιγνομενων, ἀναγκαν δε των βια καττας δυναμεις των σωματων. *Duas eſſe rerum Omnium cauſas: mentem quidem, earum, quæ ratione aliqua naſcuntur, & neceſſitatem earum, quæ exiſtunt vi quadam, ſecundum corporum potentias & facultates.* Τουτων δε τον μεν τας τ'ἀγαθῶ Φυσιος ἐιμεν, Θεον τε ὀνυμαινεσθαι ἀρχαν τε τῶν ἀριστων. *Harum rerum, id eſt, naturæ bonorum, optimum eſſe quoddam rerum Optimarum principium & Deum vocari.* Habes hic primo νοον cauſam rerum, quæ intelligentia præditæ ſunt, ſecundo τὴν ἀναγκην, quo nomine materia, eaque quæ ex ejus diverſa diſpoſitione oriuntur ſenſu Platonico notantur, tertio primam omnium & præſtantiſſimam rerum cauſam Θεον. Confer. hic Viri Summi *J. Clerici* Epiſt. Crit. VIII. p. 197. Tom. 3. Poſtquam hæc in genere dixiſſet, pergit ita: Τα δε ἑπομενα τε καὶ συναίτια ὡς ἀναγκαν ἀναγεσθαι. Τα δε συμπαντα, ἰδεαν, ὑλαν, ἀισθητον τε, ὁιον ἐκγονον τουτων; *ea vero quæ conſequuntur, & tanquam adjuvantes cauſæ accedunt, ad Neceſſitatem reduci. Omnia enim eſſe ideam, materiam, ſenſile veluti earum fœtum;* ideam eſſe ait: νοατον παραδειγμα των γεννομενων, materiam ἀγενατον καὶ ἀκινατον ingenitam & immobilem, nullibi ex eſſentia Dei vel natam vel expulſam, eandem ait eſſe ἐκμαγειον καὶ ματερα, τιθαναν τε καὶ γενναὶικαν τας τριτας ὀυσιας, porro ἀμορφον καὶ ἀσχηματιστον eandem vocat. pag. ſeq. 545. denuo æternitatem eidem attribuit dicens πριν ὠν ὠρανον γενεσθαι, λογω ἠστην ἰδεα τε καὶ ὑλα, καὶ ὁ Θεος Δημιουργος τῶ βελτιονος. Si omnes illas phraſes quæ a *Timæo* adhibentur, perpendamus, facile patet, materiam *Timæo* æternam, paſſivam, inordinatam videri, e ſinu autem Dei tanquam partem Dei expulſam, nemo facile obſervare poterit. Conſideratur uti aliquid non ſolum a Parente rerum optimarum diſtinctum, ſed & ab ipſa idea, ſeu mundo intelligibili. Præterea non Dei tantum Imperio ſubjicitur, ſed & Ideæ, quam pag. 445. tanquam Patrem conſiderat. Mundus quidem conſideratur ὁιον ἐκγονον, Ideæ & materiæ, qui demum accedente ſingulari potentia & voluntate Dei liberrima ortus ſit. Hinc eadem pag. 545. ita loquitur *Timæus* ex verſ. Gal. *Quandoquidem igitur antiquius*

*juniore præſtantius eſt , & id quod ordinatum eſt , inordinato, Deus cum nimirum bonus ſit & videret materiam recipere formam & alterari varie quidem , ſed tamen inordinate : vidit quoque opus eſſe , ut eam ipſe in ordinem reduceret , & ex indefinitis mutationibus ad certam definitamque conſtitueret ; ut corporum diſtinctiones , mutua ratione inter ſe reſponderent, neque temere viciſſitudines ultro citroque reciperent.* Ἐποιησεν addit, ὡν ἶον δε κοσμον ἐξ ἁπασας τας ὑλας , ὁρον ἀυτον κατασκευαξας τας τω ὀντως φυσιος , i. e. *Hunc igitur mundum ex omni materia creavit Deus, univerſique naturam terminum ipſum circumſcripſit atque definiit* pag. 546. *Quum* igitur vellet Deus ἀριςον γενναμα ποιηειν *pulcberrimum fœtum* producere , *hunc effecit Deum genitum , nunquam corrumpendum ab alia cauſa , preterquam a Deo ;* de eodem mundo eadem pag. κρατιςος ἐςι των γεννατων , ἐπει ὑπο τω κρατιςω ἀιτιω ἐγενετο , ἀφορωντος ἐκ χειροκματα παραδειγματα ἀλλ᾽ ἐς ταν ἰδεαν καὶ ἐς ταν νοαταν ἐσιαν *mundus optimus eſt rerum genitarum , quandoquidem ab optima cauſa extitit , proponente ſibi non exemplaria quædam manuum opificio edita , ſed illam ideam intelligibilemque eſſentiam.* Hic obſervari velim *Timæum* adſerere , Deum mundum in ordinem redegiſſe , mundum feciſſe , illius voluntati & originem exiſtentiæ & continuationem tribui , ad perfectiſſimum denique Exemplar factum eſſe, quæ omnia minime ſignificant expulſionem quandam , aut efflúxum ex eſſentia Dei , quod Cl. Vir ſupponit. Pag. 548. de Origine Animæ mundi agit , ubi denuo nulla expulſio locum habet. Ταν δε , ait , τω κοσμω ψυχαν μεσοθεν ἐξαφας ἐπαγαγεν ἔξω , περικαλυψας ἀυτο ὁλον ἀυτα , κραμα ἀυταν κερασαμενος , ἐκ τε τας ἀμεριςω μορφας καὶ τας μεριςας ἐσιας. ὡς ἐν κραμα ἐκ δυω τετεων ἐιμεν , ὡ ποτεμιξε δυο δυναμις ἀρχας κινασιων , τας δε ταυτω καὶ τας τω ἑτερω. i. e. *Animam autem mundi in ipſius medio indidit Deus , & extra eduxit, ipſumque univerſum ipſa contexit certo quodam temperamento contemperatam , ex forma nimirum individua & ex dividua eſſentia , ut unum quoddam temperamentum ex his duobus exiſtat , cui duas potentias immiſcuit , motuum principia , ejuſdem videlicet & alterius.* De eadem pag. 549. ait. *Hanc vero non ultimam ordinavit Deus poſt corpoream ipſam eſſentiam , ſed antiquiorem creavit.* Quamvis circa naturam hujus animæ quædam obſcuriora ſint , patet tamen 1. eam a Deo diſtinctam , 2. ad certos fines ab ipſo Deo ordinatam & ipſius Imperio ſubjectam. Eadem pag. de Deo ita loquitur *Timæus :* Θεον δε, τον μεν ἀιωνιον νοος ὁρῃ μονος , τον ἁπαντων Αρχαγον καὶ γενετορα τετεων. pag. 551. *Deus autem tempus cum ipſo mundo ordinavit. Non enim erant aſtra ante tem-*

*tempus; neque proinde annus, neque anni tempeſtates, certis circuitibus diſtinctæ, quibus genitum hoc tempus definitur. Eſt autem tempus ingeniti temporis imago, quod æternitatem vocamus. Quemadmodum enim hæc univerſitas ad intelligibilis mundi Exemplar creata eſt, ita & hoc tempus ad æternitatem, veluti ad Exemplar quoddam cum mundo ab opifice fuit conſtitutum.* Pag. 556. ait: *poſt mundi conſtitutionem, mortalium animantium generationem, molitus eſt Deus, ut ad imaginem illam perfectus eſſet plane atque abſolutus.* Pag. 557. *ſenſus nobis datos eſſe a Deo ad ſapientiſſimos fines.* Pag. 562. & ſeq. originem vitiorum in pravis animi adfectionibus, temperamento & conſuetudine quærit. Præclarus locus eſt pag. 565. quem, ne prolixior ſim, latine tantum adſcribam. *Intelligentia, ait, & antiqua illa Philoſophia mentem mendacibus, inanibusque opinionibus expurgatam, & ex magna ignorantia revocatam ſcientiæ dedicarunt, eamque ad rerum divinarum contemplationem erexerunt. In quarum rerum cognitione ſi quis ita verſetur, ut animum gerat ſua ſorte contentum, humanosque caſus ſub ſe poſitos habeat, & in hac animi æquitate quaſi ſecundo flumine ad moderatam temperatamque vitam, aſpiret, is profecto viam ingreſſus eſt veræ felicitatis.* Et hæc præcipua ſunt dogmata quæ in libello hoc *Timæi Locri* continentur, invenire tamen, quæ mea eſt ingenii imbecillitas, non potui id, quod Cl. Vir inde deduxit, nimirum materiam e ſinu Dei fuiſſe ejectam. Unde neceſſe eſſe non puto, ut multis ad ea, quæ ex hac hypotheſi deduxit, conſectaria, reſpondeam, cum nullis apertis teſtimoniis munita ſint. Crediderim Cl. Virum (quod ſi in eo erro, veniam mihi dabit Cl. Vir) non tam auctoritate *Timæi Locri*, quam *Baylii* aut *Suverænii* ad ſententiam hanc tuendam motum fuiſſe. *Baylius continuat. des penſées ſur les Cometes* pag. 342. cap. 68. probare vult, *Platonem* unitatem Dei non agnoviſſe. Provocat quam maxime ad *Suverænium.* Hic autem in Platoniſmo detecto pag. 93. ita loquitur. *Timæus Locrus, d'ou Platon a puiſé ſa Doctrine, poſe d'abord un principe très bon. Enſuite il diſtingue trois ordres des choſes, 1. l'idée, ou la forme qui eſt éternelle en Dieu, & qui eſt l'Exemplaire perpétuel de toutes les choſes engendrées & ſujetes au changement: Voilà le premier verbe, le verbe interne & intelligible. 2. La matiere, par où il entend cette ſubſtance, que Dieu pouſſa hors de ſon ſein, deſtituée de forme, & que d'autres ont appellé le ſecond verbe, ou le verbe proferré. 3. Ayant conſideré l'idée comme le Pere, & la matiere comme la Mere, il prétend que de ces deux principes il s'en forme un troiſieme, qui en eſt le Fils, qu'il apelle le ſenſible, ou le monde*

*ſenſible, pour le diſtinguer de l'intelligible, & que d'autres ont appellé l'Eſprit qui anime le monde, & l'Ordre de la Nature. De là il conclut, qu'il n'y a qu'un monde, que ce monde eſt le fils unique de Dieu* (μονογενής) *qu'il eſt parfait, qu'il eſt doué d'ame & de raiſon.* Vides *Suverenium*, *Baylium*, *Gundlingium* provocare ad *Timæum Locrum* adſerentem, materiam ex ſinu Dei ejectam, omnes tamen locum, in quo perſpicue hæc dixerit *Timæus*, ſilentio præterire. Exinde tamen, Cl. *Gundling* argumentatur, *Platonem Spinozæ* ſententiæ addictum fuiſſe. *Baylius* ſimiliter, adductis locis *Suverenii*, ita loquitur. *Avez-vous jamais rien lû de plus monſtrueux? Ne voilà-t-il pas le monde formé d'une ſubſtance que Dieu pouſſe hors de ſon ſein? Ne le voilà-t-il pas l'un de trois Dieux? Et ne faut-il pas le ſubdiviſer en autant des Dieux qu'il y a des parties dans l'Univers diverſement animées? N'avez-vous point là toutes les horreurs, toutes les monſtruoſités de l'ame du monde? plus de guerres entre les Dieux que dans les Ecrits des Poëtes? les Dieux Autheurs de tous les péchés des hommes? les Dieux qui puniſſent, & qui commettent les mêmes crimes, qu'ils ordonnent de ne point faire?* Audio hic quidem Rhetorem belle declamantem, minime autem Philoſophum accurate ratiocinantem. Debuiſſet *Baylius* primo locum *Timæi*, ad quem *Suverenius* provocat, ad genuinas interpretationis regulas examinare, nec ſtatim auctoritati *Suverenii* credere; ſecundo, cogitata *Timæi* cum *Platonis* conferre, & ſolerter inquirere, utrum *Plato* idem ſenſerit nec ne, tumque demum licuiſſet conſectaria alterutram in partem urgere. Sed hoc minime præſtat *Baylius*; & ſtatim provocat ad *Gaſſendum*, qui loca *Plutarchi* & *Plotini* attulerit; Cum autem Cl. *Gundlingius* in ſequentibus ad *Gaſſendum* pariter & *Plutarchum* provocet, ſuo loco ea examinabimus. Patet autem, niſi fallor, hactenus Cl. illos Viros minime demonſtraſſe, materiam ex mente *Platonis* ex eſſentia Dei propulſam fuiſſe. Facile autem prævidit Cl. *Gundling*, ſine argumentis & teſtimoniis clariſſimis neminem opinioni ſuæ acceſſurum, accingit igitur ſe ad majorem lucem huic opinioni affundendam pag. igitur 8. ita ait. „Conſtat inter omnes, Platonem materiam Deo ſuo junxiſſe „æternam. Id Jacobus Thomaſius, J. Clericus, J. Ch. Wolfius alii„que Viri Cl. fatentur. Hieroclem Platonicum non moramur, ut„pote qui Chriſtianorum opinionibus ſæpe velificans Platonis dogma„ta haud raro inflectit. Tantum inquirendum eſt, ſitne illa materia „orta a Deo nec ne? Multi qui eam ἀγέννητον deſcribi obſervarunt, „non etiam natam a Deo crediderunt: At quamlibet ea non ſit ſecun-

„dum

„ dum Chriſtianorum doctrinam & Stylum creata atque ex nihilo „ producta ; tamen permanavit e Deo. In Timæo equidem nihil „ certi invenitur ; utut jam doctiſſimus Galeus animadvertit in Philebo ejus rei veſtigia comparere. Aperte quippe Socrates affirmat, „ Deum το μεν ἀπειρον δειξαι των ὀντων, το δε περας, hoc eſt, ex iis „ quæ ſunt, alterum infinitum, alterum manifeſtaſſe finitum. Ἀπειρον ſeu ἀπειρια materiam primam ſignificat: quod jam Serranus ante „ Galeum indicavit. Et ita vero materia manet ἀγεννατος, uti ipſe „ Deus, etſi eam manifeſtavit, hoc eſt, ex ſe expulit, atque ita oſtendit: quemadmodum το δειξαι expoſuit Ficinus multo doctior. Unde „ mirandum non eſt, Jamblichum ἀπο τȣ πατρος των παντων eam derivaſſe ut etiam Damaſcius. Ὑλη, inquit, τις ἐκ Θεων, καὶ ἡ ὑλη ἀποτης ἀυτης ταξεως, ὁθεν το ἐιδος. Damaſcius vero ab ore Simplicii pependit; & Juſtini Imperatoris ætate vixit : ut Julianum ſilentio prætermittam, qui in Oratione V. ἐξ ἀιδιȣ σȣμπροελθȣσης της ὑλης των „ Θεων meminit. Quod ſi autem, materia a Deo emanavit, in ſinu „ ſane ejus extitiſſe neceſſe eſt. Sin hoc, materia ſine dubio cum Deo „ fuit conjuncta —„ hactenus Cl. *Gundling*. Ex adductis Cl. Viri verbis patet, omnia redire ad teſtimonium e *Philebo* citatum. Mirum autem eſt, in *Timæo* Platonis nihil a Cl. Viro inveniri, quod ad ſententiam ſuam ſtabiliendam facere poſſit, cum tamen ſimul cum *Baylio* ad Phyſica Platonis dogmata provocet, in quibus tamen, uti notum eſt, rerum omnium originem pandit. Teſtimoniis autem *Plotini*, *Damaſcii*, *Simplicii*, tot ſeculis poſt Platonem natorum, non magis crediderim, quam Judæis recentioribus dogmata Veteris Eccleſiæ Judaicæ explicantibus, aut Monachis VIII. ſeculi dogmata Chriſti & Apoſtolorum ad ſuas opiniones detorquentibus. Afferenda ſunt, cum de *Platonis* Atheiſmo agitur, loca minime obſcura ex ipſo *Platone*. At id minime præſtat Cl. Vir. Quod jamjam oſtendam. Locus *Philebi* extat mihi p. 159. Dialogus ille agit de ſummo Bono, ſimulque ad explicandam illam materiam vel potius obſcurandam multa adducuntur de uno & multis, finitis & infinitis: ad explicationem autem propoſiti tentandam ita *Socrates* loco citato: Παντα τα νυν ὀντα ἐν τῳ παντι διχη διαλαβομεν. Μαλλον δ'ει βȣλει, τριχῆ. Πρ. Καθ' ὁ, τι φραζοις ἀν; Σω. λαβωμεν ἀττα των νυν δη λογων. Πρ. Ποια. Σω. τον Θεον ἐλεγομεν πȣ, το μεν ἀπειρον δειξαι των ὀντων, το δε περας. Πρ. Πανυ μεν ȣν. Σω. Τȣτων δη των ἐιδων τα δυο τιθωμεθα, το δε τριτον δεξ ἀμφοιν τȣτοιν ἐν τι ξυμμισγομενον. Ἐιμι δ'ὡς ἐοικεν ἐγω γελοιος τις ἱκανως κατ'

*Præcedit quidem atque ducit natura ſemper quod efficiens eſt: quod vero factum eſt ab eo genitumque, ipſum ſequitur.* Pr. *Prorſus.* Soc. *Non ergo idem, ſed aliud eſt cauſa, & quod ad generationem cauſæ ſervit.* Pr. *Quid probibet?* Soc. *An non genita ipſa, & ex quibus gignuntur omnia, tria nobis genera præbuerunt?* Pr. *Maxime.* Soc. *Omnium autem iſtorum Opificem quartum ponimus, cauſamque vocamus, utpote aliud quiddam, quam illa ad ſufficientiam demonſtratum.* Pr. *Ponimus absque dubio.* Soc. *Verum jam decet, cum quatuor iſta diſcreta ſint, quo melius ſingulorum meminerimus, ſingulatim illa dinumerare.* Pr. *Utique.* Soc. *Primum igitur Infinitum dico, ſecundum terminum, tertium mixtam ex iis genitamque eſſentiam: poſtremum mixtionis generationisque cauſam, ſi quartum vocem numquid erravero?* Prot. *Nullo pacto.* Hæc pag. 89. voluptati & Sapientiæ adplicat Plato, oſtenſurus, neque voluptatem omne bonum, neque dolorem omne malum. Paulo poſt ita pergit. *Utrum o Protarche dicendum eſt, univerſum hoc agi ab irrationali quadam temerariaque & fortuita poteſtate? an contra quemadmodum Majores noſtri ſenſerunt, ordine quodam mentis & ſapientiæ mirabilis gubernari.* Pro. *Nulla eſt comparatio. Nam, quod modo dicebas, o Socrates, propbanum mibi videtur: fateri autem mente bæc omnia exornari, ſententia quædam conſpectu mundi ſolisque & lunæ cæterorumque ſyderum, & omnis denique cœleſtis circuitus digna eſt, nec ego unquam aliter de iis loqui aut ſentire auſim. Idem adſerit pagina ſequenti.* Judicent igitur Viri me perſpicaciores utrum ex adducto Philebi loco firmiter concludi poſſit, materiam e ſinu Dei expulſam fuiſſe. Ego, ut ſimpliciter dicam quod ſentio, nec veſtigium, nec umbram hujus rei video, nedum ut aliqua probabilitatis ſpecie ſe ſe commendet objectio inde petita.

XIV. Pergamus ad alias Cl. Viri objectiones. Pag. 10. poſtquam eos reprehendiſſet, qui Platonicam creationem cum Chriſtiana confundunt, addit. „ Qui vero materiam emanaſſe a Deo ſtatuunt, „ forte a Spinozæ doctrina proxime abſunt. Cauſa eſt, quod & hic „ principium unum, neceſſarium, æternum, per ſe ſubſiſtens, admit„ tat, ſed in quo lateant, & ex quo profluant procedantve univerſa. „ Unde merito rogantur Platonis cultores, ut ediſſerant, quomodo „ illa emanatio evenerit. Mihi nullum dubium hæret, quin aut Deum „ conceperit ut extenſum & dividuum, aut ut totum, quod motu „ quodam interno ſeparaverit & diviſerit materiam, veluti partem ſui „ & matricem ſenſilium rerum omnium. Quod Spinoza modificatio-

„ nem, id Platonici emanationem appellant „ Breviter tria circa hæc moneo, primum eſt, exiſtimare me, falli eos, qui credunt materiam ex nihilo creatam ex mente *Platonis*; interim tamen multa loca e ſcriptis Platonis adferri poſſent, ex quibus majore probabilitatis ſpecie inferri poſſet, mundum ex nihilo creatum, quam omnia ex infinita Dei eſſentia orta eſſe. 2. Miror Cl. Virum ſtatim ac negavit *Platonem* creationem ex nihilo crediſſe, adſerere, eum emanationem omnium rerum ex Deo profeſſum eſſe. Datur enim tertium, nimirum duo æterna rerum principia ſtatuendo, quod familiare veterum aſſertum fuiſſe, præter tot alios, oſtendit Cl. ille *Wolfius*, a quo circa hanc controverſiam, abit. Neceſſe igitur non eſt, ut hujus Emanationis rationem Cl. Viro explicemus, hactenus enim nullo teſtimonio demonſtravit, *Platonem* hanc emanationem materiæ crediſſe; quod ſi vel maxime tamen nec *Plato*, nec alii modum explicare poſſent, num ideo ſequeretur falſam eſſe? Minime crediderim. Nemo qua ratione omnia e nihilo facta ſint perſpicue explicuit, firmiter tamen credimus. 3. Indubium videtur Cl. Viro, *Platonem* Deum uti extenſum, aut ut totum &c. conſideraviſſe. Mihi vero & aliis, ut ſumus homines, non dubia tantum ſed falſiſſima videntur. Deum *Platonis* non extenſum, non ſolidum, tot loquuntur præclara Veterum loca, ut poſt ea, quæ ſupra adduxi, nil neceſſe ſit addere. Certe, ſi *Plato* Deum concepiſſet inſtar totius, quod motu interno materiam ſeparaſſet, quid opus erat fingere materiam per ſe ad motum eſſe ineptam? quomodo eam ex ſinu ſuo depulſam exornare potuit? quem in finem mundum intelligibilem & animam mundi finxiſſet *Plato?* Si hæc, quæ adſerit *Plato* de exornatione mundi, pura puta figmenta ſunt, oſtendendum ergo nobis eſt, quo tandem in loco clare ac perſpicue de Emanatione illa locutus fuerit. Scio nihil tam abſurdum quod non ab aliquo Philoſophorum dictum & propugnatum fuerit, haud ignoro ingenium *Platonis*, ad miras τεραταλογιας fingendas aptiſſimum. Sed ſine evidentiſſimis argumentis tamen nemini abſurdam quandam ſententiam adſcribendam puto. Cæterum quatenus Ægyptii, Stoicique cum *Platonis* decretis conſenſerint, diſputare hic nolo, quæritur duntaxat *Platonis* mens & ſententia. Pergit Cl. Vir pag. 12. dicendo.
„ Deus Platonis eſt cum ὑλῃ, ſed quam παρηγαγεν ἐξ ἀιονως atque cum
„ ea ſe iterum & ab æterno, veluti aranea cum tela conjunxit. Verba
„ extrema ab æterno forte non allubeſcent contraeuntibus. In tem-
„ pore, inquiunt, id factum eſt, libere. Sed vereor, ne qui ſic ar-
„ guunt

„ guunt infeliciter decipiantur. P. Gaſſendus certe falli omnes haud „ temere adfirmat, qui Platonis materiam & animam ante mundum „ fuiſſe effectam credunt. Occurrit hic non tam tempore prius quam „ natura. Quicquid Platonici mente depingunt, mentis præciſionem „ indicat, verum nihil. Quod ut clarius percipias, fac te pedem „ in pulvere conſtituere, habebis, credo, veſtigium æternum: Ec- „ quando? ſed jam peto ad te, ne tempore prius cogites. Ariſtoteles „ ſine circuitione edixit: mundum eſſe æternum: quod Plato ſæpe „ ſub mentis præciſionibus occultavit ſuis. Alcinous rotunde cap. „ XIV. ὁταν δε λεγη γεννητον ἐιναι τον κοσμον, ὀυκ ὀυτως ἀκουςεων, ὀυτου ὡς „ ὀντος ποτε χρονου ἐν ῳ ὀυχ ἠν κοσμος. ἀλλα διοτι ἀει ἐν γενεσει ἐςι, καὶ ἐπι- „ φαινει της ἀυτου ὑποςασεως ἀρχικωτερον τι ἀιτιον. Και την ψυχην δε ἀει „ ὀυσαν του κοσμου ὀυχι ποιει ὁ Θεος, ἀλλα κατα κοσμειν. Cum vero geni- „ tum vult eſſe mundum, non hoc eum voluiſſe putandum eſt; ut „ tempus fuerit aliquod, quo mundus non eſſet: verum quia ſemper „ in generatione perſiſtit, eſſentiæque ſuæ præſtantiorem aliquam ma- „ giſque principalem eſſe cauſam indicat. Anima præterea mundi, „ quæ ſemper fuit, non efficitur a Deo ſed ornatur tantum. Simi- „ liter Apulejus Lib. 1. dog. Plat. mentem Magiſtri pandit: Et hunc „ quidem mundum nunc ſine initio eſſe dicit: alias originem habere, „ natumque eſſe. Nullum autem ejus exordium atque initium eſſe, „ ideo, quod ſemper fuerit: nativum vero videri, quod ex his totius „ natura & ſubſtantia conſtet, quæ naſcendi ſortitæ ſint qualitatem. „ Ex quo appoſite colligitur, quam parum tribuendum ſit argumen- „ to eorum, qui quod Plato mundum γεννητον dixit, eundem in tem- „ pore fuiſſe factum contendunt „ Ita Cl. *Gundling* poſt *Baylium continuat. des penſées diverſes.* pag. 346. Ad hæc ſequentia noto 1. eſt, materiam ab æterno cum Deo conjunctam fuiſſe, falſum eſſe, ſupra niſi fallor abunde oſtendimus, nec Auctoritas *Gaſſendi* ſummi alias Philoſophi, evidentiſſimis rationibus & teſtimoniis deſtituta, nos multum moratur. 2. Nec *Apulejo* & *Alcinoo* a *Platonis* genuina ſententia recedentibus fidem habemus. Novimus *Plotinum*, *Taurum*, *Porphyrium*, cum *Ariſtotelis argumenta pro mundi æternitate ſolvere non poſſent, nec fateri tamen vellent, rectius Ariſtotelem ſenſiſſe, quam Platonem, commentos eſſe rationem (verba ſunt G. Voſſii de Sectis Philoſoph.* cap. 12. p. m. 70.) *qua ambo viderentur idem ſenſiſſe. Ajunt enim, Platonem, cum mundum ait genitum, non loqui de mundo genito ſecundum principium temporis, quomodo Platonem* accepere *Ariſtoteles* &c., *ſed de*

*principio ſecundum cauſam : ut ſic mundus a Deo dicatur , uti tamen eſt a ſole.* Hactenus *Voſſius.* Idem obſervavit *Stillingfleet.* Orig. Sac. Lib. 3. cap. 2. pag. m. 868. Eleganti ſimilitudine eorum mentem expreſſit Auguſtinus de Civit. D. Lib. X. cap. 31. *Sicut enim inquiunt Platonici, ſi pes ex æternitate ſemper fuiſſet in pulvere , ſemper ei ſubeſſet veſtigium : quod tamen veſtigium a calcante factum nemo dubitaret. Nec alterum altero prius eſſet , quamvis alterum ab altero factum eſſet : Sic inquiunt & mundus atque in illo Dii creati & ſemper fuerunt ; ſemper exiſtente qui fecit , & tamen facti ſunt.* Sed in ea fuiſſe ſententia ipſum *Platonem*, probari vellem ; non ſolum enim Deus *Platoni* dicitur : Ο ποιητης καὶ πατηρ τȣ παντος , ſed & in ſpecie de Republ. Lib. X. Ὁ γην , ȣ̓ρανον , καὶ Θεȣς , καὶ παντα τα ἐν ȣ̓ρανω , καὶ τα ἐν ἅδȣ , καὶ ὑπο γης ἁπαντα ἐργασαμενος. Clare autem mentem *Platonis* perſpicimus , ſi attendimus ad ea , quæ de tempore dixit. Obſervavimus ſupra *Platonem* in *Timæo* plerumque ſecutum cogitata *Timæi Locri.* Is autem pag. 551. ſq. ita de hac materia rationatur , χρονω δε τα μερεα , τασδε τας περιοδως λεγοντι , ἁς ἐκοσμησεν ὁ Θεος συν κοσμω. ȣ̓ γαρ ἠν προ κοσμω ἀςρα. διοπερ ȣ̓δ᾽ ἐνιαυτος ȣ̓δ᾽ ὡραν περιοδοι, ἁις μετρεεται ὁ γεννατος κοσμος (alii χρονος) ȣ̓τος. ἐικων δε ἐςι τω ἀγεννατω χρονω ὀν ἀιωνα ποταγορευομες. ὡς γαρ ποτ᾽ ἀιδιον παραδειγμα τον ἰδανικον κοσμον ὁδε ὠρανος ἐγεννaθη , ȣ̓τως ὡς προς παραδειγμα των ἀιωνα ὁδε χρονος συν κοσμω ἐγαμιȣργοθη , i. e. *ſunt vero hæ temporis partes , quas circuitus vocant. Deus autem tempus cum ipſo mundo ordinavit. Non enim erant aſtra ante tempus : neque proinde annus , neque anni tempeſtates certis circuitibus diſtinctæ , quibus genitum hoc tempus definitur. Eſt autem tempus ingeniti temporis imago , quod æternitatem vocamus. Quemadmodum enim hæc Univerſitas ad intelligibilis mundi Exemplar creata eſt ; ita & hoc tempus ad æternitatem , veluti ad Exemplar quoddam, cum mundo ab Opifice fuit conſtitutum.* Clare ſatis hic *Timæus* aſtra ſimul cum tempore exorta eſſe ait , item tempus ad æternitatem ab Opifice fuiſſe conſtitutum. At in eandem ſententiam concedit *Plato* in *Timæo.* p. 711. verſ. Ficini. *Dies porro*, ait Plato, *& noctes & menſes & annos , qui ante cœlum non erant , tunc naſcente mundo naſci juſſit , quæ omnia temporis partes ſunt. Atqui erat & erit , quæ nati temporis ſpecies ſunt , non recte æternæ ſubſtantiæ adſignamus. Dicimus enim de illa eſt , erat , & erit. Sed illi revera ſolum eſſe competit.* Et in ſq. *Tempus vero una cum cœlo factum eſt , ut , una orta, una etiam diſſolvantur , ſi qua his ſolutio unquam contigerit , & ad exemplar æternæ naturæ ideo factum , ut mundus hic illi præſtantiori quoad*

poteſt

*poteſt ſimillimus ſit.* Et hæc ſane ſententia cum reliquis dogmatibus *Platonis* amice conſpirat. Docet enim, materiam primo fuiſſ ἄμορφον καὶ ἀσχημάτιστον : docet ad exemplar æternum factam : argumentatur ab ordine rerum ad demonſtrandam Entis ſapientiſſimi exiſtentiam & Providentiam, æternitatem ſoli Deo competentem ſolerter diſtinguit a tempore. Quæ omnia mea opinione ſatis teſtantur, mundum ex mente *Platonis* non ab æterno ortum. Scio Cl. Virum cum *Baylio* ad præciſionem aliquam mentis confugere, ſed demonſtrandum prius eſt clariſſimis teſtimoniis, ſententiam *Platonis* de hoc negotio ita eſſe comparatam, ut ſine ſuppoſita quadam mentis abſtractione intelligi non poſſit. 3. Quod ſi vel maxime Cl. viro concederemus, *Platonem* crediſſe mundum ab æterno ortum, nondum tamen inde ſequeretur, *Platonem* Atheum eſſe. Aliud enim eſt adſerere mundum ab æterno per ſe extitiſſe, aliud mundum ab æterno voluntate & omnipotentia Entis Intelligentis exortum. Qui prius defendunt ſine dubio Athei ſunt, non item qui poſterius ; concedunt enim cauſam aliquam æternam eamque ſapientiſſimam mundi, licet ſimul ſtatuant eandem ab æterno mundum produxiſſe. Obſervavit hoc ante me Eruditiſſimus, *Clarkius*, Vir hac in parte nemini ſuſpectus, in *demonſtrat. Exiſt.* D. & R. Chriſt. pag. 45. Tom. I. *Je conviens*, ait ille, *que l'opinion de l'eternité du monde eſt incompatible avec le ſentiment commun : cependant puisque les defenſeurs de cette opinion ne l'ont cru incompatible avec la croyance d'un Etre éternel, tout puiſſant & tout ſage, Autheur & Createur de l'Univers : & puiſque les argumens, dont ils ſe ſont ſervis pour defendre leur ſentiment, ſont beaucoup plus propres à renverſer l'exiſtence neceſſaire & l'indépendance du monde materiel, qu'à l'établir, qu'y a-t-il de plus injuſte & de plus deraiſonable que la prétenſion de nos Athées modernes, qu ſe parent de l'Authorité de ces Autheurs anciens, & qui les alleguent, comme ayant été de leur parti ? Qui ne voit en effet, que c'eſt envain qu'ils allegueront ce que ces Anciens ont dit de l'éternité du monde, tandis qu'ils ne pourront pas faire voir, qu'ils ont auſſi nié l'exiſtence & le pouvoir ſuprème d'un intelligence éternelle ?* Ita *Clarkius*, quo nemo majori argumentorum pondere Atheiſmum ſubvertit.

XV. Pergit Cl. Vir pag. 13. ſeq. „ Scio quid impulerit pleroſ„ que ut de Ὀρθοδοξία Platonis tam benigne ſentirent. Deprehende„ runt illi, multum de ſapientia, idea atque artificio, quod in mundo „ apparet, diſſeruiſſe Magiſtrum. Inde conjecerunt, habere ejus mun„ dum Δημιουργὸν externum, magna ſapientia conſpicuum. Verum ob-

„ ſervavit jam doctiſſimus Vitringa, non eſſe mundi Opificem a men-
„ te Dei diverſum. Idem qui nunc Opifex, nunc itidem mens dici-
„ tur: addit porro, nec mentem eſſe reapſe a mundi anima diſtinctam,
„ ſed logica tantum præciſione concipi ut ſeparatam: perinde ac quo-
„ tidie voluntatem & intellectum tanquam res ſeparatas conſideramus,
„ quamvis una mens ſit, quæ intelligat atque velit. Hinc Plato eam
„ animum Spiritumque dixit, qui cum mente idem eſt. Diſtinctio
„ quæ hic occurrit, iterum commentitia videtur. Vocatur *νȣς*, cum
„ intelligit, exequitur, quemadmodum igitur voluntas ſine corporis
„ interventu cerni non poteſt, ita anima mundi, cui propriam *ὑπoςασιν*
„ adjecit, nonniſi mentis & ſummi Dei Spiritus eſt, diffuſus & extenſus
„ per Univerſum, ſicuti materia Carteſii ſubtilis. Quibus conſtitutis
„ conſequitur ſane, ut Deus Platonis, Univerſum, materia, mens,
„ anima, mundus, unius rei diverſæ tantum denominationes videan-
„ tur. Quod ne a me credatur confictum, Plutarchum cito, qui in
„ libro de procreatione animæ nobiſcum egregie conſentit. Ὁμαλως
„ *δε παντες ἐπει χρονω μεν οιονται την ψυχην μη γεγονεναι μηδε ειναι γεν-*
„ *νητην, πλειονας δε δυναμεις ἐχειν, εις ἁς αναλυοντα θεωριας ἑνεκα την*
„ *ȣσιαν αυτης λογω τον Πλατωνα γινομενην ὑποτιθεσθαι καὶ συγκεραννυμε-*
„ *νην.* Τα *δε αυτα καὶ περι τȣ κοσμȣ διανοȣμενον επιςασθαι μεν αΐδιον*
„ *οντα καὶ αγενητον.* Το *δε ῳ τροπω συντετακται καὶ διοικειται καταμα-*
„ *θειν ȣ ῥαδιον ορωντα τοις μητε γενεσιν αυτȣ, μητε των γεννητικων συνοδον*
„ *ἐξ αρχης προυποθεμενοις ταυτην την οδον τραπεσθαι.* h, e. Iſti omnes
„ æque ita ſentiunt, animam tempore non eſſe ortam, neque originem
„ competere in eam: ſed pluribus eſſe præditam facultatibus, in quas
„ eam Plato contemplationis gratia diſſolvens, ponat natam eſſe &
„ commixtam. Eademque illum de mundo etiam ſenſiſſe: quem cum
„ ſciret eſſe æternum & nunquam ortum, videret autem difficulter
„ conſiderari, quomodo compoſitus eſſet & gubernaretur, niſi quis
„ ortum ejus & cauſarum ipſum conficientium congreſſionem ab ini-
„ tio poſuiſſet: iſti viæ ac rationi inſtitiſſe.„ Ita Cl. *Gundling.*

Oſtendere vult Cl. Vir, Deum *Platonis*, Univerſum, materiam, mentem, animam, mundum, unam eandemque rem eſſe, nonniſi diverſis adpellationibus diſtinctam; & ad hoc probandum ad *Vitringam* & *Plutarchum* provocat. Probare hoc loco nolumus, univerſum & materiam a Deo diſtinctum eſſe, probavimus enim hoc ſupra, nec ullum teſtimonium manifeſtum hactenus a Cl. Viro allatum eſt, quo conſtet, materiam aut ex eſſentia Dei emanaſſe, aut inſolubili vinculo

cum

cum eo connexum, nedum uti Deus ipſe corpus aliquod ſubtiliſſimum ſit, adeo ut concluſio Cl. Viri non poſſit non vacillare. Hiſce notatis tria oſtendemus, *primum eſt*: hypotheſin Cl. *Vitringæ*, ſi vel maxime certa eſſet, nihil tamen ad ſtabiliendam ſententiam Cl. Viri facere. *Secundum*: animam illam mundi revera a Deo Opifice omnium rerum diſtinctam, 3. teſtimonium *Plutarchi* minus recte ad propoſitum trahi. Quod primum attinet, verum eſt, Cl. Theologum *τὸν νῦν ἐν ἁγίοις*, *Vitringam* exiſtimaſſe, ſententiam *Suverænii* de trinitate Platonica, qua ſtatuit, *Platonem* deſignare voluiſſe tres excellentiores illius proprietates, quæ in Creatione hujus Univerſi eluxere, bonitatem nimirum, ſapientiam & potentiam ejus, a vero haud abhorrere. Legi diligenter libellum *Suverænii*, ſed invictis rationibus & teſtimoniis e *Platone* petitis ſententiam hanc munitam eſſe, perſpicere haud potui. Ponamus tamen veram eſſe hanc ſententiam, ſequetur omnia, quæ de anima mundi dicuntur, convenienter huic ſententiæ explicanda & interpretanda eſſe. Deus, quatenus ut Opifex omnium rerum conſideratur, bonitate ſua ex mente *Platonis*, ad exornandum hoc univerſum commotus eſt. Idem Univerſum, ad ſapientiſſimos fines dirigit & tandem potentia ſua omnibus, maximis & minimis non ſolum proſpicit, ſed & operatur efficaciſſime; quæcunque igitur de operationibus animæ mundi in hoc univerſo dicuntur, ſecundum hanc ſententiam mollius explicari deberent: dicitur exempli gr. animam mundi materiæ infuſam. Quod hac ſtante hypotheſi *Suverænii* aliter explicari non poteſt, quam Deum potentia ſua infinita & imperſcrutabili materiæ maſſam ſingulis momentis conſervare, conſervatam movere & fæcundare. Solemus enim & nos phraſes, quæ prima ſpecie duriores videntur, ex. gr. Deum in nobis habitare, nos in Deo eſſe, vivere, moveri &c. nonniſi de variis Dei in regno Naturæ & Gratiæ operationibus intelligere, tantum igitur abeſt, ut hoc Syſtema ſententiæ Cl. Viri patrocinetur, uti potius eandem deſtruat. Erit enim Deus a materia diſtinctus & a mundo. Materia eſt æterna. Sed Deus eam exornat, dirigit, movet, quæ ab opinione *Spinozæ*, prorſus abhorrent. Sed concluſio Cl. Viri plane alia eſt. Nimirum ſupponit, hanc animam mundi materiam eſſe ſubtiliſſimam, eandemque cum Rectore Univerſi & λογῳ efficere unam ſubſtantiam. Sed unde hoc probat Cl. Vir? Certe ſi anima mundi nonniſi potentiam Dei denotat, actum eſt de materia ſubtiliſſima. Si vero anima mundi nonniſi ſubtiliſſima materia eſt, e diametro pugnat cum ſyſtemate *Suverænii*. Imo argu-

argumentum Cl. Viri plus probat, quam probandum erat, & ideo nihil probat: probaret enim in Syſtemate *Platonis* plane nullas ſubſtantias intelligentes locum habere poſſe. Materia enim, ſi ei credimus, ex eſſentia Dei expulſa fuit, anima mundi ſubtiliſſima eſt materia, eademque cum primo & ſecundo principio unicam conficit ſubſtantiam. Ergo omnia quæ exiſtunt, nonniſi corpora erunt. Quæ ſententia clariſſimis teſtimoniis Veterum repugnat. Cl. Vir diverſas ſententias tanquam conceſſas & rite probatas adſumit, & inde argumentatur, neglectis teſtimoniis clariſſimis, quæ hic quam maxime exhibenda eſſent. Probandum eſt, animam mundi nonniſi materiam ſubtiliſſimam: probandum primum & ſecundum principium, ab anima mundinon diſtinctum: probandum primum & ſecundum Platonis principium, nonniſi materiam eſſe ſubtilem; ſed nolumus hiſce diutius inhærere: Probabimus tantum *ſecundo loco* animam mundi ex mente *Platonis* ſubſtantiam eſſe a Deo diverſam. Supra jam Sect. 13. adduximus clariſſimum locum *Timæi Locri*, ex quo patet eandem Rectoris omnium rerum arbitrio ſubjectam & a Deo diſtinctam eſſe. Idem jam ex *Platone* ipſo oſtendemus. In *Timæo* pag 478. ita loquitur *Plato*: ὕτος δη πας ὀντως ἀει λογισμος Θεϋ, περι τον ποτε ἐσομενον Θεον λογισθεις, λειον καὶ ὁμαλον, πανταχῃ τε ἐκ μεσϋ ἰσον καὶ ὁλον καὶ, τελεον ἐκ τελεων σωματων, σωμα ἐποησε. Ψυχη δε εἰς το μεσον ἀυτϋ θεις, δια παντος δε ἐτεινε, καὶ ἐτι ἐξω τὸ σωμα ἀυτῃ περιεκαλυψε &c. paucis interjectis. Δια παντα δη ταυτα, ἐυδαιμονα Θεον ἀυτον ἐγεννησατο. Την δε δη ψυχην, ὐκ ὡς νυν ὑςεραν ἐπιχειρϋμεν λεγειν, ὕτως ἐμηχανησατο καὶ ὁ Θεος νεωτεραν. Pag. 470. denuo ſimilem in modum. *Poſtquam*, ait, *ſecundum Creatoris illius mentem tota animæ conſtitutio abſoluta fuit; mox omne corporeum intra ipſam effinxit, mediumque mediæ accommodans apto modulamine copulavit. At illa a medio per omne uſque ad cœli extrema ſe porrigens, eique extrinſecus circumfuſa, ſeque in ſe ipſa convertens, ita ſempiternæ ſapientiſque vitæ in univerſum tempus divinum dedit exordium. Et corpus quidem cœli ſpectabile factum eſt, anima vero oculorum effugit obtuitum, rationis & modulaminis compos ab auctore ſuo omnium, quæ ſemper ſunt, & ad intelligentiam pertinent, optimo, ipſa quoque optima omnium, quæ genita ſunt, effecta.* Et poſtea hæc addit. *Cum igitur hoc a ſe factum ſempiternorum Deorum pulcbrum ſimulacrum moveri & vivere Pater ille qui genuit, animadverteret, delectatus eſt opere, & hac ductus lætitia opus ſuo multo etiam magis primo illi Exemplari ſimile reddere cogitavit.* Ex quibus mea opinione ſatis apparet, ani-

animam illam mundi a Deo Autore omnium diverſam, Imperioque ejus ſubditam eſſe, nihilque aliud eſſe, quam vim quandam omnia vegetantem, Naturæ Plaſticæ, quam Cl. quidam Viri finxerunt, ſimilem, quamque eleganter deſcripſit Virgil. Æn. 6to. Sed (quod ultimo loco nos probaturos diximus) nec locus *Plutarchi* Cl. virum juvat. *Plutarchus* initio hujus diſſertationis verba *Platonis* de anima mundi & diverſa ejus commixtione adfert, addit interpretes in diverſa abire. Profert ſententias duorum præſtantiſſimorum Philoſophorum *Xenocratis* & *Crantoris Solenſis*, illum dixiſſe animum *numerum* eſſe ſe ipſum moventem, hanc animam miſceri e duabus naturis, quarum altera mente cernatur, alia opinabilis ſit, & ſenſibus inhærens: poſtquam mentem eorum clarius propoſuiſſet, ſequuntur verba citata a Cl. Viro. Sed ſtatim ipſe addit refutationem dicendo: Ἐμοι δε δοκȣσι της Πλατωνος ἀμφοτεροι διαμαρτανειν δοξης ει κανονι τω πιθανω χρηςεον, ȣκ ιδια δογματα περαινοντας, ἀλλ' ἐκεινω τι βȣλομενȣς λεγειν ὁμολογȣμενον. i. e. *Mihi ſi probabilitas pro regula judicandi ſit habenda, utrique videntur ab opinione Platonis aberraſſe; Si non propria placita concinnare, ſed conſententia Platonis ſententiæ dicere ſit propoſitum.* In ſequentibus poſtea pluribus ſententiam ſuam proponit & tueri nititur, de qua quid ſentiendum ſit, nolumus hic differere, ſufficiat nobis, verba a Cl. viro citata a mente *Plutarchi* aliena eſſe. „ Pergit Cl. Vir: Iterum atque „ iterum moneo, Creationem Platonis non eſſe creationem ex nihilo, „ ſed ad ſummum emanationem. In quo appoſite nobis ſubveniunt, „ qui ideam a Dei intellectu non putant disjungi. Ita enim primum „ & ſecundum principium coincidunt. Idea vero nonniſi attributum „ ſupremi principii erit: etſi Plato de ea tanquam perſona ſeparata lo- „ quitur. Quocunque Te convertas, trinitas ejus aut monſtrum eva- „ det, aut nominalis tantum trinitas dicetur: fac enim ideam a primo „ Ente diverſam, tum omnes ideæ reliquæ ab idea & exemplo ema- „ nantes ſeparatim exiſtent: quod Ariſtoteles objecit Magiſtro & ab- „ ſurdidatem continet. Quod ſi autem ideam ut attributum, expri- „ mens ſapientiam Dei, mente depingas, non duo ſed unum princi- „ pium habebis. Tantum dubitatur ſit ne mundi anima a Deo & „ mente diverſa? Ego non dubito, quin anima mundi ſit ὁμȣσιος „ Patri rerum omnium, vel ſit etiam alterum ejus attributum poten- „ tiam indicans. Si prius, mundus erit divinus aut tertius Deus. Sin „ poſterius, non terna habebis principia, ſed unum connexum cum „ materia, eique implicatum aut commiſtum. De mixtione ipſe Plato

„ in Timæo verba facit: Ὁ δε γενεσει ait, καὶ ἀρετῃ προτεραν καὶ πρεσ-
„ βυτεραν ψυχην σωμα]ος, ὡς δεσποτην καὶ ἀρχουσαν ἀρχομενου, συνεςησα-
„ το, ἐκ των δε καὶ τοιωδε τροπω. Της ἀμερισου καὶ ἀει κα]α ]'αυτα ἐχουσης
„ ὀυσιας, καὶ της ἀυ περι τα σωματα γιγνομενης μεριςης τριτον, ἐξ ἀμφοιν
„ ἐν μεσω συνεκερασατο ὀυσιας ἐιδος, της τε ]'αυ]ου φυσεως ἀυ περι καὶ ]ης του
„ ἑτερου, καὶ κατὰ ]'αυ]α ξυνεςησεν ἐν μεσω του τε ἀμερους ἀυτων, καὶ του κατα
„ τα σωματα μεριςου. Και τρια λαβων ἀυ τα ὀντα συνεκερασατο ἐις μιαν
„ παντα ἰδεαν, την θα]ερου φυσιν συσμικ]ον ὀυσαν ἐις ]'αυτο ξυναρμοττων βια.
„ Ille vero & generatione & virtute priorem animam corpore, quaſi
„ Dominam & imperaturam parenti conſtituit, ex his videlicet atque
„ hoc modo. Ex ſubſtantia individua & quæ ſemper eadem ratione
„ ſe habet, & ea rurſus quæ in corporibus dividua eſt, tertiam ex am-
„ babus mediam commiſcuit, ſubſtantiæ ſpeciem, quæ eſſet ejusdem
„ naturæ & alterius: eamque ſic mediam conſtituit, inter eam illa-
„ rum, quæ individua eſt & eam quæ in corporibus eſt dividua. Cum-
„ que tria ſumſiſſet quæ erant, omnia miſcuit in unam ſpeciem, ejus,
„ quod alterum diximus, naturam vix miſcendam, cum eo, quod idem
„ dicitur vi conjungens.„ Reſpondeo 1. materiam ex Deo *emanaſſe* ſecundum ſententiam *Platonis* hactenus equidem ſupponitur, ſed non probatur. 2. Utrum λογος, idea, aliquid ſit a Deo diſtincti, vel Deus ipſe, quatenus, uti moderni loquuntur, Deus vel ſic vel aliter cogitat, jam equidem definire nolim: ſtant ab utraque parte Viri Doctiſſimi; prius defendunt *Ariſtoteles*, *Plutarchus*, *Philoponus*, *Plotinus*, *Petavius* aliique: poſterius *Proclus*, *Seneca*, *Cicero*, *Auguſtinus*, *Voſſius*, *Galeus*, Sc. *Agnellus* &c. Supponamus autem cum Cl. Viro, ideam illam ſeu λογον nonniſi attributum Dei eſſe, nondum tamen vel monſtroſam, vel nominalem tantum eſſe perſpicimus Trinitatem. Supponamus *Platonem* dixiſſe ideas rerum omnium eſſe in Deo & quidem a Deo ipſo, tanquam ſingulares quasdam ſubſtantias, diſtinctas; num adeo monſtroſa eſt hæc ſuppoſitio? Mea opinione ignoramus prorſus, quid ſint ideæ, nedum, uti qua ratione in Deo eſſe poſſint, definire poſſimus. Forte illi, qui ideas nonniſi modificationes eſſentiæ Dei eſſe dicunt, non minoribus difficultatibus urgentur, quam illi, qui easdem immutabiles quasdam & a Deo ipſo diſtinctas ſubſtantias eſſe, defendunt. Saltem ego non intelligo, quomodo eſſentia divina modificari poſſit, uti idea arboris, piſcis, domus &c. oriatur. Quod ſi autem λογος ille, ſeu idea attributum Dei eſt, nondum tamen nominalis tantum eſt. Præſto enim eſt anima mundi, quam ob vim, quam

quam in hoc univerſo exerit, *Plato* uti Θεῖον τι conſideravit. 3. Clariſſimus Vir non dubitat, quin anima mundi ſit Patri rerum omnium ὁμοούσιος, vel alterum ejus attributum. Supra, eam eſſe ſubſtantiam Elemento Carteſii primo ſimillimam eſſe dixit, jam autem vel Rectori univerſi ὁμοούσιον eſſe ſtatuit, vel attributum tantum ejus, adeo, ut, cui ſententiæ album calculum adjiciat, ignorem. Sed ſit ita, intelligatur per animam mundi, ſubſtantia Deo ὁμοούσιος, quid inde? tum mundus, inquit Cl. Vir, aut erit tertius Deus aut divinus. Utrumque ſenſu *Platonis* dici poteſt. Mundum vocat in *Timæo*, ut ſupra adducta loca teſtantur: γεννητὸν Θεὸν, qui tamen a Deo ipſo Rectore omnium rerum diſtinctiſſimus eſt; quod ſi & anima mundi ὁμοούσιος Deo ſit, quis non videt *Platonem* eo ipſo a ſyſtemate *Spinozæ* longiſſime recedere? Divinus etiam mundus dici poteſt, quatenus materiam, divina ſapientia in ordinem digeſſit Parens omnium rerum. Quod ſi ab altera parte ponamus, animam illam mundi attributum Dei eſſe, nondum ſequitur, Deum cum materia connexum aut commiſtum eſſe, niſi clariſſime, in quo illa commixtio conſiſtat, definiatur. Supra niſi fallor argumentis haud contemnendis oſtendimus, Deum cum materia ineluctabili quodam vinculo connexum haud eſſe, quod ſi igitur anima illa mundi ipſe Deus erit, ſequetur eandem cum materia minime connexam & copulatam haud eſſe. Provocat Cl. Vir ad locum *Timæi*, ſed qui revera non id probat, quod probandum erat. Probandum eſt, Animam mundi eſſe ipſum Deum, eamque inſolubili vinculo materiæ alligatam. *Plato* autem hic de anima mundi quidem loquitur ejusdemque cum materia copulatione: ſed eam ab univerſitatis rerum omnium Parente apertiſſime diſtinguit, quod Superioribus Sectionibus adductis locis probavimus; imo nullum veſtigium hic adeſt, quo probari poſſit, animam mundi aut Deo ὁμοούσιον, aut Deum ipſum eſſe; apertiſſime a mundo & Rectore omnium diſtinguitur illa anima & imperio Dei ſubjicitur. Præterea omnes, qui Platonis cogitata de anima illa mundi evolvunt, fatebuntur, adeo perplexa ea eſſe, ut, quid ſibi voluerit, explicatu, ſi non impoſſibile, ſaltem difficillimum ſit. Ex principio autem vel propoſitione obſcura, perſpicuæ argumentationes elici non poſſunt; hoc videmus, animam illam mundi ex corpore, mente & tertia quadam ſubſtantia contemperatam eſſe. Forſan quis cum *Cicerone*, *Epicurum* refellente dicet, quid ſit mens, quid ſit corpus ſcio, quid autem compoſitum illud ex tribus illis nominatis, neſcio. Reſpondeo, quod ſimili occaſione Cl. *Werenfelſius*,



Digitized by Google

*æternum Helvetiæ noſtræ Decus* repoſuit objicientibus, atomum vel corpus eſſe vel mentem, nimirum atomum nec mentem eſſe, nec corpus, ſed atomum. Similiter ego dico, animam illam mundi *Platonis* non corpus eſſe, non mentem, ſed animam mundi, id eſt, aliquid quod ipſe ignoravit. Præſtitiſſet, ſi de iis, quæ ignoravit, locutus non fuiſſet. Sed aptius erat illius ingenium ad figmenta cerebri proferenda, quam perſpicua ratiocinatione veritatem in lucem proferendam. Sufficit interim nobis animam illam mundi a Deo ipſo diſtinctam eſſe ex mente *Platonis*, cujus tamen contrarium hactenus ſuppoſuit Cl. Vir.

XVI. Cl. Vir pag. 18. & ſeq. *Cudworthum* refellit, qui poſt *Proclum* duplicem animam mundi ſtatuerat. Ejus opinionem tueri nolo, quamvis, ſi veterum teſtimoniis probari poſſet exiſtentia duplicis illius animæ, non adeo in anguſtias conjectum putem *Cudworthum*, uti quidem exiſtimat Cl. *Gundling*. Pag. 19. manet in ea, quam tuendam ſuſcepit ſententia, nimirum animam mundi eſſe ipſum Deum, hunc autem, cum materia confuſum, mixtumque eſſe. Pluribus autem hoc refutare nolumus, partim, quod in antecedentibus ſatis hoc præſtitum, partim, quod nullis teſtimoniis Veterum munita ſit illa objectio. „ Poſterius (verba ſunt Cl. Viri) inficias ire nemo poterit, qui Platonis Timæum legit & mixturam obſervans ſimul deprehendit, eum „ arithmeticas neſcio quas rationes excogitaſſe, ſecundum quas individuum, dividuum, materia vel vere, vel per mentis præciſionem „ ſint permixta. Ex quo prona tandem conſequentia fluet, mundum „ eſſe Deum, quem a Platonicis & eorum Magiſtro tali appellari nomine exploratum eſt. Audiamus Ciceronem Lib. 1. de Nat. D. „ cap. XII. Jam de Platonis, ait, inconſtantia longum eſt dicere, „ qui in Timæo, Patrem hujus mundi nominari negat poſſe, in legum „ autem libris quid ſit omnino Deus, inquiri oportere non cenſet. „ Quod vero ſine corpore ullo Deum vult eſſe uti græci dicunt ἀσώματον: id quale eſſe poſſit intelligi non poteſt; careat enim ſenſu „ neceſſe eſt, careat prudentia, careat voluptate; quæ omnia una cum „ Deorum notione comprehendimus. Idem & in Timæo dicit & in „ legibus & mundum Deum eſſe, & cœlum & aſtra & terram & animos & eos quos majorum inſtitutis accepimus: quæ & per ſe ſunt „ falſa perſpicue & inter ſe ſe vehementer pugnant.„ Diligentiſſime evolvi Timæum *Platonis*, nec ſemel, interim tamen eam, quam *Platoni* adſcribit Cl. Vir ſententiam, inibi detegere non potui: voluiſſem adeo,

adeo, ut quem locum indigitare vellet, monuiſſet. Obſervavi quidem animam mundi cum dividuo & individuo mire eſſe commixtam, ſed præterquam quod Cl. Vir lubens fateatur, ſe verba, ſeu ſenſum *Platonis* non rite perſpicere, ſermo ibi eſt de anima mundi, quam a Deo diſtinctiſſimam, imo Dei Imperio ſubjectam, ſupra jam probavi. Mirum autem eſt Cl. Virum provocare ad *Ciceronem* Summum *Platonis* æſtimatorem. Minime loco citato loquitur *Cicero*, ſed *Vellejus Epicureus*, cujus judicio ſi ſtandum ſit, *Socrates* etiam Incomparabilis Vir ejusdem erroris reus eſt. Vide Sect. 31. hujus libri I D. N. D. imo potius objectiones *Velleji* ad defenſionem *Platonis* faciunt. Audi eum Sect. 18. & ſeq. ita deblatterantem. *Audite*, inquit, *non commentitias futileſque ſententias, non Opificem Ædificatoremque mundi Platonis de Timæo Deum: nec anum vatidicam, Stoicorum* προνοιαν, *quam latine licet Providentiam dicere, neque vero mundum ipſum animo & ſenſibus præditum, rotundum ardentem volubilem Deum, portenta & miracula non diſſerentium Philoſophorum, ſed ſomniantium. Quibus enim oculis intueri potuit veſter Plato fabricam illam tanti operis, qua conſtrui a Deo, atque ædificari mundum facit? quæ molitio? quæ ferramenta? qui vectes? quæ machinæ? qui miniſtri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire & parere voluntati Architecti aër, ignis, aqua, terra, potuerunt? Unde vero ortæ illæ quinque formæ, ex quibus reliquæ formantur apte cadentes ad animum efficiendum, pariendoſque ſenſus? longum eſt iter ad omnia, quæ talia ſunt, ut optata magis, quam inventa videantur.* Ita *Vellejus*, cujus & ſequentia legi poſſunt. Quis non inde videt, revera *Platonem* & Summum Mundi Rectorem agnoviſſe, & ineptiſſimas ſimul eſſe objectiones diſcipuli illius *Epicuri?* Non igitur neceſſe eſt, uti de commentario Cl. Viri in verba *Velleji* ſolliciti ſimus: quo ſenſu Deum ἀνεστιον eſſe dixerit, monuit dudum Cl. *Wolfius in Manich. ante Manich.* Curioſius non inquiri debere ejus naturam, recte dixit, cum nihil tam præclare de Deo dici poſſit, quin longiſſime adhuc ab excellentiſſima ejus natura remotum ſit. In *Sophiſta* pag. 163. dixit? Τα της των πολλων ψυχης ὀμματα καρτερειν προς το Θειαν ἀφορωντα ἀδυνατα, *vulgarium animorum* (addere debuiſſet ſapientiſſimorum quoque & ſubtiliſſimorum) *oculi divinitatis radios ſuſtinere non poſſunt.* Cæterum non negamus, Patres primitivæ Eccleſiæ recte inconſtantiam *Platonis* reprehendiſſe, qui meliora edoctus, id tamen quod publice receptum eſſet, religionis normam eſſe debere ſtatuit. In quo ſane Religionis chriſtianæ Profeſſorum Excellentiam obſervamus. Illi enim

Kkkkk 3 nec

nec hoſtium minis, nec tormentorum æſtu, nec ſacrificulorum fraudibus a veritate ſtrenue docenda & propaganda, ſe abſterreri patiebantur.

„ Quod Platonis hypotheſi (ita pergit pag. 21. Cl. Vir) decus con-„ciliavit, illud eſt, quod de Deo & anima mundi veluti diſtinctis Per-„ſonis loquitur. Eo ſermone multos decepit, ut animam mundi ipſum-„que mundum genitos & ſupremi Dei opificia crederent. Ipſe J. „Thomaſius, Vir alias longe doctiſſimus, in has inſidias incidit. Sed „potuiſſet is credo olfacere, occultari his ſub involucris nonnihil mon-„ſtri. Neque eſt fere quiſquam, qui ideam, quam Plato ſub peculiari „hypoſtaſi ſiſtit, tanquam diſtinctam a ſupremo Deo contueatur. „Quod de idea verum eſt, etiam de mundi anima verum, eſſe poteſt: „imprimis ſi voces colligare, generare, facere, ita interpretemur, ut „non tam creationem ex nihilo, quod forte plerique largientur, quam „emanationem & continuam quaſi atque immanentem elaborationem „indicent.„ Ad hæc ſequentia obſervo. Primum eſt; decus Platonicæ philoſophiæ olim conciliaſſe doctrinam de trinitate, quam antiqui Chriſtianæ Religionis Profeſſores, quibusvis fidiculis ad ſtabiliendum dogma de SS. Trinitate pertrahere voluere, verum eſt. Sed & magni eam fecerunt Viri Graviſſimi, *Cicero*, *Plutarchus* aliique magno numero. Quanti eam fecerit Illuſtris *Leibnizius*, æternum literati Orbis Ornamentum, paſſim ex opuſculis ejus, præſertim Epiſtola ad *doctiſſimum Hanſchium* data patet. Quamvis enim in illa multa ſint *μετέωρα*, errores, figmenta multa, tamen etiam lectu longe digniſſima. Fatemur interim nimios *Platonis* æſtimatores, nobis quam maxime diſplicere. Vix ſine riſu aut indignatione legi poſſunt verba, Viri haud indocti, *A. Dacerii* quæ pag. 190. de doctrina *Platonis* protulit, dicentis: *Reconnoiſſons que Platon n'a pas ſeulement vû tout ce que la raiſon naturelle a pû decouvrir de Dieu à un Philoſophe, mais qu'il a été éclairé par une raiſon ſurnaturelle. Comme il avoit été inſtruit dans les livres des Hebreux, dans ceux des Prophetes, & dans les traditions des Egyptiens, il s'eſt trouvé favorablement diſpoſé à recevoir les ſemences de ces vérités éternelles, & il a été aidé par la Grace, puisque S. Auguſtin aſſure, que Jeſus Chriſt les lui avoit revelées.* *Jacobum Thomaſium* (quod ſecundo loco obſervo) Virum ſine controverſia hiſtoriæ philoſophicæ peritiſſimum, deceptum eſſe in explicanda doctrina *Platonis* circa ea quæ hic monet Cl. Vir, nondum argumentis probatum eſſe perſpexi; adfert ille clariſſima loca, quibus probatur, Deum a materia diſtinctum, liberrime

rime tamen ad eam exornandam ſe ſe accinxiſſe. Hæc loca, qua ratione ſubverti, aut in alium ſenſum trahi poſſint, minime video. Mera Cl. Viri ſuppoſitio eſt, materiam ex Deo emanaſſe, tria illa principia *Platonis* nonniſi abſtractione quadam mentis diſtincta eſſe, & denique Deum cum mundo ipſo confuſum & commixtum. Unde ergo fraudem olfacere potuerit *Thomaſius*, ignoro. 3. Paucos eſſe, qui ideam illam Dei, pro principio a Deo diſtincto habeant, falſum eſſe exemplorum inductione probavi: nec ſane nullis illi argumentis nituntur, quod Tu, *Eruditiſſime Brukere*, in hiſtoria philoſoph. de ideis abunde oſtendiſti. Sed concedamus Cl. Viro, ideam illam ab ipſo Deo non eſſe diſtinctam, num inde ſequitur, ergo nec animam mundi a Deo diſtinctam? quod de idea verum eſt, inquit Cl. Vir, etiam de mundi anima verum eſſe poteſt; ſed a poſſe ad eſſe, uti in ſcholis loquimur, nullam eſſe conſequentiam, me non monente, pulchre novit doctiſſimus Vir. Denique quod phraſes quaſdam *Platonis* attinet, dudum monuit Vir ſummus *J. Clericus* Artis Crit. P. II. Sect. I. cap. XV. paſſim in *Timæo Platonis* confundi voces γεννησαι, ποιησαι, τεκταινεσθαι, μηχανεσαι, δημιεργησαι, ἀπεργαζειν &c. adeo ut vi phraſium potius creationem e nihilo inde eliceremus, quam emanationem ex eſſentia Dei, niſi clariſſima argumenta & teſtimonia confirmarent, *Platonem* materiam æternam crediſſe. Ratiocinandum ergo eſt non ex hac vel illa phraſi ſeorſim ſumta, ſed totius ratiocinationis nexu & univerſa facie philoſophiæ Platonicæ.

Pag. 22. Cl. Auctor nihil aliud agit, quam ut oſtendat poſita emanatione materiæ ex Deo, ſummas oriri difficultates. Quod minime negamus: Hoc tantum adſtruimus, argumentis & teſtimoniis probari haud poſſe, eam omnium rerum a Deo emanationem, in Syſtemate *Platonis* locum habere. Pergit tamen pag. 23. „ Unde elucet quo„ que, ait, non eſſe adeo abſurdam Plutarchi opinationem, qui mate„ riæ peculiarem animam adſcripſit: Utut J. Ch. Wolfius in Manich. „ ante Manich. confutare Plutarchum ſatagit. Primum falſum, quod „ pace Eruditiſſimi Viri dixerim, in eo latet, quod materiam Platonis „ per ſe conſiſtere credit: cum tamen, uti demonſtratum eſt, ex ipſo „ Deo profluxerit. Jam vero quod ſemel divinum eſt, divinum ma„ net. In Deo Platonis Vis actuoſa eſt: hæc ab eo ſeparari nequit. „ Quo ipſo concidit idea, quam finxit Profeſſor Cl. quaſi materiam in „ ſe actuoſam crediderit, uti quidam recentiores contendunt. Neque „ enim neceſſe eſt, ut eo ſe ſe recipiat. Retulit illa actuoſum ejus

„ gene-

„ generis principium e Sinu Parentis. Cui non obeſt, conſequi hac „ ratione, ut contrarias inde facultates retuliſſe, vel accepiſſe dicenda „ ſit: eſt enim id familiare Atheis, ut contraria & repugnantia admit- „ tant „ Cl. *Wolfium* aſſerentem materiam ex mente Platonis ab æterno per ſe ſubſtitiſſe, falſum eſſe, nullo argumento probat Cl. Vir. Attulit ille clariſſima loca, quibus firmiter illa ſententia probetur, recte quin etiam mea opinione refutavit *Plutarchum* adſerentem *Platonem* animam quandam ſtatuiſſe, quæ materiam, antequam Deus manus operi admoveret, agitaret; neque enim hæc opinio, vel teſtimoniis, vel principiis *Platonis* nititur. *Plutarchus* concipere non potuit, qua ratione ſine cauſa externa, materia illa vario & confuſo motu agitari potuerit, unde ſtatim concluſit, *Platonem* cauſam externam, animam quandam ei adſignaſſe. Sed infirma eſt hæc argumentandi ratio. *Plato* ſibi non conſtitiſſet, ſi animam turbulentæ hujus agitationis cauſam non ſuppoſuiſſet. Ergo ſuppoſuit. Qui enim materiam per ſe æternam ſtatuere potuit, etiam principium aliquod motus eidem adſcribere potuit. E contra recte Cl. *Wolfius*, mentem *Platonis* interpretatus eſt. Materia, antequam Deus eam in ordinem redigeret, ex mente *Platonis* confuſe mota fuit, nec tamen ex ullo ſimul loco patet, eundem cauſam hujus motus, mundi exornationem antecedentis, animam dixiſſe. Unde neceſſario, Cl. *Wolfius* concludere debuit, *Platonem* credidiſſe materiam vi quadam ſe movendi præditam eſſe; nihil igitur adfinxit *Platoni*, teſtimoniis tantum nititur, quibus in explicatione Veterum inſiſtendum eſt. At, inquit Cl. *Gundling*, in Deo Vis actuoſa eſt. Hæc intelligit Cl. Vir ex mente *Spinozæ*, cujus addictum fuiſſe opinioni *Platonem* exiſtimat. Sed hoc ſupponit materiam ex Deo emanaſſe, Deumque Platonis conſtare ex materia quadam ſubtiliſſima, quæ aſſertiones uti ſupra probavimus, clariſſimis Veterum teſtimoniis de Philoſophia *Platonis* repugnant.

XVII. „ Quicquid Wolfius (inquit Cl. Vir) ex Ariſtoclis Meſ„ ſenii apud Euſebium ſententia in medium fert, oſtendit ſolum Vi„ rum Cl. Platonis Deum pro cauſa mundi externa ad modum Chri„ ſtianorum habuiſſe; utut ipſe alias ex Windeto hoc Grotii παροραμα detexit. Sane non unum teſtimonium apud *Euſebium* extat, quod Cl. *Wolfii* opinionem ſtabilit, ad quæ tamen cur Cl. Vir attendere nolit cauſam non video. Nec Cl. *Wolfius Platonem* ex mente Chriſtianorum explicat, dum adſerit, Deum tanquam cauſam externam & liberrimam, ad exornandam materiam acceſſiſſe; apertiſſime enim ubique

que teſtatur, *Platonem* credidiſſe materiæ per ſe ſubſiſtentis æternitatem, quod minime Chriſtiani profitentur. „ Id non ſtringit, impo-„ ſuiſſe Platonis Opificem ſeu Δημιεργον id muneris animæ ſuæ, ut „ pervagaretur mundum: & eam vero derivari e mente, ac quod ob-„ ſervandum probe, a mente nihilominus & Deo diſtingui. Ego „ etenim, ut ingenue, quod res eſt, fatear, non capio diſtinctionem: „ ſolum vocabulum percipio: nonniſi ſonos cum Gaſſendo audio. „ Nihil me Proclus moratur; nihil teſtimonia undiquaque conquiſita. „ Habeo ſegetem teſtimoniorum in contrarium euntium, quibus ta-„ men non reor utendum, ratiocinatione opus hic eſt. Adfirmas „ enim Cl. Wolfi, animam mundi derivari a mente, mentem a Deo, „ prorſus ac Macrobius mentem Philoſophi explicat. Quid derivatur „ quæſo? Deus a Deo, divinum a Divino. An dividitur Deus? Sic „ erit extenſus, partibilis: ſic plures Dii ſunt coorti: ita aſtra cœlum, „ mundus, Dii vocantur: quamvis ſecundi, ſtilo tuo geniti, ſubordi-„ nati. Subordinatio vero illa nihil veri continet, ſed uti in mente „ duntaxat Platonis, ita in tua eſt. Nec vinces etſi diſtinctionem, „ quam ſemel mente depinxiſti retines. Ratum enim exiſtimamus „ fixumque, id quod ſemel Deus fuit, manere Deum.„ Ad hæc ſequentia repono. 1. Certum eſt, recentiores Platonicos adſeruiſſe animam mundi ex mente *Platonis* a mente, mentem vero a Deo eſſe. Sed evidentibus locis e *Platone* deſumtis id conſtare, nondum obſervare potui. Dicit quidem, animam illam antiquiorem mundo, ſed emanaſſe e mente, non adeo perſpicuum eſt. 2. Non adeo quæritur, utrum Cl. Vir emanationem illam perſpicue intelligat, ſed utrum *Plato* eandem crediderit, & utrum poſita hac emanatione ſequatur, *Platonem* Atheum fuiſſe. 3. Si Cl. Vir in promtu habet tot teſtimonia, quibus ſententia Cl. *Wolfii* convellitur, mea opinione bene feciſſet, ſi ea protuliſſet: niſi enim ratiocinationes de veterum cogitatis, teſtimoniis roboratæ ſunt, vanæ ſunt. Quod ſi tamen teſtimonia adſunt, quibus ſententia Cl. Viri confirmatur, tota controverſia de Atheiſmo *Platonis* λογομαχια erit, & ſequetur, nos ignorare omnes, quid *Plato* ſenſerit. 4. Supponamus autem, *Platonem* credidiſſe animam mundi a mente, mentem a Deo eſſe: Probavimus ſupra, Deum ex ſententia *Platonis* perfectiſſimam mentem eſſe, eundemque Imperium aliquod in animam mundi habere, præterea Deum ad ideam perfectiſſimam tanquam exemplar aliquod mundum condidiſſe. Erit igitur Deus non ſolum a mundo, ſed & a mente, & anima mundi diſtinctus, quod cum

*Spinozæ* ſententia pugnat: erit illa ſententia adeoque erronea, ſed non adeo periculoſa. At emanationis modus Cl. Viro diſplicet, diſplicet & nobis. Sed quis tamen probare poterit, in Deo perfectiſſimo non poſſe eſſe ſubſtantias quasdam intelligentes Deo minores, nec tamen ad perfectiſſimam Dei eſſentiam pertinentes? num eſſentiam Dei ejusque naturam adæquate novimus? Cl. & Eruditiſſimus *Clericus* ajebat, Deum eſſe Ens, quod omnium rerum proprietates & corporum, & ſpirituum, & forte mille aliarum ſubſtantiarum, quæ nos latent, in ſe comprehenderet, ob quam definitionem *Carteſii ſequaces* acerbe eum perſtrinxerunt. Sed qui rite omnia perpendit, qui norit quam debilis ſit noſtra de rerum intima eſſentia, cognitio, ille nemini inſultabit. Revera balbutimus tantum de natura Dei, & quid dicam de natura Dei, diſputamus de natura mentis noſtræ & ad finem ſeculorum diſputabimus, quid mirum ergo, ſi abyſſum perfectionum divinarum ignoramus, ſi neſcimus qua ratione res in Deo eſſe, nec tamen ad Eſſentiam ejus pertinere poſſint. Forſan dicet Cl. Vir, hic non de natura Dei diſputari, ſed quæri, qua ratione imperfectius quid, quale anima mundi ex Deo emanare poſſit. Quid ſi concedamus, non minus *Platonem*, quam nos ignorare, num igitur jam probatum eſt, animam mundi eſſe partem Dei? minime crediderim. Probandum eſt, Deum in infinita ſua eſſentia nihil complecti poſſe quam quod ad eſſentiam ejus neceſſario pertineat. Quis ſcit, utrum Deus ab æterno voluerit, ut ſimul in ſe, modo nobis homuncionibus imperveſtigabili exiſtant ſubſtantiæ quædam intelligentes, demum ſuo tempore ex Deo emittendæ, non quidem uti partes Dei emanantes, quibus emiſſis Deus non minus perfectus eſſet, quam antea? Communiter Philoſophi omnium rerum ideas in Deo eſſe ajunt, eas eſſe æternas & immutabiles, ſed tamen modernorum judicio, ab ipſo Deo non diſtinctas. Continebit igitur Deus in ſe aliquid quod ad perfectiſſimam ejus Eſſentiam aliquatenus non pertinet. Deus quidem perfectiſſime cogitat, agit; Sed ſi ideæ illæ ſunt aliquid, non nihil, cogitatio Dei quatenus rem imperfectam refert v. gr. triangulum, eo ipſo neceſſario ad Eſſentiam Dei non pertinebit. Quis enim dicet, Deum æque neceſſario ab æterno de hujus vel illius atomi productione cogitaſſe, ac ipſemet æternus eſt, & naturæ ſuæ neceſſitate exiſtit. Si ideæ illæ ſunt immediatum contemplationis Dei objectum, in Deo quidem non exiſtentes, Deo tamen tanquam mundus aliquis intelligibilis, conjunctæ, haud facile concipere poſſumus & quid ſint, & quo-

modo

Digitized by Google

modo æternæ eſſe poſſint, nec tamen ad Eſſentiam Dei pertinere. Sed juvat exemplo aliquo, quod propius ad rem pertinet, rem illuſtrare. Nos Chriſtiani credimus S. S. Trinitatem nec nominalem, ſed quæ aliquid diſtinctum involvat; dicimus filium eſſe a Patre ab æterno, & cum eo, Sp. Sanctum procedere ab utroque, æque tamen æternum & perfectiſſimum eſſe, quis autem modum hujus diſtinctionis explicet? Verbo. Quamcunque in partem ſe convertat Cl. Vir, vix probare poterit, Emanationem alicujus intelligentis ſubſtantiæ ex Deo, diſtractionem infinitæ Dei naturæ inferre. Oportet perſpicuam & adæquatam naturæ Dei definitionem exhibeat, & demum hoc præſtito de emanationis illius ratione rite diſſeri poteſt. Quod ſi autem Cl. Vir adſerat, animam illam mundi a mente ortam, Elemento *Carteſii* ſubtiliſſimi ſimilem eſſe, adeoque corpus ex corpore ortum videri, provocabo ad omnia illa, quæ ſuperius de natura corporis ex mente Platonis, de Deo item Sapientiſſimo conditore univerſi &c. diximus. Hiſce in genere notatis reſpondebo Cl. *Wolfii* nomine ad quæſtiones propoſitas. Quid derivatur quæſo, quærit Cl. Vir; derivatur anima mundi eſſentia quædam intelligibilis a mente, & mens illa a Deo Rectore omnium rerum, divinum quid a Deo, ſed non ut pars a toto, modum autem ignoro, quia Dei natura non intime mihi perſpecta eſt. An dividitur Deus? minime inquam; Deus ex mente *Platonis* non corpus, non diviſibile quid & quod partes habeat, ſed mens illa ſive idea, orta eſt a Deo, emanavit ex infinita Dei eſſentia, cujus infiniti cum ego capax non ſim, creatura arctiſſimis limitibus circumſcripta, modum determinare non poſſum, neque tamen eam impoſſibilem adſerere. Puram putam autem mentis eſſe præciſionem hanc emanationis Platoni adſertæ rationem, credere vetant Veterum teſtimonia, quibus in explicatione Syſtematum philoſophicorum unice inſiſto. Et ego operam do, ut diſtincte res concipiam, ſed hic nec concipi poſſe ſatis illam rem & agnoſco & profiteor. Diſputare nolo, uti vincam tantum & ſemel arreptam diſtinctionem tuear: puerorum hoc eſt, non Virorum. Sed diſtinctionem aliquam dari graduum perfectionis in tribus principiis, quæ poſuit *Plato*, negare non poſſum, licet non ſatis intelligam illam. Non intelligo, quomodo ex atomo vel monade oriatur extenſio, ſcio tamen aliunde, revera inde materiam componi. Ratum & ego habeo, Deum ſemper manere Eundem id eſt, perfectiſſimum, licet aliquid ex infinita Dei Eſſentia emanet. Cauſam aliquam externam, Deum nempe, ad materiam exornandam

LIIII 2 con-

concurriſſe, ex mente *Platonis* ſtatuo, licet ſimul ab eodem mentem, a mente animam mundi, poſtea producto mundo materiæ infuſam & diverſimode temperatam, emanaſſe credam. Ita ego Cl. Viro reſponderem, quamvis non dubitem, Eruditiſſimum *Wolfium* & majori loce, & argumentorum pondere, ſiquidem calamum adripere voluiſſet, reſponſurum fuiſſe. Sed ſi deſint vires tamen eſt laudanda voluntas.

XVIII. Cl. Vir pag. 25. non eos tantum Atheos eſſe dicit, qui emanationem omnium rerum a Deo neceſſariam ſtatuunt, ſed & qui materiæ æternitatem defendunt. Profert dein teſtimonia Virorum ſine controverſia Doctiſſimorum, *Baylii* & *Basnagii*, aſſerentium, omnes, qui æternitatem materiæ defendunt, ſummis difficultatibus premi; ſpeciminis loco adfert quaſdam a *Baylio* in medium prolatas, unde concludit, *Platonem* non materiæ æternitatem, ſeu duo æterna rerum principia, ſed emanationem omnium rerum ex Deo ſtatuiſſe, atque adeo *Spinozæ* opinioni addictum fuiſſe. Deum tollere omnes, qui materiæ æternitatem adſerunt, licet Rectorem Univerſi agnoſcant, qui rebus omnibus proſpiciat, Cl. Viro probandum incumbit. Ab altera parte concedimus, eum, qui omnia ex neceſſitate infinitæ naturæ neceſſario orta eſſe putat, omnem religionem ſubvertere. Sed huic opinioni addictum fuiſſe *Platonem*, iis argumentis non probavit Cl. *Gundling*, quæ me in adſenſum pertrahere poſſent. Minime probare poſſum Concluſionem Cl. Viri jamjam adductam: nimirum, opinio de duobus æternis principiis multis difficultatibus obſepta eſt, ergo *Plato* minime hoc Syſtema defendit, ſed emanationem omnium rerum ex Deo. Minime tuta eſt hæc ratiocinandi methodus; hæc vel illa ſententia abſurda eſt, ergo, neglectis etiam apertiſſimis teſtimoniis, negandum eſt, Virum Eruditum eam crediſiſſe. Quot enim quæſo abſurdas & ſummis difficultatibus obnoxias hypotheſes, veteres pariter ac moderni literarum cultores non profeſſi tantum ſunt, ſed & acriter propugnarunt? Quot ſunt Viri haud indocti in Eccleſia Rom. qui credunt, ſaltem ſe credere ajunt, ridiculum illud & monſtroſum Tranſubſtantiationis dogma, ut de aliis nil dicam? Potuit igitur etiam *Plato* duo rerum principia ſtatuere, licet hæc ſententia multis obnoxia ſit dubiis. Ipſe Cl. Vir emanationem omnium rerum ex Deo, non minoribus difficultatibus premi, affirmat, quid ergo neceſſe eſt, ut ad eam ſententiam amplexandam ſe converteret *Plato*? Si veterum teſtimoniis neglectis, ad nutum noſtrum philoſophiam *Platonis* interpretari velimus, haud ſine veri ſpecie Creationem ex nihilo eum credi-

credidiſſe probari poſſet. Sed ab æternis veritatis legibus recedendum non eſt. Nec etiam propter difficultates quasdam ſententia argumentis ſolidis ſuperſtructa deſerenda eſt. Credimus nos, Deum mundum ex nihilo feciſſe, & recte quidem. Si vero hanc ſententiam noſtram perpendimus, multa ſunt, quæ hic negotium faceſſunt: turbant nos innumera mala, quibus orbis quaſi inundatus eſt, quæ magno Eruditionis ſane minime neceſſariæ apparatu urſit Eloquentiſſimus P. *Baylius*. Si ad Deum ipſum nos convertimus, haud perſpicue videre poſſumus, qua ratione Ens perfectiſſime cogitans ſola voluntate ingentem illam, & infinitam materiæ maſſam producere potuerit; incidit illud *Spinozæ*, quæ res ſecum invicem nil commune habent, in ſe invicem agere non poſſunt &c. Sed nec ideo ſententiam illam evidentiſſimis argumentis roboratam deſerimus. Putamus enim, & quidem ſumma cum ratione, Syſtema invictis demonſtrationibus innixum, ſed difficultatibus quibusdam, quæ ex ingenii noſtri imbecillitate oriuntur, preſſum, conſtanter eſſe tuendum. Ita ſimiliter *Plato* credere potuit, ſententiam de duobus æternis principiis, multis obnoxiam dubiis, alii tamen, cum meliora non occurrerent, præferendam. Forte non omnes conſequentiarum apices vidit, forte in multis mentem ejus haud rite intelligimus. Verbo, Syſtema duorum æternorum principiorum multis erroribus ſcatet, ſed apertum tamen Atheismum haud involvit.

XIX. Tandem Cl. Vir ad Atheiſmum Platonis comprobandum, argumentum petit a fine mundi p. 28. „Negabat, inquit Plato, „ſubrui a Deo tam pulchrum & affabre expictum Opus: placere id „omnium Parenti, & hinc ut ſubſiſtat, velle. Tantum id credibile „non ſit, quod J. Thomaſius conjectat, id Deum Platonis liberrime „facere. Neque enim hoc e principiis Philoſophi ſequitur. Ut ille „mundum neceſſario e Dei fœcunditate, quod oſtendimus, ſtatuit „permanaſſe, ita etiam neceſſario, ut ut volente Deo, perdurat atque „hanc formam ſervat, uti mundus Spinozæ. Locus Platonis decantatus eſt atque clariſſimus in Timæo. Θεοι Θεων ών Ἐγω Δημιεργος „πατηρ τε Ἐργων ἁ δι Ἐμε γενομενα ἀλυτα ἐμεγε θελοντος. Dii orti ex „Diis, quorum Opifex ego & Pater ſum, hæc attendite. Operum „ea, quæ a me profecta ſunt, inſolubilia ſunt, me volente. Quæ „verba ſatis declarant, Opera Dei perinde videri immortalia, uti ſunt „orti ex Deo Dii immortales. Hoc vult ille. Sed voculæ Ἔμεγε „θελοντος non ſignificant libertatem, ſed perſeverationem neceſſariam. „Qui conclavi incluſus eſt, vult quoque in eo manere, etſi libertas

 „exeun-

„ exeundi deficiat. Sed deficit vero hic libertas abeundi, quia alias „ forma Deo deamata peritura foret, atque anima mundi neceſſario „ emanans, retrahenda eſſet ad Deum. Quibus planum fit, recte „ Laertium inter *δοξας* Platonis retuliſſe *ἀφθαρθον διαμενειν Ἰον κοσμον*, „ *δια το μη διαλυεσθαι εἰς Θεον.* Cæteras interpretationes curo ſcilicet, „ quia cum Platonis doctrinis reliquis non cohærent. Quicquid is „ de corruptione mundi naturali loquitur, iterum ad mentis præciſio- „ nem pertinet.„ Tota ergo controverſia huc redit, an mundus inſolubili quodam vinculo ita cum Deo *Platonis* conjunctus ſit, ut mundus non poſſit non perpetuo exiſtere, vel utrum mundus ille, ut liberrime a Deo conditus, ita & eodem volente duraturus ſit. Prius Cl. Vir, poſterius nos defendimus. Ratiocinatur autem partim ex principiis ſupra poſitis, partim teſtimoniis. Principium Cl. Viri ex quo ratiocinatur eſt, omnia ex Deo emanaſſe, mundumque cum Deo, ex mente *Platonis*, unam eandemque ſubſtantiam abſolvere, quo poſito ſine dubio mundus æternus eſſet. Niſi fallor, ſupra ſatis oſtendimus, emanationem illam materiæ ex Deo, & neceſſariam ejus cum Deo conjunctionem, fruſtra *Platoni* adſcribi. Superiora igitur non repetam, ſed teſtimonia a Cl. Viro allata examinabo, aliiſque ad ſtabiliendam ſententiam meam, confirmabo. Pagina 708. *Timæi*, cauſa productionis rerum omnium ſola ſtatuitur *bonitas* non *neceſſitas*. *Dicamus*, inquit *Plato*, *quam ob cauſam ille rerum Auctor generationem & hoc univerſum conſtituit. Bonus erat. Bonus autem nulla unquam aliqua de re invidia tangitur.* Et paulo poſt. *Si quis hanc gignendi mundi cauſam præcipuam a prudentibus viris acceperit, rectiſſime profecto accipiet.* Ibid. pag. 709. *mundi corpus nequit diſſolvi ullo modo, niſi ab eo, a quo eſt colligatum.* Verba ad quæ Cl. Vir provocat, jam adduxi Sect IV. pag. 846. In quo loco obſervetur, primo appellatio Dei *Θεος Θεων*, *Δημιεργος*. 2. Omnia quæ condita ſunt ſolubilia eſſe, ſed Deo volente non diſſolvi. 3. Deum ideo ea non diſſolvere, quod Deo minus conveniret, id quod pulcherrimum fecit, diſſolvere. In Syſtemate *Spinozæ* hæc omnia locum habere non poſſunt, nullus hic eſt liber *Δημιεργος*. Sed ut omnia ex infinita Dei natura orta ſunt, ita etiam non poſſunt non manere. Hinc maxime contorta eſt interpretatio verborum *Ἐμȣ θελοντος*. Unde enim neceſſitas illa repetenda eſt? bonitate ſola motus rerum pulcherrimarum Syſtema efformavit, voluntas, non bruta quædam neceſſitas cauſa perdurationis mundi dicitur. Similitudo Cl. Viri allata litem lite reſolvit; ubi enim adſeritur,

tur, Deum mundo incluſum eſſe? Qui conclavi exire non poteſt, licet vellet, improprie manere velle, dicendus eſt. Vult, quia non poteſt, vult, ſed non libere, ſed coacte. At ſecundum *Platonem* Deus libere ad mundum producendum ſe accinxit, mundus in ſe conſideratus ſolvi poteſt, vult autem eum Deus propter pulchritudinem non diſſolvere, aliud e verbis *Platonis* & totius Syſtematis nexu elici non poteſt. *Deficit, inquit Cl. Vir, libertas, quia forma deamata peritura eſſet*, ſed hæc verba nihil aliud ſignificant, quam nolle Deum ob pulchritudinem libere conditum mundum deſtruere; num autem ille, qui ob pulchritudinem operis, verbi gratia Poema aliquod elegantiſſime compoſitum delere non vult, num ille neceſſitate quadam compulſus, hoc feciſſe dicendus eſt? ipſæ illæ rationes a pulchro deſumtæ, ſapientiam aliquam, minime ineluctabilem aliquam & ferream neceſſitatem innuunt. Nec altera ratio Cl. Viri magis quadrat, nimirum Deum non deſtruere velle mundum, *ne anima mundi retrahenda eſſet ad Deum:* nullum enim plane veſtigium hujus interpretationis eſt, ſed mera ſuppoſitione nititur, quam ſatis ſupra refutavimus. Et quomodo tandem anima mundi retrahi poſſet, ſi illa cum mundo unicam efficit ſubſtantiam? quis ille retrahens, num Deus? ſed Deus idem cum mundo, ſi Cl. Viro credimus; quo retrahitur tandem, ſi Deus cum mundo inſolubili nexu cohæret? mera etiam ſuppoſitione nituntur, quæ Cl. Vir de mundo ait, nimirum eum perinde eſſe immortalem, uti ſunt Orti ex Deo Dii immortales, tacite ſupponens Deos illos, ſeu Dæmones, & aſtra ex neceſſitate naturæ Dei emanaſſe, atque adeo eodem modo, mundum non poſſe non manere. Hæc apertiſſimis *Platonis* verbis contraria ſunt, ait enim eadem pag. 713. in *Timæo*. *Poſtquam orti ſunt omnes, & qui cœlo volvuntur Dii, noſtris oculis & qui eatenus nobis conſpicui ſunt, quatenus ipſi volunt, tum ad eos mundi genitor ita fatur: Dii Deorum &c.* & paucis interjectis. *Quapropter quia generati eſtis immortales quidem & indiſſolubiles omnino non eſtis. Nec tamen unquam diſſolvemini, nec mortis fatum ſubibitis. Nam voluntas mea majus præſtantiusque vobis eſt vinculum, ad vitæ cuſtodiam, quam nexus illi, quibus eſtis, tunc cum gignebamini, colligati.* Patet ex verbis illis, Dæmones & aſtra quæ dii dicuntur, dici mortalia & ſolubilia in ſe conſiderata, minime ex eſſentia Dei propulſa, ergo ſimiliter mundus in ſe conſideratus ſolubilis eſt, ſed manet ita Volente Deo. Repetitur igitur cauſa hujus rei, non ex neceſſitate naturæ Dei, ſed libera

Digitized by Google

libera ejus voluntate. Nec moratur nos teſtimonium *Laertii*, quem lapſum fuiſſe, & contra mentem *Platonis* locutum dudum demonſtravit J. *Thomaſius* diſſert. 3. de Exuſt. mundi Stoica pag. 48. ſeq. qui prolixe locum *Platonis* vindicat, cujus rationes ita mea opinione comparatæ ſunt, ut a Cl. Viro infringi haud poſſint, ad eum igitur Lectorem amandamus. Duos tantum teſtes adferam, qui hac in parte, *Laërtium* facile ſuperabunt, prior eſt *Timæus Locrus*, poſterior *Plutarchus*. Ille pag. 546. ita ait Ed. Gale: *δηλεομενος ὠν ἀριςον γενναμα ποιησιν, τȣτον ἐποιει Θεον γεννατον, ȣ ποκα Φθαρησομενον ὑπ' ἀλλω αἰτιω, ἐξω τω ἀυτου συντέζαγμενω Θεω, ἐι ποκα δηλετι ἀυτον διαλυειν.* Hic autem de Placitis philoſoph. Lib. 2. cap. 4. *Πυθαγορας καὶ Πλατων γεννητον ὑπο Θεȣ τον κοσμον, καὶ φθαρτον μεν ἐπι τη φυσει, αἰσθητον γαρ εἰναι δια το σωματικον, ȣ μην Φθαρησομενον γε προνοια καὶ συνοχη Θεȣ.* Locum M. *Felicis*, quem adduxit Cl. *Thomaſius*, vindicare nolo, cum ſimplice negatione opus ſit, nonniſi præciſionem mentis in verbis Felicis quærendam. Cætera, quæ Cl. Auctor de emanatione omnium rerum ex Deo denuo repetit refellere nolumus, cum abunde in ſuperioribus id factum ſit. Concludit tandem diſſertationem dicendo. „Mea ſententia nihil in Platonis diſciplina Venerabile, nihil ſolidi, nihil divini. „Errores undique circumſtrepunt: ipſa *Αθεοτης* in his adytis latet.„ Ad me quod attinet, lubens fateor, *Platonem* Philoſophum fuiſſe vaſtiſſima imaginationis vi præditum, minime omnium accuratum ratiocinatorem; eundem multa dogmata in ſpeciem ſublimia, ipſo opere vero trita, ſæpiſſime erronea, in medium protuliſſe, & clariſſima quæque abſtruſo & metaphorico dicendi genere tenebris involviſſe, agnoſco; Atheum autem & apertum Religionis omnis Hoſtem fuiſſe nego. Quo Jure id ad me factum fuerit, Tuum erit, *Clariſſime Brukere*, diſpicere. Supereſt alterutra ex parte Judicium tuum. In quo mihi æque jucunda erit ſimplicitas diſſentientis, quam Comprobantis Auctoritas. Vale.

*Dabam e Muſeo meo Tiguri*
*d. 24. Maji 1728.*

Viro

# Viro, Pietate, Eruditione, Nobilitate, Candore denique, Præcellentiſſimo
# JO. CONR. ZIEGLERO,
Scaphuſano, Amico Singulari.

Diſſertationem hanc Apologeticam in Grati Animi τεκμήριον & Amicitiæ Monimentum

D. D.

JACOBUS ZIMMERMANNUS.

Miraberis ſine dubio, *Præſtantiſſime Vir*, qui fiat, ut Apologeticam hanc Diſſertationem TIBI inſcribam. TU enim a litibus omnibus alieniſſimus es, & nihil magis in Votis habes, quam ut inanibus Diſputationibus, quibus Eruditi miſere tempus terunt pretioſiſſimum, poſthabitis, in id omnes eniterentur, ut de rebus momentoſiſſimis perſuaſi, virtuti per omnem Vitam vacarent. TU in altiſſimo otio inquirendæ veritatis ſtudio vacas, ita tamen, ut, quod difficillimum, in Sapientia modum teneas. TU ſumma ope niteris, ut per Virtutis acerrimum Studium, citis paſſibus ad beatam immortalitatem graſſeris; Hoc negotium tuum, hoc otium, hic labor tuus, hæc quies. In his vigiliam tuam, in his etiam ſomnium reponis. Merito ergo miraberis, eriſticam hanc Diſputationem, & rerum pondere & ſtyli nitore deſtitutam, TIBI offerri. Ego vero mi *Zieglere*, TE *laudo*, atque beatum prædico, imo inter *Eminentiſſimas Tuas Virtutes* refero, quod vera rerum pretia noris. Neque enim ego, ut multi, invideo aliis bonum, quo ipſe careo, ſed contra ſenſum quendam, voluptatemque percipio, ſi ea, quæ mihi denegantur, Amicis video ſupereſſe. Pauciſſimi mortalium ſciunt, quem in finem D. O. M. mentem, qua nihil præſtantius nobis datum eſt, in exiguum hoc corpuſculum conjecerit. Multi, vel ideo ſe natos putant, ut nihil profuturis tempus terant, ut cibos percolent, ut Ventri bene ſit, &c. hic

humilium ingeniorum mos eſt. Qui excellentioris ingenii ſunt, tum demum rite ſe ſuo officio defunctos putant, & vixiſſe arbitrantur, ſi multa, aut nihil, aut parum profutura ſciant, ſi de omnibus loqui poſſint, ſi laudentur, celebrentur, atque per ora virum volitent, cæteroſque, aut munerum dignitate aut Eruditionis ſplendore ſuperent. Pauciſſimi animum a præjudicatis opinionibus, pravis ſtudiis purgant: Pauciſſimi momentoſiſſima rite cognoſcunt, virtutique, quæ omnibus etiam nobiliſſimis ſcientiis præſtat, acri ſtudio vacant, atque tempus illud breve & fluxum in ea ſectanda atque excolenda collocant. Pauciſſimi denique, tum ſibi videntur ſatis ſapere, quando ea ſciunt, quæ Magiſter Optimus nos ſcire voluit, eaque agunt, ſine quibus beati eſſe non poſſumus. Hæc cum Tu diu noctuque mediteris: cum omnem curam meditationemque in eo reponas, quis Te vere Doctum, vere Sapientem, vere Felicem eſſe negabit? Quid igitur ad me Plato tuus, inquies, quid examen litium tuarum? Audi, mi Zieglere. Dudum eſt, ex quo in ære Tibi ſum. Infinita ſunt Tua erga me Beneficia, quibus me Tibi devinxiſti. Amo Te, & poſſum dicere quare. Volui igitur, cum meliora ad manus non ſint, tandem aliquod extare amoris mei in Te monimentum, leve illud quidem & exiguum; monimentum tamen. Lacte ſupplicare debent, quibus thura deſunt. Reſpice igitur non tam ad rem ipſam quam animum meum. Et Parentes æquis oculis conatus liberorum aſpiciunt, licet ingenii maturitas ubique deſideretur. Præſtat in minimis tentare, quid vires valeant, quid ferre recuſent. Non omnes alto ſe mari credere audent: timidos juvat littus legiſſe. Interim, ut Beneficiorum Tuorum, ſic & Monitorum, nulla me unquam capiet oblivio. Quoties de te cogito, cogito autem plurimum, toties ad virtutem animus meus accenditur. Plura, ut heic addam, prohibet decantata tua modeſtia, quam vel Hoſtis in Te admiretur. Accipe igitur ſerena mente, hoc qualecunque amicitiæ Τεκμήριον & nunquam deſine amare Zimmermannum Tuum.

Vale.

VIN-

# VINDICIÆ DISSERTATIONIS
## DE
# ATHEISMO PLATONIS

Contra ea, quæ Gundlingianorum part. 43. & 44. peracerbe monuit

D. NICOL. HIERON. GUNDLINGIUS, JCtus Halenſis, & S. Reg. Maj. Boruſſ. Conſiliarius Intimus.

Celeb. SAMUELIS WERENFELSIUS
Epigramm. LXII.

*Ut ſentiant omnes idem*
*in ſingulis minutiis*
*fieri nequit, nec poſcitur.*
*Hunc ut feram, qui non poteſt,*
*quodcunque credo, credere,*
*fieri poteſt & poſcitur.*

*Sect.* I.

ANnus eſt, & quod excurrit, ex quo *Diſſertationem* conſcripſi de *Atheiſmo Platonis;* Eam *Conjunctiſſimus mihi Schelbornius*, pro ſuo erga me adfectu, nono Tomo *Amœnitatum Litterar.* inſeruit. Animus erat ſpecimine hoc qualicunque oſtendere, qua ratione, veteres Atheismi poſtulatos, defenſurus eſſem. Haud obſcure ſimul ſignificavi, gratiſſimum mihi fore, ſi Viri Eruditi aut publice, aut privatim endnotituri



Digitized by Google

eſſent , quid in hoc ſpecimine deſiderarent : neque enim tam mihi ſuffenus ſum , ut exiſtumem , me ſine aliorum monitis & conſilio , *opus*, quod meditor, *Apologiam* nempe, *Virorum Illuſtrium falſo Atheiſmi ſuſpectorum* rite perfecturum & exornaturum eſſe. Ampliſſimus enim hic ſe aperit campus. Neque enim ratiocinandum tantum eſt ; ſed Veterum Syſtemata Philoſophica rite introſpicienda ; attendendum non minus ad res, quam ad verba. Evolvenda veterum monumenta aliquando obſcuriſſima , & in ſummam eorum cogitata redigenda ; legendi moderni , qui non ſine cura veterum ſapientiæ Conſultorum decreta explicarunt ; cavendum , ne Antiquitatis ſtudio, præjudicatis opinionibus, mala interpretatione, amore ſectæ, decipiamur ; ut alia taceam. Hæc omnia magnam attentionem & indefeſſam lectionem poſtulare, nemo non videt. Nihil minus autem credidi, quam quod auxilii & conſilii loco , aliorum iram & indignationem in me provocaturus eſſem. Animus non erat hoc ſpecimine, quenquam lædere aut ſine neceſſitate adverſarios quærere. A *litibus animus meus alieniſſimus* eſt. Θειᾳ quadam μοίρᾳ ab ipſa juventute moderati animi ſtudium amavi & adhucdum amo. Pretioſius etiam tempus eſſe exiſtimo, quam ut nihil profuturis concertationibus teratur. Litium, logomachiarum, & controverſiarum, plus ſatis eſt. Verum eſt, examinavi in ſecunda diſſertationis meæ parte, *Cl. Gundlingii rationes, quibus probare voluit, Platonem Spinozæ ſententiæ addictum eſſe.* Putavi Virum doctum, & libertatis ſentiendi amantiſſimum, modeſtum cogitationum ſuarum Examen malam in partem haud interpretaturum, ſed levem hunc diſſenſum, æquo animo laturum, & ſicubi lapſus fuero, ſine acerbitate, cauſam erroris demonſtraturum. *Æquiſſimum* hoc eſſe credidi, multas ob rationes. *Problema eſt*, de quo diſputamus *fatente Gundlingio.* Non agitur de capitibus Religionis cum ſalute connexis ; ſed de quæſtione non magni momenti. Nec cœtus ſacri, nec Reipublicæ Litterariæ, nec mea maximopere intereſt, utrum *Plato* Atheus fuerit, nec ne. Perquam inficetum autem eſſe credo, in tali quæſtione ita diſputare, ita paratragædiari, quaſi de re omnium momentiſſima ageretur. Dudum eſt, ex quo viri ſapientes, eos, qui ob levem diſſenſum in alios debachantur, in numerum eorum, quos Galli *des Pedants* vocant, retulerunt. *Æquiſſimum* hoc eſſe putavi, quod nec famæ, nec Eruditioni Cl. *Viri* detraxerim, quod modeſtiſſime cogitata mea in medium protulerim, quod titulos, quibus quorundam aures gaudent, ſuis locis non omiſerim, paratiſſimum-

que

Digitized by Google

que tandem me eſſe demonſtraverim, meliora, ſiquidem erraſſem, audiendi, veritatemque ambabus, ut ajunt, manibus amplectendi. Sed opinio me fefellit. Examini quidem ſubjecit Diſſertationem meam; ſed ita, ut conquerendi de eo habeam juſtiſſimas cauſas. *Plena enim eſt diſſertatio ejus criminationibus, dicteriis, inconditis ſalibus. Ignorantiam, ſtuporem, ſtultitiam* mihi exprobrat; nihil denique eorum omittit, quæ impotentiam animi, & intolerandum faſtum ſignificare poſſent. Utrum hæc meritus ſim, atque hæc agendi ratio *Cl. Gundlingii ætate, Eruditione, fama* digna ſit, judicent Viri prudentes & a ſtudio partium alieni. Hactenus ego exiſtimo, nihil magis Litteras in contemtum adducere poſſe; quam ſi illi, qui cæteros *modeſtia, æquitate* & *prudentia* ſuperare deberent, cerdones & ruſticos imitantur, qui quod *argumentis* non poſſunt, *convitiis* nituntur conſequi. Par pari non referam. *Umbraticorum Doctorum mores* mihi diſplicent quammaxime. Examinabo *ſine bile* rationes, quas contra meam ſententiam in medium protulit; diſcutiam fundamenta, quibus ſyſtema ejus innitur, non obliviſcar eorum, quæ ad rei ſummam quidem non pertinent, quibus tamen aut ſententiam meam ſubvertere, aut in alienum ſenſum detorquere voluit; tandem ſi quis dignus vindice nodus *in Diſſert. 31. Gundlingianorum* parti inſerta, occurrit, ut ſolvam, non ſecem, operam dabo.

II. Antequam autem rem ipſam aggrediar, duo præmonenda ſunt. Prius reſpicit ea, quæ circa finem Diſſert. ſuæ monet D. Gundling. *Putat nempe is, minus recte illos facere, qui Veteres ab impacto Atheiſmi crimine, omnibus viribus nitantur liberare; mirum eſſe, eos, qui quantum Virus in Syſtemate Veterum lateat, oſtendere allaborent, improbari, cum tamen in cæteris dogmatibus omnium confeſſione turpiter lapſi ſint; ipſum Apoſtolum Paulum dixiſſe, Sapientes inter Gentiles vanis Sophismatibus deluſos fuiſſe; ſe eadem ratione, qua plurimi Veteres defendant, Spinozam ipſum purgaturum &c.* Cum hæc non me ſolum tangant, ſed Viros me longe excellentiores doctioresque, poſſem multis teſtimoniis Cl. Virorum *Cudworthi, Clerici, Fabricii* aliorumque uti, ad invidiam a me amoliendam. Sed cum brevitati hic ſtudendum ſit, hoc labore ſuperſedeo, futuro Operi DEO dante illa inſerturus, non quidem eo animo, ut errori aliquod pondus auctoritate aliorum addam; ſed propter illos, qui a me diſſentiunt. Dantur enim homines adeo perverſi, qui quamprimum audiunt Virorum male audientium patrocinium ſuſcipi, maligne hoc inſtitutum interpretentur: ſunt qui exi-

 ſtimant,

ſtimant, quo magis Veterum Philoſophorum Decreta deprimant, eo majus Religioni Chriſtianæ decus ac ornamentum accedere; ſunt denique, qui *P. Baylii*, Viri ſane ingenioſiſſimi, nimia admiratione abrepti, in id omnibus viribus conniuntur, ut omnes fere, eosque celeberrimos, *Orientis*, *Græciæ* & *Latii Philoſophos* in cenſum Atheorum referant. Poſtremi iſti, putant, cæteros, qui hac in parte diſſentiunt, nec Veteris Philoſophiæ cognitione, nec magno judicio, aut peritia Syſtema aliquod examinandi, inſtructos eſſe. Ut tamen aliqua ex parte hic *D. Gundlingio* ſatisfaciam, breviter dicam, qua ratione in hoc argumento verſaturus ſim.

III. Et *primo quidem non probo illos, qui omnia ex antiquis Philoſophis, Poëtis, &c. corradunt, quæ externa quadam verborum ſpecie recte dicta videntur, paulo accuratius autem expenſa, aut longe alium habent ſenſum, aut manifeſtam impietatem involvunt.* Peccaverunt in eo non ſemel antiqui Patres Eccleſiæ, qui aut defectu examinis, aut ſtudio partium, quæcunque ad opiniones ſuas tuendas facere poterant, hinc inde arripiebant. Notum quid factum ſit in Diſputationibus de Trinitate. Peccarunt etiam multi ex modernis, quos recenſere nil attinet. Juſta eſt igitur hac in parte Virorum Doctorum querela. *Secundo* improbo eorum ſententiam, qui *ideo tantum Syſtema eorum, qui pleroſque Veterum in numerum Atheorum referunt, rejiciunt, quia certis quibusdam principiis, a Theologis quibusdam receptis, contrarium videtur.* Sane nunquam ita argumentandum eſt: hæc ſententia, ſi vera eſſet, hypotheſibus noſtris, cauſæ noſtræ adverſaretur, ergo neganda & refellenda eſt. Solidioribus fundamentis principia Religionis *Naturalis* & *Revelatæ* ſuperſtructa ſunt, quam ut conceſſo etiam Atheiſmo illo plerorumque Veterum Philoſophorum, in periculum adducantur. Male ratiocinati fuerint Veteres, deliraverint, in monſtroſas prolapſi fuerint ſententias; hoc rationes immotas, quibus Religionis Chriſtianæ fundamenta, ſecundum rigidiſſimas rectæ ratiocinationis leges, probare poſſumus, minime tangit. *Tertio: Neminem tamen ſine urgente neceſſitate Atheiſmi, quo peſtilentior error non datur, poſtulandum puto; ſive antiquus ſit, ſive modernus, ſive Gentilis, ſive Chriſtianus.* Novimus enim, quæ cum hac accuſatione mala plerumque conjuncta eſſe ſoleant: Sæpe Viri præſtantiſſimi & innocentiſſimi, dulce Patriæ ſolum, uxorem, fidiſſima amoris pignora deſerere, & in exilium, ad rogos vel ad metalla migrare debuerunt. Non quidem antiquis illis Philoſophis hac ratione nocere poſſunt accuſatores, ſed

ſed viventibus plerumque nocivum concitant periculum. Dantur enim eheu! litteratiſſimo hoc ſeculo multi, qui celeberrimos eosque innocentiſſimos Viros turpiſſimi erroris reos agere non verentur. *Quarto: Tum autem nullam nobis neceſſitatem veteres Atheiſmi poſtulandi, impoſitam eſſe credo, quando (a) totius Syſtematis nexus non patet, aut (b) patet quidem, ſed graviſſimorum & hiſtoriæ Philoſophicæ peritiſſimorum, obſtant perſpicua teſtimonia in contrarium allata, quæque longe aliam Syſtemati induunt faciem, (c) aut ubi adeſt rationum utrinque allatarum æquilibrium, (d) vel unicum teſtimonium, cæteris rei alias peritis, altum ſilentibus, (e) aut tandem ſi verba, quibus utuntur Veteres, adeo perplexa ſunt, ut quam poteſtatem habeant, nec ipſi definiverint, nec aliunde lucem adferre poſſimus.* Ubi hæc manifeſte deprehenduntur, æquitatis leges poſtulare credo, ut nihil temere adſeramus. In Syſtemate *Spinozæ* hæc omnia locum non habent. Adhibuit is definitiones, axiomata, propoſitiones perſpicuas, corollaria, ita ut totius Syſtematis nexum omnes, qui in alienum ſenſum ſtudio cogitata ejus pertrahere nolunt, facile perſpicere poſſint. At in examine ſententiarum, quas veteres Philoſophi in medium protulerunt, frequentiſſime ea, quæ dixi, occurrunt. Quod ſuo loco clariſſimis exemplis demonſtrabo. Addantur interim ea, quæ de hoc argumento erudite *monuit Clariſſimus & conjunctiſſimus Vir J. Brukerus Otii Vindelici parte prima.*

IV. Diffiteri ſimul nolo, multas ob rationes mihi eorum ſententiam diſplicere, qui *neglectis illis cautelis*, quas adduxi, pleroſque Veterum Philoſophorum in numerum Atheorum referunt. Nocet enim *primo bonis litteris.* Dudum conqueſti ſunt Viri præſtantiſſimi, ab Adoleſcentibus quidem *Hiſtoriarum Scriptores*, *Poëtas*, *Comicos*, legi; *Philoſophos* autem plerumque negligi. Iidem tamen ſimul fatentur, nihil Scriptis *Platonis*, *Xenophontis*, *Stoicorum* in univerſum &c. excellentius apud Veteres legi. Quod ſi omnia illorum cogitata de Deo rebusque divinis, purum putum Atheiſmum involvunt, excutiendi hi libri e manibus ingenuorum Adoleſcentium; neque enim ad verba tantum, ſed ad ſenſum præcipue, attendere debent. Præſtat Græcæ & Latinæ Linguæ imperitum eſſe, quam ab ipſa Juventute Atheiſmi venenum imbibere. Cum *Harduinus* omnia fere veterum monumenta pauciſſimis exceptis conficta, & nudius demum tertius nata, adſereret; non ſine cauſa Viri docti, & inter illos *Cl. la Croze* exiſtumarunt, Jeſuitam illum, forte & alios conſortes, id agere, ut antiqua illa veterum monumenta, quæ ad Religionis Chriſtianæ confirma-

firmationem multum faciunt, e manibus Chriſtianorum excutiantur, atque ita impietas & ſuperſtitio triumphet. Abſit ut *Doctiſſimos Viros*, qui pleroſque Veterum, in Catalogum Atheorum referunt, tanti flagitii reos habeam; haud tamen exiſtimarim, prorſus vanum eſſe, metum illorum, qui putant, *elegantiorum Litterarum ſtudium* aliquid detrimenti pati. Philoſophiæ ſaltem accuratioris ſtudium, mea opinione, non parum ſufflaminatur. *Deerunt, qui ſuadebunt, ſi ſuaſiſſe periculum ſit*, inquit *Darius* apud *Curtium*. Deerunt ſane, qui cum detrimento oculorum, voluptatum contemtu, omnibus viribus veritatis inquirendæ ſtudio vacabunt, ſi poſt tot exantlatos labores, nullum fere aliud prœmium exſpectare poſſunt, quam ut peſtilentiſſimorum errorum accuſati, omnium invidiæ exponantur, præſertim ſi a receptis ſententiis recedant paulo longius. Accedit, quod hac ratione *divinæ rationis vis*, non parum ſine neceſſitate labefactetur. Concedo lubens, notiones de Deo rebusque divinis, Religionis Chriſtianæ luce, & experientia mirum in modum emendatas, & colluſtratas fuiſſe: tam debilem tamen *rationis vim* eſſe, ut omnes fere *veteres Philoſophi*, qui acerrimo per omnem vitam, veritatis ſtudio tenebantur, in Atheiſmum prolapſi ſint, nec elabendi rimam perſpexerint, perſuadere mihi non poſſum. *Injurium* mihi hoc videtur in *ipſum Auctorem Rationis*. Neſcio qua ratione homines illi ἀναπολογητοι dicendi ſint, qui adhibita omni diligentia, Numen tamen dari, ab adſpectabili rerum univerſitate diſtinctum, vix ac ne vix quidem perſpicere potuerunt Saltem conſectarium illud, quod magna eruditionis ſpecie urſit *Baylius*, rationem nempe ita eſſe comparatam, ut in divinis omnia quidem ſubvertere, nihil autem certi invenire poſſit, mirifice confirmatur. Duriſſimum præprimis mihi videtur, cum *D. Gundlingio* adſerere, omnes, qui creationem ex nihilo non ſtatuant, neceſſario ad emanationem omnium rerum ex divina eſſentia confugere debere. Novit ille quam pulcherrime, quantis difficultatibus obſepta ſit, hæc ipſa doctrina, de creatione omnium rerum ex nihilo; novit P. *Baylii* conatus; haud ignorat inter ipſos Chriſtianos multos dari, qui exiſtimant, neque ex voce ברא, aut κτίζειν, neque aliis ex locis *V. & N. Teſtamenti* probari poſſe, omnia ex nihilo producta eſſe. At hi ipſi de Numinis exiſtentia perſuaſiſſimi ſunt. Non poſſum igitur diffiteri, me propter rationes adductas, in eorum eſſe ſententia, qui putant, mitius cum antiquis illis agendum eſſe: meliora tamen docentes, ut hic, ſic in cæteris, lubens audiam.

V. *Ate-*

V. *Alterum, quod notandum, hoc eſt.* D. *Gundlingius* non ſemel conqueritur, me, quid *Atheiſmi* nomine intelligerem, nullibi in defenſione Platonis definiviſſe. Verum hoc eſt. Sed minime neceſſe eſſe putavi, exhibere definitionem Atheiſmi in genere. *Quæſtio eſt, utrum Plato Spinozæ ſententiæ addictus fuerit, nec ne.* Eum in finem *Spinozæ* ſententiam ad *duo revocavi capita, nimirum unicam dari ſubſtantiam, eamque Deum eſſe*: probavi autem non ſolum, *Platonem* Deum a materia prorſus diſtinxiſſe, ſed & nullo eandem vinculo cum Deo conjunxiſſe. Scio dari Atheos, qui a *Spinozæ* ſententia recedunt, ſed *de hoc* in præſenti diſputatione non *quærebatur*. Quæritur tantum, utrum argumenta mea ita comparata ſint, ut probent, *Platonem* a *Spinozæ* ſententia alienum fuiſſe. Fruſtra igitur non ſemel ingeminatur, requiri cauſam quandam externam a materia & mundo diverſam. Eum enim argumentorum meorum ſcopum eſſe, ipſa res clamat. Hoc tantum dico, me Athei nomen illi dare non poſſe, qui perfectiſſimum Numen, idque optimum ac liberrimum agnoſcit, virtutes cæteras tanto Numine dignas extollit, Jus Deo in materiam concedit, & omni rerum Univerſitati proſpicere ait; ſimul tamen materiæ æternitatem profitetur. Aut enim dicendum eſt, omnes errores de Dei natura & virtutibus omnem Numinis cultum ſubvertere, aut quosdam tantum. Prius plane durum eſt. Pauciſſimi mortalium mentem ad ſublimia illa perfectionum divinarum Capita contemplanda evehere poſſunt. *Cum ad illum mentis humanæ intentio, & acumen, & memoria pervenerit; quaſi abductis, & conſumptis omnibus viis, ſubſiſtit, hæret, deficit: nec eſt aliquid ulterius, quo progredi poſſit*, ut eleganter loquitur Lactantius Lib. V. Sect. 7. Omnes præterea ratiocinationes noſtræ de Deo, & perfectionibus ejus, nituntur comparatione quadam noſtrarum perfectionum cum virtutibus divinis inſtituta. Quis autem neſcit, quam facile hac in parte errare poſſimus? Ergo illi errores circa attributa divina exitiales ſunt, qui directe impediunt, quo minus Supremum Numen venerari, & colere poſſimus. Ita v. gr. qui libertatem omnem Deo detraheret, eumque in cauſam quandam, cæco impetu agentem, transformaret, is ſine dubio attributum aliquod ſubverteret, quocum omnis Religio, & legum reverentia ſimul tolleretur. Fateor illos, qui æternitatem materiæ ſupponunt, ſententiam fovere, quæ cum virtutibus divinis per omnia rite conciliari haud poteſt; Ita tamen eam comparatam eſſe, ut omnem ſubvertat Numinis exiſtentiam, probari rite poſſe, quammaxime diffido.

VI. Putat tamen D. Gundlingius. hinc Sect. 97. ita loquitur. *Ego haud immerito cenſui, eos qui æternitatem materiæ admittunt, ac defendunt, lapſu prono & facili, in* ἀθεότητα *incidere. Zimmermannus contra. Ratio quæ mihi ſedet, eo redigitur, Deum ſic iri compulſum, ut vel materiam adtingat & fabricet, ceu faber lignarius, opusque relinquat levi vento periturum: aut ſeſe infundat in materiam, ut in ipſo conſiſtat, & perſiſtat. Deus opus periturum fabrefaciens, non eſt Deus, quia id perfectioni ejus infinitæ repugnat; ac Deus imperfectus interea non erit Deus. Quod ſi vero influat Divinitas, aut ſe ſe infundat in rem productam, Deus confundetur cum mundo; mundus erit ipſe Deus, & Deus mundus: Q. E. D.* ad hæc adjicit Elegantiſſimi Ingenii Vir: *Quid Zimmermannus? loquiturne an tacet? Tacet; ac demum linguam ſolvens reſpondet contradicendo, nec ſe mihi adſentiri poſſe enuntiat.* Videat *D. Gundlingius* utrum ſequentia ſatisfaciant: & 1. quidem notari velim, me nullibi adſeruiſſe, eos, qui æternitatem materiæ tuentur, in Atheismum facile prolabi haud poſſe: hoc tantum dixi Sect. 18. p. 958. *Deum tollere omnes, qui materiæ æternitatem tuentur, licet Rectorem univerſi agnoſcant, qui rebus omnibus proſpiciat, Cl. Viro probandum incumbet.* Quæritur igitur, non utrum in *Atheismum prolabi poſſint*, ſed utrum *veri Nominis Athei ſint*, Numenque eo ipſo tollant, quia æternitatem materiæ tuentur. 2. Minime autem id probat Dilemma allatum. De poſteriore membro, infuſione nempe Dei in materiam nihil dicam. Examinemus tantum primam partem, de qua proprie ſermo eſt. Deus, ait *Gundlingius*, compelletur, ut materiam fabricet, opusque relinquat levi vento periturum. Sed *primo* addere debuiſſet, Deum, antequam animum ad elaborandam materiam adjeciſſet, *liberum* fuiſſe; potuiſſe materiam illam æternam in confuſione relinquere, nullaque adeo, vel intrinſeca, vel extrinſeca neceſſitate, compulſum fuiſſe, ad materiam exornandam. Quod ſi jam accedant rationes, vel ex bonitate vel ſapientia Dei repetitæ, patet nullo modo dici poſſe neceſſitate quadam Deum compulſum fuiſſe ad materiam fabricandam. 2. Quod ſi Deus velit materiam æternam exornare, quæritur, *quo jure* agere poſſit in materiam æternam, & quomodo *id jus exequi poſſit.* Quod *poſterius* attinet, quæſtio huc redit: quomodo ſubſtantia intelligens, movere poſſit materiam, eamque exornare: hæc autem difficultas non minus in ſyſtemate eorum, qui æternitatem materiæ tuentur, occurrit, quam eorum, qui creationem ex Nihilo credunt. Nemo enim hactenus nexum illum, qui intercedit inter voluntа-

Digitized by Google

luntatem ſubſtantiæ intelligentis, & motum materiæ, explicare potuit. Quod vero *prius* attinet, major difficultas eſt in ſyſtemate eorum, qui materiæ æternitatem agnoſcunt. Illi enim qui Deum ex nihilo cuncta produxiſſe, adfirmant, eo ipſo adſerunt, Deum jus habere in materiam, a ſe conditam. At qui materiæ æternitatem tuetur, cauſam dare non poteſt poteſtatis hujus, quam Deus ſibi arrogat. Et hoc maxime urferunt, non minus Veteres, *Simplicius*, *Hierocles*, *Tertullianus*, quam *Recentiores*, *Baylius*, *Jaquelot*, aliique. Producam unicum locum *Hieroclis* a *Baylio* jam, aliisque allatum. *Τι γαρ δι μαθων*, inquit, *ά μη ὑπεςησε, διατάττειν πειραται παντως τα της ἐυταξιας ἀυτοις ἐν τῃ ἀγεννησιᾳ της ἑαυτων Φυσεως κειμενης; το γαρ ἀγεννητως καθ' ἑαυτο ὑφεςως ἐιη προσλαβοι, παρα φυσιν προσληψεται. Το δε παρα φύσιν διατεθηναι κακον τῳ μεταστρεπομενῳ, ὡςε ὀυκ ἀγαθον τῃ λεγομενῃ ὑλῃ το κοσμειοθαι, ἐιπερ ἀγεννητος ἐιη μη ἀπο χρονου μονον, ἀλλα καὶ ἀπο του ἀιτιου.* h. e. *Quorſum enim ea, quæ non condidit, digerere conatur, cum omnino bona ordinatio in natura eorum ingenita conſiſtat. Si quid enim ingenito, ac per ſe ſubſiſtenti, addatur, præter naturam fiet. Quod autem præter naturam efficitur, vitiatur, quare dictam materiam ornari minime bonum, ſiquidem non ſolum in tempore, ſed etiam absque cauſa ingenita ſit. Baylius* eandem difficultatem fortius adhuc urget; ipſa tamen ejus verba adferre nolumus. Patet igitur omnem difficultatem in eo ſubſiſtere, quod duorum æternorum principiorum adſertores oſtendere non poſſint, quo jure Deus rem, per ſe æternam, mutare poſſit. Sed num ideo Athei illi ſunt, qui hoc adſerunt? num negant Deum elaboraſſe materiam, quia quo jure id fecerit, explicare non poſſunt? *Plato*, qui æternitatem materiæ agnovit, ex *ordine univerſi*, *concluſit dari cauſam æternam*, *ſapientiſſimamque*, adſeruit Deum *ſola bonitate* commotum, ad materiam exornandam ſe accinxiſſe: *agnovit* igitur cauſam primam, ſapientiſſimam, optimam; *agnovit* materiam per ſe eſſe inertem, licet æternam; *agnovit* omnem adſpectabilis hujus rerum omnium univerſitatis ordinem, ſoli Numini adſcribendum. Hæc ſatis oſtendunt, æternitatem materiæ, non obſtitiſſe, quo minus & Deum agnoſceret, & virtutes excellentiſſimas eidem adſcriberet. Credimus nos Deum materiam ex nihilo feciſſe, & rectiſſime quidem. Sed quam primum oſtendere volumus, qua ratione immenſa illa rerum rerum ſenſibilium moles exorta fuerit, ſeu quis ſit nexus inter voluntatem entis intelligentis, licet infiniti, & ortum materiæ, ejusdemque exornationem, hæremus. Neque ideo tamen argumenta noſtra pondus ſuum amit-

Nnnnn 2 tere,

tere, jure credimus. Verbo error eſt, & quidem graviſſimus; adſerere materiam eſſe æternam, Atheismus non item. 3. Sed directe contemplemur argumentum *D. Gundlingii.* Si Deus ait materiam æternam fabricet, tum neceſſe eſt, ut opus periturum levi vento permittat. Sed cur mundus ille dicitur periturus? num *reſpectu materiæ*, ex qua conſtat, num *reſpectu voluntatis* ejus, *qui eum mutare & perire vult?* at materia ex mente eorum, qui æternitatem ejus tuentur perire non poteſt. In noſtro Syſtemate mundus in ſe ſpectatus perire poteſt, minime autem perit, *ob voluntatem Conditoris. Plato* mundum itidem non *periturum* dixit ob *voluntatem* optimam Numinis. At quomodo probabitur, Deum opus periturum fabrifacientem, non eſſe Deum? Deus manet perfectiſſimus, optimus, licet fabricaverit mundum, qui in ſe ſpectatus perire, & in nihilum redire poſſet. Quæritur igitur tantum, utrum Deus, qui materiam æternam fabricavit, eandem *conſervare poſſit, ne pereat.* Sed quid obſtat ex ſententia eorum, qui Deum materiam exornare poſſe ajunt, quo minus eandem conſervet? Supponit enim *Gundlingius*, Deum materiam æternam exornare poſſe; ſi hoc poteſt, eandem etiam exornatam tueri poteſt; num forte vult ejus nullam habere rationem? Sed unde hoc tandem probabit? Si *Baylii* rationes repetiiſſet aſſerendo, Deum in materiam, cui nec exiſtentiam, nec eſſentiam dediſſet, nullam habere poteſtatem, tum longe major futura fuiſſet difficultas. Sed in hoc quod adfert argumento, licet pro more *μετα πολλης φαντασιας* in medium prolato, nulla plane eſt vis, ad probandum, eos, qui æternitatem materiæ aſſerunt, in cenſum Atheorum referendos. Non jam dicam, circa imputationem conſequentiarum, diſpiciendum, non ſolum, quid ex *nexu ſyſtematis* alicujus ſequatur, ſed & quammaxime, *quid ex ſententia ejus, qui ejusmodi ſyſtema defendit, fluat*: nec repetam etiam, quod dudum alii monuerunt, quam difficile mens noſtra creationem ex nihilo concipere poſſit; quot Viri optimi alias & ſagaciſſimi crediderint, Deum ex materia quadam jam præexiſtente, mundum formaſſe; & in revelatione perſpicue creationem è nihilo non tradi. Hæc enim ſunt notiſſima.

VII. Sed veniamus tandem ad rem ipſam. Eum in finem *primo argumenta, quæ in diſſertatione mea attuli, denuo repetam, eaque ulterius explicabo, & vindicabo. 2. Syſtema* D. *Gundlingii directè examinabo. 3. Quædam ad materiam hanc illuſtrandam facientia adjiciam. Platonem, Spinozæ* ſententiæ addictum non fuiſſe, ſequentibus probavi ratio-

rationibus : 1. *Celebrem hunc Sapientiæ Antiſtitem Ens aliquod æternum ſapientiſſimum, quod Deum vocamus, agnoviſſe.* 2. *Eum ſolerter Numen illud a materia diſtinxiſſe.* 3. *Nullo neceſſario vinculo cum materia conjunxiſſe.* 4. *Summam libertatem & imperium in materiam Deo tribuiſſe.* 5. *Tandem providam Dei Sapientiſſimi in omnia curam profeſſum eſſe.* Repetam igitur ſingulas propoſitiones easdemque contra *D. Gundlingii* exceptiones vindicabo. Quum autem *Status Quæſtionis* huc redeat: *Utrum nempe Plato duas, æternas, & per ſe ſubſiſtentes ſubſtantias, Deum nempe, Ens æternum, Sapientiſſimum, Optimum ; & materiam extenſam, diviſibilem, a Deo prorſus diverſam, nullo vinculo connexam, nec ulla ratione eſſentiæ divinæ participem, agnoverit, nec ne?* Pluribus in ea excutienda laborabo. Negat enim *D. Gundlingius materiam* in ſyſtemate *Platonis* ſubſtantiam eſſe. *Sect.* 54. *ait materia per ſe non eſt Ens, ſed accidens, neutiquam ſubſtantia. Sect.* 55. *neque enim unquam Plato materiam pro ſubſtantia venditavit, qua nuda eſt materia, ac ſine divinitate concipitur.* Ut alia loca, in quibus idem repetit, taceam. Diligentiſſime igitur, quid de Deo, & materia *Plato* ſenſerit, diſpiciendum eſt ; uti eo magis pateat, utrum materiam æque ac Deum, pro ſubſtantia *Plato* habuerit.

VIII. Velim autem primo ante omnia obſervari *Platonem & Platonicos, ita de natura Dei loqui, ut aperte teſtentur, Deum omnem fere mentis noſtræ captum ſuperare, & ut cum ſchola loquar, omnes categorias tranſcendere.* Attuli in diſſertatione mea notiſſimum locum *Platonis* ex *Timæo*, in quo ſub perſona Timæi *Plato* ita loquitur : Τὸν ποιητην καὶ πατερα τȣδε τȣ παντος ἑυρειν τε ἔργον, καὶ ἑυροντα εἰς παντας ἀδυνατον λεγειν. Non quidem negaverim *Platonem* ambigue, tecteque de hoc graviſſimo capite loqui aliquando, ex more Veterum, qui nondum initiatos quædam celabant ; ipſam tamen *rei difficultatem, & impenetrabilem fere obſcuritatem*, multum etiam huc contuliſſe, nemo inficias iverit ; imprimis ſi aliorum, eorundemque Philoſophiæ Platonicæ peritiſſimorum cogitata perpenderit. Ita *Proclus* Lib. II. cap. 11. ὑμνησωμεν ἀυτον, ȣ̓χ ὁτι γην καὶ ȣ̓ρανον ὑπεστησεν λεγοντες. ȣ̓δ ἀυ ὁτι ψυχας καὶ ζωων ἀπαντων γενεσεις καὶ ταυτα μεν γαρ, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἐσχατοις. προς δε τȣτων ὡς παν μεν το νοητον των θεων γενος. παν δε το νοερον ἐγεννησε, παντας δε τȣς ὑπερ τον κοσμον, καὶ τȣς ἐν τω κοσμω θεȣς ἀπαντας, καὶ ὡς θεος ἐστι θεων ἀπαντων, καὶ ἑνας ἑναδων, καὶ ὡς ἀδυνατον ἐπεκεινα των πρωτων, καὶ ὡς πασης σιγης ἀῤῥητοτερον, καὶ ὡς πασῆς ὑπαρξεος ἀγνωστοτερον, ἁγιος ἐν ἁγιοις τοις νοητοις ἐναποκεκρυμμενος θεοις. h. e. *Laudemus illum, non*

 *dicen-*

*dicentes ab eo cœlum & terram creata, aut animas, & animalia progenita, nam hæc quidem progenuit, ſed inter ultima. Laudemus eum, quod ante hæc omne Deorum intelligibilium, omne intellectualium genus, omnes ſupra mundum, Deos omnes in mundo creaverit; quippe qui eſt Deorum omnium Deus, Unitas unitatum, ſupra prima impoſſibilia, omni ſilentio ineffabilior, omni exiſtentia ignotior: Sanctus in Sanctis, & ipſis intelligibilibus abſconditus Diis. Max. Tyrius diſſert.* 38. pag. 403. ſimiliter de Deo loquitur. Ὁ μεν γαρ θεος ὁ των ὀντων πατηρ καὶ Δημιουργος ὁ πρεσβυτερος μεν ἡλιου, πρεσβυτερος δε ὀρανου, κρειττον δε χρονου, καὶ αἰωνος, καὶ πασης ῥεουσης φυσεως, ἀνωνυμος νομοθετης, καὶ ἀῤῥητος φωνη, καὶ ἀορατος ὀφθαλμοις. h. e. *Deus enim omnium, quæ extant, Pater Conditorque, ſole antiquior, antiquior cœlo, omni tempore major, omni ævo & quicquid in natura mutatur; Legislator ſine nomine, quem vox nulla, exprimit, nulla oculorum intuetur acies.* Obſervat ibidem *Doctiſſimus Daviſius*, veteres Chriſtianos in eandem conceſſiſſe ſententiam. Et confirmat hoc ingenti teſtimoniorum numero *Petavius Dogmat. Theolog. L. I.* Cap. VI. qui & *Plutarchi*, *Plotini* inprimis, perſpicua de hoc aſſerto addit verba. Hæc loca clariſſime oſtendunt, Deum ex mente *Platonis*, & ſequacium, ſubſtantiam eſſe, analogice quidem conſideratam aliquid nobiſcum commune habentem, quatenus propter egeſtatem ſermonis, & rei ipſius ſublimitatem, aliter loqui non poſſumus; revera tamen, ſi verum dicere velimus, omnem mentis noſtræ capacitatem, ſuperantem; quemadmodum omnes, quicunque de natura Dei accurate meditantur, mentemque ab omnibus, quæ in nobis cum aliqua imperfectione conjuncta ſunt, abſtrahunt, facile obſervabunt. Unde mea opinione rite inferri poteſt, *Platonem* non ſolum Deum pro ſubſtantia habuiſſe, ſed & omnia, quæ præter Deum exiſtunt, cum ipſo collata, ſubſtantiæ nomen, ne mereri quidem exiſtumaſſe; ſequitur etiam tantum abeſſe, ut *Plato* Deum ex materia quadam ſubtili aut fluida conſtare dixerit, ut potius mente etiam noſtra & facultatibus ejus, aliquid excellentius & nobilius eſſe, adſeruerit. *In Syſtemate Spinozæ Deus ex infinitis, imperfectiſſimis, abjectiſſimis, miſerrimis, ſenſu omni deſtitutis, ſubſtantiis, componitur.* Qualis enim ratio partium, talis etiam eſt totius.

IX. Hunc autem Deum, ſupra omnia quod cogitamus evectum, *ſubſtantiam* eſſe, & quidem non *tantum ficta quadam mentis præciſione*, ſed *diſtinctione reali*, probabimus amplius *ex vocibus*, quibus *Plato* in hac materia utitur. Attendi igitur velim ad notiſſimam illam diſtinctionem

Digitized by Google

ctionem Veterum, adſerentium, *Platonem duo principia omnium rerum* Θεον ϰαὶ ὑλην, *ſtatuiſſe.* De tertio enim ſuo loco dicemus. Attuli eum in finem teſtimonia *Plutarchi*, *M. Tyrii*, *Diog. Laërtii* aliorumque. Vox autem ἀρχη hoc in loco, nihil aliud poteſt denotare, quam principium aliquod reale, conſtitutivum, ſubſtantiam: ex duobus enim illis, Deo nempe & materia omnem adparentem rerum omnium originem derivant. Aliquando etiam αἰτιας vocabant. Sic *Plato in Timæo*, δυο αἰτιαι, το μεν ἀναγκαιον, το δε Θειον. Illas autem ἀρχας ita explicant, ut non poſſimus non duo diverſa intelligere ſubjecta. *Auctor Philoſoph.* diſtincte de hac re loquitur. Deum vocat τον ποιητην ϰαὶ διακοσμησαντα τοδε το παν, ϰαὶ προνουμενον αὐτου, *materiam* vero, πασαν την ὑλην ὑποκειμένην. Porro Θεὸν adpellat Plato ἀσωματον τε ϰαὶ ἀνειδεον ϰαὶ μονοις σοφοις ἀνδρασι καταλιπτον, *materiam* vero ἀσχηματιστον ϰαὶ ἀποιαν προσλαβουσαν σχηματα ϰαὶ ποιοτητας. Hæc diſtinctionem aliquam *non rationis*, quod *D. Gundlingius* contendit, ſed *realem & eſſentialem* inferre, omnes vident, qui a partium ſtudio alieni ſunt. *Plutarchus de placit. Philoſoph.* Lib. 1. cap. 2. clariſſime, quid ἀρχων nomine intelligendum ſit, *oſtendit.* Sumamus primum tantum exemplum, in quo vox hæc adhibetur. Θαλης ὁ Μιλησιος ἀρχην των ὀντων ἀπεφηνατο το ὑδωρ. Quis autem non obſervat, vocem ἀρχην aliud denotare non poſſe, quam principium *conſtitutivum*, ſeu *ſubſtantiam?* Novi quidem *Ariſtotelem Lib. 4. Metaphyſ.* cap. 1. varias των ἀρχων exhibere definitiones, ſed qui argumentum, de quo quæſtio eſt, rite inſpexerit, facile videbit, heic loci illam vocem alio ſenſu ſumi non poſſe. Similiter vox ὀυσια, qua uſus eſt *Plato*, & diſcipuli, cum de Deo & materia locuti ſunt, ſatis oſtendit, *Platonem* non minus *Deum*, quam *materiam* pro *ſubſtantia* habuiſſe. *Timæus Locrus* pag. 548. *corpus* vocat μεριστην ὀυσιαν. *Plutarchus* περι της ἐν Τιμαιῳ κοσμογ. pag. 1014. de Platone, την ὀυσιαν ϰαὶ ὑλην ἐξ ἡς γεγονεν, ου γενομενην, ἀλλ' ὑποκειμενην ἀει τῳ Δημιουργῳ εις διαθεσιν ϰαὶ ταξιν αὐτης παρασχειν. i. e. *Subſtantiam & materiam, ex qua factus eſt mundus, non natam, ſed ſemper ſubjectam Opifici diſponendam & ordinandam ſe præbuiſſe.* Heíc loci ergo *materia* dicitur ὀυσια, dicitur *ex ea* mundus factus, *eademque diſtinguitur a Deo.* Nulla hîc locum habet *abſtractio*, neque enim *ex accidenti totus mundus factus eſt*, ſed veri nominis *ſubſtantia.* Timæus Locrus pag. 544. non ſolum *materiam* tanquam *æternam quandam ſubſtantiam conſiderat*, antequam NB. Deus ulla ratione ſe cum ea conjungeret; ſed & *eandem materiam* tanquam *ſubjectum* aliquod, quod varias formas ſeu acciden-

cidentia admittere poſſit, deſcribit. Ταυταν δε ταν ὑλαν ἀΐδιον μεν ἔφα, οὐ μαν ἀκινατον. ἀμορφον δε καθ ἀυταν, καὶ ἀσχηματιστον, δεχομεναν δε πασαν μορφαν. i. e. *Hanc materiam ajebat eſſe æternam, non vero immobilem; & ab omni forma atque figura per ſe immunem, & liberam, quaslibet tamen formas recipientem. Diog. Laërtius in Vita Platonis* pag. 86. poſtquam dixiſſet την ὑλην ἀσχηματιστον & ἀπειρον fuiſſe, antequam Deus eandem in ordinem redigeret, addit τραπεσθαι δε την οὐσιαν εἰς τετταρα στοιχεια πυρ, ὑδωρ, ἀέρα, γην. *Materia* igitur *ſubſtantia* eſt, alias elementa ex ea oriri non potuiſſent. *Plotinus Ennead.* I. L. VIII. Sect. 10. expreſſe & totidem verbis aſſerit *materiam* non eſſe *accidens, ſed ſubjectum.* ἡ δε ὑλη, inquit, οὐκ ἐν ἀλλῳ, ἀλλα το ὑποκειμενον καὶ το συμβεβηκος περι ἀυτο. *Materia non eſt in alio, ſed eſt ſubjectum, circa quod accidens omne verſatur. Ennead. Secund.* Lib. IV. ab initio ait: την λεγομενην ὑλην, ait, ὑποκειμενον τι καὶ ὑποδοχην εἰδων λεγοντες εἰναι, κοινον τινα τουτον λογον περι ἀυτης παντες λεγουσιν, ὁσοι εἰς ἐννοιαν ἠλθον της τοιαυτης φυσεως, καὶ μεχρι τουτου την ἀυτην φερονται. h. e. *Omnes, qui de materia diſputant, ſi modo in notitiam ullam hujus naturæ pervenerint, communi deſcriptione eam ſubjectum quoddam, & ſuſceptaculum Specierum eſſe, aſſerunt, atque hactenus conſentire videntur.* Plura loca non adducam. Evolvantur cap. I. L. IV. Tom. 2. *Petavii Dogm. Theolog. Huet. Origen. p. 32. Clerici Epiſtolæ Criticæ.* Quod ſi igitur *ſtandum* eſt *Veterum teſtimoniis*, nemo non videbit *materiam* non minus, quam *Deum* pro *ſubſtantia* haberi *Platoni*, atque adeo *mera ſuppoſitione* niti *D. Gundlingii aſſertionem*, *materiam* nimirum *accidens tantum eſſe Platoni*, ſeparatim conſideratam. Nihil addam de voce ὑποστασεως, qua Platonici uſi ſunt, & per quam veri nominis *ſubſtantiam* intellexerunt, cum dixerunt tres eſſe ἀρχικας ὑποστασεις. Quæritur enim quid *Plato* ſenſerit, non alii. Videatur interim *Tom. 2. Lib. V. cap. 2. Petavii* & *notæ Eruditiſſimi Clerici.*

X. Hactenus ex *vocibus*, quibus *Plato veteresque* utuntur, cum de *materia* loquuntur, probavimus, materiam *ſubſtantiam* eſſe: diſpiciamus porro, quid de *proprietatibus Dei* & *materiæ* dicant; quod ſi enim *proprietates Dei* & *materiæ inter ſe prorſus diſtinctæ ſint* ex mente *Platonis*, neceſſario concludendum eſt, *Deum* & *materiam duas* eſſe *ſubſtantias prorſus inter ſe diverſas.* Audiamus igitur Veterum de hac re teſtimonia. In *diſſert. mea* inde a pag. 832. uſque ad pag. 849. non ſolum ex ipſo *Platone* probavi, Deum ex mente hujus Philoſophi ab omni re corporea ſecretum eſſe, & diſtinctum; ſed & argumenta ex

ordine

ordine rerum, finibusque, ad quos creaturæ factæ ſunt, eundem agnoviſſe, rerum omnium Auctorem, ſumma & excellentiſſima Sapientia præditum eſſe. Non commemorabo jam notiſſimam illam diſtinctionem *Platonis* in τα νοητα ϰαὶ τα αισθητα, ex qua conſtat, illum *omnem materiam a re intelligibili*, ſolerter *diſtinxiſſe*. Priora enim illi vocantur τα θεια, τα ἀληθη, παντελως, ἐιλικρινως ὀντα, ἀει ὄντα, νοητα, ἀδιαλυτα, poſteriora τα ὁμονημως ὀντα, γιγνέμενα, μη οντα, τα μεταξυ τῶν παντελως ὀντων ϰαὶ μη ὀντων. Ex quibus patet *proprietates materiæ & rerum intellectualium ſecundum Platonem* eſſe *diverſiſſimas*, neque *abſtractione* tantum mentis, ſed *realiter* inter ſe *diſtinctas*. Huic inquam argumento non inhærebo, quamvis ita mihi comparatum eſſe videatur, ut nihil *D. Gundlingius* adferre poſſit, quod id ſubvertat; ſed quid de Deo, & materia ſenſerint Platonici ſolum hac vice explicabo, unde patebit, *diſtinctionem* inter Deum & materiam eſſe *realem* quammaxime & manifeſtiſſimam. *M. Tyrius Diſſert.* I. docturus, qua ratione ad cognitionem Numinis pervenire poſſimus, ita loquitur pag. 11. verſ. *Heinſii: Perveniemus eo hac ratione, ut ſemper id quod magis notum eſt natura, bifariam dividamus: atque ex his rurſus, id quod præſtantius eſt, ſecabimus, donec ad ejus perventum ſit, de quo quæritur, eſſentiam. Alia ergo animata, alia ſine anima ſunt. Sine anima, ut lapides, ligna, & id genus alia. Animata, ut plantæ & animalia. Jam animatum præſtat ei, quod ſine anima eſt. In animato aliud vegetativum, aliud ſenſitivum eſt. Rurſus ſenſitivum, vegetativo eſt præſtantius. In ſenſitivo aliud rationale, aliud rationis expers eſt Rurſus rationale id quod rationis expers eſt, antecedit. Sed & in anima rationali, quoniam tota quaſi quædam congeries (nam & nutritivum in ea, & ſenſitivum, & motivum & paſſivum) illud excellit, quod intellectivum dicitur. Sicut ergo animatum ad illud, quod animæ expers eſt ſe habet, ita intellectiva anima ad totam. Unde ſequitur intellectivam præſtantiorem eſſe ea, quæ ex omnibus conflata eſt. In utro ergo Deum, de quo agimus, ponemus? an in multiplici illa congerie? ne Deus ipſe ſiverit. Reliquum eſt ergo, ut tanquam in arce aliqua ſublimi, in principe intellectu, Deum ſtatuamus. Sed & intellectum duplicem video. Alter enim intelligere poteſt, quamvis non intelligat: alter etiam intelligit. Qui tamen nondum eſt perfectus, niſi & ſemper intelligat, & omnia, neque alias alia. Ut ille demum abſolutiſſimus futurus ſit, qui & ſemper & omnia ſimul intelligit.* Hiſce adductis exemplo rem illuſtrat pag. 15. ait. *Scimus quidem pulchrum eſſe Deum, & pulchrorum omnium pulcherrimum: non tamen corpus pulchrum, ſed id unde corpori*

*ſua pulchritudo venit. Nec pratum pulchrum, ſed id unde & prato ſua pulchritudo eſt. Denique quicquid in fluvio, aut in mari, quicquid in cœlo cœleſtibusque Diis pulchrum vocamus; id omne pulchrum tanquam ex perpetuo limpidiſſimoque fonte inde dimanat. Tantumque ſingula, aut pulchritudinis, aut ſtabilitatis, aut diuturnitatis inter ſe habent, quantum ex eo fonte trahunt, tantumque a pulchritudine recedunt & ad interitum ſuum tendunt, quantum ab eo abeunt. Si hæc ſufficiunt, Deum vidiſti. Si nondum, qua tandem imagine commode exprimi poterit?* addit ἐννοει γαρ μητε μεγεθος, μητε χρωμα, μητε σχημα, μητε ἀλλο τι ὑλης παθος. Videmus *Maximum*, *Philoſophiæ Platonicæ peritiſſimum*, omnia quæcunque in *materiam* cadere poſſunt, *a Deo* removere, & per continuam quandam Entium ſcalam aſcendere, ad ſublime illud contemplationis noſtræ objectum, Deum nempe. Quis autem negabit, eum, qui omnium rerum proprietates, præcipue intellectualium, poſſidet, *eminentiſſimo gradu ſubſtantiam eſſe? diſſert. 17. pag. 185. Edit. Daviſii:* οὐ γαρ ἐστι θεω, καθαπερ ἀνθρωπω, της ψυχης το μεν ἀρχον, το δε ἀρχομενον. ἀλλ᾽ ἁπλουν το θειον αὐτο, ὅ τι περ νους και ἐπιστημη και λογος. i. e. *Neque enim in Deo altera pars eſt quæ paret, altera quæ imperat, quod fit in homine. Eſt enim ſimpliciſſimum quid divinitas, id eſt mens, ſcientia ac ratio.* Adde ejusdem *Maximi* integram *diſſert. 38. Plutarchus de placit. Phil. Lib. I. cap. 7. aſſerit*, *Platonem* ſtatuiſſe, *Deum* eſſe *Ens* μονοφυες, μοναδικον, ὀντως ἀγαθον, νουν, χωριστον εἰδος, τουτεστι το ἀμιγες πασης ὑλης, μηδενι παθητω συμπεπλεγμενον. Innumera ſunt loca in *Plotini operibus*, quibus idem probatur. Unicum tantum producemus, ut brevitati ſtudeamus. Extat is *Ennead. VI. Lib. VII. cap. 32. p. 725.* quia autem prolixior eſt, latine tantum eum dabo. *Hic jam fas eſt quærere*, inquit, *hunc in modum. Age dic anima, ubinam ille ſit, qui tam ingentem pulchritudinem creavit, qui tam excellentem progenuit vitam, qui primam fecit eſſentiam? Cernis, o anima, ipſam in omnibus & variis ſpeciebus pulchritudinem coruſcantem? Pulchrum quidem eſt, ibi conſiſtere. Sed operæ pretium eſt animum in pulchro jam exiſtentem, undenam hæc ſint, & unde pulchra fiant, inveſtigare. Oportet ſane ipſum pulchrorum omnium Auctorem, eorum nullum penitus eſſe: alioquin ſi quid eorum ſit, pars tantum quædam erit. Igitur neque forma quædam talis eſt, neque potentia quædam. Neque rurſus eſt cunctæ, quæ ibi fiunt exiſtuntque, formæ atque potentiæ: ſed oportet ſuper omnes extare potentias atque formas. Eſt ergo principium ipſum ſpecie vacans, non ita quidem, ut indigeat forma, ſed potius a quo omnis forma intellectualis exoritur.*

*Quod*

*Quod enim factum eſt, ſi modo fiebat, oportuit aliquid effici: ideoque propriam accepit formam: quod autem a nullo factum eſt; nimirum neque factum eſt aliquid. Hoc igitur nullum Entium eſt, & Entia cuncta: nullum quidem, quia poſteriora hoc Entia ſunt: cuncta vero, quoniam ex ipſo naſcuntur. Cum vero facere omnia poſſit, quam in ſe habeat magnitudinem? an forſan erit immenſum? verum ſi immenſum, magnitudinem habet nullam. Magnitudo enim in rebus ſolum poſtremis habet locum. Jam vero oportet ipſum magnitudinis effectorem NB. non eſſe participem magnitudinis. Quin etiam ipſa, quæ dici ſolet eſſentiæ magnitudo, non eſt quantitas ulla. Habere procul dubio poteſt, quod poſt illud eſt, magnitudinem. Magnitudo vero illius eſt, nihil eo potentius eſſe, nihil æquari poſſe, cum illo. Quo enim ex ſuis illi æquari quis poſſit, cum nihil poſſideat idem? præterea quod dici ſolet, Deum per omnia ſecula perque univerſum ubique regnare, neque ſignificat in Deo menſuram, neque vaſtam rurſus immenſitatem: alioquin quonam pacto reliqua metiretur? neque igitur figuram ullam in eo fingere decet.* Hactenus *Plotinus* & cum his omnibus conſpirat ſententia *Platonis.* In *Diſſertatione mea de Atheiſmo Platonis* probavi ipſius *Platonis* verbis, Numen quod cauſa eſt omnium ſapientiſſimum, eſſe optimum, idem motum omnibus dediſſe, atque ad certos fines cuncta diſpoſuiſſe. Hæc omnia ita ſunt comparata, ut *ſubſtantiæ alicujus intellectualis proprietates clariſſime pandant.* Clarius adhuc mentem ſuam hac ipſa de re aperit *Plato in Phædone* pag. m. 31: Quæſtio eſt de natura mentis; quærit *Socrates* utrum ejuſdem naturæ ſit mens cum corpore. Ἴωμεν, inquit, δη ἐπι ταυτα ἐφ᾽ ἅπερ ἐν τῳ ἐμπροσθεν λογῳ. αὐτη ἡ ὀυσια, ἡς λογον διδομεν τȣ ἑιναι, και ἐρωτωντες και ἀποκρινομενοι, ποτερον ὡσαυτως ἀει ἐχει κατα ταυτα, ἡ ἀλλοτ᾽ ἀλλως; ἀυτο το ἰσον ἀυτο το καλον ἀυτο ἑκαςον, ὁ ἐςι το ὀν, μη ποτε μεταβολην καὶ ἡντοȣν ἐνδεχεται, ἡ ἀει ἀυτων ἑκαςον, ὁ ἐςι μονοειδες ὀν ἀυτο καθ ἀυτο ὡσαυτως κατα ταυτα ἐχει, καὶ ȣδεποτε ȣδαμη ȣδαμως, ἀλλοιωσιν ȣδεμιαν ἐνδεχεται. Ὡσαυτως ἐφη ἀναγκη ὁ Κεβης, καὶ κατα τα ἀυτα ἐχειν ὠ Σωκρατες. i. e. *Redeamus jam ad illa, ad quæ in ſuperiore diſputatione receſſimus. Ipſa eſſentia, cujus interrogando reſpondendoque definitionem hoc ipſum quod eſt aſſignavimus, utrum eodem modo & ſecundum eadem ſe ſemper habet? an alias aliter? videlicet & ipſum æquale, ipſum pulchrum, ipſum unumquodque quod eſt Ens, utrum mutationem aliquam ipſa recipiunt, an ipſorum unumquodque ſemper id quod eſt uniforme exiſtens ipſum per ſe ipſum eodem modo & ſecundum eadem ſe habet, neque unquam, neque uſquam, neque ullo pacto mutationem aliquam ſuſcipit? neceſſe, o Socrates, hæc,*

 in-

*inquit Cebes eodem modo & ſecundum eadem ſe ſemper habere.* Poſtea animam omniaque intellectualia inter ea refert, quæ *ſimplicia*, quæque *eodem modo* ſemper ſe habent, corpora vero inter ea, quæ *tangi*, *videri*, *ſenſibus attingi* poſſunt. Paucis interjectis *Cebes* ita pergit. *Arbitror equidem, o Socrates, quemlibet vel indocilem prorſus & pertinacem ex hac diſcurſione conceſſurum, animam per totum, ac per omne, ſimiliorem eſſe ei, quod ſemper eodem modo eſt, quam oppoſito. Quid autem corpus? alteri ſpeciei. Conſidera rurſus hoc pacto. Quamdiu in eodem ſunt anima atque corpus, hoc quidem ſervire atque ſubeſſe natura jubet; hanc vero præeſſe ac dominari. Secundum hæc rurſus utrum tibi videtur, ſimile eſſe divino, utrum mortali? An non putas divinum quidem tale eſſe natura, ut præſit & ducat: mortale vero ut ſubjiciatur, ac ſerviat? puto equidem. Utri igitur horum anima eſt ſimilis? Conſtat, o Socrates, animam quidem ſimilem eſſe divino, corpus vero mortali.* Tandem quæ inde conſequantur, aperit: σκοπει δη ἐφη, ὦ Κεβης, ει ἐκ παντων των ειρημενων ταδε ἡμιν ξυμβαινει. τῳ μεν θειῳ, καὶ αθανατῳ, καὶ νοητῳ, καὶ μονοειδει καὶ ἀδιαλυτῳ, καὶ ἀει ὡσαυτως καὶ κατα ταυτα ἐχοντι ἑαυτῳ ὁμοιοτατον εἰναι ψυχην. τῳ δ᾽ ἀνθρωπινῳ καὶ θνητῳ, καὶ ἀνοητῳ, καὶ πολυειδει, καὶ μηδεποτε κατα τα ἀυτα ἐχοντι ἑαυτῳ ὁμοιοτατον ἀυ εἰναι σωμα. i. e. *Animadverte jam, o Cebes, num hæc ex omnibus, quæ dicta ſunt, conſequantur. Videlicet ipſi divino, immortali, intelligibili, uniformi, indiſſolubili, ſemper eodem modo & ſecundum eadem ſeipſum habenti, animam eſſe ſimillimam; humano vero mortali, nec intelligibili, multiformi, diſſolubili, nunquam eodem modo ſibimet ſe habenti, ſimillimum eſſe corpus.* Alia loca *Platonis* adducere nolo: univerſa enim facies Philoſophiæ Platonicæ ſatis ſuperque oſtendit, τα νοητα a τοις αισθητοις prorſus eſſe diverſa: quod ſi igitur loca adducta ad rectæ ratiocinationis leges exigamus, neceſſario ex iis colligere debemus, Deum, *mentem præſtantiſſimam, ab omni materiæ labe eſſe ſecretum.* Quod ſi ab altera parte *Platonis* cogitata de *materia* evolvamus, patebit, *proprietates corporum* ſecundum Philoſophi hujus mentem, prorſus eſſe *diverſas.* Notum eſt *Socratem* & *Platonem* in ſententiam *Heracliti* conceſſiſſe, adſerentis, *materiam in perpetuo fluxu eſſe, inſtabilem, neque eodem ſemper modo ſe habere.* Præter allatum *Platonis* locum innumera adſunt hujus rei teſtimonia. Paucis tantum erimus contenti. *Laërtius Lib. 2. de Sententia Platonis.* αισθητον το μηδεποτε ἐν τῳ ποιῳ μηδε ποσῳ διαμενον, ἀλλα ἀει ῥεον καὶ μεταβαλλον, νοητον δε ἐξ ὁ μηδεν ἀπογινεται μηδε προσγινεται. In *Timæo* non ſemel de *corpore* tanquam *re omnium imperfectiſſima*

*ma* loquitur. *S. Empiricus* Lib. 3. cap. 5. pag. 142. Edit. *Fabricii* idem teſtatur : παρ' ὁ καὶ Πλατων, *inquit*, γινομενα μεν, οντα δε ουδεποτε καλει τα σωματα. Unde & *Plato vocat corpora quæ gignantur quidem, nunquam autem ſint*. Vide ibi *Cl. Fabricii notas*. Idem ex *mente Platonis* perhibet *Euſeb. præp. Ev. Lib. XI. cap. 9. p. 523.* ut jam de cæteris Platonicæ Philoſophiæ Sectatoribus nihil dicam. (*) Quod ſi igitur hæc in *Summam* colligamus, & quæ de *materiæ natura* & *proprietatibus* in univerſum omnes teſtantur, perpendamus, nihil aliud inde concludere licet, quam *diverſiſſimas eſſe ſubſtantias, intelligentes, & materiales*, atque adeo ex *mente Platonis* non *unicam tantum dari ſubſtantiam*, ſecus ac *Cl. Gundlingius* contendit.

XI. Antequam ulterius hanc ipſam theſin noſtram probemus, audiemus, quid contra hanc aſſertionem noſtram in medium adferat D. Gundlingius Sect. IV. *Diſtinctionem illam Platonis intelligibilis & ſenſibilis nihil aſſerit probare, inde enim nondum ſequi, Deum Platonem cum materia non confudiſſe; obſervandum intelligentiam dari in omnibus rebus, & natura naturata: diſtinctionem in ſola ratione occurrere.* Sed *hac diſtinctione* nolui probare, *Platonem* Deum cum materia non confudiſſe, ſed hoc tantum, *Platonem* accurate τα νοητα, a τοις αισθητοις *diſtinxiſſe, atque diverſis illis apellationibus duas inter ſe diſtinctiſſimas ſubſtantias denotare voluiſſe.* Hoc cum ex ipſis vocibus ουσιας, ἀρχων, proprietatibus item utriusque ſubſtantiæ oſtendi poſſit, ſequitur neceſſario, duo illa ſubſtantiarum genera ex mente *Platonis* diſtincta eſſe. Diſtinctio illa *naturæ naturantis*, & *naturæ naturatæ*, quam *D. Gundlingius* inculcat, nititur ſenſu *Spinozæ*, qua uſus eſt. Cum autem materia in ſyſtemate hujus Viri, pars ſit ad Eſſentiam Dei pertinens, & præciſione mentis tantum a Deo ſeparata, aliunde probandum eſt, *Platonem* materiam eo ſenſu a Deo diſtinxiſſe. Utrum autem *Plato* cum *Spinoza* omnia in unam maſſam, ſeu ſubſtantiam confuderit,



(*) Præter ea, quæ infra Sect. XV. de phraſi Platonicorum, qua materiam aliquando inter τα ουκ οντα referunt, dicentur, confer Windetum de vita functorum ſtatu p. 24 Ed. Crenii. dignus etiam eſt locus Cl. Alexandr. Stromat. Lib. V. pag. 591. ἀλλα ὑλην ὑποτιθενται οἱ φιλοσοφοι ἐν ταις ἀρχαις, οἱ τε Στωικοι, και Πλατων, και Πυθαγορας, ἀλλα και Αριστοτελης ὁ Περιπατητικος. ουχι δε μιαν ἀρχην. ισασιν ουν την καλουμενην ὑλην ἀποιον και ἀσχηματιστον λεγομενην. προς αυτων και τολμηροτερον ουδε μη ον προς του Πλατωνος ειρησθαι. i e. *Materiam ponunt Philoſophi & Stoici & Pythagoras, quin etiam Ariſtoteles Peripateticus; non autem unum principium. Sciunt ergo eam, quæ vocatur, materiam, quæ ab ipſis dicitur expers qualitatis & figuræ, audacius quoque a* Platone *dictam eſſe, id quod non eſt.*

infra diſpiciemus. *Sect. CII. D. Gundlingius* probare vult, *Deum Platonis ex ignea conſtare ſubſtantia*, provocat ad *Juſtinum M. Laërtium, fragmentum Attici apud Euſebium*, & *Eruditum Gallum.* Examinemus ſingula. *Juſtini M.* locus extat *cobort. ad Gentes.* p. m. 6. in quo *B. Martyr* ita ait: Πλατων μεν γαρ, ὡς ἀνωθεν κατεληλυθως, καὶ τα ἐν ὀρανοις ἁπαντα ἀκριβως μεμαθηκως και ἑωρακως τον ἀνωτατω θεον ἐν τῃ πυρωδει ὀσια εἰναι λεγει. i. e. *Etenim Plato, perinde ac ſi cœlitus deſcenderit, atque ea quæ ſurſum ſunt, accurate didicerit, ac perviderit omnia, ſummum Deum in ignea eſſentia eſſe dicit. Sed aliud mea opinione eſt, dicere, Deum eſſe ſeu habitare in ignea ſubſtantia, aliud Deum conſtare ex igne. Prius*, non *poſterius* dixit *Juſtinus.* Hinc idem pag. ſq. aſſerit, Platonem *tria principia* adſtruxiſſe, *Deum nempe, materiam & ideam.* Deum interim in ignea quadam habitare ſubſtantia, crediderunt quidam Orientalium. S. Scriptura ait, Deum habitare in luce inacceſſibili. 1. Tim. 6. v. 16. ad quem locum conferatur *Vitringa Obſ. Sacrar. L. V. cap. 16. pag. 216. Spanhem. ad Callimach. pag. 612.* Si *Jamblicho* credimus, *Ægyptii & Chaldæi* (verba ſunt *Viri Summi Job. Clerici* in notis ad Exod. cap. 3. v. 2.) *inter alias ſpecies, ſub quibus humana præſtantiores naturæ ſe ſe hominibus conſpiciendas præbent, igneam eſſe & varia flammæ diſcrimina pro naturæ ſub ea latentis præſtantia obſervarant. Sic ille inter alia ſect. 11. cap. 4. de Myſteriis:* το μεν [illegible]ειων πυρ ἀτομον, ἀφθεγκτον ἐκλαμπει, καὶ πληροι τα ὁλα βαθη του κοσμου, το δε των Ἀρχαγγελων ἀμεριστον μεν, ἐχον δε περι ἑαυτο, ἢ προ ἑαυτου προπομπευον, ἢ μετ᾽ ἑαυτο συνεπομενον πολυ πληθος θεωρειται. Το των Ἀγγελων διηρημενον πυρ, πλην ἐν ταις γε τελειοταταις ἰδεαις διαφαινεται. i. e. *Deorum ignis individuus ineffabilisque emicat, impletque totum cœli profundum. Archangelorum vero ignis etiam individuus, habens circa ſe, aut ante ſe præeuntem, vel poſt ſe ſequentem magnam multitudinem cernitur. At angelorum ignis diviſus eſt, attamen in perfectiſſima ſpecie adparet.* Nimirum Veteres contemplatione ſolis & aſtrorum in admirationem rapti, credebant nihil his excellentius eſſe; probabile igitur eſſe, Deum ejusmodi ſplendidiſſima *luce*, tanquam *vehiculo* quodam ornatum. Forte etiam putabant, nullas eſſe ſubſtantias, ab omni prorſus vehiculo corporeo liberas, quæ modernorum etiam quorundam ſententia eſt. Ita nuper demum *Eruditiſſimus mihique faventiſſimus Vir, Lud. Bourget in Epiſtolis Philoſophicis Amſtelodami* editis, exiſtumat, *omnes ſubſtantias intellectuales, excepto Deo, ſubtili aliquo corpore veſtitas eſſe,* Hæc, uti nollem temere rejicere,

cere, ſic nec adprobare vellem. (*) Quod ſi igitur *Plato* credidiſſet, Deum, ab omni materia ſecretum, ſplendidiſſima tamen quadam luce, tanquam vehiculo, inſtructum eſſe, aſſeruiſſet quidem aliquid, quod probare perſpicuis argumentis non potuiſſet, ſed ideo Deum cum materia haud confudiſſet. *Diog. Laërtii locus*, ad quem *D. Gundlingius* provocat, extat *Lib. 3. p. 87.* in quo *Laërtius* adſerit, *Platonem* dixiſſe, Θεȣς μεν ἂν ἔχειν το πολυ πυρινȣς, *Deos quidem majori ex parte igneos ipſum continere.* Sed qui *antecedentia* & *conſequentia* legit, facile videbit, hunc locum *prorſus nihil ad rem facere.* Sermo ibi eſt de *aſtris*, quæ *Plato*, ut notum eſt, Θεȣς adpellavit. Hinc ſtatim in ſequentibus ait, γην πρεσβυτάτην εἶναι τῶν ἐν τῷ ȣ̓ρανῳ Θεων. Ut jam non dicam, *Laërtium Deum a materia*, ex mente *Platonis*, *clariſſime diſtinxiſſe.* *Tertio* provocat *Cl. Gundlingius* ad *Anonymum Gallum*, qui adſerit *Platonem* cum *Heraclito* profeſſum, Deum ex igne conſtare. Utrum teſtimonia attulerit *doctus ille Gallus*, nec ne, ego quidem neſcio. Sine illis autem auctoritas nihil valet heic loci. *Heraclitum* credidiſſe materiam & mundum ex minutiſſimarum, & rapidiſſimarum particularum compoſitione conſtare, equidem certum eſt; ſed nullum aliud adjeciſſe principium, hoc eſt, quod negamus. Hactenus ſaltem nondum vidi ſubverſa argumenta, quæ in medium adtulit *Clariſſimus Theologus Olearius* ὁ νυν ἐν ἁγιοις. *Baylius* equidem *in Continuat. des penſées ſur les Cometes p. 495.* idem cum Erudito illo *Gallo* & *Gundlingio* ſentit, imo ad marginem diſſertationum *Cl. Olearii* meminit, ſed ſicco pede tranſmittit tamen rationes a *Celeberrimo Viro* adductas. *Ultimus* tandem *locus* extat *apud Euſeb. præp. Evang. LXV. cap. 8. p. 806.* diſputat ibi *Atticus Platonicus* contra *Ariſtotelem.* Inter alia dicit: ὁ μεν (Plato ſcilicet) φησι τα καὶ ȣ̓ρανον την πλειςην ἰδεαν ἐκ πυρος ἐχειν. *Cœleſtium quippe rerum ſpeciem maxime Plato facit ex igne.* Sed nemo non videt, *de Dei natura ſermonem non eſſe*, ſed de *aſtris.* Hinc in notis ad h. l. *Doctiſſimus Vigerus* ſequentia addit: *Plato in Timeo pag. 530. quatuor animantium ideas conſtituit: primam* ȣ̓ρανιον θεων γενος. *Secundam* πτηνον ϗ ἀεροπορον. *Tertiam* ἐνυδρον εἰδος. *Quartam* πεζον ϗ χερσαιον. *Tum*

(*) Non alienus a noſtra ſententia videtur Doctiſſimus *Moshemius in notis ad Cudworth* pag. 1011. dicens. Certus ego ſum, Platonem ab hac craſſa & mutabili, ex quibus corpora conſtant, materia Deum prorſus abſtraxiſſe; nec ut illis aſſentiar, a me impetro, qui contrarium nobis perſuadere volunt, quo commodius in Atheorum numerum Philoſophum hunc referant. At idem nihilo tamen minus vix dubito, quin Eum ſubtiliſſimæ, ſimpliciſſimæ, ac individuæ cujusdam materiæ participem fecerit. Vide reliqua in hoc loco.

*Tum de prima.* τα μεν ὢν θεια, την πλειςην ἰδεαν ἐκ πυρος ἀπειργαζετο, ὁπως ὁι λαμπροτατον ἰδειν τε καλλιςον εἰη. *Addunt Proclus & Alcinous, Platonem ſentire, ex Elementorum flore ac veluti deliciis, excellentiſſimum illud corpus eſſe conflatum, ſic tamen, ut in bac temperatione principem ignis locum obtineret.* Hactenus *Vigerus.* Ex quibus patet loca a *D. Gundlingio* adducta *minime* probare *Deum ex igne* conſtare.

XII. Antequam probemus, Deum ex mente *Platonis* cum materia conjunctum non eſſe, ulterius probabimus *Platonem* non *unam tantum dari ſubſtantiam* crediſiſſe. *Spinoza* quidem adſeruit *unicam* dari ſubſtantiam, unicum Numen, ſed hæc ipſa ſubſtantia ex *infinitis ſubſtantiis*, in unam quandam maſſam confuſis, conſtat. Omnia ſingularia corpora, & ſubſtantiæ intellectuales, ſunt modificationes tantum, magnæ illius ſubſtantiæ. Potius igitur dicendum, infinitas numero ſubſtantias conficere Deum *Spinozæ*, quam unicam dari. Unicum autem dari, præſtantiſſimum, optimum, ſapientiſſimum Numen, ex mente *Platonis*, probavi in *Diſſert. mea. Auctor Gallus de l'Hiſtoire de la Philoſophie payenne, Hagæ Comitum* ante aliquot annos editæ p. 119. multis teſtimoniis *Plutarchi*, *Jamblichi*, *Plotini*, *Porphyrii*, *Hieroclis* idem probat. Loca ipſa adducere nolo. Probavi inſuper, Deum ex mente *Platonis* ab omni materiæ labe ſecretum eſſe. Hoc poſito ſequitur neceſſario, *Platonem* plures una crediſſe ſubſtantias. Ab *boc unico Numine* enim ſolertiſſime diſtinguit *materiam*, & ita quidem, ut *æternam ſubſiſtentiam* eidem adtribuat. Poſſem hoc probare teſtimoniis *Plutarchi*, *Diog. Laërtii*, *Auctoris Philoſophumen*: ſed ſufficit unicum *Timæi Locri teſtimonium*, quod extat p. 544. *Opuſc. Myth.* ὕλαν δε ταν ὕλαν ἀϊδιον μεν ἔφα, ὐ μεν ἀκινατον, ἀμορφον δε καὶ ἄυλαν, ϗ ἀσχηματιςον, δεχομεναν δε πασαν μορφαν. Hanc *materiam* dicebat eſſe *æternam nec vero mobilem, & ab omni forma & figura per ſe immunem & liberam, quaslibet tamen formas recipientem.* Quod ſi igitur Deus a materia a *Platone* non ſolum diſtinguitur, ſed & eidem æterna tribuitur exiſtentia & ſubſiſtentia, per ſe ſequitur neceſſario, non unicam tantum dari ex mente *Platonis* ſubſtantiam. Si enim Deus a materia nonniſi quadam mentis abſtractione ſecretus eſſet, cur omnes in univerſum, qui *Platonis* dogmata explicarunt, tam ſolerter materiam a Deo diſtinxerunt? cur illa omnium rerum corporearum receptaculum dicitur, ex qua mundus conflatus eſt, ſi a Deo diſtincta non fuit? & quomodo tandem materia, quæ ab æterno ſubſtitit, demum poſtquam Deus eam exornare voluit, ſubſtantia

facta

facta eſt? *2. de Legib. Lib. X. pag. 880.* & ſq. pluribus probat *Plato*, *motum originem* ſuam habere a *mente*, & quidem *præſtantiſſima; corpora vero per ſe ad motum inepta eſſe;* diſtinguit igitur *corpora a mentibus.* Si enim Deus a materia nonniſi mentis quadam abſtractione ex mente *Platonis* diſtinctus eſſet, tum ſequeretur neceſſario materiam etiam vim movendi habere ex mente *Platonis:* atqui *impoſſibile* hoc quammaxime ex mente *Platonis*: prius igitur falſum etiam eſſe neceſſe eſt. 3. Idem probari poteſt ex *opinione Platonis de origine mali.* Non leviter turbabat Veteres doctrina de origine mali. Deo id adſcribere auſi non ſunt, quippe quem optimum, ſanctiſſimumque eſſe pulchre noverant. Rejiciebant igitur originem & cauſam mali in materiam. Idem fecit *Plato*, quod multis teſtimoniis probarunt Viri Eruditi, *Thomaſius*, *Wolfius*, *Brukerus*, aliique. Audiendus ipſe *Plato* in Timæo clariſſime dicens: βουληθεις ὁ Θεος ἀγαθα μεν παντα, φαυλον δε μηδεν εἶναι κατα δυναμιν. *Voluit Deus bona facere omnia, malum autem nullum eſſe, quantum natura ſive materia pateretur.* Idem in *Theæteto* Tom. I. Op. p. 176. ἀλλ᾽ οὔτ᾽ ἀπολεσθαι τα κακα δυνατον, ὑπεναντιον γαρ τι τῳ ἀγαθῳ ἀει εἶναι ἀναγκη. *Fieri non poteſt, ut mala pellantur, contrarium enim aliquid bono ſemper eſſe neceſſe eſt.* Hæc *ſatis ſuperque* oſtendunt, *materiam*, quæ *origo mali Platoni eſt, a Deo* prorſus *diſcretam*, atque adeo non *unicam tantum dari ſubſtantiam.* Quod ſi enim *materia* nonniſi *præciſione mentis a Deo eſſet diſtincta*, cur omnes in univerſum fere Philoſophi, cur *Plato* inprimis ad materiam confugeret? cur adeo ſolerter ille το ἀγαθον τα τῃ ἀναγκη diſtinxiſſet? annon Deus æque ac materia dici potuiſſet cauſa omnium malorum, ſi *realiter* illa duo principia inter ſe diſtincta non fuiſſent? *Scio D. Gundlingium* regerere, *Platonem* Numinis reverentia adductum, negaſſe, Deum malorum cauſam eſſe. Sed reverentia illa ſine dubio innixa erat notionibus, quas de Numine habebat. Cum autem ipſe non ſemel ita de Deo loquatur, ut nihil præcellentius ab homine Revelationis luce deſtituto, dici poſſit; neceſſario concludendum eſt, id inter alia ab eo eam ob cauſam factum, quod materiam rem viliorem eſſe agnoverit, quam ut ad naturam Dei pertinere poſſit. *Probavimus igitur, niſi fallor, perſpicuis argumentis, Platonem plures una ſubſtantias agnoviſſe, atque adeo a Spinozæ ſententia alieniſſimum eſſe.*

XIII. Progrediamur igitur & oſtendamus, *Platonem Deum cum materia* prorſus non *confudiſſe.* Diſſertat. meæ Sect. VI. pag. 851. ſequentes adduxi rationes. *1. Deum ex mente Platonis liberum eſſe.*

*2. Eum fines in exornatione totius univerſi intendiſſe. 3. Deum neceſſitati imperare. 4. Mentem noſtram liberam eſſe, pœnæ ac præmii capacem. 5. Deſtructionem mundi a liberrima Dei voluntate ſuſpendi.* Contra ſingula argumenta quædam in medium adfert *D. Gundlingius*, quæ examinanda ſunt. *Sect. 5. ait : Quin nihil probat contra me, Deum Platonis voluiſſe materiam exornare, fingere, formare : In hoc conſpirabit itidem Spinoza cum* Platone. *Sed decipitur Zimmermannus, dum voluntatem cum libertate, quemadmodum nos definimus, miſcet, ac pro Synonymis venditat.* Sed vellem quammaxime, ut *D. Gundlingius* oſtendiſſet perſpicue, qua ratione *voluntatem* cum *libertate* confuderim. Neque enim *veſtigium* hujus erroris mei deprehendere poſſum. *Probavi,* Deum & materiam eſſe duas ſubſtantias, & quidem ſecundum *Platonem* coæternas : *Probavi, originem motus, ſecundum* Platonem, *non a corpore repetendam ; probavi, ex contemplatione materiæ, æternum per ſe ſubſiſtentis ex mente* Platonis, *neceſſario ſequi, Deum potuiſſe a materia exornanda animum cobibere ; exornaſſe tamen eam, quod conſilium non poteſt non liberum dici quammaxime.* Per *libertatem* igitur intellexi eam mentis divinæ facultatem, ſecundum quam poteſt aliquid agere vel non agere, efficere vel non efficere; facultatem adeoque ab omni interna, & externa neceſſitate remotam. Talem autem in Deo fuiſſe ex mente *Platonis*, univerſa *Syſtematis Platonici facies oſtendit.* Materia erat æterna, per ſe ſubſiſtens, ἀσχημάτιστος. Deus mens præſtantiſſima ab omni materiæ labe ſecreta. Non potuit igitur ab ipſa materia ad agendum neceſſario impelli, quæ ne motum quidem habet ſecundum *Platonem.* Exornavit tamen materiam Deus ex mente *Platonis*, & quidem ad παράδειγμα, quod erat in intellectu divino. Sed quemadmodum nuda contemplatio objecti non infert neceſſitatem, ita nec voluntas rationibus permota ſubvertit libertatem. Cum igitur animum Deus ad exornandam materiam adjecit, libere hoc feciſſe dicendus eſt, quamvis non ſine rationibus. Παράδειγμα nobiliſſimæ menti obverſabatur. Acceſſit ſecundum *Platonem bonitas. Rationes* igitur *fabrefaciendi mundi*, repetitæ ſunt *a decentia virtutum divinarum.* Has rationes Dei intellectui obverſantes ſi quis neceſſitatem inferre aſſerit, aut ſine ratione Deum agere tueri debet, aut omnes rationes animum ad agendum inclinantes abſolutam inferre neceſſitatem ſtatuere? quorum utrumque abſonum eſt. Neſcio ergo, ubinam tandem voluntatem cum libertate miſcuerim. Eleganti ſimilitudine mentem meam expreſſit *Jac. Thomaſius, Vir Hiſt. Philoſoph. peritiſſimus, de Stoica mundi exuſtio-*

*exuſtione Diſſert.* 2. *Sect.* 10. *Platonicus, inquit, Deus Fabro ſimilis eſt, a ſylva ſua per vaſtam viarum intercapedinem diſtracto. Hic ergo quamdiu volet, quieſcit; ubi cupido veniet exercendæ artis, armatus aſcia movebit ſe ad ſylvam, & illi ſuas ideas, quantum permittet ejus aptitudo, imprimet. Ex comparatione ſententiæ de creatione* rerum omnium ex nihilo, forſan *lux* accendetur huic ipſi, de qua agimus, quæſtioni. *Deus ex noſtra ſententia* liberrimus erat, nulla naturæ neceſſitate compulſus ad mundum e nihilo creandum. *Deus ſimiliter ex Platonis mente* a materia longiſſime disjunctus, libere ad exornandum mundum animum adjecit. *In mente Dei, ſecundum nos*, erant omnium rerum poſſibilium ideæ, & ita etiam poſſibilium mundorum. *Deus in ſe habuit, ex mente Platonis, ſaltem* aſpexit pulcherrimum omnium rerum intelligibilium παράδειγμα, ad quod omnia erant exigenda. *Deus ſecundum nos* potuiſſet per omnem æternitatem tanquam perfectiſſimus & ſufficientiſſimus ſine mundo ſubſiſtere, voluit tamen virtutum ſuarum oſtendere ὑπεροχήν. Creavit igitur mundum ex nihilo. *Platonis Deus contemplabatur* rudem illam & indigeſtam molem, bonus tamen cum eſſet, voluit ad pulcherrimum exemplar materiam, *quantum poterat*, exornare. Tandem etiam hoc fecit, uti integer *Platonis* Timæus evidentiſſime hoc oſtendit. Quemadmodum autem Deus *ſecundum nos* non ſine cauſa mundum fecit, ſed rationibus ſapientiſſimis adductus, minime vero neceſſario; ita nec *Platonis Deus* vel *ſine cauſa* vel *neceſſario* materiam fabricavit, ſed bonitate ſola commotus. *Libere* igitur Deus ex noſtra ſententia mundum e nihilo fecit, *libere* etiam Deus *Platonis* mundum fabricaſſe dicendus eſt. Verbo: tolle materiæ æternitatem, & quantum ad rei ſummam pertinet, nullum in utroque ſyſtemate diſcrimen erit. Non hic quæritur, *quo jure* Deus *Platonis*, materiam fabricare potuerit; ſed quid ipſe *Plato* ſenſerit ex teſtimoniis Veterum, quibus inſiſtendum eſt. Neque etiam quæritur, utrum Deus *Platonis*, pro lubitu ſemper materiæ imperaverit; fatemur enim, materiam minime ſemper voluntati divinæ obſecundaſſe, ſed hoc tantum; utrum Deus *libere nulla neceſſitate coactus* ad materiam diſponendam acceſſerit, quod in Syſtemate *Platonis* locum habere aſſerimus. Quemadmodum enim Artifex libere animum elaborandæ materiæ adjicere poteſt, licet poſtea obſervet, non ex quolibet ligno Mercurium fieri poſſe: ſic Deus Platonis *liberrime, & ſola Naturæ Bonitate commotus* ad materiam exaſciandam acceſſit, licet in progreſſu, ipſa materiæ ineptitudo obſtiterit, quo minus omnia, quæ vellet, efficere potuerit; quæ quidem aſſertio

cum Omnipotentia Dei pugnat, ſed primam illam Dei, mundum exornandi voluntatem neceſſariam minime facit. Ex hiſce adeo patet, me *voluntatem* & *libertatem* minime confudiſſe. Sed *Spinoza*, inquit, *D. Gundlingius*, idem ſentit cum *Platone*. Vellem hoc demonſtraſſet. *Spinoza Propoſ. XIV.* ait: *Præter Deum nulla dari, neque concipi poteſt, ſubſtantia.* Propoſ. XV. *Quicquid eſt, in Deo eſt, & nihil ſine Deo eſſe neque concipi poteſt.* Propoſ. XVI. *Ex neceſſitate divinæ naturæ, infinita infinitis modis (hoc eſt, omnia, quæ ſub intellectum infinitum cadere poſſunt) ſequi debent.* Propoſ. XVII. *Deus ex ſolis ſuæ naturæ legibus, & a nemine coactus agit.* Demonſtrat hanc Propoſitionem ita: *Ex ſola divinæ naturæ neceſſitate, vel (quod idem eſt) ex ſolis ejusdem naturæ legibus, infinita abſolute ſequi, modo Prop. 16. oſtendimus, & Prop. 15. demonſtravimus, nihil ſine Deo eſſe, nec concipi poſſe; ſed omnia NB. in Deo eſſe, quare nihil extra ipſum eſſe poteſt, a quo ad agendum determinetur, vel cogatur, atque adeo Deus ex ſolis ſuæ naturæ legibus, & a nemine coactus agit.* Q. E. D. *Nemo non* videt, *Platonem* & *Spinozam* diverſiſſimas fovere ſententias: *Spinoza unicam* agnoſcit *Subſtantiam; Plato Deum & materiam. Spinoza* ait, *omnia neceſſario ex Dei natura ſequi*, atque adeo mundum ipſum; *Plato ſola bonitate* commotum Deum inducit, ad *materiam* fabricandam. Obſervaſſe tamen mihi videor cauſam, quæ D. *Gundlingium* induxerit ad adſerendum, me *voluntatem* cum *libertate* confudiſſe. Nimirum exiſtumavit, me hac in parte ſententiam *Cl. & Excellentiſſimorum Philoſophorum*, *Leibnizii & Wolfii* ſecutum, de qua ipſe peſſime ſentit. Sect. enim I. *Diſſertat. ſuæ*, ait: *Spinoza, Plato, & Leibnizius cum ſequacibus hac parte conſpirant: quorum neuter indifferentiam in definitione libertatis comprehendi exiſtimat, puta ut ſine cauſa prævia mens noſtra ſeſe determinet & αὐτεξουσίως.* Sed ea in re falſus eſt *D. Gundlingius.* Libertatis definitionem adhibui, quam rigidiſſimi libertatis defenſores tuentur, ne cauſam ſine neceſſitate adverſariis præberem vitilitigandi. Cæterum litem illam meam facere nolo. *Injuriam* tamen fieri *Eximiis Viris* credo, quando cum *Spinoza* in eandem referuntur *claſſem.* Poterit autem *D. Gundlingius* hac in parte congredi cum *Illuſtri Wolfio*, qui, quibus fundamentis ſuperſtructa ſit *Leibnizii* de hoc argumento ſententia, *optime omnium novit.*

XIV. *Secundum argumentum*, quo probavi, Deum ex mente *Platonis* cum materia nullo modo conjunctum eſſe, deſumſi *ex eo, quod Deus Platonis in fabrefaciendo mundo fines intenderit.* Contra hæc

quæ-

quædam monet Sect. LI. *Permittendum*, inquit, *Spinozam negare, Deum omnia propter hominem feciſſe. Jam ut diverſum ab eo Platonem ſiſtat, locum Libri X. de legibus p. 610. excitat Apologeta, in quo reperitur, Deum univerſum non propter hominem feciſſe, ſed hominem tanquam particulam, propter univerſum. Nihil hic intellexero, niſi hic paralogiſmum deprehendam inſignem. Plato namque idem dicit, quod Spinoza, mundum non eſſe conditum propter hominem, & tamen regerit:* Plato *exiſtimat, hominem conditum eſſe propter univerſum. Egregia defenſio! Id enim nihil aliud ſonat, quam homines ſingulos pertinere tanquam partes ad univerſum, idque ὅλον.* Reſpondeo 1. *D. Gundlingius* ſententiam meam & ſcopum argumenti mei *ſciens volensque pervertit.* Sect. VII. uti inſpectio docet, probare aggreſſus ſum, Deum in exornatione univerſi *fines ſapientiſſimos intendiſſe.* Provocavi inter alia ad locum *Platonis* de legibus Lib. X. eoque adducto ſequentibus uſus ſum verbis: *Sane elegantiſſimus ille locus clariſſime oſtendit, Deum ex mente Platonis non ſolum ſingulari ſapientia cuncta ordinaſſe, ſed & ad totius Univerſi harmoniam recte perficiendam animum induxiſſe.* Plane igitur nulla quæſtio erat, utrum univerſum propter hominem, an hominem propter univerſum Deus Platonis fecerit. *In cerebro* igitur *Doctoris Gundlingii*, non meo hæret ille *Paralogiſmus.* 2. *Si locum Platonis* rite *introſpexiſſet D Gundlingius*, vidiſſet, locum citatum probare, quod probandum ſuſcepi, nimirum Deum *Platonis* nonſolum *ſingularum rerum*, ſed & *totius rerum univerſitatis rationem habuiſſe*, atque adeo in exornatione univerſi *fines* intendiſſe. *Plato Lib. X. p. 610.* ſupponit, Deum non ſolum ad harmoniam totius univerſi reſpicere, ſed & ſingula ita moderari, ut ad totum relata, pulchritudinem ſummam efficiant. Hinc *Ath. Hoſpes* ita loquitur: *Sed nunc illi duo tribus nobis reſpondeant, qui licet Deos eſſe concedant, alter tamen facile placabiles, alter in rebus parvis negligentes putat, primumque ſic interrogentur. Ambo Deos aſſeritis ſcire, videre, audireque omnia; nihilque ipſos effugere poſſe eorum, quæ aut ſenſu, aut intellectu percipiuntur; hæcne, ita ſe habere dicitis? An aliter?* Sic. *Deinde omnia eos poſſe, quæcunque mortales immortalesve poſſunt?* CLIN. *Abſque dubio ita eſſe concedent.* Athen. *Bonos etiam imo optimos eſſe omnes quique confeſſi ſumus.* CLIN. *Omnino.* Athen. *Nulla ergo pigritia, nulla mollitie capi eos poſſibile: quando, quidem tales ſunt, quales eſſe conſenſimus. Nam a timiditate in nobis otium naſcitur: pigritia vero ab otio atque mollitie.* CLIN. *Vera loqueris.* Athen. *Nullus ergo Deorum, otio pigritiaque corruptus, quicquam negligit. Nullius enim timidi-*

 *tatis*

*tatis particeps eſt Deus.* CLIN. *Probe.* Athen. *Ergo relinquitur, ſi parvas paucasque in univerſo negligunt, ut ita negligant, aut quia contemnenda illa eſſe ſciunt, aut quidnam aliud reliquum eſt, quam hujus contrarium?* CLIN. *Nihil penitus.* Athen. *Utrum ergo, o Vir eximie, te dicere affirmabimus? an quod propter ignorantiam, cum providere debeant, non provideant? an ſicut improbos homines dicimus, meliora quidem videre, ſed voluptate aut dolore fractos deteriora ſequi, ſic Deos quamvis ſciant providendum eſſe, ſimiliter non providere?* CLIN. *Quomodo id fieri poteſt?* Athen. *Præterea res humanæ, viventis naturæ participes ſunt: & homo ipſe præ cæteris animalibus Dei cultor diligentiſſimus eſt.* CLIN. *Apparet.* Athen. *Quin etiam mortalia cuncta viventia a Diis fieri poſſiderique, quemadmodum & cœlum univerſum dicimus.* CLIN. *Procul dubio.* Athen. *Jam ergo ſeu parva hæc ſive magna quis dixerit Diis eſſe, nullo modo cum providentiſſimi atque optimi ſint, negligenda ſibi ſua poſſeſſio eſt.* Paucis interjectis quærit Athen. *Quid vero? cum Medicus totum corpus curare velit ac poſſit, ſi magnis providerit, parva contemſerit, an bene huic unquam ſe totum habebit?* CLIN. *Nunquam.* Athen. *Sed nec Gubernatores, nec Imperatores, nec Patresfamilias, neque civitatum moderatores, neque ulli omnino tales, paucis parvis neglectis recte multa & ingentia gubernabunt. Nam lapides quoque magnos ſine parvis bene ſtrui negant Architecti.* CLIN. *Certe.* Athen. *Caveamus autem, ne Deum mortalibus opificibus viliorem putemus. Iſti ſane quanto peritiores ſunt, tanto arte una in propriis eorum operibus & parva ſimul & magna exquiſitius abſolutiusque perficiunt, Deus vero, qui Sapientiſſimus eſt & curare poteſt ac vult: magnis quidem providebit ſolum, parva autem, quæ facilius gubernari poſſunt propter pigritiam & ignaviam negliget?* CLIN. *Nullo modo hanc Hoſpes de Diis opinionem admittendam putamus.* Poſt pauca jam ſequitur ille locus in *Diſſertat. mea* citatus. *Ubi obſervandum* Juvenem hunc exiſtumaſſe, Deum *rerum parvarum*, adeoque *ſui ipſius* nullam curam gerere. Nullam igitur cauſam eſſe, cur credat, *ſui Deum curam unquam abjecturum.* ὐ γαρ ἀμεληθησῃ, *inquit*, ὑπ' ἀυτῆς, ὐχ ὑτω σμικρος ὢν δοσῃ κατα το της γης βαθος, ὐδ' ὑψηλος γενομενος εἰς τον ὐρανον ἀναπτησῃ. i. e. *Nunquam ab eo negligeris, nec ſi ita parvus ſis, ut in terræ profundum progrediaris, nec ſi adeo ſublimis ſias, ut pennis elatus in cœlum voles. Præterea obſervandum*, quod in hoc loco monet *Plato*. Nimirum Deum non ſolum ſingulorum hominum curam gerere, ſed & *actiones* ipſorum neque *bonas* neque *malas* ipſum fugere. *Rex ille noſter*, inquit Hoſpes Athenienſis,

nienſis, *actiones omnes hominum animatas eſſe perſpexit, multamque ipſas in ſe virtutem, multam etiam pravitatem habere, quodve factum eſt, animam & corpus, perditionem non pati, neque tamen æternum eſſe, qua lege Dii ſunt: nam ſi alterutrum horum perderetur, omnis ceſſaret animalium generatio: præterea quod ipſius animæ bonum eſt juvare, quod malum contra nocere: hæc inquam omnia quoniam perſpexit, excogitavit, ubi pars quæque locata maxime, optime, faciliimeque virtuti victoriam, vitio vero, ne vincat, impedimentum in univerſo præbere poſſet.* Quod ſi igitur hæc omnia ex rectæ ratiocinationis legibus dijudicemus, patet evidentiſſime, *Platonem* adſeruiſſe 1. *In Deo fuiſſe* παραδειγμα *rerum pulcherrimarum.* 2. *Ad id Exemplar voluiſſe mundum condere.* 3. *Deum Sapientiſſimum fines intendiſſe, reſpiciendo, tum ad totius univerſi harmoniam, tum ad ſingularium actionum & hominum ſtatum, quatenus ad univerſi ſalutem ſingula facere poſſunt.* Hinc etiam Deum *Medico* confert, qui παντος ἑνεκα παντα ἐργαζεται προς το κοινη ξυντεινων βελτιστα. Num autem talis *fines* intendere dicendus eſt? putaverim equidem. Verum eſt, *Platonem* in hoc loco adſerere, hominem eſſe particulam univerſi. Idem poteſt dicere *Spinoza*, *ſed non eodem ſenſu. Plato* hominem conſiderat tanquam *ſubſtantiam prorſus a Deo diverſam*, ſubſtantiam ad *certos fines* conditam, *ſubſtantiam*, *cujus* curam gerat Deus non minus quam *univerſorum.* In *Syſtemate Spinozæ* homo non eſt niſi *modificatione* quadam, uti loquuntur Scholaſtici, *a Deo diſtinctus*, *pars eſt Dei* æque neceſſaria ac ipſe Deus, *neceſſario talis*, qualis eſt; duo ergo cum *idem* dicunt, non *idem* tamen ſentiunt. In *Epinomide* pag. 638. idem, quod in loco citato legum profitetur *Plato*: nam poſtquam dixiſſet, ſolem terra longe majorem eſſe, addit: λαβωμεν δη τις τροπος ἀν ειη, τοσουτον περιφερειν ὀγκον τινα φυσιν τον αυτον ἀει χρονον, ὁσον και νυν περιφερεται. Θεον δη, φημι, το μεν αἰτιον ἐσεσθαι, και ου ποτ' ἑτερως ειναι δυνατον. ἐμψυχον μεν γαρ ου ποτε γενοιτ' ἀν ἑτερως, πλην δια θεον, ὡς ἡμεις ἀπεφηναμεθα. ὁτι δε τουτο οιος τε ἐστι θεος, ἁπασα αὐτῳ ῥαστωνη γεγονε, τα πρωτα μεν ζωον γεγονεναι παν σωμα, και ὀγκον συμπαντα. ἐπειτα ειπερ ἀν διανοηθῃ βελτιστα, ταυτῃ φερειν. νυν δη περι ἁπαντων τουτων ἑνα λογον λεγοιμεν ἀληθη. ουκ ἐστι γην τε και ουρανον, ἁπαντας τε ἀστερας, ὀγκους τε ἐκ τουτων ξυμπαντας μη ψυχης προς ἑκαστῳ γενομενης, ἡ και ἐν ἑκαστοις, εἰς ἀκριβειαν κατ' ἐνιαυτον οὑτω πορευεσθαι, κατα μηνας τε και ἡμερας, και ξυμπαντα τα γινομενα, ξυμπασιν ὑμιν ἀγαθα γιγνεσθαι. δει δε ὁσῳ φαυλοτερον ἐστ' ἀνθρωπος, μη τι ληρουντα γε, σαφως δε τι λεγοντα φαινεσθαι. ῥυμας μεν ουν ει τις αἰτιας τινας ἐρει σωματων ἡ φυσεις, ἡ τι τοιουτον ουδεν σαφες ἐρει. i. e. *Cogite-*

*Cogitemus igitur, quomodo fieri poſſit, ut tanta magnitudo ab aliqua natura poſſit tanto tempore circumferri: Ego igitur aſſero, Deum cauſam eſſe, nec aliter fieri poſſe. Animatum enim non aliter, quam propter Deum fieri poſſet, ut nos declaravimus. Quoniam ergo id Deus facere poteſt, facile ipſi fuit primum omni corpori magnitudinique vitam tribuere: deinde qua ratione optime fieri cogitarit, hac ducere. Demum de his omnibus veram hanc ſententiam ferri volumus; impoſſibile eſſe terram, cœlum ſtellasque omnes, & quæ ex his conſtant moles, niſi anima aut ſingulis adſit aut inſit adeo exquiſita ratione annis, menſibus diebusque circumvolvi, nobisque omnibus bona omnia facere. Hominem vero decet, quo vilior eſt, eo minus de ipſis nugari; ſed conari potius certi aliquid dicere. Si quis autem impetus corporum aut naturas, aut hujusmodi quicquam ordinis hujus agitationisque cauſam eſſe dicet; perſpicuum nihil adducet.* Idem ſentiunt Platonici Juniores. *Plotinus* Ennead. III. Lib. 2. cap. 1. Sect. 3. *argumentatur ab ordine univerſi, & inſipientes* eos pronuntiat, qui ex *parte de toto judicant*, Deumque cuncta ordine non digeſſiſſe dicunt, quod in hac vel illa parte eum non obſervent. Idem Ennead. 4. Lib. 4. cap. 9. ita ait: ὁ δὲ δὴ παντα κοσμων Ζευς, καὶ ἐπιτροπευων καὶ διατιθεις, εἰς ἀει ψυχην βασιλικην καὶ βασιλικον νυν ἐχων, καὶ προνοιαν ὁπως γιγνοιτο καὶ γινομενων ἐπιςασιαν, καὶ ταξει διοικων. καὶ περιοδυς ἐλιττων πολλας ἠδη καὶ τελεσας, πως ἀν ἐν τυτοις ἁπασι μνημην ὐκ ἐχει, ὁποσαι τε ἐγενοντο, καὶ ὁιαι ἀι περιοδοι. καὶ ὡς ἀν καὶ ἐπειτα γενοιτο, μηχανωμενος κ̀ συμβαλλων κ̀ λογιζομενος, μνημονικωτατος ἀν εἰη παντων, ὁσῳ κ̀ Δημιεργος σοφωτατος. i. e. *Jupiter autem exornans omnia & moderans, & diſponens, ſemper animam regiam mentemque regiam poſſidens, & qua ratione unumquodque fiat, providentiam & in ea quæ fiunt, Imperium. Præterea circuitus multos evolvens, multosque inceptos jam ad finem uſque perducens, cur non in his omnibus memoriam habeat, recordatus ſcilicet, quot & quales revolutiones actæ jam fuerint: rurſusque quemadmodum impoſterum fiat, machinans & conjiciens & excogitans, atque ita maxime omnium memor erit, eoque magis quo & ſapientior Architectus.* Hactenus Plotinus. Aliorum loca brevitatis cauſa omitto. (*) 3. Si cum his jam *conferamus Spinozæ cogitata* de *finibus*, patebit, *Platonem & Spi-*

(*) Addam heic Cauſæ finalis definitionem, quam in Gorgia pag. 467. Plato exhibet: ἀλλοτι ὐν ὐτω και περι παντων; ἐαν τις τι πραττῃ ἑνεκα τυ, ὐ τυτο βυλεται ὁ πραττει, ἀλλ' ἐκεινο ὐ ἑνεκα πραττει. i. e. Nonne & hoc de omnibus conſtituendum eſt? Si quid agat alicujus cauſa, non hoc vult, quod agit, ſed illud cujus cauſa agit.

*Spinozam* plane *diverſiſſima* hac in parte ſentire. Propoſ. XXXII. ait: *Voluntas non poteſt vocari cauſa libera, ſed tantum neceſſaria. Hinc ſequitur per Corollarium primum Deum non operari ex libertate voluntatis.* Sequitur 2. *voluntatem & intellectum ad Dei naturam ita ſe habere, ut motus & quies; & abſolute ut omnia naturalia, quæ* (per Propoſ. 29.) *a Deo ad exiſtendum & operandum certo modo determinari debent.* Prop. XXXIII. *Res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam productæ ſunt.* Prop. XXXIV. *Dei potentia eſt ipſa ipſius eſſentia.* Prop. XXXV. *Quicquid concipimus in poteſtate Dei eſſe, id neceſſario eſt.* Prop. XXXVI. *Nihil exiſtit, ex cujus natura aliquis effectus non ſequatur.* Hanc autem Propoſ. ita demonſtrare vult. *Quicquid*, inquit, *exiſtit, Dei naturam, ſive eſſentiam certo & determinato modo exprimit* (per Propoſ. 25.) *hoc eſt* (per Prop. 34.) *quicquid exiſtit, Dei potentiam, quæ omnium rerum cauſa eſt, certo & determinato modo exprimit, adeoque* (per Propoſ. 16.) *ex eo aliquis effectus ſequi debet.* Q. E. D. His Propoſitionibus ſubjecit appendicem, in quo varia (uti ait) *præjudicia* ſubvertere vult. Inter illa autem pag. 34. refert *communem hominum opinionem adſerentium, omnes res naturales, ut ipſos, propter finem agere; imo *ipſum Deum*, omnia ad certum aliquem *finem* dirigere. Hanc deinde ſententiam ſubvertere argumentis quibusdam nititur, & tandem pag. 36. ita loquitur: *Ut jam autem oſtendam, naturam finem nullum ſibi præfixum habere, & omnes cauſas finales nihil niſi humàna eſſe figmenta, non opus eſt multis. Credo enim, id jam ſatis conſtare, tam ex fundamentis, & cauſis, unde hoc præjudicium originem ſuam traxiſſe oſtendi, quam ex* Propoſit. 16. *& Corollario* Propoſ. 32. *& præterea ex iis omnibus, quibus oſtendi, omnia NB. naturæ æterna quadam neceſſitate, ſummaque perfectione procedere.* Ex allatis *Spinozæ* dictis *meridiana luce clarius* eſt, omnes *fines* ab eo proſcribi, cunctaque ex mente hujus Athei *neceſſario ex nàtura divina* exorta eſſe, atque eum plane a *Platone* diſſentire. Hæc mea opinione ſufficere poſſent ad probandum, Deum *Platonis* fines intendiſſe, non item *Spinozæ*. Sed ut vel *reluctantes* vim argumentorum meorum ſentiant, loca quædam ex *Platonis* Timæo addam, quæ clariſſime idem probant. Pag. 709. Verſ. Fic. ita inquit: *Volens itaque Deus omnium, quæ intelligi poſſunt, pulcherrimo & undique abſoluto mundum hunc ſimillimum reddere, animal unum ipſum efficit, aſpectui ſubjectum, animalia cuncta naturæ ſuæ convenientia intra ſuum limitem continens. Ibid.* paulo infra. *Ex omni igne, aëre, aqua, terra, ipſius Faber ita ipſum compoſuit, ut nullam cujusquam iſtorum par-*

*tem aut vim extra relinqueret. Idque ea ratione fecit, primum quidem, ut totum hoc animal, quammaxime perfectum ex perfectis partibus eſſet. Deinde, ut eſſet unum, cum nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum generetur. Poſtremo, ne quis ipſum morbus, aut ſenectus attingeret.* Pag. 711. *Cum igitur hoc a ſe factum ſempiternorum Deorum pulchrum ſimulacrum moveri & vivere Pater ille, qui genuit, animadverteret, delectatus eſt opere, & hac ductus lætitia opus ſuo multo magis primo illi exemplari ſimile reddere cogitavit. Itaque quemadmodum illud ſempiternum animal eſt, ita univerſum hoc pro viribus tale facere ſtatuit. Illius quidem animalis æterna natura eſt, quod genito operi congruere omnino non poteſt. Idcirco imaginem ævi mobilem effingere decrevit, ac dum cœlum exornaret, fecit æternitatis in unitate manentis æternam quandam in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus. Dies porro & noctes & menſes & annos, qui ante cœlum non erant, tunc naſcente mundo naſci juſſit, quæ omnia temporis partes ſunt.* Pag. 712. *Hac ratione conſilioque Dei tempus creare volentis ſol & luna, & aliæ quinque ſtellæ, quæ vocantur erraticæ, factæ ſunt, quo temporis numerus diſtinguatur atque obſervetur.* Eadem pag. paucis interjectis. *Sed quia mundus hic nondum animalia omnia inter ſuum ambitum continebat, ex ea parte deficiebat ad illud Exemplar imaginis hujus ſimilitudo. Hoc igitur quod deerat, ſuperni illius exemplo Deus explebat. Quot igitur & quales mens ideas, in eo quod eſt animal inſpicit, totidem & tales hoc mundo contineri oportere excogitavit.* Pap. 715. Ad hominis progenerationem progreditur. *Nunc vero*, inquit, *de prima hominis compoſitione exactius diſſerendum ac probabili ratione monſtrandum, qua cauſa & Providentia Deorum ſingula membra corporis ad ſingula animæ officia ſint accommodata.* Pergit deinde ad ſingula hominis membra. Si hæc non oſtendunt, Deum ex mente *Platonis fines* intendiſſe, fruſtra ad Veterum monimenta provocamus. *Allatis enim teſtimoniis nihil* poteſt adferri *evidentius*. Hinc quid de aſſertis D. *Gundlingii* ſentiendum ſit, ſatis conſtat. *Spinoza, inquit, pag. 252. omnia perfectiſſime condita a ſuo affirmat Deo: nec quidquam offendi in natura naturata, quod non inveniat ac trahat aliquid ad ſui commodum, ſed prorſus eſſe diverſum thema; an ea commoda primario ſibi propoſuerit Deus, hicque finis eum determinaverit ad agendum? poſterius Plato inficiatur non minus quam Judæus ἄθεος.* Sed quid ſibi volunt illa verba *Cl. Gundlingii*, omnia ex mente *Spinozæ* perfectiſſime a Deo condita? num ille Deum ab univerſo diſtinxit realiter? num ſejunctus fuit a materia & mundo, antequam hoc conſilium caperet? num fines

fines aliquos intendit, & res ita, non aliter, voluit efficere? num verba *Spinozæ*, omnia ex neceſſitate divinæ naturæ neceſſario oriri, ſignificant, Deum liberrime ad materiam elaborandam acceſſiſſe? *aut vera rerum prorſus vocabula amiſimus, aut nihil poteſt eſſe Cl. Gundlingii aſſertione falſius:* ut non dicam, nullum perſpicuum locum e *Platone* adferri, quo ſententiam ſuam probet. Sed pergit *Sect. LII. D. Gundlingius.* Inter alia etiam provocavi ad *conſilium*, *rationesque*, *quas* tribuit *Plato Deo* in exornando univerſo. Contra hæc excipit pag. 254. *Præterquam enim quod in Deo conſilium ac deliberatio ceſſare videtur: omniaque tanquam ſpecies & ideæ æternæ in Deo ſunt; etiam claret, actiones omnes divinas ita dici ab eo inſtitutas, illoque ordine, ut videantur ratione certa ac conſilio inſtitutæ, cum tamen ſolum ab eminenti bonitate & perfectione manent.* Sed quid ſibi volunt hæc verba, *omnia tanquam ſpecies & ideas æternas in Deo eſſe?* aut ſignificant, omnium rerum ideas in mente divina eſſe, quod ex mente *Platonis* verum eſt, ſed tantum abeſt, ut hoc probet, Deum ſine ratione egiſſe, nulloſque fines intendiſſe, ut nihil magis hoc ipſum confirmet. Aut per τὸ *omnia*, *ſpecies*, & *ideas* intelligitur ipſe mundus in Deo exiſtens & cum Deo conjunctus; ſed tum manifeſto ſupponitur, quod in quæſtione eſt. Verum eſt inſuper, Deum *Platonis bonitate* ad univerſum conſtruendum commotum fuiſſe. Sed num inde ſequitur, ergo ſine cauſa, ſine ordine, ſine finium intentione egit? qui aſſerit hominem benignitate commotum ad aliquid præſtandum inductum eſſe, is non ſolum voluntatis adfectum adeſſe innuit; ſed rerum etiam, ſeu hominum, quibus bene cupit, cognitionem. Quo major autem eſt cognitio, eo præſtantius etiam eſt beneficium. At Deus *Platonis* παράδειγμα rerum efficiendarum contemplatus eſt; ad illud mundum effecit, *bonitate* inductus: Ergo non ſolum bonitas aderat, cauſa impulſiva, ſed & *ratio*, *conſilium*, verbo *fines*. Ergo non *videntur tantum* omnia ordine digeſta, ſed *ipſo opere Deus* Sapientiſſimus ita voluit.

XV. *Tertium argumentum, quo probavi, Deum ex mente Platonis cum materia conjunctum haud eſſe, deſumſi ex eo, quod Plato adſerat, Deum materiæ, & quæ inde oritur neceſſitati, imperare.* Probavi hoc teſtimoniis *Platonis*, *Plutarchi*, *Apuleji*, *Alcinoi*. Verum eſt, *Platonem* hac in parte non per omnia ſibi conſtare. Concedit enim, Deum κατὰ δύναμιν, quoad illa pateretur, materiam exornare, quod ſine dubio cum quadam imperfectione conjunctum eſt. Interim idem *Plato*, uti ex *Timæo* conſtat, profitetur, Deum cuncta in ordinem digeſſiſſe,

materiamque Imperio Dei ſubjectam eſſe. Omnia huc redeunt: materiam eſſe æternam ; Deum materiam exornaſſe, non tamen omnia ex materia Deum efficere potuiſſe, eam tamen certis limitibus circumſcriptam Dei Imperio ſubeſſe. Patet autem hoc clariſſime ex eo, quod Deus ex *Platonis* ſententia *motum dederit materiæ*, quod illa *antiquior ſit, eamque exornaverit*. Locum *Platonis*, in quo hæc adſerit, attuli in anteced. *Sect. Extat. Lib. X. de leg. p. 606. Laërtius Lib. 3. p. m. 86.* ait, mundum ex mente *Platonis* a Deo *κατασκευασμενον*. *In Epinomide* pag. 638. poſtquam adſeruiſſet, Deos eſſe & omnium rerum curam gerere, ita pergit : ἐι δε μεμνηϑε γε, ὠ Κλεινία, ἐλαβετε μεν γαρ δη καὶ ὑπομνηματα: καὶ γαρ ἠν τα ῥηθεντα τοτε καὶ μαλα ἀληθη. τοδε δε ἀυτων ἠν το μεγισον, ὁτι πρεσβυτερον ἐιη ψυχη σωματος ἁπασα παντος. ἀρα μεμνηϑε ; ἠ παντως που τουτογε. ὁ γαρ ἀμεινον καὶ παλαιοτερον καὶ ϑεοειδεςερον, πιθανον ὁτι του χειρονος καὶ νεωτερου καὶ ἀτιμωτερον, πανταχη τε ἀρχον ἀρχομενου πρεσβυτερον, καὶ ἀγον ἀγομενου παντη. λαβωμεν δη τουτο γε, ὡς ψυχη πρεσβυτερον ἐςι σωματος. ἐι δ᾽ ἐχει ὀυτω, τογε πρωτον ἡμιν του πρωτου της γενεσεως, πειθανοτερον ἀν ἐιη χεδον ὑπηργμενον. καὶ θωμεν δη την ἀρχην της ἀρχης ἐυσχημονεςερον ἐχειν. καὶ των μεγιςων σοφιας περι θεων γενεσεως ὀρθοτατα ἐπιβαινειν ἡμας. i. e. ex verſione Ficini : *Recordamini, hæc dicta eſſe, o Clinia ! profecto ita tunc accepiſtis, ut meminiſſe debeatis, præſertim, quia maxime vera eſſe conſtitit. Omnium vero maximum illud habitum eſt: antiquiorem omni corpore omnem animam eſſe. Num recordamini ? Vel maxime id quidem. Nam quod melius, id & antiquius, atque quod divinius eſt, id inferiore ac viliore prius eſt. Et ſimiliter Dux ducto & princeps ſubjecto natura prius eſt. Id igitur admittamus, animam corpore antiquiorem eſſe. Quod ſi ita habet, quod in generatione primi primum eſt, veriſimile profecto eſt, præiviſſe. Quare ponamus principatum principiumque, principii decentius ſe habere, & ſic rectiſſime & ſapientiam de Deorum generatione nos ingredi. Doctiſſimus Gallus*, qui ante aliquot annos *Hiſtoriam Philoſophiæ paganæ Hagæ Comitum edidit*, poſtquam partem hujus loci *Platonis* citaſſet, ita ratiocinatur pag. 253. *Ceci ne peut ſe concevoir qu'en admettant un tems, ou il n'y avoit point des corps, à moins d'entendre par corps les corps arrangés : mais comme la matiere avant ſon arrangement n'eſt pas moins corps, qu'après que Dieu l'eut formée comme elle eſt, on peut dire avec raiſon, que ſi Platon ne penſoit pas exactement, du moins il s'exprimoit exactement, lors qu'il diſoit que Dieu étoit avant qu'il y eut des corps. Si ce Philoſophe eut ſuivi ſes principes, il auroit cru que tout ce qui eſt ſenſible, a été tiré du neant.*

Aſſen-

Aſſentior *Doctiſſimo Viro.* Interim cum ab æternis veritatis legibus nunquam Viro candido recedendum ſit, fateor, teſtimonium adlatum nihil aliud probare, quam Deum ex *materia præjacenti* corpora feciſſe; quod ipſum tamen ſufficit ad probandum, Deum materiæ vinculis nullo modo conſtrictum fuiſſe. Idem poteſt probari ex *origine motus*, quam in Timæo præprimis, Deo in ſolidum adſcribit *Plato.* Teſtimonia notiora ſunt, quam ut ea in medium proferam. Audiamus ergo, quid contra hoc argumentum moliatur *D. Gundlingius. Sect. LIV.* pag. 257. ita inſurgit: *Quamvis*, inquit, *fingeremus materiam a Deo ſeparatim extitiſſe, aut ſeparatam demum fuiſſe ſtatueremus: Zimmermanno profecto præſidium nullum obtinget. Eſt enim divinum iterum cum materia conjunctum: quod perinde erit, ac ſi ſemper manſiſſet materiæ affixum. Nec patrocinabitur illi, quod Deum Platonicum exornaſſe omnia dictitat. Hoc enim nec Spinoza abnuit. Agnoſcit is pulchritudinem mundi, quæ eſt ornatus ſane exquiſitiſſimus. Quæritur, quomodo exornet? utrum tanquam cauſa immanens, an tanquam cauſa externa efficiens omnipotente ſua virtute? poſterius perſpicue falſum eſt; ſiquidem perſiſtat in opinione recta, Deum Platonicum ex nihilo mundum non creaſſe. Igitur illa* διακοσμησις *e principio manabit interno & neceſſario, quod acceſſit materiæ, quæ per ſe eſt non ens, hoc eſt accidens, neutiquam vero ſubſtantia.* Poſtremum hoc probare aggreditur loco *Porphyrii Sentent. XXI.* in quo Platonicus ille ita loquitur: *Materia variabilis, infinita* (ἀπειρος) *impotens, propterea neque ens, ſed* [( ἐκ ὀν) *non ens. Neque ita non ens uti motus, ſed verum non ens* (ἀληθινον μη ὀν) *ſimulacrum & phantaſma molis, quia id eſt, quod primo ſubeſt moli impotens & appetitio ſubſiſtentiæ* ἐφεσις ὑποςασεως. *Ergo tum demum materia ſubſtantiam conſtantem & certam accipit, quando forma ex virtute divina influit. Unde Platonici eam appellarunt per ſe* ἀσωματον, *quæ obſervatio E. Grabii ad Irenæum* pag. 28. *Hactenus D. Gundlingius.* Ad hæc ſequentia noto. 1. Eſt, *Cl. Gundlingium* identidem *ſupponere*, quod in quæſtione eſt, nimirum materiam in Deo fuiſſe, & ex eo emanaſſe. Nullibi enim perſpicuum locum ad hoc probandum attulit, quod conferenti *differt.* patebit. *Mera* itidem & *precaria* ſuppoſitio eſt, Deum, poſtquam ad materiam fabricandam acceſſit, unum cum materia totum confeciſſe. Probavimus enim, Deum & materiam in *Syſtemate Platonis ſubſtantias eſſe diverſiſſimas, Deumque libere*, nulla neceſſitate vel *intrinſeca* vel *extrinſeca* coactum, ad eam exornandam acceſſiſſe, quod nullam confuſionem ſane inſinuat. 2. Cum Deum materiam *exornaſſe* dixi, eo ipſo

ſatis clare & quidem Veterum teſtimoniis munitus, probavi, materiam tanquam *ſubſtantiam* a Deo prorſus *diverſam* conſiderandam eſſe; dixi Deum *artifici ſimilem*, qui ſponte ad materiam fingendam accedit. Atqui artifex ex omnium hominum ſententia una cum materia non fit una ſubſtantia, licet in ea perficienda & elaboranda occupatus ſit. De *Spinozæ Deo* idem dici poſſe, nemo credet, qui ſyſtema ejus intelligit. Ille enim aperte fatetur, ex neceſſitate naturæ omnia orta eſſe. *Plato* ſupponit παραδειγμα Deo obverſans ante mundum conditum, ſupponit *Bonitate* ſola commotum ſupremum omnium Dominum, ad materiam effingendam. Ergo rejicit aperte cauſam immanentem. 3. Materiam ex mente *Platonis* non ſubſtantiam eſſe, ſed accidens probari non poteſt. In ſuperioribus jam hanc ſententiam *D. Gundlingii* perſpicuis locis falſam eſſe oſtendimus. Verum eſt, Platonicos materiam aliquando ὀυκ ὀν adpellaſſe, ſed non *eo*, quem fingit *D. Gundlingius ſenſu*. Nimirum ad *intelligibilia* collatam materiam ὀυκ ὀν dixerunt, quod in *perpetuo fluxu* & *mutatione* eſſet; quod *absque cauſa externa definitam formam* non haberet. Hanc autem Platonicorum mentem eſſe vel ipſe citatus locus *Porphyrii* docet. Ad eum enim provocat *Plotinus Ennead. III. Lib. VI. Sect. VII.* pag. 310. poſtquam enim hæc ipſa citata verba *Porphyrii* adduxiſſet, immediate ſubdit: καὶ ἑστηκος ὀυκ ἐν στασει, καὶ ἀορατον καθ᾽ ἀυτο, καὶ Φευγον το βυλομενον ιδειν. καὶ ὁταν τις μη ιδη, γιγνομενον, ἀτενισαντι δε ὀυχ ὁρωμενον, καὶ τα ἐναντια ἀει ἐφ᾽ ἑαυτȣ Φανταζομενον. μικρον καὶ μεγα, καὶ ἡττον καὶ μαλλον, ἐλλειπον τε καὶ ὑπερεχον, ἐιδωλον. ὀυ μενειν ὀυ δ᾽ ἀυ Φευγειν δυναμενον. i. e. *Stans quidem non in ſtatu: ſecundum ſe indiviſibile & videre volentem effugiens: & quando quis non videt, tunc quodammodo præſens: quando vero quis intentius inſpicit, non perſpectum. Rurſus in ſe ipſo contraria ſemper apparens, parvum, magnum, minus, magis deficiens, ſuperexcedens, ſimulacbrum, neque manens, neque rurſus auffugere valens.* Idem Sect. 10. hujus libri aſſerit, materiam accedente qualitate fieri ποιαν ὑλην. i. e. *Certam ac definitam formam*, qua antea carebat. Similiter *Plato* in Politico p. 174. το κατα τ᾽ ἀυτα καὶ ὡσαυτως ἐχειν ἀει, καὶ ταὐτον εἰναι, τοις παντων θειοτατοις προσηκει μονοις. σωματος δε φυσις, ὀυ ταυτης της ταξεως. i. e. *Idem ſemper eſſe & ſecundum eadem, & eodem modo ſe babere, ſolis omnium diviniſſimis convenit: corporis autem natura bujus ordinis non eſt compos. Diog. Laërt.* idem aſſerit *Lib. 3. Seg 9* 10. quem locum ſupra adduximus. Adhuc clarior extat *eodem Lib. 3. pag. 84.* χρηται, *inquit*, δε καὶ ταις ἐναντιαις Φωναις ἐπι τȣ ἀυτȣ. το γȣν αισθη-

τον

*τον κὰι ὀν καλει κὰι μη ὀν. ὀν μεν δια το γενεσιν ἀυτȣ εἰναι. μη ὀν δε, δια την συνεχη μεταβολην.* i. e. *Quin etiam contrariis vocibus utitur ad idem ſignificandum. Itaque quod ſenſui ſubjicitur, id & eſſe dicit, & non eſſe: eſſe quidem propterea, quod ejus eſt ortus, non eſſe, quia perpetua in mutatione verſatur.* Ex quibus locis ſatis patet, materiam *ȣ̓κ ὀν* dictam, quod *perpetuæ mutationi & fluxui obnoxia eſſet*, formaque deſtituta. Hinc Aquila illud תהו ובהו tranſtulit per *κενωμα κὰι ȣ̓δεν*, *Theodotion κενον κὰι ȣ̓δεν.* Nemo autem ignorat, *rudem & indigeſtam molem ſubſtantiam eſſe.* *Την ὑλην a Platonicis aliquando ἀσωματον* dici, certum eſt, ſed non alio ſenſu, quam quod *definita quadam forma deſtituta ſit.* Hinc corporibus in certam quandam formam redactis vocabulum *σωματος*, materiæ vero indigeſtæ *ὑλης* tribuunt. *ὑλη ergo ἀσωματος idem* eſt ac *ὑλη ἀσχηματιςος.* (*) Hinc Plotinus pag. 310. *ἐςι μεν ȣ̓ν* (*ὑλη* ſcilicet) *ἀσωματος, ἐπειπερ το σωμα ὑςερον κὰι συνθετον, κὰι ἀυτη μετ' ἀλλȣ ποιει σωμα. ȣ̓τω γαρ τȣ ὀνοματος τετυχηκε τȣ ἀυτȣ κατα το ἀσωματον, ὀτι ἑκατερον το, τε ὀν, ἡτε ὑλη ἑτερα των σωματων.* i. e. *Eſt igitur incorporea, quoniam corpus poſterius eſt atque compoſitum, & ipſa una cum alio complet corpus. Sic enim eandem appellationem ſecundum incorporeum genus ſortita eſt, quoniam utrumque ſc. Ens atque materia a corporibus diverſa ſunt.* Quod ſi igitur *materia ſubſtantia eſt*, vel antequam eam Deus in ordinem digeſſit, & libere a Deo exornata fuit, ſequitur, Deum cum *materia nullo neceſſario vinculo conjunctum eſſe.* (**)

XVI. *Quar-*

(*) Plane ad noſtram mentem locum *Irenæi* citat *Cl. Grabius*, unde denuo Exemplum habemus, quam ingenue *Gundlingius* ad aliorum teſtimonia provocet. Ita enim inter alia *Grabius pag. 38. in notis. Edit. Maſſueti.* Neque de dicta lectione dubitabit, qui reſpexerit fontem ex quo Valentiniani hanc ſuam hypotheſin derivarunt, doctrinam inquam Platonis, quem Origenes in *φιλοσοφυμενοις* nondum editis dicit tria ſtatuiſſe principia, Deum, materiam & ideam: & de materia ex mente ejus, ita inter alia ſcribit *ἡν δὲ ὑλην δυναμει μεν σωμα, ἐνεργεια δὲ ȣ̓δεπω.* (ecce *ἀσωματον ὑλην* Valentinianorum) *ἀσχηματιςον γαρ ἀυτην ȣ̓σαν και ἀποιον, προσλαβȣσαν σχηματα και ποιοτητας γινεσθαι σωμα.* id eſt, materiam potentia quidem eſſe corpus, actu autem minime: ſine figura enim & qualitate ipſam exiſtentem, accepta inde utraque, corpus factam eſſe. Similiter D. Laërtius Lib. 3. pag 86. ex ſententia Platonis ait: *εἰναι δε την ὑλην ἀσχηματιςον και ἀπειρον, ἐξ ἡς γινεσθαι τα συγκριματα*: materiam, figurarum expertem atque immenſam fuiſſe, ex ea vero facta eſſe concreta, ſive compoſita corpora

(**) Si Cl. Gundlingius verba, quæ immediate excipiunt locum ex Porphyrio citatum, adducere voluiſſet, pulchre perſpexiſſet, quo ſenſu Porphyrius dixiſſet, materiam eſſe *ȣ̓κ ὀν.* Ita enim in hac ipſa ſententia XXI. loquitur: *μικρον και μεγα, και ἡττον και μαλλον, ἐλλειπον και ὑπερεχον. ἀει γινομενον και ȣ̓ μενον,*

ȣ̓

XVI. *Quartum argumentum, quo probavi Platonem Deum materiæ vinculis non conſtrinxiſſe, deſumtum eſt, ex eo, quod mentem noſtram liberrimam eſſe dixerit, pœnæ ac præmii capacem, Deumque inſuper ab omnis mali culpa longiſſime removerit.* Probavi denuo hanc meam theſin locis *Platonis*, *M. Tyrii*, *Juſtini M. Euſebii.* In ſyſtemate autem *Spinozæ* omnem libertatem exulare ſimul oſtendi. Quid ad hæc *D. Gundlingius?* Sect. L. multa contra argumentum hoc objicit, quæ ordine expendemus. *Verum tamen menti libertatem adſcribit Plato. Sic enim pergis. Spinoza Deum libertate privat. Poſtremum non prorſus veritati congruit. Spinoza abſolutam libertatem menti denegat, determinari inquit a cauſis, ut ut poſitis cauſis pluribus, ad hoc ſeſe accingit, vel iſtud.* Mirum eſt a *Cl. Viro* negari, quæ *luce meridiana clariora ſunt.* Adeo certum eſt, *Spinozam* omnem libertatem menti detrahere, ut nemo hactenus *præter Gundlingium* id in dubium vocarit. Non jam dicam, *Spinozam* adſerere, unicam dari tantum ſubſtantiam, ex qua neceſſario omnia emanaverint; ſed ipſiſſima tantum Athei hujus verba adponam *adeo clara*, ut ſine *manifeſtiſſima detorſione* alium in ſenſum torqueri non poſſint. Eth. part. 2. Propoſ. 48. ait: *In mente nulla eſt abſoluta, ſive libera voluntas; ſed mens ad hoc vel illud volendum determinatur a cauſa, quæ etiam ab alia determina eſt, & hæc iterum ab alia, & ſic in infinitum. In Scholio* Demonſtrationi ſubjecto ita loquitur: *Eodem hoc modo demonſtratur, in mente nullam dari facultatem abſolutam intelligendi, cupiendi, amandi* &c. *Unde ſequitur, has & ſimiles facultates vel prorſus fictitias, vel nihil eſſe præter Entia metaphyſica ſive univerſalia, quæ ex particularibus formare ſolemus. Adeo ut intellectus & voluntas ad hanc & illam ideam, vel ad hanc & illam volitionem*

ἢ δ' ἂν φεύγειν δυνάμενον, ἔλλειψις παντὸς τοῦ ὄντος, δι' ὃ καὶ ὃ ἐπαγγέλλεται, ψεύδεται, καὶ μέγα φαντασθῇ, μικρόν ἐστι. i. e. *Parvum & magnum, item minus & majus: deficiens & excedens: quod ſemper fit, nec unquam permanet, neque tamen effugere elabique poteſt: defectus omnis entis. Ideoque quicquid promittit, mentitur, & ſi magnum eſſe videatur, parvum eſt.* Clarius adhuc mentem ſuam aperit Porphyrius Sect. 33 ita enim ex verſione Holſtenii loquitur: *Hæc de ſenſibili & materiali vere affirmantur: eſſe omnino extenſum ſeu diffuſum, eſſe mutabile, ſubſiſtere in alteratione, eſſe compoſitum, ipſum per ſemetipſum exiſtere, in loco & mole corporea conſpici, aliaque his ſimilia. At de vero Ente & per ſe ipſum ſubſiſtente hæc prædicantur: ſemper in ſemetipſo ſitum eſſe, eodem modo atque ſecundum idem ſe habere, ipſa ſubſtantia, in identitate conſiſtere, eſſe immutabile ſecundum ſubſtantiam, non compoſitum, nec diſſolubile, nec in loco, nec mole diſtenſum.* Ita Porphyrius plane ad mentem meam. Hinc Doct. Jeſuita Mourges Epiſtola 2. non ſolum exinde concludit, Deum ex mente Platonis nihil cum materia commune habere; ſed & ex hac ipſa Platonicorum definitione materiæ probari poſſe, cauſam aliquam ſapientiſſimam materiam in ordinem digeſſiſſe.

*nem eodem modo ſeſe habeant , ut lapideitas ad hunc & illum lapidem, vel ut homo ad Petrum & Paulum.* Idem Schol. Propoſ. 35. *inquit: Falluntur homines, quod ſe liberos eſſe putant, quæ opinio in hoc ſolo conſiſtit, quod ſuarum actionum ſint conſcii & ignari cauſarum, a quibus determinantur. Hæc eſt ergo eorum libertatis idea, quod ſuarum actionum nullam cognoſcant cauſam. Hactenus Spinoza.* Si hæc *non ſufficiant* ad probandum, *Spinozam* omnem prorſus libertatem ſuſtuliſſe, neſcio quid ſufficiat. *Quid Plato?* (ita pergit D Gundlingius) *illius anima, tum univerſalis, tum quæ eſt in ſingulis, ſubjacet fato, cum ſequitur propenſiones a corporis temperamento prodeuntes: quod eodem fere redit. Temperamentum cauſa eſt actionum multarum & res objectæ temperamento corporis convenientes. Etiam cogitatio cogitationem excitat & novam operationem generat: quin etſi mens vincat fatum ex accidenti, aliquid ſane in cauſa eſt, quare vincat. Unde Spinoza, Plato & Leibnizius, cum ſequacibus hac parte conſpirant: quorum neuter indifferentiam in definitione libertatis comprehendi exiſtumat, puta ut ſine cauſa prævia mens noſtra ſeſe determinet & αὐτεξουσίως. Reſp.* 1. Exſpectavi teſtimonia Veterum, quibus probetur, *Platonem* omnem libertatem menti noſtræ ademiſſe ſed fruſtra. Contraria eaque evidentiſſima loca adduxi, quæ ſubvertenda fuiſſent. 2. Si concedam animam mundi mentemque noſtram, fato, ex ſententia *Platonis* obnoxias, nihil tamen lucrabitur *Cl. Gundlingius*, niſi prius probaverit, *Platonem* per fatum intellexiſſe, inevitabilem quendam & neceſſarium omnium rerum nexum, quo omnis contingentia ſubvertitur. At loca in Diſſertat. mea adducta aliud plane probant. 3. Temperamentum multum conferre ad actiones noſtras bene aut male exercendas, nemo neſcit: locum hoc habet non minus in ſyſtemate *Platonis*, quam *Gundlingii*. Omnes nos vi temperamenti, ad quasdam actiones peragendas aut magis aut minus proclives ſumus; quæritur tantum, utrum libertas omnis propter temperamentum exulet & utrum inclinationibus iſtis prorſus nulla ratione reſiſtere queamus. Hoc autem nec ex noſtra, nec *Platonis* ſententia ſequi adſerimus. Recte *Plotinus Ennead. II. Lib. 3. Sect. XV.* pag. 145. οὐ γαρ δη νομιςεον, τοιουτον ἐιναι ψυχην, ὁιον ὁτι ἀν ἐξωθεν παθοι, ταυτην φυσιν ἰσχειν, μονην των παντων, ὀικειαν φυσιν οὐκ ἐχουσαν. ἀλλα χρη προτερον ἀυτην, ἠ τα ἀλλα, ἁτε ἀρχης λογον ἐχουσαν, πολλας ὀικειας δυναμεις προς ἐνεργειας τας κατα φυσιν ἐχειν. οὐ γαρ δη ὁιον τε οὐσιαν οὖσαν μη μετα του ἐιναι καὶ ὀρεξεις καὶ πραξεις καὶ το προς το ἐυ κεκτησθαι. i. e. *Non enim exiſtimandum eſt, animam eſſe talem, ut ipſa duntaxat qualemcunque ab externis acceperit*

*perit paſſionem, talem reportet naturam, perinde ac ſi propriam naturam non poſſideat; ſed oportet ipſam multo priusquam alia, utpote quæ principii habeat rationem, multas merito vires proprias ad naturales actiones explendas habere. Fieri namque non poteſt, ut cum eſſentia ſit, non poſſideat inſuper una cum eſſe appetitiones & actiones, facultatemque ad bene vivendum.* Taceo alia loca, quæ magno numero adduci poſſent, ſi neceſſe eſſet. Quod ſi *Cl. Gundlingius* putat, ex totius *Philoſophiæ Platonicæ nexu* demonſtrari poſſe, omnem libertatem ſubverti, audiam lubens rationum illarum pondera. *Sed cogitationem cogitatio excitat,* inquit *D. Gundlingius.* Sed quid hoc ad rem? num propter collationem & ſucceſſionem cogitationum libertas tollitur? num agere poſſumus convenienter rationi, ſine ratiocinatione id eſt idearum collatione? 4. Supra jam dixi, me litem, quæ quibusdam intercedit cum *Illuſtribus Philoſophis Leibnizio & Wolfio*, *meam facere nolle*, injuriam tamen iis fieri credo, quando cum *Spinoza* idem ſentire perhibentur. Quæſtio mihi eſt de *Platonis* & *Spinozæ* circa libertatem ſententia, non item aliorum. Interim dum *Cl. Gundlingius* probare vult, *Platonem Spinozæ* ſententiæ addictum *contrariantia* loquitur: nimirum aſſerit, mentem *aliquando vincere fatum* ex ſententia *Platonis*, annon autem hoc idem eſt ac dicere, *mentem aliquando libere agere*, *aliquando non item*? num in ſyſtemate *Spinozæ* mens fatum vincere poteſt? an *aliter* agere, quam uti ex natura divina omnia *neceſſario* ſequuntur? an inevitabilis rerum omnium neceſſitas locum habet ſecundum ejus ſententiam, qui aſſerit, mentem aliquando fatum vincere? Sed ad alia confugit *D. Gundlingius:* quod *Spinoza inquit decretis divinis*, *id Plato cum ſuis fato tribuunt*, *quod eſt decretum & verbum mentis ſuperæ*, *ab anima mundi*, *ſeu mente inferiore executioni dandum. Ab hoc decreto immutabili pendet animarum in corpora deſcenſus: ubi neceſſario peccant ob corporis & ſenſuum illecebras*, *etſi aliquando ſibi*, *ob varias cauſas intervenientes*, *ab illis temperent.* Si per *Decreta Dei* intelligantur *libera mentis* præſtantiſſimæ *Conſilia* ſuo tempore executioni danda, tum *probari vellem*, eo ſenſu a *Spinoza* admiſſa fuiſſe decreta. Qui enim aſſerit omnia neceſſario e natura divina ſequi, ille libera decreta admittere nullo modo poteſt. Quod ſi *Plato Fati nomine* intellexit Decretum *mentis ſuperæ*, uti contendit ipſemet *Gundlingius*, tum prorſus diverſum ſentit a *Spinoza*, ſive jam Deus immediate exequatur voluntatis ſuæ decretum, ſive per animam mundi aut dæmones præſtari velit, quod vult. Neque quicquam etiam ad *libertatis deſtructionem* facit,

facit, quod vi alicujus Decreti mentes in corpora deſcendant ex mente *Platonis*; nos etiam ſtatuimus, mentes aut ſimul cum mundo creatas, aut noviter in lucem editas vi Decreti Divini in exigua noſtra corpuſcula immitti; ſed inde minime efficitur, mentes ideo libertatem ſuam amittere. Neque etiam *neceſſario*, quod contendit *D. Gundlingius*, ob corporis & ſenſuum illecebras, peccant; & nos corpus habemus, qui pleniſſimam libertatem tamen menti concedimus, cujus illecebris mens ſæpe præpeditur, quo minus verum cernere & virtutem amare poſſimus. Sed nec ideo mentis libertate privati ſumus: ſponte enim ſequimur ea, quæ pravis animi ſtudiis grata ſunt; & variis mediis, quo minus iis obſecundemus, uti licet. Quod ſi mentes corporis ſervitio prorſus ſubjacerent, quomodo *aliquando libertate omni* deſtitutæ, ſibi ab *illecebris ejus temperare poſſent*? & quem in finem illæ *purgationes*, quas tantopere commendat *Plato*, ſi alienis nervis mobili ligno ſimiles eſſent mentes noſtræ? cur των νοητων jugem contemplationem, *abſtinentiam a corporis nimia cultura, virtutis ſtudium, mathematicarum diſciplinarum amorem* inculcaret, tanquam purgandæ mentis præſtantiſſima adminicula? ſed quid opus verbis, ubi adſunt perſpicua Veterum teſtimonia. *Max. Tyr.* Diſſert. 25. p. 263. edit. Daviſ. τουτον δε της ἀνθρωπινης ἐνδειας προς το θειον ἐξευρε θεος τροπον, ἐπιθεις την ψυχην γηΐνω σωματι, ὡς ἡνιοχον ἁρματι, καὶ παραδους τας ἡνιας τῳ ἡνιοχῳ, ἀφηκε θειν. ἐχουσαν μεν παρ᾽ αὐτου ῥωμην τεχνης, ἰσχουσαν δε καὶ ἀτεχνιας ἐξουσιαν. ἡ δε ἐπειδαν ἐπιβη ἁρματων, ϗ λαβηται μεν ἡνιων, ἡ μεν εὐδαιμων ϗ μακαρια ψυχη, μεμνημενη του ἐπι το ὀχημα ταυτην ἐπιβιβασαμενου θεου ϗ ἡνιοχειν προσταξαντος, ἐχεται των ἡνιων ϗ ἀρχει του ἁρματος, ϗ κολαζει τας των ἱππων ὁρμας. i. e. *Id vero quo humana a divina vinceretur natura, tale excogitavit Deus. Animam mortali corpori impoſuit, tanquam aurigam plauſtro: traditisque aurigæ in manum habenis, curſu ſuo ferri permiſit, vim ille præterea roburque addidit, ut vel arte ſua uti poſſet, ſi vellet, vel abuti, ſi mallet. Ibi felix, & quam vere beatam dicas, anima memor illius a quo plauſtro impoſita eſt, frænosque accepit, nimirum Dei, habenas manu arripit, currum regit, impetumque caſtigat equorum. Ita* ſimiliter loquitur Plato *de Republ.* Lib. II. pag. 430. *Jamblich.* Sect. VIII cap. VII. *Idem* in Protrept. pag. 8. *Plotinus* pag. 735. 737. 233. *Hierocles apud Phot.* Cod. 251. p. 1385. aliique, quorum teſtimonia adducere in re clariſſima non lubet. *Enim vero (ita pergit D. Gundlingius) nec Plato alia viſione melior videtur. Humana enim anima divina ſoboles eſt. Quæres igitur, quare divinum non domet*

 *mor-*

*mortale? & aqua hærebit veteris Academiæ Conditori, quemadmodum Spinozæ, cum interrogationibus urgetur. Adde, quare itaque puniantur animæ, quæ ipſemet ſunt Deorum & mentis inferioris portio? deſpero, reſponſionem me percepturum, quæ ſatisfaciat. Reſpondeo* 1. de origine mentis humanæ ex ſententia *Platonis* heic loci quæſtio non eſt. Nec *Timæus Locrus*, nec *Plato* adſerunt perſpicue, mentes ex *divina natura* primi principii *decerptas* eſſe, ſed *per animam mundi* in corpora immiſſas. De quo infra accuratius inquiremus: quod ſi ex Deo vel anima mundi ea orta ſit ex mente *Platonis*, tum quæritur, quomodo illa libertate abuti potuerit ad malum perpetrandum; ſupponitur itaque jam mentis libertas, de qua proprie quæſtio eſt; quando enim de mali moralis origine *Plato* & ſequaces loquuntur, tum ad liberam mentis a bono, rectoque, ſeceſſionem confugiunt, corpus item, ſenſuum deceptiones, adfectuum æſtum, in cauſa dicunt eſſe depravatæ mentis. Non domat itaque divinum mortale, quia mens illa divina libera eſt, & ad bonum non minus, quam malum inclinare poteſt, puniuntur denique mentes cum libertate ſua abuſæ ſunt. Sed ita, ais, Deus ſe ipſum puniret; at probandum prius eſt, mentes a Deo ortas ex ſententia *Platonis partes eſſe Eſſentiæ divinæ diviſibilis, & partibus conſtantis.* Sed de hac re mox infra pluribus agemus. Hoc tantum dicimus, *Plotinum* Ennead. IV. part. 3. cap. 1. & ſequentibus negare, animam noſtram animæ mundi partem eſſe. Hinc Sect. VII. pag. 376. ita ait: *Quod autem in Philebo dictum ſuſpicionem inducit, ne forte animæ omnes ſint mundanæ animæ partes, non id quidem ſibi vult, quod aliquis opinatur, ſed quod potiſſimum tum ei conducebat, ſcilicet animatum eſſe mundum. Hoc enim comprobare ſtudens, inquit, abſurdum eſſe, cœlum inanimatum dicere, cum nos, qui corpus mundani corporis partem habemus, Quo enim pacto pars animam habuiſſet, ſi totum eſſet inanimatum? ſententia vero Platonis liquet potiſſimum in Timæo: ubi facta jam anima mundi, deinceps aliæ oriuntur in eadem patera: quæ & illæ commixtæ, eique conformes, differentia vero illorum, per ſecundos tertiosque gradus aſſignat. Quod autem in Phædro dicitur, omnem animam totius inanimati curam habere: quid mirum? nam quid aliud naturam corporis gubernat, ordinat, facit, niſi anima? Hactenus Plotinus.* Quemadmodnm igitur nos malum morale repetimus ex notione ſubſtantiæ, quæ natura ſua libera eſt; ita ſimiliter *Plato*, & ſequaces argumentabantur. Ortus vero mentium humanarum in omni fere ſyſtemate plane obſcurus eſt.

XVII. *Nec præſidio eſt Zimmermanno* (ita in eadem pag. 250. pergit

git *D. Gundlingius) Platonem non auſum Deum venditare pro peccati auctore. Id enim Chryſippus auſus eſt neutiquam, Stoicus Severus, Jovem alioquin ipſum fati legibus ſubjiciens.* De *Stoicorum* circa hoc caput ſententia, hic agere nolo: prolixe hanc materiam excuſſi, in Diſſert. *de Fato Stoicorum primo tomo Muſei Bremenſis inſerta.* Cum autem quidam, mentem meam haud rite ceperint, & male interpretati ſint, hoc loco dicam, quis ſcopus fuerit meus. Minime ſcilicet probare volui, *Stoicos* hac in parte ab omnibus erroribus immunes eſſe. Nolui etiam hoc ſpecimine oſtendere, qua ratione divinæ Providentiæ bonitas, & juſtitia, ſecundum opinionem meam probari & defendi poſſit: Sed hoc tantum: communem & receptam Virorum Doctorum ſententiam, adſerentium, omnia inevitabili neceſſitatis vinculo ſecundum *Stoicos* conſtricta, non eſſe ſuperſtructam *certis & immotis rationibus*, atque adeo ex ipſis *Stoicorum* decretis & principiis parum accurate & diverſimode poſitis duo contraria ſyſtemata confici poſſe, in quorum uno, ferrea illa neceſſitas exularet, alterum, quod a *Spinozæ* ſententia circa hanc materiam remotum non eſſet. Et prioris quidem ſyſtematis ſpecimen exhibere volui in *dicta Diſſertatione.* Cæterum ab eorum opinione, qui irrevocabilem omnium rerum neceſſitatem inducunt, omnemque libertatem Dei & mentis noſtræ tollunt, per omnem vitam abhorrui, & adhuc dum abhorreo. *Platonem* interim Deum nulli neceſſitati ſubjeciſſe, clariſſimis teſtimoniis probavi, quæ, cum nihil contra ea adferat *Gundlingius*, repetere nolo. Interim contendit, *Platonem* dixiſſe, Deum non eſſe Auctorem peccati metus cauſa, ſi nexum autem ſyſtematis inſpiciamus, ſequi duriſſimam hanc conſequentiam. Vellem ut *Cl. Gundlingius* perſpicuis hoc argumentis demonſtraſſet. Fateor me adhucdum nondum perſpicere poſſe, quomodo ex principiis Philoſophiæ Platonicæ hic error ſequatur. Malum eſt vel *Morale* vel *Phyſicum. Phyſici* Auctor Deus *Platonis* non eſt; ſed *materia.* Quandoquidem enim materiæ æternam ſubſiſtentiam agnovit, & in eam κατὰ δύναμιν, quoad illa pateretur, tantum vim ſuam exeruit, ſequitur neceſſario materiam, non Deum, cauſam mali phyſici dicendam, quæ, quominus, quæ vellet, efficere poſſet, obſtitit. Neque adeo aliter *Plato* in dialogis phyſicis locutus, aliter cum de legibus ageret. *Malum* morale vero ubique repetit ex mentis humanæ prava indole, & inclinatione ad vitia. *Spinozæ* autem ſyſtema ita comparatum eſt, ut quamcunque in partem te vertas, libertatem tamen nullibi deprehendas.

 XVIII.

Digitized by Google

XVIII. *Quintum argumentum Diſſertat. meæ Sect 10. allatum, ad probandum, Platonis Deum cum materia conjunctum haud eſſe, deſumſi ab opinione Platonis de interitu mundi. Aſſeruit enim, mundum non neceſſitate naturæ ſuæ, ſed voluntate Dei permanſurum.* Ad hoc probandum evidentiſſima *Platonis*, *Plutarchi*, *M. Tyrii* adduxi loca, eaque Sect XIX. contra exceptiones *D. Gundlingii* vindicavi. Hanc meam argumentationem enervare vult Sect. CCI. *Exiſtimat is*, *(ita Gundling.) Platonis mundum, ſicuti liberrimo arbitrio conditus, ita eadem libertate illum iri diſſolutum, idque Sophum ſuum in Timæo clariſſimis verbis ſtabiliviſſe. Ego ſi libere ſonet, nemine cogente, ambabus manibus largior, quod dicitur: ſic enim libere quoque mundum productum agnoſcit Spinoza; ſin contra conſultatio tribuitur Platonis Numini, atque hanc conſequens arbitraria electio, repugno.* Reſp. Eadem *D. Gundlingius* repetit ſemper, perſpicua tamen loca Veterum omittit, quaſi de themate, quod ſola ratiocinatione eſſet ſolvendum, quæſtio eſſet. *Platonis* Deus, uti ſupra jam probavi, *libere* pulcherrimarum rerum ſeriem, quam mundum vocamus, fecit, *libere*, inquam, nulla vel intrinſeca vel extrinſeca neceſſitate coactus, *libere*, ita, ut potuiſſet immenſam illam, & indigeſtam molem, per omnem æternitatem negligere. Hæc autem ſine *prævia* mentis nobiliſſimæ *conſultatione*, nequidem concipi poſſunt. Erat Deo præſens mundus aliquis intelligibilis, hunc mundum contemplabatur Deus. Vidit materiam rudem eſſe, & indigeſtam molem; ordinem confuſione præſtare exiſtumavit; bonitate denique commotus animum ad materiam hanc in ordinem redigendam adjecit. Hæc totidem fere verbis in Timæo extant. Ubi autem eſt idearum jugis contemplatio, voluntatis libera ad exequendum opus inclinatio, ibi ſane omnium hominum conſenſu conſultatio locum habet. At nec reſpectu Dei, neque reſpectu æternæ materiæ ulla condendi mundi fuit neceſſitas; ergo cauſam conditi hujus mundi præter liberam Dei voluntatem, ex mente *Platonis*, oſtendere non poſſumus. Inſpiciantur jam loca in *Diſſertat. citata* & perſuaſiſſimus ſum, ea probare hanc meam ſententiam. *Illa bonitas* (ſic denuo pergit D. Gundling.) *quam potiſſimum urget defenſor, neceſſarium Dei attributum eſt, eaque, ſi impulit eum, neceſſario impulit, impulit ab æterno, cum nunquam non ſit bonitas in ipſo, nec momentum concipi queat, quo a bonitate poſſit deficere, aut eam non exercere. Unde potius concludendum, mundum Platonicum eſſe neceſſario atque ab æterno conditum, quia fieri nequit, quin Deus ſit optimus, perfectiſſimus, nemini noxius, nulli invidus, omnibus com-*

Digitized by Google

*commodus.* Ludit *Cl. Gundlingius* in *vocabulo Bonitatis*: hæc vox apud Philoſophos aliquando ſumitur *pro attributo divino eſſentiali*, aliquando autem & plurimum *relativo.* Denominatio petita eſt ab hominibus, qui ardenti ſtudio feruntur, aliorum commodis inſerviendi. Et notat idem, quod Benignitas, Beneficentia. Quod ſi Deus nullum mundum, nullos homines creare voluiſſet, ſed in ſumma, qua gaudet, felicitate permanere, *vulgari ſenſu bonus* dici non potuiſſet, nullum enim fuiſſet objectum extra Deum, cui benefacere potuiſſet. Deinde ſumitur hæc vox pro *Omniſufficientia* Dei, per quam omnis perfectionis fons eſt. Et hoc ſenſu ſine dubio bonitas Dei eſſentiale attributum eſt. Quocunque ſenſu hoc vocabulum ſumat *Cl. Vir*, nihil tamen ad ſententiæ ſuæ defenſionem aut præſidium facit. *Plato* ſupponebat materiæ æternitatem, eam uti rudem indigeſtamque molem contemplabatur; ordinem confuſione præſtare judicabat; aderat pulcherrimum exemplar, animus item efformandi mundi pulcherrimi. At his omnibus tamen poſitis, nulla abſoluta aderat neceſſitas, ab æterno jam bonitatem ſuam demonſtrandi. Voluntas Dei attributum Dei eſt eſſentiale, adeoque neceſſario ad Dei naturam pertinens; ſed uti voluntatis ſuæ decreta exequatur ab æterno neceſſe non eſt. Libertate enim & ſapientia inſtructus eſt ſuo tempore omnia efficiendi. Secundum nos Deus in tempore creavit mundum, erat tamen ab æterno bonus, optimum etiam ab æterno voluit. Quod ſi omnia, quæ tanquam bona conſideravit, neceſſario ab æterno facere debuiſſet, mundus cum omnibus creaturis etiam & quidem neceſſario fieri debuiſſet. Sed pone mundum ex mente *Platonis* ab æterno conditum nihil tamen hoc ponderi argumenti noſtri detraheret. Quæritur, utrum *voluntate Dei optimi* mundus ſiquidem deſtruendus eſſet, deſtruatur, aut ſi permanſurus eſt, *Deo volente* conſervetur. Quod ſi *voluntate Dei* alterutrum horum futurum contendas, patet, mundum *non neceſſario* aut periturum, aut permanſurum, ſed *volente Deo.* Atqui *Plato* adſerit, mundum *Deo volente* permanſurum, duratio igitur ejus non in abſoluta mundi æternitate, ſed perpetua, conſtantiſſima & optima voluntate ejus quærenda eſt, qui fecit mundum vel in tempore, vel ab æterno. *Plato, ita pergit Antagoniſta, ut hiſtoriam rerum naturalium poſſet contexere, ἀνθρωποπαθως omnia effert, & per circuitum, quod Spinoza apertius explicat, perfectionem loco bonitatis ſubjiciens, unde neceſſario omnia profluxiſſent.* Sed mera eſt hæc ſuppoſitio, quam multis refellere nolo; adparet enim, auctorem ſine neceſſitate τῇ ὑποθέσει δυλευειν. Eadem ratio-

ratione probabo, mundum ex mente Chriſtianorum abſolute æternum & neceſſarium eſſe. Deus nempe habuit omnium rerum ideas, habuit notionem mundi optimi, optimum bonitate naturæ adpetit & vult, Moſes ἀνθρωποπαθῶς omnia deſcribit. Ergo mundus ab æterno ſecundum ſententiam Chriſtianorum conditus, imo æque neceſſarius eſt, ac bonitas Dei neceſſarium ejus attributum eſt. Sed quis non perſpicit imbecillitatem hujus ratiocinii? ablegat me *D. Gundlingius ad Sect. 149. diſſertat. ſuæ.* Pareamus ei. *Ceterum*, inquit ibi, *idem Spinozæ Deus omnium rerum eſt cauſa, isque ex abſoluta libertate voluntatis operatur, a nemine coactus, ſed a ſe ſolo determinatus: quæ libertatis apud Spinozam reperitur definitio: cui dein innititur Propoſ. XVI. ubi omnia ex neceſſitate divinæ naturæ ſequi dicuntur. At ſuperficiaria attentione Spinozam legit iſte, eumque vix intelligit. Nam in Prop. XVII. indicat Judæus, ex neceſſitate divinæ naturæ ſonare ex perfectione divinæ naturæ. Ex quo conſit, Spinozam adſeverare, Deum libere non coactum, ac ſola perfectione ſua impulſum egiſſe, & dum egit, decreviſſe. Idem Plato cantitat in Timæo: egit, inquit, Deus quia bonus eſt: nihil eum extrinſecus movet: ſed ſola perfectio fecit ut ageret; & ſimul decerneret. Decreta autem ejus ſunt immutabilia, hinc manat Propoſit. Spinozæ* XXXIII. *Deum aliter non potuiſſe creare mundum, quam decrevit. Cauſalis Spinozæ locutio eſt: quia decrevit ſic creare, aliter non potuit creare, ne Deus fiat mutabilis, aut plures oriantur Dii, diverſa volentes. Jam videat Zimmermannus an Plato crediderit, alium potuiſſe a Deo ſuo effici mundum, quam voluit?* Hactenus *Gundlingius.* Crediderim *Illuſtri Polyhiſtori*, aut aliud *Exemplar Ethicæ Spinozæ* quam id quod vulgare eſt, ad manus fuiſſe, dum hæc ſcriberet; aut nimio *vincendi ſtudio abreptum*, lectores, qui raro inſpiciunt teſtimonia, ad quæ provocatur, decipere voluiſſe. Inſpectione ſolum opus eſt ad falſitatem dictorum redarguendam. I. Ait *Spinozæ* Deum ex abſoluta libertate voluntatis operari, & huic adſertioni inniti Propoſit. XVI. At hoc aperte falſum. Inter *definitiones*, quas Ethicæ ſuæ præmiſit, *ſeptima* hæc eſt: *Ea res libera dicetur, quæ ex ſola ſuæ naturæ neceſſitate exiſtit, & a ſe ſola ad agendum determinatur.* Hujus autem libertatis dein ne verbo quidem meminit, usque ad Coroll. Propoſit. XVII. quæ autem Propoſitionem XVI. antecedunt, aliter longe ſonant, quam vellet *D. Gundlingius. Propoſ. XIV. ita ſonat: Præter Deum nulla dari, neque concipi poteſt ſubſtantia.* Propoſ. XV. *Quicquid eſt, in Deo eſt, & nihil ſine Deo eſſe, neque concipi poteſt.* XVI. *Ex neceſſitate divinæ naturæ infinita infinitis modis (hoc eſt omnia, quæ ſub-*

*ſub intellectum divinum cadere poſſunt) ſequi debent.* Ex Propoſitionibus illis conſtat, demonſtratio *Propoſ.* XVII. quæ talis eſt: *Deus ex ſolis ſuæ naturæ legibus & a nemine coactus, agit. Demonſtratio. Ex ſola divinæ naturæ neceſſitate, vel (quod idem eſt) ex ſolis ejusdem naturæ legibus, infinita abſolute ſequi, modo* Propoſ. 16. *oſtendimus,* & Propoſ. *XV. demonſtravimus, nihil ſine Deo eſſe, nec concipi poſſe; ſed omnia in Deo eſſe; quare nihil extra ipſum eſſe poteſt, a quo ad agendum determinetur, vel cogatur, atque adeo Deus ex ſolis ſuæ naturæ legibus, & a nemine coactus agit.* Q. E. D. *Coroll.* 1. *Hinc ſequitur* 1. *nullam dari cauſam, quæ Deum extrinſece vel intrinſece, præter ipſius naturæ perfectionem, incitet ad agendum. Coroll.* 2. *Sequitur* 2. *ſolum Deum eſſe cauſam liberam. Deus enim ſolus ex ſola ſuæ naturæ neceſſitate exiſtit, & ex ſola ſuæ naturæ neceſſitate agit, adeoque ſolus eſt cauſa libera. Quis non videt, naturæ neceſſitatem, naturæ leges, naturæ perfectionem idem* denotare, atque adeo omnia ex *naturæ neceſſitate* clariſſime *repeti*, quæ omnem libertatem ſubvertunt? Ubi autem P*lato* unquam talia dixit? Voluntatis ſane bonitas, & naturæ neceſſitas, non idem ſunt. Nihil extrinſece Deum *Spinozæ* ad agendum ſtimulat, quia ipſe ſolus *omnia eſt*; *ſolus ſubſtantia.* Extra P*latonis* Deum erat æterna materia. Deus P*latonis* bonitate inductus egit: Deus *Spinozæ perfectione naturæ*, id eſt, ut ipſe explicat, *naturæ neceſſitate. Nulla* igitur *libera decreta* in Deo locum habent *ex mente Spinozæ.* Falſiſſimum igitur denuo Propoſ. Spinozæ XXXIII. ſuperſtructam eſſe decretis divinis. Propoſ. XXXII. ita ſonat: *Voluntas non poteſt vocari cauſa libera, ſed tantum neceſſaria.* Coroll. I. *Hinc ſequitur, Deum non operari ex libertate voluntatis.* Coroll. II. *Sequitur ſecundo voluntatem & intellectum ad Dei naturam ita ſeſe habere, ut motus & quies; & abſolute ut omnia naturalia, quæ a Deo ad exiſtendum & operandum certo modo determinari debent.* Propoſit. XXXIII. autem ita ſonat: *Res nullo alio modo, neque alio ordine, a Deo produci potuerunt, quam productæ ſunt.* Quis autem eſt, qui non candorem in *D. Gundlingio* deſideret, dum ait, Propoſ. XXXIII. ita ſonare: Deus aliter non potuit creare mundum, quam decrevit? *Si hæc citandi ratio valet, quidlibet probandum ſuſcipiam.* De adplicatione Propoſit. illarum nihil dicam. Satis enim ſuperque oſtendi, P*latonem* hac in parte a *Spinoza* longiſſime recedere. Nam quod Sect. CI. urget, plane oſtendit, impoſſibile eſſe per legitimas ratiocinationis leges oſtendere, mundum ex mente P*latonis* neceſſario permanſurum vi naturæ ſuæ. *Diſſolutio, inquit, mundi nec eventura eſt, nec fieri poteſt.*

Cur tandem? *Eſt enim*, *inquit*, *hoc opus* Platonis *opinione pulcherrimum*; *quo nihil perfectius poſſit excogitari.* Perfectiſſimum *autem* τἀγαθὸν *non certe deſtruet*, *quod ipſum illud eſt perfectiſſimum*: *eoque neceſſario conſiſtet*, *atque exiſtentiam retinebit ſuam. Ex quo claret*, *nimis moleſtum eſſe Zimmermannum*, *nimis litteralem*, *dum illud* ἐμȣ θελοντος *pertinaciter urget. Neque enim poteſt* Platonicum *Numen velle*, *ut præſtantiſſimum deſtruatur*. Si omnia hæc concedam *D. Gundlingio*, nihil tamen hoc ad ſententiæ meæ deſtructionem facit. Fac permanſurum mundum, neque unquam ex mente *Platonis* deſtructum iri, num ideo ſequitur, hoc *neceſſario* futurum, & *ſine voluntate Dei ? Aperte* dicit Plato, permanſurum mundum Θεȣ θελοντος: *aperte* Deus Πατηρ καὶ Δημιȣργος rerum omnium dicitur: *aperte* omnia illa opera dicuntur ἀλυτα ἀυτȣ θελοντος; dicitur *voluntas* Dei, *præſtantiſſimum illud vinculum*, quod colligaturum eſſet mundum. εἱς μεν ὠν ὁδε ὁ κοσμος δαιμονιῳ δεσμῳ το ἀναλογον ἐςιν. i. e. *Unus igitur hic mundus felicis cujusdam & plane divini vinculi proportione conſiſtit*, *inquit T. Locrus de Anima Mundi*, p. 555. Non *litteræ* igitur *inhæreo*, ſed *ſenſum* Platonis ſequor. Sequor præſtantiſſimos Viros *T. Locrum*, *Laërtium*, *Plutarchum*, *M. Tyrium*, omnesque, qui dogmata *Platonis* explicuere. Jubet me ita explicare Platonicæ Philoſophiæ univerſa facies: In ſyſtemate *Spinozæ* nil tale locum habet. το παν, quod *Spinozæ* Deus, uti neceſſitate quadam inevitabili ortum, ſic omnia permanebunt. *Nullus* eſt in hoc ſyſtemate ab aſpectabili rerum univerſitate longe diſcretus *Mundi Rector*, cujus beneficio permanere poſſit. *Chriſtiani*, *ita pergit D. Gundlingius*, *aliter rationes ineunt*, *qui novum & meliorem orbem a Deo iri conditum*, *perſuaſum habent*, *quod Plato non credidit in formoſiſſimo animali ſuo mentem oculosque mirifice defigens.* Sed quid inde ? num quod *Plato* de novo cœlo terrisque nil novit, aſſeruit mundum vi naturæ ſuæ permanſurum? non putaverim. Quemadmodum pulcherrima illa rerum ſeries ex mente Chriſtianorum futura eſt *volente Deo*, ſic mundus itidem *Platonis* a Deo libere conditus, permanſurus eſt *volente Deo*. *Quæ res facit*, *(denuo loquitur D. Gundlingius) ut ex hypothetica neceſſitate minimum ſit conſtiturus mundus*, *atque interiturus nunquam. Quod ſi vero neceſſitate abſoluta conditus foret*, *abſoluta quoque neceſſitate permanſurus eſſet.* Mira hæc eſt *ingenioſiſſimi Viri* ratiocinatio. In antecedentibus voluit probare, *mundum neceſſario* extitiſſe, materiam e ſinu Dei propulſam, *Platonemque* idem cum *Spinoza* ſentire. Jam autem mundum *neceſſitate hypothetica* ex mente *Platonis* indiſſolubilem fore tue-

tuetur. At hæc *ipſa aſſertio* cum *Spinozæ* ſententia e *diametro pugnat.* Is enim *abſolutam neceſſitatem* mundi profitetur. Quod ſi igitur *hypothetica neceſſitas* locum habet, *ſequitur* quam clariſſime, mundum a Deo originem habere; *ſequitur* mundum abſolute neceſſarium haud eſſe: *ſequitur* mundum cum Deo unicam ſubſtantiam non abſolvere, atque adeo totum *D. Gundlingii ſyſtema falſum & effictum eſſe. Hypotheticam* enim *neceſſitatem* a voluntate Dei dependere omnes norunt. Quæ de anima mundi adjicit, nihil plane ad rem faciunt. Quærit enim, quid factura eſſet anima mundi adaptata & deſtinata huic univerſo, Deo volente mundum perdere. De hoc ego ſollicitus non ſum; curent hæc noſtri, ſi velint, Nepotes. Sufficit, quod mundus, Deo ita volente, ex ſententia *Platonis* permanſurus ſit. Quo anima mundi menteſque migraturæ eſſent, quæque domicilia habituræ eſſent, deſtructo mundo, quærendum eſſet ex *Platone* ipſo.

XIX. *Ultimum tandem argumentum, quo Spinozam a Platone diſſentire probavi, petitum eſt a provida & ſapientiſſima Dei cura, qua Deus ex mente Platonis huic univerſo proſpicit.* Adduxi ad hanc aſſertionem confirmandam, loca *Platonis*, *Apuleji*, *Max. Tyrii*. Sect. VIII. diſſert. meæ clariſſima ſimul adduxi Veterum loca, adſerentium, *Platonem* aliquid materiæ neceſſitati, aliquid libertati noſtræ tribuiſſe. Omnia tamen ſimul unius ejusdemque ſapientiſſimi & potentiſſimi Rectoris Imperio ſubjeciſſe: ea loca denuo in medium proferre, & dicta repetere nolo. Præſertim, cum *D. Gundlingius*, neglectis perſpicuis locis, quæ ſemper adducenda eſſent, ex meris ratiocinetur ſuppoſitionibus. Omnia ex ſententia *Platonis* Fato fieri probare vult, neque interim loca Veterum de fato ex *Platonis* mente adducit. *Per Providentiam* (utor verbis Apuleji de Dogmat. Plat. p. 374.) *intelligit Plato, divinam ſententiam conſervatricem proſperitatis ejus, cujus cauſa tale ſuſcepit officium. Fatum divinam legem eſſe, per quod inevitabiles cogitationes Dei, atque incepta complentur. Unde ſi quid Providentia geritur, id agitur etiam Fato, & quod Fato terminatur, Providentia debet ſuſceptum videri. Per neceſſitatem intellexerunt, definiente Plutarcho;* ὅτε μεν την ὑλην, ὅτε δε την του ποιȣντος προς την ὑλην σχεσιν. *de Plac. Philoſoph.* Lib. I. cap. 26. *Agnoſcit* igitur *Plato* 1. Mentem ſapientiſſimam a mundo diſcretam. 2. Eam ſecundum λογον, ſeu rationes & leges agere. 3. Rerum progreſſum radicatum eſſe in provida Dei Cura. 4. Materiam ipſam divinæ Providentiæ nutui obtemperare. Hæc ſane inevitabilem & cæcum rerum omnium nexum prorſus tollunt. Unde

quid de definitione *Gundlingii*, quam pag. 241. Sect. 46. adfert, judicandum ſit, facile patet. *Fatum, inquit, eſt decretum mentis divinæ, ad quod tanquam cauſam remotam, omnia redeunt, etiamſi proxime quædam fiunt ab hominibus, & libere fieri creduntur, aut etiam fortuito.* Mera hæc nituntur ſuppoſitione, nullis teſtimoniis firmata: innuere vult, omnia ex Deo ſequi, & libertatem dicis cauſa a *Platone* aſſeri. Sed hæc aſſertio & *cum teſtimoniis Veterum*, & *cum Syſtematis Platonici harmonia pugnat. Teſtimonia Veterum* adduxi pag. 862. in quibus clariſſime adſerunt, *Platonem* non *omnia fato* tribuiſſe, ſed *libertati* multum conceſſiſſe. Idem omnes Platonici ingeminant. Ita Plotinus pag. 274. 145. 141. 735. 734. Hinc pag. 231. Aſtrologorum fatum rejicit, quod libertati inimicum ſit. *Pugnat cum univerſa Philoſophiæ Platonicæ indole.* Omnia enim circa quæ divinæ Providentiæ cura ex mente *Platonis* verſatur, vel ad *corpora*, vel ad *mentes referri poſſunt. Mentes* ſecundum *Platonem* ad male agendum neceſſario impelli non poſſunt, ſed intrinſeca ſua natura, vim habent, pro objectorum & deſideriorum varietate agendi. In *corpora* Deus ex mente *Platonis* non tantum, quantum vellet, imperium habet. Ergo nulla hic abſoluta locum habet neceſſitas. Provocat tamen *ad Cic. Acad. Lib. I. Sect. VII.* de anima mundi ex mente veteris Academiæ ita loquentem: *Partes autem eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo, quæ natura ſentiente teneantur: in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Nihil enim valentius eſſe, a quo intereat, quam vim animum eſſe dicunt mundi, eandemque eſſe mentem ſapientiamque perfectam: quem Deum appellant, omniumque rerum, quæ ſunt ei ſubjectæ, quaſi prudentiam quandam, procurantem cœleſtia maxime, deinde in terris ea, quæ pertinent ad homines: quam interdum neceſſitatem appellant: quia nihil aliter poſſit, atque ab ea conſtitutum ſit, inter quaſi fatalem & immutabilem continuationem ordinis ſempiterni: nonnunquam quidem eandem fortunam, quod efficiat multa improviſa hæc, nec opinata nobis propter obſcuritatem, ignorationemque cauſarum. Ita Cicero.* Sed quid tandem ex hoc loco *Ciceronis* ſequitur? audi *D. Gundlingium:* Unde, inquit pag. 242. conſequitur, *ut illa mens inferior, quæ eſt in mundo, ejusque partibus, provideat cunctis, cui iterum aliæ miniſtræ ſunt; dæmones, atque intelligentiæ, etiam infra lunam.* Sed ſi hanc conſequentiam admittam, quid lucrabitur *Illuſtris Vir?* num inde ſequitur, ergo in ſyſtemate *Platonis* omnia brutæ ſubjacent neceſſitati? num libertas omnis exulat? num quod animus mundi Rectori omnium rerum ſubjacet, ejusque Decreta exequitur provi-

provida Dei cura ceſſat? num ideo omnia neceſſaria ſunt, quod mens illa mundi perfecta, ſapiensque aliquando neceſſitas adpellatur? Sed video, quæ *Cl. Virum* induxerint, uti putaret, animum illum mundi *Platonis* neceſſitatem quandam inferre. Nimirum animum mundi tanquam partem Dei conſiderat, neceſſario a Deo ortum & neceſſario agentem. Sed præterquam, quod ſolus ille *Ciceronis* locus, quem ipſemet adduxit, huic opinioni contrarius ſit, infra oſtendam, prorſus falli *Cl. Gundlingium.* Sect. 47. ita pergit *Doct. Vir*: *In eo enim te maxime fugit ratio, Zimmermanne, quando Spinozam negare Dei providentiam opinaris. Quod te decipit, hoc eſt forſitan. Qui Deum exiſtere negat, providentiam divinam nequit admittere. Spinoza in hac pernicioſiſſima hæreſi verſatur, poſtremum verum erit igitur: Sed neque verum eſt poſterius, neque prius. Spinoza non inficiatur, Deum exiſtere, ſed Deum cum mundo conjungit, ac mundum & Deum pro uno habet, ceu Plato.* Maxime obſtrictus ſum inſigni *Polybiſtori*, quod præter morem tantam mihi attribuat perſpicaciam. Sect. XI. *diſſertat. meæ pag.* 885. negavi Providentiam ullam in ſyſtemate *Spinozæ* locum habere, *quia omnia*, (hæc erant verba mea) *ex neceſſitate divinæ naturæ ſequuntur, nec ulla libertas in Deo locum habet.* Perſpicuum igitur eſt, quare negaverim, in ſyſtemate *Spinozæ* providentiæ locum dari. Neſcio igitur, qua *fronte* negetur, *Spinozam* & Deum & Providentiam ſuſtuliſſe. Quando enim *Spinozam* Deum ſuſtuliſſe dixi, omnes æqui rerum arbitri vident, me Dei nomine intellexiſſe Numen ſapientiſſimum, ſenſu recepto, minime unam illam ſubſtantiam Spinozæ. Eo enim ſenſu *Spinozam* Deum admiſiſſe, pueri ſciunt. Probandum igitur *Gundlingio, Spinozam* providam curam Entis ſupremi & a mundo adſpectabili diſtincti prorſus agnoviſſe. Audi autem, quomodo id probet! *Vin, inquit, ipſe te Spinoza doceat, erroriſque convincat.* Provocat *non ad Ethicam* Spinozæ, *aut Tractat. Theologico*-Politicum, *ſed cogitata metaphyſ. in quorum* Parte 2. Cap. IX. p. m. 126. ita loquitur Spinoza: *Dividimus itaque potentiam Dei in ordinatam & abſolutam. Abſolutam potentiam Dei dicimus eſſe, cum ejus potentiam, ad ejus decreta non attendentes, conſideramus; ordinatam vero, cum reſpicimus ad ejus Decreta.* Porro *datur potentia ordinaria & extraordinaria Dei. Ordinaria eſt, qua mundum certo ordine conſervat: extraordinaria, cum aliquid agit, præter naturæ ordinem, ut e. gr. omnia miracula. Hucusque* verba Spinozæ adduxit D. Gundlingius, ſed immediate ſequentia omiſit. En illa! *Qualia ſunt locutio aſinæ, apparitio Angelorum & ſimilia: quamvis de hac poſtrema non*

*immerito valde dubitari poſſit; cum majus videatur eſſe miraculum, ſi Deus mundum ſemper uno eodemque certo atque immutabili ordine gubernaret, quam ſi leges, quas ipſe in natura optime, & ex mera libertate ſancivit, propter ſtultitiam hominum abrogaret. Verum hoc decernere, Theologis relinquimus.* Apparet ex citato loco, *Spinozam* non ſuam ſententiam candide protuliſſe, ſed in gratiam diſcipuli ſui ita locutum. Quis enim neſcit in *Tractatu Theologico-Politico* omnia miracula exſibilari, & in *Ethica* id eum agere, ut demonſtret, unicam dari ſubſtantiam, ex qua omnia neceſſario orta ſint? fatetur hoc candide *Ludov. Mejerus in Præfatione Principiis Carteſii, & Cogitat. Metaphyſ. præmiſſa. Animadverti, inquit, vel imprimis velim in his omnibus, nempe tam in 1. & 2. princip. partibus, ac fragmento tertiæ, quam in Cogitatis ſuis metaphyſicis Authorem noſtrum meras Carteſii ſententias, illarumque demonſtrationes, prout in illius ſcriptis inveniuntur; aut quales ex fundamentis ab illo jactis, per legitimam conſequentiam deduci debent, propoſuiſſe. Cum enim diſcipulum ſuum Carteſii Philoſophiam docere promiſiſſet, religio ipſi fuit, ab ejus ſententia latum unguem diſcedere, aut quid, quod ejus dogmatibus, aut non reſponderet, aut contrarium eſſet, dictare. Quamvis enim quædam vera judicet, quædam de ſuis addita fateatur; multa tamen occurrunt, quæ tanquam falſa rejicit, & a quibus longe diverſam fovet ſententiam.* Locum hunc *L. Meyeri* non adduxiſſem in re clariſſima, niſi *tanta confidentia* ad locum hunc *Spinozæ* provocaſſet *Gundlingius.* Quo jure factum fuerit, judicet Lector. *Et hactenus igitur eodem ordine, quem in Diſſertat. mea obſervavi, probavi Platonem a Spinozæ ſententia recedere.*

XX. Sed contemplemur jam ipſum ſyſtema *Cl. Gundlingii*, videamusque, utrum immotis rationibus veritas ejus demonſtrari poſſit. Hoc unicum, antequam ad examen ſententiæ *D. Gundlingii* accedo, præmoneo; nimirum notum eſt, veteres non minus, quam modernos Philoſophos diſputaſſe, utrum *ideæ* ex mente *Platonis* ſint *ſubſtantiæ, per ſe ſubſiſtentes*, an vero *mentis* tantum *præciſione a Deo diſtinctæ.* Nolo rationes utrorumque hic adferre. *Clariſſimus, mihique conjunctiſſimus Brukerus in Hiſtoria Philoſophica doctrinæ de Ideis* fortiſſimis argumentis eorum defendit ſententiam, qui putant, *ideas* illas *Platonis* ſubſtantias fuiſſe, per ſe exiſtentes. In præſenti diſputatione ejus argumentis non utar, ad ſyſtema *Cl. Gundlingii* ſubvertendum. Hoc tantum dicam, omnes qui hanc controverſiam ſine ſtudio partium examinant, confeſſuros, difficulter nos cognoſcere poſſe, quid Plato hac

de

de re ſenſerit. *Quod ſi hoc eſt, ſane ſyſtema Cl. Gundlingii dubium eſt, ſolidoque fundamento deſtitutum.* Definitio ſubſtantiæ, qua utitur *Spinoza*, ſatis clara eſt, clariſſimeque patet, unicam eum admiſiſſe ſubſtantiam, neque adeo dubitaſſe, utrum plures dari poſſint. Putavi autem hactenus eum, qui Atheismi aliquem poſtulat, evidentiſſimis & immotis rationibus inſtructum eſſe oportere. Sed his non immorabor; perpendam rationes, quibus ſyſtema ſuum fulcire, & tueri vult, Cl. Vir. Argumentatur autem partim ex locis quibusdam *Platonis*, partim rationibus ex Philoſophia Platonica petitis. Contendit, *Platonem* crediđiſſe, totum univerſum ſimul ſumtum efficere illam ſubſtantiam, quam Deum adpellamus; ſeu ut ipſe hoc ſyſtema delineat pag. 354. *Eſt, inquit, 1) ejus Numen in ignea ſubſtantia, quod nominare non eſt auſus, 2) unum* ὁλον *evolvens ſe denique, & 3) fluens ac ſe ipſum dividens & gignens ſibi ſimilia, quæ 4) in materiam ab uno & toto ſeparatam, ſeſe nove infundit, adeoque res omnes 5) rationis ac divinitatis participes reddit, in qua 6) tum ſenſilia ſubſiſtunt, atque ab illa ultimum ſui complementum tum accipiunt, tum intelligentia permanant: Indeque eſt 7) quod mundum totum vocavit, tandem Deum.* Ad hoc probandum autem innititur quammaxime loco *Platonis* in *Philebo* pag 23. Ed. Serrani, in quo *Socrates* dicit: Θεον το μεν ἀπειρον των ὀντων δειξαι, το τε περας. i. e. *Deum ex iis, quæ ſunt, oſtendiſſe infinitum & finitum.* Iraſcitur Cl. Vir, quod dixerim, locum hunc *obſcuriorem* eſſe, quam ut inde ſolidum fundamentum defendendæ ſuæ ſententiæ petere poſſit; probat *Platonem* non ſolum in *Timæo*, ſed & *Philebo*, aliisque dialogis, phyſica docere dogmata. Poſterius non negavi, licet tribus tantum verbis ſignificaverim, *Platonem* in *Philebo de ſummo bono* agere. Et ſane vel ipſa *lectio* hujus dialogi, quemvis edocere poteſt, *Platonem* hypotheſibus quibusdam phyſicis uti ad doctrinam moralem explanandam. Hinc non ſolum *Diog. Laërtius*, ſed & *Marſil. Ficinus, eum de moralibus agere adſerunt.* Sed hæc tanti non ſunt momenti; hoc tantum urſi, locum hunc obſcuriorem eſſe, quam ut totius ſyſtematis moles illi inædificetur; &, quæ mea eſt ingenii imbecillitas, adhuc in ea ſententia perſiſto, licet lucem adfundere voluerit, huic loco controverſo. Omnia reducuntur ad vocabulum δειξαι, cujus genuina interpretatione nititur ſenſus loci controverſi. Et hic mire ſe torquet *D. Gundlingius*, ut ſenſum, quem quærit, inveniat. pag. 200. το δειξαι hoc loco ſignificare *effundere*, contendit. *Num autem* δεικνυειν *ſonet effundere*, inquit, *illi judicent, qui Græci Idiomatis ſunt* gnari,

gnari, *tacite ſupponens*, eos omnes hujus linguæ *imperitos* eſſe, qui hoc in dubium vocent. *Jamblicbum de myſteriis Ægyptiorum*, ait, loco vocis δειξαι, uſum eſſe vocabulo παρηγαγε; *quid vero*, addit, *ſit παραγεσθαι, forte Zimmermannus cum ſcientiſſimis cognoſcet.* (*) Pag. 281. ait,

(*) Quo jure Cl. Gundlingius provocet ad Jamblichum, patebit ex ſequentibus obſervationibus: 1. Contendit Doctiſſimum Galeum obſervaſſe, in loco illo controverſo Platonis, veſtigia emanationis materiæ in Deo eſſe. Verba Jamblichi, ad quæ reſpicit Cl. G. extant Sect. V. Cap. XXIII. pag. 138. Ed Galei. ſonant autem ita: *πεφυκεν αει ακροτατων η περιυσια της δυναμεως και εις ταδε υπερεχειν των ολων, εν τω παρειναι πασιν εξ ισυ την αυτην ανεμποδιςως. ελλαμπει τοινυν κατα τυτον τον λογον, και τοις εσχατοις τα πρωτιςα, και παρεςιν αυλως τοις ενυλοις τα αυλα, μη δη τις θαυμαζετω, εαν και υλην τινα καθαραν και θειαν ειναι λεγωμεν. απο γαρ τυ Πατρος και Δημιυργυ των ολων και αυτη γεννωμενη, την τελειοτητα εαυτης επιτηδειαν κεκτηται προς θεων υποδοχην. και αμα υδεν διειργει τα κρειττονα προς το δυνασθαι τα καταδεεςερα εαυτοις ελλαμπειν.* i. e. *In cauſis univerſi ſupremis ea eſt exuberantia poteſtatis, ut cum in aliis, tum etiam in hoc univerſa exuperet, videlicet quod omnibus ex æquo una eademque ſine impedimento præſens ſit. Hac igitur ratione ipſa illa omnium prima ultimis usque affulgent, & immaterialia principia materialibus adſunt immaterialiter. Sed nec mirum cuiquam videatur, ſi & materiam aliquam puram & divinam eſſe aſſeramus: nam ipſa quoque materia, cum ab Opifice Patreque omnium facta ſit, merito perfectionem ſui quandam accepiſſe cenſenda eſt, aptam ad Deos ſuſcipiendos. Quin etiam nihil eſt, quod prohibet ſuperiora diffundere lumen ſuum ad inferiora.* Audiamus jam D. Galeum ad h. l. ad verba *απο γαρ πατρος των ολων* ita commentatur. *Tangit, vexatiſſimam inter Platonicos quæſtionem. Si materia ſit αγεννητος, erunt duo prima principia; ſi genita a Deo, unde turpis & mala? quæ porro fuerit Platonis ſententia de materia, ſane in Timæo non ſatis liquet; videtur quippe materiam Demiurgo opponere, & contradiſtinguere ab eo: in Philebo vero diſertim dicit, Deum το μεν περας δειξαι των οντων, το τε απειρον. Conſtat per απειριαν intelligi materiam. Sed is NB. Deus Platoni non eſt Demiurgus, ſed ſuperioris ordinis.* Hactenus Galeus, qui ſimul addit cum Jamblicho facere Damaſcium & Julianum. Legendum interim ſuadet Simplicium & XXI. Sentent. Porphyrii. Quis autem non videt, D. Galeum exiſtimare, Jamblichum a ſententia Platonis recedere? 2. Nemo non, qui Gundlingium, locum Philebi explicantem audit, exiſtimaret, Jamblichum ex profeſſo locum Philebi explicaſſe, & *το δειξαι* Platonis per *το παρηγαγεν* explicaſſe. Sed nil minus eſt, ſi textum ipſum inſpiciamus. Locus enim ille, in quo vox *παρηγαγεν* a Jamblicho adhibetur Sect. 8. cap. 3. p. 159. ita ſonat: *υλην δε παρηγαγεν ο θεος, απο της υσιοτητος υποσχισθεισης υλοτητος, ην παραλαβων ο δημιυργος ζωτικην υσαν, τας απλας και απαθεις σφαιρας απ' αυτης εδημιυργησε, το δε εσχατον αυτης εις τα γεννητα και φθαρτα σωματα διεκοσμησε.* i. e. *Materiam quod attinet, Deus eam produxit dividendo materialitatem ab eſſentialitate: hanc materiam Opifex Deus accipiens vitalem, ex ea ſimplices incorruptibilesque ſphæras fabricavit, ipſius vero quod erat poſtremum, ad corpora generabilia corruptibilia facienda tranſtulit.* Ex quo patet, D. Galeum vocem *παρηγαγεν* non per *ex ſe ejecit, emanare fecit*; ſed *produxit* tranſtuliſſe. Ipſa vero verba prima ſpecie paulo difficiliora eruditis Galei notis haud parum elucidantur. Profert

ait, ſe ex *Procopii Commentariis in Geneſin*, cujus fragmentum adduxit *Petavius Dogm. Theolog. Tom. III.* pag. 121. adnotaſſe *ἀναδεικνυναι* ſignificare, *demonſtrare, efficere, inſtituere, oſtendere, parere.* pag. 283. *optionem mihi relinquit*, utrum τὸ δειξαι Platonis vertere velim, per *eduxit*, in *lucem egit*, an per *expulit*. Pag. 120. *Diſſert. Gundlingian. parti 31. inſerta* ait, τὸ δεικνυειν & ἀποδειξαι non raro ſignificare, *edere, creare, efficere.* Adducam ipſa verba *Petavii*, ut quo jure ad Procopium provocet in vocabuli Græci explicatione, omnes videant. *Petavius* in hoc capite de creatione, de vocabuli ברא ſignificatione agit; contendit, eam vocem non denotare *creationem ex nihilo.* Inter alia Procopii Commentarii in Geneſin mentionem faciens, ita ait *Petavius*: *Procopius Commentario in Geneſin hebraicam vocem ait ſignificare, idem quod* ἐποιησε. i. e. *fecit* & ἐκτισε, i. e. *creavit* & ἀναδειξαι, *quod eſt inſtituere, quam poſtremam notionem magis convenire dicit. Etenim quoniam fecit, de iis etiam dicitur, quæ aliqua ex materia fiunt, ut e ferro falcem, aut aliud tale fecit artifex, occaſionem illud quibusdam dedit aſſerendi, Moſen ab Ægyptiis edoctum, ex materia prius exſtante, totum hoc univerſum eſſe factum, merito dixiſſe fecit: Quorum ignorantes calumniam, Interpretes dixerunt, fecit, cum oportuit dicere, inſtituit. Quæ Procopii, ita addit Petavius*, λεπτολογια *non eſt nauci, neque enim* ἀναδεικνυναι, *quod*

fert ille primo locum Procli in Timæum Lib. II. dicentis: θειος Ἰαμβλιχος ἱστορησεν, ὁτι Ερμης ἐκ της ὀυσιοτητος την ὑλοτητα παραγεσθαι βυλεται. 2. Obſervat ſecundum Ægyptiorum doctrinam ὀυσιαν continere in ſe ζωην, hanc νουν, mentem animam, hanc corpus. Probat hoc loco Simplicii in 1. Phyſicorum, ubi ita: Αιγυπτιοι την της πρωτης ζωης, ἡν ὑδωρ συμβολικως ἐκαλυν, ὑποσαθμην την ὑλην ἐλεγον. Et conjicit tandem Ægyptios aliquid de Spiritu aquis incubante audiviſſe. Videtur ergo hoc ſibi velle Jamblichus: Deum nempe ex mente Ægyptiorum, ſubtiliores, & vita quadam inſtructas particulas, ad Deorum id eſt aſtrorum corpora formanda; craſſiones, quæ κατ᾽ ἐξοχην ὑλη dici poſſunt, ad terreſtria corpora fabricanda, adhibuiſſe. 3. Si vel maxime concederemus, Jamblichum crediditſſe, materiam quandam ex Deo oriri poſſe; nemo tamen definire poſſet, utrum ſuam an Ægyptiorum ſententiam in medium proferat. Platonem certe in ea ſententia non fuiſſe clariſſima loca de materiæ æternitate & ſubſiſtentia per ſe teſtantur Et quis neſcit, Jamblichum in hoc libro innumera ex ſuo ingenio proferre? 4 Opponemus Jamblicho Jamblichum ipſum. Ita enim de Deo Sect. 8 cap 2 p. 158 ex verſione D. Galei loquitur. *Ante eas res, quæ vere ſunt, & ante principia univerſalium eſt Deus unus, prior etiam primo Deo & Rege* (Sole) *eſt ille immobilis, in ſolitudine ſuæ unitatis permanens, neque enim intellectuale ei immiſcetur, neque aliquid aliud, eſtque Exemplar ipſius, qui eſt ſui Pater, & de ſe genitus & Unipater Deus, & vere bonus. Eſt enim majus quid & prius, fons omnium, & radix intelligibilium idearum primarum Entium &c.* Conferantur ad h. l. Eruditæ Editoris notæ.

*quod eſt demonſtrare & efficere, ſignificat ex nihilo rem producere.* Hactenus doctiſſimus Jeſuita. Nemo non videt, potius hoc in loco quæſtionem eſſe de genuina interpretatione vocis ברא, quam de nativa indole & ſignificatione vocis *ἀναδεῖξαι.*

XXI. Videamus itaque, quid vocabulum illud *δεῖξαι* ſignificet. Sine dubio *primo* attendendum eſt, ad primariam ejus ſignificationem, antequam ad tropicam nos convertamus. Primaria hujus vocis ſignificatio eſt, *oſtendere*, ſive jam de objecto corporeo, ſive veritate mente percipienda ſermo ſit. Exemplis hoc demonſtrare neceſſe non eſt. 2. Notat *multis verbis declarare.* Ita *Heſiod.* op. & dier. v. 502. pag. m. 34.

*δεικνυε δε δμωεσσι, θερευς ἔτι μεσσε ἐοντος*
*ἐκ ἀιει θερος ἐσσειται, ποιεισθε καλιας.*

i. e. *Dic (declara) ſervis, æſtate adbuc media exiſtente;*
*Non ſemper æſtas erit, exſtruite caſas.*

Eandem ſignificationem vocabulum *oſtendere* apud Latinos habere *docuit Grævius Lect. Heſiod.* pag. m. 63. *Ita Cicero Epiſt. ad famil. Lib. V.* epiſt. 12. *Cum mibi ſæpe oſtenderis, te accuratiſſime noſtrorum temporum conſilia & eventus litteris mandaturum*, hoc eſt, *dixeris, declaraveris.* *Ita Herodian.* Lib. 3. cap. 13. Sect. 9. p. 166. *θησαυρες τε καὶ νεως, παντα ἐδεικνυε χρηματων πληρη*, *verbis declarabat, theſauros, templaque pecuniis plena eſſe.* 3. ſignificat *exbibere, edere, facere.* Ita Ælianus *Var. Hiſtor. Lib. XIV.* cap. 37. p. 765. Edit. argent. *φιλω δε μηδε τα ἀγαλματα, ὁσα ἡμιν ἡ πλαςικη δεικνυσι, μηδε τας ἐικονας ἀργως ὁρᾳν.* i. e. *Statuas & imagines, quas fictorum nobis ars exbibet, non oſcitanter aut obiter ſpectare ſoleo. Lucianus in Somnio.* Tom. I. *Edit. Grævii* pag. 6. *καὶ Φειδιας ἐκεινος ἐδειξε τον Δια.* i. e. *Phidias ille Jovem ſpectandum exbibuit. Etiam Sacris Scriptoribus* hoc ſenſu hoc vocabulum ſumitur. Ita *Job. X. v. 32. πολλα καλα ἐργα ἐδειξα ὑμιν ἐκ τε πατρος με.* Quæ verba *Caſtalio* ita tranſtulit: *Multa vobis præclara opera, meo Patre auctore, edidi.* Conf. Joh. II. 18. V. 20. & Verſionem LXX. viralem Pſalm. LX. v. LXXI. 20. Imo eodem ſenſu, iidem LXX. Num. XVI. 30. vocem ברא per *το δεῖξαι* interpretati ſunt. Verba Hebraica ita ſonant: ואם בריאה יברא יהוה LXX. *ἀλλ' ἡ ἐν χασματι δειξει κυριος.* *Eruditiſſimus Clericus* vertit: *Si rem novam fecerit. Similiter interpretati vocem* ברא *Eſaj. XLV. 26. XLI. 20. XLIII.* 15. Ita *το ἐνεδειξατο 2. Tim. IV.* 14. *recte transfertur, exbibuit, fecit.* Quod ſi jam locum *Philebi* attente

attente conſideremus, patebit, nihil aliud vocem δειξαι denotare, quam *ſpectandum ſeu viſendum exhibere.* το ἀπειρον eſt infinitum, περας finitum. *Tertium* aliquid ex utroque mixtum, το δε τριτον, *inquit Plato* p. 159. hujus Dialogi, δεξ ἀμφοιν τουτοιν ἐν τι ξυμμισγομενον. *Quartum vocat* της συμμιξεως τουτων προς ἀλληλα ἀιτιαν *commixtionis alternæ cauſam.* *Primum* ergo iſtud ἀπειρον eſt *materia* hactenus indigeſta, confuſa. *Finitum, materia certis limitibus circumſcripta. Tertium, Mundus ipſe per animam mundi temperatus & vita donatus* Ita enim pag. 160. latius deſcribit. ἀλλα τριτον φασι με λεγειν, ἐν τουτο τεθεντα το τουτων ἐκγονον ἁπαν, γενεσιν εἰς οὐσιαν ἐκ των μετα του περατος ἀπειργασμενων μετρων. i. e. *Sed tertium ſcito me dicere unum hoc quodcunque ex iis naſcitur, generationem ſcilicet in eſſentiam, ex menſuris una cum termino conſtitutis.* *Quartum* erit *Deus*, *cauſa efficiens*, qui mundum ex *finito* & *infinito* conſtantem *adſpectabilem* fecit. Hinc *Socrates* eadem pagina adductis tribus illis oſtendit, neceſſarium eſſe, ut *quartum* accedat. ἀλλα δη προς τρισι, *inquit*, τεταρτον τι ποτε ἐφαμεν εἶναι γενος σκεπτεον. κοινη δε ἡ σκεψις. ὁρα γαρ ἐι σοι δοκει ἀναγκαιον εἶναι, παντα τα γιγνομενα δια τινα ἀιτιαν γιγνεσθαι. Πρ. ἐμοιγε πως γαρ ἀν χωρις τουτων γιγνοιτο; Σω. οὐκουν ἡ του ποιουντος φυσις, οὐδεν πλην ὀνοματι της ἀιτιας διαφερει, το δε ποιουν, καὶ το ἀιτιον ὀρθως ἀν ἐιη λεγομενον ἐν. Πρ. ὀρθως. Σω. καὶ μην το γε ποιουμενον ἀυ καὶ το γιγνομενον οὐδεν πλην το ὀνοματι, καθαπερ το νυν δη διαφερον εὑρησομεν ἡ πως. Πρ. οὑτως. Σω. ἀρ' οὐν ἡγειται μεν το ποιουν ἀει κατα φυσιν, το δε ποιουμενον ἐπακολουθει γιγνομενον ἐκεινῳ. Πρ. πανυγε. Σω. ἀλλο ἀρα, καὶ οὐ ταυτον ἀιτια τ' ἐςι καὶ το δουλευον εἰς γενεσιν ἀιτια. Πρ. τι μην. Σω. οὐκουν τα μεν γιγνομενα καὶ δεξ ὡν γιγνεται παντα τα τρια παρεσχετο ἡμιν γενη. Πρ. καὶ μαλα. Σω. το δε δη παντα ταυτα δημιουργουν, λεγωμεν τεταρτον την ἀιτιαν, ὡς ἱκανως ἑτερον ἐκεινων δεδηλομενον. Πρ. λεγωμεν γαρ οὐν. i. e. *Ceterum quid præter hæc tria, quartum genus ſit, diſcutiendum reſtat. Communis autem iſta diſceptatio eſt. Vide enim, an non tibi neceſſario videtur, quodcunque gignitur per aliquam cauſam gigni* Pro. *Mihi plane. Quomodo enim abſque ea fieret?* So. *Et Efficientis natura nomine duntaxat a cauſa differt, efficienſque & cauſa unum merito vocabuntur.* Pr. *Merito.* So. *Quin etiam factum ac genitum ſolo nomine diſcrepabunt.* Pr. *Certe.* So. *Precedit quidem atque ducit natura ſemper, quod efficiens eſt: quod vero factum eſt ab eo genitumque, ipſum ſequitur.* Pr. *Prorſus.* So. *Non ergo idem, ſed aliud eſt cauſa, & quod ad generationem cauſæ ſervit.* Pr. *Quid probibet?* So. *An non genita ipſa, & ex quibus gignuntur omnia, tria nobis genera*

*præbuerunt ?* Pr. *Maxime.* So. *Omnium autem iſtorum Opificem quartum ponimus, cauſamque vocamus, utpote aliud quiddam, quam illa ad ſufficientiam demonſtratum* Pr. *Ponimus abſque dubio.* Quod ſi igitur hæc, quæ attulimus, rite perpendantur, ſenſus verborum controverſorum is eſt: *Deus tanquam cauſa efficiens in mundi fabrica infinitum & finitum, id eſt, materiam rudem certis limitibus circumſcriptam viſendam exhibuit. Hæc explicatio convenit cum nativa ſignificatione vocis* δειξαι, *verbis Platonis ante allatis, totiusque tandem ſyſtematis Platonici nexu.* Quod ſi jam explicatio *D. Gundlingii* cum mea conferatur, perſpicuum erit, *neque ex indole vocis* δειξαι, *neque verbis Platonis, ſenſum, quem tribuit verbis Platonis, erui poſſe.* Contendit ille, vocem δειξαι ſignificare *effundere, expellere, i. e. facere, emanare.* Probandum igitur hoc eſt *perſpicuis exemplis.* Adducit ille duo loca, primum e *Diod. Siculo*, ſed nec *caput*, nec *paginam* notat, ut poſſit accuratius perpendi. Ponamus autem, ὀμβρον ἀπο Διος δεδειγμενον ſignificare, *imbrem a Jove effuſum*, vel quod idem eſt *editum*, nondum tamen vox δειξαι ſignificaret *ex ſe, vel ſuo quaſi ſinu expulſum vel effuſum*, patet enim το δεδειγμενον ab Interprete redditum eſſe *effuſum*, quandoquidem de imbre ſermo eſt. Non autem videndum eſt ſolum, quid vox cum *aliis miſta* ſignificet, ſed & quid *ſeparatim* denotet. (*) Alter locus ſane ex *Homero* petitus nihil prorſus *probat*, nam utut φαεος ἐδειξε idem eſſet ac εἰς φως ἡγαγε, non tamen idem ſignificaret, ac *ex ſeſe eduxit*, ſeu provel *extulit. Non convenit cum verbis Platonis*, in eo enim, quem adduximus, loco, cauſa efficiens *adeo clare* a finito & infinito, & quod ex utroque conſtat, *diſtinguitur*, ut unum cum iis eſſe & fuiſſe dici non poſſit. *Non convenit cum principiis Platonis.* Is enim materiam aliquam æternam ἀσχηματιςον *a Deo diverſam* ubique ponit, quod luculenter, ni fallor, ſupra demonſtravimus. Non poſſum non igitur repetere verba, quibus, examinato *Platonis* loco, *diſſert. meæ* pag. 917. uſus ſum. *Judicent igitur Viri me perſpicaciores, utrum ex adducto Philebi loco firmiter concludi poſſit, materiam e ſinu Dei expulſam fuiſſe. Ego, ut ſimpliciter dicam, quod ſentio, nec veſtigium, nec umbram hujus rei video, nedum ut aliqua probabilitatis ſpecie ſeſe commendet objectio inde petita.* (**)

XXII.

(*) Patet hoc ut alia omittam ex ipſo loco Lucæ, Act. 2 v. 22. in quo Chriſtum vocat ἀνδρα ἀπο τȣ Θεȣ δεδειγμενον.

(**) *Cl. Moshemius* locum *Platonis* in *Philebo* paulo aliter ac ego explicuit in *diſſertat. de Creatione ex Nihilo Sect. XVII.* quæ ſi valeant, magis inepta & contorta erit explicatio *Gundlingii.*

XXII. Alter locus, ad quem *D. Gundlingius* provocavit, petitus erat ex *Timæo Locro*. Contendit poſt *Souverænium* & *Baylium*, T. illum *Locrum* adſerere, *materiam e ſinu Dei expulſam*. Dixi, *Gundlingium* potius *Souverænium*, aut *Baylium* ſecutum, quam *T. Locrum*. Omnes ad eum provocant, locum tamen, in quo hæc reperiantur verba, nullibi deſignant. Haud diffitetur *D. Vir*, ſe duos illos Viros conſuluiſſe; ſed evolviſſe ſe ſimul *Philebum Platonis* & *Jamblichum de Myſt. Ægypt. atque ita obſervaſſe deciſionem e Philebo Platonis* repetendam. Et hic eſt ille locus in antecedenti Sectione examini ſubjectus, qui totius ædificii fundamentum eſt; expendi in diſſertat. mea inde a pag. 900. uſque 909. libellum T. Locri, & oſtendi nullum præſidium *Gundlingio* in eo eſſe. Omnia, quæ *Locrus* in exiguo hoc libello tradit, ad ſequentia poſſunt revocari capita: 1. *Deum eſſe mentem præſtantiſſimam.* 2. *Materiam infinitam & æternam.* 3. λογον *dari ſeu* νυν, *in quo mundi ſenſibilis* παραδειγμα. 4. *Dari mundi animam imperio Dei ſubjectam.* 5. *Voluiſſe Deum Optimum materiam* ἀχηματιστον *fingere & pulcherrimum inde efficere animal.* 6. *Factum hoc eſſe ita volente Deo per miniſtros quosdam.* 7. *Hunc mundum Deo ita volente æternum futurum.* Hæc capita fere αὐτολεξει in hoc libello traduntur. Quæ qua ratione cum æterna quadam materiæ effluxione e ſinu Dei, conſiſtere poſſint, nemo non videt. Videamus tamen, quid ex eo, quod momentum trahat, contra nos adferat. Sect. LX. pag. 273. ſeq. ita loquitur. *Vix Atheus non erit, qui materiam Dei participem facit, quæ eſt* περι τα σωματα ται θατερω φυσιος: *Altera natura Locro materia eſt, ſicuti* ταυτον *divinam naturam exprimit. In quo Apologeta haud dubie nobis conſentiet. Adde rerum naturalium* οἰκονομιαν *formam, materiam, ſenſile. Vis vero &* ἐνεργεια *unde forma influat in materiam, & materia ſeſe accommodet formæ, eſt in mente Dei, a qua cæteræ res prodeunt tanquam fœtus, quas is appellat* γεννηματα. *Quod non creatur, ex nihilo non fit. Quod ex nihilo non fit, aliunde pullulat, ſimilisque eſt ſoboles patri matrique ſecundum eſſentiam. Reſpondeo* 1. Materiam Dei participem eſſe, nullibi dicitur in hoc libello. Principio ponit δυο αἰτιας των παντων, νοον, των κατα λογον γιγνομενων; ἀναγκαν των βια κατ τας δυναμεις των σωματων, *mentem quidem earum, quæ ratione quadam naſcuntur; & neceſſitatem earum, quæ exiſtunt vi quadam, ſecundum corporum potentias & facultates.* Harum *naturalium cauſarum* Deum ſummam & principem cauſam ponit, quem ἀρχαν των ἀριστων, ἀρχαγον παντων, Δαμιεργον τω βελτιονος appellat. de *materia* dicit, eam eſſe ἀμορφον, ἀσχηματιστον;

*δεχομεναν δε πασαν μορφαν*, addit *ταν δε περι τα σωματα, μεριςαν ἐιμεν καὶ τας θατερω φυσιος*, *circa corpora dividuam eſſe materiam*, *& alterius naturæ participem*, id eſt, materiam in ſe ſpectatam, rudem eſſe & infinitam, ſpectatam autem, ut in ordinem digeſtam, dividuam. Nimirum cum materiæ accedit *ἡ idea*, particeps fit *τας θατερω φυσιος*. 2. Fruſtra urget *D. Gundlingius* vocabulum *ἐκγονον* fœtum, qui ex Deo, ſi illum audias, prodierit; pag. 544. mundum conſiderat T. Locrus *οἷον* NB. *ἐκγονον τουτων*, *quaſi fœtum* illarum, ſcil, materiæ & ideæ. Nimirum materiam conſiderat ut *ματερα καὶ τιθαναν*, *matrem & nutricem*, *ἀΐδιον* præterea *ἀμορφον*, *δεχομεναν δε πασαν μορφαν. το ἐιδος vero*, *inquit pag.* 545. *λογον ἐχει ἄῤῥενος τε καὶ πατρος*, *maris & patris*, *τριτα δε*, inquit. *ἐιμεν τα ἐκ τουτων ἐκγονα*. *Tertia vero eſt eſſentia ea, quæ ex his, ut fœtus, naſcuntur.* Ex quibus patet, mundum dici *ἐκγονον*, quia ad materiam informem acceſſit *Dei operatio*, quæ, per ideam materiam in certam formam redegit, unde materia *τεταγμενη* dicitur. Nullibi autem dicitur, fœtum illum *ex Dei ſinu* expulſum, imo ne quidem ex idea, quæ parentis ad inſtar conſideratur. Ergo ſi quis effluxus locum habet, *το ἀισθητον e materia*, *matre* nimirum, prodiit, ſpeciebus ornata *per ideam*; *Deus* vero ab *idea*, *materia & mundo totus* diverſus eſt. Hinc pag citata ait: *ἀγαθος ὢν ὁ Θεος, ὁρων δε ταν ὑλαν δεχομεναν ταν ιδεαν καὶ ἀλλοιυμεναν*. i. e. *Deus, quum nimirum bonus ſit & videns materiam recipere formam, & alterari varie.* Deus ergo ex mente *Locri* ideam adhibuit ad formandam materiam; materiam minime ex ſuo ſinu expulit; & cur, quæſo, opus eſſet idea, ſi in ſinu Dei latuiſſet jam materia? ſi omnia inevitabili quadam neceſſitate e natura Dei emanaſſent? verum eſt, fœtum illum non e nihilo prodiiſſe, ſed nondum inde ſequitur, eum e divina eſſentia Dei expulſum eſſe; adeſt enim mater hujus fœtus, nimirum æterna illa & *ἀσχηματιςος* materia. *Similis* eſt *fœtus* ille *Parentibus*, qui originem dedere, *corpore* ſeu materia ſimilis *matri*, *ordine*, *diſpoſitione* vero *Ideæ* ſeu *νοατῳ παραδειγματι*. Ultra comparatio illa urgeri non poteſt. *Quæ cauſa eſt, ita pergit D. Gundlingius, quod in naturæ univerſitate aliquid ſtatuit divinum, quod maneat, & generationum & viciſſitudinum in rebus ſingulis ſit νοατον τε παραδειγμα. Quod eſt in ſingulis rebus, non eſt extra illas.* Sed unde tandem hæc ratiocinatio petita eſt? *Timæus*, inter *cauſas adjuvantes*, p. 544. *ιδεαν, ὑλαν, ἀισθητον* ponit. *Ideam* autem *illam* ita *definit*. *καὶ το μεν ἐιμεν ἀγενατον τε καὶ ἀκιναλον, καὶ μενον τε, καὶ τας ταυτω φυσιος νοατον τε καὶ παραδειγμα των γεννωμενων, ὁκοσα ἐν μεταβολα οντι*

τειxτο

τοιοῦτον γαρ τι ταν ἰδεαν λεγεσθαι τε καὶ νοεισθαι. i. e. *Eſſe præterea in hac rerum univerſitate quiddam, quod maneat, & intelligibile ſit, rerum genitarum, quæ quidem in perpetuo quodam mutationum fluxu verſantur, exemplar. Hujusmodi nimirum in his rerum ſingularum viciſſitudinibus conſtans, & perpetuum exemplar ideam dici & mente comprehendi.* Nemo non videt, hoc παραδειγμα mente ſola percipiendum, *diverſum* eſſe a *rebus fluxis*, quæ extra illud παραδειγμα exiſtunt, & nullo modo cum eo conjunctæ ſunt. Dicitur illa idea παραδειγμα των γεννωμενων, ὁκοσα ἐν μεταβολῃ ὀντι, id eſt, *omnes res fluxæ, ſeu corpora omnia, quæ in perpetua mutatione ſunt, facta ſunt ad immutabiles ideas in mundo illo intelligibili repræſentatas.* Quicquid igitur in ſingulis rebus τεταγμενον, illud repetendum eſt ab *Exemplari illo* νοατῳ. Negat præterea, *materiam* dici αγεννατον; *nec*, inquit, *Cl. Gundlingius, conciliandus ſibi foret, materiam ſi ἀγεννατον proprie crediiſſet, cum omnium rerum, tum mentis, & quæ a mente, tum materiæ, quæque illum conſequuntur, ſecundum Locri dictata, principium ſempiternum ſit, quod vocatur Deus. Ergo idem ille Deus & materiam genuit, ac tanquam fœtum a ſe expulit* ὲ μαν ἀκινατον, ἀμορφαν *tamen* καὶ ἀσχηματιςον. Verum eſt, *materiam* non dici hoc in loco ἀγεννατον, dicitur tamen μητηρ, *mater*, *nutrix* rerum omnium, dicitur ἀιδιος, *mundus* dicitur γεννατος, & tanquam *fœtus aliquis* conſideratur; ergo, antequam eam Deus exornaret, ἀγεννατος *erat*, nondum nata, ſeu in ordinem digeſta. *Naſci enim mundus dicitur*, cum τεταγμενος, in certum definitumque ordinem redactus eſt. Nec hoc obſtat, quo minus Deus omnium rerum ſimul auctor ſit; cum enim ipſemet materiam in ordinem digeſſerit, materiamque ἀσχηματιςον in certas ſpecies diviſerit, dici poteſt, eum mundum generaſſe. Hinc pag. 545. ait: *Deus, cum videret, materiam recipere formam, & alterari varie quidem, ſed tamen inordinate: vidit quoque opus eſſe, ut eam ipſe in ordinem reduceret, & ex indefinitis mutationibus ad certam definitamque conſtitueret.* Ubi ergo vel *umbra* adeſt *æternæ* illius ex eſſentia divina *expulſionis?* ſi vocabulum illud γενναν tantopere *D. Gunlingio* diſplicet, ſumat vocabula ἐις ταξιν ἀγειν, vel ποιειν, quæ in hac ipſa pagina 545. a Timæo adhibentur, & evaneſcet ille metus. (*)

Quæ-

(*) Jam dudum eruditi obſervarunt, γενναν & ποιειν apud Græcos promiſcue ſumi. Audiatur Doctiſſimus *Clericus* in Commentar. ad Geneſ. 2 v. 4. *Ut* ילד, inquit, *primario genuit, atque inde quidvis fecit ſignificat: ita quoque derivatum, quo hic utitur Moſes, primo quidem generationem, deinde quamvis procreationem ſignat. Apud Græcos ſimiliter* γενναν, *quod generare eſt, paſſim* EFFICERE, CREARE *ſonat,*

Quærit *Cl. Gundlingius*, quomodo materia ſit *mobilis ſecundum Timæum, vel antequam a Deo in ordinem ſit digeſta.* Sed quid hoc ad rem? ſuppoſuit *Plato* multa, quæ probare non potuit. Quæritur quid ſenſerit. *Timæus* ille cum *Pythagora* ſentiebat, corpora omnia in perpetuo fluxu eſſe. *Ego te oro, inquit, ut patefacias, quomodo fœtus prodeat, qualis eſt materia. Ignoras regeris. Et rurſum qui ignorat, ajo, nec adfirmat, nec negat. Quare igitur negas expulſam, aut ſecretam?* Rogo viciſſim *Cl. Polybiſtorem*, ut explicet, quomodo volente Deo, ſenſibilium rerum moles exorta ſit, explicet nexum, qui eſt inter voluntatem Entis intellectualis, & exiſtentiam, motumque corporum, & explicabo illi, quomodo Deus ex materia æterna potuerit fabricare mundum. Fateor, me neſcire, quomodo mundus ex mente *Platonis* a Deo conditus ſit; ſed quanquam lubens hac in parte meam confitear ignorantiam, adſerere tamen jure poſſum, *materiam e ſinu Dei non eſſe ejectam.* Cur tandem? quia nec *vola*, nec *veſtigium* hujus rei in *Timæo*; quia nec *ex principiis Timæi* ſequitur. Quod igitur *ſcio*, affirmo; quod *neſcio*, in dubio relinquo. Licet enim, ni fallor, *D. Gundlingio* tueri, materiam ex ſententia Chriſtianorum non eſſe æternam; non e ſinu Dei propulſam, quanquam nec ipſe, nec alius explicare poſſit, quomodo poſita æterna Numinis voluntate corpora exſtiterint, & adhuc, eodem volente, moveantur.

XXIII. Aſſerui in *Diſſertat. mea*, ex hoc Timæi libello clariſſime patere, *Platonem* non *unicam* tantum dari *ſubſtantiam*, ſed plures adſeruiſſe; recipit igitur ſe *D. Gundlingius* ad animam mundi, probaturus inde, *Platonem* unicam agnoviſſe ſubſtantiam. *Eam (mundi animam) inquit, Platonis Deus* ἐπαγαγεν ἔξω *eduxit extra: quod indicio eſt, eam latuiſſe intra ſinum divinitatis: dein eo contexit* ἀυτο ὅλον *ipſum univerſum, deditque ei nonnibil ex forma individua & dividua eſſentia: Illa eſt divina & individua: hæc materia atque dividua, ut ſic interveniente motu, fieret alterum, maneretque interea unum atque idem. Zimmermannus*

nat, & γεννησις GENERATIO, *actio qua quidvis fit vocatur. Plato quidem in Timæo ubi de creatione mundi diſputat paſſim* γενναν *&* ποιειν, γενναϑαι *&* γινεϑαι, γεννητα *&* γινητα, γενεσιν *&* ὑπαρξιν *confundit. Mundum vocat* γεννητον, *& Deum* Πατερα *non minus ac* αιτιον. Hactenus D. *Clericus.* Quod ipſum probat etiam tranſlatio Ciceronis. Ita enim in libello de univerſo notiſſimum locum Platonis transfert: *Tum ad Deos is Deus, qui omnia genuit, fatur. Hæc vos, qui Deorum ſatu orti eſtis, attendite. Quorum operum ego Parens, Effectorque ſum, quæ per me facta: non ſunt diſſoluta me invito* &c. Ubi quem *Genitorem* adpellavit, ſtatim *Effectorem* vocat.

*mus hanc deſcriptionem obſcuram vocat, quanquam Platonis menti convenit, ut ovum ovo.* Verum eſt, dixi, & adhucdum dico, *obſcuriſſimum* eſſe, quid *Timæus* & *Plato* animæ mundi nomine intelligant; ex iis autem, quæ omnium fere conſenſu obſcura ſunt, rite ratiocinari nos non poſſe, hactenus exiſtimo. Verum eſt, deſcriptionem animæ mundi, quam exhibet *Timæus*, exacte convenire cum deſcriptione *Platonis*: ſed hoc idem eſt mea opinione, ac ſi quis dicat, voci *blitri*, non minus perſpicuam ſignificationem ſubjectam eſſe, ac *Ariſtophanis phlattotrattophlattotratt*. Nimirum æque obſcura eſt *Timæi* ac *Platonis* animæ mundi deſcriptio. *Celeberrimi & Hiſtoriæ Philoſophicæ peritiſſimi Viri* dudum faſſi ſunt, *obſcuriſſimum* ea in re *Platonem* eſſe. Fatetur hoc *Plutarchus* Vir πολυμαθεςατος initio *Commentarii de Procreatione animæ mundi, quæ in Timæo Platonis* deſcribitur. *Sext. Empir.* Lib. I. cap. 13. adverſ. Grammat. pag. 283. ait: πꝫ γαρ τις δυναται των ὠφρυωμενων γραμματικων Ἡρακλειτον συνειναι καὶ Πλατωνι παρακολꝫθησαι λεγοντι της καὶ ἀει κατα ταυτα ἐχꝫσης ꝫσιας, καὶ της περι τα σωματα μεριςης τριτον ἐξ ἀμφοιν συνεκερασατο ꝫσιας ἐιδος, της τε ταυτꝫ φυσεως, καὶ της θατερꝫ. i. e. *Ubi enim eſt ex ſuperciliosis Grammaticis, qui Heraclitum poſſit intelligere, vel Platonem aſſequi, qui dicit: Ex individua & quæ ſemper ſimiliter, & eodem modo, ſe habet eſſentia, & ex ea, quæ eſt in corporibus dividua, tertiam ex utriſque ſpeciem conſtituit eſſentiæ, nempe & naturæ ejus, quod eſt idem, & naturæ ejus, quod eſt alterum.* Ex Recentioribus unicum citabo *Burnetum Archaiolog. Philoſoph. Cap.* 13. p. m. 439. ita loquentem: *Hanc animam Platonicam, inquit, multis explicuere Platonis Interpretes, Chalcidius, Proclus, & quotquot in Timæum commentati ſunt. Præterea Plutarchus tractatu ſingulari fuſe diſſeruit de procreatione animæ ſecundum Platonem. Sed his lectis omnibus, nihil proficies; niſi quod id forſan magis perſuaſum habueris, operam prorſus luſiſſe, quotquot ſudarunt in hac arena. Nihil aliud mihi videtur illa* ψυχογονια *Platonica, quam luſus ingenii: vel regia magica in aëre conſtructa, cujus fundum fruſtra quærimus. Cui notus eſt ille dialogus Timæi, ſatis erit apponere non meam, ſed nuperi Philoſophi, ea de re expoſtulationem. Si Plato ſuam illam, de animæ natura, communibus verbis expoſuiſſet ſententiam: Ecquid putas grande, aut quod certo poſſet probare, dicere viſus fuiſſet? Et fac jam illum in vivis eſſe: fac rogari, ut ſeſe clare explicet: ut ſuum illum Chiasmum declaret? ut quid ſit idem, quid diverſum, quid tertia ex dividuo individuoque natura, exponat. Qui illæ Geometricæ Harmonicæque proportiones in anima agnoſcantur, aperiat.*

 *O quam*

*O quam aberit, ut propterea animæ naturam nobis perſpectam faciat: quæ & illiusmet auditores, quos inter etiam fuit acutiſſimus Ariſtoteles, latuit & manet etiamnum incomperta. Sed nempe, quia ſuam ſententiam miris implicuit ambagibus, idcirco obtinuit, ita quod velle potuit, ut puta quod illam propterea miremur, ſuſpiciamusque & revereamur, tanquam inſigne myſterium, opinemurque, niſi perfecte animæ naturam noſcamus, cauſam eſſe, quod non in mentem divini Viri penetremus: nobisque imputemus, quod homunciones cum ſimus, tantum conſequi Heroëm non poſſimus: Et cum nobis oculi Noctuæ, illi Aquilæ fuerint, ad illud Jubar caligemus, quod ipſe clare perſpexerit.* Hactenus *Burnetus.* Teſtimonia illa adducta ſatis teſtantur omni tempore doctiſſimis & perſpicaciſſimis Viris, obſcuram valde animæ mundi Platonicæ deſcriptionem viſam eſſe. Sed videamus tamen, utrum probari poſſit, illam animam *in ſinu divinitatis fuiſſe*, atque poſtea *expulſam.* Audiamus ipſum Timæum. Is p. 549. ita hanc rem proponit. ταν δε τω κοσμω ψυχαν μεσοθεν ἐξαψας ἐπαγαγεν ἔξω περικαλυψας ἀυτο ὁλον ἀυτα, κραμα ἀυταν κερασαμενος ἐκ τε τας ἀμερισω μορφας καὶ τας μερισας ὠσιας. ὡς ἐν κραμα ἐκ δυω τυπεων ἐιμεν. ὡ προτεμιξε δυο δυναμις, ἀρχας κινασιων, τας τε ταυτω καὶ τας τω ταυτερω.. ἁ καὶ δυσμικτος ἐασα, ὐκ ἐκ τω ῥασω συνεκρινατο. i. e. *Animâm autem mundi in ipſius (ſc. mundi) medio indidit Deus, & extra eduxit: ipſumque univerſum ipſa contexit, certo quodam temperamento contemperatam, ex forma nimirum individua, & ex dividua eſſentia: ut unum quoddam temperamentum ex his duobus exiſtat: cui duas potentias immiſcuit, motuum principia. Ejusdem videlicet & alterius. Quæ quidem anima, cum difficulter ſuſcipiat mixtionem, neque facile etiam ad hujus temperamenti formulam coaluit.* Ex hoc loco nec *videmus*, *unde* anima illa mundi orta ſit, nec *quid ſit.* Illud ἐπαγαγεν ἔξω fruſtra urget *Gundlingius. Deus* dicitur eam mundo *indidiſſe*, conſideratur igitur tanquam *aliquid*, quod Dei *imperio & voluntati prorſus obnoxium ſit:* quam enim poteſtatem haberet in id, quod cum eſſentia ſua indivulſo nexu cohæreret, & ejusdem eſſet perfectionis? eduxit illam animam extra, ſed an inde neceſſario ſequitur *ergo latuit in ipſa eſſentia divina?* indita primo fuit mundo, & demum extra educta eſt. Ubi autem, antequam mundo insereretur, fuerit, *nec vola, nec veſtigium adeſt in Timæo.* Non licet autem ad defendendam hypotheſin *quidlibet ex quolibet* elicere. Si conjecturæ locus ſit, crediderim, illud ἐπαγαγεν ἔξω nihil aliud denotare, quam animam illam mundi medio inſertam a Deo extra eductam, i. e. ad exornandas omnes

Digitized by Google

nes etiam extremas mundi partes, miſſam; poſtea vero hoc facto, denuo in prius domicilium conjectam. (*) Illa contemperatio ex *dividuo* & *individuo*, nihil aliud videtur denotare, quam mundum ex corporibus & principio quodam fœcundante conſtare. Sed quicquid dicas, nihil, quod omni ex parte ſatisfaciat, adferre poteris. Sufficit, quod tanquam miniſtra quædam, Dei Imperio obnoxia conſideretur. Hinc. pag. 549. ait: ἀν ἐχ ὑςεραν τας σωματικας ἐσιας συνεταξατο ὁ Θεος, ἀλλα πρεσβυτεραν ἐποιει, *hanc vero non ultimam ordinavit Deus poſt corpoream ipſam eſſentiam, ſed antiquiorem creavit. Eam mundi* animam (ita pergit D. Gundlingius) Locrus pag. 556. *nominat alteratricem*, φυσιν ἀλλοιωτικην, *ut Opificis vicem obiret in mortalibus & diurnis animalibus efficiendis, quibus illa, quaſi per fluxum quendam animas inſtillabat*, ὡς τας ψυχας ἐπιῤῥυτως ἐνεςαγε, *partim a ſole, partim ab aliis aſtris, ubi oberrabant, deductas. Unam animam humanam eadem potentia præditam manſiſſe, qua eſt illa ipſa mundi anima, quam in parte rationis participe admiſcuiſſet.* Ita *D. Gundl.* Afferam ipſa verba *Locri*, ut, utrum illa neceſſario fluat inde conſequentia, Lector dijudicare poſſit. Quoniam autem prolixiora ſunt, latina tantum dabo. *Jam vero, inquit* pag. 556. *poſt mundi conſtitutionem, mortalium animantium generationem molitus eſt Deus, ut ad imaginem illam perfectus eſſet plane atque abſolutus. Humanam igitur animam ex iisdem rationibus atque potentiis contemperatam, atque diviſam diſtribuebat, naturæ alteratrici hoc tributo miniſterio: quæ acceptis harum rerum mandatis, ipſius Opificis quaſi vicem obivit in mortalibus & diurnis animalibus efficiendis, quorum animas NB. quaſi per fluxum quendam inſtillabat: ita alias quidem a luna, alias a ſole, alias a cæteris, quæ in alterius parte oberrant, aſtris, deducebant. Unam animam excepit, quæ ejusdem potentia prædita eſt, quam in parte illa rationis participe admiſcuit imaginem ſapientiæ his, qui bono fato utuntur.* Et paucis interjectis triplices animæ facultates eſſe vult. *Circa cor* το θυμοειδες; *circa jecur* το ἐπιθυματικον; *in cerebro tandem eſſe* το ἡγεμονικον. Quod ſi in ſummam Locri verba redigamus, ſequentia exinde patent. 1. *Deum diſtingui ab*

 *anima*

(*) Ita explicat ipſe Plato in Timæo pag. 711. Edit Ficini: *Poſtquam igitur, ait, ſecundum Creatoris illius mentem tota animæ conſtitutio abſoluta fuit, mox omne corporeum intra ipſam effinxit, mediumque mediæ accommodans, apto modulamine copulavit. At illa a medio per omne usque ad cœli extrema ſe porrigens, eique extrinſecum circumfuſa, ſeque in ſe ipſa convertens, ita ſempiternæ ſapientisque vitæ in univerſum tempus divinum dedit exordium:* conferatur Plutarchus de Animæ Procreatione pag. m. 635.

*anima mundi cæteriſque ſubſtantiis.* 2. *Animam mundi Dei miniſtram eſſe, animasque in diverſa loca, ita volente Deo, deduxiſſe, & in corpora immiſiſſe.* 3 *Animas illas circa ſolem & aſtra oberraſſe.* 4. *Animam mundi a cæteris animabus diverſam eſſe,* 5. *Animas humanas diverſis facultatibus inſtructas* eſſe. Exinde tamen concludit *D. G.* pag. 277. *Unde in omnibus rebus invenitur divinum & idem : cui agglutinatur illud celebre non ens, quod non per ſe ſubſiſtit, ſed a divino ſuſtentatur.* Sed quis tam *lynceus* eſt, ut hujus *illationis vim* videre poſſit? materiam non eſſe ſubſtantiam ex mente *Platonis*, *mera ſuppoſitio*, ſupra ſatis, ni fallor, refutata. In omnibus rebus invenitur divinum, id eſt, dantur intellectuales ſubſtantiæ in homine, circa aſtra ſunt dæmones, ſunt ideæ, eſt denique Deus ipſe. Sed *quo argumento* probatur, aut *teſtimonio*, omnes illas ſubſtantias *unam* efficere, imo cum *ipſo mundo* ita *neceſſario conjunctas*, ut nonniſi *mentis præciſione* diſtinguantur? *clariſſime* hic mundus a Deo, Deus ab anima mundi, animæ ab aſtris & corporibus diſtinguuntur. Aſſerere, hæc omnia per abſtractionem mentis interpretanda, nihil aliud eſt, quam ſine ratione τη ὑποθεσει δυλευειν. Unde neceſſe non puto, ut multis conſeq. *Gundlingii* Sect. LXII. adductam ſubvertam. *Ex his vero, inquit, claret, unicam ſubſtantiam eſſe* το Θειον, *cætera non eſſe, niſi per participationem*, κατα μετοχην *unius ſubſtantiæ, quæ influit, in homines & animalia.* Quo enim in loco dicitur, animas illas in animalia deductas ex *Deo repetitas ?* ne quidem ex gremio animæ mundanæ prodiiſſe dicuntur. Solum hoc patet, animam mundi cæteras animas corporibus indidiſſe. Cur denique ab aſtris, & a ſole, revocantur illæ animæ, ſi pars ſunt eſſentiæ divinæ? Argumenta inſuper ex hoc *Timæi* libello attuli, ad probandum, Deum ex *Locri* ſententia fines intendiſſe in condendo mundo: Reſpondet, loqui Locrum tanquam *phyſicum ;* Deum Pythagoræ autem γεωμετρειν. *Finis conſiderationem in abſtractionem mathematicam* non cadere. Sed quid opus multis verbis, ubi adſunt teſtimonia, *Plato in Timæo*, & *Locrus* de anima mundi, uti *Phyſici* ſimul & *Theologi* loquuntur. Pandunt rerum initia, ſimulque quomodo & quem in finem cuncta exornata ſint, edocent. De abſtractionibus ſane hic ſermo non eſt. *Deus* & ex noſtra ſententia γεωμετρει, quia omnia certo pondere & menſura condidit. Pag. 554. Locrus ait: *Deum Elementis uſum ad mundum conſtruendum.* Pag. 555. εἰς μεν ὠν ὁδε ὁ κοσμος δαιμονιω δεσμω το ἀναλογον ἐςιν. *Unus igitur hic mundus felicis cujusdam & plane divini vinculi proportione conſiſtit.* p. 557. ταν δ'αισθασιων ταν μεν ὀψιν ἁμμιν τὸν Θεον

ἀναψαι

Digitized by Google

ἀναψαι εἰς θεαν των ὠρανιων καὶ ἐπιςαμας ἀναλαψιν. i. e. *At vero ex ſenſibus viſum quidem nobis accendit Deus ad rerum cœleſtium contemplationem ſcientiamque comparandam.* p. 549. λογοι δ' ἐι παντες ἐντι κατ' ἀριθμως ἁρμονικως συγκεκραμενοι. ὡς λογως κατα μοιραν διαιρη και ποτ' ἀπιςαμαν. i. e. *Hæ autem rationes omnes ſunt contemperatæ ad numeros harmonicos, quas & ipſe rationis Opifex congruenter diſtinxit, certis ſcientiæ auſpiciis. Libellum ſuum ſic claudit.* ὁις ὁ παντων ἁγεμων Θεος ἐπετρεψε διοικησιν κοσμω, συμπεπληρωμενω ἐκ Θεων τε καὶ ἀνθρωπων. των δε ἀλλων ζωων ὁσα δεδαμιεργηται ποτ' ἐικονα ταν ἀριςαν ἐιδεως ἀγγεννατω καὶ ἀιωνιω. i. e. *Quibus humanarum rerum inſpectionem ſummus ille Deus, omnium Imperator atque præſes attribuit. Quibus etiam gubernationem mundi commiſit. Qui quidem mundus & Diis, & hominibus, & cæteris animantibus conſtat, abſoluta plane omnibusque numeris cumulata ratione. Et hæc quidem omnia ad optimam illam ingenitæ, æternæ, intelligibilis formæ, imaginem fuerunt creata.* Hæc loca mea opinione probant *quam clariſſime*, Deum ex mente Locri *fines intendiſſe.* Cum autem in ſuperioribus ſatis clare demonſtraverim, *Spinozam* omnes fines negare, conſtat, *Platonem*, qui Timæum ſecutus eſt, cum *Spinoza* non idem ſentire.

**XXIV.** Hactenus ergo abunde docuimus, nulla perſpicua loca a *Cl. Gundlingio* allata eſſe, ad Syſtema ſuum defendendum. Videamus jam utrum alia argumenta in promtu habeat, quibus ſuam ſententiam tueri poſſit. *Sect. VIII. Diſſert. ſuæ* incipit ſyſtematis ſui ponere fundamenta; omnia huc redeunt: Materiam Platonis (*) ſecundum me eſſe æternam, minime a Deo e nihilo creatam, eandem ab æterno fuiſſe in confuſo motu; motum autem materiam non habere a ſe, non item a Deo creatum, neceſſario igitur ad emanationem confugiendum; ubi autem emanatio, ibi fluxum locum habere, materiam igitur a Deo ab æterno emanaſſe. Hæc ſequentibus theſibus identidem



(*) B. Lector facile deprehendet, diſſertationem hanc apologeticam, vivo adhuc & ſpirante Cl. Gundlingio, ab Auctore conſcriptam. Cum enim jam ad prelum parata eſſet, fama ad ipſum delata eſt, Illuſtrem Virum ad plures abiiſſe. Hæſitabat igitur, utrum illam luci publicæ expoſiturus eſſet, nec ne: verebatur, ne quibusdam mortuo Leoni inſultare, uti proverbium habet, videretur. Cum autem amici, quibus multum tribuit Auctor diſſertationis, monerent, apologiam iſtam, ad illuſtrationem hujus thematis, aliquid conferre poſſe, deſiderio illorum ſatisfacere voluit. Quod ſi beati Viri admiratores putent, verbum aliquod duriuſculum Apologetæ excidiſſe, illud non dictum quam maxime vellet, ſimul tamen rogat, ut illi, qui manes ejus venerantur, velitationem B. Viri legant diligenter, antequam apologetica hac diſſertatione acerbius quam par eſſet ? exceptum eſſe Defunctum, judicent.

dem repetit, atque ad ea tanquam principia mathematica provocat. Sed tota illa ſuppoſitio falſa mihi videtur. Confundit enim perpetim *quæſtionem juris* cum *quæſtione facti. Quæſtio inter Cl. Virum & me hæc eſt: Utrum Plato Spinozæ ſententiæ addictus fuerit, nec ne?* aſſerit ipſe, ego nego. Provocamus ergo jure ad teſtimonia, ex quibus ſententiam *Platonis* cognoſcere licet. Adduxit ille duo loca, quibus probare voluit, materiam e ſinu Dei propulſam. Ego non ſolum directe alia huic ſententiæ oppoſita adduxi teſtimonia; Sed oſtendi etiam, illa ipſa ex *Philebo* & *Locro* adducta prorſus nihil probare. Exiſtumo autem, in explicatione veterum perſpicuis teſtimoniis inſiſtendum eſſe, ſive illa vera vel falſa, noſtram ſententiam confirmatura, aut ſubverſura. *Tota* autem *moles ratiocinationum Gundlingii* ex *meris conjecturis* & *conſequentiis conſtat.* Abſurdum eſt, inquit, *Platonem* materiam æternam per ſe ſubſiſtentem, confuſe motam credidiſſe. Ita eſt. Sed num ideo ſequitur: Ergo *Plato* id non profeſſus eſt? ergo clariſſima teſtimonia neganda, aut alium in ſenſum torquenda? cedo conſequentiam. *Non enim quæritur, quid ſentire debuerit, aut quomodo potuerit ratiocinari*, ſed *quid ſenſerit?* ab hac quæſtione ſi diſcedimus, *meræ ſurgent tenebræ. Hierocles* aliique inter veteres agnoverunt, abſurdum eſſe, materiam aliquam ſtatuere æternam, hinc nimio tandem amore *Platonis abreptus Hierocles* adſeruit, *Platonem creationem* materiæ e nihilo profeſſum. Sed vapulavit ille. Quare? quia, quid dicere debuiſſet *Plato*, oſtendit, non item quid ſenſerit. Si ad *Spinozæ* Syſtema oculos mentis convertamus, non minores difficultates occurrunt, ſed potius errorum monſtra. Quid ergo faciendum? mea opinione, poſitis omnibus præjudicatis opinionibus, legendus ipſe *Plato*, neque unus aut alter locus evolvendus, ſed totius Syſtematis nexus, quantum fieri poteſt, introſpiciendus, & tum demum quid ſenſerit, verum an falſum, abſurdum vel ſolidum, dicendum. Hoc pro viribus præſtiti, *apertiſſimaque adduxi loca*, quibus probatur, *Platonem* materiam æternam a Deo prorſus diverſam, nulloque modo cum Eo conjunctam agnoviſſe. Sed fluxionis materiæ e Deo nullum eſt veſtigium. Num autem propter motum materiæ, quem *Plato* in materia illa indigeſta ſupponebat, contra evidentiſſima illa teſtimonia & nexum Syſtematis, aſſerendum eſt, fluxionis illius cauſam in Deo quærendam, *Platonemque* unicam ſubſtantiam agnoviſſe? non putaverim. Eadem ratione, ſi ita veteres interpretari liceat, probabo, *Platonem* Creationem e nihilo agnoviſſe. Exaggerandæ tantum erunt difficultates, quæ in

Digitized by Google

in Syſtemate duorum principiorum & *Spinozæ* locum habent, & adferenda quædam loca, quibus hoc probari videtur, & habebo, quod volo. Sed ita fruſtra me eſſe, omnes rerum æqui arbitri judicarent. Hinc puto, inutilem eſſe illam *quæſtionem* Sect. 10. alibique *toties totiesque* repetitam, quomodo materia a Deo moveri exornarique potuerit, ſi per ſe extiterit? quodnam jus habeat Deus in materiam? Neque enim ego abſurdæ ſententiæ a *Platone* aſſertæ explicationem dare vel poſſum, vel debeo. Si *D. Gundling.* interrogarem, quomodo admirabilis ille ordo a cauſa neceſſario agente ſecundum *Spinozam* exoriri potuerit? ſine dubio reſponderet, quæri, quid *Spinoza* ſenſerit, non item, quid ſtatuere debuerit. Sibi ergo habeat idem reſponſum. Nullus ex iis, qui abſurdum *Transſubſtantationis* dogma defendunt, hoc *σιδηρόξυλον* explicare poteſt, nec minus tamen conſtanter defendunt. Sufficit igitur probaſſe, *Platonem* materiæ æternam ſubſiſtentiam probaſſe, licet, qua ratione eam probare, aut cum aliis aſſertis conciliare potuerit, explicare non poſſimus. Hæc cum jam in diſſertat. mea dixiſſem, *D. Gundling.* Sect. 98. hanc meam reſponſionem *abſurdam* vocat, *& neſcire me leges veriſimilitudinis.* Sed ego pro mea ſimplicitate hactenus credidi, ſummum gradum veriſimilitudinis efficere *aperta teſtimonia*, in *quæſtione* nimirum *facti.* Utrum autem teſtimonia adtulerim perſpicua nec ne, aliorum, qui extra partes ſunt, judicium eſto. Neque enim, *addit D. G. omnes, quas nos cernimus oriri inde periculoſas concluſiones ex emanationum doctrina, comprebendit Plato.* Sed probandum primo, *Platonem* emanationem ex Deo ſtatuiſſe. Deinde majori jure eam reſponſionem meam facio. Ego non conjecturis, ſed argumentis probo, *Platonem* materiæ æternitatem agnoviſſe, & hoc poſito, ajo, fruſtra abſurditatem hujus dogmatis urgeri, quandoquidem omnes conſequentias inde orituras forſan non perſpexit. *Plato* ordinem univerſi contemplans, ſummum mundi Rectorem eſſe concluſit, dum autem ad materiam ſe convertit, creatio ex nihilo illum turbabat. Aſſeruit igitur, materiam eſſe æternam, de modo, quo Deus in eam ageret, aut quod jus in eam haberet, interea ſolicitus non erat. Exornata eſt ſecundum eum a Deo materia, ergo hoc fieri etiam potuiſſe concluſit. At *Chaldæi, inquit, Ægyptii, Pythagoras, Heraclitus, Socrates aliique ἀπόῤῥοιας ſtatuerunt, hos ſecutus eſt Plato.* At ego hæc omnia mihi probari vellem. Scio, *Heraclitum, Pythagoram* aliosque aſſeruiſſe, *materiam in perpetuo fluxu eſſe.* Sed materiam illam in perpetuo fluxu exiſtentem *ex Deo* tanquam *ſubſtantia corporea* emanaſſe, hoc inquam

inquam probari vellem. Scio, *P. Baylium* jam *ante Gundlingium* talia perhibuiſſe; ſed ſuo tempore oſtendam, non iis argumentis ſuperſtructam eſſe hanc aſſertionem, quæ veri amantem in adſenſum pertrahere poſſit. Sed pone, hos omnes *Spinozæ* ſententiæ addictos fuiſſe, tum quæſtio graviſſima ſupereſſet, utrum *Plato* hac in parte ab iis ſeceſſerit nec ne? & ita denuo ad perſpicua loca *Platonis* omnis controverſia devolveretur. Cum autem hactenus e *Platone* perſpicue conſenſus ille cum *Spinoza* probari haud poſſit, jure adſero, eum in alia omnia iviſſe.

XXV. *Cl. Gundling. Sect. XI.* & *ſequentibus ingeminat, veteres quidem æternitatem materiæ profeſſos, ſed ſimul tamen eandem materiam fluidam ex eſſentia divina emanaſſe, perhibuiſſe.* Nullo autem cum hoc probet teſtimonio, opus non eſt, ut multis huic objectioni inhæream. *Sect. XVIII. & XIX. eandem cantilenam repetit, & rogat*, ut explicem, quomodo ergo materia æterna ordinari potuerit a Deo? quam poteſtatem habeat Deus in materiam æternam? unde motus ille confuſus materiæ? Sed ſupra ſatis reſpondi, ad has quæſtiones interrogandum eſſe *Platonem* ipſum. Probandum ſaltem, poſita illa materiæ æternitate, Deum tolli, aut unicam effici ſubſtantiam. *Sect. XX. denuo ad Ægyptios, Chaldæos &c. provocat ἀπὸῤῥοίας defendentes.* Novi, *Chaldæos* de *intellectualibus Sectionibus* & ἀπὸῤῥοίαις loqui, ſiquidem ſtandum eſt fragmentis illis, quæ reſtant. Sed earum nomine intellexiſſe *proprie dictum* aliquem *fluxum*, *partiumque divulſionem*, probandum eſſet. Materiam interim certo ſenſu ἀγέννητον & γεννητὸν dici poſſe, ſupra jam monui. Provocat ad *Stillingfleeti Orig. Sacr.* Lib. III. p. 846. in quo *Illuſtris* ille *Præſul* oſtendit, *Thaletis* ὕδωρ & *Platonis materiam confuſe motam idem eſſe.* Concedo hoc, ſed probetur, Thaletem dixiſſe, materiam illam, quam ὕδωρ vocat, *e ſinu Dei per fluxionem emanaſſe.* Non quæritur enim, utrum *Platonis* materia æterna in perpetuo fuerit fluxu? ſed utrum ex divina Eſſentia Numinis effluxerit? Vellem, ut Cl. *Gundling. antecedentia etiam Stillingfleeti* perpendiſſet. Pag. enim 843. ex *Laërtio docet*, *Ægyptios mundo originem dediſſe.* Pag. 845. teſtimonio *Plutarchi docet*, *Pythagoram duo principia* omnium rerum ποιητικὸν αἴτιον (ὅπερ ἐςὶ νȣς) & παθητικὸν καὶ ὑλικὸν, *agnoviſſe.* Sect. XXI. quærit, quomodo Dii illi, quorum mentionem facit *Plato in Timæo, orti ſint?* Dixi in *diſſert. mea*, deos illos eſſe Solem, Lunam, imo etiam Dæmones. Vocantur Θεοὶ γεννητοί. Quomodo *Platonis* Deus vaſtiſſima illa corpora exornare potuerit, dicam,

quam-

quamprimum Cl. Vir mihi explicabit nexum, qui intercedit inter ſubſtantiam ſpiritualem & corpoream. Hoc ſcio, *Platonem* adſeruiſſe, Deos illos a mente nobiliſſima fuiſſe factos, & imperio ejus obnoxios. Sect. XXII. rurſum quærit, quid ſit *generari?* Dicam. *Plato*, ut ex *Timæo Locro* audivimus, materiam tanquam *matrem*, ἶον νᾶν inſtar *Parentis alicujus conſideravit.* Quamprimum igitur Deus, tanquam *nobiliſſima mens*, aut νᾶς *ipſe materiam* hactenus confuſam *in ordinem redigit*, dicitur *Platoni mundus generari.* Quod ſi, miſſis hiſce, urgere vellem vocem γεννᾶν, facillime probarem, potius ea denotari *creationem*, quam rei jam exiſtentis productionem. Sect. XXIII. probare vult, animam mundi eſſe ἀποσπασμάτιον quoddam *eſſentiæ divinæ.* Provocat *ad locum Platonis, qui extat p.* 710. verſ. *Ficini; Eum autem attuliſſe, refutaſſe eſt.* Sonat autem ita. *Ille vero tam generatione, quam virtute priorem antiquioremque animam corpore conſtituit, utpote quæ obedienti corpori eſſet imperatura. Ex his videlicet, atque hoc pacto. Ex ea ſubſtantia, quæ individua & ſemper eadem ſimilisque eſt, & ex ea, quæ circa corpora dividua fit, tertiæ ſubſtantiæ ſpeciem commiſcuit mediam, quæ rurſus eſſet naturæ ipſius ejusdem, & naturæ ipſius alterius particeps, eamque per hæc mediam conſtituit inter individuam ſubſtantiam & eam, quæ circa corpus dividitur. Ea cum tria ſumpſiſſet, in unam ſpeciem omnia temperavit. Quid inde concludat Gundlingius*, audi. *Tali igitur modo infuſa eſt anima mundo toti, quæ Spiritus eſt divinitatis ipſeque Deus.* Sed quis non videt, nullum hujus *conſequentiæ veſtigium* in hoc loco eſſe? nimirum anima mundi ex re corporea & ſpirituali contemperata fuit a Deo, Ergo prodiit, vel emanavit e ſinu Dei, ut pars a toto. Quis dubitet? Ut nihil jam dicam, in ſequentibus *Platonem* aperte ſatis ſignificare, hanc *animam tanquam Creaturam* (*) prorſus a Deo *diverſam*, ejusque obnoxiam Imperio conſiderandam. Pag. 711. verſ. Ficini ita loquitur. *Poſtquam igitur ſecundum Creatoris illius mentem tota animæ conſtitutio abſoluta fuit, mox omne corporeum intra ipſam effinxit, mediumque mediæ accommodans, apto modulamine copulavit;* & *paucis interjectis:* & *corpus quidem cœli ſpectabile factum eſt, anima vero oculorum effugit obtutum, rationis & modulaminis compos ab auctore ſuo omnium, quæ ſemper ſunt & ad intelligentiam pertinent optimo*, ipſa *quoque optima omnium, quæ genita ſunt, effecta.* Nemini ſane, niſi aliunde jam præconceptis opinionibus imbuto, in mentem veniet, hanc animam divinæ eſſentiæ partem eſſe, ab illa divulſam. (**)



(*) Senſu Platonico.

(**) Perſpicue de hac materia loquitur Doctiſſimus Porphyrius περὶ ἀποχῆς pag. m. 80.

XXVI. Ut autem *Cl. Gundling*. per partes probet, tria illa principia *Platonis* Θεον, *νουν* ſeu λογον, & animam mundi inter ſe conjuncta, & arctiſſime materiæ alligata eſſe, Sect. XXIV. probare primo contendit, *τον νουν*, ſeu λογον *Platonis* progeniem eſſe Dei, ſeu effluxiſſe & emanaſſe a primo: *A ſummo Deo* & ἀνουσιῳ inquit, *ſupraeſſentiali mens venit, ſicuti a mente illa anima mundi egreſſa eſt.* Et paucis interjectis ita argumentatur. *Aut mens illa & Opifex ſummus erit Deus, aut non. Si prius, ſat erit probaſſe, animam mundi eſſe decerptum iſtius, ſini ſubſtantia nova, cauſa ſane ejus erit, unum illud ἀνουσιον, quod nominari ac percipi nequit. Si hoc, quomodo igitur orta eſt mens? utrum ex nihilo, an ex ſummo illo Divinitatis ſinu?* Provocat ad Philebum *Platonis* pag. 90. verſ. Ficini, *in quo Socrates:* τῃ δε γε ἐμῃ ζητησει πεποριηκως ἀποκρισιν, ὅτι ἐστι γενουσης των παντων αἰτιου λεχθεντος των τετταρων, ὧν ἦν ἡμιν ἐν τουτο i. e. *mea vero petitioni reſponſum porrigit, quod mens eſt progenies quædam ejus cauſæ, quæ cauſa dicitur omnium, quæque eſt ex quatuor iſtis, quæ relata ſunt, unum quiddam. Ubi autem progenies*, ita concludit *D. G. ibi generatio*, & *generatio ſine effluentia concipi nequit, quia creatio ex nihilo vaneſcit. Reſp.* 1. *de* λογῳ ſeu ſecundo principio diverſimode ratiocinantur *Plato* & diſcipuli. *Aliquando τον νουν* tanquam aliquid per *ſe ſubſiſtens, æternum*, conſiderant, æque ac την ὑλην ſeu materiam; *aliquando* illam mentem, *originem ſuam* a Deo habere, gradibusque perfectionis tantum a primo Ente diſtinctam eſſe perhibent. *Aliquando Deo ſoli* Imperium in omnia adſcribunt; Mox tamen λογον illum tanquam Parentem omnium, quæ κατα λογον facta ſunt, inducunt, adeo ut tuto ex hiſce ratiocinari non liceat. 2. Ponamus autem cum D. G. *τον νουν* eſſe progeniem mentis divinæ, nondum inde ſequitur, ergo locum habet proprie dicta *effluxio* (**), *emanatio*, *partium*

m. 80. ὁ μεν πρωτος θεος ἀσωματος τε ὢν και ἀκινητος και ἀμεριστος, και ὀυδε ἐν τινι ὢν, ὀυτε ἐνδεδεμενος εις ἑαυτον, χρηζει ὀυδενος των ἐξωθεν, ὥσπερ εἰρηται. ὀ μην ὀυδ' ἡ του κοσμου ψυχη. ἐχουσα μεν το τριχη διαστατον και αὐτοκινητον ἐκ φυσεως, προαιρεισθαι δε πεφυκυια του καλως και ἐυτακτως κινεισθαι και κινειν το σωμα του κοσμου κατα τους ἀριστους λογους. δεδεκται δε το σωμα εις ἑαυτην και περιειληφε, καιπερ ἀσωματος ὀυσα και παντος παθους ἀμετοχος. i. e. Deus ſupremus incorporeus cum ſit, & immobilis & indiviſibilis, nec in aliquo exiſtens, nec in ſe ipſum aſtrictus, nulla re, quæ extra illum eſt indiget, ut diximus: ſed nec anima mundi: triplicem quidem habens diviſibilitatem, & poteſtatem a natura ſeſe movendi, ita tamen ab eadem facta, ut eligat bene & ordinate moveri, & mundi prolem ſecundum rationes præſtantiſſimas concitare. Sibi autem corpus adſcivit, & circumdedit, licet incorporea ſit, & nullius paſſionis particeps.

(**) Quæ ſcilicet partium evolutionem & cum alio communicationem, vi vocis proprie ſum-

*partium a partibus ſeparatio*, de quo tamen quam maxime quæſtio eſt. Vocem γεννᾳν de rebus divinis uſurpat *Plato*, & ſine dubio locutus eſt de rebus, quarum perſpicuas notiones minime habebat; hoc certum, quod licet nonnunquam adſerat, difficile eſſe naturam Dei invenire, eum ἀνεκσιον, & ſupra omnes, uti in Scholis loquuntur, categorias evectum, *ſemper tamen intelligentis* & perfectiſſimæ naturæ Deum eſſe tueatur. In Timæo pag. 528. ait: ὅλως δη πας ὀντως ἀει λογισμος Θεκ— λογιςθεις, *hæc omnis vere exiſtens ratiocinatio Dei — ratiocinata. In Epinomide* vero pag. 702. λογον adpellat, ubi de mundo, ὀν ἐταξε λογος ὁ παντων Θειοτατος ὁρατον, ut de aliis locis, quæ ſupra adtuli, nihil dicam: at hoc poſito quæritur, quomodo generatio quædam in divinis locum habere poſſit ſine effluxione, & intellectualia ab intellectualibus oriri. 3. Igitur attendamus ad ipſam mentem noſtram, cum omnes noſtræ ratiocinationes de Deo repetitæ ſint ex iis, quæ in mente noſtra deprehendimus. Cognoſcimus autem naturam mentis noſtræ potius ex intimo quodam ſenſu, quam perſpicua notione animo obverſante. Idearum circa mentem perpetuus quidam fluxus, ſeu itus & reditus eſt; utrum illæ a mente oriantur nec ne, & quomodo inſint menti, prorſus ignoramus. Videntur quidem omnes ideæ ope voluntatis noſtræ, vel certe non ſine ea, progenerari: ſed quomodo intercedente voluntate illæ accedant, denuo neſcimus. Quod ſi jam ad Deum convertamus oculos mentis noſtræ, tanti Numinis Majeſtate animus abſorbetur. Quomodo mens illa nobiliſſima cogitet, imaginetur, ratiocinetur; quomodo omnium rerum præſentium, præteritarum, futurarum, contingentium, neceſſariarum, præſentiſſimas ſemper habeat notiones, ignoramus. Neſcimus, quomodo poſita voluntate Dei, omnia & orta ſint & conſerventur. Verbo, naturam Dei introſpicere mortalium non eſt. Quem in finem, inquiet *D. Gundling*. hæc adferuntur? Dicam. Ex his ſequitur, nos prorſus neſcire, quomodo a Deo aliquid oriri poſſit: ſequitur, temerarium eſſe, definire, a Deo, & ex Deo, nihil oriri poſſe, quam per emanationem

Xxxxx 2 pro-

ſumtæ indicat. Talem enim emanationem, quæ materialitatem in Deo ſupponit, admiſiſſe & ſtatuiſſe Platonem, ſupponit ſemper V. C. non probat, niſi per circulum. Quod ſi vero emanatio ſenſu latiore ſumta, indicet tantum eſſentiæ communicationem, naturæ rei convenientem, & ita nihil amplius dicat, quam æternum Patrem ex ſe, modo ſpirituali produxiſſe Mentem, tunc admitti quidem iſta vox poteſt, cadunt vero objectiones D. Gundlingii, quia nec inde ulla in Deo materialitas, ut ita dicam, evincitur, nec eſſentiæ communicatio hypoſtaſin propriam αὐτὴν καθ' αὑτὴν, quæ Platonis locutio eſt, excludit: Certe ex mente Platonis excludere non poteſt.

proprie dictam & fluxum. Mallem ego hac in parte meam confiteri ignorantiam. *Sed Plato*, ait, *tanquam Philoſophus hæc explicare voluit*. At ego dico: primo, nos ignorare, quæ ad ſententiam ejus rite intelligendam facere poſſent, cum & ipſe & diſcipuli varie rem explicent. *Secundo* non *Plato* tantum, ſed & nos, qui meliora edocti ſumus, nihil hac in re certi poſſumus definire, ob rei ipſius obſcuritatem. *Theologi Chriſtiani* olim & nunc locuti ſunt *de æterna quadam generatione filii*, nemo tamen modum ſe explicare poſſe contendit. Dicet, hoc *myſterium eſſe*. Non nego; ſed nulla tamen proprie dicta emanatio, nullus fluxus locum habet, ſed intellectualis quædam, & ineffabilis, ſecundum eos generatio eſt. Non ignoramus, quid ſit alias generare, ſeu quid hoc vocabulo denotetur; ſed cum de divinis ſermo eſt, phraſes illæ rite rei, quam ignoramus, aptari non poſſunt; *Plato* quidem hæc non tanquam myſteria cælitus revelata propoſuit, hactenus tamen res eodem recidit. Si enim vere putavit, λογον a Deo ortum, non magis rem illam explicare potuit, quam nos generationem æternam filii Dei. Debuiſſet, verum eſt, hæc tanquam Philoſophus perſpicue explicare aut tacere: ſed quis ignorat, non minus *Philoſophos* aliquando, quam alios *loqui de rebus, quas minime intelligunt*. (*) *Tertio:* Quicquid tandem ſit de λογῳ & ejus origine, nulla ratione probari poteſt, proprie dictam emanationem locum habere. Deus enim ex mente *Platonis* nunquam tanquam Ens aliquod extenſum & fluidum deſcribitur. Neque etiam vox γεννᾶν ultra modum hic urgeri poteſt. *Theologi Veteres* cum de *ineffabili myſterio Trinitatis* locuti ſunt, voce ἀπόῤῥοιας frequenter uſi ſunt, diligenter tamen cavendum eſſe injunxerunt, ne lectores ſibi perſuadeant, *emanationem proprie ſic dictam* locum habere. Juvat hoc teſtimoniis quibusdam probaſſe, quæ magno numero apud *Petavium*, *Huetium*, *Bullum*, inveniuntur. Athanaſ. Lib. de Decretis pag. 409. inquit: *Aliter ſe habet hominum generatio, aliter filius a Patre oritur. Etenim progenies hominum partes ſunt quodammodo gignentium. Quoniam natura ipſa corporum non eſt ſimplex, ſed fluida & ex partibus compoſita: effluuntque cum generant homines: & viciſſim, cum aluntur, cibi in eos & potus influunt, quam ob cauſam multorum per tempora filiorum Patres fiunt homines.* Ὁ δε Θεος, *inquit*, ἀμερης

(*) Accedit, quod Plato ingenio quam judicio excellentior, ideas rerum claras & diſtinctas non tantum ſibi ipſi non formaverit, ſed & occultandi tam difficilem doctrinam ſtudio obſcurius ſubinde rem expreſſerit, ſibi ipſi quidem haud raro non conſtans; unde ex hac re argumentum ſumi non poteſt.

*ἀμερης ὢν ἀμεριστως ἐστι, καὶ ἀπαθης του Ἡου πατηρ. ουτε γαρ ἀποῤῥοη του σωματος ἐστιν, ουτ' ἐπιῤῥοη τις εἰς αὐτον γινεται.* Eodem loco pag. 410. *Theognoſtus* filii generationem explicaturus ait: *ἀλλα ἀποῤῥοια της του πατρος ουσιας, ου μερισμον ὑπομεινασης της του πατρος ουσιας.* i. e. *Sed effluxio eſt ſubſtantiæ Patris, non ut diviſionem paſſa ſit Patris ſubſtantia. Euſebius in Epiſtola de Synodo Nicæna apud Socrat. Eccleſ. Hiſt. Lib. 1. cap. 8. Cum hæc ab illis dictata eſſet formula* (nempe formula, quæ hodie Symbolum Nicænum dicitur),) *id quod ab illis dictum erat, ex Subſtantia Patris & Conſubſtantialis, non abſque examine prætermiſimus. Hinc igitur variæ quæſtiones ortæ ſunt, & reſponſiones: & quænam eſſet eorum verborum ſententia, accurate expendebatur.* *Και δη καὶ το ἐκ της ουσιας ὡμολογητο προς αὐτων, δηλωτικον εἰναι του ἐκ μεν του πατρος εἰναι, ου μην ὡς μερος ὑπαρχειν του πατρος. Ταυτα δε καὶ ἡμιν ἐδοκει καλως ἐχειν συγκατατιθεσθαι τη διανοια.* i. e. *& has quidem voces, ex ſubſtantia, faſſi ſunt hoc ſignificare, filium quidem eſſe ex Patre, ſed non tanquam partem ipſius Patris. Hunc ſenſum ut nos quoque amplecteremur, æquum omnino videbatur.* Supra in eadem Epiſtola dixerat *Euſebius*, ipſum *Conſtantinum Epiſcopis quibusdam de vocabulo Homouſiu quærentibus* ſatisfeciſſe his verbis: *ὁτι μη κατα τα των σωματων παθη λεγει το ὁμοουσιον, ουτε ἀν κατα διαιρεσιν, ουτε κατα τινα ἀποτομην ἐκ του πατρος ἀποστηναι. μητε γαρ δυνασθαι την ἀϋλον καὶ νοεραν καὶ ἀσωματον φυσιν σωματικον τι παθος ὑφιστασθαι. Θειοις δε καὶ ἀποῤῥητοις ῥημασι προσηκει τα τοιαυτα νοειν.* i. e. *Conſubſtantiale a ſe dici, non juxta corporum affectiones: neque per diviſionem, aut per Sectionem quandam filium ex Patre ſubſiſtere. Fieri enim non poſſe, ut materiæ expers natura, intellectualis atque incorporea, corpoream ullam affectionem admittat: Sed divinis arcaniſque rationibus id eſſe intelligendum.* Hinc *doctiſſimus Bullus* defenſ. Fid. Nic. pag. 197. poſtquam *Origenem* contra *Illuſtrem Huetium* defendiſſet, quid ſimilitudine *Solis & radiorum*, qua frequenter utebantur veteres, denotare voluerint, ita explicat: *Verbo dicam, Origenes aliique Catholici Patres, ſimile illud Solis & radii, lucis & ſplendoris uſurpantes, hæc tantum ſignificare voluerunt, neque aliud quicquam ipſis in mentem venit. 1. Patrem eſſe πηγην θεοτητος fontem divinitatis, quemadmodum Sol fons eſt ſplendoris ex ipſo emiſſi. 2. Filium eſſe ejuſdem naturæ ac ſubſtantiæ, cujus eſt Pater: utpote de ipſa Patris eſſentia genitum, ut lumen ex lumine manat. 3. Filium neutiquam a Patre ſuo diviſum ac ſeparatum exiſtere, quemadmodum nec radius a Sole, nec ſplendor a luce disjungitur. 4 Denique filium ſine alteratione & diminutione divinæ eſſentiæ ex Patre naſci. Equidem*

*dem hos animi noſtri conceptus de adoranda generatione filii Dei, mirum in modum adjuvat ſimilitudo iſta, unde & Patribus Nicænis in ipſa confeſſione ſua adbibita fuit.* Placuit eadem comparatio *Reverendiſſimo in Chriſto Patri, Tillotſonio, viro ut aliis Dotibus & Virtutibus præcellentiſſimo, ſic acuto præprimis & perſpicaci.* Is enim in *Sermone* 45. de *divinitate Jeſu Chriſti* Tom. 6. Ed. Gall. pag. 29. & ſeq. ita loquitur de Servatore noſtro: *il étoit Dieu, en ce qu'il participoit à la Nature & à la Felicité divine, conjointement avec le Pere, & en ce qu'il procedoit du Pere comme la Lumiere procede du Soleil. Je me ſers de cette comparaiſon après les anciens* Peres *de la primitive Egliſe, & peut-être eſt cela plus propre à expliquer le myſtere: Car il ne faut pas ſe mettre dans l'eſprit de trouver parmi des Etres finis aucune reſſemblance exacte avec ce qui eſt infini & par conſequent incomprehenſible. La choſe eſt impoſſible, parce que tout ce qui eſt infini, eſt par cela même au-deſſus de la portée d'une intelligence finie, & quiconque voudra l'entreprendre, s'appercevra bientôt qu'il ſe perd dans cet abyme.* (*) Ex adductis locis patet, veteres voce *ἀποῤῥοιας lucis, radii &c.* uſos, dum de æterna filii progeneratione locuti ſunt: interim tamen *omnem emanationem proprie dictam* longiſſime removiſſe, quia cum Intellectuali & præſtantiſſima Dei natura ejusmodi emanatio conſiſtere minime poſſit. Quod ſi igitur *Plato* vel maxime *τον λογον Dei progeniem* eſſe dixiſſet, nondum tamen probatum eſſet, *fluxionem* aliquam, aut *partium ſeparationem* hic locum habere, niſi aliunde clariſſimis teſtimoniis probaretur, Deum *Platonis* Ens aliquod fluidum eſſe, & ex partibus compoſitum. Cæterum locus, ad quem provocat *Gundlingius*, potius probat, mentem noſtram progeniem eſſe Dei, quam τον λογον. Extat is pag. 161. Ed. Græc. Baſil. ubi poſtquam ſub Perſona *Socratis* diu diſputavit *Plato*, quod corpus noſtrum ex univerſi corpore ſit decerptum, eadem aſſerit de anima, & ex *Protarcbo* quærit: Το παρ᾽ ἡμιν σωμα ἀρ᾽ ȣ ψυχην φησομεν ἐχειν. Cui Protarch. Δηλον ὁτι φησομεν. Tum *Socrates*: ποθεν, ὦ φιλε πρωταρχε, λαβον, ειπερ μη τογε τȣ παντος σωμα ἐμψυχον ὀν ἐτυγχανε ταυτα γε ἐχον τȣτῳ, καὶ ἐτι καλλιονα; Cui mox ille: Δηλον ὡς ȣδαμοθεν ἀλλοθεν, ὦ Σωκρατες. i. e. *Nonne affirmabimus, noſtrum corpus babere animum? perſpicuum ſane eſt. Unde vero, mi* Protarche, *aliunde ſuſceperit, niſi illud univerſi corpus animatum ſit? quippe quod bæc eadem ipſa babeat, quæ corpus noſtrum, & præſtantiora etiam? manifeſtum, quod nequaquam aliunde.* Hinc paucis interjectis pergit Socrates:

(*) Paria paſſim Theologi & Commentatores ad Ebr. I. 3. inculcant.

es: *Quamobrem*, inquit, *rationem illam ulterius perſequentes licebit aſſerere, ea quæ ſæpenumero diximus, infinitum prorſus in hoc univerſo conſiſtere, ſufficientemque terminum cauſamque illis haud ignobilem ſemper adeſſe ornantem diſponentemque horas & menſes & annos, mentem & ſapientiam merito nuncupatam.* Pro. *Merito.* Soc. *Sapientia vero ac mens abſque anima nunquam ſunt.* Pr. *Nunquam certe.* Socr. *Ergo in Jovis ipſius natura regiam animam regiamque mentem ineſſe propter vim cauſæ fateberis, & in aliis item alia pulchra, ut illorum cuique dici placet.* Pr. *Maxime.* Socr. *Præcedentem, Protarche, ſermonem nequaquam temere inductum putes: his enim, qui olim mentem omni mundo præſidere oſtenderunt, adminicula præbet.* Pro. *Præbet ſane.* Soc. *Meæ vero petitioni reſponſum porrigit, quod mens eſt progenies quædam ejus cauſæ, quæ cauſa dicitur omnium, quæque eſt ex quatuor his, quæ ſunt relata, unum quiddam. Habes jam noſtram expoſitionem.* Ex hoc loco patet, *Socratem* ex antecedentibus concludere, quod, quemadmodum mundus eſt animatus, ſic etiam corpora noſtra mentem ſapientiamque a Deo accepiſſe. Quod ſi tamen de λογω ſermo eſſet, idem tamen locus doceret, originem ejus *nonniſi intellectuali ratione* intelligendam, cum Dei naturæ regiam animam, regiamque mentem ineſſe perhibeat.

XXVII. Jam progreditur *D. Gundling.* ad animam mundi, probaturus, eam itidem ex 2. principio emanaſſe. *Num vero mundi anima*, inquit *Sect. XXVI. e mente divina ſit coorta, tanto minus dubitari poteſt, quanto certius conſtat, eam participare mentem: quæ participatio ſine emanatione profecto concipi non poteſt.* Provocat ad locum Timæi. *Nam cum de illo*, inquit, *Demiurgo, qui eſt* νȣς *verba feciſſet, oſtendit is quoque, quemadmodum mundi anima ſit ab ipſo, tanquam* συναιτιον, *Genita.* Ψυχην δε ἐις το μεσον ἀυτȣ θεις, δια παντος δε ἐτεινε καὶ ἐτι ἐξω το σωμα ἀυτη περιεκαλυψε, καὶ κυκλω δη κυκλον ςρεφομενον ἐρανον ἑνα μονον ἐρημον κατεςησε. i. e. *animum autem ut in medio ejus collocavit, ita per totum tetendit. Deinde eum circumdedit corpore, & veſtivit extrinſecus, cœloque ſolivago & volubili & in orbem concitato complexus eſt.* Ita D. G. Si concederem, animam mundi, a mente originem habere, quod Juniorum Platonicorum adſertum eſt, nihil tamen hoc faceret ad theſin Cl. Viri adſtruendam. Probare vult, animam mundi effluvium aliquod eſſe divinæ naturæ, *proprie ita dictum.* At *mera ſuppoſitio* eſt, Deum *Platonis* conſtare ex materia fluida: *mera ſuppoſitio* eſt, λογον principium aliquod eſſe ex partibus compoſitum. Si igitur

anima

anima mundi orta eſt ex 2. principio, nonniſi ea ratione oriri potuit, quæ conveniens eſt naturæ hujus principii. At *Platonici omnes* conſentiunt, *τον λογον* intellectuale principium eſſe. (*) 2. Locus ille ex Timæo adductus nihil probat, Si *antecedentia & conſeq.* adduxiſſet *Cl. Vir*, omnes perſpexiſſent, nec de 2. principio ſermonem eſſe, neque etiam dici, animam illam mundi ex mente vel Deo emanaſſe. Locus extat pag. 478. proxime præcedunt hæc verba: *ὗτος δη πας ὀντος ἀει λογισμος Θεȣ περι τον ποτε ἐσομενον Θεον λογιςθεις, λειον ϰαὶ ὁμαλον, πανταχη τε ἐκ μεσȣ ἰσον ϰαὶ ὁλον ϰαὶ τελεον ἐκ τελεων σωματων, σωμα ἐποιησε.* i. e. *cum hæc igitur Deus ille, qui ſemper eſt, de aliquando futuro Deo cogitaret, lenem eum effecit, æqualemque, & a medio ad ſummum usque parem, corpusque ex corporibus totis & perfectis totum atque perfectum.* Poſt hæc verba immediate ſequuntur, quæ citavit D. G. ſequuntur autem hæc, *Itaque omnibus his de cauſis Opifex ejus beatum Deum effecit: Sed animam haud ita, ut modo dicere cœpimus, tum denique cum corpus ei effeciſſet, procreavit.* Ex hoc loco clariſſime patet, Deum, primam illam mentem, fabricaſſe mundum; illum & animam quidem mundi ab eodem mundo inſertam eſſe, ſed minime ex eſſentia divulſam fuiſſe. Altum etiam hac de re ſilet T. Locrus, qui ſane hic minime negligendus eſt. 3. Si cum Platonicis tria principia ſtatuamus, quorum ſecundum a primo, tertium a ſecundo, ortum ſit, quæque inter ſe gradibus perfectionis diſtincta ſint, tum ne hoc quidem juvat *D. Virum. Primum* enim a *Platone* & ſequacibus ſemper deſcribitur tanquam perfectiſſimum, eminentiſſimum, & quod ſupra omnem intelligendi vim poſitum eſt. *Secundum* ſemper tanquam *νοατον παραδειγμα. Tertium* ex dividuo & individuo compoſitum, tanquam cauſa omnia fœcundans. Nullibi autem *Plato*, trium illorum principiorum originem *perſpicue explicuit.* Interim cum aliunde notum ſit, Deum & *λογον* in ſyſtemate *Platonis* ſemper principia quædam *νοερα* denotare, animum ab omnibus rebus, quæ in ſenſus cadunt, revocare debemus,

(*) Nemeſius *περι φυσεως ἀνθρωπȣ* cap 2. pag. 81. clare docet animam mundi non eſſe corpus. Ita enim ex verſione: Plato & unam & multas eſſe animas affirmat. Unam eſſe hujus univerſi animam, eſſe etiam alias rerum ſingularium, ut univerſum, univerſi anima ſeparatim animatum ſit: itemque ſeparatim res ſingulæ, ſua quæque ſint anima prædita dicit enim univerſæ naturæ animam porrectam a centro orbis terræ, usque ad cœli ſummitatem: non equidem ut locum illa notet porrectio, ſed extenſionis quendam modum quem mens & ratio aſſequatur atque hanc eſſe animam, quæ in orbem rerum univerſitatem contorqueat, mundique corpus contineat, atque conſtringat. Egere enim corpora vi aliqua, a qua contineantur, idque præſtare animam, quæ ſpeciem efficit, ſupra oſtenſum eſt.

mus, neque quicquam ei imputare, quam quod vel *diſerte* profeſſus eſt, aut per *evidentiſſimam conſequentiam* ex principiis ejus ſequuntur. Sed animam illam, inquit, *Θεον γεννησομενον vocavit.* Sit ita. Et mundum non ſemel ita adpellavit in Timæo, conſtat tamen, materiam a Deo ſecretam fuiſſe, nec e ſinu ejus expulſam. Θεος dicitur illa anima, quia non ſolum ex re corporea, ſed & ſpirituali compoſita eſt. *Sed expandit ſe illa anima*, inquit. Ita eſt. Sed ſupra jam obſervavimus, hanc animam ex dividuo & individuo neſcio quomodo contemperatam eſſe: quæritur igitur, utrum ipſa quatenus intelligibilis eſt, proprie loquendo dici poſſit fluere, ſe ſe expandere. Ex natura ejus, quatenus *νοερον τι*, hoc minime ſequitur. (*) Si a mente originem habet, nec ſic expanſioni locus. Quatenus corpore induta eſt, hoc efficere poteſt. Vero enim quam maxime ſimile, animam illam mundi vehiculo quodam corporeo veſtitam, uti omnes poſſit mundi pervadere partes. (**) Quod ſi *Timæum Locrum* legamus, non prorſus evanida hujus rei veſtigia adparent: cum enim pag. 656. de anima humana loquitur, ait: *τας μεν γαρ ἀνθρωπινας ψυχας το μεν λογικον ἐςι καὶ νοερον, το δ'ἀλογον καὶ ἄφρον. Τῳ δε λογικῳ το μεν κρεσσον, ἐκ τας ταυτω φυσιος. Το δε χερειον ἐκ τας τω ἑτερῳ.* i. e. *nam humanæ animæ altera pars rationis eſt particeps & intelligens: altera rationis expers atque*

(*) Porphyrius, Platonicæ Philoſophiæ peritiſſimus, ſentent. XXIV. ita de hac materia loquitur, ex verſione Holſtenii: omne genitum ab alio generationis cauſam habet, ſiquidem nihil ſine cauſa producitur. Quæcunque autem rerum genitarum per compoſitionem eſſentiam ſuam obtinent, utique eam ipſam ob cauſam ſunt corruptibilia. Quæcunque vero ſimplicia & incompoſita, in ſimplici ſubſiſtentia eſſentiam ſuam habent, cum ſint indiſſolubilia, ſunt etiam incorruptibilia. Genita vero dicuntur, non quod compoſita ſint, ſed quia ab aliqua cauſa dependent. Corpora igitur bifariam ſunt genita; cum quatenus a cauſa producente dependent; tum quatenus compoſita. Sed anima & intellectus genita ſolummodo, quatenus a cauſa dependent; non autem ut compoſita: quocirca corpora quidem genita & ſolubilia & corruptibilia. Sed hæc ingenita quidem, tanquam incompoſita, & proinde etiam indiſſolubilia ac incorruptibilia: genita autem, ut dependentia a cauſa

(**) Premebant non Platonem tantum, ſed & eos, a quibus hoc dogma accepit, omnino difficultates, qua ratione *τὸ νοερὸν* per omnes partes materiæ ſe diffundere, easque permeare poſſit. Cui tollendæ Plato animæ mundi naturam non ex individuo tantum, id eſt, intellectuali, ſed dividuo quoque, id eſt materiæ, aliquid dedit, quod Plutarchus de *κοσμογονιᾳ* Platonis manifeſte fundamentum ponit. Zeno vero, qui & hac ratione difficultates augeri, non minui cernebat, ad principium mere materiale confugit. Deumque fecit non tantum cum anima mundi prorſus eundem, ſed re ipſa quoque materialem, ignem ſcilicet puriſſimum & æthereum: quo quidem iſtas difficultates evitavit, ſed in majores errores & *ἀδύνατα* in natura Dei deſcribenda delapſus eſt.

*que inſipiens. Ejus vero quæ rationis eſt particeps, melior potiorque pars de ejusdem natura eſt : deterior vero, alterius.* Pag. autem 548. ſimili modo de animæ mundi origine loquitur. Ex quo patet, animam mundi, quatenus tenui quodam vehiculo induta eſt, aptam eſſe ad celerrimas operationes in corporibus efficiendas, unde tamen minime infertur, ipſam *quatenus νοερόν τι eſt*, fluxui etiam & diviſioni obnoxiam eſſe. *Sed*, (ita porro pergit) *ita Deus tamen ſeſe expandit.* Nego, ſi Dei nomine primum aut ſecundum principium intelligas. Utrumque enim nec ex partibus conſtat, nec cum anima mundi neceſſario copulatum. Concedo, ſi tertium intelligatur. Nec nobis obſtat, vocabulum Θεὸς, nam & Diis, Dæmonibus, aſtris, terræ, mundo hoc tribuitur, unde tamen nemo jure concludat, eandem poteſtatem & vim illa habere, quam habet Deus ſummus. At ſecundum tamen principium a primo, tertium a ſecundo ortum eſt. Jam dixi in *Platone* & *Locro* perſpicua teſtimonia vix reperiri. Sed pone tamen hoc ita eſſe. *Probandum*, ego inquam, tria illa principia nonniſi *mentis quadam præciſione diſtincta*, aut *tanquam partes ſolidas a ſe diſtincta:* Probandum, plane contradictorium & impoſſibile eſſe, aliam in divinis gradationem dari, quam quæ per effluxum & partium ſeparationem fit. Ipſemet Cl. Vir. pag. 217. ait, *ex re incorporea nihil effluit, vel ſi aliquid gigneretur, & permanaret, iſtud itidem ſimile.* At nullo ullibi teſtimonio probavit, Deum ex mente P*latonis* principium fluxum eſſe. Ergo ſi principia illa tria a ſe orta ſunt, per fluxionem id factum non eſt: emanationes ergo hoc ſenſu nullam impietatem involvunt. Eadem tamen pag. 217. *verba mea turpiter detorquet.* Pag. 887. ſeq. Diſſertat. meæ dixi: *Non quamlibet conjunctionem Dei cum mundo Spinoziſmum involvere. Mea opinione* (ita verba mea ſonant,) *vel præſtantiſſima modernorum Philoſophorum Syſtemata, purum putum Spinoziſmum involvere dicenda eſſent, ſi NB. liberrima Dei conjunctio cum materia id probaret. In Syſtemate Chriſtianorum conjunctio quædam Dei cum mundo locum habet, ſed minime neceſſaria, libera vero quammaxime. Conjunctionem autem ibidem in eo conſiſtere dixi, quod Deus ſecundum quasdam leges, in materiæ natura haud fundatas, mundum gubernet, imo continua quadam, nec interrupta conſervatione, eum ita ſuſtineat, ut in antiquum Chaos, aut Nihilum potius, relabi non poſſit.* Ille vero ait, me dixiſſe, quod etſi Deus cum materia conjunctus foret, nondum tamen ſequi Atheismum. Sect. XXX. pergit conſequentias ex principiis nondum probatis nectere. *Ea vero differentia*, inquit, *ut una res ſit prima, altera*

*tera ſecunda & ſic porro, an contenti eſſe poſſint homines acuti & harum rerum periti, equidem vehementer dubito. Sed fac contentos, erit tamen pars Divinitatis ſat magna communicata cum anima mundi, quæ ſe in omnes oras cœli, tum terræ expandit, atque ubique invenitur vario habitu conſpicua.* Reſp. primo, non quæritur, utrum viris acutis ſatisfaciat *Platonis* illa cogitatio de tribus principiis eorumque gradatione; præſtitiſſet ſine dubio, ſi de iis, quæ non intellexit, ſilentium tenuiſſet; Sed quandoquidem *Plato*, uti cæteros ſapientia ſuperare videatur, de tribus hiſce principiis locutus eſt; quæritur tantum, quomodo illa explicanda. 2. Confitemur igitur, animam illam mundi a Deo originem habere, licet nec *Plato*, nec *T. Locrus* diſtincte modum tradant originis illius. Communicatio illa divinitatis, ut ſupra diximus, nobis ignota eſt. Cl. Vir fluxum, emanationem, ſupponit, ſed non probat. Probandum nempe, animam illam mundi proprie loquendo partem eſſe divinitatis, (*) adeo ut neceſſario ſequatur, Deum ipſum cum omnibus plantis, animalibus, conjunctum eſſe. Hoc autem vel *ex ſecundi principii natura* repetendum, *vel demonſtrandum*, in rebus *intellectualibus*, nullam emanationem (liceat hoc vocabulo uti) locum habere poſſe, præter eam, quæ per partium fit ſeparationem. *Poſterius* hoc probari non poteſt; *neque prius*; omnibus enim teſtimoniis veterum repugnat, τον λογον eſſe principium fluxum, expanſum. 3. Si igitur anima illa mundi omnes cœli terræque partes pervagatur, nondum ſequitur, Deum aut ſecundum principium idem facere, aut Deum ipſum cum rebus confuſum eſſe. Imo nequidem probari poteſt, animam illam mundi unam fieri cum corporibus, quæ fœcundat, ſubſtantiam. Illa enim operatio in corpora nondum efficit commixtionem cum iis. Deus ſingulis momentis omnia conſervat, nec ideo tamen ulla ratione cum creaturis commiſcetur. Adverſantur etiam Platonici ipſi. *Plotinus Ennead. II. Lib. 2. cap. 1. pag. 108.* ἡ γαρ φυσις, το ὑπο ψυχης ἁπασης ταχθεν, ἐπι παντεχȣ ȣ̓σα ἡ ψυχη ὁλη, καὶ ȣ̓ διει λημενη, ἡ τȣ παντος κατα μερος, διδωσι καὶ τῳ ȣ̓ρανῳ, ὡς δυναται πανταχȣ ἐιναι. i. e. *Id namque ipſum natura eſt, quod ab anima univerſi eſt ordinatum; Præterea mundi anima ubique exiſtens, non diviſa per partes, ſed ubique tota, dat & cœlo, ut & ipſum, quoad poteſt, ſit ubique. Vide eundem Ennead II. Lib. IX.* cap. 7. pag. 205. *Ennead. III.* Lib. I. c. 10. p. 230. Clariſſima ſunt ejus verba Ennead. IV. Lib. IV. c. XI. p. 405.



(*) Et ita quidem, ut pars ſit totius, & non niſi in toto ſubſiſtat. Nam hoc infert una ſubſtantia Spinozæ.

ὀ γαρ δη, ὅτι ποικιλα καὶ διαφορα τα γινομενα, δει συνεπομενον ταις τα γινομενα μεταβολαις, καὶ το ποιον ἡγεισθαι. ὅσω γαρ ποικιλα τα γινομενα τοσυτω το ποιυν ὡσαυτως μενον. i. e. *non enim ex eo, quod varia ſunt & diverſa, quæ fiunt, putandum eſt, etiam Effectorem cum ipſis eorum, quæ fiunt, mutationibus habere communionem. Quatenus enim varia ſunt quæ fiunt, eatenus effector ipſe eodem tenore conſiſtit. Neque igitur vel argumentis vel teſtimoniis probari poteſt, animam mundi omnia corpora pervadentem in unam cum corporibus coaleſcere ſubſtantiam, nedum ut hoc Deo, nobiliſſima mente, dici poſſit.* (*)

XXVIII. Eadem quidem de fluxu & Emanatione principiorum illorum repetit, Sect 30. & ſequentibus. Sed cum locus nullus adducatur, non juvat idem ſemper repetere. Sect. XXXIV. non ſine indignatione docet, ſe poſtulare, ut qui alium ab Atheiſmo abſolvere vult, probet, accuſatum *cauſam Externam* admiſiſſe, quæ a rebus productis diverſa ſit. Probavi autem, ni fallor, id ipſum, & in diſſertat. mea, & in his ipſis vindiciis. Licet enim Deus *Platonis* materiam non *creaverit*, ſed *exornaverit* tantum, poteſt tamen dici *Cauſa efficiens mundi*, æque ac faber, qui fingit ex materia inſtrumentum. Sed acrius inſtat *Illuſtris Vir.* Sect. 35. quærit ex me, quomodo Deus ille *Platonis* cuncta formare potuerit. *Permittam tibi*, inquit, *pauliſper, materiam Platonis extitiſſe ab æterno: Dabo, illam non fuiſſe animatam ſed immotam, ſed aptam pati tantum; modo ediſſeras, qua ratione igitur ſit formata, animata? An Deus illam adtigit? quibus inſtrumentis eſt uſus? quibus dolabris? Ex nihilo nunc aliquid prodiiſſe, vel materiæ adjectum fuiſſe, adfirmare non potes. Ergo nolens, volens, itemque vivus videnſque fatearis neceſſe eſt, vitam eſſe materiæ infuſam, quam Plato tuus vocat animum mundi, ob quem ipſum mundum appellavit denique Deum.* Si ad hæc reſponderem, ignorare me, quomodo Deus ex mente *Platonis* materiam exornaverit, num haberet, quod taxaret? num inde ſequeretur, me cauſa cadere? Non putaverim. Ut autem hoc probem, eadem utar interrogandi libertate, quam ſibi vindicat *Cl. Vir.* Quæro ex illo, quomodo Deus mundum creaverit, & conſervet? Supponit Cl. Vir, & recte quidem, mundum ex nihilo creatum eſſe. Quæro igitur, utrum Deus, poſtquam univerſam materiæ molem produxit, curam ejus abjecerit, & nudus tantum ſpectator ſit, vel an mundum adhuc jugiter conſervet, & gubernet. Prius non adſeret, ſed

(*) Conferantur ad hanc Sectionem Eruditæ annotationes Cl. Clerici ad Hebræos cap. 1. v. 3.

ſed poſterius. Quod ſi igitur Deus, nobiliſſima mens, mundum conſervat, velim mihi explicet rationem, qua id fieri poſſit. Oſtendat mihi nexum inter voluntatem nobiliſſimæ mentis, & curſum æquabilem Planetarum, plantarum, animaliumque productionem, & explicabo ſtatim, quomodo Deus *Platonis* materiam exornaverit. Non *ſufficit dicere*, Deum *jus habere in materiam*; quæritur enim, *qua ratione* hoc *ſuum jus exequatur.* Perſuaſiſſimus ſum, *Illuſtrem Virum* modum hunc explicare non poſſe. Credit tamen ſine dubio mecum, Deum huic mundo proſpicere, eum gubernare, & quidem rectiſſime. Quod ſi enim illæ demum propoſitiones eſſent admittendæ, quæ τὸ διότι, uti in Scholis loquuntur, nobis explicarent, pauciſſima credenda eſſent. Amplius dico, ne ipſam quidem Creationem e nihilo admittere teneremur, ſi *Cl. Viri* philoſophandi ratio valet. Agnoſcit mecum, Deum eſſe perfectiſſimam mentem, & eum ſolum ab æterno per ſe extitiſſe, voluiſſe autem, ut exiſtat mundus, pulcherrimarum rerum ſeries; rogo igitur *Illuſtrem Virum*, ut mihi explicet modum hujus Creationis, explicet, qua ratione factum ſit, ut, poſita voluntate Dei, innumerabilis corporum multitudo exorta fuerit. *Forte dicet, Deum eſſe mentem infinitam.* Sed præterquam quod infiniti perſpicuam notionem non habeamus; *aliud eſt infinitum extenſione*, aliud *perfectione.* De *priori* hic non eſt quæſtio, ſed de poſteriore. Perfectione Deus eſt infinitus, quia omnia poſſibilia efficere poteſt. Sed ego poſtulo, ut mihi explicetur, quomodo illa poſſibilia, illa corpora v. gr. per mentem infinitam producta ſint, quæ ſit connexio inter voluntatem & rerum exiſtentiam. *Diffido* hac in parte *ſummæ Cl. Gundlingii perſpicaciæ.* Quod ſi tamen hæc non obſtant, quo minus mecum Creationem ex nihilo & Conſervationem omnium rerum credat, quid cauſæ eſt, cur credere nolit, Deum *Platonis* materiam exornaſſe, præſertim poſt tot præclariſſima adducta loca. Aſſeruit *Plato*, Deum materiam in ordinem digeſſiſſe, ergo credidit, hoc fieri potuiſſe, licet interrogatus, quomodo id fieri potuerit, non minus ignorantiam ſuam debuiſſet fateri, quam nos de Creationis modo interrogati. Quid igitur de conſequentia D. *Gundlingii* ſentiendum ſit, vel me tacente omnes vident.

XXIX. *Cl. Gundling.* Sect. 63. & ſequentibus probare contendit, non tantum animum mundi, ſed & mundum ipſum, aſtra, terram, Θεὺς vocari, & quidem eo ſenſu, quo *Spinoza* intellexit, nimirum Dei naturam per omnes mundi partes diffuſam eſſe. Conceſſi in Diſſertat.

ſertat. mea, mundum, aſtra, terram, Θεȣς dici, ſed eo ſenſu, quo vult *Spinoza*, negavi; in Timæo enim *Plato* clariſſime ſemper Θεȣς γεννητȣς *a ſummo omnium rerum moderatore diſtinguit*, *quem* των παντων Δημιȣργον, πατερα, vocat; unde patet, *nonniſi diluto* quammaxime ſenſu vocabulum Θεων ſumendum eſſe. Neque adeo opus fuit provocare ad locum *Ciceronis* de N. D. in quo *Vellejus Platonem* inconſtantiæ accuſat, quod modo Θεȣς terram, aſtra, mundum, eſſe dixerit; modo rerum omnium gubernatorem; *probandum enim*, *Deos illos*, *terram*, *aſtra &c. unum cum Deo optimo rerum omnium Moderatore efficere*, *in unam ſubſtantiam compingi*; *non hoc*, *vocari tantum Deos*, *de quo nulla eſt quæſtio.* Provocat autem ad *Librum X. Platonis de legibus*, in quo *Plato* adſerit, animam ſolem agitantem Deum appellandam, imo Deorum omnia eſſe plena. Sed hæc omnia facile concedo. *Plato* non animam ſolum, ſolem agitantem, ſed & cæteras intellectuales ſubſtantias, ſyderibus certis præfixas, Θεȣς adpellat, atque adeo innumeras agnoſcit *ſubſtantias inter ſe diverſiſſimas*; cauſam adpellationis autem hujus nullam aliam invenimus, quam quod illæ ſubſtantiæ omnium excellentiſſimæ ſint; ita enim omne in ſuo genere excellens adpellari, integro capite docuit *Doctiſſimus Clericus in arte Critica.* Hinc Cicero *Platonem Philoſophorum Deum* adpellat. Ideo autem Θεȣς dici illas animas ſtellis præfixas, quod partes ſint ab Eſſentia divina divulſæ & diſcerptæ, nullo perſpicuo probare poterit teſtimonio, Vel ipſe locus *Platonis*, ad quem *Cl. Vir* provocat, aliud inſinuat. Ita enim integer ex verſione Ficini pag. m. 882. ſonat? Ath. *Quid ſi Solem*, *Lunam*, *cæteraque Sydera anima ducit cuncta*, *nonne ſingula quoque?* CLIN. *quidni?* Athen. *de uno igitur verba faciamus*, *quæ aſtris omnibus poſſunt accommodari.* CLIN. *de quo?* Athen. *Solis quidem corpus omnes homines vident*, *animam nemo*, *nec etiam alterius animalium corporis*, *nec vivi*, *nec mortui. Idque genus cum nullo corporis ſenſu percipiatur*, *ſola mente comprehenditur. Quare & nos de ipſo hoc ſola intelligentia capiamus.* CLIN. *quidnam?* Athen. *cum ſolem anima moveat*, *ſi trium modorum aliquo ab ea fieri hoc aſſerimus*, *fortaſſe non aberrabimus.* CLIN. *quos dicis modos?* Athen. *quod vel intus in hoc rotundo corpore ineſt*, *& quo libet ipſum transfert*, *quemadmodum nos anima noſtra quo libet ducit. Vel ipſa foris quidem eſt*, *& corpus aliquod ignis vel aëris nacta*, *ut quidam ajunt*, *per vim corpus corpore pellit. Vel tertio*, *quamvis ipſa nuda corpore ſit*, *quia tamen alias vires*, *ſupra modum mirabiles*, *habet*, *facile ducit.* CLIN. *certe uno*

*iſto-*

*iſtorum modorum ab anima agitari cuncta neceſſe eſt.* Athen. *præſtat autem, ut ſive curru quodam intrinſecus teneat corpus illud ejus anima, lumenque ita cunctis effundat, ſive foris ſit, ſeu quomodocunque quis excogitet, Deum eſſe ipſam omnes arbitremur. An aliter?* CLIN. *Ita certe, niſi quis extrema dementia teneatur.* Athen. *de univerſis præterea ſtellis, & luna, & annis, menſibus, cunctiſque temporibus, quid aliud quam hoc ipſum dicemus? Quoniam anima & animæ omnibus virtutibus præditæ illorum omnium cauſæ demonſtratæ ſunt, Deos eas eſſe affirmabimus: ſive in corporibus ſint, & tanquam animalia quædam cœlum totum exornent: ſive quomodocunque aliter agere id dicantur.* CLIN. *omnino.* Athen. *ita ergo iſtis conceſſis, poteritne aliquis negare, plena Deorum omnia eſſe.* CLIN. *nullus adeo mente captus eſt, hoſpes.* Ex hoc *Platonis* loco patet, 1. *animas illas, ſtellis præfixas, prorſus inter ſe diverſas eſſe.* 2. *easdem* Θεὺς *dici*, & *pro Diis cultu quodam ex mente Platonis proſequendas.* 3. *Platonem ipſum, qua ratione cum cœleſtibus conjunctæ ſint, definire noluiſſe.* Ubi manet autem *conſectarium* illud, quod inde elicere vult D. G. nimirum, animas ipſas ex *divina eſſentia* emanantes unum cum mundo efficere, & propterea Θεὺς *dici?* Provocat *ad Cic. Acad Lib. I.* cap. 8. in quo *Cicero* ex mente *Platonis* animum mundi Deum vocat: *Huetium* eodem etiam ſenſu locum *Ciceronis* intellexiſſe; & inde ita ratiocinatur: *De cætero optionem tibi relinquo, ipſum ſupremum Deum Platonis animum mundi eſſe credas, ſicque eum mundo includas; an animum ſecundo genitum poſt Demiurgum, aut ex mente divina ac Monade ortum credas? Si primum, actum eſt de te; ſin ſecundum, non vinces certe. Ille enim Ortus emanationem ſtabiliet ſecundam, cum fieri nequeat, ut ortus in Syſtemate Platonis aliter, quam per emanationem explicetur: Quia omnia, quæ de animo mundi prædicantur* ποιότητα, *ſeu qualitatem innuunt divinam & ſempiternam. Quocunque te vertas, circumſcriptus eris captusque.*

*Ita Illuſtris vir triumphum ante victoriam canit.* Quod ut pateat, ſequentia obſervo. 1. Verum eſt, *Ciceronem* dixiſſe, animum mundi Deum eſſe, unde tamen minime inferri poteſt, animum mundi ſupremum illud Numen eſſe, quod *Plato* tantopere laudibus extulit, niſi ſimul & cœlum & terram, & aſtra ſupremum Numen dicas *Platoni* fuiſſe, quod abſonum. 2. Animum mundi ſupremum Deum *Platonis* non eſſe, ſupra jam clariſſimis locis *Platonis* & *Timæi Locri* probavi. 3. Omnis igitur controverſia redit ad *quæſtionem de origine animæ mundi*, utrum nempe *ex Deo ſit nec ne*, & hoc poſito, utrum id factum

per

*per fluxum proprie ita dictum.* Diximus ſupra, *Platonem* & *Locrum* perſpicue nihil de origine hujus animæ mundi adſerere, Platonicos cæteros illam a λογῳ ortam tueri. Habebimus igitur præter Numen præſtantiſſimum, *Patrem omnium rerum*, τον νȣν, & την τȣ κοσμȣ ψυχην. 4. Quod ſi anima illa mundi vel a Deo ſummo vel a mente orta ſit, *probandum Gundlingio, id aliter fieri non potuiſſe, quam per proprie ita dictam partium Secretionem*, quod ipſum univerſæ Philoſophiæ Platonicæ principiis contrarium eſt, quæ perhibet, oriri ἀπο τȣ ἑνος τας ιδεας ἤτοι τα νοητα ἐιδη, τη νοησει μονη γνωςας, quod præter alios multos eleganter docuit *Cl. Bruckerus in hiſt philoſoph. de Ideis*, *& elegantiſſima diſſertat. de convenientia Numerorum Pythagoræ cum ideis Platonis Sect. XI. Tomo VII. Amœnitatum Cl. Schelbornii* inſerta (*). Non juvat dicta igitur repetere. Dixi jam ſupra, ipſos Chriſtianos in æterna filii generatione explicanda deſudantes, voce ἀποῤῥοιας uſos, omnem tamen fluxionem proprie dictam aſpernatos eſſe. Evolvi autem nuper *Cl. Fabricii Bibl. Græcæ Vol.* 8. *& obſervavi Eunomium* olim ſimili argumento uſum ad æternam Filii generationem ſubvertendam. Ita enim ratiocinatur ille pag. 271. Ἐι γαρ τις κοινοποιειν προς ἑτερον ἠ μεταδιδοναι τινι της ȣσιας ταυτης ἐθελησειεν, ἤτοι κατα διαςασιν καὶ μερισμον, ἠ κατα συγκρισιν τȣτο κατασκευασειεν ἀν. Ὁποτερον δ᾽ ἀν λεγηται τȣτων, πολλαις ἀτοπιαις, βλασφημιαις δε μαλλον ὁ λογος ἐνεχθησεται. Ἐι τε γαρ διαιροιτο καὶ μεριζοιτο, ȣκ ἐτ᾽ ἀγεννητος ἐιη, ὁ μη προτερον ἠν τȣτο ἐκ της διαιρεσεως γιγνομενος, ἀλλα μην ȣτ᾽ ἀφθαρτος τȣ μερισμȣ το της ἀφθαρσιας ἀξιωμα λυμαινομενȣ. i. e. *Si quis enim Eſſentiam hanc communem reddere cum aliqua re alia, vel de hac eſſentia alicui aliquid impertire voluerit, neceſſario hoc facere attentabit, vel ſecundum ſimilitudinem & comparationem. Utrum autem ex his aſſeratur, multas profecto ſecum futilitates vel potius blaſphemias trahet & inferet ipſa aſſertio. Etenim ſive dividatur, aut in partes ſecetur, non amplius illa eſſe poteſt ingenita, cum videlicet ipſa illud, quod antea non erat, ex tali diviſione fiat: imo hoc pacto corruptionis expers illa eſſe nequit, ſiquidem partitio iſta totam Incorruptibilitatis Majeſtatem labefactat.* Ad hæc *Eunomii* verba ita commentatur *Cl. Fabricius*: *Hoc palmarium Eunomii argumentum ac prope unicum, fieri non poſſe, ut ex ingenita divina Eſſentia ſimilis ipſi Filius generetur. Unde quicquid de generatione Filii in ſacris Literis dicitur, ille de Creatione accipit. Sed non majoris illa* argu-

(*) Præcipue, quæ §. X. p. 216. ſeqq. & in Otio Vindelico §. XI[illegible] Mel. II. pag. 186 ſeqq. prolixe dicta ſunt.

*argumentatio mihi videtur eſſe ponderis, quam ſi neges, ab increata divina Eſſentia aliquid potuiſſe creari ac produci. Cauſam autem adſertionis transfert in ſuperbiam Eunomii, qui ab Aëtio Magiſtro edoctus non dubitavit proferre ſtulta hæc verba*, τοσουτον ἀυτον ἐπιςαμαι καὶ οἶδα, ὥςε μη ἐιδεναι ἐμαυτον, ὡς θεον μαλλον ἐπιςαμαι. i. e. *Tam perſpicue Deum, qualis ſit, novi, ac tantam illius notitiam ſum conſecutus, ut ne me ipſum quidem melius quam illum noverim. Commentarium hunc Cl. Fabricii* vel ideo adduxi, uti pateat, *Cl. Viro* haud *impoſſibilem* videri *generationem* aliquam *æternam in divinis*, absque omni partium diviſione. Unde ſimul etiam liquidum eſt, ſi vel maxime certum eſſet, animum mundi a Deo ortum, nondum ſequi, Deum ipſum ex partibus conſtare, aut cum anima mundi unicam efficere ſubſtantiam. 5. Quod ſi concederem, animam mundi a Deo ortam, & arctiſſime cum Deo connexam, nondum *tamen captus eſſem, ut quidem Illuſtris Antagoniſta putat. Converterem enim memet ad duplex principium coëxiſtens, & materiam a Deo origine non dependentem, ſed inhabitatam tantum, ut corpus ab animo, domus ab Hoſpite inhabitatur, atque ita evaderem.* Sed cum priora ſufficiant, metus nullus eſt. *Illud vero* (ita pergit acutiſſimus Profeſſor) *admodum foret Scholaſticum, ac ſimul ridiculum, negare effluxum, ubi agnoſcitur & numerantur fontes Deorum, lumen ac Splendor mentis divinæ, ſecundæque abundantia, profunditas & fœcunditas & perfectio in res omnes derivata.* Mihi vero plane videtur *Viro Docto indignum*, ſine ceſſatione adſerere, *Platonem*, *Platonem* inquam, credidiſſe, *Deum ex partibus conſtare*, eſſentiam divinam in varias partes ſciſſam eſſe, *neque tamen perſpicuis hoc probare veterum locis.* Oraculorum Chaldaicorum Auctores, Platonicosque juniores de ἀποῤῥοιαις, & ſimilibus, frequenter locutos ſcio; Sed cum in *Platone*, atque *T. Locro*, talia non inveniam, diffido inanibus ratiociniis, quæ illi in medium proferebant. Eruditiſſimi Viri dudum agnoverunt, *Jamblichum*, *Proclum*, *Plotinum*, *cæterosque Scholæ Platonicæ Profeſſores*, non quid *Plato* ſenſerit, ſed quid eum ſenſiſſe putaverint, dixiſſe. (*) *Cl.*

Zzzzz *Fa-*

(*) Chriſtianorum ſcilicet objectionibus ad anguſtias compulſi & ad incitas redacti viamque non invenientes, qua ratione Platonicam philoſophiam ſtabilirent & defenderent, ea, quæ deformia & ἀσύςατα deprehendebant, longe alia ratione explicabant, immo divino Trinitatis myſterio capti, & tamen revelationi, quæque eam exhibebat, Chriſtianæ religioni honorem deferre recuſantes, ipſi ratiocinatiunculas ejusmodi & vacuos ſine ſenſu ſonos effinxerunt, ut voces ſaltem Nihili, ut ita dicam, haberent, quas præſtantiſſimis Chriſtianorum doctrinis opponerent; quod iſtorum temporum literariam hiſtoriam percurrenti erit longe clariſſimum. Et tamen eos per Deum & intellectualia materiale quid intellexiſſe, nemo aſſeret, qui vel duas Oraculorum lineas legerit.

*Fabricius*, Vir harum rerum peritiſſimus, *Bibl. Græcæ Tom.* 8. pag 516. ita loquitur occaſione Commentarii *Procli* in Theologiam *Platonis*: *Hoc ſolenne*, inquit, *recentioribus a Plotino usque Platonicis, ut mille aliena dogmata Philoſophi illius doctrinæ ſive adtexant, ſive ſubſtituant, & tamen pro genuino univerſa venditent Platoniſmo, quaſi Plato, ſi non ita ſenſit, certe debuerit ita ſentire, ut ipſi comminiſcuntur.* Idem ſentit *Eruditiſſimus Cudwortb* apud eundem *Fabricium* pag. 524. quibus calculum ſuum præter alios addit *Vir ſummus Joh. Clericus in notis ad Oracula Chaldaica pag. 1198.* Ed. Olearii. & *Bibl. Select. Tom.* 3. *pag.* 89. *Ipſemet Cl. Gundling. in Hiſt. Philoſoph. Moralis* pag. 20. Oracula Chaldaica recentioribus adſcribit Platonicis, & ſe iſta non intelligere ſcribit; *Ipſemet*, *Procli* adſertionem de Creatione ex nihilo *Platoni* credita *commentum eſſe putat*, cur ergo omnia, quæ a recentioribus credita ſunt Platonicis, *Platoni ipſi adſcribere vult?* pleraque de ἀποῤῥοιαις & *intellectualibus Sectionibus*, *fonte fontium*, *paterno abyſſo*, inventa & commenta recentiorum illorum Platonicorum ſunt, quæ admittere tum demum poſſumus, quando cum perſpicuis *Platonis* decretis conſpirant; quamprimum vero ab iis recedunt, & pro lubitu *Platonem* interpretantur, cauſa adeſt nulla cur pertinaciter eorum dictis inhæreamus, aut adſeramus, *Platonem* non aliter interpretandum eſſe. (*) Hinc ſatis jam patet, quid de locis *Procli* & *Plotini* Sect. 40. & 41. allatis dicendum ſit. Multis illi loquuntur de *fluxionibus divinis* & *fonte idearum*, unde omnia oriuntur intellectualia, nullibi tamen hi ipſi perſpicue denotant hæc omnia per *fluxum proprie dictum* explicanda. Saltem quicunque oracula Chaldaica attente legit, perſpicit, tam obſcuris vocibus pleraque expreſſa, uti firmiſſime perſuaſus ſim, ne *ipſos quidem Auctores* horum Oraculorum, quid dixerint, ſciviſſe. Sic loca ipſa quæ citat Cl. Vir, *obſcuriora ſunt*, quam ut *emanationem proprie dictam & effluxum denotent.* Proclus Theolog. Plat. Lib. VI. cap. 2. in-

(*) Loquatur de hoc argumento ipſe Plato. In Phædone pag. 78 ita mentem ſuam pandit: αὐτη ὀυσια, ἧς λογον διδομεν, του εἶναι, και ἐρωτωντες και ἀποκρινομενοι, ποτερον ὡσαυτως ἀει ἐχει κατα ταυτα ἢ ἀλλοτ᾽ ἀλλως. αὐτο το ἰσον αὐτο το καλον, αὐτο ἑκαστον, ὁ ἐστι το ον, μηποτε μεταβολην και ἡντινουν ἐνδεχεται. ἢ ἀει αὐτων ἑκαστον, ὁ ἐστι μονοειδες ὄν, αὐτο κατ᾽ αὐτο, ὡσαυτως κατα ταυτα ἐχει, και οὐδεποτε οὐδαμως ἀλλοιωσιν οὐδεμιαν ἐνδεχεται, ὡσαυτως, ἐφη, ἀναγκη, ὁ κεβης, και κατα τα αὐτα ἐχειν. i. e. Ipſa illa eſſentia, quam interrogationum reſponſionumque vi definivimus, quod revera exiſtat, utrum æqualiter ſemper eodem modo habet, an alias aliter? ipſum nimirum æquale, ipſum pulchrum, ipſum ſingulum (id eſt, id quod revera exiſtit) nunquamne ullam mutationem ſuſcipit? eodem, inquit Cebes, modo & ſimiliter habere neceſſum eſt.

Digitized by Google

2. inquit: *μια σειρα καὶ ταξις ἀδιαλυτος ἀνωθεν καθηκει δια την της πρωτιστης αἰτιας ἀνυπερβλητον ἀγαθοτητα καὶ το ἑνιαιον κρατος αὐτης.* i. e. *unica catena & ordo indiſſolubilis ſuperne deſcendit, propter eximiam primæ cauſæ bonitatem, & ſingularem ejus potentiam.* Ad quæ verba *Cl. Clericus: Exiſtumabant*, inquit, *ab occultiſſima unitate intelligibili, hoc eſt a ſummo Deo, per varios gradus proprietatum manaſſe naturas omnes, adeo ut minus præſtantes præſtantioribus ſubjacerent.* Ex *hiſce* autem verbis nondum patet, quod putat *Gundlingius*, omnia nimirum *neceſſario ex divina eſſentia* tanquam fonte *emanaſſe*; ſed hoc tantum, a Deo & intellectualibus ſubſtantiis omnia orta; modum autem non explicat. Et quomodo tandem emanatio illa neceſſaria omnium rerum ex Deo locum habebit, ſi Deus ex mente Procli *materiam* ipſam creavit? quomodo Deus cum mundo connexus erit, ſi ſecundæ menti gubernationem univerſi tradidit Deus ſummus? Ita enim ipſe *Proclus in Theolog. Lib. V. cap.* 23. *Socrates ὑποτιθεται νουν τα παντα διακοσμειν, ὡσπερ οἱ προ αὐτου σοφοι, καὶ τον τε ἡλιον, καὶ την σεληνην, καὶ πασαν την περιφοραν διακυβερναν*: i. e. *Socrates ſtatuit, a mente omnia diſponi, ut ſapientes, qui ante eum fuerunt, & ſolem, & lunam, & univerſam circumactionem ab eadem regi.* Hinc idem *Vir ſummus, Clericus nempe*, ad verba illa Sect. II. *Seipſum rapuit Pater*, ita loquitur: *Hoc eſt interprete Plethone*: Ἑαυτον των ἀλλων παντων ἐξαιρετον ἐποιησεν, *ſe ab omnibus ſubduxit & ſegregem fecit, quod Eſſentia ſupremæ illius Unitatis ſit plane ἀμεθεκτος, imparticipabilis, ut toto libro II. Theologiæ ſuæ multis probat Proclus, qui poſt Parmenidem eam vocat ἑν, quod neque eſt in ſe ipſo, neque in alio*, οὐτε ἐν αὑτω ἐστιν, οὐτε ἐν ἀλλω. *Hanc* (ita addit Doctiſſimus Vir) *eſſe Platonicorum mentem certo norunt, qui eam expenderunt, licet omnes eorum ratiocinationes non adſequamur; quod ne ipſi quidem, ut fit, præ nimia ſubtilitate ſatis ſcirent, quid ſibi vellent.* Provocat præterea *Gundlingius ad Plotini Ennead. V. Lib. VIII. cap. XII.* in quo doceatur, in prima cauſa omnes fuiſſe ab æterno, atque inde *προελθειν*. Sed nihil hic extat, quod ad ſcopum *Gundlingii* ulla ratione faciat, quod inſpicienti patebit. Idem dico de loco Ennead. IV. Lib. III. cap. 9. ad quem provocat, probaturus, mundum ab effectore ſuo non eſſe ſeparatum. *Ne γρυ* quidem ibi de hac re extat. Quæritur ibi, quot modis inſinuetur anima corpori, & qualis ſit anima mundi, & quomodo faciat mundum & dimenſionem ejus, & quomodo ſit ubique. Si verba ipſa, quibus nititur, adduxiſſet, tum ſtatim adparuiſſet, quam vim habeat argumentatio inde petita. Sect. 41. provocat denuo ad duo loca *Plotini*,

Zzzzz 2 per-

perſuaſurus Lectori, ſe adſertiones ſuas firmiſſimis ſuperſtruere teſtimoniis, probe gnarus, pleroſque loca illa non inſpicere. *Prior extat Ennead. II.* Lib. I. cap. 2. atque ex eo probare vult, mundum conſervari ex mente *Platonis per continuum fluxum.* Quod ſi hoc vel maxime concederem, nihil tamen lucraretur *D. Vir:* probandum enim eſſet, *conſervationem mundi ex mente* Platonis *in eo conſiſtere, quod omnia continuo ex neceſſitate divinæ naturæ fluânt.* At nec *prioris*, nec *poſterioris* hoc in loco mentionem facit *Plotinus.* In duobus prioribus capitibus hujus libri quærit, utrum cœlum ſit ſempiternum, tam in qualibet ſingulari ejus ſubſtantia, quam in ſpecie; & ſtatim quidem initio capitis, mundum perpetuum fore ait, *δια την τȣ Θεȣ βȣλησιν*; *non per perpetuam quandam ex Deo fluxionem.* Initio autem capitis ſecundi dubitanter tantum de modo perpetuæ conſervationis cœli rerumque ſublunarium loquitur, dicens: *Si opinionem hanc admiſerimus, dixerimusque, cœlum quidem & cœleſtia omnia ſecundum ſingularem cujusque ſubſtantiam ſempiternam habere perſeverantiam: quæ vero ſub luna ſunt, id ipſum duntaxat ſecundum ſpeciem poſſidere, demonſtrandum erit, quomodo poſſit, quod habet corpus, eandem ſemper ſub ſingulari proprietate ſervare naturam, cum ipſius corporis natura continue perfluat. Vetus enim hæc ſententia eſt, cum aliorum, qui de natura diſputaverunt, tum* Platonis *ipſius, non ſolum circa alia, verum etiam circa cœleſtia corpora fluxum eſſe perpetuum.* (*) *Ex quo patet, fluxum quidem corporum concedi, nullo verbo autem vel Dei, vel aliarum naturarum intelligentium mentionem fieri.* Alter locus *Plotini* extat *eodem Libro cap. IV. p.* 99. Adhucdum in ea quæſtione ſolvenda occupatus eſt *Plotinus*, quomodo cœlum perpetuo manere poſſit: idem, explicationem redditurus ita incipit: *Si quis enim adjunxerit potiſſimam cauſam, ſcilicet animam una cum corporibus adeo puris omninoque melioribus: quandoquidem & in cæteris animalibus natura pro membris principalibus eligit meliora: is certe ſolidam de immortalitate cœli ſententiam in medium adduxiſſe videbitur. Recte enim & Ariſtoteles ait, flammam eſſe fervorem quendam & ignem velut,*

(*) Id quod Plotinus ex mente Platonis recte urget, qui, cum Heracliteæ Doctrinæ, quæ corporeum omnium naturam fluidam aſſerebat, adhæſiſſet, nec iſtam vel ſcientiæ vel rerum durationi locum dare metueret, æternas & per ſe duraturas ſubſtantias materiæ oppoſitas invenit, monente ARIST. Met. lib XIII. cap 4. quæ tantum abeſt, ut fluxui materiali ſint obnoxiæ, ut potius naturam eis adſcribat e diametro contrariam; quod clare probat, in intellectualibus Platonem nihil admiſiſſe, quod cum fluxu proprie dicto, qualem putat V. C. ullam habet communionem.

*velut, ob ſatietatem injurioſum atque luxurians. Ignis autem cœleſtis æqualis eſt, atque quietus, naturæque aſtrorum accommodatus. Quod vero maximum eſt, cum anima optimis proxima, mirabili potentia prædita ſit, quanam via quicquam eorum, quæ in ea ſemel poſita ſunt, hanc ipſam verſus interitum ſubterfugere poterit?* Hiſce in medium prolatis ſequuntur verba, ad quæ D. G. provocat. *Si quis*, inquit, *animam ex Deo manantem non judicaverit omni vinculo fortiorem, is quoque profecto cauſam omnia continentem ignorare videtur. Abſurdum certe eſt, opinari, animam, quæ ad tempus cœlum continere poteſt, non etiam id ſemper efficere.* Ex his Plotini verbis adparet, nihil aliud eum velle, quam vinculum, quo cœlum alias fluidum contineatur, animam illam mundi eſſe. Quid autem *fluxus cæli* facit *ad probandum, omnia ex Dei natura perpetuo fluere, atque adeo Deum & corpora ex diverſis partibus conſtare?* Interim tamen Cl. Gundling. Sect. 42. ait: Platonis & Platoni *conjunctio mundum Deo in unum Numen ſubſtantiamque coactum, adjicit;* & Sect. 43. *Eſt enim DEUS* Platonis *mundus, & mundus Deus.* Hæ aſſertiones, ut nullis teſtimoniis ſuperſtructæ ſunt, & pugnant cum omnibus, qui Syſtema Platonicum explanarunt; ita ex *meris ſopbismatibus* conſtant. Nimirum ratiocinatio de conjunctione animæ mundi & mundo ipſo, aut prorſus vana eſt, aut huc redit: *Si anima mundi Deus eſt, Deus habitat in materia immanenter. Atqui verum* Prius. *E. &* Poſt. Sed male ſic infert *Acutiſſimus Vir;* inhabitatio enim, (ut Scholæ terminis utamur) animæ mundi, nondum innuit *informationem*, ad quam requiritur, ut *inhabitatum* & *inhabitans* ſint *formæ unius*, & *inhabitans inhabitato det formam, eſſentiam & naturam, uniusque adeo ſint eſſentiæ:* ſin minus, aſſiſtit tantum, ut mens noſtra habitat in corpore, illud tamen non informat. Vis aperta teſtimonia, quibus meam ſententiam probem, & ratiocinium *D. Gundlingii* ſubvertam? En verba ipſius Plotini, *cui tantum tribuit Antagoniſta. Ennead. III. Lib. 2. cap. 9. pag. m.* 262. ita loquitur: ὐ γαρ δη ὕτω την προνοιαν ἐιναι δει, ὥϛε μηδεν ἡμας ἐιναι. Παντα δε ὔσης προνοιας, καὶ μονης ἀυτης, ὐ δ'αν ἐιη. Τινος γαρ ἀν ἐτι ἐιη; ἀλλα μονον ἀν ἐιη το Θειον. Τὔτο δε καὶ νυν ἐϛι, καὶ προς ἀλλο δε ἐληλυθεν, ὐχ ινα ἀνελη το ἀλλο. ἀλλ' ἐπιοντι ὁιον ἀνθρωπῳ ἠν ἐπ' ἀυτω τηρὖσα τον ἀνθρωπον ὀντα. i. e. *Non oportet autem ita* Providen*tiam eſſe, ut nos omnino nihil ſimus, alioquin ſi* Providentia *ipſa ſit omnia, ipſaque ſola, non erit amplius* Providentia. *Cujus enim ulterius* Providentia *foret?* Profecto *ſola Divinitas eſſet. Nunc vero Divinitas quidem eſt, ſeque confert ad aliud, non tamen ut ipſum aliud auferat: ſed accedens*

*dens exempli gratia ad hominem, ſervat in eo, quod eſt eſſe hominem.* Vis ratiociner ex ipſis principiis Philoſophiæ Platonicæ? Tum ad *duo æterna & independentia principia, ad diſtinctionem celeberrimam* των νοητων και αισθητων, *ad originem animæ mundi, prout a Platone & T. Locro deſcribitur, recurram.* Dein verba illa *Gundlingii*: Deus *Platonis* eſt mundus, & mundus Deus, *involvunt fallaciam compoſitionis.* Dici poteſt *Platonis* Deus, mundus συνεκδοχικως propter partem præſtantiorem, animam nimirum mundi, non vero propter eandem ſententiam: Deinde eſt *Deus Platonis*, mundus conſtans animo, (ut ita dicam) & corpore, ſed non materia: *quemadmodum homo animo & corpore* conſtans, eſt *creatura rationalis, denominatione* a *potiore deſumta*, non vero corpus, abſonumque eſſet, ideo aſſerere, ſtatui corpus rationale, quod homo dicatur rationalis, cum mens & corpus eſſentialiter differant. Nemo dixerit membra corporis mentem eſſe, membra corporis & membra mentis unum eſſe, quia mens operatur in toto corpore. Judicent igitur æqui rerum arbitri, quo jure ſolidis rationibus & argumentis deſtitutus, *Elegantiſſimi Vir Ingenii Sect. 43.* exclamaverit: *Qui clariorem probationem petiturus eſt, illi ego bonam mentem apprecari non deſiſtam, oculoſque vividiores.* Cætera, quæ ad Sectionem usque 47. dicuntur, *meræ ſunt repetitiones nullis argumentis aut teſtimoniis ſuperſtructæ*; ſupra autem ſatis ſuperque, ni fallor, refutatæ. Unicum tantum addendum de materia, quam contendit Sect. 54. ſeq. *non-Ens eſſe*, ſimul tamen ex *Dei natura decerptum.* Dixi ſupra, quo ſenſu materia non inter τα ὀντα referatur. Obſervemus tantum, hanc *ipſam hypotheſin Gundlingii ſubvertere* illam de *origine materiæ ex Deo ſententiam.* Si enim materia ex Deo, ut ideæ; mens, anima mundi & alia νοερα, erit etiam ὀν, quia participat ἀπο τȣ ὀντος, ut illa ὀντα revera ſunt. Quod cum non ſit ex mente *Gundlingii*, materia quoque a Deo eſſe non poteſt. Ideo vero nondum ſequitur, materiam non eſſe, quia ȣ̓κ ὀν; ſed tantum, eſſe *nihil ſtabile*, quæ nec ipſe negaverit *Gundlingius*, conſideratis iis, quæ pag. 77. *affert*, & pluribus adſerit *Jamblichus in Nicomachum.* (*) Alterum concernit locum *Platonis* in Philebo p. m. 88. verſ. Fic. *Contendit Gundlingius*, *Platonem* in citato loco *dilucide* fateri; animam *humanam & corpora omnia eſſe univerſi partes, & unius illius ſubſtantiæ decerpta.* Verbo, unicam dari, quemadmodum in ſyſtemate *Spinozæ*, ex mente *Platonis* ſubſtantiam. Verba ita ſonant ex verſione Ficini. Soc. *Et efficientis natura nomine duntaxat*

(*) Et PORPHYRIUS in ſententiis.

*xat a Cauſa differt, efficiensque & cauſa unum merito vocabuntur.* Pr. *Merito.* Soc. *Quin etiam factum ac genitum ſolo nomine diſcrepabunt.* Pr. *Certe.* Soc. *Præcedit quidem atque ducit natura ſemper quod Efficiens eſt: quod vero factum eſt ab eo, genitumque, ipſum ſequitur.* Adferamus ſolum antecedentia & proxime ſequentia, ut pateat vis illationis *Gundlingii. In antecedentibus* locutus eſt Plato de *infinito, termino*, & quod ex hiſce duobus conſtat. Dein *Socratem* ita inducit *loquentem: Cæterum*, inquit, *quid præter hæc tria quartum genus ſit, diſcutiendum reſtat. Communis autem iſta diſceptatio eſt. Vide enim, an non neceſſarium tibi videtur, quodcunque gignitur, per aliquam cauſam gigni.* Pro. *Mihi plane. quomodo enim abſque ea fieret?* Tum ſequuntur verba citata, quibus adductis ita Socrates pergit: *non ergo idem, ſed aliud eſt cauſa, & quod ad generationem cauſæ ſervit.* Pro. *Quid prohibet?* Soc. *An non genita ipſa, & ex quibus gignuntur omnia tria nobis genera præbuerunt.* Pro. *Maxime.* Soc. *Omnium autem iſtorum Opificem quartum ponimus, cauſamque vocamus, utpote aliud quiddam, quam NB illa ad ſufficientiam demonſtratum.* Tantum abeſt, ut hic locus *cauſæ Gundlingii inſerviat*, ut potius prorſus eandem deſtruat quam evidentiſſime. Tria enim illa, *terminus* nempe, *infinitum*, ac quod ex illis *componitur*, *inter facta* & *genita* numerantur; Opifex autem illis *tanquam Cauſa, tanquam Efficiens* præficitur, & ab ipſis *genitis factisque diſtinguitur.* Quomodo igitur Deus & materia cunctaque alia una tantum erunt ſubſtantia, quod contendit *Gundlingius?* Et tamen pag. 268. exclamat: *Audi Zimmermanne, genitum differt ab Efficiente & cauſa nomine, ſicut differunt efficiens & cauſa.* Num audiendus eſt *Gundlingius*, qui provocat ad *Platonem* alia plane, quam vult, dicentem? Plato ait, *efficiens a facto genitoque diſtingui. Gundlingius nomine tantum. Utri* ergo *fides adhibenda ſit videat Lector.* Imo ſi vel maxime ex hoc loco probari poſſet, cauſam efficientem & effectum in genere emanationis non differre eſſentia, nondum tamen ſequeretur, id quod intendit Gundlingius. Quod ſi enim ponamus, mentes noſtras a Deo emanaſſe, ſequetur, eas eſſe ejuſdem cum Deo eſſentiæ; Si corpora omnia orta ex materia, noſtra item corpora erunt ejuſdem cum materia eſſentiæ. Verum id oſtendendum, *diverſas iſtas partes, Deum* nempe & materiam, *unum* eſſe: dici poſſunt eſſentiæ ratione *unum* Deus, genitum, NB. in *ſpiritualibus. Unum materia*, genitum, forma NB in *materialibus*, & tamen *duæ* manent *diverſiſſimæ ſubſtantiæ.*

XXX. Sectione 66, aggreditur *Cl. G.* materiam de *mundi æternitate.*

*nitate. In diſſertatione mea* clariſſima *Platonis* & *T. Locri adduxi* loca, quibus probatur, *Platonem* credidiſſe, tempus non eſſe æternum, ſed ſimul cum mundo tempus exortum. Hæc autem longe aliter & *contra clariſſimorum teſtimoniorum lucem* interpretatur *D. Gundling.* p. 284. Poſtquam enim, quæ circa hanc materiam obſervanda ſint, injunxit, ſententiam ſuam ita proponit: *Certum babeo, materiam Platonem dixiſſe æternam cum Timæo Locro, eamque extitiſſe interveniente* λογῳ; *quod Ab. Gravius non male exponit, ab boc* λογῳ *ſeu mente illam eſſe prolatam, non creatam ex nihilo; ſed* δεδειγμενην, *nec prorſus exornatam, ſed informem,* ἀσχηματιςον; *ſiquidem in ipſa productione gradus ponantur in ſigno rationis, per quos major ei perfectionis & ornatus incrementum acceſſiſſet* καθ' ἐπινοιαν. Sed hæc *aperte* cum teſtimoniis *Veterum* pugnant. *Materia* quidem dicitur ἀΐδιος, imo etiam ἀσχηματιςος, ſed antequam Deus ad intelligibile illud παραδειγμα eam formaret, & hactenus quidem, ſi materiam reſpectu originis ſuæ conſideres, mundus, quatenus ex æterna materia conſtat, eſt æternus. Sed cum clariſſime *Plato*, *T. Locrus* aliique magno numero teſtentur, materiam illam ἀσχηματιςον a Deo fuiſſe exornatam, & in diverſas ſpecies formasque mutatam, Deo per bonitatem ſuam ad hoc commoto, liquidum eſt, *purum putum inventum eſſe Cl. Gundlingii* aſſerentis, materiam illam æternam non exornatam, ſed ἀσχήματιςον ab æterno fuiſſe prolatam, & in ſigno, ut ait, rationis tantum exornatam in tempore. Quid enim clarius evidentiusque eſt verbis *T. Locri*, quem hac etiam in parte *Plato* ſequitur, quæ leguntur pag. 552. ed. Galæi: χρονῳ δε τα μερεα ταιδε τας περιοδως λεγοντι, ἁς ἐκοσμησεν ὁ Θεος συν κοσμῳ. ἐ γαρ ἠν προ κοσμω ἀςρα. διοπερ ἐδ' ἐνιαυτος ἐδ' ὡραν περιοδος, αἱς μετρεεται, ὁ γεννατος κοσμος ὅτος, εἰκων δε ἐςι τω ἀγεννατω χρονω, ὀν αἰωνα ποταγορευομες. ὡς γαρ ποτ' ἀΐδιον παραδειγμα τον ιδανικον κοσμον ὁδε ὠρανος ἐγενναθη, ὅτως ὡς προς παραδειγμα τον αἰωνα ὁδε χρονος συν κοσμῳ NB. ἐδαμιεργηθη. i. e. *Sunt vero hæ temporis partes, quas circuitus vocant. Deus autem tempus cum ipſo mundo ordinavit. Non enim erant aſtra ante tempus, neque proinde annus, neque anni tempeſtates, certis circuitibus diſtinctæ: Eſt autem tempus ingeniti temporis imago, quod æternitatem vocamus. Quemadmodum enim hæc univerſitas ad intelligibilis mundi exemplar creata eſt, ita & hoc tempus ad æternitatem, veluti ad Exemplar quoddam, cum mundo ab Opifice fuit conſtitutum.* ' *Aperte* in hoc loco Deus dicitur mundum κοσμησας, *aperte mundus cum tempore* initium habuiſſe; *aperte* tempus dicitur τε ἀγεννατε χρονε imago. *Hæc* qua ratione poſſint *eludi*, & in alium

alium ſenſum torqueri, *fateor me neſcire.* Sed cur, inquit, materia illa æterna non item ab æterno exornata fuit? Non ita voluiſſe Deus dicitur ex mente *Platonis*. *Bonus tamen eſt*, regerit, *ab æterno.* Imo vero. Sed nulla adeſt *neceſſitas*, quæ *Deum impellat ſemper ſuam demonſtrandi bonitatem.* Omnes Chriſtiani Deum bonum eſſe clamitant, ſimul tamen cuncti fatentur, Deum mundum in tempore condidiſſe. *Sed ſi Deus noluit* (ita pergit) *primum mundum condere, poſtea vero voluit, videtur Deus eſſe mutabilis.* Deus etiam ex Chriſtianorum ſententia noluit mundum citius condere, quam condidit, neque tamen mutabilis eſt, licet ab æterno divina mente hoc agitaverit. Deus ab æterno conſtituit me creare: ſed non ab æterno voluit conſilii ſui Decretum exequi; neque enim, quæ vult, ab æterno fieri vult, alias mundus cum omnibus Creaturis æternus eſſet. His non obſtantibus, putat tamen *D. G. veriſimilius eſſe, mundum eſſe æternum ex mente Platonis, quam in tempore genitum.* Sed quomodo hæc cum verbis *Platonis* & *T. Locri* conciliari poſſunt? Audi. *Sicuti Moſis*, inquit, *diſtincta rerum creatarum intervalla non impediunt, quo minus omnia ſimul condi potuiſſe exiſtimentur: ita animum induxerim, non repugnare ſimiliter, quin, materia ab æterno apparente, omnia ſimul ornata putaverit & facta Philoſophus Athenienſis: etſi ſigillatim recenſuit genita, earumque ordinem delineavit.* Sed hoc *nihil aliud eſt, quam conjecturas conjecturis tegere, ne perpluant.* Cur enim hic a ſimplicitate literæ recedamus? *Sufficit*, quod *Moſes* æque ac *Plato* & *T. Locrus* adſerant, *in tempore* conditum eſſe mundum, ſive jam per intervalla hoc factum ſit, ſive in momento. Sed graviores rationes promittit *Antagoniſta meus* pag. 287. *Plato*, inquit, *nunquam ad quæſtionem de mundi æternitate reſpondit rotunde: ſed repoſuit duntaxat, cumprimis in Timæo, mundum eſſe genitum. Quæ reſponſio non ſatisfacit ſollicito lectori. Semper enim* ζητημα *recurrit: an* κατα χρονον? *Itemque an geneſis æterna ejus ſententiis ratis repugnet.* Quid ergo tandem ſibi volunt verba antea e *T. Locro* citata? an non *rotunde* adſerit *Timæus*, una cum mundo demum tempus exortum, tempus εἰκωνα tantum eſſε χρονω αἰωνιω? num hæc interprete indigent aut *Oedipo* quodam? ſed audiatur ipſe *Plato* in Timæo *rotunde* ita loquens p. 480. Ὡς δὲ κινηθεν τε ἀυτο, και ζων ἐννενοησε των ἀϊδιων θεων γεγονος ἀγαλμα, ὁ γεννησας πατηρ ἠγαϲθη τε και ἐυφρανθεις ἐτι δη μαλλον ὁμοιον προς το παραδειγμα ἐπενενοησεν ἀπεργασασθαι. Καθαπερ ὖν ἀυτο τυγχανει ζωον ἀϊδιον, και τοδε παν ὕτως εἰς δυ-

 ναμιν

ναμιν ἐπεχειρησε τοιουτον ἀποτελειν. ἡ μεν ουν ζωου φυσις ἐτυγχανεν ουσα αἰωνιος, και τουτο μεν δη τῳ γεννητῳ παντελως προσαπτειν, ουκ ἠν δυνατον εἰκω δ' ἐπινοειν κινητην τινα αἰωνος ποιησαι, και διακοσμων ἁμα ουρανον, ποιει μενοντος αἰωνος ἐν ἑνι, καθ' ἀριθμον ἰουσαν αἰωνιον εἰκονα, τουτον ὀν δη χρονον ὠνομακαμεν. ἡμερας γαρ και νυκτας και μηνας και ἐνιαυτους. NB. ουκ ὀντας πριν ουρανον γενεσθαι, και το τε ἁμα ἐκεινῳ ξυνιϛαμνεῳ την γενεσιν αὐτων μηχαναται, ταυτα δε παντα μερος χρονου. Και το τ' ἠν το τ' ἐϛαι. χρονου γεγονοτος εἰδη φεροντες λανθανομεν ἐπι την ἀϊδιον ουσιαν ουκ ὀρθως. Λεγομεν γαρ δη ὡς ἠν, ἐϛι τε και ἐϛαι. Τῃ δε το ἐϛι μονον, κατα τον ἀληθη λογον προσηκει. Το δε ην, το τ' ἐϛαι περι την ἐν χρονῳ γενεσιν ἰουσαν πρεπει λεγεσθαι. Κινησεις γαρ ἐϛον. Το δε ἀει κατα ταυτα, ἐχων ἀκινητως, ουτε πρεσβυτερον, ουτε νεωτερον προσηκει γιγνεσθαι ποτε. ουδε γεγονεναι νυν, ουδ' εἰς αὐθις ἐσεσθαι, το παραπαν δε ουδεν ὁσα γενεσις τοις ἐν αἰσθησει φερομενοις προσηψεν, ἀλλα χρονου ταυτα αἰωνα τε μιμουμενου, και κατ' ἀριθμον κυκλουμενον γεγονεν εἰδη — χρονος δ' ουν μετ' ουρανου γεγονεν, ἱνα ἁμα γεννηθεντες ἁμα και λυθωσιν, ἀν ποτε λυσις τις αὐτων γενηται. Και κατα το παραδειγμα της αἰωνιου φυσεως, ἱν' ὡς ὁμοιοτατος αὐτῳ κατα δυναμιν ᾐ. Το μεν γαρ δη παραδειγμα παντα αἰωνα ἐϛιν ὀν. Ὁ δ' αὐ δια τελους τον ἁπαντα χρονον γεγονως τε και ὠν και ἐσομενος ἐϛι μονος, δη ουν λογου και διανοιας Θεου τοιαυτης προς χρονου γενεσιν, ἱνα γεννηθῃ χρονος, ἡλιος και σεληνη, και πεντε ἀλλα ἀϛρα, ἐπικλην ἐχοντα πλανηται εἰς διορισμον και φυλακην ἀριθμων χρονου γεγονε. i. e. *Cum igitur hoc a ſe factum ſempiternorum Deorum pulchrum ſimulacrum moveri & vivere Pater ille, qui genuit, animadverteret, delectatus eſt opere, & hac ductus lætitia opus ſuo multo etiam magis primo illi Exemplari ſimile reddere tentavit. Itaque quemadmodum illud ſempiternum animal eſt, ita univerſum hoc pro viribus tale facere ſtuduit. Illius quidem animalis æterna natura eſt, quod genito operi congruere omnino non poteſt. Idcirco imaginem ævi mobilem effingere decrevit, ac dum cœlum exornaret, fecit æternitatis in unitate manentis æternam quandam in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus. Dies porro, & noctes, & menſes, & annos, qui ante NB. cœlum non erant, tunc naſcente*

*mundo*

*mundo naſci juſſit; quæ omnia temporis partes ſunt. Atqui erat, & erit, quæ nati temporis ſpecies ſunt, non recte æternæ ſubſtantiæ aſſignamus. Dicimus enim de illa, eſt, erat, & erit. Sed illi revera ſolum eſſe competit. Fuiſſe vero & fore deinceps ad generationem tempore procedentem referre debemus. Motus enim quidam duo illa ſunt. Æterna autem ſubſtantia cum eadem ſemper & immobilis perſeveret, neque ſenior ſe ipſa ſit unquam neque junior, neque fuit hactenus neque erit in poſterum, neque recipit eorum quidquam, quibus res corporeæ mobileſque ex ipſa generationis conditione ſubjiciuntur. Nempe hæc omnia temporis imitantis ævum, ſeque numero revolventis, ſpecies ſunt. — Tempus vero una cum cœlo factum eſt, ut una orta, una etiam diſſolvantur, ſi qua his diſſolutio unquam contigerit. Et ad Exemplar æternæ naturæ ideo factum eſt, ut mundus hic illi præſtantiori, quoad poteſt, ſimillimus ſit. Ille enim mundus hujus Exemplar omne per ævum eſt. Hic vero perpetuo per omne tempus fuit, ſitque ſolus, & erit. Hac ratione conſilioque DEI, tempus creare volentis, ſol & luna, & aliæ quinque ſtellæ, quæ vocantur erraticæ, factæ ſunt, quo temporis numerus diſtinguatur atque obſervetur.* Locum illum prolixum ideo adduxi, uti *omnibus pateret*, quam nullo fundamento *D. G.* conjectura nitatur. Verbum ad illum addere nolo, cum nemo non videat, *adverſa fronte* pugnare ſententiam *Gundlingii* cum adſertis *Platonis*. Sed quæritur, inquit, an geneſis æterna ejus ſententiis ratis repugnet? nam materiam is certe genitam, eamque ſimul ἀΐδιον appellat. Ita eſt, materia dicitur ἀΐδιος, genita non item, niſi intelligas mundum ornatum, quæ non repugnant. Geneſin æternam ſententiis *Platonis* repugnare, omnia docent, quæ ſupra de origine mundi & liberrima Dei voluntate materiam in ordinem redigendi diximus; imo locus ille jamjam citatus haud obſcure inſinuat, quid *Plato* & de origine mundi & temporis ortu ſenſerit. *Nec negligendum*, (ita pergit) *Platonem cœlum ac totum mundum pro Deo habuiſſe. Deus vero eſt æternus, habetque eſſentiam & exiſtentiam æternam; ſimiliter mundus igitur.* Provocat ad *Platonis Epinomidem*, in quo cœlum Θεὸς adpellatur, p. m. *636*. Sed infirma eſt quammaxime illa ratiocinatio: Cœlum Deus vocatur, ergo cœlum eſt Ens perfectiſſimum. Novimus enim, & terram Dei nomine adpellatam, licet nemo forte ſit, qui credat, terram eſſe Ens perfectiſſimum. Vocat Θεὸν cœlum, quia animæ ſingulis aſtris attributæ ſunt. Hinc idem *Plato* eodem in dialogo p. 922. verſ. Ficini: *Cogitemus igitur*, inquit, *quomodo fieri poſſit, ut tanta magnitudo ab aliqua natura poſſit tanto tempore circumferri. Ego igitur*

 *adſero,*

*adſero, Deum cauſam eſſe, nec aliter fieri poſſe. Animatum enim non aliter, quam propter Deum fieri poſſet, ut nos declaravimus. Quoniam ergo id Deus facere poteſt, facile ipſi fuit primum omni corpori magnitudinique vitam tribuere: deinde, qua ratione optime fieri cogitavit, hac ducere. Demum de his omnibus veram hanc ſententiam ferri volumus: impoſſibile eſſe, terram, cœlum, ſtellasque omnes, & quæ ex his conſtant moles, niſi anima ſingulis aut adſit aut inſit, adeo exquiſita ratione annis, menſibus, diebusque circumvolvi, nobisque omnibus bona omnia facere. Hominem vero decet, quo vilior eſt, eo minus de ipſis nugari, ſed conari potius certi aliquid dicere.* Ita *Plato.* Ex quo patet ratio, cur cœlum inter Θεὲς referatur, ſimulque *Deum diſtingui a cœlo ſtellisque. Imo ipſe articulus* oſtendit, de Ente perfectiſſimo *Platoni* ſermonem non eſſe, *τινα δη*, inquit, *κὰὶ σεμνυνων ποτε λεγω θεον, ὢ* Μεγιλλε *τε κὰὶ* Κλεινια, *χεδον ὄ̓ρανον, quem vero Deum laudibus, o Megille & Clinia, effero? cœlum ferme.*

XXXI. Miſere ſe torquet *D. Gundling.* Sect. 68. & 69. ut conſequatur, quod intendit. Ita enim loquitur Sect. 68. *Id verum: Plato nihil pulchrius exiſtimavit mundo: & Deus ſemper vult pulcherrimum, quod intelligit. Velle Dei nunquam non eſt actus: quin potentia in Deo eſt actus; itaque inde potius conſequitur, pulcherrimum intelligibile eſſe quoque appetibile. Voluntas Dei non eſt vaga, ſed definita: igitur niſi creaſſet illico mundum, definita voluntas non fuiſſet, ſed incerta.* Ita *Gundlingius.* Neſcio, utrum *D. Vir* ſuo hic, an *Platonis* nomine loquatur. Certe non ita ſentit *Plato*, ſed *Spinoza.* Propoſ. 34. *Spinoza* rotunde ait: *Dei potentia eſt ipſa ipſius eſſentia:* Propoſ. XXXV. *quicquid concipimus in Dei poteſtate eſſe, id neceſſario eſt.* Propoſ. XXXII. *voluntas non poteſt vocari cauſa libera; ſed tantum neceſſaria.* Et hinc emergunt *duo Corollaria*, quorum *primum* eſt, *Deum non operari ex libertate voluntatis.* 2. *Voluntatem & intellectum ad Dei naturam ita ſeſe habere, ut motus & quies, & abſolute, ut omnia naturalia, quæ a Deo ad exiſtendum & operandum certo modo determinari debent.* Propoſ. XXXIII. *Res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam productæ ſunt.* In Scholio Propoſ. XVII. pag. 17. & ſeq. *abſurdam ſententiam vocat eorum opinionem, qui putant, DEUM per potentiam ſuam multa facere poſſe, quæ tamen non fiant.* Unde facile patet, quid de propoſitionibus illis ſentiendum ſit. Sane ſi potentia Dei eſt actus, ſequitur, omnia, quæ exiſtunt, neceſſario exiſtere, nihil amplius fieri poſſe, Deumque non cauſam liberam, ſed neceſſariam eſſe. Voluntas

Dei non eſt vaga, ſed nec neceſſario agens. *Eodem argumento Gundlingii probarem, Deum ab æterno mundum & omnes Creaturas produxiſſe.* Deus nimirum ab æterno intellexit, quæ creare voluit, vult ergo ab æterno, quod intelligit eſſe pulchrum. Mundum hunc pulcherrimum eſſe vidit; ergo ab æterno creavit; inſuper: Deus poteſt mundum producere, ergo ab æterno creavit, quia potentia eſt ab æterno eadem cum actu. Porro, voluntas DEI creandi mundum, non eſt vaga, ergo ab æterno creavit mundum, quia alias voluntas non eſſet definita, ſed vaga. Non opus eſt, ut quam falſa ſint hæc ratiocinia oſtendam. *Si Deus Platonis*, ita pergit, *voluit facere mundum voluntate interna, cujus mundi παραδειγμα erat in mente Dei: voluit certe producere ab æterno, & nunquam potuit non velle, quemadmodum ab æterno eſt, nec potuit non eſſe. Si aliquando non voluiſſet, ſed cœpiſſet velle; conſequeretur, ut 1.) vel non fuiſſet aliquando, quod eſt contrarium ſempiternitati & neceſſitati, qua Deus exiſtit; 2) vel ejus diſcreparet voluntas ab eſſentia, quod evertit Numinis divini ſimplicitatem: vel denique 3.) Mutationis non eſſet expers, quod repugnat perfectioni.* Reſpondeo, 1. a voluntate Dei, quatenus pro attributo Dei eſſentiali ſumitur, ad executionem æternam ejusdem voluntatis, nulla eſt conſequentia. Deus ab æterno voluit, ſeu conſtituit me creare: ſed nec ideo ab æterno formatus ſum. 2. Quid juvat, tempus aliquod diſtinguere, quo noluit, tempus item, quo voluit mundum condere? voluit, ſeu conſtituit ab æterno, ſuo tempore condere mundum. Voluntas Dei & res, quas vult facere, uti ſunt natura ſua diſtinctæ; ſic nulla eſt prorſus inter voluntatem & res, quas vult, neceſſaria connexio. Voluntas attributum Dei æternum eſt, & eo reſpectu etiam hoc vel illud ab æterno velle dicitur; ſed res, quas vult efficere, non ideo tamen æternæ ſunt, quandoquidem voluntas eſt facultas libera, quæ, prouti infinita ſapientia jubet, agit. 3. Sine dubio ſi *Plato* Deum mox volentem mox nolentem induxiſſet, vel non fuiſſe eum aliquando, vel mutabilem eſſe, ſequeretur. Sed cum hæc ſuppoſitio in *cerebro Gundlingii*, non *item Platonis*, nata ſit, non opus eſt, ut de abſurdis, quæ inde ſequuntur, quicquam dicamus. *D. G. Syſtema abſurdum primo fingit, deinde magna vi ſubvertit, quod facillimum eſt.* Non ſum ego ex iis, qui conſequentias cuiquam imponere velim, quas ipſemet deteſtatur. *Indignum enim hoc eſt Viro honeſto & ſapientiæ ſtudioſo.* Neſcio interim, quomodo *Cl. Vir* in ſententiam prolapſus ſit, quæ *periculoſiſſimis conſectariis obnoxia eſt. Potentia* in Deo ſemper eſt *actus. Velle Dei* nunquam

non eſt *actus. Voluntas* eadem eſt cum *eſſentia.* Ex quibus propoſitionibus neceſſario ſequitur, *Deum nihil amplius creare poſſe*, *omnia, quæ ſunt*, *neceſſario eſſe*, & quidem *æterna*, *voluntatem* in Deo non *liberam* eſſe, ſed *neceſſariam.* Quæ quam abſurda ſint, nemo non videt. Non tamen, (ut denuo repetam) eum hæc credere puto, ſed *nimio me refellendi ardore* abreptum crediderim, cum hæc ſcripſerat. Si ego hæc dixiſſem, ſine dubio vapulaſſem. Sed præſtat ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ. Poſtquam illa confectaria, quæ ex ſententia *Platonis*, vel potius ipſius, manare dixiſſet, in medium attulit, ſupponit hæc omnia *Platonem* tanquam ἄτοπα perſpexiſſe, atque adeo cauſam non eſſe, quominus mundum æternum finxerit. De confectariis illis jam diximus; nimirum, illa nituntur hypotheſi *emendicata* & a Gundlingio *efficta.* Sine dubio mundus eſſet ab æterno, ſi ab æterno eum voluiſſet condere Optimus Maximus. Impediens nullum fuit. Materia eſt res ad utrumque parata. Non prohibuit internum quid. Voluntas enim Dei libera eſt, non eſt defectus virtutis, niſi dicas, Deum imbecillum eſſe, quod nos non creaverit ab æterno, quod ἄτοπον. Voluntas Dei non ideo eſt temporaria. Non enim in arena capit conſilia. Voluntas reſpectu eſſentiæ ſuæ æterna eſt, ſed libera executio voluntatis in tempore demum locum habere poteſt. Neque ex nolente factus eſt volens. Voluit exornare rudem & indigeſtam molem, ſed definito ſuo tempore. *Qui voluntatem* (ita pergit Cl. Gundlingius pag. 291.) *& eſſentiam divinam diverſam autumat, ſimplicitatem Dei ſubruit, eumque compoſitum efficit.* Neſcio, quid cogitaverit *ſubtiliſſimus Vir*, dum hæc ſcripſit. *Voluntas* enim Dei, licet ad Eſſentiam Dei pertineat, *facultas tamen eſt liberrima*; *Eſſentia* vero *divina* eſt *neceſſaria;* ergo quod Deus vult, non neceſſario vult, ſed libere quammaxime. *Spinoza* adſerit, voluntatem non eſſe cauſam liberam, ſed neceſſariam, uti ſupra jam ipſa ejus teſtantur verba. Neceſſaria ſine dubio eſt voluntas, quatenus ad naturam Eutis perfectiſſimi neceſſario pertinet; ſed quatenus conſideratur reſpectu rerum, quas vult, minime neceſſaria eſt, ſed liberrima. At hic quæſtio eſt de mundi Creatione. Quod ſi igitur voluntas Dei æque neceſſaria eſſet, ac ipſa Eſſentia Dei, ſequeretur, mundum ab æterno neceſſario extitiſſe, nulla eſſe contingentia, nulla poſſibilia, Deum Ens eſſe non libere, ſed neceſſario agens. *Hæc*, inquam, *ex ſententia Gundlingii ſequerentur.* Cum autem illa abſurda non admittat, patet, quid de fundamento, cui inædificata eſt adſertio *Cl. Viri*, ſentiendum ſit. Scio, illos, qui dicunt, Deum libere ab æterno mundum

pum condere voluiſſe, in *Spinozæ* caſtra non tranſire. Sed *aliud eſt, dicere, Deum ab æterno libere voluiſſe mundum condere, aliud potentiam Dei eſſe ipſum actum; velle Dei nunquam non eſſe actum; voluntatem Dei eſſe ipſam eſſentiam. Prius* nullam involvit contradictionem; *poſterius* autem mundi neceſſariam exiſtentiam aliaque abſurda inferret. Utrum *Pythagoras, Parmenides* mundi æternitatem profeſſi ſint, hic inquirere nolo. Quæritur quid ſenſerit *Plato.* Perſpicuis locis probavi, eum mundi æternitatem negaſſe, hoc ſufficit. Non ſemel, dum hæc ſcripſi, mihi in mentem venit illud Poëtæ: *Quo ſe nunc proripit ille?*

XXXII. Sed redit tandem *D. G.* ad *T. Locrum*, probaturus, eum ſententiam de æternitate mundi adſtruere. Sect. enim 73. ita loquitur: *Sed age, ad T. Locrum redeamus, de tempore differentem, qui iſtud* εἰκονα καὶ παραδειγμα *æternitatis nominat. Si quid video, Locrus ait, tempus ratione noſtri ad exemplum æternitatis eſſe conferendum. Ut enim æternitas eſt infinita exiſtentia, & tota ſimul vita, hoc eſt, ipſe Deus: ita tempus ſimiliter eſt infinitum a vita Dei profluens, qui Deus, dicente Boëthio, infinitum temporis iter arripuit, ut continuaret eundo vitam, quæ nunquam finietur: eoque mundus animatus hac vita, initium non habet, nec finem. Adeo verum eſt, invenire quemque, quod quærit.* Locum non adduxit, ne inſpici queat. Adduximus eum Sect. XXX. hujus diſſertat. qui cum dicendis conferendus. Nimirum dies & nox *temporis partes* dicuntur, quas Deus ἐκοσμησεν συν κοσμῳ. Quemadmodum mundus dicitur γεννατος, ita & χρονος, quod infra textum non ſolum Editor obſervat, ſed & ipſa rei natura docet; cum enim *tempus* ſimul cum *mundo ortum ſit*, *mundus* autem γεννατος, ſequitur, *idem de tempore* dicendum. Probat præterea idem *comparatio*, quam inſtituit Locrus. Mundus hic γεννατος, factus eſſe dicitur ad παραδειγμα aliquod ἀΐδιον, εἰκονα αἰωνος. Sequitur itaque, παραδειγμα *illud eſſe æternum, mundum vero factum; æternitatem diſtingui a* χρονῳ, *ut* παραδειγμα *illud æternum diſtinctum eſt a mundo, ad illud facto. Æternitas* igitur ſecundum Locrum competit illis ſolis, quæ *neceſſario* exiſtunt, *tempus* autem *rebus non neceſſariis*, ſed factis, & ab alio dependentibus. Atqui mundus ſecundum *Platonem* & *T. Locrum* incepit: aſtra, ad quorum curſum tempus metimur, cum mundo facta, ergo tempus etiam cum mundo exortum; mundus igitur initium habet, ergo etiam tempus: quod initium habet, neque infinitum, neque æternum dici poteſt; at habet mundus & tempus ſecundum T. Locrum initium, ergo & mundus & tempus finita ſunt. *Vita Dei & conti-*

*continuata ejuſdem nec unquam interrupta exiſtentia, nonniſi mentis abſtractione inter ſe differunt; mundus* vero una *cum tempore*, ut ſine contradictione tanquam *non exiſtens* concipi poteſt; ita poſtquam ſemel exiſtere cœpit, *finitus eſt, æque ac tempus* fluxum eſt ac manebit. Quid ergo ſibi volunt illa *D. Gundlingii* verba, mundum vita Dei animatum? aut hac propoſitione intelligitur, Deum ab æterno ſe cum mundo conjunxiſſe, adeo ut, poſita æterna Dei vita, ponatur ſimul æterna mundi duratio; aut Deum jugiter & æternum actuoſum voluiſſe mundum condere ſimul cum tempore. *Prior ſenſus* aperte contrariatur Locri verbis; is enim tempus demum cum mundo & ſtellis ortum eſſe perhibet. *Si poſterius*, mundus in tempore conditus eſt, & tempus cum mundo exortum. Tempus itaque non a vita Dei ſeu continuata exiſtentia fluit; *Sed ut mundus a liberrima voluntate Dei* originem habet ſecundum Timæum, *ita ſimiliter tempus non a vita Dei, ſed voluntate ejus originem ſuam babet.* At inſtat Cl. Vir dicendo: *Inquis: mundus eſt genitus, genitum eſt poſterius; mundus igitur, tanquam genitus, erit poſterior gignente. Ego: qui poſterius dicit, ponit prius. In Deo non eſt prius, quia in ipſo non eſt poſterius, nec præteritum, ſed tantum EST, ac præſens: quare conſequitur, ut, DEI contemplatione, mundus non ſit poſterior, quia Deus alioquin fingeretur prior & poſterior. Mira* hæc eſt *ſubtilitas*! nimirum mundus conditus eſt ſecundum Locrum, ἰδαμιογενὴς, ergo mundus eſt æque æternus ac ipſe Deus. In Deo non eſt prius & poſterius, nec præteritum, ſed præſens; Ergo in mundo a Deo condito non prius etiam eſt & poſterius. Si in mundo prius eſſet ac poſterius, ſequeretur, Deum, qui mundum contemplatus eſt, ſe ipſo priorem eſſe & poſteriorem. Quis autem non videt *ratiociniorum iſtorum vim & incredibilem efficaciam?* nimirum hæc omnia nituntur *ſuppoſitione de neceſſaria omnium rerum emanatione a Deo*, quæ adſertis Timæi evidentiſſime contraria eſt. *Quocirca mundum* (ita pergit D. G.) *nihilominus exiſtimare Plato potuit genitum a Deo æternum, quia eſt actus & vita infinita, ſic, ut vita mundi concipiatur tanquam linea continuata, tanquam radius lucis perpetuo coruſcantis. Cum vero lux iſta divina non unum emiſerit radium, ſed plures; hinc nunc demum, ratione noſtræ contemplationis, oritur tempus, quod dimetimur ad aliud mente gradusque confingimus, dum metimur.* Si hæc *Veteres explicandi ratio* valet, nihil non in poſterum *probabo.* Vellem etiam, ut metaphoricis locutionibus abſtinuiſſet V. D. Omnia huc redeunt; mundum a Deo ab æterno emanaſſe, & hujus emanationis intervalla nos tempus

pus vocare. Sed falſum eſſe prius, abunde jam ſupra oſtendimus; *meræ ergo ſunt bariolationes*, quæ de tempore ex mente *Timæi* & *Platonis* dicuntur. Qui loca ſolum inſpicit ſupra citata, quam *hæc omnia contorta* ſint, videbit. *Supponit* identidem res omnes a Dei natura emanaſſe, *nec tamen probat*. Non diſputamus autem hic de abſtractis quibusdam veritatibus, ſed ſententia *Platonis*, quæ veterum teſtimoniis proponenda & explicanda. *Locrus* mundum γεννατον dixit, & tempus ſimul cum mundo initium habuiſſe. Quid igitur verbis opus eſt? cur teſtes nulli adſunt, quos magno numero ſe adducturum minatur? tædet eadem ſemper repetere. *Locri* & *Platonis* verba *clariora ſunt*, quam ut a *Gundlingio* in alium ſenſum trahi poſſint. Hæret ſemper *Cl. Vir* in voce γενναν, gignere, & inde argumentatur. Sed cur diſplicent verba κοσμειν, δημιυργειν, ποιησαι, quæ T. *Locrus* adhibet, cum de mundi origine loquitur? num Δημιυργος idem ſit cum opere, ſimulac ei elaborando animum adjicit? quæ Sect. 76. *in me effudit dicteria*, *lubens ſilentio tranſeo*, *laudes*, *quas ibidem ſibi tribuit*, *ei non invideo*.

XXXIII. In tranſitu, *non argumenti alicujus* loco, ſed *illuſtrationis cauſa*, occaſione animæ mundi, dixi, Viros quosdam Eruditos, naturam *quandam Plaſticam* dari, probare contendiſſe, eam cauſam eſſe multorum effectuum, quos in plantis, animalibus & homine ipſo obſervemus. Ille ait, hanc naturam plaſticam ex mente doctorum illorum Virorum *creatam eſſe*. *Hoc minime ignoravi*; ſed *eo tantum fine* ejus mentionem feci, ut oſtenderem, minime ex eo, quod natura animæ mundi divina dicatur, atque per omnes mundi partes diffuſa, ſequi, aut eam Deum ipſum eſſe, aut cum mundo prorſus conjunctam. *Tribus inſuper verbis dixi*, *Virgilium Æneid 6. eleganter animam illam mundi deſcribere*. Occaſione hujus citationis prolixa adfert loca ex *Bibliotheca Critica R. Simonis*, qui contrarium ſentit. Imo Sect. 80. *vehementer lætatur*, *me in illa incidiſſe retia*, putans me circumventum, elabendi rimam nullam videre; animam enim illam mundi a *Virgilio* deſcriptam eſſe ipſum Deum omnibus partibus materiæ infuſum, & mille in partes ſciſſum. Jam ante *R. Simonium* idem ſenſerat *P. Baylius continuat des penſées ſur les Cometes* pag. 119. ſeq. Imo *Illuſtris Leibnizius*, *Vir philoſophiæ Veteris longe peritior R. Simone*, in eandem etiam conceſſit ſententiam. Sed his non obſtantibus, puto, in tantas anguſtias me conjectum non eſſe. Rationes, quas habeo, ſequentes ſunt. *Primo* fatebuntur omnes, qui *diſſertat. meam* legerunt, me in

*tranſitu tantum* mentionem loci Virgiliani feciſſe. Quodſi igitur vel maxime locus ille mihi contrarius eſſet, nihil aliud ſequeretur, quam me *fruſtra ad Virgilium* provocaſſe. Sæpiſſime fieri ſolet, ut ad ſententiam noſtram confirmandam provocemus ad eos, qui verbis, non ſenſu, nobiſcum conſpirant. *Theologi* ſæpiſſime citant loca, quæ adverſa ſunt propoſitionibus, quas tueri volunt. Num autem inde ſequitur, *ergo omnia*, etiam *firmiſſima*, quæ adduxerant, aut *loca*, aut *argumenta*, vana ſunt? non putaverim. Quodſi igitur vel maxime fruſtra *ad Virgilium* provocaſſem, argumenta mea ſupra allata *pondus ſuum* non amitterent. *Secundo*, non puto tamen, perſpicuis locis probari poſſe, *excellentiſſimum Poëtam Spinozæ* ſententiæ addictum fuiſſe. Nihil dicam jam de locis, in quibus *præclariſſime* de Deo ſentit; ſed provocabo tantum ad quædam loca, quæ probare videntur, potius eum *Epicuri* in caſtra transgreſſum eſſe. In *Ecloga 6*, *ebrium Silenum* inducit ſecundum principia *Epicuri* de rerum omnium origine ita canentem:

*Namque canebat, uti magnum per inane coacta*
*Semina terrarumque, animæque, mariſve fuiſſent,*
*Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis*
*Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis.*

Libro vero 2. *Georg.* culturam Philoſophiæ celebraturus ait: v. 475.

*Me vero primum dulces ante omnia Muſæ,*
*Quarum ſacra fero ingenti percuſſus amore,*
*Accipiant: cœlique vias & ſydera monſtrent.*

Hinc *verſu* 490.

*Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,*
*Atque metus omneis & inexorabile Fatum*
*Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari.*

Conferamus cum his verba *Virgilii*, ad quæ provocat *R. Simon*: extant illa partim *Georg.* Lib. 4. v. 220. *partim Æneid.* VI. v. 724. In illo de apibus ita loquitur: (*)

*Eſſe*

(*) Si, qui hos antecedit, verſiculus conſulatur, ubi Poëta ita.
*His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti &c.*

pate-

*Eſſe apibus partem divinæ mentis & hauſtus*
*Ætherios, dixere: Deum namque ire per omnes*
*Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum.*
*Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,*
*Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.*
*Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri*
*Omnia: nec morti eſſe locum; ſed viva volare*
*Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.*

In hoc *Anchiſen* ita inducit loquentem:

*Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes,*
*Lucentemque globum lunæ, Titaniaque aſtra,*
*Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus*
*Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.*
*Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum,*
*Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore Pontus.*
*Igneus eſt illis vigor, & cœleſtis origo &c.*

*Priora* loca cum *Epicuri Philoſophia* conveniunt, *poſteriora* cum *Platonicorum*, *ſi Gundlingium* audias, & *Spinozæ*. At *Spinozæ* ſententia de unica ſubſtantia, ex qua omnia inevitabili neceſſitate orta ſint, e diametro pugnat cum *Syſtemate Epicuri*, omnia fortuito atomorum concurſui attribuentis. Quemadmodum autem ignoramus, utrum *Virgilius* Eclog. ſexta in honorem Q. *Vari* (quocum ſub Silone philoſopho Sectæ Epicuri operam dederat) hæc recitet; an vero animi ſui ſenſa proferat: Ita pariter ignoramus, quorum ſententias ſequatur in poſterioribus locis. *Tertio*: Pone autem, *Virgilium* poſterioribus hiſce in

Bbbbbb 2 locis

patebit, Virgilium minime de ſua, ſed de aliorum loqui ſententia. Poſito itaque, ipſum Epicuri addictum fuiſſe Sectæ, quid impedit, quo minus per τὸ *quidam* Stoicos intellexiſſe putetur? Ita enim clare non tantum omnia, ſed totius etiam textus ratio cohæret: quæ in ſequentibus clariſſime innuit, Stoicos intelligi, ubi additur:

*Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri*
*Omnia: nec morti eſſe locum, ſed viva volare*
*Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cælo.*

Germaniſſima hæc Stoicorum decreta ſunt, nihil mori, cuncta reduci in primam materiam, & animam mundi ſeminales rationes comprehendentem, locumque illa capere circa ſidera. Res in Stoicorum Scholis notiſſima, quam planam fecere LIPSIUS & GATAKERUS, quos vide. Nihil itaque Virgilius ad Platonem,

locis *Platonem ſecutum*, & per mentem illam omnia pererrantem *animam mundi* intellexiſſe, tum nondum ſequitur, animam mundi & Deum unicam efficere ſubſtantiam. Provocarem igitur ad ea, quæ ſatis ſuperque de hoc argumento ſupra dixi. Probandum igitur incumberet *Gundlingio*, *partes R. Simonii tuenti*, Deum ipſum cum Materia confuſum & commixtum eſſe. *Quarto:* In gratiam tamen *Gundlingii* ſupponemus, *Dei* nomine *Virgilium ipſum Numen* præſtantiſſimum intelligere. Probandum poſtea eſſet, verba, quibus utitur Poëta, *nonniſi ſenſu Spinozæ ſumi* debere. At hoc probatu quammaxime difficile eſſet; Quodſi enim ſententiam Auctoris alicujus explicare volumus, præſertim in rebus maximi momenti, tum, antequam conſectaria inde deducamus, aut *verba* debent ita *perſpicua eſſe*, *ut aliter intelligi non poſſint*, aut *aliunde nobis conſtare de mente Auctoris illius*. At neutrum hic locum habet. Ergo ſecundum omnem ſenſus latitudinem verba ejus ſumi non debent. Exemplo rem illuſtremus. Ponamus, nos aliunde neſcire, quem Deum nobis *S. Scriptura* colendum offerat, noſque incidere inter legendum in verba, quæ duriora prima ſpecie videntur, v. gr. *nos in Deo eſſe*, *vivere & moveri*, *Spiritum Dei omnia pervadere*, *nos templum eſſe Dei*, *divinæ naturæ participes factos*, *ex Deo natos &c.* facile poſſemus in eam ſententiam delabi, quam *Spinoza* & *Tolandus* inde eruerunt. Quamprimum autem aliunde conſtat, Numen aliquod ſapientiſſimum, liberrimum, ſanctiſſimum, a mundo & materia prorſus diverſum, colendum nobis offerri, videmus, verba iſta non eſſe ad vivum reſecanda, ſed aliter interpretanda. Cum autem neſciamus, quid *Virgilius* de natura Dei ſenſerit, ſaltem cum nullibi animi ſui cogitata hac in parte expreſſerit, certo non ſcimus, quam poteſtatem ſingulis vocabulis & phraſibus tribuere debeamus. Sic quomodo Spiritus ille *intus alere*, & *totos per artus diffuſus eſſe dicatur*; qua ratione *mens illa toto corpore ſe miſcere*, & *per omnes terras ire* dici poſſit, definire non poſſumus. Sano poſſent hæc ſenſu intelligi: nemo enim non novit, *phraſes Poëtarum* minime ſemper *urgeri* poſſe: *ignoramus* præterea, utrum Virgilius *ſuam*, an *aliorum* Philoſophorum exprimat *mentem*. Ponamus autem, aliunde nobis perſpectam eſſe mentem *Virgilii* circa hoc negotium, & Dei nomine intellexiſſe Numen præſtantiſſimum, ab omni Materiæ labe longiſſime remotum, tum omnes clamarent, verba ipſius *ſecundum totam ſignificationis amplitudinem* ſumenda haud eſſe, ſed *convenienter ipſius decretis explicanda*. Ponamus, eum putaſſe, Deum eſſe *nobiliſſimam mentem*, ſed ſubtiliſſi-

tiliſſimo quodam vehiculo ind itam, cujus ope omnia pervaderet, non tamen ita, quaſi ipſe in partes ſciſſus, ſed quod ope *rapidiſſimi illius vehiculi* omnia pervaderet, moveret &c. tum ſine dubio & hoc ſenſu non nimis urgenda eſſent. Quis autem, cum hæc omnia neſciamus, non videt, tutius longe eſſe, a *periculoſis conſectariis abſtinere*, quam præſtantiſſimo Viro abſurdam ſententiam tribuere? Accedit, quod graviſſimi Theologi, cum de *Immenſitate* & *Ubiquitate* Dei locuti ſunt, phraſes adhibuerint, quæ, ſi *omnem vim verborum urgere vellemus*, *duriores ſunt*. Legatur cap. VII. & VIII. *Dogmat Theolog. Petavii Lib. III.* in quo *Patrum* non minus, quam *Ethnicorum* de *Immenſitate* & *Ubiquitate Dei* cogitata profert; heic multa obſervantur loca, quæ *prima fronte aſperiora* ſunt; *mitigata* autem, *innoxia* videbuntur, ſi ad *Scopum* eorum, qui hæc dixerunt, & *ſententiarum*, quas profitebantur, nexum attendamus. (*) *Præſtantiſſimus Theologus*, *ὁ νυν ἐν ἁγιοις*, *H. A. Roëll*, *probaturus*, *Deum mentem eſſe præſtantiſſimam*, provocat ad conſenſum Gentilium; & inter alia etiam locum Virgilii: Spiritus intus alit &c. profert, pag. 64. diſſertat. de *Religione rationali*. Nemo tamen crediderit, eum *Spinozæ* ſententiæ addictum fuiſſe. *Quinto: Multum tribuo R. Simonio*, *Viro linguarum Orientalium & artis Criticæ peritiſſimo*; difficulter tamen eum probaturum, ſi viveret, credo, quod contendit; nimirum, Veteres Sapientiæ Antiſtites in *univerſum omnes*, cum de Spiritibus locuti ſunt, nonniſi materiam aliquam ſubtilem intellexiſſe. Hoc verum, quod Spiritus ejusmodi ſubſtantiis aſſimilaverint, quod item corpore ſubtili & pellucido, tanquam vehiculo quodam, inſtructos crediderint; (**) quemadmodum plerique Eccleſiæ Patres idem aſſeruerunt: Sed quod omnem ſubſtantiæ intelligentis naturam ſubtiliſſimarum partium compoſitione abſolvi putaverint; hoc in univerſum perſpicuis teſtimoniis probari poſſe, diffido. Sic per *νυν Anaxagoræ* nonniſi ignem intelligi, quod *Simonius* contendit, probandum eſt quammaxime. *Verbo*; licet *D. Gundlingius magna pompa* contra me adducat *teſtimonium Simonii*; patet tamen ex locorum adductorum inſpectione, *Simonium* quidem *dicere*, *minime*

 autem

(*) Confer cum noſtris, *Cudworthum* Tom I. pag 593. & notas Cl. *Moshemii*.

(**) Neque tamen omnes, quibus plena manu adductis hoc præcipue accedit, Veteres pleroſque materiæ mentem e diametro tum ratione naturæ, tum ratione dependentiæ oppoſuiſſe, uti tota philoſophorum hiſtoria clamat, nec negabit, niſi cui perfricta frons eſt. Unde non potuit illis mens eſſe materialis, quod recentiorum tantum inter Græcos commentum fuiſſe videtur, & forte Zeno Cittieus primus fuit, qui ita philoſophatus fuit, inter eos, qui præter materiam aliud principium ſive revera, ſive verbotenus admiſerunt.

autem *probare*, niſi excipias locum *Servii*, cujus tamen Scholiaſtæ auctoritas tanta non eſt, ut dicamus, &*Platonem* & *Virgilium* ad ſenſum *Spinozæ* eſſe torquendum. Verum eſt, *Servium* ad verſum 219. Eclog. IV. *Virgilii* dixiſſe, & apes habere partem divinitatis. Sed quæritur adhuc, quo ſenſu hoc intelligendum ſit. *Θειον hoc idem eſſe, quod præſtantiſſimum, multis locis probat Cerda* ad hunc locum. *Didymus* opificium apis *Θειον vocat*: idem videtur adſerere Plutarchus, cum ait: ἀλλα την μελιτταν ἡμεις σοφην καλεμεν. Ex Commentario ejusdem *Servii* ad Lib VI. *Æneid.* patet, eum potius *ſuam ſententiam* adferre, quam *unde hæc petiverit Virgilius, exponere.* Ad verſum enim 724. principium cœlum ac terras &c. ita loquitur: *Interrogatus Anchiſes, quare animæ velint reverti ad corpora, quaſi aliud dicit, tamen illuc recurrit, quod Græce* το παν *dicitur, id eſt, quod omne eſt. Quatuor ſunt Elementa, terra, aqua, aër, æther: & Deus. Præter hæc nihil eſt aliud: & hoc mundum non poſſumus dicere. Nam mundus non eſt totum. Ergo Deus eſt quidem Spiritus divinus, qui per quatuor infuſus Elementa, gignit univerſa. Igitur ſi de Elementis & Deo naſcuntur omnia, unam originem habent, & par eſt natura omnium. Sed videamus, quid in nobis eſt a Deo: & quid a quatuor Elementis. Quantum datur intelligi, ab elementis habemus corpus, a Deo animam: quod ideo probatur, quia, quod eſt in corpore, terra, humor, anhelitus, calor (quæ omnia videntur, ſicut etiam Elementa) animus inviſibilis eſt, ſicut etiam Deus, unde originem ducit. Illa præterea irrationabilia ſunt, ſicut corpus. Contra Deus habet conſilium, ſicut etiam animus. Deinde elementa mutari videmus, quorum perire mutari eſt; ergo nec animus perit, qui inde originem non ducit. Nam pars ſemper ſequitur genus. Huc igitur tetendit primam intentionem ſuam, ut animos immortales diceret. Hactenus Servius.* Ex quo patet, ipſum minime *ſenſum Virgilii collatione locorum e Philoſophorum decretis* petitorum *explicare*, ſed *ſimpliciter* in ſenſum inquirere, qui ſenſus etiam ita comparatus eſt, ut *Spinozæ* ſententiæ prorſus conformis non ſit. *Sexto:* quodſi *tandem Gundlingio concedam*, *Virgilium* loqui ex mente *Platonis* de anima mundi, nihil tamen lucrabitur. Non enim Rectorem Univerſi, ſed animam mundi, neſcio, quomodo ortam & temperatam, mundi partibus infuſam eſſe, aſſerit *Plato.* Probandum igitur, Deum ipſum ex mente *Virgilii & Platonis in unam ſubſtantiam confuſum eſſe.* Sed *teſtimonium ſane R. Simonis hoc non conficit.* Unde patet, quid de *Illuſtris Viri* verbis, quæ Sect. 81. initio fudit, ſentiendum ſit. Adducto enim teſtimonio *R. Simonii*, ita loquitur: *Quo te nunc*

*nunc vertas*, *fere neſcio*, *niſi in R. Simonium excandeſcens*, *eum vilipendere incipias*, *quod ſoles facere*, *quando Scriptores Juniores aliter*, *quam tibi ſedet*, *Platonis doctrinas intelligunt*, *itemque exponunt.* Non iraſcor *Celeberrimo Critico*, *non perſpicaciſſimo Gundlingio* propter diſſenſum illum *in re leviſſima*, nedum ut tantis viris dicam ſcribam. Facere enim hoc ſolent *Doctores Umbratici.* Imo æquiſſimo animo fero, quæ *Incomparabilis Gundlingius* in hac ipſa Sectione contra me effudit *pleno horreo dicteria.* Quod ut pateat, ipſiſſima *Elegantiſſimi Viri* verba adponam. *Ita Te* (loquitur *Illuſtris Doctor Gundlingius*) *in gyrum volvit præſumtus error*, *ut nec videas*, *nec audias*, *ſed ſenſibus quibusque repugnes*, *nihilque argumenti admittas; utut putes*, *te audire*, *atque aliquando cogitas*, *te cupere doceri; cum interea nec contrarias Demonſtrationes aſſenſu tuo digneris unquam*, *quia te intus agitat Spiritus Vertiginis*, *& mens tua magno ſe corpore miſcet* Doctorum, *quos idem adflavit Sydus & contra veritatem obduravit; ſemper recolendo toties vaniſſime prolata*, *mentem nimirum divinam & animam mundi a materia ſeparari.* Hactenus *Excellentiſſimus Gundlingius.* De re ipſa judicium eſto penes eruditum Lectorem. (*)

XXXIV. *Cl. Gundling.* diſſert. Sect. 82. locum *Plutarchi*, quem fruſtra adductum dixeram, vindicare nititur. Nimirum ex illo voluit probare, Deum *Platonis*, Univerſum, materiam, mentem, animam, mundum, unius rei diverſas tantum denominationes eſſe. Oſtendi *diſſertat. meæ* pag. 933. *Plutarchum* in citato loco aliorum Philoſophorum referre ſententias, & adduxi ipſa *Plutarchi* verba, in quibus eorum opiniones refellit. Quamvis hoc negare haud poſſit *Cl. Vir*, contendit tamen, *Plutarchum* ſententiæ ſuæ favere; *In cauſa primaria*, inquit, *Chæronenſis ingenue fatetur*, *omnes res ſingulares conſtare ex intelligente & ſenſili: intelligens eſſe formam*, *ſenſile materiam. Forma vero ſicuti naturæ cuique complementum dat; ita claret*, *divinam iſtud efficere ſubſtantiam*, *cujus particeps ſit materia*: *mundi vero animam amplius aliquid continere præter intelligibile ac ſenſile*, *quod eſt in rebus univerſis.* Sed verba ipſa Plutarchi adferenda fuiſſent. *Plutarchus* recenſuit *Celeberrimorum Philoſophorum*, *Crantoris & Xenocratis* ſententias de procreatione & natura animæ mundi; quibus adductis, ita ait: *Mihi*, *ſi probabilitas pro regula judicandi ſit habenda*, *utrique videntur*

(*) Mire ſibi plaudit *Gundlingius* ob teſtimonium R. *Simonis*, quod nonſolum heic, ſed & contra Cl. *Trillerum* urſit, contendens Veteres de ſubſtantiis intellectualibus ſciviſſe nihil, quam falſa autem ſit hæc adſertio vel illa ſola docent quæ *Cudworthus* Lib. I. cap. 1. Sect. XIX. ſq. attulit, quem vide.

Digitized by Google

*tur a Platonis opinione aberraſſe : Si non propria placita concinnare, ſed conſentientia Platonis ſententiæ dicere ſit propoſitum.* Addit jam rationem pag. m. 490. ἡ μὲν ἐκ τῆς νοητικῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς οὐσίας λεγομένη μῖξις, οὐ διασαφεῖται πῇ ποτε ψυχῆς μᾶλλον, ἢ τῶν ἄλλων, ὅ, τι ἄν τις εἴπῃ, γένεσις ἐστιν. αὐτός τε γὰρ ὁ κόσμος οὗτος, καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον αὐτοῦ, συνέστηκεν ἐκ τε σωματικῆς οὐσίας καὶ νοητῆς. ὧν ἡ μὲν ὕλην καὶ ὑποκείμενον, ἡ δὲ μορφὴν καὶ εἶδος τῷ γενομένῳ παρέσχε. Καὶ τῆς μὲν ὕλης τὸ μετοχῇ καὶ εἰκασίᾳ τοῦ νοητοῦ μορφωθὲν εὐθὺς ἁπτὸν καὶ ὁρατόν ἐστιν, ἡ ψυχὴ δὲ πᾶσαν αἴσθησιν ἐκπέφευγεν. i. e *quippe illa e mente comprehenſibili & ſenſili natura mixtione, quam dicunt, non declaratur, qui animæ magis, quam aliarum quarumvis rerum ſit procreatio. Nam cum ipſe mundus, tum qualibet ejus pars, ex iſtis duabus conſtat naturis : quarum hæc materiam & ſubjectum, illa formam & ſpeciem rei naſcenti præbuit; & quicquid materiæ informatum eſt, participatione atque adſimilatione intelligibilis (ſic enim liceat vocare eam, quæ ſola mente percipitur) naturæ hoc ſtatim conſequitur, ut tangi viderique poſſit. Anima autem omnem ſenſum ſubterfugit.* Ex hoc loco Plutarchi patet, minime eum exiſtimare, τὰ νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ in unam maſſam ſeu ſubſtantiam confundi, nedum Deum ipſum cum mundo miſceri; ſed hoc tantum vult *Plutarchus*, fruſtra Philoſophos quosdam, naturam animæ mundi ejusque originem explicaturos, provocare ad commixtionem animæ & rei ſenſibilis. In omni enim definita corporum ſpecie occurrere materiam & formam, quæ forma aliunde acceſſerit, re nimirum intelligente; animam autem mundi jam in confuſa illa materiæ mole præextitiſſe; quæ poſtea latius exequitur. Pag. m. 635. expreſſe ait : *Qui vero materiam corpoream miſceri cum individua volunt, errant. Primum in eo, quod nullo corporeæ materiæ nomine heic utitur* Plato : *quam alias receptaculum, omnium rerum capacem & nutricem ſolet dicere, non circa corpora dividuam, ſed ipſum corpus, quod in ſingularia dividatur. Deinde, quid interit inter mundi & animæ procreationem, ſi utrumque ex materia & intelligibilibus eſt conſtitutum? Ipſe quidem* Plato, *quaſi abominans animæ ex corpore ortum, ait, intus in ea corporeum fuiſſe a Deo collocatum, forisque ab illa occultatum : cumque totam animam ratione abſolviſſet, deinde argumentum de materia proponit, qua ante, cum animam crearet, nihil opus habuerat, utpote ſine materia natam* Idem, ut notum eſt, pag. m 630. *duplicem animam effingit*, ut cauſam inveniat turbulenti illius motus in materia prima. Adeo ut præter Deum habeamus duplicem animam una cum materia. Eas autem ſubſtantias in unum confuſas, nullibi

nullibi docet; adeo ut cætera, quæ in hac Sectione profert *Gundlingius, mera ſint ſigmenta, nullo teſtimonio ſubnixa.* Sect. 83, denuo urget tria illa Principia *Platonis*, &, quocunque demum modo intelligam, putat, neceſſario inferri, Deum cum mundo unicam efficere ſubſtantiam. Non ſemel in ſuperioribus de hac re dixi; dixi in *Platone* & *T. Locro* Deum deſcribi tanquam Ens excellentiſſimum; νοῦν tanquam παράδειγμα æternum, & per ſe ſubſiſtens; animam mundi tanquam cauſam quandam ex diviſibili & indiviſibili temperatam, omnia tamen in mundo viſibili pervadentem & fœcundantem, ejus autem originis veſtigia certa in *Timæo* haud reperiri; recentiores autem Platonicos adſerere, τὸν νοῦν a Deo, animam mundi a ſecundo principio ortas eſſe, omnes autem propriam ſubſiſtentiam habere. Urget igitur D. G. & priorem & poſteriorem ſententiam. *Quod ſi igitur*, inquit, *proprietates unius Dei tantum hypoſtaticis nominibus ſunt conveſtitæ, Deus unus erit in omnibus rebus, earumque ultimum complementum conſtituet, pervadetque omnia, velut materia Carteſii ſubtiliſſima.* Argumentum ergo *Gundlingii* huc redit: *Anima mundi & Deus unum idemque ſunt: anima mundi omnia pervadit, atque cum mundo commiſcetur: Ergo Deus etiam cum mundo commiſcetur.* Nihil jam dicam de *majore propoſitione*. Supponam, illam veram eſſe. Omnis quæſtio redibit ad *minorem*. Quæretur nimirum, utrum anima illa mundi, vel Deus cum mundo, unicam efficiat ſubſtantiam. Ad nauſeam uſque dixi, hanc propoſitionem non eſſe ſupponendam, ſed probandam. Velim igitur præter dicta obſervari. Primo, apud *T. Locrum* & *Platonem* non ſolum deſcribi materiæ in confuſione jacentis ſtatum, ſed & *clariſſime doceri*, aſtra, terram, ſolem &c. extitiſſe, vel antequam ulla mentio fit animæ mundi. Mentio etiam fit ſubſtantiarum intelligentium, quas anima mundi in corpora humana deduxit. Vide *T. Locrum* pag. 556. Erant igitur ante miniſterium illud animæ mundi infinitæ jam ſubſtantiæ. Neque enim Sol, aſtra, terra &c. accidentia ſunt. Quod ſi dicas, Deum hæc in ordinem digeſſiſſe, animam autem mundi unum cum Deo eſſe; tum velim mihi explicari verba T. Locri, quæ pagina jamjam citata ita ſonant: *Jam vero poſt mundi conſtitutionem, mortalium animantium generationem molitus eſt Deus, ut ad imaginem illam perfectus plane eſſet atque abſolutus. Humanam igitur animam ex iisdem rationibus atque potentiis temperatam atque diviſam diſtribuebat, naturæ alteratrici hoc tributo Miniſterio: quæ acceptis harum rerum mandatis ipſius Opificis quaſi vicem obivit in mortalibus & diurnis animalibus effi-*

Cccccc *cien-*

*ciendis, quorum animas quaſi per fluxum quendam inſtillabat.* Hactenus T. Locrus. Si autem Deus idem eſt cum anima mundi, cur tam clare a ſe invicem diſtinguit Deum a Miniſtro illo Secundo? videamus autem diſtincte, utrum Deus cum mentibus, corporibus inanimatis, ſeſe conjungens fiat unica tantum ſubſtantia. Quod mentes noſtras attinet, dicuntur illæ circa aſtra fuiſſe vel antequam ab anima mundi in corpora deducebantur; erant igitur ſubſtantiæ: non enim poteſt accidens migrare de ſubjecto in ſubjectum. De *earum origine* ne verbo quidem meminit *Locrus.* Quomodo igitur fieri poteſt, ut mentes illæ, quamprimum Deus in illis operatur, ſubſiſtentiam ſuam propriam amittant? De hac re prorſus ſilet *Plato.* Corpora, antequam in ordinem redigerentur, Deusque ea elaboraret, erant ſine dubio ſubſtantiæ. Rudis enim indigeſtaque moles non minus eſt ſubſtantia, quam pulcherrime fabrefactum corpus. Quemadmodum igitur prima Dei operatio in materiam non obſtitit, quo minus ille a mundo ſecretus ſit; ita pariter nec conſervatio illius & gubernatio obſtat, quo minus Deus & materia diverſæ ſint ſubſtantiæ. Quod corpora animata tandem ſpectat, certum eſt, ea vivere. Ita vivunt animalia, homines. Quæritur, utrum Deus immediate hoc efficiat, an vita illa a ſubſtantia intelligenti repetenda ſit, an natura quædam plaſtica, corporibus inſerta, hoc efficiat, an ex mechanicis hæc omnia legibus repetenda ſint. Nullibi de his quæſtionibus perſpicue mentem ſuam aperuit *Plato.* Quando igitur vel maxime verum eſſet, Deum ire per omnes terras, tractusque maris, Deum vitam omnibus dare, nondum tamen pateret, quousque hoc extendendum ſit. Deus ex noſtro Syſtemate ſingulis momentis vitam meam conſervat. Vox conſervationis non eſt vocabulum ſenſu vacuum. Ipſius conſervationis perſeverantia, & conſtans effectus, nexum aliquem intercedere probat inter voluntatem Dei & vitæ meæ prorogationem. Deus ex ſententia mea non eſt extenſus, ſed nobiliſſima mens, intelligendo, & volendo actuoſa. Intellectus Dei res non producit, ſed voluntas. Voluntate ergo Dei fit, ut vivam. Hæc voluntas non eſt nuda velleitas, ſed voluntas cum potentia & effectu conjuncta. Quomodo autem probabitur, Deum, ſive animam mundi, vitam omnibus largientem, unam cum hominibus & animalibus ſubſtantiam fieri? Quibus ex principiis hoc demonſtrabitur? Num forſan adſunt teſtimonia meridiana luce clariora? Proferantur ergo; anima illa mundi vel Imperio Dei obnoxia, *Locro* tamen 548. dicitur δυσμικτος, difficulter ſuſcipiens

piens mixtionem : & pag. ſeq. ἀν συνέταξατο ὁ Θεος, quam ipſe Deus exornavit. Demonſtrandum igitur eſt vel *teſtimoniis* vel *ex principiis Platonis*, Deum alia ratione ſe cum mundo conjungere non poſſe, quam per commixtionem & coalitionem in unam eandemque ſubſtantiam.

XXXV. Oſtendimus hactenus, minorem propoſitionem non inferre id, quod contendit Illuſtris Vir. Sed nec major propoſitio probari poteſt. Quod ſi enim *Platonis* & Platonicorum Scripta diligenter evolvamus, clariſſimum erit, non unum in divinis dari principium, ſed tria diverſa, gradibus perfectionis inter ſe diſtincta. Invenimus *Deum* των παντων Δημιεργον; τον νυν, ſeu æternum aliquod παραδειγμα rerum intellectualium; *animam mundi*, ſubſtantiam a primo & ſecundo diverſam. Primum excellentius ſecundo, & ſecundum tertio; ſingula tamen *Platoni* Θεος. Quid autem ex hac ſententia ſequitur? *Tum*, inquit pag. 315. *Plato erit Tritheita.* Sit ergo *Tritheita Plato.* Ergo non eſt *Spinoſiſta.* Qui enim tres per ſe ſubſiſtentes naturas agnoſcit, non unicam dari ſubſtantiam fatetur. *Tu vero* (inquit,) *tandem fateri cogeris, tertium Deum eſſe conjunctum cum rebus omnibus, niſi ſimul & primus ſit & ſecundus.* Imo vero fateor, animam mundi, tertiam illam ſubſtantiam, quam Θεον etiam adpellat *Plato*, omnia fœcundare, ire per omnes terras, tractusque maris, cœlumque profundum &c. num igitur probatum eſt, etiam Deum vel mentem idem præſtare? Dedi enim, quod jubet D. G. pag. 316. cuique principio ſuam hypoſtaſin. Deus, nobiliſſima mens, per ſe exiſtit; νυς per ſe exiſtit; anima mundi omnia tranſiens per ſe exiſtit. Deus ergo, ſeu mens prima, non eſt conjunctus cum materia; ſecundum principium non eſt conjunctum cum mundo; ergo reſtat tertia ſubſtantia anima mundi. *Optet* (ita pergit,) *ſententiam quæ placet: det cuique principio ſuam hypoſtaſin: adimat rurſum, & ex tribus unum conficiat: omni a latere nil lucrabitur. Erit Deus in omnibus, & cum omnibus, ſive mundi animum dicat, ſive cum Spinoza Deum ſimpliciter nominet. Liberalitate Cl. Viri* uſus ſum. In priore argumentatione ſuppoſui, Deum & animam mundi unum idemque eſſe; neque tamen probatum eſſe vidi, Deum ideo cum mundo unicam fieri ſubſtantiam. Hoc in loco tria illa principia a ſe diſtincta eſſe poſui. Probandum igitur eſt, primum & ſecundum principium etiam cum mundo conjungi, quando animam mundi materiæ aliqua ratione conjunctam conceſſero. *Petitum*, inquit, *ut hæc ſingula probem diſtincte, inane eſt ac*

 *phan-*

*phantaſticum.* Mihi vero illi deridendi videntur, qui non ſine ſupercilio *Dictatorum* inſtar quælibet effutiunt, & onus tamen probandi a ſe rejiciunt. Sine dubio vinceret *fortiſſimus Antagoniſta*, ſi tria illa principia *in unum conjungerem*, & poſtea *arctiſſime cum materia* copularem. Sed *teſtimoniis*, *teſtimoniis* inquam perſpicuis opus eſt ad utramque ſuppoſitionem probandam. In tranſitu heic mentionem faciam retorſionis, quam Sect. §4. a ſe amoliri conatur *D. Gundlingius.* Pag. 931. *diſſertat. meæ* inter alia contra ipſum hoc uſus ſum argumento: Si materia ex ſinu Dei expulſa fuit, & anima mundi ſubtiliſſima eſt materia, idemque cum primo & ſecundo principio, quod contendit *D. Vir:* tum falſiſſima eſt hypotheſis *Gundlingii*, quia argumentum plus probaret, quam probandum erat: probaret enim, in Syſtemate *Platonis* intellectuales ſubſtantias nullas dari, quod univerſæ philoſophiæ Platonicæ contrarium eſt. Hanc *argumentationem injuſtam eſſe*, ait, quoniam animam mundi materiæ Carteſii primæ *ſimilem* eſſe dixerit, non ipſam *materiam ſubtilem.* Et ut *immane* hoc *diſcrimen* capiam, ita ſeſe explicat *Humaniſſimus Vir* pag. 317. *Similitudo minime facit, ut comparatum cum re fiat illa ipſa res, ad quam componitur. Confertur naſus dilectæ Sponſæ a Solomone turri, quæ ſe extollit in monte Libanon: propterea vero naſus iſte, utut egregius, non eſt turris in Libanon. Puto me a te iri intellectum: nec naſum Sponſæ te commixturum eſſe cum turri.* Σοφως. *Elegantiſſimi Vir Ingenii* hæc dicere non potuiſſet, niſi in re tanti momenti ad *Sacras Literas provocaſſet.* Ad rem ipſam quod attinet, perinde eſt, utrum hoc argumentum admittat nec ne; neque enim illi innitor. Hoc tantum dicam, *me bis* in *diſſertat. mea* dixiſſe, *Cl. Virum* animam mundi materiæ ſubtiliſſimæ Carteſii *ſimilem* eſſe perhibere, *quod tacendum non fuit.* Interim fateor, me *nondum videre*, in quo peccaverim. Statuit, *a Deo & ex Deo omnia emanaſſe, effluxiſſe, materiam e ſinu Dei projectam, ubi emanatio ſit, ibi fluxum proprie dictum locum habere, adprobat ſententiam R. Simonii, adſerentis, veteres per intelligentias ſubſtantiam igneam intellexiſſe,* τἀγαθὸν *Platonis (pag. 350.) in igneam abire ſubſtantiam, mentes noſtras decerptas eſſe ex divinitate, & ex his omnibus unicam fieri ſubſtantiam.* Neſcio igitur, ubi maneant ſubſtantiæ intelligentes. Et quod animam attinet, comparavit illam materiæ *ſubtiliſſimæ Carteſii*, vel *reſpectu corporis ſubtilis*, vel *reſpectu rapidiſſimæ agitationis;* quocunque ſenſu ſumat, *anima illa mundi corpus erit.* Si dicat, illam quaquaverſum rapidiſſime ruere, *mentem tamen eſſe a materia ſecretam*, tum fruſtra *toties*

Digitized by Google

*toties totiesque* ad fluxum, ad ſeparationem provocaret. Sed uti dixi; huic argumentationi non inhæreo, licet nihil, quod alicujus momenti ſit, regerere poſſit *Doctiſſimus Vir*. Interim ut ſuſpicionem a ſe amoliatur, Sect. 86. aperit, quid de animis & intelligentiis Platonicis ſentiat; fatetur, eas eſſe divinæ naturæ conſortes, decerpta animæ mundi, ſive Dei; provocat ad quæſtiones Platonicas *Plutarchi*, unde concludit, differentiam inter animam mundi, & inter Deum talem eſſe, qualis inter totum & partem. Proferamus autem locum *Plutarchi* integrum, uti de concluſione rite judicare poſſimus. Pag. 406. quæſtionem illam proponit: Τι δη ποτε τον ἀνωτατω Θεον πατερα παντων καὶ ποιητην προσειπεν; —— ἠ διαφερει πατηρ τε ποιητου, καὶ γεννησεως γενεσις. ὡς γαρ το γεγεννημενον, καὶ γεγονεν, οὐ μην ἀναπαλιν, οὕτως ὁ γεννησας καὶ πεποιηκεν. ἐμψυχου γαρ γενεσις ἡ γενεσις ἐςι. Και ποιητου μεν, ὁιος ὀικοδομος, ἠ ὑφαντης, ἠ λυρας δημιουργος, ἠ ἀνδριαντος, ἀπηλλακται το γενομενον ἐργον. ἡ δε ἀπο του γεννησαντος ἀρχη καὶ δυναμις ἐγκεκραται τῳ τεκνωθεντι, καὶ συνεχει την Φυσιν, ἀποσπασμα καὶ μοριον οὖσαν του τεκνωσαντος. ἐπει τοινυν οὐ πεπλασμενοις ὁ κοσμος, οὐδε συνηρμοσμενοις ποιημασιν ἐοικεν, ἀλλ᾽ ἐςιν ἀυτῳ μοιρα πολλη ζωοτητος καὶ θειοτητος, ἣν ὁ Θεος ἐγκατεσπειρεν ἐφ᾽ ἑαυτου τη ὑλῃ καὶ κατεμιξεν, ἐικοτως ἁμα πατηρ τε του κοσμου ζωου γεγονοτος, καὶ ποιητης ἐπονομαζεται. Τουτων δε μαλιςα της Πλατωνος ἀποτομενων δοξης, ἐπιςησον εἰ κακει λεχθησεται πιθανως, ὁτι δυοιν ὀντων, ἐξ ὡν κοσμος συνεςηκε, σωματος καὶ ψυχης. Το μεν οὐκ ἐγεννησε Θεος, ἀλλα της ὑλης παρασχομενης, ἐμορφωσε καὶ συνηρμοσε, περασιν ὀικειοις καὶ σχημασι δησας καὶ ὁρισας το ἀπειρον. ἡ δε ψυχη, νου μεταςχουσα καὶ λογισμου καὶ ἁρμονιας, οὐκ ἐργον ἐςι του Θεου μονον, ἀλλα καὶ μερος. οὐδ᾽ ὑπ᾽ ἀυτου, ἀλλ᾽ ἀπ᾽ ἀυτου καὶ ἐξ ἀυτου γεγονεν. i. e. *cur ſupremum Deum omnium Patrem & Opificem appellavit? —— aut intereſt aliquid inter Patrem ac Opificem, procreationem & ortum? Sicut enim quod procreatum eſt, id omnino etiam ortum eſt, non viciſſim: ita qui genuit, is etiam fecit. Ortus enim animati, eſt procreatio. Tum Opus ab Opifice confectum, ut ædificatore, textore, lyræ fabro aut ſtatuario, prorſus ab Authore ſuo abſcedit. Vis autem & principium procreantis inſita eſt progenies, ejusque continet naturam, portiuncula quædam a genitore avulſa. Quando itaque mundus non effictis aut compactis operibus ſimilis eſt, ſed magna ei ineſt pars vitæ atque divinitatis, quam a ſe Deus materiæ inſeruit atque admiſcuit: haud injuria juxta & Pater mundi, qui vivens extitit, & Opifex appellatur. Hæc cum maxime ad Platonis ſententiam accedant, conſidera, an & hæc probabiliter dici poſſint. Cum mundus conſtet e duabus*

 *parti-*

*partibus, corpore & anima; corpus quidem non genuit Deus, ſed a materia exhibitam conformavit ac concinnavit, ſuis terminis ac figuris devinciens definiensque infinitum. Anima autem mentis, rationis, concentusque particeps, non opus modo, ſed & pars Dei eſt, neque ab ipſo facta, ſed de ipſo extitit.* Ad hoc teſtimonium *Plutarchi* ſequentia noto: Primum; explicationem vocis *Patris ſubtiliorem* videri quam *veriorem.* Innumera ſunt *Græcorum* & *Latinorum* Poëtarum teſtimonia, in quibus Jovem omnium rerum *Parentem* dicunt, licet de generatione tali ne cogitaverint quidem. Imo ſi voci huic inhærendum eſſet, cauſam non viderem, cur ad corpora hæc generatio ſeſe non extenderet. Secundo; quamvis multum tribuam Viro πολυμαθεϛατῳ, major tamen penes me eſt *auctoritas Platonis* & *T. Locri. Plato* in *Timæo* & *Locrus* ex profeſſo originem rerum omnium deſcribunt, hujus tamen emanationis animæ mundi ex Deo mentionem non faciunt. Nemo igitur mihi vitio vertere poſſit, ſi de explicatione Plutarchi, *Viri alias doctiſſimi & Platonicæ Philoſophiæ peritiſſimi dubitarem.* Dicit *Plato* in Timæo, Deum animum in medio mundi collocaſſe, corpore circumdediſſe, originem non pandit; imo verba adfert, quæ nullam ejusmodi ſuſpicionem in nobis excitant: Την δε δη ψυχην, inquit, ὐχ ὡς νυν ὑϛεραν ἐπιχειρεμεν λεγειν, ὑτως ἐμηχανησατο καὶ Θεος νεωτεραν. i.e. *Sed animum haud ita, ut modo locuti ſumus, molitus eſt poſteriorem & juniorem.* Vox ſane ἐμηχανησατο nullam *emanationem* denotat. Iterum: Ὁ δε Θεος καὶ γενεσει καὶ ἀρετῃ προτεραν καὶ πρεσβυτεραν ψυχην σωματος ὡς Δεσποτιν καὶ ἀρξυσαν ἀρξομενε συνεϛησατο. i. e. *Deus autem & ortu & virtute antiquiorem genuit mundi animum, eumque ut Dominum & Imperantem obedienti præfecit corpori.* Provocat quidem *Cl. Vir* ad vocem γεννησας. Sed reſpondi jam diſſertat. meæ pag. 947. voces γεννησας, ποιησας, τεκταινεσθαι, μηχανησας, δημιεργησας *frequenter* & *promiſcue* quidem adhiberi a *Platone* in hoc negotio. Et ne videar ſolus pertinaciter huic meæ adſertioni inhærere, provoco ad *Ab. Gravium,* quem Sect. 28. *ſententiæ ſuæ teſtem eſſe perhibet.* Is *Lib. III. Cap. XVIII.* pag. 569. ita de mundi anima loquitur: *Hæc vere mens omnia hactenus de animo dicta tuetur: Dei ſcilicet conſilium fuiſſe, naturam perfectam formare, quam excellentiſſima virtute circumdaret exornaretque, ita ut quemadmodum & ipſe divina ſua virtute creaſſet naturam, ita & ipſa natura, velut Dea quædam, creatum illum ordinem atque poteſtati ſuæ relictum efficax gubernaret. Diſtinguens naturam, quam & improprie aliquando Deum vocat, a* Δημιεργῳ *ſive Opifice Philoſophus, ut in Philebo*

pag.

pag. 28. legere eſt non uno loco, nec ſeparat naturam a Dei Imperio, aut æternam ſimpliciter conſtituit, ſed naturæ vim mirabilem & conſtantem agnoſcit, cujus nutu & imperio res ſingulares quotidie procreentur, ita ut inter omnes mutationes ipſa immobilis maneat. Nequaquam, inquam, eam naturam e rerum creatarum numero eximit; ſed toties inculcat, eam eſſe a Deo factam & ejus eſſe miniſtram, nec non cauſam proprie, ſed συναίτιον. Neque veram ei Divinitatem, ſed ἐπισκευαστὴν in Politico tribuit; quæ mens ejus e vocibus ſubinde γεννησομένου Θεοῦ, γεννητοῦ, νεωτέρου & oppoſitis τοῦ ἀεὶ, αὐτοαεὶ Θεοῦ &c. additis pateſcit, & ipſe Timæus in Autographo Deum formæ & materiæ principium, naturæ auctorem vocat. Ita Gravius. Tertio: Si Plutarcho concedam, eam eſſe ſententiam Platonis, tum nihil aliud ſequitur, quam hoc, intellectualem quandam ſubſtantiam a Deo & ex Deo ortam modo nobis hominibus imperſcrutabili. Probandum, hanc animam dein cum mundo ita eſſe connexam & copulatam, ut unam eandemque cum mundo efficiat ſubſtantiam. In eadem Sectione Plutarchus haud obſcure hoc ipſum negat. Quivis noſtrum, inquit, intus vitalem vim mortali ac diſſolubili corpore continet. In mundo contra a principe parte, & ſemper eodem modo ſe habente, corporea perpetuo conſervatur natura in medio ſita. Et vero diverſis modis ſenſile & ſola mente perceptibile dicuntur individua eſſe, nullamque admittere partitionem. Illud ob exiguitatem, hoc ob ſimplicitatem ac ſinceritatem, & quod omnis privationis expers eſt atque differentiæ. Quin & alioquin ſtolidum eſt corporeis rebus judicare de incorporeis velle. Quarto: Verba illa Plutarchi corpus non genuit Deus &c. ſatis ſuperque oſtendunt, Plutarchum adſeruiſſe, duo dari ex mente Platonis æterna & per ſe ſubſiſtentia principia; igitur non una tantum datur ſubſtantia.

XXXVI. Cl. Vir Sect. 88. & 89. detorquet ſententiam meam, ut habeat, quod exagitet & carpat. Cl. Viri verba hæc ſunt: Quocunque te convertas, trinitas Platonis aut monſtrum evadet, aut nominalis tantum Trinitas dicetur. Fac enim ideam a primo Ente diverſam, tum omnes ideæ reliquæ ab idea & emanantes ſeparatim exiſtent, quod Ariſtoteles objecit Magiſtro, & abſurditatem continet. Reſpondi pag. 937. ita: Supponamus, Platonem dixiſſe, ideas omnium rerum eſſe in Deo & quidem a Deo ipſo, tanquam ſingulares quasdam ſubſtantias, diſtinctas. Num adeo monſtroſa eſt hæc opinio? Quæritur itaque, utrum ſententia de ſubſiſtentia τοῦ λόγου & idearum monſtroſa & abſurda ſit. Ille vero initio Sect. 88. ita ait: Id vero penitus abſurdum eſt, quod Apologeta κατ᾽ ἄνθρωπον in me obvertit. Nam cum ſcripſiſſem, ambiguum videri, an Plato attributa

ipſa

*ipſa deſcripſerit ὑποςατικως, ac λογος, ιδεα, ψυχη, deſignent tantum ſapientiam, voluntatem ac potentiam divinam: quærit is, ſit ne hæc opinio adeo monſtroſa? in quo, quam is κρινομενον ignoret, ſuo ſe indicio prodit.* Ita patet, quam *candide* mecum egerit *Vir Illuſtris.* Interim *dum carpit, docet.* In eadem enim Sectione *præclare monet*, attributa Dei eſſe ipſum Deum, potentiam Dei ipſum Deum; ſapientiam Dei ipſum Deum. Vix tamen hoc monuit, denuo *meam ignorantiam* circa ideas in apricum profert. Sect. 89. *E ſimili penu*, inquit, *venit, quod Apologeta de ideis foris dat. Mox etenim de ideis divinis nihil ſe intelligere, mox extra Dei intellectum eas poſitas facilius putat defendi, mox quomodo eadem res diverſa ratione ita modificari poſſit, ut ſit aliquando arbor, planta, anima, capi poſſe negat: ipſe haud dubio inſcius, quid loquatur ſcribatve.* Quamvis facile pati poſſim, ut alii me erraſſe dicant, *humanum* enim eſt *errare; abjecti* tamen *animi* eſſe puto, ferre, ut quæ recte dicta ſunt, *ſine ratione in alienum ſenſum trahantur. Ei, qui pendet a rebus leviſſimis, (non mihi, non ſapientiæ amanti) plauſum immortalitatem, ſibilum mortem videri neceſſe eſt.* Quæſtio erat, utrum λογος attributum Dei ſit, an vero ſubſtantia per ſe exiſtens. *D. Vir* poſterius negat; inde enim ſequi, ideas omnes per ſe exiſtere, quod monſtroſum & abſurdum. Reſpondi, non adeo abſurdam mihi videri hanc ſententiam. Addidi pag. 937. diſſertat meæ: *mea opinione ignoramus prorſus, quid ſint ideæ, nedum uti, qua ratione in Deo eſſe poſſint, definire poſſimus. Neceſſario hæc mihi addenda videbantur, quandoquidem adeo abſurda viſa eſt ſingularium idearum ſubſiſtentia.* Dixi itaque in genere, mihi videri, nos ignorare, quid ſint ideæ. Dixi inſuper, illos, qui communem ſententiam, nimirum omnes ideas in Deo eſſe *modificationes mentis divinæ*, defendunt, *forte, forte* inquam, iisdem difficultatibus involutos, ac illos, qui ideas extra mentem Dei exiſtentes, Deo tamen ab ætero arctiſſime conjunctas tuentur. *Non igitur hanc ſententiam probabiliorem priore eſſe dixi*, uti *contra mentem & aperta verba mea* hoc mihi *imputat.* Verum, eſt addidi: *perſpicere me non poſſe, qua ratione divina & nobiliſſima mens ita modificari poſſit, ut arborem, piſcem &c. referat.* Exiſtimavi hactenus, omnes noſtras de ideis Dei ratiocinationes niti analogia, quam inſtituimus cum ideis mentis noſtræ. Duæ autem ſunt præcipue (cæteras jam non moror) Philoſophorum de idearum natura ſententiæ. Quidam putant, ideas eſſe modificationes mentis noſtræ: alii, ut *Lockius, Clericus*, eas a mente diſtingunt, dicuntque, eas eſſe immediatum contemplationis noſtræ objectum;

ctum; interim nos, quid ſint, neſcire. Argumenta utriusque partis non referam. Transferamus hæc ad Deum. Aut ideæ Dei ſunt perfectiſſimæ mentis modificationes; aut aliquid ab Eſſentia Dei remotum, ſed quod Deus ab æterno jugiter contempletur. Si prius, vellem mihi modum oſtendi, qua ratione mens nobiliſſima ita modificari (liceat ſermone Scholaſticorum uti) poſſit, ut plantam, animal quoddam, referat. *Non nego*, in Deo eſſe, ſeu Deum ideas omnium rerum, etiam corporearum, habere; *neque abſurdam eſſe illorum*, qui hæc profitentur, *ſententiam*; ſed *hoc tantum, abſtruſiorem* eſſe illam *materiam*, quam ut *diſtincte explicari poſſit.* Si vero extra Deum ſunt, & contemplationis divinæ objectum ſunt, atque per ſe exiſtunt, quid ſint, & quomodo æternæ eſſe dici poſſint, nemo perſpexerit. Quod ſi tamen *ſubtiliſſimus Vir* majorem lucem huic argumento adferre poſſit, quam hactenus *Arnaldus*, *Malebranche*, *Lockius* attulerunt, quammaxime ſibi devinciet *Orbem Eruditum.* Si autem, quid ſint ideæ, ignoramus, neque definire poſſumus, utrum in mente noſtra ſint, an extra mentem, exiſtumo etiam de ideis Dei certi nihil adferri poſſe, atque adeo *majori argumentorum robore opus eſſe* ad probandum, *ſententiam* illorum, quid ideas per ſe ſubſiſtentes tuentur, *monſtroſam eſſe.* Hæc addenda erant, ut Lector ſentiat, quo jure *D. G.* adſerat, abſurde doctrinam de ideis ad hoc argumentum tractam eſſe. Interim perſeverat in opinione ſua, nimirum τον λογον *Platonis* nonniſi abſtractione mentis a Deo & anima mundi diſtingui, atque adeo ipſum Deum cum omnibus ſubſtantiis mundi ſeſe conjungere. De quo, ut verbum addamus, neceſſe non eſt. Verbo tantum meminiſſe juvat eorum, quæ de *Cudworthi* ſententia dixeram. Statuit ille cum *Proclo duplicem animam mundi*, quarum *una* nihil commercii habeat cum rebus terreſtribus, *altera* vero omnia pervadat corpora. Contendit *Cl. Gundlingius*, quod ſi vel maxime vera eſſet *Cudworthi* ſententia, nihilominus tamen ſyſtema *Platonis* iisdem implicitum fore difficultatibus, quia anima illa ſuperior etiam ex Dei eſſentia emanaverit. Ad hæc reſpondi p. 940. diſſert. meæ ſequentia. *Cudworthi opinionem tueri nolo*, *quamvis*, *ſi Veterum teſtimoniis probari poſſet exiſtentia duplicis illius animæ*, *non adeo in anguſtias conjectum putem Cudworthum*, *uti quidem exiſtimat Cl. Gundling.* Hæc mea verba Sect. XC. ita Interpretatur; *putat is*, *Cudworthum non adeo fore ſpernendum*, *ſi ſua e Platonis voluminibus probaſſet. Quod idem eſt*, *ac ſi dicerem*, *Zimmermannum victoriam reportaturum*, *niſi in proba-*

 *tione*

*tione defecerit.* Mirum non eſt, *pleroſque ab Eriſticis Scriptis legendis abhorrere: pauciſſimi enim diſputantium candide adverſariorum ſententias in medium proferunt. Gundlingius* dicit: *Cudworthum, etiamſi probaſſet* duplicis illius animæ exiſtentiam, *Platonem tamen* ab Atheiſmo liberare non poſſe. Ego: ſi probare poſſet exiſtentiam teſtimoniis veterum, in tantas anguſtias conjectum haud fore. Num autem *hoc idem* eſt ac dicere, *Cudworthum* victoriam reportaturum, niſi in probatione defecerit, cum vel allatis veterum teſtimoniis nil tamen lucrari *Cudworthum* ſupponat *D. G.* (*) *Socratem*, quem *D. Gundlingius* æque ac *Platonem* Sect. 91. *Atheiſmi* poſtulat, defendere nolo. Dudum enim *ſummi Viri* innocentiam hac in parte demonſtrarunt *doctiſſimi Viri.* Exſpectabo, quæ de *Theologia hujus Viri* in medium prolaturus ſit *Gundlingius.* Dixi quædam huc facientia *in diſſertat. de præſtantia Religionis Chriſtianæ collatæ cum Philoſophia Socratis.*

XXXVII. *Cl. Vir* Sect. CXII. conqueritur, me hinc inde *evagari*, & committere *vitium ratiocinationis, quod Logici vocant ignorationem τȣ ἐλεγχȣ.* Videamus de utroque. Cl. Vir dixerat, τον λογον ex mente *Platonis* a Deo ipſo non diverſum. Reſpondi, *Eruditiſſimos Viros* ad hucdum diſſentire, utrum λογος *Platonis* ſit ſubſtantia per ſe exiſtens atque æterna, an vero attributum tantum Dei. Concluſi inde, non poſſe *Gundlingium* ſententiam eorum, qui ideam a Deo ipſo non ſeparant, tanquam certam ſupponere, & in præſidium cauſæ ſuæ trahere. *Num hic evagatus ſum? Neſcire nos pergit*, (ita loquitur D. G.) *quæ ſit cogitatio divina; eoque recentiorum quorundam opinionem refellit, qui ideas Dei ab ejus natura non putant diſtinctas: ſiquidem refellendi vocula congruat inaniter ratiocinanti. Nam eos putat hoc argumento in fugam dari, quod triangulus, de quo Deus cogitat, ad eſſentiam ejus pertinere minime poſſit.* Exemplum de Triangulo attulli pag. 955. non vero 936. & ibi de alia re ſermo eſt. Ibi enim quæritur, quomodo anima mundi, aliquid Deo imperfectius, a Deo tamen oriri poſſit. Dixi, probandum eſſe, Deum in infinita ſua natura nil complecti poſſe, quam quod ad Eſſentiam perfectiſſimam neceſſario pertineat. Addidi,

(*) De duplici anima mundi, quam poſt Juniores Platonicos finxit *Cudworthus*, vide erudite differentem Cl. *Moshemium* ad *Cudworth. Tom. I. pag. 680.* ſeq. negat ille Platonem duplicem ejusmodi animam admiſiſſe, cauſasque oſtendit, cur Platonici in hanc ſententiam deſcenderint; interim nobiſcum conſentit, illam animam mundi non ejusdem cum Deo naturæ eſſe; ſed illam a Deo progeneratam, Imperioque Dei ſubjectam eſſe.

didi hæc verba: *Communiter Philoſophi omnium rerum ideas in Deo eſſe ajunt, eas eſſe æternas & immutabiles, ſed tamen a Deo non diſtinctas, continebit igitur Deus in ſe aliquid, quod ad perfectiſſimam ejus eſſentiam aliquatenus non pertinet. Deus quidem perfectiſſime cogitat & agit. Sed ſi ideæ illæ ſunt aliquid non nihil, cogitatio Dei, quatenus rem imperfectam refert, v. gr. triangulum, eo ipſo neceſſario ad eſſentiam Dei non pertinebit.* Hæc autem *non attuli* ad ſententiam illorum, qui ideas Dei ab ipſo Deo non ſeparant, *refellendam*, ſed ut pateat, non adeo abſurdam eſſe eorum ſententiam, qui putant, aliquid in Deo eſſe poſſe, quod ad perfectiſſimam tamen naturam neceſſario non pertineat. Interim patet ſimul, inde a pag. 936. ad pag. 955. ſaltum feciſſe *Cl. Virum. Forte hoc eſt evagari?* Sed veniamus ad rem, & audiamus, qua ratione *D. G.* probaverit, me ignorantiam τȣ ἐλέγχȣ commiſiſſe. *Ignorat*, inquit, *hodiernos Philoſophos id ſolum velle, cogitationem Dei eſſe ipſum Deum, ceu ſupra ſcripſimus de potentia ejus. Iſtud vero, quod Dei potentia producitur, nemo unquam divinæ naturæ adglutinavit. Itaque exemplum trianguli vane adducitur. Quantum eſt, quod ignoramus!* Quæritur, utrum *noſtro concipiendo modo* aliquid in Deo eſſe poſſit, quod ad perfectiſſimam eſſentiam Dei non pertineat. Dixi, modernorum judicio omnium rerum ideas in Deo eſſe. Videri autem, hanc vel illam ſingularem ideam, ſeu divinæ mentis modificationem, ad eſſentiam Dei non pertinere: quandoquidem perfectiſſima Eſſentia Dei ſine hac vel illa idea concipi poteſt. Non igitur quæritur de cogitatione Dei in genere, quatenus Deum tanquam ſubſtantiam perfectiſſime cogitantem conſideramus; ſed de hac vel illa ſingulari modificatione mentis divinæ. Neque etiam quæritur, utrum hæc vel illa res ſingularis a Deo producta ad eſſentiam Dei pertineat, quod nemo ſanus unquam credidit; ſed utrum repræſentatio illa ſive idea, v. gr. trianguli, ad eſſentiam divinam conſtituendam neceſſario requiratur. *Res objectæ*, inquit, *de quibus Deus cogitat eminenti modo, non pertinent ad ejus naturam & vim, ſed cogitatio divina in genere eſt, veluti reliqua ejus attributa, ipſe Deus. Sed nec hic quæſtionis ſtatum intelligere vult Gundlingius. Non enim quæritur de objectis extra Deum exiſtentibus, ſed de ideis ſeu repræſentationibus illis*, quæ res ſingulares referunt. Nemo non novit, Leonem non pertinere ad naturam Dei, licet ipſius Leonis ideam habeat Deus. Quæritur duntaxat, utrum idea Leonis æque neceſſario ad perfectiſſimam Dei naturam pertineat, ac pertinet infinitus in-

tellectus, aliaque attributa, ſine quibus Deus ne quidem concipi poteſt. Rem exemplo, ut non poſſim non intelligi, illuſtrabo. Cogito jam de *D. Gundlingio:* hæc cogitatio, quæ animæ meæ obverſatur, dicitur idea. Idea hæc eſt modificatio quædam mentis meæ, (ex horum enim ſententia hic loquimur.) Hæc autem cogitatio in ſpecie ad naturam mentis meæ non pertinet. Licet enim *D. Gundlingium* exiſtere nunquam cogitaſſem, nihilominus tamen habuiſſet mens mea facultatem intelligendi. Cogitatio autem in genere, ſive attributum eſſentiale mentis nil diſtincti refert. Transferamus hæc ad Deum. Deus eſt nobiliſſima mens: inter attributa ejus eſt perfectiſſimus Intellectus: ejus intelligendi rationem ad analogiam mentis noſtræ referimus: dicimus, Deum omnium rerum ideas habere: quumque aliunde ſciamus, eas nec per ſenſus, nec per reflexionem ortas eſſe, dicimus, eas in Deo ſemper exiſtere. Deus igitur habet, ut omnium rerum ideas, ſic in ſpecie etiam *Gundlingii.* Quæritur itaque, non utrum perfectiſſimus intellectus ad naturam Dei pertineat, neque an Deus rerum ſingularum, ita & *Gundlingii* ideam habeat; ſed utrum ſingillatim idea *Gundlingii* ita neceſſario ad perfectiſſimam Dei eſſentiam pertineat, ut hoc negato Deus non ſit Deus, ſeu perfectiſſima mens. Sed *majus* profert. *D. G. ignorantiæ meæ ſpecimen p. 332. Sic imperite*, inquit, *idem de idearum æternitate rationes init, quam prorſus negat, niſi omnes ideæ in ſingulari ad Dei eſſentiam referantur. Nunquam enim bene perpendit, quid intelligant Philoſophi noſtri ævi, ideas rerum æternas & immutabiles pronuntiantes. Neque enim male docent, ideam Leonis qui ſtatuunt æternam; ſed abſurde inferrent; ergo Leo eſt æternus, ergo eſt eſſentiæ divinæ, aut Dei de Leone cogitantis portio. Gratias ago* quantum poſſum maximas *ſubtiliſſimo Viro, quod me edocuerit*, quid ſibi velint Philoſophi, quando dicunt, eſſentias rerum eſſe æternas: *gratias ago*, quod *Exemplum adduxerit*, quo res illa illuſtratur, oſtendendo in ſpecie ideam leonis & leonem ipſum quammaxime differre, neque ſequi, æternum eſſe leonem, quia idea leonis æterna. Interim vellem, ut *D. Vir* locum oſtendiſſet, in quo idearum divinarum æternitatem in dubium revocaverim. Tria de hac materia dixi. *Primum* eſt, difficile conceptu eſſe, quomodo hæc vel illa ſingularis idea, quæ in Deo eſſe dicitur ab æterno, *æque NB. neceſſario* ad Eſſentiam Dei pertineat, ac perfectiſſimus intellectus. *Secundum*, cum ideæ rerum corporearum in Deo ſint, difficulter intelligi poſſe, quomodo mens divina ita modificari poſſit, ut arborem, piſcem &c. referat. Quomodo mens noſtra rerum

rerum corporearum ideas habeat, nemo explicare poterit, multo minus igitur certi quicquam definire licet in rebus divinis. *Tertium* ita expreſſi p. 955. *Si ideæ illæ ſunt immediatum contemplationis Dei objeĉtum, in Deo quidem non exiſtentes, Deo tamen tanquam mundus aliquis intelligibilis conjunĉtæ, haud facile concipere poſſumus, & quid ſint, & quomodo æternæ eſſe poſſint, nec tamen ad eſſentiam Dei pertinere. Non negavi igitur æternitatem idearum, ut earum immutabilitatem*, ſed ratiocinatus ſum partim *ex opinione eorum*, qui ideas *modificationes mentis noſtræ* eſſe putant: partim eorum, qui *extra mentem eas eſſe dicunt;* concludendo, ex utraque ſententia ſequi, nos neſcire, quomodo ideæ in Deo eſſe poſſint, imprimis rerum corporearum, & quomodo, tanquam divinæ mentis modificationes, res ſingulares referre, & tamen ad perfeĉtiſſimam eſſentiam Dei neceſſario pertinere dici poſſint. Hæc non tanquam *propoſitiones mathematicæ evidentiæ propoſui;* ſed dubitanter tantum, eumque in finem, ut oſtenderem, quammaxime debilem eſſe cognitionem noſtram de ideis divinis, neque *Platonis* ſententiam adeo monſtroſam eſſe, uti quidem putavit *D. G.* Utrum autem *Plato* ejusmodi ideas per ſe ſubſiſtentes dari crediderit, alia eſt quæſtio, quæ perſpicuis teſtimoniis probari debet. *Cl. Vir non tam ſtolidum* (ita enim loquitur p. 333.) *Platonem fuiſſe* putat, *ut crediderit ideas per ſe ſubſiſtentes; & licet J. Thomaſius centum loca adferret, quibus hoc probaret, ſe ſexcenta in contrarium allaturum.* Nimirum ita *ſapiens fuit* Plato, *ut ideas res per ſe ſubſiſtentes* eſſe, credere non potuerit; ſed tamen *ita deſipere*, ut omnes *creaturas, plantas, arbores, feles, canes, lapides* &c. *divinæ eſſentiæ partes eſſe crediderit*, imo omnes hujus *mundi partes ſimul ſumtas Deum*, unicam illam ſubſtantiam, abſolvere; quæ *Spinozæ*, & *Platonis* etiam, ſi *Gundlingio* credimus, ſententia fuit. Quodſi interim *ſex* perſpicua loca *ſexcentorum loco D. Gundling.* allaturus eſt, quibus probetur, *Platonem* λογον, & ideas per ſe ſubſiſtentes ſubſtantias non crediđiſſe, locaque in contrarium allata ſolverit, tum in poſterum cum eo firmiſſime credam, τον λογον & ideas ab ipſo Deo ex mente *Platonis* non differre.

XXXVIII. Sequitur jam *maximum ignorantiæ meæ indicium*, adeo ut tandem cum *uxore illa Terentiana* mihi exclamandum ſit:

*—— —— Nunc hoc te obſecro,*
*Ut meæ ſtultitiæ in juſtitia tua ſit aliquid præſidii:*

Pag. enim 334. ita ait *Vir ſummus: Emanationem is admittere detrectat, creationem non audet ſubjicere; igitur hæſitat, & tandem ad modum incomprehenſibilem ſaltu inſolito ſeſe transfert. Quid ſi concedamus*, inquit, p. 954. *non minus Platonem, quam nos ignorare, qua ratione imperfectius quid, quale eſt anima mundi, ex Deo emanare poſſit. In quo ſe admodum deridendum propinat Apologeta.* Cum diſputatio ſit de origine trium illorum principiorum *Platonis*, conceſſi gradationem quandam locum habere in principiis illis tribus. Primum eſſe Ἰον παντων Δημιεργον, ſecundum Ἰον λογον, tertium *animam mundi*. *Platonici Juniores* plerumque aſſerunt, ſecundum a primo, tertium a ſecundo ortum eſſe. Dixi, in *Timæo Platonis* & *Locro*, ubi ſedes præcipua hujus argumenti eſt, aſſertum hoc de trium principiorum emanatione nullibi perſpicue definiri; conceſſurum me tantiſper liberaliter hoc aſſertum, & viſurum, utrum ea abſurdorum portenta inde emerſura ſint, qualia neceſſario inde deduci poſſe putat *D. G. Fundamenti* loco poſui, tria illa principia eſſe ſubſtantias intelligentes, a materia alienas, adeo, ut in illa emanatione omnis partium compoſitio & ſecretio ſeparanda ſit: hoc ſuppoſito dixi, etiamſi a mente divina anima mundi emanaſſet, nondum tamen inde ſequi abſurda illa confectaria: addidi dein illa verba jamjam adducta; quid ſi concedamus, non minus nos quam *Platonem* ignorare &c. Hoc vocat *Cl. Doctor Illepidum & riſu dignum aſſertum.* Quare tandem? *Quia*, inquit, *loquitur de illis progreſſionibus, tanquam ipſe omnia ſciret, & creationi omnium rerum interfuiſſet; igitur ad ignorantiam Platonis confugere me non poſſe.* Hoc illud eſt, cur riſum non teneant amici. Non jam dicam, *Cl. Gundlingium* perſpicua loca e *Platone*, *Platone* inquam, non attuliſſe, quibus ſuam ſententiam probaret; annon potuit Plato aliquid ſtatuere & garrire, quod ipſemet tamen explicare non potuit? quot ſunt, qui transſubſtantiationem defendunt, neque tamen monſtroſam propoſitionem explicant? Num confidentia, qua quidam, etiam Philoſophi, ſua decreta proferunt, ſignum eſt, eos recte ratiocinari? Si Syſtema *Spinozæ* defendit *Plato*, uti exiſtimat *D. Vir*, num explicare poterit modum, ſecundum quem omnia certo numero, pondere, & menſura condita ſunt? Debuiſſet ſine dubio *Plato* modeſtius loqui, atque tacere de iis, quæ ignorabat; ſed cum hoc factum non ſit, & cum de rebus obſcuris locutum eſſe, in aprico ſit, nemo a me poſtulare poteſt, ut explicem, quod ipſemet ignoravit. Licet enim *Philoſophus* & *Polyhiſtor* etiam, ſi antiquis credimus, fuerit, hoc tamen non impedit, quo minus multa ignoraverit, de quibus

bus tamen, ut ſapere videretur, loqui voluit. Veriſſimum enim eſt ſæpe illud *Ingenioſiſſimi Moth. Vayerii dictum: Dans ce grand Hôpital des incurables, il n'y a point de plus foux, que ceux, qui veulent guerir les autres.* Sed pergit *Illuſtris Vir: Quin magis adhuc inficetum videtur, dum probationem exigit, Deum in infinita ſua eſſentia nihil complecti poſſe, quam quod ad ejus eſſentiam neceſſario pertineat. Probandum enim foret, Deum non eſſe compoſitum. Quod ſi id ſerio poſtulet, ne in philoſophia æque ac Theologia tenuiſſimos feciſſe profectus videbitur. Unde ſequentia: quis ſcit, utrum Deus ab æterno voluerit, ut ſimul in ſe, modo nobis homuncionibus imperveſtigabili, exiſtant ſubſtantiæ quædam intelligentes, demum ſuo tempore ex Deo proditura non quidem uti partes Dei emanantes, quibus tamen emiſſis, Deus non minus perfectus eſſet, quam antea? majorem adhuc vanitatem, an inſcitiam dicam, arguunt.* Velim *Lectorem* obſervare, me egiſſe de tribus intellectualibus principiis *Platonis*, præcipue vero de anima mundi. Ut quam *inficeta ſit aſſertio mea*, quam non *inſtar Doctoris, ſed dubitanter* & *conjiciendo tantum*, propoſui, velim ſequentia obſervari. Primum eſt; *hæc ad controverſiæ noſtræ ſummam haud pertinere;* quæritur, utrum ex ſententia *Platonis* unica tantum detur ſubſtantia, quæ Deus ſit. Oſtendi, materiam eſſe per ſe ſubſiſtentem & æternam, neque ullo vinculo neceſſario cum Deo connexam. Secundum; dixi, juniores præcipue Platonicos adſerere, tria illa principia a ſe invicem orta; perſpicua tamen hujus rei teſtimonia in *Platone* & *Locro* non obſervari. Tertium; illam ipſam *emanationem* ex Deo ita *comparatam*, ut omnem *partium ſeparationem*, quæ in corporibus tantum locum habet, *excludat*. *Quartum*; nos naturam rerum Spiritualium *obſcuriſſime* tantum noſſe, proprietates quaſdam mentis noſtræ nobis cognitas, cætera omnia ἄδηλα eſſe; debilem præprimis eſſe noſtram cognitionem de *natura Dei*, quæ *infinita* & inenarrabilis eſt. Non poſſum ſine dubio *teſtem invenire* ad hoc probandum *meliorem ipſo Gundlingio*. Is autem *Gundlingianorum* parte 14. pug. 327. & ſeq. ita de hac re loquitur: *Homo finitus eſt, Deus infinitus: ratio arctis terminis circumſcripta, Deus nulli termino incluſus. Et pugnant tamen illi, & omnem movent lapidem, & tuentur omni modo, Deum poſſe comprehendi. Quomodo? Fac videam. An ratione, an imaginatione? Quicquid intelligimus finitum eſt; quicquid imaginamur finitum eſt, diviſibile in partes magnitudine præditum finita. Quo ruis Luci? an capis infinitam vim, infinitam potentiam, infinitum tempus? Sin minus, cur inſultas mortuo Leoni, cur vellis barbam? Audi, in Deo concipimus æternum nihil.*

*Putas*

*Putas te aliquid percipere, percipis nihil* (quibus tamen verbis pag. ſeq. in notis ſubſtituere jubet hæc : *nos in Deo nihil concipere poſitive, aut quid ſit Deus ſpecialiter & perfecte atque integre.) Omnis Theologia naturalis, quam jactas, in demonſtrationibus de Dei exiſtentia ſubſiſtit. Cribro aquam hauriunt, qui ulterius ſe proripiunt, & in vias Scholaſticorum perfectionis & negationis ſe recipiunt. Quid ſentis, quæſo, cum ais, Deum eſſe immortalem, falli neſcium, corruptionis omnis expertem? num tibi propterea eſſentia ejus nota? Si ſcio, te non eſſe Bucephalum, non Hippocentaurum, non Chamæleontem, non Elephantem, non Cajum, non Titium, an exinde ſcio, te eſſe* Paulum*? Et ſi hoc cognoſcam, quid eſt tandem, quod te conſtituat Paulum? an hæcceitas, illeitas, iſteitas? An forte* Pau*leitas? Nolo cruentis Realium & nominalium miſceri pugnis.* Profiteor, NB. *me nihil de Dei eſſentia noſſe; vocabula ſunt, quibus ludimus, termini meri, quibus fruimur. Eadem ſuperlativorum ratio eſt. Hi propterea adhibentur, quia per partes non cognoſcimus, quod volumus cognoſcere.* Hactenus *Gundlingius.* Quis autem unquam confidentius de hac re locutus eſt? Et tamen *ridiculum* & *inficetum* eſt, quando *ego dixi*, & quidem *conjectando tantum*, poſſe in inenarrabili natura Dei aliquid concipi, quod ad eſſentiam ipſius neceſſario non pertineat. *Quintum;* Deus poteſt, quicquid nullam repugnantiam involvit; ſeu quicquid nos tanquam poſſibile concipere poſſumus. *Sextum;* ut *æternitas* Dei, ita *infinita ejus natura* nobis eſt parum cognita; abſorbetur quaſi mens contemplatione infinitæ & æternæ ejus naturæ. *Septimum;* quicquid exiſtit præter Deum, non neceſſario exiſtit, ſed voluntate ejus omnipotentiſſima. *Octavum*; Deus poteſt ab æterno velle, ut exiſtat aliquid præter ſe, natura ſua imperfectius. *Nonum;* per mundum intelligo non ſolum omnia corpora ſimul ſumta, ſed & omne ſpatium. *Decimum;* Deus poteſt ab æterno velle, ut exiſtant quædam intellectuales ſubſtantiæ, quæ cum nec locum, nec ſpatium requirant, & mundus demum in tempore conditus ſit, ſine confuſione aut loci repletione ſunt, ubicunque ſunt. *Undecimum;* Deus ergo velle poteſt, ut ab æterno in infinita & inenarrabili ſubſtantia, modo nobis homuncionibus imperſcrutabili, exiſtant intellectuales quædam ſubſtantiæ voluntate ſua productæ, & prorſus ab ipſo diverſæ. *Duodecimum*; potuit igitur & animam mundi in ſe continere, & demum ſuo tempore aliis veſtitam proprietatibus mundo præficere. *Decimum tertium;* hæc anima mundi, uti clariſſime ex *Timæo* & *Locro* patet, imperio Dei ſubmittitur, & tanquam ſubſtantia a DEO diſtincta conſideratur: potuit

tuit igitur etiam a Deo ab omni æternitate habere ſuam originem, neque tamen cum Deo Unum eſſe. Oſtendendum ergo *Cl. Viro*, hanc æternam ſubſtantiarum intelligentium ſubſiſtentiam, *meram involvere contradictionem.* Hæc tamen non *eo animo* dico. ac ſi *mentem illam adfingam* Platoni, *aut* omnia hæc *animo illius* obverſata, minime omnium quaſi *credam*, *e modo res in Deo revera ſubſtitiſſe.* Hoc *tantum volo*, cum P*lato* tria principia agnoverit, gradibus perfectionis inter ſe diſtincta, neque tamen *perſpicue*, qua ratione hæc orta putet, definiverit, *ſubſiſtendum* hactenus eſſe, neque *abſurdas conſequentias* inde deducendas. Cum autem *Cl. Vir* ex conceſſis Platonicorum principiis ad *abſurdum* argumentetur, exiſtumans, hæc omnia per emanationem proprie dictam facta, adeoque naturam divinam in partes eſſe ſciſſam, atque cum materia copulatam, neque modum aliquem concipi poſſe, quomodo divinum a divino oriri poſſit, dixi, nos debilem & quammaxime inadæquatam de Dei infinita natura habere cognitionem; *neminem apodictice demonſtrare poſſe*, nil in Deo eſſe poſſe, quam quod ad perfectiſſimam naturam neceſſario pertineat; ex æterno illius Naturæ abyſſo quasdam intellectuales ſubſtantias oriri poſſe ſine detrimento naturæ divinæ. Hæc omnia *dubitanter* tantum, ut *modeſtum decet*, propoſui. Si quando enim *ſuſpenſo gradu* in ratiocinando procedendum eſt, tum maxime id fieri debet, cum de *natura* Dei *infinita & ejus attributis* ſermo eſt. Videamus tamen, quomodo modeſtam illam meam conjecturam *abſurditatis* convincat. Pag. 335. ait: *Aut Deus continet illas ſubſtantias tanquam a ſe diſtinctas, & aliunde vitam ac naturam ſuam indeptas, aut a ſe vita, ratione & motu animatas. Si prius, a Deo non omnia ſunt producta, quod abſurdum. Sin poſterius, Deo ſimilia ſunt, atque ex eo, qui continet, & prodierunt, & ſunt, & in eo conſiſtunt, atque aliquando in lucem emittuntur.* Ita *ſubtiliſſimus Gundlingius.* De priore propoſitione ſermo non eſt, ſed de poſteriore: probare igitur debuiſſet, poſteriorem contradictionem involvere. Sed nil probat, niſi hoc, Deo ita ſimiles fore illas ſubſtantias intellectuales. Similes ſunt, quatenus ſunt ſubſtantiæ intellectuales, ſed non ſunt ex eſſentia divina ortæ, ſed, ut ſuppoſui, Dei voluntate productæ; *ex eo* igitur non *ortæ*, ſed *per eum*, *voluntatem nimirum divinam*, quæ cauſa eſſet exiſtentiæ eorum & eſſentiæ. Hoc poſtremum, inquit, quanquam abſurdum ſit, multo tolerabilius tamen videtur, quam primum, *oppido craſſum commentum*: *Deum in ſe complecti ſubſtantias per ſe & a ſe exiſtentes.* Hæc nunquam mihi *in mentem* venerunt, & *figmentum eſt*

Eeeeee *Gund-*

*Gundlingii.* Aperte dixi, quæri, utrum Deus *voluerit, ut exiſtant &c.* Ita cum *magna minatur Excellentiſſimus Vir, extricat tamen nihil.*

XXXIX. Pergamus ad Sect. 94. diſſertat. meæ: pag. 955. ita locutus ſum. *Nos Chriſtiani credimus S. S. Trinitatem non nominalem, ſed quæ aliquid diſtincti involvat; dicimus, filium eſſe a Patre ab æterno, & cum eo. Spiritum Sanctum procedere ab utroque, æque tamen æternum & perfectiſſimum eſſe; quis autem modum hujus diſtinctionis explicet?* Probare hoc exemplo volui, adeo naturam Dei nobis perſpectam non eſſe, ut quamlibet diſtinctionem & emanationem in Deo impoſſibilem dicere liceat. Quid ad hæc *Excellentiſſimus Gundlingius? In quo quam ſit ſimplex,* (& talis ſum ſenſu latiniſſimo) *rurſum apparet dilucide. Recte enim atque integre adfirmatur, Filium eſſe Deum, Spiritum S. eſſe Deum; ac ſola hypoſtaſis diſtinctionem efficit.* Ego vero non dixi, in quo diſtinctio illa ſita ſit; ignoro enim, ut verum fatear, quomodo *Pater, Filius & Spiritus S. inter ſe* diſtinguantur; diſtinctionem tamen aliquam intercedere, nos dubitare non ſinunt *oracula divina,* quibus merito adſentimur, licet modum non explicent. Firmiſſime interim perſuaſus ſum, *doctiſſimum Gundlingium neſcire,* quam poteſtatem habeat hoc in loco vox ὑπόςασις. Denotat enim aliquando ſubſtantiam. At tres ſubſtantias a ſe diverſas non habemus. Si dicat, illam denotare ſubſiſtentiam, tum diſtincte explicare non poteſt, utrum hæc diverſitas ὑποςάσεως ſit ſolius rationis, an realis inter ſubſtantiam & ſubſtantiam, ſubſtantiam & proprietates, proprietates & proprietates & modos. Verbo, dicimus in Deo eſſe tres *perſonas,* neque tamen diſtincte, quid ſint perſonæ, definire poſſumus: aut ſi definimus, ad hoc myſterium explanandum nullo modo transferre poſſumus. Voce igitur ὑποςάσεως nil aliud voluit, quam diſtinctionem aliquam in Deo locum habere. Idem ego aſſerui. Sola differentia in eo poſita eſt, quod ego *ingenue faſſus ſum, diſtinctionem illam mihi prorſus ignotam eſſe. Ille vero, ut ignorantiam tegeret ſuam, adhibuit vocem ὑπόςασιν. An tu vero,* inquit, *enuntiabis ſine pudore, aves eſſe Deum, lupum, arborem aliaque animalia?* Ubinam gentium ſumus? quæſtio eſt de tribus principiis, (liceat ob rei impenetrabilem naturam hac voce uti,) quæritur, utrum diſtinctio quædam in Deo locum habeat, & ille me interrogat, utrum credam, aves &c. eſſe Deum. An ego omnes creaturas hypoſtaſi tantum ſeu modo ſubſiſtendi inter ſe diſtinctas eſſe dixi? an ullibi adfirmavi, talem eſſe in rebus Creatis diſtinctionem, qualis in divinis locum habet? *Odi conſequentiarum fabricatores*

&

*& arceo. An ſola hypoſtaſi* (ita me interrogat ſummus Vir) *Elephas, Paulus, Petrus & J. Zimmermannus differunt?* Reſpondeo: aliud eſt, *Excellentiſſime Doctor*, cum de ſubſtantiis creatis loquimur, aliud cum de Deo loquimur. Sine dubio *Wolfius, Gundlingius* & *Leibnizius differunt, tanquam tres ſubſtantiæ per ſe ſubſiſtentes, diverſiſſimis proprietatibus diſtinctæ, non ſolum a ſe invicem, ſed & a Deo.* Sed talis diſtinctio, realis quammaxime & ſubſtantialis, in divinis locum non habet; neque vox illa tua ὑποςασις diſtinctionis modum patefacit. Cum Platonici tres ὑποςασεις ἀρχικας eſſe dixerunt, tres ſubſtantias gradibus perfectionis diſtinctas intellexerunt; talis autem non eſt in Trinitate Chriſtianorum. Sed *myſterium hoc eſt*, inquis. Imo vero, quis negat? ſed hoc *myſterium non eſt*, ſi dicam, in inenarrabili natura Dei dari *aliquam diſtinctionem*, licet diſtinctionis illius *modum* ignorem. Loquuntur Chriſtiani de *æterna quadam generatione* filii, & *proceſſione Sp. S.* nemo tamen hactenus hoc explicuit, quia *myſterium* eſt. Hæc *generatio* tamen, hæc *proceſſio*, nullam *contradictionem*, *nullam alterationem aut partium diviſionem* in Deo efficit. Annon inde ſequitur, etiam ſenſu Chriſtianorum in infinita Dei natura dari *aliquam diſtinctionem*, & varietatem, ut ita dicam? Quando vero D. *Vir* ait: *Ego vero cum aliis me acutioribus maxime perſpicue cognoſco, divinum ſeu Deum non ſolum ſuſtentaculum rerum ſenſilium non eſſe, ſed & ab intelligentibus rebus omnibus conſiſtere ſeparatum & natura & ὑποςασει*: prorſus me habet conſentientem. Quando enim haud impoſſibile eſſe adſerui, ut in infinita Dei natura quædam ſubſtantiæ intelligentes ſubſiſtant, maniſeſtiſſime ſuppoſui, *eas a Deo productas & ab eodem diſtinctiſſimas eſſe. Ac ſicuti* (ita pergit D. G.) *vero immanis error eſt, Chriſtum dicere creatum, non generatum; ita non minor eſt inſipientia, omnia adfirmare generata, cum generatio contineat emanationem, emanatio inducat ſimilitudinem rationem naturæ omnimodam.* Loquimur jam de myſterio S. S. Trinitatis; filius dicitur ab æterno generatus. Sed cum ita loquimur, difficulter, quam poteſtatem habeat vocabulum generare, explicare poſſumus. Nullum enim eſt in rebus humanis exemplum, quo hæc explicare poſſimus. Sufficit, quod omnem, quæ in rebus humanis circa generationem occurrit, imperfectionem removeamus. Alio vero ſenſu hoc vocabulum ſumimus, cum de rebus humanis ſermo eſt. Ad nauſeam dixi, *Platonem*, quando mundum γεννατον dixit, non intelligere emanationem ex divina eſſentia, ſed productionem, exornationem. Neque *ullo argumento probavit* D. G. mundum ex mente *Platonis*

*tonis*, vel materiam, e ſinu Dei ejectam. Cum autem idem *Plato* de tribus principiis loquatur, & aliquam gradationem in iis locum habere adſerat, licet quid ſibi velit minime explicet, tantiſper judicium cohibendum eſſe puto, uſquedum naturam Dei, & ſententiam Platonis *magnus aliquis Doctor* clarius, quam hactenus factum, explicuerit. Supra docui, primitivæ Eccleſiæ Patres in myſterio divinitatis Filii explicando diverſis vocibus uſos, quæ in ſenſum alienum trahi poſſent, niſi ipſimet præſidium quæſiviſſent in infinita Dei natura. Quando *Illuſtris Leibnizius, æternum Germaniæ Ornamentum, in princip. Philoſophiæ, Actis. Erudit. Lipſ. Tom. VII. Supplem. Sect. XI. inſertis*, inter alia ita locutus eſt: *Deus ſolus eſt unitas primitiva, ſeu ſubſtantia ſimplex, originaria, cujus productiones ſunt omnes monades creatæ & derivativæ, & naſcuntur, ut ita loquar, per continuas divinitatis fulgurationes, per receptivitatem creaturæ limitatas*; *Viri Eruditi* phraſin illam, per continuas *divinitatis fulgurationes*, deteriorem in ſenſum non acceperunt. *Doctiſſimus Creilingius in Examine horum principiorum* ita de hac *Illuſtris Viri* propoſitione loquitur: *Elegantiſſime Autor cum antiquiſſimis Philoſophis Deum unitatem primitivam & creaturas omnes derivativas appellat, ſimul autem in ſequentibus modum productionis creaturarum, ſeu creationis, quantum ex lumine rationis indagari poteſt, oſtendit, ajens: Creaturas oriri per continuas Divinitatis fulgurationes. Loquitur autem auctor noſter de emanatione quadam generatim ita dicta, vel quaſi, (ne putes aliorum Syſtematis Emanationis Patronorum ſomnia & omina hic recipi) quam per fulgurationem quandam imaginationi & per eam intellectui vult ſiſtere clariorem. In noſtro quippe orbe ſol radiorum ſuorum perpetua emiſſione quandam quaſi divinitatis actuoſiſſimæ imaginem & Chriſtianis & Gentilibus Philoſophis præbuit, ipſæque S. Literæ Deum lucem adpellant.* Ita *Creilingius* interpretatur modeſtiſſime inuſitatiorem *Illuſtris Viri* ſermonem. Ita faciunt *Viri Candidi*, & *ignorantiæ noſtræ* circa *divina memores*.

XL. Circa finem diſſertationis meæ *Celeberrimi Wolfii, Viri ſane doctiſſimi*, partes in me ſuſcepi tuendas contra *Illuſtrem Gundlingium.* Reſpondi quin etiam ad ſingulas *quæſtiones Gundlingianas*. Reſponſiones autem meæ *inficetæ* denuo videntur *Viro perſpicaciſſimo*. Videamus pauliſper quo jure, licet *Doctiſſimus Wolfius* auxilio meo minime indigeat. Repetam autem quæſtiones *ſummi Viri*. Quid derivatur quæſo? Reſpondi: *derivatur anima mundi, eſſentia quædam intelligibilis a mente, & mens illa a Deo, Rectore omnium rerum, divinum quid a Deo,*

*ſed*

*ſed non ut pars a toto; modum autem ignoro, quia Dei natura non intime mihi perſpecta eſt.* Cur autem diſpliceat hæc reſponſio *Excellentiſſimo Viro?* Audi: *quando enim*, inquit, *primarium reſpondere molitur, nihilue emanare poſſit a Deo niſi divinum, ad ſilentium citatis paſſibus currit, & modum emanationis ſe ignorare trepide fatetur, ne in inſidias quærentium incidat.* Quæſtio eſt de tribus principiis *Platonis*, & quidem ex mente eorum, qui primum ſecundo, ſecundum tertio originem dediſſe contendunt. Putavit autem *Illuſtris Vir*, interrogationes illas ità eſſe comparatas, ut *Doctiſſimus Wolfius* nihil prorſus reponere poſſit. Ego non ita ſentio. Reſpondi igitur directe, animam mundi oriri a mente ſeu ſecundo principio, divinum quid a divino: modum me ignorare dixi, & adhuc dico. Quæ enim ignoro, lubentiſſime fateor. *Plato*, ſi ea fuit ejus ſententia, explicare non potuit, ejus igitur non minus, quam *Cl. Wolfii* nomine reſpondi. Sequitur quæſtio ſecunda *Ingenioſiſſimi Viri.* An dividitur Deus? *Reſpondi minime. Deus ex mente Platonis non corpus, non diviſibile quid, & quod partes habeat; ſed mens illa ſive idea orta eſt a* Deo, *emanavit ex infinita* Dei *eſſentia, cujus infiniti cum ego capax non ſim, creatura arctiſſimis limitibus circumſcripta, modum determinare non poſſum, neque tamen illam impoſſibilem adſerere.* Num forte hæc reſponſio placet *ſubtiliſſimo Viro?* Minime. *Eadem*, inquit, φλυαρια *deprehenditur, quando is ad quæſtionem, utrum divinum, quod emanat, ſit dividuum, an individuum? reponit, emanare aliquid ex divina eſſentia, ſed modum latitare.* De *quo interea ſententiam nondum eſt rogatus. Mirum eſt*, me ideo *vapulare*, quod *plus* regeſſerim, quam *æquiſſimus Vir* poſtulavit. Reſpondi, Deum non eſſe ex mente *Platonis* dividuum, & *hoc* ex me quærebat: addendum autem putavi, me modum ignorare, quia dixi λογον eſſe a Deo: cujus originis & derivationis modum ignoro. Neceſſe igitur putavi, ignorantiam meam fateri. Et hoc tam liberale additamentum adeo diſplicet *Moderatiſſimi Ingenii Viro, ut dicat pag 339. Ignoſcet, ſpero, ſi hunc morem dicam morum, atque hunc reſpondendi modum valde arbitrer inficetum.* Imo vero ex animo ignoſco. *Perſpecta enim mihi dudum eſt Illuſtris Viri urbanitas & ingenii Elegantia. Ignoſco igitur, ignoſco.* Sed nondum ſatis eſt diſputatum. Sect. 96. de novo me ad pugnam provocat. *Adesdum Zimmermanne, paucis te volo, ut quam miſerum defenſorem in te nactus ſit Cl. Wolfius tute intelligas.* C'en eſt fait, mon heure eſt venuë. En adſum tamen *Vir Excellentiſſime! dedo aures in ditionem tuam!*



Digitized by Google

*Tuus enim, quid optes,*
*Explorare labor, mihi juſſa capeſſere fas eſt.*

*Putas quippe*, (ita me homuncionem alloquitur *Ampliſſimus Vir*) *Deum permanere eundem, tametſi aliquid ab ipſo emanet: quod ferri tantiſper poſſet. Illico autem os illidis in ſcopulum* (adeo nil tutum ab inſidiis) *praacutum, quando cauſam per emanationem venum exponis pro cauſa efficiente exornaute externa: quin periculoſius laberis, cum permanans a* Deo, *quod eſt mens, & ſimili ratione a mente procedens, quod eſt anima mundi, infuſum rebus ſenſibilibus ac diverſimodis temperatum credis, ſine ſuſpicione diſcriminis, quod impendet religioni. Ita enim divinum peccat &c.* Mihi ſane *vel reluctanti* incidit illud Poëtæ: *Parturiunt montes. Meræ* enim ſunt *repetitiones* ſupra jam ad nauſeam allatæ & refutatæ. Tædet tandem repetitionum; breviter ergo dico: *Gundlingium* non *probaſſe ex Platone*, duo illa principia, mentem & animam mundi, a Deo orta; non *probaſſe*, animam mundi nonniſi abſtractione mentis a primo principio diſtinctam; non *probaſſe*, animam mundi omnia pererrantem in unam cum mundo ſubſtantiam transmutari; non *probaſſe*, emanationem in intellectualibus ſine partium diviſione locum habere non poſſe. *Hæc omnia* cum nondum *probaverit Ingenioſiſſimus Vir*, mirum non eſt, ſi repetitiones illas parvi æſtimo. Admitto tamen *Doctiſſimi Viri* concluſionem: *Quamobrem bene conjecit Zimmermannus, Cl. Wolfium reſponſurum forte accuratius.* Adhucdum enim in ea ſum ſententia, *Cl. Wolfium, Virum ſolide doctum*, majori argumentorum pondere *Subtiliſſimi Viri* objectiones refutaturum, ſiquidem in arenam deſcendere vellet. Eſt enim *is*, (non ego) *ex numero illorum militum, quibus triplex circa pectus æs eſt. Cum talibus enim, non aliis, congredi optat fortiſſimus Antagoniſta, uti patet ex ultimis* Diſſertat. *ejus verbis.* (*)

XLI. Et hæc ſunt, quæ ad *Cl. Viri* diſſertationem, contra me conſcriptam, adnotare volui. Nullus dubito, quin multi judicaturi ſint, examen hoc meum *prolixius* eſſe, *quam rei momentum poſtulat;* agi enim de re non *magni momenti*: parum intereſſe *cœtus ſacri, Reipublicæ Litterariæ*, utrum *Plato Atheus fuerit nec ne.* Ego vero non diffiteor, potuiſſe me *horas* huic argumento *impenſas* longe *melius collocare.*

(*) Conferantur cum iis quæ de Theologia *Platonis* heîc diſputata ſunt, *Celeberrimorum Virorum, Cudworthi, Moshemii, Brukeri* & aliorum eruditæ meditationes, præſertim quæ ad Trinitatem Platonicam examinandam faciunt. Nos in multis reſpectu hujus quæſtionis breviores fuimus, data opera.

*locare.* Sed quandoquidem placuit *Cl. Gundlingio*, diſſertationem meam *prolixo examini* ſubjicere, non potui multas ob cauſas, quas hic recenſere nolo, prorſus ſilere. Poſtquam autem ſemel animum ad ſcribendam apologiam appuli, *neceſſitatem* mihi impoſitam eſſe perſpexi, cuncta accurate examinandi. Nolui igitur perituræ parcere chartæ; ſed cuncta, quæ alicujus momenti videbantur, perpendere; *nolui Cl. Viro* anſam dare *conquerendi*, me *fortiſſima*, quibus innititur, *argumenta* ſilentio præteriiſſe. Has enim querelas frequentiſſime moveri audimus in *mutuis Eruditorum concertationibus: rara eſt enim fides diſputantium: non minus hic ſtratagematibus locus, quam in bello.* Veniam igitur dabit Lector prolixitati meæ, & repetitionibus, quas evitare non potui. *Cl. Auctor* identidem ex arrepta ſemel hypotheſi argumentabatur, teſtimoniaque, ut fieri ſolet, eo trahebat, hinc repetitiones non ſemel ortæ. De re ipſa judicium ſit penes *eruditum & candidum Lectorem.* Illi, qui extra partes ſunt conſtituti, melius poterunt de controverſia noſtra judicare, quam nos, *quos partium ſtudium* aliquando impedit, quo minus *verum* cernere poſſimus. Ego quidem quammaxime operam dedi, ne præjudicatis opinionibus locum aliquem concederem. *Sed homo ſum, nihil humani a me alienum puto: omnes ſumus contentioſi homines: omnes ſemel arreptas opiniones lubentes defendimus, & difficulter adducimur, ut fateamur, nos erraſſe: Sydus illud peſtilentiſſimum, ambitio, nos omnes adflavit.* Non igitur victoriam ante triumphum canam; lubens aliorum judicia audiam, & meliora edoctus *retractationes* cum *Auguſtino* ſcribam. Perinde mihi eſt, utrum *Cl. Gundlingius* meæ ſententiæ album calculum adjiciat, nec ne. Licuit ſemper incolumi diſſentire amicitia. Quod ſi denuo placeat D. *Viro* in campum deſcendere, per me licet. Hoc unicum rogo, ut in poſterum, poſita omni *verborum acerbitate*, mecum agat. Velim ſibi perſuadeat, ſibi rem eſſe cum homine *non quidem erudito*, nedum *ſuperbo, ſed veritatis & pacis amantiſſimo.* Dicteria animum ad iram & æſtum provocant. Ut *innocenti, ſic irato* verba *invenire*, quibus ſe *tueatur*, facile eſt. Non opus eſt *excellenti ingenio* ad alios perſtringendos & Italico aceto perfundendos, ſed ad *injurias illatas æquo animo perferendas. Habet & muſca ſplenem: eſt & formicæ ſua bilis: etiam mitiſſimi ingenii homines, cum alii lapides loquuntur,* non poſſunt ſemper *byſſina reponere verba.* Et quid lucramur tandem *dicteriis?*

*Cædimus inque vicem præbemus crura ſagittis;*

Ludi-

*Ludibrio* nos exponimus Viris ſapientibus, & *Eruditionem* in *contemptum* adducimus. Poterit igitur & hanc *Apologiam Cl. Vir* examini ſubjicere, *argumenta argumentis*, ſiquidem eum errare putavero, *opponam*, & *æquitate*, *modeſtia*, *candore* cum eo certabo de *palma*, *adeo*, *ut quæ modo pugnabant*, *jungant ſua roſtra columbæ*. Eum in finem heic publice *Cl.* & *Hiſtoriæ philoſophicæ peritiſſimum Virum rogo*, ut ſi quæ habeat ad *Inſtitutum meum promovendum* facientia liberaliter communicet. Ego omni officio ac pietate me Ei devinctum eſſe, teſtabor.

MEDI-

Digitized by Google

# MEDITATIO SACRA,

## COMPLECTENS SALUTARIA QUÆDAM MONITA, AD VERUM ET LEGITIMUM

# S. CŒNÆ

## USUM PERTINENTIA.

## PARS PRIOR.

### Sect. I.

Proponitur in medium Scopus Auctoris.

CUm non perinde ſit, qua ratione Sectatoribus Jeſu Chriſti Soteris noſtri, Articuli Religionis chriſtianæ & Cærimoniæ Sacræ explicentur & tradantur; ſimul vero certum ſit, multos Chriſtianos auguſtiſſimo S. Cœnæ Sacramento abuti, ſiniſtraſque de legitimo uſu ejus fovere opiniones, Doctorum publicorum eſt, eo conniti, ut S. M. Candidatis mature ſatis oſtendant, non ſolum quæ natura ſit hujus Sacramenti, & quis finis ejus ſcopusque, ſed & ut ipſos edoceant, qualis ſit S. Cœnæ efficacia, quidvel efficere vel non efficere poſſit in animis piorum & impiorum; quantum utilitatis ea adferre poſſit legitime hoc Sacramentum uſurpantibus; qualis ſit genuinæ præparationis ad S. Cœnam ratio, & ſic deinceps. Atque hoc eo magis neceſſe eſt, quoniam eheu! quotidiana experientia conſtat, multos Chriſtianos vitiis immerſos plane, contra conſcientiæ vocem & teſtimonium, S. Cœna tanquam antidoto, ad peccata ſua excuſanda, uti; alios vero a S. Cœna plane abſtinere, quia ſiniſtras de præparationis ad auguſtum hoc Sacramentum indole, ſtatuque eorum, qui digne eam celebrare tenentur, habent opiniones, quarum origi-



Digitized by Google

nem infra detegam. In animum igitur induxi, in gratiam Auditorum meorum, quædam de hoc argumento in chartam conjicere, ipſisque certas quasdam *cautelas* præſcribere, quarum, ſi memores erunt, cavebunt, ne, ſi quando S. Miniſterio admovebuntur, ſiniſtras de uſu S. Cœnæ fovendi opiniones occaſionem Auditoribus ſuis ſuppeditent, contra vero operam omnem dabunt, ut omnia, quæ ad hoc argumentum ſpectant, Auditoribus ſuis dilucide exponant, eaque incolcent, quæ ad legitimam & rationi & Evangelio convenientem celebrationem hujus Sacramenti facere poſſunt. Duo vero, antequam ad rem ipſam progredior, in anteceſſum moneo. Prius eſt: In hoc loco nullam habitum iri rationem concertationum, quæ occaſione verborum inſtitutionis S. Cœnæ inter Proteſtantes ortæ ſunt, quoniam quæſtiones hæ toties ſunt, (& utinam ſemper ita, uti Theologos Chriſtianos deceret) ventilatæ, & a Reformatis Doctoribus in tanta luce collocatæ, ut nihil ad plenam demonſtrationem, quantum nempe natura hujus negotii permittit, addi poſſe videatur. Et profecto, niſi præjudicatæ opiniones, & quarundam formularum rigor obſtarent, perſuaſus ſum, plures diſſentientium fratrum, illos ſaltem, qui animo tranquillo & veritatis cupido negotia Religionis tractare ſolent, noſtræ ſententiæ album adjecturos calculum. Interim in laudem fratrum Lutheranorum fatendum, pleroſque hodie Theologos huic familiæ addictos, mitius de noſtra ſententia ſentire, & a durioribus verbis, quibus plerique olim contra Noſtros diſputantes, uſi erant, prorſus abſtinere. Poſterius eſt: Nos *Cautelas* illas non in gratiam Veteranorum Theologorum & V. D. Miniſtrorum, qui meditatione & praxi melius, quam nos de hoc argumento edocti ſunt, in medium protuliſſe. Hi enim conſiliis noſtris opus non habent; ſed monita hæc dare voluimus Studioſis Theologiæ, & V. D. Miniſtris Junioribus, quoniam in prælectionibus publicis ob anguſtias temporis non omnia tradere poſſumus, quæ pio & prudenti Miniſtro circa hoc negotium obſervanda ſunt.

Agitur de præſtantia & dignitate hujus argumenti.

II. Cum omnes articuli Religionis motiva ad pietatis ſtudium ſuppeditare debeant, ſingillatim monſtrandum eſt, idem dici etiam poſſe de cærimoniis N. Teſtamenti. Jam vero ante omnia manifeſtum eſt, Sacramentum Sacræ Cœnæ ſua ſeſe ſimplicitate commendare. Sane Religionis Chriſtianæ præſtantia ex eo etiam probatur, quod pauciſſimis ritibus & cærimoniis contenta eſt. Quo magis enim homines ab iis, quæ in oculos incurrunt, abſtrahuntur, & contra ad amorem

Digitized by Google

rem rerum cœleſtium commoventur, eo fortiora ſunt ad cultum rationalem Deo præſtandum Incentiva. Jure autem de S. Cœnæ uſu affirmari poteſt, quod nonſolum ritus ille ſit ſimplex valde, ſed & ſua natura aptus, ad veram pietatem chriſtiano homini inſtillandam. Hic non reperias magnum cærimoniarum apparatum; non lingua ignota natura hujus ritus ſacri exponitur; nullæ inſolitæ Miniſtrantium geſticulationes & demurmurationes; ſed brevi & perſpicua oratione ex ipſius cærimoniæ indole & natura, finis hujus Sacramenti traditur. Et quid tandem ſimplicius, & captu facilius eſt; quam hoc; nimirum, panem, quem edimus & vinum quod bibimus, denotare paſſionem cruentam Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui pro nobis mortem oppetiit? Patet autem eo magis præſtantia hujus ſacri ritus, ſi ad dignitatem perſonæ, quæ eum ritum inſtituit, attendimus: Ritus certe ille non traditioni obſcuræ, non Patrum antiquæ Eccleſiæ beneplacito, multo minus ſuperſtitioni, ſed ſapientiſſimæ Soteris noſtri voluntati debetur. Hic vero, dum cœleſtem ſuam miſſionem, doctrinæ excellentia & miraculis variis comprobarit, nihil mortalibus præſcribere potuit, quam quod rationi conſentaneum, utile, & divinæ ſuæ ſapientiæ conforme eſſet. Cum homo ſapiens nihil agat ſine ratione, quis credat diviniſſimum noſtrum Doctorum & cœlitus miſſum Prophetam, ad obſervandos ritus nihil profuturos homines obſtricturum? (*) omnes inſuper Chriſtiani, ſi ἀθερ παθων religionis chriſtianæ præcipuos articulos expendere velint, fateri tenebuntur, in morte Jeſu Chriſti, ejusque ad expianda peccata efficacia, medullam, ut ita dicam, Religionis hujus poſitam eſſe. Jam vero ritus ille S. Cœnæ rem illam auguſtiſſimam ante oculos quaſi præſentem ſiſtit, cauſasque mortis Jeſu Chriſti, ejus efficaciam & inſignem uſum, pandit. Ex quo ſane præſtantia hujus Sacramenti ſatis ſuperque manifeſta eſt. Hinc dubitari etiam non poteſt, quin homo Chriſtianus, ſi ad finem illum ſcopumque S. Cœnæ attendit, piaque & devota mente ritum illum celebrat, inſignem utilitatem ex eo percepturus ſit. Quamvis enim, ut ex infra dicendis patebit clarius, nemo ex ipſa fruitione panis & vini, vel etiam ex commemoratione ſola mortis Chriſti pius evadat; certum tamen eſt,

 uſum

(*) Huc facit egregium teſtimonium *Lactantii* quod extat Inſtitut Div. Lib. IV. cap. XXIII. *Philoſophi* (inquit) *putant, neminem adhuc perfectum extitiſſe ſapientem, id eſt in quo ſummæ doctrinæ ac ſcientiæ ſumma virtus & perfecta juſtitia conſenſerint; quod quidem verum fuit. Nemo enim poſt mundum conditum talis extitit, niſi Chriſtus, qui & verbo ſapientiam tradidit, & doctrinam præſenti virtute firmavit.*

uſum legitimum hujus Sacramenti, fortiſſima ad pietatis ſtudium ſuppeditare Incentiva. Quo meliora autem illa ſunt, quo frequentius homini in memoriam revocant ea quæ præſtantiſſima ſunt in Religione, quo magis eum ad officia ſua præſtanda obſtringunt, eo magis attentione omnium, qui Chriſtum Magiſtrum ſuum & Dominum eſſe fatentur, res iſta digna eſt.

Ridiculi ſunt, qui dicunt, Reformatorum ſententiam de S. Cœna, veris ad pietatem Incentivis deſtitui.

III. Ex iis, quæ in antecedenti theſi dicta ſunt, patet, quam inepta ſit objectio eorum, qui, quoniam Reformati carnalem manducationem in S. Cœna non admittunt, clamant, deſtitui Eos ſolido fructu mortis Chriſti, & perceptione præſtantiſſimorum Bonorum, quæ exinde emanare ſolent; quaſi vero nulla ad pietatem adeſſent Incentiva niſi mens, vel potius corpus, neſcio quo cibo vel quaſi corpore paſceretur. Imo contendimus contra, legitimum uſum S. Cœnæ ſecundum interpretationem verborum Domini ex mente Reformatorum, motiva ad pietatem excellentiſſima ſuppeditare, quia Chriſtianis objectum Religionis Chriſtianæ præſtantiſſimum Jeſum Chriſtum Soterem noſtrum, eumque crucifixum, vivide repræſentat, ad amorem ipſius impellit, & ad præſtanda omnia officia hominis chriſtiani quaſi trahit. At quid melius a Cærimonia divinitus inſtituta exſpectare poſſumus, quam hoc? Reſpondemus inſuper hunc ritum celebrandi S. Cœnam ad eſſentiam religionis non pertinere, ſed libere inſtitutum, ad id quod eſſentiale eſt in in Religione repræſentandum; unde communiter Theologi dicere ſolent, non privationem Sacramentorum, ſed eorundem contemtum, damnare Chriſtianos. Ponamus per momentum Chriſtum S. Cœnam non inſtituiſſe in ſui memoriam, quid tandem hoc poſito, nos impediret, quo minus Jeſum Chriſtum Soterem noſtrum ſincero corde amare, pretium redemtionis pro nobis factæ deprædicare, & omnibus pietatis officiis rite defungi poſſemus? Cum vero idem ſcopus ſit celebrantium memoriam Jeſu Chriſti in S. Cœna, quis, cum aliqua ſpecie veri contendere auſit, Reformatos deſtitui ſolido fructu, qui ex ſalutari uſu S. Cœnæ oriri poteſt? Denique hoc argumentum diſſentientium plus probat quam probandum erat, atque adeo nihil probat. Nemo infitiabitur, ſalutarem Dei cognitionem, amorem, fiduciam in eo repoſitam, Zelum pro gloria Dei, abnegationem ſui ipſius, cæterasque virtutes chriſtianas, actiones eſſe Deo placentiſſimas. Jam vero hæ actiones omnes morales duntaxat ſunt, voluntatis nimirum operationes. Si vero, ubi corpus inuſitata quadam ratione non paſcitur, vera pietatis incitamenta deſunt, dicendum,

dum, has ipſas recenſitas virtutes actionum Deo placentium nomine indignas eſſe, quod nemo, qui Religionem admittit, tuebitur. Et utinam tam verum eſſet, omnes Chriſtianos Reformatorum ſententiæ addictos legitime hoc Sacramento deſungi, quam certum eſt, pium & devotum S. Cœnæ uſum plurimum ad pietatis ſtudium conferre poſſe. Qui vero amplius de hoc dubitaverit, ei perpendendam dabo compendioſam & nervoſam verborum Domini noſtri Jeſu Chriſti, hoc eſt corpus meum, &c. interpretationem, quam concinnavit ὁ Μακαρίτης Celeb. *Werenfelſius: Exiſtimamus* (inquit) *& perſuaſi ſumus nos veram ſignificationem & vim verborum Chriſti non modo non infringere, ſed usque adeo retinere, ut credamus, Chriſtum nihil ſignificantius, nihil ad ſcopum ſuum accommodatius, nihil ad magnitudinem amoris ſui, quem pro nobis patiendo & moriendo teſtatus eſt, nobis ante oculos ponendam, & noſtrum viciſſim erga ſe amorem accendendum efficacius dicere potuiſſe, aut unquam in vita dixiſſe, quam cum panem fractum diſcipulis edendum tradens dixit: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis frangitur, ſi verba noſtro ſenſu intelliguntur. Hoc enim nobis dixiſſe videtur: Cum panem hunc ante veſtros oculos modo fractum, accipitis a me, & editis; omnes cogitationes veſtras, chariſſimi diſcipuli defigite in contemplatione corporis mei, quod jam jam pro vobis in cruce morietur, & inſtar hujus panis pro vobis frangetur: cogitate, me hanc mortem ignominioſam pro vobis pati, ut æternum vivatis, quemadmodum pane, qualem modo vobis fregi, ad vitam veſtram temporalem indigetis: contemplamini animo ſtupendum hunc meum erga vos amorem, quo accenſus, tantundem nunc pro vobis, ut vivatis in æternum beati, facio, quantum faceret Amicus aliquis Amico jam jam fame morituro, qui pane, quem ei frangeret, deſtitutus, ſeſe ipſum panis loco, frangi & mactari juberet, ut propria ſua carne amico morienti vitam conſervaret. Tantum vero, tam incredibilem meum erga vos amorem, ut quaſi oculis cernatis, manu palpetis & ore deguſtetis; exiſtimate nunc, panem hunc, quem modo pro vobis fregi, quem vobis edendum tradidi, eſſe ipſiſſimum illud corpus meum, quod mox inſtar panis pro vobis frangetur, crucifigetur, & in mortem tradetur. Neque vero hic ſubſiſtite, ſed hoc, quod nunc vos facere jubeo, cum in cœlum aſcendero, vos, & qui vobis ſuccedent Chriſtiani, in hujus meæ mortis & paſſionis memoriam facere pergite; pergite ſancto hoc epulo hujus ineffabilis mei erga vos amoris recordari: pergite hac recordatione & tam vivida ejus repræſentatione viciſſim ad amorem mei vos inflammare: idque tam diu continuate, donec tandem ipſe vivos & mortuos judicaturus, ad vos rediero.* Ita eximius ille Theologus.

 IV.

Uſus S. Cœnæ veritatem Religionis Chriſtianæ confirmat.

IV. Pondus iis, quæ jam jam diximus, addere poteſt obſervatio, quod nimirum S. Cœnæ uſus. ſimul veritatem Religionis Chriſtianæ confirmet. Uſus S. Cœnæ inde ab antiquiſſimis, & ævo Apoſtolico proximis ſeculis receptus, & ab Eccleſiis Chriſtianis omnibus ad noſtram uſque ætatem continuatus eſt, quod oſtendit, Chriſtianos omnium temporum exiſtimaſſe, nonſolum inſignem habere piam S. Cœnæ celebrationem uſum; ſed eo ipſo univerſi fatentur, veriſſimum, & extra omnem dubitationis aleam poſitum eſſe, Chriſtum Jeſum nonſolum vixiſſe, ſed & cruentam mortem obiviſſe. Et profecto ſæpe miratus ſum, Theologos & Oratores ſacros, ubi de natura, fine, & uſu S. Cœnæ agere ſolent, argumentum pro veritate Religionis Chriſtianæ, quod ex ritu hoc ſacro antiquiſſimo, peti poteſt, non urſiſſe, cum tamen inter argumenta hiſtorica, quibus Religionis Chriſtianæ veritas probari ſolet, non infimum obtineat locum. Quamvis enim certum ſatis ſit, primos Doctores Eccleſiæ Chriſtianæ, quos Patres appellant, obſcurioribus verbis ſuam ſententiam de hoc Sacramento expreſſiſſe, adeo ut *Lutherani*, *Pontificii*, & *Reformati* in ſuas quique ſententias trahere velint Patres illos: in eo tamen conveniunt omnes, Chriſtum Jeſum in terris vixiſſe, paſſum fuiſſe, & in ſui memoriam S. Cœnam inſtituiſſe. Ipſæ illæ calumniæ contra Chriſtianos ſparſæ, undecunque ortæ, de quo hic differendi locus non eſt, quæ in Patrum Apologiis leguntur, probant, chriſtianos ritu hoc ſacro uſos in memoriam ſanctiſſimi Soteris noſtri. Debent igitur Increduli, qui veritatem ipſam Religionis Chriſtianæ negant, certis & ex antiquitate Eccleſiaſtica petitis teſtimoniis probare, aut ritum hunc ſacrum a Chriſtianis uſurpatum non fuiſſe, aut aliam eſſe ritus hujus ſacri originem, quam quæ in Scriptis Evangeliſtarum, Apoſtolorum, & primævorum Patrum perhibetur; aut concedere, ritum illum celebrandi S. Cœnam, niti univerſali & certa perſuaſione de Jeſu Chriſti dignitate, & paſſione. Fateor, me cernere non poſſe, qua ratione Deiſtæ cauſam ſuam tueri poſſint. Unde ego optarem, ut V. D. Miniſtri quando de fine & uſu S. Cœnæ agunt, etiam ad originem illius aſcenderent, hacque detecta, ſimul argumentum, quod ad probandam veritatem Religionis Chriſtianæ deſumi poteſt, urgerent fortiter. Adeſſe vero talia teſtimonia in Antiquiſſimorum Patrum Scriptis, nemo Eruditorum dubitat. Vide inter noſtros *Albertinum*, *Larroquanum*, *Claudium*, & *J. Basnage*, qui fuſiſſime hæc loca adduxerunt, & contra Romanenſes vindicare conati ſunt.

V. Quam-

V. Quamvis autem Sacramentum S. Cœnæ a Servatore noſtro ſapientiſſimum in finem ſit inſtitutum, & in memoriam nobis revocet rem maximi momenti, nimirum cruentam Soteris mortem, atque adeo graviſſima ad pietatem ſuppeditet incentiva, fatendum tamen hoc Sacramento pleroſque Chriſtianos Religioni Reformatæ (de aliis judicare noſtrum non eſt) addictos, turpiter abuti, adeo ut exiguam efficaciam in animos multorum habeat. Sunt, ſed numero pauciores, qui ſubterfugere celebrationem hujus Sacramenti ſolent. Et hi duplicis generis homines ſunt. Dantur qui profano id faciunt animo. Sunt deinde homines pii, ſed qui ob quoſdam ſcrupulos conſcientiæ injectos, celebrationi S. Cœnæ intereſſe nolunt. Priores utplurimum homines ſunt, qui exigua Religionis tacti ſunt cura, & Deiſtarum vel Indifferentiſtarum turbæ nomina dederunt ſua. Hi, niſi prius craſſioribus de Religione præjudiciis valedixerint, & de veritate Religionis Chriſtianæ, aliorumque articulorum ad veram naturam Religionis hujus cognoſcendam facientium fuerint perſuaſi, celebratio S. Cœnæ fruſtra commendatur. Dantur vero etiam homines pii, quorum animus variis ſcrupulis eſt per tempus obſeptus. Unde illi oriantur infra diſquiremus. Cum his vero familiariſſime loqui debent V. D. Min. & diſpiciendum, ut variis argumentis in viam reducantur, cavendumque ab una parte, ne uſus S. Cœnæ ultra modum extollatur, ab altera vero oſtendatur, characteres pietatis, quos ipſis ineſſe ſcire poſſunt V. D. Miniſtri, non impedire debere, quo minus frequenter utantur S. Cœna, quæ ad confirmandam pietatem plurimum confert, & ut celebretur a Chriſto eſt injunctum Chriſtianis. Eum in finem legant S. Literarum Studioſi, Reverendiſſimi in Chriſto Patris *Tillotſonii*, *Archi-Epiſcopi olim Cantuarienſis* digniſſimi, Sermonem Sacrum de *frequenti uſu S. Cœnæ*. Longe vero maxima pars Chriſtianorum, qui S. Cœnam celebrare ſolent, ſunt Hypocritæ & homines vitiis dediti. Hi pietatis naturam & indolem, præſtatione cultus externi putant abſolvi, & licet vitiis nuntium mittere nolint, ſimul tamen inepte exiſtimant, peccata ſua, modo diligenter celebrationi S. Cœnæ interſint, hocque Sacramento utantur, elui. Hinc ubi adire S. Cœnam cogitant, dicere ſolent, ſe id facere, ut de ſalute conſequenda reddantur certi. Quaſi uſus panis & vini, cum qualicunque recordatione mortis Chriſti conjunctus, hominibus certam & immotam fiduciam reconciliationis cum Deo factæ, daret. Hac periculoſa valde opinione imbuti, ubi tempora celebrandi S. Cœnam adeſſe ſciunt, evolvunt libellum

*Frequentiſſimus eſt hujus Sacramenti inter Chriſtianos abuſus.*

Digitized by Google

bellum aliquem aſceticum, viam ad ſalutarem celebrationem S. Cœnæ monſtrantem, peccatorum etiam ſuorum ſunt memores, non ita tamen, ut ea deteſtentur, & ſerio iis valedicere velint, ſed quia exiſtimant recordatione ejusmodi opus eſſe, ſi quis certo ſibi remiſſionem peccatorum promittere velit. Pane igitur & vino utuntur, adhibitis certis quibusdam verbis, quibuscum tam certo remiſſionem peccatorum conjunctam eſſe credunt, ac certum eſt, eos panem & vinum deguſtaſſe. Hoc facto, læti domum redeunt, & legunt utplurimum eas precum formulas, in quibus pro remiſſione peccatorum Deo gratiæ aguntur: interim quo cœperunt pede pergunt, vitia, quibus dudum dediti erant, amare non deſinunt, & ita ſæpe per 30 & plures annos S. Cœnam celebrare ſolent: quo cum fructu, cernunt omnes, quotquot in Religione Chriſtiana non plane ſunt hoſpites.

**Inquiritur in mali hujus, de quo jamjam mentionem injecimus, cauſas. Repræſentatur prima.**

VI. Juvat autem in cauſas hujus mali, cujus mentionem facimus, inquirere, ut Sacri Miniſterii Candidati, mature diſcant ea omnia evitare, quæ erroribus circa hoc argumentum occaſionem ſuppeditare poſſunt. Cauſæ autem illæ partim ſunt *externæ*, aliunde advenientes; aliæ in *fundo cordis* quærendæ. Inter cauſas externas primum refero *falſos conceptus de natura & finibus S. Cœnæ, per auditum & lectionem acceptos.* Nimirum ſæpe & Catechetæ, Concionatores, & Auctores Libellorum, in quibus de legitima præparatione ad S. Cœnam conſilia & præcepta ſuppeditantur, *multis metaphoricis & myſticis expreſſionibus utuntur, quæ minus recte intellectæ nonſolum efficiunt, ut ſimpliciores naturam & ſcopum S. Cœnæ non rite percipiant, ſed & ut in externo uſu Symbolorum toti ſint defixi, atque putent, neſcio quam inſolitam fruitionem cum uſu hujus Sacramenti eſſe conjunctam.* Nullus equidem dubito, quin Auctores metaphoricarum illarum Phraſium bono animo id faciant, ut nimirum devotionem in animis Auditorum & Lectorum excitent. At niſi natura rei, ut in aliis Articulis Religionis, ſic in hoc præcipue argumento, rite intelligatur, veri nominis devotio locum habere non poteſt. Ad veram pietatem ingenerandam opus eſt claris & diſtinctis notionibus: notiones vero obſcurioribus verbis expreſſæ verum ſenſum intercipiunt. Hoc certe ſimplicioribus evenire neceſſe eſt. Interim hoc non obſtante multi ſunt, qui tum demum ſe rite officio ſuo ſe defunctos, & partes doctorum Oratorum impleviſſe exiſtimant, ſi innumeris floſculis oratoriis dogmata Religionis exornare, uti putant, poſſunt. Sæpe ego miratus ſum & adhuc miror, qui fieri poſſit, ut noſtra ætate, qua ad ſupremum culmen philoſophicæ diſci-

diſciplinæ, inprimis ars cogitandi & loquendi evectæ fuerunt, multi tamen viri haud indocti ſingularem voluptatem capiant in ſermonibus ſacris multis metaphoris variegatis. Tales vero metaphoricæ & myſticæ expreſſiones reperiuntur in multis libris aſceticis, in quibus de legitima Hominis Chriſtiani ad S. Cœnam præparatione agitur. Ita, ut de aliis nil dicam, ejusmodi phraſeologiis ſcatet libellus *Drelincourtii*, quo populares noſtri communiter utuntur. Nihil ego pietati & Eruditioni præſtantis Viri detractum volo. Melius tamen inſtituto ſuo conſuluiſſet, ſi clariore & magis perſpicuo ſermone uſus fuiſſet, quoniam ejusmodi libelli omnium captui debent eſſe accommodati. Hinc viri pietate & ſapientia præſtantes ſæpe optarunt, ut ejusmodi libelli brevitate & ſimplicitate ſeſe commendantes, extarent. Inter eos fuerat ὁ Μακαρίτης Celeb. *Werenfelſius*, qui teſte Venerabili *Oſterwaldio* in literis ad me datis, dicere ſolitus erat: *Il eſt facheux que l'on n'avoit point de livre ſur la Communion, qui ſoit ſimple, populaire, clair & propre pour l'édification.* Et, quæ Seculi noſtri felicitas eſt, huic virorum optimorum deſiderio ſatisfecerunt viri ſagacitate ingenii & pietate eminentes. Prior eſt Celeberrimus *Hoadly Epiſcopus* hodie *Wintonienſis* in egregio plane libello, cui titulus: *Traité ſur la Nature, le but & les Effets du Sacrement de la Sainte Cene.* Alter eſt *Venerandus Oſterwaldius*, *Paſtor Eccleſiæ Gallicanæ Baſileenſis digniſſimus*, *Venerabilis Senis J. F. Oſtervvaldii*, Filius. Hic edidit ante biennium libellum cui titulus: Les *Devoirs des Communians.* Hic ſane libellus ſermonis ſimplicitate, brevitate, & argumenti pondere ſeſe commendat, omniumque ingeniis eſt attemperatus, atque eo nomine commendandus valde. Non defuturos tamen ſemper, quibus metaphoricæ & obſcuriores illæ loquendi formulæ vehementer placeant, perſuaſus ſum, quia hac ratione & pietatem ſuam & eloquentiam probari, animosque ad ſingularem devotionem excitari exiſtimant: in quo tamen eos, qui artem cogitandi & differendi rite intelligunt, ad conſenſum non adducent. Argumenta, argumenta, inquam, ſola, perſpicuo ſermone propoſita & omnium ingeniis attemperata lucem veram adſerunt menti. Quod ſi Scriptores Sacri obſcurioribus paulo phraſibus in hoc argumento uterentur, docentium eſſet clariora ſubſtituere, præſertim in catecheticis inſtitutionibus & orationibus ſacris, quæ publice de hoc argumento haberi ſolent. Ubi enim ſemel animus quando de religione agitur, in vocibus obſcurioribus adquieſcit, vix poſtea medicinam admittit. Simpliciores certe, verba, quibus notiones obſcuriores ex-

primere ſolent, eripi ſibi haud patientur. *Mature igitur S. Literarum Studioſi operam debent navare, ut de hoc argumento accuratam habeant cognitionem, & ubi ad inſtituendam juventutem animos adjiciunt, omnem curam atque ſollicitudinem adhibere debent, ut clariſſimis verbis Sacramenti hujus naturam explicent, neque ante quieſcant, quam iteratis quæſtionibus & reſponſionibus perſuaſi ſunt, diſcipulos ſuos, vel Auditores, claram & genuinam habere hujus Sacramenti ideam. In concionibus ſacris iisdem veſtigiis eſt inſiſtendum.* Hoc ſi negligitur, fieri aliter non poteſt, quam ut ſimpliciores exiſtiment, cum uſu panis & vini neſcio quam phyſicam & inſolitam vim eſſe conjunctam, quæ animas mira ratione paſcat. Hac vero opinione, ſi quis imbutus eſt, fieri aliter non poteſt, quam ut exiſtimet, in ipſa externa fruitione Sacramenti hujus, præſidium & verum ſolamen quærendum; ad veros characteres vero, ex quibus cognoſcimus, nos mortis Chriſti participes factos eſſe, parum attendet.

Utrum liceat æquivocis & obſcurioribus verbis uti in explicatione S. Cœnæ, ad unionem inter Proteſtantes promovendam.

VII. Dum in eo ſumus, & oſtendamus, quam neceſſarium ſit, ut V. D. Miniſtri, in catecheticis ſuis inſtitutionibus, & orationibus ſacris claris & perſpicuis verbis naturam hujus Sacramenti exponant, incidit hic quæſtio, ab inſtituto noſtro non aliena, utrum nimirum ad Unionem Proteſtantium toties expetitam reſarciendam, & promovendam, in materia de S. Cœna phraſibus generalioribus & æquivocis, quibus utraque pars diſſentientium ſubſcribere poſſet, uti expediat. Notiſſimum eſt, inter cauſas infelicis Schiſmatis, quod inter *Lutheranos* & *Reformatas Eccleſias* intercedit, articulum principalem, exorta Reformatione Sacrorum, fuiſſe doctrinam de S. Cœna. De hoc articulo ſequente ætate tot Volumina ſcripta fuere, ut ea vix integræ ædes caperent. Non jam dicam, quanta verborum acerbitate, quidam uſi ſint, in æſtu hujus diſputationis poſiti. Non enim juvat vulnus hoc refricare, poſtquam præſtantiſſimi inter Fratres, benignius de noſtra ſententia ſentiunt. Ad ſedandas illas graves funeſtasque lites, viri quidam docti & moderati ingenii, omnes ingenii nervos impenderunt, inter quos eminuit *Bucerus.* Hic vero ad ſcopum feliciſſime ſe perventurum exiſtimavit, ſi operam daret, ut utraque pars ſubſcriberet certis quibusdam formulis, generalioribus verbis conceptis, talibusque, quæ utriusque partis ſententias exprimerent. B. *Zwinglius* vero noſter, de verbis inſtitutionis, & natura S. Cœna loquens, uſus eſt claris & rotundis verbis; laudatus propterea a Celebri *Boſſueto* in *Hiſtoria variationum Eccleſiarum Proteſtantium* Lib. III. Sect. XIV.

Idem

Idem vero Doctiſſimus Eccleſiæ R. Præſul, nonſolum in hac ipſa Hiſtoria, ſed & in *expoſitione Fidei Catholicæ*, ex Catechiſmo Reformatorum, ad mentem *Calvini* adornato, probare vult, aut neſciviſſe Auctores Catechiſmi quid dicant, aut eos realem & ſubſtantialem Chriſti præſentiam cum Eccleſia Romana admittere. Juvat quædam adduxiſſe Celebris Viri, verba: Utor autem verſione latina hujus Expoſitionis, quæ 1736. *Göttingæ* recuſa fuit. Poſtquam Sect. 117. pag. 69. monuiſſet, Reformatos contendere, ſe nuda ſigna, & nudas figuras in S. Cœna non admittere, hæc addit: *Perinde ac nos adſerunt, Chriſtum in Sacra Cœna propriæ ſubſtantiæ nos participes facere, Eundem nos alere, & vivificare corporis ſui ſanguinisque ſubſtantia.* Provocat ad Dominicam 52. & 53. hujus Catechiſmi. Sect. 120. inquit: *Nullius hic Auctoris privati teſtimonium adducam*, ſed *ipſiſſima Catechiſmi verba, quo loco exponit, quæ ad Cœnam pertinent. Ibi diſertis verbis ait, nonſolum vere nobis in Cœna Chriſtum dari*, & quoad propriam ipſius ſubſtantiam; *Sed* licet nobis vere & per Baptiſmum, & per Evangelium communicetur, tamen ex parte tantum ibi & non plene communicari. *Ergo in Cœna plene & non ex parte datur. Ex parte quid, an plene accipiatur, mirum quantum intereſt; Quare ſi alibi Chriſtus ſemper ex parte tantum, in Cœna plene recipiatur; ſequitur, Adverſariis conſentientibus, atque ultra præeuntibus, quærendam in Cœna eam participandi rationem, quæ ita ſit ejus Sacramenti propria, ut neque Baptiſmo, neque prædicationi conveniat. At ſimul id quoque ſequitur, participationem illam a ſola fide non pendere, cum fides in omnes omnino chriſtiani hominis actus diffuſa, & in prædicatione, & in Baptiſmo, æque ac in Cœna reperiatur.* Sect. 120. ad Dominicam 59. provocat, in qua hæc verba extant: *Corpus Domini Jeſu in quantum ſemel oblatum eſt in Sacrificium, ut nos Deo reconciliaret nobis nunc dari, ut certiores nos faciat, nos illius reconciliationis eſſe participes.* Hæc verba Catechiſmi poſtquam adduxiſſet, ita pergit: *Si quis his vocibus ſenſus ineſt: ſi non illæ ſonitus inanis ſunt, vanumque ludibrium, id profecto ſignificant, non nudum nobis a Chriſto ſymbolum, ſed proprium corpus dari; quo certiores nos reddat oblati ab ipſo Sacrificii, ibique cum genere humano reconciliatæ amicitiæ nos eſſe participes.* Hinc Sect. 120. Reformatos taxat, quod cum a Romana Eccleſia circa hoc argumentum longiſſime videri velint diſcedere, iis tamen utantur phraſibus, quæ videntur Decretis Eccleſiæ Romanæ conſentaneæ. *Equidem ſæpe miratus ſum* (inquit) *planiori eos via ſuam non expoſuiſſe doctrinam: quid ni pergerent remotis tot ambagibus dicere, Chri-*

*ſtum ſui pro nobis factam ſanguinis effuſionem ita adumbrare voluiſſe, ut duo corporis ſanguiniſque ſigna daret; Eum porro his ſignis rei ipſius nomen tribuere voluiſſe, atque ea ſacra ſigna loco eſſe pignoris; quo certiores ſimus mortis dominicæ gratiam nobis communicatam, ſacrique nos corporis & ſanguinis virtute ſpiritualiter refici. Poſtquam tanto molimine conati eſſent id confirmare argumentis, ſigna rei ipſius accipere nomen, ideoque corporis ſignum corpus dici potuiſſe, ibi conſiſtere, neque ulterius progredi, ipſa propoſitæ doctrinæ ſeries ex ſeſe compellebat.* Hactenus *Boſſuetus.* Et profecto negare non poſſumus humani aliquid paſſos Viros in cæteris præſtantiſſimos, *Bucerum*, *Calvinum*, alioſque, quod clarius & magis rotunde ſuam de natura S. Cœnæ ſententiam non aperuerunt. Hinc enim novis rixis & contentionibus occaſio data fuit. Succeſſu tamen temporis factum eſt, ut plerique Reformati explicationem *Zwinglii*, qui ſine verborum involucris, ſuam ſententiam aperuit, amplecterentur, licet illa in ſumma rerum, a *Calvini* ſententia non diſcreparet, Anglis tamen & Gallis, loquendi ratio *Calvini* arridebat. Noſtra ætate tamen incipiunt etiam hi magis aperte ſuam ſententiam aperire, prout id ex citato Celeb. *Hoadly* libello patet, qui in eodem libello etiam phraſes obſcuriores de natura & indole S. Cœnæ, quibus uſus eſt Auctor Liturgiæ Anglicanæ, explicuit. Novi quidem lites ea occaſione inter Theologos exortas, atque quoſdam Anglos nativam illam Reverendiſſimi Epiſcopi explicationem repudiaſſe, licet in ſumma rerum cum omnium Reformatorum ſententia conſpiret. At hoc mirum non eſt. Dudum enim experientia conſtat, dari Theologos, qui, ubi vident, alios clarioribus, & magis aptis verbis quam vulgo receptum eſt, dogma aliquod explicare, ita commoveri, ac ſi res ipſa in dubium revocaretur. *Hoadlyum* ſecutus eſt *Eruditiſſimus* S. *Clarkius*, prout id patet ex Tom. IV. Sermonum Sacrorum, quos edidit. Neque dubium mihi eſt, quin cæteri Theologi Angli in poſterum veſtigia magnorum horum Virorum preſſuri ſint; ubi enim diſciplinæ philoſophicæ, ut de Anglia notum eſt, florent, & ubi cuivis cordato Viro licet animi ſui ſenſa modeſte aperire non poſſunt non viri ingenio præſtantes lucem & ſimplicitatem amare. Quod ſi jam quæratur, utrum recte fecerint *Bucerus* & alii, quod obſcurioribus ejuſmodi phraſibus uſi ſint, ad controverſiam illam inter Proteſtantes tollendam: reſpondemus, nos quidem pacis ſtudium virorum præſtantiſſimorum laudare, neque dubitare, quin Zelo pro gloria Dei ad componendam hanc litem inter fratres inducti fuerint, finemque habuerint optimum

&

& Theologis pacificis dignum ; at medium quo uſi ſunt, ad id quod intendebant, obtinendum, non probamus ; præterquam enim quod ſinceritati chriſtianæ minus conveniat, in re gravi æquivocis uti phraſibus, tantum abeſt, ut hac ratione pax ſit obtenta, ut potius ex una controverſia plures ſint ortæ, & rixandi lubidini nova materia ſubminiſtrata : ut jam non dicam, plebem, metaphoricis & myſticis ejusmodi expreſſionibus, confundi. Ut, quæ hic dixi, Theologorum præſtantiſſimorum conſenſu confirmem, adduco multorum inſtar verba *Celeberrimi Viri* S. *Werenfelſii*, *Theologi*, omnium, *qui ſapiunt*, judicio *Sagaciſſimi.* Hic vero poſtquam in diſſertatione de controverſiis Theologicis rite tractandis taxaſſet Celeberrimum *Boſſuetum*, quod in expoſitione ſua *fidei Catholicæ* minus candide doctrinam Romanenſium repræſentaſſet, ſequentem in modum diſſerit. *Cavendum nobis etiam atque etiam eſt, ne artes iſtæ, cum candore pii & gravis Theologi pugnantes, quemadmodum illas in aliis merito culpamus, ita & nobis ipſis aliquando jure objici poſſint. Objectæ certe ſæpe nobis fuerunt a Fratribus compluribus Auguſtanæ Confeſſionis, qui vulgo Lutheranorum nomine a nobis diſtingui volunt. Et ſane niſi in hunc ipſum, quem tantopere commendamus, candorem peccare velimus, diffiteri omnino non poſſumus, fuiſſe ſuperioribus Seculis quosdam ex Theologis noſtris, qui animo quidem optimo & plane pacifico, ſed hac in re non ſatis circumſpecte & provide agentes, ſemel atque iterum fratribus modo dictis majorem in nobis candorem deſiderandi occaſionem dederunt. Quod factum eſt, cum Theologi iſti, ut pacem tam optabilem tamque neceſſariam inter nos & fratres Lutheranos conciliarent ; exiſtimarunt, inveniendas eſſe hunc in finem formulas loquendi vagas, generales, ambiguas, quibus, ſervata qualicunque opinionum diverſitate, tam Lutheri, quam Zwinglii & Calvini diſcipuli haud difficulter ſubſcribere poſſent. Sed ſi, quod res eſt, dicere licet, hac methodo Eccleſiæ Chriſti, plus nocuerunt quam profuerunt. Præterquam enim quod ita ſe magis Adverſariis ſuis ſuſpectos atque adeo inviſos reddiderunt : quis non videt, veram pacem & concordiam neutiquam conſiſtere, in earundem vocum ſyllabarum & literarum pronuntiatione, ſed aut in pleno circa omnia, aut quia hoc cum ratione in hac animorum caligine ſperari nequit, in ſincero conſenſu circa fundamentalia fidei chriſtianæ dogmata, ſimulque in mutua & chriſtiana tolerantia, quoad illas opinationes, quæ naturam & eſſentiam Chriſtianiſmi minime conſtituit.* Et paucis interjectis: *Non poſſum quin hic laudem & vehementer probem quod ipſe B. Lutherus quondam de S. Cœna inter ſe diſputantibus præſcripſit : quæſtio eſt,* (inquit) *an*

*homo Chriſtianus præter nudum panem & vinum ore nil accipiat ; & quid ei manibus Miniſtri porrigatur ? Hic non decet pulmentum in ore volvere, & mum reſpondere, vel obſcuris involucris venditare. Nec etiam decet ſub pileo ludere, aut tenebrionem agere.* Ita eſt, ut ais, Luthere: *Nihil horum graves & pios Theologos decet. Hi clare ſemper, aperte & candide ſententiam ſuam proponere debent : Nunquam fucum, nunquam colores quærere. Hac ingenuitate, hoc candore viros bonos alterius partis magis ſibi conciliabunt, eosque ad veriorem ſententiam amplectendam, proniores & doctiores reddent, quam neſcio quibus ſententiæ ſuæ pigmentis & involucris. Laudatus olim fuit, & merito, iſte candor in Petro Martyre, cum in colloquio Poſſiaceno formula adornata fuiſſet, in qua tum Pontificii tum Reformati poſſent convenire de præſentia corporis Chriſti in S. Cœna, huicque formulæ collocutores ab utraque parte ſubſcripſiſſent : Ipſe, una cum Beza, & reliquis Collocutoribus Reformatis huic formulæ, in quibusdam ambiguæ, brevem declarationem adjecit, ut, remota ambiguitate, Pontificii viderent, quænam ſua ſententia eſſet. Quæ quidem declaratio etiam nunc in locis communibus Petri Martyris, in qua inter alia hæc verba leguntur, extat*: Allatas formulas conſenſus ea ratione admitto, quia referuntur vel accommodari poſſunt, ad ſenſum jam explicatum: contra quem, ſi quis illas vel rapiat vel interpretetur, ab eo me profiteor diſſidere. Hactenus Eximius ille *Theologus.* (*) Peſſimum hoc eſt, quod plebs, auditis illis phraſibus myſticis & metaphoricis, in eam prolabatur ſententiam, quaſi cum ipſa fruitione panis & vini neſcio quis inuſitatus plane effectus phyſicus ſit conjunctus. Patet hoc ex ſermonibus & actionibus multorum Reformatæ Eccleſiæ membrorum.

Ex

(*) Idem conſilium ſuppeditat *Clariſſimus Limborchius* extra partes in hoc negotio conſtitutus Ita enim in *ſuis Inſtitutionibus Theologicis loquitur Lib.* V. Cap. LXXI. Sect. IX. Reformatorum Sententia eſt : in Cœna Domini verum dari panem ac vinum, eaque eſſe Symbola ac ſigna corporis Jeſu Chriſti a nobis fracti ac ſanguinis pro nobis effuſi. Hæc fuit ſententia *Zwinglii.* Sed *Bucerus*, *Calvinus*, eorumque ſequaces poſtea addiderunt : licet panis & vinum accipiatur membris & ſenſibus corporis, ipſum tamen corpus & ipſum Sanguinem Chriſti, vere illic eſſe præſens & exhiberi, ac recipi fide. Videtur illud excogitatum a *Bucero*, qui pacis ſtudio ut Lutheranos & Zwinglianos inter ſe conciliaret, excogitavit modos loquendi ambiguos, quibus utraque pars ſubſcribere poſſet, ſalva unicuique ſua ſententia. Sed conatus ille male ceſſit. Conqueruntur enim Lutherani de fraude Reformatorum, qui, quod una manu porrigunt, altera rurſus auferunt : Et revera ut pax & concordia obtineatur, præſtat proprie absque ambiguitate loqui, ac qui intercedit diſſenſum fateri, interimque illius momentum inquirere, quo pateat, tantum id non eſſe, ut propterea in partes abire oporteat ; quam verbis generalibus & ambiguis diſſenſum diſſimulare, atque interim peculiari ac diverſa verborum acceptione rurſus diſſenſum ſuum prodere.

Ex *actionibus ;* quando enim forte particula panis in terram cadit, miro horrore corripiuntur, & ſæpe in magnam propterea mæſtitiam incidunt. Ex *ſermonibus :* ita enim loquuntur, poſtquam Cœnam Sacram celebrarunt, ut manifeſtum ſit, eos exiſtimare, neſcio quod vehiculum cum uſu S. Cœnæ eſſe conjunctum, & tale quidem, ex cuius fruitione remiſſio peccatorum antegreſſorum neceſſario conſequatur. *Monendi ergo V. D. Miniſtri, ut verborum inſtitutionis S. Cœnæ genuinam notionem vocibus ſimpliciſſimis tradant, genuinæ celebrationis mortis Chriſti indolem repræſentent, atque oſtendant, quis demum verum uſum ex Celebratione hujus Sacramenti* capiat.

VIII. Ut autem V. D. Miniſter ſcopum ſuum obtineat, cavendum, ne is phraſes vel Patrum Eccleſiæ vel Theologorum, qui nonniſi metaphoricis locutionibus & rethoricis exaggerationibus, inſtitutionis verba propoſuerunt, uſurpet, ſed potius opera danda, ut quantum fieri poteſt, iis inſiſtat loquendi formulis, quæ a Chriſto & Apoſtolis uſurpatæ fuere. Cum Chriſtus Jeſus ipſe ſacram hanc cærimoniam inſtituerit, iiſque uſus ſit verbis, quæ naturam & ſcopum hujus Sacramenti clare ſatis & ſufficienter pandunt, cur hominum, qui lucem majorem dare non poſſunt, ſectaremur phraſes & loquendi formulas, inprimis cum experientia docuerit, quo magis a verbis, quibus Chriſtus & Apoſtoli uſi ſunt, receſſerunt Chriſtiani, eo magis etiam argumentum hoc per ſe ſimpliciſſimum, obſcuratum fuiſſe? Si IV. Evangeliſtas, & Paulum ad Corinthios de hoc argumento agentes legamus, nihil aliud exinde diſcimus quam hoc : Chriſtum Soterem noſtrum, morti proximum panem & vinum diſcipulis ſuis dediſſe eum in finem, ut ipſi, & ſecuturi omnes Chriſtiani paſſionem ſuam cruentam religioſe & grato animo ſibi in memoriam revocarent, ſeque hac ratione ad officia pietatis & charitatis obſtringerent. Ex ſimplici tamen hoc ritu monſtroſæ, ut notum eſt, exortæ ſunt opiniones. Prudens ergo V. D. Miniſter, & homo chriſtianus iis duntaxat inſiſtet verbis, quæ a Chriſto & Apoſtolis de hoc argumento tradita ſunt. Ineptum plane eſt, eorum velle ſequi auctoritatem & deciſiones, qui pluribus demum poſt Chriſti & Apoſtolorum diſceſſum annis, pro arbitrio ſuo multa addiderunt, quorum veſtigia nulla in libris ſacris reperiuntur. Recte hoc obſervavit *Reverendiſſimus Hoadly* loco ſupra citato pag. 29. *Je laiſſe à tout Chrêtien* (inquit) *qui agit ſincerement & de bonne foi, fût-il de la comprehenſion la moins heureuſe, à juger, ſi l'on ne doit pas s'en rapporter plûtôt à notre Bienheureux Sauveur lui-même dans une affaire, qui*

Phraſibus, quæ in N. Teſtamento a Chriſto & Apoſtolis uſurpatæ ſunt, inſiſtendum eſt.

Digitized by Google

*qui depend entierement de ſa volonté, qu'à aucun de ceux, qui ne ſauroient prétendre avoir reçû leurs inſtructions de lui immediatement. Qu'ils voient eux-mêmes, s'il n'y a pas plus de pieté, auſſi bien que de raiſon à croire, que Jeſus Chriſt a ſuffiſament declaré ſa penſée à ſes Diſciples immediats ſur un établiſſement, qu'il faiſoit lui-même, qu'à s'imaginer, qu'il a laiſſé ſe ſoin a des hommes, qui vivroient cent, ou cinq cens, ou mille ou près de deux mille ans, après la premiere inſtitution de ce devoir.* Abſtinendum ergo in hoc argumento a phraſibus, quibus Patres uſi ſunt, naturam S. Cœnæ explicaturi. Satis hodie conſtat, Eos non optimos fuiſſe artis cogitandi Magiſtros, & S. Litterarum Interpretes. Ut de aliis Religionis Articulis, ſic etiam de hoc argumento ſæpe rethoricati ſunt pluribusque obſcuris & myſticis phraſibus uſi ſunt, atque adeo potius hoc argumentum obſcurarunt, quam vero explicarunt; hinc coacti fuerunt viri docti ingentia volumina conſcribere de ſenſu Patrum circa naturam S. Cœnæ. Quod ſi illi nihil adjeciſſent verbis Chriſti & Apoſtolorum; ſi rotunde & clare mentem Jeſu Chriſti S. Cœnam inſtituentis, repræſentaſſent, ſi comparationes varias & metaphoricas phraſes omiſiſſent, portentoſum illud Tranſubſtantiationis dogma natum nunquam fuiſſet. Solenne autem Patribus eſſe, res verbis in majus extollere, & rethoricari, ubi planiſſimis verbis eſſet utendum, integro capite oſtendit Cl. *Dalleus* in egregio libello de *uſu Patrum.* Quædam huc facientia juvat hic adduxiſſe. Cap. V. p. 147. ſic loquitur præſtantiſſimus Vir. *Cum diſputant* (Patres nimirum Eccleſiæ) *adverſus Valentinianos aut Manichæos, videntur cum Pelagianis facere. Eadem ratione ſicubi manus cum Pelagianis conſerunt, videntur cum Manichæis ſentire. Si adverſus Arium feruntur, videntur a Sabellio minus eſſe alieni. Viciſſim cum Sabellium adoriuntur ad Arium accedere videntur, ut animadvertit Epiſcopus Bitontinus de Auguſtino inprimis. Id ipſum quotidie accidit iis, qui ad populum verba faciunt: ſi in avaros invehuntur, parum abeſt quin prodigos commendent, ubi vero prodigos ac nimium profuſos inſectantur, putes eos ſordibus & tenacitati velificari. Sic apud Proteſtantes, qui inanes & evanidas illas figuras, quos Romani Sacramentariis neſcio quibus commentitiis tribuunt, a ſe amoliuntur, ii ita interdum agunt, ut prima fronte videri poſſint Eucbariſtiæ realitatem, quam vocant, ſtatuere. Cum autem adverſus Tranſubſtantiationem, realemque incluſionem diſputant, ipſos a Sacramentariis iſtis ſtare jurares.* Idem de Patribus faſſus eſt inter Pontificios *Petavius* Jeſuita Erudititiſſimus, in notis ad *Epiphanium* p. 141. *Multa ſunt*

*ſunt* (inquit) *a ſanctiſſimis Patribus, præſertimque a Chryſoſtomo in homiliis aſperſa, quæ, ſi ad exactæ veritatis regulam accommodare volueris, boni ſenſus inania videbuntur.* Et quis neſcit, rem eo deveniſſe, ut multi Chriſtiani S. Cœnam uſurparint, tanquam *medicamentum*, adverſus morbos ſingularem vim habens. De quo argumento, i. e. *uſu medico S. Cœnæ* ſingulari diſſertatione egit, Vir pl. *Reverendus* & *Amiciſſimus*, D. *Gerdeſius Theologus hodie Gröninganus Clariſſimus.* Quod de recentioribus quibusdam Concionatoribus monuit *Dallæus*, veriſſimum eſt. Quando enim S. Cœnæ uſum commendare volunt, multa de epulis & ferculis ſpiritualibus, de nutrimentis mentalibus, de hoſpitio Chriſti in hominibus S. Cœnam celebrantibus ſermocinantur, totque floſculis utuntur, ut ſimpliciores confundantur, & de fruitione S. Cœnæ ita loquantur, ac ſi vel ſola celebratio S. Cœnæ cum aliquo pietatis affectu uſurpata, *ſolum*, *certiſſimum*, & *evidentiſſimum* ſignum eſſet, hominis vere Chriſtiani: de quo tamen infra plura. *Prudens ergo V. D. Miniſter, ubi de inſtitutione & uſu S. Cœnæ agit, ſequatur Chriſtum, & Apoſtolos duntaxat, neque Patrum, aut recentiorum Theologorum rethoricantium, & myſticas valde phraſes uſurpantium, inſiſtat veſtigiis; contra vero tam claris ac perſpicuis utatur phraſibus, ut Auditores etiam ſimpliciſſimi non poſſint non rem intelligere.*

IX. Sed ſunt aliæ phraſes, & locutiones, in hoc argumento, quæ cum nimis vagæ & minus diſtinctæ ſint, multis chriſtianis anſam ſuppeditant, talia ſibi attribuendi, quæ nulla ratione ipſis competunt. Sic quoniam multi audiunt S. Cœnam eſſe *ſigillum* gratiæ divinæ & reconciliationis noſtræ cum Deo, ex eo colligunt, S. Cœnæ uſum, certiſſimum & infallibile ſignum eſſe animi pii, & cum Chriſto Jeſu conjuncti; & quemadmodum per ſigilla homines certi reddantur, rem aliquam ad ſe pertinere, ſic dubium non eſſe, quin illi, qui participes facti ſunt hujus Sacramenti, id eſt panis & vini, certi & perſuaſi eſſe poſſint omnia beneficia, quæ paſſione Soteris parta ſunt, jure ſibi competere. At valde errant hi homines. Sigillum dicitur S. Cœna aut quatenus reſpicimus ad fruitionem panis & vini, aut quatenus hæc elementa ipſam mortem & paſſionem Chriſti repræſentant. Priore ſenſu ſi ſumas, nulla ratione uſus panis & vini ſigillum veræ fidei & gratiæ divinæ dici poteſt, quia impii & Hypocritæ æque fruuntur his Elementis quam pii. Non poteſt igitur fruitio panis & vini certum eſſe ſignum, beneficia morte Jeſu Chriſti parta ad eum, qui iis utitur, ſpectare. Ita ſi mihi litteræ ſigillo munitæ tra-

Diſquiritur quo ſenſu Sacramentum S. Cœnæ dici poſſit ſigillum.

Hhhhhh dan-

dantur, in quibus opima hæreditas mihi addicitur, mille autem alii eaſdem monſtrant, iisdem ſigillis munitas, colligere ſane non poſſum, me ſolum legitimum eſſe poſſeſſorem hujus hæreditatis. Si reſpicias ad ſignificationem panis & vini, denotatur mors Chriſti cruenta, & ejuſdem meritum. Jam vero dici non poteſt, contemplationem hujus mortis, & perſuaſionem de mortis Jeſu Chriſti efficacia, certum eſſe ſigillum, ex quo cuilibet S. Cœnam uſurpanti conſtet, ad ſe nominatim pertinere beneficia morte Jeſu Chriſti parta. Nam etiam impii & hypocritæ poſſunt occaſione uſus S. Cœnæ de morte Chriſti cogitare & credere, Jeſum pro hominibus cruentam mortem ſubiiſſe. Et quod ad pios attinet, poſſunt illi aliquando propter cauſas morales & phyſicas uſu S. Cœnæ deſtitui; quis autem dicet, eos propterea ſigillo gratiæ divinæ carere & mortis Chriſti participes non eſſe? hoc autem affirmandum eſſet, ſi repræſentatio mortis Chriſti in S. Cœna certum, & infallibile ſigillum eſſet veræ pietatis, & amoris Jeſu Chriſti. Poſſunt etiam pii, quemadmodum in aliis officiis chriſtianiſmi, ſic etiam in uſurpatione S. Cœnæ aliquando peccare; poſſunt aliquando non ea devotione, quæ hic poſtulatur, S. Cœna uti, quo ipſo tamen notis verorum chriſtianorum non privantur. Sed pone, homines pios religioſe celebrare memoriam mortis Jeſu Chriſti, non tamen propter hoc ſolum, ſigillo veræ pietatis eos munitos eſſe dici poteſt. Secundum enim Reformatorum ſententiam veri chriſtiani certiſſimi characteres ſunt ſalutaris fides, pœnitentia ſincera, & mandatorum divinorum obſervantia. At hi characteres; hoc ſigillum, homini chriſtiano ineſſe debent ante celebrationem S. Cœnæ. Proprie loquendo ſanguis Jeſu Chriſti, vel potius mors ejus, ſigillum eſt novi fœderis: at de hoc non eſt quæſtio; fatemur enim cruentam mortem Jeſu Chriſti eſſe ſigillum reconciliationis: hoc tantum quæritur, ex quo indicio nobis conſtet, fructus hujus mortis ad nos certo pertinere. Jam vero ex ſola recordatione hujus mortis ſive id fiat in Celebratione S. Cœnæ, ſive extra eam, non poſſunt Chriſtiani colligere, beneficia per paſſionem Jeſu Chriſti parta ad ſe pertinere, niſi aliunde de hoc edocti ſint. Ponamus principem per litteras ſigillo munitas ſuo, offerre ſpartam, nullo tamen addito nomine perſonæ, quæ oblatam ſpartam exornaret; an quiſquam ſane mentis ſibi nominatim ſoli hanc ſpartam oblatam contendere poſſet? Ita pariter neque ex uſu panis & vini in S. Cœna, neque ex recordatione mortis Jeſu Chriſti, neque ex publica vel privata confeſſione, mortem Jeſu Chriſti eſſe

Digitized by Google

eſſe veram reconciliationis noſtræ cauſam ſcire poſſumus, fructus mortis Jeſu Chriſti nobis certo competere; ſed certa illa perſuaſio demum oritur ex certis characteribus animi; nimirum ex ſanctificationis ſtudio, & amore Dei. Ex eo enim evidenter conſtat, regenerationem eſſe certum conſequens fructuum meriti Jeſu Chriſti; per id enim factum eſt, ut mens nova vita donata ſit. Quod ſi quis voci ſigilli inhærere velit dicam quo ſenſu S. Cœnæ uſus ita appellari poſſit. Nimirum quando homo pius, occaſione S. Cœnæ cum ad mortem Jeſu Chriſti religioſe reſpicit, tum vero ad præſentem mentis ſuæ ſanctificatæ ſtatum attendit, recordatur, præſentibus illis externis ſignis in oculos incurrentibus, mortem illam cruentam Soteris ſui efficaciam ſuam in ſe exeruiſſe, converſionemque ſuam Jeſu duntaxat crucifixo deberi, atque ita nova quadam ratione incitatur, ad Jeſum ſupra omnia amandum, & ad officia hominis chriſtiani ſedulo præſtanda. Hoc ſenſu pii poſſunt dici accepiſſe *ſigillum juſtitiæ fidei.* Atque hæc interpretatio ex principiis Reformatorum neceſſario fluit. Aſſerunt enim ſolam reconciliationis noſtræ cum Deo cauſam eſſe meritum Jeſu Chriſti: Hujus beneficii homines participes fieri per juſtificationem, ſanctificationem & regenerationem: certos eſſe characteres, ex quibus homo cognoſcere poſſit, utrum Sanctificatione illa, atque adeo etiam reconciliatione ditatus ſit nec ne: hos caracteres certos & infallibiles eſſe ſeriam pœnitentiam, ſalutarem fidem & mandatorum divinorum obſervantiam: Sacramenta non eſſe miracula, non medicamina, non vehicula, neque cauſas tandem gratiæ Ex quibus per legitimam conſequentiam ſequitur, proprie loquendo characteres illos animis fidelium inſitos, eſſe ſigillum illud, quo certi reddimur, beneficia per mortem Jeſu Chriſti parta ad nos pertinere. Et profecto niſi clare & perſpicue explicetur, quid ſigilli nomine ſignificetur, multi Chriſtianorum exiſtimabunt, aut ſolum uſum externorum ſymbolorum, aut tranſitoriam illam meditationem mortis Jeſu Chriſti per ſymbola excitatam, ſigillum illud, id eſt, certum indicium eſſe, ex quo certo colligere poſſint, ſe veri nominis Chriſtianos eſſe, beneficiorum quippe morte Chriſti adquiſitorum ita participes factos. Erunt fortaſſe quibus hæc, quæ de hoc argumento notavi, levia videantur; ſed mihi leve non videtur, quod perſpicuas de Religione notiones ſuppeditare, & homines a practicis erroribus revocare poteſt. Is certe qui credit. vel uſum panis & vini in S. Cœna, vel recordationem cruentæ mortis Chriſti, conjunctam cum profeſſione publica Soterem noſtrum morte ſua remiſſionem

peccatorum nobis adquiſiviſſe, certum illud ſignum & ſigillum eſſe ſuæ reconciliationis cum Deo, & certæ perſuaſionis de remiſſione peccatorum, de habitu vitiorum exuendo, & de emendanda mente parum erit ſollicitus. Plane ad mentem noſtram de hoc argumento locutus eſt B. *Zwinglius* noſter multis in locis. In Expoſitione Chriſtianæ fidei pag. m. 14. Sic loquitur: *Quid Sacramenta ſive Symbola in Cœna faciant aut poſſint, acriter certatum eſt aliquandiu inter nos: iſtis contendentibus, quod Sacramenta fidem dare, Corpus Chriſti naturale adferre & ut præſens edatur efficere ſoleant: nobis diverſum quid non ſine auctore ſentientibus. Primum quod fidem, quæ in Deum fiducia eſt, nemo niſi Spiritus S. dat, nulla res externa, quamvis faciant fidem Sacramenta, ſed hiſtoricam. Omnes enim Panegyres, trophea, imo monumenta & ſtatuæ fidem hiſtoricam faciunt, hoc eſt, monent olim aut quiddam eſſe factum, cujus memoria refricetur, ſi eſt aut Panegyris Paſchatis apud Hebræos & σεισαχθεια apud Athenienſes, aut victoriam iſthic loci partam eſſe, ſicut eſt lapis adjutorii. Hoc ergo modo Cœna dominica fidem facit hoc eſt certo ſignificat Chriſtum eſſe natum & paſſum. Sed quibus hoc ſignificat? fidelibus & perfidis ex æquo. Univerſis enim ſignificat, quod ad Sacramenti virtutem pertinet Chriſtum eſſe paſſum, ſive recipiant ſive minus: at pro NOBIS eſſe paſſum, id vero piis & fidelibus tantum ſignificat. Nemo enim pro nobis eſſe paſſum ſcit aut credit, niſi quem Spiritus intus docuerit agnoſcere myſterium divinæ bonitatis. Is enim ſolus Chriſtum recipit. Fiduciam ergo in Deum nil niſi Spiritus dat. Nemo enim pervenit ad Chriſtum niſi Pater eum traxerit. Deinde Paulus quoque omne hoc diſſidium uno verbo tollit, cum dicit: probet autem ſeipſum homo, ac demum de pane iſto edat & de calice bibat. Cum ergo antequam accedat, fidem ſuam explorare debeat homo, jam nequit fieri ut in Cœna fides detur: adeſſe enim oportet priusquam adeas.* Vide Ejuſdem *ſubſidium Euchariſtiæ; Reſponſionem ad Rellicani & Regii Epiſtolas, & Exegeſin Euchariſtici negotii.* Pariter ita locutus eſt B. *Oecolampadius.* Sic v. gr. in *Reſponſione ad Billibaldum Byrkhaimerum* ita diſſerit de hoc argumento: *In cruce ſatisfactum eſt pro peccatis, remiſſaque ac ablata ſunt peccata, non mea tantum ſed & totius mundi. Verum ſatisfactionis & remiſſionis tunc capax eſſe incipio, quum fidem habuero. Roboratur mens fide in meritum Chriſti in cruce, memoria autem in Cœna nobis commendatur.* Prudens ergo V. D. Miniſter ubi de hoc argumento diſſerendum eſt, *moneat, Chriſtum Jeſum pro peccatoribus eſſe paſſum: in uſu S. Cœnæ memoriam hujus beneficii repræſentari animis; recordationem illam eſſe qui-*

*dem*

*dem laudabilem & neceſſariam, at ſolam illam recordationem & confeſſionem non eſſe certum ſigillum, beneficia morte Chriſti parta ad eos pertinere, qui memoriam illam recolunt: neceſſe igitur eſſe, ut quicunque mortis Chriſti fructibus gaudere velint, ante fruitionem panis & vini & recordationem mortis Chriſti, perſuaſi ſint certis characteribus, meritum Jeſu Chriſti efficaciam ſuam in mentibus ſuis exeruiſſe. Certos autem characteres illos eſſe, pœnitentiam ſeriam, ſalutarem fidem, & exercitium virtutum chriſtianarum: Hos characteres piis ante & in celebratione Cœnæ ſigilli loco eſſe poſſe, ex quo certo colligant, ſe beneficiorum mortis Chriſti participes factos.*

De ſenſu Loci Prioris Epiſtolæ Pauli ad Corinth. c. X. v. 16. & 17.

VII. Sunt qui ex loco 1. ad Corinthios Cap. X. v. 16, 17. colligunt ſed perperam, quod cum uſu publico S. Cœnæ, ipſa participatio omnium fructuum mortis Jeſu Chriſti ſit conjuncta. Juvat ergo locum illum paucis examinare: verba Pauli ita ſonant: Το ποτηριον της ευλογιας ὁ ευλογουμεν ουχὶ κοινωνια του αἱματος χριςου ἐςι. Τον ἀρτον ὁν κλωμεν ουχὶ κοινωνια του σωματος του χριςου ἐςιν. ὁτι εἱς αρτος, ἑν σωμα, οἱ πολλοι ἐσμεν. οἱ γαρ παντες ἐκ του ἑνος ἀρτου μετεχομεν. Animus non eſt data opera contra eos diſputare, qui hic aut præſidium transſubſtantiationi, vel reali Corporis Chriſti participationi inſolitæ & verbis non exprimendæ præſidium quærunr. Pontificii ex his verbis miraculoſam illam transſubſtantiationem extundere non poſſunt ex voce κοινωνια του αἱματος, & του αρτου. Dicuntur enim v. 20. 21. qui idolothyta comedunt, cum idolis communicare, & qui hoſtiæ participant, altaris eſſe participes: Sicut ergo exinde concludi nequit, Idolothyta in Dæmones aut hoſtias in altaria eſſe mutata: ita neque exinde concludi poteſt panem & vinum in corpus & Sanguinem Domini eſſe mutata. Idem fere dixerim de ſententia fratrum Lutheranorum, quia hoc poſito dicendum eſſet, Gentiles altaribus & idololatricis conviviis adſiſtentes, ipſos Dæmones comediſſe, quod abſonum eſt dicere. Cum vero hac occaſione aperuiſſem του Μακαριτου Cl. *Wolfii Curas*, perſpexi, *Celeb. Theologum* G. *Olearium* ſingulari diſſertatione probare voluiſſe, Gentiles exiſtimaſſe, ſe comedere cum Sacrificiis Dæmonum ipſorum Subſtantias, latentes ſub Sacrificiis, atque hac ratione ſtabiliri ſententiam orthodoxam, ut illi putant: Cl. Olearius v. 16. ſic interpretatur: *Vos de victimis Gentium Deaſtris oblatis eodem ore editis, quo Domini ſumitis Cœnam. Jam Gentilis affirmat, victimas illas a Dæmonibus ſuis inhabitari, iiſque plenas eſſe: Vos autem noſtis, quod quandocunque viſibilia Elementa panis & vini euchariſtici, quæ ore accipitis*

*ſacro illi uſui precibus dedicata ſint, eadem ſibi præſentia babeant corpus & ſanguinem Chriſti. Fierine igitur poteſt, ut Dæmon victimis illis junctus & Chriſti ſanctum corpus & ſanguis ſub pane & vino in eodem ore babitet & inveniatur?* Hanc ſuam ſententiam teſtimoniis *Firmici*, & *Jamblichi* probare voluit Cl. Vir. Sed mea opinione recte oſtendit, vir *Celeb. J. Elsnerus*, S. Theologiæ Profeſſor Doctiſſimus, in ſuis ad h. l. obſervationibus, nonſolum teſtimonia allata id non probare, quod probandum eſſet, ſed & Gentiles ab hac opinione abhorruiſſe. Affert inter alia locum *Ciceronis* ex Lib. III. de N. D. ubi ait: *Ecquem tam amentem eſſe putas, qui illud quo veſcatur, Deum credat eſſe.* Pagina deinde 110. obſervat: in hunc locum, oſtendit, in quo illa κοινωνια cum Dæmonibus conſiſtat. Κοινωνια *illa cum Dæmonibus* (inquit) *non eſt aliter exponenda, quam Apoſtolus expoſuit, qui eam ſtatuit* ἐν τῳ μετεχειν τραπεζης Δαιμονιων καὶ πινειν το ποτηριον δαιμονιων *dum participes fierent menſæ & crateris Daimonum in conviviis ſacris de reliquis Sacrificiorum comedentes. Quemadmodum bomines eadem menſa utentes* κοινωνειν τραπεζης *frequentiſſime dicuntur Auctoribus, inter quos eſt* κοινωνια, *nempe* τραπεζης. Conſ. *Act. II: 42. & eſſe creditur, certe eſſe debet animorum quoque voluntatumque* κοινωνια, *quomodo Apoſtolus* ἐκ τȣ ἑνος ἀρτȣ μετεχοντος *dixerat eſſe* ἐν σωμα *v. 17. ita fieri non poterat quin Idololatris cum Dæmonibus* κοινωνια *intercederet, cum in conviviis ſacris fierent menſæ Dæmonum participes.* Hactenus rectiſſime Cl. *Elsnerus*. Deinde ego ſcire vellem, utrum Viri Docti, qui explicationem Cl. *Olearii* defendunt, credant *vere* inconſpicuos quoſdam Dæmones nonſolum Sacrificiis Gentilium interfuiſſe, ſed & iis ſeſe inſinuaſſe, atque adeo cum Sacrificiis ipſos Dæmones comeſtos fuiſſe. Vix a me impetro, ut credam, eos hoc affirmaturos. Quod ſi negent hoc factum fuiſſe, videant an bene cauſæ ſuæ conſulant, & an non manifeſtum ſit, eos hac ratione contra regulas Logicorum, id pro vero ponere, quod in quæſtione eſt. Sed ſatis diſputatum eſt de hoc argumento. Ut igitur verum ſenſum verſuum illorum eruamus, ad ſcopum Apoſtoli, qui ex univerſo capite ſatis patet, eſt attendendum; voluit nimirum Chriſtianos ab Idololatria revocare, & impedire, quo minus conviviis idololatricis intereſſent; argumentum inter alia petit ab eo, quod chriſtiani Cœnam ſacram celebrantes, hoc ipſo publice teſtentur, ſe communionem habere cum carne & ſanguine Chriſti, id eſt ſibi in memoriam revocare mortem Jeſu Chriſti unicam reconciliationis noſtræ cum Deo cauſam; Indignum igitur eſſe, ut illi, qui eſu panis & vini in Cœna communionem ſuam cum Chriſto teſtentur,

ſtentur, etiam cum Dæmonibus communionem habeant. Ideo ait v. 20, 21. *Non poteſtis calicem Domini bibere & calicem Dæmoniorum: non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ Dæmoniorum.* Hinc miratus ſum Celeb. ***Moshemium*** v. 16. de reali aliqua participatione corporis & ſanguinis Chriſti interpretari, & exiſtimare v. 17. de alia re agi ac in antecedente v. 16. Præterquam enim, quod natura rei docet, inter hos verſiculos, manifeſtum eſſe nexum, ipſa particula ὅτι mihi id inſinuare videtur. Sed mittamus hæc, & videamus quisnam horum duorum verſuum ſenſus ſit. Ego eos ita παραφράζω: *Quando S. Cœnam celebramus, vinumque cum gratiarum actione bibimus, an non hoc ipſo publice teſtamur, Chriſtum Jeſum ſanguinem ſuum pro nobis effudiſſe: & quando repetita gratiarum actione panem frangimus, publice conteſtamur corpus Domini Jeſu Chriſti pro nobis in cruce fractum fuiſſe, nosque Chriſtianos qui invicem Symbolis bis utimur, unum aliquod conſtituere corpus? & veluti ex multis granis unus conficitur panis, & ex uvis multis unum exprimitur vinum; ita etiam teſtamur nos, multos licet, unum tantum eſſe Corpus in Chriſto Jeſu.* Ex quo Apoſtolus colligit, Chriſtianos, ſi una cum Ethnicis adcumbant Idololatricis menſis, ad eandem maſſam pertinere, & cum iis coaluiſſe cenſeri, quod tamen Chriſtianis, qui unum tantum corpus in Chriſto Jeſu conficiant, faciendum non ſit. Ex hoc conſtat, in verſibus illis nonniſi de ſpirituali quadam Communione Chriſtianorum cum Chriſto, & aliorum membrorum Eccleſiæ inter ſe agi. Eſt autem ſpiritualis illa conjunctio *duplex*, quod probe in explicatione hujus argumenti eſt obſervandum. *Prior* eſt, qua Chriſtiani S. Cœnam celebrantes rem abſentem, nimirum mortem Jeſu Chriſti, ejusque meritum, mente ſibi repræſentant, ſeque tanquam membra unius corporis conſiderant: *Poſterior* eſt, qua Chriſti diſcipuli, ſalutari fide donati, non tantum occaſione S. Cœnæ, ſed & extra uſum S. Cœnæ certi, perſuaſique ſunt, ſe mortis Jeſu Chriſti, & omnium beneficiorum, quæ morte illa parta ſunt, vere participes eſſe redditos. Ad *priorem* autem in hoc loco reſpicitur, non ad poſteriorem. Quando enim junctim Chriſtiani externis illis Symbolis utuntur, conſiderant ſeſe mutuo tanquam unum corpus, quod mortem Jeſu Chriſti concelebrat. At ex hac communi mortis Chriſti confeſſione, nondum conſtat, eos vere pios, & regenitos eſſe, atque adeo ad ſe pertinere fructus ſalutares mortis Jeſu Chriſti. Debent enim, antequam memoriam Jeſu Chriſti recolant, jam perſuaſi eſſe ex certis characteribus, nimirum ſalutari fide & virtutum chriſtianarum

narum exercitio, ſe cum Chriſto vere conjunctos eſſe: unde etiam Theologi Reformati omnes fatentur, Johannis capite VI. ubi de fruitione carnis & ſanguinis Chriſti ſermo eſt, non agi de uſu S. Cœnæ, partim quia Chriſtus nondum tum temporis mortuus erat, partim quia cum hac fruitione conjunctam certo fore vitæ æternæ poſſeſſionem, Chriſtus fatetur: at pauciſſimi Chriſtianorum, S. Cœnam celebrantium, certam hanc fiduciam habere poſſunt, quia accedentes ad S. Cœnam ſalutari fide, ejusque fructibus carent. Veriſſimum quidem eſt, intimam eſſe inter Chriſtum & fideles conjunctionem; ſed conjunctio illa non fit per ſolam S. Cœnæ participationem, ſed conjunctio ſpiritualis per fidem debet præcedere, & eſt conditio ſine qua Chriſtianus, mortis, & beneficiorum per mortem Soteris adquiſitorum, particeps eſſe non poteſt. Quemadmodum vero ante uſum S. Cœnæ veri nominis Chriſtianus perſuaſus eſt, ſe vere cum Chriſto per fidem conjunctum eſſe: ita in S. Cœna nonſolum beneficii hujus accepti memor eſt, ſed & nova ad Chriſtum ſuper omnia amandum adduntur motiva, mensque hac occaſione in memoriam ſibi revocans inſignem fructum mortis Chriſti, ſingulari lætitia perfunditur. Prior autem illa S. Cœnæ fruitio de qua in hoc loco ad Corinthios agi exiſtimamus, omnibus Chriſtianis communis eſt, adeoque externa tantum eſt, licet rem inviſibilem, i. e. mortem Jeſu Chriſti, ejusque dignitatem conjunctim celebrent. Eundem fere in modum hos duos verſiculos expoſuit *Reverendiſſimus Hoadly, Epiſcopus hodie Vintonienſis.* Ita enim pag 43. ſeq. citati libelli hos duos verſiculos παραφράζει: *Quand nous, qui ſommes Chrêtiens, participons en commun dans nos Aſſemblées religieuſes à la coupe de benediction ou d'action de graces, à cette coupe ſur laquelle nous prononçons des paroles, qui expriment les louanges que nous rendons à Dieu, & la reconnoiſſance, dont nous ſommes penetrés pour ſes bienfaits, bûvons nous comme un Vin qui eſt deſtiné à ſervir de memorial du ſang que Jeſus Chriſt a verſé pour nous. N'eſt-il donc pas clair, qu'en le faiſant nous participons en commun à ce qui nous rappelle le ſouvenir de ſon ſang & qui porte en effet ce nom dans l'inſtitution du Sacrament? Lorſque dans la même ſolemnité nous rompons du pain, & que nous le mangeons, n'eſt-ce pas là participer conjointement, à ce qui eſt établi, pour nous faire ſouvenir de ſon corps, & que pour cette raiſon il appelle ſon corps dans l'Inſtitution & non pas manger du pain comme dans un repos ordinaire.* v. 17. *Je dis, participer conjointement, parce que telle eſt la nature de cette cerémonie, que l'eſt une action, qui ſe fait dans une Aſſemblée*

*ſemblée & non pas une choſe, que chacun puiſſe faire dans ſon particulier. Et comme c'eſt a un ſeul & même pain que nous participons ainſi en commun, c'eſt cela même qui fait que quoique nos aſſemblées ſoient composées de pluſieurs particuliers, de pluſieurs Individus, nous declarons néanmoins par la, que nous ne faiſons qu'un ſeul corps, & que nous ne formons qu'une ſeule & même Societé. On peut dire auſſi, que comme c'eſt une marque d'union parmi les hommes que de manger enſemble; de même quand nous nous eſſemblons de compagnie pour participer a un même pain, nous reconnoiſſons par cette action ſolemnelle, que nous ne faiſons tous qu'un ſeul corps & en qualité des Chretiens nous declarons par la que tant nous, que les autres Chretiens formons une Societé, diſtincte du corps des Païens ſoumiſe & devoüée a Jeſus-Chriſt comme a notre commun Chef.* Hunc loci iſtius ſenſum eſſe, pluribus deinde ex Scopo Apoſtoli, antecedentibus & ſequentibus probat. In eandem ſententiam concedit *Eruditiſſimus Clarkius, Vol. IV. Orat. Serm. VII.* Poſtquam enim monuiſſet, Paulum in hoc capite præcipue id egiſſe, ut Corinthios a congreſſibus & conviviis gentilium retraheret, quia facile imbecillioribus hac ratione anſam præbere poſſent credendi, eos, qui his locis intereſſe ſolent, participare cultui Deorum vel Dæmonum, ita pergit ſecundum verſionem Germanicam: *Denn gleich vvie* (ſagt er) *die Genieſſung der heiligen Communion und Gemeinſchaft mit denen Chriſten eine offentliche Bezeugung iſt, man ſey ſelbſt ein Chriſt: und gleichvvie die Genieſſung der Opfer vom Altar der Juden eine offentliche Bekentnuſs iſt, daſs man der Religion nach ein Jude ſey: ſo möge es einem Chriſten, vvann er vom Götzenopfer iſſet, von anderen alſo ausgeleget vverden, als wann er mit den Heyden in ihrer Abgötterey Gemeinſchaft hätte, ob er gleich bey ſich erkennete, daſs ein Götz nichts ſey in der Welt. Dieſes iſt offenbarlich die vvahre Verbindung der ganzen Rede des Apoſtels*: Meine Liebſten, fliehet die Abgötterey: Als zu den Weiſen rede ich, urtheilet ihr, vvas ich ſage: *das iſt, urtheilet und gebt Achtung, da ich euch dieſes durch eine leichte Vergleichung erkläre*: Der geſegnete Kelch, den vvir Chriſten ſegnen, iſt der nicht die Gemeinſchaft des Bluts Chriſti? Das Brod, das vvir brechen, iſt es nicht die Gemeinſchaft des Leibes Chriſti? *das iſt: Iſt es nicht eine offentliche Erklärung unſerer gemeinſchaftlichen Ubereinſtimmung und Gemeinſchaft unter einander, indem vvir die Liebe unſeres allſeitigen Heilands zuſammen ervvegen.* Dann ein Brod iſts: ſo ſind vvir viel ein Leib: dievveil vvir alle eines Brods theilhaftig ſind. *Und* alſo, *ſpricht er, indem er eben dieſe Gleichnuſs fortſetzet:*

*ſetzet:* Iſrael nach dem Fleiſch, ſind die, vvelche vom Opfer eſſen in der Gemeinſchaft des Altars: *das iſt: Sind ſie nicht in der Gemeinſchaft der Jüdiſchen Religion? Bekennen ſie nicht dardurch ihre Gemeinſchaft mit ihnen.* Alſo, vvas die Heiden opferen, das opferen ſie dem Teufel, und nicht Gotte: und ich vvolte nicht, daſs ihr mit den Teuflen Gemeinſchaft haben ſoltet. *Dieſe Worte ſind nicht abgebrochene und gar nicht zuſammenhangende Ermahnungen, vvie ſie bey dem erſten Anblick ſcheinen möchten, vvenn man auf der Abſicht des Apoſtoliſchen Schluſſes nicht ſorgfältig merket; ſondern ſie ſind mit dem vorhergehenden ausdrücklich verbunden, und ſind offenbarlich eine Fortſetzung einerley Gleichniſſes, daſs, gleichvvie ſo vvohl unter Juden als Chriſten, die Theilnehmung und Gemeinſchaft an einerley öffentlichen Religions-Handlungen eine Bezeugung der Einigkeit, Gemeinſchaft und Ubereinſtimmung iſt: Alſo vvurde das Eſſen bey den Heyden vom Götzenopfer, einen allzuſtarken Grund des Argvvohns, daſs man mit ihnen in ihrer Abgötterey übereinſtimme, abgeben.* ita Celeb. *Clarkius.* Ex dictis ſimul patet, Chriſtum inter alia etiam S. Cœnam inſtituiſſe, ad unionem inter Chriſtianos conſervandam & alendam. Unde etiam Viri Docti oſtenderunt, Iſraëlitas pariter & Paganos diebus feſtis convivia inſtituiſſe, ad mutuam concordiam & ſocietatem arctioribus vinculis adſtringendam. vide *Vitringam Obſerv. S. Lib. V. cap. VII. Gürtlerum de Epulis Sacris, & Elsnerum Obſervat. Sacrarum Tom. II. pag.* 106. *ſqq.*

Confirmatur hæc explicatio teſtimoniis B. Zvvinglii & Bullingeri.

VIII. Quamvis autem explicatio horum verſuum ſupra data, & ſimplicitate ſua ſe ſe commendet, & cum Scopo Apoſtoli amice conſpiret, tamen, quia apud quosdam plus valet Auctoritas Virorum eruditione inſignium quam argumenta, juvat ad ſententiam noſtram confirmandam adduxiſſe duo teſtimonia Theologorum Tigurinorum *Excellentiſſimorum*, nimirum H. *Zwinglii*, & H. *Bullingeri*. Prior in Commentario ad v. 16. ſequentem in modum diſſerit: *Primum voces deinde ſenſum explicabimus: Benedixit pro gratias egit, & benedictionem pro gratiarum actione poni in Geneſi ſæpe oſtendimus. Deinde* κοινωνία, *quam communicationem vertit Interpres, commodius hic per communionem redditur. Non enim ſignificat* κοινωνία *diſtractionem ipſam corporis & ſanguinis Jeſu Chriſti, ſed nos, qui ſumus corpus Chriſti, puta Eccleſia ipſius, populus, Concio, communio.* Verba erga ſic habent; *poculum gratiarum actionis quo gratias agimus, nonne communio ſanguinis Chriſti eſt? panis quem frangimus nonne communio corporis Chriſti eſt? ut ſit ſenſus; poculum gratiarum actionis quo nos gratias agimus, quid*

que-

*quæſo aliud eſt quam nos ipſi? Nos enim quid aliud ſumus quam ipſa communio, ipſe cœtus & populus, conſortium & ſodalitas ſanguinis Chriſti, hoc eſt ille populus, qui ſanguine Chriſti ablutus eſt? Et ſanguinem Chriſti vocat eos, qui ſanguine ejus fidunt, quemadmodum Philippenſ. V. circumciſionem vocat, qui Spiritu Deo ſerviunt. Sic & hoc loco communio ſanguinis Chriſti ſunt, qui in eadem Societate gratulantur, & exultant, ſe Chriſti ſanguine in libertatem adſertos eſſe.* Quaſi diceret Paulus: *Non dico quod poculum ſit ſanguis ſeu quod panis ſit corpus Chriſti, ſed quod nos omnes qui de uno pane & uno calice participamus ſanguis ſimus Chriſti & corpus Chriſti. Panis eſt ergo quod edimus, vinum quod bibimus quod ad ſubſtantiam & naturam attinet: corpus & ſanguis quoad ſignificationem. Neque tamen panis vulgaris eſt, ſed quo gratias agimus Deo pro morte filii, non quo ventrem paſcimus. Hunc eſſe ſenſum horum verborum ex argumento quod hic Paulus tractat, deprehendemus. Deterret enim Corinthios ab idolorum cultu, quod longe fortius ac vehementius fit, cum dicit: Vos multo alius nobiliorque cætus eſtis, quam qui debeat cum Idololatrarum caterva coire: Quam ſi diceret, vos communicatis corpus & ſanguinem Chriſti, quapropter non debetis communioni Idololatrarum in eorum ſacris intereſſe: Fortius urget, cum dicit. Quum rememorationem, collaudationem ſive gratiarum actionem celebratis, nonne jam communio ſanguinis Chriſti eſtis? nonne Chriſti populus & concio? quam ſi ſolum diceret; Quum ſic benedictum panem editis, nonne corpus Chriſti diſtrahitis? omnem enim movet lapidem Paulus, ut ab Idololatrarum Societate Corinthios avellat, quod aptius non poteſt, quam ſi oſtendat eos in pietatem ipſam peccare* &c.

Ad ſequentem verſum ſic differit M. Vir: *Cauſas reddit Apoſtolus, imo exponit cur Eccleſiam & populum Chriſti corpus & ſanguinem vocaverit: viſus nimirum ſibi propter troporum denſitatem locutus eſſe paulo obſcurius. Claris ergo verbis rem proponit, ac ſi diceret: Quum tali vos epiphonemate adorior, quum poculo gratiarum actionis gratias agimus nonne ille cœtus eſt communio, hoc eſt populus, Eccleſia, concio ſanguinis Chriſti? Vos enim eſtis communio ſanguinis Chriſti (nam iſtud membrum de poculo reliquit* ἀναπόδοτον, *ſed pani addidit, parium autem idem eſt judicium) qui de uno calice gratiarum actionis hauritis. Et panis quem frangimus nonne communio ſive corpus cœtus, populus, Eccleſia, concio corporis Chriſti eſt? Nos enim qui de uno pane participamus & de uno poculo bibimus, in unum corpus coimus. Nemo ergo miretur, quod hanc panegyrim celebrantes communionem ſanguinis Chriſti appellavi,*

*hoc eſt eam Eccleſiam quæ ſanguine Chriſti abluta eſt. Nos enim omnes Auctore Apoſtolo ipſo, unus panis ſumus & unum corpus, non carneum Chriſti corpus, ſed Chriſti Eccleſia.* Hactenus B. *Zvvinglius: Bullingerus* vero noſter, *Zvvinglii* digniſſimus Succeſſor, ad hunc locum ita commentatur. *Quaſi de novo novam confirmationem orditur clarius firmiusque probaturus, quod Chriſtianus nullo jure peregrinis poſſit communicare ſacris. - - Vobiſcum nunc mihi ſermo, qui ob multarum rerum peritiam prudentiores eſtis, omniumque myſteriorum gnari. Expendite qualia ſint, quæ dico; opinor autem ea fore ejusmodi, ut facile vos, niſi contentioſis eſſe libeat a ſacris abſtrahat profanis. Figurat autem interrogationibus omnia, quo eſſent vehementiora. Senſus hic eſt: nil moror quid hic expectent contentioſi quidam, mentem Pauli aperiam: Sacramenta, quæ præcipua Chriſtianorum Sacra ſunt, Chriſto & Religioni Chriſtianæ nos incorporant, ut corpus Chriſti, imo membra efficiamur.* Et poſtquam locum quendam *Auguſtini* ad confirmandam ſuam ſententiam adduxiſſet, pergit, dicens: *Sed quid Auguſtinum citamus cum hoc loco ipſe Apoſtolus Paulus minime obſcuris verbis dicat, poculum benedictionis quo benedicimus i. e. quo gratias agimus (nam id nunc vel mediocriter verſatis in ſcripturis notum eſt, quod benedicendi verbum & pro laudare, & gratias agere, ponatur ad morem hebraicum) nonne* κοινωνία *communio ſanguinis Chriſti eſt? & panis quem frangimus nonne communio corporis Chriſti eſt? quod quid aliud eſt, quam ſi dixiſſet: Qui de pane & poculo Domini participant, communio ſanguinis Chriſti, hoc eſt cœtus & Eccleſia ſanguine Chriſti ablutorum, adeoque corpus ſive membra Chriſti fiunt. Sed quid dicemus hic de impiis & hypocritis: num & illi per Sacramentorum participationem efficiuntur membra Chriſti & Eccleſiæ?* Id omnino: *Quod & Auguſtinus Lib. XIX. adverſus Fauſtum Manich. cap. 12. affirmat dicens: Veruntamen quia viſibilia Sacramenta pietatis ineſſe etiam poſſunt impiis, ſicut habuiſſe S. Baptiſmum etiam Magum Simonem legimus, fiunt tales, quales Apoſtolus ait, habentes formam pietatis virtutem autem ejus abnegantes* &c. *Eadem aliis, ſed copioſioribus & planioribus idem tradit libro de Civitate Dei XXI. cap. 25. Alii vero hunc locum aliter interpretantur: ſed ſententiam expoſitionemque, quam adduximus, comprobant conſequentia; Quoniam unus panis, unum corpus* οἱ πολλοὶ *tota nos multitudo ſumus. Omnes enim ex eodem pane participamus, id eſt; ideo dixi panem eſſe communionem corpus in Chriſti, quod nos tota illa multitudo, id eſt tota Eccleſia, qui de uno pane participamus unum efficimur corpus ſpirituale ſcilicet corpus Chriſti, alterum vero membrum de poculo omit-*

*omittitur, quod par ſit ratio utriusque. Hunc ſenſum non primi huic inferimus loco, ſed & eundem agnoſcit Auguſtinus Tractat. in Joannem.* Hactenus *Bullingerus.* Ex teſtimoniis hiſce conſtat, ſententiam inſignium horum Theologorum conſtare ſequentibus propoſitionibus:

1) Chriſtianos celebraturos S. Cœnam, facta gratiarum actione, panem frangere & vinum bibere in memoriam paſſionis Chriſti.
2) Eos hac ratione teſtari, quod Religioni Chriſtianæ ſint addicti.
3) Communionem illam Chriſtianorum in eò poſitam eſſe, quod integer cœtus commemorationem mortis Chriſti celebrans, tanquam unum corpus ſpirituale conſiderari poſſit
4) Non decere ideo Chriſtianos Sacris Gentilium intereſſe, quia ita viderentur communionem habere cum Diis Gentilium, non vero cum Chriſto Jeſu, cui ſoli nomen tamen dederint.
5) Pios pariter & impios panem frangentes & vinum bibentes paſſionem Chriſti conteſtari poſſe. Ex quo ſequitur, per ſolam celebrationem S. Cœnæ, Chriſtianos non participes reddi beneficiorum morte Chriſti partorum, ſed ex aliis rationibus de hoc perſuaſos eſſe debere.

IX. In Antecedentibus oſtendimus, neminem ex ſolo uſu S. Cœnæ, & mortis Chriſti facta commemoratione colligere poſſe, ſe veri nominis eſſe Chriſtianum, beneficiorumque, quæ morte Jeſu Chriſti parta ſunt, certo redditum participem. Quæritur hac occaſione, utrum gratia quædam ſpecialis & inuſitata cum uſu S. Cœnæ ſit conjuncta nec ne. Dantur inter hypocritas pariter & pios qui hoc affirment. Non quæritur, utrum Deus occaſione fruitionis panis & vini, & commemorationis paſſionis Domini noſtri Jeſu Chriſti, hypocritæ & improbo oculos mentis aperire, & gratioſa ſua voluntate ad ſui communionem perducere poſſit. Nemo de hoc dubitat, cum innumeræ viæ & occaſiones ſint, quibus initia converſionis hominibus ſuppeditare poteſt. Sed de hoc quæſtio eſt; utrum cum ipſa fruitione panis & vini, mortisque Chriſti recordatione, inſolitus aliquis Numinis favor, vel gratia quædam ſpecialis conjuncta ſint. Hypocritæ tale quid ſomniant nullis tamen inducti rationibus. Gentium omnium hiſtoriæ docent, homines exiſtimaſſe, Deos diebus feſtis quammaxime propitios eſſe, atque eo nomine hilares fuiſſe. vide *Celeb. Elsnerum* ad Cap. I. v. 16. poſterioris Epiſtolæ Petri, & citata inibi Veterum Teſtimonia. Idem eheu multis hodienum contingit

Quæritur utrum gratia quædam ſpecialis ab ea, quæ regenitis omnibus communis eſt, diſtincta, cum uſu S. Cœnæ ſit conjuncta.

Chriſtianis; multi Chriſtianorum, veri nominis cultum religioſum ignorantium, ubi ſingulari quadam ratione beneficia divina per Chriſti mortem parta, enarrantur, lætitia quadam perfunduntur, quod inſoliti favoris divini ſignum eſſe putant. Cumque poſt fruitionem S. Cœnæ audiunt in publicis precibus Deo gratias agi, quod beneficium redemtionis communicantibus conceſſerit, læti cum univerſo cœtu canunt: *Nos omnes Domine credimus* &c. cum vero veri cultus divini notitia deſtituantur, finem & ſcopum S. Cœnæ perſpectum non habeant, omnibusque characteribus, quibus veri nominis Chriſtianus ante uſum S. Cœnæ inſtructus eſt, careant, inane eſt illud gaudium, quod occaſione uſus S. Cœnæ ortum eſt. Quod ad pios & regenitos ſpectat, ſunt viri quidam pii & docti, qui putant, occaſione fruitionis S. Symbolorum, Deum piis & regenitis ſingulari quodam & inuſitato plane auxilio adeſſe. In ea ſententia præter alios fuiſſe videntur viri *Reverendi* & *Celeberrimi*, *Calvinus* & *Claudius V. D. Miniſter Charentonienſis.* *Calvinus* enim *Inſtitut. Lib. IV. cap. XVII.* agens de modo præſentiæ corporis Chriſti in S. Cœna ait: eum eſſe tam *admirabilem, ut mens plane cogitando nec lingua explicando par eſſe poſſit.* Rurſus in eodem capite: *De modo* (ſc. præſentiæ) *ſi quis me interroget, fateri non pudebit ſublimius eſſe arcanum, quam ut vel meo ingenio comprehendi vel enarrari verbis queat, atque ut apertius dicam, experior magis quam intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua adquieſcere tuto licet, hic ſine controverſia amplector. Pronuntiat ille carnem ſuam eſſe animæ meæ cibum, ſanguinem eſſe potum. Talibus alimentis animam illi meam paſcendam offerro. In Sacra ſua Cœna jubet me ſub Symbolis panis ac vini corpus ac ſanguinem ſuum ſumere, manducare ac bibere. Nihil dubito, quin & ipſe verè porrigat & ego recipiam.* Imo idem M. Vir alicubi aſſeruerat, in Sacra Cœna fieri *miraculum*, quod omnes naturæ limites & omnem ſenſuum capacitatem ſuperet. Cum ad hæc ultima verba provocaſſet Jeſuita *Nuetus*, transſubſtantiationi præſidium quæſiturus, ſequentem in modum reſpondit Cl. *Claudius*, in libro huic Jeſuitæ oppoſito pag. 161. *Quant à cette pretendue difference entre Calvin & nous, elle ne ſubſiſtera plus, dès qu'on aura diſtingué l'ambiguité du terme de miracle, qui ſe prend quelque fois pour un oeuvre de la grace faite au deſſus des loix, ou de forces de la nature, & qui eſt digne de l'Admiration des hommes; & en ce ſens tous les Myſteres de l'Evangile & toutes les actions du ſaint Eſprit en nos ames ſont des Miracles, comme le don que le Pere nous a fait de ſon fils, la Redemtion que le Fils a faite de nous,*

*nous, la converſion des pecheurs, le Zele & l'Eſperance des fideles, la conſtance des Martyrs & autres choſes de ce même ordre. C'eſt dans cette ſignification, que Calvin a dit, qu'il ſe fait un Miracle en la Cene: & en effet c'eſt un miracle incomprehenſible que Jeſus Chriſt daigne ſe communiquer a des miſerables creatures, indignes de ſon amour. C'eſt un miracle aux deſſus des Lois & des forces de la Nature, que notre foi ſoit capable de le recevoir, réellement, c'eſt a diré, veritablement, afin que nous le poſſedions avec tous ſes biens. C'eſt un miracle que ſon l'Eſprit deſcendant en nos conſciences, y apporte toute la vertu de ſa chair, & de ſon ſang en qualité des cauſes ſatisfactoires & meritoires. Enfin c'eſt un grand miracle, que tout cela ſe paſſe par le miniſtere du pain & du vin de ſon Sacrement, qui ſont des creatures infiniment eloignées des ces grands effets.* Hactenus Cl. *Claudius.* videntur præſtantiſſimi viri ea quæ de unione myſtica Chriſti & fidelium Joh. cap. VI. & alibi docentur, confundere cum recordatione mortis Jeſu Chriſti, quæ fit in uſu S. Cœnæ, & neſcio quam gratiam particularem aut operationem inſolitam Spir. S. adjungere ipſi fruitioni hujus Sacramenti. Cœteri enim Reformati de hoc argumento agentes aſſerunt, conjunctionem per fidem cum Chriſto uſum S. Cœnæ præcedere debere & teſtari Chriſtianos S. Cœnam celebrantes & vere tales, ſe communionem cum eo habere: certe ea, quæ memorantur a Cl. *Claudio* beneficia, obtingunt fidelibus non in celebratione ipſius Cœnæ etiam legitima; ſed per Redemtionem Jeſu Chriſti, aliaque beneficia, quæ ex tanto beneficio manare ſolent. Quod vero ad ſingularem illam gratiam Spir. Sancti in uſu S. Cœnæ oblatam ſpectat, non negamus poſſe Deum aliquando ejusmodi beneficium piis concedere. At ſemper hoc cum uſu S. Cœnæ conjunctum eſſe nego. Neſcio certe, qua ratione hi aliis perſuadere vellent, hoc beneficium ſubimetipſis obtigiſſe: argumentantur illi ex ſerenitate mentis, & gaudii ſpiritualis, quo nonnunquam, utentes S. Cœna, perfunduntur, perceptione: ſed poteſt hæc ſerenitas oriri ex cauſis naturalibus & moralibus, ſine inuſitato illo auxilio: pii enim pro ſtatu mentis & corporis etiam, extra uſum S. Cœnæ diverſimode animati ſunt. Tantum vero abeſt, ut ſemper lœto ſint affecti animo, memoriam mortis Chriſti recolentes, ut potius ſingularem ſæpe ſentiant triſtitiam, quando memoriam paſſionis Chriſti in uſu S. Cœnæ celebrant. Quemadmodum vero ex triſtitia hac colligere non poſſunt & debent, ac ſi Deus gratiam ſemel donatam retraxiſſet, aut indigni eſſent, qui memoriam Chriſti recolerent; ita pariter

riter ex gaudio, quod ſæpe hac occaſione percipiunt, inferre non poſſunt, Deum inſolito auxilio illis adfuiſſe. Hoc certum, ad eſſentiam veræ & ſalutaris celebrationis S. Cœnæ non pertinere illam lætitiam, quia aliâs ſemper adeſſet piis, utentibus S. Cœna. Præterea notum eſt, neminem ſibi beneficium aliquod ſpirituale arrogare, aut certam de eo conſequendo fiduciam habere poſſe, niſi Deus in verbo ſuo expreſſis verbis id ſe oblaturum promiſerit: at nullibi promiſit, ſe gratiâ quadam inuſitata adfuturum rite utentibus S. Cœna: digne celebrantes poſſunt eſſe certi de favore Dei, quia characteribus verorum Chriſtianorum ſunt inſtructi ante uſum Cœnæ, & in ipſa Cœnæ celebratione, quo ipſo tamen negare nolumus, Deum aliquando ſingulari lætitia piorum animos hac occaſione perfundere. Quis enim gratioſæ Dei voluntati ponet limites? Hoc certiſſimum eſt, gaudium quo aliquando occaſione uſus S. Cœnæ ſuperfunduntur pii, diverſiſſimum eſſe a lætitia, qua ſe affici jactitant hypocritæ. Hypocritarum gaudium vanum eſt, quia nullis fundamentis eſt ſuperſtructum. Neque enim uſus S. Cœnæ, vel commemoratio mortis Jeſu Chriſti, certa ſigna ſunt, ex quibus colligere poſſunt, Deum ſe habere ſibi propitium: nonniſi pœnitentibus, ſincere credentibus, & ſtudio virtutum intentis repoſita ſunt beneficia fœderis gratiæ. His notis cum diſtituantur hi homines, ſtulte lætantur ſibi aliquid conceſſum eſſe. Pii vero ſive ſingulari lætitia perfundantur, ſive ea careant, cauſam tamen lætandi ſolidam ſemper habent, dum rationes lætitiæ ſuæ perſpectas habent. *Hæc probe tenenda ſunt V. D. M. monſtrandumque clariſſime omnibus occaſionibus, inprimis in concionibus, uti appellantur, paraſcevaſticis, ſtultam eſſe & vaniſſimam lætitiam Impiorum & Hypocritarum, quod ſibi aliquid vindicent, cujus tamen poſſeſſione plane ſint deſtituti. Oſtendendum contra, quales charactêres eſſe debeant eorum, qui veri nominis Chriſtiani eſſe volunt extra cœnæ uſum.* In id enim maxime intentus ſemper eſſe debet V. D. Miniſter, ut, quantum in ſe eſt, falſos prætextus, & ſpurias Chriſtianiſmi notas ex animis Auditorum radicitus evellat; hoc enim facto demum ſpes eſt, homines, ut alios articulos Religionis, ſic doctrinam de uſu S. Cœnæ rite trutinaturos, & ad ſalutarem uſum revocaturos eſſe.

Sed hæc ſufficiant.

The-

Digitized by Google

# Theſes quædam Theologicæ.

I. Si quis quæreret, quare Roma ante Romulum & Remum a nemine fuerit occupata, cauſa in promtu eſt, quia ante hos nondum fuit condita: Ita pariter ſi quis quærat, cur Transſubſtantiatio primis VIII. Seculis ab Hæreticis, qui nullum fere Religionis Myſterium intactum reliquerunt, impugnatum haud fuerit, reſpondetur, quia ignotum tum erat hoc dogma, ſi tamen dogmatis theologici nomine digna eſt propoſitio contradictoria.

II. Duæ potiſſimum falſarum S. Scripturæ interpretationum cauſæ mihi eſſe videntur. Prior eſt ſtudium partium & amor Sectæ. Poſterior in eo poſita eſt, quod, quæ in S. Literis certo quodam perſonarum circumſtantiarumque reſpectu dicta ſunt, pro generalibus venditentur propoſitionibus.

III. Abſurdum eſt dicere Scripturæ auctoritatem ab Eccleſiæ teſtimonio dependere, cum tota Eccleſiæ auctoritas non aliunde, quam ex Scripturæ teſtimonio probari poſſit. Ita vero dum ratiocinantur Doctores Eccleſiæ Romanæ, manifeſte circulum committunt.

IV. Si Doctores Eccleſiæ Romanæ perſpicuis argumentis probare poſſunt, Traditiones, quas venditant, a Chriſto vel Apoſtolis revera ortum ducere, easque tales eſſe, quæ ad conſequendam ſalutem cognitu ſint neceſſariæ, eas lubenti animo admittent Proteſtantes.

V. Qui pro arbitrio ſuo ubique in S. Literis venantur allegorias, non male aſſimilantur iis, qui ſibi quorumvis animalium figuras in nubibus depictas imaginantur.

VI. Qui errantes minis, vi, ac ſuppliciis ad cognitionem veritatis adducere volunt, non minus ridicule agunt ac illi, qui urbem probe munitam Syllogiſmis expugnare vellent.

VII. Quæſtio, num poſt hanc vitam homines vel felices vel infelices futuri ſint, huc redit: an detur Deus & religio.

VIII. De uſu & abuſu Syſtematum theologicorum ſubſcribo iis, quæ de hoc argumento diſſerit *Clariſſimus Tübingenſium Theologus Ch. Eb. Weismannus Inſtitut. Theolog. Dogmatico-Exeget. p. 27.* verba ita ſonant: De methodo ſyſtematica & artificiali certum eſt, eam habere ſua commoda & incommoda. Commoda eſt docentibus & diſcentibus collectio veritatum ad certa capita & locos, & ipſius nexus

 veri-

veritatum inter ſe inſpectio. Incommoda vero & mala ſunt hujus methodi, cum nimis quæſita eſt & affectata; cum magnam farraginem curioſarum & inutilium admiſcet, quæſtionum, cum terminis & phraſibus difficilibus ac ſpinoſis ſimplicitatem ac perſpicuitatem Theologiæ turbat, cum denique vel nullam, vel non ſufficientem habet rationem diſcentium gradatim ad veritates revelatas deducendorum, ac nimia ſua vaſtitate & amplitudine diſtrahit eorum animos, nondum ſæpe in minoribus fideles & exercitatos.

IX. Sententia *Spinozæ* de Deo & rerum omnium origine tam eſt abſurda & monſtroſa, ut capi non poſſet, qua ratione quis illi ſubſcribere ſerio animum induceret, niſi dudum compertum eſſet, nihil eſſe tam abſurdum, quod a quibusdam Philoſophis defenſitatum non fuerit.

X. In rebus ad ſalutem æternam pertinentibus unusquisque ſibimetipſi Theologus eſto.

XI. Recte laudat ὁ Μακαρίτης *Celeb. Heideggerus* Hiſt. Patriarch. Parte II. Exercit. VIII. verba *Hakſpanii*, qui notis ad Geneſ. XIX. v. 24. occaſione *Calvini Judaizantis Ægidii Hunnii*, ita ſcripſit. *Poſſumus, imo debemus ferre alios Chriſtianos modeſte vel ambigentes, vel diſſentientes, neque Judaiſmus aut Turciſmus in re tam perplexa aliis objici debet. Abundet potius quilibet ſuo ſenſu. Vix in manifeſtis aliquid obtinemus contra præfractos Judæos, quid fiet in re tam obſcura, & ubi non ſine exemplis Hebraiſmum jactare poſſunt.* Mihi hac occaſione in mentem venerunt verba P. *Baylii*, qui in Lexico ſuo voce *Hesbuſius* poſtquam mentionem feciſſet libelli *Hunnii*, ſequentem in modum pronuntiat: *C'eſt une injuſtice impertinente, que d'imputer à un homme les Héréſies dont ſes Adverſaires l'accuſent dans la chaleur de la diſpute. Hunnius, Auteur Lutherien, n'a-t-il pas fait un aſſez gros Livre, où il ſe vante, de convaincre de Judaïſme Jean Calvin? Ne faudroit-il pas être fous pour en conclure que Jean Calvin a judaïſé.*

XII. Recte ſcripſit Cel. *Placette* in Tractatu de Juſtificatione: Tantum abeſt, ut liceat concludere: ſum juſtificatus; ergo quantumvis non habeam ſanctificationem, tamen ſalvabor: ut potius ita ſit arguendum: Nonſum ſanctificatus. E certum eſt me nec juſtificatum.

XIII. Utrum ſerio an per jocum *Nobiliſſimus Steele* aſſeruerit, diſſenſum inter Eccleſiæ Rom. Doctores, & inter Proteſtantes de infallibilitate Eccleſiæ in eo conſiſtere, quod nimirum Pontificii Doctores aſſerant Eccleſiam ſuam eſſe infallibilem; Proteſtantes vero contendant, Eccleſiam ſuam non quidem eſſe infallibilem, ſed tantum eam nunquam errare, prudentioribus diſcutiendum relinquo.

*Adſpira*

*Adſpira tu rerum omnium Conditor Domine ac Pater, & omnes ignorantiæ paſſionumque nebulas ab utraque parte ſic diſcute, ut aliquando graſſantes aquas, adducto vehementi vento in fugam vertiſti, ac almæ telluri feciſti pullulandi germina ſua copiam. Satis ſit oro diſſenſum: ſatis tumultuatum: ſatis ſævitum: Orere gratiſſime Lucifer, protinus juſtitiæ ſol emica. Cum enim contenditur negligitur ſanctimonia, quam unice a nobis requiris. Vides ut a contentione nunquam redeamus meliores: eſt enim carnis opus, a qua nemo regredi citra maculam poteſt. Contra, qui ab ea ſunt alieni nunquam non fuerunt optimi. Ab eo igitur nos abſtine, ut nervos omneis, quos alioquin ad certandum intendimus, ad virtutis opus accingamus. Ita* B. Zvvinglius in Præfatione Expoſitionis Euchariſtiæ negotii ad M. Lutherum.

# MEDITATIO SACRA,

## COMPLECTENS SALUTARIA QUÆDAM MONITA, AD VERUM ET LEGITIMUM

# S. CŒNÆ

## USUM PERTINENTIA,

## PARS POSTERIOR.

### *Sect.* XI.

**Repræſentatur ſecunda cauſa externa, quæ impedit, quo minus multi rite S. Cœnam celebrent.**

PRæter primam illam cauſam externam ſupra allatam, qua homines inducuntur, quo minus rite S. Cœnæ Sacramento utantur, accedit *ſecunda*, per quam nonſolum efficitur, ut multi minus recte S. Cœnam celebrent, ſed & ſæpe aliquando prorſus ab ejus uſu abſtineant. Atque hæc in eo poſita eſt, quod nimirum ſæpe oratores Sacri, vel aſceticorum libellorum Auctores, optimo quidem fine, ſed mea opinione minus prudenter, ubi de ſtatu digne communicantium, aut de requiſitis eorum, qui rite præparati ad uſum S. Cœnæ accedere volunt, agunt, ita negotium hoc exaggerent, ut homines rite S. Cœnam celebraturi ſibi perſuadeant, tales nulla plane peccatorum labecula oportere eſſe contaminatos. Et profecto tam incaute ſæpe diſſerunt quidam & ſcribunt, ut putares, Deum hominibus, ſincere recordationem mortis Jeſu Chriſti in S. Cœna celebraturis, inſidias ubique & quaſi laqueos paraſſe. Hinc tantus ſæpe piis incutitur terror, ut vel plane S. Cœnæ celebrationem omittant, aut ſi ea utuntur, aut exiguum, vel nullum ſolatium ex mortis Chriſti contemplatione, quæ gaudium tamen maximum in animis verorum Chriſti Sectatorum excitare deberet, percipiant. Perperam quidem illi, qui propterea ab uſu S. Cœnæ ſeſe abſterreri

Digitized by Google

ſterreri patiuntur, agunt: at qui ſine prudenti circumſpectione ita de hoc argumento diſſerunt, anſam huic errori ſuppeditant. Sunt enim inter pios plane multi qui exacta rerum divinarum cognitione carent: ſunt quidam natura timidiores, & atra aliquando bile laborantes. Hi ubi audiunt, tam exaſciatam & omnibus numeris abſolutam requiri pietatem ab iis, qui rite S. Cœna frui velint, terrentur, & præſtare putant, ſi eam non celebrent. Quo ipſo tamen contra diſertum Chriſti præceptum, qui S. Cœnam in ſui memoriam inſtituit, peccant, & impediunt, quo minus commemoratione mortis Jeſu Chriſti, quæ in uſu S. Cœnæ præcipua quadam ratione recolitur, ad majus pietatis & amoris Chriſti ſtudium excitentur. Verum eſt, Incumbit verbi divini Miniſtris, ut quavis data occaſione Chriſtianis officia pietatis tam generalia quam ſpecialia rite repræſentent, Religionis Chriſtianæ dignitatem & præſtantiam vivis coloribus depingant, omnibusque qui religionis amore tacti eſſe debent, oſtendant, quanta pericula ſibimetipſis concitent illi, qui frequenter ſine devotione S. Cœnæ Sacramento utuntur. Recte hæc omnia dicuntur: at ſemper tamen etiam in gratiam vere piorum & characteribus verorum chriſtianorum inſtructorum monendum eſt, pietatem & virtutem hominum regenitorum in hac vita eſſe imperfectam, neque eam tamen impedire, quo minus illi vera membra Chriſti ſint, atque adeo alacri animo ad S. Cœnam celebrandam accedere & poſſint & debeant.

Hæc porro nimis rigida Chriſtianorum, digne S. Cœna utentium repræſentatio, nonſolum terret ſæpe multos pios, & ab uſu S. Cœnæ arcet, ſed & efficit, ut homines vitiis dediti, vel celebrationem ejus publicam omittant, vel eam minus digne celebrent, atque ita mediis, quibus ad virtutis ſtudium excitari poſſent, ſe ipſos privent. Homines etſi vitiis multis contaminati ſunt, ubi tamen ad S. Cœnæ uſum accedendum eſſe norunt, conſcientiæ quibusdam ſtimulis terrentur, quibus vocibus, ſi vacivas aures præberent, induci poſſent, ut in ſe deſcenderent, & de vitæ mutatione ſerio cogitarent. Quemadmodum enim per præconium Evangelii & lectionem ſermonis ſacri, Deus homines ad ſe revocare poteſt, gratia ſua accedente; ita etiam per uſum S. Cœnæ hoc idem præſtare poteſt. Dum vero impii Cœnæ S. celebrationi intereſſe nolunt, Conſcientiæ ſtimuli magis magisque negliguntur, & callum ſæpe obducit mens eorum; præterea, dum audiunt, tantam tamque perfectam requiri in iis, qui recte S. Cœna uti volunt pietatem, ſimul vero ad aliorum hominum mores,

vitamque attendunt, putant, impoſſibile eſſe, ut quisquam in eo ſtatu eſſe poſſit: unde colligunt, perinde eſſe, ſive S. Cœna utantur vel non utantur, aut qua ratione tandem eam uſurpent. Hoc experientia certum, teſtimoniisque Virorum præſtantiſſimorum, qui quid praxis pietatis & prudentia Eccleſiaſtica depoſcat, accurate perſpectum habent, ne quis forte, quæ dicta ſunt, opinationi meæ tribuat, confirmatum eſt. Juvat igitur eorum adduxiſſe teſtimonia. B. *Bullingerus* ad verba illa Pauli 1. Corinth. XI. *probet ſe ipſum*, poſtquam qualis illa præparatio eſſe debeat, brevibus, ſed nervoſis verbis expoſuiſſet, ita pergit. *Sunt qui hiſce verbis abutentes, miſeros mortales nimium territant, adeoque ab ipſa Cœna prorſus abigunt, quorum imprudens perverſaque ſeveritas, nemini cordato probari poteſt. Nam ut Clementia & Beneficentia Dei hactenus commendanda eſt hominibus, ne illam in peccandi licentiam convertant; ſic juſtitia & ira Dei eo modo inculcanda eſt, ne quem infirmum ad deſperationem abripiat.* Παντων μεσον ἀριςον. *Prædicanda ergo peccatorum remiſſio, erigendæ infirmorum mentes, confirmandæque vacillantium. Interim vero & timor & reverentia Numinis omnibus inferenda eſt, ne quid temere, ne quid agant neglectim, ne quid inſtituant, quod inſtitutioni Chriſti adverſum ſit, vel non omni parte reſpondeat. Poſteaquam animus integer, & uni Deo in Chriſto addictus, atque ad hunc modum fuerit inſtitutus, tametſi morbo, infirmitate carnis nonnihil laboret, in fide tamen bonitatis divinæ cum reverentia accedere licet. Acerba enim illa in eos dicuntur, qui ut peregrinis Sacris erant commaculati, ita luxu conſpurcabant Cœnam Chriſti, & diſſidiis conturbabant totam Chriſti Eccleſiam. Proinde Incredulitas magis, quam infirmitas peccatorum exploditur. Reverendiſſimus Archiepiſcopus Cantuarienſis Tillotſonius in Sermone de frequenti Communione*, pag. m. 232. Tom. III. ita de hoc argumento loquitur. *Il eſt d'autant plus neceſſaire de leur* (de Chriſtianis loquitur) *donner une juſte idée de leurs devoirs ſur cet article, que les diſcours imprudens de quelques perſonnes de notre Siecle, ſur la nature de l'Eucbariſtie, & ſur le danger de la recevoir indignement, ont fait naître dans les eſprits des craintes & des ſcrupules, juſques à empêcher pluſieurs perſonnes de communier jamais & en rebutter beaucoup preſque tout le monde.* Et pag 149, in eodem ſermone ait: *Entre pluſieurs ſuites fâcheuſes des deſordres paſſés de nôtre Nation, celle-ci n'eſt pas la moins deplorable que dans pluſieurs Aſſemblées religieuſes du Royaume, les Chrêtiens ont été généralement deſaccoûtumés & rebuttés de la Sainte Cene, ſous prétexte, qu'ils n'y étoient pas aſſés bien preparés, & qu'ainſi ils couroient*

*roient grand riſque de la reçevoir indignement : d'où l'on a conclu, qu'il valoit mieux ne point communier du tout. Delà il eſt arrivé, que dans un grand nombre de lieux on a preſque entierement oublié cette grande & ſolemnelle Inſtitution de la Religion Chrêtienne, comme ſi elle n'étoit plus de ſaiſon.* His ſuccedat Venerandus *Oſterwaldius* ante paucos menſes Cœlitum choro adſcriptus. Is in libello optimæ frugis pleniſſimo, cui titulus: *Source de la corruption* &c. capite ultimo, ſequentem in modum de hoc argumento pronuntiat. *Je ne crois pas me tromper, ſi je dis, qu'une des choſes, qui fait, que bien des Gens communient & vivent mal, c'eſt l'idée trop ſevére, que quelques livres donnent de la Communion. C'eſt une choſe affligeante, que l'on ait rempli l'eſprit des Chrêtiens de tant de ſcrupules à l'égard du S. Sacrament par des diſcours inconſiderés, & par des maximes outrées. Les Auteurs & les Prédicateurs parlent quelquefois du St. Sacrament, comme ſi tout étoit plein des piéges, comme ſi l'enfer & la damnation y étoient préparés. Ils repréſentent la communion comme une action ſi extraordinaire, ſi difficile, ſi périlleuſe, que ceux qui liſent, ou qui entendent ces diſcours, ſont tentés de s'éloigner de la ſainte table, & deſeſpérent d'y participer comme il faut. En ſorte qu'au lieu que tout devroit être dans la joye, lors que l'Euchariſtie ſe celebre dans l'Egliſe, pluſieurs ſont dans des inquiétudes, & dans des frayeurs extrêmes. Cette ſévérité indiſcrete eſt cauſe, que pluſieurs gens de bien communient ſans conſolation; parce qu'ils ont la conſcience travaillée de divers ſcrupules que la lecture de ces livres a fait naître. Il y a un grand nombre de bonnes ames, qui ne communient jamais ſans être dans des allarmes & dans des frayeurs inconcevables, juſques-là que pluſieurs croyent communier à leur condamnation. Cela fait même, que pluſieurs pécheurs qui auroient quelque diſpoſition au bien, & quelque deſir de travailler à leur converſion, s'en degoûtent. On doit ſe donner garde de flâter les pécheurs dans leurs vices & de leur propoſer une Devotion ou une Morale relachée. J'approuve, qu'on leur donne une grande idée de la pureté, qui eſt requiſe, dans une action auſſi ſainte & auſſi ſolemnelle que la Communion, & de l'état ou doit être un vrai Chrêtien. Mais, comme on ne parvient à cet état de pureté & de ſainteté que par degrés, cette idée, toute juſte qu'elle eſt, pourroit effrayer un pécheur, qui eſt dans le commencement de la converſion; parce qu'il ne trouvera pas d'abord en lui tous les charactères d'une véritable repentence, & d'une ſincere regénération. Il faut donc l'avertir, que les commencements de la repentence ſont foibles; qu'elle a ſes degrés & ſes progrès; qu'ainſi il ne doit pas perdre courage, & que Dieu agréera ſa*

Digitized by Google

*ſa Devotion & ſes efforts, moyenant que ſa repentence s'augmente dans la ſuite, & qu'il renonce de bonne foi à ſes péchés. On oûtre les choſes en matiere de Devotion ou de Morale, non-ſeulement quand on debite des maximes trop rigides, mais auſſi lors, qu'en ne diſant rien, qui ne ſoit vrai & conforme à l'Evangile, on ne s'accommode pas à l'état des perſonnes, a qui on parle.* Hactenus præſtantes illi Theologi. Ex quibus ſine monito meo V. D. Miniſtri colligere poſſunt, quid cavendum & quid contra agendum ſit.

**Monita quædam ad locum Pauli ad Corinthios c. XI. v. 27-33.**

XII. Ea quæ in antecedenti theſi dicta ſunt, nobis in memoriam revocant commemorabilem locum Apoſtoli Pauli, in prima ſua ad *Corinthios* epiſtola Cap. XI. Hunc vero, cum pii tum impii minus recte ſæpe interpretentur, quædam ad eum monenda eſſe putamus. Solent nimirum Oratores ſacri, ubi de neceſſitate præparationis ad ſacram Cœnam agere ſolent, ad metum incutiendum iis, qui indigne S. Cœna utuntur, provocare ad locum hunc Pauli, idque non ſine ratione, cum quia de neceſſitate explorationis, tum vero etiam de pœna agit extraordinaria, Corinthiis Cœnam ſacram indigne utentibus, inflicta. Animus autem non eſt, verſiculos illos omnes ſingillatim explicare, quia id ſatis ab Eruditis factum eſt Interpretibus. Quædam duntaxat ad Inſtitutum noſtrum facientia, adducemus. Nimirum aliquid monendum de pœnis indigne S. Cœnam uſurpantibus in flicta; de voce ἀναξίως, & de δοκιμασία, quæ inſtituenda eſt rite hoc ſacramentum uſurpaturis. Ex verſu trigeſimo conſtat, Deum extraordinaria quadam ratione per morbos, & quidem uti B. *Zwinglius*, J. *Altingius* & alii exiſtimant, per peſtem, manifeſtum facere voluiſſe, quam male agant illi, qui indigne ad S. Cœnæ uſum accedant, imo quosdam repentina nece e vita fuiſſe ſublatos vox κοιμῶνται oſtendit. Vocem κοιμᾶσθαι non tantum Græcis & Latinis, ſed & Hebræis denotare *mortem*, viri docti dudùm probarunt: vide loca collecta a Cl. *Vorſtio* de *Hebraiſmis N. T.* pag. 198. ſeq. Eo autem fine, uti ex verſu 33. hujus capitis conſtat, hæ pœnæ inflictæ, ut nimirum Chriſtiani cæteri celebraturi S. Cœnam, in ſe deſcendant, remque attentione digniſſimam eſſe memoriam mortis Jeſu Chriſti perſentiſcant, factaque ſeria reſipiſcentia ob peccata commiſſa, devota poſtmodum mente tanti beneficii memores ſint. Quamvis autem negare nolimus, Deum etiamnum indigne celebrantes S. Cœnam, morbis afficere poſſe, id tamen ordinario non fieri, oſtendit quotidiana experientia. Habuit ſine dubio Deus ſapientiſſimas ſuas rationes, cur pœna adeo gravi indigne

Digitized by Google

digne utentes S. Cœna, adficeret. Primo illo Apoſtolico ævo Deus Apoſtolis multa extraordinaria ut dona, ſic & pœnarum genera conceſſit, ut omnibus manifeſtum eſſet, Evangelium de Chriſto Jeſu, rem eſſe diviniſſimam & attentione digniſſimam, Apoſtoloſque Viros eſſe Deo probatos, ut quos religionis ipſius præſtantia commovere non poſſet, ſenſus ipſe perſuaderet.

Tales autem pœnæ infligebantur iis, qui ἀναξιως S. Cœnam celebrabant. Quæritur autem in quo peccatum illud conſtiterit: Duplici reſpectu dici poteſt, quod quidam Corinthiorum ἀναξιως acceſſerint ad menſam Domini. In genere quidem, quod non ea religione & mentis devotione, quam dignitas ipſius rei, id eſt mortis Jeſu Chriſti commemoratio, depoſcebat, Sacram Cœnam celebrarent. In ſpecie vero, uti ex verſu 27. 18. 21. & 22. hujus capitis conſtat, in eo potiſſimum peccabant, quod nimirum in agapis, quibus utebantur, varii exceſſus fuerint commiſſi, quod pauperes, qui ad celebrandam una S. Cœna accedebant, deſpexerint, quodque litibus & contentionibus inter ſe mutuo fuerint diſtracti. Ad phraſin δοκιμαζειν ἑαυτον hoc unum notamus, quod illa δοκιμασια nonſolum ſui explorationem ſed & approbationem denotet; fruſtra enim illa exploratio inſtitueretur, ſi facta exploratione, qualiscunque tandem conſcientiæ & mentis futurus fuſſet ſtatus, nihilominus tamen ſecure ad S. Cœnam accedere licuiſſet. Paucis hiſce breviter explicatis, quædam ſunt adjicienda monita, quia pii pariter & impii circa hoc argumentum aliquando errare ſolent:

Et (I) quidem homines, quibus Religio parum curæ cordique eſt, eo, quod hodienum indigne Sacra Cœna utentes, nullis externis adficiantur pœnis minime colligere poſſunt, ſe ſe impunitos propterea abituros. Certe ex verſu 27. clare patet, abutentes S. Cœna peccare contra J. Chriſtum, pretioſumque meritum ſanguine ſuo partum. Quod ſi nihil diſertis verbis de hoc extaret in S. Literis, natura tamen rei doceret, homines S. Cœnam modo indigno celebrantes, graviter peccare. Omnes Chriſtiani, qui naturam Religionis chriſtianæ rite perſpectam habent, fateri tenentur, mortem Soteris noſtri præcipuum illud Religionis chriſtianæ dogma eſſe, quod ſanctitatem & præſtantiam illius patefacit. Notum inſuper eſt, ex illo dogmate excellentiſſima & ponderoſiſſima ad veræ pietatis ſtudium peti incitamenta. Ex quo manifeſtum eſt, eos, qui ἀναξιως idque frequenter, S. Cœna utuntur, nullo amoris J. Chriſti tactos eſſe deſiderio, & memoriam

LIIIII mortis

mortis Jeſu Chriſti, ejusque efficaciam, parum pie recolere, adeoque id, quod ad veram pietatem neceſſario requiritur, turpiter negligere. Neque enim hic tam ad externa ſigna, quam vero ad objectum, ejusque dignitatem eſt reſpiciendum. Præterea fieri aliter non poteſt, quam ut is, qui frequenter ſine devotione affectuque pietatis S. Cœna utitur, ſenſim ſenſimque habitum contrahat, ſanctiſſima quæque Religionis officia transgrediendi. Credibile inſuper non eſt, hominem vera pietate ornatum eſſe poſſe, qui negotium, quod Optimus Soter ad optimum, ſanctiſſimumque finem inſtituit, adeo parum æſtimat. Unde etiam videmus eos, qui ſine pio cordis affectu S. Cœnam celebrare ſolent, non tantum in hac parte religionis peccare, ſed & aliis eſſe deditos vitiis. Ex quo manifeſte ſequitur, eos, qui minus digne & religioſe S. Cœnam celebrant, animos ſuos data opera adverſus pietatis ſtudium obfirmare, atque ita æternum exitium ſibimetipſis, niſi reſipiſcant, attrahere.

(II) Quædam etiam de hoc argumento monenda ſunt propter pios, vero Dei amore incenſos. Nimirum ſolent illi aliquando vehementer angi, quando S. Cœnam celebraturis non adeſt ille mentis vigor, quem deſiderant, neque criteria regenerationis tam vivide, uti quidem vellent, ſentiunt. Hi edocendi ſunt, obtingere ipſis in hoc negotio poſſe, quod in præſtatione aliorum pietatis officiorum ſibimetipſis evenire ſciunt: nimirum ob rationes phyſicas & morales, pii etiam, languore quodam mentis corripi poſſunt, quod tamen non impedit, quo minus inter veri nominis Chriſtianos referantur, cum radix amoris divini altiſſime cordibus infixa ſit, & poſt aliquod temporis intervallum, redeat in præcordia priſtina illa & maſcula virtus. Tales, ſi modo certo tales ſunt, oratione gravi & circumſpecta erigendi. Nam ſi quis æternum ſibi exitium propterea attraheret, quod ſemel vel bis minus devote ac par erat, & ipſemet obtaſſet, ſacra Cœna uſus eſſet, pauci eſſent numero pii, qui certam conſequendæ remiſſionis peccatorum ſpem habere poſſent. Accedit, quod pii non tantum a habitu vitiorum ſint liberati, ſed & quod per univerſam vitam ad actiones ſuas attendentes, ſi qua in re deliquerunt, a Deo remiſſionem peccatorum petant, & in poſterum ab illis peccatis ſibi caveant. Hinc dubium non eſt, quin, ſi aliquando minus rite parati memoriam mortis Jeſu Chriſti celebrarunt, veniam a Deo obtenturi ſint. Hæc vero caute & circumſpecte a V. D. Miniſtris inſinuari debent, ne impii & Hypocritæ inde anſam arripere poſſint, abuſum S. Cœnæ excuſandi.

Digitized by Google

ſandi. Quemadmodum enim nimius rigor, pios poteſt terrere & in maximos conjicere animorum angores: ita contra minus circumſpecte adhibita ſolatia multos in vitiis obfirmare poſſunt; quod illis potiſſimum obtingere ſolet, qui in tranſitoria quadam mortis Chriſti meditatione, aſceticorum libellorum lectione & externa tantum honeſtatis obſervantia ſine fixo & firmo propoſito, vitiis nuntium mittendi, piam S. Cœnæ celebrationem poſitam eſſe exiſtimant.

(III) De *δοκιμασια*, quam Apoſtolus Corinthiis commendat, pluribus non agam; quandoquidem illi qui libellos de vero uſu S. Cœnæ ſcripſerunt, prolixe hanc materiam tractare ſolent. Unum tantum aut alterum obſervaſſe non inutile erit. Et (1) quidem crediderim *δοκιμασιαν* illam Corinthiis injunctam, diſtinguendam a *δοκιμασια* illa ſpeciali, quam Chriſtiani omnes, qui ſalutis ſuæ certi eſſe cupiunt, inſtituere debent. Ex iis quæ Paulus narrat, apparet, fuiſſe homines quosdam inter Corinthios exiguo amore religionis tactos & parum de divina origine inſtitutionis S. Cœnæ perſuaſos. Ritus forte ille nimis ſimplex videbatur hominibus, qui apparatu ſplendidarum Cærimoniarum olim delectabantur. Paulus igitur vult, ut debita in poſterum cum reverentia ad menſam Domini accedant, atque probe ad dignitatem rei, per ſymbola repræſentatæ, attendant. (2) Pro certo ponunt Reformati, idque integro capite probat Vir Ethicæ Chriſtianæ callentiſſimus B. *Placetta*, nonniſi regenitos & vere pios, rite S. Cœna uti. Quando vero & hi ſeipſos jubentur *δοκιμαζειν*, videndum eſt, in quo illa conſiſtat: mea opinione diſtinguenda eſt *δοκιμασια* illa in *generalem* & *ſpecialem*. Generalis præſtitu eſt facilis, neque longam illam & operoſam in libellis aſceticis præſcriptam requirit diſquiſitionem & exercitationem: Cum enim pii certo ſciant, ſe iis a Deo eſſe ornatos dotibus, quæ a veri nominis Chriſtianis poſtulantur, neque ſine hac perſuaſione certum de ſtatu ſuo felici ferre poſſent judicium, manifeſtum eſt hoc examen facile abſolvi poſſe. Ad ſpecialem vero *δοκιμασιαν* inſtituendam, majori mentis attentione, & contentione opus eſt. Nimirum pii inter ſe diverſi ſunt, cum reſpectu cognitionis rerum divinarum, tum reſpectu progreſſuum in ſtudio pietatis. Priores ſedulo attendere debent, utrum curam aliquam habuerint aliquos in ſolidiore rerum divinarum cognitione faciendi progreſſus, nec ne: utrum firmiter adhæreant iis veritatibus, ſine quibus ſalutaris fides conſiſtere non poteſt. Qui vero in cognitione & virtutum Chriſtianarum exercitio altius ſunt progreſſi, attendere ſedulo debent utrum ſubtiliori-

bus vitiis, deſideriis, & tentationibus fortiter reſtiterint nec ne; utrum eos forte non aliquis occuparit languor. Solet enim optimis etiam aliquando obrepere ſomnus. Quocunque autem in ſtatu ſunt pii, firmum debent habere propoſitum, mortem Jeſu Chriſti pia mente recolendi, Chriſtum Soterem ſuum occaſione uſus S. Cœnæ ſupra omnia magis ac magis amandi, & ſanctiſſima Ejus præcepta ſincere & ſedulo cuſtodiendi. (3) Ubi V. D. Miniſtri de præparatione ad S. Cœnam verba faciunt, ad Auditorum diverſitatem probe attendere debent. Sunt enim in cœtibus omnibus Viri vere pii & maſculo amore Soteris incenſi; ſunt debiles valde, tum reſpectu cognitionis, tum progreſſuum in pietatis ſtudio; ſunt ſecuri, ſunt vitiis omnis generis dediti, ſunt tandem qui uni alicui vitio adhæreſcunt. Quæ vero circa hoc argumentum extrema vitanda ſint, pie, prudenter, & docte monuit Ill. *Tillotſonius* in ſermone ſacro ſupra laudato. Quomodo agendum in ſpecie cum piis, qui ſcrupulis conſcientiæ commoti, ſacram cœnam ſumere nolunt, docte & prudenter oſtendit, *Venerandus* & *Doctiſſimus Roques Paſtor Eccleſiæ Gallicæ Baſileenſis digniſſimus*, *in libro*, *cui titulus: Tableau de la conduite du Chrétien.*

Agitur de fine & uſu S. Cœnæ.

XIII. Cum S. Cœna a Chriſto ipſo, tanquam ritus inter Chriſtianos uſurpandus, ſit inſtituta, non melius de vero ejus uſu poſſumus edoceri, quam ſi ad finem, propter quem Sacramentum illud inſtituit Servator, attendamus. Jam vero non perplexis, ſed clariſſimis verbis affirmat, S. Cœnam ad memoriam mortis ſuæ celebrandam potiſſimum eſſe inſtitutam. Idem affirmat Apoſtolus Paulus. *Precipuus* igitur uſus S. Cœnæ in debita mortis Jeſu Chriſti commemoratione conſiſtit. Mirum eſt igitur, quosdam aſſeruiſſe, nimis diluta eſſe ea, quæ pag. 17. & 21. diſſertationis meæ, de fine S. Cœnæ dixeram. Debuiſſent homines, qui tot ſe ſyſtemata theologica legiſſe jactitant, memores duntaxat eſſe eorum, quæ olim juvenes legerunt in Medulla Heideggeri loco XXV. ubi de Sacramentis agit. Ibi enim totidem verbis dicitur; *principalem* finem S. Cœnæ eſſe mortis Chriſti memoriam. Et ante eum B. *Bullingerus* in Commentario ad 1. Epiſt. ad Corinth. cap. XI. v. ita inquit: *Sacrum hoc quod hic inſtitui*, *in memoriam inſtituit mortis ſuæ. Hinc enim toties, ingeminat, hoc facite in mei memoriam, mei inquam, qui pro vobis in mortem traditus ſum: recte ergo meminit ejus temporis* & *noctis, in qua traditus eſt. Primas enim in hoc Sacro myſtico tenet mors Chriſti.* Et de Cœna Domini Decad. v. Serm. IX. ita loquitur: *Inſtitutam dicimus a Domino Cœnam*, *ut*

*ut ea mortem ſuam retineret in memoria, ne unquam oblivione obliteraretur. Eſt autem mors Chriſti compendium omnium beneficiorum Dei. Ergo vult in memoria retineri beneficium Incarnationis, paſſionis, redemtionis, amoris ſeu dilectionis. Licet autem memoria peragatur rei præteritæ, nempe mortis, ea tamen ad nos maxime pertinet & vivificat. Neque putabimus hunc eſſe poſtremum finem. Nullus enim* NB. *tam diligenter ac hic eſt expreſſus. Semel enim & iterum dicit Dominus; hoc facite in mei memoriam. At ritus ille ſacer & actio illa ſacra verbis vel prædicationi de morte Chriſti & redemtione humani generis conjuncta, mirum eſt quam renovet ſubinde beneficium, neque in oblivionem venire atque intercidere patiatur.* Quod ſi homines illi acuti ingenii, qui cenſuræ ſuæ mea dicta ſubjicerunt, rite perpendiſſent, quid ſit mortem Domini celebrare, forte mecum faſſi eſſent, id eſſe *primum illud* & *præcipuum* in uſu S. Cœnæ. Qui enim de morte Jeſu Chriſti rite & pie meditatur, ſingulas circumſtantias hujus mortis, ſimul vero innocentiam Soteris animo repræſentat, intime perſuaſus eſt ante omnia de peccatorum ſuorum gravitate; ea dolet & propterea vehementer angitur: neceſſarium, propter virium humanarum imbecillitatem eſſe credit, ut Deus ipſe medium reconciliationis commonſtret: Qui rite mortem Domini celebrat, agnoſcit, Jeſum Chriſtum, *θεανθρωπον* pro peccatis mortem obiiſſe cruentam, & ignominioſam: hanc mortem Filii Dei pro indignis peccatoribus obitam, tanquam unicam reconciliationis ſuæ cum Deo cauſam reſpicit. Ad hanc mortem, tanquam ad ſacrum aliquod aſylum confugit; in ea ſpem unicam ſuæ ſalutis & certam remiſſionis peccatorum fiduciam ponit: Jeſum Chriſtum per externa Symbola panis & vini in S. Cœna repræſentatum, non ſolum tanquam præſentem pia mente intuetur, ſed & Deo Patri gratias agit pro tanto beneficio: *Sic enim ſumus a Deo comparati, ut ea, quæ nobis vehementer cordi ſunt ea aut vix admodum aut omnino nunquam ex animis noſtris elabantur. Ex quo fit ut apud Ciceronem neget aliquis, quemquam unquam tam fuiſſe oblivioſum, ut non recordaretur, quo in loco theſaurum condidiſſet: verba ſunt* Celeb. *Amyraldi* diſſertat. de *uſu* & *neceſſitate S. Cœnæ.* Mortem Jeſu Chriſti in S. Cœna repræſentatam, non tantum tanquam unicam ſalutis anchoram, ſed & tanquam vinculum graviſſimum, & incitamentum præſtantiſſimum ſuæ erga tantum Soterem obligationis, gratique erga Eundem animi, intuetur: Quanquam extra S. Cœnæ uſum meditatio mortis Jeſu Chriſti pii hominis animum vehementer ad pietatis ſtudium incendit, fatendum tamen eſt,

mentem ejus ſingulari quadam ratione per repræſentationem Symbolorum a Chriſto ipſo inſtitutorum, percelli: Nonnunquam etiam mens in contemplatione mortis Jeſu defixa, incredibili quodam ſolatio perfunditur; & ſi ſolatium illud non ſemper, uti vellet, ſentit, ſeria tamen illa meditatione mortis Jeſu Chriſti officii ſui monetur, & illi calcaria ad pietatem adduntur: meditatio hujus mortis eum ad fraternum amorem, omnibus hominibus, piis præſertim, Dei atque Chriſti amore incenſis, præſtandum incitat. Contemplatio inſuper ſeria hujus mortis, conjuncta eſt cum ſanctis ſuſpiriis & precibus eum in finem a pio homine fuſis, ut opus regenerationis, quod per Spiritum Sanctum vi meriti Jeſu Chriſti obtentum eſt, magis magiſque adaugeat, corroboret, confirmet & perficiat: Tandem homini S. Cœnam rite celebranti ineſt, non leve & tranſitorium ſed fixum & ſerium propoſitum, Chriſtum Jeſum Soterem ſuum magis magiſque amandi, vitiis nuntium mittendi, & quantum naturæ humanæ fragilitas patitur, ad perfectionem graſſandi. Hæc omnia ad veram & ſalutarem mortis Jeſu Chriſti in S. Cœna celebrationem requiruntur. Dicant ergo illi, qui ſe rectius de hoc argumento ſentire jactitant, quid tandem amplius ad veram & ſalutarem illam mortis Chriſti in S. Cœna recordationem requiratur, & an non homo Chriſtianus, ita mortem Chriſti extollens omnia illa præſtet, quæ ad piam illius celebrationem requiruntur? Lubens ego ab homine quocunque, Theologiæ gnaro, ſi erro, meliora edoceri cupio. Eadem ratione de hoc argumento locuti ſunt Reformatores noſtri, Viri præſtantiſſimi, *Zwinglius*, *Oecolampadius*, & *Bullingerus*, quos duos priores contra varios Calumniatores, qui diſſeminabant, Reformatores nimis tenuiter de S. Cœna ſentire, atque ſuis explicationibus omnem ſalutarem uſum S. Cœnæ demere, defendit *Bullingerus* in *Comment* ad 1. Epiſt. ad *Corinth.* cap. XI. pag. 208. & ſq. Verba *Bullingeri* ſic ſonant: *Ne quis, inquit, in ſigni, Symboli, memoraculi, figuræ, repræſentationis, ſignificationisve voces impingat, quaſi de Sacramento corporis & ſanguinis Domini nihil auguſtius ſentiamus quam de ſignis communibus, nempe quod hæc locutio: Hoc eſt corpus meum, nihilo auguſtius ſit, quam ſi quis de ſigno vel ſtatua Socratis aut Herculis dicat, hæc eſt Socrates vel Hercules, & quod in hac Cœna ſacra nuda tantum ſigna, id eſt nonniſi Communem panem & vinum commune edamus & bibamus, palam teſtamur, nos de ſacris religioſe, & ratione quadam ſacra loqui. Præcipuum in hac Cœna eſt, quod peccata noſtra expiarit Chriſtus ſanguine fuſo, quod carne & ſanguine ſuo animos noſtros paſcit & reficit: brevi-*

*breviter quod ſe ſe totum nobis offerat fruendum, id quanquam a ſolo Dei Spiritu percipiatur, attemperavit tamen ſe nobis ad noſtrum captum, noſtramque imbecillitatem divina bonitas, qua factum eſt, ut cum non ſolo ſpiritu, ſed carne & ſpiritu conſtemus, illa nobis inviſibilia & cœleſtia dona per res viſibiles obtulerit, adeoque oculis ipſisque ſenſibus objecerit. Proinde corpus quidem noſtrum edit panem viſibilem, ſed ipſa mens noſtra, niſi abſit fides, verum Domini corpus quod nobis a Deo datum ac in mortem traditum, credimus. Recte enim Veteres dixere, Sacramentum eſſe inviſibilis gratiæ viſibile ſignum. Itaque nos in Cœna myſtica non nudum duntaxat ſignum agnoſcimus, ſed ipſum Domini corpus & ſanguinem myſticum. Id quod & felicis memoriæ Viri eruditione & pietate clari, Eccleſiæ Chriſti lumina, fratres & præceptores noſtri fideliſſimi, Huldricus Zwinglius, Tigurinæ Eccleſiæ & Joannes Oecolampadius, Baſilienſis Eccleſiæ Epiſcopi, agnovere.* Productis dein in medium locis clariſſimis *Zwinglii* & *Oecolampadii* ex quibus conſtat, eos recte de hoc argumento ſenſiſſe, & locutos. pag. 210. ita colligit: *Ex his vero magnorum Virorum teſtimoniis intelligis, quod ſit bujus cœleſtis convivii ingenium, quod inſtitutum, quæ vis, & natura: vides præterea quam ſancte & quam religioſe, bi cum omnibus orthodoxæ fidei cultoribus ſentiant de boc ſacro myſtico, ut jam nugones futileſque blatterones ſint, qui viros iſtos orthodoxe de Eucbaſtia ſentientes, id videlicet ipſum quod de ea ſemper ſenſit Eccleſia Chriſti, nugantur boſtes & Chriſti & Sacramentorum eſſe.* Hactenus *Bullingerus.* Ex his, quæ de pia mortis Chriſti in S. Cœna meditatione dixi, judicari ſimul poteſt, quid de ſuſpicione quorundam iniqua & minime fraterna ſit ſentiendum, qui ea, quæ Sect. IX. diſſertat: prioris, a me de meditatione mortis in S. Cœna dicta ſunt, parum abeſſe garriverunt ab iis, quæ & ipſi admittant Sociniani. Nimirum & hi (inquiunt) celebrationem mortis Chriſti in S. Cœna inſtituendam eſſe fatentur. Hoc vero argumentum non magis quadrat, quum ſi quis diceret: Sociniani edunt, bibunt, dormiunt, ambulant; Idem faciunt Reformati: Ergo Reformati ſunt Sociniani. Hæc ratiocinatio ſi valet, facile Reformati in Socinianos & viciſſim mutantur. Certe hic, ſi ullibi valet illud tritum. Duo quando idem dicunt, non tamen ſemper idem ſentiunt: vera ratio piæ recordationis mortis Jeſu Chriſti, non tam quærenda in contemplatione mortis duntaxat, quam vero in meditatione de cauſis hujus mortis, de *dignitate perſonæ*, quæ mortem obiit, & de *vi* & *efficacia* hujus mortis. Negant nimirum Sociniani neceſſitatem & ſatisfactionem mortis J. Chriſti: Ego cum Reforma-

tis

tis eandem adſtruo. Sociniani negant divinitatem Jeſu Chriſti; Ego contra toto pectore eam profiteor. Sociniani negant mortem Chriſti verum eſſe pro peccatis λύτρον. Ego contrarium aſſero. Sociniani negant regenerationem & converſionem hominis fructum eſſe ſatisfactionis præſtitæ pro peccatoribus: Nos vero cum Reformatis hanc propoſitionem tuemur. Aut vera rerum vocabula amiſimus, & ſenſu communi deſtituimur, aut recordatio mortis Jeſu Chriſti a nobis expoſita, a ſententia Socinianorum toto cœlo diverſa eſt. Novi quidem F. *Socinum*, ut invidiam a ſe amoliretur, & ſententiæ ſuæ de S. Cœna innocentiam aliqua ratione probaret, ad *Zvvinglium* provocaſſe, quaſi eadem cum ipſo de S. Cœnæ uſu ſentientem. Ita enim inter alia in incontroverſia cum *Niemojevio* loquitur: *Certe*, inquit *Zvvinglius & alii, qui, ut ipſi noſtri ſentiunt, primi omnium omnes pernicioſiores craſſioresque de Cœna Domini opiniones ex Chriſti Eccleſia exterminare cæperunt, hoc idem dixerunt, quippe qui aperte vidiſſent, Cœnam Domini non eo inſtitutam fuiſſe, ut ibi aliquid ad ſalutem accipiamus, ſed ut ad eam pertinentia accepta quædam commemoremus, deque iis gratias agamus.* Ita *Socinus.* At num hæc eſt legitima Collectio. *Socinus* ad *Zvvinglium* provocavit, tanquam ὁμόψηφον in doctrina de S. Cœna, ergo *Zvvinglius* idem ſenſit de hoc argumento quod *Socinus?* Quis enim neſcit *Zvvinglium* & Deitatem Soteris noſtri, & ejus ſatisfactionem meritumque agnoviſſe, *Socinum* non item? quomodo ergo parili ratione *Socinus* & *Zvvinglius* mortem Jeſu Chriſti celebrare dici poſſunt? Non melius huic calumniæ occurri poſſe crediderim quam verbis *B. Hoſpiniani* qui *Hiſt. Sacrament.* Tom. II. pag. 31. ita *Zvvinglii* cauſam agit dicens: *quod autem quædam inveniuntur in Zvvinglii epiſtolis & alibi, unde videri poſſet vir ille ſacramentis minus tribuſſe, quam eis Scriptura tribuit, ſi ſcopus & intentio ejus ſpectetur, id nemo ei niſi Momus vitio vertere & ſiniſtre interpretari poterit. Cum enim Pontificii transſubſtantiationem, ceu converſionem elementorum in res ipſas his ſignificatas docerent: Lutherus autem cum Scholaſticis quibusdam localem incluſionem corporis Chriſti in pane docere videretur! difficillimum autem eſſet, has opiniones, quæ diu jam & altius radices egerant, prior præſertim in animis hominum, revellere, omnes ingenii vires ad eas impugnandas applicuit; ita quidem, ut magis abeſſe in S. Cœna Dominum, quam adeſſe corpore & ſanguine ſuo, & dari potius ſymbola hic, quam corpus & ſanguinem Domini ſentire videretur: quum tamen non vellet ſimpliciter abeſſe a Cœna Domini, aut inania corporis & ſanguinis Domini omni-*

*no*

*no hic Symbola diſpenſari; ſicut Bucerus teſtatur in ſuis retractationibus, quod ipſum & Zvvinglius apud ſe, agentem cum eo de concordia Eccleſiarum in hoc dogmate, ingenue & aperte confeſſus ſit, atque etiam ex Apologia ejus ad Principes Germaniæ apparet: Nam ibi verbis Auguſtini præſentiam Domini in cœna apertiſſime confeſſus eſt. Eodem modo alicubi, dum cavere vellet, ne homines ab externo opere in Sacramentis ſalutem peterent, affirmare viſus eſt* Sacramenta teſſeras tantum eſſe Societatis chriſtianæ & nihil ad ſalutem conferre. *At alibi diſertè ſcribit,* Sacramenta auxilium opemque adferre fidei. *Ex quo ſatis liquere poteſt, quum ſcripſit*, Sacramenta nihil conferre ad ſalutem, nec confirmare fidem, *eo intellexiſſe Sacramentis, id eſt externæ actioni Sacramentorum per ſe nihil ineſſe hujus ut conſcientias roboret fide aucta. Dum enim iſtam ſuam ſententiam*, Sacramenta non diſpenſare ſalutem nec confirmare fidem, probare inſtituit, adfert, confirmare & augere fidem, eſſe opus Chriſti per Sp. Sanctum. *Quibus verbis prima fronte, nec mente Zvvinglii probe intellectâ, argumentum ineſſe videtur ſimile illi, Deus ſanat vi naturæ, ergo medicus & medicina nihil ad illud conferunt. Efficit quidem omnem ſalutem in nobis unus Chriſtus, idque nulla aliena virtute, ſed ſuo ſolius ſpiritu: interim tamen ad id ipſum utitur ad nos ſuo verbo, tam viſibili in Sacramentis quam audibili in Evangelio. His remiſſionem peccatorum, communionem ſui & vitam æternam adfert & exhibet. Zwinglius optime agnovit, probavit & docuit; proinde quam negavit* Sacramenta diſpenſare gratiam, *intellexit per Sacramenta externam actionem, ejusque ſententia fuit, eam huc valere non ex ſe, ſed ſalutis omnia niti actione interna Chriſti, cujus Sacramenta ſuo modo Inſtrumenta ſunt.* Ita Hoſpinianus. Diſſenſiſſe vero prorſus a Socinianis *Zwinglium* ea docent, quæ ipſemet adverſus malignam illam ſuſpicionem monuit in *Expoſitione Euchariſtiæ ad M. Lutherum.* Ita enim pag. m. 63. loquitur: *Ponam autem brevem veluti ſummam ut ipſe Chriſtum agnoſcam. Ego agnoſco Chriſtum eſſe juxta Apoſtoli verbum* 1. Corinth. I. *Sapientiam a Deo; Juſtitiam & Sanctificationem ac redemtionem. Sapientiam quod natura Deus eſt, qui omnia nonſolum novit, ſed moderatur etiam. Sapientiam a Deo quod Eum omnipotens Pater miſit, ut cœleſtem ſapientiam adeo perfecte doceret ac luculenter, ut quid ille docuiſſet id tandem eſſet veræ ſapientiæ typus. Unde & Paulus fatetur, ſe nihil ſcire quam Chriſtum Jeſum & hunc crucifixum: quod vir prudentiſſimus, ſi non perſpectum habuiſſet in eo eſſe omnes theſauros Sapientiæ non dixiſſet. Sapientiam a Deo, quo nos certi fieremus externa nulla poſſe*

*ad juſtificationem. In ſumma ſic docuit, ut nemo qui mente præditus eſt, non videat, in hoc uno fuiſſe ut Domino fideremus ac vitæ innocentia & vitæ ſanctimonia coleremus. Cumque vitio & calamitate, quæ naturam noſtram in herba, quod dicitur, perdidit, ſic ſimus cupiditatibus alligati, ut nihil eorum, quæ Deus a nobis requirit, digne ac ut oportet faciamus, ſit ut iterum terreat juſtitia Dei; Nam utcunque illum miſericordem ac bonum prædicemus, juſtum tamen ſimul agnoſcere cogimur: neque enim vere bonum eſſet, quod juſtitia vacaret. Jam ut ejus quoque juſtitia Sacroſancta maneat, & homo tamen, qui ea nihil dignum facit, non perpetuo privaretur ejus contubernio, viam invenit, qua & juſtitiæ ſatisfieret, & miſer contubernio Dei reſtitueretur. Miſit ergo filium, qui noſtra fieret juſtitia, ſanctificatio & redemtionis pretium. Atque iis modo fieret, qui a Deo electi, atque intus ſpiritu docti, id firmiter crederent, quod per unam miſericordiæ Dei viam (nam quod juſtitiam oblato filio placavit ſuam, itidem eſt miſericordiæ opus) ad beatitatem æternam pateat aditus. Hujus autem miſericordiæ pignus ac vadimonium factus eſt filius ejus: Quomodo enim non omnia nobis donabit qui filium dedit! Non commanducatus, ſed ſpei noſtræ fundamentum factus; non quatenus caro eſt, ſed quatenus Dei filius eſt, qui carnem induit. Sic brevibus habes, ut ipſe Chriſtum agnoſcam, nempe lucem eſſe ac ſummam ſapientiam, quæ mundum ſic illuſtravit, ut videret non aliis obſequiis deliniri Deum quam innocentiæ: non alio pretio aut vectigali cœlum conſcendi, quam filii Dei ἀπολυτρώσει: non aliis calcaribus ad veræ virtutis opus excitari, quam Spiritus inflammatione: non aliis fiſtulis in animas noſtras verum refrigerium derivari quam ejuſdem Spiritu ac influxu. Sic Chriſtum agnoſcimus. Quod ſi hoc non eſt eum ſerio agnoſcere, fatebor me nondum agnoviſſe.* Ita B. Zvvinglius.

Monitum de concionibus paraſcevaſticis.

XIV. Hactenus egimus cum de cauſis externis, quæ impedire poſſunt Chriſtianos, quo minus recte S. Cœna utantur, tum de legitimo fine & uſu S. Cœnæ. Jam vero diſpiciendum erit, quid V. D. Miniſtris præſtandum ſit, quando homines ad dignam S. Cœnæ celebrationem inducere volunt. Laudabilis mos eſt V. D. Miniſtrorum, quod diebus Feſta ſacra proxime antecedentibus, talia argumenta Orationum eligant, quæ ad dignam S. Cœnæ celebrationem homines invitare & inducere poſſunt. Quæ circa has Orationes monenda ſunt, ad duo, mea ſententia, revocari poſſunt capita. Nimirum aliquid eſt cavendum V. D. Miniſtris, aliud vero præſtandum. Cavendum nimirum eſt, ne Orationes ejuſmodi paraſcevaſticæ ſint nimis *vagæ*, & *generales*, quod fit, ſi Auditores ad hoc duntaxat præſtandum monentur,

nentur, ut per inſtantem ſeptimanam lectioni & ſedulæ S. concionum frequentationi vacent, ſeque ipſos ſerio examinent. Ita enim Auditores multi facile in eam opinionem incident, ut putent, hoc peracto, dubium non eſſe, quin digne Sacra Cœna uſuri & efficaciam mortis J. Chriſti, id eſt, remiſſionem peccatorum adepturi ſint. Præterea opus converſionis nimis facile fieri poſſe ſibi adblandiuntur, quæ opinio ſerio & pio propoſito vitiis omnibus nuntium mittendi, vitamque emendandi, officere poteſt. Ea vero quæ V. D. M. præſtanda ſunt ad ſequentia reduci poſſunt. Primum eſt; operam dabit V. D. M. ut perſpicue & ſolide probet, neceſſe eſſe, ut is, qui digne uti velit S. Cœna, jam ante celebrationem vel jam converſus ſit, vel animum ſaltem jam jam ad opus illud, auxilio divino præſtandum, præparaverit; hoc paulo fuſius cum ex fine & uſu S. Cœnæ, tum ex indole regenerationis & veræ converſionis oſtendendum. Atque hoc eo magis eſt faciendum, quia multi Chriſtiani opinantur, libellorum aſceticorum lectione, quotidiana concionum frequentatione, confeſſione generali peccatorum, frigida mortis Chriſti commemoratione, abſolvi omne id, quod ad verum & ſalutarem S. Cœnæ uſum ſpectat, ſeque adeo ita agendo omnibus illis ſignis inſtructos eſſe, ex quibus colligitur, nos Deo conciliatos eſſe. Quo altius vero hæc periculoſa opinio animis eſt infixa, eo majore diligentia & argumentorum pondere eſt debellenda. Nunquam enim magis attentus & circumſpectus eſſe debet Orator ſacer, quam ubi de eradicandis pietati nocivis opinionibus agitur. Multi innocuos errores non ſine maxima animi commotione & zelo aggrediuntur; non vero eodem ſervore errores practicos impugnant; de quo tamen hic dicendi locus non eſt.

II. V. D. Miniſtro ſingillatim cum vere converſis, cum iis, qui in primordiis converſionis conſiſtunt, cum hypocritis, & iis, qui craſſioribus vitiis dediti ſunt in ejusmodi Orationibus loquendum eſt. Piis in univerſum omnibus, gradibus licet progreſſuum in converſionis negotio multum inter ſe diverſis, demonſtrandum, beneficium excellentiſſimum, quod quidem Deus homini Chriſtiano conceſſerit, eſſe cruentam mortem Jeſu Chriſti; piam mortis hujus contemplationem ponderoſiſſima in ſe comprehendere incitamenta ad tenerrimum amorem Soteris noſtri, & ſtimulos adverſus omnem languorem & peccatorum tentamina ſuppeditare: Cum vero ſingulari quadam ratione in uſu S. Symbolorum hoc beneficium repræſentetur, læto cum animo ad S. Cœnam frequenter eſſe accedendum. Hypocritis

vero & vitiis plane deditis perſpicue oſtendendum, fieri per rerum naturam aliter non poſſe, quam ut illi, qui beneficio tam excellenti abutantur, atque ſine ullis pietatis ſtimulis frequenter ſacram cœnam ſumant, hoc ipſo impediant, quo minus ad ſeriam pœnitentiam, ſine qua tamen nulla certa ſpes conſequendæ ſalutis datur, perveniant.

III. Quod præſtari mea ſententia a V. D. Miniſtro debet hoc eſt; ut nimirum characteres eſſentiales, qui homini regenito ineſſe debent, animis inſinuet atque perſpicuis argumentis probet, fieri non poſſe, ut quis beneficiorum morte Soteris partorum particeps eſſe poſſit, niſi characteribus illis ſit vere inſtructus. Eum in finem in his Orationibus mox naturam ſalutaris fidei & effectuum ejus, mox veræ & ſinceræ pœnitentiæ notas, mox fraterni amoris officia pertractabit; mox ex natura oppoſitorum his virtutibus peccatorum oſtendet, impoſſibile eſſe, ut qui in his vel illis vitiis habitum contraxerint, mortem Jeſu Chriſti rite celebrare, aut ullam ſpem, dum tales maneant, conſequendæ ſalutis habere poſſint. Quod ſi quis putet, impios hac ratione ab uſu S. Cœnæ abſterritum iri (IV.) loco monere debet V. D. M., homines, qui vitiis nondum plane nuncium miſerunt, cauſas ſufficientes non habere cur propterea S. Cœnæ uſum omittant, cum quia habemus præceptum ſatis apertum Soteris noſtri jubentis, ut in ſui memoriam ſacris ſymbolis utamur; tum quia celebratio hujus Sacramenti occaſio eſſe poteſt, per quam homo in ſe deſcendere, & accedentibus variis circumſtantiis, quas divini Numinis favor ſuppeditare poteſt, via ad converſionem ſterni poteſt. Quemadmodum enim nondum converſis verbum divinum legendum & audiendum tamen eſt, quia eſt ſemen regenerationis; Ita pariter uſus S. Cœnæ medium eſt externum, hominem vitiorum ſuorum convincendi, atque accedente divina gratia, eum ad veram converſionem præparandi. Inprimis autem hoc facere tenentur illi, qui ob debilem rerum divinarum cognitionem diſtincte veros converſorum characteres exponere non poſſunt, ſimul tamen animadvertunt, ſemina quædam novæ vitæ animis ſuis eſſe implantata. Meditatione enim pia mortis Chriſti, in qua medulla ſalutis noſtræ quæri debet, ſucceſſu temporis major mentibus inſtillatur lux, & majus ad veræ pietatis ſtudium accedit incitamentum.

De libellis, in quibus, de vero S. Cœnæ uſu agitur, quædam monita.

XV. Solent V. D. Miniſtri, idque pie & prudenter, homines S. Cœnam rite celebraturos, ablegare ad libellos aſceticos, in quibus de vero uſu S. Cœnæ agitur, neque dubium eſt, quin ejusmodi libellorum

lorum lectio ſeria & attenta, animos præparare poſſit, ad dignam hujus Sacramenti celebrationem. Quia vero ejusmodi libelli non unius ſunt generis, aliquid de hoc argumento monuiſſe non erit forſan inutile. Monendum primo, quid in quibusdam deſideretur, qualis debeat eſſe ſtylus eorum, qui animos ad libellos tales ſcribendos appellunt, & tandem quænam argumenta complecti debeant ejusmodi libelli. Quid in multis libris, qui ad devotionem excitandam ſcripti ſunt deſideretur, pie & docte oſtendit, *ὁ Μακαρίτης Venerandus Oſtervvaldius* capite ultimo libri ſupra laudati. Hunc evolvant, qui amore veri tacti ſunt: nos paucis ſumus contenti monitis. Sunt nimirum talium libellorum auctores, qui non tam id agunt, ut perſpicuis argumentis & verbis res ſanctiſſimas explicent atque probent, quam vero ut hinc inde collectis ampullatis locutionibus, affectuum impetus excitent, quo fieri ſolet, ut poſito affectu, neſcio qua troporum violentia extorto, in notionibus obſcuris homines adquieſcant, & in verbis non ſatis intellectis ſtupeant. Quod de libellis ad pietatem excitandam in genere monuit Ven. *Oſtervvaldius* loco citato, applicari ſingillatim poteſt libellis quibusdam qui de recto uſu S. Cœnæ agunt. *La pieté* (inquit) pag. 285. loc. cit. *ſeroit mieux connuë & plus eſtimée qu'elle n'eſt, ſi le jugement & le bon ſens regnoient toûjours dans les livres de dévotion, & ſi l'on n'y voyoit rien, qui étant examiné à la rigueur, ne ſe trouvât conforme à l'exacte vérité. Ceux qui travaillant à des ouvrages de cette nature, ſe propoſent de toucher le cœur, & d'exciter des ſentiments de Pieté. Leur but eſt bon; mais il faut ſavoir, que ce qui touche le cœur, & ce qui inſpire la Devotion, c'eſt la force des raiſons, l'evidence des preuves, la grandeur des objets, la clarté & la ſolidité des choſes, que l'on dit. C'eſt auſſi à quoi les Auteurs judicieux s'attachent principalement, & c'eſt par-là que pluſieurs ont reuſſi dans les excellens ouvrages, dont ils ont enrichi le public. Mais c'eſt-ce que d'autres Auteurs ne conſiderent pas. Ils s'appliquent plûtôt à dire des choſes touchantes, qu'à penſer & qu'à parler juſte; Ils conſultent l'imagination plûtôt que le bon ſens; ils mettent par écrit tout ce qui dans la chaleur de la meditation & dans les mouvemens de leur zêle leur ſemble propre à émouvoir à attendrir, à conſoler ou à effrayer. Delà vient qu'il y a dans leurs Ouvrages des endroits foibles, des penſées qui paroiſſent baſſes, ou même fauſſes aux Lecteurs, qui ont du diſcernement, des contradictions & d'autres ſemblables défauts. Ces Ouvrages ſont beaucoup de tort à la Religion. Car d'un coté ils ne produiſent en ceux, qui les liſent, & qui les goûtent, qu'une*

 *dévo-*

*dévotion confuſe & peu raiſonable ; & de l'autre, ils expoſent la dévotion aux railleries & aux mépris des Libertins. On a ſouvent le deplaiſir & le ſcandale de voir des perſonnes éclairées témoigner peu d'eſtime pour les livres de Pieté. On entend dire tous les jours dans le monde, que ces livres ne ſont pas bons, que pour les femmes & pour le commun peuple. Ce mépris procede principalement de l'humeur profane & du libertinage; mais il a auſſi ſa ſource dans le peu de juſteſſe & de ſolidité que l'on trouve dans certains livres de dévotion.* Ita Eximius ille Theologus.

(II.) Quidam hujus generis libelli nimis generales ſunt, neque charaćteres hominum piorum, & impiorum, diverſosque ſtatus hominum ſatis dilucide exponunt. (III.) Multi horum libellorum innumeris metaphoris & floſculis ſcatent, qui impediunt, quo minus ſimpliciores verum & nativum ſenſum rerum ſanćtiſſimarum percipiant, de quo tamen in priore diſſertatione jam verba fecimus. Quæ vero ineſſe debent his libellis, vel ad voces & ad ſtylum, vel ad argumentum ipſum ſpećtant. Quod ad prius attinet, ſtylus debet ita eſſe perſpicuus, nativus, & ſimplex ut homines mediocris ingenii ſenſum rerum propoſitarum non poſſint non capere. Cum enim Aućtores ejusmodi libellorum, nihil aliud intendere debeant, & ſine dubio intendant, quam ut res ſanćtiſſimas explicent & commendent; ita neceſſe eſt ut perſpicuis verbis, quæ omnium ingeniis attemperata ſunt, utantur. Si vero quæratur quot capitibus conſtare debeat ejusmodi libellus, definire ego quicquam nolim. Salvo tamen meliore aliorum judicio, de ſequentibus potiſſimum articulis agendum eſſe puto.

I. Breviter, ſed nervoſe repræſentanda ſunt argumenta, quibus Religionis Chriſtianæ veritas probatur. Hæc argumenta brevitatis cauſa deſumi poſſunt a veritate & certitudine Reſurrećtionis J. Chriſti. Niſi enim homo chriſtianus vere de hoc articulo eſt perſuaſus, maſcula pietas radices agere in animo ejus non poteſt, neque etiam adeo pie mortem Chriſti celebrare poteſt. Novi quidem eſſe Viros præſtantes, qui putent, hæc eſſe omittenda tanquam jam conceſſa; at experientia teſtatur, multos S. Cœnam celebrantes, non rite, ut decet, de hoc articulo eſſe inſtrućtos & perſuaſos: cum vero plerique Chriſtiani, illi etiam, qui non ſatis de argumentis, quibus Religionis chriſtianæ divina origo probari ſolet, ſint edocti eo tempore, quo in animum induxerunt S. Cœnam celebrare, ejusmodi libellos evolvere ſoleant, ita hunc graviſſimum articulum expendendi occaſionem habent.

II. Agen-

II. Agendum eſt, de Jeſu Chriſto, de dignitate perſonæ ejus, de ejus officiis; inprimis vero de amore ipſius erga nos demonſtrato in cruenta ſua paſſione & morte; monendum inprimis in morte hac pro nobis obita, verum noſtrum & unicum ſolatium eſſe quærendum.

III. Senſus verborum Inſtitutionis S. Cœnæ collatis Apoſtolorum de hoc Sacramento teſtimoniis, clare & perſpicue eſt explicandus, & breviter oſtendendum, explicationem Reformatorum convenire cum verbis inſtitutionis, cum ratione, ſenſibus, natura Sacramentorum, & cum aliis graviſſimis Religionis chriſtianæ capitibus. Pontificiorum vero opinionem his omnibus eſſe oppoſitam. Quamvis enim in hiſce libellis praxeos potiſſimum ſit habenda ratio, neceſſe tamen eſt, ut quotquot pie mortem Jeſu Chriſti in S. Cœnæ uſu celebrare volunt, genuinam hujus Sacramenti habeant cognitionem, atque ſentiant, quam ineptum ſit ope commeſtionis panis & vini duntaxat, beneficiorum morte Chriſti partorum, velle participem fieri.

IV. In hoc capite agendum de fine, ſcopo & vero uſu S. Cœnæ. Ubi inprimis notandum, finem principalem eſſe ſeriam & piam mortis Chriſti meditationem, atque in hac cogitatione totam mentem oportere eſſe defixam: monſtrandumque tandem non ſolum per partes, in quo pia illa & ſeria meditatio mortis Chriſti conſiſtat, ſed & quantum hæc meditatio ad pietatis ſtudium mentem incendere poſſit.

V. Ut autem uſus legitimus S. Cœnæ rite pateſcat, diſtincte repræſentandi characteres veri nominis Chriſtianorum, eum in finem, ut quiſque S. Cœnam celebraturus, ſciat, in quo ſtatu poſitus ſit, & quæ proinde ſpes ſit conſequendæ ſalutis. Singillatim vero de variis gradibus piorum agendum; ubi argumentum hoc non eſt exaggerandum, neque contra nimis dilute eſt tractandum. His opponendi ſunt Characteres Hypocritarum & Impiorum, atque oſtendendum, eos neque in fruitione ſymbolorum externorum, neque in frigida commemoratione mortis Chriſti præſidium quærere poſſe.

VI. Communia Hypocritarum & Impiorum de S. Cœnæ uſu præjudicia rite ſunt repræſentanda, & gravibus argumentis confellenda.

VII. Agendum eſt de Examine Suimetipſius ante uſum Sacræ Cœnæ inſtituendo, de ejus neceſſitate, & partibus.

VIII. Per partes oſtendendum, in quo ſalutaris fidei natura conſiſtat, quive ſint ejuſdem fructus.

IX. Singulari capite de natura, certiſque indiciis veræ & ſinceræ pœnitentiæ agendum.

X. Mon-

X. Monſtrandum, quid in ipſa participatione S. Cœnæ, & poſt eam ſit agendum, reſpectu inprimis habito ad diverſos hominum ſtatus.

XI. Denique breves quædam, ſed perſpicuo ſermone exaratæ precum formulæ ſunt adponendæ, quæ cum ante uſum S. Cœnæ tum poſt eum ſunt fundendæ, idque ſingillatim ita eſt præſtandum, ut attendatur ad pios, qui vel ſolatium ex uſu Cœnæ ceperunt, vel ad dejectos plane corde, vel ad eos qui debiles adhuc ſunt, vel ad eos tandem, qui ante & poſt Cœnam nullos pietatis ſtimulos ſenſerunt: quales formulas ſuo de Officiis Communicantium libello adjecit præter alios *Vener. Oſterwaldius* Paſtor Eccleſiæ Baſileenſis digniſſimus. Ad hæc capita, ſalvo tamen, ut dixi, aliorum judicio, referenda mea opinione, quæ in his libellis repræſentari debent.

Quid obſervandum Paſtoribus in concionibus ſacris, quæ horis pomeridianis peracto mane uſu S. Cœnæ, haberi ſolent.

XVI. Solenne eſt Oratoribus ſacris, ut peracta mane S. Cœnæ celebratione, in concionibus pomeridianis, tales textus deligant, qui materiam ſuppeditant Deo gratias agendi ob beneficium redemtionis, cujus memoria in S. Cœnæ uſu fuit animis repræſentata. Neque dubium eſt, quin recte id fiat: cum enim per uſum S. Cœnæ ſingulari quadam ratione in memoriam revocatum fuerit beneficium Dei præſtantiſſimum, id eſt mors cruenta J. C. Soteris noſtri, ſolemnes Deo præſtare gratiarum actiones æquiſſimum eſt. Cavendum tamen, ne ejusmodi Orationes ſint nimis vagæ. Notum enim eſt, plurimos Chriſtianorum in externo ſymbolorum uſu, & qualicunque recordatione Chriſti adquieſcere, atque exiſtumare, ſe hac ratione vere omnium Chriſti beneficiorum participes redditos eſſe. His gratæ ſunt illæ Orationes, in quibus indiſcriminatim Deo gratiæ aguntur, quod per celebrationem S. Cœnæ certi reddamur fructuum mortis Chriſti & remiſſionis peccatorum. Cum vero Orator ſacer inprimis id agere ſemper debeat, ut errores populares ſed nocivos valde, ex animis Auditorum, quantum in ſe eſt, evellat, operam navabit, ut circumſpecte valde de hoc argumento diſſerat. Mea opinione duabus partibus conſtare debent ejusmodi Orationes. In priore parte oſtendi debet, eos, qui ante uſum S. Cœnæ characteres verorum Chriſtianorum in ſe deprehenderint, & jam memores fuerint beneficiorum morte Chriſti partorum, gloriandi cauſas habere ampliſſimas, quandoquidem recordatione pia mortis Jeſu Chriſti, in S. Cœna repræſentatæ, novis ad Deo gratias agendum, ad Chriſtum ſupra omnia amandum, & in ſtudio virtutis gnaviter decurrendum, incitamentis fuerunt inducti. Monſtran-

Monſtrandum inſuper, tales læto & tranquillo poſſe eſſe animo, non propter externum uſum S. Cœnæ, qui ipſis cum Hypocritis & Impiis communis ſit, ſed quod gratia Dei, ante uſum S. Cœnæ, ad emendatiorem vivendi rationem traducti, ſentiant, beneficia morte Chriſti parta ad ſe ſpectare. In poſteriore Orationis parte paulo uberius cum iis loquendum, qui aut ante vel poſt uſum S. Cœnæ nullos plane conſcientiæ ſtimulos ſenſerunt, ob habitum in vitiis contractum, aut levi quadam ſed tranſitoria peccatorum recordatione tacti quidem fuerunt, ſine tamen ullo ſerio ſtudio vitam in melius mutandi. Hiſce monſtrandum, nullas ipſos lætandi cauſas habere, eosque in præſentiſſimo eſſe exitii periculo, niſi animos mutent, atque incipiant reverentius de uſu S. Cœnæ ſentire. Ita enim agendo Auditores facile animadvertunt, non omnes qui Sacra Cœna uſi ſunt, tranquillo poſſe eſſe animo, neque propterea beneficia mortis Chriſti ſibimetipſis vindicare poſſe. Sentient ita tales, ſe graviſſimas habere rationes, Deum in Chriſto Jeſu exorandi, ut illis det illuminatos oculos mentis, pervidendi ea, quæ ad ſalutem ſpectant. Quod de concionibus dixi, de Pſalmis etiam & precum formulis obſervandum eſſe puto. Optandum igitur, ut tales precum formulæ & Pſalmi conficerentur, in quibus diſtincte ſatis duorum illorum hominum generum mentio fieret, neque dubium, quin ſtimuli aliqui conſcientiæ in animis auditorum ita exorituri eſſent.

XVII. Incidit hic quæſtio, ab Inſtituto noſtro forte non aliena; Quæritur nimirum, quid ſit ſentiendum de hominibus piis & vere regenitis, qui occaſione fruitionis S. Cœnæ non ſolum raro vera percipiunt ſolatia, ſed animis ſæpe anguntur. Reſpondemus: (1) Noſtra ſententia his hominibus repræſentandum, verum ſolatium non tam eſſe repetendum ab ipſo uſu S. Cœnœ, quam vero potius ab eo, quod ante Cœnæ publicam celebrationem, certos emendatæ mentis characteres in ſe deprehenderint; Hi enim ubi adſunt, tuto colligere poſſunt, ſe auxilio Spiritus Sancti beneficiorum divinorum, morte Chriſti partorum, factos eſſe participes; Oſtendendum, hanc, quam anhelant, gaudii perceptionem mox adeſſe, mox abeſſe pro diverſo piorum ſtatu interno & externo. Quod ſi ſentiant, ſe ſerio egiſſe pœnitentiam & vitiis valedixiſſe, ob defectum illius lætitiæ de miſericordia & favore divino, dubitandum non eſſe, quandoquidem gaudium illud perpetuum ad notas certas veri Chriſtianiſmi neque ad eſſentiam dignæ celebrationis Sacræ Cœnæ non pertineat. (2) Ut plenius his

Quid judicandum de hominibus piis, qui utentes S. Cœna, raro ſolatium percipiunt.



Digitized by Google

hominibus ſatisfaciamus, inquirendum eſt ſedulo in cauſas angorum, quibus ſæpe utentes S. Cœna divexantur. Sunt autem illæ vel phyſicæ vel morales. Phyſicæ ex temperamento oriri poſſunt; per id enim fieri ſolet, ut multi Chriſtianorum nimis ſint meticuloſi, & inſultibus male ſanæ phantaſiæ obnoxii. Morales varios habent fontes. Sæpe tales falſa opinione deluſi ſunt atque exiſtimant, neceſſe eſſe ut ante S. Cœnæ uſum, & in ipſo fruitionis actu, ſemper inſolito perfundantur gaudio: aliquando peccatis quibuſdam ſe ſe contaminarunt, quæ quidem ſerio deteſtati ſunt, ſed quæ inſtante tempore, quo S. Cœna celebranda eſt, denuo vivide menti repræſentantur. Nonnunquam ante S. Cœnæ uſum, languorem aliquem ſpiritualem ſentiunt, quem per uſum S. Cœnæ prorſus tolli oportere ſibi perſuadent. Sæpe etiam leviores errores quos commiſerunt, nimis extollunt, & propterea de certitudine ſuæ converſionis dubitant; mirum igitur non eſt, nubilam eſſe eorum mentem, qui in hoc ſtatu poſiti ſunt. Ad has vero & alias cauſas triſtitiæ detegendas, neceſſe eſt, ut Paſtor familiariter utatur iis Auditorum ſuorum, quos ad pietatis ſtudium vel inclinatos, vel in principiis converſionis ſtantes, vel vere ad ſaniorem mentem rediiſſe, non contemnendis argumentis eſt perſuaſus. Ita enim demum omnes, ut ita dicam occultos angulos mentis emendatæ ſed aliquando ſauciæ cognoſcere poterit. Interim, ſi certus ſit V. D. Miniſter, hominem tali triſtitia affectum, quantum ex multis indiciis id illi conſtare poteſt, vere eſſe converſum & Deum amare, ſolatium illi addere debet, eumque incitare, ut magis magisque in pietatis ſtudio pedem promoveat, teſtans illi, ita agendo veras lætandi cauſas nunquam defuturas: cœterum ad levandum dolorem rogandus eſt, ut ſeriis & frequentioribus ſit intentus precibus. (*)

XVIII.

(*) His hominibus repræſentanda ſunt, quæ de Amore Dei ſcripſerat Nobiliſſimus Poëta Gallus, *Boilavius* in Epiſtola XII. data ad *Abbatem Renaudot* ſur *l'amour de Dieu*: ſonant autem inter alia ſic:

*Dans nous l'Amour de Dieu ſecond en ſaints deſirs*
*N'y produit pas toûjours de ſenſibles plaiſirs.*
*Souvent le cœur qui l'a, ne ſait pas lui-même.*
*Tel craint de n'aimer pas, qui ſincerement aime.*

*Le ſeul Amour manquant ne peut point s'excuſer:*
*C'eſt par lui que dans nous la Grace fructifie,* O
*C'eſt lui, qui nous r'anime & qui nous vivifie.*
*Pour nous rejoindre à Dieu lui ſeul eſt le lien.*
*Et ſans lui Foi, Vertus, Sacraments, tout n'eſt rien.*

Diſquiritur utrum frequenter S. Cœna ſit utendum nec ne.

XVIII. Quæritur inter Theologos, utrum S. Cœnæ celebratio minus vel magis frequens eſſe debeat. Hîc vero non una eſt omnium de hoc argumento ſententia: neque aliter fieri poteſt, ubi neque Chriſtus neque Apoſtoli, quot vicibus per annum S. Cœna celebranda ſit, præceperunt. Hinc veteres æque ac recentiores Eccleſiæ ſua uſæ libertate frequentius vel minus frequenter S. Cœna utendum eſſe exiſtumarunt. Noſtra ætate denuo exorta de novo inter nos quæſtio, an non conducibile & laudabile eſſet inſtitutum, ſi inter tempus, quod a feſto Pentecoſtes uſque ad feſtum Nativitatis J. Chriſti decurrit, memoria J. Chriſti in S. Cœna recoleretur. Sunt qui affirment, dantur vero contra, qui putent in recepta conſuetudine eſſe adquieſcendum. Neque dubium quin diſſenſus ille inter fratres æquo animo ferendus ſit. Video ita jam ſuo tempore ſenſiſſe B. *Bullingerum* quando in *Commentario ſuo* in 1. *Epiſt. Pauli ad Corinthios*, & quidem v. 26. cap. VI. ita diſſerit: *Principio quidem* (dicit) *quotieſcunque comederitis, nimirum hac voce liberum Eccleſiis relinquens quando aut quoties ſacra in cœtu celebrent Euchariſtiam. Extat hac de re pia ac utilis diſputatio Auguſtini ad Januarium Epiſtola 118. cujus verba, ſi quis requirat hæc ferme ſunt. Alii quotidie communicant corpori & ſanguini dominico, alii certis diebus accipiunt. Alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur: alibi Sabbato tantum & Dominico, alii tantum Dominico; & ſi aliud ejuſmodi animadverti poteſt: totum hoc genus rerum liberas habet obſervationes, nec diſciplina ulla eſt in his melior gravi prudentique Chriſtiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Eccleſiam ad quamcunque forte devenerit: Senſi enim ſæpe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri per quorundam fratrum contentioſam obſtinationem & ſuperſtitioſam timiditatem, qui in rebus ejuſmodi, quæ neque Scripturæ Sanctæ auctoritate, neque univerſalis Eccleſiæ traditione neque vitæ corrigendæ utilitate, ad certum poſſunt terminum pervenire, tantum quia ſubeſt qualiſcunque ratiocinatio cogitantis, aut quia in ſua patria ſic ipſe conſuevit, aut quia ibi vidit ubi peregrinationem ſuam quo remotiorem a ſuis eo doctiorem factam putat, tam litigioſas excitant quæſtiones, ut niſi quod ipſi faciunt, nil rectum exiſtiment. Dixerit aliquis, non quotidie accipiendam Euchariſtiam; alius contra. Rectius inter eos fortaſſe quiſquam dirimet litem, qui monet, ut præcipue in Chriſti pace permaneant; faciat autem unuſquiſque quod ſecundum fidem ſuam pie credit eſſe faciendum: neuter enim exhonorat corpus & ſanguinem Domini, contemtum ſolum non vult ille cibus. Et ſi quæ ſunt alia hujus Sancti Verba: nos enim ſummam duntaxat rerum*

*Perſequimur.* Ita *Bullingerus:* Alibi nimirum de Cœna Domini Decad. V. Serm. IX. paulo clarius ſuam ſententiam de hac quæſtione aperit, dicens: *Quoties ſumenda ſit Eucbariſtia a fidelibus in anno, nil lege lata definierunt Apoſtoli, ſed liberum reliquerunt in cujusque Eccleſiæ arbitrio, quid enim clarius eſt quam quod dixit Paulus? quotieſcunque comederitis panem hunc mortem Domini annunciabitis donec venerit & de poculo hoc biberitis, mortem Domini annunciabitis donec venerit. Nemo interim ſibi liberam factam exiſtimet Cœnæ celebrationem, ut nunquam illam peragat; non ea eſſet libertas juſta ſed licentia iniquiſſima. Qui certis vel ſtatis in anno diebus Cœnam celebrant Dominicam, frequentia quotidiana nolunt eam abduci in contemtum aut faſtidium. Habent enim rationem populi ſui & Cœnam digne & cum deſiderio cupiunt peragi. Qui vero eam creberrime repetunt, exiſtimant iniquum eſſe, ſi res bonæ frequentia abeant in deſpectum. Quanto enim meliores ſunt res, tanto ajunt uſurpandas frequentius. Utrique cupiunt inſervire Domino, & multo cum fructu peragi, quod liberum fecit Dominus.* B. *Calvinus* reſponſ. de quibusdam Eccleſ. ritibus pag. 206. ſic mentem ſuam de hac quæſtione aperit, dicens: *Singulis menſibus Cœnam celebrare maxime nobis placeret: modo ne uſus frequentior negligentiam pariat. Nam dum major pars a Communione abſtinet, quodammodo diſſipatur Eccleſia. Malimus tamen ſingulis menſibus invitari Eccleſiam, quam quater duntaxat in ſingulos annos, ut apud nos fieri ſolet. Quum huc primum venirem, non diſtribuebatur niſi ter quotannis & quidem ut inter Cœnam Pentecoſtes & Natalis Chriſti ſeptem toti menſes intercederent: Mihi placebant ſinguli menſes: ſed cum minime perſuaderem, ſatius viſum eſt populi infirmitati ignoſcere, quam pertinacius contendere. Curavi tamen referri in Acta publica vitioſum eſſe morem noſtrum, ut poſteris facilior eſſet & liberior correctio.* Ex verbis *Auguſtini* patet quidem, S. Cœnæ uſum magis vel minus frequentem, permiſſum fuiſſe libertati Eccleſiarum; ſimul vero manifeſtum eſt, uſum S. Cœnæ in pleriſque Eccleſiis tum temporis ſatis adhuc fuiſſe frequentem. De hoc argumento vide fuſius agentem *Binghamum Orig. Eccleſ. Lib. XV. cap. IX.* Cum vero nulla Eccleſia externa vera licet ſit, in qua non ſucceſſu temporis, ritibus & diſciplinæ vel aliquid pie & prudenter accedere, vel mutari poſſit, cauſam non video, cur quarta, uti appellatur Communio inter nos, ſi rationes adſint ſatis probabiles & graves, introduci non poſſet. Rationes, quæ me quidem, ſalvo tamen aliorum præſtantium Virorum judicio, movent, ſunt ſequentes: (1) Auctor inſtitutionis S. Cœnæ eſt ſanctiſſimus noſter Soter Jeſus Chriſtus. Jam vero dicendum, Eum ob graviſſimas, ſapientiſſi-

pientiſſimasque rationes S. Cœnæ celebrationem inſtituiſſe, aut ob nullas, vel leves ſaltem. Poſterius nemo, qui religioni Chriſtianæ ſerio & ex animi ſententia addictus eſt, affirmabit. Prius igitur eſt arripiendum. Jam vero illæ rationes graves eſſe non poſſunt, niſi ad pietatis ſtudium excitandum, & ſalutem hominum promovendam multum conferant. Hoc vero ſemel poſito, non quidem definitum eſt, quot vicibus per annum ſacris illis ſymbolis ſit utendum; ſed hoc tamen maniſeſtum eſt, rem ob ſalutarem uſum a Chriſto θεανθρώπῳ inſtitutam non *raro*, ſed *frequentius* eſſe uſurpandam. Saltem ego nullam cauſam reperio, cur Symbola illa ſacra, quæ vehementia ſuppeditant ad amorem Jeſu Chriſti incitamenta, raro ſint ſumenda. (2) Ipſum objectum, quod per Symbolorum illorum repræſentationem mentibus Communicantium repræſentatur, talis eſt naturæ, ut non ſolum Medullam Religionis chriſtianæ, id eſt cruentam Chriſti pro peccatis mortem præſentem quaſi oculis ſiſtat; ſed & graviſſima exhibeat ad Jeſum ſupra omnia amandum, ad præcepta ejus cuſtodienda, ad gratias illi agendas, mutuumque Chriſtianorum amorem alendum Incitamenta. Quod ſi hoc, ut nemo Reformatorum de eo dubitat, verum eſt, ſequitur ejusmodi recordationem non debere eſſe raram, ſed frequentiorem. Dicet forte quiſpiam nos & poſſe & debere cruentæ mortis Jeſu Chriſti cottidie memores eſſe. Ita eſt: at hoc non impedit, quo minus illa recordatio per Symbola ſacra inſtituta frequens ſit. Præſcivit Sanctiſſimus Soter noſter veros ſuos diſcipulos & Sectatores omnium temporum, mortem ſuam, tanquam præcipuam ſalutis cauſam agnituros, eamque dignis laudibus celebraturos; Hoc tamen non obſtante S. Cœnam in Sui memoriam inſtituit, atque præcepit, ut Chriſtiani eam uſque ad adventum ſuum ultimum celebrarent. *Deinde ut in habitibus moralibus, ſic in virtutibus Chriſtianis, quanto frequentior eſt eorum uſus, tanto confirmatiores evadunt; ut enim aut adquiruntur actibus, aut ſaltem ſine actibus non adquiruntur, ſic & crebra actuum uſurpatio, & vehemens exercitium miram vim habet ad facultates in eam partem inflectendas, in quam ipſi feruntur. Quemadmodum igitur nulla Cœnæ legitima celebratio eſt, ſine mortis Chriſti recordatione antecedanea, ſic nulla eſt ejuſdem Chriſti mortis Chriſtiana commemoratio ſine vera pietate, quæ commemorationem iſtam comitetur. Pietas autem nulla eſt ſine fide, & quanto major pietas eſt tanto majorem fidem eſſe oportet. Eſt igitur in legitima celebratione Cœnæ fides in actu. Quamobrem augetur illa ſic & intenditur, atque adeo tanto magis, quanto actus iſte inten-*



Digitized by Google

*ſior eſt & impenſius memorabilis.* Verba ſunt *Celeb. Amyraldi* loc. cit. (3) In hac quæſtione elucidanda non putem reſpiciendum, vel ad Hypocritas & Impios, vel ad homines ſuperſtitioſos, qui exiſtimant neſcio quam vim phyſicam cum uſu S. Cœnæ eſſe conjunctam; ſed ad homines Religionis Chriſtianæ probe gnaros, & ſinceræ pietatis amore incenſos. Nobis non licet ſuſpicionibus agere, atque exiſtimare, omnes, qui S. Cœnæ uſu vehementer ſe ad pietatis ſtudium incendi aſſerunt, atque eo nomine optant, ut frequentius S. Cœna uti poſſent, credulos homines eſſe, atque Symbolis ipſis plus tribuere, quam par eſſet. Nullus equidem dubito, quin numerus talium non exiguus ſit. At propterea non omnes in eundem ſunt referendi cenſum. In omnibus cœtibus dantur homines pii, & Jeſu Chriſti amore tacti. His cur Symbola illa concedere petentibus non vellemus, cauſas graves non video. Hoc eo magis valet, quod hic duntaxat quæſtio eſt de quarta Communione introducenda.

Neque abuſus S. Cœnæ, quem quidam urgent, impedire debet, quo minus homines vere pii frequentius per externa Symbola mortem Jeſu Chriſti celebrent. Hoc enim ſi valeret argumentum, cultus omnis externus eſſet abjiciendus, cum notum ſit, multos Chriſtianorum exigua Religionis tactos eſſe cura. Atque hæc mea eſt de quæſtione propoſita ſententia. Nollem autem propterea cum quoquam diſceptare. Licet ſalva charitate Chriſtiana de hac quæſtione diſſentire.

Inquiritur in cauſas internas, quæ impediunt, quo minus multi Chriſtianorum rite S Cœna utantur.

XIX. Diſquirendum nunc eſt, qui fiat, ut pauciſſimi Chriſtianorum eum fructum percipiant ex celebratione S. Cœnæ, quem ex intentione Soteris noſtri, qui hoc Sacramentum inſtituit, percipere deberent. Experientia eheu! teſtatur, multos Chriſtianorum, poſt frequentem celebrationem hujus Sacramenti vitiis tamen, quibus dediti ſunt non renunciare, & Hypocritas eandem ſemper agere perſonam.

Juvat autem in cauſas hujus mali inquirere, ut iis detectis, ſalutaris aliqua huic malo medicina adferri poſſit. Poſſunt autem illæ ad duas referri claſſes: Quædam ſunt generales, aliæ vero ſpeciales. Inter generales referimus *primo* hanc, quod nimirum multi Chriſtianorum ita rebus in ſenſus incurrentibus, & affectibus adhæreant, ut vix unquam de rebus cœleſtibus & divinis meditentur. Multi Chriſtianorum neſciunt, quid ſit meditari, nedum quid ſit meditari de rebus diviniſſimis & a ſenſibus remotis, aut ſi neceſſitate quaſi compulſi ſunt, ut hoc faciant, tranſitorium quid eſt, & coactum. Putares eos, ſi

ſi ad actiones eorum reſpicias eum in finem creatos, ut ventri obedientes viverent, adeo nil niſi terreſtria cogitant. Mirum autem non eſt tales homines, ad ſublimia contemplationes objecta, & ad ea, quæ in Religione ſunt præſtantiſſima, animos non convertere. Sic ubi de uſu S. Cœnæ agitur, occaſione fruitionis panis & vini, figuram Chriſti crucifixi animis quaſi præſentem ſtatuent; at de cauſa, neceſſitate, efficacia, ac vero uſu ejus, vix cogitant; unde fieri aliter non poteſt, quam ut rem, ſanctiſſimum in finem inſtitutam, negligant, atque adeo verum ejus uſum non percipiant. Gnaviter hujus mali fontem detexit ὁ Μακαρίτης Cl. *Oſterwald* cap. VII. & VIII. libri ſupra citati. Juvat unum atque alterum ex eo adduxiſſe. Cap. VII. pag. 226. Ita diſſerit Venerabilis Vir: *L'humeur charnelle, & les occupations temporelles, qu'ils ne s'appliquent preſque jamais à la recherche de la Verité. Ils ont generalement de l'éloignement pour les fonctions ſpirituelles. Delà vient, qu'en matiere de Religion ils aiment mieux croire aveuglement ce qu'on leur dit, que de ſe donner la peine de l'examiner. Ils ne ſont pas moins negligens dans les Exercices de devotion. Ce ſeroit pour la plûpart une eſpece de ſupplice, que de les obliger à lire ou à mediter. Ils ne ſe portent à ces ſortes d'exercices qu'avec repugnance, & que le plus rarement qu'ils peuvent. Ils ne reflêchiſſent preſque jamais ſur ce qui ſe paſſe au-dedans d'eux, ſur leurs penſées, ſur leurs inclinations, ſur les mouvemens de leur cœur, ſur les principes par leſquels ils agiſſent, non plus ſur leurs diſcours & ſur leurs actions. Ils n'examinent point s'ils ont en eux les charactères d'un homme de bien, ou ceux d'un méchant, ou d'un hypocrite: En un mot ils vivent, ou peu s'en faut. La negligence des hommes eſt donc extrêmes dans les choſes de la Religion. Ils n'en uſent pas de même à l'égard des choſes du monde. Autant qu'ils ſont non-chalans & froids dans celles-là, autant ſont-ils actifs & laborieux dans celles-ci. Ils font tout pour le corps & rien pour l'ame. Ils n'épargnent ni ſoins ni travaux, ils n'oublient quoi que ce ſoit pour leurs interets temporels. A en juger par la maniere, dont ils agiſſent, on croiroit que leur ſouverain bonheur ſe rencontre dans les avantages de la terre, & que le ſalut eſt l'affaire la moins importante.* Et cap. VIII. pag. 247. *Il eſt impoſſible d'aimer la Religion & la Vertu, quand on a donné ſon cœur au monde. Jeſus Chriſt a dit, que perſonne ne peut ſervir deux maîtres. Saint Jean aſſure, que l'amour de Dieu n'eſt point en ceux qui aiment le monde. Il y a une telle oppoſition entre les fonctions temporelles & les ſpirituelles que ceux, qui ne s'occupent que de celles-là, ſont incapables de celles-ci. Les occupations tem-*

*temporelles rendent les hommes charnels, ſenſuels, groſſiers: elles les entretiennent dans l'ignorance, & dans la pareſſe; elles tournent leurs inclinations & leurs cœurs du coté de la terre. Delà ils n'ont que de l'indifference pour les objets ſpirituels & pour les biens du ciel. Ils ſont peu diſpoſés à eſtimer ces biens autant qu'ils le meritent, & à les rechercher avec l'empreſſement & la ſincerité qu'ils devroient. Conçoit-on que des gens, qui ne ſe propoſent que d'amaſſer du bien, que de faire leur cour, ou que de ſe pouſſer dans les emplois; qui ne vivent, qui ne travaillent, que pour cela, ſoient fort ſenſibles aux interêts de leur ſalut? Cela eſt bien difficile.* Ita *Beatus Oſterwaldius.* Secunda ratio generalis hujus abuſus eſt, quod multi Chriſtianorum, ut de veritate Religionis chriſtianæ in genere; ſic de præcipuis & momentoſiſſimis veritatibus Evangelii Jeſu Chriſti non ſatis ſint perſuaſi convictique. In juventute hæc capita non ſatis ſolide & copioſe ſunt inſinuata, & in multis libris, qui vulgi manibus teruntur, idem argumentum ad omnium captum non traditur. Admittunt multi, quæ de exiſtentia Jeſu Chriſti, ejusque paſſione & reſurrectione dicuntur tanquam traditionem antiquam, ignari argumentorum graviſſimorum, quibus innixa eſt certitudo hujus & aliorum articulorum, qui ex capitali illa veritate, tanquam totidem conſectaria indubitata fluunt. Quomodo vero tales ſatis agnoſcere poſſunt & deprædicare amorem Dei erga genus humanum, neceſſitatem mortis Jeſu Chriſti, ejuſdem efficaciam & vim ad homines Deo conciliandos & ſanctificandos? Quomodo uſus Sacramenti in S. Cœna vim habebit in animos eorum hominum, qui nunquam rite animos, ad contemplationem objecti illius excellentiſſimi, id eſt mortis Jeſu Chriſti, unici noſtri Soteris & Interceſſoris, convertunt? Non poſſum autem gravitatem hujus erroris, & originem ſimul ut impietatis, ſic & frequentiſſimi abuſus S. Cœnæ melius oſtendere, quam verbis *Cel. Werenfelſii* τȣ νυν ἐν Ἁγίοις, qui in quæſtione: *cur Incitamenta Scripturæ ſæpe ſint inefficacia ſequentem in modum pronuntiat. Inter Chriſtianos numerantur quam plurimi, & utinam hæc non eſſet longe maxima Chriſtianorum pars! qui religionis, cui addicti ſunt, veritatem credunt, aut credere videntur non propter ulla ſive argumenta, ſive teſtimonia, non dico ſufficientia, ſed quæ vel ipſi ſerio unquam exiſtimarunt, ad veritatem tanti momenti perſuadendam, idonea: qui nunquam de hoc fuerunt ſolliciti an & quodnam fidei ſuæ fundamentum habeant: qui de veritate factorum, quibus religio hæc olim confirmata, rite examinanda, nunquam in vita cogitârunt; tantum abeſt ut de ea ſint convicti: qui in ipſa denique religione,*

*gione, quam ſunt amplexi nihil unquam viderunt vel ſenſerunt ſingulare, nihil eximium, nihil divinum: quin & illud ipſum Eccleſiæ teſtimonium, propter quod unum multi ſe credere dicunt, quid ſit neſciunt; & neque Eccleſiam, cui credunt, neque ejus auctoritatem, propter quam credunt ullo modo cognoſcunt. Hinc eſt, quod iſti homines religionem, utpote de cujus excellentia & divinitate nunquam cogitarunt, nedum ut de ea ſint perſuaſi, quod, inquam, religionem ſuam non amant, non magni faciunt, imo ſæpe tanti non æſtimant, ut vel unam actionum ſuarum ex hujus religionis præſcripto moderandam putent, ut denique in tota vita nihil minus ſequantur, quam ſuam religionem, ſed perpetuo alia agendi principia, & plerumque huic religioni oppoſita ante oculos habeant.* Ita veriſſime Excellentiſſimus ille Theologus.

Specialiores vero hujus mali cauſæ potiſſimum ſunt ſequentes, (1.) Multi Chriſtianorum naturam, verumque ſcopum S. Cœnæ non ſatis cognoſcunt: credunt quidem cum Reformata Eccleſia, carnem Chriſti corporaliter non edi; didicerunt enim corpus Chriſti in S. Cœna ore animæ, id eſt fide ſumi, quod tamen ita interpretantur, ac ſi perſuaſio, Chriſtum pro peccatoribus mortuum eſſe, eſſet illud ipſum quod ſalutaris fidei nomine venit: Inde fit, ut cum ipſa illa externa Symbolorum uſurpatione inſolitam quandam vim conjunctam eſſe putent, cujus beneficio animi a vitiis purgentur & remiſſio peccatorum ſubſequatur. Hinc, quæ Theologi de conjunctione myſtica Chriſti & fidelium dicere ſolent, in ſuam ſententiam pertrahunt, atque mortis Chriſti repræſentationem, in uſu Symbolorum adhibitam, cum vera conjunctione cum Chriſto, qua Chriſtiani veri ante uſum S. Cœnæ ornati & inſtructi eſſe debent, confundunt. In qua opinione confirmantur ſæpe, quod in libris aſceticis & liturgicis duæ illæ res plane diverſæ, paſſim miſcentur, adhibitis ejusmodi phraſibus, quæ inſinuare Lectoribus ac Auditoribus videntur, quaſi ii promiſcue omnes, qui Symbolis externis in memoriam Chriſti utuntur, jam cum Chriſto conjuncti & beneficiorum morte Chriſti partorum participes redditi ſint. (2.) Huc faciunt aliorum exempla. Quemadmodum in univerſum veriſſimum eſt, prava exempla multum conferre ad degenerem Chriſtianiſmum promovendum, ita in ſpecie etiam hoc de abuſu S. Cœnæ dici poteſt. Vident nimirum promiſcue eheu! Chriſtiani verbis tales, alios, qui vix a menſa Domini receſſerunt, iisdem inhiare vitiis, quibus antea erant immerſi; Ex hoc colligunt, ritum toties commendatum & non ſine ſpecie ſanctitatis celebratum, non eſſe magni

gni momenti; ipſa enim experientia conſtare, neminem per uſum S. Cœnæ reddi meliorem; omnia redire ad recordationem qualemcunque mortis Chriſti per Symbola externa repræſentatæ; cætera inter rethoricationes Concionatorum eſſe referenda. Quod ſi quando unum vel alterum audiant, affirmantem ſe uſu S. Cœnæ ad pietatem vehementer incendi, de ſinceritate hujus confeſſionis dubitant, aut illum plane in eorum numerum referunt, quorum cerebrum atra bilis labefactaverit. Huc (3.) referri poteſt peſtilens, ſed communiſſima multorum Chriſtianorum opinio, qua putant, cultum externum Religionis in ſe ſpectatum, & externa quadam modeſtiæ & pietatis ſpecie celebratum ſufficere, ad homines Deo commendandos; imbecilliores eſſe homines, quam ut præcepta divina cuſtodire poſſint; Hinc etiam ea, quæ de impotentia morali ſæpe minus circumſpecte ingeminari audiunt, in rem ſuam convertunt, bonaque intentione & qualicunque conatu Deum eſſe contentum putant, ſecuri eorum, quæ ad internum Dei cultum pertinent. Hinc videas multos utriusque ſexus homines, poſtquam optimam vitæ partem in omni ſcelerum genere exegerant, ſeniores factos, in ritibus & cultu externo obſervandis præter morem eſſe ſolertes, & exiſtimare, ita peccata omnia præterita elui. Mirumne autem eſt, homines tam præpoſtere de natura Religionis ſentientes, parum religioſe S. Cœnam celebrare? Denique quarta cauſa, ut alia transmittam, hujus mali eſt, quod nimirum pauci ante uſum S. Cœnæ in ſe deſcendant & ſerium ſtatus ſui examen inſtituant. Hinc fit, ut poſt multorum annorum iteratam S. Cœnæ celebrationem, meliores non fiant, ſed periculoſo valde torpore occupentur. Celebratio ipſa S. Cœnæ eos parum poſtea movet, quæ tamen, poſt inſtitutum aliquod Chriſtiano homine dignum examen ſui, ſatis efficax medium potuiſſet eſſe, ad eos in viam aliquando reducendos. Quod ſi quidam examen ſtatus ſui interni inſtituunt, id ſæpe ſecundam normam quandam incertam, imo falſam plane fieri ſolet. Nimirum putant, ſi quis in examine illo certus eſſe velit ſuæ Salutis, ad ſequentia attendendum eſſe: nimirum fatendum eſſe in genere nos eſſe peccatores; omnes homines multis erroribus & vitiis eſſe obnoxios; Hanc confeſſionem eſſe ſignum hominis vere pii & pœnitentia ſalutari tacti: Legendos inſuper libellos, qui ad dignum uſum S. Cœnæ viam monſtrent; concionem unam vel alteram domi eſſe legendam: frequenter cultui ſacro tum temporis eſſe vacandum; credendum, ſacra Symbola ſumentibus tam certo eſſe remiſ-

ſa

ſa peccata, quam certum eſt, eos panem ediſſe & vinum deguſtaſſe; Hoc peracto ſecure poſſe quemvis Deo gratias agere pro remiſſione peccatorum ob meritum Chriſti accepta, cujus recordatio in S. Cœna facta ſit. Ita multi ex his characteribus de felicitate ſtatus ſui judicare ſolent. Omnes vero Religionis Chriſtianæ rite gnari, facile, me non monente vident, hæc plane non ſufficere, ad immotam ſpem conſequendæ Salutis habendam.

XX. Poſſem hic pedem figere & diſſertationi imponere finem, quia omnia allata ſunt, quæ ad ſcopum quem intendi, obtinendum facere poſſunt. At quia occaſione eorum, quæ priore parte diſſertationis hujus de *ſigillo* notavi, neſcio quæ ſuſpiciones contra me ortæ, in gratiam virorum veri amantium, (his enim Solis, non Sciolis illis, qui quærunt quod nuſquam eſt, reperiunt tamen, probari ac ſatisfacere ſtudeo) quædam explicationis gratia ſunt hic adjicienda. Scopus meus, ut in hac, ſic in priore parte hujus diſſertationis erat V. D. Miniſtris, Junioribus inprimis, ſalutaria quædam ſuppeditare monita, ad rite explicandam naturam S. Cœnæ, & ad præjudicia quædam valde communia, quæ animis Chriſtianorum inhærent, evellenda. Eum in finem detegendæ erant cauſæ, quæ impediunt, quo minus multi Chriſtianorum eum fructum ex uſu S. Cœnæ referant, quem percipere poſſent. Diſtinxi cauſas illas in externas & internas. Inter externas prima hæc erat, quod nimirum Oratores quidam ſacri de hoc argumento verba facientes, & libellorum, qui de uſu S. Cœnæ agunt Auctores, nimis florido aliquando & variis metaphoris involuto dicendi genere utantur, quo fiat, ut multi, præſertim ſimpliciores, veram naturam & indolem ſalutaris uſus S. Cœnæ non intelligant, ſed putent nimirum, externo uſui horum Symbolorum neſcio quam inſolitam vim phyſicam eſſe inſitam, & ſimul cum fruitione panis & vini remiſſionem peccatorum & jus vitæ æternæ conjunctum eſſe neceſſario. Qui error, quin periculoſus valde ſit, nemo dubitaverit. Inter ſecundam cauſam externam retuli, quod multi Chriſtiani, quando audiunt in S. Cœna offerri ſigillum fœderis gratiæ, perperam hanc propoſitionem intelligant atque exiſtiment, omnibus promiſcue ſacris Symbolis utentibus, & qualitercunque mortem Jeſu Chriſti per Symbola illa repræſentatam recolentibus, beneficia morte Chriſti parta certiſſime tribui. Hinc clariſſimis verbis mentem meam de hoc argumento aperiundam eſſe exiſtimavi, ut juvenes V. D. Miniſtri diſcant circumſpecte & perſpicue de hoc argumento loqui. Superpondii loco

Monitum quoddam de explicatione vocis ſigilli in priore diſſertationis parte datum.

(nam qualis ſit natura S. Cœnæ, quis ejus finis & Scopus, a Chriſto & Apoſtolis ediſcendum eſt) oſtendi cum mea explicatione prorſus conſpirare Beatos Majores noſtros *Zvvinglium*, *Oecolampadium* & *Bullingerum.* Imo ipſe Cl. Heideggerus errorem hunc tangit quando loco XXV. ſect: XIX. ita loquitur. *Neque etiam doctiſſimorum Virorum*, (quos tangat ex priore mea diſſertatione ſatis manifeſtum eſt,) *qui baptiſmum & reliqua Sacramenta cum miraculorum ſignis contendentes, Deum ordinarie gratiam, eodem tempore, quo eam per ſigna repræſentant, conferre aſſerunt, opinio placere poteſt, quia & Sacramentorum efficaciam in majus extollit, & conſolationem piorum minuit, & elementorum religionem auget, & nonnihil ſuperſtitioni pontificiæ concedit.* Occaſione vero hujus meæ de *ſigillo* explicationis maxima de nihilo orta eſt hiſtoria. De Nihilo inquam, cum quia ego per vitam nunquam de ſententia Reformatorum circa hoc argumentum dubitavi, ſed ſaltem dolui & adhuc doleo, rem adeo captu facilem & ſimplicem a quibusdam tot meteoris orationis & rethorum floſculis involvi, ut multi Chriſtianorum perperam naturam S. Cœnæ intelligant: Tum, quia ego perſuaſiſſimus ſum, eos, qui explicationem meam carpſerunt, aliter, ſi perſpicuis verbis ſenſum Reformatorum de S. Cœnæ indole explicare in animum inducerent, loqui non poſſe, quam ego feceram. Quod ſi igitur errorem aliquem commiſi, is in eo conſiſtit, quod nimirum magis perſpicue de hoc argumento, quam quidem id communiter fieri ſolet, diſſeruerim. Ut huic argumento lucem aliquam, (ſi tamen ego is ſum, qui perſpicue animi ſui ſenſa exprimere poteſt) affundam, quædam hic addam in gratiam eorum, qui ἄθεϱ πάθων controverſias expendere poſſunt. Attendatur ad ſequentes propoſitiones, quas Reformati Theologi omnes admittunt: I. eſt: Soli Regeniti beneficiorum per mortem Chriſti partorum ſunt participes. II. Regeniti teſtimonio interno S. Sancti, tanquam ſigillo certo gratiæ divinæ muniti, ſuæ cum Chriſto conjunctionis ante uſum S. Cœnæ certiores facti ſunt. (*) III. Nonniſi regeniti digne ſacra Cœna utuntur & Jeſum

(*) Plane cum his conſpirant, quæ B. *Bullingerus* de hoc argumento diſſerit de Sacramentis *Decad. V. Serm. VII.* *Qui legitime* (inquit) *S. Cœnam celebrant, non tantum credunt Chriſtum paſſum eſſe, aut pro aliis non pro ſe paſſum eſſe: ſed credunt Eum pro ipſis eſſe paſſum; credunt Chriſtum omnia bona ipſis liberaliſſime communicare adeoque & communicaſſe. Ergo ſicut alimentum panis & vini trajectum in viſcera mutatur in humani corporis ſubſtantiam: ita Chriſtus fide hauſtus a Sanctis, iis ſpiritu ſuo unitur, ut unum ſint cum Chriſto, & hic unus cum illis. Et ut cibus ſplendide apparatus & conſpectus duntaxat in menſa non ſatiat: Ita ſi audias magnifice*

ſum Chriſtum per Symbola repræſentatum tanquam Redemtorem ſuum rite agnoſcunt. IV. Sigillum non confert beneficium, ſed voluntas Donatoris, cujus eſt documentum & pignus, atque ſemper certum aliquod jus in illo, cui quid obſignat, præſupponit. V. Sacramenta (ut ipſiſſimis Cl. noſtri *Heideggeri* verbis, quæ extant theſi LX. de fœdere gratiæ, utar) ***non ſunt miracula, neque medicamenta, vel cauſæ vel vehicula gratiæ.*** Quicunque has propoſitiones rite ponderat, ſi modo recte ratiocinari valet, neque adfectuum æſtu abreptus eſt, videbit, non alio ſenſu S. Cœnam ſigillum gratiæ dici poſſe, quam



*gnifice tibi prædicari Chriſtum, non autem credas tuum eſſe Chriſtum nihil prodeſt, quantumvis pulchre ſit inſtructa Oratio aut menſa. Sacramenta excitant & adjuvant fidem Sanctorum. Nam dum animus beneficia Chriſti, benedictionem redemtionem & dona animo comprehendit & volvit, dum iis magna cum voluptate Spiritus fruitur; dum in his geſtit & exultat accedunt* NB. *foris jam & Sacramenta quæ oculis adeoque omnibus incurrentia ſenſibus, viſibiliter ea repræſentant, quæ animus interne comprehendit, agitat & volvit. Quoniam enim tota actio, quæ verbis & ritu conſtat, ſigno accenſetur, vident oculi Symbola & omnia quæ in tractatione Symbolorum geruntur, quæ quaſi loquuntur omnia. Audiunt aures verba & Inſtituta Chriſti: Tactus & guſtus ſentiunt & ipſi, quam ſuavis & bonus ſit Dominus: ut jam totus homo velut corpore & anima in cœlum raptus fidem excitari juvarique, fructum denique ex fide in Chriſtum ſuaviſſimum ſentiat atque percipiat. Hæc omnia in credentibus locum habent, apud Incredulos inanimata manent ſigna: ergo fidei & Spiritus in legitimo uſu Sacramentorum operantis virtute illa fiunt, ſine fide & Sp. Sancto non ſentiuntur.* Et paulo ſupra pag. 100 *Sancti & electi Dei non tam primum gratia Dei donisque cœleſtibus participant, cum Sacramenta percipiunt. Etenim rebus prius quam ſignis participant. Nam aperte traditur nobis quod Abraham Pater noſter prius fuerit juſtificatus quam circumciſus* Et clarius adhuc de hoc argumento loquitur *Decad. V. Serm. IX.* pag. m. 150. *manducatur* (inquit) *corpus Chriſti & bibitur ejus ſanguis ſpiritualiter, manducatur item bibiturque ſacramentaliter. Spiritualis modus perficitur fide, qua Chriſto connexi omnibus ejus bonis communicamus. Sacramentalis modus perficitur duntaxat in celebratione ſacræ Cœnæ. Piis manducatio ſpiritualis perpetua eſt, quia fides eis perpetua eſt. Extra Cœnam & in Cœna Chriſto communicant, & in hac quidem magis reparant & continuant dudum cæptam: quod prius diximus, & nunc quidem adjuncta actione ſacra multo celebrius & evidentius omnia fiunt. Increduli vero ac hypocritæ nunquam ipſo Chriſto communicant, neque ante cœnam, neque in cœna, neque poſt cœnam quatenus ſcilicet in Incredulitate ſua perſeverant, Sacramentis autem dominicis participant ſibi in judicium & condemnationem.* Similiter loquitur P. *Martyr in defenſ. Euchariſtiæ contra Gardinerium* ſcripta pag. m 731 *Quod* (inquit) *caro ſit vitalis cibus inter nos convenit. Sed nos eam animo & fide percipi aſſirmamus. Nos in regeneratione credentes, quando Chriſto inſeruntur per fidem hujus cibi fieri participes videmus, & iſtam communionem in cœna Domini conſignari Symbolis & efficaciter ſignificari & teſtatam fieri, & quia ibi fides excitatur, ſuum augmentum ſuosque fructus habere, aſſerimus.* Et paulo infra: *Hac ſpirituali alimonia, quamvis, dum credimus, perpetuo veſcimur, in cœna tamen ſacra, quia nobis non tantum verbis, ſed etiam Symbolis externis proponitur manducanda, hoc eſt credenda, ibi eam edi & bibi fatemur: & conjunctionem noſtram cum Chriſto, quia hoc modo augeri ſcimus, ideo ſacrum illud Myſterium frequentandum prædicamus,*

eo, quo ego theſi IX. diſſertationis meæ prioris explicui. Ineptiſſima ergo eſt τὸ Δεινα hæc ratiocinatio. Qui aſſerit, S. Cœnam certo tantum ſenſu & reſpectu quorundam duntaxat hominum, ſigillum fœderis gratiæ dici poſſe, is prorſus negat Cœnam ſigillum fœderis gratiæ appellari poſſe. Non minus hæc argumentatio inſipida & puerilis eſt, quam ſi quis ita argutaretur: Qui aſſerit hominem certo tantum reſpectu rationalem dici poſſe, is negat prorſus hominem ratione eſſe inſtructum. Ut clarius vero argumentum hoc pateſcat, fingamus per momentum, Chriſtum Sacramentum S. Cœnæ non inſtituiſſe, & diſpiciamus quo ſenſu tum pii ſigillo fœderis gratiæ muniti eſſe poſſe dici poſſint: omnia ad ſequentes propoſitiones poſſunt redigi. I. Chriſti Soteris noſtri mors eſt ſola cauſa meritoria ſalutis noſtræ. II. Vi hujus mortis certa quædam beneficia piis communicantur. III. Inter illa beneficia referenda largitio donorum Spiritus S., nimirum Juſtificationis, regenerationis &c. IV. Certæ debent eſſe notæ ex quibus pii Chriſtiani ſcire poſſunt beneficia morte Chriſti parta ad ſe ipſos pertinere. V. A poſteriore, id eſt ab effectibus menti inſitis argumentando, poſſunt pii ſcire, utrum in ſemetipſis deprehendant notas donorum a Sp. Sancto acceptorum. VI. Ergo etiam ſcire poſſunt, ſe beneficiorum morte Chriſti partorum participes redditos. VII. Hæc dona animis piorum per Spiritum Sanctum inſerta & implantata, ſigillum illud ſunt, ex quibus pii certo colligere poſſunt, ſe cum Chriſto vere unitos eſſe. VIII. Hinc emergit ille Syllogiſmus: Quicunque Sp. Sancti gratia pænitentia ſeria tactus, fide ſalutari donatus, & virtutis ſtudio intentus eſt, is beneficiorum morte Chriſti partorum factus eſt particeps & de ſalute conſequenda certus eſſe poteſt. Atqui Ego. Eo. Ex quibus manifeſtum eſt, habituros fideles certum ſigillum gratiæ, etiamſi S. Cœnæ Sacramentum inſtitutum non fuiſſet. Jam vero cum Chriſto placuerit per certa Symbola mortem ſuam repræſentari & celebrari laudibus, videndum ergo quid hic accedat. Objectum contemplationis in S. Cœna eſt Jeſus Chriſtus, iſque crucifixus; Ex morte Jeſu Chriſti quædam beneficia ad vere pios redundant, quorum acceptorum jam ante uſum S. Cœnæ ii probe gnari & memores ſunt: dum igitur Jeſum Chriſtum per Symbola externa repræſentatum contemplantur & pia mente concelebrant, non accedit novum ſigillum: jam enim animis ante cœnæ uſum implantatum erat, ſed res quædam externæ accedunt, nempe panis & vinum, Jeſum ſemel vera fide apprehenſum piis vivide per ſenſus repræſentantes. Neque

que propterea inutilia dicenda ſunt illa Symbola, cum quia vivide ſenſibus rem pretioſiſſimam, quaſi præſentem ſiſtunt, & vehementius commovent quam ſine uſu Symbolorum: tum quia ſciunt pii, Jeſum Chriſtum hoc Sacramentum inſtituiſſe, & mortem ſuam usque ad adventum ſuum concelebrari ita voluiſſe. Ex quo niſi me omnia fallunt, manifeſtum, S. Cœnam non alio ſenſu Sigillum dici poſſe quam eo, quem inſinuavi Theſi IX. diſſertationis meæ prioris de hoc argumento. (*) Sed clamant boni quidam Viri in noſtris Catecheticis Inſtitutioni-

(*) Plane ad mentem meam locuti ſunt de hoc argumento Helveticarum Eccleſiarum miniſtri in *uberiore ſuæ confeſſionis declaratione ad D. Lutherum miſſa* An. 1536. Ita enim loquuntur.

*Credimus, affirmamus, & confitemur, humanum genus ſola Dei miſericordia per Chriſtum fide apprehenſa juſtificari; Deumque eam ſalutem & felicitatem, quam Chriſtus (absque ullis noſtris operibus aut meritis) nobis acquiſivit & largitus eſt, externam Evangelii prædicationem & ſacrorum ſignorum ſeu Sacramentorum adminiſtrationem, annuntiare atque veluti ob oculos ponere.*

*Incidimus vero hic in ſuſpicionem quaſi prædicationi externi Verbi, & Sacramentorum aut nihil tribuamus, aut ea ipſis adimamus, quæ Dominus illis tribuit, atque ita totum Eccleſiæ miniſterium pervertamus & aboleamus. Quum contra omni conatu atque diligentia ſubinde in id incumbamus, ut ne quid vel PARUM, vel NIMIUM in his conſtituatur. Didicimus enim tum ex S. Scriptura, tum ex chriſtiano Doctore Auguſtino, eam demum eſſe miſerabilem animæ ſervitutem ac veluti carcerem, Signa pro rebus, quas ſignificant, accipere: Sicuti ex adverſo non levis eſt error, exiſtimare, Deum fruſtra ſua Sacramenta inſtituiſſe, nullamque Eccleſiæ utilitatem afferre. Itaque ſerio etiam ſemper docuimus, Signa illa atque res externas propter interna dona non debere, quaſi aut non neceſſaria aut inutilia, contemni. Scimus enim Cornelium illum Centurionem, etſi intus a Deo inſtructus atque illuminatus fuiſſet, opus tamen habuiſſe, ut nihilominus a Petro Apoſtolo & inſtitueretur, & baptiſaretur. Ne vero vel ad dextram vel ad ſiniſtram deflectamus, ſed in via regia atque recta hic perſtemus, hoc eſt, ne aut externo Verbo & ſignis eorum quicquam derogemus, quæ illis Scriptura attribuat; aut vice verſa, quod unius ſoliusque Creatoris eſt, creaturis ullis tribuamus, hominesve ſupra modum ad illos vel dirigamus vel aſtringamus. Ita ſemper hucusque & docuimus & in poſterum hiſce de rebus docere ſperamus, ut & Dei ordinatio ſuam retineat dignitatem & valorem: & homines a nobis per hæc externa a Deo ipſo inſtituta adminicula ad Creatorem recta deducantur, ſicque omnis Gloria Deo ſoli tribuatur.*

Et Paulo inferius: *Quemadmodum vero nihil Miniſterio Verbi Dei decedit, nullaque illud in re minuitur, etſi dicamus, Verbi prædicationem externam nullius eſſe momenti aut utilitatis, ſi Deus incrementum in corde non dederit: Paulo dicente: Eum qui plantat, eumque qui rigat non ſanctificare, ſed Deum ipſum, hoc eſt, eum non contemnere aut dedecore afficere Sacramenta, qui virtutem & ſalvificam operationem ſoli Creatori tribuit. Petrus enim hic quoque dixit: Baptismum quidem nos ſervare, non tamen quo carnis ſordes abluuntur: Sed teſtimonium bonæ conſcientiæ apud Deum. Veluti enim in reliquis Creaturis utpote Sole, Luna, Stellis, Igne, Lapillis pretioſis, herbis, & ejusmodi-rebus, per quas Deus velut per organa quædam erga nos operatur, nullam conſolationem ponimus, neque in illis conſtituimus veram atque originalem cauſam beneficiorum, quæ per illa nobis contin-*

Google

tionibus Sacramenta appellari ſigna & ſigilla fœderis gratiæ. Ita eſt, quis negat? Quæritur tantum quo ſenſu, & quorum hominum reſpectu utraque appellatio valeat. Signa ſunt Sacramenta mortem Jeſu Chriſti cruentam repræſentantia omnibus, qui S. Cœna utuntur, ſive ii ſint pii vel impii aut hypocritæ: at ſigilla illa eſſe fœderis gratiæ, id eſt, ex uſu S. Cœnæ externo omnes certo colligere poſſe, ſe participes redditos beneficiorum morte Jeſu Chriſti adquiſitorum nemo cui Reformatorum Religio ſatis perſpecta eſt, affirmabit: nemo enim de tanto beneficio gloriari poterit, niſi is, qui auxilio Spiritus Sancti ſalutari fide, ſeria pœnitentia & pietatis ſtudio ornatus eſt. At tales non ſunt omnes Chriſtiani S. Cœna utentes. Ergo neque omnes ſigillum illud habent. Ex his characteribus ſolis pii argumentum petunt ſuæ cum Chriſto communionis. Idem ſenſit B. noſter *Zwinglius Fid. Chriſti: Expoſit.* p. 15. *Dominica* (inquit) *cœna fidem facit, hoc eſt certo ſignificat Chriſtum eſſe natum & paſſum. Sed quibus hoc ſignificat! fidelibus & perfidis ex æquo. Univerſis enim ſignificat, quod ad Sacramenti virtutem pertinet Chriſtum eſſe paſſum, ſive recipiant ſive minus. At* NB. *pro nobis eſſe paſſum, id vero piis tantum & fidelibus tantum ſignificat. Nemo enim pro nobis eſſe paſſum ſcit aut credit, niſi quem Spiritus intus docuerit agnoſcere myſterium divinæ bonitatis. Is enim ſolus Chriſtum recipit. Fiducia ergo in Deum, nihil niſi Spiritus dat.* Ex quo ſimul patet, quam ineptæ & a φιλαδελφια alienæ fuerint de me conceptæ ſuſpiciones, & quam male egerint illi, qui hominum quorundam clamoribus commoti, neſcio quos rumuſculos hinc inde ſparſerunt, & non ſatis explorata cauſa innocentem tamen vellicare ſunt

*fingunt. Ita nec in externis Signis ullam fiduciæ noſtræ partem collocare debemus, etſi res ſacræ a Deo ſint ordinatæ, quibus Deus erga nos utitur: nec etiam illis per ſe conſideratis Dei gloria eſt tribuenda. Sed fides noſtra per illa eſt a rebus terrenis ad cæleſtia, id eſt, ad Deum Creatorem, omniumque rerum (ac proinde etiam Sacramentorum) fontem & originem evehenda.*

Et mox: *Sicut vero antehac non ægre tulimus, ſed facile ſemper conceſſimus ejusmodi locutiones de Verbi Miniſterio uſurpari, quibus dicitur: Miniſtros homines ad Deum convertere: Peccata illis remittere: illis cor aperire: & quæ ſunt ejus generis. Sic etiam facile patimur alios ſic* (VERO tamen SENSU) *loqui: Miniſtros* nempe *regenerare & peccata Baptiſmo abluere:* atque etiam in Cœna *Corpus & Sanguinem Domini* EXHIBERE: Quandoquidem ſic Ananias Paulum alloquitur: *Exurge & baptiſare & ablue peccata.* Item de Cœna legitur: *Quod Dominus in ea panem acceperit, benedixerit atque dixerit: Accipite, comedite; Hoc eſt corpus meum, &c.* Ejusmodi locutiones etiam a veteribus ſunt uſurpatæ, ut Dona Dei ipſiusque beneficia illuſtrius exponerent.

ſunt conati. (*) Sed plura non addam, poſtquam *Celeberrimus* & *Amiciſſimus Collega* J. J. *Breitingerus L. Græcæ Profeſſor digniſſimus*, cauſam meam tam cordate, docte, & explanate, in *Muſeo Tigurino* peroravit, conſenſuque B. Majorum noſtrorum, ad quos hoc hominum genus ſemper provocare ſolet, comprobavit, ut nihil ad elucidationem majorem addi poſſe videatur. Hominum enim, qui ob ingenii imbecillitatem & defecatioris judicii defectum pretia rerum expendere non ſolent, tricas & vitilitigationes non moramur. Sed quod unum vindictæ genus homini Chriſtiano ſupereſt, eos precibus Deo commendamus, atque ut ſanam ipſis mentem inſpirare velit, ſerio deprecamur. (**)

XXI.

(*) Utinam illi, qui explicationem meam, clarioribus quam quidem more receptum eſt, verbis expreſſam de natura S. Cœnæ perſtrinxerunt, imitati fuiſſent exemplum Duorum Excellentiſſimorum Theologorum, *Buceri* nempe & P. *Martyris*, inter quos, licet in articulo de S. Cœna diverſis vocibus & phraſibus uterentur, ſumma tamen erat animorum conjunctio. Rem ita narrat Joſias *Simlerus*, Vir doctiſſimus, in Vita P. *Martyris*. *Cum plurima* (inquit) *ſcripſerit de Cœna Domini, in cujus explicatione cum plures Viri docti affectata quadam obſcuritate utuntur, nihil niſi proprium, ſimplex, dilucidum in ejus ſcriptis legitur. Quin etiam cum Bucerus, quem coluit & admiratus eſt, ſæpe illum hortaretur, ut in cauſa Cœnæ dominicæ obſcuris quibusdam & ambiguis dicendi formulis uteretur, quibus ipſe ideo utebatur, quod Vir bonus ſibi perſuaſiſſet, poſſe hac ratione tolli gravem, quæ eſt de hac cauſa controverſiam, & ita Eccleſiæ pacem diu deſideratam reſtitui. Paruit tandem illi, & eisdem cum eo loquendi formis uſus eſt; Sed mox periculo hujus rei animadverſo, ſententiam mutavit. Vidit enim hac ratione non poſſe illis ſatisfieri, qui craſſam & carnalem præſentiam corporis Chriſti in cœna ſtatuunt, niſi etiam craſſæ eorum locutiones cum plena craſſaque interpretatione recipiantur. Rurſus etiam expertus eſt fratres infirmiores hac Orationis ambiguitate partim graviter offendi, partim ita implicari & perturbari, ut vix norint quid ſibi in hac cauſa ſentiendum ſit. Quare Bucero ſuas locutiones ſuas concedens, ipſe eandem, quam in aliis rebus in hoc quoque dogmate perſpicuitatem ſecutus eſt, manſitque nihilominus inter eos firma conſtansque amicitia: nam neque Martyris ſententiam Bucerus improbabat, neque Buceri ſenſum, quantumvis ambiguis locutionibus uteretur, Martyr ignorabat. Itaque etſi diverſa eorum in hac cauſa eſſet dicendi ratio, fuit tamen ſummus eorum conſenſus in omni doctrina religionis & perpetua amicitia vitæque conjunctio; quam ſi explicare vellem & omnia eorum officia, quibus mutuum amorem declararunt commemorare, verba me citius quam res ipſæ deficerent.* Hactenus Cl. *Simlerus*. Eadem modeſtia uſus eſt Nobiliſſimus a *Laſco*, quod ex epiſtolis variis, a *Clariſſimo* & *amiciſſimo Gerdeſio*, Theologo Gröningano editis, patet.

(**) Longe aliter de duabus his diſſertationibus de legitimo fine & uſu S. Cœnæ ſcriptis, judicarunt Viri ingenio & eruditione præſtantes, quam obſcuri illi, quos tangimus, Theologaſtri, videantur omnium inſtar, quæ de hoc argumento diſſeruit Vir Excellentiſſimus, religionisque puræ caſtæque propugnator feliciſſimus A. F. W. *Sackius* in defenſione Religionis chriſtianæ Germanico idiomate exaratæ, parte VIII.



Digitized by Google

XXI. Coronidis loco adduxiſſe juvat ex *Hiſt. Sacramentaria Hoſpiniani* conſenſum inter Eccleſiæ Tigurinæ Miniſtros & Calvinum initum A. 1549. ex quo conſtabit, non aliter B. Majores noſtros de hoc argumento locutos, quam quidem id a me factum eſt. Antequam vero capita ipſa conſenſionis recenſet Hoſpinianus, exponit cauſam hujus conventus ſequentibus verbis: *Res ſic ſe habet; Multi Viri boni levi de cauſa offendebantur quod Calvinus de Sacramentis diverſum quid a Tigurinæ Eccleſiæ Miniſtris tradere videretur. Tigurinam Eccleſiam, quæ multis præclaris dotibus ornata eſſet, merito reverebantur: Genevenſi quoque Eccleſiæ & privatim Calvino, multum deferebant. Ut igitur cupivere Tigurinorum & Genevenſium ſcriptis in diſcenda pietatis doctrina adjuvari, ne qua diſſenſionis ſpecies eorum progreſſus moraretur: ita utile judicabant, ſi familiari colloquio rationem inirent teſtandæ ſuæ conſenſionis in re Sacramentaria. Calvinus itaque, adjuncto ſibi Comite Farello Neocomenſis Eccleſiæ Paſtore, Tigurum Geneva hoc anno profectus eſt, & cum Miniſtris ejus Eccleſiæ de cauſa Dominicæ Cœnæ contulit faciléque inter eos utrinque veritatis amantes & ſtudioſos convenit.* Sequuntur jam capita conſenſionis.

1. Cum Chriſtus ſit finis Legis, & ejus cognitio totam in ſe Evangelii ſummam comprehendat, non dubium eſt, quin huc ſpectet totum ſpirituale Eccleſiæ regimen, ut ad Chriſtum nos ducat: Sicuti per eum ſolum ad Deum pervenitur, qui ultimus eſt beatæ vitæ finis. Itaque quisquis hinc vel minimum deflectet, nunquam de ullis Dei inſtitutis rite & appoſite loquetur.

2. Cum autem Sacramenta ſint Evangelii appendices, is demum & apte & utiliter de eorum natura, vi, officio & fructu diſſerit, qui a Chriſto exordietur. Neque id modo, ut obiter Chriſti Nomen attingat, ſed ut vere teneat, quorſum nobis datus ſit a Patre, & quid nobis bonorum attulerit.

3. Sic ergo habendum eſt, Chriſtum cum æternus eſſet Dei filius, ejusdem cum patre eſſentiæ & gloriæ, induiſſe carnem noſtram, ut jure adoptionis, & id quod natura proprium habebat, nobis communicaret, nempe ut ſimus filii Dei. Quod fit, dum fide inſerti in Corpus Chriſti, idque Spiritus Sancti Virtute, primum juſti cenſemur gratuita juſtitiæ imputatione, deinde regeneramur in novam Vitam: quo reformati in imaginem Patris cœleſtis, veteri homini renunciemus.

4. Ita

4. Ita Chriſtus in carne ſua conſiderandus eſt nobis ſacerdos qui peccata noſtra unico mortis ſuæ ſacrificio expiavit, qui omnes noſtras iniquitates delevit ſua obedientia, qui perfectam nobis juſtitiam comparavit, qui nunc intercedit pro nobis, ut acceſſus nobis ad Deum pateat. Conſiderandus eſt tanquam Victima expiatrix, qua placatus eſt Deus mundo. Conſiderandus eſt frater, qui nos ex miſeris Adæ filiis effecit beatos Dei filios. Conſiderandus eſt reparator, qui ſpiritus ſui virtute reformat quicquid in nobis eſt vitioſum, ut mundo vivere deſinamus & carni, ac Deus ipſe in nobis vivat. Conſiderandus eſt Rex, qui omni bonorum genere nos ditat, qui nos gubernat ſua virtute ac tuetur, qui ſpiritualibus nos armis inſtruit, ut adverſus diabolum & mundum invicti ſtemus, qui nos ab omni noxa liberat, qui oris ſui ſceptro nos moderatur ac regit. Atque ita conſiderandus, ut ad ſe Deum verum & ad patrem nos evehat, donec impleatur illud, quod tandem futurum eſt, nempe ut ſit Deus omnia in omnibus.

5. Porro ut ſe nobis talem exhibeat Chriſtus, ac ejusmodi effectus in nobis proferat, unum cum ipſo nos effici, & in ejus corpus coaleſcere oportet. Quia non aliter vitam in nos ſuam diffundit, niſi dum caput noſtrum eſt, ex quo totum Corpus compactum & connexum per omnem juncturam ſubminiſtrationis ſecundum operationem in menſura cujusque membri augmentum corporis facit.

6. Hæc ſpiritualis communicatio, quam habemus cum filio Dei, dum ſpiritu ſuo in nobis habitans, facit credentes omnes omnium quæ in ſe reſident bonorum compotes. Cujus teſtificandæ cauſa tam Evangelii prædicatio inſtituta eſt, quam Sacramentorum uſus nobis commendatus, nempe Sacri Baptiſmi & Sacræ Cœnæ.

7. Sunt quidem & hi Sacramentorum fines, ut notæ ſint ac teſſeræ Chriſtianæ profeſſionis & Societatis, ſive fraternitatis: ut ſint ad gratiarum actionem incitamenta, & exercitia fidei ac piæ Vitæ, denique Syngraphæ ad id obligantes. Sed hic unus inter alios præcipuus, ut per ea nobis ſuam gratiam teſtetur Deus, repræſentet, atque obſignet. Nam etſi *nihil aliud ſignificant, niſi quod verbo ipſo annunciatur*, hoc tamen magnum eſt, *ſubjici oculis noſtris quaſi vivas imagines* quæ ſenſus noſtros melius afficiant, quaſi in rem ducendo, dum nobis Chriſti mortem omniaque ejus beneficia in *memoriam revocant*, ut *fides magis exerceatur*, deinde quod ore Dei pronunciatum erat, *quaſi ſigillis confirmari & ſanciri.*



Google

8. Cum autem vera ſint quæ nobis Dominus dedit gratiæ ſuæ teſtimonia & ſigilla, vere procul dubio præſtat ipſe intus ſuo Spiritu, quod oculis & aliis ſenſibus figurant Sacramenta: hoc eſt, ut potiamur Chriſto, tanquam bonorum omnium fonte, tum ut beneficio mortis ejus reconciliemur Deo, ſpiritu renovemur in vitæ ſanctitatem, juſtitiam denique ac ſalutem conſequamur: Simulque pro beneficiis his olim in cruce exhibitis *fide vero perceptis a nobis* & quæ *quotidie fide percipimus*, jam agamus gratias.

9. Quare etſi diſtinguimus, ut par eſt inter ſigna & res ſignatas, tamen non diſſiungimus a ſignis veritatem, quin omnes, qui fide amplectuntur oblatas illic promiſſiones, Chriſtum ſpiritualiter cum ſpiritualibus ejus donis recipere adeoque & *qui dudum participes facti erant Chriſti Communionem illam continuare* ac reparare fateamur.

10. Neque enim ad Signa nuda, ſed potius ad promiſſionem quæ illis annexa eſt reſpicere convenit. Quatenus ergo in promiſſione illic oblata proficit noſtra fides eatenus iſta vis & efficacia, quam dicimus, ſe exerit. Ita materia aquæ panis aut vini Chriſtum nequaquam nobis affert, nec ſpiritualem ejus donorum compotes nos facit, ſed promiſſio magis ſpectanda eſt, cujus partes ſunt nos recta fidei via ad Chriſtum ducere: quo fides nos Chriſti participes facit.

11. Hinc concidit eorum error, *qui in elementis obſtupeſcunt*, & illis affigunt ſalutis ſuæ fiduciam, cum Sacramenta a Chriſto ſeparata nihil ſint, quam inanes larvæ: & in ipſis omnibus hæc vox clare perſonet, non alibi quam in ſolo Chriſto hærendum nec aliunde petendam eſſe ſalutis gratiam.

12. Præterea ſi quid boni nobis per Sacramenta confertur, id non fit propria eorum virtute, etiamſi promiſſionem qua inſigniuntur, comprehendas. Deus enim ſolus eſt, qui ſpiritu ſuo agit: & quod Sacramentorum miniſterio utitur, in eo *neque vim illis ſuam infundit*, *nec ſpiritus ſuæ efficaciæ quicquam derogat: Sed pro ruditatis noſtræ captu, ea tanquam adminicula ſic adhibet, ut tota agendi facultas maneat apud ipſum ſolum.*

13. Itaque quemadmodum Paulus admonet, eum qui plantat aut rigat nihil eſſe, ſed unum Deum, qui dat incrementum: ita & de Sacramentis dicendum eſt, *ea nihil eſſe, quia nihil profutura ſint, niſi Deus in ſolidum omnia efficiat. Organa quidem ſunt, quibus efficaciter ubi ipſi viſum eſt, agit Deus: Sed ita, ut totum ſalutis noſtræ opus ipſi uni acceptum ferri debeat.*

14. Con-

14. Conſtituimus ergo unum Chriſtum, qui vere intus baptizat, qui nos in Cœna facit ſui participes, qui denique implet quæ figurant Sacramenta: & uti quidem his adminiculis, ut totus effectus penes ejus ſpiritum reſideat.

15. Sic interdum Sacramenta *vocantur Sigilla, dicuntur fidem alere, confirmare, promovere, & tamen ſolus Spiritus proprie eſt Sigillum, & idem fidei incboator eſt & perfector. Nam hæc omnia Sacramentorum attributa inferiore loco ſubſidunt, ut ne minima quidem ſalutis noſtræ portio, ab unico Autbore, ad creaturas vel elementa, transferatur.*

16. Præterea ſedulo docemus, Deum non promiſcue vim ſuam exercere in omnibus qui Sacramenta recipiunt, *ſed tantum in electis.* Nam quemadmodum non alios in fidem illuminat, quam quos præordinavit ad vitam: ita arcana Spiritus ſui virtute efficit, ut percipiant electi quod offerunt Sacramenta.

17. Hac Doctrina evertitur illud Sophiſtarum commentum, quod docet, Sacramenta novæ legis conferre gratiam omnibus non ponentibus obicem peccati mortalis. Præterquam enim quod in Sacramentis nil niſi fide percipitur, tenendum quoque eſt, *minime alligatam ipſis eſſe Dei gratiam, ut quisquis ſignum babet re etiam potiatur.* Nam reprobis peræque ut electis ſigna adminiſtrantur, veritas autem ſignorum ad hos ſolos pervenit.

18. Certum quidem eſt, offerri communiter omnibus Chriſtum cum ſuis donis, nec hominum infidelitate labefactari Dei veritatem, quin ſemper vim ſuam retineant Sacramenta: Sed non omnes Chriſti & donorum ejus ſunt capaces. Itaque ex parte Dei nihil mutatur, quantum vero ad homines ſpectat, quisque pro fidei ſuæ menſura accipit.

19. Quemadmodum autem nihilo plus Sacramentorum uſus infidelibus confert, quam ſi abſtinerent, imo illis tantum exitialis eſt: *Ita extra eorum uſum fidelibus conſtat, quæ illic figuratur veritas.* Sic Baptiſmo abluta ſunt Pauli peccata, quæ jam prius abluta erant. Sic idem Baptiſmus Cornelio fuit lavacrum regenerationis, qui tamen jam Spiritu Sancto donatus erat. *Sic in Cœna ſe nobis communicat Chriſtus, qui tamen & prius ſe nobis impertierat & perpetuo manet in nobis.* Nam cum jubeantur ſinguli ſe ipſos probare, inde conſequitur, fidem ab ipſis requiri, *antequam ad Sacramentum accedant.* Atque fides non eſt ſine Chriſto. Sed quatenus Sacramentis confirmatur, & agnoſcit fi-

des confirmantur in nobis Dei dona, adeoque augeſcit quodammodo Chriſtus in nobis & nos in ipſo.

20. Utilitas porro quam ex Sacramentis percipimus, ad tempus quo ea nobis adminiſtrantur, minime reſtringi debet, *perinde ac ſi viſibile Signum dum in medium profertur eodem ſecum momento Dei gratiam adveheret.* Nam qui in prima infantia baptizati ſunt, eos in pueritia, vel ineunte adoleſcentia, interdum etiam in Senectute regenerat Deus. Ita Baptiſmi utilitas ad totum vitæ decurſum patet. Quia perpetuo viget, quæ illic continetur promiſſio. *Et fieri interdum poteſt, ut Sacræ Cœnæ uſus, qui in actu ipſo propter incogitantiam vel tarditatem noſtram parum prodeſt, fructum deinde ſuum proferat.*

21. Præſertim vero tollenda eſt quælibet localis præſentiæ imaginatio. Nam cum Signa hic in mundo ſint, oculis cernantur, palpentur manibus, Chriſtus quatenus homo eſt non alibi quam in cœlo nec aliter quam mente & fidei intelligentia quærendus eſt. Quare perverſa & impia ſuperſtitio eſt, ipſum ſub elementis hujus mundi includere.

22. Proinde qui in ſolennibus Cœnæ verbis, *Hoc eſt Corpus meum, Hic eſt Sanguis meus*, præciſé, litteralem, ut loquuntur, ſenſum urgent, eos tanquam præpoſteros interpretes repudiamus. Nam extra controverſiam ponimus, figurate accipienda eſſe: ut eſſe panis & vinum dicantur id quod ſignificant. Neque vero novum hoc aut inſolens videri debet, ut per Metonymiam ad ſignum transferatur rei ſignatæ nomen, cum paſſim in ſcripturis ejusmodi loquutiones occurrant: & nos ſic loquendo nihil afferimus, quod non apud vetuſtiſſimos quosque & probatiſſimos Eccleſiæ Scriptores extet.

23. Quod autem carnis ſuæ eſu & ſanguinis potione, quæ hic figurantur, Chriſtus animas noſtras per fidem Spiritus ſui virtute paſcit, id non perinde accipiendum, quaſi aliqua fieret ſubſtantiæ Commixtio vel transfuſio: Sed quoniam ex carne ſemel in ſacrificium oblata & ſanguine in expiationem effuſo, vitam hauriamus.

24. Hoc modo non tantum refutatur Papiſtarum commentum de Tranſubſtantiatione, ſed craſſa omnia figmenta atque futiles argutiæ, quæ vel cœleſti ejus gloriæ detrahunt, vel veritati humanæ ejus naturæ minus ſunt conſentanea. Neque enim minus abſurdum judicamus Chriſtum ſub pane locare, vel cum pane copulare, quam panem transſubſtantiare in ejus corpus.

25. Ac

25. Ac ne ambiguitas reſtet, cum in Cœlo quærendum Chriſtum eſſe dicimus, hæc loquutio locorum diſtantiam nobis ſonat & exprimit. Tametſi enim, philoſophice loquendo, ſupra Cœlos locus non eſt, quia tamen corpus Chriſti, ut fert humani Corporis natura & modus, finitum eſt, & cœlo, ut loco continetur, neceſſe eſt a nobis tanto locorum intervallo diſtare, quantum cœlum abeſt a terra.

26. Quod ſi imaginatione noſtra Chriſtum pani & vino affigere fas non eſt, multo minus licet in pane eum adorare. Quanquam enim panis in Symbolum & pignus ejus quam habemus cum Chriſto communionis, nobis porrigitur, quia tamen ſignum eſt, non res ipſa, neque rem in ſe habet incluſam aut affixam, idolum ex eo faciunt, qui mentem ſuam in eum convertunt, Chriſtum adoraturi.

Poſtquam Hoſpinianus hæc capita conſenſionis expoſuiſſet in fine hæc addit: *Hic Conſenſus non ſolum a reliquis Helvetiæ & Rhetiæ Eccleſiis approbatus eſt, ſed etiam multis doctis & moderatis viris, non parum placuit, qui in agnitione veritatis hoc ſcripto confirmati fuerunt. Operam quoque ſuam, ſi quibus forte non eſſet ſatisfactum, in addenda declaratione offerebant. Promittebant etiam ſe dociles fore, & melioribus Conſiliis obſequentes, ſi quid aliquis in ipſis deſideraret. Bucerus cum eum legiſſet, ſcriptis ad Calvinum ex Anglia literis, toti Eccleſiæ gratulatus eſt. Adverſarios autem hæc Conſenſio magis irritavit, ut acerbius ſcriptis in Calviniſtas inveherentur.*

---

## Coronidis loco adjicimus inſignis Theologi judicium huc pertinens.

Hoc quoque ad Candorem, quem a Diſputatore requirimus, pertinet, ut noſtros & præceptorum lapſus ingenue fateamur, neu exiſtimemus quicquid aut nobis aut illis excidit, pertinaciſſime ſemper eſſe defendendum. Ut enim bona ſit cauſa noſtra, non tamen propterea patroni ejus falli non potuerunt. Peſſima ſæpe cauſa melius, quam optima propugnatur. Certe qui ſuos aut ſuorum nævos agnoſcere nequit, in aliis quoque & gravioribus candorem ſuum ſuſpectum reddit. Qui omnia *Lutheri*, *Zwinglii*, *Oecolampadii*, *Calvini* cæterorumque magnorum hominum dicta pugnaciter defendenda eſſe exiſtimat, is & obliviſcitur eos homines fuiſſe, & magis de auctoritate

ritate partium ſuarum, de gloria Majorum & præceptorum ſuorum, quam de Deo & veritate videtur eſſe ſollicitus: magis denique *Lutheranus* aut *Zwinglianus* quam Chriſtianus. Ut taceam tam ſolicitas vindicias omnium, quæcunque a Majoribus noſtris dicta ſunt, nos sæpiſſime a cauſa Dei, cauſa perpetuo victrice, ad cauſam hominum, cauſam ſæpe admodum infirmam, agendam abducere: ubi Adverſariis non ſemper, ſaltem non tam liquido ſuperiores ſumus, quam in Dei & veritatis defenſione. Nimirum

*Hoc Ithacus velit & magno mercentur Atridæ.* Ita Celeb. *Werenfelſius* in diſſertatione de controverſiis Theologicis rite tractandis.

VI.

# VIRIS

PL. REVERENDIS, CELEBERRIMIS, AMPLISSIMIS, ERUDITISSIMIS

# JOHANNI GRYNÆO,

S. S. Theologiæ in Academia Baſileenſi Doctori.

ET

# J. GEORG. SCHELHORNIO,

Memmingenſi, V. D. Miniſtro, & Perilluſtris hujus Reipublicæ Bibliothecario.

*Hanc*

# ORATIONEM

In devotæ mentis, & nunquam intermorituræ

*Amicitiæ teſſeram*

Dedicat, dicat.

Auctor.

Qqqqqq ORA-

Digitized by Google

# ORATIO (*)

## DE

## Præcellentia Eruditionis Theologicæ, qua inſtructæ erunt mentes cœlo receptæ;

Collatæ

*Cum imperfecta & umbratili, quæ in terris locum habet, rerum divinarum cognitione.*

MUltis, qui publice verba faciunt in more poſitum eſt, ut principio Orationis Auditoribus anxie exponant, quas antequam animum ad ſcribendum appuliſſent, verſaverint animo curas, quibusque dubitationum fluctibus fuerint agitati, priusquam ad id quod eligendum cœterisque præferendum eſſet, ſecum ſtatuerint. Poſtea, quaſi maxima eſſet in terris exſpectatio, quem partum tandem poſt tot gemitus edituri eſſent, narrant, argumentum ipſum & materiam de qua verba facturi ſunt; ediſſerunt: Cujus dignitatem & præſtantiam ſæpe adeo verbis extollunt, ut nihil unquam magis ſalubre, & attentione dignum excogitari & laudari poſſe tantum non tibi perſuadeas. Nec hoc contenti, ſerio monent, ſe *phalerato dicendi genere* non uſuros; quaſi ut id fieret genuina Eloquentiæ poſtularent præ-

(*) Lites & contentiones occaſione hujus Orationis inter fratres quosdam exortas fuiſſe, cum ſciant Eruditi in Helvetia Viri, non opus eſt, ut pluribus certaminis hujus mentionem faciam. Exterorum vero parum intererit ſcire, quinam illi fuerint, qui Orationem hanc primum impugnarunt, totque errores graves, uti putabant, in ea deprehenderunt. Quod in aliis certaminibus theologicis fieri ſolet, idem etiam hic evenit. Clandeſtinæ utplurimum eſſe ſolent, & nonniſi iis, qui in una eademque Eccleſia vel Academia vivunt, ſunt certaminum & diſſenſionum cognitæ rationes. Orationem ipſam Lectoris Candidi & Eruditi judicio ſubjicio, qui utrum tam acri cenſura ea digna fuerit, vel adhuc ſit, per me decernet. Vide brevem hujus Orationis recenſionem in Nova Bibliotheca Germanica Tomo II.

Digitized by Google

præcepta. Utrum conſuetudo hæc cum regulis Rethorum conveniat necne, non noſtrum, ſed dicendi artis Magiſtrorum eſt decernere. Ad me quod ſpectat *Auditores*, miſſis verborum ambagibus, paucis cur hic ſim & quid in medium prolaturus ſim, dicam. Noſtis autem omnes, me *Venerabilis Antiſtitis* noſtri auctoritate & juſſu, non meæ ſpontis impulſu, ſuggeſtum hunc conſcendere, atque more Majorum in memoriam *Caroli* M. qui negotioſa hæc otia nobis feciſſe, atque invidendos reditus, & dignitatis neſcio cujus ſimulacra paraſſe dicitur, in Ampliſſimorum Virorum conſeſſu, de argumento gravi, qualitercunque diſſerere. Volenti igitur nolenti verba ad vos mihi ſunt habenda. Quod autem de præcellentia eruditionis theologicæ, quibus inſtructæ erunt cœlo receptæ mentes, collatæ cum imperfecta & umbratili, quæ in terris locum habet, rerum divinarum cognitione, non de alio argumento, dicere velim, hæc una ratio eſt, quod hoc argumentum mihi arridebat, dignumque veſtra attentione videbatur: ut vero meam in dicendo imperitiam multis verbis excuſem, veſtramque eum in finem expetam clementiam, opus eſſe non exiſtimo.

Præterquam enim quod *Eloquentiam* a me nunquam exſpectaſtis, noſtis me in numero Theologorum eſſe, quorum cerebrum innumeris rebus, vocibus, & phraſibus repletum eſſe ſolet & debet, de quibus puræ caſtæque latinitatis ſcriptores ne cogitarunt quidem, nedum ut rerum illarum laudem ſtylo fuerint proſecuti. Licet autem nullam mihi neceſſitatem impoſitam eſſe videam enixe vos orandi, ut vacivas mihi præbeatis aures, quandoquidem ſatis cognitum & perſpectum habeo, vos eum in finem huc confluxiſſe, ut quid dicturus ſim percipitatis; rogatos tamen vos volo, ut, quoniam argumentum ipſum de quo verba facturus ſum, novitatis, quæ plerumque periculoſa eſſe ſolet, ſpeciem habet, amice & benevole dicta mea interpretemini, aut ſi minus recte, vel liberius, aut forte verboſius de hac vel illa parte argumenti mei locuturus ſum, mihi ignoſcatis, perſuaſi quippe hæc quoque ad *ignorantiam theologicam* neceſſario pertinere.

Ut autem ordinem aliquem, cujus etiam V. D. Miniſtri & Theologi, *neſcio quo jure rationem habere debent*, obſervem, argumentum hoc ita tractabo.

*I. Ut primo quidem loco potiſſimas cauſas, quæ impediunt, quominus majores in ſanctioribus diſciplinis faciamus progreſſus aperiam.*

*II. Oſtendam Impedimenta illa in ſtatu felici, quem obtinebunt mentes cœlo receptæ, non ſolum eſſe ſublata; ſed & iisdem præſidia omnia, quæ ad conſequendum ſummum eruditionis theologicæ gradum facere poſſunt, abunde adeſſe.*

*III. Tertio tandem quam vim hæc meditatio in animos cum docentium & diſcentium, tum omnium noſtrum, cujuscunque conditionis & ſtatus ſimus, habere debeat, monſtrabimus.*

Antequam autem in rem præſentem ire, atque oſtendere poſſum, quam arctis limitibus circumſcripta ſit Eruditio noſtra theologica, in cauſas hujus imbecillitatis primo eſt inquirendum. Poſſunt autem omnes commode ad tres referri claſſes. *Prima* ab ipſa *mentis conſtitutione*, *natura*, & *opinionibus*, quibus imbuta eſt, oritur. *Secundam* conficiunt omnia ea, quæ *extrinſecus accedunt*, mentemque vel magis vel minus ad ita vel aliter ſentiendum inclinant & commovent. *Tertia* denique ex ipſa *ſanctiorum diſciplinarum indole* atque natura eruitur.

Quod igitur ad primam morbi hujus cauſam ſpectat, experientia conſtat, Infantes omnes ex utero matris in dias luminis auras prodeuntes, exiguis valde corporis & mentis inſtructos eſſe viribus. Mentes certe omnes, ſive noviter dicantur creatæ, aut in prima rerum omnium creatione conditæ, ſive ſtaminibus ſuis primigeniis conjunctæ, & vehiculo indutæ, ſive puræ, & ab omni materiæ labe ſecretæ, ſive iisdem omnes facultatibus inſtructæ, ſive Θεια quadam μοιρα ab ipſo creationis & exiſtentiæ momento diverſis longe viribus ornatæ, omnes inquam in craſſa, ut rerum omnium, ſic divinarum imprimis & a ſenſibus remotarum verſantur ignorantia. Neque eſt quod quis ad *Ideas innatas* provocet contrarium probaturus; quidquid enim de hac quæſtione ſit, quam hic non excutimus, hoc certum eſt, ad rite cognoſcendas diſciplinas ut omnis generis, ſic divinas potiſſimum, multo labore & pertinaci diligentia opus eſſe, pauciſſimosque eorum qui literis vacant, inſignem aliquem præ cæteris in iis obtinere gradum.

Cum mente tam imbecilla & rudi, conjunctum eſt corpusculum fragile, innumeris languoribus & morbis obnoxium, cujus opera mentes rerum in ſenſus incurrentium ideas conſequuntur, ſimul tamen etiam in cauſa ſæpe eſt, ut illæ a vero rectoque non ſine quadam dulcedine abducantur, & retrahantur. Ignorantiæ autem huic & quæ inde

Digitized by Google

inde utplurimum naſci ſolet, morum depravationi, occurri non alia via rectius poſſe quam per rationis, & optimarum artium ac diſciplinarum culturam facile perſpexerunt homines; hinc etiam mature in ludum literarum mittuntur pueri, præceptoribusque & profeſſoribus traduntur eum in finem, ut ingenia honeſtiſſimis diſciplinis perpoliant, atque ad vitam hanc prudenter & pie tranſigendam fingantur. Hic autem fieri ſolet, ut adoleſcentes interjecto aliquo temporis ſpatio, Parentibus aut amicis obſecundaturi, rei familiari conſulturi, vel etiam, quod tamen rarius contingere ſolet, ſingulari quadam ingenii felicitate, perſpectisque rerum & diſciplinarum momentis inducti, Deo & rei ſacræ commodis inſervituri, animos ad excolendas præ cæteris ſanctiores Literas adjungant, atque tandem poſt varios caſus & curſus, poſt itinera dextrorſum & ſiniſtrorſum ſuſcepta, nomen *Theologi*, vel quod idem eſt *V. D. Miniſtri*, obtineant. Non quæram quo jure ſæpe quidam huic muneri adjungantur, aut poſtquam id adepti ſunt, eo defungantur, de quo multa dici poſſent. Ponam jam quidem plures non ſolum excellenti ingenio eſſe inſtructos, ſed & ad docendas ſanctiores literas, religionisque præcepta rite tradenda aptiſſimos eſſe. Neque vero, dum Theologis & V. D. Miniſtris ſolis facultatem rite tradendi religionis capita tribuo, aſſeruerim, eos, qui aliis artibus, ac diſciplinis vacant, aut negotiorum publicorum, & civilium curam gerunt, rerum ad religionem ſpectantium ignaros eſſe; pulchre enim novi multos, adeo inſigni rerum theologicarum peritia eſſe inſtructos, ut in decidendis graviſſimis religionis articulis, judices & arbitri eſſe poſſint: ſed V. D. Miniſtros & Theologos propterea ſingulari rerum divinarum inſtructos eſſe dico ſcientia, cum quod eorum una cura, labor & negotium eſſe debet, ut quicquid ad tradendas, explicandas, & defendendas ſanctiores diſciplinas facere poteſt, perſpectum atque cognitum habeant; tum quod multa Theologo ſint cognoſcenda, quæ ad ipſius religionis in ſe ſpectatæ naturam atque indolem neceſſario non pertinent, quæque adeo cœteri impune ignorare poſſunt. Loquimur autem hic de eruditione Theologica in genere ſpectata, nullo habito ad hanc vel illam Chriſtianorum ſectam reſpectu.

Cum vero, ut ſunt tempora noſtra, ad peritiam rerum theologicarum, & Theologi eruditi nomen obtinendum innumera poſtulentur, partesque harum diſciplinarum in immenſum auctæ ſint, paucorum autem ea ſit ingenii vis atque fœcunditas, ut de diligentiæ, occaſionis defectu, aliisque impedimentis nil dicam, palam eſt, difficil-

limum eſſe in hac diſciplina ſi ad omnes partes partiumque partes, quibus conſtat, reſpicias, excellere, & inſignes in ea facere progreſſus.

At oſtendendum eſt ſingillatim, quæ obſtent, quominus viri ingenio non deſtituti, in ſanctiorum diſciplinarum cognitione altius provehantur.

Et principio quidem nemo diffitebitur, ad ſolidam rerum theologicarum peritiam non ſolum requiri judicium acre, ingenium excitatum, & memoriam capacem; ſed & jugem meditationem, laboris patientiam, lectionem vaſtam, rerum divinarum examen ſerium & ſincerum, veri denique ſtudium ardentiſſimum. At quam pauci eheu ſunt, quos his virtutibus ornatos eſſe jure aſſerere poſſis? Quot ſunt ex hoc numero, qui ad ſtivam potius agendam, vel artem mechanicam exercendam aptiores eſſent, quam vero ad tradendas nobiliſſimas diſciplinas, aut oracula divina publice exponenda? Quot ſunt qui opinentur lectione alicujus ſyſtematis theologici, & facultate qualemcunque orationem conſcribendi & ad populum habendi, V. D. Miniſtri ſcientiam & officia abſolvi? Quam paucis ineſt indefeſſum & incorruptum veri ſtudium, & digna ad tanta negotia præparatio? Sed ponamus hæc ſecus eſſe, atque abeſſe hæc vitia omnia; alia ſunt multa, quæ impediunt etiam eos, qui dotibus ingenii non contemnendis ornati ſunt, ardentiſſimoque ſtudio his Literis vacant, quominus in ſtadio hoc feliciter decurrant.

*Primo* enim obſtant accuratiori cognitioni rerum divinarum *animis antecepta & ab ipſa infantia hauſtæ opiniones de his vel illis religionis articulis*, quibus plerique vel huic vel illi ſectæ addicti pertinaciter veluti ſaxo adhærent, nulliſque argumentis, clariſſimis licet & evidentiſſimis evelli ſibi eas patiuntur. Dolendum autem nullas opiniones majores in animis radices agere iis, quæ ſpecie religionis ſeſe commendant, unde tot præſtantiſſimorum Virorum, theologici etiam ordinis, de præjudicatis Theologorum opinionibus quærelæ.

Facile autem colligi poteſt, quale & quam ſincerum futurum ſit religionis in hoc ſtatu hominis, examen. Ut enim male judicat omnis corruptus judex, ita ſiniſtre religionis capita expendunt, qui opiniones leviter admiſſas, nullique accurato examini ſubjectas pro regula, imo pro axiomatibus ſuorum decretorum habent. Eas autem ſemel arreptas, incredibilem in animos vim habere, & multum valere, vel id argumento eſſe poteſt, quod ineptæ plures & Deo indignæ opiniones, quæ paſſim inter quaſdam Chriſtianorum familias publice admit-

mittuntur, nullis argumentis expugnari poſſint. Ut nihil dicam de iis, qui neſcio quem infallibilem doctorem Romæ degentem cæci ſequuntur: Infelix enim illud lolium id eſt cæcus aſſenſus aliis in rebus ad religionem ſpectantibus datus, non ſolum in *Italicis*, ſed & aliis in hortis creſcit.

Cum anticipatis hiſce opinionibus plerumque conjunctæ ſunt *vehementiores animi commotiones*, quas *affectus* appellare ſolemus. His, quod dolendum valde, obnoxios eſſe multos Theologorum, quorum animus tranquillus, placidus, & nonniſi veri rectique ſtudio incenſus eſſe deberet, nemo facile infitiabitur. Animus non eſt vitia eorum qui ſacris operantur acerbe perſtringere aut in majus extollere, vel etiam hos vel illos nominatim vellicare. In genere tantum, quod argumenti noſtri natura poſtulat, de vitiis quorundam pauca ſunt dicenda; quod ſi ea quæ de quibusdam duntaxat dicentur, hic vel ille ad ſe rapiat, ſtulte nudabit animi conſcientiam. Et ut quædam tantum ſpeciminis gratia adducam, quis neſcit in ordine hoc maximum eſſe *Sectæ*, & *partium ſtudium*: citius certe exſpectabis ut coquus de coquo, vel Sutor de ſutore incorrupte judicet, quam ut multi Theologi non dicam de aliorum ſed & ſuæ ſectæ addictis placitis, ſincerum ferant judicium. Hinc quo animo ſententias a ſe diſſidentium expendant, facile eſt judicatu. Vix ſine commotione eorum libros legere poſſunt. Hinc audias ſæpe ejusmodi homines ita ratiocinantes: Hic in hoc vel illo argumento errat, ergo in aliis etiam acutum cernere non poteſt; hic non unum commiſit circa quæſtionem criticam errorem; ergo ineptus eſt ad ſyſtematis alicujus nexum videndum, & dijudicandum. Hic vir cætera doctiſſimus, multa loca S. Literarum plane aliter explicat, quam nobis placet; Ergo in cœteris etiam audiendus non eſt. Illi quidem qui ab Eccleſia Romana ſeceſſionem fecerunt ſeſe infallibiles eſſe non fatentur, ſed potius vehementer impugnant Pontificis Romani ridiculum faſtum, ita tamen ſimul, ubi cum diſſentientibus res eſt, ſæpe agunt, ut jurares ipſosmet vere perſuaſos eſſe, ſe errare non poſſe. Hinc etiam ſuis duntaxat opinionibus addictos cumulatim laudant. Quicquid ab illis dictum eſt obſcurum licet vel tritum, excellens eſt, & admiratione dignum; ut vero diſſentientium dictis & ſcriptis æquum ponant pretium, vix ac nevix a ſe impetrare poſſunt. *Quid magis*, exclamat *Beatus Werenfelſius*, *, *judicium acutiſſi-*

(*) In Diſſertatione Apologetica pro plebe chriſtiana adverſus Doctores, judicium de dogmatibus fidei illi auferentes, pag. 37. Opuſc. edit. prioris.

Digitized by Google

*acutiſſimorum hominum corrumpit atque illud partium ſtudium, quod ſemper inter Doctos, eos præſertim, qui ſacris præſunt regnavit? Explicet mihi aliquis, cur de certis dogmatibus aliter Jeſuitæ ſentiant, quam omnes alterius ordinis homines: Omnes Franciſcani aliter quam omnes Dominicani; omnes Sorbonæ Theologi quam omnes Tranſalpini; Et ne noſtros omittere videar omnes Theologi Lutherani ut vocantur quam omnes Reformati; omnes hujus Religionis aut Academiæ Doctores quam alterius. Ridiculum eſſet dicere, diſſentientes ſimile habere corporis temperamentum, aut ſimilem ingenii διαθεσιν; his adverſantes contrariam; aut hoc provenire ex ex diverſitate aëris, quem diſſentientes reſpirant. Studium partium hoc eſt, aut neſcio quid ſit ſtudium partium. Nimirum ſimulatque aliquis ſectæ, ordini, ſocietati, adſcribitur, omnes protinus ejus opiniones adoptat. A ſua parte nullum eſt præjudicium, nullus error, nulla injuſtitia, nullum partium ſtudium. Ab adverſa nil niſi præjudicia, errores, injuſtitia, & nil niſi partium ſtudium; ſi centum & amplius ſuæ parti intercedunt controverſiæ cum parte oppoſita, centum & amplius ſua pars recte decidit; pars adverſa ne in unica quidem veritatem attingit. De hoc ſane quoties cogito, toties animum ſubit ingenuum Optati Mileſitani ad Donatiſtas dictum.* Nemo vobis credat, nemo Nobis, omnes contentioſi homines ſumus: *O amabilem candorem & noſtra ætate rarum! longe aliud hodie auditur ubique, & ab una*, & altera parte diſputantium. *Nemo* utrinque clamant, *Nemo, ne in ulla quidem re parti adverſæ credat. Omnes credant nobis, & quidem in omnibus. Adverſarii quotquot ſunt contentioſi homines ſunt, nemo noſtrum. Imo vel contentioſiſſimi a ſe impetrare nequeunt ut dicant, homines ſumus, nedum ut dicant: contentioſi homines ſumus.* Ita eximius ille Theologus.

Hic autem affectus ſine *odio* & *ira* ſubſiſtere non poteſt. Unde fit ut multi Religionis momenta ſedata mente trutinare non poſſint. Novi plures dari hujus morbi cauſas, Ut tamen dicam quod ſentio, præcipua hujus æſtus ratio ex eo perenda mihi videtur, quod Juvenes inciderint in tales Magiſtros vel Auctores, qui quoslibet diſſentientes atro notarunt carbone, eorum ſententias erroneas quidem ſed leves ſæpe in majus extulerunt, & inter errores pietati inimicos atque graves, & inter eos, quos parum cavet natura humana, & in optimi cujusque animum irrepere poſſunt, ſollicite nunquam diſtinxerunt; unde mirum non eſt, eos ad omnem opinionem novam exhorreſcere, & puerorum inſtar de longinquo anguem videntium pedem retro referre, atque credere ſub quolibet lapide i, e. ſententia diſſentientis, dormi-

dormire ſcorpium. Quod ſi quando legant, quod tamen raro fieri ſolet, ſcripta Virorum aliis quam quæ ipſimet ſequuntur placitis addictorum, non tam id fit ut quæ utilia ſunt inde diſcant, aut juxta Pauli monitum omnia probent & quæ bona ſunt retineant, ſed ut aliquam eos carpendi, iisque inſultandi reperiant materiam.

Quis miretur tales impediri, quominus in cognitione rerum divinarum aliquos faciant progreſſus? Solent equidem hi homines odium quo feruntur in diſſentientes, communiter honeſto *zeli pro gloria Dei* titulo tegere. Sed fraus ſæpe maniſeſtiſſime pellucet, dum ſole meridiano clarius eſt, eos pro receptis opinionibus, pro exiſtimatione ſua, pro commodis ſuis, pro auctoritate ſua, & factione ſua tuenda, non vero pro virtutibus divinis decertare; certe *veri nominis zelus* cum amore proximi eſt conjunctus; *veri nominis zelus* controverſiæ momento, & rei dignitati eſt attemperatus; *veri nominis zelus* cum accuratiſſima cognitione eſt conjunctus: *veri tandem nominis zelus*, ut plura alia ſilentio prætermittam, non erroribus tantum ſed vitiis potiſſimum, quæ magis quam errores ſaluti hominum officiunt, bellum indicit. His & aliis characteribus de quibus tempus dicendi non eſt, cum deſtituatur ille tanto cum ſtrepitu jactatus quorundam zelus, non eſt cur putent ſe ſapientioribus verba dare poſſe.

Sed & alia ſunt quæ obſtant progreſſui cognitionis rerum divinarum. Huc merito referas *δοκησισοφίαν quandam* multis *familiarem.* Nimirum ſunt ex iis, qui ſanctioribus diſciplinis vacant, qui non ſolum de ingenio ſuo, quo forte non contemnendo præditi ſunt glorioſius ſentiant, ſed & non ſatis cognoſcant, quanta ſit rerum cognoſcendarum multitudo & ſublimitas, quantumve temporis poſtuletur, ad unam aliquam eruditionis Theologicæ partem rite & ſolide addiſcendam. Hinc poſtquam quædam evolverunt ſyſtemata & interpretum quorundam quos ſolos acutum cernere putant, ſententias ſibi familiares reddiderunt, nihil aliud ſibi relictum eſſe putant, quam ut iis firmiter adhæreant, neque neceſſe adeo eſſe putant, ut in eruendo vero veteres, & recentiores diligenter in conſilium vocent. Omnia ſi eos audias, quæ de rebus divinis dici poſſunt, & in S. Literis continentur, in plena ſunt collocata luce, plana ſunt omnia & cognitu facilia, omnia ſatis diſcuſſa; Prophetarum omnium, & Apocalypſeos ſenſum non minus accurate intelligunt quam epiſtolarum divi Johannis. Hinc ægerrime ferunt, ſi quis novas vel hypotheſes, vel locorum S. Scripturæ explicationes in medium proferat. Diu enim eſt inquiunt,

quiunt, ex quo eccleſia, quid ſit circa hoc vel illud argumentum ſentiendum decrevit; in his adquieſcendum; alias per omnem vitam novis examinibus locus eſſet futurus.

Alii nonniſi *nova*, in ſpeciem *ſublimia*, & a *cæterorum* omnium Theologorum & interpretum mente *abhorrentia quærunt*; Quicquid tritum, ſimplex & naturale eſt faſtidiunt. Volunt adire loca nullius ante trita pede: hinc explicationes ſcripturæ raras & inſolitas magni faciunt, & opiniones noviter inventas, nullo licet tibicine fultas, imo ineptas aliquando & ſtramineas laudant. Quod ſi tam felices ſunt, ut ipſimet poſtquam ſatis cerebrum fatigarunt, novam aliquam hypotheſin, aut S. Literarum interpretationem effinxerunt, mire ſibi plaudunt, & publice ingeminant, miraculo ſimile eſſe, rem captu adeo facilem a nemine hactenus Theologorum vel interpretum detectam fuiſſe. Putares hos homines alios plane quam cæteros oculos habere, & noctu non minus clare cernere, quam in plena luce. Quod ſi vero illi aliqua linguarum orientalium, & artis criticæ peritia inſtructi ſunt, ingenio mirum in modum fræna laxant. Vix offendunt verſiculum, in quo non ſit aliqua ad ritum veterem alluſio, quæ non uni in Antiquitatem excurſui locum ſuppeditet. In horum hominum explicationibus (verbis utor *Excellentiſſimi Theologi S. Werenfelſii nunc cœlitibus adſcripti*) „dicta invenis Auctorum omnis generis; græca, hebraica, „chaldaica, ſyriaca, arabica. Cernis in his commentariis opus phry„gionicum, omnium pæne linguarum characteribus variegatum. Uni„cum tantum non reperis ſenſum loci quem intelligere cupis, plane „ut poſt multa necquicquam lecta, tandem iratus comicum illud uſur„pes: *Feciſtis probe incertior ſum multo quam dudum.* Rurſus alii, ſed eodem ſcientiæ, & eruditionis tumore inflati, putant id demum eſſe in rebus theologicis ſapere, ſi *quæ omnium conſenſu certa & plana ſunt* convellere, & *incerta* ſi pote reddere poſſint. Non placet guſtui horum hominum ſimplicitas in Chriſti & Apoſtolorum ſcriptis occurrens: Nonniſi *mathematicam fidem* crepant, putantque Theologorum diſſenſum circa dogmata ſatis docere, ſine pietatis detrimento *ſcepticiſſimum* foveri poſſe. Jurares hos homines neque edere, bibere, aut dormire niſi prius conſultis calculis & algebraicis numeris; ſi hos audiremus *Euclidem* Evangeliorum loco haberemus, & cœlo reciperetur nemo ἀγεωμέτρητος.

Denique & hoc progreſſui cognitionis accuratioris rerum divinarum officit, quod quidam *amore quarundam hypotheſium*, aut *dubiarum*, aut

aut *verarum* quidem ſed non *magni ponderis* abrepti, neglectis momentoſiſſimis, iisque, quæ adhuc diligenti perveſtigatione in lucem eſſent proferenda, omnem in iis *explicandis & tuendis* conſumant ætatem.

Satis exemplorum adducere poſſem, niſi vererer ne ea recitando eruditiſſimorum quorundam & rerum theologicarum peritiſſimorum in me provocarem odia; novi enim quam ſit *irritabile genus Vatum quorundam.* Qui rerum inter Theologos geſtarum notitiam habent, vel me tacente plurima hujus erroris reperient veſtigia.

Sed pergendum eſt ad enarrandas *cauſas externas* quæ non ſemel officiunt Examini ſeveriori rerum divinarum. Præcipuas autem duntaxat, ut brevitati ſtudeamus recenſebimus. Atque hic primo loco occurrit *rerum a Theologo cognoſcendarum multitudo.* Veteres *Oratorem* ita definiunt; *Orator eſt vir bonus dicendi peritus:* ita Theologus pariter breviter, & ex vero definiri poſſet: quod ſit *Vir pius*, *Religionis chriſtianæ probe gnarus.* At ſi quis ætate noſtra his duntaxat virtutibus ornatum Theologum provehere, & commendare vellet, ſat ſcio Doctoribus Academicis deridendum ſe propinaret; *Philologum*, *Philoſophum*, *Criticum*, *Hiſtoricum*, *Chronologum*, uno verbo *Polyhiſtorem* reſponderent oportet eſſe Theologum. Hoc certum, diſciplinam nobiliſſimam tot partibus & partium partibus hodie conſtare, ut ad eas ſingillatim perluſtrandas, & rite cognoſcendas nulla ſufficiat ætas. Noſtis *Auditores* quam difficile ſit in una aliqua diſciplina excellere; pauci quos Æquus amavit, multarum ſcientiarum peritia nobilitati ſunt. Quis miretur igitur, ſi illi quibus tam variis diſciplinarum & eruditionis partibus vacandum, imperfecte & tenuiter eas cognoſcant, atque impediantur quo minus miſſis multis operoſis diſquiſitionibus ad res graviſſimi momenti perveſtigandas animum adjiciant? Ut nihil dicam multos profecta demum ætate, & nihil tale opinantes tam gravibus muneribus admoveri, atque ita præpediri, quominus tam difficile & periculoſum iter gnaviter & inoffenſo pede decurrant. Huic adjunctum eſt aliud malum priori ſororio nexu copulatum, nimirum *officium*, *non magis utilia quam ſubtilia*, *& parum profutura cognoſcendi, deque rebus obſcuris non minus quam claris*, *garriendi & diſputandi.* Sane tot ſcholaſticis tricis repleta eſt quibusdam in locis nobiliſſima ſcientia, tot quæſtiunculis parum profuturis ſcatet, ut ne quidem Apoſtoli, ſi in terras redirent eas intelligere, & de iis *more Academico* i. e. ſcilicet *erudite* differere poſſent. Eas tamen ſi non intelligas, ſi non omnes nodos quos nectunt contentioſi & curioſi homines

ſolvere poſſis, unus e multis eris, facileque latebis. Ex vero dixerat *P. Cunæus* vir *Doctiſſimus* in libello de Republica Hebræorum de Evangeliſtarum & Apoſtolorum ſcriptis loquens, *Horrida illa ſimplicitas, quam olim tanto quisque felicius ſecutus eſt hercule, quanto propius tempora eorum attigit: nunc in hoc mundi ſenio, poſtquam intra famelicæ artis ſpatia ſletimus levibus & inanibus præceptis factum eſt, uti corpus divinæ ſapientiæ enervaretur, & caderet.* Et quod de Philoſophia *Seneca* dixerat jure de multis quæſtionibus Theologicis dici poſſet. *Antiqua* (inquit) *ſapientia nihil aliud quam facienda & vitanda præcepit, & tunc longe meliores erant Viri: poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare, non vivere.* Quis autem rebus ita comparatis tam acuto eſt ingenio, ut ſemper ſolidum ab inani diſcernere poſſit? Quis ab omni gloriæ & ambitionis cupiditate ita eſt alienus ut relictis tot quæſtionibus ſubtilibus potius quam utilibus, cognoſcendis neceſſariis duntaxat & æternum duraturis totum ſeſe dedat? Quis ſine *Heterodoxias* crimine ſilentio prætermittere auderet minutas quasdam quæſtiones, & controverſias? At dum ita in ſupervacuis ſæpe Theologis deſudandum, & tempus pretioſum terendum eſt, fieri aliter non poteſt, quam ut momentoſiſſima ſæpe aut negligant aut quaſi aliud agendo tractent, nedum ut illuſtrandis veritatibus cognitis, aut perveſtigandis difficilioribus & obſcurioribus oraculorum divinorum ſenſibus, uti deceret, vacare poſſint.

Tertio felici huic progreſſui eruditionis Theologicæ obicem ponunt *Pontificum, Conciliorum, Synodorum, ſyſtematum, & formularum omnis generis decreta.* Non eſt animus Auditores de hiſce multa verba facere, vel de norma interpretationis S. Literarum, & judice controverſiarum diſſerere. Quis enim veſtrum ignorat diſſentientium inter ſe Chriſtianarum familiarum ſententias? Pontificum decreta impedire quominus Viri Docti illorum obnoxii Imperio & addicti ſententiis, liberè res ad Religionem ſpectantes expendere, & ſacras literas ea libertate, quæ viros veri amantes decet, tractare poſſint, adeo manifeſtum eſt ut nihil ſupra. Hujus legis in *Concilio Tridentino* ſancitæ, ne quis nempe ſcripturam niſi juxta ſenſum Eccleſiæ interpretetur, dum mentionem facit *celeberrimi inter Pontificios Doctores nominis Dupinius*, iniquitatem illius tecturus, aſſerit ſed raro commento, latam illam *contra Novatores, ſed non contra ſe*; quod idem eſt ac ſi dixiſſet, eos omnes qui ſenſum ſcripturæ cœci ſubjiciant decretis *Papæ*, almæ matris

matris filios & genuinos interpretes, cæteros vero qui oculos ad lucem claudere nolunt, a ſanctiſſimi, & in S. Literis verſatiſſimi ſcilicet Pontificis voluntate recedere, adeoque graviſſime peccare. Ipſe *Rich. Simon*, Criticus audaciſſimus in notis verſionis gallicæ novi teſtamenti, verba Petri, negantis prophetiam eſſe ἰδίας ἐπιλύσεως ita explicat: In hac (inquit) re non ſuo quisque ingenio confidat, ſed conſulat eos quos Jeſus Chriſtus interpretes Evangelii ſui conſtituit, i. e. ſi ſcapham ſcapham appellare velis, Pontificum vel conciliorum decreta ſequatur. (*) Ipſi *Proteſtantes*, qui ſolam ſacram ſcripturam pro regula credendorum habent viderint, ne dum aliquando minus caute, atque parum circumſpecte de *Analogia fidei* loquuntur, in eandem incidant Scyllam in quam Pontificii ſunt prolapſi. (**)

IV. Impediunt porro veri cupidos, quo minus altius in hoc literarum genere provehantur, *rixæ*, *contentiones*, & ut rem barbaram barbara voce exprimam, *hæretificationes*, quæ ſæpe occaſione novæ alicujus hypotheſeos, innocuæ licet, aut interpretationum S. Literarum oriri ſolent. Facile quidem conceſſerim Illos, qui nonniſi nova & paradoxa ſectantur, firmiſſimas vero omniumque vere Eruditorum conſenſu receptas ſententias, easque maximi momenti non ſolum publice vellicant, ſed & defenſores earum falſe perſtringunt, occaſionem litium ſuppeditare; ſed & hoc certum, ſæpe *fratres* contra *fratres* eidem ſanctiſſimæ diſciplinæ addictos & in ſumma rerum conſpirantes, ob hypotheſes innocuas, nihilque divinæ Soteris doctrinæ aut dignitati detrahentes, inſurrexiſſe, maximos clamores excitaſſe, & in majus extuliſſe controverſiæ momentum, non ſine plebis & optimorum virorum ſcandalo. Qui rerum, quæ in cætu Proteſtantium inde ab illuſtri Reformationis tempore contigere, notitiam habent,

 facile

(*) Verba gallica ita ſonant: *Que chacun ne doit pas s'en rapporter à ſes propres lumieres; mais qu'il doit conſulter ceux que Jeſus Chriſt a établis pour être les Interprêtes de ſon Evangile. La Liberté, que pluſieurs avoient priſe de ce tems-là, parmi les Chretiens, d'expliquer l'Ecriture ſelon leurs idées, avoit fait naitre pluſieurs héréſies.*

(**) Quos hic tangam non adeo obſcurum eſt, nimirum eos inter Proteſtantes, quorum numerus non eſt exiguus; qui omnes recepti ſyſtematis theologici cui ſubſcripſerunt articulos pro analogia fidei, & norma S. Literarum interpretationis habent. Quam turpiter hi errent facile eſſet oſtendere. Eos, ut alios taceam falſe ſed docte impugnavit Anonymus Anglus in diſſertat. *de non legenda ſcriptura ſacra* Cl. *la Roche Bibliothecæ Anglicæ* inſerta. Quam caute contra in hoc negotio ſit verſandum, præter alios nuper erudite & prudenter oſtendit Vir *Venerandus & Doctiſſimus J. Jacobus Lavaterus S. Theologiæ Profeſſor Tigurinus, Collega noſter conjunctiſſimus* in Diſſertat. de *Interpretatione S. Scripturæ, præcipue de Analogia fidei.*

facile mihi aſſenſum ſuum dabunt. Vel ſolæ illæ controverſiæ *Cocceianæ*, *Carteſianæ*, *Particulariſtarum*, & *Univerſaliſtarum*, *Wolfianæ* &c. tantis animorum motibus hinc inde agitatæ manifeſtiſſimo, ſed triſti Exemplo eſſe poſſunt. Interim eadem ſemper luditur fabula. Si quis vir doctus, veri amans, & confeſſioni etiam ſuæ, quod ad ſummam rerum ſerio addictus, aut novam hypotheſin, ad huic vel illi dogmati Religionis lucem afferendam in medium adducit, aut quædam argumenta vel teſtimonia ſcrripturæ hactenus afferri ſolita infirma eſſe judicat, licet firmiora conſtanter retineat, ſtatim ſunt qui ſtrepitum faciant. Hinc audis hæc & alia ſophorum quorundam dicta: *Hic homo monſtri aliquid alit; Equo ne credite Teucri*, &c. Quis autem, cui pacis & quietis ſtudium ineſt, rebus ita comparatis, diu noctuque cum detrimento ſanitatis, oculorum, & facultatum, ſanctioribus diſciplinis illuſtrandis vacabit, ſi tale ſit laboris & diligentiæ præmium? Quis non videt, male ſanorum quorundam ſuſurros & clamores impedire, quo minus majus ſemper indies rei ſacræ accedat incrementum & ornamentum?

V. Denique, ut multa alia ſilentio tranſeam, *Eriſtica ſcripta*, quibus miſere tempus ad ſui defenſionem Theologi multi uti debuerunt & adhuc tenentur, multum officiunt progreſſui ſanctiorum diſciplinarum.

Quot volumina ſæpe Viri præſtantiſſimi & innocentiſſimi, ad famam & exiſtimationem tuendam, & erroris vel hæreſeos crimen a cervicibus ſuis depellendum conſcripſere, qui tempus hoc pretioſiſſimum ad illuſtrandas altiores diſciplinas longe felicius, & majore cum utilitate, impendere potuiſſent? (*)

Verum quidem eſt, multum ſæpe lucis ex ejusmodi conflictibus veritati affundi; ſimul tamen negari non poteſt, magnam partem ejusmodi libellorum conſtare famæ & innocentiæ defenſione, verborum, phraſium & hypotheſium genuina & ſæpe non neceſſaria explicatione, rebusque aut prorſus nullam Religioni adferentibus lucem, aut pias & pacis ſtudioſas mentes offendentibus.

Sed veniendum tandem eſt ad *tertiam* cauſarum claſſem, quæ impediunt, quo minus noſtra de rebus divinis cognitio perfectior ſit atque accuratior. Atque hæ petitæ ſunt ex ipſarum diſciplinarum theo-

(*) Legenda hic eſt veri amantibus diſſertatio celeberrimi Clerici, adjecta epiſtolis criticis, in qua ſolvitur hoc problema: *An ſemper reſpondendum ſit calumniis Theologorum?*

theologicarum indole, natura & tractandi methodo. In anteceſſum tamen duo ſunt monenda. *Prius* eſt, nos ſtrictim duntaxat de argumento nobiliſſimo & ampliſſimo dicturos: *poſterius, nos cum omnibus Proteſtantibus, non obſtante hac noſtra imperfecta rerum divinarum cognitione, nihilo minus tamen ex animo profiteri, ea quæ ad ſalutem cognitu ſunt neceſſaria, clare & perſpicue in S. Literis tradi.*

Verſatur autem diſciplina theologica potiſſimum circa *Explicationem S. Literarum*, circa *dogmata* & *elencbum diſſentientium*, circa *Prophetias*, & *res in cœtu chriſtianorum geſtas.* De ſingulis pauca ſunt monenda.

Quod (a) ad *S. Literarum interpretationem* ſpectat, notum eſt, primam interpretis curam eſſe debere, ut voces phraſeſque idiomatis hebraici & græci perſpectas atque cognitas habeat. Hic autem fatentur Theologi eruditiſſimi & linguarum orientalium peritiſſimi, cognitionem linguarum orientalium, veterum hiſtoriarum, conſuetudinum, rituum, & opinionum, non tantam hodie comparari poſſe, quæ ſufficiat omnibus ſcripturæ locis intelligendis, omnibus difficultatibus & dubiis ſolvendis, omnibusque apparentibus contradictionibus conciliandis. Hinc ſæpiſſime ad conjecturas eſt fugiendum, inter quas quæ potiſſimum aliquando ſit eligenda, Deus aliquis dixerit. Exactam omnibusque numeris abſolutam notitiam originis linguæ hebraicæ, vocabulorum imprimis ſemel duntaxat occurrentium, poteſtatisque, quam habere debeant, non dari, apud cordatos omnes in confeſſo eſt. Unico quidem neque adeo magnæ molis volumine continentur ſcripta veteris Teſtamenti; ſed deſunt nobis interpretes coævi, qui omnium ſententiarum, circumſtantiarum, rituum, populorumque de quibus ſcriptores ſacri verba faciunt, accuratam dederint explicationem. Novi, quæ de *paraphraſium chaldaicarum* & *commentariorum Rabbinicorum* utilitate a Viris doctis monentur; nihil ego detraxerim Rabbinorum laboribus: at & hoc concedent mihi illi ipſi, qui auctoritatem illorum ſcriptorum extollunt, ſæpius nobis illos verba dare, neque magis quam nos multorum locorum difficilium, hiſtoriarumque antiquiſſimis temporibus geſtarum, accuratam habere cognitionem, vel ſufficientia ad id præſtandum in manibus habere præſidia. Idem de *Onkeloſi* & *Jonathanis* interpretationibus dixerim; ut taceamus, harum paraphraſium jactatam antiquitatem nondum extra omnem dubitationis aleam eſſe poſitam. Verum eſt, Viros linguarum orientalium peritos hinc inde ex *chaldaico*, *arabico*, *perſico*, *æthiopico*, imo

imo ex *ſinenſi* etiam idiomate S. Literis attuliſſe ingentem lucem. At præterquam quod poteſtates vocabulis ſubjectæ, ſucceſſu temporis, mobilitate vulgi, & migrationibus populorum frequenter mutentur, ſæpe nos addubitare jubent ipſæ virorum doctiſſimorum de his vel illis locis S. Litterarum diſſenſiones. Hinc quidam felicius *Jobum* ex *Chaldaiſmo*, quam vero ex *Arabiſmo* illuſtrari poſſe contendunt.

Inſignem utilitatem ad explicandum vetus teſtamentum, ut de novo jam nil dicam, afferre LXX. interpretum græcam verſionem uno ore aſſerunt eruditi. At Eosdem ſæpiſſime a textu hebraico diſcedere, imo aliquando ſenſus dare adeo a ſignificatione linguæ hebraicæ abhorrentes, ut nulla origo tam diſcrepantis verſionis dari poſſit, notiſſimum eſt; hinc diverſitatem illam quidam a codicibus quibus uſi ſunt Alexandrini illi interpretes, alii ab imperitia linguæ hebraicæ, qua laborarint, alii denique a corruptionibus & mutationibus quas paſſa ſit nobiliſſima verſio, repetere ſolent. Ignoramus, tuto quidem & ſine periculo, & fata codicum ante factum canonem & collecti canonis utriusque fœderis auctores: ignoramus multorum pſalmorum auctores, occaſionem ſcribendi, ſcopum & circumſtantias temporis, & perſonarum: ex quo ſimul judicari poteſt, ut in tranſitu hoc dicam, quid de conſuetudine apud nos recepta cantica nimirum Davidis non interrupta ſerie canendi habendum ſit. De origine & valore punctorum vocalium, & variantium lectionum, quas *keri* & *cethib* vocant, ſub judice lis eſt; vel minimæ hujus linguæ particulæ vehementer nos exercent, varia nimirum inſtructæ ſignificationis poteſtate. Hic emphaſin hic illic quærendam putat, alius nullam; hic ad ἐξεργασίαν ubi occurrunt vel occurrere videntur, præſertim in libris poëticis, phraſes & voces idem ſignificantes, provocat; alter cum majeſtate loquentis in ſacris Dei pugnare ejusmodi tautologias, ut ipſe vocat, contendit. De ſenſu Literali & myſtico vehementes ſunt Doctorum pugnæ. Hic omnem verborum amplitudinem urgendam cenſet, & ad canonem ſuum, nimirum verba Spiritus S. ſignificare quicquid ſignificare poſſunt, provocat: alius non ad vivum omnia reſecanda, ſed circumſtantiarum duntaxat, nativæ ſignificationis & connexionis habendam eſſe rationem clamat. Hic, ubi de hujus vel illius vaticinii implemento agitur, dudum, & ante multa ſecula, adductis hiſtoriarum monumentis, eventu comprobatum tuetur; alius in remotiſſimis ab illis temporibus ſeculis, id eſt, ætati noſtræ proximis, quærendum eſſe contendit, aut nondum impletum eſſe putat. Stylus ipſe He-

Digitized by Google

Hebræorum, in primis in libris poëticis & propheticis, hyperbolicis locutionibus ſcatet, atque adeo ſæpe non ſolum ipſius vocis ſignificatus dubius & anceps eſt, ſed & ſi cognoſcitur, quousque ſignificationis amplitudo extendenda ſit, dici non poteſt. In quo metri hebraici conſiſtat ratio, nondum inter ſe conveniunt Eruditi. Neque plantarum animaliumque nomina, quorum textus ſ. mentionem facit, ubique aſſequimur. Quidam typorum numerum in immenſum augent, alii pauciſſimos admittunt; rurſus denique alii putant, adquieſcendum in iis, quos N. Fœderis ſcriptores pro talibus nobis obtulerunt; ut alia multa ſilentio prætercam.

*Quod ſi ad N. Fœderis libros* accedamus, verum eſt ad eos intelligendos melioribus nos munitos eſſe præſidiis, quoniam excellentiſſimorum literatæ græciæ ſcriptorum magna eſt copia, ex quibus plurima, quæ ſeculi noſtri felicitas eſt, viri docti ad illuſtrandos N. Fœderis libros depromſerant, & adhuc depromere ſolent. Hoc tamen non obſtante, multa ſunt quæ impediunt quo minus *perfectam* rerum in N. Fœdere patefactarum notitiam adipiſcamur. Nihil dicam de auctoribus Canonis N. T. quorum curam in conferendis codicibus ignoramus, nihil de antiquiſſimorum Manuſcriptoram fatis; Hæc enim parum officiunt Religionis cognitioni: nil de variis lectionibus; nihil de ſtylo hebraiſmis non paucis repleto; nihil de variis obſcurioribus parentheſibus, trajectionibus, ellipſibus &c. &c.

Hoc tantum monebo, S. Soterem noſtrum & Apoſtolos verba facere de rebus, de quibus nullus philoſophorum græcorum, Poëtarum, & hiſtoricorum nullus, loqui potuit. Certe ſi literati illi viri in terras redirent, atque in codicem N. Teſtamenti inciderent, fruſtra ingenia ſua in explicandis iis, quæ ad naturam Evangelii J. Chriſti pertinent, torquerent. Multa prætcrea in N. Teſtamento citantur loca ex veteri petita, quæ difficulter ſæpe, ſive codicem hebraicum, ſive græcum, ſive denique ſenſum duntaxat non verba ſecuti ſint auctores ſacri, ad inſtitutum eorum applicantur: neque parum intereſt, utrum accommodationes in N. Fœdere admittas necne, de quo inter ſe litigant Theologi & interpretes. Ignoramus, ſaltem obſcure intelligimus ſtatum Eccleſiarum, ad quas Apoſtoli literas dederunt ignari quippe opinionum, quibus illi ad quos epiſtolæ directæ ſunt, antequam Religioni nomen dediſſent, fuerint imbuti. Apoſtoli enim in ſuis epiſtolis non tam Chriſtianos prima edocebant chriſtianæ religionis elementa, ſed aliunde jam ipſis tradita eſſe ponebant. Obſcure inſuper cognoſcimus, quæ in antiquiſſimis cœtibus peracta ſint, & quæ

Ssssss fuerit

fuerit v. gr. prophetantium in cœtu Corinthiaco ratio; neque ſemper conſtat, utrum Chriſtiani quibuscum per literas ſanctiſſimi viri de rebus ad religionem ſpectantibus agere volebant, hebræi duntaxat fuerint origine, an vero etiam ex gentilibus orti. Ut de diſtinctione recepta capitum, & verſiculorum aliisque moram ſæpe nobis objicientibus nil dicam.

In utriusque fœderis explicatione autem accuratiori cognitioni obicem ponunt anticipatæ animo opiniones. Nimirum antequam ad S. Literarum lectionem ſeriam & interpretum explicationes accedimus, animus opinionibus quibusdam, vel ſi mavis, certorum articulorum cognitione, quam ſyſtema appellamus, eſt imbutus. His utimur utplurimum ad nexum & cohærentiam propoſitionis alicujus aut integri capitis oſtendendum. Lege v. gr. duarum diverſæ ſectæ addictorum in epiſtolam ad Romanos paraphraſes, & mox, quid velim, patebit. Imo multi eo usque progrediuntur, ut incertiſſimas hypotheſes, ſi Diis placet, in utroque fœdere reperiant. Hic in Patribus antediluvianis originem philoſophiæ corpuſcularis & Chymiæ, alter in Apocalypſi lapidem philoſophorum reperit; hic in primis capitibus Moſis non ſolum vortices, ſed totum mundum Carteſianum comprehendi; ille ſcriptores ſacros Copernici ſententiæ addictos fuiſſe, clamat.

Alii in interpretatione S. Literarum potius reſpiciunt quid utile ſit, ad confirmandum hunc vel illum cui addicti ſunt Religionis articulum, quam ad veritatem ipſam. Hinc audias eos dicentes; diverſæ quidem hic locum habent interpretationes, quarum nulla eſt abſurda; at præſtat huic non alteri album adjeciſſe calculum explicationi, quia hæc mirifice facit ad hanc vel illam ſyſtematis noſtri partem confirmandam. Nonnulli operam dant, ut ſenſum quærant latum, in quo explicando habenas ingenio laxare poſſunt; alii data opera ſignificationem vocum & phraſium contrahendam eſſe clamant, ne inveniant forte, quod ab opinionibus, quas firmas eſſe volunt, & optant, abhorreat. Ut de aliis perverſis interpretantium ſtudiis nil dicam. (*) *Ex quibus*, ut alia, quæ adduci poſſent taceam, patet, quam difficile imo impoſſibile ſit, ut verſio aliqua omni ex parte accurata, id eſt, per omnia cum idiomate vel hebraico vel græco conſentiens ador-

(*) Legendi hic Auctores, qui de interpretandi S. Literas regulis data opera ſcripſerunt v. gr. Cl. Werenfelſius in diſſertat. de *ἰδίᾳ ἐπιλύσει*, & de ſcopo interpretis; Cl. Rambachius de idoneo S. Literarum interprete, aliique multi.

adornari poſſit: Incidit mihi hic reſponſum *Genebrardi*, viri linguarum callentiſſimi, quod dederat *Henrico III.* Regi Galliæ; cum enim potentiſſimus ille Rex deſiderio videndæ verſionis gallicæ utriusque Fœderis tactus, conſilium Genebrardi petiiſſet, atque interrogaſſet, quantum temporis & ſumtuum ad ejusmodi opus perficiendum poſtularetur, reſpondiſſe ipſum ferunt; ad minimum per triginta annos huic operi eſſe vacandum; adhibendos triginta Viros in linguis & diſciplinis Theologicis verſatos, denique bis centena millia thalerorum in ſumtus eſſe eroganda, neque tamen ſic aliquid præſtari poſſe, quod extra omnem plane cenſuram, & erroris periculum poſitum eſſet. (*)

Quod ſi ad dogmata theologica, (ut de Theologia morali & caſibus conſcientiæ nil dicam) uti vocantur, contemplanda animum convertimus, denuo quam tenuis & manca valde Eruditionis noſtræ theologicæ ratio ſit, patebit. In genere notamus imperfectiſſimam eſſe noſtram cognitionem rerum in ſenſus non incurrentium. Hinc ſæpe ubi de ſpirituum & monadum attributis, & adfectionibus agitur, hæremus. Quemadmodum enim ſenſus nobis dati non ſunt ut intimam corporum eſſentiam habeamus perſpectam, ſed ut tantum de iis ſciamus, quantum ad commoda vitæ noſtræ promovenda, deumque celebrandum neceſſe eſt: ita neque mente ſumus inſtructi, ut perfectam ſpirituum adipiſcamur ſcientiam; ſed ut, comparata quali-



(*) Rem narrat *R. Simon* in præfatione verſioni gallicæ N. Teſtamenti præfixa, nixus auctoritate *Renati Benedicti*: neque interim ingenua hæc confeſſio Proteſtantium cauſæ obeſt: Per *rerum naturam* fieri non poſſe putamus, ut ejusmodi verſiones omni ex parte cum textu originali conſpirantes conficiantur. Gratulabimur autem nobis, ſi Pontifices Romani in decidendis controverſiis infallibiles & linguarum originalium peritiſſimi, tandem laborantibus ſuccurrent, & nebulas omnes hic occurrentes diſpellent. Eruditiſſimus *Wagenſeilius*, Vir linguarum orientalium callentiſſimus, in libro, cui titulus: *Tela ignea Satanæ* pag. 522. rationem redditurus, cur verſiones S. Literarum omni ex parte cum Textu fontis græci vel hebraici convenientes hactenus a Viris doctis adornatæ non ſint, ad *arcanas divinæ Providentiæ* provocat *vias*, dicens: Cogitavi egomet mecum tacitus ſæpe de hac re, & miratus ſum, cum multorum librorum in alias linguas verſiones extent ad amuſſim factæ, & primigenium textum tanta ſimilitudine referentes, ut nullum inter hunc & illum diſcrimen aliud intercedat, quam diverſitatis linguarum, equare fieri non potuerit ut a tot ſeculis S Scripturæ aliqua concinnaretur verſio, quæ ſuos non proderet nævos & ingenuitatem aſſidue ſervaret. Atque cæpi tandem totum hoc cœleſti tribuere providentiæ, quæ non patiatur a quoquam omnibus numeris abſolutam edi verſionem, ut nimirum apud omnes omnino nationes toto orbe diſperſas ſemper fontibus illis. qui immediate ex æternæ ſapientiæ ſacratiſſimo abyſſo ſcatuerunt, præ canalibus, per quos beatiſſimi humores aliorſum ducuntur, ſua majeſtas & auctoritas illibata conſervetur, atque ut ſubinde rivulos hos comites ſumerent, & ad fontis latices irent, ſi qui verum ſaporem diviniſſimæ aquæ ſincerius perguſtare diſcuperent. Ita *Wagenſeilius*. Utrum eo recurrendum ſit, judicent Viri me doctiores.

Digitized by Google

cunque rerum in ſenſus non incurrentium notitia, quæ ad res divinas pariter & humanas rite ponderandas & in uſum revocandas in his terris facere poſſunt, cognoſcamus. Quod ſi corporum ante oculos poſitorum, ſpirituumque finitorum tam imperfectam habeamus notitiam; quid mirum eſt, ſi Dei naturam, perfectiones, agendi modos, conſiliorum rationes, & fines imperfectiſſime cognoſcimus? Hinc recte *Lactantius; cum ad illum mentis humanæ intentio & acumen & memoria pervenerit; quaſi abductis & conſumtis omnibus viis ſubſiſtit, hæret, deficit, nec eſt aliquid ulterius quo progredi poſſit.*

Quis igitur in tanta rerum noſtrarum caligine vel unius attributi divini exactam dabit & numeris omnibus abſolutam definitionem? Quis poterit explicare, qua ratione Deus ſingulis ut ita dicam momentis, præſentia, præterita, contingentia, neceſſaria & futura cognoſcat? Quis ſcire quid ſit a ſe eſſe, & ab æterno eſſe? Quis Ejus modum agendi in creaturas cum ratione & ſenſu inſtructas, tum prorſus iis deſtitutas, declarabit? Quis conſiliorum & decretorum divinorum ordinem ab omni æternitate cœptum cum ſuis cauſis, & finibus, (de quibus tamen tanta confidentia quidam quaſi Deo a conſiliis fuiſſent garriunt) in clara collocabit luce? quis definiet, qua ratione fieri potuerit, ut volente Numine infinita quædam materiæ prodierit maſſa innumeris ſeminibus fœta? Quis adminiſtrationem divinæ providentiæ, cauſasque ejus in regno Naturæ, & gratiæ deteget? Quis nodos circa originem mali moralis, & phyſici occurrentes, imprimis ubi ad hoc vel illud individuum deventum eſt, ſolvet? Quis viam monſtrabit, per quam primum peccatum in omne genus humanum fuerit devolutum? Quis Theologus tandem cauſam reddet ſufficientem, cur Deus hanc non aliam rerum ſeriem, hunc nunc alium mundum produxerit? Quis novit qualis ſit Infantium in utero materno religionis cognitio? quis non ſuam circa Trinitatis, incarnationis, & ſatisfactionis Jeſu Chriſti dogmata fateatur ignorantiam? Quis ediſſerat, cur his duntaxat populis non aliis lux Evangelii apparuerit? Cur non citius Chriſtus in mundum venerit? Quis futuræ in cœlis adminiſtrationis per omnem æternitatem rationem, beatarum mentium cognitionis gradus, quis denique infelicium orci victimarum fata ſingula enarrabit? Hæc, ut alia plura mittam, ſatis oſtendunt, quam imperfecta ſit noſtra & manca valde *dogmaticæ Theologiæ* cognitio. Hinc quo quis eſt in his rebus magis verſatus, eo magis etiam frequentiſſime de his vel illis interrogatus ſubtilioribus quæſtionibus reſpondebit: *Neſcio; ignoro; non liquet.* Ex

Ex quo ſimul etiam, Auditores, facile patet, quam imperfecta futura ſit noſtra *theologiæ polemicæ* peritia. Ut enim non dicam ſtudium polemicum inter *mala neceſſaria* referendum, quis neſcit ſæpiſſime de verbis non de rebus fuiſſe acerbe diſputatum, & quidem inter fratres: diſputatum de rebus quidem aliquando, ſed rebus exigui momenti: ſæpe de rebus de quibus neuter diſputantium perſpicuam & accuratam habebat notitiam, adeo ut ſi verum dicere voluiſſent, in hæc erupiſſent factis induciis verba: *Hactenus amici de rebus vel incognitis plane vel obſcurioribus diſputavimus*; ut de his inquam nil dicam, quam difficile eſt in hoc argumento verſantibus ſibi cavere a ſtudio partium, a falſo Zelo, ab argumentis omnibus ab invidia petitis?

Quanto ingenio, labore, & judicio opus eſt, ad omnia diſſidentium inter ſe Chriſtianorum ſyſtemata ſuis fundamentis rite aptata, nulliſque admiſtis falſis interpretationibus corrupta, rite cognoſcenda? Quis ſine temeritatis nota aſſeret, ſe nodos omnes circa religionis negotium occurrentes, quos nobis omnis ætatis homines proponunt, ſolvere poſſe? Et cujus tandem ætas ſufficeret ad omnes ſtultas, ineptas, & audaces opiniones, quæ in eccleſia inde a condito orbe motæ, & agitatæ ſunt, non dicam refellendas, ſed ſaltem rite cognoſcendas? Neque enim Theologis polemicis, cum variis Chriſtianorum ſectis duntaxat, ſed cum gentilibus, Judæis, Mahomedanis, Atheis, Deiſtis, Scepticis, Fanaticis & neſcio cujus furfuris hominibus aliis, pugnandum & certandum eſt.

Fac vero Theologum hæc ad unguem callere, multa alia ipſi præſtanda ſunt, antequam triumphum canere poteſt; pugnandum enim illi erit cum præjudicatis opinionibus, & amore ſectæ altiſſime animis errantium infixis. Hos hoſtes niſi prius repreſſerit, fruſtra erit. At quam inexpugnabilis eſt quorundam pigritia, ubi de Religionis examine agitur? Quam pauci curant diſputationes Theologorum ſerias etiam & attentione dignas nedum ſubtiles & ſcholaſticas? Quot ſunt qui ad *ſolum vocabulum controverſiarum* exhorreſcant? Quam paucis veteres avias de pulmone revellas? Quam pertinaciter plerique adhærent opinionibus cum lacte quaſi materno hauſtis? Quam rarus eſt veri nominis Proſelytorum numerus? Quam parum vulgo diſputationibus proficitur? O quam recte facerent multi Theologi, ſi potius de pravis affectibus ſuis, quibus laborant, reprimendis & purgandis, quam diſſentientium opinionibus convellendis prius eſſent ſolliciti.

Sed accedimus ad *Theologiam propheticam*, viſuri, utrum hic acu-

tius cernamus. Tantum autem abeſt, ut in hac diſciplinarum Theologicarum parte de accurata quadam ſcientia gloriari poſſimus, ut potius illi ipſi, qui incredibili cum ſtudio illi per plures annos incubuerunt, fateantur, ſi ea quæ de futuro Meſſia, ejus doctrina, muneribus, perpeſſionibus & converſione gentium excipiantur prophetæ monent, pleraque denſis eſſe tenebris obſepta.

Ex ſacris equidem Literis novimus dari prophetas, id eſt homines inuſitata quadam rerum divinarum cognitione inſtructos, & facultate futura prædicendi ornatos; qua ratione autem Deus mentibus illis illabatur, eas agitet, atque efficiat, ut quæ cæterorum mentis aciem fugiunt cernant, tuto ignoramus. Quod ſi ad ipſorum Prophetarum deventum eſt explicationem, multa impediunt quo minus facile & perſpicue eorum mentem capiamus. Talia ſunt ſtylus ipſe Prophetarum hyperbolicus, innumeris figuratis verbis & phraſibus repletus, adeoque intellectu difficilis, orientalium quippe potius quam noſtris auribus gratus, & accommodatus; unde haud facile dixeris, quousque dicta ejusmodi ſint urgenda, ne Spiritus S. fini, verbis intento, aliquid addamus, vel demamus. Et cui cognitæ tandem ſunt omnes loquendi rationes, conſuetudines, gnomæ, & parabolæ, antiquiſſimis hebræis, aut aliis orientis populis cum quibus illis conſuetudo quædam intercesſerat, & contra quos volente ita Numine inſurrerant Prophetæ, uſurpatæ? Quis temporum, locorum, perſonarum ad quæ omnia digitum intendunt ſacri vates, perſpectas habet circumſtantias? Quis in tanto veterum monumentorum illius ætatis defectu temporum ordines ſine formidine lapſus deſignabit? Ad hæc ſæpe ita loquuntur divini vates, ut utrum facta, de quibus loquuntur, ſuum nacta ſint complementum nec ne, ignores; unde & multi in certis quibusdam temporum periodis eventura demum putant, quæ dudum eveniſſe alii exiſtimant. Adde, quod in ipſius orationis propheticæ vel capitis medio occurrant ſæpe vaticinia de Meſſia, vel de cœtu chriſtiano, ubi tamen ſive antecedentia ſive conſequentia conſulamus, nihil quod affine ſit huic argumento deprehendere poſſumus. Quod ſi quis non ſolum hanc pericopam, aut verſiculos hosce ſed integrum caput vel pſalmum ad Meſſiam referre velit, ſingulasque phraſes & propoſitiones ad eam exigere, quam difficilem ſuſceperit laborem, experiundo diſcet. Certe non ſemel, ſed frequenter auctoritate potius Soteris & Apoſtolorum quam vero ipſius vaticinii evidentia, verborumque ſignificatione de rebus ad œconomiam N. Teſtamenti agi edocemur.

mur. At erunt qui ingeminent, dari tamen multos eruditos & pios Theologos, qui ſingulariſſimos noſtri, & proxime elapſorum ſeculorum eventus, ex obſcurioribus Prophetarum oraculis eruerint. Non nego fuiſſe qui *Tranſactionem paſſavienſem*, *bellum inter Guelfos & Gibelinos geſtum*, *repudiatam formulam Interim dictam*, *Concilium tridentinum*, *Joh. Frid. Saxoniæ Electoris captivitatem*, aliaque ejusdem naturæ in *cantico Salomonis* prædicta eſſe contendant. Iidem Eſaj. cap. XXXIII. 7. *Mortem Guſtavi Adolphi*, *Hungariæ fata* cap. XXXII. *irritos in Belgio Epiſcopatus inſtituendi conatus*, cap. XIX. *Academiam Pragenſem a Jeſuitis occupatum iri.* Ezech. cap. XXXIX. enarrari, & prædici exiſtimant; ut de aliis ejusmodi interpretationibus nil dicam. (*)

Nihil ego doctiſſimorum & piorum Virorum, quibus hæc interpretamenta placent meritis, & eruditioni detrahere volo; at diffiteri tamen non poſſum, me, licet citata capita decies legam & relegam, de his ibi rebus agi, perſuaderi non poſſe, & quoniam meis non aliorum oculis cernere debeo, rogo illos, qui acutius cernunt, ut meæ lippitudini aut ſi malunt cœcitati, ignoſcant. Hoc tamen mihi miſero ſolatio eſt, quod videam interpretes omnibus præſidiis ad rite exponendum S. Literarum ſenſum inſtructos; viros Religionis chriſtianæ gnariſſimos: viros denique veri amantiſſimos hic mecum etiam cœcutire, imo potius longe majorem eorum partem, aut ignorantiam ſuam fateri, aut longe alia ibi contineri non ſine cauſa pronunciare. Ex quo ſane ſi ad magnum Theologorum doctiſſimorum, qui in plurimis Prophetarum locis explicandis ſe hærere fatentur, numerum reſpicias, nemo nobis vitio vertet, ſi dicamus etiam hac in parte noſtram ſcientiam Theologicam valde eſſe imbecillam, vel ut cum Paulo Apoſtolo loquar, nos ex *parte tantum prophetare.*

Denique ut paucis de rebus in cœtu chriſtiano inde a temporibus Chriſti, (ut altius non aſcendam) geſtis aliquid dicam, plurima ſunt quæ obſtant quo minus certam rerum in eo geſtarum, dogmatumque ſive verorum ſive falſorum, quibus per omnia ſecula ſubſcripſerant Chriſtiani, habeamus notitiam.

Ita ſcire noſtra v. gr. quam maxime intereſſet, quid ſeculo primo poſt Apoſtolorum exceſſum in cœtibus Chriſtianorum geſtum ſit, quæ fuerit de ſingulis Religionis chriſtianæ partibus eorum ſententia, quinam ſucceſſores, & eorum labores, &c. &c. At nos monumentorum

(*) Loca hæc collegit Cl. Rambach. diſſertat. de Idoneo S. Literarum interprete quibus plura ſi neceſſe eſſet addi poſſent.

torum defectu laborare, nemo eſt eruditorum qui ignoret. * (2.) Ad cognoſcenda dogmata opus eſt ut Patrum antiquorum evolvamus ſcripta; at hi ipſi obſcure ſæpe ſuam expreſſerunt mentem, allegoriis potius quam accuratis ratiocinationibus adſueti; hinc ubi quid de articulo hoc vel illo controverſo ſenſerit hic vel ille Pater quæſtio eſt, oriuntur ſtatim tenebræ, & quilibet eum in ſuas partes rapere vult. Ita Pontificii non minus quam *Lutheri* & *Zwinglii* diſcipuli, in antiquiſſimis Patrum ſcriptis ſuas de S. Cœna, ut de aliis decretis Religionis nil dicam, ſententias reperiunt.

3.) Hiſtoriam antiquiſſimarum hæreſium nondum ſatis eſſe excuſſam conqueruntur paſſim Viri Docti; Et difficillimum eſt ſyſtemata eorum rite habere perſpecta. Ipſi Patres non ſemel nexum ejusmodi hypotheſium male intellexerunt, aut conſectaria pro ſententiis genuinis errantium ſubſtituerunt, ut de partium ſtudio & Zelo impotenti, quo nonnunquam abrepti ſunt, obſcuriſque phraſibus quibus hominum illorum opiniones exprimere voluerunt, nil dicam.

4.) Ex duorum vel trium Patrum ſcriptis opinionibusque difficulter de ſententia doctorum omnium, qui eodem ſeculo vixerunt, judicare licet, quandoquidem multi alii, quorum ſcripta injuria temporum perierunt, longe aliter ſentire potuerant.

5.) Nondum omnes plane leges probabilitatis ita ſunt excuſſæ & determinatæ, ut quot præciſe gradus reſpectu *qualitatis* & *quantitatis* teſtium, omniumque circumſtantiarum, quæ ad factum aliquod probandum vel rejiciendum ponderandæ ſunt, poſtulentur, definiri poſſit. Agnoſcunt & fatentur hoc philoſophi acutiſſimi inter quos refero illuſtr. *Leibnitium*, inter principes Philoſophos & eruditos labentis ſeculi merito numerandum.

6.) Si animum ad hiſtoriæ leges convertimus, denuo quam difficile ſit de veritate rerum geſtarum rite perſuaſum eſſe patebit. *Cicero* ita eas expreſſit dicens. *Quis neſcit primam eſſe hiſtoriæ legem, ne quid falſi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat; ne qua ſuſpicio gratiæ*

(*) Faſſus hoc eſt Euſebius, qui qua potuit induſtria primorum temporum monumenta collegit Hiſt. Eccl. Lib III. cap. IV. dicens: Ὅσοι δὲ τούτων καὶ τίνες γνήσιοι ζηλωταὶ γεγονότες, τὰς πρὸς αὐτῶν ἱδρυθείσας ἱκανοὶ ποιμαίνειν ἐδοκιμάσθησαν ἐκκλησίας, οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν, μὴ ὅτι γε ὅσους ἂν τις ἐκ τῶν Παύλου φωνῶν ἀναλέξειτο. i. e. Quot vero horum Apoſtolorum & quinam veri imitatores eorundem judicio digni judicati ſint, qui fundatas ab ipſis Eccleſias paſcerent, nequaquam facile eſt dicere; præterquam illos, quos ex ipſius Apoſtoli verbis facile quivis poſſit colligere.

Digitized by Google

*gratiæ ſit in ſcribendo, ne qua ſimultatis.* Et alibi: *teſtes fide dignos eſſe oportet, quibus cauſa juſtiſſima ſit, cur ſcire potuerint, nulla cur mentiantur.* At exiguam valde harum legum curam habuiſſe etiam ipſos Scriptores eccleſiaſticos ſole meridiano clarius eſt. Poſtquam enim per votorum numerum chriſtiani quid verum atque rectum ſit in Conciliis definiverant, itum eſt in ſectas, neque dubitarunt, ubi de factis & dogmatibus diſſentientium agebatur, falſo quippe Zelo & ſtudio partium abrepti, veris falſa admiſcere, imo apertis mendaciis, ſi quid in rem ſuam eſſe exiſtimarunt uti contra alios; ſuis vero ſententiis addictos ineptientes licet ſæpe, & affectibus velificantes in cœlum tollere laudibus. Quid dicam de hiſtoria Martyrum, Monachorum, & Anachoretarum? Reſpondeat pro me *Melchior Canus* Epiſcopus R. Eccleſiæ valde celebris: *dolenter hoc dico,* (inquit) *potius quam contumelioſe, multo a Laërtio ſeverius vitas Philoſophorum ſcriptas quam a Chriſtianis vitas ſanctorum; longeque incorruptius & integrius Suetonium res Cæſarum expoſuiſſe quam expoſuerunt Catholici, non res dicam Imperatorum, ſed Martyrum, Virginum & Confeſſorum. Illi enim in probis, aut Philoſophis, aut principibus, nec vitia nec vitiorum ſuſpiciones tacent, in improbis vero etiam colores virtutum produnt: Noſtri autem plerique vel adfectibus inſerviunt, vel de induſtria quoque ita multa confingunt; ut eorum me non ſolum pudeat, ſed etiam tædeat. Hos enim intelligo eccleſiæ Chriſti cum nihil utilitatis attuliſſe, tum incommodationis plurimum.* Ita M. Canus.

7.) Ad unius alicujus ſectæ originem, fata, & opiniones detegendam, aut rem uti vocant facti, quæ alicujus momenti eſſe judicatur probandam, vel falſitatis convincendam, non ſolum incredibili diligentia, vaſta lectione, laboris pertinacia & otio, ſed & judicio acuto, eruditione exquiſita, & amore veri acerrimo opus eſt, quibus tamen dotibus pauciſſimi, qui hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſtudio vacant, inſtructi ſunt. Lege quisquis es hiſtoriam *Manichæiſmi* a doctiſſimo *Beauſobrio*, nunc cœlitibus adſcripto conditam, & quæ inter *Blondellum* & *Spanhemium* de *Joanna Papiſſa* utramque in partem diſputata ſunt, ut de multis aliis exemplis nil dicam & ſenties hæc ſcribi non potuiſſe a doctiſſimis viris, ſine maximo ſtudio, lectione vaſtiſſima, & ingenii mira bonitate.

8.) Denique, ut multa alia ſilentio tranſeam, ſæpe poſt immenſos labores, difficillimas diſcuſſiones, vigiliasque plures hoc unum ſæpe obtines ut ſcias, hos vel illos huic non alii ſententiæ addictos

 ſuiſſe,

fuiſſe, quod tamen utrum vel verum, vel falſum ſit, tua noſſe parum intereſt. Notæ ſunt diſputationes in Gallia olim inter *Claudium*, & inter *Arnaldum*, aliosque de *fide Græcorum* circa explicationem verborum inſtitutionis S. Cœnæ agitatæ, in qua quid vires valeant utraque pars tentaverat. At quid mea tandem & cœtus ſacri refert - quid eſurientes græculi de hoc argumento ſenſerint? Et ſi noſtra id ſcire haud parum intereſſe exiſtimas, mentemque eorum poſt immenſos labores cepiſti, num ſequitur tandem ſaltem ex mente Proteſtantium: *Græci moderni eam quam nos tuemur fovent de S. Cœna ſententiam; Ergo vera eſt?* (*) Atque hæc ni fallor (ut plura alia mittam) ſatis ſuperque probant, quam *imperfecta*, *imbecilla*, & *tenuis* ſit noſtra in his terris rerum divinarum cognitio.

*Tranſeundum nunc eſt ad ſecundam orationis noſtræ partem*, nimirum ad contemplandam beatarum mentium cœlo receptarum præcellentem rerum divinarum cognitionem. Ne quis autem forte interroget ſubridens, undenam mihi perſpecta ſit cognitio Theologica beatorum, & utrum forte concilio eorum aliquando interfuerim; ante omnia dico, me nihil de cognitione, & ſtatu mentium illarum dicturum, quam quæ vel manifeſtiſſimis S. Literarum teſtimoniis probari, vel ex indole, naturaque ſtatus perfectiſſimi & glorioſi regni gloriæ erui vel *certo*, vel *probabiliter* poſſunt.

S. Literæ igitur cum de ſtatu beatorum in cœlis verba faciunt, teſtantur: Eos non in *ænigmate*, ſed *facie* ad *faciem* divinas res cognoſcere; *Deum videre:* Eos eſſe *conſummatos* & *perfectos*; *videre gloriam*, quam *Chriſto dedit Pater: Eſſe eos angelis ſimiles* quorum cognitio viresque noſtris ut notum eſt longe ſunt ſuperiores; *Ipſos perpetuo penes Deum*, qui *lucem inacceſſam habitat*, *degere; agnum in Throno Dei ſedentem*, id eſt Soterem omnia *ſuppeditare* quæcunque ad perfectam lætitiam & felicitatem facere poſſunt. (**)

Eos

(*) Plures alias cauſas, quæ accuratiori rerum in cœtu chriſtianorum geſtarum notitiæ obicem ponunt, in medium producunt Viri docti v. gr. *Abbas Fleuri* & *Weiſmannus* ut de aliis nil dicam in ſuis hiſtoriæ eccleſiaſticæ præmiſſis diſſertationibus.

(**) Digitum hic intendimus ad notiſſimum locum in Apocalypſi Cap. VII. v. 16. & 17. ubi de beatis in cœlo dicitur *ου πεινασουσιν ετι, ουδε διψησουσιν ετι, ουδε μη πεσῃ επ' αυτους ηλιος, ουδε παν καυμα.* Similiter deſcripſerunt Philoſophi veteres ſtatum felicem mentium poſt mortem. Ita *Socrates* in *Æſchinis* Socratici Dialogo de morte verba faciens de *τῳ των ευσεβων χωρῳ* inter alia ſic ait: *ενθα αφθονοι μεν ωραι παγκαρπου γης βρυουσι, πηγαι δε υδατων καθαρων ρεουσι. - ουτε γαρ χειμα σφοδρον, ουτε θαλπος εγγινεται, αλλ' ευκρατος αηρ χειται, απαλαις ηλιου ακτισιν ανακιρναμενος.* i. e. ibi tempeſtates copioſæ ſcatent fructibus omnia proferen-

Eos *in regno Patris fulgere inſtar ſolis ; corpora eorum ſi cœlis recipiantur fore glorioſa, incorruptibilia, corpori glorioſo Chriſti conformia, nullis infirmitatibus obnoxia ; ſpiritum hominis beati fore vivificum, id eſt, qui virtute* inſita vitam corpori perpetuo communicet, & quæ alia S. Literarum loca ſunt, quibus ſtatus illius deprædicatur felicitas. Quod ſi univerſam œconomiæ gratiæ in ſacris delineatæ adminiſtrationem conſulamus, conſtabit porro quid de futuro mentium humanarum ſtatu ſit ſentiendum. Ex ea nimirum edocemur, mentes primorum hominum olim fuiſſe puras, & luce imaginis divinæ inſtructas, ſed ob peccatum in tenebras nulla ingenii acie, & ſtudii humani ſolertia diſcutiendas, incidiſſe. Pias vero & ſenſu peccati tactas S. Soteris obedientia, & morte, Spiritusque ſancti auxilio a culpa & pœna non ſolum eſſe liberatas, ſed & efficaciſſimis præſidiis ita communitas, ut rurſus emergere incipiant, novasque vires accipiant. Easque tandem mortis vinculis ſolutas tanto Soteris beneficio in plenam libertatem iri aſſertum priſtinamque, id eſt omnis labis, & maculæ expertem recuperaturas lucem & ſplendorem.

Ex hiſce ſummatim quædam, quæ ad *duo* ſaltem revocamus capita, de ſtatu hominum cœlo receptorum colligi poſſunt. *Prius eſt :* cuncta quæ ad rerum divinarum cognitionem accuratam, Deique caſtiſſimum & perfectiſſimum amorem pertinent, quibus vera & intemerata felicitas, & in omne ævum duratura lætitia abſolvitur, abunde adfutura, atque adeo voluntatem, omnesque animi inclinationes, puras fore, ſinceras, & ab omni miſtura mali liberas : *Poſterius* : omnia



ferentis terræ, fontes purarum aquarum placent. Neque enim eſt grave frigus, aut calor immodicus, ſed circumfuſus bene temperatus aër mollioribus ſolis radiis tepefactus. Clarius adhuc loquitur M *Tyrius diſſertat. prima.* pag. 15. edit. *Daviſii :* porro, inquit, meta ipſa itineris non cœlum erit nec quæ in eo ſunt corpora, ſed & hæc ſunt tranſcendenda, ipſumque ſupra cœlum caput proferendum donec ad illum quem quærimus locum, in quem nulla cadit mutatio ejusque ſerenitatem veniamus.

> *Ἐνθ' ὐκ ἐς ὐτ' ἀρ' χειμων πολυς, ὐδε ποτ' ὀμβρῳ*
> *δευεται - - - ἀλλα μαλ' αἰθρη*
> *πεπταται ἀνεφελος λευκη δ' ἐπιδιδεχμενη αἰγλη.*

i. e. Quam non fuſcat hyems, nec multo ſemper ab imbre
Tingitur - - - ſed candidus aër
Diſpellit nebulas & lux puriſſima cingit.

ubi nullus corporis hujus affectus, qui miſerrimam hanc dum in his verſatur animam exercet, & hoc omne quod in ea vacare contemplationi poteſt, fremitu ſuo tumultuque in præceps agit, contemplationi noſtræ interveniet.

quæ ex craſſa & vitioſa ignorantia, pravorumque judiciorum & affectuum fontibus in his terris oriri ſolent, longe a beatiſſimo illo ſtatu fore remota.

Hæc ex vero & ſine formidine erroris dici poſſunt, longe plura autem probabiliter de eorum & cognitionis & perfectionis ſtatu colligi poſſunt, ſi ex præmiſſis ratiocinemur, quod jam quidem per partes ſed breviter eſt oſtendendum.

Principio igitur ponimus fundamenti loco, mentibus per omnem æternitatem perpetuum acceſſurum eſſe cognitionis rerum diviniſſimarum incrementum, & hanc ſcientiam easdem ad ardentiorem ſemper Dei amorem inducturam, cum incentiva omnia ad Dei laudes celebrandas, ex cognitionis divinæ amplitudine, & evidentia oriri ſoleant.

Tale autem incrementum cognitionis locum habiturum in vita futura, multa ſunt quæ ſuadent ut credamus. Primo enim Deus ipſe infinitus eſt, attributa ipſius ſunt infinita, infinita denique ſunt opera ejus, mens vero noſtra utut beata, finita tamen eſt & majoris cognitionis capax. Quum autem Deus beatis illis animabus pro inſita & ſingulari, qua in eas fertur benevolentia & amore infinito, quo complectitur Soterem, qui caput eſt beatarum mentium & cum quo arctiſſime tunc ſunt unitæ omnia conceſſurus ſit, quæ ad veram lætitiam & felicitatem conſequendam magis magisque conferre poſſunt, dubium non eſt, quin cognitionem rerum divinarum ampliſſimam illis ſit conceſſurus.

Accedit quod infinita novarum rerum agnoſcendarum, de quibus mox aliquid dicendum eſt, occaſio, perpetuam contemplandi virtutum divinarum amplitudinem majoraque diſcendi ſuppeditatura ſit copioſiſſimam materiam: neque enim mentes illæ otioſæ erunt, aut in uno ſemper contemplationis puncto defixæ, ſed cupiditate cognoſcendarum & celebrandarum virtutum divinarum ita incenſæ, ut in cognitione veri nunquam ſibimetipſis ſatisfacturæ ſint.

Sed juvat paulo ſpecialius *media* oſtendere, quorum ope creſcere per omnem æternitatem poterit hæc cognitio, cum perpetuo Deum celebrandi ſtudio conjuncta. (*) Atque id *primo* fieri poterit per *ſenſus*,

(*) Conſulendi hoc de argumento præter alios Thomas *Burnetus*, in libro de *vita functorum ſtatu*; Johannes *Watts* de *morte & cælo*, cujus meditatio ex anglico idiomate in linguam germanicam translata, cura τȣ Μακαρίτȣ *Rambachii*, *Halæ*, 1727. in 8. edita eſt. *Anonymi* denique Angli libellus gallica veſte indutus & *Amſte-*

*ſenſus*, quibus corpuſcula illa excellentiſſima inſtructa erunt. Si S. Literas audimus, habebunt olim mentes cœlo receptæ poſtquam rurſus cum corpore conjungentur, *σωμα πνευματικον* i. e. uti videtur, corpus tenue, æthereum, inſtar radiorum ſolis agile, cujus ope immenſos cœli vortices trajicere, & ſupra planetas elatæ mundanum oceanum intueri, & natantes in vaſto gurgite innumeros terrarum orbes ſuis incolis repletos intueri, & novi illius mundi vias omnes pererrare poterunt. Eum in finem dubium non eſt, quin ſenſibus acutiſſimis futuræ ſint præditæ, oculisque cum primis uſuræ ſint per quam acute cernentibus & vivaciſſimis; cumque multorum Philoſophorum & Theologorum judicio, plures ſint mundi ſtellæque omnes totidem ſoles, aliis & aliis orbitis lucem præbituræ, in his ipſis vero variæ creaturæ, quarum naturam perſpectam jam quidem non habemus commorentur, facile eſt colligere, quam infinita & ampliſſima diſcendi materies nova hæc ſpectacula exhibitura ſint, & quam incredibilem ex ea re capturi ſint beati voluptatem. Quodſi enim Phyſici & Aſtronomi, qui per vitam omnem legibus naturæ indagandis, corporumque cœleſtium motui, magnitudini & naturæ perveſtigandis intenti ſunt, nova detecta veritate non ſine tripudio in illud *ἑυρηκα*, *ἑυρηκα* erumpunt, quid futurum illis ſit, qui ſingulis quaſi momentis novas Deum celebrandi occaſiones habent, & inveniunt, facile quivis vel me tacente colligere poterit. Neque hæc ſuavia ſomnia eſſe ex eo patet, quod S. Literæ teſtentur, beatos viſuros eſſe gloriam quam dedit Soteri Pater. Quanquam enim & hoc per revelationem fieri poſſit, cauſa tamen non eſt cur ope ſenſuum, quibus corpora beatorum inſtructa ſunt ipſum S. Soterem ſuper omnia evectum, ſplendoremque ipſius, oculis cernere non poſſint. Quam maxime etiam probabile eſt, multorum, eorumque celeberrimorum Philoſophorum opinione confirmatum, mentes omnes jam quidem cœlo receptas, ante corporum reſuſcitationem tenui quodam corpuſculo & vehiculo, quod veteres *ὄχημα* vocarunt, eſſe indutas, cujus ope omnia illa cernere poſſunt, de quibus hactenus dictum eſt.

Tttttt 3 Poſſunt

*Amſtelodami* 1700. impreſſus titulo: de *futuro felicitatis ſtatu*. Poſtremum hunc ſecuti ſumus in enumeratione mediorum, quibus beatorum rerum divinarum cognitio perficietur, ita tamen ut reſectis paulo ſubtilioribus, ea tantum adduxerimus, quæ propius ad verum accedere videntur, adjectisque ut aliis exemplis. ita etiam recenſitis omnibus, quantum temporis ſpatium permittebat obſtaculis, quæ voluntatem a ſerio rerum diviniſſimarum ſtudio avocare poſſent. Accuratius longe omnia excuti potuiſſe & debuiſſe non nego. Sed meminerit B. Lector nos orationem, non librum ſcribere voluiſſe.

Poſſunt beatæ mentes *ſecundo loco* ſuam audagere divinarum rerum ſcientiam *aliorum ope.* Nimirum Theologi omnes concedunt, communem aliquam inter cœlites futuram eſſe linguam, cujus ope mutuas animi cogitationes invicem communicare poſſint. Utrum ea hebraica, vel alia futura ſit, neceſſe non eſt ut ſciamus, vel definiamus. Cum autem inter cœlo receptas mentes multæ ſint, quæ cognitione alias ſuperent, & divino quodam erga ſe invicem ſint ab una parte incenſæ amore; ab altera vero parte mentes omnes incredibili ardeant res præſtantiſſimas ſed hactenus nondum ſatis perſpectas cognoſcendi deſiderio, dubium mihi non eſt quin hac ratione per mutuum nimirum vocis commercium multarum rerum cognitionem ſint adeptura. Quis v. gr. neget, pios Patriarchas, Prophetas & Apoſtolos, majore divinarum rerum luce fuiſſe perfuſos, quam cæteros homines, magno licet eruditionis theologicæ apparatu inſtructos? Hoc autem ſi verum eſt, ut nemo negat, veriſimillimum eſt, eos cæteris lucem prælaturos, & ea quæ ad virtutum divinarum laudes faciunt, enarraturos: cumque in concilio illo cœleſtium animarum Angeli, Dei in adminiſtratione mundi perpetui miniſtri, cæteras omnes intelligentia & longa rerum experientia ſuperent, probabile eſt eas ex iisdem etiam multa audituras hactenus ignota; in confeſſo denique cum ſit accuratiorem cognitionem eorum, quæ in mundo hoc ſive tempora antediluviana, ſive poſtdiluviana ſpectes, ſive rationem habeas aliorum hactenus nobis ignotorum orbium ſtatusque eorum naturalis, & moralis acta ſunt multum facere ad divinarum virtutum ὑπεροχὴν extollendam, dubium non eſt quin ea illi cum beatis ſint communicaturi. Imo vel ipſæ mentes Angelis minores, non deſinent ſingularia Dei Dei beneficia ab O. M. Numine in his terris accepta cum laude referre, atque ita celebrandis virtutibus novam indies ſuppeditare materiam.

Quanquam autem multa ope ſenſationum, & familiaris commercii cognoſcere poſſint mentes cœlo receptæ multa tamen nonniſi per *revelationem* ipſis innoteſcere poterunt. Quicquid enim ex indole, natura, atque perfectionibus rerum erui ratiocinando non poteſt, aut a mero Dei bene placito licet ſapientiſſimis rationibus innixo dependet, nonniſi revelatione hominibus poteſt innoteſcere. Unde & ea, quæ ad regnum gratiæ pertinent, nonniſi per revelationem Angeli ipſi cognoſcere poſſunt. Hæc tamen revelatio per partes, & temporum intervalla creſcet, menteſque novarum & præſtantiſſimarum rerum cognitione imbutæ & ornatæ, ita contemplationi rerum diviniſſimarum

rum vacabunt ut ad majorem ſemper lucem accipiendum novis quaſi ſtimulis incitentur. Ita nonniſi per revelationem ſcire poterunt beati ſtatum creaturarum in aliis forte mundis degentium, divinæque qua reguntur adminiſtrationis modum & ordinem; aut ſtatum eccleſiæ militantis in his terris. Tantum autem de hiſce revelabit Deus, quantum ad ſuas virtutes, quæ in adminiſtratione hac ſeſe exerunt celebrandas & laudandas, neceſſe erit.

Ex eodem fonte manabit propheticorum Vaticiniorum accuratior intelligentia. Quamvis enim vates cœlo recepti multa cum conſummatis illis animabus communicare poſſint hactenus ignota, opus tamen erit hic Dei auxilio, quoniam vates ipſi complexum omnem & fines vaticiniorum ſciviſſe non videntur. Credibile etiam eſt nobis per eandem revelationem pleniorem myſterii Trinitatis & ἐνσαρκώσεως, notitiam iri conceſſum. Quamvis enim omnia quæ in natura Dei ſunt infinita & quatenus infinita ſunt, nunquam plene finita mens cognoſcere poſſit; certum tamen etiam eſt, eam de omnibus, quæ quidem ſeſe mutuo non tollunt, ſed quarum aliqua explicatio dari poteſt, ſcientiam poſſe adipiſci. Huc referas inprimis quæſtionem in hac vita mea opinione ſolutu impoſſibilem, nimirum de electione mundi hujus tot malis repleti. Præclare quidem diſſerunt Philoſophi de hoc argumento, aſſerentes D. T. O. Maximum, generisque humani cupidiſſimum atque ſapientiſſimum, nonniſi optimum eligere poſſe; quum autem hunc orbem non alium condere voluerit, per ſe conſtare, eum jure optimum dicendum; ut alia multa quæ afferre ſolent, mittam. At, cum miſſis ſpeculationibus metaphyſicis, animos ad contemplanda tot mala, moralia inprimis, quibus orbis obrutus quaſi eſt, convertimus, & quæ quotidie aguntur perpendimus, atque ad hæc vel illa individua, eorumque ſtatum externum & internum ſingillatim conjicimus oculos, perſuadere nobis vix poſſumus, mundum aliter condi non potuiſſe & tam immenſum malorum omnis generis cumulum ad conſtituendum perfectiſſimum mundum neceſſario pertinuiſſe. Cognoſcere autem in his terris adminiſtrationis divinæ rationem noſtra opinione vel ideo perfecte non poſſumus quod Deus cum rationes pleniores, quibus commotus hunc non alium produxerit mundum in hac vita dare noluerit; tum quod Regiminis divini per omnem æternitatem locum habituri, modum ignoremus. Cum autem ab una parte adminiſtrationis illius divinæ hujus & futuræ vitæ plenior cognitio multum faciat ad virtutes divinas extollendas; ab

altera

altera vero non tantum mentes abſtruſarum rerum cognitioni inhiantes, ſed & pientiſſimas malorum in hoc mundo graſſantium, & perpeſſionum varii generis quibus obnoxii pii ſunt contemplatio vehementer ſæpe afflixerit, atque conturbaverit, dubium non eſt, quin ad hanc quæſtionem ſolvendam Deus in altera vita ſufficientem ſuppeditaturus ſit lucem. Ita pariter mihi perſuadeo hac via i. e. revelatione Dei multarum aliarum rerum quarum plane nunc ſumus ignari ampliſſimam nos adepturos ſcientiam.

Denique (IV.) augebunt hanc rerum divinarum cognitionem in futuræ gloriæ regno *Ratiocinationes* beatarum mentium. Quemadmodum enim Mathematici & Phyſici in veritate quadam vel propoſitione jam demonſtrata non ſtatim adquieſcunt, ſed eadem utuntur ad novas & hactenus ignotas veritates detegendas, ita dubium pariter non eſt, quin cœleſtes illæ animæ tanta luce perfuſæ, novis illis veritatibus, quas diverſis rationibus, quarum mentionem ex parte jam jam fecimus, uſuræ ſint ad majorem cognitionis apparatum comparandum. Et cum magnitudo & ſplendor novi hujus mundi infinitam ſemper ſuppeditatura ſit ratiocinandi materiem, in immenſum creſcet rerum ad Phyſicam, & Theologiam naturalem facientium cognitio. Idem dicendum de cognitione rerum moralium. Detectis tot veritatibus per revelationem Dei & beatarum mentium commercium acceptis utentur Beati ad perveſtigandas alias vias in gratiæ & gloriæ ſtatu locum habituras; Imo cum naturæ regnum licet glorioſum tum temporis, cum regno gratiæ arctiſſime futurum ſit copulatum, cognitio veritatum naturalium lucem afferet veritatibus moralibus rite indagandis, & ita viciſſim. Ex quorum principiorum & conſectariorum nexu orietur ſcientia plane divina, harmonica, & ut ita dicam perfecte demonſtrativa. Sic probabile quam maxime eſt, nos poſtquam adepti erimus pleniorem mentium angelicarum & humanarum naturæ cognitionem non ſolum commercii illius, quod inter mentem & corpus intercedit, & de quo tanta virium contentione ſæpe non ſine acerbitate diſputare nunc ſolent Philoſophi, rationem recte intellecturos, ſed & de natura, potentia, viribus atque officiis angelorum, animarum item in ſingulis habitaculis viventibus exiſtentium longe accuratius quam nunc fieri poteſt, edoctum iri. Ita cognituros nos perſuaſus ſum in quo conſiſtat illa *gravitativa*, ut Phyſici vocant totius ſyſtematis planetarii in ſolem, & ſolis viciſſim contra nitentis proportionata vis & efficacia. Denique, ut multa alia ſilentio tranſeam, hac etiam

etiam via Beatos ſyſtemata de divina prædeſtinatione, libertatis cum providentiæ divinæ adminiſtratione, & concordia, rectius & plenius nos percepturos crediderim; de quibus in hac rerum caligine Chriſtiani tanto cum animorum æſtu, & mutuæ charitatis diſpendio, eheu! tam pertinaciter certarunt & adhuc decertant.

Sed non ſolum ita in immenſum creſcet in futura vita *eruditio theologica* per media, quæ indicavimus; ſed & omnia illa ab animabus illis nobiliſſimis aberunt, quæ cognitioni rerum divinarum accuratiori obeſſe poſſent.

Laborabunt ergo primo beatæ mentes nulla turpi & vitioſa rerum ſcitu neceſſariarum, neceſſariarum inquam, non ineptarum, non difficilium nugarum, non ſcholaſticarum tricarum ignorantia; nulla erit circa articulos credendi fluctuatio, nulla perverſa & carni blandientia judicia; nullis perverſis & ſtultis opinionibus, quæ ex ignorantia ſolidioris ſcientiæ oriri ſolent, & ratiociniis falſis in præceps abripientur; nunquam illas imaginationis fallaces ſpecies, aut memoriæ defectus turbabunt; ſed contra plenam quantum in finitas mentes cadere poteſt, rerum, ut audivimus, diviniſſimarum habebunt cognitionem. Et quemadmodum in Dramatibus quæcunque intricata & perplexa ſunt, in ultimo actu explicantur; pariter quicquid in orbis adminiſtratione negotium nobis faceſſivit, ultimi diei lux expediet. Huic cognitioni & quidem ſoli verum ponent pretium absque faſtu, invidia, aliisque affectibus qui inter mortales locum habere ſolent. In harum rerum meditatione erunt perpetuo defixi; In his nunquam finiendum illud tranſigent incredibili cum voluptate ævum.

Ex quo ipſo (2) conſtat, procul ab hoc ſtatu felici remotas futuras omnes ineptas & humanis mentibus alte infixas opiniones, inclinationesque, labis in his terris contractæ individuos comites, imbecillitatis & corruptionis humanæ teſtes; ſed potius omnium mentis, ſanguine Soteris noſtri lotæ & purgatæ deſideriorum & inclinationum ſumma erit puritas, perpetuis illis & admiratione digniſſimis objectis & incentivis ad altiſſimum apicem evecta, nullis viciſſitudinibus aut hominum, vel temporum mutationibus obnoxia, ſed conſtans, ſincera, & perenniter duratura.

3.) Quamvis inſuper, ut ex dictis clarum eſt, perpetuum aliquod futurum ſit ſcientiæ in cœlis incrementum, nullus tamen oſtentationi vanæ, nullus controverſiis acerbis, nullus bellis literariis locus erit. Quicquid cognoſcent Beati non erit vagum, aut parum profuturum nedum

 ineptum,

ineptum, in quibus tamen non ſine ſudore addiſcendis miſerum illud, quod hic vivendum eſt ævum, multi eruditorum tranſigunt.

4.) Nullus hic locus erit ſectis, & quæ exinde oriuntur inter mortales malis: omnes dependebunt ab uno infallibili Doctore, & duce Jeſu Chriſto, a quo accipiunt doctrinam caſtiſſimam nullis verborum æquivocationibus, & ſcholæ terminis obſcuratam. Et quamvis gradus futuri ſint gloriæ, adeoque etiam cognitionis, nullæ tamen inter beatas mentes propterea erunt lites & æmulationes. Hic loci enim non rara eſt ut in terris, fratrum gratia, ſed animorum copula conjunctiſſima. Una hic erit *analogia fidei*, *una concordiæ & conſenſus* formula, nimirum perpetuum & ardentiſſimum Deum celebrandi ſtudium. Nulla hic habebuntur collegia contra fratres, nulla concilia, in quibus qui numero plures ſunt, vel principum auctoritate muniti, alios opprimant; ſed conſilia, vel potius colloquia nonniſi ad amorem Dei & ſocietatis cœleſtis commoda promovenda facientia. Nulla illis adverſus ineptos Zelotas & falſos fratres pugna, aut neceſſitas impoſita famam & exiſtimationem tuendi, nullum cum hæreticis certamen. Nulli in hac pacis urbe erunt hæreticæ pravitatis uti vocantur inquiſitores, qui in aliis plane locis, tetris nempe & caliginoſis, commorabuntur; nulla hic theologia politica, id eſt, perpetuum aliquod ſtudium Religionis ſententias ad nutum aliorum mutandi & fingendi, locum hic habebit: ſed merus amor, merus candor, ſtudium veri plane incredibile.

5.) Neque etiam corpuſcula, quibus indutæ erunt puriſſimæ mentes obſtaculum aliquod felicitati ponent. Neque enim fragilitati erunt obnoxia, ſed glorioſo corpori Chriſti ſimilia. Nullis igitur languoribus, morbis, & cruciatibus erit locus; nullus theologis illis conſummatis de pane lucrando labor: nullæ anxiæ & ſordidæ curæ: nulla de alenda familia ſollicitudo; nullæ ad obtinendam ſtationem prenſationes: nullæ de inſectationibus collegarum querelæ: nullæ de oppreſſa libertate conſcientiæ, de proſcriptionibus & exiliis lamentationes; ſed mente potius & corpore per interminabilem æternitatem ſumma & incredibili cum voluptate, gaudio & lætitia ſingulari, proſtratis & victis omnibus felicitatis hoſtibus, in divini Numinis laudibus celebrandis totæ exultabunt. Quod gaudium ad ſummum accedet Faſtigium, quando conſummato ſeculo gratiæ, poſt Judæorum & Gentilium converſionem, integra ſanctorum Panegyris ex omnibus terræ angulis collecta nonniſi meros Hymnos in Dei & Regis ad ſummam

Digitized by Google

mam dignitatem evecti laudes ſeclis innumerabilibus canere poterunt & ſine ullis temporum viciſſitudinibus, ſine ullo mixti doloris aut tædii temperamento, cum univerſo Apoſtolorum, Prophetarum, Martyrum, omniumque piorum choro triomphabunt. O vitam vere theologicam, imo potius diviniſſimam! O faciem pulcherrimam hujus civitatis ſacræ! O diem præclarum, cum ad illud divinorum animorum concilium cœtumque proficiſcemur, cumque ex hac turba & colluvie diſcedemus!

Tunc certe demum æterna illa luce perfuſi cognoſcemus, quanta ſub nocte jacuerit noſtra dies; tunc accurate ſciemus, quid ſit vere Θεολογειν: tunc conſummatum habet plenumque bonum fortis humanæ mens, cum calcato omni malo petiit altum & in interiorem naturæ ſinum venit; tunc juvat inter ſydera ipſa vagantes divitum pavimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram.

Mirum igitur non eſt Viros Eruditos, imbecillitatis & imperfectionis rei theologicæ memores moleſtiarumque, quæ cum diſciplinis hiſce in terra ſæpiſſime conjunctæ ſunt probe gnaros, tædio quodam ut vitæ hujus, ſic & laborum fuiſſe tactos, atque incredibili cum deſiderio ad beatam illam Academiam contendiſſe. *Melanchthon* certe, vir doctus, in diſciplinis Theologicis probe verſatus, & totius Germaniæ communis præceptor, paucis diebus ante mortem in pagella conſignavit cauſas, cur minus a morte abhorrendum ſit, hoc modo. A ſiniſtris ſcriptum fuit: Diſcedes a *peccatis*, *liberaberis ab ærumnis & a rabie Theologorum: a dextris vero: venies in lucem*, *videbis Deum*, *intueberis filium* Dei, *diſces illa mira arcana*, *quæ in hac vita intelligere non potuiſti: Cur ſimus ſic conditi*, *qualis ſit duarum naturarum copulatio in Chriſto &c. &c.*

Sed contrahenda ſunt orationis vela atque ad finem properandum paucisque quod reſtat per modum applicationis vel perorationis oſtendendum, quam vim in animos cum diſcentium tum docentium, imo noſtrûm omnium habere debeat inſtitutus ille inter *Theologorum Viatorum*, & beatarum in cœlis mentium rerum divinarum cognitionem, paralleliſmus.

Ad vos igitur me primum converto, *ornatiſſimi ſtudioſi*, vosque rogo, ut vacivas mihi præbeatis aures. Erunt fortaſſe quidam ex vobis qui putent, ea quæ de imperfecta theologicarum diſciplinarum cognitione, rerumque cognoſcendarum difficultate dicta ſunt, animos a pertinaci ſtudio verum inquirendi poſſe abducere, negligentiæque

non leve dare pondus, quandoquidem ex dictis ſequatur, nos adhibita omni diligentia & cura, accuratam & perfectam rerum divinarum cognitionem non poſſe conſequi. Sed qui ita colligunt vehementer errant, & ſuam in ratiocinando infantiam demonſtrant. Quemadmodum enim Artifex, qui victum manuum opera comparare debet, ridiculus eſſet, quod labori vacare ſtrenue nollet propterea, quod viribus omnibus impenſis, toleratisque omnibus moleſtiis, nunquam tamen tantas comparaturus eſſet divitias, ut *Crœſum* vel *Craſſum* divitiis æquare poſſet; ita ſimiliter ineptus & ille, qui literis omnia cura & diligentia incumbere nollet, quod ad ſummum perfectionis gradum in hac rerum caligine aſcendere nunquam valeret. Tantum abeſt, ut meditatio harum rerum impetum pertinacis laboris & diligentiæ retardare debeat, ut potius aſſeram, vos nonniſi jugi meditatione, ſtudio incredibili, & optimorum librorum diuturna nocturnaque lectione, ad *doctam* hanc *Ignorantiam* perventuros. Is enim demum vere eruditus eſt, qui quid in ſingulis aut ſaltem præcipuis diſciplinis certum, eximium, & præſtans eſt, cognitum habet: qui certa ab incertis, levia a momentoſis accurate diſtinguit; qui terminos ſcientiarum naturæ humanæ non tranſiliendos deſignare poteſt; non vero is, qui qualicunque ſcientiæ apparatu inſtructus eſt, neque momenta vel rerum vel diſciplinarum rite expendit.

Quicunque ergo ad veram eruditionem vel *doctam* illam *ignorantiam*, cujus demum ope ſcimus, nos in hac vel illa diſciplina ulterius progredi non poſſe, pervenire volunt, nulli labori debent parcere, & vigiliis nullis, ſed potius jugi meditationi & labori eſt vacandum; cum viris eruditis de his vel illis diſciplinarum, quæ nobis addiſcendæ ſunt partibus, eſt conferendum, nihil temere & præcipitanter ſed circumſpecte incipiendum vel pertractandum. Sine hoc, confuſa rerum cognitione eritis contenti, ſimulque vobis docti videbimini viri; ſed ignotos duntaxat falletis, notis eritis deriſui; nullum certe animal intolerabilius eſt homine ſemidocto, ſuperbo & inani faſtu tumente, præſertim ſi is muneribus publicis admoveatur. Atque hæc ipſa meditatio de imperfecta rerum divinarum cognitione vos alius officii vel virtutis commonefacere poteſt, nimirum *modeſtiæ* ſervandæ in dijudicandis rebus divinis & humanis, earumque pretio. Hæc ut virtutum omnium vernix quidam eſt, ita inprimis adoleſcentes, optimarum artium ac literarum ſtudioſos quam maxime decet atque ornat. Scitum eſt vere eruditorum dictum: *Illi ſibi demum plurima ſcire videntur,*

*tur, qui neſciunt quid ſit ſcire.* Recte Cicero ait: *Quam bellum eſt velle confiteri potius quod neſcias, quam iſta effutientem nauſeare atque ipſum ſibi diſplicere.* Et alibi: *Ex cæteris Philoſophis* (nos jure addimus Theologis) *nonne optimus & graviſſimus quisque confitetur, multa ſe ignorare, & multa ſibi etiam atque etiam eſſe diſcenda.* Quod ſi igitur tanta eſt rerum diſcendarum multitudo, ſi omni ſtudio, diligentia, atque attentione adhibita nihilominus tamen imperfecta eſt valde noſtra cognitio, annon ridiculum & ineptum eſſet, ob levem quandam & confuſam plane quæ in hac ætate obtinet rerum variarum cognitionem, altos gerere ſpiritus? Certe nondum ad veri nominis eruditionem & ſapientiam perveniſtis, ſi ob qualemcunque apparatum eruditionis præclare de vobis ſentitis, atque propterea data quavis occaſione criſtas tollitis. Inprimis autem hoc dictum ſibi putent, qui ſanctiores excolunt diſciplinas. Nolite quæſo mirari, ea quæ de Deo, ejus attributis, decretis, voluntate, de Myſteriis Religionis chriſtianæ publice & privatim traduntur valde imperfecte a nobis & a vobis cognoſci; ipſarum rerum natura, ſi ſerio de his rebus meditati eſtis non patitur, ut ſcientia hæc noſtra theologica geometricam æquet evidentiam. Neque alibi facile eam deprehendes: quivis pulviſculus eruditiſſimum hominem de ignorantia ſua & arctis ſcientiæ noſtræ limitibus convincere poteſt. Mirumne eſt igitur nos in divinis multa ignorare? Ne autem exiſtimetis me forte non ſatis in hac diſciplina verſatum accurate de hoc argumento differere non poſſe, adducam verba Theologi & Philoſophi omnium judicio acutiſſimi & eruditiſſimi, Sam. *Werenfelſii*, nunc choro beatarum in cœlis mentium adſcripti, cujus ego vobis ſcripta frequenter commendare ſoleo, & dum vixero commendare non deſinam.

Hic Excellentiſſimus vir, poſtquam prolixe de atomis eorumque natura diſſeruiſſet, atque oſtendiſſet, nos quid atomus, vel monas ſit neſcire, tandem in hæc verba quæ probe ſunt vobis perpendenda, erupit: *Diſce hic modeſtiam homo, tu cui mens tua rerum menſura videtur, & qui quod non comprehendis, imo quod ſtultius eſt, quod non imaginaris, audacter ne eſſe quidem dicis. Quicquid dicat de ſe infinito, Deus ipſe infinitus, non credis: quare tandem? non capio, ais. O vocem inſanam! Exerce induſtriam; exerce cui tantum tribuis, perſpicaciam in hoc pulviſculo; videbis quousque acumen tuum penetrare poſſit: Tum demum meditando, inquirendo, perſcrutando feſſus, cum vidiſti quam parum profeceris, accede, & ita tecum reputa: ſi minima tam parum cognoſco;*

*ſi innumerabilia eſſe ſcio, quæ, quid ſint, qualia ſint, quomodo ſint, non percipio, quantum a cognitione infiniti abſum! in hac caligine, quæ alia tutior via eſt, quam mentem menti infinitæ ſubmittere, quæ ab hac revelantur credere, tenere, neque extra ea unquam evagari.*

Quod ſi vobis *Polyhiſtoris* monitum magis arridet, audite Joſeph. *Scaligerum* occaſione infauſtarum in Belgio de prædeſtinatione litium, quæ initio ſuperioris ſeculi ortæ ſunt, ita pronuntiantem,

*Ne curioſus quære cauſas omnium,*
*Quæcunque libris vis Prophetarum indidit,*
*Afflata cœto, plena veraci Deo,*
*Nec operta ſacri ſupparo ſilentii*
*Irrumpere aude, ſed prudenter præteri.*
*Neſcire velle, quæ Magiſter optimus*
*Docere non vult, erudita inſcitia eſt.*

Tandem & hoc ex inſtituto noſtro parallelismo diſcere ante omnia debetis, nimirum cum genuinæ ſapientiæ ſtudio mature eſſe conjungendam veram pietatem. Nonniſi purgatæ menti aditus ad cœleſtem Academiam patet. Procul vero a ſanctiſſimo hoc beatarum mentium concilio arcebuntur profani, quantocunque diſciplinarum apparatu inſtructi.

Præcipua, uti audiviſtis, pars futuræ felicitatis conſiſtet in tenerrimo & ardentiſſimo Dei amore, qui ex continua & ſanctiſſima virtutum divinarum contemplatione tanquam ex puriſſimo fonte ſcaturire ſolet. Quæ igitur conjuncta eſſe debent, nolite ſeparare. Mera hiſtrionia eſt qualiscunque eruditio, vera pietate, in qua ſupremus ſapientiæ apex conſiſtit, deſtituta. Efficite igitur tandem aliquando ut homines credant & ſentiant, eos qui optimarum Literarum, ſanctiorum præſertim ſtudiis vacant, non ſolum doctos ſed ſapientes & pios evadere. Ruſticus certe & unus e plebe, modica ſed ſalutari religionis notitia inſtructus, & optimi Numinis amore ſincero incenſus, longe præferendus doctiſſimo & celeberrimo Polyhiſtori, pietate vera vacuo. Illi enim omnia abunde adſunt, quæ ad veram mentis tranquillitatem fixamque & firmam conſequendæ ſalutis ſpem facere poſſunt: Hic, ubi ad extrema deventum eſt, in ſterili notitia variarum rerum parum profuturarum, & umbra vanæ laudis adquieſcere debet.

Sed & ad vos, Viri *Fratres* & *Patres* pl. *Reverendi*, qui in Illuſtri

hoc

Digitized by Google

hoc noſtro gymnaſio publicorum doctorum officio defungimini, & diſciplinam S. Soteris noſtri vel S. Literarum cultoribus, vel univerſo cœtui commendare ſoletis; ad *Vos* inquam ſeſe convertit oratio mea. Vos quidem haud ignoratis, quot hæc meditatio noſtra & inſtituta oratio contineat res utiles; neque adeo opus eſt, ut pluribus quid vobis & nobis agendum ſit edoceam. Quoniam vero dulcedo quædam de rebus graviſſimis loquendi me tenet, patimini ut tribus verbis quid nobis omnibus faciendum putem, rebus ita comparatis, exponam. Audiviſtis nimirum & pulchre noſtis ad diſciplinas ſacras rite & erudite tractandas multa requiri; vitam vero ſimul noſtram eſſe brevem, fluxam, plurima obſtare, quo minus magnos in hoc Literarum genere faciamus progreſſus, & doctiſſimum quemque adhibita omni diligentia exclamare debere. *Heu quantum eſt quod ignoramus!* Inter virtutes grammatici retulit *Quintilianus quædam ignorare.* Inter virtutes theologicas poſtrema non eſt fateri nos in rebus theologicis plurima ignorare, nec ſcire ea ſi vellemus etiam in hac rerum caligine, poſſe.

Quid igitur ante omnia nobis tentandum, omnibusque viribus efficiendum ſit ipſimet videtis. Nimirum hoc, ut rerum habeamus delectum, & pretioſa & utiliſſima a minus neceſſariis mature diſtinguamus, momentoſiſſimis diu, minus vero neceſſariis inculcandis parum inhæreamus; Ut nihil doceamus quod neſciſſe rectius fuerit, ſciviſſe, noſtra nil interfuerit. Hoc non ita intellectum velim, *Viri fratres*, ac ſi ea, quæ ad ornatum ſtudii theologici, vel ad ejusdem accuratiorem cognitionem plurimum faciunt neglecta velim: minime. Non ſum *ignaviæ* Patronus aut *fratrum ignorantiæ* fautor. Sed hoc unum volo, ut qui Doctorum munere defunguntur, irretortis oculis præcipuum finem eruditionis ſacræ ſemper intueantur. Vacandum eſt fateor S. Literarum ſtudioſis humanioribus Literis, Philoſophiæ, hiſt. ſacræ & civili, arti criticæ, cognitioni denique articulorum Religionis non ſolum noſtræ, ſed & diſſidentium inter ſe Chriſtianorum; at non tam ſi verum fateri volumus laborandum nobis eſt, ut ſtudioſi theologiæ, *Philologi, Philoſophi, Oratores*, vel *Hiſtorici*, & in arte polemica exercitati Viri evadant, quam vero ut ſint *viri* Dei; *Viri* præcellenti cognitione Dei & rerum divinarum inſtructi; *viri* ardentiſſimo pietatis incenſi Zelo; *Viri* ad omne bonum opus præſtandum parati: *Viri* denique qui non ſolum doctis, ſed & plebi ſanctiſſima Religionis capita perſpicue & ſolide tradere poſſint. Ad hoc autem obtinendum non omnibus controverſiis, quas homines diſputaces temere excogi-

excogitarunt diu eſt inhærendum, neque omnia theologorum dogmata peræque eodem Zelo ſunt pertractanda, aut prolixe refutandæ hæreſes, vel ante plura ſecula defenſitatæ ſed jam neglectæ; vel tales ſaltem de quibus ne centeſimus quidem noſtrorum Auditorum notitiam habet, nedum ut periculum ſit, eos erroribus hiſce vacivas præbituros aures. Certe Doctores qui in hoc negotio adeo præpoſtere ſeduli ſunt, ſimiles mihi videntur Venatori, qui canes ſuos mature adverſus Leones & urſos armaret in regione ubi nulli Leones & urſi reperiuntur, nec unquam reperti ſunt. Graviſſimis duntaxat, utiliſſimis & cum æternæ ſalutis ſpe certiſſime conjunctis diu eſt immorandum; ita quidem, ut non ante quieſcamus quam ea ita animis Auditorum infiximus, ut de rebus illis non ſolum apte poſſint diſſerere, ſed & ut de illis pleniſſime ſint convicti atque perſuaſi! Communiendi inprimis ſunt Auditores noſtri contra creſcens indies magis incredulitatis vitium; contra eos qui religionem albis dentibus rident, aut perinde eſſe ajunt, quamcunque profitearis; contra diſcipulos *Machiavelli* i. e. tales, qui Religionem legibus urbium, circumſtantiis perſonarum & temporum, denique commodis ſuis attemperandam eſſe autumant. Communiendi contra eos qui larvatam quandam pietatis umbram ſectantur, atque cultus externi & officiorum boni civis præſtatione omnem Religionem abſolvi exiſtimant; contra ſecuritatem carnalem non minus pietati & ſaluti hominum quam peſtilentiſſimæ hæreſes inimicam; contra tot præjudicatas opiniones de Religione: contra tot hominum vitiis immerſorum ſtudia: degenerem eheu! noſtrum Chriſtianiſmum: contra denique peſtilentia decreta S. Soteris noſtri præceptis contraria, quæ vel aperte ſatis, vel per cuniculos ſanctiſſimam ipſius diſciplinam ſubruere ſolent. Hæc, inquam in ſcholis & templis ſunt ingeminanda, urgenda & infigenda. Hæc ut urgeantur poſtulat eheu temporum noſtrorum infelicitas.

Hoc præcipuum Doctoris publici, & Verbi Divini Miniſtri officium eſt.

Hæc porro noſtra circa cognoſcendas res divinas mentis imbecillitas aliud nobis, *Viri Fratres* in Chriſto Domino noſtro conjunctiſſimi officium in memoriam revocat, nimirum *moderati animi ſtudium in dijudicandis eorum, qui a nobis circa religionis negotium diſſentiunt, ſententiis.* Audiviſtis quam difficile ſit in tanta rerum & controverſiarum copia omnia rite cognoſcere, verum a falſo accurate ſemper diſcernere, & quam facile in animum optimi cujusque & veri amantiſſimi

tiſſimi irrepat error. Non ſemper affectibus præpedimur quominus verum cernamus, & tueamur, ſed ſæpe obſtat falſus conceptus, vel ipſas res comprehendendi difficultas. Nemo volens errat. Diſtinguamus igitur erroris pondus, neque omnis error aut diſſenſus nobis videatur ſtatim periculoſus. Dum extra cœleſtem vagamur Academiam nemo eſt αναμαρτητος; homines erimus dubitationibus & erroribus obnoxii, dum in his terris degimus. Nullus in terris eſt infallibilis Judex, eumque qui ſe talem eſſe in ſua aula jactitat, explodimus & Antichriſtum appellamus. Modo igitur fratris error non ſit lethalis, ſed talis in quem innocentiſſimus quiſque incidere & qui cum amore Jeſu Chriſti S. Soteris facile conſiſtere poſſit, neque ab ipſo vel Apoſtolis pro damnabili unquam habitus ſit, patienter eſt ferendus, idque exemplo ipſius Domini noſtri Jeſu Chriſti qui ſolus ſalvare poteſt & damnare. Is enim errores quos diſcipuli ſui ante effuſionem Sp. Sancti ex ignorantia foverant, æquo animo tulit. Morbis inquit Seneca medemur non iraſcimur; atqui & hic eſt morbus animi, mollem medicinam deſiderat, ipſumque medentem minime infeſtum ægro. Licet igitur fortean circa minutas quaſdam opiniones, de quibus ſalva ſemper amicitia diſſentire licuit, inter vos eſſet ſententiarum divortium diſpari ſcilicet ingenio, judicio, lectione imbuti & ornati, atque vel magis vel minus huic vel illi Præceptori addicti, ſufficeret tamen quod in puriſſima Jeſu Chriſti diſciplina, & in neceſſariis, quæ omnium Eruditorum Theologorum judicio & conſenſu graviſſima ſunt, conveniatis omnes. Ipſemet Paulus Apoſtolus divina licet, & noſtra longe majore luce perfuſus, ut ita agamus, monuit, I. ad Corinth. cap. XIII. *Caritas* (inquit) ***nunquam excidit, ſive prophetiæ evacuabuntur, ſive linguæ ceſſabunt, ſive ſcientia deſtruetur. Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt. Cum eſſem parvulus, loquebar ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus ſum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum.*** Juvat ex commentario in hunc locum Viri alicujus *Celeberrimi*, quique inter Eruditos S. Literarum Interpretes non poſtremus eſt, quædam huc facientia decerpere, & vobis proponere. Inter alia autem ita loquitur Vir doctiſſimus. ***Egregie docet Paulus comparatione ex puerili & virili ætate deducta, minimum tantum fore diſcrimen inter hodiernam hanc noſtram eruditionem quæcunque ſit, & eam***

*quæ futura eſt in cœlo, quantum eſt inter opiniones puerorum & peritiam virorum, quod attinet ad res hujus vitæ. Quamvis igitur tumeamus, oportet nos fateri vaſtiſſimam eruditionem theologicam mortalium in hiſce terris collatam cum Angelica, aut cum ea quæ olim erit beatorum hominum puerilem plane eſſe. Rideremus puerum, qui, ne de majoribus erroribus pueritiæ agam, exiſtimaret ſibi perſpecta eſſe quæ videremus eum imperfectiſſime noſſe, & propterea ſibi ipſi plauderet. Sic & nos ſi ita loqui fas ſit, rident beatæ illæ mentes quæ multo præſtantiores ſunt nobis, quam nos ſumus puerulis, cum audiunt, nos audacter & ſupercilioſe loquentes de his quæ non novimus niſi inſtar ejus, qui videt aut vidiſſe putat per nubila lunam. Certe eos noſtræ cæcitatis & ridiculæ ſuperbiæ in tanta ignorantia miſeret. Si videamus forte pueros inter ſe de puerilibus opinionibus primum diſceptantes, deinde ad verbera devenientes, quam acerrimo queunt pugilatu certare; non poſſumus non illis iraſci, quod propter id, quod neutri ſciunt, ita inter ſe pro ætate pugnent. Quid vero putamus cogitare Angelos, cum vident viros adultos aut ſenes, jam non pugnis ſed legibus, edictis, exiliis, pœniſque omnis generis in ſe invicem, propter multa quæ iis aut penitus, aut partim ignota ſunt, ſævire? Profecto non modo pueros ſed & nequam pueros ac flagris dignos eſſe cenſent. Cum autem advertunt inconſpicui illi factorum noſtrorum ſpeculatores, viros, qui graves haberi volunt, dies noctesque garrientes de iis quæ neſciunt, diſceptantes inter ſe primum privatim deinde palam; tum ſcriptitantes, ac infeſto ſtylo digladiantes, poſtea coitiones facientes, ut numerum ſecum conſentientium cognoſcant videantque, ne quid factionis opinio capiat detrimenti in eo terrarum angulo, in quo plurimum poſſunt ac tandem aliis (viris ne dicam an pueris) ſolenniorem in modum convocatis leges condere de iis, quæ ignorant quaſi divinas aliis ſui ſimilibus obtrudere, & omnibus rationibus diſſentientes vexare; cum animadvertunt, inquam hæc Angeli, quid illis animi eſſe putamus? Parum abeſt quin non jam ludos, ſed tragœdias noſtras perturbent, male illico mulctatis cæcis illis, qui in alios cæcos ſæviunt. Et facerent, niſi ſummus ἀγωνοθέτης juberet eos exſpectare donec judicium ipſe ſit de hiſce omnibus laturus, & ſuperbos ac immites a modeſtis & manſuetis ſeparaturus. Interea forte beati illi Spiritus iidemque generis noſtri amantes, non voce quidem quæ aures verberet, ſed tacitis ut ita dicam in animum noſtrum inſuſurrationibus nos monent, ut memores noſtræ ignorantiæ pauliſper cohibeamus judicium, donec intra pauculos annos rem pernoſcamus, cum nos Deus ex hac vita evocaverit, oſtenderitque in clara luce, quam nunc fruſtra in his tenebris quærimus veritatem. Hactenus Eruditiſſimus ille Vir.*

Ne

Ne quis autem præter mentem meam hæc dicta malam in partem rapiat, quem in finem allata ſint, & quo tendat Oratio mea, dicam. Digitum nimirum intendo ad infauſtas illas lites, quæ inter eos, qui non ſine ſanguine ab Eccleſia Romana ſeceſſionem fecerunt, & communi *Proteſtantium* nomine veniunt, ortæ ſunt. Noſtis quæ potiſſimum obſtent, quominus in unum cœtum coaleſcamus, & in mutua oſcula ruamus; nimirum ſententiæ quædam ſublimes, captu difficiles, multis tenebris obſeptæ, certe ſupra vulgi captum poſitæ, & ut verbo dicam diſſenſiones circa divinæ prædeſtinationis modum & indolem, obicem ponunt. Ad has componendas inde ab infauſtarum diſputationum origine impenderunt operam Eccleſiæ Tigurinæ Miniſtri; omnes vel ſanguine redemtum voluiſſent infauſtiſſimum illum diſſenſum cujus ne nunc quidem poſt tot doctiſſimorum Virorum oblatas inducias videmus finem. Si pacis filii eſſe volumus, idem & nobis faciendum. Certe vel ſola illa *Oratio*, ut de aliorum Theologorum Tigurinorum, quorum teſtimonia ab Eruditis collecta ſunt nil dicam, Magni noſtri *Bullingeri* de moderamine in doctrina de providentia & prædeſtinatione ſervanda, niſi degeneres tantorum virorum liberi eſſe volumus, commovere nos debet, ut quicquid Eruditionis, pietatis & ſapientiæ nobis ineſt, ad tollenda illa diſſidia & contentiones nullos triumphos habituras ſupprimendas conferamus. Scio vos omnes *Lutheranos* pro fratribus habere, publicis etiam in precibus, quæ ſingulis ſeptimanis habentur, Deum orare, ut coadunet utriusque partis animos. Quid æquum magis atque naturæ negotii hujus magis conſentaneum eſt, quam ut omnia, quæ quidem animos eorum a nobis poſſunt reddere alienos ſtudioſe evitemus? quod fiet, ſi de erroribus quos illi veritates eſſe certas exiſtimant, acerbe non judicemus: ſi tales eſſe dicamus, ut illis non obſtantibus ſalva inter nos poſſit eſſe amicitia, & vinculum fraterni amoris arctiſſimum: Fiet ſi fratrem forte uni vel alteri ſententiæ, quam illi fovent addictum æquo animo feramus, præſertim ſi is eruditus, pius & pacificus ſit; Si ſemper meminerimus nos non ob abſtruſas quasdam ſententias, ſed graviſſimas ob rationes & aliud longe majus ab Eccleſia Romana diſceſſiſſe. Vir Celeberrimus Joh. Heinr. *Hottingerus* alicubi refert, tantam fuiſſe primis Reformationis temporibus inter Doctores publicos & V. D. Miniſtros Tigurinos animorum conſenſionem, quanta in Eccleſia militante unquam obtineri poſſit. Quid obſtat *Viri Fratres & Patres* in Chriſto conjunctiſſimi, quominus & nos jun-

ctis viribus ad eandem felicitatem contendamus. Obtinebimus autem eam certiſſime, ſi ignorantiæ atque imbecillitatis noſtræ memores ſæpe perpendamus, quas magnificas laudes mitiſſimus Soter noſter Jeſus Chriſtus & Apoſtoli ipſius, charitati, & mutui amori tribuant. Certe in extollenda hac virtute vix ſibi ſatisfacit Paulus, *Theologus* ſine dubio Excellentiſſimus. Ex animis igitur noſtris quicquid moderato huic & vere chriſtiano pacis ſtudio obeſſe poteſt, qualia ſunt ſiniſtræ ſuſpiciones, æmulationes, ambitio, falſus Zelus, temere habita ſuſurratoribus fides &c. evellamus. Quicquid contra vel eruditionis, vel ingenii, vel Zeli ineſt nobis ad charitatem veram inter nos alendam, & latius proferendam conferamus, atque jam in terris, licet imperfecte cœleſtis ſocietatis, quæ inter beatas mentes locum habebit imaginem quandam vel præludium exhibeamus.

Denique omni virium contentione id etiam agamus *Viri Fratres*, ut in animis aliorum ardentiſſimum quoddam deſiderium rerum cœleſtium excitemus. Fiet autem id, ſi frequenter Auditoribus noſtris religionis chriſtianæ dignitatem, præceptorum divinorum admirabilem vim & præſtantiam; promiſſionum divinarum pondus, ſcientiarum absque pietatis ſtudio vanitatem, futuræ veræ felicitatis gaudia ob oculos ponamus. Fiet id, ſi Theologia noſtra non ſit a Religione disjuncta, i.e. ſi nihil doceamus, quam quod utile, grave, & cujus cognitio perſeveret in cœlis; ſi eadem Theologia non ſit tetrica, diſtinctionibus & quæſtiunculis parum profuturis hirſuta, ſed ſimplex, caſta, & amabilis, adeo ut omnes quotquot veræ laudis guſtum habent, rerumque divinarum aliquo tanguntur ſenſu, Religionem non poſſint non amare. Certe hic labor noſter eſt, hæc cura, hoc negotium noſtrum, ut homines a terrenis deſideriis & ſtudiis abſtractos, ad cœleſtia meditanda & omnibus votis expetenda inducamus, Adoleſcentibusque & optimarum artium ſtudioſis mature oſtendamus, quam ſit homo res abjecta, niſi ſupra humana ſeſe extulerit: quam contra Religio ſit res ſeria, & attentione digna; Denique non verbis, ſed ipſo opere demonſtremus, Religionem omnes noſtras pervaſiſſe venas, nec terris, ſed cœlis nos natos eſſe.

Sed *& vos tandem omnes, cujuscunque dignitatis*, eruditionis, ſtatus, vel ætatis ſitis, ex hac noſtra meditatione diſcere potuiſtis, quæ potiſſima veſtra in his terris cura eſſe debeat, ſi quidem veræ felicitatis compotes fieri vultis. Nimirum in his terris, quam primum incipimus vivere & ſapere, cogitandum eſt de reditu in Patriam. Præcipua

cipua igitur cura eſſe debet, ut pie vivamus, atque beate moriamur. Id fieri non poteſt ſine Religionis cognitione & amore. Ad cultum illius tenemur omnes maximi, medioximi, infimi. Negotia hujus vitæ obſtare non debent, quo minus de iis ſolliciti ſimus, ſine quibus neque in terris, neque poſt diſceſſum noſtrum vere felices eſſe poſſumus. Ipſi illi qui publica tractant negotia, & ad clavum Reipublicæ ſedent, vel me tacente qua ſunt ſapientia, ex dictis facile colligere poſſunt, quantum præſidii & ornamenti Reipublicæ moderatoribus afferat ſolida rerum divinarum cognitio, Religioniſque cultus & amor. Dei certe immortalis munus eſt Princeps vel Imperans Religionis rite gnarus, ejusque amore captus. Ita enim non ſolum Reipublicæ, ſed & Religionis ſollicitam habebit curam: Ita facile ſolidum ab inani dignoſcet, & controverſiarum pondera trutinabit; ita jura conſcientiæ omnibus humanis legibus ſuperiora caute & prudenter tuebitur, & inter errores S. Soteris doctrinæ contrarios & ſocietati civili noxios, & inter eos quos parum cavet natura humana, quique ſalva pace publica, ſalvis Religionis noſtræ fundamentis, ſalva inter fratres amicitia, credi poſſunt, qua eſt ſapientia non exiguum eſſe faciendum diſcrimen facile judicabit; Solida hac cognitione Religionis imbutus & ejusdem amore tactus Princeps, eos maximi faciet, qui non ſolum eruditione ſed & moderati animi paciſque ſtudio florent, haud facile præbiturus aures iis, quos impotens Zelus aliis inſultandi agitat, quique ex puſtulis ulcera facere, & in media pace claſſica canere amant. Pulchre enim novit, ubi *Mareſii, & Calovii* dominantur, ne ipſam quidem ſalutem, ſi vellet, ſcholas, Academias & Eccleſias ſalvare poſſe, & hujus genii homines, neque diſciplinarum & ſcientiarum progreſſui, neque paci publicæ conſulere.

Idem quicquid ad veram eruditionem, caſtiſſimæque Religionis progreſſum facere poteſt, lubens conferet, cumque veræ ſapientiæ magnitudiniſque animi ſit, omnem amplitudinem in virtute poſitam exiſtimare, quicquid temporis a negotiis publicis reliquum habet, culturæ nobiliſſimarum diſciplinarum, ſanctiorum præſertim, conſecrabit, animumque ſæpe a terrenis negotiis & cura adminiſtrandæ Reipublicæ abſtractum, divinarum & cœleſtium rerum meditatione, quod a maximis principibus, iisque qui altiſſimum civitatum gradum obtinebant, factum eſſe hiſtoriarum monumenta docent, animum paſcet, atque ad conſequendum cœleſte Brabeum ſeſe præparabit, verumque

ſuum πολιτευμα non in terra, ſed in Republica perfectiſſima, Imperioque vere cœleſti & ſtabili quærendum eſſe pulchre cognoſcet.

Nobis omnibus denique, cujuscunque conditionis & ſtatus ſimus, incumbit, ut mature ſingulis rebus ſic & ſcientiis ſuum juſtum ponamus pretium ; ut Religionem inprimis, religionem inquam, alte in animum demittamus, cœleſtia & a ſenſibus abſtracta meditemur, eaque in terris & diſcamus, & peragamus, quibus per omnem æternitatem vacandum eſt.

Quemadmodum enim illi, qui Reipublicæ inſervire, civiliaque & publica negotia per vitam curare volunt, omnibus illis addiſcendis & pertractandis incumbunt, quæ ad prudentem rerum illarum adminiſtrationem facere poſſunt : Ita qui cœleſtis illius Regni cives eſſe volunt, jura Principis immortalis non ſolum cognoſcere, ſed & officia debita præſtare, dum vivunt debent ; ſic enim non aliter, ad poſſeſſionem munerum ſplendidiſſimorum & diviniſſimorum admittentur. Hæc igitur, dum ætas viget, dum occaſio datur, meditemur ; Huc nos paremus, hoc cogitemus, ad hoc tandem nos exerceamus.

Dixi.

# MONITUM AUCTORIS AD LECTOREM.

PAuca B. Lector, antequam Orationem hanc lectam tineis & blattis comedendam tradis, monendus es. Et principio quidem noli mirari, nos errorem quem ὑστερονπρωτερον ſcholæ Magiſtri vocare ſolent, hic committere, & quæ in limine forte fuiſſent dicenda, ad finem rejicere. Præterquam enim quod quotidie homines multa præpoſtere agant, quæ tamen a ſapientiſſimis viris non raro laudantur, rationem ſufficientem habui, cur in fine, non vero initio Te compellarem ; atque hæc fuit neceſſitas, quæ legem non habet. Hoc melius ut cognoſcas, rem tibi exponam. Poſtquam nimirum Oratio hæc habita fuerat, quidam amici iique integerrimi & Literatiſſimi plures ob rationes eam prelo dari voluerunt. His vacivas aures primo quidem præbere nolueram, conſcius quippe tenuitatis meæ, & quod omnia quæ a me adducta fuerant, trita, vulgaria centiesque uberius & facundius ab aliis eſſent narrata. Inſtantibus tandem ceſſi, ſpe-

ſperans fore ut hic vel ille adoleſcens utilitatem aliquam ex illius lectione capiat. Poſtquam autem duæ primæ philyræ editæ eſſent, ad aures meas pervenerunt varii hinc inde per urbem ſparſi rumores, & judicia de ea lata, alia aliis magis vel minus iniqua. Hæc me induxerunt, ut in fine Te B. L. compellandum cenſuerim. Erant Viri graves & dignitate conſpicui, mihique, quod ſcio bene cupientes, qui orationem meam, ſed animo ut credo minime malo, cenſuræ ſubjiciebant, quod ad totius Orationis ſcopum non ſatis attenderent. Cum his ego facile in gratiam redeo, perſuaſus quippe eos propenſo in me eſſe animo, æquitatis inſuper in ferendis judiciis amantes, quique, auditis mei inſtituti rationibus & defenſione, ſuſpicionibus omnibus ſine mora nuntium ſint miſſuri. Alii vero affectibus & odio, quo feruntur in Auctorem, compulſi, non ſolum ſcopum Orationis pejorem in partem rapere, ſed & Auctorem ipſum graviſſimi erroris ſuſpectum reddere voluerunt. Hi nulla licet ratione unquam a me læſi, a longo jam tempore quicquid a me vel dicitur vel ſcribitur, aſpero dente mordere & acerbe perſtringere ſolent. Ad hujus vero generis hominum acerbas & inficetas ſæpe criminationes aures meæ dudum occalluerunt. Nota enim mihi eſt illorum in dijudicandis altioris indaginis rebus ἀκρισία animique impotentia. Quid enim agas cum iis, qui aut facultate res rite perpendendi ſunt deſtituti, vel affectuum impetu ita perturbati, ut rationis decreta & momenta graviſſimarum veritatum audire nolint? Interim non deſino Deum rogare, ut animis ipſorum chriſtianam charitatem, ſine qua, etiamſi Orthodoxiſſimi eſſent, ſi modo in quo veri nominis orthodoxia ponenda ſit, ſemper ſciant, diſcipuli mitiſſimi Soteris noſtri Jeſu Chriſti eſſe non poſſunt, Indat: hac enim ſi ſemel ſunt ornati, de fratribus benignius incipient judicare. Quod ſi vero lædere innocentem pergant, ſciant, me honeſti Civis & publici Doctoris jura, quoad vixero, acerrime eſſe defenſurum. Qui vero modeſte, quod viros eruditos decet, argumentis mecum contenderit, erroremque aliquem monſtraverit, ei grates habebo, atque ſententiam protinus mutabo. Monitoribus nunquam fui aſper, aut pertinaciter unquam meliora edoctus opiniones meas defendi. Teſtes hujus rei eſſe poſſunt Viri Doctiſſimi & Literatiſſimi, quibus, auditis hiſce rumuſculis, orationem denuo legendam dedi, eoſque rogavi, ut ſiquidem erraſſem, amice me monerent. Sed miſſis querelis, ad ea venio, quæ mihi objecta fuerunt. Varia quidem ad aures meas fuerunt delata, quorum tamen hoc unum attentione

tione dignum videbatur, quod nimirum quidam contenderint, me in demonſtratione imperfectæ rerum divinarum cognitionis cauſarumque hujus noſtræ ignorantiæ longius, quam par erat, fuiſſe progreſſum, atque non obſcure *ſcepticiſmo theologico fuiſſe patrocinatum*. Gravis ſane, ſi vera eſſet, accuſatio. At ſalvam eſſe rem & falſam accuſationem facile eſt oſtendere. In gratiam igitur eorum, qui, prava licet ſuſpicione decepti, rationis nihilominus decreta & legitimæ defenſionis modum attente & ἀθεῳ παθων expendere ſolent, ſequentia conſideranda offero. Et principio quidem ad defenſionem meam ſufficerent Virorum Eruditione, pietate & ingenii acumine excellentiſſimorum, quorum cenſuram ex legibus civitatis noſtræ hæc meditatio ſubiit, de hac Oratione Judicia. Hi enim oculis mentis & corporis probe inſtructi, nullo modo reperire poterant errorem a cenſoribus mihi imputatum. Num autem veriſimile, Viros tantis virtutibus præditos, aut tam ſtupidos rerumque divinarum adeo ignaros eſſe, ut craſſiſſimum errorem poſt attentam lectionem deprehendere non potuerint, aut calculo ſuo comprobare voluiſſe ſententiam, quæ pietati omni bellum indicit? Quiſquamne eo impudentiæ venerit ut talia de Viris doctiſſimis & religioſiſſimis non dicam aſſerere, ſed vel ſuſpicari duntaxat auſit? Ubinam tandem gentium ſumus? Et ſi cuſtodibus addendi ſunt cuſtodes, quis cuſtodes ipſos cuſtodiet? Ubi tandem ſunt illi infallibiles judices & cenſores, qui ſoli acutum cernunt? Caveant ſane hi homines, ne rejecto Pontifice Romano, ſexcentos & quod excurrit infallibiles Doctores erigant, atque ita in graviſſimam incidant Heterodoxiam.

Abhorret inſuper ab omni ſpecie veri horum hominum Oratio. Non ſolum enim mihi impingunt gravem errorem, animumque ab amore Religionis chriſtianæ plane alienum, ſed & ſtultum me ſimul & mente captum eſſe judicant. Quid enim, teſtor omnium conſcientiam? magis a vero abhorret, quam hoc, nimirum S. Theologiæ Profeſſorem, Religioni reformatæ addictum, publice in frequentiſſimo Doctiſſimorum & graviſſimorum Virorum conſeſſu, idque Tiguri, ſerio & ex animi ſententia ſcepticiſmum theologicum defendere voluiſſe? Num credibile talem eſſe ſani cerebri? At ego, ut paulina phraſi utar Ἄνδρες Κράτιςοι ὀ̓ μαίνομαι. Eo magis autem iniqua eſt hæc cenſura, quod talia de me ſuſpicandi nemini unquam dederim occaſionem, ſed quod potius non paucis editis ſpeciminibus veritatem Religionis chriſtianæ pro viribus defenderim, incredulorum argumen-

ta

ta impugnaverim, atque adeo toto animo a ſcepticiſmo abhorruerim, ut non dicam nullam eſſe theſin theologicam attentione dignam, quam non publice & privatim defenderim. Quid autem magis ab humanitatis omnis legibus alienum quam Innocentem Religionisque chriſtianæ cordatum defenſorem graviſſimi erroris ex meris ſuſpicionibus arguere? Quid quod in ipſa oratione, antequam ad cauſas imperfectæ cognitionis rerum divinarum, quæ ex diſciplinarum ſanctiorum indole peti ſolent, progreſſus ſum, diſertis verbis uti ex pag. 18. patet, dixerim, me cum omnibus Proteſtantibus Theologis fateri; *Ea quæ ad ſalutem ſcitu cognituque neceſſaria ſint, clare & perſpicue in S. Literis eſſe revelata.* Hæccine autem probant, me voluiſſe oſtendere de Religione chriſtiana utramque in partem poſſe diſputari? Mirus ſane eſſem ego ſcepticiſmi fautor. At, inquiunt Cenſores mei, bona verba quæſo, Proteſtatio tua facto eſt contraria. Plures enim quam neceſſe erat ignorantiæ noſtræ adduxiſti cauſas, & imperfectiorem feciſti, quantum in Te erat, noſtram rerum divinarum ſcientiam, quam veritas permittit. Reſpondeo 1.) poſito, non conceſſo, me plures quam par erat adduxiſſe rationes, quibus probem, nos hæc vel illa ſcire in divinis non poſſe, aut imperfecte valde cognoſcere; Num igitur ſequitur, me ſcepticiſmo favere? Quæ enim hæc eſt conſequentia? Hic vel ille exiſtimat nos pauciora quam reliqui putant de rebus divinis cognoſcere; ergo aſſerit nos plane in divinis cœcutire; Ergo credit omnia eſſe incerta, & de Religione utramque in partem poſſe diſputari? Sane quemadmodum ex eo, quod multa de rebus divinis cognoſcamus, non ſequitur nos omnia ſcire poſſe; ita pariter ex eo quod multa ignoremus, male colligitur, nos nihil plane de iiſdem rebus affirmare poſſe. Quod ſi vero Cenſores mei plura ſciant, quam ego nos cognoſcere poſſe exiſtimo, num propterea vapulo? annon potius eorum meritus ſum miſericordiam quam iram? Si *puer* ſum cognitione forte tamen *puer* ſum *bonæ ſpei*, qui ſuo tempore æque in Virum doctum, ac Cenſores mei ſunt, evadere poſſum; ætate enim ad omnia ſapimus rectius. Erat ergo imperitiæ meæ aliquid concedendum: dies diem docet, & ut hactenus non plane ignavus homo fui, ſic ſpes eſt fore ut Eruditiſſimorum meorum cenſorum exemplis commotus, pudendam tandem ponam ignorantiam.

2.) Quando in oratione mea dixi Theologos de his vel illis capitibus inter ſe diſſentire, hoc non ita eſt intelligendum, ac ſi res ipſa, de qua inter ſe per omnia non conveniunt, cognoſci plane non poſ-

ſit; ſed hoc tantum, diſceptationes nimirum theologorum probare, aut rem ipſam, circa quam diſſentiunt, non eſſe ad eum evidentiæ gradum perductam, ut nulli dubitationi aut obſcuritati ſit relictus locus; aut quosdam malle præjudicatis opinionibus, quam vero veritatibus magno probabilitatis gradu inſtructis adhæreſcere.

3.) In hac Oratione non agitur de his vel illis inter Chriſtianos controverſis articulis, ſed ſaltem de *cognitionis* in ſe ſpectatæ *gradibus*. Multa ſunt quæ ſalva pietate, ſalva Religione ignoramus. Hæc tamen ſi cognoſceremus perfectius & cum cognitis jam veritatibus conjungeremus, ſine dubio ſcientia noſtra rerum divinarum eſſet ſolidior. Verbo: quid *imperfecte* cognoſcamus, oſtendere potiſſimum volui, non vero aſſerere, nil nos de cognitu neceſſariis ſcire poſſe, nedum affirmare, de rebus theologicis nos utramque in partem diſputare poſſe.

4.) Ad ſcopum principalem Orationis meæ Cenſores mei rite attendere debuiſſent. Id enim agebam, ut quam beatus & felix Beatorum ſtatus futurus ſit, quantamve rerum divinarum cognitionem adepturi ſint pii poſt mortem oſtenderem. Ad hoc igitur efficiendum, neceſſe erat, ut non ſolum monſtrarem, quam imperfecta ſit noſtra in his terris rerum divinarum cognitio, ſed & ut cauſas impedimentorum majorum progreſſuum aperirem. Quæ a me dicta ſunt, dudum a cordatis & orthodoxis theologis hinc inde ſparſim monita ſunt. Hic autem Orationis ſcopus poſtulabat, ut præcipuæ, imperfectæ cognitionis rerum divinarum cauſæ junctim Auditorum animis offerrentur. Atque hinc factum eſſe puto, ut Viri quidam haud indocti, neque male mihi cupientes, auditis variis imperfectionis noſtræ cauſis in unum quaſi cumulum conjectis, fuerint offenſi, qui tamen, ſi ad univerſum orationis filum attendiſſent melius, benigniorem in partem mea dicta fuiſſent interpretaturi.

Denique 5.) videant Cenſores mei, ne incauti, dum ſceptici eſſe nolunt, in caſtra vel Pontificiorum vel Deiſtarum tranſeant, quando ex imperfecta illa rerum divinarum cognitione a me enarrata ſequi exiſtimant, ſcepticis ex eo aliquid accedere præſidii. Deiſtæ ob difficultates in Religione chriſtiana occurrentes, varias in quas ſciſſi ſunt chriſtiani opiniones, diverſasque interpretationes theologorum, clamant, nonniſi rationis decreta eſſe audienda; Pontificii vero ob has ipſas difficultates ad infallibilem judicem neceſſario eſſe confugiendum exiſtimant. Proteſtantes vero hanc ſcyllam & charybdin ſecure prænavigant, aſſerentes inter alia, ea quæ ad ſalutem ſcitu ſunt neceſſaria,

ſaria, perſpicue in Revelatione contineri. Hoc ipſum ego aſſerui. Quod ſi vero hoc non obſtante præſidium inde accedit certum Scepticiſmo, a quo Cenſores mei ſe alieniſſimos eſſe profitentur, quod facile quo ſunt ingenio & eruditione præditi conceſſerim, alterutri memoratarum factionum ſeſe addicere debent, aut fateri, ſe hactenus in quo natura ſcepticiſmi theologici conſiſtat, ignoraſſe: quod poſtremum etiam lubentius credo, eosque eo nomine ab omni Heterodoxia aperta & voluntaria abſolvendos puto.

Atque hæc quidem ſufficere puto ad ſcopum, quem in Oratione intendi oſtendendum, & innocentiam meam vindicandam. Firmiter ſum perſuaſus, Viros eruditos, ſollicitudine quadam minus neceſſaria antea captos, lectis hiſce & expenſis, rectius de dictis meis & animo judicaturos, & meliorem in partem verba mea interpretaturos.

Illis vero, qui nullas admittunt rationes, neque legitimæ defenſionis jura curant, ſed affectibus abrepti nihil aliud poſſunt quam meliores carpere, ſanam apprecor mentem. Vale. B. Lector, & Conatibus noſtris fave.

## IN FUGAM VACUI.

AUſim confirmare, majorem tam Veterum Hæreſium, quam præſentium diſſidiorum partem, in Eccleſia *binc præcipue natam fuiſſe* & eſſe, quod Concilia, Epiſcopi, Doctores Eccleſiæ nullo diſcrimine, *quævis ſcbolarum dogmata & cathedrarum placita pro articulis fidei catholicæ venditarunt*, *parique ad ſalutem neceſſitate credenda conſcientiis impoſuerunt:* Ex quavis vero interpretationis ſcripturarum diſcrepantia *nimis facile hæreſes vel ſchiſmata fecerunt*. Idem, poſtquam diſtinxit inter *articulos fidei Catholicæ*, & *articulos ad ſcientiam theologicam pertinentes*, ita pergit. Ingens eſt horum articulorum diſcrimen: Confuſio vero eorum, *omnium confuſionum & turbarum fomes ſemper in Eccleſia extitit*. Catholicorum articulorum ignoratio omnibus eſt damnabilis, dubitatio periculoſa; negatio: hæretica, impia. Theologicarum concluſionum ignoratio omnibus damnabilis non eſt, neque dubitatio aut negatio ſemper hæretica vel impia. Catholici articuli ſunt fundamentum fidei & ſalutis: Theologicæ concluſiones ſtruuntur ſuper fundamento, modo ut *aurum*, *argentum*, modo ut *paleæ*, *ſtipulæ*. In Catholicis articulis fundatur fidelium conſenſus, fides, ſpes, charitas, ſalus. In Theologicis concluſionibus *ſemper aliquæ fuerunt,*

*runt, erunt, & eſſe poſſunt diſſenſiones ſalva fidei & charitatis compage abſque ſalutis jactura.* De Catholicis denique articulis conſenſus Eccleſiæ prorſus eſt neceſſarius: de theologicis concluſionibus lacerare velle Eccleſiam, *non chriſtianæ charitatis, ſed Antichriſtiani eſt ſupercilii.* In utroque genere Evangelici omnes a Papiſtis longiſſime ſunt ſeparati; invicem vero in genere priore h. e. in articulis Catholicis conjuncti; in ſolo poſteriore diſſenſiones aliquæ hactenus agitantur inter theologos, quæ niſi *ambitioſe magis quam conſulto plebejorum auribus inculcatæ fuiſſent, ad tam infelix ſchiſma res nunquam veniſſet.* Verba ſunt Davidis Parei Theologi Heidelbergenſis in Irenico.

## Celeb. WERENFELSIUS Epigramm. LXXIV.

*In hominem ad aliorum fidem ſeſe accommodantem.*

Magno cum ſtudio propugnas Dogmata Patrum:
Numinis hoc a me, gloria poſcit, ais.
Forſitan hoc a te, poſcit quoque gloria Patrum
Forſan & hic aliquid, poſcit amice, tua.

## Idem Epigrammat. LXXVII.

*In Pſeudozelotam.*

Qua ratione probet, quæris, ſua dogmata, Fronto?
Quemlibet hæreticum, qui negat illa, vocat.
Devovet hunc diris, hominemque ad Tartara damnat.
En ſua quam valide dogmata Fronto probet!

ORATIO

# ORATIO

## DE

## Diſciplina Arcani Veteris Eccleſiæ, noſtra ætate non uſurpanda. (*)

Q Uod plerisque, qui non ſponte, ſed auctoritate & legibus coacti, ad dicendum animum inducunt, contingere ſolet, ut nimirum non tam ſoliciti ſint, qua ratione argumentum aliquod rite tractare, quam quid potiſſimum in maxima utiliſſimarum rerum copia deligere debeant, id mihi etiam eveniſſe diffiteri non poſſum. Quamprimum enim Venerabilis Eccleſiæ noſtræ Antiſtitis auctoritate, atque imperio mihi injunctum fuit, ut in Illuſtri hoc Auditorum Conſeſſu, more Majorum verba facerem, multiplici rerum præcellentiſſimarum varietate, quæ animo meo objiciebantur, ita eram turbatus, atque in diverſas partes tractus, ut ubi potiſſimum pedem figerem, anceps prorſus atque dubius eſſem. Sciebam equidem, nihil in tanta Virorum Excellentiſſimorum & Doctiſſimorum frequentia proferendum, quod Summorum Virorum Auctoritate indignum, aut a loco hoc & tempore alienum, vel denique perſonæ, quam ſuſtineo, viribusque meis, minus aptum, atque conveniens foret. Hoc unum autem animum meum anxium, atque ſolicitum ha-

 buit,

(*) Non eſt quod miretur Lector, huic Orationi paſſim, præter conſuetudinem, citationes locorum, & Auctorum fuiſſe inſertas; factum hoc, quia Amici, quibus Auctor multum tribuit, eam publice legi voluerunt. Cæterum *de Arcani Diſciplina*, præter Cl. Pfaffium, legi poſſunt Geb. Meyeri Diſſertatio de recondita Veterum Theologia, Helmſtad. 1679. edita. Tenzelii Diſſertat. de Diſciplina Arcani, ejusque contra Eman. a Schelſtraten defenſio. Caſaub. Exercit. XVI. contra Baronium, Binghami Orig. Eccleſ. Lib. X, Cap. V. & quos ille in ſcenam producit; Basnage Annales Eccl. Polit. Tom. II. Diſſert. 12. ut de noſtris Theologis, Claudio, Dallæo, Albertino, qui cum Eccleſiæ Romanæ Doctoribus congreſſi ſunt, nihil dicam.

Digitized by Google

buit, quo potiſſimum argumenti genere deſiderio veſtro & officio meo ex parte ſatisfacere poſſem. Dum autem animus huc illuc incertus ferebatur, in mentem venit, me forte haud male acturum, ſi de *Infelicitate Literatorum* verba eſſem facturus. Præterquam enim, quod ſingulari occaſione ad argumentum hoc tractandum fuerim inductus, ipſius materiæ dignitas, utilitas, atque jucunditas me invitabant. Sine mora igitur animum ad meditandum & ſcribendum appuli, varias infelicitatis, quibuſcum Eruditi colluctantur, cauſas in ſuas claſſes diſpeſcui, doctiſſimorumque omnis ætatis Virorum Exemplis comprobavi. Animus erat, Adoleſcentes amore laudis, & literarum ſtudiis incenſos, edocere, verum mentis præſidium, decus, atque requiem, non in Eruditione duntaxat, ſed in virtute potiſſimum, probitate atque fiducia in Deum, eſſe ponendum & quærendum. Huic autem labori & meditationi intento, nunc hæ, nunc illæ rationes, in mentem venerunt, quæ tanti mihi ponderis eſſe videbantur, ut iis tandem cedere, & hoc quicquid erat laboris perire, potius quam rectæ rationis decretis refragari maluerim. Præcipua autem, ut verum dicam ratio quæ me in ipſo laboris curſu conſtitutum ab incepto abſtraxit, hæc fuit; verebar nimirum, ne in tanta juventutis litteratæ paucitate & raritate, ii ipſi, qui incredibili quodam Literarum amore ſunt incenſi, auditis tot emergendi impedimentis, & infelicibus Virorum præſtantiſſimorum caſibus, torpeſcerent, animumque plane dejicerent. Cum enim nihil magis generoſæ indolis Adoleſcentes ad ſapientiæ atque Eruditionis ſtudium impellere poſſit, quam ſi audiant, virtuti atque recte factis ſuum conſtare decus, atque ſua eſſe repoſita præmia, viam honoris cunctis patere, neque generi, nedum inertiæ, ſed virtuti gloriam tribui; nemo non videt, eos tot argumentis & Exemplis in contrarium allatis, a recto tramite, qui ad ſerena virtutis & Eruditionis templa deducit, pedes eſſe deflexuros.

Atqui Doctoris publici officium eſt, omnibus viribus conniti, ut vera, recta, atque maſcula Eruditio in animis Auditorum magis magiſque radices agat, uberrimoſque proferat fructus. Depulſus igitur de hoc gradu, neglectoque qualicunque labore, de alio argumento, nulli periculo, atque ſiniſtræ interpretationi obnoxio, conſilium cepi. At nullum tum quidem temporis, quod quidem animo meo adblandiretur, in mentem incidit, unde mecum ſtatui, omnem de Oratione habenda curam, atque ſolicitudinem abjicere, atque in aliud tempus, aliumve animi ſtatum, hoc quicquid eſſet laboris transferre, atque

atque ad quotidiana ſtudia & libellos meos recurrere. Factum autem opportune eſt, ut, de quo fruſtra eram ſolicitus, aliud agendo in libellum quendam *Chr. PFAFFII*, *Tübingenſis Academiæ Theologi & Cancellarii*, *Viri non magis ob inſignem & vaſtiſſimam Eruditionem*, *quam vero ſingulare*, *fratres eheu! ob quaſdam leviores quæſtiones diſſidentes componendi ſtudium*, *Celeberrimi*, inciderem (*). Heic *Eruditiſſimus Vir* in eo erat, ut doceret, qua ratione, vel incredulis & luxuriantibus ingeniis, vel rerum ſublimium minus capacibus, quorum eheu! noſtra ætate maximus numerus eſt, frænum aliquod injici, atque ad audienda rectæ rationis, & Revelationis decreta induci poſſint. Inter alia autem conſilia ſaluberrima optat *Doctiſſimus ille Vir*, ut noſtra ætate ad reprimendum hoc malum *Diſciplina Arcani* antiquis Eccleſiæ Doctoribus uſurpata denuo poſtliminio in uſum revocaretur, exiſtimans, pruritum illum, quo ſæpe optima ingenia abripiuntur, repreſſum, ſtudiumque ſanctiſſima quæque illotis manibus tractandi, extinctum, aut ſaltem imminutum iri. Hæc cum mecum perpendiſſem, eaque quæ apud Veteres, & Recentiores de hoc argumento legeram, in memoriam revocaſſem, tantum abeſſe putavi, ut hæc *Diſciplina* in uſum revocata, tollendo aut reprimendo huic malo apta atque idonea eſſet, ut potius hanc ipſam Veterum conſuetudinem multorum errorum, ſpretæque Religionis caſtiſſimæ cauſam fuiſſe, mihi perſuaderem. Eum in finem ſtatui, ſine ulteriore mora, ea quæ olim de hoc argumento legeram, denuo evolvere, atque in hoc ipſo *Virorum Eruditiſſimorum congreſſu* de hac *Arcani Diſciplina*, non contradicendi, ſed nudam veritatem dicendi ſtudio, verba facere. Argumentum, quod ex intimis Antiquitatis Eccleſiaſticæ receſſibus petitum eſt, neque perſona, quam ſuſtineo, neque auribus etiam forſan *Præſtantiſſimorum* Virorum indignum.

Cum autem non temporis tantum ſed & ordinis habenda ſit ratio, certis legibus atque cancellis Orationem includam. Atque eum in

(*) Digitum intendimus ad ea, quæ Cl. Vir in Differtat. de Præjudiciis Theologorum Parte poſter. pag. 133. & prolixius pag. 149 ſq. diſputavit. Nollem autem quenquam exiſtumare, nos ex profeſſo contra Præſtantiſſimum Theologum in arenam deſcendere; præterquam enim quod ab omni prurigine diſputandi abhorreamus, res de qua agitur non illius eſt naturæ, ut cum quoquam nedum cum Cl. Pfaffio litigemus. Meditationes ſaltem Cl. Viri Auctori anſam dederunt hoc argumentum pertractandi. Tantum abeſt, ut Auctor cum Cl. Pfaffio, Theologo erudito, modeſto, pacifico, de hoc argumento contendere in animum induxerit, ut potius cum Eo, & ei ſimilibus fratribus in unum cœtum coaleſcere optaret, ut unitis viribus contra Incredulos, & Papæ mancipia, inſurgere poſſent.

in finem hujus *Diſciplinæ Arcani indolem* atque *naturam*, deinde illius *Originem* pandam; poſt ad *rationes*, quibus inducti Veteres eam conſuetudinem induxerant, pergam, quamque nullius eæ roboris ſint non ſolum oſtendam, ſed & *varia incommoda*, quibus obnoxia fuit, in medium proferam, unde denique ultimo loco neceſſario erit inferendum, *eam Diſciplinam noſtra ætate in uſum non eſſe revocandam.*

Habetis Auditores O. O. P. rerum a me dicendarum Summam. Forte ipſius Argumenti novitas efficiet, ut vacivas mihi præbeatis aures. Cætera enim omnia, quæ Oratori decus atque benevolentiam conciliare poſſunt, mihi deeſſe, facile animadverto. Sive enim ad dicentis Auctoritatem ſive eloquii ſplendorem atque ornatum reſpicio, fruſtra me eſſe, pulchre video: Auctoritatem enim meam atque exiſtumationem, penes pleroſque veſtrum, aut nullam aut perexiguam eſſe, dudum ſcio. Eloquentiam ab eo exſpectare non poteſtis, qui ad res potius quam verba attentus eſt, atque ſeveriores utplurimum diſciplinas philoſophicas, theologicas cumprimis, taliter qualiter hactenus excoluit; accedit quod univerſa mea Rhetorica, quod miremini, duabus ſaltem conſtet propoſitionibus, quarum *prima* hæc eſt: Orator, id quod elaborandum in ſe ſuſcepit argumentum, ita perſpicue, atque plane explicet, ut Auditores vel Lectores id non poſſint non intelligere; *Secunda*: Orator, id quod probare aggreſſus eſt, aut invictis atque certiſſimis, aut vero quam maxime ſimilibus perſuadeat argumentis. At longe plura poſtulare artis dicendi Magiſtros notiſſimum eſt. Nihil ergo aliud mihi relictum eſt, quam ut Vos orem atque rogem, ut ſaltem per horulam, quod & aliis in dicendo non magis valentibus conceſſiſtis, aures Veſtras voluntatesque mihi commodetis.

Per *Diſciplinam Arcani*, ut tandem initium faciam, nihil aliud intelligimus, quam eam Veteris Eccleſiæ conſuetudinem, qua quædam Religionis Chriſtianæ Myſteria ritusque, eos inprimis, qui naturam atque indolem Baptiſmi, atque S. Cœnæ ſpectabant, Paganis nondum initiatis, lapſis & Catechumenis, ad majorem, uti putabant, reverentiam in animis eorum excitandam, celabant, neque ante certum peractæ Exercitationis tempus, ad accuratam eorum cognitionem admittebant. Ubi tamen probe notandum eſt, non hic ſermonem eſſe de ſcriptis publicis atque Confeſſionibus, ſed Sacrorum publico exercitio, inſtitutionibusque ad populum habendis. Notum enim eſt, Veteres Eccleſiæ Doctores publice Religionis Chriſtianæ decreta non

ſolum

ſolum expoſuiſſe, ſed & acerrime eadem vindicaſſe; teſtes ſunt antiquiſſimorom Eccleſiæ Doctorum, *Juſtini M. Quadrati*, *Ariſtidis*, *Tertulliani*, &c. Scripta & Apologiæ; teſtes *Origenis*, atque *Cyrilli* contra *Celſum* atque *Julianum*, habitæ atque editæ vindiciæ; teſtes publica monimenta, quibus antiquiſſimorum Hæreticorum oppugnabant errores; teſtes denique concertationes, quæ Seculo IV., V., VI. atque ſequentibus ſunt ortæ, quibus de Filii divina origine, ἐνσαρκώσει, aliisque capitibus, utramque in partem vehementer fuit diſputatum. Ex quibus patet, de publicis ſaltem inſtitutionibus hoc ſacrum ſilentium eſſe intelligendum. Quæritur autem: utrum ad myſteria omnia, v. gr. doctrinam de SS. Trinitate; an vero ad ſacra illa amoris pignora, Baptiſmum nempe atque S. Cœnam duntaxat, hanc Arcani Diſciplinam extenderint Chriſtiani. Atque heic contendunt Doctiſſimi Viri, *Caſaubonus*, *Albertinus*, *Tenzelius*, *Basnage*, aliique, ſola illa Symbola externa communionis noſtræ cum Chriſto, panem nimirum & vinum, non autem naturam illorum Symbolorum, nedum alia capita Religionis Chriſtianæ, ſilentii peplo fuiſſe involuta; (*) atque eum in finem provocant, ad omnia illa Doctorum antiquiſſimorum loca, in quibus diſerte & rotunde de omnibus Religionis chriſtianæ capitibus mentionem fecerunt. Unum omnium loco teſtem producam, nimirum *Juſtinum* M. qui in *Apologia ſecunda*, pag. m. 97. ſeq. (ut vulgo vocatur) enarratis præcipuis ſanctiſſimæ diſciplinæ decretis, ita de S. Cœna loquitur: *Nos ſecundum bujusmodi Lavationem credentem jam & nobis adſcitum ad fratres, qui dicuntur, eo adducimus, ubi illi congregati ſunt ac communes preces ac ſupplicationes cum pro ſeipſis, tum pro Illuminato & aliis ubique gentium omnibus, animo intento peragendas: ut digni idoneique ſimus, qui veritate agnita per opera etiam ipſa boni atque officioſi rerum adminiſtratores & datorum nobis mandatorum cuſtodes inveniamur, atque ut ſalute ſalvemur æterna. A precibus finitis, mutuis nos invicem oſculis ſalutamus. Deinde ei, qui fratribus præeſt, offertur panis & poculum aquæ & vini, quibus ille acceptis laudem & gloriam rerum univerſarum Patri, per nomen Filii & Sp. Sancti offert, & Eucbariſtiam ſeu gratiarum actionem, pro eo, quod nos donis ſuis biſce dignatus ſit, prolixe exequitur. Atque ubi ille preces & gratiarum actiones abſolvit, populus qui adeſt omnis fauſta approbatione acclamat,*



(*) Vide Caſaubonum Exercit. in Baronium, Exercit. XVI. pag. 495. Albertinum de Euchariſtia, Lib. II. pag. 708 Tenzelium adverſus Eman. a Schelſtraten. Basnage, Tom. II. Diſſert. 12. Sect. VII. pag. 566. mitto alios.

*mat, dicens; Amen Præſidens vero poſtquam gratiarum actionem perfecit, & populus univerſus apprecatione læta eam comprobavit, qui apud nos vocantur Diaconi atque Miniſtri diſtribuunt unicuique præſentium, ut participet eum, in quo gratiæ actæ ſunt, panem, vinum & aquam, & ad abſentes perferunt. Porro Alimentum hoc apud nos vocatur Euchariſtia: quod nulli alii participare licitum eſt, quam veram noſtram doctrinam credenti & lavacro propter remiſſionem peccatorum & regenerationem abluto, ita ut Chriſtus tradidit viventi. Non enim ut communem panem iſta ſumimus: ſed quemadmodum per verbum Dei caro factus Jeſus Chriſtus, Servator noſter, & carnem & ſanguinem ſalutis noſtræ cauſa habuit; ad eundem modum etiam, in qua per preces verbi ejus ab ipſo profecti gratiæ ſunt actæ, alimoniam, unde ſanguis & caro noſtra per mutationem aluntur, incarnati illius Jeſu carnem & ſanguinem eſſe docti ſumus. &c.*

At nec hic, nec alia loca, a Viris Doctis allata probant, in Sacris publicis omnia Myſteria Religionis cunctis promiſcue fuiſſe annuntiata; ſed hoc tantum; Chriſtianos in ſuis publicis ſcriptis & Apologiis, ad depellendas hoſtium calumnias, ſanctiſſimæ diſciplinæ capita perſpicue, quantum poterant, explicuiſſe. Duo ſunt, quæ, ut ita ſentiam, me inducunt. *Prius* eſt, quod rationes ipſæ, quas adferunt Veteris Eccleſiæ Doctores ad hanc *Diſciplinam Arcani* commendandam, hanc interpretationem neceſſario poſtulare videantur; *Poſterius*, quod hujus rei veſtigia clariſſima in veterum monumentis reperiantur. Quod ad *prius* attinet, provocant, ut infra pluribus audiemus, Doctores Chriſtiani hanc Diſciplinam commendaturi, tum ad rerum ipſarum ſublimitatem & verendam majeſtatem, tum ad mentis humanæ cæcitatem; at panis & vinum nihil habent, quod hoc titulo dignum ſit. Accedit, quod data opera allegoricis utantur vocabulis, ad extollendum rerum propoſitarum pretium. Neque credibile eſt, Patres hoſce exiſtimaſſe, nondum initiatos facilius intellecturos fuiſſe decreta de æterna Filii generatione, atque divina ejus origine, quam vero præcepta de Sacris Symbolis, & ritibus circa eorum uſum adhibitis. Quod ad monumenta veterum attinet, ſatis conſtat, non ſolum meros ritus in adminiſtratione Sacramentorum uſurpatos, fuiſſe occultatos; ſed & ipſam rei ſignificationem, aliaque Religionis Decreta. Probemus hoc inductione teſtimoniorum. *Cyrillus* Hieroſolymitanus in Prologo ſuarum Homiliarum Catecheticarum fideles ſolicite adjurat, ne librum ſuum Cathechumenis vel aliis Chriſtianis velint tradere, alioquin facti rationem Deo reddituros. In Sexta Catecheſi ſcribit idem:

Πεϱὶ

Περι μυςηριων ἐπι κατηχϰμενων λευκως ϰ̓ λαλϰμεν, ἀλλα πολλα πολλακις λεγομεν ἐπικεκαλυμμενως, ἱνα οἱ εἰδότες πιςοὶ νοησωσι. i. e. *De Myſteriis, præſentes ſi ſint Catechumeni, clare non loquimur; ſed ſæpe multa dicimus tecte, ut qui norunt fideles intelligant.* Atque hoc in cauſa fuit ut Pagani Chriſtianis inſultarent. *Celſus*, acerrimus ille Chriſtianorum hoſtis, ludibrii cauſa Religionem Chriſtianam vocabat Κρυφιον δογμα, *doctrinam clandeſtinam.* *Origenes*, dum in eo eſt, ut hanc calumniam diluat, fatetur quædam doctrinæ capita non omnibus communicari (*). *Lucianus* vel quiſquis Auctor eſt Dialogi, cui titulus *Philopatris*, huc digitum manifeſte intendit, quando (Operum *Luciani* Tom. II. pag. 770. ſeq. Edit. *Grævii*) *Triephon* jubet *Critiam* jurare per Deum alte regnantem, Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, & ex uno tria; reſpondet *Critias*, *ſe non intelligere*, *quid ſit unum tria*, & *tria unum*; tum explicationis loco ſubdit *Triephon*, Chriſtiani & quidem Catechumeni (uti expreſſe pag. 773.) perſonam induens: σιγα τα νερθε, καὶ τα σιγης ἀξια, & paulo infra idem *Triephon: Catechumenus exiſtens perſuaderi a me tibi ſine, ſi modo vivere cupis in æternum.* Atque hinc factum eſt, ut nondum Initiati Orationem dominicam, & Symbolum tum demum diſcere tenerentur, quando jamjam erant baptizandi. Rationem hanc adducebant; quod donum adoptionis nondum eſſent adepti. (**) Hinc *Chryſoſtomus* toties in ſuis libris illud ἰσασιν οἱ μεμυημενοι ingeminat. Inprimis clariſſima ſunt teſtimonia in Scriptis *Tertulliani* de hoc argumento; unum alterumve adferamus. Apolog. Cap. VII. (pag. 81. Edit. *Havercampi*,) in eo eſt, ut deteſtandas Paganorum calumnias de infanticidio, Thyeſtæis epulis &c. diluat. Inter alia autem ſic loquitur: *Si ſemper latemus, quando proditum eſt, quod admittimus? Imo a quibus prodi potuit?*

 ad

(*) Locus qui extat Lib. I. cap. 8 ita juxta verſionem ſonat: Per totum orbem notior eſt Chriſtianorum prædicatio, quam Philoſophorum placita. Quis enim Jeſu e Virgine natum & crucifixum ignorat? Quis reſurrectionem ejus multis creditam, & denuntiationem judicii reddituri pro dignitate pœnas peccatoribus & juſtis præmia? Quin & reſurrectionis futuræ myſterium vulgatum eſt, tametſi rideatur ab infidelibus. Quæ cum ita ſe habeant, perabſurdum eſt. doctrinam hanc vocare clancularium. Quod vero quædam inſunt, quæ non communicantur quibusvis, id non ſolius Chriſtianæ doctrinæ proprium eſt, verum etiam Philoſophicæ.

(**) Ita Chryſoſtomus Homil XX. in Math. pag. 200. Tom I. edit. Ffort ὅτι πιστοις αὐτη ἡ προσευχη καὶ οἱ νομοι της ἐκκλησιας διδασκυσι καὶ το προοιμιον της ἐυχης. Ὁ γαρ ἀμυητος ὐκ ἀν δυναιτο πατερα καλειν τον Θεον. i. e. quod fidelibus Oratio iſta conveniat, & Eccleſiæ regula ipſa teſtatur & ipſius Orationis exordium. Nondum quippe initiatus baptiſmatis ſacramento non poteſt Deum Patrem vocare. Plura loca collegit Bingham, loco cit. pag. 132.

*ab ipſis enim reis non utique, cum vel ex forma omnium myſteriorum ſilentii fides debeatur. Samotbracia, & Eleuſinia reticentur, quanto magis talia, quæ prodita interim etiam bumanam animadverſionem provocabunt, dum divina ſervatur? ſi ergo non ipſi Proditores ſui, ſequitur ut extranei. Et unde Extraneis notitia, cum ſemper etiam piæ initiationes arceant profanos & ab arbitris caveant.* Præſcript. contra Hæret. Cap. 41. ita eos impugnat dicens: *non omittam ipſius etiam converſationis bæreticæ deſcriptionem, quam futilis, quam terrena, quam bumana ſit: ſine gravitate, ſine auctoritate, ſine diſciplina, ut fidei ſuæ congruens. Inprimis quis Catecbumenus, quis fidelis, incertum eſt; pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant: Etiam Etbnici ſi ſupervenerint, ſanctum canibus, & porcis margaritas, licet non veras, jactabunt* (*). S. Cœnam & Baptiſmum, id eſt, utriusque naturam, dubium non eſt quin occultarint Veteres. Perſpicue non ſemel id deſignat *Auguſtinus*. Ita Comment. in Pſalm. 103. ait: *Quid eſt quod occultum eſt, & non publicum in Eccleſia?* reſpondet: *Sacramentum Baptiſmi, Sacramentum Eucbariſtiæ, opera noſtra vident & pagani, Sacramenta vero occultantur illis.* Hinc illa *Maximi Madaurenſis* petitio in Epiſtola ad *Auguſtinum* data. *Illud quæſo Vir ſapientiſſime,* (inquit) *uti remoto facundiæ colore atque exploſo qua cunctis clarus es, omiſſis etiam quibus pugnare ſolebas Cbryſippeis argumentis, poſtpoſita paululum Dialectica, quæ nervorum ſuorum luctamine nibil certi quicquam relinquere nititur: ipſa re approbes, quis ſit iſte Deus, quem*

(*) Alius extat Tertulliani locus libro 1.° ad Nationes, cap. VII. ubi ita loquitur: Si quem tamen apud nos prudentiæ locum iniquitas reliquiſſet, ad explorandam famæ fidem utique juſtitia poſcebat diſpicere, a quibus potuiſſet fama in vulgus, & ita in totum orbem dari. Ab ipſis enim Chriſtianis non opinor, cum vel ex forma ac lege omnium Myſteriorum ſilentii fides debeatur: quanto magis talium, quæ prodita non evitarent interim humana animadverſione præſentaneum ſupplicium? Si ergo non ipſi proditores ſui, ſequitur ut extranei Oro vos, extraneis unde notitia? cum etiam juſta & licita Myſteria omnem arbitrii extraneum caveant. Contendit equidem Doctiſſimus Meyerus in Diſſertat. de recondita Veterum Theologia, Sect. XIV. pag 720. loca citata non probare, Tertulliani ævo Diſciplinam Arcani in uſu fuiſſe. Sed non tam (inquit) quid apud Orthodoxos, quam quid apud Gentiles in uſu & lege fuerit, ex iſtis Tertulliani locis oſtendi poterit, & ſi quid illius continent, id de in ſeceſſu ab Eccleſia preſſa habitis Sacris intelligi, non autem ad ſingularem illam Veterum occultandi in promtu ſeu publico morem, utpote tum nondum in Eccleſia uſitatum, trahi debet. At fallitur in eo doctiſſimus Vir. Calumniæ de Thyeſtæis epulis, &c. Chriſtianis intentatæ, & reſponſiones ipſius Tertulliani manifeſte oſtendunt, non de conventibus Chriſtianorum in genere, ſed de Myſteriis & Sacramentis ſermonem eſſe; in ultimo, quem adduximus loco, provocat Tertullianus ad ſilentii fidem Myſteriis debitam, longe aliter locuturus, ſi probare duntaxat voluiſſet, neminem extraneorum intereſſe poſſe cœtibus Chriſtianorum.

Digitized by Google

*quem Vobis Chriſtiani tanquam proprium vindicatis, & in locis abditis præſentem vos videre componitis.* Mitto alia loca, quæ adferri poſſent ad probandum, in antiquiſſimis Chriſtianorum cœtibus, non ſolos duntaxat ritus, ſed & decreta ipſius Religionis, ſtudio a Doctoribus fuiſſe ſilentio obvoluta. (*)

At paulo diſtinctius, quos a Sacris illis & Myſteriorum perceptione arcuerint, quos admiſerint, & quid non initiatis tentandum fuerit ut ad audiendas res ſanctiſſimas præpararentur, dicendum.

Inter eos, quos a Sacrorum illorum uſu atque contemplatione arcuerunt, *primo loco* veniunt *οἱ ἔξω*, *Extranei*, quo nomine nonſolum homines a Religionis Chriſtianæ profeſſione alieni, ſed & Catechumeni intelliguntur; poſterius patet ex verbis *Cyrilli*: *Cum Catechesis recitatur*, (inquit) *ſi Catechumenus ex te quæſierit, quid dicebant Doctores? nihil dicas externo*, *μηδεν λεγε τῷ ἔξω.* *Secundo* loco huc referendi *Profani*, id eſt, non initiati. *Theodoretus* Quæſt, XV. in Numerum: *ἀσημως διὰ τους ἀμυητους περὶ των θειων διαλεγομεθα μυστηριων.* i. e. *obſcure propter non initiatos de divinis Myſteriis loquimur.* Sequebantur *tertio* Gentiles, & denique Catechumeni, quibus omnibus aditus ad audienda Myſteria occludebatur, de quibus pleni ſunt Veterum & Recentiorum libri. Illi vero qui admittebantur erant uno verbo *fideles*, quos & *Initiatos*, *Myſtas*, *Conſummatos*, *Epoptas* vocabant. Sexcenta ſunt hujus rei teſtimonia apud *Chryſoſtomum*, *Cyrillum*, *G. Nazianzenum*, *Auguſtinum*, quæ brevitatis cauſa non adſcribam. Modus occultandi hæc Myſteria duplex erat. *Prior* eſt, quo profanos, id eſt non initiatos, a Myſteriis procul eſſe jubebant. Eum in finem Diaconi altiſſima voce non Initiatos diſcedere jubebant. Teſtis eſt *Chryſoſt.* Homil. XVII. in Epiſt. ad Hebræos dicens: *Diaconus in altiore loco ſtans magna voce terribili clamore, veluti quidam Præco, manus ſuſtollens in altum, alios quidem vocat, alios probibet, alios excludit, alios introducit.* Uſus autem eſt Diaconus his formulis: *ἔξω περιπατειτε, ἀπελθετε, προελθετε, ὅσοι ἀμυητοι, οσοι κατηχυμενοι, ὅσοι ἐνεργυμενοι, ὅσοι ἐν μετανοιᾳ.* Nec abire eos juſſerunt duntaxat, ſed & fores templorum

Zzzzzz 3 dili-

(*) Adductis locis ſuperaddimus clariſſimum Cyrilli locum ex Catecheſi VI. poſtquam enim dixiſſet: Myſteria Sacramentaque patefacere Eccleſiam ei, qui ex Catechumenis excedit *τῷ ἐκ κατηχυμενων μεταβαλλομενῳ*, hoc eſt, competenti, nec moris eſſe Ethnicis exponere, atque in exemplum myſterium Trinitatis adducit. Non enim (inquit) Gentili cuiquam de Patre & Filio & Spiritu Sancto arcana Myſteria declaramus: neque palam apud Catechumenos de Myſteriis verba facimus, ſed multa ſæpe loquimur occulte.

diligenter cuſtodire tenebantur Diaconi, poſtea Subdiaconi & Oſtiarii. Teſtatur id *Chryſoſtomus* Homilia in Matthæum & *Auctor Conſtitut. Apoſtol.* Lib. II. Cap. 57. hinc *Hieronymus* & *Epiphanius* Marcionitas increpant, quod Myſteria celebrent inſpectantibus Catechumenis. *Poſterior* occultandi ratio erat, quod de Myſteriis coram initiatis aut plane ſilerent, aut obſcuro dicendi genere data opera uterentur. Hinc *Chryſoſtomus* Homilia 40. in 1. ad Corinth. ait: *Volo quidem aperte id dicere, non audeo vero propter eos qui non ſunt Initiati Ii enim difficiliorem nobis faciunt expoſitionem, cogentes aut non perſpicue loqui, aut eis arcana annuntiare. Epiphanius Anchorat.* n. LVII. de verbis inſtitutionis loquens, coram Catechumenis nolebat dicere: *hic panis corpus meum eſt; hoc vinum ſanguis meus eſt*; ſed *hoc meum eſt hoc & hoc.* Conferatur *Theodoreti* Dialogus primus & ſecundus. Eum in finem vocabulis etiam obſcurioribus utebantur, cum de Sacramentis ſermo eſſet habendus. Sacramenta paſſim vocabant μυισεις, τελετας, ἐποπτειας, peculiariter Euchariſtiam τελετην τελετων: Baptiſmum *Unctionem*, *Illuminationem*, *incorruptionis indumentum*, *regenerationis lavacrum*, *ſplendorem animarum*, *carnis abjectionem*, *peccati diluvium*, *lucis communicationem*, *cæleſtis regni clavem*, ut alia taceam. Vid. *Caſaub.* Evercit. XVI. pag. 485. ſeq.

Ut autem ad hanc Myſteriorum communionem admitterentur, vario exercitationis genere opus erat. Primus gradus erat καθαρσις *purgatio*, ſecundus μυησις *initiatio*, tertius ἐποψια *perfecta contemplatio*; ἐποπτην vocabant, qui perfectam, quantum fieri poſſet, cognitionem Myſteriorum & Sacramentorum haberet. Circa temporis ſpatium diverſa erat Veterum diſciplina. Nimirum aliter tractarunt eos, qui Chriſtianæ Religioni nomen dare volebant, aliter lapſos. *Priores* brevius ſtadium percurrere debebant, antequam panem cum fratribus frangere poſſent. Primo igitur fiebant *Catechumeni*, deinde *Competentes*, poſtremo *Fideles* & *Chriſtiani*. Quod vero ad lapſos attinet, quinque gradus utplurimum veteres adhibebant. *Primus* erat, ut per triennium (utplurimum) in aditu Eccleſiæ, a fidelibus & Catechumenis ſeparati, ſtarent pœnitentiam agentes in ſqualore. *Secundus*, ut per aliquot annos audirent ſaltem lectionem S. Literarum. *Tertius*, ut abſoluto demum certo temporis ſpatio precibus publicis intereſſent. *Quartus*, quod cæteris fidelibus ſimiles habiti, excepta S. Euchariſtiæ communione. *Quintus* denique erat, quod jus utendi S. Cœna habebant, quam τελειωσιν & κοινωνιαν τε̃ ἀγαθε̃ appellare ſolebant. Hujus diſci-

diſciplinæ dum circa lapſos meminit If. *Caſaubonus*, in hæc verba erumpit Exercit. XVI. pag. 487. *Circa lapſos diſciplina fuit ſevera, & prorſus admiranda: cui revocandæ in uſum operam impendiſſe, res futura ſit Deo gratior abſque dubio, quam de fidei dogmatis ſubtiliter diſputare extra ſcripturas & omnes diſſentientes ferro & flamma perſequi, in quo hodie ſummus pietatis apex ponitur.* Quæ quo loco ſint habenda, judicent me doctiores. Cæterum de hac diſciplina circa lapſos paſſim conſulendi *Binghami*, *Bonæ*, *Morini*, *Hottingeri*, *Albaſpinæi* &c. labores.

Quod ſi quæratis *Auditores*, quo temporis articulo hæc *Diſciplina Arcani* in Eccleſiam Chriſtianam fuerit inducta, nihil certi de hoc dici poſſe reſpondeo. Hinc quidam ab ipſis Chriſti & Apoſtolorum temporibus hanc conſuetudinem repetunt; alii labente Seculo ſecundo; rurſus denique alii quarto demum & quinto Seculo receptam fuiſſe exiſtimant. Expenſis omnibus, quæ a Viris Doctis de hoc argumento adferuntur, vero quam maxime conſentaneum eſt, primos Religionis Chriſtianæ Doctores hanc conſuetudinem non uſurpaſſe; accedentibus vero ad Chriſtianorum cœtus Viris Doctis, præceptis Philoſophiæ imbutis, atque ſimplicitatem cultus ſacri faſtidientibus, arcanas & myſticas rituum excogitatas eſſe rationes, quæ ſucceſſu temporis, ut fieri ſolet, inſigniter auctæ, denique in maximam excreverint rituum molem (*); labente vero Seculo ſexto denuo abolitam

(*) Cl. Pfaffius originem Diſciplinæ Arcani repetit ab ipſo Chriſto & Apoſtolis. Ita loco citato pag 150. ſeq. ait: Cæterum hæc Arcani Diſciplina, & olim a Gentilibus, unde ipſam hauſiſſe Chriſtianos Viri quidam doctiſſimi arbitrantur, obſervata fuit, & a Judæis quoque &c. Neque hinc tamen (pergit) ejus petenda origo eſt, cum in ipſis N. Fœderis tabulis ea commendetur. Etenim ipſe Chriſtus Apoſtolis ſumma fidei Myſteria non ſtatim revelavit; - - unde & Arcani Diſciplina data opera ab iiſdem inſtituta, & obſervata fuit &c. In hujus ſententiam concedere videtur Eruditiſſimus Moshemius Inſtit. Hiſt. Eccl. pag. 75 facile (inquit) mihi perſuadeo, Diſciplinam quam vocant Arcani in ipſis Eccleſiæ initiis jam locum habuiſſe, id eſt docendi rationem ex prudentiæ lege a Doctoribus temperatam fuiſſe. Sed illa Diſciplinæ hujus forma, quæ tertio, quarto ſequentibusque Seculis recepta fuit, recentior eſt ætate illa, cujus res nunc enarramus. Quod ſimplex initio prudentiæ inſtitutum erat, id mirifice degeneravit poſtea ac non modo amplificatum, verum etiam ad normam Myſteriorum inter Gentes exactum, vocabulisque ab exteris petitis obſcuratum fuit Ita Doctiſſimus Moshemius Cavendum ne hic logomachiam committamus. Quando per Diſciplinam Arcani intelligitur prudens & circumſpecta docendi ratio, a Chriſto & Apoſtolis adhibita, nemo dubitat, quin origo hujus conſuetudinis ex hoc fonte peti poſſit. At ubi de Diſciplina Arcani Veteres & moderni agunt, longe aliud quam prudentem rerum docendarum tractationem, quam ab omni tempore Viri Docti & prudentes obſervarunt, intelligunt: cum autem manifeſtiſſimum ſit Doctores tertii & ſeq. Seculorum hanc diſciplinam ex præceptis Ethnicorum, Sacris-

tam fuiſſe, quanquam Viri Docti hujus diſciplinæ veſtigia in hodierna *Eccleſia Græca* extare contendant. Vide *Heineccii Abbildung der Griechiſchen Kirchen.* Lib. II. Cap. VI. Sect. 30. pag. 235.

At tempus eſt, ut inquiramus, quænam ſit *Origo* hujus Diſciplinæ, & a quibus hanc occultandi Sacra conſuetudinem didicerint cœtuum Chriſtianorum Antiſtites. Heic quidam ad exemplum Chriſti & Apoſtolorum provocant; alii ex *Cabbala Judæorum* hauſtam exiſtimant; plerique omnem illum adparatum ex *præceptis Philoſophorum Sacrisque Gentilium* ortum eſſe contendunt, quæ ultima ſententia vero quam maxime ſimilis eſt. Certe neque a Chriſto, neque a primis Sectatoribus ejus hanc diſciplinam fuiſſe adhibitam conſtabit omnibus, qui ſine partium ſtudio res a Chriſto & Apoſtolis geſtas expendunt. Sanctiſſimus noſter Soter in media turba omnibus promiſcue ſanctiſſimæ diſciplinæ capita explicuit. Quamprimum quis percepta ejus doctrina, & inuſitatis miraculis conſpectis, nomen ipſi daret, atque ipſum pro Meſſia admitteret, ſine ambagibus, variisque moleſtis exercitationibus, aqua tinctus, & inter Sectatores ipſius relatus fuit. Diſcipulis ſuis injunxit, ut quæ ipſe obſcurius dixiſſet, publice & coram omnibus perſpicue annuntiarent. Hinc *Paulus* Act. 20. Epheſiorum cœtui valedicturus nihil eorum ſe omiſiſſe teſtatur, quæ ad explicandam ſanctiſſimæ diſciplinæ naturam aliquid conferre poſſent. Et quid opus verbis? Cum ex libris N. Teſtamenti unice nobis conſtet, quæ fuerit Chriſti & Apoſtolorum docendi ratio, quæ Sacramentorum & Diſciplinæ Sacræ conſtitutio, nihil autem plane de hac *Diſciplina Arcani* in iis traditum vel præſcriptum ſit; nemo non videt, aliunde hanc conſuetudinem eſſe arceſſendam. Adfert quidem *Cl. Pfaffius* quædam loca N. Teſtamenti, probaturus, Chriſtum & Apoſtolos quasdam Diſciplinæ ſacræ partes ſæpe occultaſſe (*). At ſi ſingula

criſque eorum petiiſſe, cauſam non video cur dicamus, Auctores Diſciplinæ Arcani, Chriſti in docendo methodum duntaxat imitari voluiſſe. Tenzelius & Bingham, circa finem Seculi II. ortam hanc diſciplinam putant; Dalleus vero, Mejerus, aliique demum quarto Seculo inventam exiſtimant. Non errabimus, ſi initium tempore Tertulliani, progreſſum vero ſequentibus Seculis fuiſſe dicamus.

(*) Hoc ut pateat, unum alterumve locum a Cl. Viro adductum proferamus. Pag. 152. provocat ad Math. XVI. v. 11. 22. Hoc loco præcipit Chriſtus ſuis diſcipulis, ut nemini dicerent, quod ipſe eſſet Jeſus Chriſtus. v 16. confeſſi ſunt diſcipuli, ipſum eſſe Meſſiam, & proxime poſt hoc interdictum perſpicue eos edocuit de futura ſua paſſione & reſurrectione. Nihil igitur, ipſos diſcipulos quod attinet, heic loci celavit. Hoc unum poſtulat, ut ſine neceſſitate & promiſcue de hoc argumento non loquerentur, ne ſibi moleſtias faceſſerent. Vide quid ad h. l. erudite moneat Grotius. Idem fere dicendum de loco Joh. XVI. 12. in quo Chri-

ſingula ordine expendimus, nihil aliud probant, quam, Chriſtum & Apoſtolos, pro ea, qua florebant, divina animorum & ingeniorum cognitione, prudentiæ legibus in docendo uſos, atque ad mores hominum ad Religionis Chriſtianæ profeſſionem adducendorum ſeſe attemperaſſe; at hoc ad rem nihil facit. Quæritur hoc unum, utrum Chriſtus & Apoſtoli data opera, iis, qui Religioni Chriſtianæ nomen dare volebant, aut obſcure, vel plane non explicuerint, naturam Myſteriorum atque Sacramentorum, aut peractis demum & toleratis multis exercitationibus, ad Baptiſmum & S. Cœnam admiſerint; atque hoc eſt, quod probari poſſe negamus. Quod *Cabbalam* Judæorum ſpectat, novimus quidem, Magiſtros, homines nugivendulos, di-

Chriſtus ait: ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν. ſi conſeq. perpendamus, nihil aliud ſignificare S. Soter voluit, quam, diſcipulos adminiſtrationis divinæ rationem jam quidem capere nondum recte poſſe, venturum tempus, quo id clarius & evidentius perſpecturi ſint. Provocat inſuper Cl. Pfaffius ad parabolas a Chriſto adhibitas. v. gr. Luc. VIII. v. 10. & qui huic parallelus eſt Matth. XIII. v. 11-15. ſi poſteriorem locum ultra modum urgeremus, ſequeretur, Chriſtum nonſolum data opera obſcure eſſe locutum, ſed & id eum in finem feciſſe, ut illi, qui ipſum non intelligerent, damnentur; quod ſane ab Optimi Soteris animo alieniſſimum erat: miſſis V. D. ad h. l. interpretationibus, breviter verba Chriſti ita παραφράζω. „Quæritis diſcipuli, cur parabo„lis ſæpiuſcule utar neque aperte huic turbæ mentem meam explicem. Sciatis „igitur, pleroſque eorum glebæ adfixos, indignos eſſe, quibus omni data occa„ſione plane, dilucideque veritatem dicam: qui enim conceſſis beneficiis recte „utuntur, digni ſoli quibus plura concedantur; qui autem iis ipſis abutuntur „quæ ad manus ſunt, indigni ſunt, quos majoribus exornes donis; digniores „imo, quibus ea ipſa, quæ conceſſa ſunt, auferantur. Hæc cauſa eſt, cur para„bolis jam quidem, non perſpicuo ſermone utar. Hanc turbam intus & in cute „novi, videntes non vident, id eſt, ea, quæ non ſemel dilucide absque ſimilitu„dine iis dixi de cœleſti mea doctrina, intelligere. & ad animum revocare no„lunt; quæ ergo cauſa eſſet, cur videre nolentibus, id eſt cæco adfectu abreptis, „clarius loquerer? ſimiles ſunt iis, de quibus Jeſajas locutus eſt &c „ Ex univerſo ſermone Chriſti adparet, antea ſæpiſſime Chriſtum perſpicue tradidiſſe ea, quæ ad percipiendam ſanctiſſimam ſuam diſciplinam facere poſſent. Verba enim *videntes non vident*, alium ſenſum non patiuntur. Quod Apoſtolos attinet, nemo non conceſſerit, eos prudentiæ legibus uſos in doctrina Jeſu Chriſti promulganda, & huc faciunt loca, quæ Cl. Pfaffius adducit, nimirum 1. Corinth. III. 2. Hebr. V. 11. Quod ad ἄῤῥητα illa ῥήματα, quæ audiviſſe ſe teſtatur Apoſtolus 2. Corinth. XII. attinet, ſine dubio talia non erant, quæ noſſe univerſi cœtus Chriſtiani intererat. Unde & ad Diſciplinam hanc Arcani probandam nihil faciunt. Cætera loca mitto. Hoc unum quod attinet, moneo, Cl. Virum contra locum Pauli Act. XXV. 27 quem in ipſa Oratione adduxi excipere, hic de converſis, non vero initiandis ſermonem eſſe; at præterquam, quod Cl. Vir hic ſupponit, aliter Apoſtolos cum initiandis, aliter cum fidelibus egiſſe, de quo tamen quæritur, ipſemet pag. 154. fatetur, ex libris N. Fœderis diſcrimen inter Catechumenos & fideles probari haud poſſe.

dicere, Deum Moſi in monte Sina arcana quædam Myſteria revelaſſe; ea per Viros Sanctos ad Judæorum Doctores fuiſſe delata, ac nonniſi iis, qui divinioris mentis ſint, eſſe explicanda. Quo fundamento autem hæc nitantur, nemo non videt. Chriſtiani Doctores, excepto *Origene* & *Hieronymo*, linguæ Hebraicæ erant ignari. Conſuetudo allegorice cuncta interpretandi, ex ignorantia, inepto Eloquentiam oſtendendi ſtudio, & moribus Philoſophorum fuit orta. *Cabbalam Philoſophicam* recentiorem eſſe, & ex *Pythagorico-Platonicis principiis* repetitam, ſole clarius eſt. *Philonis Judæi* atque antiquiſſimorum Eccleſiæ Doctorum ſcripta atque decreta ſatis oſtendunt, eos *Cabbaliſtarum* nugas ignoraſſe, atque aliunde plane, quæ a diſciplina Chriſti abhorrent, adſciviſſe (*). Reſtat, ut dicamus, hanc *Arcani Diſciplinam* è *Gentilium Sacris* atque *Philoſophorum Decretis* fuiſſe petitam. Notum eſt, ætate Chriſti & Apoſtolorum, maxime autem proxime ſequentibus Seculis, Philoſophiam Pythagorico-Platonicam maximo ardore a Chriſtianis, Judæis, & Gentilibus fuiſſe exultam, cujus rei innumera extant in Veterum monumentis veſtigia. Quod ſi ritus circa Diſciplinam Arcani uſurpatos rite & per partes conſideremus, eaque quæ apud Philoſophos, Pythagoricos cumprimis, & Sacrorum Antiſtites inter Paganos peragebantur, conferamus; manifeſtiſſimum erit, Auctores primos *Diſciplinæ Arcani* ſanctiſſimæ diſciplinæ formam decretis & moribus Philoſophorum attemperare voluiſſe; quod brevi ſpecimine demonſtrandum eſt. Dividebant Philoſophi Pythagorico-Platonici univerſam Philoſophiam in duas partes, teſte *Hierocle* in Aurea Carmina Pythagoræ. *Priorem* vocabant *καθαρτικην*, *poſteriorem* *τελικην*; prior mentem *purgare*, poſterior *perficere* dicebatur. Ita *Hierocles* definiebat *καθαρσιν* rem talem qua purgamur *ἀπο τῆς ὑλικης ἀλογιας καὶ τȣ θνητȣδȣς σωματος a fæce rationi contraria mortalique corpore.* Huic jungebant mentis in ſe ipſam veluti converſionem aliquam, putantes, animum conſcium ſuarum virium & a vinculis corporis ſordibusque materiæ liberatum, ante omnia in ſe verti, cæteris, quæ extra ſunt, oblivioni veluti traditis, & ut ad ſe nihil pertinentibus è memoria ejectis, hoc vocabant *ἐπιςροφην εἰς ἑαυτον*, quam deinde excipiebat *ἀνοδος* ſeu aſcenſus; volebant enim mentem puram, & ab omni contagione corporis liberatam, collectis quaſi ex ſe ipſa viribus,

(*) De Cabbala Judæorum omnium inſtar eſt conſulendus Doctiſſimus Brukerus Hiſt. Philoſoph. Tom. IV. parte ſecunda. Quod Cabbalam Philoſophicam attinet, ex eodem fonte promanavit, quo Diſciplina Arcani, quod idem Vir Doctiſſimus pleniſſime oſtendit, cum quo conferendus Basnage Hiſtoire des Juifs. Alios taceo.

bus, deſerere hæc inferiora ferrique ſurſum & cœleſtia divinaqne petere, atque ad ipſum principium ſuum verti. Hunc ſtatum mentis humanæ vocabant ἀφαιρεσιν τῶν ἀλλοτριως, ἀποδοσιν τῆς οἰκειας ȣ̓σιας, τελειοτητα, &c. *Pythagoras* diſcipulos ſuos in τȣς ἐξω & τȣς ἐσω diſpeſcebat. Illi dicebantur velut *extranei*, & nondum in ſecretiora Philoſophiæ dogmata admiſſi. Hi veluti *interiores* & participes ſecreti omnis. Teſtis eſt *Jamblichus* de *vita Pythagoræ* Lib. I. Cap. 17. Αυτοι δε οἱ μεν (inquit) *ἀξιοι ἐφαινοντο τȣ̃ μετεχειν δογματων ἐκ τȣ̃ βιȣ καὶ τῆς ἀλλης ἐπιεικείας κριθεντες μετὰ την πενταετη σιωπην ἐσωτέρικοι λοιπον ἐγινοντο*, i. e. *Qui vero digni apparebant, ut participes dogmatum fierent, partim ex vita, partim ex cætera moderatione animi judicati, poſt quinquennale ſilentium demum fiebant Eſoterici.* Diſcipulos Pythagoras, antequam tempus admiſſionis effluxerat, variis iisque duriſſimis exercitationibus explorare ſolebat, non ſolum ſiti & inedia, ſed etiam igne ferroque patientiam ſuam exercere cogebantur. Idem *Jamblichus* loco cit. cap. XVI. *In univerſum* (ait) *circa doctrinas & Inſtitutiones labores adhibendos cenſuit, circa innatas quoque omnibus immoderationes ac cupiditates varia ſupplicia & pœnas & amputationes ferro igneque varias adbibere inſtituit præcepitque, quales ſuſtinere queat nemo qui ſit malus.* Sublimium rerum *occultatio Pythagoræ* etiam & diſcipulis perquam erat familiaris, hinc *Jamblichus* de vita Pythagoræ diſerte: *Secundum rationem exotericam ſimul & acroamaticam expoſitione illuſtrabimus ſymbolum unumquodque, non permittentes ea, quæ arcana ſunt & ſilenda coram iis, qui nondum in interiorem diſciplinam ſunt recepti, divulgari.* Idem de *Pythagoreis* Cap. XXXII. *Nibil eorum, quæ alicujus momenti eſſent, patiebantur prodire in vulgus. Sed quæ longo temporis ſpatio tum docebantur, tum diſcendo percipiebantur, intra privatos tantum parietes cognoſcebantur. Cum externis vero & ut ſic dicam profanis, ſi quandoque uſus ferret congrediendum eſſe, nequaquam Myſteria ſua enuntiabant, ſed per Symbola & arcanas teſſeras obſcure latenterque ſibi mutuo ſenſa mentis veluti ænigmatibus ſignificabant* (*). Eum in finem etiam, teſte *Porphyrio* de vita *Pythagoræ*, num. 3. *Dorica* utebantur *Dialecto* Pythagorici. Cum enim quæſiviſſet, quare ſic perierit Philoſophia Italica, reſpondet: πρωτον μὲν δια τὸ ἀινιγματωδες, ἐπειτα διὰ τὸ καὶ τα γεγραμμενα Δωριδι γεγραφθαι, ἐχȣσης τὶ καὶ ἀσαχες τῆς διαλεκτȣ, μηδὲν διὰ τȣτο ὑπονοεισθαι, i. e. *primum quidem quod*



(*) Confer plura apud Schefferum de Conſtitutione Philoſoph. Italicæ, pag. 30. Edit. Wittenberg.

*ænigmatibus eſſet involuta, deinde quod omnia eorum ſcripta Dorice eſſent ſcripta, nam cum ipſa Dialectus quid obſcuritatis habeat, hanc ob cauſam nec dogmata ea Dialecto conſignata poterant intelligi* (*). Neque ex præceptis duntaxat Pythagoræ & Sectatorum, ſed ex ritibus paſſim apud Gentiles in Sacris receptis multa ad *conſtituendam Arcani Diſciplinam* a Chriſtianis Doctoribus petita fuiſſe, clariſſime conſtat. Habebant, ut notum eſt, Græci plurima Sacra, ut *Matris Deum*, *Bacchi*, *Mithræ*, *Iſidis*, *Hecatæ*, *&c.* Hæc vocabant *Myſteria*, operationem ſacrorum μυησιν, qui vero ea percipiebant μυεισθαι aut τελεισθαι dicebantur. *Ratio eorum ſacrorum in univerſum erat*, (verba ſunt Caſauboni Exercitat. XVI. in Baronium:) *ut qui ſe diſciplina imbuendos traderent, paulatim purgati ab hujus vitæ inquinamentis & peccatorum ſordibus, per certos gradus & definita temporum intervalla, ad neſcio quorum ingentium arcanorum perceptionem atque notitiam perducerentur.* Luſtrationem autem per aquam, antequam in Adyta templorum admitterentur, inprimis in uſu fuiſſe notum eſt. Hinc *Apulejus* initiationis ſuæ mentionem faciens cap. XI. ait: *Stipatum me religioſa coborte deducit ad proximas Balneas & prius ſueto Lavacro traditum, præfatus Domini veniam, puriſſime circumrorans abluit.* Peragebantur hæc initia adhibitis quibusdam ſymbolis, quæ ad certarum rerum recordationem erant inſtituta, quod ex *Julii Firmici* libello, ut de aliis nihil dicam, ſatis ſuperque conſtat; ita nonſolum aquam & panem in quibusdam ſacris, ſed & myſticas quasdam voces adhibitas, veterum conſtat monumentis (**). Qui ad Myſteria hæc percipienda admitti vole-

(*) Pythagorici alias inſuper adducebant cauſas, cur hac dialecto uterentur. Vide Scheff. pag. 134. & Cl. Brukeri elegantiſſ. Diſſertat. de numeris Pythagoræ, Doctiſſimi Schelhorni Amœnitatibus inſertam. Tom. VI. pag. 209.

(**) Vide Caſaub. Exercit. XVI. pag. 483. Tangit inprimis multa huc pertinentia Arrianus Diſſertat. Lib. III. cap. 21. pag. 306 Edit. Cantabrig. inter alia ſic loquitur ex Verſione H. Wolfii. Quid aliud homo niſi Cereris initia divulgas? Domicilium, inquis, eſt Eleuſine; Ecce & hic. Illic Sacrorum Antiſtes; Et ego faciam Antiſtitem. Illic præco; Et ego Præconem inſtituam. Illic faciſer; Et ego faciferum. Illic faces; Et hic. Voces eædem; eadem rei gerendæ ratio. Quid hæc ab illis differunt? Homo impiiſſime, nihilne differunt? pro ratione loci & temporis proſunt: Item adhibito ſacrificio, adhibitis precibus, caſtitate, animoque ſic affecto, quod ſis ad ſacra acceſſurus vetuſtasque cærimonias Sic initia ſiunt utilia, ſi eam præbeant opinionem, quod erudiendæ & corrigendæ vitæ cauſa hæc ab Antiquis omnia fuerint inſtituta. Tu vero ea enuntias, & prodis alieno tempore, non in loco, ſine ſacrificiis, absque ſana mente. Non ea tibi veſtis eſt, quæ Sacrorum Antiſtitem deceat; non coma, non ſtrophium quale requiritur, non vox, non ætas: non caſte vixiſti ut ille, ſed cum ſolas voces memoriæ mandaris, dicis, ſacræ ſunt illæ voces memoriæ mandaris, dicis, ſacræ ſunt illæ voces ipſæ per ſeſe. Alio modo ad hæc accedendum eſt: magna res eſt, arcanum eſt, non pervulgatum, nec ejus generis, quod cuivis communicetur.

Digitized by Google

volebant, graviorum peccatorum confeſſionem prius edere tenebantur. Teſtis eſt *Plutarchus* in Laconicis dicens: *Cum aliquis Myſtagogus Laconem initiaret, interrogavit eum, cujus facinoris maxime impii ſibi conſcius eſſet.* Gravioribus ſceleribus contaminatis *aditum* ad illa Myſteria fuiſſe *occluſum*, vetus formula, *procul hinc, procul ite profani,* fidem facit. Hinc teſte *Suetonio* Cap. XXXIV. *Nero* poſt occiſam matrem *Eleuſiniis Sacris intereſſe* auſus non eſt. Nihil jam dicam de certis initiationis ritibus, abſtinentia a Venere, cibo, lotionibus, comæ ac veſtium compoſitione. Commemorabile eſt, quod quemadmodum Chriſtiani in ſacris habebant ſua ἀντιφωνα, vel ᾠδας ἀντιφώνες, ita ſimiliter hunc ritum in quibusdam Sacris Gentilium ante fuiſſe uſurpatum. Notat *Caſaubonus* ex *Ariſtophanis Scholiaſte*, in quibusdam ſacris Bacchicis Daduchos aut alios Miniſtros ſacrorum ſolitos adſtantium coronam ita compellare: ἀινειτε Θεον *laudate Deum*, illos autem reſpondiſſe Σεμαλἰη Ιακχε πλετοδότα. *O Semelæ fili Jacche, Opum Largitor.* Eosdem diligentiſſime non ſolum caviſſe, ne horum ſacrorum ἀμυητοις arcana innoteſcerent, ſed & graviſſimis pœnis transgreſſores puniviſſe, innumeris veterum locis conſtat. Quid *Diagoræ*, *Orphei*, *Cabirorum*, & *Eleuſinia Sacra* publicanti contigerit, notum eſt. *Livius* libro XXXI. hoc exemplum adducit: *Arcananes* (inquit) *duo juvenes per initiorum dies non initiati templum Cereris imprudentes Religionis cum cætera turba ingreſſi ſunt. Facile eos ſermo prodidit, abſurde quædam percunctantes: deductique ad Antiſtites templi, quum palam eſſet per errorem ingreſſos, tanquam ob infandum ſcelus interfecti ſunt.* Mitto brevitatis gratia multa alia, quæ ad hoc probandum adduci poſſent. Hæc ſi quis cum ritibus in *Doctrina Arcani* uſurpatis diligenter contulerit, conſtabit, illos ritus non ex Chriſti & Apoſtolorum diſciplina, ſed Philoſophorum præceptis, & Gentilium Sacris, eſſe petitos (*).

Sed audiamus tandem rationes, quibus induci ſe paſſi ſunt Veteris Eccleſiæ Doctores, ad *Diſciplinam Arcani condendam* atque ſtabiliendam, easque ad rectæ rationis leges expendamus. Tres autem potiſſimum ab Antiquis allatas eſſe deprehendi hujus ſilentii cauſas, quarum *Prima* hæc erat: *Ne Pagani & nondum Initiati rituum a Chriſtianis adbibitorum ſimplicitate, Myſteriorum contra ſublimitate offenderentur.*



(*) Huic ſententiæ addicti Caſaubonus, Albertinus, Meyerus, Tenzelius, Sam. Basnage, Joh. Clericus aliique. De Eleuſiniis Sacris confer Meurſium Cap. XX. & V. D. notas ad Tertulliani, Arnobii. M. Felicis, Athenagoræ &c. Apologias. de præceptis Philoſophiæ Pythagorico-Platonicæ Brukerum, Scherferum, Buddei Analecta, &c.

*rentur.* Ita *Chryſoſtomus Homil.* 23. in Matthæum : *Myſteria* (inquit) *clauſis januis celebramus*, & *eos qui nondum initiati ſunt*, *adeſſe prohibemus*, *non quia infirmitatem Myſteriorum aliquam deprehendimus*, *ſed quia ad participationem eorum illi adhuc quos arcemus infirmi ſunt* (*). At hæc ratio, utut ſpecioſa, nullius roboris mihi eſſe videtur. Tantum abeſt, ut *rituum ſimplicitas* ſapientum animos offendere, ut potius nihil magis eos ad publica Chriſtianorum Sacra amplectenda inducere debuiſſet. Quo quis magis caſtæ ſanctiſſimæque Religionis cognitione eſt imbutus, & amore ejus tactus, eo magis etiam ſentit, primam & præcipuam illius partem mentis ad Deum converſione, virtutum divinarum æſtimatione, officiorum a recta ratione præſcriptorum præſtatione; non vero vario atque multiplici rituum adparatu

(*) Ad primam illam ut & duas ſequentes Patrum rationes vide Meyerum, Caſaubonum, Bingham, qui plura adducunt loca. Caſaubonus, poſtquam primam illam Patrum rationem ſacra occultandi addûxiſſet & teſtimonio Cyrilli confirmaſſet, ita ait: Et veriſſime hoc dicit Cyrillus: nam quis a fide alienus paganus, aut Catechumenus in fide nondum confirmatus, myſterium noſtræ per aquam regenerationis, aut manducationis carnis Chriſti in Cœna Domini, ſine ſcandalo aut riſu audiat? ita paſſim in hac Exercitatione XVI. veterum conſuetudinem laudat. Nemo qui ingenium Caſauboni perſpectum habet, atque novit, quibus cummaxime Literis per omnem fere vitam vacaverit, mirabitur, eum ita judicaſſe. Talia ingenia, cum de diſciplinis Philoſophicis & Theologicis ſermo eſt, ut plurimum cœcutiunt. Ne quis putet, me audacius quam par eſt de Caſaubono judicium ferre, teſtem adducam fide dignum, Eruditiſſimum, quique Caſaubonum magni fecerat. Is eſt J. Clericus, qui Bibl. choiſie Tomo XIX. pag. 228. de Exercitationibus illius contra Baronium agit, & poſtquam opus illud plenum Eruditione eſſe dixiſſet, hæc inter alia addit: Mais il y a trois choſes qui ont fait dire, que Caſaubon avoit entrepris un Ouvrage au depuis de ſes forces, en voulant refuter Baronius. La premiere eſt, qu'il n'avoit pas aſſez medité les premiers principes de la Theologie, entre leſquels eſt par exemple celui-ci, qu'il ne faut rien propoſer comme de foi, que ce, qui eſt en termes expres dans l'Ecriture Sainte, ou qu'on en peut tirer par une conſequence neceſſaire. - - Je dirai ſeulement à l'égard de la premiere, qu'on n'a qu'à lire l'Article XLII. de l'Exercitation XVI. où Caſaubon montre, que les Peres par une pieuſe condeſcendance, comme il dit, avoient appellé l'Euchariſtie un Myſtere, & avoient établis diverſes Ceremonies, qui y ont eû rapport, conformes à celles des Payens dans leurs Myſteres. Caſaubon trouve tout cela fort bon, au-lieu qu'il l'auroit du blâmer. Un bon Theologien Proteſtant ne reconnoitra jamais qu'il ſoit bien, de donner des noms tirez de la Religion Payenne aux Ceremonies du Chriſtianiſme, de les immiter dans leurs rites, de raiſonner là-deſſus, comme ſi l'on pouvoit tirer des conſequences d'expreſſions Payennes inconnues, à cet égard, aux Apôtres: & enfin ſe former des idées de ce qui regarde l'Euchariſtie conformement à ces manieres de parler. On ne peut changer les noms de choſes en matieres de Religion, ſans beaucoup hazarder: parce qu'avec ces nouveaux noms, on introduit des nouvelles idees, comme il eſt arrivé ſur la matiere de l'Euchariſtie. Caſaubon lui-meme ne croyoit une ſorte de preſence reelle, que parce qu'il avoit la tête échauffée de ces expreſſions des Peres, qui ne ſont point juſtes, & qui n'ont aucun fondement dans la premiere inſtitution.

Digitized by Google

ratu conſtare. Et quid habet tandem Baptiſmus & S. Cœna, quod homines offendere poſſit? non hic pudenda Sacra, ineptæ & ridiculæ ceremoniæ, quæ apud Gentiles locum habebant, atque a ſapientibus explodebantur. Cuncta, uti ex *Juſtino* M. ſupra audivimus, mira ſimplicitate peragebantur. Quod ſi tamen Patres illi exiſtumarunt, Paganos & Catechumenos, eo quod naturam Sacramentorum minus recte perciperent, abjecte de his Myſteriis ſenſuros eſſe, tantum aberat, ut obſcure de his loqui aut plane tacere debuiſſent, ut potius horum rituum naturam atque finem ſimpliciſſimis verbis explanare debuiſſent. Pagani & Catechumeni non erant Infantes, quos crepundia, & pupulæ delectant, ſed Viri rationis capaces. Facile igitur, ſi ſerio animum ad Religionis Chriſtianæ profeſſionem adjunxerunt, edoceri potuiſſent, quis ſit finis atque natura rituum in ſacris adhibitorum. Inter prima Religionis Chriſtianæ Capita, quæ tradenda iis erant, ſine dubio hoc erat: Jeſum Chriſtum verum eſſe Meſſiam, eumque in gratiam generis humani ea omnia feciſſe & perpeſſum eſſe, quæ in Sacris Literis traduntur. Dudum autem monuit *Paulus*, quantopere Paganorum & Judæorum aures menteſque audito hoc Chriſtianorum dogmate offenderentur; non impedivit tamen ille contemtus neque *Paulum*, neque alios ſanctiſſimæ diſciplinæ alumnos, quominus *publice* & *privatim*, ringentibus licet veritatis hoſtibus, ſaluberrima hæc præcepta ingeminarent. *Chriſtus* ipſe, ſapientiſſimus ſine dubio Doctor, omnibus veritatis cupidis, & cœleſtis ſapientiæ amore incenſis, ſine ambagibus, multorumque rituum adparatu, ad divina decreta audienda aditum conceſſit. Longe aliter Patres noſtri; obſcure illi loquuntur data opera, eaque ſacro involvunt ſilentio, quæ clare, perſpicue, publice & privatim fuiſſent edocenda; explicanda, infigenda; quam ſapienter, judicent æqui rerum arbitri. At *ſublimitas* Myſteriorum, inquient Patrum inepti admiratores, eos abſterrere debuit, quo minus perſpicue de hoc argumento loquerentur. Utinam Doctores in eo ſibi conſtitiſſent! Utinam nunquam, quæ ignorarunt, explicare tentaviſſent! at notiora ſunt eheu! quæ de hoc argumento minus caute ab antiquis dicta ſunt, quam ut vobis A. referam. Primis poſt Chriſtum natum Seculis, quarto cumprimis, in publicis diſputationibus de æterna Filii generatione, ejus natura atque ἐνσαρκώσεως ratione, prolixiſſime diſſeruerunt Patres, atque intelligendo ſæpe effecerunt, ut nihil intelligas. Quicquid ratio & Philoſophia auxilii adferre poterat, ad ſublimia hæc & prorſus ἄῤῥητα Myſteria expli-

Digitized by Google

explicanda, id in medium protulerunt Chriſtiani Doctores. Ipſe *Alexander*, Alexandriæ Epiſcopus, teſte *Socrate*, de tremendo hoc Myſterio φιλοτιμότερον ratiocinans, infauſtiſſimorum certaminum, quæ per univerſum Orientem & Occidentem diffundebantur, cauſa extitit; ut de aliis Scriptoribus antiquis nil dicam. Quod ſi igitur exiſtimarunt, Myſteria illa omnem rationem ſupergredi, caute & circumſpecte loqui debuiſſent non tantum in inſtitutionibus, & ſermonibus ad populum habendis, ſed & in Scriptis publicis. At aliud eſt prudenter & circumſpecte loqui, aliud prorſus ſilere; aliud fateri, nos naturam alicujus rei rite cognoſcere non poſſe; aliud data opera rem ſua natura captu difficilem obſcuris vocibus exprimere. Prius ſi feciſſent, cauſa non erat, cur extimeſcerent non initiatorum contemtum. Qui Religioni Chriſtianæ nomen dare volebant, aut erant Viri *prudentes*, & præceptionum, quibus conſtat Diſciplina Chriſti, *gnari*, aut *Illiterati* prorſus atque *rudes* eorum, quæ inter Chriſtianos docebantur. Quod ad *priores* attinet, dubium non eſt, quin perſpicua Religionis Chriſtianæ explicatione edoceri potuiſſent, nihil in Sacris Chriſtianorum ritibus atque decretis eſſe, quod a Viro ſapiente admitti non poſſet. Certe, ſi Doctores illi veritatem Religionis Chriſtianæ ea ratione probaſſent, qua id a Doctiſſimis ætatis noſtræ Viris factum eſt, facile viros illos ſapientes eo adducere potuiſſent, ut quædam admitterent, quæ ingenio humano perſpicue ſatis explicari non poſſunt, partim quod omnium Philoſophorum confeſſione cognitio de natura & proprietatibus divinis arctiſſimis ſit circumſcripta limitibus; partim quod doctrina de tribus principiis inter celeberrimas diſſentientium ejus ætatis familias erat notiſſima, publiceque recepta. Demonſtrata divina origine Religionis Chriſtianæ, facillimum erat oſtendere, cur ſanctiſſimus noſter Soter memoriam mortis ſuæ certis ſymbolis repræſentari voluerit. Uno verbo, aut dicendum, Religionem Chriſtianam omnibus rectæ rationis decretis refragari, aut non: prius cum communi conſenſu negarent Chriſtiani Doctores, cauſa plane non erat, cur cognitioni Virorum ſapientum ad Religionis Chriſtianæ confeſſionem animos adjicientium explicationem Myſteriorum ſubtraherent. Quoad *rudes* vero, & diſciplinæ ſanctiſſimæ *ignaros*, dubium non eſt, quin prudenti opus fuerit inſtitutione. Edocendi ſine dubio erant publice & privatim prima Religionis Chriſtianæ Elementa, atque ſenſim ſenſimque ad altiora fuerat progrediendum; at obſcuritas verborum, excluſio a Sacris, hoc efficere certe non poterat.

*Secun-*

*Secunda*, quam Patres adducebant, ratio hæc erat: *Ut in animis hominum Reverentiam erga Myſteria Religionis excitarent.* Ita *Baſilius* de Spiritu S. Cap. XXVII. ait: *Myſteriorum veneratio ſilentio conſervatur.* *Auguſtinus* Serm. I. inter XL. editos a *Sirmondo* ait: *Non mirari debetis fratres Chariſſimi, quod inter ipſa Myſteria de Myſteriis nihil diximus, quod non ſtatim ea quæ tradidimus interpretati ſumus, adhibuimus enim tam ſanctis rebus atque divinis honorem ſilentii.* Hæc ratio ejusdem ponderis eſt, qua prior. Hactenus ego pro mea ſimplicitate exiſtumavi, eum demum alicujus rei *veneratione tactum iri*, qui illius naturam atque ſingularem præſtantiam cognitam atque perſpectam habet; at ſi Patribus credendum, contrarium plane verum eſt. Hi ut admirationem in animis hominum excitent, non ſolum profundo rem cognoſcendam involvunt ſilentio, ſed & data opera iis utuntur vocibus, quæ notitiam rerum graviſſimarum impediunt. Mira hæc & inſolita vel potius inepta agendi ratio. Ob ſublimitatem, ajunt Doctores noſtri Myſteriorum, nihil de Myſteriis coram initiatis loquimur; at hæc ipſa ratio, hoc ipſum ſilentium venerationem & admirationem in animis horum hominum excitare debet. Plane hic Doctores Chriſtiani *Gentiles* imitantur, penes quos, teſte *Demetrio Phalereo*, τὰ μυστηρια ἐν ἀλληγοριαις λεγεται προς ἐκπληξιν καὶ φρικην ὥσπερ ἐν ἀδυτῳ καὶ νυκτι. i. e. *Myſteria allegoriis exprimuntur ad terrorem & horrorem tanquam in adyto & nocte*, & judice *Tacito* in *Agricola* Cap. XXX. *Omne ignotum pro Magnifico eſt.* Hos ipſos tamen acerbe Chriſtiani perſtrinxerunt propter Arcana, nonſolum quod fœda eſſent & ab honeſtate aliena, ſed & quod ineptum eſſet celare id, quod tantopere extollas. Dubium non eſt, quin hac ratione multos nondum initiatorum in eam adduxerint ſententiam, ut crediderint, res obſcuras neque magni momenti tantopere tegi; intereſſe Doctorum illorum, ne in plana hæc Myſteria collocarentur luce, alias omnibus promiſcue explicaturos. Certe non ita Chriſtus, non ita Apoſtoli ratiocinabantur; diſerte, rotunde, clare, ſed modeſte tamen & prudenter, de rebus hiſce graviſſimis locuti ſunt.

Sequitur *tertia*, & ultima ratio. Nimirum *ut Myſteria hæc cognoſcendi deſiderium in Catechumenis tanto magis acueretur. Si Catechumenis* (inquit) *Auguſtinus Homil. 96. in Johannem, Sacramenta fidelium non produntur, non ideo fit, quod ea ferre non poſſint, ſed ut tanto ardentius ab iis concupiſcantur, quanto eis honorabilius occultantur.* Hæc ratio *Auguſtini* contraria eſt Canoni inter omnes recepto: *ignoti nulla*

 *cupi-*

*cupido.* Nemo ſane unquam aliquo ingenii conatu animum diſcendæ alicui arti vel diſciplinæ adjunget, quæ prorſus illi eſt ignota. Solent hoc quotidie optimarum artium & diſciplinarum Doctores experiri. Appetitus & deſiderium demum rei notitiam conſequitur. Impoſſibile igitur fuit, ut homo a Religionis Chriſtianæ profeſſione alienus, ſingulari deſiderio cognoſcendæ veritatis tangeretur, ſi Doctores ipſi pedibus manibusque obniſi ſunt, quominus indolem atque naturam tantarum rerum cognoſcerent. Aliud eſt, ſi de lapſis ſermo ſit, qui dudum cœleſtium præceptionum participes facti, ob graviſſima peccata tamen indigni habiti, quibus ſanctiſſima doctrina, turpiter neglecta, imo pedibus conculcata, clarius ingereretur.

Atque hæ *præcipuæ* ſunt *rationes*, quas Veteres adduxerunt ad Diſciplinam illam Arcani commendandam & uſurpandam. Utrum vobis graves & ponderoſæ videantur, ego quidem neſcio. Mihi, ut molliſſime dicam quod ſentio; non ſolum a *ratione alienæ* eſſe videntur, ſed & *tantorum Virorum perſonis indignæ.* Rationes cur ita ſentiam in medium produxi. At plura ſunt, quæ diſciplinæ illi opponi poſſunt.

Et *primo* quidem manifeſtum eſt, allegoricas illas & obſcuras voces, quibus uſi ſunt veteres de S. Cœna loquentes, portentoſum tandem illud *Transſubſtantiationis* dogma, in Religionis Chriſtianæ opprobrium, peperiſſe, atque effeciſſe, ut quod ſua natura aptum eſſet, vivam aliquam & admirabilem mortis Chriſti imaginem in animis hominum excitare, in ſcenicum & ludricum degeneraverit actum. Hinc Viri Doctiſſimi & in Antiq. Eccleſiaſtica verſatiſſimi, de *obſcuritate Patrum* circa hoc argumentum conqueſti ſunt (*). Quam rectius feciſ-

(*) Cl. Dallæus, Vir ſi quisquam alius in Scriptis Patrum verſatus, in aureo libello de Uſu Patrum, Lib. I. Cap. 5. inter alia hæc ait: Cum ergo tum in hoc argumento, tum in aliis, ipſis propoſitum fuerit, mentem ſuam caligine quadam veluti involvere, non debet mirum videri, ſi quæ ſcripſerant ſæpe ſint obſcura, & (quod obſcuritatem conſequitur) ſi aliquando ſecum ipſi pugnare videantur. Mitto aliorum Virorum doctiſſimorum inter noſtros, ut Claudii, Albertini, Basnagii, Pfaffii, querelas. Hinc ſæpe dubitavi, utrum præſtantiſſimi inter Proteſtantes Viri operæ pretium fecerint, quod tanto labore & ſtudio de opinionibus Patrum circa Cœnam Domini inveſtigandis fuerint ſoliciti. Nemo ignorat labores Claudii adverſus Arnaldum, aliosque. Cum principium credendorum Proteſtantes dicant eſſe Verbum Dei, quid lucrantur tandem, poſtquam immenſo labore ex obſcuriſſimis Patrum de hoc argumento locutionibus probarunt, eos Tranſubſtantiationem non crediditſe? hoc unum nempe: conſtantem Traditionem deeſſe Eccleſiæ R. Doctoribus. Cum autem evidentiſſime demonſtrari poſſit, Tranſubſtantiationem nonſolum S. Literis, ſed & rationi & ſenſibus contrariam

feciſſent optimi Viri, ſi perſpicue mentem ſuam explicuiſſent, atque myſteria non feciſſent ubi nulla erant, ea vero quæ omnium confeſſione talia ſunt, obſcuris terminis non obfuſcaſſent!

*Secundo:* fieri hac ratione aliter non potuit, quam ut pauciſſimi veram aliquam atque genuinam Sacramentorum indolem atque naturam perceperint. Cum de *Baptiſmo* & *S. Cœna* loquuntur Patres, aut data opera minus perſpicue locuti ſunt, aut iis utuntur vocibus, quibus non poſſis non *majorem vim* tribuere his ſymbolis, quam rei veritas admittit. Atque hæc etiam inter alia cauſa fuit, quod quidam Baptiſmum ad vitæ uſque finem protraxerint (*); quod multi in cærimoniarum illarum uſu adquieverint, atque exiſtimarint, ſi modo Symbolis illis tandem frui poſſent, de ſalutis certo conſequendæ ſpe dubitari vix poſſe (**). Denique, ut alia mittam, per hanc *Arcani Diſciplinam ambitio, dominandique libido*, quæ quarto jam Seculo altas in plorumque Epiſcoporum animis radices egerat, magis magisque fuit *aucta.* Cum enim illi Sacramentorum vim atque efficaciam ſupra modum extollerent, atque ſine eorum participatione omnem ſpem ſalutis decollaſſe adſererent; ſibi autem ſolis ea diſpenſandi poteſtatem vendicarent, palam eſt, multos in eam ſententiam conceſſiſſe, Sacrorum Miniſtros propiore Numinis conſortio frui, illosque, ita volente Deo, de ſalute hominum pro lubitu diſponere. Quam vera ſint, quæ dico, eventus eheu! ſatis docuit.

Ex quibus facile, Auditores, colligere poteſtis, utrum hæc *Arcani Diſciplina* noſtra ætate in *uſum ſit revocanda nec ne.* Alieniſſimum hoc mihi videtur a Seculo quo vivimus. In eam enim incidimus ætatem, qua homines non obſcuris verbis ſibi imponi patiuntur, ſed rationes deſiderant. Diſciplinæ Philoſophicæ & Theologicæ, obſcurita-



riam eſſe, imo manifeſtiſſimam eſſe contradictionem, quid refert tandem noſtra, utrum hic vel ille Eccleſiæ Pater obſcure vel clare de hoc argumento locutus ſit? Si inde a Juſtini M. vel Ignatii temporibus ad ætatem usque Bernhardi omnes Patres credidiſſent, dari circulum quadratum, credere id tamen, ſi vel maxime vellem, non poſſem; non magis poſſibile eſt credere Tranſubſtantiationem. Non invideo autem labori Doctiſſimorum Virorum, qui antiquiſſimorum Eccleſiæ Patrum de hoc argumento cogitata in lucem protulerunt; at tutior via eſt, ſi ad rectæ rationis decreta & Revelationem recurras. Fruatur autem quisque ſuo judicio.

(*) Vide Bingham. Orig Eccleſ. Librum XI. *Arnold Abbildung der erſten Chriſten*, Lib II. cap. 14.

(**) Vide quid Julianus Imperator apud Cyrillum Lib. VII. pag. 245. edit. Spanhemii, & ad finem libelli, cui titulus: *Cæſares*, de hoc argumento dixerit; quamvis enim veritati aliquando calumnias adjecerit, dubium non eſt, quin abuſus eum ad ita loquendum induxerit.

ti & examinis fugæ inimiciſſimæ, florent. Ridentur Pontificii Doctores & qui eorum vitula arant, quando in cauſis Religionem ſpectantibus ad Auctoritatem, vel ſacrum ſilentium provocant. Religio Chriſtiana nunquam tam egregie fuit demonſtrata, tam fortiter defenſitata, quam noſtra ætate. Lucem amant omnes, quotquot vera diſciplinarum pretia norunt; non extimeſcimus incredulorum vel cachinnos, vel ratiocinationes. Quem in *finem* ergo introduceretur hæc *Arcani Diſciplina*? Quo jure poſſumus ſperare, homines ingenuos, & amore veri tactos, ſacro ſilentio ab erroribus revocatum iri? Verbo: vel hæc *Arcani Diſciplina* adhibenda eſſet erga homines *luce Revelationis deſtitutos*, vel erga *Deiſtas* & *Revelationis hoſtes*, vel denique erga *Catechumenos* inter Chriſtianos natos, id eſt juventutem. Quod attinet *Paganos* luce *Revelationis deſtitutos*, quos certatim Chriſtiani ad Religionis Chriſtianæ profeſſionem adducere volunt, dubium non eſt, quin ante omnia, ſi nondum cognoſcant, prima Religionis Naturalis Capita edocenda ſint. At ſi hoc ſciunt, num Chriſtiani ſunt? minime, inquies. Ergo ego inquam, probanda eſt illis Veritas atque divina Origo Religionis Chriſtianæ; provocandum ad miracula Chriſti ejusque reſurrectionem; probandum, eum cœlitus miſſum ad generis humani ſalutem promovendam; atque ita, velis nolis, de Religionis Chriſtianæ Decretis eſt agendum. Sed non intelligunt hæc Myſteria, inquis. At forte illi, qui ad homines illos ignorantiæ tenebris immerſos mittuntur, ſæpe artem recte cogitandi & ratiocinandi ignorant; forte non eo ordine, quo opporteret, in docendo progrediuntur; forte Myſteria faciunt ubi nulla ſunt, aut ubi talia ſunt, luci tenebras offundunt; vel denique explicare volunt, quæ nulla arte & ingenio ſatis definiri poſſunt. Quicquid ſit, id quod a Chriſto traditum eſt, utut difficile captu, tacendum non eſt; noſtrum eſt facere quod poſſumus. Aut enim Homo ille *acri ingenio eſt* inſtructus *aut non*. Si *prius*, innumeris Exemplis rerum ad Religionem non ſpectantium eum edocebis, multa imperfecte cognoſci, pauciſſimaque eſſe, quorum perfectas rationes reddere poſſint mortales; ſufficere, ſi oſtendatur, Myſteria hæc neque inepta, neque rationi plane contraria eſſe. Et quomodo tandem Decreta hæc ſilentio præteriri poſſent, ſi ſingula examinare tenetur Paganus? Si vero *ſtupidus* ſit ille homo, nihil aliud facere poſſis, quam ut intelligat, quantum ingenium ejus capere poteſt.

Quod ſi Te cum hac *Arcani Diſciplina* ad *Deiſtas* convertes, fruſtra

fruſtra eris, & a turba illa repudiaberis. Homines illi (de Literatis loquimur:) omnes ingenii nervos intendunt, ut probent, nulla plane opus eſſe Revelatione; Religionem Chriſtianam vel eo nomine repellunt, quod ea Myſteriis plena ſit. Hæc impugnant quantum poſſunt. Quid Chriſtiani diverſiſſimarum Sectarum ſentiant, pulchre callent. Quod ſi igitur cum hiſce hominibus congrediendum eſt, certe neque obſcure loquendum, neque examen ſupterfugiendum. Si centies clamites, *Arcana* hæc eſſe, fruſtra eris; probabis, hæc Myſteria nonſolum quantum ſatis eſt cognoſci poſſe, ſed & debere; probabis, ea rectæ rationis principiis non ſolum non eſſe contraria, ſed Deo digna; probabis, nihil a Deiſtis, maximisque ingeniis, pro vero haberi, quod variis difficultatibus obnoxium non ſit. Deſcendes cum iis in Philoſophiam, multorumque Exemplorum inductione probabis, quam difficile ſit, poſita etiam propoſitionis alicujus veritate, modum atque naturam rerum definire; docebis denique, nihil a Religionis Chriſtianæ Auctore credendum imponi, quod Viro ſapiente, & ingenuo indignum ſit (*). Quod ſi hac ratione nihil profeceris, parum te juvabit *Arcani Diſciplina.*

Bbbbbbb 3 Quod

(*) Eruditiſſimi ætatis noſtræ Viri, qui Veritatem Religionis Chriſtianæ demonſtrarunt, perſpicue ſatis hoc oſtenderunt. Cum autem quæ hic dicenda ſunt, in ſummam redegerit Excellentiſſimus Genevenſium Theologus J. A. Turrettinus in Tractatu de Veritate Relig. Chriſt. ea in gratiam Theologiæ Studioſorum, non Eruditorum, heic deſcribam. Extant ea Tom. II. verſionis Gallicæ, factæ per Doctiſſimum & Amiciſſimum Vernetum, Eccleſiæ Genevenſis Miniſtrum V. D. præſtantiſſimum; ita autem loquitur Eximius Vir pag. 58. ſeq Et combien n'y a-t-il de pareilles obſcurités, ſoit dans la Nature ſoit dans l'Hiſtoire, & même dans toutes les Sciences? Un Phyſicien trouve à chaque pas de quoi l'arreter. Comment la lumiere arrive-t-elle juſqu'à nous? Comment les rayons ſe modifient-ils pour prendre tant de couleurs differentes? Comment ſe croiſent-ils en tout ſens, ſans ſe confondre? D'où vient la peſanteur? Qu'eſt ce qui fait la ſolidité de la matiere? Qu'elle eſt la force ſecrette qui meut les corps? Comment eſt ce que le mouvement ſe communique? Par quel nœud ſecret l'ame eſt elle unie au corps? Comment les objets du dehors peuvent-ils agir ſur l'eſprit? Et d'où vient que ma volonté a le pouvoir de demander à mon bras ſans connoitre les reſſorts qu'il faut remuer pour cela? La Geometrie elle-même a des profondeurs impénétrables; ne fuſſent ce que celles qui naiſſent de la diviſibilité de la matiere à l'infini? Il y a auſſi des faits très-certains dans l'Hiſtoire, qui ne laiſſent pas d'être des enigmes, quand on en ignore certaines circonſtances. Les choſes les plus communes qui ſe rencontrent ſur notre chemin, dit M. Locke, ont des cotés obſcurs, où la vuë la plus perçante ne ſauroit ſe faire jour &c. Et la Theologie Naturelle, dont les Deiſtes ſemblent faire leur fort, eſt-elle exemte de difficultés? Conçoit-on facilement, quel eſt le paſſage du Néant à l'Etre? Comment Dieu crée quelque choſe par ſa ſeule volonté? Comment eſt-ce qu'étant ſpirituel il peut agir ſur la matiere? Comment il eſt préſent partout ſans

Quod denique ad pueros, quos *Catechumenos* appellare poſſis, attinet, nemo dubitat, quin prudenti atque circumſpecta Inſtitutione opus ſit. Utinam multi eſſent, qui noſſent, qua ratione Religionis Chriſtianæ præceptiones facillime animis puerorum eſſent inſtillandæ, quod difficilius eſt quam vulgo putatur. At quicquid de hoc ſit, perſpecta ingenii capacitate, ſenſim & per gradus in adyta Religionis Chriſtianæ ſunt inducendi, atque adſuefaciendi, ut quid credant ſciant, rationesque nonſolum dare poſſint, cur his vel illis capitibus adſentiantur, ſed &, ut utilitatem Religionis & videant & ſentiant. Certe hæc methodus cum Catechumenis agendi ingenio ipſorum & naturæ rerum magis erit attemperata, quam Patrum Veteris Eccleſiæ, ad ſilentium & terminorum obſcuritatem confugientium.

Atque ſic A. P. vobis naturam, indolem atque originem Diſciplinæ Arcani a Veteribus uſurpatæ, quantum per tempus licuit, explicuimus; cauſas a Patribus adductas expendimus, atque probavimus, nullas eſſe rationes ſat graves, cur hæc conſuetudo denuo in uſum revocaretur; poſſemus igitur heic Orationi noſtræ finem imponere. At *duo* prius mihi facienda eſſe perſpicio. *Unum* eſt, ut ſpecioſæ alicui occurram objectioni. *Alterum*, ut optimarum Literarum Studioſos breviter edoceam, qua ratione facillime, neglectis etiam regulis quas Diſciplinæ Arcani Auctores commendarunt, incredulis atque veritatis hoſtibus os obthurare poſſint.

*Primum* quod attinet, facile prævideo non defuturos qui dicant, me magno conatu magnas egiſſe nugas, quod nonſolum conſuetudinem Veteris Eccleſiæ circa Diſciplinam Arcani delineaverim, ſed & probare aggreſſus fuerim, eam denuo in uſum non eſſe revocandam, cum me ipſo confitente jamdiu fuerit abolita, neque quisquam Chriſtianorum cultibus eam commendare in animum induxerit. Meum igitur eſt oſtendere, non prorſus uſu deſtitui, quæ de hoc argumento in medium protuli. Ut autem hoc oſtendam, non retorquebo

ſans occuper un eſpace? Comment il peut prevoir la determination d'un Etre libre? Et l'idée de l'Eternité de combien d'abimes n'eſt-elle pas environnée? Cependant on paſſe par-deſſus ces difficultés, & il le faut bien, parce que dès qu'on voit clairement qu'une choſe doit être, on ne s'embaraſſe pas d'en comprendre la maniere La vuë de l'eſprit a une Sphere bornée &c. Inde concludit tandem dicens: Puis donc que la Nature eſt pleine de Myſteres, puisque toutes les ſciences ont leurs enigmes, s'étonnera-t on que la Theologie Chrêtienne ait les ſiens? Et au milieu des obſcurites qui nous environnent, trouvera-t-on étrange, que la Revelation diſe quelque choſe de l'Eſſence divine qui paſſe nos conceptions? Il ſeroit bien plus étonnant que tout fut facile & de plain-pié dans un ſujet ſi myſterieux & ſi ſublime.

quebo argumentum oſtendendo, multa a Doctiſſimis Viris, *Theologis*, *Philoſophis*, *JCtis*, *Hiſtoricis*, *Criticis*, prolixe ſæpiſſime excuti, quæ cum inſigni in Eccleſiam & Rempublicam uſu conjuncta non ſunt; nec probabo etiam maximi intereſſe, cognoſcere hoc argumentum, quod *Doctiſſimi* inter hodiernos *Eccleſiæ Romanæ Scriptores*, traditiones ſuas excuſaturi, ad hanc *Diſciplinam Arcani*, tanquam ad ſacram quandam ancoram confugiant (*). Sed uno alterove exemplo docebo, quod, licet hæc *Diſciplina Arcani* mature in Eccleſia Occidentali fuerit abolita, nihilominus tamen inter Chriſtianos, inde a teempore Reformationis, ad noſtram usque ætatem, talia fuerint publice adſerta atque tradita, quæ a Diſciplina quadam Arcani non multum abhorreant, neque adeo minorem cenſuram mereantur, quam conſuetudo antiquis Eccleſiæ Doctoribus recepta. Nihil dicam de Eccleſiæ Rom. Doctoribus, qui Examen Religionis Chriſtianis ſeveriſſime prohibent, atque omnes ingenii & eloquentiæ nervos intendunt, ut probent, Examen Religionis cuivis conceſſum infinita poſt ſe trahere mala; non repetam, eosdem Doctores, in tanta Literarum luce, monſtroſum & ridiculum Transſubſtantiationis Dogma quibusvis artibus defendere. De noſtris, id eſt Proteſtantium, liceat hac voce uti, cœtibus aliquid dicam. Si quidquam perſpicue in Sacris traditum, & rationi conforme dici poteſt, is ſenſus certe eſt, quem *Reformati* verbis inſtitutionis Sacræ Cœnæ tribuere ſolent. Hæc ipſa explicatio vivam Religionis Chriſtianæ imaginem refert, omniaque complectitur, quæ animum ad amorem ſanctiſſimi noſtri Soteris inflammare poſſunt. Hoc ipſum tamen ſacrum Symbolum, quod ad pacem inter Chriſtianos alendam unice datum fuit, infauſtiſſimarum litium cauſa extitit, ob hanc præcipue cauſam, quod Fratres quidam, clariſſimum & manifeſtiſſimum ſenſum negligentes, Myſterium quæſiverint, ubi nullum eſt. *Magnus Lutherus* inſtitutionis Chriſti verbis pertinaciter inhærens, non vidit, ſe hac ratione ex ſimplici ritu eruere propoſitionem, quæ ne intelligi qui-

(*) Singularem de hoc argumento ſcripſit Diſſertat. Emanuel a Schelſtraten, Vir in Antiquitatibus Eccleſiaſticis probe verſatus, quem ſecutus eſt A. Pagi in Critica in Baronium, aliique plurimi Eccl. R. Doctores, ad ineptiſſimas traditiones defendendas; nuper demum is, qui cum Cl. Verneto congreſſus eſt, Doctor Sorbonicus pag. 71. eadem uſus eſt arte. Quam incerta, imo nullo fundamento nixa ſit hæc diſputandi ratio, pluribus oſtendi poſſet; at vide in compendio Bingham. Antiq. Eccleſ. Lib. X. & Pfaffium Diſſertat. de præjud. Theolog. pag. 163. ſeq.

quidem, nedum a Doctiſſimis Viris explicari poteſt (*). Huic tamen *Beati Viri* explicationi etiamnum inhærent Fratres in Chriſto chariſſimi, atque inter alia etiam hanc cauſam eſſe volunt, cur minus in unum coaleſcamus cœtum. Annon hoc eſt *Speciem Diſciplinæ Arcani in Eccleſiam reducere?* Huc pertinent omnes illi, qui pio quidem ſtudio incitati diſſidentes fratres componere volunt, ſed ad id obtinendum *obſcuris* & *æquvocis* utuntur vocibus, ita ut utraque pars ſenſum quem quærit, extundere poſſit. Inter eos eminuit Vir alias de *Cœtu Proteſtantium meritiſſimus M. Bucerus*, qui incredibili ſtudio atque labore, excogitatis dubii ſenſus de verbis Inſtitutionis S. Cœnæ formulis, diſſenſum tollere volens, nonſolum multa agendo nihil perfecit, ſed & utrique parti diſplicuit. *Beatus Zwinglius diſerte* atque *rotunde* de hoc argumento locutus eſt, laudatus ob hoc ab ipſo *Boſſueto, Epiſcopo Meldenſi*, ſacris Reformatorum infenſiſſimo (**). Utinam omnes, qui ab Eccleſia Romana ſeceſſionem fecerunt, Magnum hunc Virum fuiſſent ſecuti. Verum eſt, inhæret Reformata Eccleſia explicationi, quam præſtantiſſimus ille Vir, vel, ut rectius dicam, ſanctiſſimus idemque infallibilis Doctor J. C. noſter præſcripſit. At ſunt tamen eheu! inter Noſtros, qui manifeſtiſſimum verborum Chriſti ſenſum, ſi non data opera, ignorantia tamen, vel potius neſcio cujus ſapientiæ & pietatis ſpecie obſcurare ſolent. Atque huc refero omnes eos, qui circa hoc argumentum verſantes tot metaphoricis & æquivocis vocibus utuntur, ut vix a plebe, niſi meliora edocta, intelligi poſſint. Dantur *Concionatores*, qui ſe tum demum rite ſuo officio defunctos eſſe putant, ſi (quod Auctores Diſciplinæ Arcani feciſſe audivimus) omnia Emblemata, figuras omnes in unum congerant, exiſtumantes ſe tum omnes Viri Eruditi & Eloquentis numeros impleviſſe.

At

(*) Vide quæ inter Celeberrimos Viros, Pfaffium & Turrettinum, occaſione quæſtionis utrum ἀσυςατα credi poſſint, dicta ſunt. Certe Conſubſtantiationem ita explicari poſſe, ut a Viro ſapiente intelligatur, impoſſibile eſt. Cl. Pfaffius in Diſſertat. de influxu Dogmatis Reformatorum de S. Cœna in Praxin fidei & pietatis. pag 17. ita ſe explicat: Scilicet ſubſtantiam corporis Chriſti in Euchariſtia non naturali nec carnali & craſſo, ſed ſymbolico, ſed divino, ſed cœleſti modo præſentem ſpiritualiter accipimus, (qui modus manducationis eſt a formula Concordiæ determinatus:) ſed ore tamen corporis accipimus, (quod manducationis organum eſt:) quoniam ore corporis panem accipimus, quo mediante ſubſtantiam corporis Chriſti ſacramentaliter ſpiritualiterque manducamus. Fateor me hanc interpretationem omni adhibita mentis acie intelligere non poſſe. Neſcio quid ſit, ſubſtantiam corporis Chriſti ſpiritualiter edere.

(**) Vide Hiſtoire des Variations des Egliſes Proteſtantes, Tom. I. Lib. III. pag. 100. ſeq.

At ita rem ſimpliciſſimam mentibus parum acutis ſubtrahunt; ita impediunt, quo minus id quod admirabile & θεῖον eſt in hac optimi Soteris inſtitutione homines cernant; ita efficiunt, ut plus ritibus ipſis & ſymbolis concedant, quam rei natura patitur, atque multi etiam neſcio quam præſentiam corporis Chriſti ſomnient. Atque hæc conſuetudo adeo inolevit, ut paſſim libelli ad inſtitutionem plebis facti, Cantica item ſacra, metaphoricis vocabulis ſint referti. Præclare de *Pientiſſimo* ac *Doctiſſimo Theologo*, *Drelincourtio* ſentio; at doleo, præſtantiſſimum Virum in libellis, quos de recto S. *Cœnæ* uſu ſcripſit, quibusve Eccleſia noſtra communiter utitur, tot Emblematibus atque figuratis locutionibus eſſe uſum. Vix rudes, niſi aliunde de vero ſenſu, fine, & natura S. Cœnæ ſint edocti, eum multis in locis intelligere poterunt. At hoc malum ex alio fonte latiſſime ſeſe diffundente promanavit; nimirum hæc diſſerendi ratio ex falſa quadam *Eloquentiæ Sacræ* opinione orta eſt. Sunt multi, qui eum demum *eruditum* & *pium Oratorem* eſſe putant, qui innumeris floſculis, Meteoris, Metaphoris, Figuris & Emblematibus Auditorum ſenſus demulcere, & quicquid ingenium atque facultas imaginatrix elatum, mirum, atque ſublime excogitare poteſt, in medium proferat. Hinc vix ulla eſt creatura in cœlo & in terra, vix ullum inſtrumentum uſibus humani generis aptatum, quod ſolertiæ talium Oratorum non pateat: habemus ſpirituales ſtellas, ſoles, planetas; ſpirituales nares, pedes, oculos, ſpirituales ædes, ſpiritualia horologia, & quid non? Plana, perſpicua, & argumentis ſuffulta oratio plerisque ſordet; unde & Doctiſſimorum inter Modernos *Anglorum* & *Gallorum*, qui aliam plane viam ingrediuntur, Orationes faſtidiunt, neque legere dignantur, quia, ut loqui ſolent, *unctionem* in illis non deprehendunt; qui tamen, ſi perſpicuis verbis dicere tenerentur, quid *unctionis* illius *nomine* intelligerent, vix prudentioribus credo, ſatisfacere poſſent. Cum autem quidam e vulgo, ad verborum tinnitum, non ſenſum rerum attendentes, hos Oratores admirentur, atque exiſtiment, ex his floſculis eorum pietatem & eruditionem eminere, mirum non eſt, ſi ſibi plaudant, atque quo ſemel cœperunt pede pergant. Memini hac occaſione, quid in *Illuſtris Burneti*, *Epiſcopi Saliſburienſis*, *Theologi nonſolum perſpicaciſſimi*, *ſed & de univerſo cœtu Proteſtantium qua patet meritiſſimi*, Commentariis rerum ſuo tempore geſtarum legerim. *Illuſtris* hic *Epiſcopus* narrat, tempore *Caroli II. Regis Angliæ* plerosque Oratores Sacros prolixis explicationibus, controverſiis, citationibus Patrum

& locorum e Scriptoribus Græcis petitorum inhiaſſe, atque ſublimitatem ſtyli, antitheſes, & vanum ſermonis ſtrepitum conſectatos eſſe. Ut huic malo occurrerent, Viros *Auctoritate*, *Eruditione*, atque *Pietate Eminentiſſimos*, *Morum*, *Worthingthon*, *Stillingfleetum*, *Tillotſonium*, *Loydium*, *Patrick*, *Wilkinſium*, in unum coiviſſe, atque de emendanda Eloquentia Sacra nonſolum conſilium cepiſſe, ſed & ſuo exemplo edocuiſſe, qua ratione cum ratione & fructu ſacra hæc exercitia inſtituenda ſint. Maximorum horum Virorum exemplo factum eſſe teſtatur *Illuſtris Burnetus*, ut Eloquentia Sacra aliam plane acceperit formam, & quod prudentiſſimus quiſque eam ſibi imitandam exiſtumaverit (*). Qui unquam Doctiſſimorum inter Modernos Anglorum, quos & Galli ſecuti ſunt, Orationes legit, facile de utilitate hujus conſilii judicare poterit. Utinam hanc viam Noſtrorum multi ingrederentur! methodus eſt facillima. At hæc ab alio, quam me male parvo, dici malo.

Auctores *Diſciplinæ Arcani* (ut pergam) de Myſteriis in cœtu coram initiatis aut plane verba non faciebant, aut obſcuris utebantur data opera vocibus, in quo eos vituperandos eſſe ſupra diximus. Quanquam autem cœtus Proteſtantium hanc Veterum Diſciplinam minime approbet, dupliciter tamen circa hoc argumentum peccari, res in Cœtu Chriſtianorum geſtæ docent. Nimirum ſæpiſſime factum eſt, ut res, quæ ingenio humano explicari non poſſunt, quaſque nos ignorare voluit Optimus & Sapientiſſimus Deus, arreptis tamen hinc inde ſimilitudinibus, & excogitatis novis vocibus, quidam in plena luce collocare voluerint, quo tamen nonſolum veritas fuit obſcurata, ſed & cavillis incredulorum objecta. Quid circa doctrinam de S. Trinitate actum fuerit, & adhuc dum, in *Anglia* præſertim, agitetur, Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ peritis notiſſimum eſt. Quidam *Eruditus Anglus* ſex diverſas in medium adducit Myſterium S. Trinitatis explicandi rationes, ab Eccleſiæ Anglicanæ Doctoribus excogitatas (**). Nemo non, qui unquam ſerio de hoc argumento cogitavit, vel me tacente intelliget, quam pernicioſæ ſint illæ, quamvis ingenioſæ, diſtinctiones. Quam bene ageretur cum rebus Chriſtianorum, ſi nonniſi ex Scriptura homines ſaperent, ejus decretis unice inſiſterent, atque imbecillitatis ſuæ memores eſſent? Ab altera parte ſunt qui Diſciplinam

(*) Vide Illuſtris hujus Viri Hiſtoire des dernieres Revolutions d'Angleterre, Tom. I. pag. 202. edit. in 4. confer eundem pag. 620. ad annum 1684.

(**) Vide Collini Diſcours ſur la liberté de penſer. pag. 94. ſeq. conferantur, quæ nuperrime a Doctiſſimis Viris, Maty, & de la Chapelle, diſputata ſunt.

nam illam Arcani, nonſolum circa quosdam ſaltem Articulos, ſed univerſam Religionem revocatam vellent; qua ratione id fiat dicam. Inter principia Proteſtantium primaria hoc eſt: Cujusvis hominis, cumprimis autem Doctoris publici, officium eſſe, ſacras legere literas, cunctaque examini ſubmittere. Hoc principio innixi fuerant *Reformatores noſtri*, Viri Religioſiſſimi, in ſuis adverſus Eccleſiæ Romanæ Doctores Diſputationibus atque publicis ſcriptis. Nunquamne autem factum eſſe legimus vel audivimus, ut quoties Viri veritatis amantiſſimi & modeſtiſſimi, veritatis inveniendæ ſtudio incenſi, in leviſſimis etiam a receptis opinionibus deflexerunt, peſſime fuerint habiti? An nunquam audivimus, dari in cœtu Proteſtantium genus hominum peſtilens & in optimarum Literarum perniciem natum, qui præſtantiſſimos Viros tacite perſtringere, eosque penes Magiſtratum, & qui plurimum in Republica & Eccleſia valent, variorum errorum ſuſpectos reddere conentur? an nunquam audivimus, Viros optimos conqueri de inſidiis fratrum, qui, ut aliorum meritis & eruditioni detrahant, ſeſe autem tanquam cœtus ſacri Columina extollant, licet nunquam per vitam diſſidentium Chriſtianorum Syſtemata inſpexerint, ſpreta conſcientiæ & charitatis lege, alios circumveniant, vitamque illis acerbam reddant? An non proſtant Exempla talium, qui, quantum ex eorum ſermonibus & ſcriptis patet, quammaxime vellent, ut in medio Proteſtantium cœtu, tales conſtituerentur, qui omnes in cauſa Religionis vel leviter errantes duriſſime haberent, atque omne Examen Religionis proſcriberent? Teſtor veſtram, Auditores, qui quæ in cœtu Chriſtianorum hinc inde acta ſunt noſtis, conſcientiam, utrum hæc a me ſine cauſa dicta ſint? an non autem hæc contraria ſunt primis Reformatorum principiis? an non hoc eſt in orbem revocare *Diſciplinam Arcani priore longe funeſtiorem*? Plura non addam: ſufficiunt hæc ad demonſtrandum, meditationem de *Diſciplina Arcani* non prorſus eſſe ſupervacuam & inutilem.

Tandem ad Vos, optimarum Artium ac Diſciplinarum Studioſos, qui in florentiſſimo hoc noſtro Gymnaſio ſapientiæ & pietatis culturæ vacatis, me converto. Vobis, qui hactenus benigne de laboribus meis judicaſtis, ſi non erudite, tamen ſincere & candide aperiam, qua ratione *neglecta Diſciplina Arcani*, feraci hoc Diſputationum Seculo, animos contra errores munire poſſitis, Omnia, quæ ſtrictim de hoc argumento dicam, ad duo ſumma capita poſſunt referri. Quædam vobis facienda ſunt, dum in hoc optimarum Artium Seminario Lite-

ris vacatis; Quædam, ſi officio Doctorum publicorum ſuo tempore fungemini. Quod ad prius attinet, rectius facere nil poteſtis, *Lectiſſimi Studioſi*, quam ſi iis Literis ac Diſciplinis animos excolitis, quæ ad Religionis momenta rite perpendenda vos præparant. Eum in finem ante omnia diligenter Humaniorum Literarum ſtudia excolite. In iis enim haud exigua, cum ad intelligendas S. Literas, tum ad retundendas Adverſariorum inſidias, latent præſidia. Non opus eſt ut in his Literis conſeneſcatis, aut omnes Grammaticorum minutias conſectemini, vita enim brevis eſt & ad majora contendendum, ſed ita ſaltem eas diſcite, ut genuinam indolem atque naturam Linguarum intelligatis; quicquid ex optimis Scriptoribus collegiſtis, more Doctiſſimorum hujus ævi Virorum, ad interpretandas S. Literas transferte. Humaniorum Literarum cultu ornati, progredimini ad Philoſophiam, divinam illam & nobiliſſimam ſcientiam, quæ non ſolum rectas ratiocinandi leges & generalia omnium ſcientiarum fundamenta vos edocet, ſed ad cognoſcendum Deum atque officia veſtra viam monſtrabit. Sine hujus Diſciplinæ accuratiore cognitione fruſtra in aliis Diſciplinis, Theologia cumprimis, deſudabitis. Hæc docet verum a falſo, leve a momentoſo, certum ab incerto, veriſimile a falſo, diſtinguere. Evolvite diligentiſſime Celeberrimorum ævi noſtri Philoſophorum Scripta, quibus ex admirabili pulchritudine, ordine univerſi, finibus rerum creatarum, Sapientiam, Bonitatem, atque Potentiam Numinis demonſtrarunt, validiſſimisque argumentis Atheiſmum hinc inde vires eundo adquirentem, impugnarunt. Hac nobiliſſima Diſciplina non eum ſolum in finem utimini, ut recte ratiocinari de objectis præſtantiſſimis poſſitis, ſed cumprimis, ut ſapientiores, modeſtiores, prudentiores, meliores, evadatis. Conjungite cum ea, ſi per ſtudia veſtra ſtatumque rerum veſtrarumque fieri poteſt, Diſciplinas Mathematicas, eo ſaltem fine, ut mature diſcatis, accuratum rerum cognoſcendarum examen inſtituere. Hac luce ſi perfuſa eſt mens veſtra, quantum pro cujusque ingenio fieri poteſt, ad Religionis examen pleni amoris & reverentiæ erga Deum accedite, atque primo quidem diligentiſſime expendite argumenta, quibus Religionis Chriſtianæ veritas atque divina origo probari ſolet. Hæc, miſſis omnibus præjudicatis opinionibus atque pravis adfectionibus, altiſſime in animum demittite. Pleni ſunt Doctiſſimorum ætatis noſtræ Virorum libri, ex quibus abunde deſiderio veſtro ſatisfacere poteſtis. S. Literas diurna nocturnaque verſate manu, ex iisque rite expenſis veram

Reli-

Religionis normam diſcite, ad hunc Lydium lapidem Syſtemata veſtra exigite; loca cum locis, argumenta cum argumentis conferte, neque ante ad cognoſcendas diſſidentium Chriſtianoruum opiniones deſcendite, quam accurate ea omnia animo infixiſtis, quæ ad judicandum de veritate Religionis veſtræ requiruntur. Quod ſi eo usque progreſſi eſtis, licebit, quantum tempus permittet, aliorum ſententias examinare, atque verum a falſo diſtinguere. Ad hoc Examen inſtituendum accedite ſine partium ſtudio, ira, invidia vacui, pleni ſtudio veritatis inquirendæ & amandæ: male verum examinat omnis corruptus judex. Mature diſcite, quid leve ac momentoſum ſit in controverſiis; errores fundamentales cum erroribus, quos parum cavet natura humana, non confundite; modeſte de aliorum ſententiis judicate, memores imbecillitatis humanæ; nemini quicquam, quod a mente ejus alienum ſit, imputate, neque errores in majus extollite; ad nervos cumprimis argumentorum, quibus utuntur diſſentientes, & ad univerſi Syſtematis nexum attendite; profectumque tandem veſtrum in cognitione rerum divinarum, non ſola ſcientia rerum præſtantiſſimarum, ſed pietatis, amoris, & candoris ſtudio, metimini. Et ut ſingularum opinionum Sectarumque, in quas eheu! ſciſſus eſt Orbis Chriſtianus, cauſas atque fontes cognoſcatis, conſulite Hiſtoriam rerum inter Chriſtianos geſtarum, atque aſcendite legendo ad prima illa & feliciſſima tempora Chriſtianorum, quibus admirabili ſimplicitate eluxit Chriſtiana pietas, atque ita per ſingula ſecula ad noſtram uſque ætatem retrogrediendo prudenter diſpicite, quam vere vel falſo a ſanctiſſima Chriſti Diſciplina receſſerint multi Chriſtianorum. Emenſo curriculo ſtudiis veſtris præſcripto, licebit in patentiſſimum Eruditionis campum exſpatiari, & quicquid habent Diſciplinæ ſingulæ reconditum atque ſublime decerpere, atque in uſum revocare. Quod ſi his præſidiis ornati eſtis, rationemque diligenter excolitis; ſi præſtantiſſimorum omnis ævi Scriptorum libros evolvitis; variiſque exercitationibus, quid vires valeant, quid ferre recuſent, experimini, dubium non eſt, quin iis ſitis armis inſtructi, quibus ad retundendos veritatis hoſtes opus eſt.

Quod ſi vero, Deo ita volente, muneribus publicis ſive in urbe ſive in agro (de quo aliquid dicendum reſtat:) admovebimini, diligenter ante omnia expendite muneris noſtri naturam, dignitatem, atque pondus. Nolite quæſo exiſtimare, perinde eſſe, quo tandem modo officiis veſtris ſatisfaciatis; de re omnium ſanctiſſima graviſ-

ſimaque agitur: Edocendi ſunt & pueri & adultiores Diſciplinæ ſanctiſſimæ principia, explicanda ſanctiſſima Dei voluntas, reducendi in viam errantes & præceptorum Chriſti transgreſſores; ad hoc quin ſingulari ſapientia, prudentia, Religione opus ſit, ipſimet facile intelligitis. Cum autem plerique veſtrum, qui Literarum ſtudiis vacatis, olim inter ruſticam plebem divinæ veritatis ſemina ſitis ſparſuri, eo dirigenda erit Orationis meæ & conſilii ratio. Mature igitur ſatis, qualis labor hic poſtuletur, meditamini; difficilius eſt, quam putatis, graviſſima Religionis Capita perſpicue ediſſerere, popelli ingenio ſeſe attemperare, & ad animum atque conſcientiam revocare Religionis dignitatem atque pretium. Ante omnia curate, ut non tantum boni viri eſſe videamini ſed & ſitis. Incredibile pondus habet in animos hominum, vel bona vel mala exiſtimatio. Diſcite, qua ratione validiſſimis argumentis non ſolum errores, ſed cumprimis vitia magis magisque invaleſcentia impugnetis, atque ad conſcientiam hominum demonſtretis, quam peſſime ſibi conſulant ſanctiſſimorum Dei præceptorum transgreſſores. Singularem inprimis curam adhibete, ut veræ pietatis ſemina tenellis puerorum animis clare atque perſpicue inſtilletis; adſueſcite illos, ut quid credant ſciant, rationesque ipſimet reddere poſſint; efficite quantum in vobis eſt, ut ſentiant, quam vim habeat vera pietas in univerſum vitæ noſtræ ſtatum; exemplis hominum vitiis deditorum oſtendite, quam triſtis tandem & funeſtus ſit vitiorum exitus. In Orationibus veſtris nihil magis curate, quam ut perſpicue, plane atque ad omnium captum verba faciatis. Nunquam exiſtimate eum eruditum & facundum eſſe Oratorem, qui inanem Eruditionis gloriolam captat, qui quicquid varia lectio, cruda licet, & male digeſta ſuppeditat, profert; qui inanibus meteoris & figuris Orationis aures titillat, & de controverſiis loquitur, de quibus per omnem vitam Auditores ne fando quidem quidquam inaudiverunt; ſed qui argumentum ſuum ita explicat, ut Auditores non poſſint non eum intelligere; qui perſpicuis argumentis, quæ in medium profert, probat; qui animos vi veritatis adactos in ſuam ſententiam pertrahit, & ſtimulos veritatis & pietatis in animis Auditorum relinquit. Claris nolite quæſo tenebras offundere; quæ ipſimet non ſatis intelligitis, aliis non commendate, non ſublimia & difficilia ſectamini, ſed utiliſſima & Auditorum veſtrorum ſtatui attemperatiſſima; omnia ad pietatis ſtudium excitandum dirigite, atque in familiaribus colloquiis experimentum profectuum, quos habent aut habere deberent in cognitione

tione veritatis, ſumite. Et ut veræ atque maſculæ Eloquentiæ indolem perſpiciatis, præſtantiſſimorum ætatis noſtræ Oratorum meditationes legite, easque ad imitandum proponite.

Quod ſi hæc aliaque, quæ ob temporis anguſtiam adferri non poſſunt, præſtabitis, ipſo opere ſentietis, vos ad proferendam & defendendam veritatem longe aptiores futuros eſſe, quam eos, qui olim, optimo licet fine, *Diſciplinam Arcani* inter Chriſtianos induxerunt.

Claudamus Orationem noſtram voto *Illuſtris* alicujus & *Eruditiſſimi Viri*, ita ſonante:

*Pater! precamur, des Gregi tuo lucem*
*Hic quanta ſatis eſt, hac des eſſe contentum.*
*Des non loquentes ſua reperta Doctores.*
*Des conſonantes omnium Linguas,*
*Aut corda ſaltem: præpotente vi flammæ*
*Caliginoſas litium fuges ſordes,*
*Ut ſpiret unum tota Civitas Chriſti,*
*Vitamque terris approbet, fidem cœlo.*

*F I N I S*

Tomi Primi.

INDEX

Digitized by Google

# INDEX
## DISSERTATIONUM.

In primo hoc Volumine contentarum.

I. MEDITATIONES de cauſis magis magisque invaleſcentis Incredulitatis, & Medela huic malo adhibenda XII. Pag. 1 - 547.

II. Meditatio de præſtantia Religionis chriſtianæ, collatæ cum Philoſophia Socratis. 549 - 603.

III. Dialogus de Natura Idearum, in quo Auctor probare vult, nos neſcire, quid ſint Ideæ. 604 - 628.

IV. Diſſertatio Epiſtolica de pretio Artis rhetoricæ. 629 - 645.

V. Disquiſitiones hiſtoricæ & theologicæ de Viſionibus, quæ quatuor primis poſt exceſſum Chriſti & Apoſtolorum ſeculis, Chriſtianis quibusdam contigiſſe dicuntur; II. 646 - 760.

VI. Exercitatio de Atheiſmo Platoni impacto. 762 - 824.

VII. Vindiciæ Diſſertationis de Atheiſmo Platonis contra ea, quæ Gundlingianorum part. 43. & 44. peracerbe, monuit D. Nicol. Hieron. Gundlingius. 827 - 960.

VIII. Meditationes Sacræ, complectentes ſalutaria quædam monita, ad verum & legitimum S. Cœnæ uſum pertinentia II. 961 - 1040.

IX. Oratio de præcellentia Eruditionis theologicæ, qua inſtructæ erunt mentes cœlo receptæ; collatæ cum imperfecta & umbratili, quæ in terris locum habet, rerum divinarum cognitione. 1042 - 1092.

X. Oratio de Diſciplina Arcani Veteris Eccleſiæ noſtra ætate non uſurpanda. 1093.

XI. Theſes miſcellaneæ Theologicæ & Philoſophicæ. Pag. 46. 90. 122. 273. 361. 399. 445. 448. 547. 696. 760. 993.

INDEX

Digitized by Google

# INDEX. I.

## Locorum S. Scripturæ citatorum & explicitornm.


| | | | |
|---|---|---|---|
| Geneſ. III. 5. | pag. 183. | Rom. XVI. 25. | pag. 403. |
| Eſaj. VII. 15. | 184. | I. Cor. II. 6. 7. | 403. |
| Jerem. XXXI. 33. | 188. | IV. 1. | ibid. |
| Matth. XIII. 11-15 | 1105. | X. 16. 17. | 981. |
| 17. | 403. | XI. 27-33. | 1000. ſq. |
| 35. | 96. ſq. | XII. 7. | 733. |
| Joh. VI. | 984. | XIII. 8. | 1081. |
| VII. 8. | 96. 98. | 9. | 406. |
| VIII. 1-11. | 116. | II. Cor. X. 5. | 253. |
| Act. IV. 12. | 416. | Galat. II. 11-14. | 95. 99. |
| Rom. II. 11. | 415. | Coloſſ. II. 3. | 403. |
| 14. 15. | 179. 184. | I. Tim. III. 16. | ibid. |
| XII. 1. 2. | 407. | Hebr. XI. 3. | 404. |
| XIV. 23. | 445. | | |


# INDEX II.

## RERUM, VERBORUM ET AUCTORUM CITATORUM.

### A.


ABDAS templum Perſarum comburens falſus Martyr. pag. 754.

*Academiæ* utiles ſunt ad promovenda literarum ſtudia. 252. multa in iis contingunt, quibus Incredulitas augetur. 226. ſq. ſcelera ſtudioſorum in ea degentium id efficiunt. ibid. quæ perverſæ in iis obtineant docendi methodi, non tradendo, quæ ad praxin pietatis, & officia V. D. M. faciunt. 231. jejuna primarum veritatum tractatione, & operoſa Hypotheſium particularium expoſitione. 238. nimium operam dando hiſtoriæ literariæ. 246. earundem Doctorum in erudiendis juvenibus officia. 455. ſtudioſis neceſſaria pietas & modeſtia. 1076. ſq.

*Acontius* de ſtratagematibus Satanæ citatus. 471.

*Æmilianus Miles* ejus Viſiones examinatæ. 781.

*Affectus pravi* religionis ſolidum impediunt examen 22. ſq. 51. 479 1047. cauſſæ ſunt incredulitatis 49 ſq. contra ipſos Incredulos aſſertæ. 376. ſq. caracteres hominum, qui in religionis examine illis obtemperant. 63. ſq. 370. qui illas ratione neſciunt domare infantes, vitam nunquam bene agent. 202. diſſenſum pariunt. 376.

*Albertinus* de Euchariſtia citatus. 1097. 1109.
*Alcinous* citatus. 771. 777. notatus. 803.
*Alexander* Epiſcopus Hieroſol. ejus Viſiones examinatæ. 710. ſq.
*Ambitio* cauſa eſt incredulitatis. 53. exemplis probata. 54. ſqq. contra ipſos Incredulos aſſerta. 367. ſq. quomodo eadem alatur. 55. homines ad abſurdas perducit ſententias. 56. multos juvenes decipit. 228. cauſa eſt bene multarum controverſiarum. 271. ſolidam Theol. cognitionem impedit. 1049.
*Ameſius* citatus. 235.
*Amyraldus* cit. 1005. 1021.
*Animarum humanarum* in prima ſua conſtitutione ſtatus imbecillis. 32. 178. 1044. ille non invincibilis. 41. varii illarum virium gradus. ibid. *cælo receptarum* felix conditio. 1066. major cognitionis gradus in dies creſcens. 1068. de illarum ὀχήματι. 1066. per ſenſus hinc ea cognitio creſcit. ibid. ex confabulationibus cum Angelis &c. 1070. immediata divina revelatione. ibid. hinc plenior myſteriorum & vaticinorum cognitio. 1071. hinc melius quoque ratiocinabuntur. 1072. ea cognitio certa ac perfecta erit. 1073. nulla in illis locum habebit ambitio. ibid. neque hæretificandi ſtudium. 1074. corporibus ſuis, quippe glorificatis, non impeditæ. ibid.
*Anonymi Galli hiſtoria philoſophiæ gentilis* notata. 847. 848. citata. 860.
*Angli* liber *de futuro felicitatis ſtatu* cit. 1068.
*Anſaldus* de Martyrio ſine ſanguine cit. 667.
*Antonius* ejus viſiones expenſæ. 747.
*Apollonius Thyanenſis* quæ de illo narrantur fabulæ. 94. *eccleſiaſticus ſcriptor* cit. 693.
*Apulejus* citatus. 763. 777. 785. 875. 1108. notatus. 803.
*Arcanum*, ejus diſciplina in relig. chriſt. falſo jactatur. 569. an ea reprimat diſputandi de religione pruritum. 1095. ejus deſcriptio. 1096. circa quæ verſabatur. 1097. non circa ſacram. ritus ſolum, ſed & ipſam rei ſignificationem, aliaque religionis decreta. 1098. quos illa latebant. 1101. qua ratione id fiebat. ibid. quando ea revelata. 1102. quo tempore inventa & introducta. 1103. a quibus ejus origo repetenda. 1104. ſcil. a Gentilium ſacris & philoſ. decretis. 1106. cauſſæ ejus inventi refutatæ. 1109. 1. ne pagani & rituum chriſt. ſimplicitate, & myſteriorum ſublimitate offenderentur 1110. 2. ad excitandam in animis hominum erga myſteria religionis reverentiam. 1113. 3. ad acuendum illorum cognoſcendorum deſiderium. ibid. *hinc* ortum portentoſum de Tranſubſtan. dogma. 1114. vera ac genuina ſacram. indoles ac paucis percepta. 1115. ambitio & dominandi cupido auctæ. ibid. ea adeoque ætati noſtræ non amplius convenit. 1116. neque in erudiendis paganis. ibid. neque in convertendis Deiſtis. 1117. neque in inſtituendis Catechumenis. 1118. hujus futilitate cognita gravi Romanenſ. ad eam provocantium objectioni occurritur. 1119. eam nonnulli in doctrina de Cœna admittunt. 1120. ad

ad æquivocas in pace inter proteſtantes ineunda provocantes voces. ibid. Concionatores Emblemata & figuras in unum congerentes. 1121. myſteria arreptis ſimilitudinibus & inventis novis vocibus explicaturi. 1122. omne in religione examen proſcribentes & diſſidentibus inſidiantes. 1123.
*Ariſtoteles* citatus. 56. 119.
*Ariſtotelicorum* de ideis ſententia examinata. 606.
*Arnoldus* notatus. 307. cit. 656. 1115.
*Arrianus* citatus. 56. 181. 457. 1108.
*Aſſemannus* cit. 82. 674.
*Aſtrologiæ judiciariæ* multi increduli addicti. 160.
*Athanaſius* cit. 731. 900. notat. 748. ejus editores Monachi Benedictini notati. ibid.
*Athei* illorum duæ dantur claſſes. 29. 510. ambitione decepti ad ſuas inclinant opiniones. 57. quomodo cum iis diſputandum & agendum. 509. 830. an pœnis & ſuppliciis afficiendi. 513. argumenta id ſtatuentium. ibid. argumenta idem negantium. 519. 820. 834.
*Attalus* quæ illi adſcribuntur viſiones, expenſæ. 689.
*Avaritia* eſt cauſa incredulitatis. 62. ſq.
*Augurius Diaconus* ejus viſio expenſa. 736.
*Auguſtinus* citatus. 18. 1110. 1113. ejus hæretificandi pruritus notatus. 268. 280. 750. 752. 755. 804. ejus viſiones expenſæ. 755. ejus editor Monachus Benedictinus notatus. 758.

## B.

BALUZIUS citatus. pag. 337.
*Barbeyraccius* cit. 70. 189. 287. 324. 343. 504. 643. 650. 672. 680. 733. 755.
*Baſilides* ſub vocibus obſcuris vana vendebat myſteria. 84. ejus viſio. 734.
*Basnage Jacobus* cit. 70. 674. 676. 678. 680. 690. 698. 708. 710. 746. contra *Weiſmannum* defenſus. 679. ſq.
*Basnage Samuel* citatus. 670. 678. 698. 708. 714. 738. 741. 746. 751. 1097. contra *Weiſmannum* defenſus. 681. ſq.
*Baumgarten* cit. 314.
*Bayle* teſtimonium ejus de Evremontio. 61. de Atheis ſententia. 156. citatus. 143. 755. 994. notatus. 32. 44. 107. 251. 276. 458. 503. 762. refutatus 767. 768. 798.
*Beauſobre pater* cit. 72. 82. ſq. 180. 265. 663. ejus hiſtoria *Manichaiſmi* ut exemplar bonæ hiſtoriæ commendata. 80. *filius* cit. 368.
de *Beaumarchais* cit. 415.
*Bentley Richardus* cit. 38. 39. 163. 307. 321. 370. 392. 429.
*Berkley* ejus de *Schaftsbur.* teſtimonium. 160. 162.
*Bernardus Jacobus* ejus tractatus *de excellentia relig. chriſt.* cit. 471. de Auguſtini viſione ſententia. 756.
*Beverlandus* hujus ſententiæ religioni adverſæ & mores notati. 60.



Digitized by Google

*Binghamus*, ejus Origines Eccleſiaſticæ citatæ. 685. 770. 1020. 1115.
*Blondellus*, ejus de *Hermete* judicium. 667. 670.
*Bockii* kurzgefaſste Miſſions-Hiſtorie cit. 301.
*Bœhmerus* ejus diſſertat. Juris eccleſiaſtici antiqui citantur. 723. 726.
*Boilavius*, de Amore Dei carmen ejus commendatum. 1018.
*Bongarſius*, quem hiſtoriæ ſuæ bellorum Sacrorum inſcripſit, notatur. 345.
*Boſſuetus* ejus de B. *Zvvinglii* ſinceritate laudes. 971. 1120.
*Boulainvillerius* Mahommedis in detrimentum Relig. chriſt. nimius laudator. 123. Spinoziſmi patronus. 143. homo ſuperſtitioſus & atheus. 162.
*Bourgetus* citatus. 846.
*Bovvles*. ejus liber de *Paſtore Evangelico* citatur. 491.
*Breitingerus Joh. Jac.* diſſert. de vi Argumenti, quod a conſenſu Multitudinis duci ſolet, citatur & commendatur. 45. diſſert. Apologet. pro Auctoris de S. Cœna ſcriptis. 1033. ejus Chreſtomatia Græca commendatur. 456.
*Bruckerus* citatus 16. 92. 95. 100. 554. 651. 673. 740. 815. 831. 878. 912. 1106. 1108.
*Bucerus*. ejus in materia de S. Cœna vocum æquivocarum ſtudium notatur. 970. 1033. 1120.
*Buddeus* citat. 143. 255. 259. 263. 1109. ejus de Atheis ſententia dijudicata. 29.
*Bullingerus* citatus 180. 988. 998. 1004. 1006. 1019. 1028. 1083.
*Bullus* cit. 731. 901. de Natalis Confeſſoris Viſionibus ſententia examinata. 733.
*Burnetus Gilbertus* ejus Compendium Sermonum Boyleanorum laudatur 20. cit. 60. 160. 249. 260. 304. 310. 316. 406. 488. 507. 510. 716. 1121. *Thomas* citatur 889. 1018.
*Buxtorfius* citat. 76.

## C.

CABBALA. ejus ſtudium Judæos a chriſt. relig. amplectenda avocat. 78. Spinoziſmi arguitur. 143. quam falſa & vana nitatur hypotheſi. 1106.
*Calvinus* citat. 101. 990. 1020. a *Boſſueto* ob obſcuriores in doctrina de S. Cœna voces notat. 971. ejus cum Eccleſia Tigurina in eadem conſenſus. 1034.
*Callenbergius* ejus ſtudium convertendorum Judæorum pium. 3.
*Canus* citat. 1065.
*Capellus Jacobus* citat. 183.
*Carteſius*. ejus de Ideis ſententia examinatur. 608. ſq.
*Caſaubonus* cit. 318. 319. 1093. 1097. 1102. 1103. 1108. notat. 1110.
*Catecheſes*. illarum uſus. 452.
*le Cene* citat. 621.

Cerau-

*Ceraunius* Actorum Martyrum epitomator notatus 674.
*Chandlerus* citat. 73. 313.
*Chriſtiani*, inter *antiquos* primorum ſeculorum & *hodiernos* non facile comparatio inſtituitur. 281. *antiquorum* pietas nimium extollitur. ib. ſq. 431. Martyrum inter illos numerus nimis augetur. 285. multi a religione deficiebant. 286. alii affectibus ſuis decepti Martyrium ſubibant. 287. jam Seculo II. vitiis dediti erant. ibid. non pauciores illo tempore, quam noſtra ætate erant hæretici. 291. argumentum incredulorum ab eorum prava vita contra veritatem ipſius religionis refutatur. 376. ſq. 440. 443. alterum a cœca, quam iis adſcribunt, fide petitum. 440. ſq. illorum circa S. Cœnam abuſus & errores. 967. 977. quamdo ea illis ſit *ſigillum*. 977. ſq. 983. 1027. quid de piis raro ex S. Cœnæ uſu ſolatium percipientibus judicandum. 1017. nonniſi adfectibus ſtudentes & cœleſtia non curantes minus rite S. Cœna utuntur. 1022.
*Chriſtiani* qui non ſatis convicti de veritate relig. chriſt. 1024. S. Cœnæ naturam ac verum ſcopum ignorantes. 1025. aliorum exemplo decepti. ibid. cultu externo omnibus ſuis officiis ſatisfeciſſe exiſtimantes. 1026. non rite ſeſe ante ejus uſum examinantes. ibid.
*Chriſtianiſmi degeneris* indicium creſcens Incredulitas. 7. illius ideæ contra rationem & ejus diſciplinam falſæ. 277. nimias primum de *antiquo chriſtianiſmo* opiniones fovendo. 281. quomodo is dijudicari debeat. 298. idea degenerationis ejus hodiernæ. 299. *veri* prærogativa. 301.427.
*Chryſoſtomus* citat. 1099. 1101. 1102. 1110.
*Cicero* citatus 32. 70, 106. 149. 158. 182. 186. 255. 318. 319. 322. 324. 395. 456. 513. 571. 572. 581. 813. 876. 888. 910. 1064. 1077. notatus 487. 542. 634.
*Clarkius Samuel*, ejus *demonſtratio relig. natur. ac revelatæ* commendatur. 31. citatus 146. 167. 521. 573. 805. 972. 985.
*Claudianus* cit. 357.
*Claudius* citatus 990. notatus 991.
*Clemens Alexandrinus* cit. 845.
*Clericus Johannes* citatus 41. 55. 70. 84. 99. 160. 186. 370. 410. 421. 456. 458. 478. 541. 586. 592. 595. 621. & alibi paſſim. notatus 97. 594. 665.
*Coccejus* citatus 188.
*Cœlum*. ejus incolarum felicitas v. *Anima*.
*Cœna Sacra*. de illa Cypriani ſententiæ ridiculæ. 720. qui circa illam in hominibus verſentur errores. 961. 977. & abuſus. 967. ejus præſtantia & dignitas. 962. Reformat. de ea ſententia non caret veris ad pietatem incentivis. 964. ejus uſus veritatem relig. chriſt. hiſtoriæ probat. 966. abuſus in illa procreant multi libri aſcetici malos de eo ritu opiniones per locutiones metaphor. exhibentes. 968. an ad unionem inter proteſtantes ineundam in hac materia uti liceat vocibus obſcuris & æquivocis. 970. 1120. illius genuina natura verbis ſimplicibus exponenda. 975. & quidem, quæ a Chriſto & Apoſtolis



Digitized by Google

uſurpatæ. ibid. quomodo dici poſſit ſigillum. 977. 983. 1027. an ejus uſus cum ipſa gratiæ divinæ participatione conjunctus & I. Cor. X. v. 16. 17. explicati. 981. ſq. an eundem ſpecialis gratia divina comitetur. 989. Oratores S. & librorum paraſcevaſt. autores, ea utentium officia exaggerantes faciunt, ut multi ea minus recte, vel plane non utantur. 996. quem adducunt locum Pauli I. Cor. XI. 27-33. de δοκιμασια, & morbis ob ejus abuſum Corinth. inflictis expoſitus. 1000. ad hodiernum eccleſiæ ſtatum applicitus. 1001. quomodo pii in ejus uſu languentes erigendi. 1002. de δοκιμασια Chriſtiani ad ejus rectum uſum. 1003. ejus finis. 1004. quomodo rite celebretur. 1005. quomodo talis celebratio a Socinianiſmo differat. 1007. de orationibus paraſcevaſticis ad eum habendis. 1010. 1120. qui libri paraſcev. ad eandem non bonum uſum præſtent. 1013. qui contra utiles ac melioris notæ. 1014. de orationis pomeridianis peracti S. Cœnæ uſu. 1016. quid de chriſtianis ex ea raro ſolatium capientibus judicandum. 1017. de ejus uſu vel frequentiori, vel minus frequenti. 1019. cauſſæ ejus abuſus internæ, apud ipſos communicantes quærendæ. 1022. 1. cupiditatibus favendo & cœleſtia non curando. ibid. 2. non convicti de veritatibus relig. chriſtianæ. 1024. 3. ignorantia ejus ſcopi veri ac naturæ. 1025. 4. cultum religionis externum in verorum officiorum locum ſubſtituentes. 1026. 5. defectus veri ſui ante ejus uſum examinis. ibid. Helvetic. eccleſiarum de illa ſententiæ ad Lutherum declaratio. 1031. Eccleſ. Tigur. cum Calvino in ea doctrina conſenſus. 1034. ſq.

*Collinus*, ejus contra relig. revelatam machinæ, quo tendant. 10. 369. ignorantiæ arguitur. 38. 39. opinionibus levibus deditus. 163. notatus 321. 429. citatus 1122.

*Conſtantinus M.* ejus Viſio. 740. variæ eruditorum de ea opiniones. 741. expenſa & dijudicata. ibid. ſq.

*Controverſiæ* de rebus nullius momenti in Theol. acerbiores augent incredulitatem. 258. 263. illius exempla. ibid. 260. eæ oriuntur, quod illas tractaturi non neceſſariis ſint inſtructi dotibus. 267. ex præjudicio auctoritatis. ibid. non diſtinguendo eſſentiale ab acceſſoriis. 268. ἰνεγματων ſuorum amore. 269. hiſtor. eccleſ. antiquioris & hæreſium ignorantia. 270. ambitione & falſo Zelo. 271. pruritu omnia in religione decernendi. 272.

*Cooper* Jo. Gilbert Hiſtoria Socratis laudatur. 554.

*Coranus*, ejus Origo. 129. quam futilis ſit liber. 120. 128. 139. ſq.

*Corruptio* morum & generis humani eſt cauſa incredulitatis. 235. 303. inprimis V. D. Miniſtrorum. 306. hypotheſium particul. amore ea a multis extollitur. 276. ab aliis vero falſa pietate deceptis. 277. nec non nimio & præpoſtero Zelo. 278. ſq. ſic vero neminem meliorem reddunt. ibid. conferendo Chriſt. hodiernos cum antiquis 3. poſt Chriſtum ſeculis viventibus. 280. Leibnitii Hypotheſis, illius corruptionis ideam labefacturæ incertitudo declarata. 296. ſq. ad quas

regu

regulas illa dijudicari debeat. 258. ſq. idea illius hodie regnantis. 299. ſq.
*Cotelerius* citatus 85. 667. 670. 671. 673. 685. 731. 734.
*Craig. Job.* ejus Theol. chriſt. principia mathematica notata. 425.
*Creatio* ſententiæ philoſ. platon. pythagoricorum de ea refutatæ. 103. ſententia creationis ex nihilo cum ſententia Platonis de exornatione materiæ exiſtentis comparata. 825. 851.
*Creilingius* citatus 956. 1054.
*Crouſaz* cit. 202. 374.
*la Croze* cit. 44. 115. ſq. 164. 191. 266. 331. ſq. 339.
*Cudvvorthus* cit. 162. 933. notatus 29. 772. 812. 945.
*Cultus* ſanctorum ſuperſtitioſus & perniciosus. 326. 329. ſq.
*Cunæus* citatus. 1012.
*Cyprianus* de ejus viſionibus varia ſentiunt eruditi. 715. illæ dijudicatæ. 717. ſq. ejus ridiculæ de S. Cœna opiniones. 720. cit. 289. not. 660.
*Cyrillus* cit. 106. not. 747. ejus de *diſciplina arcani* ſententia. 1098. 1115.

## D.

DACIER citatus 594. ejus de philoſ. Platonis ſententia notata. 814.
*van Dale* cit. 106.
*Dallæus* cit. 266. 281. 650. 746. 976. 1114.
*Daviſius* cit. 767. 838.
*Deus*, de eo homines ſæpius falſas ſibi formant ideas. 32. qua ratione ad veros de eo ſenſus perveniamus. ibid. & quem illi in mentes noſtras habeant influxum. 34. ejus cognitio datur naturalis. 42. ſq. Vid. *Plato*, *Spinoza*.
*Deiſtæ* variis modis relig. & natur. & revelatam oppugnant. 7. ſq. 521. ſq. non omnes illorum pravis affectibus decepti relig. revel. negant. 369. objectiones eorum refutatæ: 1. quod relig. chriſt. libertatem ſentiendi tollat. 372. ſq. 2. quod Chriſtiani in varias ſectas ſint ſciſſi, & myſteria illorum non conveniant cum ratione. 376. ſq. 440. ſq. 3. Deum ipſum varias de ſe ſententias probare. 382. ſq. 440. 443. 4. revelationis methodum objiciendo. 384. ſq. 5. ipſorum religionem æque, ac chriſtianam, ad pietatem in Deum incitare. 392. ſq. 6. myſteria inter relig. principia referendo, & ea inexplicabilia dicendo ἀδύνατα ſtatui. 402. ſq. 7. religionem chriſtianam erroribus contaminatam hos ſimul amplectendos cogere. 406. 8. de miraculorum origine diſſenſum chriſtianorum argumenti ab illis petiti vim infringere. 409. ſq. 9. efficaciam relig. chriſtianæ adſcriptam non ipſam chriſtianorum probare vitam. 10. multos Theologos ſtatuere, quod Gentiles virtuti dediti ſine revelatione ſalventur. 414. 11. quod non amplius miracula fiunt, contra illorum fidem hiſtoricam argumentantur. 419. ſq. 12. quod, Ethicæ chriſtianæ præſtantia demonſtrata, tamen illius, prouti juris naturalis,

lis, obſervantiæ impoſſibilitas ſtatuatur. 427. 13. Chriſtianiſmum eſſe cauſam ſuperſtitionis. 429. 14. nullam revelationem quicquam adolere relig. natur. 435. 15. omni religioni bellum indicere, qui revelatam extollendo naturalis vim imminuunt. 438. 16. multos chriſtianos ſine examine religionem admittere, & ipſorum doctores falſo Zelo abripi. 440. quomodo tractandi. 509. quomodo in viam reducendi. 521. ſq. 1117. unde illorum religio emendata fuerit. 553.

*Dionyſius Alexandrinus* ipſius a ſe ipſo narratæ viſiones expenſæ. 730.

*Dittonus* citatus 405. 425. 523.

*Docetæ* prima relig. chriſt. capita in ſenſus ridiculos detorquebant. 85.

*Dodvvellus* ejus ingenium & mores depicti. 715. de Martyribus primis ſententia. 285. pro divinitate viſionum *Cypriani* rationes expenſæ. 726. ſq. citatus 656. 663. 670. 691. 695. 738. 740. notatus 666.

*Drelincourt* ob myſticas in doctrina de S. Cœna locutiones not. 969. 1121.

E.

EASCHAR citatus 249. 488.

*Eccleſia* chriſtianæ hodierna conditio a multis magnopere laudatur. 1. ſq. multis laborat vitiis, nec melior ſuperiorum ſeculorum. 4. ſq. Vide *Corruptio. Deiſtæ.*

*Edelmannus* Spinoziſmi defenſor. 143. 510.

*Educatio* prava gravis *incredulitatis* cauſa. 190. quomodo in illa peccetur. 191. ſq. vel non inſtituendo religionem. 195. vel perverſe. 199. 203. non docendo uſum rationis in religione & in compeſcendis pravis affectibus. 201.

*Egmondus* Epiſcopus Londinenſis. ejus epiſtolæ paſtorales citatæ. 170.

*Eloquentia* an ars rhetor. ad *veram* quid conferat. 629. quis ſit ejus ſcopus. 631. quomodo acquiratur. 633. diſcrimen inter veram & falſam. 636. vera eſt ſolidæ eruditionis fructus. 641. figuratæ orationes eam peſſundant. 643. 1121. de Veterum eloquentia judicium. 639. 645.

*Elsnerus* citatus. 982 986. 989.

*Emilianus*. de modo concionandi in Italia uſurpato citatus. 487.

*l'Enfant* citatus. 759.

*Epicurus* homo ambitioſus Plutarcho audit. 54. ejus de origine Mundi ſyſtema falſiſſimum. 157. ſq. ejus hodierni ſequaces ipſo inſaniores. 159.

*Epictetus* citatus 181. 359. & alibi.

*Epiphanius* citatus 665. 740. 1102.

*Ἐποχὴ* in rebus theologicis commendatur. 272. 274. Vide *Tolerantia.*

*Eraſmus* citatus 51 234. 533. 561. 584. 596. 601.

*Errhardus*. de illuſtrium ac obſcurorum ſcriptorum erroribus præcipuis in hiſtoria Mahommetis eorumque cauſis liber citatus 109.

*Ethica*. voluptatum & adfectuum amor illi contrarius. 60. *chriſtiana* præ Moſaica

Moſaica præſtantia. 69. quomodo ea a judæis impugnata. 70. Mahommedana impuriſſima & laxa. 132. ſq. quomodo ea perverſe a multis tradatur. 212. quæ ejus præſtantia, & quomodo obſervari poſſit. 427. quomodo rite tradatur. 461. illam V. D. Miniſtri callere & exponere debent. 490. chriſtianæ contra Deiſtas defenſio. 593. ſq.
*Evangeliſta.* illorum fides probata. 529. ſq.
*Eulogius Diaconus.* Ejus Viſio expenſa. 736.
*Evremontius.* illius mores & ingenium deſcribuntur. 61.
*Euſebius* citatus 100. 204. 282. 288. 290. & alibi paſſim.
*Exuperius.* ejus Viſio examinata. 709.

F.

FABER *Tanaquil.* improvida ejus de Socrate ſententia notata. 584.
*Fabritius Albertus* citatus 3. 83. 731. 741. 914. *Jo. Ludov.* citatus. 44.
*Felicitas.* quo tempore Martyrium ſubierit, diſceptatur. 698. Montaniſtarum ſectæ, ut & ejus Martyrolog. auctor, addicta erat. ibid.
*Fellus Epiſcopus Oxonienſis* citatus 286. 725. notatus 721. 725.
*Fenelon.* ejus methodus convertendi incredulos notata. 21. citatus 158.
*Fleiſcherus Job. Lud.* ejus introductio in Jus eccleſiaſticum citata. 519.
*Fleſchier Eſprit* notatus 216. 280. 557. citatus 454.
*Foſter Jacobus.* ejus contra Tindalum relig. chriſt. defenſio citata. 314.435.
*Frey* citatus. 21.
*Frikius* de cura Vet. Eccleſ. circa Canonem S. Script. citatus. 663.
*Fructuoſus* Epiſcopus. ejus Viſio expenſa. 736.

G.

GAGNER citatus 109. & paſſim in Medit. 3.
*Genebrardus.* ejus de Verſione Bibliorum ſententia. 1059.
*Gentes.* an dentur, quæ omni Dei cognitione carent. 44. argumentum ab earum conſenſu deſumtum non validum. 45.
*Gentiles.* illorum Theologia prima Theol. nat. principia continet. 42. Jus naturale ipſos non latet. 43. quare tam proni ad ſuperſtitionem. 323. quomodo Pontific. Miſſionarii illos ſuperſtitioſos ritus docendo graviter peccent. 329. ſqq ſic ad incredulitatem compelluntur. 340. perſecutionibus Chriſtianorum oppreſſi ab ipſorum religione abhorrere incipiunt. 344.
*Gentil.* ejus Itinerarium citatum. 329. &c.
*Gerdeſius* citatus 977. 1033.
*Gnoſtici* ſuperbia inflati relig. chriſtianam aſpernabantur. 83.
*Grabius* citatus 662. 671. 678. 682. 863.
*Grape* Theologia recens controverſa citata 44.
*Gravius* citatus 942.
*Gregorius Thaumaturgus.* viſiones ei adſcriptæ. 739.



Digitized by Google

*Grotius*. ejus liber de Veritate relig chriſt. commendatur. 31. citatus 96. 98. 122. 184 273. 309. 345 360. 475. 645.

*Gryneus Johannes*. ejus literæ de Mahommede impoſtore & gloriæ cupido. 130. ſqq. citatus hinc inde in Theſibus.

*Gudius*. ejus paganus chriſtianorum laudator & fautor citatus 286.

*Gundlingius*. Platonem inter Atheos Spinoziſt. refert. 762. ejus argumenta refutata: ſcil. unam ex Deo & materia fieri ſubſtantiam, illo ſe huic libere accingente. 788. 808. 850. nullum inter ipſius & *Stoici* Syſtema intereſſe diſcrimen. 789. 876. eum Mundum Animal vocaſſe. 791. nec non Deum. ibid. 812. 876. ejus Deum duabus conſiſtere hypoſtaſibus, uti *Spinozæ* duobus attributis, adeoque hæc duo ſyſtemata convenire. 792. 954. ejus materiam innatam e Dei ſinu emanaſſe, quod eſt πρῶτον *Gundlingii* ψεῦδος. 799. 816. 861. 884. 950. ex illa emanatione Deum, vel ut extenſum, vel ut totum, cujus pars materia ſit, concipiendum. 801. 816. 906. 950. 957. Deum & materiam ab æterno junctos fuiſſe. 803. 861. 898. 906. mundi æternitatem ſtatuiſſe eundem. 804. 920. 924. unam in ſyſtemate Platonis dari ſubſtantiam. 879. 892. eam ipſum nonniſi diverſis nominibus diſtinxiſſe. 806. 935. illum ſua principia in unam ſpeciem miſcuiſſe. 809. 937. ex ejus ſententia ſequi, mundum eſſe Deum, & Platonem ſibi non conſtare. 812. 923. quod de idea, quæ a Deo non diſtincta, verum, & de anima mundi verum eſſe poſſe. 814. 937. 946. illum materiæ ſingularem animam, eandem moventem adſcripſiſſe. 815. ſq. ejus de Atheorum claſſibus augendis ſententia expenſa. 820. 834. 851. mundi deſtructionem ex Platonis ſententia impoſſibilem eſſe. 821. 870. non recte agere, qui vett. phil. atheiſmi vitio liberare volunt. 829. Atheiſmi definitio in hac quæſtione non neceſſaria, cum nonniſi de Platonis philoſ. collata cum Spinozæ erroribus agebatur. 833. Deum & materiam a Platone ficta tantum mentis præciſione diſtingui. 838. diſtinctionem Platonis inter ſubſtantias mater. & intellect. non probare, quod Deum & materiam non confuderit. 845. 922. voluntatem cum libertate ab ipſo confundi. 850. ſqq. Spinozæ de creatione ſententiam falſe explicans eandem Platoni adſcribit. 858. illum animas tum univerſalem, tum ſingulorum fato ſubjeciſſe, & hinc Spinoziſmi ſuſpectum. 865. non puniri poſſe. 868. Deum illius, quamvis non dixerit, peccati auctorem eſſe. 869. materiam, æternam licet, fluidam tamen ex divina eſſentia emanaſſe, ſecundum Vett. philoſ., alias inexplicabile eſſe Dei in eam jus. 896. falſam Vocis δεῖξαι exhibens explic. & falſam Platoni attribuit ſententiam. 884. falſam Timæo Locro tribuit ſententiam, quod materiam Dei participem faciat. 885. 927. ex anima mundi probare vult, Deum nonniſi unam agnoviſſe ſubſtantiam. 888. 937. dum e ſinu divinitatis expulſa. 890. 903. illam ἀποσπασμάτιον eſſentiæ divinæ vocarit. 897. ejus λόγος progenies Dei ſit. 898. ſic & anima mundi ab altero principio orta. 930. 912. adeoque cum corporibus ac Deo mixta unam

unam effecerit ſubſtantiam. 905. ſq. 937. 939. cauſa externa a mundo diverſa in ſyſtem. Platonis contra eum defenſa. 909. Virgilii loca in Spinozæ ſententiam precario trahit. 929.
*Gyrtlerus* citatus 188. 986.
*Gymnaſia*. quæ in illa irrepſerint vitia. 229.

## H.

HÆRETICI. antiqui pravis affectibus decepti relig. chriſt. oppugnarunt. 79. ſq. quomodo in iis refutandis agendum. ibid. philoſ. orientalis ipſos a relig. chriſt. vera ac pura avocabat. 81. ſuperbia corrupti libros genuinos vel rejiciebant, vel interpolabant, aliosque ſupponebant. 83. barbaris & obſcuris ad errores ſuos illiniendos utebantur vocibus. 84. prima chriſt. relig. capita in ſenſus abſurdos & ridiculos detorquebant. 85. incertas & falſas Hypotheſes in dubiis veris præferebant. 86. ſq. an primis poſt C. N. ſeculis plures ac pejores noſtro ævo, nec ne, exſtiterint. 291. illorum libros periiſſe multi dolent. 313.
*Hæretificationes*. quæ poſt ſe trahant mala. 263. 1054. illarum exempla. 265. 1054. non inſtructi neceſſariis ad examen dotibus adeas proclives. 267. præjudicia auctoritatis illarum cauſæ. ibid. quod non diſcernatur inter fundamentalia & acceſſoria in religione. 268. Hypotheſium amor eaſdem procreat. 269. ignorantia hiſtor. eccleſ. & antiquarum hæreſium. 270. nimium inclareſcendi ſtudium, & falſus Zelus. 271. pruritus omnia in relig. ſciendi & decernendi. 272. 361. 371. impediunt ſolidum Theol. ſtudium. 1053.
*Hallerus* Albert. citatus. 342.
*Hanſchius* citatus. 104.
*Harduinus*. ejus mirum ingenium deſcriptum 163. ſq. notatus 64.
*Haſæus*. ejus in *Evremont*. epigramma 61. citatus 76. 688. 704. 736.
*Havercampius* citatus 595.
*Heideggerus* citatus 299. 346. 994. 1004. 1028. 1029.
*Heineccius*. ejus Abbildung der griechiſchen Kirchen citatur 1104.
*Heinſius*. ejus hiſtoria eccleſiaſtica citatur. 6.
*Heiſenius*. ejus commentar. in Epiſt. *Jacobi* citatus. 354.
*Helena* Conſtantini M. Mater. ejus Viſio expenſa. 746.
*Herbelotius* citatus 82. & paſſim.
*Hermes*. quo ſeculo vixerit, diſputatur. 667. 670. de illius libro *Paſtor* antiqui varia ſentiebant. 660. quid recentiores. 667. qualis fuerit homo. ibid. 673. ejus viſiones falſæ. 668. illarum exempla. ibid. ſqq. mandata ipſi per viſiones tradita expenduntur. 672.
*Heumannus* citatus 57. 116. 345 412. 584. 736.
*Hierocles* citatus 50. 359. 835. 1106.
*Hieronymus* citatus 96. 309. 339. notatus 478. refutatus 97.
*Hoadly*. ejus liber de *S. Cæna* commendatus. 969. 982. cit. 975, 984.
 *Holſte-*

Digitized by Google

*Holſtenius* citatus 93. notatus 707. 708.
*Hombergius*. ejus dubia circa Jus Naturæ citata 571.
*Homines*. illorum recens natorum conditio infirma. 32. Vide *Infantes. Anima*. an dentur omni de Deo ſenſu carentes. 44.
*Hoſpinianus*. Zvvinglii de S. Cœna ſententiæ defenſio citata. 1008. hiſtoria de conſenſu ejus cum Calvino. 1034. ſq.
*Hottingerus Henr*. Avus. citatus 82. 109. ſqq. 260. Nepos. 238. 521.
*Huldricus Jo. Jacobus* citatus. 78.
*Hypotheſes*. particularium amor nocet ſolido Theol. ſtudio 140. 1050. argumenta ex illis deſumta Veritatem relig. minus rite probant. 248. controverſiarum numerum augent. 269. illarum amore corruptio generis humani a nonnullis extollitur. 276. Leibnitii, qua illam corruptionem imminui putat, incertitudo demonſtrata. 296. ſqq.

## J.

JABLONSKIUS *Daniel Erneſt*. citatus 266. *Paulus Erneſt*. citatus. 85.
*Jacobus* Martyr. ejus Viſio examinata. 738.
*Jacobi*. J. F. ejus Betrachtungen über die vveiſen Abſichten Gottes citantur 540. 542.
*Jamblichus* citatus 775. 846. 880. 918. 1107. Juliani laudator. 107. notatus 94. ſq. 913.
*Janſeniſtæ* ob falſas & triſtes de Deo ſententias notati. 278.
*Jaquelot* citatus 257.
*Ideæ*. variæ de illis dantur ſententiæ. 605. *Ariſtotelicorum* examinata. 606. ſq. *Carteſii*. 608. *Malebranchii*. 613. ſqq. *Leibnitii* & ejus ſequacium. 625. nos neſcimus, quid illæ ſint. 628. 816. 848. 945. an dentur innatæ? 179. 1044. abſtractas homines non facile formare queunt. 33. de Deo falſæ incredulitati favent. 322. quomodo in Deo ſint, ignoratur. 947.
*Jeſus*. ejus cum Judæis diſputandi ratio. 67. ejus inter Judæos fata. 69. falſo illum Moſi poſtpoſuerunt. 71. miracula illius cum Moſis collata. 74. doctrina de illo æque certa ac Moſis. 76. miracula illius a philoſ. platon. pythagor. negata 104. de illius perſona, διαθήκη ac miraculis opiniones Muhammedis. 140. Spinozæ. 153. ſq. Woolſtoni. 169. ejus miracula & reſurrectio contra Deiſtas defenſ. æ. 526. ſq. ipſius docendi methodi præ Socratica præſtantia. 559. ſqq. errores refutando Socrati præcelluit. 567. 567. ſqq. ipſius præ Socrate præcellentia. 588. eo quod fuerit legiſlator. 595. ac ejus diſcipulorum. 590. ex efficacia doctrinæ ipſius in homines. 599.
*Jeſuitæ*. illorum de ſuis Gentium converſionibus magniloquentes literæ citatæ. 329. ſqq.
*Ignatius*. de ejus Martyrio. 676. 679. ſq. acta illius dubia. 678. ipſius Comitibus factæ viſiones falſæ. ibid. nec non, quæ ipſi adſcribuntur. 683. ejus epiſtolæ ſuſpectæ videntur. 685.

*Igno-*

*Ignorantia* rerum divinarum princeps incredulitatis cauſa. 32. ſq. illa late patet. 34. ejus fontes & origo. 35. falſo eam ipſi religioni objiciunt increduli. 37. ſq. ea non invincibilis. 42. illa laborantes, at religionem oppugnantes affectibus ſuis pravis obtemperant. 62. portentoſas ſæpe gignit opiniones. 92. *docta*, quomodo acquiratur. 1076.

*Imaginatio* homines ſæpe in religionis examine fallit. 33.

*Incredulitas*, creſcens indicium degeneris chriſtianiſmi & infelicitatis ſeculi noſtri. 7. 12. variæ illius machinæ. 8. ſq. non rationibus, ſed meris convitiis religionem impugnat. 10. vitiorum ac ſcelerum fertilis. 15. qui falſo hujus vitii accuſantur. 501. caracteres ejus exhibentur. 503. ſq. qua ratione illi occurrendum. 16. ſq. 446. nimirum vi demonſtrationis. 20. illi reprimendæ obſtant malæ relig. chriſt. defenſiones. 22. in cauſas ejus inquirendum. 506. eæ detectæ nos ab illa præcavent. 25. ſq. illas quivis V. D. M. noſſe debet. 27. ſq. illius variæ recenſentur claſſes. 28. ejus definitio. 31. ejus præcipuæ cauſæ, ignorantia rerum divinarum. 32. ſq. affectus pravi. 49. ſq. ambitio. 53. voluptatum amor & divitiæ. 59. ſq. educatio liberorum prava. 191. Academicorum vita. 227. ſq. Theologorum neglectus in tradendis praxi chriſt. & officiis V. D. M. 231. ſic hi neſciunt, illud malum ſanare. 233. jejuna primorum relig. nat. & revel. capitum tractatio & operoſa Hypotheſium particul. expoſitio. 238. nimium Hiſtoriæ literariæ ſtudium. 246. infirma pro Veritatibus ſanctis argumenta. 247. Sermones ſ. male ſani & inſipidi. 249. calumniæ de rationis in religionis examine uſu. 251. acerbæ Theol. de rebus levioribus contentiones. 257. controverſiarum momento extollendo & leviter errantes hæretificando. 263. morum corruptio. 265. 303. inprimis vitia V. D. Miniſtrorum. 306. libri atheiſmo & impietati faventes. 312. 315. ſuperſtitio in genere. 318. 322. Pontificiorum exemplo id probatur. 340. perſecutiones ob religionem. 344. varius doctrinæ de Providentia abuſus. 348. ſq. juramentorum abuſus. 358. injuriæ & impoſturæ ſanctitatis ac pietatis titulo ornatæ. 361.

*Increduli*. libri eorum non poſſunt facile impediri. 17. an pœnis ſint afficiendi. ibid. 513. ſq. quid de illorum libris in lucem editis decernendum. 312. an legi & refutari mereantur? 18. ſqq. illorum multi præjudiciis dediti & ratiocinandi artis ignari. 22. illorum cum chriſtianis diſputationes magni momenti. 24. precario ad multorum chriſtian. ignorantiam pro ſua cauſa defendenda provocant. 37. ſq. multi illorum ignorantiſſimi. 38. eorum variæ claſſes deſcriptæ. 28. illos ambitio, voluptatum amor, avaritia decipiunt. 53. 59. ſq. ſigna, ex quibus illos cognoſcere potes. 62. ſq. 503. ſq. falſo quasdam S. Librorum contradictiones apparentes contra veritatem relig. chriſt. urgent. 96. ſq. aſtrologiæ judiciariæ nonnulli illorum patrocinantur. 160. falſo religionem & ſuperſtitionem confundunt. 320. negant affectus errorum, quorum accuſantur, cauſas eſſe. 368. illorum contra relig. chriſt. objectiones. Vide *Deiſtæ*. rationem ad felicitatem noſtram ſufficere exemplo *Socratis* probare volunt. 553. 575.

*Indifferentiſmus* a pravis affectis gignitur. 63. *increduli* falſo ad eum, tanquam Deo placentem confugiunt. 383. 440. ſq. qui falſo hujus accuſantur. 502.

*Infantes.* recens nati in maxima rerum, præcipue, quæ ad relig ſpectant, verſantur ignorantia. 41. 178. 323. 1044. quam prava multis detur educatio. 191. ſq. religionem a parentibus vel plane non erudiuntur, vel perverſe. 195. rationis uſum in cognoſcendo vero & compeſcendis cupiditatibus negligentes nunquam felices fient. 201. ſiniſtra relig. inſtitutione ad pravas opiniones inclinant. 203. relig. natur. non cognoſcentes revelatam non perſpicient. 209. quam male revelata religio illis tradatur. 211. Ethica. 212. cum omni ſtudio his ſint imbuendi. 217. quid in illorum educatione vitare debeant parentes. 448. quid præſtare. 450. quid informatoribus in illis erudiendis incumbat, 451. quid, ſi graviores addiſcant diſciplinas, Profeſſoribus. 455. ſq.

*Informatores.* quomodo in tradenda relig. peccare ſoleant. 206. ſq. ac in Ethica. 212. quid in inſtituendis infantibus obſervare debeant. 451.

*Initiati* qui ita apud Vett. fuerint vocati. 1099.

*Inſtitutio* perverſa relig. eſt cauſa tum credulitatis, tum incredulitatis apud infantes. 205. relig. natur. primum principia tradenda. 209. quomodo revelata & Ethica docendæ. 211. ſq. 217.

*Interpretatio* S. Literarum multis laborat difficultatibus. 1055. ex V. T. recenſentur. 1056. quam ridiculæ prophetiarum dentur interpretationes. 1062. difficultates N. Teſt. interpretaturo occurrentes. 1057. præjudicia, ſectæ ſtudium veram præpediunt. 1047. 1058. Concilii Tridentini de ea ſuſcipienda decretum. 1052.

*Jæcherus* contra *Woolſtonum* citatus. 168.

*Joſephus* citatus 68. 72. 75.

*Joungs Arthur.* ejus de Origine ſuperſtitionis liber citatus 528.

*Irenæus* citatus 83. 657. 662. notatus 658.

*Judæi.* cauſa illorum ignorantiæ. 36. illorum tempore adventus Meſſiæ miſera conditio. 67. ſq. affectibus abrepti ejus doctrinæ & miraculis repugnabant. 68. 525. ſq. illorum de ejus Ethica calumniæ. 70. ipſorum Ethica depicta. ib. hodierni non minus pravis illis affectibus dediti. 73. ſq. hodiernorum religio ridicula. 77. falſa de Jeſu narrant & impia. 78. perſecutionibus a chriſtianis oppreſſi relig. ipſorum agnoſcere nequeunt. 344. illorum in Cananæos exemplum tales perſecutiones non excuſat. 345.

*Julianus Imperator* infenſiſſimus relig. chriſt. hoſtis. 94. 106. 1115. de ipſius nece jactatæ nonnullorum viſiones. 750.

*Juramenta.* illorum abuſus incredulitatem gignunt. 358. horum abuſuum cauſæ. ibid.

*Jus Naturæ.* illius ignorantia non invincibilis. 41. ſq.



Digitized by Google

## K.

KETTNERUS. ejus diſſertatio *de reliquiis miraculorum & viſionibus poſt Apoſtolorum tempora* citata 656. 658 notatus 659. 683.
*Kidderus*. ejus *demonſtratio, Jeſum eſſe Meſſiam*, commendata 36. 292.

## L.

LACTANTIUS citatus 21. 33. 94. 218. 319. 356. & aliis in locis pluribus. notatus 283.
*Laërtius* citatus 645. 764. 772. 840. 844. 847. notatus 824.
*Lampe* citatus 433.
*Lavaterus Jo. Jacob.* ejus diſſert. de Interpretat. S. Scripturæ, præcipue de Analogia fidei citata. 1053.
*Laufferus Jo. Jacob.* ejus diſſert. de recta Liberorum educatione citata. 215.
*Leibnitius* citatus 87. 161. 210. 216. 276. 814. 956. ejus de idea corruptionis humanæ imminuenda hypotheſis examinata. 296. ejus de ideis ſententia expenſa. 625. ſq.
*Lemkerus*. ejus hiſtoria *Woolſtoni* citata. 168.
*Leo S.* martyrii ejus, in quod ſua culpa ruit, hiſtoria. 755.
*Libertas*. Academicæ idea & abuſus. 236. 479. ſentiendi in religione tolli opponunt increduli. 372. ſq.
*Libri* incredulorum & hæreticorum. quid de illis decernendum. 312. illorum promiſcua lectio promovet incredulitatem. 311. 315. ita & obſcæni ac impii. 316. aſceticorum ad S. Cœnam vera indoles ac requiſita. 1014.
*Lidlethonus*. ejus de Pauli converſione literæ citatæ. 531.
*Limborchius* citatus 58. 70. 974. commendatus 36. 292.
*Literæ*. tum Sacrarum tum profanarum conditio hodierna felix 1. ſq. multis ea laborat vitiis. 4. ſq. Sacrarum in præceptis tradendis ſtylus & methodus defenſa. 544. ſq. Vide *Interpretatio*.
*Livius* citatus 325. 639. 1109.
*Lockius* citatus 375. 388. 394. 396. 411. 507. 571. 643. commendatus 604. ejus de integris gentibus Atheis ſententia notata 44.
*Lucretius* citatus 320. &c.
*Lucianus* citatus 1099.

## M.

MAGISTRATUS. illorum circa religionis negotium officia & partes. 494. ſqq.
*Mahommedes*. quæ de hoc famoſo impoſtore narrantur fabulæ. 109. ejus in cœlum itineris næniæ. 110. ſq. 119. quare Prophetæ nomen acceperit. 113. 138. ſcil. fraude ſua ac ſociorum. 114. veri Prophetæ nomine plane indignus. 126. teſtes ejus fide indigni ipſius hiſtoriam e ſacris literis exornarunt. 115. prærogativa ipſi tributa. 116. miracula illi falſo adſcripta. 120. ſq. 137. Theologiæ ejus idea. 122. homo turpis

Digitized by Google

turpis fuit & fanaticus. 118. 138. ſq. impoſturæ illius in propaganda ſua doctrina ſpecimina. 134. quomodo religionem ſuam ingenio Arabum accommodarit. ib. ſq. inconſtans in tradendis præceptis. 136. multas relig. natur. ac revel. veritates negans eis contrarias induxit. 139. ſq.

*Mallebranche.* ejus ſyſtema cauſarum occaſionalium notatum. 349. 352. ejus de Ideis ſententia examinata. 613. ejus de Tertulliano judicium. 690.

*Manes.* ejus character depictus. 81.

*Manichæi.* nonnullos N. T. libros vitiabant & falſos indulcebant. 83. terminis mente vacuis & obſcuris uſi. 85. incertis & ſtramineis hypotheſibus ſuperſtructum illorum ſyſtema. 87. illius præcipuæ poſitiones enarratæ. 88. ſq. multa de iis falſa narrantur. 266. illorum de mali origine errores a Baylio arrepti notantur. 276.

*Maraccius* citatus 106. &c. &c.

*Marcio.* quare Hæreſin amplexus. 81. nonnullos N. T. libros rejiciebat & depravabat. 83.

*Marianus.* ejus viſiones examinatæ. 738.

*Martyr Pet.* citatus 546. 1029. ob ſuum pacis ſtudium laudatus 1033.

*Martyres.* per illos primorum chriſtian. pietas non rite demonſtratur. 285. 676. verorum numerus nimis augetur. 286. ſq. 600. 676. quæ de illis & illorum actis obſervanda. 674. quid de Miſſionibus & miraculis ob illos factis judicandum. 676. ſq.

*Maximus Tyrius* citatus 585. 767. 771. 780. 783. 786. 838. 840. 867. 1067.

*Mejerus Georg. Frideric.* ejus contra *Edelmann.* chriſt. relig. defenſio commendata 511.

*Melanchton* citatus 1075.

*Menander* citatus 673.

*Menkenius* citatus 246.

*Mens.* ejus immortalitas ab incredulis negata. 30. Vide *Anima.*

*Metaphraſtes* citatus ac notatus paſſim in Diſſ. de Viſionibus.

*Meyerus Jo. Gebh.* de Theologia Vett. recondita citatus 1093. notatus. 1100. 1109.

*Midlethonus.* ejus de miraculis primis poſt C. ſeculis factis ſententia. 677.

*Millius* citatus 106. ſqq.

*Miltiades* citatus 666.

*Miniſtri* V. D. illorum pravi mores incredulitatis cauſa. 226. 306. 308. ignari ſuorum officiorum Incredulis neſciunt ſatisfacere 231. hypotheſium particular. præ veris fundamentalibus, ſtudio hæc neſciunt aliis tradere. 238. hiſtor. literar. nimio amore utiliores negligunt ſcientias 246. multi in ſermonibus ſuis S. peccant, ac iis incredulitatem promovent. 248. ſq. invehendo in rationem, ubi de religionis examine agitur. 251. ſuis de rebus nullius fere momenti acerbioribus rixis 257. controverſiarum momentum extollendo, & læviter errantes in hæreticorum numerum referendo. 263. 272. falſo Zelo abrepti. ibid.

illo-

Digitized by Google

illorum corruptio a multis nimis exaggeratur. 307. illorum circa doctrinam de S. Cœna officia. 961. quomodo illa abutentes in viam reducere debeant. ibid. Vide *Cœna S.* quæ ad ipſorum munus rite obeundum in iis requirantur dotes. 1046.

*Miracula*, de Chriſti ſententiæ Judæorum blaſphemæ. 68. ſq. Chriſti cum Moſis miraculis collata. 74. ſq. Woolſtoni de iis ſententia falſa & abſurda. 169. Spinozæ. 153. ſq. Mahommedi falſo adſcripta. 137. cui illa patrandi competat virtus. 409. 589. ex eo, quod non amplius fiant, contra Veritatem hiſtoricam a Chriſto patratorum argumentantur increduli. 419. ſq. Chriſti contra Deiſtas defenſa. 526. ſq. primis poſt Chriſti deceſſum ſeculis non omnino deſiere. 657. at a Patribus nimium illorum numerus augetur. 688.

*Montanus*. qualis furfuris fuerit hommuncio. 644. 692.

*Montaniſtæ*. illis multa falſo attribuuntur. 265. 692. ab ipſis viſiones & vaticiniorum dotes falſo jactatæ. 664. 696. ſq. Perpetua & ſocii illis addicti. 699. 704.

*Moſes*. ejus miracula cum Chriſti miraculis collata. 74. an Chriſto fuerit major. 76.

*Moshemius* citatus 10. 16. 55. 81. 92. & ſæpiſſime.

*Moyle* citatus 431. & alibi paſſim.

*le Moyne*. ejus de ſcriptis & fatis Woolſtoni diſſertat. citata 168.

*Muratorius*. ejus liber de ingeniorum moderatione in relig. negotio citatur. 315. 338.

*Muſſardus*. ejus Tractatus de Conformitate Cærimoniarum antiquarum & recentiorum citatur. 340.

*Myſteria*. objectiones Deiſtarum contra ea refutata. 376. ſq. 402. ſq. 532. 575. ſq. *Trinitatis*, quomodo de eo Vett. Theologi diſſeruere 900. 912. 954. recentiores. 1122.

## N.

NARCISSUS. *Epiſc. Hieroſ.* ejus Viſiones expenſæ. 710. ſq.

*Natalis Confeſſor*. ejus Viſiones dijudicatæ. 732.

*Nemeſius* περὶ φύσεως ἀνθρώπου citatus. 904.

*Neſtorius*. multa de illo falſo narrantur. 266.

*Nilus*. falſus Viſionum Theodoti teſtis. 752.

*Nolanus Paulus* notatus. ibid.

*Nonnen* citatus. 295. 695.

*Nyſſenus* Gregorii Thaumaturgi encomiaſtes notatus 740. 754.

## O.

OECOLAMPADIUS citatus 980.

*Oederus*. ejus refut. Catechiſm. Racov. citata 190. Hiſtor. Bogomilorum criticæ prodromus. 266.



Digitized by Google

*Olearius* notatus 981. ſq. citatus 98. 584. 847.
*Olivetus.* ejus chreſtomatia Ciceron. commendata. 456.
*Oracula.* quæ de iis in India ope crucis ſublatis fabulentur Jeſuitæ. 336. qua arte illa edebantur. 564. Oraculi Delphici de Socrate teſtimonium. 584.
*Oratores S.* quid vitare debeant. 486. 1121. quid præſtare. 489. quis ſit illorum ſcopus. 631. quibus inſtructi eſſe debeant præſidiis. 632. quas ob cauſas multi plebi arrideant. 638. quomodo optime artem affectus compeſcendi addiſcere poſſint. 642. Vide *Cœna S. Miniſtri V.D.*
*Orationes S.* nævi in illis committi ſoliti, & quæ poſt ſe trahant mala. 249. 264. 487. 1111. quæ aſſenſum, attentionem & perſuaſionem excitent. 634. ſq. an ad plerorumque guſtum ſint inſtituendæ. 637. quare optimæ diſpliceant multis. ibid. malæ contra arrideant. 638. Vide *Cœna S.*
*Origenes.* ejus methodus S. Literas explicandi notata. 101. citatus 544. 657. 660. 663. 1099. notatus 671.
*Orſi.* ejus Perpetuæ &c. contra Basnag. diſſertat. Apologet. notata 699.
*Oſtervvaldius Pater.* citatus 7. 52. 191. 231. 238. 317. 413. 453. 602. 999. 1014. 1023. *Rodolphus* citatus 467. ejus liber de Officiis Communicantium commendatus. 969. 1016.

## P.

PAMELIUS. ejus loci *Cypriani* explicatio notata. 727.
*Papias.* de eo & ejus libro judicium latum. 661. ſq. 670.
*Pareus David* citatus 1091.
*Parentes.* quos graves in educandis liberis committere ſoleant errores. 192. ſq. 448. multi accuratiore relig. notitia deſtituti, eam liberis tradere neſciunt. 195. 204. alii negligentiores hoc in negotio eſſe ſolent. 197. non docent infantes rationis in compeſcendis cupiditatibus uſum 201. ſq. quid in educandis liberis ipſis incumbat. 450.
*Paſſeran* (Alb. Radicati Comes de) ejus contra Ethicam chriſt. cavillationes. 9. Spinoziſta. 510. citatus 38. 376.
*Patres Eccleſiaſtici.* ad illos in quæſtione de pietate primorum chriſtianorum fruſtra provocatur. 283. illorum merita injuſte in opprobrium hodiernorum Theologorum extolluntur. 291. 649. non acuti erant relig. ſuæ defenſores. 292. 652. 1064. quid de illis ut hominibus judicandum. 648. ut philoſophis. 649. ut eruditis. 650. nimis creduli & rhetoricatores in recenſendis miraculis ac viſionibus erant. 658. multi illorum temerarias opiniones arripuere. 660. quomodo de myſteriis S. diſſeruerint. 900. 912. 1064. 1111. de S. Cœna. 966. 976. 1064. 1114.
*Pearſonius* citatus 85. 190. 667. 683. 720. notatus 684. 707.
*Perpetua* Montaniſtarum ſectæ addicta. 698. 704. de tempore ejus Martyrii diverſa ſentiunt V.D. 707. ejus viſiones narratæ & expenſæ. 699. 704. ejus Martyrium. 703. 706.



Digitized by Google

*Perrault* citatus 557.
*Perſecutiones* ob religionis & ſententiarum diſſenſum quam peſtifera ſint hæreſis. 343. illas Judæorum in Cananæos exemplum non excuſat. 345. impediunt converſionem Judæorum & Gentium. 344. cauſa ſunt incredulitatis & indifferentiſmi. 346. 440. hominibus gravia de divina providentia ingerunt dubia. 347.
*Petavius* citatus 838. 840. 881. 896.
*Pfaffius* citatus 7. 160. 163. &c. refutatus 1116. notatus 1120.
*Pfannerus* citatus 656. 691. 740.
*Philoſophi.* Veteres affectibus decepti relig. revel. contemnebant & deridebant. 66. Platonico-Pythagor. exemplo id demonſtratum. 92. ſq. falſas & incertas fovebant hypotheſes. 102. illorum de Creatione opiniones. 103. miracula Chriſti negabant & ſua jactitabant. 104. ſq. qualis fuerit illorum cultus. 107. quomodo philoſophiam diſtinguere ſoliti. 1106. diſciplina Arcani in ſua philoſophia uſi 11[illegible]. illi multi Eccleſiæ Patres addicti erant. 653. quam vana Vett. ad pietatem docuerint incitamenta. 397. quomodo optime hæc ipſorum ſcientia juvenibus tradatur. 458.
*Philoſtratus.* ejus Vitæ Apollonii hiſtoria fabuloſa. 94.
*Pietas,* illi incredulitas impedimento eſt. 12. ſq. pravi adfectus eam præpediunt. 51. falſis & præpoſteris de ea ideis homines decepti corruptionem generis humani nimis extollunt. 277. conferendo illam Chriſtianorum primorum cum hodierno vivendi genere. 280. de illa nimis laudata judicium. 281. ſq. hanc tradendi Profeſſoribus Theol. princeps officium. 480.
*du Pin* citatus 1052.
*Pionius* de ejus Martyrii tempore diſputatur. 713. ejus Viſio dijudicata. ibid. ſqq.
*Placette* citatus 994. 1003.
*Plantier.* ejus Conſiderationes ſuper Hiſtor. Judæorum commendatæ. 36.
*Plato* citatus paſſim. inter Atheos Spinoziſt. relatus fuit. 762. ejus Syſtema cum Spinozæ collatum. 787. 850. 855. 857. 864. 872. 877. Deum in ſuo Syſtemate agnovit. 763. illum cum materia non confudit, nec unam tantum ſubſtantiam agnovit. 770. 845. nec is cum materia neceſſario vinculo junctus. 772. 788. 803. materiam æternam ſtatuit. ib. Deus ex ejus ſententia liberrimus. 773. materiæ & inde pendenti neceſſitati imperat. 777. 859. ad certos fines omnia creavit. 774. 855. Deum mali cauſſam eſſe negavit, animam contra liberrimam & pœnæ capacem ſtatuit. 780. 849. 864. nonniſi ejus voluntate mundum interire poſſe. 772. 870. providentiam illi adſcribit. 784. 875. animam mundi a Deo diſtinxit. 808. 811. hæc materia obſcuriſſima. 889. 912. non e ſinu divinitatis expulſa. 890. de illius Trinitate. 814. 943. an ideo quod ſententia de duobus principiis difficultatibus obnoxia, ſequatur, illum emanationis ſyſtema ſtatuiſſe. 820. Deum ſubſtantiam eſſe agnovit. 838. & a reliquis diſtinxit. 839. 848. eam realem



Digitized by Google

realem diſtinctionem ab ipſo uſurpatæ Voces docent 839. Deo & materiæ diverſas attribuit proprietates. 840. ſubſtantiis quoque intellectuales agnovit. 843. 940. an Deus ejus ex ignea conſiſtat materia. 846. quo ſenſu materiam ἓν ὂν appellarit. 863. 918. ejus de ideis ſententia obſcura. 878. 944. de ejus principiis. 883. 919. 937. 939. ejus creatio explicata. 897. ejus de λόγῳ ſententia explicata. 898. ejus ſententiæ a ſuis ſectatoribus falſo expoſitæ. 817. 913. Vide *Gundling*.

*Plinius* citatus 71. 76. 204. ejus de Chriſtianis teſtimonium 284.

*Plotinus*. de illo mendacia narrat Porphyrius. 106. ejus mors. 108. citatus 840. 843 856. 862. 865. &c.

*Plutarchus* citatus 54. 192. 196. & alibi. notatus 815. 942.

*Pocockius* citatus 111. ſqq. 179.

*Pœnitentia*. falſæ de ea ideæ incredulitatem promovent. 279.

*Polycarpus*, quo tempore Martyrium obierit, diſſentiunt eruditi. 685. viſiones ipſi adſcriptæ falſæ ſunt. ibid. ſq. quæ in illius Martyrio miracula facta narrentur. 687. ſq.

*Pontificii*. illorum ſermonibus ſacris incredulitas promovetur. 250. nec non eorundem ſuperſtitione. 340. quanta ea ſit. 326. quantopere eam ipſorum Miſſionarii inter Gentiles promoveant. 329. ſqq. illorum Inquiſitiones notatæ. 343. de interpretatione S. Literarum decretum. 1052.

*Pontius*. Vitæ *Cypriani* Auctor citatus 726. 728. notatus 729.

*Pope* citatus 642.

*Porphyrius*. infenſiſſimus relig. chriſt. hoſtis. 93. ſq. diſcipulos Chriſti calumniatur. 94. S. Libros contradictionis arguit. 95. Mathæum Evangel. inſcitiæ arguit. 97. ſq. Chriſtum inconſtantiæ. 98. Apoſtolos arrogantiæ. 99. Danielis vaticiniorum Authentiam impugnat. 100. Origenis Methodum explicandi S. Scripturas ridet. ib. ipſe illam ſectatur. 101. ejus Character. 102. Deum ſe vidiſſe jactat. 103. miracula edidiſſe & cum Dæmonibus commercium habuiſſe gloriatur. 104. fabulas de Plotino narrat. 106. incarnationem Chriſti commentis ſuſpectam reddere voluit. ibid. citatus 671. 684. 864. 898. 905. 918.

*Præjudicia*. examini religionis officiunt. 22. 26. 268. illorum origo. 48. ſq. illis decepti homines ſua fata ingemiſcunt & contra Ethicam Chriſtianam inſurgunt. 58. controverſias multiplicant. 268. ſolidam Theologiæ cognitionem impediunt. 146. ut & bonam S. Literarum interpretationem. 1058.

*Prideaux* citatus paſſim.

*Princeſſes Malabares*. hujus libri ſic inſcripti venenum detectum. 11. 172. ſq.

*Proclus* citatus 837. 914. 915.

*Prophetiæ*. illarum complementum docet veritatem relig. chriſt. 75. quam falſæ & ridiculæ illarum dentur interpretationes. 1062. plenior illarum in altera vita continget cognitio. 1071.

Pro-

*Providentia*, de divina incredulorum ſententiæ. 30. ambitio hominum tum omnes *ejus* vias cognoſcere vult, tum eandem negat. 57. quæ piorum de illa querelarum cauſæ. 58. ſq. 354. *objectiones* contra illam ex corruptione generis humani petitæ. 176. 296. 304. perſecutiones afflictis gravia de ea dubia ingerunt. 348. quantus ſit *hujus* doctrinæ abuſus. 349. in Syſtemate Cauſarum occaſionalium. ibid. nimium urgendo impotentiam hominum phyſicam. 350. moralem. 353. providentiam ad malum extendendo ex doctrina de concurſu perpetuo. 354. ſic ad incredulitatem proxime acceditur. 351. ad impietatem. 354. Felicitas improborum contra eam dubia excitat. ibid. juramentorum abuſus. 358.

*Prudentius* citatus 405. 688. 737. 752.

*Puffendorfius* citatus 178. 188.

## Q.

QUINTILIANUS citatus paſſim.

*Quirinus. Angelus Maria* Cardinalis. notatus 548 citatus 165.

## R.

RATIO. adfectus pravi illius uſum impediunt. 49. ſq. illius in compeſcendis affectibus neglectus impedit quominus eruditi juvenes quominus felices evadant. 201. an ad felicitatem noſtram ſufficiat. 553. 575. illius uſum in relig. examine negando, incredulitas promovetur. 251. ejus in hoc verus uſus defenſus. 252. ſq.

*Reimannus* citatus 794.

*Reinbekius* citatus 44. 249.

*Relandus* citatus 109. ſqq.

*Religio*. ad eam promovendam multæ erectæ ſocietates. 2. ſq. degeneris indicium incredulitas. Vide *Incredulitas*. ea ad cœrcendos affectus & ſtudium virtutis multum confert. 12. ſq. 395. 574. contra incredulos defendenda. 20. ſq. quibus dotibus id præſtiturus inſtructus ſit oportet. 22. ſq. ejus ignorantia cauſa incredulitatis. 31. quare multi ab illius examine abſtineant. 35. ſq. id ab ipſo Sotere commendatum. 40. rationis in eo uſus. 252. multi ambitione decepti ab ea aberrant. 53. illum multi parentes vel plane non, vel perverſe infantibus tradunt. 109. ſq. 201. tali prava inſtitutione liberi corrumpuntur. 204. naturalis inſtitutio revelatæ præmittenda. 208. capita ejus fundamentalia ab acceſſoriis & meris hypotheſibus ſedulo ſunt diſtinguenda. 238. 268. argumentis prolatis infirmis ea vacillat. 247. pruritus omnia decidendi ei nocet. 272. 352. quam inepte multi Patres illam propugnarint. 296. quam bene hodie a Viris doctis ejus cauſſa agatur. 302. a ſuperſtitione diverſa. 319. an diſſentientes ab illa perſequendi. 343. chriſtianæ veritas contra Deiſtas aſſerta. 523. ſq. ejus dogmata contra eoſdem aſſerta. 532. cum Muhammedana



Digitized by Google

dana collata. 124. ſq. hiſtor. philoſ. ejus præſtantiam & divinitatem clare docet. 550. nec non paucitas rituum. 962. ut & S. Cœnæ uſus. 965. eadem ex collatione ipſius cum philoſ. Socratis clare patet. 553. nullam agnoſcit Arcanam diſciplinam. 569. Vide *Arcanum.* ejus dogmata & vitæ præcepta Socratis clariora. 570. inprimis redemtionis negotium religioni chriſt. proprium præcipuum ad virtutem incentivum. 574. certiſſimam ad reconciliationem cum Deo viam monſtrando. philoſ. Socratis præſtantior. 577. ſq. ut & quod vires ad virtutem exercendam ſufficientes promittat & ſuppeditet. 581. Vide *Chriſtianiſmus. Deiſtæ. Increduli.*

*Revelatio.* optima ad virtutis ſtudium docet incitamenta. 14. 395. 574. quare homines ſæpius ab ea aberrent. 15. illam multi negant. 30. inprimis myſteria. ibid. quis ſit ejus ſcopus. 51. Deo non eſſe dignam, nec hominibus adæquatam opponunt increduli. 384. ſqq. Vide *Deiſtæ, increduli.*

*Rhetorica,* an & quid conferat ad veram eloquentiam. 629. ſqq. 644. nihil juvat ad inſtituendum Oratorem de dicendis. 632. 644. quæ illi tribuantur virtutes. 634. an attentionem excitet. 635. an doceat, quomodo affectus ſint vel excitandi, vel compeſcendi. 641. Vide *Arcanum. Eloquentia. Orationes. Oratores.*

*Rigaltius* notatus 722. 724. 728.

*la Roche.* ejus de ſimpliciori Theol. Moham. præ chriſtiana ſententia. notata. 123. ſqq. citatus 168. 715. 1063.

*Rollinus.* ejus liber de methodo tradendi literas humaniores commendatur. 454. 456.

*Roques* citatus 208. 238. 245. 250. 344. 1004.

*Roſſetus.* ejus cogitationes de Deiſmo citatæ. 311.

*Ruarus.* ejus Epiſtolæ citatæ 254.

*Ruffinus* citatus 711.

*Ruinartus.* nimius Martyrum laudator, in Diſſert. de Viſionibus paſſim citatus & notatus.

## S.

SACKIUS citatus 520. 1033.

*Sale.* ejus Verſio Corani & præfat. ad eandem citata 114. ſqq.

*Saligius.* ejus Eutychianiſmus ante Eutychem citatur 266.

*Sarpius.* ejus hiſtoria Synodi Tridentinæ citata. 730.

*Saturus.* quo tempore martyrium obierit, diſputatur. 698. Montaniſtarum ſectæ addictus. ib. 704. ejus Viſiones dijudicatæ. 702. ſq. 707. ejus Martyrium. 704.

*Saurinus* citatus 543.

*Scaliger Joſephus* citatus 1078.

*Schafftsburius* Aſtrologiæ judiciariæ addictus. 160. eruditorum de eo teſtimonia. ibid.

*Scheffurus* de conſtitutione philoſ. italicæ citatus 1107. 1109.

Scher-

Digitized by Google

*Scherlokius.* ejus liber pro Veritate Reſurrectionis Chriſti contra Woolſtonum commendatus. 168.
*Sæculum.* hodierni felicitas laudata. 1. ſqq. 302. infelicem ejus conditionem incredulitas docet. 7. ſqq. 298.
*Seldenus* citatus 300.
*Seneca* citatus 187. 214. 307. 320. 1052.
*Sextus Empiricus* citatus 564. 845. 889.
*Simoniani.* falſo multi illis errores impacti. 165.
*Simonius Richardus* citat 327. 338 1053. 1059.
*Sinenſes.* falſo illorum Theol. chriſtianæ opponunt increduli. 16. an illi nullam Dei habeant notitiam. 44.
*Sinzendorf.* ejus conatus de emendando chriſtianiſmo varie dijudicantur. 3.
*Socinus Fauſtus* citatus 190. refutatus 1008.
*Socrates.* quæ illi tribuuntur laudes. 551. ſq. 583. ejus philoſ. cum chriſt. relig. collatio hujus docet præſtantiam. 553. ejus docendi methodus ironica dijudicata. 554. ſq. Chriſti & diſcipulorum methodus ea præſtantior. 559. ſq. ſuperſtitionem non rejecit, ſed ſuo exemplo probando erravit. 562. inprimis & oracula admittendo. 564. Chriſtus omnes errores refutando ei præcelluit. 567. ſq. ejus doctrina & vivendi præcepta expenſa. 569. religio chriſtiana illis præclarior. 570. ejus philoſ. non docet certam Deum reconciliandi viam. 576. non ſufficientes ad virtutem ſuppeditat vires. 581. cum Chriſto comparatus. 583. non potuit legislatoris induere perſonam. 591. minorem ejus doctrina in mentes hominum habuit efficaciam. 597. revelat. divinæ neceſſitatem agnoviſſe videtur. 577. de eo Oraculi teſtimonium. 584. de ejus Genio s. bono Dæmone. 585. de Gallo, quem poſt mortem ſuam offerri juſſit. 594. ejus de mentium cœlo receptarum ſtatu feliciori teſtimonium. 1066.
*Socrates* hiſtor. eccleſ. Scriptor. citatus 745. 901. notatus 685. 746.
*Sontagius.* ejus de corruptelis eccleſ. apoſtol. diſſert. citata 181.
*Souverainius.* ejus liber *le Platoniſme devoilé* notatus 797. 806.
*Sozomenus* citatus 747. notatus 750.
*Spanhemius* citatus 733. 846.
*Spenerus.* quæ illi motæ controverſiæ. 258. 265.
*Spinoziſmus.* varios hodie invenit aſſeclas. 7. 143. eſt periculoſum ac ineptum ſyſtema. 143. ejus præcipua capita. ibid. contradictionibus ſcatet. 144. nullam contra ſuum ſyſtema admittit ſubſtantiam. ibid. Modos ſine ſubjecto ſubſiſtere ſtatuit. 145. principium contradictionis negat. ibid. ſq. ortum ex nihilo exiſtente admittit. 146. motum vel nullum ſtatuit, vel nihilo attribuit. 147. quæ quoad cultum divinum ex eo abſurda fluant. 148. ſq. æquivocis terminis ad incruſtandum ſuum Syſtema uſus. 150. collatum illud cum Theol. natur. & revelata. ibid. ſq. an ipſe ſuo Syſtemati fidem habuerit. 151. Moſen & Paulum in ſuas partes trahere vult. 152. quomodo miracula eluſerit. 154. quid de Chriſto ſenſerit. 155. ſq. Jus Naturæ negat. 157. Vide *Gundling. Plato.*

*Stack-*

Digitized by Google

*Stackhouſe.* ejus defenſio relig. chriſt. citata 412.
*Stapferus Jo. Frider.* citatus 240.
*Steele* citatus 538. 994.
*Stillingfleetus* citatus 804. 896.
*Suetonius* citatus 68. 76. 1109.
*Sunna.* multa de Mahommede contradictoria ſtatuit. 110. 118. &c.
*Superſtitio.* ignorantia illius mater. 36. ejus definitio. 318. incredulitatis cauſa. ibid. 322. 340. varia illius genera. 324. falſo illa cum religione confunditur. 319. ſq. 406. ſq. 429.

## T.

TACHARDUS citatus. 182.
*Tacitus* citatus 68. 76. 1113.
*Tenzelius* citatus 1097. 1109.
*Tertullianus.* Montaniſtarum ſectæ addictus multas illi viſiones factas jactitat. 689. qualis ingenii homo fuerit. ibid. ſq. citatus 285. 1099. notatus 104.
*Theologia.* ſyſtematicæ conditio hodierna laudata. 2. illius cognitio non perfecta. 4. 1043. 1060. illa nihil juvat, ſi non ſimul jungatur pietatis & virtutis ſtudium. 5. ſq. naturalis ignorantia non invincibilis. 41. ſq. naturalis per revelationem emendata. 393. ſq. 553. Hypotheſ. particularium ſtudio depravatur. 240. 1050. uſus rationis in illa. 252. quomodo tradenda. 473. ad illam addiſcendam requiſitæ dotes. 1046. illius ſolidam cognitionem impediunt præjudicia. ibid. Affectus ac ſectæ ſtudium. 1047. hinc odium & ira in alios. 1048. δοκησισοφία. 1049. rerum diſcendarum, & quidem curioſarum magis quam utilium multitudo. 1051. Pontificum, Concil., Syſtematum & formularum decreta. 1052. hæretificationes. 1053. eriſtica ſcripta. 1054. dogmaticæ imperfectio. 1060. polemicæ. 1061. propheticæ. 1062. cœleſtium major ac plenior. 1068. Vide *Anima. Chriſtianiſmus. Deiſtæ. Increduli. Religio.*
*Theologi.* illorum ſtudium ac ſcientia laudantur. 2. multi eorum ſcientia ſua nihil proficiunt. 6. illorum officium inquirendi in cauſas incredulitatis, easque tollendi. 26. quomodo illi & vita prava & neglectu officiorum incredulitati patrocinentur. 231. natur. & revel. relig. capita prima jejune tractando & hypotheſibus operoſe inhærendo. 238. polemicam theol. nimium urgendo. 242. 1061. proferendo argum. infirma pro veris. invehendo in rationis uſum. 251. ſuis acerbioribus de rebus levioribus rixis. 257. 263. 367. 371. hæretificando & falſo Zelo. 272. 1047. 1049. pruritu omnia ſciendi & definiendi. 272. 481. illorum in tradenda ſua diſciplina officia & partes. 464. ſq. 1079.
*Theophraſtus* citatus 318.
*Thomaſius Jacobus* contra Gundling. defenſus 814. citatus 821. 851. *Jenkinus* citatus 207. 262. 365. 772.

*Tillotſonius* citatus 158. 192. 199. 215. 251. 902. 967. 998. 1004.
*Timæus Locrus.* ejus de tribus principiis ſententia examinata. 795. de materia æterna & paſſiva, at non e ſinu Dei tamquam ejus pars expulſa. ib. 885. de origine animæ mundi ſententia. 796. 892. 900. ejus ſyſtema brevi expoſitum. 885. de mundi æternitate. 937. Vide *Gundling. Plato.*
*Tolandus.* judicium de illo. 54. ſq. 99. Spinoziſmi defenſor Moſen pantheiſtam fingit. 153. ejus arrogantia ac maledicentia. 165. ſq.
*Tolerantia* in religione utilis ac neceſſaria. 302. 348. 370. 548. 1080. Magiſtratibus commendata. 495. ſq. 1085.
*Touche-bœsnier* citatus 56.
*Treverus* citatus 361.
*Turretinus Alphonſ.* citatus 380. 468. 560. 1117. 1120.
*Tyndalus* notatus 313. 429. ſq.
*Tyſſotus* Auctor hiſtor. Sevarambum notatus. 176.

## V.

VALENTINUS. ejus caracter depingitur. 81. ſub terminis obſcuris vana vendebat myſteria. 84.
*Valeſius* citatus 662. 731. 742.
*Vaninus* Aſtrol. judiciariæ fuit addictus. 160.
*Vayerius* refutatus 566. 584.
*Veritas.* illius examen pravi adfectus impediunt. 51.
*Vernetus* citatus 412. 426. 521. 1117. 1119.
*Vincentius.* ejus martyrium & fabulæ de eo. 752. ſq.
*Virgilius* 809. 929.
*Virtus.* ad illam exercendam revelatione emendata religio optima proponit incitamenta. 12. 395. 574. 581. incredulitas illi officit. 12. voluptatum amor eidem nocet. 60.
*Viſiones.* quæ primis poſt Chriſti tempora factis a multis pro veritate relig. chriſt probanda tribuatur vis. 648. ad quas leges illæ expendendæ ſint. 653. illæ poſt Chriſti tempora non omnino deſiere 656. attamen a patribus illarum numerus nimis augetur. 658. multa de illis falſæ opiniones arreptæ. 660. Hermæ falſæ. 668. Martyribus falſo tribuuntur. 676. Ignatii comitibus factæ. 678. Polycarpi. 685. Attali 689. Tertulliani & Montaniſtarum. ib. ſqq. Perpetuæ. 699. Saturi. 702. Exuperii. 709. Narciſſi & Alexandri Epiſc. Hieroſ. 710. ſq. S. Pionii. 713. Cypriani. 714. ſq. Dionyſii Alexandrini. 730. Natalis Confeſſoris 732. Baſilidis. 734. Fructuoſi Epiſcopi, Augurii & Eulogii Diacon 736. Jacobi, Mariani, Æmiliani & aliorum e Numidia. 738 Victoris. 740. Gregorii Thaumaturgi. ibid. Conſtantini M. 741. Helenæ ejus matris. 746. Antonii. 747. nonnullorum de nece Juliani Imperatoris. 750. Theodoti & ſeptem Virginum. 751. Auguſtini. 755.



Digitized by Google

*Vitringa* citatus 67. 77. 184. 807. 846. 986.
*Vitus* citatus 253.
*Vives Ludov*, citatus 601.
*Voſſius Iſacus*, ejus caracter & ingenium. 162. *Gerb.* de Sectis Philoſ. citatus 803.
*Vorſtius* de Hebraiſmis citatus 1000.
*Uſſerius* citatus 678. 685. 687. 731.

W.

WAGENSEILIUS citatus 78. 1059.
*Walchius* citatus 294.
*Watts Iſaacus* citatus & commendatus. 1068.
*Weiſmannus* citatus 328. 332. 339. 355. 993. refutatus 679. 681.
*Werenfelſius Samuel* ſingulis fere paginis citatus.
*Wernsdorſius* citatus 695.
*Weſt Gilbertus*. ejus liber de reſurrectione Chriſti citatus ac commendatus 524.
*Wilmotus*. quæ illum ad incredulitatem impulerint cauſæ. 60.
*Wirzius Jo. Conr.* citatus 7.
*Witbyus* citatus 650.
*Witſius* citatus 100. 269. ſq. 656. 659.
*Wolſius Chriſtian.* citatus 16. 70. 98. 143. 382. 397. 512.
*Wolſius Chriſtoph.* citatus 180. 187. 318. 721. 772. 788. 813. notatus 254. 790. ſq. contra Gundlingium defenſus 816. 956.
*Woolſtonus*. ejus mores & de rel. chriſt. calumniæ. 168. ſq.
*Wovverius* citatus 323.

X.

XAVIERUS. ejus miracula. 330.
*Xenophon* citatus 4. 181. 398. & alibi.

Z.

ZELUS. veri & falſi indicia. 1049. falſus cauſa tot controverſiarum & hæretificationum. 271. 1047. illo abrepti de aliorum moribus male judicant. 279. ſq. 478. falſus Pontific. in convertendis Gentilibus. 339. quas ab illo increduli petunt objectiones, refutatæ. 440. 489.
*Zvvinglius Huldricus* citatus 67. 261. 970. 980. 986. 995. 1000. 1009. 1031. 1120.

*F I N I S*

ERRO-

VA1 152P149

## ERRORES TYPOGRAPHICI.

| Pag. | | lege. |
|---|---|---|
| 15. lin. 13. | cupidtatum | cupiditatum. |
| 26. l. 27. | quantum nac | quantum in hac. |
| 55. l. 22. | mutandum | mutandam. |
| 56. l. 8. in nota | le | la |
| 60. l. 6. a fine | literum | literarum. |
| 82. l. 8. | Etaſe | Extaſe. |
| 107. l. 9. | tempore indole | tempore, non indole. |
| 133. l. 13. | duo ultima Vocabula Arab. לקד אצבח | ab initio ſententiæ legenda. |
| 134. l. 2. | notæ m. חותם הנביאים | הנביאים חותם. |
| 135. | notat. Verba ומחמד רסולה | in finem Sententiæ Arabicæ rejiciantur. |
| 136. l. 19. | לליהוד חמאלפא | האלפא לליהוד. |
| 162. l. 3. | incorpores | incorporeos. |
| 183. l. 22. | חטוב | הטוב. |
| l. 29. | לדעת——את | לדעת את. |
| 226. l. 20. | fæna | fræna. |
| 227. l. 13. | incunabilis | incunabulis. |
| 235. l. 4. | ncufragio | naufragio. |
| 246. l. 15. | jndicent | judicent. |
| 255. l. 1. | ſint | ſit. |
| 267. l. 6. | abſtruſiarum | abſtruſiorum. |
| 269. l. 12. in nota. | tradebant. | tradebat. |
| 287. l. 26. | libertati | liberati. |
| 332. l. 12. | ciborio | cibario. |
| 335. l. 9. | fond | font. |
| l. 11. | pretioſes | pretieuſes. |
| 340. l. 3. a fine | manuſculo | munuſculo. |
| 355. l. 21. | opinior | opinor. |
| 367. l. 5. | progamur | rogamus. |
| 371. l. 16. | abtineant | obtineant. |
| 384. l. 10. | veritates | virtutes. |
| 421. l. 6. a fine | Multi——rite impenderent. deleantur. | |
| 441. l. 4. *poſt.* | probare | *adde*, nequeant. |
| 449. l. 2. | delectari | delectare. |
| 456. l. 3. | culto | cultu. |
| 487. l. 5. | uſurpata | uſurpato. |
| 505. l. 12. | dedager | detacher. |
| 551. l. 3. a fine. | regreſſi | regeſſi. |
| 584. l. 12. | obiſſem | obiiſſe. |
| 586. l. 10. | habitant | habitat. |
| 594. l. 17. | Numina | Nomina. |

Gggggg 2

| Pag. | | lege. |
|---|---|---|
| 646. l. 26. | Attalus | Natalis. |
| 650. l. 2. | extollandus | extollendus. |
| 656. l. 19. | Lettnerus | Kettnerus. |
| 664. l. 22. | miraculurum | miraculorum. |
| 682. l. 2. a fine. | Grabias | Grabius. |
| 686. l. 3. a fine. | fragantiam | fragrantiam. |
| 692. l. 7. | mum | ctum. |
| 726. l. 10. | Jadaici | Judaici. |
| 727. l. 15. | ſeſtum | feſtum. |
| 737. l. 2. | Babylon | Babylone. |
| 748. l. 20. | Eximium | Eximiam. |
| 856. | DISSERTATIONIBUS. | DISSERTATIONIS. |
| 882. l. 4. a fine. | ואם בריאה יברא יהדה. | ואם בריאה יברא יהוה. |
| 963. l. 20. | Doctorum | Doctorem. |
| 988. l. 3. a fine. | corpus in | corporis. |
| 992. l. 20. | diſtituantur | deſtituantur. |
| 1001. l. 25. | fuſſet | fuiſſet. |
| 1002. l. 29. | obtaſſet | optaſſet. |
| 1007. l. 3. | uoſtram | noſtram. |
| l. 9. | duntaxnt | duntaxat. |
| l. 29. | quum | quam. |
| 1019. l. 16. | Sacra | Sacro. |
| 1026. l. 9. a fine. | ſecundam | ſecundum. |
| 1062. l. 21. | inſurrerant | inſurrexerant. |
| 1071. l. 10. | cœto | cœlo. |
| 1095. l. 4. | Cuncellarii | Cancellarii. |
| 1115. l. 15. | plorumque | plerorumque. |

Digitized by Google

Digitized by Google

163
B
19

Google